

Google

Google

ACADEMIA ROMÂNĂ

EPISCOPULU MELCHISEDEC

DISCURSŪ DE RECEPȚIUNE # 16
ROSTITŪ IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ
SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894 - 1907

DE

IOANŪ KALINDERU

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RESPUNSULŪ

D-LUI

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE.

LITO-TIPOGRAFIA CAROL P. COBULEA STRADA DOMNEI 16
1894.

Prețulu Lei 1.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
ACADEMIA ROMÂNĂ, Bucharest

EPISCOPULŪ MELCHISEDEC

DISCURSŪ DE RECEPȚIUNE
ROSTITŪ IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ
SUB PREȘDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

IOANŪ KALINDERU

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RESPUNSULŪ

D-LUI

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1894.

70 .XND
A4509140

A5345
A45
v. 16-33

UNIV. OF
CALIFORNIA

Melchior

Sire,
Alefiu Regală
Domnilorū și stinctorū săji.

Cinstea cea mare ce ați bine vă știu a-mi face, elocvența și
voia pentru membrii acestui înscrisor să așezasem în această
Academiă ca recomandățione pe o parte a domniilor voștri
și mai ales publicațiunii, mai bine ca într'unu de
Academiilor înscrisorilor romane, a căror sta pentru mai
și mai din partea domniilor voștri, și cugetului și
și mai bărbatilor cari au lucrată atât de mult
și mai pentru sfințe și pentru patrie, mărește recunoscere
și mai da a-ni da voce să vă expună acuma
și mai înă să vă asigură, că venindă printre voi
și mai înă, amă doru nemărginit de a face bogă
și mai absolută Academiei noastre, ca adică și o parte a
și mai voștre, cari nu voru subî nici odată.
și mai a mă conformă Statuteloră Academiei, cari cari de
și mai înă lucrări originale, vă rog să mă dați voi
și mai de o figură nobilă care a dispărută dintre noi de una
și mai înă, care după ce a păstorită turpa noastră bine ca
și mai de secolu cu atâtă înțelepciune și norocū, a părăsită
și mai de dureri și a intratū acuma în odihna eternă; și
și mai de una din polóbele acestei Academii, care s-a
și mai înă, ca istoricū, ca filologu, de unū bărbatū cu

Handwritten signature or mark.

*Sire,
Alteță Regală
Domnilorū și stimați colegi,*

C'instea cea mare ce ați bine-voitū a-mi face, chemându-mē a sedē printre membrii acestui însemnatū așezămintū culturalū, deși nu aveamū ca recomandațiune pe lângă domniile vōstre decāt câteva modeste publicațiuni, mai tōte dintr'unū domeniū restrinsū alū anticelorū instituțiuni romane, a fostū pentru mine o generōsă rēsplatā din partea domniilor vōstre, și cugetulū cā m'ați făcutū colegulū bărbaților carī aū lucratū atātū de multū pentru litere, pentru sciințe și pentru patrie, măresce recunoșcința mea. Bine-voiți dar a-mi da voe sā v'o exprimū acum.

Potū însă sā vē asigurū, cā venindū printre voi, vē aducū o inimā caldā, unū dorū nemārginitū de a face binele, unū devotamentū absolutū Academiei nōstre, o afecțiune și o cordialitate pentru domniile vōstre, carī nu vorū slabi nici odatā.

Pentru a mē conformā Statutelorū Academiei, carī cerū dela celū alesū tributulū unei lucrări originale, vē rogū sā-mi dați voe de a vorbi de o figurā nobilā, care a dispărutū dintre noi, de unū învēțatū Episcopū, care după ce a păstoritū turma sa mai bine de o jumētate de secolū cu atāta înțelepciune și norocū, a părăsitū lumea acēsta de dureri și a intratū acum în odihna eternā; voiū sā vē vorbescū de una din podōbele acestei Academii, care s'a distinsū ca teologū, ca istoricū, ca filologū, de unū bărbatū cu mintea

Kulindera, Melchisedec.

547037

bogată, de Episcopul de Romanu, Melchisedec, acel apostol a cărui inimă lumină pe frații săi cu razele credinței și-i încălziă cu caritatea sa.

Da, elu a fostu unu apostol, acestu nume i se cuvine cu dreptu, căci vieța sa, studiată din lăgănu până în mormintu, se vede însemnată cu strălucire de acéstă aureolă. Incă din anii săi cei d'intăi, o sete ilu cuprinde, aceea a învățătorei, precum mai târziu ilu cuprinde zelulu pentru casa Domnului.

Melchisedec s'a născutu la 12 Februarie 1822 ca fiulu lui Petre Ștefănescu, preotulu satului Gărcina din județulu Némțu, și alu soției sale Anastasia; unchiulu său eră și elu preot, și ast-felul se găsesce înrolatu prin nascere, ca și prin tragerca sa de inimă, în armia bisericescă, în care va ajunge unul din capi și din gloriile ei, după ce a fostu unu ostașu umil și nesciutu.

Să nu ne temem, elu nu va rămăno timpu multu pe treptele de jos ale ierarchiei bisericesci; ridicarea se va face dela sine, fără favore, fără rugăciuni, fără uneltiri sau intrigi, și ea va fi răsplata, rodulu firescu alu superiorității, alu sciinței, alu virtuților și alu numelu bun, ce aceste însușiri îi facu. Să urmănu mersulu acestei vieți așa de frumósă și de exemplară în cariera preoțescă, precum amu urmă cursulu unui riu cu apă limpede și lină, care din piriu micu ce o la începutulu său, străbătându-și calea, cresce pe nesimțite, până în momentul când, ajunsu la cea mai mare desvoltare ce o pôte lua, vine de se aruncă în vre o mare, căci mările sunt mormintele riurilor. Dacă îmi permiteți, Sire, Alteță Regală, domnilor și stimați Colegi, de a urmă cu acéstă comparațiune, voiți dice că diua în care acéstă vieță stă și se frânge, după ce a bucuratú lumea, este aceea în care ea se lasă în marca veciniciei.

Vedú însă că panegiricul meritosulu Episcopu mă răpesc și că uitu de a vă schița măcar pe scurtu biografia aceluia, pe care cu atăta părere de rău ilu vedem lipsindú dintre noi, sau celu puțin câte-va din liniile principale ale acestui respectabilu caracteru. Mă întorcú dar la repede istorisire a vieței prea regretatulu nostru colegu. Elu primi începuturile învățătorei, precum însuși ne spune în dis-

cursul s $\u0159$ u pentru școlă și biserica română, rostit $\u0163$ la 26 Iunie 1885 la Universitatea din Iași, adecă inv $\u0119$ ță să cet $\u0119$ să la 1831, dela un dascăl $\u0163$ la biserica Sfinților Trei Erarchi din Piatra, fiind $\u0163$ in etate de nou $\u0119$ ani, apoi in satul $\u0163$ s $\u0159$ u de nascere, la Gărcina, de la doi inv $\u0119$ țători improvisați erna, primul $\u0163$ an $\u0163$ dela un $\u0163$ călugăr $\u0163$ și cel $\u0163$ -lalt $\u0163$ dela un $\u0163$ inv $\u0119$ țător $\u0163$ mir $\u0119$ n $\u0163$, care venea dintr'o cătună invecinată. Părinții s $\u0159$ i, mirați de sirguinta pentru inv $\u0119$ țatura a tinerului Michail $\u0163$, fiul $\u0163$ lor $\u0163$, il $\u0163$ duseră in toamna anului 1834 la seminariul $\u0163$ din Socola, așezămint $\u0163$ condus $\u0163$ pe acele vremuri de neuitatul $\u0163$ Mitropolit $\u0163$ Veniamin $\u0163$. Sfirșind $\u0163$ acolo cursurile la 1841, tinerul $\u0163$ se făc $\u0163$ inv $\u0119$ țător $\u0163$ in satul $\u0163$ Șerbesci, județul $\u0163$ N $\u0119$ mțu, unde fu chemat $\u0163$ de bogații și marii boeri Alexandru și Ioan $\u0163$ Canta, cari înființase acolo o școlă cu cheltuiala lor $\u0163$

Sub fericitul $\u0163$ impuls $\u0163$ al $\u0163$ Archimandritului Filaret $\u0163$ Scriban $\u0163$, numit $\u0163$ rector $\u0163$ al $\u0163$ seminariului din Socola, acesta fu cu des $\u0119$ v $\u0119$ șire reformat $\u0163$ și completat $\u0163$ in t $\u0163$ te privințele. Atunci zelosul $\u0163$ Michail $\u0163$ nu se mai simți oprit $\u0163$ de nici o considerațiune, lăsă școlă sa săl $\u0119$ să și se duse după sciință ca albinele după flor $\u0163$, după acea sciință din care va sc $\u0163$ te miere întocmai ca acele ingeni $\u0163$ se insecte din flor $\u0163$.

El $\u0163$ se înt $\u0163$ orse dec $\u0163$ la seminariul $\u0163$ s $\u0159$ u cu înflăcărarea cu care un $\u0163$ soldat $\u0163$ iubitor $\u0163$ de glorie s'ar înt $\u0163$ orce sub drapelul $\u0163$ b $\u0119$ trănului s $\u0159$ u General $\u0163$. Pasionat $\u0163$ pentru inv $\u0119$ țatură, el $\u0163$ își put $\u0163$ satisface aci pe deplin $\u0163$ pasiunea sa. Cu t $\u0163$ te acestea, el $\u0163$ nu r $\u0119$ mase in acest $\u0163$ așezămint $\u0163$ decăt un $\u0163$ an $\u0163$, dela 1842 la 1843; făc $\u0163$ însă progrese așă de frum $\u0163$ se, in căt $\u0163$ fu in stare de a pronunță un $\u0163$ discurs $\u0163$ de ocaziune in limba latină, lucru de însemnătate in acea epocă și mai ales $\u0163$ printre preoți. (1)

Un $\u0163$ zel $\u0163$ așă de mare merită o r $\u0119$ splată: părintele Filaret $\u0163$ Scriban $\u0163$, demn $\u0163$ apreciator $\u0163$ al $\u0163$ tinerului elev $\u0163$, făc $\u0163$ ca să fie numit $\u0163$ pe la finele anului 1843 suplinitor $\u0163$ la catedra de retorică, de pastorală și de istoria națională. Tatăl $\u0163$ s $\u0159$ u spiritual $\u0163$ luă hotărirea de a consacra sciinței și lui Dumneșe $\u0163$ pe tinerul $\u0163$ s $\u0159$ u protegiat $\u0163$

(1) Manuscriptul $\u0163$ acelu $\u0163$ discurs $\u0163$ a fost $\u0163$ dăruit $\u0163$ de d-l $\u0163$ Profesor $\u0163$ C. Erbic $\u0119$ nu Aca-

și în același an 1843, la 24 Decembrie, îl făcu să primescă schima monacală sub numele de Melchisedec, la mănăstirea din Socola. Puțin după aceea, e chirotonisit ierodiacon, la 16 August 1844. Apoi, recunoscându-virtuțile sale, care rivalisau cu cunoștințele sale, după ce-l numise suplinitor și inspector al seminarului la 25 Decembrie 1845, postu în care a rămas până la 1848, părințele Scribanu se decise a-l trimite în străinătate pentru a-și completa studiile de teologie, și cu ajutorul lui Alexandru Sturdza, care interveni pe lângă Domnul de pe atunci Michailu Sturdza, Melchisedec plecă în August 1848 spre Kiev, unde ajunse la 4 Septembrie același an. Ast-fel pu pu începe cu drag, în toamna anului 1848, studiul teologiei creștine, și diploma de Magistru în teologie și litera ce o luă la 1851, arată cu elocință cât de zel a pus în studiile sale. La 3 Octombrie 1851, cu autorisarea lui Mardarie, locoșitorul de Mitropolit din Iași, și după ce se distinsese prin talentele sale și printr-o mare pietate, fu chirotonisit ieromonach la Kiev, în schitul de la Pecersca, de către Mitropolitul acelu oraș, Filaretu. Aci, pentru a glorifica pe un român, Petru Movilă, care ajunse Mitropolit al Kievului, vom aminti că dînsul cel d'întai înființă în Rusia o Facultate de teologie, celebră și astăzi sub numele de Academia spirituală din Kiev. Acesta nu este un casu isolat, care să ne mire, căci precum ne spune Alexandru Hasdeu în discursul școlar, pe care-l pronunță la 27 Iulie 1837 la Hotin, Rusia a adus adesea din Basarabia în serviciul său funcționari buni în administrațiune, caligrafii dibaci pentru chirosovele împărătesci, medici și preoți.

Intorcându-se Melchisedec în patrie, i se încredință la 14 Noiembrie 1851, totu la seminarul din Socola, catedra de ermineutică, de scripturistică ecleziastică și de dogmatică.

Ca profesor al acestor studii, elu desfășură o activitate neobosită. Consacrându toate zilele sale prelegerilor, elu sacrifica cu un devotament admirabil nopțile sale pentru scrieri și traduceri de cărți didactice bisericesti, care lipsiau atunci cu totul. Pe lângă sarcina inspecțiunei și a acestor cursuri, elu mai luă asupra

sa până la 1856 învățămintul limbelor ebraică și latină, ba mai da și lecțiuni de limba franceză elevilor silitorî. Inzestrat de natură cu un caracter hotărît, cu o fire tare, el eră un profesor neobosit.

Mitropolitul Moldovei Sofronie îl înălță la 6 Iunie 1852 la demnitatea bisericăscă de protosinghel.

Bucurându-se de un renume frumos ca profesor și inspector al seminariului Veniamin din Socola, el fu numit la Huși, cu decret al Domnului Grigorie Ghica, la 5 Martie 1856, după recomandarea Episcopului Meletie Istrati, rector și profesor al seminariului acelei Episcopii.

El străluci și acolo, căci opera ce o îndeplini e impunătoare; ca reformator, el reinnoi totul, făcând să se clădească un local, care mai există și astăzi, pentru seminariu și introduse o disciplină, cu care putu să scotă elevi cari îi făcură onore.

La 12 Ianuarie 1856 fu numit Archimandrit, și în calitate a ceea, la 15 Ianuarie 1861, locuitor al Episcopiei de Huși, care de mulți ani nu mai avea titulari, și rămase ast-fel până la 8 Novembre 1864, când spre marea pagubă a seminariului, lăsă funcțiunea sa de profesor.

Onorurile îl urmară, și la 20 Decembre 1862 i se dete demnitatea de Arhierie de Tripoleos și fu chirotonisit în această calitate în Mitropolia din Iași.

La 30 Decembrie 1864, răposatul nostru coleg primi sarcina de locuitor al Episcopiei Dunărei-de-jos, înființată atunci, a cărei jurisdicțiune se întindea peste județele Brăila, Covurlui, Cahul și Ismail, cu reședința în orașul cu același nume.

La 1865, în vederea marilor sale merite, el fu întărit definitiv, pe temeiul legii votate atunci de Corpurile legiuitoare, în acest Episcopat, unde rămase până la tractatul din Berlin (1878), prin care se cedă Rusiei Basarabia, din care făceau parte județele Cahul și Ismail, Basarabia care, ca să întrebuițăm o expresiune a lui Miron Costin, este frământată cu sângele strămoșilor noștri.

În noua sa reședință Ismailă, elă reorganisă asemenea totulă, înființă ună seminariă și introduse numeroșe îmbunătățiri.

Scaunulă Episcopiei sale fiindă de nevoie strămutată după tratatulă dela Berlin la Galați, elă rămase acolo dela Novembre 1878 la 22 Februarie 1879, când fu chemată de către marele colegiă electorală specială la Episcopia Romanului, vacantă prin mărtea titularului Isaia Vicolă, Episcopie a cărei istorie a știută așa de bine s'o scrie, și alegerea acésta fu întărită prin decretulă domnescă dela 26 Februarie din același ană.

În orașulă Romană a trecută pragulă vieței, la 16 Maiă 1892, la 6 ore de dimineță.

Am arătată mai sus ce interesă purtă Filaretă Scribană fiului său de sufletă Melchisedec. Nu potă prin urmare să trecă cu vederea o neînțelegere, ce s'a ivită mai apoi între maestrulă și discipolulă său. Camerele române votase de curind legea pentru numirile Mitropoliților și Episcopiloră, lege întărită de Domnitoră la 16 Maiă 1865, și după care acești înalți demnitari și capi ai bisericeii țerei erau numiți de Suverană, după prosintarea ce-i făcea Ministrulă Culteloră, cu încuviințarea Consiliului de Miniștri.

Unii membri ai clerului română priviră acésta lege ca anticanonică, și adversarii ei cei mai crânceni erau frații Scribană, Iosifă Bobulescu, fostă Episcopă de Rîmnică, și Evantias, locușitoră de Episcopă ală Romanului.

Prea Sfințitulă Filaretă Scribană, ca și fratele său Neolită, demisionară din înaltele demnități ce le aveaă, cu tôte silințele Domnitorului și Guvernului de pe atunci pentru a-i opri dela acésta.

Fostulă protectoră ală lui Melchisedec, Filaretă Scribană, trimise în acésta împrejurare o lungă și stăruitoare scrisore Episcopului Dunărei-de-jos (1), invitându-lă a se lăsă și elă de funcțiunea anticanonică ce o ocupă și a sta cu dînsulă ca apărătoră ală ortodoxiei. (2)

(1) Anexa A.

(2) Spre acéstu scopă, la 8 Aprilie 1865 adresă celui din urmă o scrisore energică în acéstu sensă. Episcopulă Melchisedec după o convorbire cu mai mulți înalți colegi ai săi,

Cu toate stăruințele protectorului său Scribanu, Melchisedec nu cedă, deși susținuse în memorabilul său discurs, ținut la divanul ad-hoc în ședința dela 24 Ianuarie 1858, ideea alegerei Episcopilor și Mitropoliților de către fețele bisericesci, cu sancțiunea Domnitorului, care să încredințeze cărja păstorică, și criticase incidentalu pe Domniul Fanarioș, cari în contra obiceiului pământului, numiau de-adreptul pe Episcopi și pe cei-lalți membri ai clerului, și deși dase, la 23 Maiu 1865, o demisiune motivată, adresată Ministeriului Cultelor, arătându că acestu actü îi este impusü de convingerea sa și ar trebui altminteri să-și calce pe conștiință. (1)

Orî cum, adversarii legei dela 16 Maiu 1865 protestară la Patriarhie, la Consulatul Franciei (2) și la cele-lalte Consulate, cerându-le sprijinul lorü.

Lupta luase unü caracterü de înăsprire, și orî care ar fi temeinicia obiecțiunilor canonice aduse în contra legei dela 1865, care lege erä pöte o urmare a loviturii de statü și a anormalei situațiunii politice de pe atunci, ajutorulü și sprijinulü cerutü străinătăței de adversarii legei din 16 Maiu 1865 în contra Capului statului și

nu creșü de cuviință a inträ în acea mișcare. Atunci, la 15 Maiu, Filaretü îi adresä o nouă invitațiune și mai tare, care, după cum spunü intimii rēposatului, nu i-ar fi fostü remisä ei cititä de nepotulü și credinciosulü lui Filaretü, Archimandritulü Teoctistü Scribanu, care ar fi luat'o apoi cu dînsulü. Acesta este cea citatä în textü și reproducä în anexa A. La acestä epistolä, tocmai la 17 Iunie 1865 a rēpsunü Melchisedec, printr'o scrisöre încredințatä Archimandritului Climentü Nicolau, directorulü seminariului din Soocolo, după ce acesta ilü întrebasese ce atitudine va luä față cu politica bisericescä a Guvernului. Nu existä insä despre acelu rēpsunü alü lui Filaretü nici o copie în corespondența Episcopului nostru, păstratä de rēposatului cu mare grijä, și nici originalulü n'a eșitü până acum la ivelä, așä că singura probä a existenței lui e indicarea ce se găsese la finele scrisorei adresate lui Climentü, *cä s'a alăturatü și o scrisöre pentru Filaretü*, pe care să bine-voiască a o transmite; acea scrisöre pöte de altminteri să se refere la vre o altä afacere.

În scrisörea dela 17 Iunie către Climentü (Anexa D), Episcopulü arată, că pentru a liniști conștiința sa, și-a presintatü la 23 Maiu 1865 demisiunea din Episcopatü, pe care a retras'o insä în urmă, după promisiunile pline de asigurări și de bună-voință pentru bisericä, ce le-a primitü dela Domnitorulü Alexandru Ioanü.

(1) Anexa B.

(2) Anexa C.

a Guvernului său, nu pot să deștepte simpatia noastră, căci a apelă la străinătate în contra Guvernului țerei sale, însemnă óre-cum a incrimină propria sa familie.

Vomă dice dar cu d-lă Profesoră C. Erbicenu, care a expusă viéta, activitatea și scrierile lui Filaretă Scribană și care în privința acelei disidențe dintre Scribană și Melchisedec se exprimă așa :

«Acum ambiă sunt înaintea lui Dumneđeă, și dascălulă și uceniculă sěă, și Dumneđeă singură, cunoscătoră motiveloră interne acțiuniloră omenești, póte sci și recompensă faptele și lucrările loră.»

Nu e mai puțină adevărată, că dela acelu evenimentă, relațiunile dintre Filaretă Scribană și răposatulă nostru colegă rămaseră tot-deauna încordate, și gândulă că părintele sěă spirituală voiă să exercite asupra lui o supremație, ilă făcea supărăciosă.

Ast-felă, dintr'ó scrisóre din 13 Octobre 1872, scrisă de Melchisedec în reședința sa episcopală din Ismailă, iată ce citimă la adresa lui Scribană:

«Din scrisórea acésta veți înțelege totă odată, Prea Sfințito Părinte și confrate în Domnulă, ce solă înțelegă eă relațiunile ce trebue să fie între noi amindoă, nu relațiuni de «cloșcă» și de «pui» ci relațiuni amicale, mai multă încă, frățescă, ca între doă Archierei, cari se stimă reciprocă și se ocupă fie-care la rëndulă sěă cum să facă mai bine a prosperă afacerile spirituale, pe câtă acésta depinde dela puterile loră. Admită și prețuescă în tótă valórea loră și suvenirile de relațiunile din trecută dintre ună dascălă înțeleptă și ună discipolă vrednică de dragostea lui. Eă la rëndulă meă în astă privire v'am păstrată tot-deauna și vă voiă păstră recunoștință și stimă. Nu pretindeți însă, a mă avé absolută subordonată ca în timpulă școlăriei. Nică «cloșca» nu face acésta cu «puiulă» sěă. După ce a crescută puiă, cloșca devine pentru ei simplă găină, și puiă la rëndulă loră găini și cocoși, egală cu fosta cloșcă. Vedeți că asemnarea cu cloșca și puiulă este departe de a exprimă ideea ce ați voită a lăsă să se înțelegă. Relațiunile noastre aă fostă și sunt de domeniulă moralităței. Pe țărîmulă acesta trebuescă ele conservate și consolidate, basându-se numai pe principii

morale, rezultate din judecata sănătoasă și din libera acțiune. Instinctul este motorul acțiunilor animale și la el se raportează atât proverbul cu sângele apă nu se face, cât și asemănarea cu cloșca, și aș la mine valoarea numai într-unul nu vor fi în contradicție cu principiile morale.»

«Ertăți-mi această sinceră explicațiune, făcută numai din dorința ce am de a stabili între noi amândoi adevărate relațiuni raționabile și spirituale, basate pe priviri sănătoase creștinesce, cum se cade să fie între doi Arhiepiscopi, unul în etate de 60 de ani, altul de 50 de ani, iar nu ca între «cloșcă» și «puș».

Neobositul călugăr nu încetază de a munci și, în toate noile situațiuni înalte ce le-a ocupat, el continuă lucrările sale de teologie pură, de istorie bisericească română și culegerile de materiale istorice.

Pentru a împropăta memoria d-văstre, Sire, Alteță Regală, domnilor și stimatei Colegi, dăm aci lista scrierilor eminentului nostru Episcop:

Manual de liturgică.

Manual de tipicul bisericesc.

Teologia dogmatică, tradusă din rusesc.

Introducere în slintele cărții ale Vechiului și Noului Testament, 2 volume, traduse și prelucrate după un autor francez.

Teologia pastorală, după autori ruși și germani.

Catechismul lui Filaret.

Lipovenismul.

Cuvinte ale S-tului Ioan Crisostom, orânduite după sărbători și duminici traduse, din limba germană după Dr. G. E. Hefele.

Papismul și starea actuală a bisericii ortodoxe în regatul României.

Vieta Mitropolitului Antim.

Vieta și minunile S-tei Paraschiva cea nouă și istoricul slintelor ei moște.

Notiță istorică și archeologică despre 48 de mănăstiri și biserici.

Oratoriul sau carte de rugăciuni, compusă după dorința Domnitorului Carol.

Studii asupra ierarhiei și instituțiunii sinodale în biserica ortodoxă răsăritenă.

Tractatū despre cinstirea și închinarea sfințelorū icône făcătore de minuni.
Memoriū asupra cântarilorū bisericesei.

Eucologiū saū culegere de rugăciuni bisericesei la diferite ocațiuni din
viața publică și privată a creștinilorū ortodoxi.

Discursū pentru școla și biserica română.

Scurtă introducere în științele teologice.

Memoriū asupra stărei preoțilorū în România și pozițiunei lorū.

Discursū la Senatū asupra unorū puncte privitoare la Facultatea de Teologie.

Răspunsulū Sfințului Sinodū la scrisorea Prea Sfințitului Ioachimū, Pa-
triarchū alū Constantinopolului.

Raportū către S tulū Sinodū despre Conferința din Bonn.

Biblioteca d-lui Dimitrie Sturdza dela Mielăușeni.

Chronica Hușilorū și a Episcopiei.

Chronica Romanului și Episcopiei, și multe articole în ziare și reviste, din
care vomū cită numai interesanta culegere de poezii în «*Convorbiri Literare*»
din anulū 1880 - 81 sub titlulū de *Literatura populară religiōsă* (p. 290 - 297
și 344 - 348). (1)

(1) Mai sunt încă nepublicate:

Psaltiria saū cartea laudelorū, alăturată cu originalulū evreescū și cu mai multe alte
traduceri moderne; viața lui Isusū Christosū după cei patru evangheliști.

Aflute prin manuscrisurile sale dăruite Academiei.

1) Introducție în filosofia morală (51 paragrafe.)

2) Teologia morală, paradosită în seminarulū Socolei de d-lū Andrei Teodorescu - a
lui Michailū Stefănescu (195 file). 1838 Octobree 10.

3) Etica aplicată, totū în acestū anū.

4) Istoria bisericesei întocmită în scurtū în seminarulū Socolei de Iconomulū Costache
Catichetulū, din alta, pe care Prea Sfințitulū Mitropolitū alū Moldovei Cyrio Cyr Venia-
minū o aū fălmăcitū din clinică spre folosulū și luminarea Patriei romănesei la anulū
1837. Michailū Stefănescu clericū din seminarulū Socolei. Inceputulū Februarie 10.

Unū resumatū din Istoria bisericesei a lui Meletie până la despărțirea bisericilorū.

5) Istoria universală dela facerea lumei până la căderea Impărăției romane de apusū.

Ex libris Hierodiaconi Melchisedec, 1884 Novembre 13; cuprinde 292 foi

6) Totū în acestū manuscrisulū: Istoria Principatului Moldovei după P. Maior etc., și
merge până la 1518; cuprinde 110 foi.

7) Despre Geografie în deobște. Ex meis libris Hierodiaconi Melchisedec; este completă,
cuprinde toate provinciile române aparte și poporele din Peninsula Balcanică (conține 158 foi).

8) Geografia astronomică; cuprinde 22 ș. completă (totū manuscrisulū de sus).

9) Ritorică paradosită în seminarulū Socolei de d-lū Veniaminū Popescu, a lui Michailū
Stefănescu. 1838 Octobree 10.

La fine cu cuvintele nemțesci: *Ende der Rhetorik im Jahre 1839* (sfirșitulū Retoriceei
în anulū 1839 Maiū 29); cuprinde 108 pagine.

Aceste manuscrisuri sunt în păstrarea bibliotecei Institutului Facultăței de teologie din
Bucuresei, unde aū fostū aduse din Huși, când s'a înființatū seminarulū de acolo.

Pe lângă aceste lucrări, ca membru al acestei Academii, în care fu ales la 1870, el a prezentat mai multe interesante memorii și anume:

Relațiuni istorice despre țările române de la finele véculei XVI-lea și începutul celui al XVII-lea, extrase din opera lui Melyşevsky.

Memoriu despre Tetravanghelul lui Ștefanu cel Mare și alu Mitropolitulu Grigorie.

Vieța Sfinției Sale Dionisie Romano, fostu Episcopu de Buzău.

Inscripțiunile bisericilor armenesci din Moldova.

Despre icónele făcătoare de minuni ale Muntelui Athon, de origină română.

Vieța și scrierile lui Grigorie Țamblacu.

Inscripțiunea mănăstirei Rășboieni.

O vizită la câte-va biserici și mănăstiri din Bucovina.

Schiță a vieței Mitropolitulu Ungro-Valachiei Filaretu II.

Memoriulu Biserica creștină și Calendarulu.

Memoriu despre istoriculu bisericeii Trei Ierarhi din Iași.

O excursiune în Bulgaria.

Biserica ortodoxă în luptă cu Protestantismulu, în specialu cu Calvinismulu în véculei XVII-lea ca și cele două sinóde din Moldova în contra Calvinistilor.

Λόγοι ἐκφωνηθέντες παρά τῆς τῆς αὐτοῦ πανιερότατος τοῦ θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἱερουσαλῆμων Κυρίου Κ. Μελεχισσοῦ καὶ παρά τοῦ πανοσιολογιωτάτου Ἁγίου Ἀρχιεπισκόπου Ἐγγυνοῦ Ἐρηροποταμίνοῦ . . . Ἐν Γαλ(α)ταίῃσιν. (Publicate numai în traducere grecóscă).

A mai luat și de multe ori parte la desbaterile Academiei. Ast-felú, la discuțiunea ortografiei în transcrierea textelor religioase (*Anale*, vol. II, p. I, pag. 425); la aceea asupra portretulu lui Ștefanu cel Mare dela Homorú (*Anale*, 1881—1882, I, pag. 36, 42, 43, 45, 52) și asupra legendei icónei lui Ștefanu cel Mare dela mănăstirea Zugravulu, tradusă de dinsulu (*Anale*, V, I, pag. 75); la discuțiunile urmate după presintarea Codicelu voronețianu și pentru tipărirea acestuia (*Anale*, V, I, p. 17, 56, 57, 59); pentru propunerea de a se adună inscripțiunile mănăstirilor și bisericilor din țeră (*Anale*, V, I, p. 138 și 139) și în fine asupra trei chestiuni, cari se légă mai de aprópe cu scrierile sale: predicele lui Antimú Ivirénu (*Anale*, VIII, I, pag. 80, 115, 171); numele Ico din titlatura Domnilorú (*Anale*, VIII, I, p. 168) și chronica lui Huru (*Anale*, V, p. I, pag. 141, 142).

Ultima discuțiune la care am vădută că a luatū parte, a fostū în anulū 1889—1890, aceea asupra cărței lui Sircu despre Spătarulū Nicolae Milescu.

La 1885 oferi să se ducă la Odesa spre a cercetă de urma documentulū lui Michaiū Vitezulū, prin care acestū Domnū consacără robia țeranulū (*Anale*, VIII, I, pag. 131). Totū în acelū anū luă parte la discuțiunea asupra numelorū de *iobagū* și *vecinū* (*Anale*, VIII, I, pag. 180).

Din simpla cetire a acestei repede înșirări, își pôte formă cine-va o idee generală de frumosulū monumentū ridicatū bisericeī nōstre de Episcopulū Melchisedec și de bogatulū materialū ce l'a strinsū; se pôte vedé câtū eră de mare zelulū cu care serviă pe Domnulū, câtū de variate erău cunoscințele lui teologice și istorice, fără a vorbi de calitățile de stilū, de puterea dialectică ce a desfășurat'o. Aceste daruri, la cari trebuie să adaugemū și erudițiunea, aū fostū apreciate chiar de străinătate, unde făceă parte din Academia spirituală din Petersburg ca membru onorarū, din aceea din Kiev; mai eră membru corespondentū alū societăței archeologice imperiale din Petersburg, alū societăței archeologice din Tîrnova și membru corespondentū alū Institutulū etnograficū din Paris

Să-mi dați voe, Sire, Altoță Regală, domnilorū și stimați Colegi, să mă oprescū la câte-va din aceste lucrări, și voiū începe cu una din cele mai vechi publicațiuni, ce pōrtă titlulū de: *Introducere în sfințitele cărți ale Vechiulū și Noulū Așezămintū, prelucrată pentru seminariile române din Principatele-Unite* (Iași 1860, 2 vol.).

Materia ce desvoltă fiind însăși Biblia, basa religiunei, vedemū care este însemnătatea sa.

Pentru tractarea pregătitoare a unei sciințe așa de înalte, spre a face apoi din vastulū ei domeniū unū extrasū aplicabilū cu succesū tinerimeī române seminariale, cu cunoscințele numai elementare ale acelūi timpū, — terminologia română la 1860 eră încă în fașă, iar bibliotecile nōstre și forte rari și sarace, afară de aceea a seminariulū Socolei.

Graba însă ce se punca în a desvoltă învățămintulū în țeră, eră

totu' atâtu' de mare ca și lipsa cărților didactice în genere; iar în câtu' privesce seminariele, ele aveau iarăși, afară de seminariulu' So-
colei, numai cursuri inferioare.

În asemenea împrejurări ale acelu' timpu' a apărutu' citata carte.

Venindu' acum la autoru', dînsulu' avea dorința de a pîtrunde la luminele mai înalte ale teologiei, pentru a putu' atinge scopulu' misiunii sale și din punctu' de vedere sciințificu', ținendu' socotelă de progresulu' perpetuu' alu' timpulu'. Greutățile, ce întîmpină în acésă întreprindere, se presentau' cu atâtu' mai mari cu câtu' limba în care își făcu' studiile înalte avea unu' spiritu' cu totul deosebitu' de acela alu' limbei nóstre.

Prin urmare, dacă «Introducerea în sfințitele cărți», prima de acestu' felu' în literatura nóstră, lasă ceva de doritū față cu scopulu' ei de a tracta și despre autenticitatea biblică din punctulu' de vedere alu' exegesei, cu deosebire în vol. II, asemenea în privința originalității, precum și a unu' studiū mai adîncitū alu' autoriloru' celoru' mai renumiți în acésă materie în diversele literaturī — sau din alte puncte de vedere, cauzele sunt date pe de o parte prin greutățile descrise mai înainte, iar pe de alta prin însărcinările simultanee ale neobositulu' nostru scriitoru'.

Doritoru' de a contribui la cultura clerulu' potrivitū cu cerințele timpulu', Episcopulu' Melchisedec se grăbesce «cu vreme și fără vreme», după cuvintele Apostolulu' Pavelu', sau «fără reserva pécătósă», după expresiunea sa proprie, a înlesni seminariștiloru' studiulu' fundamentalu' alu' credinței, care în limba română nu se află tractatū până atunci decăt dór în trecétu', ca de nemuritorulu' Mitropolitū Veniaminū în comentariulu' Evangheliei, prin imprimarea cărței de față, care luându' locul dictatelorū de până atunci, restitui invěțămîntulu' timpulu' prețiosu' de care eră privatū.

Ast-felū, serviciile aduse educațiunei clerulu' dela eșirea de sub tiparu' a operei «Introducere în cărțile sfințite» și luminele răspândite prin ea în literatură, lucrându' acésă carte în condițiuni atâtu' de grele, nu le potū privi decăt ca efecte ale unu' îndomnū no-

bilă, însoțit de o stăruință neobosită și vederi luminate asupra fundamentului esențial al credinței.

«*Raportul asupra sfințirii mirului de clerul român*» este aliosită combaterei invinuirii aruncate asupra acestei sfințiri de Patriarchul din Constantinopole într'o scrisore sinodală severă, adresată la 10 Iulie 1882 capului bisericeii noastre. Acestă scrisore fu adusă în discuțiunea Sfintului Sinodul Român, care însărcină pe Melchisedec să facă un raport asupra ei. Acestul prelatul avu și aci o ocaziune de a face să strălucescă sciința sa. Incepe prin a aminti, că împărțirea sfintului mir la credincioși fiindu o taină, trebuie ca fie-care biserică creștină și mai ales fie-care biserică autocofală, precum biserică română se fălesce cu dreptul cuvintul de a fi fostul ab antiquo, — neprivind'o hotăririle Sinodului IV din Calcedonul în Bitinia, în anulul 451 după Christosul, — să-lul potă împărți după trebuințele sale, fără a fi silită de a se duce să-lul cerșescă la Constantinopole, la Moscva sau altul unde-va. Din trebuința acestă decurge, după tôte regulele logice, și dreptul de a-lul face. De alt-felul canónele, istoria generală a bisericeii ortodoxe și mai ales aceea a bisericeii române, ajungul pentru a dovedi dreptul nostru în acestă materie. Intemeindu-se pe tradițiune și pe buna dreptate, elocintele, dar în același timp și blândul și evangelicul apărătorul al prerogativelor bisericeii noastre naționale, Melchisedec, presintă combaterea sa a pretențiunilor Patriarchatului cu o moderațiune, care nu slăbesce în nimicul valórea fericitelor sale argumentări.

Cercelându apoi censura ce o face Patriarchul bisericeii române, că nu ar botezà copii prin scaldare ci prin simplă stropire, Episcopul Melchisedec arată, că după vechile regule ale bisericeii noastre, acestul modul de botezul se aplică numai copiilor greul bolnavi sau în pericolul de mórte, pentru cari scaldarea ar fi fatală, și că astfel preotul scie în România să servescă interesele corpului ca și ale sufletului, aducându în actele sale îngăduiala pe care bunătatea cerescă nu o pote refusa.

Insă, după óre-cari țiare, mai țice Patriarchul în memorabila sa

scrisore, voi dați onorurile bisericeii și ale îngropăciunii creștine sinucișilor. Calomnie! răspunde prelatul nostru, biserica română e miloasă când convingerea ei îi strigă, că o asemenea faptă de desnădăjcluire a fostă făcută sub imperiul pierderii minții și nu este efectul unei revolte nelegiuite împotriva greutăților vieții, că ea nu a fostă decât o neorânduială cauzată de o nebunie momentană saă durabilă.

În totă strălucitulă seă raportă către Sfintulă Sinodă asupra slințirii mirului, Episcopulă nostru combată cu numeroase argumente drepturile de supremație ale Patriarchului asupra bisericeii române, declarândă totă de odată că acăsta va menține tot-deauna unitatea cultului cu cele-lalte bisericeii ortodoxe și nu va da naștere unei schisme, și dă ca exemplu, că atunci când aă fostă întrebați capi bisericeii noastre dacă n'ar fi bine a se adoptă Calendarulă gregoriană, basată pe calcule sciințifice mai bune decât celă iuliană, acea bisericeă a răspunsă (Guvernului de pe atunci ală Domnitorului Alexandru Ioană, că ea nu pôte să introducă, fără consimțemintulă celor-lalte bisericeii ortodoxe, o asemenea modificare, căci altminteri s'ar desființă acea unitate de cultă cu bisericeile surori ortodoxe.

Nu potă să omită partea raportului, în care răposatulă Episcopă arală, că creștinarea Româniloră este mai vechiă decât Constantinopole însăși. (1) «Români, dăce elă, n'au primită botezulă și doctrina creștină dela Constantinopole, nici pre întâii loră Episcopă. Căci creștinătatea Româniloră este mai vechiă decât chiar existența Constantinopolei. Români aă venită în Dacia cu sēmînța creștinismului, încă din véculelă II-lea după Christosă. Sēmînța creștinismului adusă în Dacia, s'a desvoltată aici prin propriile puteri ale poporului, așa că în véculelă III-lea, după mărturia lui Tertuliană, Dacia eră plină de creștini și Episcopă Daciei aă participată la primele Sinode ecumenice. De aceea nici unulă din scriitorii posteriori, cari aă scrisă despre creștinarea diferiteloră popore din Orientulă Europei, precum despre Bulgari și Ruși, des-

(1) Idee exprimată și de I. Eliade-Rădulescu (v. cartea sa «Instituțiile României», București 1894, ediția III, cap. II, pag. 7--8).

pre Ungurî, Polonî, Litvanî, nu amintescă nimică despre creștinarea posterioară a Românilor, fiind-că ei erau dejă creștinî din vécurile primitive ale creștinismului. Constatămă dar din noă, că nici prin canonulă Sinodului ală IV-lea, nici prin altulă ală vre unui Sinodă ecumenică orî locală, biserica română nu este supusă celei constantinopolitane.»

Acestă remarcabilă raportă ală Episcopului Melchisedec fu trimesă Patriarchului de Primatulă României, Președintele Sinodului nostru, ca răspunsă la scrisorea sa.

Lucrurile rămaseră așa până în 25 Decembre 1884, când din fericire corespondența reîncepă, cu ună caracteră cu totul diferit, între primulă Episcopă ală bisericei răsăritone și Primatulă și Guvernulă nostru, grație, suntemă convinși de acésta, superiorităței raportului analizată mai sus și dibăciei desfășurate de prea stimatulă nostru Secretară generală, d-lă D. A. Sturdza, pe atuncă Ministrulă ală Culteloră și ală Instrucțiunei publice — care de altminteri cunoscea bine, încă de când eră Agentă diplomatică ală țerei la Constantinople, în primăvara anului 1869, când s'aă deschisă primele tractări, tótă cestiunea noastră religiósă, precum dovedescă numerósele sale informațiuni adresate Ministeriului Afaceriloră străine. Bine ajutată în urmă de Ministrulă nostru plenipotențiară pe lângă Sultanulă, prea regretatulă Petru Mavrogheni, d-lă Sturdza a susținută așa de bine drepturile bisericei noastre, în câtă Prea Sfințitulă Patriarchă Ioachimă, prin scrisorea sa adresată la 25 Iunie 1885 Ministrului Afaceriloră străine și prin *Tomos* trimisă Primatului României, renunță la censurile sale și a privită cu aceiași bunătate ca mai înainte biserica română, bine-cuvintând'o și recunoscând'o ca autocefală, cu dreptulă de a se administră ea însăși, și pe Sfințitulă Sinodă ca un frate prea iubită în Christosă.

Mângăetóre împăcare, datorită sciinței, zelului apostolică ală demnului Episcopă și ală Sfințului Sinodă și luminatului patriotismă ală ómeniloră noștri de stată. Ast-felă, de odată cu recunóscerea autocefaliei bisericei, se sfirși incidentală și cestiunea sfințirei mirului în modă definitivă.

Continuându însă a urmări faptele prelatului nostru, să vorbim de misiunea ce a primit'o, împreună cu fostul locoțiitor de Episcop al Argeșului Ghenadie, dela Sfintul Sinod, de a luà parte la conferința ținută la 1875 în 12—15 August la Bonn, cu scopul de a întemeia unirea dogmatică a unor biserici din Apus cu biserica ortodoxă a Răsăritului.

Melchisedec se întâlnește acolo cu celebrul canonic Dr. Döllinger, capul vechilor catolici, cu Episcopul acestora Reinkens și alți învățați prelați ai bisericilor din Constantinople, Rusia, Grecia, Serbia și cu pastori din Germania.

Necesitatea unirei între bisericile Apusului și Răsăritului rezultă cu evidență, diceau promotorii, din numărul covârșitor al omniei necreștine, care are trebuință de luminile creștinismului, de care e lipsită prin desbinarea ce desparte pe creștini. În adevăr, creștinismul după mai bine de 18 veacuri de ființare numără numai 350 de milioane de credincioși, față de cari sunt 120 de milioane de musulmani și dela 600 până la 700 de milioane de păgâni, printre cari și unele popore destul de civilizate, ca de exemplu 300 sau mai mult de milioane de Chinezii și peste 100 milioane de Indieni.

În raportul său către Sfintul Sinod, din Ianuarie 1876, Episcopul nostru conchide, că biserica română, participându cu celelalte biserici ortodoxe autocefale la studiul unei chestiuni așa de însemnate pentru creștinătate, trebuie să se ridice la rangul care i se cuvine în lumea creștină și în viața spirituală eclesiastică. Sfintul Sinod prin urmare să autorizeze pe Înaltul Prea Sfântul Mitropolit Primat, Președintele său, a se înțelege cu căpeteniile celorlalte biserici ortodoxe în privința celor de făcut pe viitor din partea bisericii române în afacerea unirei bisericilor de Apus cu a noastră, cu atât mai mult cu cât vechii catolici, în disidență cu Roma, renunțându la doctrinele papistașe despre purgatori, indulgențe și alte puncte, și plângându-se de marele rău ce acest sistem a pricinuit creștinismului și civilizațiunii, doriau continuarea conferințelor și pentru alte puncte de doctrină decât cele cari

fusese debătute la conferința din Bonn și cari alcătuiesc deosebiriile dintre creștinii din Apus și cei din Orient.

Chemat decî a lucra în mijlocul acestor iluștri reprezentanți ai diferitelor biserici, Episcopul Melchisedec se distinse prin varietatea cunoștințelor sale teologice, prin pătrunderea aprecierilor, și în acea impunătoare adunare, unde nobila sa atitudine fu remarcată, a știut să asigure țerei sale un loc de onoare, a cărui strălucire se resfrînge asupra bisericei naționale.

Să facem urări pentru ca viitorul să aducă unirea bisericilor creștine, precum am vădit pe învățatul englez Dr. Overbek îmbrățișându ortodoxia și lucrându la întemeierea acestui cult pe teritoriul Mării Britanii.

De altminteri, biserica noastră nu încetază de a ruga Pronia pentru prosperitatea sfințelor biserici ale Domnului și pentru unirea tuturor, care ar fi cea mai mare mângăere și bucurie spirituală a orî cărui adevărat creștin. (1)

(1) Cea mai recentă încercare de unire este Congresul eucharistic ținut în Mai 1893 sub președința Cardinalului Lang nieux, legat al Sfintului Scaun. După un studiu neiscălit, publicat asupra acestei chestiuni în *Revue des Deux Mondes* dela 1 Martie 1894 (pag. 162—176), starea actuală e cea următoare:

Încercările de unire au fost cam părăsite de Sfintul Scaun după neisb ndile dela Conciliul din Lyon, 1274, și Florența, 1438 (am vădit că alte confesiuni apusene le-au reluat pe s ma lor). Autorul constată, că și de astă dată nu s'a făcut nici un pas înainte. Obstacolul de căpetenie e controversa celebră despre Duhul sfinț, cunoscută sub numele de *filioque*. Punctul acesta de credință e respins de bisericile răsăritene. Iar ele nu au o autoritate spirituală de felul Papei; dogmele sunt imutabile și nici Episcopul, nici Mitropolitul, nici Sinodul nu au dreptul de a se atinge de ele sau de a scote ceva.

De aci conchide autorul, că «nu este nici ironic nici refuz la adresa bisericei catolice, dacă se dice că pentru ca unirea bisericilor să se realizeze, trebuie ca biserica catolică să se *unescă* cu cea ortodoxă, ci acesta e o consecință logică și necesară a naturei dogmei ortodoxe».

Mai arată apoi, că biserica e în Orient strîns legată cu viața și aspirațiunile naționale ale credincioșilor și că catolicismul ar fi de sigur impropriu la îndeplinirea acestei opere naționale, și poporele din Răsărit se înț foarte bine acesta. Catolicismul e prin esență opus ideii de naționalitate. Nici pe micile biserici uniate nu p te pune basă catolicismul, după acel autor, căci ele nu s'au format dec  din motive politice și nu exercită nici o forță de atracțiune asupra ortodoxilor.

Greutățile cari se opun unei aspirațiuni așă de vechi de altminteri, cum constată totu acel scriitor, simțită mult mai mult în Apus, rămân dar totu foarte mari și nu se pot face dec  urări, fără a pute precisa o speranță.

În 1871, Melchisedec, neobositul muncitor pentru cultura ecleziastică națională, găsi în biblioteca răposatului Episcop al Buzăului Dionisie, *manuscriptul predicilor făcute la prasnicele bisericesci de Mitropolitul Ungro-Vlachiei Antim Ivirenul dela 1708 la 1716*. Importanța acelor predicii e mare, căci epoca acelu Mitropolit este o epocă de înflorire literară la Români, și acest mare prelat, deși de origine străină, fu unul din Archiepiscopii pe cari îi pôte cită cu onore biserica română. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice din 1886, d-l D. A. Sturdza, apreciând însemnata valoare a acelor didachii, hotări să fie tipărite cu cheltuiala Ministerului său și prin îngrijirea bibliotecarului Academiei, colegul nostru d-l I. Bianu.

Cartea decă fu publicată și e precedată de o biografie și de un studiu asupra activității literare a Mitropolitului Antim, scrise de Melchisedec. Acastă notiță ne dă cunoștințe despre unele fapte și lucrări, cari interesază în cel mai înalt grad țera și biserica noastră. Archiepiscopul Antim este în adevăr un frumos exemplu de ceea ce pot face virtuțile, talentul și stăruința, pentru a scote un om din întuneric și a face dintr'insul lumina unei națiuni. Acest prelat, care s'a ilustrat așa de mult în România, nu eră cu toate acestea Român, eră un Georgian din partea Caucasului numit Ivir, de unde își are porecla de Ivirenul. (1)

La 1690, Vodă Constantin Brâncovenu îl aduse din Constantinopole la București, pentru a-i încredința tiparnița Mitropoliei. În cei 26 de ani câtă ținu domnia acelu Principe, mare protector al literaturii, vedem o mulțime de cărți eșite din țescurile Mitropoliei, cu numele lui Antim ca editor, traducător sau autor.

La 1698, fu numit egumen al mănăstirii Snagov, rămânând director al tipografiei Mitropoliei. Numit apoi Episcop al Rim-

---

(1) Contrariu cu unanimitatea celor cari au scris despre viața acestui mare Mitropolit, răposatul Filaret Scribanu susținu că eră Român și că numele de Ivirenul îl are pentru că a fost călugăr în mănăstirea din Ivir din muntele Athos. Acastă părere izolată nu e sprijinită de nici o probă, care să justifice originea română.

nicului, se grăbi să înființeze și acolo o tipografie a Episcopiei, din care au ieșit multe cărți românești.

La moartea lui Teodosie Mitropolitul Ungro-Valachiei, el fu ales în locul său și sciă să conducă totu de odată și însărcinările sale apostolice de a administra și moralisa clerul, și să dea unu bun ajutoru politicei timpului său, după invitarea Domnitorului Brâncovenu și a Patriarchului.

Antimă ură dominațiunea turcască și pe Fanarioți, atâtu pe cei din țeră câtu și cei din Constantinople; elu sfătui deci pe Vodă Brâncovenu să se unescă cu Rușii.

Anulă 1716 fu fatală și Mitropolitului și țerei. Pôrta înlocui atunci pe Domnul Munteniei Ștefană Cantacuzino prin Nicolae Mavrocordat, care domnise până atunci asupra Moldovei.

Cine eră inamicul Turcilor, eră inamicul personală ală noului Domn.

În curînd acesta învinui pe Mitropolitul Antimă de o conspirațiune în contra domniei sale.

Mavrocordat se adresă Patriarchului din Constantinople Ieremia, acuzându-l de mai multe crime, și acestu Chiriarchu, în unire cu Sinodul său, degradă pe Antimă, îl catirisi, îl luă tôte darurile bisericesti, declarându-l simplu călugăr, și-l trimise într'o mănăstire a muntelui Sinai din Arabia.

Mavrocordat voiă însă chiar sângele său și puse pe conducătorii lui să-l ucidă pe drum în apropierea Adrianoplei.

Antimă este una din cele mai nobile figurii ale Episcopatului ortodox. Acestu Mitropolit prin scriere și grai a datu sborū spiritului român; elu se sili fără pregetu de a scutura adormirea unei națiuni, pe care urile dușmanilor căuta s'o adîncescă în barbarie, și contribui ast-fel pentru o bună parte a pregăti și vesti deșteptarea ei.

În adevăr, dacă începuturile culturii proprii românești sunt datorite Domnilor Vasile Lupu și Matei Basarab, căci prin ei luă avîntu literatura noastră bisericască, precum și boerilor români cari au plătitu din banii loru tipărirea cărților, meritul pentru

acésta trebuie să-lă recunóscemă mai cu sémă bisericeí, ómeniloră mari eșiți din sínulă eí, Mitropolițiloră Varlamă și Dosofteiú în Moldova, Daniilă, Ștefană și Teodosie în Muntenia. Nicí unulă însă nu eclipséză autoritatea literară a lui Antimă Ivirénulă, ală căruí nume umple o bună parte a sfirșitului vécului XVII-lea și primii ani ai vécului trecutú.

Acestú prea fericitú Episcopú aduce o nouă periódă de desvoltare pentru limba nóstră națională. În gura sa și sub condeilú sěú, limba română începe a luá unú mersú raționalú, a lepédă formele străine de frasă, în care o închisese vechii dieci și gramaticí bisericesci románi din suta XVI-a și a XVII-a, cari în lucrările lorú literare copiaú tipicesce frasele slavone și grecescí, îngreundú ast-felú priceperea lorú, precum vedemú de exemplu la Coresi, Varlamú, etc. La Antimú din contra, cetimú limba română firéscă, frasa curgétóre, cu cuvintele întrebuintate și sciute de toți Românií din tóte stratele. În direcțiunea acésta aú lucratú mai multú saú mai puținú fidelú toți cárturarii urmași lui Antimú în suta XVIII-a.

De aceea noi Românií suntemú mindri de a-lă numérá, grație lucrărilorú sale, printre înainte-mergétoriií civilizațiuneií naționale, printre regeneratorií nóstri.

Scusați, Sire, Alteță Regală, domnilorú și stimați Colegi, că m'am opritú câtú-va la actele Mitropolitului Antimú, pe care istoria l'a trecutú în analele sale spre gloria acestuí demnú propovėduitorú alú Evangheliei, și pe care Prea Sfințitulú Melchisedec, acestú meritosú biografú, l'a ridicatú așa de bine în paginile mișcátóre ce i le-a consacratú, așa că se póte cu dreptú cuvintú dice, că acelú martirú alú credinței a găsitú în Episcopulú de Romanú, prea regretatulú nostru colegú, unú demnú apreciatorú alú virtuțilorú, alú meritelorú șale și alú unei cariere sfirșite în chipú așa de creștinescú.

Să trecemú la o altă monografie a Episcopului Melchisedec, aceea despre *cinstirea și închinarea icónelorú în biserica română și despre icónele facétóre de minuni din România ortodoxă.*

Încă din primele zile ale creștinismului, venerațiunea și cultul iconelor au fost practicate de toate popoarele creștine. Cum s'ar putea alt-fel? N'are oare omul un simțemintă neștersă, instinctivă, care-l face să-și amintescă de persoanele sau de lucrurile cari i-au inspirat stimă, respect, iubire? Acest simțemintă atât de firesc și de tare nu-l împinge oare a cere artei, adevăratei picturii, sculpturii, tuturor procedurilor iconografice, reproducerea cât se poate de exactă a chipului unui tată, unei mame, al fraților, al amicilor noștri și chiar al oricărui obiect neinsușit, care ne-a fost scump? Aceste înfățișări de persoane și chiar de lucruri, cari ne-au încântat în trecut, nu ne emoționează, nu ne smulg lacrimi de invidioșare? Ne închipuim, pare-ni-se, că le-am sustras peirei mormintului, care va! așteptă totu ce a trăit, totu ce a ființat, omenii și lucruri, de o potrivă trecătorii. Cum să ne mirăm că creștinul a dorit să aibă icona Creatorului său, a Maicii Domnului, cea mai pură dintre făpturi, a îngerilor și în fine a sfinților și sfințelor cari alcătuiesc augusta adunare divină? O alt-fel de uitare nu s'ar pute concepe. Omenii s'au întrecut decă în toate țările și în toate timpurile să reproducă aceste religioase imagini; ei le-au întipărit pe pânză, pe lemn și mai cu seamă pe gemurile și pereții bisericilor.

Episcopul Melchisedec vorbește pe lung de acest cult permis, inocent, sfânt chiar; el dovedește că acest cult nu merge până la *adoratiune nelegiuită, cum s'a pretins une ori*.

Se ivise încă din depărtate vremuri pornire de dușmănie împotriva cultului iconelor, și *iconoclaștii*, adevărate stricătorii de icone, isbutiră să facă ca învățăturile lor să fie încuviințate de unii Imperații ai Răsăritului, mai ales de Leon Isaurianul, Constantin Copronim și Teofil, cari înlătură din biserică și desființară chiar iconele sfinte, făcându să cadă urgia lor asupra preoților și credincioșilor cari stăruiau în acest cult nelegiuit, idolatric, după ei.

La rândul lor protestanții, cari desființase multe dogme, nu fură mai toleranți cu iconele și acuzară pe iconofili, că ar aduce acestora un cult de adorațiune, acuzare care dispărea dinaintea pu-

terniciloră doveđi ale Episcopului nostru, care probăză cu prisosă că ne rugămă sfinților ca plăcuți lui Dumnezeu, dela care singurți nădăjduimă milă și sprijină.

Ală VII-lea Sinodă ecumenică din anulă 787 condamnă eresulă iconoclaștiloră și înființă din noă în cinstirea loră obișnuită iconele, punendă închinăciunei, față de acestea limitele așezate de biserică, limite peste cari nu s'a trecută nici odată decât în inchipuirea dușmaniloră.

Ună calvinistă, care se ascunse sub numele Patriarchului Chirilă Lucaris din Constantinopole, precum admite cu dreptă cuvintă Melchisedec, pe când alții credă în vina lui Lucaris, care a și fostă într'ună rëndă condamnată de Sinodulă Patriarhieii din Constantinopole, publică la 1632 la Geneva ună catechismă intitulată *Mărturisirea bisericeii răsăritene*, care înlătură firesce închinarea la icone și care produse ună mare scandală în totă lumea ortodoxă și chiar în lumea romano-papistă. Mai multe Sinode locale ținute la Constantinopole, la Iași, la Kiev, respinseră acea carte ca o născocire calvinistă. Mitropolitulă Kievului, Petru Movilă, scrisse cu prilejulă acesta o carte intitulată *Mărturisirea ortodoxă a sfinței bisericeii ortodoxe catolice de răsărită*, aprobată de Sinodele ținute la Kiev, la Iași și la Constantinopole, cu scopulă de a arăta tuturoră cari sunt dogmele bisericeii ortodoxe, ca nimeni să nu le potă strică sau confundă cu părerile greșite ale ereticiloră.

Episcopulă Melchisedec a avută o parte însemnată prin scrierile sale și prin căldurosele sale cuvintări, la apărarea cultului iconeleloră; a triumfată dar cu multă dreptate, elă ar fi putută chiar să privescă cauza acăsta ca cauza sa propriă. Cătă de erudită eră, elă sciă în asemenea cestiuni să se facă mică cu cei mici și să vorbescă limba loră pentru a fi bine înțelesă de ei. Elă avea talentulă vulgarizatorului; catechetă de prima ordine cu tinerimea, elă sciă într'ună cuvintă să se scobore dela înălțimele elocinței și sciinței pentru a se potrivi celoră mai mici, celoră mai umile inteligențe; elă sciă să se scobore la nivelulă poporului. Iată ceea ce caracterisă monografia sa asupra respectului și cultului iconeleloră.

Ca urmare la această lucrare avem de vorbit de o alta în aceeași ordine de idei a Episcopului Melchisedec, asupra *vieței și minunelor cuvioasei maicei noastre Paraschevei celei noue și istoricul sfintelor ei moște.*

Acastă sfintă, ale cărei moște sunt astăzi depuse în Mitropolia dela Iași, esto onorată de mai bine de 700 de ani cu un mare cult în Rumelia, Bulgaria, Serbia, Muntenia și în Moldova. (1)

---

(1) Singur din toate popoarele creștine, Românii n'au dat naștere la nici un sfânt. Acest fapt straniu, este însă dovedit.

Sfinții noștri, din greșelă priviți ca naționali, ca Sf. Ioan din Sucéva, S-ta Paraschiva din Iași, Sf. Dimitrie din Mitropolia dela București, S-ta Filotea dela Curtea de Argeș, sunt Bulgari, Serbi sau Greci.

În secolul în care trăim, biserica ortodoxă a canonizat pe Paisie, călugăr din mănăstirea Némțului; dar nici acesta nu era Român, ci Rus, și se numea Welicicowski. Nu era asemenea Român, ci Serb, Sfintul Nicodem, egumen al mănăstirilor unite Tismana și Vodița din Valachia-Mică.

În documentele religioase ale sutelor XIV-a și a XV-a, dînsul este cunoscut sub numele de părintele Nicodem, fără de o mențiune că ar fi fost canonizat, precum poporul pentru faptele vitejesci a dîsului Ștefan cel Mare Sfintul Ștefan, și se află chiar portrete ale acestui mare Domnitor cu numele de sfânt, din care unul se conservă în Mitropolia din Iași și e reproduș de G. Asaki.

În *Viețile Sfinților* de Dositei Mitropolitul, se dice că amu avut și noi Români oameni cuvioși și cari puteau fi canonizați, dar nu s'a întimplat nici odată acesta.

Din opera Drului Basile Stoianu Beron asupra istoriei arheologiei (Tirnova 1887), la pag. 95, se constată cu documente istorico-serbo-bulgare, că Sfinta Teofania sau Teofana, cum li dice Bulgarii, a fost fiica Domnitorului Munteniei Ivanciu (Alexandru Basarab, ce a domnit între anii 1353—1360).

Acastă fiică a lui a fost căsătorită cu Țarul Bulgariilor Ivanu Alexandru și a avut 2 copii. În urmă Țarul s'a despărțit de această Principesă și a luat o altă soție, cu care a născut pe vestitul Șişmanu.

Teofania a fost exilată în Vidin, unde s'a călugărit și a dus o viață pustnică. Bulgarii în urmă, pentru virtuțile ei, au canonizat-o sfintă. Moștele ei au fost așezate în biserica din Vidin, apoi strămutate la Belgrad, unde au stat până la 1520, când au fost transportate la Constantinople de Sultanul Soleiman, împreună cu sfintele moște ale cuvioasei Paraschivei. Ast-fel, deși Teofania era de origine românească, dînsa nu poate fi privită ca sfintă a bisericii noastre naționale.

Acastă biserică a avut la diferite epoce oameni iluștri prin știință și pietate, d. e. Mitropolitii Dositei și Iacobu Stamati, dar nici odată strămoșii noștri nu s'au gândit a-i canonisa.

Amu avut și sihaștri, ducend o viață totu așa de ascetică ca a sfinților din Tebaida, dar cari n'au dobândit aureola sfințirii, omagiu care nu s'a dat nici sihastrului Daniil, care consultat fiind de Ștefan cel Mare în afaceri politice, i-a dat această frumoasă povață: Nu te inchina Turcului, ci te du de te luptă. (Neculcea, Letopis. t. 2, p. 199.)

Ea s'a născutū dintr'o familie nobilă și cucernică într'unū satū numitū Epivate (Επιβάται), aprópe de oraşulū Silivria din Tracia, unde a și muritū. Sfintele ei móşte, după ce primiră cultulū ce-lū meritaū pentru minunile lorū, aū fostū așezate în biserica Sfinţilor Apostolū din Epivate, unde rămaseră până în vremea cândū regatulū româno-bulgarū avū de capū pe Ioanū Asanū II, care le aduse la Tîrnova, capitala regatului sēū; după aceea aū fostū strămutate cu maro cînste la biserica catedrală a Maicei Domnului din acelu oraşū.

Aceste móşte, după ce aū fostū așezate în diferite localiţi, aū fostū vindute pe unū preţū mare la 1641 de Patriarchulū Constantinoplei Partenie și de Turci Domnului Vasile Lupu, care le-a așezatū pentru tot-deauna în biserica celorū Trei Erarchi din Iași, capū de operă de arhitectură și de sculptură. Acéstă sfință din cea mai fragedă copilărie bucură, cum Ńice Episcopulū nostru, biserica prin evlavia sa cea mare. Paraschiva simţi născēndu-se într'insa gustulū singurătăței, vocaţiunea monachismului. Ea plēcă decī pentru a-și înmormintă vieța în o mănăstire închinată Maicei Domnului în Pontū, fostulū regatū alū faimosului Mitridatū, în Asia-Mică.

Apoi, în urma unei vedenii prin care primi din cerū porunca de a se întorce în țera sa la Epivate, ea se supuse și veni să móră

Este de observatū asemenea că în tōlá Romānia liberă, nu există unū singurū satū purtāndū unū nume de sfințū, cum vedemū la Francezi: Saint-Mandé, Saint-Germain, și la alte popóre apusene.

În Transilvania găsimū câte-va sate cu denumirea de Sfintulū Petru, Sfintulū Pavelū. Aceste nume nu sunt decăt traduceri de numiri unguresei de Szent Péter, Szent Pál.

Acéstă lipsă de sfinți din națiunea nōstră, se explică prin repulsiunea comună clerului și poporului pentru bigotismū. așa de răspāditū la alte națiuni.

Acestū bigotismū este adevēratulū pārinte alū intoleranței și alū persecuțiunei. Romāni, nefindū peste mēsură cucernici și superstițioși, n'aū pututū avē spiritulū de persecuțiune. «Sublata causa, tollitur effectus.» «Înțelegū mai bine cuvintulū lui Dumnezeu decăt vecinulū meū», Ńice intolerantulū. Ast-felū s'aū ivitū disidențe între frați din aceeași familie, și cu modulū acesta aū urmatū răsbōie între tată și fiū, între frați, între amici.

Asemenea lupte nu s'aū petrecutū numai între creștini, dar chiar între mahomedani, cari numēră mai bine de 40 de varietăți.

Sunt cunoscute luptele dintre catolicii francezi și compatrioții lorū protestanți în suta XVI-a și a XVIII-a, grōsniculū răsbōiu de 30 de ani, etc.

Bulgarii, Rușii, Grecii, Polonii aū cunoscutū asemenea aceste plāgi ale disențelorū religioase, de cari aū fostū feriți toleranții Romāni. (V. și *Hasdeū*, Istoria toleranței religioase în Romānia.)

acolo. După geografii, ea ar fi trăită pe la începutul véculei XI-lea.

Biografia ei, din care amă schițată numai câte-va trăsături, ajunge credemă, pentru a justifica cultulă ală căruă obiectă este în tôte țările creștine ortodoxe și în specială la Români.

Episcopulă Melchisedec a consacrată o mare parte a nopțiloră sale unoră asemenea lucrări și la propagarea prin graiă și prin scriere a unui cultă așa de dreptă și de îmbelșugată în efecte binecuvintate. Prin acésta, Episcopulă a bine-meritată dela religione și prin urmare dela patrie, deșteptândă într'insa acélă cultă, care nu este decât o urmare a aceluia pe care îlă dămă lui Dumneđeă. Inaltulă prelată, cu acea credință arđetóre, cu acélă entusiasmă pe care nu-lă aă decât cei aleși, a contribuită în modă fericită la păstrarea și întărirea simțemintulă religiosă cu tôte prețioșele róde ce le produce. Onóre dar încă odată acestui sirguitoră călugără, acestui predicatoră!

Episcopulă Melchisedec eră și ună oratoră de frunte, atâtă în cestiuă politică, precum vomă dovedi mai departe, câtă și în materii religioșe. Nică odată n'a lipsită, când asistă la intruniri literare sau sciințifice, să desvolte vre ună subiectă de circumstanță; astfelă, la serbarea împlinirei unei existențe de 50 de ană a Academiei Mihăilene din Iași, pronunță ună discursă lucrată admirabilă *asupra concordiei și unirei, cari aă existată și trebuie tot-deauna să existe în țera noastră între biserică și școlă, între credința și sciința omenéscă.*

Sunt două lucruri în lume, ăice Sfinția Sa, cari merită inaintea celoră-lalte iubirea și respectulă nostru, credința și sciința, acestea sunt două fiice ale lui Dumneđeă, două surori cari trebuie să mērgă mână în mână, adecă în cea mai perfectă înțelegere, în unirea cea mai strinsă.

Ce este credința saă religiunoa? Credința este simțemintulă care-lă avemă de existența lui Dumneđeă, de puterea, de dreptatea, de bunătatea sa, de tôte atributele sale infinite și minunate; este și simțemintulă care ne îndemă să mulțumimă lui Dumneđeă pentru tôte bine-facerile și darurile ce le răspândește asupra noastră, da-

torie imperioasă și sfintă, pe care ființa supremă n'a preseris'o numai prin prima poruncă: «Cinstesce pe Domnul Dumneșeul t'eu», ci pe care a săpat'o și în inima noastră și care se numesce recunoștința.

Acea recunoștință, care se exprimă în chip tainic prin gândurile noastre lăuntrice, se arată în afară prin semnele de respect și de iubire ce le adresăm divinității, prin închinarea ce-i facem a inimei și a întregului nostru devotament, fie în cercul familiei și casei fie-căruia, fie mai ales în biserică, în fața credincioșilor adunați. Recunoștința, închinarea acosta, iată ce alcătuesce cu adevărat religiunea.

Religiunea singură n'ajunge însă omului, ea nu p'ote satisface tuturor nevoilor și aspirațiunelor sale; de aceea cum șicem mai sus, el are două călăuze în viață: religiunea și știința, a căror unire se p'ote asemăna cu aceea a trupului și a sufletului.

Ambele sunt surori; între ele trebuie să existe cele mai tari legăminte, acelea ale unei simpatii firești.

Fie-care își are adăpostul; al unuia se numesce biserică, al celeilalte școlă.

Una desvoltă și întăresce inima, caracterul, viața emoțională și estetică, cealaltă judecata și inteligența.

Cum nu se p'ote desbina sufletul și corpul, totu așa nu se pot desbina nici ele. Și cu t'ote acestea, acel dureros fenomen s'a vădit adesea și se vede p'ote mai mult decât ori când în zilele noastre. Adesea vedem știința contestându titlurile religiunii, ducându război cu dinsa, în loc de a recunoșce, că fie-care în sfera sa și pe că diferite lucră la același scop, înălțarea omului prin cunoșcerea adevărului. Religiunea și ea a fost de multe ori învinovățită, une ori cu ore-care dreptate, alte ori fără temeiu altul decât aparent, că ar voi să oprăscă mărețul avânt al științei. Fatală desbinare, fatală pentru amindouă, mai fatală omului.

Aceste dise, trebuie să spunem că Episcopul Mechisedec a dovedit minunat în cuvântarea sa existența acelei roditoare uniri în vremurile cele mai depărtate, în primele începuturi ale crești-

nismului, la originea dezvoltării intelectuale a Românilor din Dacia, încă dela întemeierea primelor noastre state în sutele XIII-a și a XIV-a când biserica națională organizându eparchiile sale, fie-care biserică, mănăstire, episcopie, în sate și în orașe, înfățișează o tribună, are pe lângă sine o școală, îngrijesce de pregătirea la demnitățile bisericesci, căci, cum țice și dinsul bine, biserica nu poate înainta, ba nici există fără învățătură.

Se găsesc urme ale acelor școli bisericesci în bibliotecile mănăstirilor; găsim acolo manuale cu semnăturile școlarilor cari au învățat în ele, cu numele dascălilor cari au predat învățăturile.

Știința izolată de biserică devine rece, egoistă, rebelă, se asemănă cu o pasăre frumoasă, care din nenorocire și-a pierdut aripile și se țiră pe pământ, neputându zbura în aerul cel liber al înălțimii cerului. Biserica izolată de știință cade în superstițiuni, este lipsită de armele ce-i dă știința pentru apărarea sa și pentru îndeplinirea marelui sale misiuni, *«de a aduce lui Dumnezeu pe fiii lui Dumnezeu»*, cari sunt aleșii lui Dumnezeu din némul omenesc.

Episcopul nostru constată cu întristare, că în vremurile mai nouă, chiar la noi, această tradițională conviețuire între școală și biserică începe a slăbi, și că acei ce caută a le desbina greșesc. În alte țări, acesta se mai poate înțelege, căci trebuie să recunoștem, că în trecut cel puțin, biserica n'a fost tocmai primitivă pentru știință și a căutat să limiteze libertatea cercetării; la noi însă, n'au fost asemenea tendințe, căci biserica ortodoxă n'a dușmănit nici odată știința, din contră ea s'a mulțumit totdeauna cu frumoasa sa menire de a lumina și moraliza prin toate mijloacele societatea română, fără a fi căutat când-va a-și însuși vre o autoritate lumescă, ci mărginindu-se a împărtăși suferințele poporului, a se bucura cu dinsul de vremurile fericite, a lucra cu dinsul, așteptându și pregătindu césul mântuirii, când va pute transmite marea comoră a credinței generațiilor următoare. Biserica a iubit țera și a ajutat la fericirea ei; țera a iubit biserica și a înzestrat-o cu mij-

lôce mari pentru a-și îndeplini misiunea în ordinea morală. Biserica a făcutu bine conformându-se stărei de cultură a națiunei și împrejurărilor politice, căci biserica trebuie să se formeze în națiune și prin națiune. Cum e națiunea e și biserica. Cei cari laudă biserica, laudă națiunea, atât e de strînsu legată biserica noastră prin firea ei cu națiunea. Putemû spera, că și pe viitorû va fi totû așa și că vomû avé unû clerû luminatû, respectatû, moralisatorû, progresistû, patriotû, care va fi o mare laudă și o mare onore pentru națiune. Dacă amû avé o biserică părăsită, represintată de ômenî inculți, fără inteligență și egoiști, reprobarea va căde pe națiunea care n'a sciutû să pregătescă preoți demni de înalta lorû misiune, astăzi mai cu sômă când se cerû numeroase și mari calități dela păstorii spirituali.

Citarămû mai sus între alte lucrări ale acestuî eminentû prelatû și *Lipovenismulû* (1), *adecă istoria schismaticilorû sau rascolnicilorû și ereticilorû rusesci*, operă elaborată după autorii ruși și isvóre naționale române.

Lucrarea se împarte în douë părți. Partea I conține unû felû de introducere, în care ne arată împrejurările ce aû produsû schisma în biserica rusescă. «Ignoranța, dice dinsulû, nu numai în clasele de jos dar și în nobilimea și în clerulû rusescû, treptatû a formatû acolo ôre-cari doctrine și ideî, străine de doctrina și de practica bisericeî ortodoxe de răsăritû. Acestorû doctrine ignoranța le dădû mare însemnătate, și ajutată și de alte împrejurări istorice, produse prin ele în Rusia evenimento religioase spăimântătore și finiră prin o schismă monstruôsă, ce nu-și are pereche în istoria popórelorû ortodoxe și care există și acum cu totă încăpăținare, după unû restimpû mai bine de 200 de ani.»

Arată în urmă, cum prima opiniune lipovenescă s'a ivitû în Pscov la începutulû véculuî XV-lea și a avutû de obiectû duplicarea doxolo-

---

(1) Filiponiî, primii dintre schismaticii ruși emigrați în România, aû datû nascere numirei Lipoveni. La numele Filipû, fundatorulû acesteî secte, adăugându sufixulû de *or* și prin căderea silabei inițiale s'a formatû numele de Lipoveni, numire generalisată asupra tuturorû schismaticilorû ruși emigrați la noi.

giei «*Alitua*»; cum până la finele vécului XV-lea a urmată în Moseva. Spune că după ei, la procesiunile d. e. ale sfințirei unui templu nou, ar trebui să se începă dela stînga spre drépta, iar nu după obiceiul vechiul dela drépta spre stînga; cum aș coruptă textul cărților serviciului divin; cum semnul crucei îl făcă numai cu 2 degete, iar nu cu cele 3 degete principale, asemenea și bine-cuvîntarea ce o daș clericii, o făcă cu 2 degete. Soborulă din Moseva dela 1478, convocată de marele Cneză Ioană Vasilevică IV, s'a silită a întemeiă aceste puncte de disidență pe canóne, pe învățăturile părinților și pe cărțile bisericescă falsificate, precum și cerința că proscomidia să se facă pe 7 prescuri, iar nu pe 5, cum se obișnuesce la noi, iar ca în simbolulă credinței la art. 8 despre Duhulă sfințit, să se cetiască și «întru Duhulă sfințit Domnă adevărată», în locă de: «făcătoră de viță», saș «viă făcătoră».

Tóte acestea și altele constituiaș novismele schismaticiloră saș rascolniciloră ruși.

Se înțelege, că aceste rătăciră dela usulă antică ală ortodoxiei n'aș fostă împărtășite de toți și că aș fostă combătute de alți demnitară înalți ai biserică ortodoxe, ca de exemplu de Paisie Patriarchulă din Ierusalimă, de Gavriilă Mitropolitulă Nazaretulă și de Atanasie Patriarchulă Constantinoplei, veniți în Moseva pe la mijloculă vécului XVII-lea.

Scirea despre menținerea acestoră rătăciră ajungendă la muntele Athos, părinți de acolo s'aș răscolată în contra cărților bisericescă rusescă cuprindendă usură și doctrine nouă, și le-aș arsă, dândă anatemei pe toți aceia cară voră face semnulă crucei cu 2 degete, după doctrina schismaticiloră.

Aceste opuneră, măi cu sémă din partea clerulă de Răsărită, aș avută o înriurare binefăcătoare, așa că s'a decisă a se face o nouă edițiune de cărți bisericescă rusescă după originalele grecesci.

În capulă acesteia mișcări se află Patriarchulă Mosevei Nikon.

Părintele Melchisedec arată totă activitatea acestui prelată spre îndreptarea măi cu sémă a cărților, ajutată fiindă de Țarulă Alexiă, carele a și convocată ună Sinodă la Moseva în anulă 1654.

În acelă Sinodă a fostă și o mică minoritate pentru menținerea modificărilor făcute de schismatici, sprijinindu-î ast-felă.

Silițele Patriarchului Nicon păreaă la începută a merge spre isbândă. Dinsulă întocmi o comisiune de bărbați cu cunoșcințe de limbele antice și de teologie.

Pe când comisiunea lucră la acestă bine-făcătoare operă, Patriarchul Nicon se siliă a desrădăcină practicile schismaticilor și a le înlocui cu adevăratele usuri ortodoxe, precum facerea crucei cu trei degete în locă de două ș. a. Dinsulă a fostă ajutată în acestă de patru Archierei străini, între cari vedemă și pe Ghedeonă Mitropolitulă Moldovei, trămisă în misiune politică de Gheorghe Ștefană Principele Moldovei.

Regretatulă nostru colegă ne arată cum Patriarchul Nicon cădă victimă a silițelor sale și cum poporulă rusă ignorantă în multe locuri se resvrăti în contra sa, mai cu sémă când s'a dată ordină să se adune de pe la biserică cărțile schismaticilor spre a le înlocui cu cele corecte.

Acestă Patriarchă, descuragiată, părăsi scaunulă pastorală ală Mosevei și se retrase în mănăstirea Noulă Ierusalimă. Mai multă, Sinodulă din 7 Decembre 1667, convocată la Moseva, îlă osindi la perderea demnităței patriarchale, ceea ce și produse mărtea acestui martiră ală ortodoxiei.

În fine, fericitulă Episcopă spune, cum sub Țarulă Teodoră Aleievici, ună nouă Sinodă hotără printr'o epistolă pastorală sinodală, adresată tuturoră ortodoxiloră din Rusia, a respinge tôte inovațiunile schismaticiloră și a se supune vechiloră tradițiună ale sfințelă biserici a Răsăritulă.

«Acesta este ultimulă și celă mai solemnă definitivă cuvintă, —dice Episcopulă Melchisedecă— prin care s'a pecetluită de biserică ecumenică a Răsăritulă ortodoxia bisericei ruseci în cërta ivită cu ocasiunea corigerei cărților, și totă odată sentința de osindă eternă pentru capi și propagatori rătăcirilor, ce aă dată nascere în poporulă rusescă schismei saă rascalului lipovenescă, în care ig-

noranța ține până ađi o mulțime de suflete neluminate și nedeșteptate din letargia în care i-a buimăcitu fanatismul.»

După această introducere, care resumă ideile schismaticilor, eruditul Episcopu procede mai înainte în opera sa, arătându cum opozițiunea schismaticilor în biserică devine rebeliune în stat, motivându revolta iscată în Moseva la anul 1682; apoi, cum aceea schismă s'a respânditu și cari sunt desbinările ce s'aũ iscatu chiar în lăuntru ei.

Vorbindu-ne de secta nepopismului în provinciile Vladimirului, ale Siberiei, ale Mărei Albe, ne arată iarăș în ce constă doctrina tălcului pronumitu teodoseismu în Moseva; ne vorbește asemenea despre filipismul, care a avutu de autoru pe unu *strălețu* fugaru, călugăritu sub numele de Filipu, și ne expune doctrina sa; ne întreține asemenea de doctrina unei alte secte, a pelerinilor; pe urmă vine la secta *popiștilor*, arătându doctrinele și stabilirea principiilor din care se compune; apoi ne istorisește cum chiar în secta *popiștilor* s'a ivitu desbinare, ast-felū că pe la începutul secolului presentu numai în guvernele siberiene: Orenburg, Permu și Tobolsc se numărau mai multu de 150.000 schismatici popiști.

Intr'unu capitolu ulterioru expune cu multă precisiune, cari aũ fostu măsurile întrebuintate de Guvernū și biserică încă dela începutu până la Petru celū Mare, Ecaterina II, etc., și ne arată cum sub Impăratul Nicolae I sorta schismaticilor s'a înăspritu, pentru că nu li s'a mai permisū să facă case de rugăciune noue și nici chiar restaurarea celor vechi.

Ast-felū mai multe sute de edificii fură nimicite, ȝecimī de miľ de icone vechi fură luate, precum și cărți bisericesci și alte, găsite prin oratoriile și prin casele lorū, și s'a interȝisū popilorū lipovenilorū să primescă ori ce remunerațiune. În recensemintulū din anul 1850 s'a ordonatū să se înscrie femeile în alte familii străine și copiii printre cei ilegitiimi, s'a luatū disidențilorū dreptul de a fi negustori, supunându pe popii lorū la recrutare și pedepse corporale.

«Tote acestea, ȝice Episcopulū, aũ întăritū pe schismatici și i-aũ împetritū în tote cugetele lorū dușmane contra Guvernului și a bi-

sericeii rusesci, pe cari le manifestaü la tötã ocasiunea. Ialã cauza emigraþiunei lipovenilorü ruþi; ei cãutaü a scãpã din acestã persecuþiune.»

Intr'adeverü, ei formarã coloniï lipovenesci in Bucovina, la Fântãna Albã ßi in alte localitãþi; in Turcia, prin tôte oraþele de-alungulü Dunãrei ßi alü Mãrei Negre, prin Bulgaria ßi Rumelia; pe cõsta chiar a Asiei mici, la marginele Mãrilorü Marmara ßi Negrã; in fine in Romãnia, mai cu sémã in Moldova, unde atãtũ secta schismaticilorü, cãtũ ßi chiar ereticii ruþi, ca scopiþii, molocanii ßi alþii, sunt cunoscuþi sub numele genericü de lipoveni.

Ne descrie pe aceþti sectari cum se opunü la constatarea actelorü stãrei civile, la pomenirea Domnitorului in biserica lorü, in fine ne intröþine despre ierarchia ßi sectele lipovenilorü din țera nõstrã.

In partea II a acestei meritõse scrieri, Episcopulü Melhisedec ne vorbesce despre eresurile ßi sectele ereticesci esistente in Rusia despre molocani ßi duhobori, despre împrejurãrile ce aü favorisatü formarea societãþilorü religioase ale molocanismului, patronarea protestantismului ßi persecuþiunea asupra ortodoxiei ßi a clerului.

Mã tractezã despre sectele mistice; dã definiþiunea acestora ca nisce grupuri de credincioþi, cari lãsãndü la o parte invëtãtura pozitivã despre calea mãntuirii, pretindü a ße pune ei in nemijlocitã comunicaþiune cu divinitatea, a se inspira ßi a primi de-adreptulü dela ea revelaþiunea despre totü ce privesce la mãntuirea ßi la vieþa vecinicã.

Ne aratã, ca consecinþã a acelorü tendinþe, pe chlysti sau cristi, pe scopiþi sau castraþi, doctrina ßi cultulü tuturorü acestora, dovãdindü cã doctrina, mai cu sémã a scopiþilorü, este nu numai anti-ortodoxã, dar ßi anti-creþtinã.

In adevëru, fundamentulü principalü alü doctrinei creþtine, Vechiulü ßi Noulü Testamentü, nu se primesce de scopiþi in formã de cuvintü viu ßi adevëratü alü lui Dumnezeu, precum ilü primesce biserica ßi mai puþinü þinü dinþii la Sinõde, la scrierile sfinþilorü pãrinþi ßi la cãrþile bisericesci.

Ei susþinü, cã sacra scripturã, precum se pãstrează ea acum in

biserică, nu este cea adevărată, ci alta, coruptă înadinsă de creștinii încă din timpul Impăratului Constantin cel Mare, și că atât în ea cât și în celelalte cărți ale bisericii adevăratul spirit al credinței lui Christos este defigurat și sfinții lui Dumnezeu falsificați în lucrările și învățăturile lor.

Mai menționează încă secta mistică a scacunilor, a montanilor și a napoleoniștilor. Această din urmă sectă se formă în véculele XIX-lea, în anul 1820, în orașele Pscov și Pinc. Dinșii consideră pe Napoleon ca Dumnezeu, i se închină și-lă chiamă la rugăciunile lor. Fie-care sectar are în casa sa bustulă acelu Impărat saș portretulă lui și ei începă serviciulă bisericesc cu rugăciune înaintea acestu Impărat.

Revenindă la România, părintele Melchisedec ne întreține despre sectele mistice rusești, de scopiști în special, de epoca venirii lor în Moldova, de procesele intentate acestora la Iași și în alte localități, despre comunitățile și numărul scopiștilor din România, despre molocani și luptele ortodoxiei contra acestora.

În fine, într'ună suplément, ne dă o statistică a lipovenilor din România, ne indică datele stabilirii lor prin diferite localități, unde locuesc chiar astăzi în patria noastră; dice cum că cei mai vechi au venit în Iași la 1730 și sfârșesce remarcabila sa operă prin reflecțiunii asupra lipovenilor în România, arătândă că dinșii au rămasă staționari, înmărmuriști, nemișcați de totă ce se numesce progres; sunt aceiași ómenii ca și în secolele XVII-lea și ală XVIII-lea, cu aceleași idei rătăcite, aceiași ignoranță, aceiași ură contra culturii și aceiași isolare perfectă de societatea noastră.

Din fericire, constatămă că propaganda loră printre Români a întâmpinată o mare pedecă din nesciința limbei române și din pornirea firăscă a Românului de a nu-și schimbă religiunea părinților săi.

Ast-felă Episcopulă nostru, cu o mână magistrală, ne-a desfășurată istoria numeróseloră secte schismatice în Rusia, cari se distingă unele de altele prin multiple nuanțe, făcându-ne cunoscută în tóte aménunțele secta cea mai pericolósă, aceea o scopiștiloră, deosibiști nu numai, cum dice stimatulă nostru colegă d-lă Hasdeu

În prețioasa sa istorie asupra toleranței religioase în România, prin sâlbatica mutilare a sectatorilor, dar încă printr'o ardere criminală de a supune și alte persoane la această operațiune și a câștiga astfel adepti, sub protecțiunea toleranței, prin exortațiunii și corupțiunii. Ori cine isbutesce a face 12 proseliți, câștigă titlul venerabilu de apostol.

Cu toate rigorile Divanului Moldovei, care a fost silitu a infirmă această oribilă licență, după mai multe violențe și abuzuri, toleranța religioasă a Românilor a fostu completă în trecut (1), astfel cum e și astăzi, întindându-se chiar asupra acestei pernicioase secte a scopiților, fără a se preocupa de dogmele teologice, de ritualul, de cultul acestor monstruoși propagatori ai scopirei.

Sfinția Sa Episcopul Melchisedec a știut admirabilu a utiliza toate scrierile rusești și naționale, pentru a întocmi istoria schismaticilor ruși și a ne revela toate peripeciile acestor revoluționari ai ortodoxiei.

Ceea ce distinge această prețioasă operă de altele ale aceluiași au-

(1) În temeiul acestei aserțiuni reproducem extracte din operele a trei călători din secolul XVI-lea.

Străini de diferite condițiuni și națiuni, oameni de stat, scriitori, vizitatori, cari au trăit printre poporul român, observându toleranța religioasă la noi, au fost pârșii de acest simțemintu măreț al Românilor și l-au transmis istoriei plini de satisfacțiune.

Ast-fel în secolul XVI-lea se exprimă d. e. Gheorghe Reichersdorff, trimesul Austriei la Curtea lui Petru Rareșu:

«Sunt aici diverse secte, diverse genuri de religiuni și de nămur, Ruteni, Poloni, Sârbii, Armeni, Bulgari, Tătari, nu mai puțin și Sași din Transilvania, locuind pe ici pe colea sub sceptrul Domnului moldovenesc, cari toți întrebuințază, fără a se certă, feluri de feluri de ceremonii și dogme, avându fie-care sectă sau națiune deplină libertate de a urma propriilor sale rituri și obiceiuri.» (Chorografia Moldaviae. p. 50.)

Polonul M. Strykowski, trăind printre Români dela 1572—1575, se pronunță în același mod și admiră cu emfază în versuri această țară, dicându: «Acolo Muntenu, Sârbu, Țiganu, Grecu, Italianu, lume amestecată!» (Kronica polska, Warszawa 1846, I, p. XVI.)

Cu două secole în urmă, călătorul ragusanu Raicevich semnalază libertatea confesională în țera noastră, dicându: «Fie-care sectă și religiune e tolerată de a-și exercita cultul său, fără nici o împedecare. În Țera-Românească se află mai multe mănăstiri de franciscani observanți, cari depind de Episcopul de Nicopole din Bulgaria. În Bucuresci este o biserică luterană și o sinagogă evrească. În Moldova, fiindu prea numeroși, Israelitiți obținură permisiunea de a avé mai multe templuri.» (Osservazioni intorno la Valachia, e Moldavia, Napoli 1788, p. 245—6.)

tor, este că mersul ei procede fără digresiuni, cari au în genere inconvenientul de a vătăma atențiunea cititorului, de a-lu distrage, făcându-lu să părădă cu înlesnire șirul ideilor și depărtându-lu de la subiectul principalu prin incidente afară de locul lor, defectu care se vede în unele din alte opere ale acestui Episcopu.

Cătu despre stilu, e ușor, adecă clar, și neologismele cari le găsimu în cale destul de des, sunt tot-deauna apropiate cu materia.

Acastă operă mai are pentru noi marele merit de a ne face cunoscutu în toate amănuntele, cari sunt împrejurările cari au împinsu pe lipoveni în România, imigrațiune despre care nu se vorbesce așa de întinsu nici în resumatul cresurilor lipovenesci anexatu la cartea intitulată «Prastie» a Archimandritului Mardarie (mănăstirea Némțului 1837), nici în monografia părintelui D. Danu și a d-lui I. F. Kaindl din Cernăuți. Ea ne mai deschide ochii asupra marcelor inconveniente ce acea sectă le presintă pentru ospitaliera și toleranta noastră țără.

Așa dar, acel studiu ne luminază cu o lumină necunoscută până atunci la noi asupra simțimentelor acestor emigranți, cari stau în genere isoțai de națiunea noastră, deși sunt printre noi de mai bine de unu secolu.

Memoriul cetitu în Academia Română de Episcopul Melchisedec în ședința dela 17 Martie 1890: «*Despre biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul, în specialu cu calvinismul, în suta XVII-a și cele douē Sinode din Moldova în contra calvinilor*» este și elu una din însemnatele sale lucrări. Secolul XVII-lea a fostu în Apus unu secolu de mari polemice religioșe între catolici și bisericile reformate. Aceste polemici, urmate mai cu sémă în Francia și în Germania, au găsitu o expresiune elocinte în opera lui Bossuet: *Histoire des variations de l'église protestante*.

Punctul slabu alu protestanților eră de a dovedi perpetuitatea credinței lor dela Apostoli. De aceea au căutat unu sprijinu în biserica ortodoxă. Ei au fostu ajutați în această căutare de impre-

jurarea, că mulți preoți răsăriteni s'aū dusū să-și completeze cultura generală pe lângă Universitățile protestante din Germania.

În vremea când Lucaris ajunsese la Patriarhia de Constantinopole, se publică la Geneva, în 1632, precum amū șisū, de unū calvinistū, unū catechismū, care căută să probeze că biserica ortodoxă avea aceleași credințe ca cele protestante în privința cinstirei și închinării la icône. La epoca acestei controverse, care se încheo la 1669, biserica română jucă unū rolū mare, căci Sinodulū celū decisivū fu celū din Iași (1641), chematū de Vasile Lupu și condusū de reprezentanții Patriarhatelorū ortodoxe, și la care Sinodū a avutū unū rolū însemnatū Mitropolitulū Varlamū, împreună cu Episcopulū moldoveni. Același Sinodū s'a mai ocupatū și de situațiunea bisericei române, și în specialū a celei din Moldova, față de cele-lalte biserici ortodoxe. Cestiunea fusese rădicată de Patriarchulū din Constantinopole Partenie, care într'o scrisore adresată lui Vodă Vasile Lupu arētă, că în urma decăderii totale a Patriarchiei din Ochrida, ar fi bine ca biserica română să intre în relațiuni directe cu cea din Constantinopole.

Pentru lucrările ce s'aū urmatū în acēstă cestiune, nu s'aū găsitū alte informațiuni decât cele indirecte, pe care ni le dă Dimitrie Cantemirū, când ne arată starea relațiunilorū dintre acești doi capī bisericesci la finele vécului XVII-lea, stare care nu pōte să fie decât rezultatulū hotăririlorū luate de Sinodū. Aceste relațiuni se resumă ast-felū: Mitropolitulū Moldovei are o pozițiune deosebită, pe care nu o aū cei-lalți Mitropoliți. Deși nu pōrtă titlulū de Patriarchū, elū nu este supusū nici unui Patriarchū. Mitropolitulū Moldovei e scutitū de tributulū ce-lū plătescū Patriarchiei din Constantinopole cei-lalți Mitropoliți sub numele de *κοινότητος και βοήθειας* (comuni-cațiune și ajutorū.)

Folosulū principalū alū opereii pe care o analizaiū aci, este, că tăcerea chronicarilorū și lipsa de isvōre romānesci, Melchisedec a căutatū să le înlocuēscă cu documente grecesci și rusesci, ajutându ast-felū a aruncă lumina asupra uneia din celo mai însemnate epoci ale istoriei bisericei romāne, și că unū Românū, Petru Movilă,

ca Mitropolitul al Kievului, a jucat un rol de frunte în definițiunea și apărarea credinței față cu încercările interesate venite din afară.

Scrierea lui Melchisedec, intitulată *Vieța și scrierile lui Grigorie Tamblacū*, cetită Academiilor în patru ședințe dela începutul anului 1883, este nu numai o biografie a acestui demnitar al bisericii, ci după obiceiul autorului de a tracta în digresiuni mai lungi despre toate cestiunile ce i se ivesc în cale, o contribuțiune de valoare la istoria generală și culturală a țerei în suta XV-a.

Grigorie Tamblacū, după acel studiu, a fost un Român, născut la Tirnova în Bulgaria, nu se știe în ce an. A făcut studii teologice și s'a călugărit în Constantinople, de unde Patriarchul îl trimise în Moldova spre a restabili pacea în acea biserică. El rămasese acolo și fu numit profesor la școala domnească slavonă dela Suceva. Apoi, chemat fiind la 1407 în Rusia de unchiul său Kiprian, care era Mitropolitul Moscovei, isbuti să fie ales Mitropolit al Kievului, scaun nou înființat la 1414. A rămas în această situațiune până la anul 1419 sau 1420, când, după sorgințele rusești, ar fi murit și ar fi fost înmormintat la Vilna. După Melchisedec însă, el și-a părăsit numai scaunul, din cauza urelor ce ațigase în contra lui Grecolul Fotie, Mitropolit al Moscovei, de sub autoritatea căruia se luase țerile litvane cari forma eparchia lui Tamblacū, și silințele ce și le dădea Marele Duce Vitold de a persecuta ortodoxia în favoarea bisericii unite, la care Tamblacū putea cu atât mai greu să reziste, cu cât și Eutimie Patriarchul Constantinoplei (1410—1416) îl combătea.

Apoi, ar fi fost în timpul de zece ani egumen al Lavrei Deciana în Sârbia, și întorcându-se în Moldova pe la 1432 ar fi fost ales Mitropolit al Moldovei. La 1440 s'ar fi retras la mănăstirea Némțului, unde muri la 1450.

Obiecțiunea principală la care dă loc această scriere a lui Melchisedec, este slăbiciunea probelor că profesorul la școala domnească, Mitropolitul Kievului, egumenul sârbesc și Mitropolitul Moldovei, ar fi una și aceeași persoană, Grigorie Tamblacū, și că

acesta, care, fie că a îndeplinită toate aceste roluri sau numai unele, n'a scris decât în limba sârbescă și era născut la Tîrnova, ar fi Român. Credem, cum dice d-l Xenopol în istoria sa, că Țamblac era de origine română macedonenă, însă din familie bulgarisată, precum se întâmplase cu multe familii venite din munții Macedoniei și așezate în orașele Bulgariei.

D-l Gheorghe Aramă, profesor la seminariul Veniamin, deși n'a dispus, după cum vedem din mica broșura ce a publicat în anul trecut (1), decât de istorii generale rusești, eclesiastice, române, etc., crede că Melchisedec a confundat trei contemporani cu același nume de Grigorie.

De altminteri, cu acea lealitate, fără care nu se poate face vre o cercetare de folos, însuși fericitul Episcop mărturisește la pag. 51 a lucrării sale, că probele directe pentru afirmarea că același Țamblac, care a fost primul Mitropolit al Kievului, a fost și Mitropolit al Moldovei, lipsese.

Fortă interesantă și multă mai plausibilă este explicarea, ce cu ocaziunea studiării scrierilor sârbesci ale lui Țamblac, caută să o dea Melchisedec faptului așa de straniu la prima vedere, că ne-am făcut aparițiunea în istorie cu o limbă literară și oficială străină, cea slavonă, care a persistat așa de mult timp.

Comunitatea de religioasă, traducerea anterioară a tuturor cărților religioase în limba slavonă, numeroase emigrări de călugări slavi din țările balcanice în tot timpul evului mediu, apoi din țările ortodoxe supuse Poloniei, școlile deschise de aceștia, din cari eșiau diacii, țircovnicii și popii, frica de a sdruncina credința, înlocuind o întreagă literatură teologică veche de 600 de ani cu alta nouă, frică care s'a mărit după încercările neisbutite de unire, mai cu seamă după aceea din Florența, aceste considerațiuni și altele analoage, expuse cu pătrundere psihologică, sunt explicațiunile ce le dă fenomenului păstrării limbei slave la noi în biserică și stat.

Ne mai arată apoi, din plângerile Mitropolitului Teodosie al Mun-

(1) Cu titlul de Grigorie Țamblac, n'a fost Mitropolit al Moldovei și Sucevei nici înainte de Sinodul florentin și nici după aceea (br. 32, 25 p. Iași 1892).

teniei (1680); cun, după ce legăturile cu slavismulă au încetată de a li așa de strinse și de desă împrespătate, limba străină, care dejă din secolulă XVI-lea, eră în concurență cu cea națională, eră simțită ca o grea pedecă pentru intima comunicare de simțimintă între preoțime și poporă.

Ca urmare, voiă vorbi de o altă lucrare a lui Melchisedec, cetită în Sfintulă Sinodă la 1883, asupra «*Papismulă și stăreă actuale a bisericeă ortodoxe în regatulă Românieă*». Acolo analiză, cu începere dela anulă 1096 — puțină după sėvėrsirea despărțireă bisericeilor — și pe basa documenteloră studiate cu multă zelă, natura relaționiloră ce s'a silită tot-deauna Curia romană să le întreie cu țėrile române. Susține, că dacă Papa până în țilele năstre s'a silită să menție o ierarhie catolică pentru țėrile române, titularii aceștia saă n'au venită în țeră, unde existența loră une oră nici nu eră cunoscută, saă veniaă numai ca visitori în tăte timpurile în misiună timpurare și se ocupaă numai cu păstorirea străiniloră de ritulă loră, aflători în țėrile române. În limitele acestea au fostă totă-deauna tolerați, ba une oră chiar protegiați și ajutați de ună Domni saă demnitară, fie din considerațiună politice, fie une oră din predilecțiune adevėrată. Ună chiar din acești misionari, fără a li căutată acestă scopă, au adusă ună folosă istoriceă năstre prin relațiunile ce le-au scrisă, și cari utilizate cu precauțiune, constituescă ađi pentru noi isvėre istorice. Cănd însă s'au încercată să întindă credința loră printre Români, s'au lovită de simțemintulă acela care nu despărția biserica ortodoxă de vieța națională și de puterniculă respectă pentru așezămintele și obiceiurile pămintulă ale strămoșiloră năstri. Melchisedec, care eră ună credinciosă convinsă și judecă din punctulă de vedere arėtată mai sus, nu putea să nu ajungă la conclusiunea, că nu se pőte încuviința inființarea nouă a ună Archiepiscopată latină în Bucuresci. Sciă de sigură, că sunt argumente puternice basate pe numeroșe chrisove și corespondențe pentru a susține părerea contrarie, anume că Episcopii catolici, a căroră existență în Moldova e netăgăduită, nu erau visitori, ci statorniciți. Și nu-lă putea opri teoria modernă, după care unitatea religiōsă ne

mai fiind, un obiect de care să ducă statul grijă, pentru că ea nu e o condiție necesară a unității politice, cestiunile de această natură ar rămâne la libera apreciere a fie-cărui om în parte. Punctul de vedere din care scrie aci regretatul Episcop, precum scopul ce-l urmărește și vioiciunea credinței sale, explică chipul de cugetare puțin tolerant, pasionată, iar nu rece, cum se cere unui istoric, ce-l vedem în această operă.

Am citat neenumeratele titluri ale lucrărilor eruditului călugăr; e necontestat însă, că trebuie să privim ca cele mai meritorie mai ales cercetările sale despre *Chronicele Hușilor și Episcopiei sale* și acele asupra *Romanului și Episcopiei*, care singure ar ajunge a-i asigura un loc însemnat printre istorici și care interesază de o potrivă istoria generală a țării, cea a limbei și a bisericii naționale; ele sunt titluri ce și le-a câștigat Melchisedec la recunoștința noastră.

Melchisedec, care avea pasiunea documentelor vechi, a știut să scoată din aceste prăfuite mărturii ale trecutului prețioase științe.

În adevăr, acele cronici, expresiuni naive ale societății de pe atunci, sunt oglinda credincioasă a acelor depărtate vremuri, care ar fi rămas înmormintate în praful bibliotecelor bisericesti, dacă nu se găsea un om devotat misiunii de a ni-le face cunoscute, scoțându din ele pentru a da memoriei noastre tot ce merită să fie știut de nemurirea nouă, și acela fu Melchisedec; mânia e aceea care a răpit uitării atâtea lucruri de interes, atâtea amănunte care ne fac a trăi în epocile trecute.

Să vorbim însă ceva mai mult și mai obiectiv de acele cronice ale Hușilor și ale Romanului. Prima se împarte în trei părți: istoria orașului dela întemeierea sa în anul 1592, istoria Episcopiei dela 1592 până la 1865, și cercetări diverse privitoare mai ales la istoria limbei. Aceste părți sunt precedate de o introducere, relativă scurtă, dar interesantă.

Scopul, în vederea căruia a lucrat răposatul, este necesitatea ce a simțit-o de a studia istoria culturală a nemului, adică istoria limbei, credinței, a întocmirilor politice, etc. Față cu lipsa cea mare

de lucrări în această direcțiune, elu s'a silitu a culege totu ce se raportă la ele, mărginindu și cercul cercetărilor la Episcopia Iiușiloru. Față cu adincile schimbări ce s'au făcutu în starea lucruriloru la noi, dela unire încóce, asemenea studiı, importante pentru ori care poporü, sunt și mai însemnate pentru noi, căci numai cu ajutorulü lorü vomü puté restabili necesara legătură a continuităței nóstre naționale.

Melchisedec admite, că Iiușii au fostü înființați în vremea lui Ștefanü celü Mare și că-și tragü numele dela unü boerü anume Husulü; elü respinge deci părerea admisă de Andreas Wolf (1), de Nicolae Șuțu (2), între mulți alți, și apoi susținută cu atăta convingere și tărie de învățatulü nostru colegü d-lü Hasdeü (3), că numele lorü ar veni dela Husiții (4). Arată în urmă, că însemnătatea economică a orașului vine dela așezarea sa pe calea mare care ducea spre țera Tătarilorü, că elü erä întăritü și conținea reședința domnescă.

Expune apoi sistemulü dregătoriilorü, cari, așa cum ni-lü infățișeză, ni se pare complicatü și confusü, și sistemulü financiarü și comunälü alü epocelorü ce le-a studiatü, precum și monetele timpurilorü acelora. Aci e de sigurü o lipsă în lucrarea Episcopului,

(1) In *Beitraege zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*.

(2) Notițe statistice asupra Moldovei (1852).

(3) Istoria toleranței religiose în România.

(4) Dovada că orașulü Huși s'a chematü ast-felü dela Husiți, adecă partisanı al lui Ioanü Huss din Praga, resultă din o bulă a lui Papa Eugeniu IV (1444), ateständü ca Husiții, de abia 30 de ani după mórtea lui Ioanü Huss, au găsitü adăpostü în Moldova.

Alăturarea datelorü chronologice dovedesce, că imigrațiunea Husițilorü în această țeră a avutü locü pentru prima dată pe la 1435. În 1460, sub domnia lui Ștefanü celü Mare, a avutü locü o nouă imigrațiune, care acésta a datü numele miculü orașü Huși, unde fugariı ridicară biserici, sădindü și cultivändü vii în împrejurimile acestui orașü. Unü vecü și jumătate după prima aparițiune a protestantismului în Moldova, Ungurulü Gheorghe Vasari, secretarü alü Episcopului de Camenița în Polonia, scrie la 20 Augustü 1571 nunciului apostolicü, Italianului Vincenzo da Portica, cele următore:

«Vé inșiințezü cum că Michailü Tabuk Fegedin, predicatorü förte elocinte, Maghiarü de origine, ne a adusü la cunoștință că Ungurii stabiliți în Moldova, anume în orașele Huși și Romanü, precum și în satele de pe împrejurü, ceva ca la 2.000 de ómeni, rătăciți dintru întâi în cresulü lui Ioanü Huss, au îmbrățișatü acum religiunea catolică.» (Theiner, *Monumenta Poloniae et Lithuaniae, Romae 1861, s. 2, p. 762.*)

căci ne presintă ca contemporane administrațiunii și dregătorii cari nu aũ pututũ existã simultaneũ, ci s'aũ prerëndutũ în decursulũ anilorũ, schimbându-se, transformându-se și unele din ele desființându-se și modificându firea saũ cerculũ lorũ de atribuțiune. A le uni sinchronicũ însemnãzã a introduce în tabloulũ lorũ confusiune.

În partea a doua ne aratã, cu o lãudabilã nepãrtinire, unũ mare numãrũ de fețe bisericesci de viũ interesũ. Ast-felũ ne înfãțișeazã pe unũ Mitrofanũ III, Episcopũ alũ Hușilorũ dela 1683—1690, renumitũ prin invẽțãtura sa, care a fostũ celũ întâi conlucrãtorũ la edarea Tesaloniculũ în limba grãcã în Iași, la aceea a Enchiridiulũ scrisũ de Patriarchulũ Ierusalimulũ Dosofteiũ contra luteranilorũ și calvinilorũ. Ne presintă pe unũ Varlamũ I, pe care-lũ numesce cu dreptũ cuvintũ unũ rãzeșofagũ, pentru lãcomia cu care cotropiã pãmînturile acestorũ mici proprietari devãlmași; pe unũ Meletie Ghica, rudã cu ilustrulũ Domnũ Grigorie Ghica, care, martirũ alũ patriotismulũ, fiindũ Archimandritũ alũ unei mãnãstiri, a voitũ mai bine sã fugã cãnd Austria ne luã Bucovina, decãt s'o servescã, deși i se sãgãduise unũ scaunũ de Episcopũ, și a muritũ în surghiunũ la Smirna.

Se scie, cã în trecutũ fie-care braslã îngrijã de o bisericã, care adesea purtã numele ei. Mulțumitã acestei împrejurãri, Melchisedec a gãsitũ multe sciințe privitoare la viața meseriașilorũ în documentele bisericesci pe cari le-a cercetatũ. În partea III, Melchisedec respinge cu dreptũ cuvintũ pãrerea neîntemeiatã și nu îndestulũ desvoltatã a lui Cantemirũ, dupã care buchile slavone arũ fi fostũ primite la noi în urma reacțiunei stirnite sub Alexandru celũ Bunũ în contra încercãrei de unire a Conciliulũ din Florența. Dovedesce apoi, în chipũ evidentũ, cã limba slavonã n'a fostũ la noi decãt limba claselorũ ocãrmuitoare și bisericesci, cari chiar ele nu o cunoscãu tot-deauna bine. Aratã cum acca limbã se amestecã din ce în ce mai multũ la noi cu cuvinte și întorsãturi romãnesci, așã în cãtũ Episcopulũ face judicioasa observațiune, cã s'ar putã alcãtui din acele fragmente «unũ bunũ glosarũ de limbã romãnescã» ast-

felu cum există pe atunci în gura poporului. Acelu limbagiū devine chiar din ce în ce mai ibridū.

O parte slabă, printre altele, a acelei chronici a Huşilorū, este că — precum a semnalatū stimatulū nostru colegū pe care l'am citatū adiniorea — se găsescū în unele părţi ale ei greşeli de traducere şi de etimologii slave, ceea ce nu potū aprecia prin mine însumi. Nu potū însă să mă asociezū cu totulū la critica, pōte cam severă, ce d-lū Hasdeū îi face, pentru că a luatū de bună chronica luī Huru, saū isvodulū luī Clănăū, cum i se mai ōicea dupā numele închipuitulū traducētorū, care ar fi trāitū pe la anulū 1495. Deşi Cipariu, Barnuŋiu, Kogālnicēnu şi însuşi d-lū Hasdeū adusesē deŋă probe de falsitatea ei, acēsta n'a opritū, că la epoca când scriā Melchisedec, credinŋa în adevērulū acelei chronici erā generală şi aşā de mare în cātū vedemū că şi d-lū A. Xenopol pārea a o împārtāşi (1), pe lângā alŋii, ca d-lū Gr. Lahovary (în *Revista Romānā*, 1861, p. 533). Asemenea şi d-lū Nicolae Ionescu, când s'a propusū în şedinŋa din 16 Martie 1883 a Academiei Romāne numirea unei comisiuni pentru cercetarea ei, susŋinea autenticitatea. Aşā în cātū acēsta pōte explica saū chiar scuzā greşala decedatului nostru colegū. Controversa ōste acum, se scie, definitivū terminatā şi autenticitatea respinsā. La acestū rezultatū a contribuitū şi studiulū d-lui A. I. Philipide din *Convorbiri Literare*, 1882 (1 Octobree). Din unū articolū alū d-lui Papadopol-Calimachū totū în *Convorbiri Literare*, 1883—84, vedemū că încă dela ivirea ei, acea chronică deşteptase destule indoeli, pentru ca Vodā Gr. Ghica de atunci să numēscā o comisiune pentru cercetarea ei.

Chronica Romanului e împārtitā în patru părţi de diferitā întin-

(1) Iată cum se exprima d-lū Xenopol în recensiunea asupra *Chronicei Huşilorū* (Conv. Lit. anulū IV, 1871; p. 380):

«Monumentele scrise în limba romānā din timpurile mai vechi sunt fōrte rare. Celū mai vechiū cunoscutū pānā acuma este chronica luī Huru în traducerea Spātarului Petru Clănăū. Pentru autenticitatea acestui documentū de unū preŋū atât de mare, aduce P. S. S. autorulū, temeiuri nouē, puternice. Petre Clănăū în prefaŋa traducerei sale ŋice, că a scris'o în Vaslui cu Ştefanū celū Mare. Unū chrisovū descoperitū în archiva Episcopiei cu data din anulū 1495 pōrtā, că a fostū datū de Stefanū celū Mare în Vaslui şi între marturiī citaŋi în elū se vede Petre Clănăū Spātarulū. Acēstā concordanŋa cu unū documentū a cāruī autenticitate nu pōte fi pusā la indoialā, nu pōte fi ceva întâmplătorū.»

dere. Prima constă din o interesantă introducere, în care Episcopul discută despre originea Romanului, ierarchia bisericească a Moldovei, relațiunile acesteia cu Patriarchia din Ochrida și mai târziu cu aceea din Constantinopole. El menționează, fără a le da credemintu, legendele despre înființarea Romanului de Impărații Claudiu sǎu Caracalla, ba chiar de Traianu. Cercetându pǎrerile chronicarilor nǎștri, ajunge la conclusiunea cǎ a existatǎ mai înainte unǎ tǎrgǔ, pe lângǎ care Romanu Vodǎ clǎdi o cetate, care i-a luatǎ numeie, și pe lângǎ acǎsta, o a doua cetate, înființatǎ sǎu reîntemeiatǎ de Ștefanu celǎ Mare, care arse pe vremea lui Lǎpușnénu și fu distrusǎ pe la începutulǎ acestui vécǔ de moșierulǎ Bogdanu și de Episcopulǎ Gherasimǎ. Aratǎ, ca urmare, pe scurtǎ, dupǎ documentele administrative ale orașului, locuitorii sǎi, cari aǎ fostǎ: Romǎni, agricultori și meseriași, aceștii din urmǎ organizați în bresle; Unguri, cari la venirea lorǎ aǎ fostǎ protestanți și dupǎ contopirea cu Moravii, s'aǎ făcutǎ catolici; Armeni, cari la începutǎ aveaǎ aceeași condițiune legalǎ ca Evreii, dar cari cu timpulǎ aǎ intratǎ treptatǎ în rǎndurile națiunei romǎne; Evreii, din cari primii arǎ fi venitǎ în același timpǎ cu Armenii. Aceștii din urmǎ, dupǎ cum rezultǎ din o lucrare cetitǎ în Academie de rǎposatulǎ asupra inscripțiunilorǎ bisericelorǎ armenesci din Moldova, arǎ fi venitǎ la Iași numai în anulǎ 1395, datǎ care o dǎ și d-lǎ Hasdeu în *Istoria toleranței religioase*, adǎugindǎ însǎ cǎ arǎ fi avutǎ ei la Botoșani o bisericǎ încǎ din 1356, înainte a lui Bogdanu Vodǎ. Acǎstǎ coincidențǎ a ivirei Evreilorǎ cu aceea a Armenilorǎ e fǎrte greu de admisǎ. Menționǎmǎ în trecétǎ, fǎrǎ a aprecia, cǎ unii scriitori (1) pretindǎ chiar cǎ Evreii arǎ fi în țǎrǎ încǎ dela descǎlicǎtoarea Romanilorǎ în Dacia. Ceea ce e sigurǎ, e cǎ numérulǎ Evreilorǎ erǎ în trecutǎ fǎrte micǎ și cǎ numai în vremea Fanarioșilorǎ în-

(1) D-lǎ Șăinǎnu în *Convorbiri Literare*, anulǎ 1887—88, cautǎ în studiulǎ sǎu *O paginǎ din istoria medievalǎ* (p. 413—521), basǎndu-se pe legendele prin cari poporulǎ atribue tǎte ruinele a cǎrorǎ originǎ nu-și o pǎte esplicǎ *Jidovilorǎ, Tǎtarilorǎ și Urișilorǎ*, sǎ stabileascǎ cǎ o parte a Tǎtarilorǎ Chazari din Crimeea, care se scie cǎ aǎ trecutǎ la 730 la mosazismǎ, ar fi venitǎ fǎrte de timpuriu în țǎrile romǎne.

cepe să crească. Enumără dările, dregătoriile, și pentru unele amănunte ne trimete la *Chronica Hușilor*.

Vorbind de vechile biserici ale orașului, trece la ierarchia ecleziastică.

Justinian, prin Novela XI, a înființat în orașul său natal, pe care l-a numit *Prima Justiniana* (1), o arhiepiscopie căreia i-a dat putere peste mai multe provincii, între care era și Dacia. În secolul VII-lea, stabilindu-se Bulgarii pe malul drept al Dunărei, nu mai avem nici o cunoștință de acest scaun bisericesc.

În suta XII-a regăsim apoi numele și drepturile bisericești, ce le avea *Prima Justiniana*, legate de Mitropolia de Ochrida, unde Sfântul Climent, ucenic al lui Chiril, înființase un scaun dela creștinarea Bulgarilor. Această nouă Mitropolie își exercită jurisdicțiunea asupra bisericești Moldovei. La 1767, Patriarhul Samuil al Constantinoplei isbuti să desființeze autocefalia Ochridei. Autorul descrie apoi luptele începute încă din suta XV-a înainte de așezarea Turcilor la Constantinople, pentru a supune bisericile române Fanarului.

O dovadă de gravitatea și de nepărtinirea lui Melchisedec în aceste din urmă cercetări, este modul cum probază falsitatea legendei, după care autocefalia bisericești din Moldova ar fi fost recunoscută de Sinodul și de Patriarhia din Constantinople sub Împăratul Ioan Paleologul în vremea lui Alexandru cel Bun. El dă lămurit: «o spui fără sfială: e o simplă poveste, inventată de Mitropolitul Gheorghe (2), deși negreșit cu o forță bună intențiune, de a apără biserica sa.»

În partea II el reproduce în șirul cronologic documentele ce le-a putut găsi în privința bisericilor și Episcopilor din Roman, legându aceste acte printr'un text, și comentându-le din punctul de vedere istoric și limbistic. O mulțime de date fo-

(1) *Prima Justiniana* este, după Melchisedec, un oraș din Albania, care se numea mai înainte Praevalis.

(2) Mitropolitul Gheorghe a păstorit Moldova dela 1723—1729 la Suceva.

lositoare sunt adunate acolo. Venindă la finele secolului XVI-lea semnalăză o contradicere, care are trebuință de lămurire. In isvó-rele străine sunt o mulțime de amănunte și de relațiuni privitoare la unirea cu catolicismul, pe când documentele naționale nu vorbescă de locă de ună ast-lelă de evenimentă. Nică chronicarul Urechăă nu pomenesce de așa ceva.

Melchisedec explică acăsta prin faptulă, că acele tendințe și negocăări saă intrigă se petreceăă numai între ună numără forțe restrinsă de persóne, cară se feriaă forțe multă ca poporulă să afle de scopurile ce le urmăriaă.

Trebuie să însemnăămă, că pentru mulți Episcopă ai diocesei Romanului, Melchisedec a găsită de abia câte o notiță laconică, așa in câtă scimă forțe puțină despre dinsa. Celă mai însemnată dintre acăști păstoră este Dosofteia, care a începută a funcționa la Romană la 16 Decembre 1659 (numele scă de mirănă eră Dumitru Bari-lovici), și chiar pentru acesta, Melchisedec, care dă o apreciere destulă de completă in biografia ce-i consacră, e silită să dică, că «pentru vremea păstoriei lui Dosofteia la Romană, nu ne-a rămasă nică ună documentă, din care să putemă deduce ceva in privința activităței sale pastorale și administrative.»

Catastifulă bresleloră se ținea la Episcopie Melchisedec ne comunică cu comentariă, din vremea Episcopului Atanasie II, chirotonisită la 8 Decembre 1724, ună documentă importantă pentru istoria economică și socială a țerei, reinnoirea catastifului de către acăști Episcopă. La sfirșitulă *Chronicei Romanului*, vine o listă chronologică a Domnitoriloră și una a Episcopiloră, care merge cu adause succesive până la 1855.

La 1851, scaunulă Mitropoliei din Iași eră vacantă. Guvernulă de pe atunci, ală lui Grigorie Ghica, făcu ună regulamentă pentru alegerea Episcopiloră de către o adunare mixtă de boeri și de preoți. Episcopulă Romanului Veniamină Rosețli se credea sigură de isbândă, însă in loculă lui se alese *paciniculă* și tăcutulă Sofronie, Episcopă ală Hușiloră. Acăstă lovitură fu așa de simțitoră lui Veniamină, in câtă îi causă mórtea. Cu Veniamină, dică Melchi-

sedec, se încheie vechia serie a Episcopatului pentru eparhia Romanului și începe o nouă stare de lucruri. În adevăr, în decursul de mai mulți ani, Romanul a avut locoșii de Episcopi în locul de Episcopi, luați de Miniștri, după bunul lor plac, dintre Arhiepiscopi. La 1858, unul din aceștia, Arhiepiscopul Nectarie, înființă acolo, cu ajutorul Ministeriului, seminariul și înzestră catedrala cu vestimente și cu obiectele trebuincioase cultului.

S'a imputat lui Melchisedec că intră în unele amănunte prea secundare în privința unor acte ale administrațiunii Episcopilor, asupra unor biserici și obiecte neînsemnate, și acesta atât în *chronica Romanului* cât și în aceea a *Ilușilor*. La acesta, el răspunde astfel într'o notă: «Bisericile în genere, între altele, sunt depozite de monumente amintitoare de persoanele ce au existat când-va și au lăsat după sine urme cât de mici, cel puțin de devotamentul lor religios; un clopot, un sfeșnic, o carte, o iconă, un vestiment, o piatră, o cădelniță, o candelă, un disc, un potir, un vas, toate spun ceva, poartă un suvenir, rechiamă o amintire respectuoasă, și socotesc chiar ca unul din meritele acestei lucrări de a fi scos acest adevăr la ivelă.»

Toate acestea sunt foarte exacte. Acele lucruri sunt pentru arheolog, pentru istoric, un izvor bogat, care ne vorbește de ideile părinților noștri, care ne arată la ce grad de dezvoltare aduseseră arta, ce stil domină la anumite epoci și ne dau cu un cuvânt o mulțime de științe cari nu pot lăsa pe nimeni rece. Acest adevăr s'a recunoscut în fine și la noi, și de aceea vedem acum în muzeul din București un început de colecțiune de tot ceea ce arta aplicată la satisfacerea exterioară a simțului religios a produs mai bun la noi.

La 1873, perioada locoșitorilor de Episcopi a încetat, și scaunul Romanului a reintrat în regula nestrămutată a bisericii.

Cu anul acela se încheie și lucrarea Episcopului nostru, lucrare care arată o muncă serioasă, întemeiată pe documente originale, făcută cu nepărtinire, pentru aflarea adevărului, cu un călduros

simțemintă patriotică, pe care m'am încercat să-l arăt în scur-
tul resumat ce l'am făcut.

De aceea cred, că i se poate recunoște o valoare durabilă, cu toate
rectificările și completările ce i s'aun adus și i se vor mai aduce
prin cercetări ulterioare.

Ca membru al Sfantului Sinod, savantul Episcop a fost
asemenea de o activitate exemplară; se poate dice fără exagerare,
că a fost unul din membrii cei mai cu autoritate ai sfintei adu-
nări dela 1 Mai 1873 până la 1888, când încetă de a mai lua
parte la lucrările ei. E adevărat că era preparat la această muncă
prin studiile sale în Rusia, din cari a tras un mare folos pentru
sarcina care i s'a încredințat în patria sa.

Pentru a justifica aceste afirmațiuni, să percurgem procesele-
verbale ale Sfantului Sinod dela înființare, și vom găsi că mai
tote regulamentele cari există astăzi în biserica noastră națională au
eșit ca proiecte din colaborarea, dacă nu din condeiul Prea Sfin-
ției Sale. La 1 Mai 1873, acest Episcop fu ales membru al
comisiunii pentru elaborarea regulamentelor adunării. La 7 Mai
fu chemat a face parte din comisiunea pentru determinarea sigi-
liului Sfantului Sinod. La 22 Mai, el cetesce Sfantului Sinod
un raport asupra regulamentului de disciplină monachală. La 25
Mai cetesce unul asupra proiectului de regulament pentru pro-
cedura de urmat dinaintea jurisdicțiunilor bisericesci. La 26 Mai,
el dă iarăși cetire unui proiect de regulament asupra poziției
seminariștilor, apoi unuia asupra regulării Arhierilor locoșitor
de Episcopi și a altuia privitoră la precăderile Mitropoliților.

La 21 Mai 1874, el propune un regulament pentru mono-
polul luminărilor de ceară. La 29 Mai cere o modificare a re-
gulamentului interior al Sfantului Sinod, arătându necesitatea de
a nu se mai propune pe viitor ca Episcopi titulari decât bărbați
învęțați și cu studii speciale. El mai presintă asemenea un re-
gulament pentru determinarea serbărilor eclesiastice și naționale;
la 30 Octombrie 1874, altul pentru alegerea Episcopilor titulari;
la 11 Novembre anunță elaborarea unui proiect de lege asupra

învățămîntului religios. La 16 Novembre e raportor al proiectului de lege pentru seminarii, conceput totu de dînsul; la 23 Novembre aduce un proiect de regulament pentru cercetarea cărților bisericesci. Tote aceste proiecte aduse în sesiunile Sfintului Sinod din 1874 și mai înainte deveniră legi ale bisericeii, după ce a susținut și dovedit nevoia ce eră de ele.

La 8 Decembre 1875, Episcopul presintă un proiect de lege asupra lefilor preoților comunelor urbane și rurale. La 3 Novembre supune aprobării Sfintului Sinod un manuscript compus de dînsul, conținnd 7 Te-Deum pentru diferite ocașii, căruia i se dă aprobarea. La 14 Mai 1876, Melchisedec cere publicarea proceselor-verbale ale Sfintului Sinod; el propune să se publice deosebitu regulamentele votate și sancționate de acestă adunare, pentru a servi clerului de codice eclesiastice; la 18 Mai 1876, un altu regulament despre ceremonialul de deschidere al Sfintului Sinod. La 25 Iunie 1879, susține introducerea unor reforme moderate în portul preoților.

La 1880, învățatul academician presintă un proiect pentru revisiunea cărților introduse în biserică și pentru alcătuirea unei noue edițiuni a lor. Acestu proiect are o adevărată valoare literară. La 12 Iunie 1881, propune regule pentru admiterea persónelor de altu rit în religiunea ortodoxă. La 17 Mai 1883, dă cetire lucrării asupra *Papismului și stărei actuale a bisericeii ortodoxe în România*, de care am vorbitu mai sus. În fine, susține cu tărie înființarea unei tipografii bisericesci pentru editarea cărților cu literile strămoșilor noștri, și luptă în contra tendinței de a urmă în biserică cu întrebuințarea slovelor cirilice.

Sfinția Sa ia asemenea parte la tote discuțiunile ce se ivesc în Sfintul Sinod și ideile sale sunt mai tot-deauna admise; majoritatea acelei adunări l'a urmatu până la 1888. Formându-se la dată aceea în Sinod alte grupări, cari une ori avea vederi diferite de ale lui, acesta obositu de indelungata și spornica sa lucrare, a începutu treptat a luă un rol mai puțin activ în desbaterile acestui înaltu corp și a încetă aprópe de a veni.

Pe lângă această fecunditate, trebuie să adăugăm și multe rapoarte făcute de dînsul în această adunare bisericăscă, mai cu seamă acela pe care l'am analizat asupra sfîntului mir.

Facultatea de Teologie, deschisă solemn la începutul lui Octombrie 1884, și consfințită crearea ei prin legea dela 3 Iulie 1890, a avut și ea printre susținatorii ei pe Episcopul Melchisedec. După mai multe cereri ale Sfîntului Sinod pentru înființarea acestei Facultăți, din care unele inspirate și de dînsul printre alți Prelați, cereri rămase neîmplinite, în 1881, sub înalta conducere a Mitropolitului Primat de atunci, acest înalt așezămînt de cultură s'a putut deschide de fapt, mulțumită propunerii mai multor profesori de a predă cursurile gratuit. La 1882 (Novembre 9), vedînd că Guvernul nu trecuse această nouă Facultate în buget, Melchisedec puse chestiunea în Sfîntul Sinod printr'un discurs, în care tractă dintr'un punct de vedere cu totul înalt și patriotic despre nevoia ce este, ca un stat care voesce să ica un loc de frunte în civilizațiune, să nu lase în stare de inferioritate cultura clerului.

«Nu este demn, ȳice dînsul, de Regatul ortodox al României și de biserica lui autocefală, ca această stare tristă a învățămîntului teologic să mai continue; ca tinerii doritori de acest înalt studiu să nu-l pôtă face în țera lor și să umble căutându-l prin alte țeri »

Nu se mulțumesc numai cu exprimarea unei cerinți în termeni generali, ci cu autoritatea ce-i da în această materie îndelungata și experiență de profesor, de păstor sufletesc și de administrator de eparchie, el pune în opt puncte bazele, pe care le crede necesare pentru a asigura activitatea roditoare a noiei instituțiuni, base dintre care multe, precum o cea mai importantă pôte, înființarea unui internat, s'a și realizat.

Când vedem dar vigorea nouă și prestigiul ce începe a-l dobândi clerul cult și consciu de misiunea sa, când vedem folositoare lucrări de istorie, nu numai curat bisericăscă, ci de interes național general, ce încep a eși din tinera școlă, ne vom

aminti cu recunoștință și numele răposatului Melchisedec printre luptătorii, cari cu stăruințele lor ne-au adus acest progres.

Din toate acestea rezultă, că ceea ce caracterizează rolul său bisericesc decurge din variata sa cultură, deși însușindu-ne părerea exprimată de învățatul nostru coleg, d-lă Hasdeu, nu privim o știință adincă ca o calitate neapărată de trebuință unui Episcop. În adevăr, apostolii lui Christos puține studii aveau. Biserica însăși pune pe Sfântul Nicolae, om bun, dar care n'avea decât bunătatea sa, mai pre sus de Sfântul Augustin, unul din omenii cei mai capabili ai epocii sale. A se sacrifica pe sine pentru binele fraților săi, a lumina prin seninătatea privirii, prin bunul simț și prin o inimă curată, a crede și a iubi, pentru a inspira iubirea și credința, iată sublima însușire evanghelică necesară unui păstor al sufletelor.

Pentru a ne resuma în privința vieții sale de autor, vom spune că: partea operelor lui Melchisedec mai însemnată pentru noi este de sigur cea istorică. Aceste opere le-a scris cu multă sîrguință și cu laudabilă nepărtinire, cum am avut de mai multe ori privilegiul să arătăm până aci. Era oare pregătirea cu care intră în cercetarea acelor probleme suficientă? Nu știu dacă acesta se poate tot-deauna afirma: un coleg al nostru, eminent filolog, cu autoritatea sa, care-l permite de a fi mai puțin rezervat, a negat-o chiar; s'au găsit multe erori provenind din cunoștințe filologice pripite sau negeneralizate, din critică prea puțin severă a sorgințelor, dar se poate spune că cunoștința limbilor slave, a regulilor de diplomatică și a principiilor critice istorice, a evristice, nu erau încă nici tocmai stabilite, nici răspândite la noi, afară de foarte rari și cu atât mai meritarii excepțiuni; așa că dacă Melchisedec n'a fost în aceste privințe un înainte-mergător, unul din renovatorii studiilor istorice la noi, el n'a fost nici sub nivelul epocii și trebuie lăudat pentru exemplul ce l'a dat, care rămâne folositor și frumos.

Evenimentele prin cari patria noastră a trecut la 1856, 1857 și 1858 erau prea mari, prea însemnate, ca să li lăsată rece un preot

cultă și unū sufletū înaltū cum eră Melchisedec, atuncī Archimandritū. Aceste evenimente dobândeau o mare gravitate, cu tôte că progresulū luminolorū, mai cu sémă după tractatulū dela Paris, făcū să triumfe principiulū unirei celorū douē Principate surori, căci erau din nenorocire surși cari nu voiaū să asculte vocea poporului, inimi înstrăinate de simțemintulū țerei, cari cutezaū să se împotrivescă chiar voinței marei Francii, care ne arētă o simpatie așa de adincă, o așa de mare bună voință. Sprijinulū clerului nu putea să aibă decât urmări binofăcătore in mijloculū greutăților cari erau de invinsū.

După tractatulū dela Paris, se făcură in ambele Principate alegeri de deputați pentru divanurile ad-hoc, alegeri la cari au luatū parte tôte clasele societăței, pentru ca dorințele țerei in privința organizării lorū să găsescă o completă și sinceră reprezentățiune.

Archimandritulū Melchisedec avū fericirea de a fi trimisū, la 29 Augustū 1857, ca reprezentantū alū clerului din eparchia Hușilorū la divanulū ad-hoc alū Moldovei, a cărui ședință de deschidere se finū la 22 Septembro 1857.

Dicemū că a avutū fericirea, căci e o mare satisfacțiune pentru unū cetățenū, care are convingeri bine stabilite, de a găsi ocasiunea să le exprime și să le facă să triumfe.

Inainte încă de întrunirea divanului, Archimandritulū susținū idea unirei celorū douē Principate și se folosi de tôte privilegiurile pentru a o predică dela înălțimea anvonului. La 29 Iunie 1856, ziua serbării Apostolilorū Sfinții Petru și Pavelū, cărora este inchinată biserica episcopală a Hușilorū, Melchisedec, in calitate de rectorū alū seminariului, pronunță in biserica aceea o predică remarcabilă, care ar putē purtā titlulū de «Indemnare la unirea Principatelorū» și pe care o resumămū ast-felū: «Unire, acēsta fu ultima dorință a lui Christosū murindū. Precum tu părinte intru mine și cū intru tine, așa și acēsta intru noi va să fie.»

Dacă doi ómenī uniți sunt mai tari decât doi neuniți, cum s'ar putē ca unū poporū, despărțitū de o sórtă nemilostivă in douē

trunchiurî, unindu-se, să nu crească mai mult decât îndoită forțele sale?

Ară pute Români să rămăe desbinați, când Europa care le dă toate simpatiele sale, îi chiamă să exprime dorințele lor, să proclame aspirațiunile lor? Cum, originea, limba, moravurile și mai cu sémă religiunea, toate ne unescă, totulă ne asimilăză și noi amă pute să mai voimă să rămănemă desbinați? Ați prin fericite împrejurări, și negreșitū printr'unū efectū alū milei lui Dumnezeu față de noi, totulă tinde a ne apropiă. Ce antipatie, ce ură ne pôle despărți! Suntemă frați cari n'amă desmințitū nici odată frăția noastră! Să căutămă, vomă adauge noi aci, după unele transformări în Europa, ale cărorū marturî amă fostū, învățăturile istoriei, de exemplu ale istoriei Franciei, Angliei, Spaniei și Germaniei. De când formăză Francia unū statū fericitū, puternicū, respectatū? De când Burgundulū, Bretonulū, Normandulū și atâtea alte populațiuni nu mai sunt popore separate, adesea inamice și de când nu mai sunt pe acelū anticū pămîntū decât frați, decât Francezi. Spaniolii n'au contopitū ore și ei regatele lor, ale Castiliei, Leonului, Aragonului și alte încă într'unulū singurū: statulū spaniolū. Anglia actuală formă înainte trei regate și unū principatū isolatū, ba una din părțile ei, Britania propriū disă, a fostū chiar în evulū mediū împărțită în șapte mici state. Astădî ea nu formăză decât o singură națiune, Marea-Britanie.

Nu putemă asemenea să uitămă exemplulū surorii noastre Italia, care tractată înainte cu disprețū, ca «o expresiune geografică», a intratū, de când și-a strinsū toate ramurile, în rëndulū puterilorū marî ale timpului nostru.

Germania a simțitū și ea nevoia de a stringe toate părțile sale sub sceptrulū unū monarchū, care a rămasū una din marele figuri ale timpului nostru.

Moldovenii și Muntenii, sub conducerea partidelorū pe cari le-au formatū, au urmatū aceste frumoșe și mântuitoare exemple, ast-felū că nu nu mai sunt Valachii, nume pe cari nici nu-lū scie poporulū, nici Moldovenii, ci unū singurū poporū, sub unū singurū capū, și că

acestă popor este cel mai unit și cel mai prosper al Orientului Europei.

S'a vădit că sortă nouă ne-a croit această firăscă și roditore unire. Odată ales la divanul ad-hoc, prima grijă a lui Melchisedec fu, încă dela ședința din 7 Octobrie 1857, și împreună cu marii patrioți Kogălnicenu, Petre Mavrogheni, C. Hurmuzachi, Anastasie Panu și alții (1), îndată după ce adunarea își exprimă recunoștința față de puterile garante pentru bună-voința lor, ca divanul ad-hoc să admită ca o dorință și o parte a programei sale principiile următoare: 1) Unirea Principatelor într'un singur stat, sub numele de România, 2) Un Prinț străin ereditar dintr'o dinastie domnitoare în Europa, 3) Neutralitatea teritoriului Principatelor, 4) Puterea legiuitoare să fie încredințată unei adunări alese, în care să fie reprezentate toate interesele naționale, toate acestea sub garanția colectivă a Puterilor semnatare ale tratatului dela Paris. Propunerea acăsta stîrni un entuziasm general; lacrimi curgeau din ochii Episcopului nostru și a tuturor patrioților și toți repețeau, că Dumnezeu va îndeplini cererile Românilor. Vedem în adevăr, că Pronia ne-a protegiat și că clerul s'a asociat la acea mare manifestare, dusă ca tot-deauna de patriotismul său.

Dacă studiam procesele-verbale ale divanului ad-hoc, vedem că activitatea Archimandritului Melchisedec era necurmată, căci în multe ședințe numele său figură ca promotor și aderent la multe din propunerile și amendamentele garantându viitorul țerei, și în ședința dela 24 Ianuarie 1858 el pronunță cel mai de căpetenie discurs al său, prin care se făcea interpretul dorințelor clerului.

Cred de cuviință a reproduce aci, ca anexă, instrucțiunile ce i le-au dat alegătorii săi din cler când l-au trimis la Adunarea generală, pentru că din acelu document reese bine totă dreptatea, ne-

(1) Dimitrie Cozadini, Vasile Malinescu, Dimitrie Rallet, Gheorghe Sturdza, Constantin Rolla, Vasile Sturdza, Manolaki Kostaki-Epurănu, Grigorie A. Vărnăv, Alexandru Botez-Florescu, Dimitrie Erakte, Episcopul Ghenadie Șendre, Archimandritul Neofit Scribanu, Economul Dimitrie Mateasă, Simion Stanciu.

părtinirea și moderațiunea cu care a știut să lase la o parte cererile egoiste, cari tindeau a face din cleru o castă separată și privilegiată, pentru a nu apără decât pe cele generose, cari corespundeau unei trebuințe generale a națiunii și constituiau unu progresu față cu starea de lucruri anterioră. (1)

Acele dorințe și nevoi, dicea elu, sunt totu de o dată materiale și morale. Materiale: pentru ca preotulu să-și păstreze în ochii credincioșiloru totă considerațiunea, cu care trebuie să fie înconjuratu caracterulu său sfințitu, se cere ca să nu fie redusu să pue pe enoriași să-i plătescă vre unulu din serviciile spirituale, pe cari e chematū prin atribuțiunile sale să le facă, servicii cari sunt scopulu existenței sale, rațiunea de a fi a instituțiunei sale. Pentru acesta, trebuie ca statulu să fixeze preotulu în budgetu o sumă îndestulătoare, ca elu să pōtă să nu cēră credincioșiloru nici unu sacrificiū bănescu, așa că servitorulu lui Dumnezeu, siguru de modestulu său venitū și feritū de grijile nevoei, să se pōtă consacra fără temere și fără preocupare îndoitului scopu alu misiunei lui, care este de a lumina și moralisa poporulū, în virtutea poruncei divine «Mergeti și luminați tote nēmurile, fiți lumina lumei și sarea pămintulu.»

În cleru, este o clasă din fericire scutită de grijile vieței materiale, adecă clerulu monahalū, călugării. Acești omeni se potū deda în totă liniștea vieței de contemplațiune și datoriiiloru slintei lorū meniri. Pe lângă binle ce-lū facū sufletelorū nōstre prin rugăciunile ce le înalță cerulu pentru noi, ei sunt pepiniera clerulu înaltū. Ei ne dau Episcopii, Archiepiscopii și Mitropoliții; simplii preoți de miru nu potū aspira la aceste demnități. Fără ei religiunea nu și-ar putē îndeplini misiunea; ei alcătuescū, ca să dīcū așa, statulu-majorū alū bisericei, pe care luminile lorū speciale îi punū singuri în stare s'o cārmuescă. Ei alcătuescū unu corpū deosebitū, care dă stâlpii bisericei și care apără credința și întocmirile religiose, pe cari se întemeiază taria și eternitatea bisericei nōstre.

Arhimandritulu, simțindū nevoia ce avea biserica, adecă religiu-

(1) Anexa E.

nea de resurse asigurate pentru trebuințele sale de tot felul, în domeniul învățămîntului său și în împărțirea milinelor, propuse înființarea unei case a clerului, al cărei regulament să-l facă Sfîntul Sinod, ca autoritate supremă a bisericii naționale.

Cuviosul Archimandrit de pe atunci se silește a arăta, că garanția oferită funcționarilor bisericești prin înființarea unei case speciale va spori neapărat zelul lor în îndeplinirea slintelor funcțiunii care le sunt incredințate, de orice se vor vedea asigurați că dreapta răsplată a sudorilor lor nu le poate lipsi, că nu se va atinge nimeni de dreptul lor consacrat.

În privința intereselor morale, Melchisedec stăruie pentru ca catedrele școlilor bisericești să nu fie nici odată incredințate la străini, cari nu pot prezenta garanțiile de patriotizm și de iubire a instituțiilor noastre, pe cari compatrioții le oferă prin firea lucrurilor, și pentru că învățămîntul acela e prea sfînt pentru a fi dat de alte guri decât naționale.

El dorește ca acel învățămînt să fie temeinic, pentru ca clerul nostru să se ridice prin cunoștințele sale la nivelul celor mai luminați și la înălțimea științifică, care face onoare secolului nostru; el vrea ca promoțiunile în funcțiunile și treptele bisericești să nu fie date decât după erudițiune, moralitate și servicii constatate aduse bisericii și patriei.

Cât pentru numirile Episcopilor și ale Mitropoliților, el se pronunță pentru ca să fie totdeauna făcute de o adunare bisericească, la care ar participa și clerul de mir. Iar unitatea credinței se va păstra pe calea consultațiunii mutuale a bisericilor ortodoxe, în cazul când s'ar ivi deosebiri de vederi în materie dogmatică.

Cu toate acestea, și deși absolut decise să păstrăm neatinsă unitatea credinței cu bisericile surori, adauge dînsul, suntem totuși atât de neclintit hotărîți să nu pierdem nici odată, sub nici un pretext, nici chiar sub acela al unei opere sfinte, libertatea și neatinerea ce ne-a dat cu sîngele său Domnul nostru Isus Christos, mîntuitorul născutului omenesc.

Am analizat repede reformele capitale, ce Melchisedec propune

prin luminosul său discurs din divanul ad-hoc să se introducă în interesul bisericei naționale, al biserice și al naționalității noastre; o simplă dare de seamă nu poate însă să dea o idee de zelul desfășurat de acel neobosit apărător al religiei și apostolul sfințelor doctrine ale ortodoxiei; este greu de a exprima impresiunea ce producea un om, care punea în serviciul nobililor sale convingeri cuvinte înflăcărâte de inimă.

Se știe că au fost dorințele exprimate de divanul ad-hoc și care au fost în mare parte baza Convenției din Paris dela 7/19 August 1858. Arhimandritul urmărește însă campania sa și s'a îngrijit tot-deauna de intrigile inamicilor unirei, care prinsese din nou curajul, pentru că Convenția din Paris nu admisesse principiul ei, și căuta să împedecă prin alegerea unui Principe din partidul lor, ca ea să se realizeze în fapt.

Episcopul nostru, înțelegând planul anti-unioniștilor, luptă din toate puterile pentru a-l nimici și a face ca viitoarea Adunare națională a Moldovei, care avea misiunea specială de a alege un Domn conform cu acea Convenție, să fie alcătuită de membri la înălțimea situației lor și în stare de a da patriei un Suveran capabil prin credința și speranța sa de a ocoli săi trece cu succes pedecile, care se iviau în calea patriei spre un viitor nou, de a fi un părinte al poporului și al bisericii, pentru ca după cuvintele prorocului «cei fără-de-lege să înconjore cetatea noastră ca câinele, ce totă ziua caută hrană și care noaptea latră de fome.»

În scopul acesta și în două împrejurări, la 16 și la 18 Decembrie 1858, tot în catedrala Hușilor, rosti două cuvântări pentru a atrage atențiunea micilor și marilor proprietari asupra însemnătății alegerilor pentru Adunarea națională, asupra calităților ce trebuiau să aibă aleșii, pentru ca opera unirei Principatelor să se realizeze mai ușor.

Momentul era în adevăr solemn, venise césul când poporul român, chemat cu aprobarea și sub ochii Europei atente și simpatice să se pronunțe asupra sorții sale, avea să încredințeze viitorul intereselor, prosperitatea și fericirea sa, ómenilor proclamați

prin votul s^{eu} de mandatarⁱ ai s^{ei} și ins^{ar}cina^{ti} de a-i da un^u conduc^{to}ro^u.

Melchisedec în aceste dou^e discursuri, întip^{ar}ite de spiritul^u religiunii și de iubirea patriei, îndemⁿă pe aleg^{to}ri să în^{te}legă, să simtă totă m^{ar}irea și sfin^{te}nia misiunii ce o aveau și că puterea lor^u eră apr^op^e aceea a un^ui Suveran^u, de o^re-ce sunt chema^{ti} să alegă un^ul^u. De alegerea lor^u va at^{ar}na rolul^u ce-l^u va jucă ț^{er}a în lume, căci precum s^{or}ta un^ui vas^u depinde de căpitanul^u s^{eu}, așa și aceea a unei ț^{er}i depinde de acelu^l care o cărmuesce și de însușirile lui. Aleg^{to}ro^ul^u să întrebui^{te}ze decⁱ t^ote luminile, să se libereze de t^ote prejudec^{ar}ile, să se hot^{ar}ască numai după consciin^{ta} sa și sub ochiul^u lui Dumnezeu, care a d^{is} omul^u: «Iubesc^e pe Domnul^u Dumnezeul^u t^{eu} cu t^otă inima ta și cu tot^u cugetul^u t^{eu}; să iubescⁱ pe apr^op^ele t^{eu} ca însuși pe tine.»

Iubirea ac^{es}ta a apr^op^el^ui este adev^{er}atul^u patriotis^m, căci ea ne d^{ic}e: «Ingrijesc^e de interesele și fericirea apr^op^el^ui t^{eu}, conce^{ta}ț^{er}enul^u t^{eu}; mandatarul^u ce-l^u alegⁱ va fi și episcopul^u lui; aleg^e-l^u dar cu aceeași băgare de s^emă, cu care ai alege pe episcopul^u copiilor^u t^{oi}. Iar dacă te îndoescⁱ de luminile tale pentru un^u lucru așa de grav^u, cere părintel^ui luminei să te îndrepteze, așa în cât^u să alegⁱ pe bărbatul^u cel^u mai în stare prin firea și trecutul^u s^{eu} de a în^{te}lege m^{ar}irea mandatului și de a ridică la domnie un^u bun^u cetăț^{er}en^u.»

Iată sfaturile, pe carⁱ ca un^u duios^u păstor^u le adresă Melchisedec credincioșilor^u.

Arare orⁱ a vorbit^u așa de bine iubirea; cuvint^{ar}ile acestea sunt acele ale un^ui bun^u tată către fii^u s^{ei}, ele asigură celui care le-a țⁱⁿutul^u un^u loc^u de frunte printre bărbații cu zel^u pentru Dumnezeu și cu iubire pentru frații s^{ei}.

Se scio cum s'a terminat^u patriotica campanie dusă de bărbații de inimă în ambele Principate și cum s'a aclamat^u de Domn^u în ambele adunări aceiași pers^onă și cum, cu t^ote că Convențiunea din Paris nu admises^e unirea politică, ci numai pe cea administrativă, România modernă se formă, se desvoltă; ea va dăinui și pro-

speră, învingându și în viitoru toate pedecile pe câtu timpu Pronia o va ocroti.

Trebuę să spunem, spre lauda fraților noștri Moldoveni, că Comisiunea europeană fiindu stabilită la București, iar nu la Iași, intrigile erau mai ușore în Moldova în contra principiului Unirei și alegerei unui Domnitoru la înălțimea situațiunei, și Muntenia neavându decât să câștigo din această unire, eră naturalu ca locuitorii ei s'o dorască, pe când Iași mai cu semă, care nu aveau decât să facă sacrificii, aveau motive de a se împotrivi acestei idei. Cu toate acestea, mulțumită patrioților luminați, ea triumfă cu strălucire, cum ȃice așa de bine scumpul nostru colegu d-lu Xenopol în prea prețioasa sa istorie recentă: «Moldova, soră mai mică, trebuia să lase toate folosele celei mai mari, mulțumindu-se cu rolul frumosu de a fi datu nascere statului român. De aceea și ea singură ridică totu greul luptei: ea puse peptu contra silințeloruri așe de a face să cadă ideea mântuitoare, însă ei se cuvine și cununa de lauri pentru isbânda dobândită.»

În prima periodă a domniei sale, 1859 — 1862, Alexandru Ioană I, Domnitorul Principatelor Unite, a chemat în Moldova ministeriul Kogălnicenu spre a prepară męsurile administrative ca să se îndeplinescă dorințele Divanului ad-hoc din Moldova, relative la ręalisarea unirei complete a țerilor surori.

Una din acele męsurı, eră secularizarea averilor bisericesci.

Primul Ministru M. Kogălnicenu a făcutu apelu la Archimandritul Melchisedec, pentru a-lu ajută în lucrarea secularisării averilor bisericesci din Moldova.

Acesta, împărtășindu opiniunea ministeriului Kogălnicenu, primi a face parte din cabinetu.

Adunarea electivă însă din Moldova se turbură la numirea unui călugăr liberalu în ministeriul Kogălnicenu. Insușunchiul Domnitorului, Gr. Cuza, fostu Vornic bisericescu, se întărită în contra numirei lui Melchisedec.

Acestu călugăr patriotu n'a așteptat mai multu și și-a dat demisiunea, ca să nu se mai facă vorbă multă pentru esecutarea

măsurii secularisării averilor. Atunci Melchisedec dă o probă de abnegațiune rară ca om politic, și retrăgându-se din cabinetul primii a fi simplu membru în Comisiunea de aducere la îndeplinire a secularisării.

Melchisedec a luat parte la această comisiune executivă, pentru inventorierea averii bisericești secularizate. Așa se arată atunci Melchisedec patriot fără ambițiuni, devotat ideilor liberale ale Guvernului național.

Din prea scurtul său ministeriu, dela 30 Aprilie până la 6 Maiu 1860, Melchisedec n'a lăsat decât câte-va dispozițiuni administrative, bunăoară ca poprirea chirotoniilor cu dare de bani, inventorierea averilor bisericești, etc.

În Octombrie 1862 fu chemat ca membru în Consiliul învățămîntului public, din care făcî parte în mai multe rînduri, lăsîndu tot-deauna urme de inteligență și colaborare.

La 1868, Guvernul voind să trimetă la Petersburg o misiune pentru a duce o scrisoare a Suvranului nostru Majestății Sale Împăratului Alexandru II, nu uită de a asocia lui Ioan Cantacuzino, fostu Ministru, patriot luminat, mortu prea tîneru spre durerea țerei, și pe Episcopul Dunărei-de-jos Melchisedec. (1)

Cestiunile ce trimeti trebuiau să tracteze erau atunci foarte însemnate pentru România; era în adevăr vorba de jurisdicțiunea consulară, de regularea datoriei Rusiei față de țera noastră, de o convențiune privitoare la diferite puncte interesîndu pe supușii ruși aflători

(1) Amu arătat mai sus dificultățile ce exista între amîndoi Episcopii, Melchisedec și Filaretu Scribanu, Arhiepiscopu de Stavropoleos.

Acele relațiuni se vede că cu timpul s'au înăspriț și mai multu, precum rezultă din următorea epistolă a Părintelui Scribanu, adresată la 1867 Ieromonachului Nifon, pe atunci superioru alu mănăstirei românești Prodromulu dela Muntele Athos și în relațiuni—ca unul care fusese la mănăstirea românească din Basarabia rusescă și care umblase după mile în Rusia până la Petersburg—cu cei mai mulți Arhiepiscopii ai Sfîntului Sinodului rusesc.

Se înțelege, că nu putem aproba nici ideile nici forma acelei scrisori, ci o desaprobatu cu atătu mai multu, că vedem din nou cum se recurge la interveniri străine în contra unui luminat prelatu, și acesta tocmai atunci când elu e însărcinat de țera a tracta cestiuni de importanță generală pentru întreaga Românie, și cum unu frate în religie întrebunțeză mijloce ca cele arătate prin scrisore, pentru a face ca adversarul său să nu isbutescă, vătămîndu ast-fel însuși țera sa.

la noi și vice-versa, și de a liniști întru câtu-va Rusia în privința averilor mănăstirilor închinată, secularisate de România în 1864.

Feriecita idee a Guvernului de pe atunci, de a fi dată de însoțitorul lui Cantacuzino pe Episcopul nostru, fu bine primită de toți, și vedem în Notele asupra vieții Regelui Carol scrise de un martor ocular, că însuși Principele de Bismarck într-o scrisoare adresată Alteței Sale Domnitorului României, exprimă speranța că acea misiune va da bune rezultate, căci Melchisedec era cunoscut ca un amic sincer al Rusiei. (1)

Iată cuprinsul acestei scrisori :

• *Jubile Părinte.* •

«Fiind ales senator din partea polițiilor Iași și Botoșani, eu mă aflu acum la București, și fiindcă am luat seire, că după intrigile Iesuiților și a Uniaților, Melchisedec acela, carele odinioară a fost întrebuințat pentru a strică mănăstirile în Moldova, astăzi este trimis la St. Petersburg, pentru a tracta acolo chestii bisericești și mănăstirești, în care intră și poziția Sf. Voștre, de aceea vă previu, spre a intimpină acolo câtu mai în grabă, arătându că acela este cel mai primejdios vrăjmaș al bisericii, ca să nu înșele și pe Sfântul Sinod cu fățărnicile lui, cum a înșelat și pe Cuza Vodă. Căci m'am incredințat aici în București, că toate legile acele păgâne ce a făcut acel prinz, le-a făcut cu sfatul lui Pe lângă cele ce veți scrie la persoana credincioasă ce aveți la Petersburg, mijlocii și la Prea Sfântul Antonie al Chișinăului, ca să scrie la St. Petersburg Sinodului, spre a nu intră nici într-o tractație cu un Arhiepiscop schismatic și caterisit de biserica cea mare a Răsăritului, ca unul ce s'a făcut Episcop în contra canoanelor și a luat parte la toate actele sacrilege ale Principelui Cuza. Căci se va compromite și Sfântul Sinod în ochii bine-credincioșilor creștini din România, cari cunosc acum nelegiuirile acestui Iuda vinzător.

«Nu dormiți deci, căci biserica este supusă la nouă suferinți... și scriți la toți cunoscuții din Petersburg ca să stăruiască la Sinod a nu intră nici într-o vorbă cu un asemenea vinzător.

«Domnul Dumnezeu să vă bine-cuvinteze și să vă ajute.

(s) •*Stavropoleas.*•

(1) Acea misiune, a cărei trimitere era atunci un act de curaj, avea o mare însemnătate; în adevăr, găsim în Notele asupra vieții Regelui Carol I al României de un martor ocular al vieții sale, la anul 1868, arătările următoare, pe cari credem de cuviință a le reproduce:

«Principele de Bismarck se exprimă precum urmază într-o scrisoare a sa dela 27 Februarie 1868 către Alteța Sa Principele României:

«Nu mă îndoiesc că misiunea la Petersburg a avut un efect cu atât mai favorabil, cu cât Episcopul de Ismail va isbui să-și asigure simpatiile colegilor și coreligionarilor săi din Petersburg și a arăta în chip public acest succes.»

«Intr-o altă scrisoare, aprăpe cu aceeași dată, a Principelui Gorecakof, totu către Domnitorul Carol I, se dice:

Prevederile acestea n'au fostu înșelate, căci scimū dela respecta-

«Delegații de Alteța Vóstră și vorbindū in numele Ei, Episcopulū Melchisedec și d-lū I. Cantacuzino erau de mai înainte siguri de a fi ascultați cu cea mai prietenească bună voință. Nu potū decât să mulțumescū Alteței Vóstre, că i-ați autorisatū să vorbească cu inimă deschisă. Ei vė vorū da sēmă de rezultatulū esplicațiunilorū nóstre cu privire la diferitele cestiuni, pe cari aveau însărcinarea de a le tracta. Aceea privitoare la averile închinate are unū deosebitū interesū pentru noi. Alteța Vóstră scie câtū prețū pune Augustulū meū Suveranū pentru ca acéstă cestiune, care atinge viitorulū bisericeii răsăritulū, să fie regulatā conformū cu dreptatea și cu simțemintele creștinătăței ortodoxe.

«N'amū schimbatū in acéstă privință decât idei generale. Trimișii A. V. nu puteau să ne comunice proiecte precise intr'o cestiune, care privesece de-a dreptulū Scaunulū ecumenicū și Sfintele Locuri ale răsăritulū și in privința căreia Cabinetulū împăretescū n'are să formeze decât urări de împăcare. Ne-amū felicitatū cu tóte acestea, că amū găsitū in cuvintele lorū o oglindā credincioasă a simțemintelorū arătate de A. V. și pe cari M. S. Impēratulū le apreciazā.

«Cātū pentru afacerile de unū interesū specialū pentru Principatele-Ūnite, delegații Voștri au pututū să se convingā de spiritulū de bună voință, in care ele sunt tractate. Honorificarea M. Sale Impēratulū de a indoi rata vėrsămintelorū anuale, pe cari are să le facā Tesaurulū imperialū pentru lichidarea vechilorū datorii contractate pentru aprovizionarea armatei rusesci, e o nouā dovadă de dispozițiunile amicale, de cari Augustulū meū Suveranū e însuflețitū față de Alteța Vóstră. Ea va găsi in ele unū augurū favorabilū pentru relațiunile, pe cari Principatele-Ūnite sunt interesate să le întreție cu Rusia, spre a găsi in simpatiile sale aceleași chezășii pentru viitorū, a cărorū valóre in trecutū se recunoșce cu plăcere A. V. in privința trecutulū. Ea póte să se încerdā pentru acéstă concursulū meū celū mai cordialū, conformū cu intențiunile M. Sale Impēratulū. Sunt fericitū de a aflā că Baronulū de Offenberg, chematū a fi organulū lorū, a reușitū a indeplini acéstă însărcinare spre mulțumirea Alteței Vóstre.»

Totū in acele memorii, se citește in privința rezultatulū acelei misiuni, intr'o scrisóre adresatā de Principele de Reuss, atunci Ambasadorū alū Prusiei la Petersburg, totū Principelui nostru Domnitorū:

«Resultate definitive nu sunt, totuși s'au semēnatū germenii buni, și importā acum de a-i cultivā; dispozițiunile Guvernulū rusū față de celū românescū s'au amelioratū in totū casulū.»

La Viena, misiunea trimisā de Suveranulū nostru pe lângā Alexandru II a datū locū unei interpretări greșite; găsimū in acele memorii, că rēposatulū Dimitrie Brătianu, care fusese trimisū in acea capitalā, asemenea pentru a resolvā mai multe cestiuni, primise ordinulū de a se sili «sā imprăștie prevențiunile Guvernulū austro-ungarū in contra misiunii romāne in Rusia.»

Baronulū de Werther, Ambasadorū alū Prusiei la Viena, scrie la rēndulū sēu lui Carolū I, că :

«Ūrmăresce cu unū viū interesū grēua operā a regenerării Romāniei întreprinsā de A. Sa și exprimā speranța, că Ministrii actuali, cari au fericirea de a se bucurā de încrederea Sa, corespundū și așteptărilorū Domnitorulū. De altā parte, lumea e convinsā, că fiindū datū terenulū orientālū pe care A. Sa operā, Ea se va ține mai presus de partide și nu se va identificā pe deplinū cu nici unulū din corifeii lorū. Misiunea dela Petersburg va avē de sigurū unū bunū rezultatū, căci politica cea mai bună de urmatū pentru Romānia, este de a întreține relațiuni amicale cu ambii puternicii săi vecini.»

tul și regretatul nostru amic Ioan Cantacuzino(1), că Episcopul a fost primit de minune de marele Impărat liberator, care-l încercă de daruri, și de înaltul cler rus, care-și făcî o datorie din a arăta că regăsiă într'insul un frate luminat, care so bucură de tôte simpatiile sale.

Amă fi voit să urmărim încă până în ultimele sale zile activitatea politică a lui Melchisedec și luptele ce le-a dus pentru întărirea bisericei române; amă fi voit să apreciem actele sale în deplină libertate de cuget și nepărtinire, precum cuteză a crede că amă făcut pentru perioada vieței sale anterioră anului 1861; aș fi dorit mult să am cunoștință de corespondența sa, care după cât se spune în testamentul ce l'a lăsat, trebuie să fie interesantă și întinsă. Din nenorocire, cu tötă stăruința mea, nu mi-a fost cu putință de a obține acele documente, cari mi-ară fi fost neapărat de trebuință în totalitate, pentru a întemeia o dréptă apreciere în cestiunile politice ulterioare. Căci deși prietenii intimi ai răposatului susțin, că nu există sau aprópe de loc vre o corespondență a lui de caracter politic, alții susțin o părere opusă.

Acésta este o mare lipsă, căci țincam mult să pătrund cugețul intim politic al învătăului răposat până în césul morței sale, convins de altminterea, că atunci când va fi sunat ora în care prietenii săi vor crede că pot scóte la lumină acele interesante documente, memoria sa nu va puté decât să câștige.

Până aci, Sire, Alteță Regală, domnilor și stimați Colegi, ne-am silit să corespondem sarcinei care ni se impunea, de a reproduce liniile principale ale unuia din spiritele eminente cu care țera se onoră și de a-i plăti cuvenitul tribut de recunoștință. Amă schițat forte pe scurt figura preotului, profesorului, scriitorului, omului politic; ne rămâne să înfățișăm și pe omul, după spiritul, inima, după sciința, virtutea, operele carităței. La regretatul răposat, ele

---

(1) Iată ce cetim despre acel bun Român, tot în Notele asupra vieței Regelui Carol, în aceiași scrisóre a Principelui de Reuss: «Ambasadorul Prusiei a fost încântat de a face cunoștința d-lui Cantacuzino, care a avut o atitudine plină de tact la Petersburg. Principele are într'insul un devotat servitor.»

proveniaŭ din fire, pe lângă calitățile căreia darurile spiritului erau o plăcută îmbogățire, așa că dacă n'ar fi avut decât calitățile cari atragŭ respectul și iubirea, acestea arŭ fi ajunsŭ, fără înaltele sale facultăți, ca să-și asigure locul care se dă tot-deauna ființelorŭ devotate omenirei, căci elŭ eră una din aceste și va supraviețui tot-deauna prin binele ce l'a făcutŭ frațilorŭ săi.

Pe lângă o fire distinsă, o cumpătate și regulă adevărată monahală în traiulŭ său și o iubire a muncii, fără care n'ar fi pututŭ lăsa așa de numeroase scrieri, mai avea o bine-facere nesecată; elevilorŭ săraci dădea din alŭ său, bani, haine, cărți, și peste totŭ unde a trecutŭ, a lăsatŭ urme de marea sa generositate, clădindŭ sau restaurândŭ edificii consacrate cultului lui Dumnezeu sau locuințele servitorilorŭ săi.

În fine, după ce a practicatŭ o largă caritate față de semenii săi în totă viața, a mai voitŭ să lase o piósă dovadă de iubire, să-și ajute și dincolo de mormintŭ. Prin testamentulŭ său — ale cărui idei și dispozițiuni nu le putemŭ însă aproba toate — din 4 Octobrie 1889, lasă aproape totă modesta sa avere pentru scopuri de învățămintŭ, cari îi vorŭ supraviețui și nu vorŭ lăsa ca numele său să cadă vre odată în uitare. Ast-felŭ eră acestŭ Episcopŭ, a cărei pierdere lasă printre noi regrete așa de lungi și o memorie neștersă.

Sire,
Alteță Regală,

Bine-voiți, în marea Văstră afabilitate a primi prea respectuoasă expresiune a adincei mele recunoștințe pentru bunătatea ce ați avutŭ, de a veni a ascultă această cetire, onorândŭ cu Augusta Văstră prezență această Academie, alŭ cărei Protectorŭ și Președinte de onoare a primitŭ Majestatea Văstră a fi.

Acăsta e unŭ semnŭ prețiosŭ de interesulŭ ce-lŭ are Suveranulŭ nostru pentru templulŭ științei, unde sunt fericitŭ de a-și oferi urările ferbinți ce le facŭ, pentru ca Pronia să-și dea ȃile multe în

fericire, precum și Prea Grațioasei noastre Regine și Augustei familiei Regale.

Îmi mai rămâne acum, domnilor și stimați Colegi, să vă ceru cordiala d-văstre simpatie, de care voi fi și mindru și fericit, și această și va deveni atunci cea mai frumoasă și mai prețioasă din cei 28 de ani ce i-am consacrat serviciului Patriei și Regelui.

•

Anexa A.

Scrisórea lui Filaretú Scribanú către Episcopulú Melchisedec pentru a-lú îndemná să demisioneze.

Prea Sfinþite,

A doua epistolă este acésta ce vę adresezú de când vę aflaþi la Ismailú. Credú că sciþi, că eú nu seriú către nimenea decát în momente și împrejurări serioase pentru biserică și patrie. A doua óră decí, ca unú sincerú amicú și frate în Christosú, vę facú cunoscutú și vę previú, că pentru Archiereii și totú clerulú românú se apropie vremea, și acum este când se potú dice cuvintelo ce a adresatú odiniórá Isusú Christosú către invěþăþaceii sęi: Aú cerutú Satana să vę cernă ca gráulú!...

Mę explicú: Nu aú fostú bine mistuite de către bolnavú acele marí dose ale secularisárei și a capitulaþiunilorú, și iatá și legea — sacrilege — pentru numirea Eparchioþilorú sancþionatá, și iatá-vę decí numiþi și puþi în cea mái falsá și periculósá poziþiune. Despre cei-lalþi noi Eparchioþi nu potú dice decát: «Iartá-le lorú Dózne, că nu sciú ce facú»; iar pentru cei ce sciú multú, fiind-cá Sfínta Scripturá le dice, «se vorú bate multú!...» apoi eú odatá cu adresa ce am fácutú fratelui meú Neofitú, mé adresezú și către Prea Sfinþia Vóstrá, socotindu-vę ca echivalentá, mái totú în acciaþi termini: Ce va dice istoria pentru unú Scribanú și pentru unú Melchisedec, ale cárorú nume s'aú citatú în Senatulú României cu atáta glorie în discursulú pentru apërarea bisericeii, când ei vorú primi funcþiuni sacrilege? Unú Scribanú, unú Melchisedec, cari tótá vióþa lorú o aú sacrificatú pentru apërarea bisericeii și a drepturilorú ab-antiquo a Naþiunei, acum la bętráneþe să jóce

în locu de rolul de eroi, ca mai înainte, rolul de paiață! Câtă pentru Prea Sfinția Vóstră, destule vă sunt blestemurile monachiloru de prin chinoviile Moldovei, caru eú însumi le-am auđitú, — cu imputare că v'am fostú dascálú și starețú — nu mai faceți prin primirea noiei și sacrei funcțiuní, ca să vă blesteme în viitorime și totú clerulú românú.

Eú nu mă pricepú să vă felicitezú sau să vă plângú pentru noua funcțiune; nu sciú cu ce față vă veți presenta în Bucuresci și în Senatulú Românú vis-à-vis de bravulú S. Rosetti și de cei șapte colegi ai lui, între caru este și stimabilulú Vasile Sturdza, și cu ce curajú veți asista în Sinodú și veți vorbi în puterea canónelorú, pe caru însivé le-ați călcatú când v'ați suitú pe scaunulú episcopalú! Eú credú, că celú de pe urmă prootú póte să vă închidă gura și să vă facă ca pe nisce pesci fără de glasú.

Mai adăugiți pe lângă tóte acestea și caterisirea ce vi se pregătesce a vă veni dela Patriarchie, și deci între onóre și desonóre, între mórte și viécă, decideți-vé de a primi sau de a nu primi o funcțiune, a căreia consecințe vorú fi fatale și pentru persóna Prea Sfinției Vóstre și pentru biserică.

Credú că știți, că delegatulú Patriarchiei și alú Sinodului ecumenicú din Constantinopole a și sositú în Bucuresci cu adresa către Domnitorú și Mitropolițiá țerei, sfátuitoare a nu se abate Archiereii dela sfintele canóne. După una și a doua sfátuirí, știți ce dicú canónele bisericiei. . . Ca Archiereii chirotonisiți cu ecdosulú Patriarchului, știți deci ce vă așteptă. Eú unulú datoría mi-am făcutú și v'am prevenitú.

De nu vă puteți corespondá cu P. S. Neofitú de-a dreptulú, atunci scrieți-mi mie și eú vă voiú comunica rezultatulú opiniunei Prea Sfinției Sale; sau de voiți a fi marc în biserică și înainte națiunei, decideți-vé grabnicú fără a vă mai corespondá, spre a purtá celú întâi cununa; eú vă dau parola, că P. S. Neofitú vă va seconđá, dacá nu cum-va vă va întrece. Pentru Dumneđeú, aréțați odatá unú actú de viécă, spre a vedé națiunea și clerulú, că nu au adormitú toți strejarii bisericiesci, și credeți că dela Carpați și până la Ierusalimú vă va resuná numele, ca unuí adevératú Melchisedec! Aduceți-vé aminte pentru ce v'am datú eú acestú marc nume când v'am călugăritú, ca să fie toți preoții români după rânducla lui Melchisedec. Iată acum v'a sositú vremea, ca să fiți acelú pómăzuitú dela Duhulú sfintú. După ce veți citi aceste linii ce le-am scrisú cu lacrimí, stați puținú și vă rugați lui Dumneđeú în ascunsú, și credú că vă va lumina, ca să fiți în istoría bisericiei acelú ce ați fostú meritú! . . Nu uitați în sfintele rugăciuni pe alú Prea Sf. Tale

(s) Filaretú.

Demisiunea motivată a P. S. S. Melchisedec din 23 Maiu 1865.

Domnule Ministru,

Primindü Anexa No. 16.681, prin care mă încunosciițați că Măria Sa Prea Înălțatulü nostru Domnū a binevoitü, în urmarea recomendațiunei d-vóstre, a mă denumi Episcopū la eparhia Dunărei-de-jos, am onóre a vē aduce la cunoscința cu tótă umilința creștinéscă, că voiü păstră în tótă vieța mea recunoscința cea mai profundă pentru bunele dispozițiuni personale către mine, atătü ale Prea Înălțatului nostru Domnū Stăpánitorü, care tot-deauna m'a favoratü și acum voesce a mă înălța la unulü din scaunele cele d'intái ale ierarhiei nóstre bisericesci, câtü și ale d-vóstre, cari în recomandația Vóstră m'ați pusü și pe mine între persónele cele recomandabile ale clerului românü.

Depunéndu-vē deci aceste respectuóse recunoscințe ca cetățenü românü, vē rogü să-mi permiteți a mă adresa d-vóstre, domnule Ministru alü Cultului nostru românescü, și a vē vorbi ca Arhieriü alü bisericei lui Christosü, ca Arhieriü românü ortodoxü, ca toți Arhieriüi românü din tóte vécurile precedente ale României ortodoxe.

Eü care am crescutü în biserică și am studiatü teologia în tóte ramurile ei, cu istoria ei, cu dogmele ei, cu morala ei, cu canónele ei; eü care am fostü profesorü și apoi rectorü la douē din seminariile țerei în curgere de 14 ani; eü care am studiatü istoria bisericei patriei nóstre mai bine póte decât mulți alți și am publicatü mai multe cărți teologice, spre a lumina și moralisá în duhul bisericei lui Isusü Christosü pe actualii și fiitorii păstori ai bisericei

române; pot (eu) ore cu fapta să mă arăt acum atât de ignorant de ale bisericii? Pot ore să fiu mai puțin creștin și mai puțin zelos pentru biserică decât prea stimabilii mireni, cari nefiind inițiați în amănuntele teologice, cu atâtă demnitate și evsovie au apărut în Adunarea și Senatul țerei *dogma* ortodoxă despre *ierarchia bisericească*, cea stabilită odată pentru tot-deauna prin sfințele canoane ale bisericii noastre? Dacă aceste prea evseviciose persoane, cari afară de credința în Christos exprimată în pruncia lor de nașii lor la sfintul botez, n'au luat asupra-și alte nou angajamente în favoarea bisericii,— au avut atâtă pietate către așezămintele cele sfinte, în câtă nu s'au sfiit a le apără bărbătesce, puind în favoarea lor și erudiția și abnegația: ce trebuie să fac eu, carele mai de multe ori decât ei, și nu în pruncie, ci în plină cunoștință de fapt, m'am angajat cu solemnitate înaintea bisericii, a-I servi cu credință,— și la tundera în monachism, și la chirotoniile în treptele de diacon și presviter, și mai cu deosebire la chirotonirea în Arhiepiscop, când înaintea unui forțe numeros public de cler și creștini adunați în Sfânta Mitropolie din Iași, am pronunțat cu jurământ că voi păstra și apăra cu sanctitate până la moarte așezămintele Sfintelor Sinode și tradițiunile Părinților bisericii?

M'am întrebat pe mine: ce voră dice de mine și credincioșii și necredincioșii, vădându-mă ridicat la treapta episcopiei alături cu sfințele așezăminte ale creștinătății? Conștiința mi-a spus că credincioșii se voră feri de mine și mă voră disprețui ca pe un sperjur; iar necredincioșii se voră bucura, socotindu-mă și pe mine ca pe unul din ei, ca pe o persoană ce nu crede în nimic sfânt, deși poartă aparența sfințirii, cu alte cuvinte un ipocrit.

Mărturisesc încă că mă înfiorez și de a fi sprost și de a trece în rândul necredincioșilor și al ipocriților.

Conștiința mi-a mai spus și altă împrejurare foarte gravă: în secolul nostru, când materialismul își întinde așa de mult dominarea lui peste spirit, când fariseii și saducheii moderni, rezultatul bătăii spirituale a secolului nostru, dau război de moarte celui răstignit pentru mântuirea lumii, și cu scrierile lor, cari de cari mai infame, se silesc să surpe biserica, în care se păstrează S-ta Cruce, mântuirea lumii: cuteza-voi ore și eu, un smerit servitor al bisericii, pe care ea m'a crescut, ea m'a luminat, ea m'a înălțat până astăzi; cuteza-voi, spre răsplătire, să vii a rumpe legăturile cele sfinte și seculare, cari au ținut până acum în patria noastră biserica lui Christos, acest asil al mântuirii noastre și suferinței, și politice, și naționale; să mă ridic pe ruinele ei, dându ocaziune de un nou triumf necredinței în divinitatea celui răstignit pentru noi omeni?

Domnule Ministru! De când am primită menționata adresă a d-văstre, în locu să mă bucură pentru unu actă așa de mare în viața mea, pentru o favóre așa de înaltă pentru mine — fiulă unu bietă preotă de țără — cū nu am repausă și noapte, plāngă neconținută și mă chinuescū însumi, neputēndă află razimulă morală pentru consciința mea. Datorința către Tronă și Patrie, pe care iubescū din sufletă; datorința către părinții mei oboșiți de bătrānețe, cari afară de mine nu aū altă razimă; datorința către amici, cari aveau drită a se bucură de bucuria mea: totulă a devenitū în colisiune cu datorința către consciința și chemarea mea de servitoră ală bisericei lui Christosū, celui răstignitū pentru noi. În acēstă turmentare sufletēscă, m'am aruncatū în brațele providenței, așteptāndă consolăția ei. În asemenea poziție m'a găsită sfīnta și marea sērbătore creștinēscă a pogorīrei sfīntului Duhă peste sfīnții Apostoli, și de mare însemnătate în viața duhovnicēscă a creștinului, căci ea a dată lumēi pe propoveditorii cei mari ai adevērului, cari aū fundatū biserica ca unu depositū ală adevērului. Ascultāndă în biserică sfīnta slujbă a acesteia dīle, mi s'a reprezentatū în minte tōtă istoria bisericei creștine: cum nisce proști pescari, luminați de duhulă lui Dumneșeū, aū lăsatū totulă, aū datū totulă, și chiar pe ei înșiși, pentru Christosū și pentru sf. lui biserică; cum o aū întocmitū și cum o aū organizatū după învățăturile date lorū de învățatorulă lorū celū cerescū; cum aū orēnduitū Episcopii, presviterii și diaconii, imputernicindu-i și învățāndu-i cum să-și alēgă lorū urmași, cari să continue lucrulă celū mare ală regenerārei nēmului omenescū prin tōte secolele și generațiile viitoare; și cum acești urmași apostolicei, prin învățatura lorū, prin faptele lorū, prin așezāmintele lorū, aū apēratū și îngrăditū biserica, spre a susține viața ei duhovnicēscă, și cum acēstă biserică a ființatū întregă până la noi și trebuie să ființeze neatinsă până în sfīrșitū, fiind datoră păstorii ei a o apēră, ca unii ce aū a rēspunde pentru ea înainteai lui Dumneșeū.

Mi s'a reprezentatū încă, cum acești sfīnți apostoli ai lumēi aū semēnatū sēmīnța cea sfīntă a creștinătăței și în patria noastră, cum urmașii lorū o aū fecundatū cu ostenelele și sāngele lorū, până ce din ea s'a fundatū biserica noastră ortodoxă, iară împrejurulă ei patria și nația Romānilorū; cum Domni, boerii și păstorii țerei noastre aū apēratū, îngrăditū și asiguratū biserica, ca pe sufletulă, viața patriei lorū, în tōte secolele, prin tōte pericolele religiōse și politice, prin cari s'aū strecuratū patria și națiunea noastră. Și m'am întreatū: ore să fimă noi mai puțină cunoscători decăt strămoșii noștri de însemnătatea ortodoxiei bisericei noastre pentru tōtă creștinătatea în genere și pentru patria noastră în specială? Ore Episcopii noștri actuali să pōtă mai bine păstră ortodoxia pe altă cale decăt a canōnelorū și a așezā-

mintelorū bisericesci, prin carī o aū păstratū vechil noștri ierarhī și ne o aū trădatū în întregimea sa ca cea mai scumpă clironomie? Óre Mitropolițil și Episcopil de astăđl înainte se mai potū ei numi urmașl al Apostolilorū și al vechilorū Archipăstorl romānl, eșindū odată de pe calea canónelorū și a așezămintelorū bisericeī, pe care aū mersū Teoctiștil, Movilil, Varlamil, Dositeil, Iacovil, Veniaminil, Grigoril, Filarețil, Iosifil, Mitrofanil, Antimil și toțl cel-lalil? Consciința mi-a răspunsū la tóte acestea, că biserica romānă, ca să rămānă ortodoxă, trebuie să rămānă nemișcată de pe tărumulū sfințelorū așezăminte ale ei apostolice și părintesci; că Mitropolițil și Episcopil romānl, pășindū pe calea progresului și a desvoltărei intelectuale și morale, pe acestū terenū sfințū vorū avé de desvoltatū și exploatatū cele mai marl bogățil morale pentru patrie, *națiune* și *umanitate*. Pe acestū sfințū terenū alū ortodoxiei vorū găsi rezolvate, saū ușorū le va fi a rezolvă cestiunile cele mai grele, și teologice, și filosofice, și politice, și sociale, carl atâtū de multū învălue lumea eterodoxă și ne implică în păcatele străine și pe noi, fără a le fi întru nimicū datorl. Ortodoxia romānă a protestatū de secole atâtū contra despotismului religiosū, alū căruil jugū atâtea popóre civilizate nu-lū potū scutura până astăđl, câtū și contra anarchiei religiose, care a produsū și produce în lume atâtea Antichriștil monstruoșil, carl prepară omenirel cele mai marl catastrofe. Respectezū dar din sufletū și venerezū aceste sfințe așezăminte, carl ni-aū păstratū ortodoxia,—paladiulū libertățilorū și alū aspirațiunilorū romāne în trecutū și în viitorū.

Panachida sêvêrșită totū în acea și în sfința biserica pentru pomenirea rēposatei întru Domnulū mamă a Prea Înălțatului nostru Domnū, pe lângă că mi-a reprezentatū fôrte viū sôrta comună a celui mare și a celui micū, a celui bogatū și a celui sêracū, mi-a deșteptatū încă și o altă idee grozavă: vêđlëndū atâtea adunare de creștinil stāndū cu evlavie la acéstă pomenire și pronunțāndū cu respectū religiosū cuvintele creștine: «Dumneđeū s'o erte», și atâtea servitorl bisericesci rugāndu-se la Dumneđeū pentru sufletulū evsevióseī Dómnei Sultanei, m'am întreatū pe mine: óre eū, călcāndū așezămintele sfințel nóstre bisericeī și făcēndū acestū pasū contra consciințel mele și a creștinilorū în mijloculū cărora mă allu, avé-voiū óre onórea de a fi petrecutū creștinesce pe pragulū veclniciei? Primi-mē-va óre biserica, pe care o am disprețuitū? Cānta-mī-va óre și mie «*vecinica pomenire*», ca acestuil sufletū bine-cuvintatū alū rēposatei, saū mē va isbi dela sine ca pe unū servitorū nevrednicū și lepēdatū de ea?

Sub dureróscle impresil ale acestorū și ale altorū asemenea prea triste și imposante idei și cu ochil plinl de lacrāmī, am luatū condeilulū și m'am hotărītū a vē răspunde, descoperindu-vē consciința-mī în tótă sinceritatea, chiar cu risculū de a deveni ridicolū spiritelorū ce se numescū pe sine

«forți», pentru că nu aș nici o credință metafisică, și a vă întreba, domnule Ministru, care, după legile ce și-a dat țera noastră, sunteți șeful bisericii și dispuneți de soarta și viitorul bisericii părinților noștri și a noastră: prefera-veți d-văstre un Episcop care să calcă conștiința sa, sau după expresia Apostolului «*minte lui Dumnezeu*»? prefera-veți, deci, unul Archiereu titular, credincios servitor al bisericii și cetățean conștiințios, carele fiind devotată chemării lui spirituale, este cu aceeași religiozitate devotată patriei și Domnului? Puté-voi eu li credincios Domnului și țerei, când nu voi li credincios datorinței mele cele mai sacre, pentru care nu odată am jurat lui Dumnezeu? Dacă voi minți lui Dumnezeu, ce garanție mai poate fi că nu voi minți ómenilor și nu-i voi părăsi tocmai în momentele cele mai grele, îndată ce la ei nu ar mai fi perspectivă pentru egoismul meu?

Domnule Ministru! fiind convins că veți prefera alternativa a doua vă rog cu toată supunerea ca pe un Român creștin ortodox, ca pe un bărbat care știți să prețuiți conștiințiositatea, și iarăși vă rog să mijlociți la Prea Înaltul nostru Domn, ca să bine-voască a mă ertă de *funcțiunea* de Episcop, la care d-văstre m'ați recomandat, și să rămână servitor al bisericii în treapta de Archiereu, ce o am dela biserică totu cu aprobarea Înălțimei Sale!

În această calitate îmi voi păstra totu devotamentul către M. Sa Prea Înălțatul nostru Domn și patrie ca și până acum, și nu voi pregeta a oferi slabele mele servicii, ori când ele s'ar reclama de trebuințele bisericii și ale patriei.

De asemenea vă rog, să bine-voiți a aduce la cunoștința M. Sale, că afară de conștiința mea de servitor al bisericii, pe care cu toată francheța o am spus mai sus, declar în frica lui Dumnezeu, că nu am nici un motiv altu la acestu pas; și dacă mi s'ar cere vre un argument mai simțibil, la acesta nu aș avé altu decât a declara, că sunt gata a renunța pentru tot-deauna și pentru ori care din scaunele ierarhice ale bisericii noastre; aș preferi să mor politicesc pentru tot-deauna, numai cel-lași să se mântuască pe sine și biserică încredințată lor.

Eu păstrez pentru persóna Înălțimei Sale Domnul Românilor același devotamentu ca și la începutul domniei, când în entuziasmul religios, cu celu întâi în eparchia Hușilor l'am pomenit la sfintele rugăciuni ale bisericii, chiar înainte de a primi ordinul Chiriarchului meu și am lăcrămat de bucurie, când după tristele Guverne caimăcămesce, pentru întâia óră am auzit pe diaconu pronunțându le ectenie cuvintele: «*Pentru bine credinciosul și de Christos iubitorul Domnul nostru Alexandru Ioan, Domnului să ne rugăm.*»

Și în viitoru ca și până acum, nu voi înceta cu aceeași căldură religioasă a mă ruga Duumnezeului părinților noștri la sfintele servicii ale bisericei pentru sănătatea și prosperitatea M. Sale și a României.

Bine-voiți vă rog, domnule Ministru, a primi încredințarea prea deosebitei mele stime.

**Scrisórea prin care s'a trimesú Consulilorú protestarea în contra
legei din 16 Maiú 1865 pentru numirea Episcopilorú.**

Excellence,

Considérant que les capitulations des Principautés-Unies avec la Sublime Porte Ottomane sont mises par le Traité de Paris et par la Convention sous la garantie des grandes Puissances de l'Europe;

Considérant que par les dites capitulations l'existence de l'église orthodoxe orientale est assurée dans ces Principautés;

Considérant que par les nouvelles lois, que le pouvoir civil a faites arbitrairement pour l'église et pour le clergé roumain, les droits canoniques, qui constituent le fondement de notre église, sont abolis;

Considérant que le Gouvernement a convoqué arbitrairement à Bucarest un Synode composé de ses créatures, nommées par lui dans leurs fonctions spirituelles contre les lois canoniques et qui par conséquent sont des pseudo-Evêques;

Considérant que le Gouvernement a empêché de participer au Synode un grand nombre des Evêques indépendants, qui de droit sont membres du Synode, sous de différents prétextes, dont l'absurdité a été poussée jusqu'au ridicule;

Les soussignés Evêques et membres de droit du Synode ont cru de leur devoir de donner au dit Synode le protêt (*sic*) dont la traduction est ci-jointe. Basés sur le principe que chaque droit implique un devoir et que chaque garantie implique une obligation et une responsabilité, nous croyons

que l'honorable Consulat se convaincra enfin par ces iniquités qui se passent dans l'église roumaine, quel doit être le nombre des iniquités qui se passent en dehors de l'église et de quel nom peuvent-elles être qualifiées.

C'est pourquoi, au nom des Puissances garantes, en protestant contre toutes les nouvelles lois faites par le pouvoir civil pour l'église et pour le clergé, nous croyons aussi de notre devoir d'implorer l'intercession de l'honorable Consulat, pour rétablir les droits canoniques de notre église, et nous assurer au moins ce qui a été respecté même au temps des invasions des Tartares—la tranquillité de notre conscience,—si les douleurs et les souffrances matérielles de la nation roumaine ne sont pas encore proches de leur fin.

Veillez agréer, Excellence, l'expression de notre profond respect et de notre dévouement.

Scrisórea P. S. S. Melchisedec către Părintele Climentú.

1865 Iunie 17, Bucuresci.

Iubite Părinte Climentú,

Am primitú epistola Sf. Vóstre din 14 Iunie și m'am mângâiatú de interesulú și zelulú celú sincerú, de care sunteți însullețiți în cauza bisericel. In o epocă când fórte puțin la noi cunoscú acéstă materie, este o rază de speranță a vedc suflete nobile în cale, carí fără vre o rezervă pécătósă sunt gata a face sacrificii ori câtú de costátore în interesulú causei sfinte.

Fiind-că ești la îndoială despre conduita mea în privirea causei acesteia, îți voiú spune în scurtú cele ce s'aú petrecutú, rezervându-mi a vé vorbi în detaliú când ne vomú întilni.

Eú venisemú la Bucuresci în interesele casei ce administrámú. Aici sosindú, cea întâiá veste ce m'a întâmpinatú a fostú numirea Episcopilorú, între carí eram și eú. Uimitú de acésta, eú nu m'am hotărítú de odatá la nimicú, așteptándú să viná toți noii Episcopi în Bucuresci, spre a ne consultá.

In curínd m'am convinsú, că nimeni nu gândeá ca mine. Așteptam cu nerábdare să viná Părintele Argeșú Neofitú; în fine venindú și Prea Sf. Sa, m'am dusú sa-lú vedú și mi-a spusú, că a și datú demisiune cum venise, anume sub cuvintú de *bolá și bêtránefe*. Eú care nu eram nici bolnavú, nici bêtránú, nu mal puteam face causá comuná cu Prea Sf. Sa în acestú casú Așa dar m'am retrasú și m'am consultatú numai cu sinemí. Am venitú

la hotărîrea de a da demisiune motivată de pericolele ce se pregătesc bisericei noastre prin călcarea sfintelor ei așezăminte. Acesta am și făcut. Demisiunea am scris-o cu lacrimi, și nici nu se putea a nu se mișca orî cine o va fi cetit. Căci potî spune, că nimenî n'a vorbitî așa tare în inima celorî mari ai noștri în numele bisericeî, precum am vorbitî eu în acea durerosă demisiune. Resultatulî a fostî, că am fostî chematî la Curte. După îndelungă conversație, M. Sa mi-a dîsî între altele, că orî ce voiî socoti că trebuie a se face pentru binele bisericeî, n'am decătî î propune și va face totulî, căci și singurî se interesîză de a pune odată capătî anomalîilorî. Mi a datî *parola de Domnî* spre asigurare; m'a îndemnatî să-mî tragî demisiunea, căci altmintrelea voiî fi rîspundîtorî, dacă mî voiî feri de a face bine bisericeî, când M. Sa anume pentru acestî mî chiamă la acestî postî, spre a-l da concursulî meî în trebile bisericeî, și că dacă nu va face cele propuse, atuncî voiî avî totî cuvîntulî a demisionî. A adausî că va revenî și asupra alegerîilorî, rîmîndî casulî de fațî ca o excepție; că M. Sa nu a avutî altî scopî decătî a smulge Episcopîî din sistema îndîtinatî de a ajunge la episcopie prin simonie și corupție, care a scandalizatî așa de multî lumea, etc.

Acestea încî și alte considerațiunî de o valîre fîrte mare, de carî nu potî să-î scriî, m'aî făcutî de a cedî și a mî mîrgini acum de odată în marile promisiunî de îmbunătățire. Chiar mi s'aî cerutî a-mî arîta ideile asupra necesitățîilorî bisericeî.

Eî le-am și formulatî și le-am datî M. Sale. Apî M. Sa a propusî Mitropolîilorî, ca să se adunc cu Episcopîî și să se consulte despre acele nevoi și să facă M. Sale o espunere de tîte. Consultarea s'a făcutî, și toți aî fostî de acordî cu cele ce am spusî eu. Iatî în perîlipsă obiectele asupra cîrora ne-amî mîrginitî de ocamdată :

1. Asupra legeî pentru Sinodî, ca contrarî canónelorî și spiritulî ortodoxieî, amî cerutî amînarea ei pînă ce nu se va preface de Sinodulî Episcopîilorî, conformî canónelorî. Amî arîtatî inconvenientele ei cele mai principale.

2. Asupra educațiunei clerului, contra legeî pentru seminarîî.

3. Despre relațiunile Ministeriului de Culte cu biserica, — contra sistemulî de a face pe Ministerîî șefulî bisericeî.

4. Despre sistemulî de a face bugetele fîră consultarea bisericeî.

5. Asupra legeî care tînde a desființî monachismulî în locî de a-lî regula după canóne.

6. Despre căsătoria civilă, ca contrarî instituțiunîilorî bisericeî ortodoxe.

7. Despre alegerea Episcopîilorî. Fiînd-că națiunea s'a lepîdatî singurî

de dritulă ce-și însușise de ună timpă, de a alege pe Mitropoliți și Episcopi, apoi alegerea candidaților de Episcopi pe viitoră să se facă de Sinodă și Domnulă să întărească din ei pe care va voi.

8. Ca nici o lege în materiile religioase și ori cari aș legătură cu biserică să nu se facă până ce mai întâi nu se va consulta Sinodulă despre ca nănele respective, ca așa să nu mai fie înponcișare între legile civile și canănele și așezămintele bisericesci.

Ca dovașă că M. Sa este plecată a luă acestea în considerație, potă să vă spună că Sinodulă, ce eră a se convoca, s'a amănată. Ceea ce mă temă mai multă este, că prevădă chiar între noi persóna, care spre a domina este gata a sacrifică tóte principiile cele mari, pe cari nu le are. Vomă vedé. Pe mine episcopia nu mă încântă; eă o voiă ține până ce nu voiă perde speranța de a puté, ori pe ce cale, de a face bine bisericelă năstre atătă de nenorocite.

Când la noi în țeră totulă este anomalie, de ce să te miră că și eă facă astădi o anomalie? Judecă-mă după scopă.

Vă laudă zelulă când diceți, că pentru interesulă bisericelă nu veți cruța persóna mea.

Ești în dreptă de a face cum veți socoti; numai să faci mai bine decât am putută eă face.

Eă știă una, că am lucrată și voiă lucră pe câtă ca Archiereă ortodoxă, pe atăta și ca Română. Pe câtă mă îngrozescă de a lovi în biserică, pe atăta mă terescă și de a li taxată că aș face causă comună cu străinilă în contra țerei mele. Și pe la urechile mele aș suflată multe și felurite însă nici n'am putută, nici n'a trebuită să facă mai alt-felă de cum am făcută.

Scriți că sunteți deciși a demisionă din postulă de rectoră. Să nu o faci, căci în locă de bine, veți face rău bisericelă; veți face a căde educațiunea clerulă pe mâna vre unolă nebună sau stricată. Păstrează bunele relațiuni cu Părintele Mitropolită; fiind-că l'ai cântată când eră slabă, acum când este tare trebuie să fii forțe prudentă cu elă. Servindu-lă cu sinceritate și purtându-te cu elă cu politeță și delicateță, veți reuși în multe prin elă. Altminterea ți-lă veți face dușmană neîmblândită. Elă este cam nemulțămītă, pentru că la ună cuvintă ce ați spusă în Mitropolie, ați disus: «Bine cuvinteză Prea Sfințite *Părinte,*» în locă de «*Slăpăne.*» Mi-a spusă că ți-a făcută bine, ți-a dată mitră etc. și nu-lă iubesci, nici cinstesci precum se cade.

Acestea ți le scriă numai pentru știința Sf. Tale, ca să știți cum să economisesci trebile, fără a spune ceva cui-va. De asemenea tóte câte am scrisă mai sus, nu te autorizeză a le da publicității, ci numai pentru știință

proprie, fiind-că te iubesc. Lasă să se manifesteze lucrurile singure
de sine.

Să dai Prea Sfințitului Filaretu scrisórea aci alăturată.

Dorindú a vă vedé, sunt ca tot-deauna.

Alú Sf. Vóstre părinte sufletescú și amicú.

Instrucțiunile date de clerul eparchiei Hușilor deputatului său, Prea Sfinția Sa Melchisedec.

Propunerile preoțimei de eparchia Hușului, care le va sprijini la divanul ad-hoc deputatul ce-și voru alege la 30 Iulie, după firmanu, tractatū și buletinū.

1. Preoții, ca reprezentanții religiei și obligați a practicā moralulū evangheliei, vorū avē dritulū de a ocupa posturile de învățători copiilorū pe la sate în școlile ce aū a se înființa.

2. Dritulū exclusivū de a predā religia în școlile publice și pensiōnele private ale statului.

3. Dritulū de noblețā cu prerogativā în urmă și în cele politicesci, ca sprijinū ale autorității preotului în practicarea chemārei sale.

4. Preoților de prin poliții precum și celorū-lalți bisericăși să li se hotārască lefi cuviinciose chemārei și datoriei lorū, în câtū să nu mai fie nevoiți spre subsistența lorū a întrebuiința mijlōce înjositōre pentru acēstā epangelmā înaltā, prin care se micșorēzā evlavia și respectulū poporenilorū în persōna lorū. Pe lângā acēsta, să li se mai dea și alte neapērate pentru gospodāria unui preotū. De asemenea, preoților și celorū-lalți slujitorī bisericesci de prin sate să li se dea în proporție iarăși lefi și cele trebuinciose.

5. Preoții invalidi (neputincioși) de a mai urmă servirea lorū să fie pensionați, ca și alți ampioiați ce aū sēvērșitū timpulū însemnatū pentru pensionare; asemenea vēduvele lorū să fie pensionate și orfanii lorū să fie priemiți la educare prin școlile statului în stipendiați.

6. Preoții să fie scutiți de orî ce dabile către satî și către proprietarî, precum dijmă și alte îndatoriri: cu ecartiruirea soldaților atîtî în timpî pe pace, precum și când împrejurările arî aduce în țeră ocupații de arme străine, să nu fie preoții împovărați, rîmîndî ei datorî către statî numai cu esacta împlinire a misiî lorî morală și religiósă.

7. Ceremî inviolarea persónel preoțescel, adecă a nu fi supusî preotulî la nici unî felî de maltratări, atîtî din partea proprietarilorî saî a altorî particulari, cîtî și din partea amploiaților bisericescel, blagocinilorî, protoieróșilorî saî a orînduițilorî din partea acestora.

8. La vre o întîmplare de vre o vinovăție religiósă saî politică (de care Dumneđu ferescă), cauza preotulî să se cerceteze mai întai bisericesc și să se deslege după hotăririle dritului canonicî, fără a se puté trădă mai înainte de acosta la judecata politică.

9. Pentru a se puté deslegă aceste pricinî canonicescel, precum și aceste îmbunătățiri neapărate ce se desvelescî cu timpulî a se puté introduce spre binele moralî alî patrielî și spre înflorirea religiî, ceremî restatornicirea vechilorî sesiî sinodale anuale, despre carî atîtî de multî poruncescî sîntele canóne, carî la noi, după grelele încercări ale țerelî, de multî timpî au încetatî.

10. Ceremî îmbunătățirea școlilorî de catechisatie ținutale, atîtî de neapărate, carî pe lângă datoria ce au de a pregăti clericeî pentru seminarie, să pótă formă și dascăliî trebuincioși pe la bisericelî, de carî chiar și acum se simte o mare lipsă.

11. Poporulî este lipsitî de ideile credinței și a moralului creștinăței și are o neînlăturată trebuință de a li catechisatî, lucru ce nu se póté face, din caúsă că poporulî a încetatî cea mai mare parte de a frecuentă bisericile; de aicea urmóză demoralisarea și îndobitocirea lui, până la acelu gradî în cîtî mai în tóte clasele societăței merge crescîndî neevlavia și hulirea lucrurilor sînte. Apoi în acea grea împrejurare ceremî ajutorulî ocăruierei, ca pe de o parte să opréscă pe proprietari și posesori de a nu ocupă cu alte lucruri pe lucrătorii lorî în zilele de Duminecel și sîrbătorî, ca să fie slobođi, iar pe alta a stăvilă iarmarócele de Duminecă, ca unele ce sunt vătămătoare religiî și moralului. Iar pe aceia, carî nici prin unî chipî slătuitorî alî preotulî nu se vorî puté desrădăcină de réua întrebuintare a timpulî în zilele de sîrbătorî, ocăruierea va luă din parte-l mîsurile cuvenite după raportarea preotulî.

12. Să se înființeze unî jurnalî bisericescî, în carele să se dea preoțilorî povățuirile și învățăturile neapărate pentru catichisarea poporulî în credința și moralulî creștinî.

13. Ceremî ca în posturile de protoiereî și asesori al consistorieî să

se orânduieșcă tot-deauna bărbații clerului cei mai legitimi, mai consciințioși și mai moraliști, ca nu prin mancuri și abuzuri să se aducă defăimare clerului și religiei; iar alegerea consistoriaților, să se facă de către preoți cu majoritatea voturilor.

14. Preotul să nu atârne de capriția proprietarului, așa în câtu să-lu ție pe moșia sa numai câtu va avé plăcere, și la din contră, ori să-lu alunge singur, ori numai după a proprietarului mijlocire cârmuirea bisericeii să-lu alunge din locul său; ci la asemenea casu, mai întâi să se presinteze cauza și să se urmeze potrivitu dreptății.

15. Bisericile cu fonduri să nu se mai lase ca până acum în dispoziția persoanelor particulare, cari sub nume de epitropi întrebunțoză avutul bisericescu în folosul lor, ci să nu se mai recunoscă altă epitropie afară de cârmuirea bisericescă, și dacă pentru respectul ctitoriei și a altei pricinii, va trebui la vre o biserică a fi epitropi dintre persoane particulare: apoi membru alu acelei epitropii să fie și preotul bisericeii și să dea pe lie care anu lămurită socotela la Episcopul eparchiotu despre venitul și cheltuelile cu ținerea bisericeii.

16. Multe biserici, mai cu semă la țeră sunt în cea mai prastă stare, făcute de nule și acoperite cu paie. Pe viitoru să nu mai fie ertați a ridică ast-felū de biserici, și cari voru li de felulū acesta să se poruncescă a se face din nou și de pētră: osebitu să se pue îndatorire asupra proprietarilorū de a da cele de trebuință pentru servirea slintei și a ține bisericele în bună stare, ca pe nisce edificii publice ale statului, iar să nu fie lăsate ca până acum în grația particularilorū.

17. Proprietarulū să nu aibă dreptulū a cere dela preotū clacă la ori ce lucru alū său pe moșie, sau alte îndatoriri a pune asupra lui, afară de cele ce privescū chemarea preoției. De asemenea să fie scutitū de acestū felū de împovărări, ori din partea cui ar fi. Aceste să se înțelégă și pentru cei-lalți bisericești.

18. Fiind-că cârmuirea bisericescă a eparchieii încredințată unu Episcopū eparchiotū se raporteză mai virtosū la preoți și cei-lalți clerici, de aceea ceremū ca la alegerea de Episcopi, împreună cu cei-lalți membrii, să aibă dreptū a luă parte și clerulū eparchiotū, anume patru persoane din reședința Episcopiei și din fie-care capitală a ținuturilorū episcopale câte doi și câte unulū din cele-lalte țerguri ținutale, aleși cu majoritatea voturilorū.

19. Pentru ca creșterea morală a fiilorū de preoți ce arū rămâne orfani să fie neimpedecată, ceremū ca seminaria eparchială să se ție în mai bună stare, unde să se potă primi la învățatură toți orfanii, cu mâncare și îmbrăcăminte.

Aceste cereri, în număr de 19 articole, se încredințază de preoțimea reședinței Episcopiei Hușului deputatului ales, spre a le înfățișa locurilor competente, de unde se așteaptă punerea la cale și îmbunătățire cea alături de neapărată a clasei bisericășilor.

(Urmază semnăturile preoților alegători)

RESPUNSULŪ D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSULŪ DE RECEPȚIUNE ALŪ D-LUI IOANŪ KALINDERU

---

*Sire,
Altețã Regalã,
Onorați Colegi,*

Anii din urmă au rezervatŭ Academiei unŭ șirŭ de durerose încercãri, cãci ne-amŭ despãrțitŭ prin legile firei de mulți colegi, cari au statŭ timpŭ îndelungatŭ in fruntea instituțiunei nãstre.

Golurile deschise prin aceste perderi nu le-amŭ îndeplinitŭ decãt cu încetulŭ, cãci aveamŭ simțemintulŭ unei mari rãspunderi pentru nouele alegeri. Astãđi ne cuprinde o adevãratã bucurie sufletească, vãđendŭ cum ilustrilorŭ și neuitãrilorŭ noștri colegi succedŭ bărbați demni de misiunea, ce amŭ luatŭ asupra-ne, și de încrederea, ce nașiunea pune in noi.

Aceste cugetãri imi pãtrundeau sufletulŭ și credŭ cã ele erau in mintea și a celorŭ-lalți colegi, când amŭ auđitŭ pe d-lŭ Ioanŭ Kalinderu rostindŭ elogiulŭ meritatŭ alŭ rãposatului Episcopŭ de Romanŭ Melhisedec.

Cu multŭ înainte de a intrã in incinta nãstrã, DomniaVãstrã, domnule Colegŭ, erați cunoscutŭ ca unulŭ din cei mai distinși jurisconsulți

ai Regatului, ca bărbatul neobosit în cercetări științifice, ca patriotul care nu ai cruțat nici timp nici sacrificii pentru a vă îndeplini datoriile, ca omul de bine în totă puterea cuvintului.

Străluceai printre cei mai luminați, mai învățați și mai drepti judecători ai celei mai înalte instanțe judecătorești a României, când ai fost ales dintre toți de Ioan Brătianu, ca să dai ajutor în rezolvirea unei mari chestii, cea a răscumpărării căilor noastre ferate. Greutățile juridice, ce erau de învins pentru ca statul să devie proprietar al căilor ferate, erau foarte însemnate. Se reclamau cunoștințe juridice adânci și vaste, pentru ca aplicarea deciziunilor luate să fie pe deplin asigurată. Se mai cerea muncă neobosită și curajoasă de mai mulți ani de zile, ce nu se puteau fixa mai dinainte, o prevedere clară și bine cumpenită a întregii chestii și a tuturor amănunțurilor ei, un caracter drept și leal, un devotament întreg și neînduplecat, o lucrare purtată de la început până la fine cu talent, cu căldură, cu entuziasm pentru binele obștesc. Chemat la asemenea grea și anevoioasă muncă, nu ai esitat un singur moment a vă despărți de liniștea ce da magistratura și de perspectiva celor mai înalte onoruri, ce așteptă pe cei aleși ai ei, și a vă arunca în valuri necunoscute. Toate așteptările au fost întrecute. Succesul a fost deplin. Domniei voștre, domnule Coleg, vi se datorează în cea mai mare parte, că statul român deține astăzi în mâinile sale instrumentul modern cel mai puternic de dezvoltare și de propagare a unei țări.

Ai contribuit cu acea ocaziune la rezolvirea unor chestii juridice importante de drept internațional. Țeserile voștre pline de luciditate și de cunoștințe profunde au atras asupra-vă atențiunea bărbatilor de știință și v-au deschis ușile marelui Institut de Drept internațional, meritul a avut o influență decisivă asupra dezvoltării dreptului ginților și a pașnicilor legați dintre popore.

Ai înavuțit mai în urmă știința cu cercetări meritorii asupra dreptului public român și asupra vieții poporului rege.

După atâta muncă ați fi putut să vă retrageți în viața odihnită și tihnă, gustându aceea ce străbunii noștri numeau *otium cum dignitate*, dar inima voastră iubitoare de datorie și de bine a preferit să urmeze unei noue chemări.

Eră vorba de a organiza Domeniul Coronei, creat în urma marilor fapte războinice și politice, cari au reînviat nemul, românesc și au dat României noua ei poziție în lumea modernă. Țera întregă și Regele știu și cunosc, cu ce inimă și cu ce devotament v'au consacrat noii însărcinări, ce vi s'a încredințat, și cum ați rezolvit atât partea materială cât și partea morală a acestui important serviciu.

Cu acesta nu v'au îndestulat însă setea de a face binele. Prin apărarea neobosită și savantă a testamentului lui Ioan Ottotelesanu, ați isbutit ca nobilele și filantropicele dispoziții ale acestui bărbat să fie legalmente recunoscute și să ia o ființă reală. Iar pentru a încoronă opera voastră, nu ați pregetat un moment de a asigura instituțiunea pentru viitor, transferându asupra Academiei drepturile și îndatoririle lăsate de Ioan Ottotelesanu și predându-ne nouă, cu averea, o instalațiune bine și frumos pregătită, destinată a servi la creșterea de bune mame de familie.

M'am crezut dator să amintesc toate acestea cu ocaziunea solemnă de astăzi, pentru ca să se răspândească în publicul român convicțiunea profundă ce avem cu toții, că am dat Episcopului Melchisedec un demn și valoros succesor.

Nu sunteți, precum eră el, servitor al altarului dumnezeesc; dar serviți de ani îndelungați cu credință și devotament la altarul dreptății și al patriotismului, la altarul științei și al culturii.

Ați făcut, domnule Coleg, elogiul Episcopului Melchisedec și ați reamintit, pe lângă lucrările sale științifice, participarea sa la două mari evenimente din dezvoltarea nemului și a statului român --- la voturile divanului ad-hoc și la declarațiunea autocefaliei biserice naționale.

În amândouă aceste evenimente Episcopul Melchisedec a ocupat

unŭ locŭ importantŭ, pe care nici unŭ contemporanŭ nu i-lŭ pŭte rŭpi ŝi pe care istoria i-lŭ va rezervŭ.

Fŭcŭndŭ parte din clerŭ, Episcopulŭ Melchisedec nu a uitatŭ in amindouŭ aceste imprejurŭri, cŭ biserica e chematŭ sŭ vieze in poporŭ ŝi cŭ clerulŭ, eŝitŭ elŭ insuŝi mai alesŭ din poporŭ, are a indeplini o misiune fŭrŭ sŭmŭnŭ de importantŭ, aceea de a pregŭti poporulŭ in desvoltarea lui culturalŭ internŭ, aceea de a-lŭ intŭri pe calea adevŭrului ŝi a virtuŝei, aceea de a asigura prin credinŭa tare in cele sufletesci ŝi dumnezeesci credinŭa tare in viitorulŭ frumosŭ ŝi luminatŭ alŭ nŭmulŭ.

A fostŭ unŭ semnŭ caracteristicŭ alŭ anului 1857, cŭ intregŭ poporulŭ a luatŭ parte la miŝcŭrile de reinviere, ce se manifestaŭ atunci cu atŭta putere. Intregŭ nŭmulŭ romŭnescŭ, dela Vlŭdicŭ pŭnŭ la opincŭ, erŭ in piciorŭ, cu mintea trŭzŭ, cu sufletulŭ aprinsŭ, cu inima plinŭ de datoriile sacrificiilorŭ ce i se impuneaŭ. Acel carŭ, trŭindŭ departe de poporŭ, nu urmŭrise ŝi nu-lŭ urmŭriaŭ in tainiculŭ lui mersŭ ŝi erŭ incapabilŭ de a pricepe ŭgitaŝiunea ce-lŭ cuprindea, staŭ uimiŝi dinaintea semnelorŭ vigurose de vieŝa ce izbucniaŭ din ŝŭrŭnime ŝi din clerŭ, douŭ trepte ale societŭŝii ce se credeaŭ inmortitate in nesimŝire umilitore ŝi degradatore. Impulsiunea decisivŭ a miŝcŭrei din 1857 a fostŭ datŭ de clerŭ ŝi de ŝŭrŭnime, cŭci la reinvierea lorŭ s'a aprinsŭ fŭclia reinvierei intregului nŭmŭ. Cŭnd ŝŭranulŭ ŝi preotulŭ voiaŭ cu hotŭrire unirea, cine se mai putea opune cu o influenŝa hotŭritore la avintulŭ geniului romŭnescŭ in prezentulŭ imediatŭ de atunci ŝi in viitorulŭ mai departatŭ? Complotulŭ lui Vogoridi ŝi alŭ trabanŝilorŭ lui erŭ condamnatŭ din capulŭ locului a fi ŝi a rŭmŭnŭ de risulŭ lumei, cu totŭ pericolulŭ ce elŭ reprezenta in sine.

In acŭstŭ fasŭ insemnatŭ a vieŝei naŝiunei, Melchisedec a fostŭ la inŭlŝimea preotului ŝi a patriotului.

Lucrŭrile lui Melchisedec in divanulŭ ad-hoc au aŝezatŭ calea, pe care amŭ pŭŝitŭ inainte, pŭnŭ amŭ ajunsŭ a restabili independenŝa bisericei naŝionale.

Cuvintŭrile ce elŭ a ŝinutŭ la Iluŝi de pe amvonŭ cu ocasiunea

alegerilor la divanul ad-hoc și la adunarea, care a ridicat pe scaunul domniei Moldovei pe Cuza-Vodă, au avut în timpul lor un mare răsădit și caracteriză aspirațiunile întregului popor.

Clerul pricepea atunci admirabil, că biserica română nu poate avea o influență asupra societății românești, decât menținându-se pe fundamentul venerabil al canoanelor și având constant în vedere perfecționarea culturală a neamului românesc. Biserica răsădită trebuie să devie în România totu atăt de independentă ca și statul, pentru ca ea să poată fi pentru națiune punctul ei de răsădit cel mai puternic în dezvoltarea morală a poporului, atăt de necesară pentru asigurarea dezvoltării politice și naționale.

Melchisedec are harul de sus de a fi unul din lucrătorii în această via sufletescă a neamului românesc.

El a prelucrat acele însemnate memorii, din care reiese viu necesitatea istorică a independenței bisericii române, necesitatea ei culturală și națională. El a împins la întâiul act, care constă în timpurile noastre independența bisericească, la consacrarea prin arhieriei țerei a Sfintului Miru. El a luat parte la acea consăditie memorabilă a Episcopatului român, care a fost hotărâtore pentru recunoșterea neatârării bisericii noastre.

Pe tronul Patriarhatului ecumenic din Constantinople se suise un arhieriu demn de această înaltă pozițiune, un bărbat luminat, creștin plin de oșrdie, păstor atent al turmei lui Christos. Cu inimă creștină, Ioachim IV vedea în înălțarea miraculoasă a României mâna însăși a Celui de Sus, și din propria lui inițiativă a făcut propunerea de a recunoște autocefalia bisericii române. Tărîmul Bizanțului este însă lunecos; obiceiul de multe ori secular al intrigilor sbuciumă și astădi societatea de pe malurile încântătoare ale Bosforului. Ioachim se teme de indiscrețiunii, care să impedeze realizarea dorinței sale, căci recunoșterea independenței bisericii române eră legată de resolvirea mai multor chestiuni delicate, asupra cărora urmă încă discuțiune. Noi ceream recunoșterea necondiționată a autocefaliei bisericii naționale; împrejurimea Patriarhatului ținea încă la ore-cară restricțiuni. Textul

cererei Episcopatului nostru către Patriarchul ecumenic și răspunsul acestuia erau de discutat în taină și în secret, până nu se voru amesteca alții, ca să complice situațiunea.

Nu putea să facă Guvernul singur nimic. La această lucrare trebuia să participe clerul prin înalții lui reprezentanți, prin Episcopat. Atunci se țină în Februarie 1885 o adunare secretă la Mitropolia din Bucuresci, la care luară parte Mitropolitul și Episcopii țerei. Înainte de a intra la vorbă, toți făcură legământ solemn, ca nimic din cele ce aveau a se pertracta să nu fie divulgate, până ce cu voia și bine-cuvîntarea Celui de Sus, costiunea nu va fi resoltivă. În taină fu redactată scrisoarea către Patriarchul ecumenic; în taină fu îndreptat tomosul de recunoșcere. În lucrarea delicată pregătitoare a acestor acte, rënduiții Episcopatului au fost Episcopul Romanului Melchisedec și Episcopul Dunărei-de-jos Iosif. Urmară încă câtă-va timp tractative între Bucuresci și Scaunul ecumenic, până ce în fine formulele noastre fură adoptate.

Numai atunci, când faptul se îndeplinise, s'a trasă cortina și biserica română reapără în vechea ei nealirnare.

Tomosul patriarchal s'osi la 1 Mai 1885, în apropierea zilei de 10 Mai, a acelei zile în care serbamă înălțarea independenței și a regatului României, înălțarea Dinastiei noastre regale. În ziua de 1 Mai 1885 se făcu cunoscută poporului întreg independența bisericei române, care în simțul Românilor îndeplinea opera de renaștere a României, iar în simțul lui Ioachim trebuia să devie pavăză și ajutor bisericei răsăritene, iar mai ales Scaunul ecumenic, precum mai înainte a și fost în timpuri de grea cumpănă pentru ortodoxie.

Amintesc în scurtă participarea Episcopului Melchisedec la aceste acte mari, pentru că ele sunt punctele culminante ale vieții lui și pentru că ele voru rămâne și pentru viitor de mare învătătură pentru poporul și clerul nostru.

Prin legea creștină, căreia el s'a închinat dela întâia descălicătoare sub Traian Impărat, poporul român s'a ținut nestrict

în mijlocul furtunilor neasemănată de mari și de grele, cari au trecut peste dinsul și pe cari le-a învins pe toate.

Prin legea creștină se va ține el și de aci înainte nebiruit de rele, ce scutură societățile omenești; căci legea creștină semnifică curățenia vieții, pășirea cu siguranță pe calea celei mai înalte și mai sublime morale, plină de sacrificii interne și externe, cari purifică și oțolesc inima și sufletele oamenilor spre fapte bune și plăcute lui Dumnezeu.

Prin clerul național și luminat, viețuind și predicând în numele lui Christos, poporul român a căpătat învățatură și poază, mângăere și speranță.

Clerul însuși însă nu poate să ajute, fără să fie întreg și deplin al lui Dumnezeu și al țării. El trebuie să vieze prin Dumnezeu și în Dumnezeu. Să se însuflească din aspirațiile și din geniul lui.

De cler se poate dice ca și de armată, că în afară din țară nu are ce vedea și că numai prin țară și în țară el poate forma aceea putere irezistibilă, ce dă națiunii întregi tărie.

Se mai cere dela cler, ca el să stea neclintit pe fundamentele de două ori milenare ale credinței ortodoxe, căci numai astfel se poate ține pe sine și pe popor în sferile înalte și curate ale învățaturii Mântuitorului.

Aceste simțăminte le vedem noi sădite în inima Domniei-Văstre, cultivate în acțiunile Domniei-Văstre, scumpe și ilustre Colegii; și de aceea Academia Română, păstrătoarea culturii naționale, este fericită a vă număra printre cei mai aleși ai ei.

CUPRINSULŪ

	Pag.
Biografia P. S. S. Melchisedec până la înălțarea la Episcopatu	2
Lista serieriloru sale	11
Desbaterile Academiei la care a luatŭ parte P. S. S. Melchisedec	13
Despre <i>Introducere in sfințitele cărți ale Vechiului și Noului Așezămintŭ</i>	14
" <i>Raportulŭ asupra sfințirei mirului de clerulŭ românŭ</i>	16
" <i>Raportulŭ către Sf. Sinodŭ asupra conferințelorŭ pentru unire dela Bonn</i>	19
" <i>Biografia Mitropolitulu Antimŭ Ivirenu</i>	21
" <i>Cinstirea și închinarea icōnelorŭ în Biserica romānă</i>	23
" <i>Vița și minunile cuviosei maicei, nōstre Paraschevei cel nouē</i>	26
" <i>Discursulŭ asupra concordiei și unirei dintre biserică și școlă</i>	28
" <i>Lipovenismulŭ, adecă istoria schismaticilorŭ sau rascolnicilorŭ și ereticilorŭ rușaci</i>	31
" <i>Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismulŭ</i>	38
" <i>Vița și scrierile lui Grigorie Ţamblacŭ</i>	40
" <i>Papismulŭ și starea actuală a bisericei ortodoxe în regatulŭ Romāniei</i>	42
" <i>Chronica Hușilorŭ</i>	43
" <i>Chronica Romanulu</i>	46
Activitatea P. S. S. Melchisedec în Sf. Sinodŭ	51
Partea luată de P. S. S. Melchisedec la înființarea Facultăței de Teologie	53
Apreciere generală asupra P. S. S. Melchisedec ca autorŭ	54
Vița politică a P. S. S. Melchisedec dela 1856 până la Unirea Principatelorŭ	55
Trecerea la Ministeriulŭ Cultelorŭ a P. S. S. Melchisedec	62
Misiunea P. S. S. Melchisedec la Petersburg	63
P. S. S. Melchisedec ca omŭ	66
<i>Anexe:</i>	
A. Scrisōrea lui Filaretŭ Scribanŭ către Episcopulŭ Melchisedec pentru a-lŭ îndemna să demisioneze	69
B. Demisiunea motivată a P. S. S. Melchisedec din 23 Maiŭ 1865	71
C. Scrisōrea prin care s'a trimesŭ Consulilorŭ protestarea în contra legei din 16 Maiŭ 1865 pentru numirea Episcopilorŭ	77
D. Scrisōrea P. S. S. Melchisedec către Părintele Climentŭ	79
E. Instrucțiunile date de clerulŭ eparchiei Hușilorŭ deputatulu sēu, P. S. Sa Melchisedec	83
Răspunsulŭ d-lui D. A. Sturdza la discursulŭ de recepțiune alŭ d-lui I. Kalinderu	88

ACADEMIA ROMÂNĂ

VASILE ALECSANDRI

DISCURSŪ DE RECEPȚIUNE # 17
ROSTITŪ IN ȘEDINTĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

DUMITRU C. OLLANESCU

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE.

CU

RESPUNSULŪ

D-LUI

IACOBŪ C. NEGRUZZI

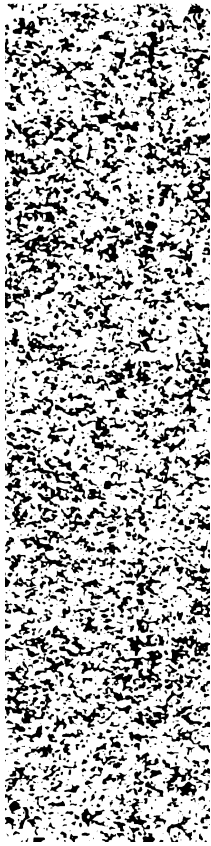
MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GOULU, STRADA DÔMNEI 16

1894

Prețul Lei 1,50.

ACADEMIA ROMÂNĂ

VASILE ALECSANDRI

DISCURSŪ DE RECEPȚIUNE
ROSTITŪ IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

DUMITRU C. OLLANESCU

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RESPUNSULŪ

D-LUI

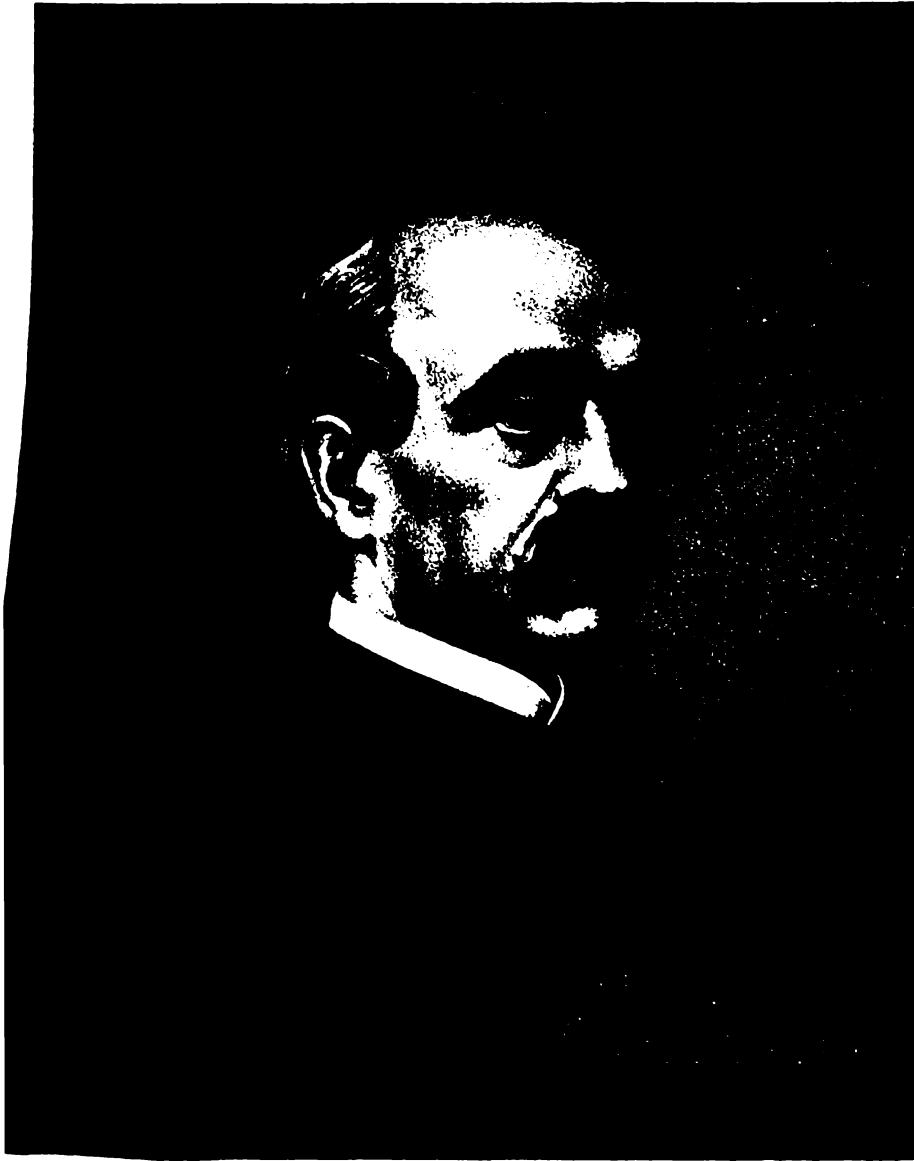
IACOBŪ C. NEGRUZZI

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1894.

STAD GRAT. V. SOCECŪ BUCUREȘCI

V. Alexandru

70 3101
ALBANY, N.Y.

*Sire,
Alteță Regală,
Domnilorū și onorați Colegi,*

A vorbi despre Alecsandri este a desfășura partea cea mai însemnată a istoriei noastre de cincî-deci de ani încóce, la strălucirea căreia elū a contribuitū nu numai ca bunū patriotū ci și ca poetū de mare talentū. De pe zarea încă turbure de fapte și de întimplări, vomū desprinde deci pe acelea, carī vorū avé mai alesū menirea să-I pună **personalitatea** într'o lumină mai vie și mai senină.

Poetū **duiosū** cu limbă dulce și alésă, în sufletulū lui aū fostū **inmănunchiate** simțirile, dorurile și avintulū poporului românū, a căruia **vitejie** a slăvit'o, a căruia suferință a plâns'o, a căruia **bunătate** a cântat'o.

Intrupare **poetică** deplină a némului, se cuvine deci să cercetămū sub ce **înriurire** și în ce condițiuni a luatū elū ast-felū ființă la noi, și **dreptū** aceea trebue, precum însuși o spune, începēndū **biografia amiculū** său C. Negruzzi: «să cunóscemū bine timpulū în care a scrisū, **gradulū** de cultură alū limbei în care a fostū îndemnatū a scrie și **greutățile** de totū soiulū prin carī geniulū său și-a făcutū drumū **pentru** ca să iasă la lumină».

Daca ne **ridicămū** cu amintirea până la vremurile Fanarioșilorū, **pată de rugină pe scutulū țerei**, vomū vedé că acéstă epocă de trufășă **impărechiere** între poșta nesățiosă de înavuțire, viclenie și corupțiune, a fostū póte cea mai dērăpănatóre dintre câte urgii aū năvălitū vre **odată** asupra-ne.

Aceste «hârburi ale nobleței bizantine», cari întrebuițașă aurulă «pentru a ajunge la putere și puterea pentru a ajunge la aură» (1), s'au silită a stărpi ori-ce simțemintă națională în noi și au gonită limba română din școli și biserici, făcândă din limba grecăscă limba statului și a societăței. Posturile cele măi însemnate și măi mănușe ale țerei le dedeau rudeloră, amiciloră și favorițiloră; averea colosală a mănăstiriloră o lăsașă pe mână călugăriloră greci hrăpitori, fățarnici și desfrănați, urmărindă cu cea măi aprigă ardore până și umbra de demnitate ori de independență, ce intilniașă în cale. Ei ajunsesse, dice Raicevich (2), să «iea față de cei ce aveășă nenorocirea de a fi supușii loră o înfățișare atâtă de plină de îngâmfare, în câtă boerii nu steteășă înaintea loră decât plecași în două și tremurândă. Mulți, când se coborașă din trăsura și se urcașă la Domnă, își făceașă cruce de frică și se rugașă la sfinți să lo vie în ajutoră». . . . Nu este deci de mirare, ca în lunga periadă a acestoră domni năravurile să se fi degradată, caracterele să se fi nimicite, vișiile să fi luată loculă simpleloră și curateloră deprinderi de altă dată, iar boerii pămîntenii să fi ajunsă a cere cu rugăminte chiar dela Hospodară «să nu fie vrednică de a se înălță la rangulă boeriei acelă fecioră de boeră, care nu se va sili să mērgă la învățătură și să învețe carte elinēscă». (3)

Cum steteășă treburile publice, demnitatea țerei, averea, cinstea, viēta locuitoriloră?

În administrațiune destrăbălare, jafă, imoralitate și asuprire; în societate luxă, trândăvie, rele deprinderi, gōnă după favoruri, ignoranță și nepăsare pentru totă ce se petrecea în jurulă ei; în poporă muncă încordată, biruri grele, schingiurii și tâlhării. Oștea aprōpe desființată, umilirea din afară măi îndrăsnēță în fața slăbiciunei din năuntru; negoșulă națională în ruină, îndeletnicirile industriale pe mână străiniloră; nici o lege respectată alta, decât a celoră bogași

(1) *Charles Pertuisier*, *La Valachie et la Moldavie et de l'influence des Grecs du Fanal*, pag. 102.

(2) *Oservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e la Moldavia*. Napoli 1788.

(3) Discursulă de recepțiune în Academie ală lui Papiu-Ilariană.

și puternicii, vechile pravile și așezăminte călcate în picioare; amintirile glorioase ale trecutului șterse din mintea tuturor într'adinsă de dascălii greci, cari învățau pe copii să-și urască némul și să-și desprețuiască limba.

Cu toate acestea, nici tirania sângerósă și lacomă a stăpânitorilor, nici înjosirea năravurilor, nici góna fără de milă a totu ce erà românescă din cuprinsul Curților domnesci și boeresci, nici întronarea limbei grecesci în școlă și în biserică, nu putură stinge în inima poporului dragostea și cultul limbii sale strămoșesci, care îi alină prin cântece durerea, prin rugăciune îi povățuie mintea la răbdare și la bine, și deosebiã ast-felú opinea țărănescă — singurã nepângărită de puhoiul stricăciunilor — de acea obștie putredă și vinovată, care asistă tolănită pe môle, cu ochii impaenjenii de viții, la năruirea sfintelor tradițiuni, la batjocura străvechilor credințe și la desființarea némului. Sub strășina de stufú îngustă și jósă, în bordeiul úmedú și întunecosú, la munte și în câmpie, se adăposti nobila fiică a Romei, de unde mai târziu Alecsandri avea să ne-o aducă de mână cu podóbă de florí și de stele, ca pe o Vestală, care cu prețulú vieții ținuse nestinsú foculú sacru, în vremuri de urgie, pe altarulú Patriei!

Norocú dór că învățătura dascălilor greci erà mai puținú substanțială și mai puținú primejdiosă decât propaganda patriotică, ce făceau în țările noastre (cari și până adî în geograficile și atlasurile școlilor publice din Elada sunt trecute ca făcendú parte integrantă din Chersonesulú elenicú?!...) Ei însiși în mare parte lipsii de cultură, de simțemintú esteticú și puținú în stare de a eși din generalități orí din vage explicațiuni asupra operelorú clasicității, pe cari pretindeau a le talmăci elevilorú, n'aveau nici programú, nici metodă, ast-felú că lecțiunile lorú erau pe câtú de pretențioase pe atâtú și de superficiale.

Iată câtú de minunatú povestesc Ionú Ghica (1) chipulú lorú de a «invêta carte» pe feciorii de boerú: «Incepeau cu *Eclogarion* de

---

(1) *Scrisorile* lui Ion Ghica către Alecsandri. Scrisóra XI.

la «file Grigore», — unŭ felŭ de chrestomatie ad usum Delphini. Când ajungeai la scórta din urmă a cărtei te puneai la *Terpsitea*, aşá se numia gramatica compusá de prea învęţatulŭ dascálŭ Nicolae Duca, iţi dai de ceteai din Dialogurile morţilor de Luchianŭ şi te puneai la Technologie. Dacă declinaí bine numele şi conjugaí verbulŭ erai scápatŭ, dacă nu *tipto!* Loghiotatulŭ nu se turburá de înţelegeari orí nu, de sciaí cine era Charonŭ, ce era Stixulŭ şi ce putere avea Joe. Dupá 3 sau 4 ani ajungeai la Xenofont sau la Plutarch, cu care te deprindeai la sintaxá; potriveai alţi 3 sau 4 ani numele cu adjectivulŭ, cu adverbulŭ şi cu pronumele; de le nemeriaí bine erai scápatŭ, de unde nu *tipto!* Dacă înţelegeari copilăria lui Ciru, de cunosceai sau nu locurile pe unde au trecutŭ cei 10.000, nu voiaŭ să scie, nici căutaŭ să se intereseze la viaţa lui Timoleonŭ sau a lui Epaminonda, totulŭ era technologia şi sintaxa să-í fie cu bine şi te treceaŭ la poezi, începędŭ cu «*Minin aide Thea*» şi în dece ani te da gata, *telios*.

«Fără noţiunii serioase de istorie, fără filosofie şi fără elemente de matematică, te luá de mână şi te ducea într'o Duminecă la părinţi, dícędu-le cu îngâmfare: «Băiatulŭ a isprăvitŭ cartea».

Despre educaţiune să nu mai vorbimŭ, căci din pruncie copiii, daţi pe mâna slugilorŭ şi a iganilorŭ din curte, nu puteai să iei nici pilde morale nici deprinderi oneste dela dişşii. In mijloculŭ acestei atmosfere grele şi stricăcioase de ignoranţă şi de corupţiune, răsăriaŭ însă ici şi colo mici puncte luminoase: capete cu minte cumpenită, inimí cu nobile simţiri. Ele au luptatŭ cu condeifulŭ şi cu fapta, ca limba noastră urgisitá să nu fie datá uitărei, ci să iasă când şi când la ivelá, spre ruşinarea celorŭ ce credeaŭ că nu e datŭ «limbei boilorŭ» să rostescá cele convenite numai «limbei zeilorŭ!» Mişcarea reinvierei se începŭ de către fruntaşii Bisericei. Ea fu negreşitŭ palidá, izolată, lipsită de legătura regulată a ideilorŭ, refractară in cele mai multe părţi legitimei idependenţe a minţei şi fără forme precise pentru expresiunea concepţiunilorŭ originale.

Când de mai bine de unŭ secolŭ dascálii greci propoveduiaŭ că totá înţelepciunea, totá frumuseţea, eleganţa şi adincimea poe-

tică ori filosofică, a totu ce s'ar puté vorbi și scrie pe lume, se cuprindú — fără aseménare — numai în operile geniale ale străbunilor Eleni și că cei ce au venitú, sau vorú mai veni după dînșii nu potú face decât să repete aceleași idei și să exprime aceleași simțeminte în limbí neaseménatú «mai sérbede, mai grosolane, mai sárace», firescú lucru erá ca descuragiarea să se încuibe în sufletulú și pana să șovăiască în mâna scriitorului. — Totuși Mitropolițií Moldovei Iacovú I și Iacovú Stamati facú, unulú o carte de blestemú asupra celorú ce «arú pune litfe străine în scaune de Episcopí», celú-altú o chronologie a Domnilorú și Mitropolițilorú țerei, stáruindú din réspuțeri pentru înlocuirea în școli a limbei grecesei prin limba latiná «pentru pregătirea și podóba cunoscínțelorú trebuitóre limbei nóstre». În Valachia Mitropolițií Grigore, Filaretú, Daniilú, Dascálulú Damaschinú, mai târđiú Episcopú de Buzéú, apoi Episcopii Rimnicului Inocentie, Clementú și Chesario, au scrisú și tipáritú cărți románesci fie asupra slujbei fie asupra istoriei Bisericei. Printre boeri găsimú pe Vácăresci, din cari Enache tipári o Gramaticá románá la Viena (1787) și o «Istorie a prea puternicilorú Impérați Otomani 1788—1796», apoi o micá colecțiune de versuri simple și ușóre, date în mare parte ca exemple în textulú Gramaticei sale. După dînșulú fiulú său Alecu și nepotulú său Iancu Vácărescu se ridicarú mai sus și îmbogățirú limba cu poesii, dintre cari unele au rēmasú și până adí în literatura nóstrá. Cu timpulú și cu deprinderea inimile se oțelirú și curagiulú își luá avintú, mai alesú față cu mișcarea de reinviere naționalá a Románilorú din Transilvania, căci pe când Fanarioțií prigioniaú limba și literatura la noi, ele erau cultivate și ocrotite dincolo de Carpați.

Maniu Miculú (Samuilú Clain), Șincai și Petru Maior așezarú în zile neuitate chronicele țerilorú románe, culese și descifrate de prin manuscriptele archivelorú străine; compuserú regule filologice și gramaticale, lexicóne, studii teologice și morale.

Intr'adevărú, o aurorá gloriósá se iviá pe cerulú nostru !

Tóte sufletele pline de abnegațiune și cu dorú de țerá se infrățirú într'unú avintú de rívná și de entusiasmú, făcēndú să vibreze

până și în piepturile cele mai uscate o cordă de multă amorțită!

Țikindeal scria fabule și «precepte filosoficesci și moralicesci»; Ionu Baracū și Vasile Aronū compunea poeme și alegorii; Vorniculū Alecu Beldimanū traducea tragedii și poeme franceze ori germane și nemuriă în versuri «Jalnica Moldovei tragodie»; Conaki «luă în mână lira erotică, cu care exaltă în simțiciunii materiale o generațiune întregă» (1); Parisū Momulénulū scria «Plângerea și tânguirea Valachiei», lovindū în străinii cari aū găsitū bine în sinulū patriei nōstre și aū exploatat'o și aū călcat'o pe urmă în piciōre, apoi ode ca «Patria», «Cântarea lui Dumnezeu», «Memoria celorū trecute»; Văcărescu compunea poesia «la Pravila țerei», «Ceasorniculū îndreptatū», «Buna Vestire», «Oda la marca țerei» și altele.

De alt-felū «transițiunea dela școla grecescă la cea franțuzescă și romănescă începuse de multū. Incă din timpulū revoluțiunei franceze, Laurençon, Recordon, Colçon, Mondoville, toți Comiți și Marchisi francezi emigrați, se transformaseră în dascăli. Pe la 1806 când veniră Muscali, mai mulți tineri și fete de boerū vorbiaū franțuzesce». (2) Cu Gheorghe Lazărū, cu Efrosinū Poteca, Costache Moroiu, Simionū Marcovici și Petrache Poenaru în Țera-Romănescă, iar în Moldova cu Mitropolitulū Veniaminū Costache, Gheorghe Asaki, G. Săulescu, Fabianū și G. Filipescu, școla română își luă avintulū.

În sfîrșitū după vécuri de letargie mintea și inima ni se îndreptă iarăși către isvórele adevărului și ale luminei. Poesia, cu simțemintulū naturei uitată, disprețuită saū neînțelēsă, își luă sborū, imperchiândū expresiunea cu gândirea — glasū lăuntricū alū sufletului — și renascerea nōstră intelectuală sbucni la viétă!

«Școlele străine ale lui Lambru, Vardalah, Vaillant, Govdala, Cuculi, Cunin se prefăcură cu incetulū în școli naționale sistematice. În Bucuresci și Iași se formară colegii cu profesori de istorie, filosofie, matematică, limbii străine vii și mórte. Studiulū limbii române fu predatū cu amănunțită îngrijire, calitățile și frumusețile ei fură scóse cu talentū la ivelă de profesori învățați, poeți distinși

(1) *V. A. Urechidă*, Analele Societăței Academice, Tom. III, p. 70.

(2) *Ion Ghica*, Scrisori, loc. cit.

și scriitorii însemnați, pentru a dovedi lumii civilizate, care asistă indolnică și curiosă la deșteptarea noastră națională, că ea putea, cu aceeași mlădiere și armonie ca alte limbi, să exprime în orî ce formă literară ideile și simțemintele căte se mișcă în noi!»

Atunci poezii, luând lira, cântară din strune nouă, care Patria, care vitejii strămoșești, care amorul și mărêța natură, orî înțelepciunea dobitocelor, biciuind viciile și ridiculele societăței, care în sfirșit strămutând în versuri romănesci cele mai alese dintre bucățile literaturilor străine. Ast-fel în scurt timp avurăm *Meditațiunile lui Lamartine, Ruinele Tergoviștei, Isachar, Elegii, Sburătorul* de Eliade, *Ceasurile de mulțumire* ale lui C. A. Rosetti, *Pecatele tinerețelor* de C. Negruzzi, *Fabulele* Săulescului și ale lui Donici, *Odele, elegiile și sonetele* Cavalerului Stamate, poeziile lui Boliac și ale lui Sion, iar Grigore Alecsandrescu făcu să se audă pentru întâia oră în limba română versuri cu adinc și patriotice gândiri, ca cele din *Meditațiunile* sale, orî înarmate cu boldul ironiei ca în *Satirele și Fabulele*, ce formeză partea mai caracteristică și mai însemnată a scrierilor sale.

Cu totă tendința acestor scriitori de a se inspira mai ales de produsele literaturii franceze, reproducând orî imitând multe dintr'însele, nu e mai puțin adevărat că lor li se cuvine lauda pentru munca ce și-au dat de a pregăti, a netezi și a perfecționa ore-cum instrumentul, din care alții avea să scotă tonuri și armonii mai înalte și mai măestre.

Trebue să recunoscem că educațiunea franceză, ce începuse (de pe la finele secolului XVIII) a se da tinerilor din familiile nobile ale țerei — « sub Alex. Moruzi mulți Francezi espatriați erau ôspeți intimi ai Curții domnesci și dedeau lecțiuni de morală și de înțelepciune până și în mijlocul petrecerilor celor mai frivole » (1) — această educațiune, care ađ este complinirea indispensabilă a orî cărei creșterii bine îngrijite la noi, a avut și va ave încă o înflurire bine caracterisată, nu numai asupra năravurilor noastre pu-

(1) *Al. Odobescu, Revista Română, Tom. I, pag. 526.*

blice și sociale, ci și asupra multora din treburile noastre politice. Și dacă acum pe la finele secolului ală XIX, când Românii au ajunsă a fi mai «blasați», ertați-mi vorba, de străinătate și de minunile ei, când limba franceză este idioma curentă și de supremă bună gustă, în care se exprimă ori cine are pretențiunea de a fi distinsă în societatea elegantă, când dragostea pentru străini și străinismă s'a încuibată dela invasiile din urmă peste măsură la noi, ce a trebuită să fie entuziasmulă dela începutulă vécului, pentru ca Thouvenel să pôta scrie pe la 1839 că: «Un français est reçu à Bucarest comme un ami, un compatriote et souvent dans un salon où la conversation se tient en notre langue, où l'on parle de nos mœurs, de la littérature parisienne, on se demande si vraiment la Roumanie est séparée de la France par tant de pays, dans lesquels les mœurs et l'influence française ont une moindre importance»; (1) iar Saint Marc-Girardin (2) să constate că limba franceză e de ună usă generală în Principate?!

Nu ar fi nimică de întîmpinată în potrive apropierei acesteia atâtă de strînse cu străinătatea, dacă simțemintele și deprinderile noastre sociale nu ară fi atinse une-oră în detrimentulă chiar ală demnităței noastre naționale. Nu exagereză aceea ce ȳică, căci la noi unde lumea mănăncă, se îmbracă, petrece și mai alesă vorbește franțuzesce, obiceiurile, traiulă, portulă și vorba românescă sunt date părăsirei, ba chiar considerate — de unele persone — ca grosolane și decă vrednice de disprețuită.

Dar aș întrebă: ore câte dintre elegantele noastre dămne, atâtă de bine crescute în Paris, sciă să scrie romănesce chiar 10 rânduri de cea maiă obicnuită prosă fără greșelă, sau să susție o conversațiune fără de a o tăia la fie-ce minută cu exclamațiunii și cu frase franceze? Nică 10 la sută, esceptândă bine înțelesă pe grațioșele bacalaureate romăne din ȳiua de aȳi. Altă dată primele elemente de cetire, de rugăciune se dedeaă copiiloră de către mamele loră, — pôte pentru acăsta credința era maiă vie și dragostea de carte maiă

(1) *Revue des Deux Mondes*, 15 Mai 1850, pag. 567.

(2) *St. Marc-Girardin*, *Souvenirs de voyage en Orient*.

temeinică; — astăzi, întrebă iar, câte din eleganțele noastre mai practică această duiosă datorie? Dădacele și guvernantele străine schimonosescă acum limba și împănază capulă *babylorū* și *bubilorū* noștri cu totū felulū de nimicuri și de banalități, iar biata limba lorū... nu știu dacă se cade s'o mai numescă *materună*, rămâne s'o vorbescă cu slugile, orī s'o învețe când s'orū întorce dela Paris, de va fi nevoie!

Faimosulū Baronū Jomini, spiritū observatorū și causticū, țicea că dintre străini, pe cei cari vorbindū îi vei auți exclamândū franțuzesce: «ah! donc, déjà, mon cher», aceia să ști că sunt Ruși, iar cei cari vorbescū tare, cu gesturi multe și cu adause de vorbe orī de exclamări franceze mai după fie-ce cuvintū, aceia sunt Romāni. Și franțuzesca lorū nu e nici cea mai alésă, nici cea mai corectă, adesea. Severū! dar întru acesta dreptū cu noi, răposatulū Vice-Cancelarū alū Rusiei.

De alt-felū însuși Alecsandri, carele, fie ȃisū în trecetū, deși celū mai iscusitū cunoscetorū alū limbei romāne, nu vorbiă și nu scriă în relațiunile sale private decât în limba franceză, a exclamatū, cuprinsū de același virteji, în biografiile lui C. Negruzzi și N. Bălcescu: «*Tinerimea ce representă viitorulū nu avea nici o însemnătate, nici o aspirație, nici o inițiativă și negreșitū ar fi rămasū perdută în fagașulū trecutului, dacă unii din părinții noștri n'arū fi avutū ideea de a-și trimite copiii la Universitățile din Franția orī din Germania. Acestū actū revoluționarū, această idee providențială a deschisū, putemū țice, porțile Romāniei la tôte reformele civilizatōre, ce aū năvălitū la noi și s'aū împămintenitū cu o repejune fără exemplu în orī ce altă parte a lumiei. Faptă sublimă a generațiunei trecute! tu care ai fostū isvorulū renascerei nēmuliū romānescū, ridică glasulū de apără mormintele părinților noștri în contra insultei orbilorū și nebunilorū, ce nu știu a le respectă!*»

Fără indoială, progresele și reformele ce s'aū sēvērșitū la noi după pilda orī indemnulū luatū dela străini, sunt foarte mari, dar tocmai din cauza repejunei celei «fără de exemplu», cu care amū căutatū a le împăminteni, rezultatulū a fostū că efectele bune ce

se așteptați dela unele nu ni s'au revelatî încă, tocmai pentru că ori nu se potriviau cu natura și deprinderile noastre, ori că nu eramî încă destulî de coșfi pentru a ne folosi de dinsele. In totî cazul ne-a rîmasî insă ceva: cultulî fără de marginî ce purtămî străinului și străinismului... Dar nu e aci loculî de a discută mai departe asemenea lucruri, și decî reluămî șirulî celorî de mai sus.

Vasile Alecsandri se născu la Bacău în luna lui Iunie a anului 1821. — Imî voiî aduce tot-deauna aminte cu ce emoțiune povestîa poetulî fuga familiei sale în munți de téma eteriștilorî și cum, dreptî ori-ce adăpostî, nu avea decî o căruța mare cu coviltirî de pânză smolită, în năuntruî căreia locuia mama cu copiii, iar de desubt tatălî împreună cu câte-va slugi credinciose, armate cu puscî și cu topore. «Prădăciunile și jafurile oamenilorî lui Ipsilanti, scrie Ion Ghica, speriasc într'atata pe bieții locuitorî, în cătu fugiau toți în tôte părțile din naintea zavergiilorî și a ianicerilorî, ca din naintea unorî inimiți cruți și barbari... Moldova eră pusă la discrețiunea Eteriei!» (1)

Origarî se dice din Veneția — unde și până aci există unî «palazzo Alessandri» — (o familie Alessandri, care a datî unî senatorî și mai mulți dregători sub Napoleon III, există în Corsica), buniculî poetului se așezase la sosirea sa în țară în orașulî Bêrladului, de unde venindî în Iași fu numitî sameșulî la Benderî în Basarabia înainte de 1812. După cedarea acestei porțiunii a Moldovei, părintele poetului se duse cămărașulî la Têrgulî-Ocnei, unde însurându-se cu o domnișoră Cozoni, se apucă de negoțulî sărei, pe care o vindea cu bunî câștigî peste Prutî. Mai târziu elî cumpêră moșia Mircesci pe lunca Siretului, și zidindu-șî o casă în Iași (strada Sf. Ilic, unde locuesce aci profesorulî senatorulî G. Mârzescu) se statornici în capitala țerei, unde avea să ocupe diverse și înalte funcțiunii publice și să ajungă până la rangulî de Vornicî.

La vîrsta de 6 ani, pentru a pune capetî nebuniilorî de totî felulî, pe care le făcea cu tovarășulî sîu de jocuri Vasile Porojanî,

---

(1) *Ion Ghica*, Scrisori. V.

Alecsandri fu dată pe mâna unui dascăl, călugărul Ghermanos, același care vîndu lui Gr. Ghica manuscriptul lui Șincai. «El ședea la noi, scrie poetul, și afară de mine avea și alți elevi externi, dintre cari pe Michailu Kogălnicenu. Acesta venia în toate zilele îmbrăcat în antereu de cutnie și purtând un ișlic rotund de pele de miel sură. . . . Vai de nenorocitul ișlic! el devenise o minge în mâinile noastre și ne atrăgea ocări aspre din partea părintelui Gherman, ba une-orî chiar și palme». (1) Nu după multă vreme însă el fu dat în pensionul francez al lui Cunin, de unde apoi în vara anului 1834 fu trimis la Paris sub conducerea lui Filip Furnaraki, secretarul lui Corai, împreună cu Alexandru Cuza, Nicolae Docană și Negulici.

Acolo fu pus sub privegherea unui distins profesor Cotte, ca să-l prepare de bacalaureat, spre a pute apoi învăța *Medicina*, carieră pe care era s'o îmbrățișeze după dorința tatălui său.

Tinărul elev învăță repede și bine, și după doi ani căpeta diploma dorită. *Chipul* cum și-a dobândit-o însă merită a fi povestit.

In vara anului 1864 aflându-mă cu părinții în Moldova, am avut *fericirea* de a cunoște pe Alecsandri. Intrasem în clasa V la sf. Sava și eram mîndru de a pute recita, cu respectiva scandare, *inceputul* Eneidei lui Virgiliu, pe care Massin ne-o dedese odată ca *tomă*. Alecsandri o recita și el și-și făcea o plăcere să-mi pună *selurite* întrebări din gramatica și sintaxa latină. In ochii mei, pe *lângă* reputațiunea de mare poet luase el și proporțiunile unui mare învățat, așa că, îndrăsneț ca toți copiii, îl întrebai într'o zi unde și ce studii a făcut de scie așa de multe lucruri. *Drept* răspuns el începî a ride și luându-mă de braț imi povesti că a învățat la Paris, că diplome multe n'are, dar că *sciința și-a* căpetat-o în șola cea mare a lumii și în călătoriile *depărtate* ce făcuse peste țeri și peste mări. Imi destăinui chiar că *trecîndu* bacalaureatul, un examinator îl întrebă cu ce pace se *terminase* războiul de 30 de ani și că el, neavînd

---

(1) *Vasile Alecsandri*, Scrisoarea către Ion Ghica. Vasile Porojanu.

nici o noțiune despre istoria Germaniei din secolul XVII, eră gata să spue că nu scie, când îi trecu ca un fulger prin minte cuvintele: *paix de Westphalie*, pe care le totu auđise repetate în gura mare de elevii claselor superioare dela Cunin, și fără să mai stea la îndoială răspunse într'un noroc: la *paix de Westphalie*. Profesorul mulțumit îi dete o bilă albă și ast-felū fu «*bachelier ès-lettres*»!

În cei 5 ani căți stătū la Paris cercă după acesta să învețe chimia în laboratoriu lūi Gaultier de Claubry, dar căđū bolnav din pricina unei exploziuni de gazuri arsenicale, ce îi înăbușiră dragostea pentru sciință; apoi începū să studieze medicina, de care fu însă desgustat și mai repede la vederea cadavrelor omenesci, pe care trebuiă să le disece în amfiteatrul plin de emanațiuni și mai puțin sănătose decât gazurile arsenicale. Atunci, cu învoirea tatălui său se înscrise la Facultatea de drept, unde și urmă câtū-va timp cursul de drept roman al lūi Ducauroy, dar inima nu-i dedea îndemn nici la studiul arid al cestiuilor de jurisprudență și mintea îl mână necontentit spre țermii visărilor poetice, spre orizonturile largi și pline de farmec ale romantismului, așa că părăsind dreptul, hotărī să intre în școla de poduri și șosele, acesta mai mult ca să împace o dorință părintescă decât ca să fie următorul propriei sale voințe. Învăț cu mare sirguintă, obținū nenumărate succese printre camaradii de studii, însă la examen, răpit de demonul posnaș al fantasiei, uită până și cele mai elementare principii ale matematicii și fu refusat «*avec un ensemble digne d'un meilleur sort*», precum avea obicei de a spune adesea ridendū. Atunci se dēdū cu totū sufletul la studiul poezilor clasici și moderni.

Cotte, primul său profesor, îl încuragiă și-și dete tōte ostenele pentru a-i completă educațiunea literară. Dar isvōrele de unde sorbi elū primele impresii poetice și care îi rēcoriră sufletul arsū de nobile doruri, fură poesiele lūi Lamartine, romanele lūi Chateaubriand și disertațiunile filosofice ale lūi Jean Jacques Rousseau asupra societăței și a educațiunei.

Simția tînărul crescîndu-l, cum dice Horațiu, «penele lucitoare și mai albe decît zăpada ale aripelor», degetele îi tremurau inspirate pe liră și glasul său încă stăpînit de emoțiune încep să cînte . . . . Poetul își luase avîntul aripatî către regiunile înalte și senine ale idealului.

Câte-va bucăți în limba franceză, printre cari o *odă lui Lamartine*, o baladă «*Cazacul*» și unî poemî orientâl «*Zunarilla*», scrise sub impulsionea imaginațiunei focose a celor 18 ani, îl distins în cercurile ce frecuentă; iar după ce întovărășit de Negri și Rolla se duse în Italia, vedî Roma, Florența și mai ales Veneția, sufletul său vibrîndu de simțiri pînă atunci necunoscute se deschise larg, generos și entusiast înaintea monumentelor de glorie și de mîrire ale trecutului minunilor artei și a amintirilor calde încă de pasiunile italiene fără de sémênî pe lume!

Pe la sfîrșitul anului 1839 elî se întorse în țeră, unde după cinci luni fu orînduit șef de masă la cassa pensiunilor și a scutnicilor. Lipsit de prejudiții și de ambițiuni personale, însufletit de unî patriotismî infocat dar statornic, modest și cinstit pe câtî era de gelos și de stăruitor în treburile publice, amicî devotat și sigur, tovarășî vioi și spiritual, elî avea să se urce cu capul sus și cu fruntea senină pînă la treptele cele mai înalte ale scării sociale!

Plin de ilusiuni și de aspirațiuni liberale, purtîndu în inimă sémînța mîntuitoare a Unirei țerilor surori, legați prin traiul comunî din străinătate cu confrății lorî de dincolo de Milcov, pozițiunea tinerilor ce se întorceau în Moldova dela studii pe vremea lui Michaiî Vodă Sturdza nu eră însă nici decum comodă.

«De o parte, ne spune Alecsandri, în capul Statului unî Domnî eșitî din monstruoasa împerechiere a suzeranității turcesci cu protectoratul rusescî, unî soiî de pașă purtîndu chivêră muscâlêscă, despotî puternicî căruia se supunea fără cîrtire toți locuitorii țerei, încongiuratî de o temere respectuoasă și însuși tremurîndu de unî firmanî dela Stambul, de o notă dela Petersburg, ori

de unŭ gestŭ alŭ Consulului împăratescŭ». (1) Dela Mitropolitŭ până la celŭ din urmă cinovnicŭ elŭ punea în slujbă și scotea pe cine voiă fără lege, fără controlŭ, numai după propria sa chibzuință; toate treburile administrative și judecătorești de dînsulŭ se rezolvaŭ în ultimă instanță, și fără de *speciala* lui cunoscință și împărtășire nici o mutațiune de drepturi de proprietate, nici o întemeiere de industrie, mai multŭ ori mai puținŭ productivă, nici unŭ diarŭ câtŭ de smeritŭ, nici o școlă câtŭ de folositoare, nici o măsură chiar igienică nu se întocmia, în fine nimicŭ, nimicŭ nu se mișcă de la Mihăileni până la Galați fără de scirea și de voiă lui.

La picioarele tronului se înșirau boerii cei mari, în deobște fără sciință de carte, cu idei învechite și cu simțeminte strîmte și egoiste, trăindŭ într'o perpetuă zizanie și gelosie din cauza pretențiunilor la tronŭ, ori a gonei favorurilor și a slujbelorŭ grase ale Statului; boerii de starea a doua, trăindŭ într'o atmosferă grea de eresuri, de prejudiții, fără cultură și rarŭ încălziți de unŭ fiorŭ de patriotismŭ; cinovnicii, funcționari subalterni, hrăpitori, ignoranți și îndrăsneți, visândŭ numai cinuri și plocóne și căutândŭ în timpulŭ câtŭ steteau în slujbă să-și umple punga și să-și rătănescă câtŭ mai repede cuprinsulŭ averei. După boerime veniau breslele negustorilorŭ și ale meseriașilorŭ, pradă legiuită în mâna slujbașilorŭ Agiei ori Eforiei, împovărați de nevoile negoțului, nu prea prosperŭ, și obosindŭ întru agonisirea traiului și buna căpătuire a copiilorŭ. În sfîrșitŭ jos, departe, în umbră de totŭ, venia poporulŭ, care singurŭ purtă povara birurilorŭ, a beilicurilorŭ, bătutŭ, străgănitŭ și ingenuchiatŭ de toți, fie străini ori pămîntenî. Tagma clerului incultă, superstițiosă, plină de năravuri rele, se îngrășă fără grijă din mana averilorŭ mănăstiresci, aplecată mai multŭ la plăcerile lumesci decât la smerenia apostolică! . . . . .

Năravurile publice și private erau icóna leită a acestei societăți. Luxulŭ și îmbelșugarea caselorŭ, deși proverbiale, nu consistau totuși decât în obiecte de consumațiune sau de întrebuințare și

---

(1) V. *Aleksandri*, Biografia lui C. Negruzzi. Vol. I. Prosa.

rare erau casele boeresci, în cari operele de artă să fie în favóre, bibliotecile prețuite și colecțiunile de odóre și de rămășițe antice păstrate sau chiar căutate. Aprópe singurii Sturdzescii dela Scheia și dela Miclăușeni adunaú cãrțile rare și prețioase, obiectele de artă, chrisóvele vechi și manuscriptele de valóre istoricã și îngrijaú de completarea bogatei și rarei colecțiunii de monete ale Domnilorú români, dãruitã Academiei de Dimitrie A. Sturdza-Miclăușanulú întru fala și podóba acestúi înaltú institutú de culturã naționalã. Altfelú toți tráiaú dupã moda turcésã și se purtaú în lume dupã deprinderile moștenite dela Greci. De pildã: unú boerenașú de starea a treia sãrutã póla unuí Logofétú mare, celú de a doua peptulú și celú de o potrivã cu dînsulú barba. Celú micú sta cu giubeaua strinsã la peptú, sau se ghemuia pe unú colțú de scaunú într'o atitudine umilitã, unú altulú avea dreptú să ședã pe jețú și numai cei mari steteaú pe divanú cu picióarele sub dînșii. Când cei mērunței se adresaú unuí Ministru sau unuí Baș-boerú îi diceaú: «Milostive Stãpãne! Mãria Ta! Luminarea Ta!» altulú îi spunea dupã moda grecésã: «*Ἐὐχενέστατε! Ἐκλαμπρότατε! λογιότατε!*» Când unulú de jos scriã unuia dintre cei mari punea formula: «Sãrutãndu-ți tãlpile sunt alú Mãriei Tale prea plecatú și prea supusú robú», iar acesta îi rēspundea: «alú d-tale gata», orí «bine-voitorulú d-tale», orí mai adesea nimicú! (1)

Dar limba sērmana!? Diversele nãvãliri lãsase de pe vremi nu numai amintirile cruđimilorú și jafurilorú, ci și doveđi cuvintãtore despre înriurirea ce esercitase asupra nóstrã. Așã sub Turci limba se corcise cu: ogécuri, calemgii, taclituri, belele, tumanele, kiefuri, matrapazlicuri; sub Fanarioți se încuscrise cu: evgheni, filotimii, takismate, englendisirii, plixisuri, pliroforie, stenahorie, filo-to-heri etc.; dela Muscali se alcãtuise cu: podorojã, zapiscã, respiscã, utrenie, razvodú, ucenie și altele; în sfirșitú influența francezã ne împodobise cu: amusãri, menajãri, blamãri, bontóne, bombóne, coifure, angajamente, ambetamente și o mulțime de forme în *sitú*,

(1) A. D. Xenopol. Istoria Romãnilorú, Tom. V. Epoca Fanarioților.

precum: pretenderisitū, pursuivarisitū, comandarisitū, chestionarisitū, etc., etc. (1). Ce putea fi dar lumea și literatura unui asemenea timp și unde ar fi putut ajunge ele, dacă tinerii veniți «din năuntru», cum se dicea, nu lăsați de o parte ori ce iubire de sine și suflecându-și mânecele nu se puneau cu voinicie să curețe aceste «staule ale lui Avgias»! Câte lupte, câte suferințe, ce spornică credință și ce dragoste de libertate au înălțat și au îmbărbătat în să pleiada ilustră, care făcū mai târziu Unirea, improprietări țeranii și întemeiă regatul liber și independent al României!

Iată cum ne zugrăvesce Alecsandri neperitorul tablou al acelei epoce: «O frumoasă mișcare de renaștere se producea în ambele țeri surori. Tinerimea Moldovei întorsă dela Universitățile Germaniei și Franciei adusesse cu dînsa, în societatea noastră viciată și îndărăptnică, o comoră de idei nouă și de simțuri patriotice, comoră care nu întârziă de a se răspândi printre generațiunea cea jună din orașe. Demnitatea personală, onorea familiei, onestitatea în funcțiuni, patriotismul înfocat, independența de caracter în fața Guvernului, năvăliră de odată cu o pornire învingătoare asupra celei de cresuri și de obiceiuri vițioase și clocite sub caftanul fanariotic și încuragate de politica protectoratului. O luptă neîmpăcată și amară începū între omenii noștii din țară și între tinerii crescuți în străinătate și porecliți în sinul patriei lor cu numele caracteristic de *bonjuriști*, luptă amară, căci nenorocitul «bonjurist» avea în contra lui nu numai pe Guvern și pe agenții Puterilor învecinate, nu numai o societate întregă deprinsă cu moravurile vechiului regim, dar une-ori chiar și pe rudele lui cele mai apropiate. În fie-care familie se găsia în față în față obiceiurile trecutului cu ideile civilisătoare moderne». (2) În ce se atinge de pozițiunea acelor tineri în treburile publice, unii cari câștigaseră diplome de doctori în drept rămănea orî fără slujbe, orî cel mult erau rânduși în posturile de jos administrative sau financiare. Nicî unul nu eră pus la locul sēu. Alții, cari «în neastimpărul unei minți

(1) V. Alecsandri, Prosă. Biografia lui C. Negruzzi.

(2) V. Alecsandri, Prosă. Biografia lui N. Rălcescu.

aprinse, se încercau a păși pe câmpul ademenitor al literaturii și fondau cu mil de greutate vre-o foie periodică, erau supuși a vedea în curînd cum ea se suspendă pentru cel mai neînsemnat motiv. Așa fu suprimată foia «*Alăuta românească*» a lui Kogălnicenu, din cauza unui articol intitulat «*Filosofia vistului*», tradus din rusește și considerat de Guvern ca atingător politic al împărațului. «*Dacia literară*» fu închisă pentru elogiul făcut de Kogălnicenu domniei lui Alexandru cel Bun, ce părură o aspră critică asupra Guvernului dela 1840. «*Foia științifică și literară*» a fost suspendată în a 2-a lună a vieții sale sub pretext de atac contra religiei, fiindcă C. Negruzzi în nuvela «*Toderică*» purtă pe eroul său prin fundul iadului, îl făcea să jöce stosul cu Scarasoski și să-l câștige 12 suflete. Une-ori scriitorii înșiși erau ridicați de poliție din sinul familiei și trimiși în exil la mănăstiri, fără altă vină decât pentru placul Domnitorului său chiar capriciul unui Ministru. Alții iar, cari dorind a crea un teatru național compunea piese originale sau făceau traduceri sub ascuțișul forfecelor unei censuri aspre și orbe, fericite de dinșii dacă și după o așa de tristă formalitate nu se treziau osîndiți la închisoare sub cuvînt de atac contra . . . . . moralei dela 1840! Kogălnicenu a fost ridicat de poliție și dus în exil la mănăstirea Secul, pentru că îndrăsnise ca avocat să apere în Divanul domnesc drepturile municipale ale orașului Botoșani în contra lăcomiei și actelor arbitrare ale unor călugări, ce pretindeau că mănăstirea lor avea drept de proprietate asupra locului orașenesc. C. Negruzzi a fost exilat la moșia sa după malul Prutului, pentru că fiind deputat avea tendințe liberale! (1)

Alecsandri, cu părul său lung și buclat, cu jiletci largi după moda parisiană, cu legături de gât bătătoare la ochi, cu pantaloni strimți și bine trași pe piciorul încălțat cu pantofi de lac, cu talma neagră căptușită cu catifea vișinie, și alți amici îmbrăcați ca dinsul, părea nise *arătări străine* în mijlocul boerilor giubeli,

---

(1) V. *Alecsandri*, loc. citat.

cu antereu, cu ișlicu și papuci cu meși galbeni. De alt-felū, obicinuința tinerilor de a vorbi fie limba franceză, fie cea germană, cum și viile discuțiuni ce se încingeau între dinșii intru susținerea doctrinelorū filosofice sau literare ale țerilorū în cari își promise educațiunea, ajunsese a formă douē partide ore-cum rivale, numite de boerii reacționari «*Francezii și Nemții*» și privite de ei cu gróză, ca nisce secte fără frică de Dumnezeu, capabile de tóte reuțăpile și nădrăvăniile. E dreptū că aceste rivalități dedeau neconținute privilegii de nelnțelegeri în sinulū tinerimeii, ce se terminaū mai tot-deauna cu provocări la duclū. Duclulū era la ordinea țilei, în cātu fără nici o dușmănie a unora contra altora, pentru motive de nimicū și sub îndemnulū unui amorū propriū exageratū, partisanii *Francezilorū și Germanilorū* se băteau mai multū pentru plăcerea de a se bate. Familielo luptătorilorū erau într'o perpetuă neodihnă, hărțuindū în totū felulū pe Ministri și chiar pe Domnitorū, pentru «a pune capetū unei asemenea nelegiurii»; iar poliția ajunsese a fi într'o neadormită pândă și o necurmată alergătură în jurulū Iașilorū, fără să aibă însă parte de a împedecă — după obștescu-i obiceiū — nici cea mai mică sgârietură, nici chiar foculū unui pistolū trasū în vintū! «*Duelgii și Bonjuriștii*» ocupară multū timpū atențiunea publică, până ce sub influența amicală a cătorū-va dintr'înșii, mai cu sémă a lui C. Negri, inimile lorū înfocate de alt-felū pentru același idealū se apropiară din ce în ce, și ei se puseră pe lucru la o laltă pentru unirea și desrobirea patriei! Terenulū fiindū însă prea periculosū în Iași pentru întocmirea planurilorū și închegarea legăturilorū necesare unui scopū atâtū de mărețū, ei strămutară la Minjina, moșia lui Negri, lângă Galați, quartierulū generalū alū operațiunilorū lorū. Acolo, lângă «moșū Costache», spune Alexandri, «tinerii osteniți și descuragiați de greutățile misiunii lorū prindeau o nouă putere pentru luptele viitoare. Moldovenii și Muntenii aveaū ocaziune de a se cunoște mai de aproape, a se stinā, a se iubi, a pune la unū locū părerile lorū, a face proiecte mărețe pentru renascerea patriei comune, a se înțelege pentru formarea opiniunii publice în țeră!... Unirea există în inimī, ea se talmăci

in cuvinte și prinso rădăcină ca o plantă cerescă pe acel loc
ars de soare și lipsit de plantele umbritore ale pământului». (1)
Acolo Alecsandri, Kogălnicenu, Epurenu, Negruzzi, Ralet, Rolla, Ro-
setescii, Alecu Russo și Ion Ghica, profesorul atunci de matematică
și economie politică la Academia din Iași, împreună cu N. Bălcescu,
C. Filipescu, Voinescii și alții, au pus, în frunte cu Negri, temelie
acțiunii comune pentru liberarea de sub influența străină și înfră-
țirea amindurilor țărilor, jurându de a lucra fie-care prin toate
mijlocele la răspândirea ideilor ce-l însuflețeau și la deșteptarea
simțimentului național. Este cunoscută, și istoria va însemna fie-
căruia partea glorioasă, ce a luat la lupta pentru redșteptarea și
nealirarea noastră; aici însă vom urmări mai mult activitatea des-
fășurată de Alecsandri în acele împrejurări și influența ce ele
au putut avea asupra caracterului și geniului său poetic, căci dacă
vre-unul a contribuit cu un zel și o desinteresare fără tăgadă
la această mișcare, «combătându prin presă, dela tribună, pe scenă, toate
ideile învechite, toate pasiunile orbe, toate influențele corumpătoare» (2),
ce pironise atâta timp țera în întuneric și în înjosire, acela este
el, poetul, omul politic, patriotul, care a stat tot-deauna în
întăile rânduri ale luptătorilor.

Pentru întâia oară la 1840 Alecsandri publică în «Dacia literară»
prima sa scriere românească, o novelă «*Buchetiera din Florența*»,
gingașă închipuire a unei acțiuni amorose, amestecată cu impresii
personale și înflorită cu amintiri de pe timpul cât petrecuse cu
Negri în frumoasa capitală a Toscanei.

Lucrarea plăcu nu numai pentru vioiciunea și originalitatea figu-
rilor și a descrierilor cuprinse într-însa, ci și pentru calitățile
limbei curată și alasă, contrastându foarte cu «jargonul» arlechi-
nat ce se întrebuițea pe atunci.

«Dacia literară» fu însă suprimată și tinărul autor, cu toate in-
curagiările ce primise, nu mai dete nimic la lumină până după
mărtea mamei sale la 1842, împrejurare ce fu pentru dînsul pôte

(1) V. *Alecsandri*, ibidem.

(2) G. *Bengeacu*, Alecsandri. Convorbiri Literare. 1886—1888.

întăia și cea mai cruntă durere. Părăsindă Iași, el a fugi de sgomotul și de lume la Mircesc, unde singur în mijlocul linisței câmpului, înduioșat de glasul molcom al Siretului, căruia îi purta jalea sa, urmându-l cu ochii în zarea aburită de lumină stolul fluturatic de visuri,

. . . . . inima lui creștea plină
De o dulce melodie, melancolică, divină,
De o tainică vibrație, de-ună avânt inspirator
Ce aduce'n pept suspinuri și în ochi lacrimi de dor!...

Farmecul tainic al naturii, priveștea locurilor iubite ale copilăriei, împodobite de urzele închipuirii sale poetice, contactul mai de aproape cu țărani, ale căroră trai simplu și deprinderi patriarhale îl impresiona foarte, poveștile și cântările de dragoste ori de vitejie ce aușia mereu dela dînșii, căldura, naivitatea și vioiciunea simțirilor și a imaginilor ce resăria din acele minunate rapsodii ascunse în sinul mulțimei, îi deschise sufletul și-l dete îndemnul de a le scote la lumină. Va făuri, ținea, dintr'însele «o armă puternică contra derăpănării morale, sub care sta înge-nuchiată țara întrégă». Mângăerea propriei dureri și mântuirea durerii obștesc le găsise el în înțelepciunea și credința poporului, căruia nici urgia străinilor, nici viforele vremii nu-l pângărise inima!

Incepă deci a cutreera munții și câmpiile, culegându de pretutindenă acel mănunchiu vecinic verde de cânturi populare, care, precum ținea d-lu Maioreșcu, «va rămâne pentru totu timpul o comoră de adevărată poezie și totu de odată de limbă sănătoșă, de notițe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naționale și cu unu cuvânt asupra vieții poporului român». (1)

De câte ori, la gura sobei, alături cu vechiul și iubitul său prieten Ion Ghica, nu ne-a povestit Alecsandri această peregrinație de aproape 2 ani, când pe jos când călare, prin adincul văilor, pe luciul șesurilor, pe plaiuri și prin munți, alergându

(1) T. Maioreșcu, Critice. Căntecele populare adunate de V. Alecsandri. Tom. I, p. 120.

din colibă în colibă și din om în om spre a observa traiul și obiceiurile, a înțelege rostul vorbei și a asculta cântecele din gura lăutarilor, a bătrânilor, a fetelor și a flăcăilor, în mijlocul cărora viețuia fără grijă, fericit când seara putea să se așeze lângă vatră la masă, unde țeranii primitorii împărțeau cu dragă inimă merindele cu dinsul.

La câte hori n'a trebuit să jöce, la câte nunți și cumetrii n'a luat parte și de câte ori cu moșu popa ori cu pristavul satului n'a avut prilej el să fie judecător și împăciuator al neînțelegerilor isvodite între săteni! Acolo, la isvorul primitiv al credințelor curate și al tradițiilor naive, unde dragostea și mindrețea naturei înriuresc asupra icónelor și asemănarilor poetice, iar dorurile și simțirile ieau formele nemeșteșugite ale închipuirii «cu sbor mărunt» ca și năzuințele; acolo se simți Alecsandri pătuns de emoțiunea duiosă, ce-l curse de atunci în toate cântecele și care e nota caracteristică a poeziei sale. Acolo putu el să înțeleagă, privind la ce lăsase în urmă, cât de puternic glas ar trebui să aibă spre a buciama «Doina cea de răsbunare», cu care dându alarma în țară să strige:

Ha! copii cu voinicie
Să scăpăm biata moșie
De păgân și de robie!

S'a făcut poetului imputarea că aceste poezii nu ar fi reproduse ast-fel precum le-a cules el din gura poporului și că, trecându prin condeiul lui, aș perdut atât forma primitivă cât și caracterul originalității, ce le făcea meritul de cântece populare. Tocmai după 20 de ani dela adunarea lor, când completate aș vedut lumina, s'a recunoscut că «fără de a știrbi ceva din naivitatea expresiunii populare, poetul n'a făcut decât să mlădieze cu o rară fericire forma acestor încercări întăetore....»

Poetul răsădind în pământ bun și curățind cu îngrijire de neghină semințele sêrbede, adesea-ori grosolane, culese în cale-l,

a scosă prin farmecul talentului său florile cele mai minunate ale literaturii noastre.

Cu toate acestea nimic nu a pierdut ele din frăgețimea ori din vioiciunea lor, ci numai învesmîntate într-o limbă curată și alisă se prezentară «în haine de sîrbătoare venind de la țară la oraș». E drept că boerimea de pe atunci, incapabilă de a aprecia lucrările acestea, făcea imputare tînerului poet că voia să introducă *coliba* în *salon*; totuși ele avură răsănet în public și contribuă, pe cît era cu putință în așa condiții, la deșteptarea interesului pentru sîrta limbii și a literaturii. Mișcarea de alt-fel se învîderă din toate părțile. Șiare cu menirea științifică și literară apăreau când sub direcțiunea neobositului Kogălnicenu, când sub a lui Alecsandri («*Propășirea*», ală căreia titlu nu fu primit de Guvern ca revoluționar!), când sub a amînduror în unire cu Negruzzi, Ion Ghica, Voinescu ori Panaite Balș. Toate aceste foii amă vădută că avea o durată efemeră, și cum libertatea tiparului era ună mită, Alecsandri se mulțumiă a-și ceti producerile singur în lume ori amicilor, când nu avea chip de a le publica. Iată pentru ce și scriă el în «*Curierul de ambe sexe*» ală lui Eliade și promitea colaborarea sa la țiarul «*Săptemăna*» din București, țicîndă lui Ion Ghica: «*Curăgiu, dovedesce tuturor că spiritul e ună «Phenix», care nu mōre nici odată*». Din nenorocire, «*Săptemăna*» fu suprimată după primul număr.. cu Phenix cu tot!

După toate probabilitățile însă, primele poezii romănesci ale lui Alecsandri aă fostă «*Doina, Doiniță*» și «*Baba-Cloanța*», scrise la 1842, una cîntecă de voinicie, alta legendă făcută pe țicetōrea poporală: «*baba-î calulă dracului!*» Pentru ună începătoră mai alesă versulă acestoră două bucăți e colorat, vioi și sprinten, în cîtă nu eră mirare ca să fi făcută senzațiune alături de potopulă de satire, de cîntece amorōse și de elegii, ce inundase Moldova pe acea vreme și cară în stihuri cu cadențe lungi descriă starea jalnică a inimelor, ori luaă peste picioră pe vre-ună *Fiori-Vist* saă pe vre un *nacianic* ore-care, nenorocită la cîrți ori la amor. Urmară apoi «*Craiă-Noă*», «*Maghiara*», «*Andriț-Popa*» și «*Groza*»,

care împreună cu «*Măriora Floriora*», scrisă la 1852, sunt cele mai de căpetenie dintre cele 24 de doine ale sale. — Cine nu cunoște faimoșele versuri:

Galbenă ca făclia de galbenă ceară
 Ce-alături I-ardea,
 Pe-o scândură veche, aruncată afară,
 De somnul cel vecinic Groza-acum dormia,
 Iar după el nimeni, nimeni nu plângea! . . .

Numai un moșneg cu o barbă lungă apropiindu-se

Scose doi bani neteși din vechia sa pungă,
 Lângă mortul îl puse, mâna-l sărutându,

apoi se întorse către poporul care privia la Groza cu înfiorare și-i povesti că a fost scăpat de la moarte, el și copilașii lui, de acest om, care «stinsese multe Țile și călcase multe legi»; iar mulțimea, auzindu de această unică a lui faptă bună, poto, strigă «plină de jale»

Dumnezeu să l erte păcatele sale!

Am pute dice că în această poezie se zugrăvesce firea blândă și miloșă a Românului, căruia fără-de-legea îl face oroto, iar o singură rază de generositate, fie chiar din partea unui tâlhar, îl moe inima și-l pleacă spre compătimire. Forma și cadența versului sunt atât de bine cumpenite în cătu un singur cuvint, o silabă chiar mai mult ori mai puțin i-ar strică deplina-I armonie. Se scie cătu sgomotul a făcut balada lui Eliade «*Sburătorul*», alu cărei început alcătuesce un tablou minunat despre cele ce se petrec într'un sat când vine sora, și care se sfirșesce prin moarta unei copile din vraja dragostei unui «sburător». Alecsandri compuse și el fiind în București la 1845 un «*Sburător*», însă cu totul de o altă natură decât acesta. În loc să bage pe fete în friguri și în fior de moarte, «*Sburătorul*» lui se mulțumesc a aține calea copilelor, ca să le sărute și să-și împodobescă chimirul și pălăria cu salbele și cu mănunchii lor de flori! Deose-

birea între aceste două poezii ține în parte și de caracterele autorilor: una e mistică, înflorată de vedenii, purtându pecetea morții pe frunte—dramatică pătimasă—cea-laltă șăgalnică și nepăsătoare, ca și fotele șmechere și guralive, cari n'au tēmă de voinicii cu negre plete, când se ducă la culesă de fragi în pădure.

Cu «*Măriora Floriora*», Alecsandri creă genul legendelor în formă poporală, pe care avea să-lă întrebuințeze cu fericire în «*Înșiră-te Mărgărite*», precum îlă întrebuințase în «*Sentinela română*». Ori de câte ori vrea să desfășure elă peripețiile unei povești prea lungă pentru a fi pusă în cadrulă unei versificări meșteșugite și largi, alege acéstă cadență mlădiósă și acestă ritmă scurtă, în care imaginile aă nevoie de puține artificii și gândirile, cu câtă sunt mai simple cu atâtă sunt mai nemerite.

Poetulă însă care încearcă acestă genă trebuie să aibă o adincă cunoscință a limbii și a simțului poporală și să posédă multă îndemănare la facerea versului, care deși fluidă, ușoră și naivă în aparință, este pôte celă mai greă de combinată și de ținută continuă la același nivelă, fără de a deveni monotonă sau obositoră.

Se scie că «*Măriora Floriora*» începe prin descrierea calităților și farmecului, ce facă din Moldova ună raiă pămintescă :

La Moldova cea frumósă
Viața-I dulce și voiósă,
L'ală Moldovei dulce sóre
Cresce flóre lângă flóre;
Multe păserele 'n sboră
Fură minți cu glasulă loră,
Multe fete și neveste
Fură inimă făr' de veste !

Apoi ne presintă pe: «*Mindra mindreloră*», eroina poveștii:

Albă ca o lăcrămióră,
Dulce ca o primăvară...
Nici năltușă, nici micușă,
Numai bună de drăgușă.

Ea se și îndrăgostiă cu unŭ voinicŭ, care veniă

Intr'o ȃi cu dulce sŃre,
Pe unŭ sirepŭ voinicŭ de munte
Cu steluȃ albă'n frunte,

o răpiă și-și ascundeaŭ departe în codri gingășia dragosteŭ lorŭ;

dar

Când norocu-și schimbă pasulŭ,
N'aducŭ anŭ ce-aduce cėsulŭ.

Florile s'aŭ tânguitŭ Domnului că

ZinișŃra florilorŭ,
Florilorŭ, surorilorŭ,

le-a părăsitŭ, și elŭ trimite unŭ zmeŭ negru dela munte, care smul-
gând'o din braȃele iubitului, o readuce

de unde

În grădina Zinelorŭ
În locașulŭ stelelorŭ,

se aude

Când pe cerŭ e lună plină,
Când e nŃptea mai senină,

Unŭ glasŭ blândŭ ca unŭ suspinŭ,
Care cāntă'ncetŭ și linŭ:
Negră e străinătatea,
Crudă e singurătatea,
Căci nu-l focŭ de dorŭ mai răŭ,
Ca foculŭ de dorulŭ tēŭ!

Dela începutŭ până la sfirșitulŭ amorulŭ celŭ mai înfocatŭ, lovitŭ
de fatalitate în plină fericire. S'ar putē crede că poetulŭ sub
formă alegorică și-a cāntatŭ cānteculŭ proprieŭ sale inimŭ, lovită
cruntŭ în ce avusese mai scumpŭ.

Intr'adevărŭ, în mijloculŭ apatieŭ ce domniă în țeră la apariȃiu-
nea primelorŭ sale producerŭ, o femeie cu spiritŭ distinsŭ și cu inimă

caldă fû singura care din străinătate îi adresă o scrisoare plină de admirațiune pentru talentul și curagiul lui, îndemnându-l să meargă înainte, căci dicea: «nici o ambițiune nu poate fi mai nobilă pentru un om, decât aceea de a fi poetul național al unui popor!» Indemnul i-a adus noroc, și poetul drept recunoscîntă i-a închinat în același timp musa și inima. Omul sfîntescă ceea ce crede și înalță până la dumnezeire ceea ce iubesc!

«*Lăcrămiorele*» sunt cartea sacră, în care poetul a scris în versuri de aur iubirea dulce a tinereții sale. Ea este dedicată memoriei aceleia, care-i luminase fruntea și-i înălțase sufletul:

Tu care prin iubire, la ală iubirei sora,
 Ai deșteptat în mine poetice simțiri,
 Primesce 'ntr'altă lume aceste lăcrămiore
 Ca un răsunet dulce de-a noastre dulci iubiri!

Dorul de țară și dorul iubitei sunt cele două mari simțeminte ce vibră în inima lui Alecsandri, și dacă «*Doinele*» sunt expresiunea unuia, «*Lăcrămiorele*» apară ca un viu mănunchiu de raze ce încălțesc pe celălalt. În strofe armonioase ne spune el:

Cea mai blândă-a mea gândire,
 Cea mai gingașă simțire,
 Celă mai falnică doră ală meu
 Ție numai, numai ție
 Le închină pentru vecie
 Ca la însuși Dumnezeu!

Iar la Veneția, unde își dedese întilnire cu Elena N., plutescă amîndoi uimiți de fericire pe valuri, închidîndu-și sufletele la tot ce nu eră ei și pasiunea lor, cîntîndu:

Oh! gondolă iubită, noi lumii dămă uitare!
 Sbori veselă, sbori în pace purtîndu ne pe mare,
 Și lăgăna 'n tăcere sub cerulă aurit
 Amorul nostru mare ca cerulă nesfîrșit! . . . . .

Căci te iubesc Eleno! cu-o tainică uimire,
 Cu focul tinereței, cu dor nemărginit,
 Cu lacrimi și credință, cu dulce fericire,
 Cu tot ce este 'n mine putere de iubit! . . . . .

Ce farmec în simțire, ce căldură în aiurarea gândului! Poesia pare că isvoresce din chiar inimele lor, deschidându-le orizonturi nemărginite de fericire! Sărta cruntă însă tăia aripele visului frumos ce făceau unul lângă altul. Elena muri la Constantinople în Mai 1849, iar poetul

Singur, singur cu-a sa jale,
 Rătăcit pe-a vieții cale
 Ca un orb nenorocit,
 Viața-I scade, jalea-I crește
 Și-al lui dor în veci s'oprește
 Pe mormîntul ei iubit!

De atunci, ori de câte ori a fost îndemnat să cânte iubirea, o notă personală tristă a tresărit fără voce sub degetele lui și multe lucrări aveau să fie încă însuflețite de «blânda stea», căreia îi închinase el tinerețea cu focul iubirii și sufletul cu viile lui aspirații.

Între bucățile titluite «*Surenire*», găsim între altele o odă adresată Bahluului . . . locaș de brâncă, ri tainic fără maluri,

Ce dorme ca un pașă pe patul său de glod . . .

și o alta scrisă cu ocaziunea desrobirii Țiganilor (31 Ianuarie 1844), în care prorocesece apropiata liberare a țerei:

Te slăvesc o țară ferice, sfântă țară de libertate,
 Tu a cărei sfântă rază sufletul român străbate!
 Te slăvesc o țară măreț pentru Patria-mi iubită,
 Tu ce-arăți ochilor noștri omenirea desrobită . . .
 Oh! Moldovo, țară mândră, tu ce dai sfânta dreptate,
 Brațul tău ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie
 Ție însăși pregătesc viitor de libertate!

Se știe, că după stăruința Mitropolitului și a Episcopilor Vodă

Sturdza, în urma unui votu unanimu alu Adunărei Obștesci, decretă emanciparea Țiganiloru, cari erau proprietatea Mitropoliei, Episcopiiiloru, mănăstiriloru și a Statulu. Kogălnicenu cu acestă ocasiune a scrisu unu articolu fôrte căldurosu în «Fóia sciințifică», în care făcându-se interpretulu opiniunei publice exprimă Domnitorulu recunoșcința tuturoru pentru acestu mare actü de umanitate.

Când după mórtea părințiloru sêi, Alecsandri dete libertatea tuturoru robiloru moșteniți, chiar înainte de a fi fostü declarată obștesca lorü desrobire — scrie elü, bucurându-se de acestă frumoasă ñi, lui Ion Ghica: «din balconulu caselorü am declaratü Țiganilorü adunați că sunt liberi, că nu li se vorü mai luă copiii pentru a fi crescuți și deprinși servitorü în casa boerescă și că potü să mérgă unde le place fără de împedecarea nimenui». Acestu actü de mărinimie, prinosü alü simțemintelorü înalte ce-ï umpleaü inima, fu ca o cunună de neperitoare memorie impletită pe mormintulu părințiloru sêi!

Totü între «*Suvenire*» găsimü și faimósele strofe către «Prietenulu sêu Negri, iubitü și dulce frate», unde împărtășindu-ï precum fusese deprinsü din copilărie, «simțirile de cari eră cuprinsü» la amintirea «dragostei ferbinți» din trecutü ori la deșteptarea gin-gașulu dorü de țeră, exclamă:

. . . . pe vecinicie va sta întipărită
 În sufletele nóstre icóna multü slăvită
 Acelei ce în lume a fostü ingerulu meü,
 Și ora tristă 'n care sburându la Dumneđu
 Ne-a datü cea de pe urmă a sa dulce privire,
 Unindü mânele nóstre în vecinică 'nfrățire!

Imnü de duiósă mângăere a unorü suflete rănite, ce din comuna durere își făureaü o legătură mai strinsă de iubire și cu de o potrivă avintü își îndreptaü privirile către aceiași ființă «perdută în négra vecinicie!»

Printre scrierile în prosă de atunci deosebimü: «*Istoria unui galbenü*» (1844), dialogü plinü de spiritü între unü galbenü olandezü și o para turcescă, care nu eră decât critica și satirisarea

apucăturilor și stărei societății de pe atunci; apoi un articol sub formă de scrisoare adresată lui Kogălnicenu, unde face descrierea Iașului, care «departe de a fi o poliție românească, este un amestec încurcat de Greci, de Armeni, de Némți, de Lipoveni și mai ales de Români». (1) Caracterizarea aceasta s'a confirmat cu prisos, căci din cei 80.000 de locuitori ce are a doua capitală, aproape 50.000 sunt Jidovi, iar restul amestecătură de némuri străine și de Români. Trist și descurajator spectacol, la care timpul și împrejurările par a fi fost complicități indiferenței ori neputinței noastre de a pune stavilă acestei cotropiri. Aci Alecsandri a găsit bun prilej de a ataca pe Evrei, pe cari încă de când era copil îi bătea cu petre, când nu le arunca sfirleze în barbă cu tovarășul său de jocuri Vasile Pojoran, și pe cari i-a urit de atunci totă viața!—Poetul nostru, om de alt-fel fără multe cotituri și răstóce în inimă, deși era bun și îngăduitor către oricine, avea un dispreț netăgăduit pentru fanfaronade și pretențiunile seci, venite de ori și unde și manifestate pentru oricine ce lucru ar fi fost. Așa, din această pricină multe din zădărniciile foarte obicinuite chiar ale lumii acesteia nu s'au putut lipi de dînsul. În epocile în cari ocupă de pildă situațiuni înalte în Guvernul țerei, nimic nu era mai greu pentru dînsul decât a se îmbrăca în haine de gală, «a se face frumos» cum avea obicei de a țice, a se împodobi cu cordóne și cu stele, pentru a face față la parade, la baluri ori la mese. Cine simte și înțelege ridicolul ce, ori cum ar fi omul său împrejurarea, se ascunde sub toate acestea și răsare pare că la orice mișcare făcută mai puțin naturală sau mai strimtorată decât de obicei, va împărtăși simțimintele ce se deșteptă la asemenea privilegii în sufletul lui Alecsandri. Și din frageda-i tinerețe fu ast-fel; dovadă «studiul critic» făcut după îndemnul lui Ion Ghica asupra «*Prințului român*», stănci epice, cari «după o lungă-largă așteptare de vre-o câțiva ani» fusese închinată lui Bibescu Vodă de profesorul C. Aristia.

---

(1) V. Alecsandri, Prosa.

Cu aprigă vigóre satirică și cu spirituală dibăcie despica elū
intréga lucrare, ce pórtă versurī ca acestea:

Pe tronulū focū acela, pe sóre 'ntregū vėzduhulū,
Pėtrundere mai 'naltă de miī de sorī mai sus...

orī ca:

Unū jețū aici se vede, mai micū, dar e mai mare,
La drépta domnitóre mai jos, dar e mai 'naltū...

Așă că după ce-ī fărimită «inșirarea cea de frase și de cuvinte fără
de nicī unū înțelesū, producéndū o cacofonie bizară, plină de o pre-
tențiosă lingușire», și după ce-ī puse tóte nonsensurile, ridicolele și
extravaganțele în evidență, termină prin a đice autorului, că dacă
a vrutū să fie unū Omer apoi a pățit'o ca

Brósca mică câtū unū ou.
Ce-a vėđutū odată-unū boū
Și s'a totū umflatū, umflatū,
Până ce a și crăpatū!

După o « *Plimbare prin munți* », publicată în « Fóia sciințifică »,
vinū nisce micī schițe ca « *Borsek* », « *Unū salonū din Iași* », « *Balta
Albă* », scrise cu multū spiritū de observațiune și cu vioiciune, și carī
fără pretențiune de a fi critice de năravurī, arată relele și neajun-
surile ce aū bántuitū țera și societatea la noi sub indoita povară a
tiraniei și a ignoranței îndărătnice și răū făcėtóre!

Cu tóte silințele ce-și dedea însă Guvernulū de a inăbuși rės-
pândirea nouelorū doctrine politice, fie suprimândū điarele, fie sur-
ghiunindū și închidéndū pe scriitorī, ideile de libertate, de romā-
nismū și chiar cele de unire, sub impulsionea unū micū numărū
de tinerī patrioțī, nu încetaū de a-și face, deși cu încetulū, drumū
în publicū. Se simția că într'ascunsū ardea pare că o flacăre, ce odată
avea să incingă inimele și capetele tuturorū, aprindéndū de-asupra
putrigaiului socialū mistuitū de dinsa făclia libertăței. Lumea se
așteptă la o reacțiune, devenită necesară contra stărei de lucrurī
de care suferia, însă nimenī n'avea îndrăsnélă de a da prima lo-

vitură, căci mâna stăpânirei era nu numai lungă, ci avea și ghiare de feră, așa că putea să întîmpine de departe și să sdrobescă fără cruțare pe orî cine ar fi ruptă cu apucăturî vrăjmașe rëndurile mulțimei cele smerite și plecate înaintea a-totă-puterniciei sale!

De alt-felū realitatea lucrurilor dovedi în deajunsă acēsta.

Este cunoscutū cātū de tristă nereușire avū în Iași încercarea de rēscōlă din ziua de 28 Martie 1848 și cum cei mai mulți tineri, cari luase directū saū indirectū parte la dînsa, fură siliți — victime ale entusiasmului lorū patrioticū — de a scăpă cu fuga peste hotarū, de téma inverșunărei unui Guvernū cuprinsū de spaimă. Pe când acțiunea revoluționară din Bucuresci, înjghebată cu împărtășirea tuturorū claselorū sociale, făcea apelū chiar la Bibescu-Vodă de a se pune în fruntea ei pentru liberarea țerei de protectoratulū străinū; mișcarea tinerimei moldovene, exaltată de cetirea țiarelorū franceze ce descriău revoluția din Paris, — mai multū particularistă, îndreptată dōr contra lui Michaiū Sturdza și a regimului seū, nu putea să aibă sorți de isbândă, nefiindū legată cu poporulū și sprijinindu-se numai pe o parte din boerii nemulțumiți orî rîvnitorii de rēsturnare, pentru satisfacerea proprielorū lorū ambițiunī. — Decī Alexandri luă — ca și cei-lalți amici ai seī — calea străinătăței, cāntāndū cu lacrimi ferbinți:

Scumpă țeră și frumōsă,
O! Moldovă draga mea,
Cine plēcă și te lasă
E coprinsū de jale grea!...
Eu te lasū țeră iubită,
De-alū tēu cerū mă depărtezū,
Dar cu inima cernită

Plāngū amarū, amarū oftezū.
Cine scie, cine scie
Dacă 'mpinsū de-alū sōrtei vintū,
M'oiū întōrce 'n veselie
Să sărutū al tēu pāmintū...
Adio! rēmăi ferice,
Ferice să te găsescū!

Tinērulū de 27 de ani, silitū să-și părăsescă totū ce iubiă și pe toți cei ce-lū iubiăū, spre a se afundă în umbra necunoscutului și a pribeגי cu inima frântă de durerea risipitelorū sale visurī, perdea până și mângăerea de a-și mai revedē căminulū părintescū, într'atâta catastrofa, ce-ī pricinuiă exilulū, i-se părea cumplită și-ī răpiă în desnădăjduirea momentului până și îndemnulū de a mai speră în viitorū!

Imprejurările însă ce aveau să se desfășure, mai încordate și mai repezi decât ar fi putut el crede atunci, și fiorul bine-făcător al libertății ce era să însuflească într-o Europă, trebuiau să-l liniștească peste curind îngrijirile, deschidându-i hotarele patriei.

După fuga silită din Iași, îl găsim în munții Carpați, scriind «*Sentinela română*», în care cântă virtutea și puterea de rezistență a nămolului nostru și arată lumii că cu toate furtunile sorții, cu toate nedreptățile vremii și urgia omilor:

Elu, elu vecinicu în picioare
Printre valuri ardătoare,
Va lupta, lupta-va forte,
Fără a fi atinsu de morțe;
Căci Românul e în putere
Și Românul'n veci nu pieru!

La Brașov, după acesta, scrie legenda ardelenescă «*Moșul și Săciul*», eco al luptelor dintre Românii transilvăneni răsculați contra Ungurilor:

Moșule
Măi hoșule!
Nu totu trage'n carne vie
Și măi trage'n cea pustie,
Nu totu trage'n peptul meu,
Că-i păcatu de Dumneșu!

Moșule
Măi hoșule!
Tu n'ai nume, tu n'ai țără!
Asta-i Patria maghiară.
Tu se cade să-mi robesci,
Căci tu omu încă nu esci!

Puiule
Săciule!
Ce cați tu la noi în munte!
Lance'n costă, hardă'n frunte,
Oru unu plumbu vrăjitu în peptu,
Să te duci în raiu de-a dreptu.

Puiule
Săciule!
Na! te du pe ceea lume,
Ca să afli de-alu meu nume.
Spună-ți morșii din mormintu
De sunt omu sau de nu suntu!

Ce aeru de actualitate au aceste versuri!

Iar din Paris, inspirat negreșit de spectacolul măreț al emancipării poporului francez, scrise el, cu sufletul zdrobit de miseria în care de atâta timp încremenise Românii, acea faimosă «*Deșteptare a României*», strigăt de durere și cântec entusiast

de libertate, pe care cu glasă tunătoră și profetică îl îndreptă
către dinșii:

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N'auziți prin somnul vostru acelă glasă triumfătoră,
Ce se 'nalță pân' la ceruri din a lumii deșteptare,
Ca o lungă salutare
Către-ună falnică viitoră?

Iată lumea se deșteptă din adinca-i letargie,
Ea pășesce cu pasă mare către-ună țelă de multă dorită.
Ah! treziți-vă ca dînsa, frații mei din Romănie,
Sculați toți cu hărbăție,
Țiua vieței a sosită!

Până când în țera noastră totă străinulă să domnescă,
Nu sunteți sătu de rele, n'ați avută destulă stăpâni?
La arme, viteji! la arme! faceți lumea să privescă
Pe câmpia romănescă
Cete mîndre de Romăni!

O adevărată «Marseillesă» a Romăniloră, plină de același focă
impetuosă și insuflețită de același avîntă de luptă și de încredere
în sine, ca nemuritorulă cântecă națională franceză!....

Glasulă i-a fostă audită și înțelesă, căci pe câmpia Filaretului
se proclamară drepturile și aspirațiunile Romăniloră, și dacă intrigele
rusesci nu găsiaă atăta credare la Constantinopole, pôte că sēmînța
libertăței resădită de atunci pe ogorele noastre ar fi dată mai de
timpuriă și mai mănose recolte. În totă casulă și acéstă încercare
fără de isbândă statornică ne scose la ivelă. Europa avea să se
intereseze de sôrta noastră și să așeze în curînd pe temelii mai
sigure existența Statului romănă.

De o camdată Moldovenii se vęduse celă puțină scăpați de regi-
mulă lui Michaiă Sturdza, iar tinerii împrăștiați prin lume începură
să se întorcă acasă.

«După o pribegire de 2 ani prin *Staturile Europei* (termenă de
pasportă, scriă Alecsandri unui amică), în urma răscolăi noastre

din 28 Martie 1848, am reintrat în capitala Moldovei. Grație aceluși Deu bine-făcător care priveghiază asupra sorței Românilor, avem acum pe tronul țerei un Domn patriot, generos, liberal, cu suflet blând și frumos ca și fața sa, pe Prințul Grigorie Ghica. El a deschis fruntariile țerei, pentru ca să recheme pe junii emigrați, și totuși odată le a deschis și brațele sale părintesci.

«Moldova răsuflă mai ușor și e însuflețită de mari sperări pentru prezentul și viitorul său». (1)

Trebue să arătăm că pe timpul câtuși Alecsandri a stat la Paris, n'a încetat de a lucra în folosul cauzei naționale, fie prezentându-memoriile oamenilor politici influenți, fie cătându-se a răspândi în public cunoscințele neapărate de care avea nevoie pentru a se interesa mai de aproape de noi. Ast-fel se produse el de mai multe ori înaintea unei societăți de filo-români cu cuvântări pline de fapte și de date luate din istoria nemului, pentru «a le sluji de călăuză în preumblarea ce aveau a face *prin acele țermuri depărtate* și așa de puțin cunoscute în Europa occidentală, ca să le dovedescă comunitatea noastră de origină cu *Francia și directa-ne coborire din Romani*», — precum însuși spune în al III-lea articol trimis lui Alex. Hurmuzaki, redactorul foiei române «Bucovina» din Cernăuți, pe la anul 1849. (2)

Dar dragostea călătoriilor — care fusese din copilărie una dintre slăbiciunile poetului — îi încolțesce de grabă în inimă, și cu toate atracțiunile ce-i prezintă viața din Iași ori petrecerea la Mircesci, el totuși voiă :

Să se ducă 'n depărtare,
Peste munți și peste mare,
Să se ducă 'n lumea 'ntrégă,
Ca o pasere pribégă!

Duce-m'aș în cale lungă,
Dor să nu mă mai ajungă;
Duce-m'aș și m'aș totuși duce,
Dor să nu mă mai apuce!

În asemenea dispozițiuni eluși porni la Paris, de unde, bucuros

(1) Colecțiunea scrisorilor către Ion Ghica. Bibl. Acad. Scrisoarea din 19 Decembrie 1852. Paris.

(2) V. Alecsandri, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefața, pag. XX.

de laudele lui Ion Ghica asupra edițiunii «*Baladelorū*» sale populare (pentru prima oră tipărite în Iași la 1852 în 12° la tipografia lui Adolf Bermann), el ū îi scria, cā «s'a pusū din noū pe lucru și a scrisū alte 18 dintre cari unele cuprindū legende istorice ca «*Negru-Vodā*», «*Mēșterulū Manole* saū fondarea monastirei Argeșului», «*Mihnea-Vodā*», «*Radu Calomfirescu*», «*Ștefāniță-Vodā*», «*Constantinū Brāncoveanu*», «*Bogdanū*», «*Movila lui Burcelū*» și altele, ce se ridicā *la celū mai înaltū gradū alū fantasiei poetice*, precum: «*Lumina și Sorele*», «*Mariōra Floriōra*», «*Holera*» ș. a. Cu chipulū acesta lucrāndū, dice, voiū inzestrā țera mea cu propriile sale comorī, spre a dovedi cā cei ce negā existența unei adevērate literaturī naționale, sunt nisce m..... cu urechī mici». (1) (Bolliac între alții criticase balada Mēșterului Manole).

În anulū 1863 elū întreprinse o călătorie în Africa; întovărășitū de unū Englezū, Căpitanulū Angel Campbel, vizită munții Uadras, orașulū Tetuan și coloniile Beduinilorū de prinprejurū, țera Marocului și Tangerulū; apoi trecū în Spania, vedū pe rēndū Gibraltarulū, Cadixulū, Sevilla, Granada cu Alhambra, Madridulū cu Escorialulū, Barcelona, Valenția, Cartagena, în fine Malaga, și se întorse în Paris.

Cu acestū prilejū elū făcū fratelui sēu, Colonelulū Ioanū Alecsandri, o povestire fōrte veselā despre întâmplările, lucrurile și cunoștințele de însemnătate, ce întâmpinase în drumū, și dete sborū liberū vervei sale poetice, care în mai multe bucăți de o căldurōsā fantasie exprimā ce a simșitū și ce a vedutū sub cerulū de miadă-đi.

Alecsandri a fostū unū mare admiratorū alū naturei, care a avutū în tot-deauna darulū să-lū mângāie și să-lū inspire. Nu erā pentru dinselū fericire mai mare decāt călătoriile în țeri cu sōre. Sōrele dātatorū de luminā și de căldură era Țeulū, la care se închinā elū în deosebī și căruia-I oferia cea mai bună parte a preocupațiunilorū sale. Lesne dar se înțelege cu ce dragū și cu ce focū, amū putē dice, a cāntatū elū acolo unde sōrele îi încālđia cu torente de raze inima și strălucirea lui dedea aripī ușōre închipuirei dornice de pribegie!

(1) Colecțiunea scrisorilorū către Ion Ghica. Bibl. Acad. Scrisōrea din 19 Decembre 1852, Paris.

Cu toate acestea în cântările lui orientale dela Bosfor, din Africa ori din Spania, Orientul nu se reflectă cu acea bogăție de culori dulci și schimbătoare, ce se joacă sub bolta unui cer de-apurarea albastru, nici producă ciudata senzațiune ce se naște în fața neașteptatei apariții a mării, de pildă: fior de teamă și de plăcere, dor de avânt spre necunoscut și îndemn de a stă locului totu de odată. Cu o mână sfioasă pare că de abia ne ridică el un colț al vălului, sub care se ascunde:

Misteriosul răsărit
Cu stele 'n frunte 'mpodobit,
Ce-și scaldă trupul mlădios
In raze calde, și voios

Se duce, ca un șoim în sbor,
De marte chiar nepăsător,
La luptă 'n zile de furtună;
Iar paloșul lui vitejesc,

Călit în sânge creștinesc,
L'ascunde el pe corn de lună!

Maî târziu tocmai, cu «*Hodja Murad*», cu «*Garda Saraiului*» și cu «*Bechri Mustafa*», ne va descoperi el vedeniile strălucite din lumea orientală, pe cari, ajuns la maturitatea talentului, ni le va descrie într-o limbă sonoră, cu forme precise și vii colorate, cu imagine frumosă zugrăvite pe fondul tabloului, luminat când de văpaia soarelui dela amiază, când de candela discretă a nopții.

Intre acestea, mărtea lui N. Bălcescu la Palermo îi dăde prilej de a scrie cunoscuta elegie:

De pe plaiu 'nstrăinării,
Unde zac și simțu că mor

De amarul desperării
Și de-alu țerei mele dor...

Amintire duiosă despre ființa «cu suflet blând și iubitor, care a chemat gloria strămoșească din mormintele eroilor noștri și a înălțat către ceruri cele mai nobile urări pentru viitorul patriei române». (1)

În același timp, cu inima și gândul frământate de îndoială și de speranță despre sorta Moldovei, și cu toate că situațiunea i se în-

(1) V. Alecsandri, Opere complete. Prosă. Biografia Bălcescu, pag. 550.

dreptase intru câtă-va sub cârmuirea lui Gr. Ghica, în nerăbdarea de a-și vedea atinsă scopul către care tindeau silințele tuturor patrioților, el se cercă a trage oroscopul «*Anului 1855*»:

Din noianul veciniei, esci tu solă de mângăere,
 Trebuie ca semnă de mörte sau ca semnă de înviere
 Să te blestemă, să te-admiră?
 Esci amică ori tu faci parte din cumpliții ani de rele,
 Ce-ai depusă în ală loră trecătă peste fruntea țerei mele
 O corónă de martiră?.....
 . . . Sunt destule-atâtea chinuri, adă ziua multă dorită,
 Ți de pace, de tărie și de glorie iubită
 Pentru-acestă sărmană poporă,
 Pentru-o nație creștină, care pörta-ună mare nume
 Și în sufletu-î presimte că-î chemată în astă lume
 La ună falnică viitoră!

Elocință invocațiune adresată viitorului, în cutele adinții ale căruia presimția elă că se ascunde mărire și neatirnarea patriei! În același simțemintă e scrisă și legenda «*Banului Mărăcine*», ună mică giuvaeră ca formă și imaginațiune poetică, pe care nu credă să fie Română să nu o cunoscă. Ea a inspirată o dramă istorică colegului nostru d-lui V. A. Urechia:

Banulă tineră Mărăcină, Căruă Oltulă se închină, De pe malu-î a plecată Pe ună fugară ne'ncălicată, A plecată în lungă cale Cu ceata slugiloră sale Și c'o sută de voinici Adunați toți de pe aici!	Colo'n țermură depărtate, În a Franciei cetate, Vechiulă Luvru e deschisă Poporimeă din Paris, Care-alergă să privescă Armia cavalerescă, Ce din doră s'a adunată Lângă-ală Regelă palată.}
--	--

Regele Filipă celă frumosă chemase poporulă la arme contra Engleziloră năvălitoră, când de odată apare în pragulă salei tronului ună străină, care mergendă până în fața Regelă îi dice: Să trăescă Măria Ta, am venită să apără cu voiniciă mei «*Francia și ală ei onoră*».

Uimitu Regele-atunci dice:	-- Eu sunt Banulu Mărăcină
— Bunu sositu la noi voinice,	CăruŃ Oltulu se inchină!
Spune noue cine escŃ	— Ţine spada mea în daru,
Şi'n CarpaŃi cum te numescŃ?	Bravu Marchise de Ronsard!

Legenda spune că Banulu Mărăcină a fostu strămoşulu marelui poetu Ronsard, regeneratorulu poeziei franceze.

Dar demonulu neastîmpăratu îl îmboldiă iar la pribegie.

În toamna anulu 1855 elu porni la Constantinopole, cu scopu de a se duce să asiste la asediulu Sevastopolulu. Pe vaporu chiar se întîlni la Smirna cu Ion Ghica, atunci Principe de Samos, care ducea la Stambululu sub paza a doi gendarmŃi pe vestitululu şi îndrăşneşulu hoşu din Asia mică Hioglu. Acesta, după ce făcuse mai multe morşŃi de omu şi atacase în trei rënduri caravanele dela Mecca, se retrăsese la Samos bogatulu, liniştitulu, temutulu şi forte consideratulu de către compatrioşii săi, de vreme ce eră trecutulu chiar între oficerii de gendarmerie ai insulei. Ciudate timpuri şi ciudate obiceiuri! AjunşŃi la Constantinopole, cei doi amici petrecură câtuva timpulu cu oficerii francezi din lagărululu dela Maslak, adeptii ai falansterulu instituitulu de Ghica, Negri şi Rallet (aceşti doi din urmă, ageri luptătorŃi contra călugăriloru grecŃi în cestiunea mănăstiriloru inchinate); apoi Alecsandri plecă în Crimea, vedu Sevastopolulu şi ruinele cetăţei date pradă celui mai crâncenu asediulu de pe uscatulu şi de pe mare. Acestulu înfiorătorulu spectacolulu, «pricinutulu de ura şi urgia omenescă», îi inspiră poezia alu cărei sfirşitulu este o generoasă gândire la sôrta ţerei. OrŃi ce evenimentulu de acum avea să-lu preocupe numai în acestă direcţiune şi tôte silinşele luŃi aveau să tindă spre unu singuru scopu: Unirea ţeriloru surorŃi şi liberarea lorulu de sub jugulu străinulu.

O Dómne! fie, fie ca sângele vërsatulu
 Pe sub aceste ziduri, într'unu răsboiulu turbatulu,
 Să dee o ródă bună, unu dreptulu de re'nviere
 Pentru-a mea scumpă ţeră, ce zace în durere!

La începutulu ernei se întôrse la Iaşi, unde acţiunea sa poetică

avea să esercite o însemnată înriurire asupra spiritelor îndoelnice ale acelora, cari nu vedeau cu ochi bine-voitori mişcarea unionistă şi credeau ca neprielnică şi chiar primejdiosă legătura Moldovei cu Valachia. Ca să-şi pótă însă asigura un colţ puţin pe acel terenu alunecos de luptă, Alecsandri, unul dintre luceferii tinerimei vióe, elegantă, entusiastă şi patriotică de pe atunci, avu fericirea să câştige încrederea şi simpatia damelor din societate, acelor dame «frumóse, simţitoare, nobile şi spirituale», pe cari nu lipsi de a le face pãrtaşe visurilor lui de independenţă şi de mărire a patriei, îmbãrbãtându-le influenţa hotãritore ce au esercitatú atâtú asupra mişcãrei naţionale, câtú şi asupra grabnicei introduceri la noi a deprinderilor ce distingú lumea cultă. Ast-felú, nu multú dupã sosirea sa elú le adresã frumosulú dialogú dintre «*Poetú şi Romãncã*», în care dupã enumerarea tuturorú calitãţilor ce o distingú, poetulú ñice Romãncei:

N'ar fi în ceruri dalbe lumine,
 Nicú flori pe lume s'ar legãna,
 Pe câte versuri de amorú pline
 Eú pentru tine
 Aş suspinã . . . .

şi primesce dela dinsa acestú mindru rãspunsú:

June poete! ascunde-ţi dorulú,
 Cãci nu e timpulú de dulci plãceri.
 Decát pe lirã sã cânţi amorulú
 Apãrã-onorulú
 Sãrmancei ţerei!

Apoi spre a inobilã şi mai multú acestú îndemnú, elú îşi închinã «minteá furatã de unú gândú strãlucitú» unei stelo, care-í şoptiã «când despre ñiuã fugea blãnda nópte»:

Eú a ţerei mele
 Sunt lucinda stea;
 De poţi, între ele
 Vino de më ieã.

Fã-te geniú falnicú,
 Fã-te şoimú de munte,
 Ca s'ajungí la mine
 Şi l'a ţerei frunte!

Și într'adevăr ne apropiem acum de perioadă, în care Alecsandri, ca fiu al țării și ca poet, își întinse activitatea — cea atât de spornică — în toate direcțiunile, nu numai pentru răspândirea ideilor liberale și unioniste, ci mai virtos pentru susținerea în fața Europei a drepturilor ființei și naționalității române! Așa, pe când se făceau preparativele pentru întrunirea Congresului din Paris, o parte dintre boerii Moldovei, între cari și Alecsandri, adresară Principelui Gr. Ghica o petițiune contra coprirderii protocolului Conferinței ambasadurilor din Constantinople privitoră la dorințele și nevoile țărilor române, cu rugămintea de a susține drepturile patriei și de a comunica plângerea loră congresului. Grigore Ghica făcu mai mult; comunică ună memoriu analitică asupra ăisului protocolă Comitelui Walewski, Ministrulă de Afaceri străine ală Franciei, desfășurându-l în modă cu totul confidențială speranțele și îngrijirile Moldoveniloră în privirea celoră hotărâte la Constantinople. Cu toate acestea, partidulă națională nu lăasă să-l scape nici o ocaziune fără de a se afirmă. Elă petiționă Domnitorului — înainte de adunarea congresului — în favorea Unirei, avându în fruntea sa pe Sturdzești, pe P. Mavrogheni, V. Alecsandri, Kogălnicenu, D. A. Sturdza, Sion, Donici, Gr. Cuza etc., etc., etc.; aceiași aprăpe, cari după încheerea tractatului din Paris, întocmescă comitetulă Unirei, alegându pe C. Hurmuzaki, Kogălnicenu, Rolla, Rallet și N. Suțu pentru săvârșirea programului și acteloră necesare și delegându pe Alecsandri spre a se înțelege cu comitetele din Valachia și a legă cu dînsele relațiunilă pentru o lucrare concomitentă. În 30 Maiă 1856 se și înființază în modă definitivă marele Comitetă ală Unirei, în capă cu Gheorghe și C. Sturdza, Negri, Alecsandri, Kogălnicenu, D. A. Sturdza, în fine cu totă ce avea Moldova mai cultă și mai patriotă, în totală 174 de nume. Acestă comitetă avea să lupte multă și multe neajunsurilă să întimpine, când după abdicarea lui Gr. Ghica la 2 (14) Iulie 1856, Părta numi Caimacamă pe Vorniculă Toderașă Balș, omă pasionată, mărginită la vederi și uneltă mlădiósă în mânele Austriei și Turciei, — cari lucră din răsputeri pentru nimicirea oră căruilă avintă națională

și mai ales unionistă în Principate. Așa, între altele, unul din marile privilegii ce căpătase țera după căderea lui Michaiu Sturdza, libertatea presei, fu suprimată atunci printr'o simplă ordonanță polițienescă (Grigore Balș fiindu prefectu alu poliției Iașiloru), care reînființă cenzura, adecă ciuntirea gândirei, încătușarea simțemintelor, înăbușirea entusiasmului! In aceeași zi diarulă «Stéua Dunărei», organu alu Unirei și alu libertăței, declară prin redactorii săi N. Ionescu, M. Kogălnicenu și V. Mălinescu, că încetoză de a mai apăre din cauza acésta, ducendu-se apoi în Belgia, ca să-și îndeplinescă pe pămintu străinū misiunea sfintă, pentru care luptă cu atăta căldură și mai târziu cu atătu succesu. Totuși Alecsandri scrise și publică «*Marșulū ostașilorū românū*», intru sərbătorirea soldațilorū Moldoveni, cari se duceau să ocupe porțiunea Basarabiei retrocedată prin tractatulu din Paris. La sunetele lui (musica fu compusă de Flechtenmacher) copiii țerei își simțiau inimele încăldite și înălțate către idealulū poetulū: întregirea și neatárnarea patriei:

Drumū bunū, toba bate,	Ha! cu Domnulū sfintulū,
Drumū bunū, bravi Românī,	Ha! deși peste Prutū,
Cu saculū pe spate	Să luămū pămintulū
Cu armele 'n mână!	Care l'amū avutū.

Dar alegerile pentru Divanulū ad-hoc începeau să se pregătescă. Grija intrase în cei dela Guvernū despre reușita partidulū naționalū, precum și în sinulū acestuia domnea téma de a-și vedé silințele zădărnicate în lupta cu intrigele și ingerințele, ce și începuse să se țesă contra tendințelorū lui. Dreptu aceea se și adresă Pute-rilorū semnatare ale tractatulu o petițiune, prin care li se puneau în evidență pericolele, ce prin trecerea de timpū sub unū Guvernū ca alu Caimăcămiei se născeau în fie-care zi pentru vițierea adevératei expresiunii a dorințelorū și nevoilorū țerei, mai virtosū că acelu Caimacamū dobândise o pozițiune dominantă, arogându-și drepturi princiare și lucrându contra spiritulū și literei atătu ale firmanulū său de instalare câtū și ale tractatulu din Paris. Intre subscriitorii acestei petițiunii găsimū pe Sturdzesci, între cari și neobositulū

nostru Secretarū generalū, pe Ștefanū Catargiu, pe Alecsandri, Panu, Kogălnicenu, I. Negruzzi, P. Carp, G. Sion și alții. Teodorū Balsmuri însă la 1 Martie 1857, iar Pôrta, cu totă stăruința Moldovenilor de a li se numi o Căimăcămie de trei persoane, cu toate sfaturile ce-i dade Francea, Sardinia și chiar Rusia de a pune o măsură mai drăpă în orânduela lucrurilor din Principate, numi pe N. Konaki-Vogoride Caimacamū, numai după trecerea de 7 zile dela mórtea celui d'intăi.

Deci pentru ridicarea nivelului moralū alū poporului și frângerea cerbiei boerilor rivnitori la scaunulū Domniei, spăimântați acum de avîntulū spornicū alū progresului, Alecsandri compuse două frumoșe legende: «*Dragoșū*», prin care povestea cu o fericită simplitate de expresiuni vitejésca întemeere a Principatului Moldovei, și «*Visulū lui Petru Rareșū*», prin care dovediă într'o formă mai înaltă de cugetare, că și ómenii de jos când sunt harnici, cinstiti și au dragoste de țeră, potū să se înalțe până la treptele tronului.

Căci, dice Dragoșū Moldovei, copilă întilnită în codru:

O Moldovă 'ncântătoare,	Crengi cu frunze și cu flori,
Gingașă, fermecătoare,	Și cu-acele crengi frumoșe
Iată arcu-mi vitejescū	Să'mpletimū cununī voióse,
Lângă tine-lū răsădescū,	Una ție, una mie,
Ca să dee pân'n dorī	Pentru-a noastră cununie!

Moldova însă i se plânge că frumoșa ei moșie,

De unū Zimbru fiorosū
E călcată 'n sus și'n jos,

și-lū rógă s'o scape de dinsulū. Ca și cum ar li auđit'o, zimbrulū, aprigū ca unū smeū, ese dintr'unū riū și «dă zorū asupra vinătorului», carele însă îi repede buzduganulū în frunte, ilū ucide și-i taie capulū, și apoi:

Pleacă'n veselie	De păgânī să o ferescă
Pe frumoșa lui moșie,	Și ca Domnū s'o stăpânescă.

Petre Majă, numitū mai târziū Rareșū, fiū din florī alū lui Ștefanū celū Mare, deși simplu negustorū de pesce, era vestitū «de omū de omenie»,

Ce-ar fi bunū și de domnie,
Dac'ar pune Dumneșeū
Totū omulū la loculū sēū.

Elū poposise cu carele încărcate și cu argașii sēi

Jos în vale pe Bêrladū,
Lânga-lū Docolinei vadū,

și invēlitū într'o burcă blănită, ascultă lângă focū la slugile, carī vorbiaū despre mórtea lui Ștefănișă-Vodă, întimplată «în cetate la Hotinū». Unulū mai bătrânū dintre ei țise zimbindū:

A muritū? Domnulū să-lū erte!
De-acum să vedeți voi certe,
Lupte, vrajbe 'ntre boeri
Pentru scaunū și averi.

Atunci Petrea iea cuvintū:

Așa-I rândulū pe pămîntū:
Cine-I slabū vrea a fi tare,
Cine-I micū vrea a fi mare,
Căci domnia-I dulce pomū,
Care farmecă pe omū!

Apoi adormindū viséză că e alesū Domnitorū alū țerei, și într'adevărū deșteptându-se vede pe delū coborîndu-se o óste și slujitorī de ai Curței, carī ilū întimpină țicēndu-i: Să trăesci Măria Ta!

Țara este'n vėduvie,
Ea se'nchină, se dă ție,
Ca să-I fi tu mire blândū,

Domnū vitězū dupē-alū ei gândū,
Pentru-alū țerei bunū norocū
Și alū dușmanilorū focū!

Petre Majă primesce coróna, își împarte averea între argații săi, apoi:

Mîndru'nveșmîntatū,
Pe-unū calū șargū încălicatū,
Plécă veselū la domnie . . . .
Fericită calea-I fie!
Căci pe dînsulū Dumneđeū
L'a pusū dreptū la loculū sēū!

Balada «*Noptei Sf. Andrii*» fu însă o alusiune și mai străvechie, o critică și mai mușcătoare îndreptată contra celor, ce din interes personal voiau să țină țera în loc sub povara împilărilor și a frămîntărilor de tot felul. Cu fețe de strigoii și cu glas de buhnă cobitoare îi face el să vie în miez de noapte, să-și mărturisască păcatele. Unul, că a răpit pânea de hrană a orfanilor; altul că:

Celū-laltū:

Pentru-o sēcă avuție,	Impotriva țerei mele
A împinsū în grea urgie	Făptuit-am multe rele,
Pe sārmanulū sēū poporū,	Ș'amū legat'o 'n lanțuri grele,
Cul i-a fostū stăpānitorū.	Ș'am vîndut'o la străinū.

Focū și ură'n vecinicie
Pe voi cadă, pe voi fie!

le strigă atunci un glas ceresc, glasul libertății, și păcătoșele oseminte ale acestor strigoii se risipesc în noapte, iar un foc dumnezeesc «focul speranței», «focul mântuirii», despică cerul întunecat! Lecțiunea era amară, crâncenă biciuirea pe obrazele vinovaților.

Gama însă merse totu crescîndu, căci poezia pe care a intitulat-o «*Moldova în 1857*», se sfîrșește cu faimosul blestem îndreptat în potrive dușmanilor țerei, blestem ce a produs atîta înfiorare, în cît delă un cap la celălalt al Moldovei se cutremură lumea cetindu-l. Care mai de care se grăbiă a dovedi zel și devotament către cauza publică, pentru a depărta de-asupra sa această sabie de foc. Tipărit și împărțit pretutindeni în Iași, publicat în toate

orașele din provincie și răspânditū chiar prin sate, elū fu ca ferulū roșu care svintă multe răni și pecetlui unele frunți pătate de injosire și de trădare. Acele versuri însuflețite de o aprigă elocință s'aū înălțatū pare că resbunătore în mijloculū nēmului, întorcēndū la calea cea drēptă multe consciințe rătăcite și pe multe altele hotărindu-le să-și lepede invecchitele credințe, de tēma anatemei, ce cu «strigătū de desperare țera sfāșiată aruncă asupra vīnđătorilorū, sculāndu-se din mormintū!»

Scumpā Moldovā, țerā de jale	Iar tu Moldovā, plătesci cu bine
Ah! în ce stare tu ai ajunsū,	La toți aceia care-ți faci rău!
Lasă-mē a plānge ranele tale,	. . . . .
Ce până 'n sufletū mē aū pētrunsū!	Blestemulū țerei tunāndū să cadā
Lupii și corbii și vulpi străine	Po capulū vostru nelegiuitū,
Facū a lorū hranā din trupulū tēu;	Blestemū și urā; lumca să vadā

Cātū rău în lume ați făptuitū!...
 Fie-vē viața négrā, amarā,
 Copii să n'aveți de sărutatū,
 Să n'aveți nume, să n'aveți țerā,
 Aici să n'aveți locū de 'ngropatū;
 Și când pe calea de vecīnicie,
 Veți plecā sērbeți, tremurători,
 Pe fruntea vōstrā mōrtea să scrie:
Dușmanii ai țerei, cruđi vīnđătorii!

În literatura noastră mai avemū unū blestemū, care sēmēnā cu acesta, blestemulū din balada «*Mihnea și Baba*» a lui Bolintinēnu.

În sfīrșitū scrie elū și dialogulū politicū dintre *Păcală* (june unionistū) și *Tāndală* (bētrānū giubeliū), în care discutāndū cestiunea și condițiunile Unirei și ale Principelui străinū, celū din urmă esclamā:

Auđi frate, toți Romānii să fie uniți la unū locū!
 Moldovenulū și Muntēnulū să-și pērdā numele lorū,
 Să 'ntrunēscā-a lorū pāmīnturi, să se facā unū poporū,
 Ba chiar Nație să fie! auđi nație?!... măi!... măi!
 Đēu că nu credeam Romānii atāta de nātārāi!...

La acestea *Păcală* îi răspunde că:

La orî care nevoi,
Decât a fi unul singur e mai bine a fi doi,
Că pîraele-adunate se prefacî în riuri mari,
Și cei slabi cînd se 'mpreună cumpînescu pe cei mai tari;
Căci precum ținea odată la ai sîi un moșnegu,
E mai lesne a rupe o vargă decît un întregu toiagü!...

Apoi *Tândală* replică:

De ce însă fîtulü meu,
Păstorulü acestei turme să nu fimü saü tu saü eü,
Pentru ce străinü să fie ?...

Păcală răspunde iar:

Căci ca păstorü în țera mea
Nici eü nu te-aș vré pe tine, nici tu pe mine n'ai vré.
Dulce e domnia frate și mulți vorü a se îndulci,
Ș'acei mulți unulü pe altulü cată a se nimici.

. . . . .
Nu-I mai bine toți Româniî însuflași de-același dorü,
Dintre două micé popóre să ne facemü unü poporü?
Iar ca Domnü alü României unü străinü Prințü să dorimü,
Cu ale Europei tronuri pe alü nostru să 'nrudimü?...
Atunci națiile tóte ne-arü primi în sînulü lorü,
Ca pe-o nație iubită și de-unü mare viitorü!...

Și s'a îndeplinitü prorocia, după cum ne-a rostit'o poetulü!

Apoi amîndoi dîndu-și mînile strigă:

Să trăiască România și unirea 'ntre Români!
Ha! să tragemü măi o horă în ciuda celorü păgâni!

și jócă cîntîndü faimósa «*Horă a Unirei*», imnü de pace și de înfrățire, ce se respîndi în urmă ca unü vîntü bine-făcëtorü peste ogórele mănóse ale viitórei Româniî una și nedespărțită.

Nu e Românü socotü, din orî ce colțü alü luméi, care să nu cu-

nóscă «*Hora Unirei*», să n'o fi cântat'o în ore de mândrie națională, să nu o fi invocat'o ca pe o rugăciune, ce apropiere inimile și spulberă granițele, căci:

Unde-I unul nu-I putere
La nevoi și la durere;
Unde-să doi puterea crește
Și dușmanul nu sporesce!

Ea va trăi câtă și eterna memorie a Unirei și câtă va bate în pepturi de ómeni simțeminte românesce. Care este cuvintarea, fie ea câtă de academică, de meșteșugită și de bogată în taino științifice, care să se pótă fãli că are aceeași popularitate? Ce memorie, câtă de ilustră, pótă luptă în fața vecinicieii cu aceste 32 de versuri (câte unul pare că de fie-ce județ al țerei) simple și modeste în aparență, infiripându însă totu avintul și totu focul patriotic al unui popor plin de încredere în memoria și în viitorul lui!

Mă folosesc de acestu prilej, pentru a-mi aminti cuvintele ce odată Alecsandri diise în cabinetul Directorului general al Teatrelor lui C. A. Rosetti: «Să scii dragă Rosetti, că din câte ai scris, și ai vorbit în vieță, urmașii totu mai lesne își voru aduce aminte de cântecul tinereței tale:

«Tu-mi diceai odată, cum că pân' la mórte
«Dragostea ta totă mic-mi vei păstră...
«Mă uitași pe mine, le uitași pe tóte:
«Ast-felú ți-este sexul, nu e vina ta!»

«Și vorú dice: «Sermanulú Rosetake, ce bino cunoscea elú femeile!»
Unde va fi «*Românulú*» și amintirea luptelorú tale pentru binele obștescú atunci?!» Rosetti zîmbiá și da din capú gânditorú.

De sigurú apropierea acésta erà silită, dar în fondú ea ascundea unú mare adovérú, căci despre *ingratitude* n'avemú a rívni nimicú altora. Nu sciiu dacá ea ne curge în sângele ce ne-a mai rómású dela Románi, saú este o infiltrațiune malignă ce ne-a molipsitú dela némurile lumei, dar însuși Alecsandri, «marele poetú

național, bardul latinității!» cum îl tot numia în vieță, nu eră să fie scutit de dînsa.

Fie acésta o ușoră mângâere pentru umbrele marilor noștri ómeni, alú căroră cultú merge totú scădëndú din ȓi în ȓi!

«Ne aflămú în ajunulú unorú mari evenimente și în luptă crâncenă pentru realizarea unui mare visú: Unirea Moldovei cu Valachia», scria elú unui amicú în anulú 1858. (1) «Austria și Turcia combatú prin tóte puterile acéstă sublimă tendență națională, însă nu vorú isbuti a împedecă regenerarea unui poporú întregú! Toți amicii noștri lucréză sub impulsulú acestei mari idei a Unirei, unii prin o propagandă verbală necurmată, alții prin organulú ȓiarelorú locale și străine, alții prin diverse influențe asupra spiritelorú. Curagiú dar și bună sperare. . . . în curînd vomú jucă hora Unirei la lumina sórelui și

«Vomú da mână cu mână,
«Cei cu inima română!»

Cu acéstă ocasiune elú, care făcuse din scena teatrului românú încá dola 1844 unú puternicú auxiliarú alú luptei pentru triumfulú ideilorú naționale, dete o dramă istorică: «*Cetatea Neamțului*», pentru a redeștepți în publicú amintirea gloriei străbune, și vodevilulú «*Cinel-Cinel*», pentru a pledă cauza Unirei. Succesulú acestorú doué lucrări, în acélú momentú de înflăcărare a spiritelorú și de exaltare a sufletelorú, probă că Românii treceau printr'o fasă politică dintre cele mai interesante și că convingerea unora câtú și presimțirile altora erau conduse de o putere nevădută către același felú: afirmarea românismului în fața lumei.

De alt-felú din tóte părțile răsăreaú felú de felú de alegorii, de apeluri patriotice, innuri și alte lucrări, ce îndemnaú la Unire, o slăviaú și o presintaú contemporanilorú ca singurulú mijlocú de mântuire și de întărire a țérilorú surori.

Printre acestea vomú aminti de pildă «*Cređulú meu*», poesie de

(1) V. *Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Introducere. pag. XXI.

Teodoru Profiriu, și fabula lui A. Donici «*Vaporul și Calul*», în care calul vădându drumul de feru cum duce trăsuri încărcate cu omeni, întreabă:

Ce naiba duce ore atâta greutate,
Și cu-o repeđiciune câtă nu e de cređut?

iar vaporul rěspunde:

Eu!..
Și eu sunt o putere, ce când mă găsesc strinsă
Atunci mă întăresc,
Imprăștiată însă
Pe loc mă nimicesc!
Cunósce dar secretul ce am de predominare:
Puterea prin Unire!

În câte împrejurări și la câți dintre frații și confrății noștri, înțeleptul rěspuns al «*aburului*», n'ar pute să servescă de exemplu ori de lecțiune!

Multu regretatul meu șefu la Legațiunea din Constantinople, Petre Maurojeni, povestindu-mi despre omenii și întâmplările acestei perióde de luptă și de glorie a partidului unionist din Moldova, dicea adesea: «Nu-și pôte face cine-va idee acum în timpuri liniștite, normale, când amintirile s'aũ îndepărtat și inimile s'aũ răcit, despre entuziasmul ce ne însuflețiă atunci și focul patriotic, cu care toți lucrau cu jertfa chiar a intereselor lor celor mai de aproape, pentru triumful ideilor și causei naționale, cărora le jurasem credință. Cea mai mică speranță de îmbunătățire ori de încurajare pentru sórta țerei, ce ne venia din afară, cel mai ușor succes ce căpeta în Iași ori în ținuturi vre unul dintre noi, dedeaũ prilej de bucurie și erau o sərbătore pentru toți. Cuvintele de dragoste, de înfrățire și asigurările de eternu devotamentu pentru binele publicu erau pe buzele tuturor patrioților, precum sunt siguru că aũ și rămasu de atunci adincũ săpate în inimile cătoru-va dintr'înșii. Intrunirile Comitetului Unirei ce se făceau adesea la via mea dela Socola, erau adevărate adunări

frăţesci, în cari Kogălnicenu, Panu, Negri şi alţi câţi-va discutău cestiunile politice, aduceau chibzuiră lumnate şi hrănite de experienţa faptelor şi a învăţămintelor istoriei, iar Alecsandri ne îmbărbăta curagiurile şi ne înălţa sufletele cu avîntul călduros al poeziei! Ei bine, eu cred că epoca acesta de muncă încordată, de studiu, de gândiri adînci, de speranţe, de îndoeală şi de sacrificii ne-a oţelit şi ne-a însutit puterile, ne-a ascuţit minţile şi ne-a dat încrederea şi îndrăsnela ce ne caracterisază faţă de alte popore vecine; ea a fost resortul miraculos care ne-a dat impulsunea progresului ce am făcut; ei şi calităţilor inerente firei noastre datorim negreşit asimilarea şi obicinuinţa ce am contractat de civilisaţiunea cea mai înaintată, ca şi de libertăţile cele mai largi! Voi tinerilor, care n'aţi apucată acea epocă măreţă şi cari cu tot talentul ce puteţi desfăşura şi învăţătura cu care veniţi în ţară, sunteţi sceptici ori pesimişti şi deci puţin recunoscători trecutului la care voi n'aţi luat parte, să păstraţi recunoştiinţa omenilor din vremile acelea, căci ei au purtat cu pericolul vieţii chivotul sfînt al libertăţii şi al existenţei patriei, în mijlocul frămîntării patimelor şi al furtunelor cumplite prin care a trecut!

Sunt fericit de a fi notat aceste înţelepte cuvinte ale ilustrului bărbat de stat, fruntaş al partidului unionist, ca să pot cu dinsele zugrăvi mai vie simpatica iconă a epocii de renaştere, nu mult depărtată, dar puţin cunoscută şi apreciată încă astăzi printre noi.

Administraţiunea lui Vogoride fu şi mai rea decît a lui Todeaşu Balş. Protestaţiunile contra neomenosului său regim, contra falsificărilor listelor electorale pentru Divanul ad-hoc, a ingerinţelor şi a abuzurilor de tot felul, prin cari socotea că va aduce la ruină activitatea partidului naţional, plîngerile contra imoralităţii şi a arbitrariului fură ridicate până la Inalta Pörtă, iar o delegaţiune compusă din Alecsandri, Kogălnicenu şi Rallet, fu însărcinată de a înmăna o identică reclamaţiune fie-căruia dintre comisarii Puterilor întruniţi la Bucuresci. Comitetul central al

Unirei se puse în directe relații cu Victor Place, Consulul Franței în Iași (favorabil Unirei), pentru a protesta contra actelor ne-rușinate ale Guvernului, și lucrurile fură împinse atât de departe, în cât Ambassadorul Franței din Constantinople, Thouvenel, ceru încuviințarea Impăratului Napoleon spre a propune destituirea lui Vogoride.

Alegerile într'adevăr se făcură, dar sub presiunea atâtoru abuzuri cea mai mare parte a alegătorilor nu luară parte la vot. Prefecții presidau de-a dreptul biurourile electorale, — așa că rezultatul lor, pătat de fals și de ingerințe, fu anulat; și acesta nu după puține greutăți și stăruințe, cari au mers până aproape de ruperea relațiilor diplomatice dintre Franța și Turcia.—Listele fură revizuite și la noiele alegeri (Alecsandri fu ales deputat al colegiului I de Bacău cu 47 voturi din 58 votanți), partidul Unirei triumfă pe totă linia. Această victorie fu celebrată de G. Sion într'o odă: «*Triumfulu dela 9 (21) Octobre 1857*», fără de nici un avânt poetic de alt-fel, dar plină de declamații și declarații patriotice, pôte cu mult efect pe atunci.

După închiderea Divanului ad-hoc (10 (22) Ianuarie 1858) și terminarea Conferințelor din Paris pentru organizarea politică a Principatelor (10 (22) Mai — 7 (19) August 1858) Vogoride părăsi Căimăcămia Moldovei (13 (25) Octobre 1858) fiind înlocuit prin Ștefanu Ca țargiu, Basile Sturdza și Anastasie Panu.

În Valachia de asemenea Alex. Ghika avu de succesori în Căimăcămie pe Emanoilu Băleanu, Ioan Manu și Ioan Alex. Filipescu. — Alecsandri deveni Secretar de stat (Ministru al Afacerilor străine), avându pe Colonelul Alex. Cuza de coleg la Ministeriul de Război. — Noul Guvern se puse de îndată pe lucru, ocupându-se cu o deosebită îngrijire de întocmirea listelor electorale pentru Adunarea legislativă care avea să alegă pe Domnitor, dându-și în același timp toate silințele pentru îndreptarea relor celor mai strigătoare găsite dela administrațiile precedente.

Căimăcămiei acesteia revine între altele onorea de a fi intrat cea dintâi în conflict cu Pôrta, Putere suzerană, pentru revendi-

care și susținerea drepturilor țerei, pe care acesta după deprinderile trecutului căută și acum să le nimicască, lucrându cu dușmanii partidului național, pe de o parte contra curentului unionist, pe de alta pentru pregătirea și asigurarea candidaturii lui Michaiu Sturdza la tronul Moldovei.

În deosebi, Alecsandri avu multe ocașii de a se distinge în această scurtă dar frumoasă perioadă de activitate politică. Așă de pildă în modu demn și energic susținu elu drepturile țerei față de Consulul Austriei (Gödel de Lannoy), care nu vroia să dea visă pașaportelor moldovenesci pentru Austria, fiind-că purtau în frunte devisa «Principatele Unite Moldova și Valachia», numire adoptată după Convențiunea din Paris și care de alt-felū figură în capul tuturor actelor și hârtielor oficiale. Alecsandri, cu tôte denegările și argumentele cotișe ale Consulului, rămase neclintit în hotărîrea sa, dobândind ast-felū satisfacțiunea de a fi apărat celū d'întâi formula principiului Unirei în fața străinilor.

Căimăcămia, care dela instalarea sa își luase de secretarū pe d-lū D. A. Sturdza, nu avu însă multū timpū parte de înțelegere și de unitate în vederi și în hotăriri, căci încă dela începutu Ștefanū Catargiu se rupse de colegii săi sub unū pretextū neînsemnatū, ast-felū că aceștia se vedură nevoiți a guvernă fără mijlocirea lui. A se vedē pentru lămurirea acestorū împrejurări «*Acte și documente relative la istoria renascerei României*», publicate de Ghenadie Petrescu Episcopū de Argeșū, D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, vol. VII, procesele verbale ale Căimăcămiei cu numerele:

a) XV, din 9 (21) Novembre 1858, în care ședință Caimacamulū Ștefanū Catargiu, la discuțiunea diverselorū articole ale firmanului Porței, dându-și osebita socotință, a ȡisū și iscălitū asupra art. 4 memorabilele cuvinte: «Unde este poroncă, nu se încape deliberare!» — Acestū bătrânū era capulū partidului, care cu sprijinulū Porței doria reintōrcerea în scaunulū domniei a lui Michaiū Vodă Sturdza.

b) Comunațiunea lui Afif-Bey (pag. 789) și rēspunsulū Căimăcămiei (pag. 790).

c) Procesele verbale XVI (pag. 826) și XVII, în care se arată că Alecsandri (Secretarū de statū) avea însărcinare a arētā lui Afif-Bey, că Guvernulū Moldovei nu-l recunoscea dreptulū de însărcinatū oficialū cu afacerile Porței

pe lângă dînsul, avîndu d-sa numai simpla misiune de a da Căimăcămiei cetirea Hati-Şerifului de instalare din partea Sultanului.

d) Procesele verbale XVIII (pag. 1029), XIX (1039), XX (1071), XXI (1227) XXX (1283).

e) Procesul verbală XXXII din 20 Decembre stilă vechiă 1858, prin care conformă Hati-Şerifului s'a declaratū postulu lui Şt. Catargiu vacantū numindu-se în locu-l pe Ioanū A. Cantacuzen, Ministrulū Financelorū, (din causă că Şt. Catargiu refusase în modū îndărătnicū de a mai luă parte activă la lucrările Căimăcămiei). Acéstă înlocuire fu comunicată oficialū reprezentanţilor Puterilorū la Constantinopole şi Marelui Vizirū.

Dreptū aceea Alecsandri avū însărcinarea delicată de a adresă Marelui Vizirū şi reprezentanţilor Puterilorū garante dela Constantino-pole, unū memoriū asupra tuturorū celorū petrecute în ţeră dela instalarea Căimăcămiei de trei (11 Decembre 1858). În acestū actū importantū elū stăruiesce asupra zizaniei făcută de Ştefanū Catargiu, explicăndū mersulū lucrurilorū şi susţinēndū dreptatea şi corectitudinea Guvernului faţă de îndărătnicia unuia dintre Căimăcamī, care punēndu-se în capulū nemulţumiţilorū căută să provōce anarchia şi să încuragieze insubordinarea în administraţiunile statului. — Alegerile cu tōte acestea se făcură (Alecsandri fu alesū deputatū) şi Adunarea legislativă, după constituirea sa, procedă la alegerea Domnitorului. Nu este aici loculū de a povesti orī de a analiză pe largū cele petrecute cu acea ocaziune; ele de alt-felū sunt destulū de cunoscutē. Voiū aminti numai că în adunările pregătitoare, întrunindū cu C. Negri cele mai multe voturī ale partidului naţionalū, Alecsandri, pentru a evita desbinările, se hotărī împreună cu amicii săi să voteze pentru Colonelulū Alexandru I. Cuza, candidatulū care avū fericirea să impace tōte spiritelo şi să zădărnicescă tōte competiţiunile. Ast-felū Cuza-Vodă fu alesū Domnū alū Moldovei la 5 Ianuarie 1859, iar la 24 Ianuarie, în urma unui discursū strălucitū alū lui Vasile Boerescu în Camera Deputaţilorū şi mai virtosū a unei imposante manifestaţiuni a poporului capitalei în capū cu Ioanū Brătianu şi C. A. Rosetti, elū fu alesū şi Domnū alū Valachiei, consfinţindu-se ast-felū principiulū Unirei în persōna unui singurū Principe, precum avea să se consfinţescă şi în fusiunea deplină a ţerilorū surorī.

Alecsandri rămase Ministru de Externe alū Guvernului Moldovei. In acéstă calitate elū fu trimesū in misiunea la Paris, Londra și Turin, să ducă scrisoarea prin care Domnitorulū făcea cunoscutū Suveranilorū urcarea Sa pe tronū, declarându-le in același timpū, că «eră gata a depune ambele corone pe fruntea unui Principe străinū, dacā marile Puteri arū vroi să realizeze dorințele națiunei române exprimate de Divanurile ad-hoc in anulū 1858.»

Dreptū orī-ce instrucțiunii diplomatice Cuza-Vodā nu-ī spuse decāt aceste singure cuvinte: «Du-te și fă cum te-orū povățui inima și consciința»; și in adevērū lucrându cu inimā și espunēndū consciinciosū starea, nevoile, dorințele și aspirațiunile țerei, elū avū o deplinā reușită. Impēratulū Napoleon ilū primi de 3 orī in audiență la Tuileriī, dāndu-ī la fie-ce datā o dovadă nouā despre dragostea și buna-voința Sa către poporulū românū. Ast-felū Alecsandri obținū unū darū de 10.000 puscī cu munițiunile lorū, 2 bateriī de artilerie, o misiune militarā pentru organisarea și instrucțiunea armatei nōstre, invoirea pentru tineriī oficeri romāni de a intrā in școlile militare franceze și promisiunea căldurosā a sprijinului in cestiunea unirei reale a Principatelorū. La Turin, unde clocoteau pregătirile de rāsboiū contra Austriacilorū, atātū Regele Victorū Emanuelū cātū și Comitele Cavour și Generalulū Lamarmora ilū primirā cu brațele deschise, iī deterā incuragiārī și sfaturī înțelepte pentru viitorū și-lū pornirā plinū de entusiasmū pentru țera, care in curind avea să obținā victoriī minunate și mai minunatū avea să-și sēvērșescā întregirea dela Alpi și până la cōstele Siciliei. La Londra chiar, unde Lordulū Malmersbury, Ministrulū Foreign-Officiului, ilū primi cu rēcēlā și cu spiritulū prevenitū contra celorū petrecute in Principate, avū noroculū să isbutescā de a convinge și a interesa pe nobilulū Lordū la sōrta și nevoile țērilorū, urmāndū intru acēsta bunele povețe ce-ī dedese însuși Impēratulū Napoleon, completate și susținute apoi prin experiența Mareșalului Pelissier, Ambasadorulū Sēu la Curtea Angliei, in ce priviā modulū purtārei sale față de omenii politici englezī. (1)

(1) *V. Alecsandri*, Misiunile mele politice. Fragmente. Convorbiri Literare.

Misiunile politice, deși serioase, nu absorbiau însă întreaga activitate a Ministrului moldovenă, căci musa de care nu se despărția în călătorie, îi dictă mai multe poezii, dintre care «*Presimțirea*» era un adevărat ecou al inimei, plină de dorul patriei, care-i spunea:

Ca Românilor mărire		Și c'a Italiei libertate		Legiunilor uitate
Afi în lume se urzesc,		Va'nsuflă o nouă viață		Dela Dunărea măriță.

El se întorcea tocmai din Italia, unde văduse de aproape reînvierea poporului și respirase aerul vivificător al libertății sub soarele ce avea să strălucască în curind pe piscurile dela Solferino și peste câmpiile dela Magenta. Imaginațiunea sa nerăbdătoare și pribeagă nu se mulțumesc de a urmă de departe cursul evenimentelor, ea alergă pe câmpii de bătae, asistă la biruințele de pe țermurile Lombardiei și cântă speranțele și sacrificiile unei națiuni iubite, în suprema frământare a luptelor pentru libertatea și independența ei:

La «*Palestro*»: Pe câmpul de morțe, pe câmp de onor,

Regele înalță stegă învingător!

La «*Magenta*»: Unii tineri încă moră cu jale-amară,

Chemându-și părinții, plângându după țără.

La «*Solferino*»: Ca să s'aprindă sufletul,

Nimic nu e pe lume

Ca numele de patrie

Ș'ală libertății nume!

Iar în «*Coróna vieței*», dedicată «Damelor italiene», el descrie devotamentul pentru patrie încolțit și susținut de amorul a două inimi curate și tinere, ce se jertfesc pentru triumful libertății;

dar

Italia-i mamă! de ai săi copii

Iși aduce-aminte.

Ea a 'ntinsă covore țesute 'n flori vii

Pe-a loră ocminte!

Comitelul Cavour, nobilului și neobositului Ministru al lui Victoru Emanuelu, cu care a făurit Regatul Italiei de astăzi «indivisa ed una», elu îi închină de asemenea o frumoasă poezie «*Pilotulu*», în care făcându descrierea luptei unui vasu prinsu de furtună pe mare, țice unu adevăru care în deobște este atributul tuturor bine-făcătoriloru poporeloru:

.....Iată vasulu în ferire!
 Călătoriî cu grăbire
 Saru pe malulu înverțitu;
 Viața loru este scăpată,
 Ei se ducă!... dar cine cată,
 La *pilotulu* obositu?!....

Intorsu în țeră elu continuă de a luă parte la virteju vieței publice, încrețtoru mai multu decât alții în sinceritatea ómoniloru câtu și în bunele loru intențiunî spre întocmirea și aplicarea reformelor, pentru cari luptase elu cu atâta bărbăție de 20 de anî.

Cu tóte acestea, la 26 Octobree 1860, elu scrie lui Ion Ghica dela Mircescu, că «după 15 țile de o încordată muncă a datu gata următorele piese de teatru: «*Lipitorile satelorü*», dramă în 5 acte, «*Sgărcitulü risipitorü*» (idem în 4 acte), «*Satul lui Cremene*», farsă într'unu actü, «*Retrogradulu*» și «*Demagogulu*», canțonete comice»; iar din Paris în Ianuarie 1862 îi scrie că: «s'a pusü să compue o piesă: «*Ciocoii înainte de 1849*», care va fi urmată de o alta: «*Ciocoii în țilele nóstre*», destinată ca și cele de sus lui Millo.

În aceiași scrisóre făcendu elogiulu «Revistei Române», ce apărea în Bucurescu, se declară fericitu de a colaboră la dinsa și trimite «*Impresiunile sale de călătorie din Crimeea, Maroc, Italia*»; povestea «*Înșiră-te Mărgărite*», precum și legendele: «*Dragoșü*», «*Banulu Mărăcine*» și «*Nóptea Sf. Andrei*». Cu acéstă ocaziune elu cere însă favórea de: «a i-se publică manuscrisele așa precum le-a scrisü, cu ortografia ce a adoptatü. Sun contra îndoitelorü consóne și a ortografiei etimologice, nisce pedanteriî inutile și dificultăți create studiuluî limbei pentru străini și mai alesü pentru poporü. Amü doveditü

in deajunsă Europei că suntem de viță latină și ar fi dreptă de a-i înlesni și mijlocele pentru a ne cunoșco mai de aproape, presentându-ne ei cu o ortografie simplă și clară». In órna aceluiași anu elă termină: 1) Istoria misiuniloră sale politice pe lângă Guvernele Franciei, Angliei și Italiei (pentru a fi publicato după mórtea sa), 2) Colecțiunea completă a cânteceloră poporale române (balade, doine, hore, cântece haiducesci și de amoră etc.), 3) Câte-va piese de teatru, 4) Istoria călătoriiloră sale, 5) Ună *guide* de conversațiune franco-română pentru usulă străiniloră cari voră să călătorescă la noi, precedatū de o mică gramatică română. (1)

In Alecsandri trăiaū doi ómenī in același timpū: patriotulū și poetulū, și acțiunile lui eraū călăuzite când de unulū când de celū-laltū. Amū vedutū cum simțemintulū artisticū și îmboldirea imaginațiunei sale ardătore l'au purtatū prin pustiurile cu nisipū și cu Beduinī, pe valurile măriloră cu țermī feerici și vedenī minunate, pe câmpil de bătae dela Nordū și dela Miađă-đi; cum studiindū, scriindū, se bucură de viață, de sóre, de cerū, de paserile in sborū, de gândurile gingașe orī duióse și-și îngână vremea cu torsulū firului năsdřavanū alū povestirei sale tot-deauna caldă și interesantă. Pe urmă in țară ilū urmărimū alergândū fără de oboselă intru propagarea buneloră principii, intru pregătirea lucrărilor, din cari avea să iasă rodulū folositorū obștiei: gânditorū preocupatū de combinări politice, răsfoindū și tălmăcindū înțelepciunea legiloră și fulgerândū cu pana muiatā in sângele inimei sale rănite pe dușmanii din năuntru și pe cei din afară ai țerei! C natură atătū de complexă, o minte asă de minunatū inzestratā și unū sufletū ce tresărea la atingerea atătóru simțeminte, adesea protivnice, nu potū fi mēsurate cu ochiulū rece alū trecătorului, obicinuitū a privi iar nu a observă, nici trebuescū judecate cu formule anume pregătite pentru comunitatea ómeniloră și aplicate după cum vine criticulū mai îndemână. Ochiī cari l'orū privi, să aibă luminele curate și razele să le isvoréscă din adincū, iar minșile ce s'orū prindo

---

(1) *Scrisori către Ion Ghica*, Colecțiunea Academiei. Vol. I.

să-lă judece, să fie nu numai dreptă cumpănite, dar și pricepute și alese și statornice la chibzuință.

Din împerechiarea acestorū însușiri s'añ născutū inegalitățile, neasemănările și slăbiciunile firești, precum de altă parte aũ isvoritū și accentele dulci, nobile și fericite ale poeziilorū sale. Așã în periōda dela 1852—1862, pe lângă bucățile, în cari inima vibrăzã de simțeminte și năzuințe patriotice, cu dreptū cuvintū minunate, găsimū altele fără colōre, fără convingere, scrise pare că po apucate și din fuga unei inspirațiunii neincordate, neincăldite, unū felū de fixare pe hârtie alū unui momentū trecătorū, care nici nu ne mișcã, nici nu ne pōte interesã. Nu voiū da esemple, ele variândū dupã firea celorū ce cetescū și dupã modulū cum înțelegū ei poesia, însă negreșitū «*Banulū Mărdăcine*», «*Visulū lui Petru Rareșū*» și povestea:

Inșiră-te Mărgărite
Pe lungi fire aurite,

gingașã infiripare a dorului unei mame care și-a perdutū copiii (ca a fostū tradusã în limba germană de d-lū de Kotzebue și admiratã în literaturile străine), sunt trei adevărate mărgăritare printre «*Mărgăritărelele*», între cari le-a aruncatū poetulū.

Este de netăgăduitū că multe și mari folōse politice și sociale ne-a adusū lupta întreprinsã de regeneratoriī poporului românū în potriua ómenilorū și lucrurilorū trecutului, cari apăsaũ ca o grea povară pe peptulū țerei și-ī inădușãũ orī ce espansiune către lumină, către viețã, către progresū. Din pânza totū mai dēsã a umbrei în care zăceamū uitați și părăsiți, amū pututū prin geniulū bunū alū acelorū ómeni să scótemū ici și colo la ivelã câte unū colțișorū alū ființei nōstre abiã desmorțite, până ce amū ajunsū cu încetulū a rēsãri de-asupra întunericului și a nevoei. Cã pentru a atinge acestū rezultatū nu amū mersū în tot-deauna pe o cale regulatã, că imbinarea puterilorū ce ne-aũ săltatū la vadã nu a fostū pōte făcutã în condițiunile proprie unorū asemenea fenomeno, că avintulū ce ne-amū luatū de atunci nu a fostū iarășī proporționatū mijlócilorū saũ

capacităţii noastre evolutive, acestea sunt probleme, pe cari nu le discutăm, deşi ele ni se aruncă în faţă la fie-ce întrebare ce adresăm viitorului şi la fie-ce pasă ce aşezăm pe treptele suitore ale civilisaţiunii. Ceea ce scim pozitivă însă, este că într'ună timpă relativă foarte scurtă pentru viaţa unui popor, în patru-deci de ani, cantitatea de teorii, de formule, de probleme, de axiome, de adevăruri, de contradicţii, de absurdităţi, de utopii şi de alte multe principii ştiinţifice, politice, literare şi filosofice, câte s'au versat asupra noastră, este atât de mare, în câtă fără tăgadă ne-ar fi covârşit, ne-ar fi înghiţit, dacă pe de o parte n'amă fi fostă dăruţi de fire cu acea fericită dosă de «nil mirari» (dată de Carmen Sylva ca notă fundamentală a caracterului românesc), ce a făcută ca multe din *etichetele* de mai sus să curgă, să alunece peste noi, fără să ni se lipescă prea multe de trupă; iar pe de alta cu mintea vieă şi cu inima milostivă ce ne-a lăsată Dumneleşu, nu ne-amă fi asimilată pe unele, iar pe altele nu le-amă fi lăsată să trăiască slobode lângă noi, până ce oră ne vomă deprinde cu dinsele, oră zădărnindu-şi cercările de cucerire, s'oră duce să-şi prindă noroculă aiurea! Multe amă pătimită, multe amă vedită şi multe amă învăţată, şi dela o vreme amă învăţată cu sudorea frunţei şi cu buna orânduială a şcolei, pe îndelete şi pe descusute; ună singură lucru totuşi, ce dela începutulă mişcării de regenerare şi până în ziua de azi şi pôte până în vecii veciloră, — fără ostenelă, fără studii, fără prealabilă pregătire, fără vre-o silinţă oră vre-o complexită deosebită, — s'a instalată între noi şi ne pörtă şi ne meştesugescă după cum vrea elă, şi vrea, vrea peste fire şi din ce în ce mai ciudată.... acestă lucru, acestă despotă de ună noi soiă este: *amorulă fraselă, dragostea de vorbe gole!* Sunt ele păcate originare, cari n'au făcută decât să se ivescă — după trecere de timpă — la suprafaţă, graţie împrejurăriloră şi mijloculă ambiantă, sau sunt vre-o conchistă a ideiloră moderne, ce s'a accaparată odată cu dinsele de noi?

Fără îndoială Romaniă eraă mară oratoră, — unii spună chiar, că nu eraă decât oratoră, totă ştiinţa loră militară venindu-le dela barbarii, cu cari se luptăă când alăturiă când protivnică, — se pôte

dar, să ne fi lăsată ei o sămînță prielnică în sânge pentru acestu nobilă esercițiū ală cuvîntării, dar de altă parte strămoșii noștri erau ómenī serioși, preciși, lapidari aprópe în modulū exprimărei gîndirilorū, pe când noi, cu tótă socotéla ce amū ține degenerărei, prea ne îmbătămū de cuvinte, prea plutimū ușorū pe bșșicī de frase góle, prea facemū pentru tóte celea și orī când vorbă lungă, ca să ne fie bóla rēmasă dela părinți! Cea mai nimerită socotință întru acésta este, că avēndū predispozițiune naturală de vorbă și deschidēndu-ni-se prea mari și prea de odată porțile civilizațiunei, amū fostū invēluiți mai repede și mai cu prisosū decât orī-cine în virtejulū, în care o să ne rotimū în golū de acum pānă ce vomū prinde iarāși pāmīntū. Și cum n'ar fi fost óre ast-felū, când dupā vécuri de tăcere, de ferecare aș dice, a gurei, de odată ni se deslégă limba, spunēndu-ni-se că celū mai sfintū și celū mai mare bunū alū omenirei este nețermurita expresiune a cugetărei, este libertatea cuvintului!

Elocința, erī o umbră sėrbėdă și dosnică, pășesce ađi în fruntea poporului, strălucitóre ca o Deitā și puternică ca o Regină! Pe uliți, pe piețe, ea atrage ochii și uimesce sufletulū mulțimei; în adunări ca farmecă auđulū și ascuțesce mintea; la *bara* justiției tálcesce misterele legilorū și apėră dreptulū sāracului; în intruniri politice ea entusiasmeză inimele, rēscólesce patimele, suscitā urele, mângăo orī alinā durerile și sdobesce rezistențele; ea intāi pretutindenea ascultată, ea mai mindră, ea dominantă! Advocații, oratorii, invēțații, ómenii de statū, toți printr'insa căștigă dreptulū de a cārmui, de a se impune, de a se înălță fie pe scara socială, fie pe treptele puterei!

Din nenorocire însă, nu elocința adăpostită în suflete înalte și inime mari ne aduce vre o pedică, vre unū neajunsū în desvoltarea noastră normală, ci *goliciunea* și *zădărnicia vorbel*, — producțiune parasitară a sufletelorū stricate și a mințilorū rătăcite, bóla lipiciósă, rēū făcētóre și lipsită de leacū tāmăduitorū, — ea ne otrăvesce moralulū, ea ne corumpo gustulū, ne falsifică simțurile și ne prăpăstuesce totū ce avemū mai bunū și mai cuviinciosū în noi! Ea este «balta cu visuri rebele» a lui Eminescu, în care foescū indoeli fără ființă, desnădăjduiri fără rațiune, credințe fără temeiri,

părerii confuze, fantastice, nebunesci, . . . ecoî absurdă ală capeteloră gôle de creeri și zămislire uriciôsă eșită din imperechiarea trândăviei cu egoismulă pismătarețu și neputinciosă!

Tôtă raza are umbra ce-I dă vie strălucire!
 Fericea, viața sū umbre ce dău morțelă îndulcirea!
 Tôte 'n lume sunt prefaceri! Adevêrulă și minciuna
 Numai, pe hotarulă vremei despărțite-sū tot-deauna.
 Daca sufletu-ți nu crede, mintea-I ôrbă, graiulă stinsū.
 Culeă-te și mori mai bine, scopulă viețelă n'ăi atinsū! . . .
 Omenire! omenire! cine ôre va eși
 Prometeuă cu faclă 'n mână și în frunte-ți va păși?!

Așă dăceamă într'o satiră îndreptată contra acestuî felū de păcatū, ce rôde bunulă inteligențelă nôstre, ca și vermele furișatū în sinulă frumosulă trandafirū!

Intr'adevêrū, când tôte sunt atâtū de cu grabă împinse înainte, vine multū mai ușorū cui-va să iea o frasă, să împrumute o idee, orî să copieze o formă străină, decât să cugete în liniște, orî să combine cu răbdare pentru a produce efectū la tribună, pe scenă, în lume. Și mai întâi, «producerea efectulă» fiindū indeletnicirea ce dă mai degrabă folosū, sofismele, declamațiunea și plagiatulă aū pricinuitū slăbiciunea simțului morală, și din salele întruniriloră politice aū trecutū de-a dreptulă în artă și în literatură. «Perdendū drépta cumpănă dintre cuvinte și idei, nimicindū însușirea de a reproduce nuanțele cugetărei și fără de apărare contra năvăliriloră străine, limba sub influența unoră atâtū de rele deprinderi, se corupe și orî-ce originalitate literară se perde. Și nu numai mulținea mērunță a scriitoriloră ci și spirite distinse s'ău molipsitū de acestă manie de exagerațiune și de imitațiune.» (1) Superficialitatea fu de atunci atmosfera celoră, cari pentru a-și ascunde insuficiența, se îmbrăcară cu haina desilusiunei și aiurară cu pretențiună poetice într'o idiomă încălciță, umflată, fără grație și fără putere.

Alecsandri mai multū decât orî care a uritū și a luptatū pentru dărimarea acestoră tendințe false și corumpetore, pe cari însă pseudo-

(1) *G. Vărnavă Litoanu*, loc. cit.

poezii ca și pseudo-criticii acestei școle le slăvesc ca pe un vițel de aur, cu speranța că dór va ajunge vremea, uitată de Dumnezeu, în care ei făcându legi gustului și frumosului, își vor preface idolul în monetă curentă, după care de mult și cu amar oftază, bieții ómeni! Amalgamarea limbei cu fel de fel de invenții pocite și posnașe este o consecință fatală a acestei babilonii de cuvinte și de idei. Curentul însă nu a fost înjghebat de dinșii; prăsilă corcită a bătrânilor începători, ei n'a făcut decât să-l sape mai adinc, între țermuri pline de pulbere și de bálării. Bătrânul Văcărescu, Paris Momulénul, Konaki, Bălșucă, Pogor erau ucenici ai școlilor grecesci; cu Asaki, Țikindeal, Seulescu, Șincai și alții apare forma nemțită și greóie; cu Eliade intervine cea italiană, plină de un purism exagerat; formele mai românesce ale lui Alexandrescu, Bolintinénu, Rosetti, Cârlova erau totuși prea puțin corecte și se resimțiau de lipsa influenței gramaticale, — defect de care suferă de alt-fel și mulți alții din cei tineri de acum; — iar cât despre limba școlei lui Barnuțiu, ori a lui Massim și Laurian, ar fi trebuit să fie într'adevăr o părăsire generală a datinelor și odórelor strămoșesce, pentru a o adopta, și încă atunci dór din porunca expresă a stăpânirii póte și în relațiunile oficiale cu dinsa, căci alt-fel, vorba lui Sion, prea:

Mult dulce și frumósă-
 Limba ce vorbim,
 Altă limbă-armoniósă
 Ca ea nu găsim.

Deci, în lipsă de un model din trecut și în fața împetrițării «franco-turco-bulgaro-greco-ruso-ardeleană», ce-I presentă idioma vorbită la întórcerea lui în țară, Alecsandri luă calea cea mai simplă și cea mai sigură, calea poporului, de pe cotiturele căreia, smáltate cu flori, culegându «*Colindele*», «*Baladele*», «*Horele*», «*Legendele*», «*Doinele*», ajunse a făuri limba cea mai gingasă și mai răsunătoare dintre câte fusese auzite până la dînsul. Dacă meritul lui Eliade consistă întru a fi dovedit că limba noastră e susceptibilă de a exprima ori ce

idei și ori ce simțiri, acela al lui Alecsandri va rămâne pururea mai viu, căci el fără multă știință de carte românească, fără de a fi răsfoit chrisóvele și letopisețele, ascunse încă atunci prin arhivele Europei, fără model, fără călăuză, scóse din pólele codrilor și de pe luciul câmpiilor limba lui «dulce și frumoasă», pe care o trimise, ca pe Rodica cea cu colíța plină de apă limpede, să răcorescă sufletele celor însetați de dorul ei!

Hotărîtor înșă, viața politică nu avea darul de a mulțumi inima și spiritul lui Alecsandri. Om cu idealuri înalte și cu ambițiuni impersonale, realitatea dese ori cruntă și amăgirile dese ori fatale din cursul vieții publice, îi făcură de sigur mai tristă impresiunea, de nu mai adîncă rana, când se încredință, precum o spunea adesea, că: «instituțiunile liberale și dreptul țerei de a dispune de sórta sa nu se pot cuceri decât prin stăruința meritului, după lungi încercări și sub influența bine-făcătoare a timpului și a instrucțiunei, răspîndită cât mai mult și ridicată cât mai sus.» Experiența dovedindu-i de alt-fel, că numai prin legi, ori cât de bune dar lipsite și de energia și de buna credință a aplicărei, lucrurile nu se puteau îmbunătăți, și convingându-se că concursul său la acesta, cu toată dragostea și amicia ce-l lega de Domnitor, nu ar fi fost de o mare utilitate pe tărîmul politic, după ce în două rënduri avu încă portofoliul Afacerilor străine, se retrase la Mircesci, unde lepădându-se de ori ce preocupare străină, se consacra numai visurilor sale poetice, regăsindu inspirarea vie, caldă și mîndră, ca în zilele frumoase ale tinereței. Ingâmfarea, interesul și zădărnicia măririlor nu-l mușcase de inimă nici odată.

Caracteru neatinsu de patimele ce învenineză ori dörapănă pe cei mai buni, el se întorcea către poezie cu sufletul cuprinsu de o dulce emoțiune, «ca spre o ființă multu iubită după unu lungu drumu». Și cu adevăratu că poeziile isvorite sub farmecul acesta au avut darul de a-l face să apropie mai cu gingășie glasurile nenumărate ale naturei de durerile și bucuriile omenești. Inspirat și visător, el punea toate cordele sufletului în mișcare, scia să

vadă, scia să audă. Cu ochiul prindea amănunțimile cele mai mici, ca și într-o făptură a formelor, și nu-l scăpa nimic din jocul umbrelor și al luminei; urechia-i înțelegea șgomotele cât de înținse și șoptele cele mai confuse! Aceste percepțiuni lăuntrice se însulețeau și se prefăceau în icone vii cu forme precise și elegante, dovedind ast-fel că la dînsul omul era în perfectă comunitate cu natura. — Simțirile fragede, gingășiile chiar subtile, ieau trecend prin sufletul lui o expresiune concretă, și versul curge limpede, armonios și plin de o duiosă atracțiune. El dă vieță nu numai la ce simte, ce vede și aude, dar ne luminăză pare că și întunericimile inimei, talmăcindu-ne cu atâta dragă tainele nepipăite ale făpturii. Erba, lunca, isvorele, vîntul, florile, paserile, gândacii și fluturii cîntă, vorbesc, plâng, suferă și visăză; el cêrcă să prindă ast-fel și taina vieții și mișcarea universală pentru noi:

O! minune, farmec dulce, o! putere creatore,
 În ori care ți pe lume ese câte o nouă flóre
 Și-un nou glas de armonie completăză inmul slintu,
 Ce se nalăză cãtre ceruri de pe veselul pãmîntu.

Tot ce simte și trãese, fãrã, pasere sau plântã,
 În cãldura primãverii nasee, saltã, sborã, cãntã,
 Omul își îndrãptã pasul cãtre desul stejãrișu,
 Unde umbra cu lumina se alungã sub frunzișu.

Din cele 40 de «*Pasteluri*» scrise dela 1862—1874, Alecsandri a consacrat 30 diverselor manifestãri ale naturii în cele 4 anotimpuri; cele-lalte tractăză subiecte descriptive sau sentimentale.

Afarã ninge, plouã, afarã-i vijelie,
 Și Crivățul alergã pe câmpul înegritu,
 Iar cã retrasu în pace, așteptu din ceru să vie
 O Zinã dragãlaşã cu glasul auritu...

Iatã cum începe el acestã nouã serie de cãntece, compuse într'a-dever în liniștea și odihna retragerii sale de șgomotele lumii. Nimic nu-l mângãie inima acum decãt să fie mãnat de «glasul

auritū» alū musei prin plaiuri și câmpii, să străbată codrii, mările și riurile și «prin fumulū țigaretēi, ce sbōră în spirale, să i-se ducă gândulū la raiulū vieței», amintindu-ī «de timpulū multū fericite, în care a suferitū.» Putea lumea să-și prefacă rostulū și în țēră să se îndeplinēscă acte mari ca improprietărirea țērănilorū, căci pe dînsulū nimicū nu-lū distrage în mijloculū traiulū sēu contemplativū, nimicū nu-lū abate din drumulū sēu de sute de orī bătutū de pe malulū Siretului și din prējma luncei. Tōte trecū pe de-asupra capulū lui, nu dōr fără a nu-ī atinge inima, harfă vibrândū la orī ce mișcare, ci fără a-ī turburā visulū de aurū ce făcea înconjuratū de totū ce Dumnezeu ī dăruise mai cu prisosū: dragostea și comorele naturei!

Fie-ce flōre ī este prietenă și cu razele sōrelui īși încăldește elū peptulū; cēsuri întregi ascultă doinele ce-i cāntă vînturile, mângăindū cu ochii cirēda de vite albe, care liniștite și cuminți īnnotă până la grumazi în olavă; fluturașii cu gândacii se adună roiū în jurulū lui să-ī șoptēscă povești orī să-ī facă ghidușii; iar dulcea privighetōre momindu-lū cu glasulū, ilū atrage nōptea în sinulū luncei, ca să-ī

. . . . . spună cu uimire
Tainele inimei sale, visulū ei de fericire!

După ani de trudă sufletēscă și trupēscă prin care trecuse dela 1848, acēsta eră epoca în care Alecsandri începuse a trăi și pentru sine însuși, fără să-ī fie la totū pasulū inima sărită, ba de grija aprigei stăpāniri, ba de nesiguranța dīlei de māne, orī de pornirile ascunse ale vrājmașilorū țerei. Acum pe tronū sta unū Domnū pāmînteanū amicū alū poetului, hotarele și sōrta țerei erāu ocrotite de legămintulū a șēpte mari Puteri, iar dīua de māne o întrevedea elū mai mindră și mai albă decăt cea de erī. Greșalele ce se făceaū de cei dela cārmă, inconsecința ómenilorū și șovăirea caracterelorū, nemulțumirile și protestările unora, injuriile și amenințările altora, tōte le vedea, le cunoscea, le jelea fără īndoelă, dar cuvîntulū și sfaturile lui fură mai puținū tari decăt imprejurările, decăt indignațiunea generală, așā că revoluțiunea dela 11 Februarie apărū

ca o revendicare legitimă și constituțională a libertății compromise și a drepturilor sfărâmate. Și dór încă dela 1863 presinția elú o catastrofă, când se adresă lui Al. Donici spunându-i, că:

Pe-unú delú óre-care cu renume slintú,
 Făcea marea sgomotú o móră de vintú:
 — Ce de mai făină o fi măcinându,
 Duse o găină, la móră sburându;
 — Te 'nșeli surióră, spuse unú șoimú din munți,
 Vintú e multú în móră, dar lipsescú grăunți!

Cu alte cuvinte, că la Cameră se face mai multă vorbă decât trebă, deși peste dece ani avea să ȃică la mormintulú lui Cuza-Vodă:

O elipă apărut-ai în plaiulú veciniciei,
 Și vecńnice mari fapte lăsat-ai Romńniei,
 Nălțându din părăsire antica-I demnitate,
 Prin magica Unire și sacra libertate.

Ultimú omagiú adusú Domnului și amicalú, alú cńruí

. . . . . nume-í cu splendóre
 Săditú pe miriade de libere ogóre.

Dar vorba cńntecului bętrńnescú:

Lumea-I slabă, uitátóre,
 Milostivă, ertátóre!
 Cine-I pórtă grija ei,
 Decát gura celorú ręi,
 Ręilorú, pągńnilorú,
 Dușmanii Romńnilorú;

și să revenimú la «acea liniște mńreță» ce domnesce în poesia «*Pas-telurilorú*», precum ȃice amicalú nostru Iacobú Negruzzi.

Cele mai multe dintr'ınsele zugrńvescú tablourile timpului, precum «*Sfirșitulú de tómnă*»:

Vesela verde cńmpie acu-I tristă, vestejită,
 Lunca bătută de brumă, acum pare ruginită,
 Frunzele cadú, sbóră'n aerú și de crengi se deslipescú,
 Ca frumósele ilusii dintr'unú sufletú omenescú.

«*Iarna*», unde: *Diua ninge, nóptea ninge, diminéța ninge iară,
Cu o zale argintie se îmbracă mîndra țeră,
Sórele rotundü și palidü se prevede printre nori,
Ca unü visü de tinerețe printre anii trecători.*

«*Gerulü*» care: *Face cu-o suflare podü de ghiață între maluri,
Pune streșinilorü casei o ghirlandă de cristalurü,
Iar pe fețe de copile infloresce trandalirü.*

«*Viscolulü*» frămintă lumea! *Lupiü suri esü după pradă,
Alergändü, urländü în urmă-I prin potopulü de zăpadă,
Turmele tremură, corbii sborü virteju răpiți de vîntü,
Și răchițele se 'ndöe spulberate pe pămîntü!...*

Apoi «*Sfirșitulü ernei*», în care poetulü se bucură de a vedé după o érnă lungă și-unü dorü nemărginitü:

Unü firü de érbă verde, o rază 'ncălđitoare,
Unü gândăcelü, unü fluturü, unü clopoșelü în flóre!

Apoi scene intime, ca «*Sania*», «*Bradulü*», «*La gura sobei*», unde viséză de Feți-frumoși, de Pepelea și de Iléna Cosinzeana. Dar iată răsare primăvara; óspeții ei iubiți, cocostireculü, ciocărlia, rändu-nelele, vrăbiile și nagății, «ce se rotescú de-asupra bălței», vestescú sórele cu căldură și câmpulü cu verdéță; «*Tunctulü*», întórcerea dílelorü bune și «*Floriile*» cu crángii inmuguriți, ca nouele speranțe în peptulü omulü, ne daü bucuria «*Pascilorü*» cu ouéle roși, cu scrânciobulü celü sprintenü și cu urările de fericire! Natura e acum în sêrbătóre. Ea își pune podóbele cele măi frumoșe, ca să ne mângäe și să uitămü greulü ernei. Iacă învioratele ogóre brăzduite de «*Plugari*»:

Norocü bunü! pe câmpulü netedü esü Româniü cu a lorü pluguri,
Boi plăvanü în câte șase tragü, se opintescü în juguri,
Brațulü golü apasă 'n córne, ferulü taé brazde lungi,
Ce se 'nșiră 'n bătătură ca luciöse, negre dungü.

Și «*Rodica*»:

Purtându cofița cu apă rece pe ai săi umeri albi rotunjiți,
Juna copilă voioasă trece pe lângă junii semănători.

Iar la «*Cositulă*» fânului:

Ună flăcău «de-oparte lângă-o tufă de sulcină»,
Vede érba încălcită, frântă dela rădăcină.
Ce să fie? cuiub de fără?... o minune! țise elū,
Și zîbindū se pleacă iute de culege... unū cercelū!

Curînd și se va începe «*Secerișulū*», căldura lui Cuptorū va imbiă pe copile la scădatū în iazū printre «*Fori de nufărū*», pe când flăcăii vorū alergă după «șopârle verđii», eșîndū din apă pe «*Malulū Siretulū*», orī vorū privi cu dragū și cu îndemnū de pribegie la «*Vinătorulū*», care cu pușca pe umărū va intră fluierându-și cănele. în «*Lunca din Mircesci*». Lunca din Mircesci! Se pôte dice că acéstă faimosă dîmbravă a fostū unulū dintre puternicii colaboratori ai poetului. La umbra ei a visatū la multe din creațiunile sale, cu dînsa a împărtășitū adesea bucuria și amarulū vieței în ore de speranță orī de desgustū; ea îi eră o comóră nesecatā de inspirațiunii, tot-deauna credinciosă, nicī odatā părăsitā. Cine a fostū la Mircesci și n'a cunoscutū lunca, farmeculū căreia Alecsandri îi atribuia cea mai bună parte a talentului său?

Luncă, luncă, dragă luncă! raiū frumosū alū țerei mele,
Mindră 'n sóre, dulce 'n umbră, tainică la focū de stele,
Ca grădinele Armidei ai unū farmecū răpitorū!...

Nicăerī nu se petrecū lucruri așa de minunate ca în acéstă parte alésă și împodobită cu totū felulū de daruri din cuprinsulū Mircescilorū. Nicī odatā fantasia poetului, care iubiă și dedea însuflețire celui mai micū colțisorū alū domeniului său, n'a fostū mai ademenită de vraja închipuirei și n'a zugrăvitū cu colorī mai vii, «dalba luncei feerie», decăt în «*Concertulū*» pe care privighetórea ilū dete într'o nópte cu lună florilorū, arborilorū, plantelorū și tuturorū vietățilorū pădurei. Până și «maculū roșū la față», ce «dor-

miă dusă pe ceea lume», nu lipsă din parterul parfumat de «ócheșele viorele, de deditei și romanițe, de măzărele, de busuioc, de stelișore, de toporași, ce se închină gingașelor lăcrămiore». Iată și «șburătorii cu mindre pene», «gândăcei în hlamide smălțuite»; iată greerii și «fluturii cu aripiore pudruite», «albinele aducându în gură miere» și tirindu-se încet; iată și «culbecii cari facú corne, purtându-și casa în spinare».

La ivirea lorú poiana clocotese în hohotú mare !

Carmen Sylva, care avea o sinceră admirațiune pentru poesia lui Alecsandri, încântată de frumusețea acestei minunate idile, luă osteneța de a desemna pe o fôc de pergamentú întreaga serie de mici tablouri cuprinse în strofele ei, în mijloculú cărora — cunună vie — scrisese apoi versurile și le dăruí poetului.

In a nopței liniștire o divină melodie,
Ca suflarea unui geniú printre frunze linú adie,
Și totú cresce mai plăcută, mai sonoră, mai frumósă,
Pân' ce umple 'ntreaga luncă de-o vibrare armoniósă.
Gânditóre și tăcută luna în cale se opresee,
Sufletulú cu voluptate în extasú adincú plutesee,
Și se pare că s'aude prin a raiului cântare
Pe-ale íngerilorú harpe luncându margaritare !

Așá descrie elú cânteculú privighetorei, în acestú concertú unicú în felulú său.

Dintre cele-lalte pasteluri se deosebescú încá «*Mandarinulú*», «*Pastelulú chinezú*» și mai alesú «*Bărăganulú*», închinatú M. S. Regeluí, în care după ce face descrierea :

Pustietăței góle sub arșița de sóre,
Ce în patru părți a lumei se 'ntinde 'ngrozitóre,
Cu érba îl mohorită, cu negrulú ei pámintú,
Cu-a sale mari virteturí de prafú ce sbóră în vintú...

exprimă speranța de a vedé în viitorú cum drumulú de ferú să străbatá acéstá «savană întinsă», gonindú «trista mórte» ce zace în sinulú ei. Glasulú îi fu ascultatú și profetia îndeplinită. Bărăganulú

de altă dată a rămasă unŭ basmŭ vechiŭ și neînțelesŭ. De-alungulŭ lui «smeulŭ cu aripŭ de focŭ» trece cu repeđiciune în fie-care ți, ducendŭ vieța și belșugulŭ cu sine, turmele se răspândescŭ mai cu încredere de-alungulŭ câmpiilorŭ și plugulŭ trage brazde veselo și mănose, căci vraja pustiului a dispărutŭ de când ochiulŭ părintescŭ alŭ Maiestății Regale s'a îndreptatŭ cu bună voință asupra-ŭ.

Sub titlulŭ de «*Varia*», sunt așezate la finele volumului alŭ III-lea o colecțiune de poezii, parte descriptive, parte amorose, dintre cari unele sunt scrise pe albumuri, altele compuse după împrejurări, fie ale călătoriilorŭ, fie ale amintirilorŭ poetului. Câte-va aŭ multă asemănare cu pastelurile, precum «*Căderea Rinului*», «*Sorele, Gerulŭ și Vintulŭ*», «*Scrinciobulŭ*», «*Stelele*»; câte-va iar ca «*Ștefanŭ-Vodă și Dunărea*», sunt balade pline de naivitatea și gingășia poeziilorŭ populare. Două însă merită a fi citate în deosebi: «*Marea Mediterană*», pastelŭ jumătate descriptivŭ, jumătate sentimentalŭ, în care poetulŭ reinvie pe malulŭ mării la Nizza (1867) amintirile dulci ale tinereței, cu dorurile călătoriilorŭ, cu emoțiunea aventurilorŭ și mai presus de toate cu dragostea de a cântă totŭ ce vede, totŭ ce-ŭ atinge și-ŭ inviorază inima! Dar tinerețea a sburatŭ, lăsându-ŭ urme dureroase în peptŭ și îndoeli, de nu chiar descuragiări, în sufletŭ:

Ah! în a mea junie
Necontenitŭ cântam,
De dulce armonie
Fericie mă'mbêtam.
Acum junia-ŭ dusă
In sînŭ la Dumnezeu,
Steluța mi-ŭ apusă
Din orizontulŭ meŭ!

Dar când o! scumpă mare
In cale-mŭ te zărescŭ,
Tresarŭ, înviiŭ și-mŭ pare
Că iar întinerescŭ...
Ș'atunci din amoriire
Trezindu-mă încetŭ,
Simțescŭ cu fericire
Că sunt încă poetŭ!

Temeri zadarnice! îndoeli fără temeiu! O minte vioc, unŭ sufletŭ simțitorŭ, pe care cea mai mică vibraie îlŭ face să se misce, își ieia sborulŭ către culmile senine ale idealului unde toate se prefacŭ pentru dînsulŭ în cântece. Ajunsŭ la maturitatea talentului, elŭ își va lărgi totŭ mai departe zarea; din înălțimea virstei privirea-ŭ va

puté pătrunde mai adincă, iar încordarea gândirei potolindă repedițiunea bătăilor inimei, va sci să ne înfățișeze luptele patimelor, frământarea ideilor, infiriparea aspirațiilor acestei întinse și nestatornice omeniri, în mijlocul căreia va avé în curind să ne pörte, reinviind semețe fapte și nemurind eroice ființe din trecut și din vremea de față a vitejilor noastre!

A doua bucată, «*Glasul din stele*», scrisă sub îndemnul unui simțemintă de mângăere pentru o mamă, o mamă unică, care și-a perdită copilul, este plină de atăta frăgețime și respiră atăta înduioșată dragoste, în cătă numai o inimă de părinte sau de mare poetă putea să găsească asemenea accente:

O! dragi părinți, iubită țără,
 Voi care mă iubiți,
 Gândiți-vă că'n primăvară
 Când pomi-să înfloriți,
 Cerul atrage și repune
 De pe pământ oră ce minune,
 Aromă de flori, dulci armonii,
 Și fluturi și copii.

Copilul ce se schimbă'n flóre
 E mistică curecube,
 Ce lăgă strinsă pământ de sóre
 Și omă de Dumnezeu.
 Ah! fericirea mea e mare,
 Căci am acum spre admirare
 Ună Dumnezeu în cerul sfânt
 Și altul pe pământ!

Urcându-se, ca prinosă ală unui sufletă curat, până la durerea Augustei mame, aceste versuri avură darul de a apropiă mai multă pe poetă de Suverană și a-i schimbă admirațiunea într'ună simțemintă de afectușă prietenie.

Alecsandri, care eră ascultată cu interes, fu de aci înainte așteptată cu plăcere și primită totă mai cu dragă!

Principele străin, fiindă constințirea uneia dintre dorințele de căpetenie exprimate de Divanulă ad-hoc, Alecsandri fu printre cei d'întăi a aclamă suirea pe tronă a lui Carol I.

Deși de mulți ani se ținuse departe de oră ce amestecă în politica militantă, pentru a da o dovadă de iubire nouelor instituțiuni, elă consimți a reintră în Cameră, unde fu alesă Vice-Președinte. Raporturile sale cu Coróna deveniau totă mai strinse și eră feri-

cită când putea érna orí primăvara să-și depue la Bucuresci omagiele la piclórele Suveranilor.

Cu acestú privilegiú se urmañ lungi și interesante convorbiri între Carmen Sylva și dinsulú asupra limbei și istoriei patriei, asupra trecutului ei gloriosú și a speranțelorú în viitorú. Atunci se preschimbañ vederi asupra literaturii și poesiei, împărtășindu-și unulú altuia credințele și părerile, ast-felú că din aceste desbateri Suverana rămána totú mai mulțumită, poetulú eșiá totú mai încântatú. Nu e nimicú mai dulce și mai plinú de bune îndemnuri pentru unú poetú, decât siguranța de a fi ascultatú cu plăcere de cine-va care-lú înțelege și-l impune totú de odatá.

Increderea în sine se micșoréză pe mészurá ce critica o mai dorită, iar simpatia la care elú țintese este garantulú contra lipsei de cumpétú orí a silnicei pretențiunii.

De alt-felú, poeți de același temperamentú lyricú, Carmen Sylva și Alecsandri se puteañ pe nesimțite influența, fără ca acésta să résará în modú aparentú, fie dintr'o notá personalá, fie dintr'unú conceptú idealistú imprumutatú unuia de către celú-laltú. Este însă manifestú că Alecsandri intrá de aci într'o nouá fasá, în care gândirea alergá pe câmpii mai întinse, cugetárilor sorbiañ adevérulú din cercetári mai profunde, iar versulú se îmbracă în mantie mai bogată și mai mindrá. Numai limba suferiá, dacá potú dice ast-felú, fórte puținú e dreptú, fie prin introducerea a cátorú-va franțuzisme, de cari unú maestru ca dinsulú nu ar fi avutú nevoie, dacá ar fi cređutú că ideile sale, negreșitú noué, și de o substanța mai subtilá, puteañ fi exprimate și fără de ajutorulú lorú, fie prin unele sacrificári ale idcei sañ ale limbei pentru rimá. Dar lucrárilor lui Alecsandri fiindú plăcute, lumea le-a cetitú și le va ceti cu ușurință. Poesia sa are darulú de a nu cádé greú nici pe sufletú nici pe gene; vióe, ea részafá pe unulú, și variatá, ademenesce pe cele-lalte. Pentru acésta însă elú a fostú ursitú să scrie cele mai de multe orí sub impulsunea orí sub farmeculú femcei, invézândú ast-felú arta cea mai atrágétóre, arta de a plăcé, lucru totú atâtú de folositorú în literaturá ca și în vieță.

«Dacă sunt poeții ce nu aű, precum femeile frumoase, decât unű timpű, o primăvară, cari după câte-va űile de strălucire, de vuetű, de renume, prindű, când nu mai sunt susținuți orű înălțați de o pasiune, a se micșoră, a căde în umbră și în tăcere; sunt alții mai bine inzestrați de natură, cari reincepű și înmulțescű primele lorű succese, reinnoindű în maturitate și chiar în marginele bűtrănețelorű momentele de avinturi, de inspiraie și dândű la fie-ce virstă produceri noue și nu mai puținű viețuitoie decât acele venite în dimineța vieței, în florea sufletului și a tinereței. Născutű poetű, Alecsandri a urmatű cariera începută intilnindű acele űile fericite, cari rűspunđendű la primele sale isbândi întinerescű și facű mai mare numele lui. Elű a mersű dezvoltându-se, dar păstrândű în varietatea subiectelorű și a compunerii farmeculű seű tainicű și stăruiorű: poesia, și dovedindű chiar în producerile cele mai de pe urmă puterea, junețea, seninulű talentului.» (1)

Înainte dar de a procedea la cercetarea «*Legendelorű*» cari cu «*Odele eroice*» sunt cele din urmă lucrări ale lui Alecsandri, vomű stărui puținű asupra «*Poesiilorű populare ale Roműnilorű*», adunate, întocmite și închinare de dînsulű Dòmnei Elena Cuza. (1 vol. in-8º, VIII și 416 pag. București. Tipografia Lucrătorilorű Asociați. 1865). Unű micű numěrű de «*Balade*» cuprinse în acestű volumű fusese publicate în broșuri la anulű 1852, după ce «ajutatű de mai multe persoane și mai alesű de Al. Russo», elű adunase «în deosebite călătorii prin munții și câmpiile înflorite ale țerii», unű mare numěrű din aceste poezii, pe cari le împarte în 3 principale categorii: a) Căntece bűtrănesci saű Balade, b) Doine și c) Hore.

«Romănulű e născutű poetű! Inzestratű de natură, cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, elű își revarsă tainele sufletului în melodii armonioase și în poezii improvizate. De-lű muncesc dorulű, de-lű cuprinde veselia, de-lű minuneză vre o faptă măreță, elű își cãntă durerile și nemulțumirile, își cãntă eroii, își cãntă

(1) *G. Vărnarű Liteanu*. Operele complete ale lui Alecsandri. Convorbiri Literare. Anulű X. pag. 158, 159.

istoria, și ast-felū sufletulū sēū e unū isvorū de frumōsă poesie. (Comorī neprețuite de simțirī duiōse, de idei înalte, de notițe istorice, de credărī superstițioase, de datine strămoșescē și mai cu sēmă de frumusețī poetice pline de originalitate și fără sēmănū în literaturēle străine, poesiile nōstre populare compunū o avere națională demnă de a fi scōsă la lumină, ca unū titlu de glorie pentru nația română» (1). Ast-folū grăescē Alecsandri în prefața cântecelorū populare și nu numai Romāniī ci și străiniī aū admiratū «aceste petre scumpe ale comorei nōstre naționale», căci multe din ele aū fostū traduse în limba franceză, engleză și germană. Prin acōstă colecțiune de cântece, poetulū și-a dobânditū drepturī mari la afecțiunea și recunoștința patriei sale. Aū fostū de sigurū și înainte și după dinsulū poetī, alū cărorā talentū nu se pōte tăgădui; nici unulū însă nu s'a inspiratū mai multū de datinele și tradițiunile populare, puținī aū simțitū cu aceeași duiōșie și aū exprimatū cu aceeași dulcēțā farmeculū poeticū alū plaiurilorū nōstre, albastrulū cerulū și limpediciunea apelorū, umbra cea prielnică la visare a pădurilorū, mirosulū și frăgețimea florilorū, mîndrețea și imbelșugarea câmpiilorū, în sfîrșitū nici unulū mai cu focū decăt dinsulū n'a cântatū vitejia și menirea glorioasă a nēmului romānescū.

În acōstă culegero găsimū poesia aprōpe a întregului poporū romānū! Totū ce se mișcă și trăescē în prējimă-i, totū ce de aprōpe saū de departe l'a pututū impresionā, credințele ca eresurile, fenomenele naturei ca produsulū geniului omenescū, tōte bunele amintirī ca și tōte gemetele durerei sale, vitejia, virtutea, patimele, dorulū, dragostea și mai presus de orī ce respectulū dreptăței și venerațiunea nēmului, tōte i-aū datū lui prilejū de cântare, căci *Doinele*, ca *Horele* și *Baladele*, se cântaū, improvisāndu-se totū de odată melodia cu versulū, la plugū, acasă, la drumū orī la răsboiū.

Cine a călătoritū însă prin țēră și a avutū apropiere cu țēraniī, a pututū constată cu ce dragū întrebuițeză ei metaforele și a observatū că graiulū lorū este presăratū cu aforisme, cu dicțorī, cu

(1) *V. Alecsandri*, Poesiile populare ale Romānilorū. Prefața. Edițiunea citată.

îmboldiri sau asemănări satirice. Poporul în dezvoltarea sa trece ca și omul prin gradațiunile vârstei. Copilăria și tinerețea, veselo și nepăsătoare, sunt vremile în care toate simțirile se prefac în cântece; mai târziu când grijele se înmulțesc ca și nevoile, cântecele se fac tot mai rare și mintea se ascute, ca să poată cel puțin împunge, dacă nu e destul de vrednică a birui. De aceea adă când limbele se subțiază, cântecele încep a peri de prin sate.

Poesiile populare sunt cu toate acestea anonime.

Într'adevăr poetul ne spune că balada «*Miorișei*» a auzit-o din gura Baciului Gheorghe Udrea de pe muntele Ceahlău, că doina «*Sora contrabandierului*» e compusă de o țerancă «Domnica» din satul Crăniceni, și că Ștefan Bouru, vinătorul dela Bicaz, și moșu Cosma Vioră, lăutarul dela Vrancea, i-au cântat multe balade și doine, dar numele autorilor nu le-a putut descoperi nicăeri. Acest gen de poezie s'a păstrat transmițându-se din gură în gură ca tradițiunile, căci fu lungă vreme aproape singura literatură la noi, și a trebuit să fie ecoul credincios al patimelor și al vieții poporului, pentru ca să poată trăi astfel în mintea și în inima lui. Poezia populară nu se făuresce într'adins, precum nu se făuresce nici se impune o limbă unei națiuni!

«Ceea ce abundența tristeții sau bucuriei a scos din adîncul inimei sale (a sâtenului) nu este nici odată al lui. În toate inimile își află un răsunet și la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el însuși piere necunoscut», dice d-lu Maiorescu, pentru a arăta caracterul impersonal al acestor cântece. «Cea mai adîncă simțire numai îl silește astfel a se arunca afară din sine, și de aceea din poezia lui îți vorbesc înseși durerea și bucuria, dar nu un individ care suferă ori care se bucură » (1)

Așa de pildă Românul cântă :

Doină, doină, cântec dulce,	}	Când răsună eu stau pe loc.
Când te-aud nu m'as mai duce;		Bate vînt de primăvară,
Doină, doină, vîrsă eu focu,		Eu cântă doina pe afară,

(1) T. Maiorescu. Critice. București. 1892. Vol. I. pag. 123.

De mă 'ngână cu florile
Și privighetorile.
Vine érna viscolósă,

Eú cántú doina 'nchisú în casă,
De-mí maí mángáiú đilele,
Đilele și nopțile.

Eú? cine eú? care eú?... Nu se scie, fiind-că póte fi orí cine dintre noi, tu, elú, altulú, tótá lumea.

O altá calitate a lorú este naivitatea, adecá lipsa de orí ce meș-teșugú pentru exprimarea gândirei și modulú naturalú de a-și vėdi simțirile. Așá nimicú maí lipsitú de artificii decát destáinuirea cio-banulú din «*Miorița*» prosimțindu-și apropiata mórte:

Și să-I spuí curatú,
Cá m'am însuratú
Cu-o fatá de Craiú
Pe-o gurá de raiú;

Iar la cea máicuță
Sá nu-I spuí dráguță,
Cá la nunta mea
A căđutú o stea,

C'am avutú nuntași
Brađi și páltinași,
Preoți munții marí,
Păseri láutarí,
Păsėrele mií,
Iar stele fáclii.

Și să nu se cređá, că acestú simțemintú naivú trebuie să exprime numai idei simple, obicínuite, banale; din potrivá elú póte «aprofundá lumea totú așá de bine pe calea inimei ca și pe calea re-flecțiunei, și nu resultá, că dacá poporulú își exprimá numai sim-țemintele, îi lipsesce meditațiunea și delicateța în expresiune.» (1) Așá baladele lui Toma Alimoșú ori a lui Grue Grozovanú, etc. etc. sunt pline de gândiri profunde, precum și de idei înalte și de mındre simțiri.

Pe lângá acésta, nici energia, nici vioiciunea, nici justeța com-parațiunilorú nu le lipsescú, și ar fi să nu se cunóscá firea Româ-nului dacá s'ar crede, că pentru fie-ce noțiune n'are o formá saú o expresiune corectá și totú odatá bine nemerită.

(1) T. Maiorescu, loc. cit.

Iată bună-ură balada «*Românii de pe malurile Dunărei*»:

Fă bădiță pétra 'n dece	Bădiță la chipu frumosu
La ăstü malü curind de trece,	Fă 'n pădurea cea din jos,
Că suntemü de soiü românü,	Că-I găsi unü păltinelü
Nu suntemü némü de păgânü.	Să durezi luntri din elü,
Despică Dunărea 'n douë,	Și-I găsi douë nuele
Să facemü dragoste nouă.	Să durezi visle din ele.

Mindrulü trage din lopată,
 Trece Dunărea cea lată,
 Ese 'n valea înflorită,
 Vede puica adormită,
 S'o deștepte-I vine milă,
 Că-I gingașă, că-I copilă.

«*Baladele*» saü cântecele bătrânesci sunt nisce micé poeme asupra întâmplărilorü istorice trecute, celebrându vitejiile Domnilorü și ale eroilorü țerei, cum și vestindü faptele haiducilorü resvrătiți în potriua tiraniei străinilorü și nedreptăței celorü puternici.

Ele sunt une-oré și descrierea frământărilorü de cari a suferitü țera, ori înfățișarea patimelorü unui sufletü în luptă cu fatalitatea ori cu legile firei. In ele găsimü deci marturi bătrâni, cari aü vădütü multe și bucurosü ne povestescü despre vremile și împrejurările trecutului.

Evenimentulü celü măi vechiü despre care facü ele pomenire se urcă la domnia lui Mircea celü Bătrânü (linele secolului XIV), iar celü măi noü este din 1821: «*Visulü lui Tudorü Vladimirescu*».

Pagine însemnate din istorie sunt cântate de dinsele: înfrângerile Tătarilorü din Bugeacü de către Moldoveni («*Grue Grozoranü*»), în care se adeverește dragostea noastră pentru cai:

Că Romănu-I frate bunü
 Cu-oré ce calü vitézü, nebunü.

«*Kira*», «*Rada*», «*Badiulü*», «*Ghemișü*», «*Vulcanü*», «*Corbacü*» spunü de nevoile ce trăgeaü Romăniü mărginași din partea Turcilorü.

Ștefanu celu Mare este eroulu preferitu alu baladeloru și epoca lui e prielnică înflorirei loru, prin faptele eroice ce s'au sêvêrșitu de bărbați aprinși de dorulu țerei, cumiști și viteji. Vremea lui Michaiu Vitezulu e slăvită în «*Radu Calomfirescu*» și «*Baba Novacu*». «*Oprishaanulu*» ne amintese de Mihnea celu rêu, precum balada lui «*Brâncovenu Constantinu*» ne arată suferințele și crudulu sfirșitu ce a avutu acestu «Boerû vechiu și Domnu creștinu». Voiniciile haiduciloru sunt ilustrate prin «*Toma Alimoșu*», «*Șalga*», «*Codremulu*», «*Mihulu Copilulu*», «*Tunsu*», «*Jianu*», căci în ochii poporulu ei erau eroi ale căroră fapte și nenorociri ilu interesau forte. Haiducia nu era numai unu mijlocu ilicitu și violentu de a câștiga banî, ci mai multu unu îndemnû neînvinsu către o vieță de lupte și o ură neîmpăcată contra asupritoriloru. Haiduculu vinturâ țera, ca să-i mergă vestea în lume de curagiulu și dibăcia lui întru mânuirea armelorû, să-lu îndrăgescă nevestele și să fie ocrotitorulu nevoiașiloru :

Păunașulu codrilorû,
Voiniculu voinicilorû,

Drăgălașulu mîndrebrû,
Sprijinulu săracilorû!

«*Doinele*» cântă natura, amorulu, durerea, une ori dorulu neatirnării și patriotismulu. Este de siguru genulu celu mai originalu alu poeziei nôstre și va fi celu ce va trăi mai îndelungu, căci dacă evenimentele ce facu fondulu baladeloru devinû acum mai rare, ura și dragostea nu voru încetâ de a da prilejû de inspirațiune rapsoziloru poporalî.

Cântece de bucurie și de jale, ele potu avé de subiectu ori ce excitațiune a dorulu, acestu simțemintu atâtu de complexu făcutu din dragoste, dorință, îndoială și bucurie, ce dă Românulu tot-dea-una îndemnû de a prefaca în cântecû ori ce-i frămintă sau îi gâdilă inima.

Cu escepțiunea «*Baladeloru*» cari nu au subiecte decât luate din cuprinsulu Moldovei și Munteniei, «*Doinele*» ne dau modele de cântece luate din mai tôte părțile locuite de conaționaliî nôștri.

Așa: «*Catana*» (LVI), «*Impêrate, Impêrate*» (LVIII), «*Fântâna cu*

doi brađi» (XXII), «*Doina haiducescă*» (XLII) sunt din țera Ardélului; «*Prutulă*» (X), «*Străinulă*» (XIV) sunt din Basarabia; «*Doina oltenescă*» (L), «*Oltulă*» (XLIX) din țera Oltului; «*Hătrulă bătrână*» (LXVII), «*Voinicił Bucovei*» (LXXXVII) din Bucovina; «*Florea Schiopană*» (LXXIX), «*Lelea vitéză*» (LXXX) din Transilvania.

Doinele sunt cântece esențialmente românesce. Nicăeri nu găsimă ceva care să le semene, nici chiar în Polonia, țeră care ar fi avută celă mai mare dreptă de a fi băntuită de foculă dorului de familie, de patrie, de libertate. În Germania, Francia, Italia, Spania cântecele de dragoste saă de doră aă ună caracteră pare că mai vioiă, mai săltăreță și ridătoră. Se simte într'insele mulțumirea de a trăi și de a da în note sprintene afară totă satisfacerea unei inimă cu dorințele împlinite.

În Grecia se găsecă cântece, în Atica și în Elida mai cu sémă, ce se apropie de doinele năstre, în mai puțină însă varietatea subiecteloră și frumusețea expresiuniloră. Melepea, cu care sunt adesea însoțite, este în deobște plângătoare și tremurată, cam în forma cântăriloră bisericesce, mai puțină notele nasale. Ele aă însă avantajulă de a se cântă în coră cu acompaniamentă de tambură saă de chitară, ceea ce le dă ună farmecă cu totulă particulară.

Cântecele năstre sunt cele mai multe triste și melodiele loră melancolice. Ele sunt expresiunea îndelungeloră lupte ce a trebuită să susțină țera contra vrăjmașiloră și a sbuciumărei inimeloră lovite de tôte relele. Dar precum poetulă se înalță prin durere către culmă neatinse fără dinsa, așa și poporulă a găsită în sufletulă scă tonuri mai duiăse și mai răsunătoare pentru a-și vërsă foculă ce-î ardea în peptă.

Ș'apoi dacă doinele sunt lacrimile suferinței, iar mântuirea năstră a fostă prinosulă ei tristă și tainică, trebuie să recunăsemă că unoră ast-felă de împrejurări datorimă în cea mai mare parte facultatea poetică, cu care poporulă a putută din gură în gură, din buciună în buciună, ori din flueră în flueră, să ne transmită dovada cea mai interesantă a vieței și a vitalităței sale!

«*Horele*» sunt ditrambele antice, cânturile de laudă, de veselie, însoțite de danțuri. Caracterulă acestoră danțuri rustice este cunoscută.

Unele sunt trăgănate, altele repezi; aci energice, aci lascive, fie în mai multe perechi ținându-se de mână sau de brâu, fie numai în câte o pereche (cum acesta se practică în genere la munte — un bărbat și o femeie, sau doi bărbați, rare ori două femei). Obiceiurile acestor danțuri cum și natura lor variază însă după localități, și de aceea poartă și nume deosebite, deși în fond ritmul și mișcările sunt aproape identice pretutindena. Cel mai original este fără îndoială danțul călușarilor, care nu este altă ceva decât o reminiscență a danțului roman al «Saliariilor» (preoții zeului Marte, purtători ai pavezelor sacre numite «ancillae», primite credea Romanii de Regele Numa Pompiliu dela cer). Pe urmă sunt danțurile *Romanulă*, comună în Transilvania și respândită la noi de G. Moceanu, maestrul de gimnastică dela Liceul Sf. Sava; *Căzăcesca*, care se joacă numai în degete și în călcăe, cu mânele în șolduri; *Voinicésca*, un fel de *bătută*, jucată în unul sau în doi, cari la un moment dat se lasă pe vine și numără unu, doi, trei, ori pronunță vorbe sacramentale: *sérba*, *rafa*.

Mai sunt negreșit multe altele, dar varietatea atitudinilor plastice sau a mișcărilor lor nu e așa de importantă.

Lăutarii de țără sunt în genere rapsozii horelor, în cari veselie, gluma, îndaldirea satirică, une ori grosolană dar fără răutate, și chiar păcăliturile, formeză simburile lor poetice.

Iată de pildă:

Fost-ai leleo când ai fostă,
 Și-ai rămasă ună lucru prostă.
 — Fost-ai badeo omă voinică,
 Și-ai rămasă omă de nimică.
 — Avuși leleo floricele,
 Și-acum ai sbîrcel pe pele,
 — Avuși badeo ochi dirji,
 Și-acum ești cu trupu'n cîrji.
 — Fost-ai leleo cu lipici,
 Și-ai rămasă cu fugi de-aici.
 — Fost-ai badeo omă vioiă,
 Și-ai ajunsă chiar ună strigoii.

Ca modelu de horă nu este alta mai nemerită decât cea publicată în «*Doine*» :

Iată hora se'nvîrtesce
La stejaru la rădăcină,
Vino puică, vină!

prelucrată de Alecsandri după cântecul vestitului Barbu Lăutarulă din Iași. De asemenea printre «*Doine*» nu găsimu pe nici una mai drăgălașă decât «*Dorulă Româncei*» :

De-ar vré bunulă Dumneșleu
Să-mi asculte dorulă meū,
De-aș avé unū copilașū,
Dragulă mamei ingerașū,
Cătū e ȓi și cătū e nópte
I-aș șopti cu mindre șópte,
Cătū e nópte, cătū e ȓi
Totū la sînu-mi l'aș păzi,
L'aș păzi, l'aș desmerdă,
Mi l de sêrutări i-aș da,
Și i-aș ȓice'ncetișorū
Nani, nani, pușorū!

«Cânteco populare, exclamă Adam Mickiewicz, sieriū sfîntū alū credinței, care legi vremile vechi cu cele nouă, în lăuntrulū tēū își depune o națiune trofcele eroilorū, speranța cugetărilorū și flórea simțirilorū sale! Oh! cântecū popularū, tu ai glasū și aripī ca Archangelii și adesea ai arme de focū ca dinșii.

«Flacăra mistue operele mânelorū omenesci, tálharii pradă comorele, dar cânteculū scapă din tóte și străbate omenirea. Dacă inimelē injosite nu-lū potū hrăni cu dorū și cu speranță, elū fuge în munți, se acață de ruine și vorbește de acolo despre trecutū.» (1)

Mângăerea pe care poetulū o află în glasulū patriei sale murinde, poporulū nostru a găsit'ō în cântecele sale!

(1) *J. Cratiunescu*, Le peuple roumain d'après ses chants nationaux. Paris 1874. Pag. 59-60.

Când apărură «*Legendele*», mai întâi rënduri rënduri în «Convorbiri Literare», apoi în volumele IV și V ale «Poesiilor complete», o mișcare voiósă de mulțumire se produse în publică, pentru atâtea lucrări ce înfrumusețau literatura și limba și pentru neosebita activitate a poetului.

Intr'adevăr versurile acestea puternice, elegante sunt scrise într'o limbă mai strălucitoare și mai bogată decât cele de până aci. De alt-fel și subiectele alese, dintre cari unele ca «*Dumbrava Roșie*» au tendințe epice, le înlesnesc sborul, oferind un material mai ales și mijloce de lucru mai întinse. Căci dacă faptele și ideile vieții intime, ori ale celei exterioare, au pasionat pe mulți scriitori, este o încercare multă mai meritorie pentru un poet de a se îmbrăca cu simțirea, credința, pasiunile ori virtutea ómenilor dispăruți, pentru a da o viêtă nouă trecutului. Pentru Alecsandri legenda fu forma preferită, sub care își întrupă cugetările și visurile în cele din urmă doué decenii ale vieții. Fondul lor eră dese ori împrumutat de la popor, a căruia înriuire poetică se observă în întreaga sa lucrare. Credințele cultivate și răspândite de dînsul sunt de alt-fel cele mai nemerite subiecte de legende. «Poporul se pricepe mai bine decât ori cine la minuni, nu numai pentru că crede într'însele, ci pentru că lucră la alcătuirea lor cu mi și mi de gândiri, de simțiri, de inchipiri.» (1) Dacă n'amă căută decât la basmele cu cari a fost legănată copilăria noastră, basme ce în mare parte sunt istoria unor vremi fantastice dar pline de pilde și de învățături morale, totuși amintirea acelor chipuri bizare de cari ne înfricoșam și a năsdrăvăniilor ce ne suscitau admirațiunea, pôte îmboldi o imaginațiune vie la făurirea unor legende, ce dormita de vreme îndelungată în vre un colț al memoriei. Dar Alecsandri, făcend parte amintirilor acestora, a atins regiuni mai înalte și a povestit împrejurări din istoria țerei, ori scene însemnate din viața eroilor, pe lângă acelea ce sunt numai o creațiune a fantasiei sale.

---

(1) G. V. Liteanu, loc. cit.

Aşa «*Răsbunarea lui Statu-Palmă*» nu este decât un basm pus în versuri, unde vedem un pitic înalt de o palmă și cu barba de un cot așifându la luptă doi uriași, pe «Strâmbă-lemne» și «Sfărâma-pétră», pe cari vedându-i morți sub grămețile de stânci și de arbori desrădăcinați:

Chicoti... apoi călare sări pe-unu epure schiopu,
 Și privind la uriașii morți pe munte și pe vale
 Dîse: «Mica buturugă carul mare mi-lu sprăvale».

Eră micu, cea mai neînsemnată dintre făpturi, însă foarte iscusită la minte Statu-Palmă, și de aceea fu biruitoru.

«*Grui-Sângeru*», ucigașul propriului său tată, este chiar eroul unui basm vechiu. El locuia într'unu «codru fără vieță», osîndit pentru crime comise de a udă cu gura o buturugă uscată, sub care era mormîntul tatălui său, până ce va da dintr'însa «muguri verzi și flori».

«De-o jumătat' de secolu, sub gîndul ce-lu omoră,
 Elu în genuchi se sue și în genuchi coboră
 Pe culmea vîrfuită de négra buturugă . . . .
 . . . . Sărmanul merge în vale și ica o gură plină
 Cu apă din isvóre, vióe, cristalină,
 Apoi se 'ntorce iarășl la delu pe culmea arsă,
 Și încetu la rădęcina copacului o varsă . . . .
 . . . . Dar vai! trecu nopți, trecu zile, trecu ani, și câtu muncesce,
 Zadarnicu! buturuga nu mai reînverdesce! . . . .

Odată însă, găsindu în cale-i o păsărică aproape mortă de seto pe o arșiță cumplită, elu o reînvie dându-i să bea apa ce purtă în gură, fără de a lăsa să alunece o singură picătură pe gâtul său, deși îi ardea peptul de uscăciune; atunci deschidendu-se cerul, i se arătă chipul tatălui său, care-i deto ertare.

Buturuga înverdisce, intru atata o faptă bună câtu de mică cum pănesce cele mai negro crime înaintea lui Dumnezeu.

Negreșitu, cea mai importantă dintre legendele istorice naționale

este «*Dumbrava Roșie*». S'a ȃisă, «că poetulă a cãntatũ acestũ episodũ din trecutũ simțindũ ore-care oboselă, de nu unũ desgustũ pentru deșertăciunea prezentului, și că acestă a lui înturnare cãtre faptele mãrețe ce aũ ilustratũ pe strãmoși, erã manifestarea dorinței de a redeșteptã spiritulã naționalũ, înjositũ de amãgirile și desilusiunile ce-lũ apãsãũ, în urmã neisbãndei manifeste a generațiunei dela 1848 de a transformã, precum fãgãduise, starea și nãravurile politice ale țerei». (1) Se pôte ca și o ast-felũ de socotințã sã fi intratũ în hotãrirea poetului, dar socotũ cã acestã opiniune e mai multũ o apreciere personalã decãt o criticã imparțialã, fiind-cã dacã a fostũ o considerațiune care a influențatũ mai puținũ asupra lui Alecsandri în acestã epocã a vieței, apoi de sigurũ este aceea politicã, de mrejele cãreia s'a feritũ cãtũ a pututũ mai multũ. Și mai întâi, din întregã-I lucrare rezultã cã constanta sa preocupare era Românulũ, pe care-lũ iubiã din totũ sufletulũ și avea clãdite mari speranțe asupra viitorului lui. «Ilũ iubescũ, ȃice elũ, pentru cã e simplu și frumosũ la înfãțișare, curatũ, înțeleptũ, veselũ și poeticũ în graiulũ lui, fiind-cã respectezã bẽtrãnețele și-și iubesc pãmintulũ, și-I atãtũ de mindru de numele sãu în cãtũ ilũ dã ca unũ semnũ de cea mai mare laudã orĩ cãruĩ omũ vrednicũ, orĩ cãruĩ vitetzũ, fie chiar de sãnge strãinũ.» (2) Iar din corespondența sa particularã cu Ion Ghica reese în modũ neĩndoiosũ, cã dacã ilũ interesã ceva, erã numai sãrta țerei și a poporului, pe care ar fi fostũ fericitũ sã le vadã scãse la unũ bunũ limanũ: «cãci, ȃicea, numai Colegiile Franciei și ale Angliei aũ fãuritũ noua Eladã, pe cãnd noi Romãniĩ totũ atãtũ de strãnepoți ai lui Virgiliũ, Tacitũ, Cicerone, Cesarũ și Traianũ, precum Greciĩ sunt ai lui Omerũ, Sofocle și Pericles... noi amũ trebuitũ sã ne înfãțișãmũ lumעי sub propriile nãstre pone, iar nu acelea ale strãbunilorũ, și e cu atãtũ mai bino pentru noi.» (3)

Așã dar nici revendicare nici diversiune nu credũ sã fi fostũ in-

(1) G. V. Iileanu. Convorbiri Literare. Loc. cit.

(2) V. Alecsandri, Opere complete. Proșã Romãniĩ și poesia lorũ.

(3) *Scrisori cãtre Ion Ghica*. Colectiunea Acad. Vol. II.

demnulă ce și-a dată Alecsandri a scrie acéstă legendă, și cu atătă mai puțină o preocupare politică.

«*Dumbrava Roșie*», împărțită în 8 capitole, e dedicată lui C. Negri, faptă ce a făcută în adevără pe ună să credă în probabilitatea celor de mai sus, dar care n'a fostă decât ună omagiă mai multă prietenului de copilărie și pilotului îmbătrănită ală tinerimeă moldovene contemporane poetului.

— Albertă, Craiulă Lehei, făcuse ună visă mare,
Ună visă de năvălire, de'nvingeră gloriose!
Elă se vedă puternică, pe-ună armăsară călare,
Infiorândă cu spada-I popore numeroșe! . . .

Primulă dintre poporele ast-felă călceate fură Moldovenă; dar Ștefană celă Mare strigă: la arme! și din tôte părșile

. . . . . apărătoră. . . . .
Eșă ca frunza-n codri la vintulă primăveră,

alergă

La glasulă scumpulă ală țereă ce-I chiamă într'ajutoră!

Taberele dușmane sunt față în față, lupta se încinge și . . . (descrierea ei este admirabilă făcută). . . Albertă îngâmfatulă, bătută, scapă cu fuga, Leșă sunt nimicișă, iar poetulă termină descrierile sale prin o grandioșă amintire:

Colea'n astă dumbravă, copacișă urieșă
Sunt locuișă, se spune, cu sullete de Leșă.
Pe timpulă bărbăției a prinsă Ștefană celă Mare,
O óste de năvală, ș'a pus'ă ca să are;
Iar în pămîntulă negru, cu sânge-amestecată,
Spre lungă pomenire elă ghindă a semănată. . . .
. . . . . Așă scria Românulă a sale fapte mari,
Cu feru'n brazdă neșă. . . și așă Românulă aro
Pămîntulă seă dreptă carte și plugură cărturară!

Intrăga lucrare, deși pôte modelă de limbă frumoșă și de energică inspirație, cu tôte descrierile sale de bătălișă și discursurile patriotice, ne lasă însă cam reci.

O frumoasă pagină de vitejie este legenda «*Danŭ Căpitanŭ de plaiŭ*», în care poetulŭ dândŭ liberŭ cursŭ dragostei ce purtă Românului, îi atribuie toate calitățile, toate virtuțile, toate norócele, chiar și pe acela de a luptă singurŭ contra unei orde tătărăscŭ:

AI timpilorŭ eroiciŭ imagină-augustă,
Pe când eră elŭ tînărŭ lumea-l părea'ngustă
Pentru bine și largă, prea largă pentru răŭ!
Elŭ ar fi vrut'o bună, ca bunulŭ Dumnezeu;
Deci îl plăcea să'nfrunte cu dalba-l vitejie
Pe cei care prin lume purtau biciŭ de urgie!...

Figura bătrânului e frumoasă ca și purtarea lui. Descrierile luptelorŭ și a năvălirei Tătarilorŭ în Moldova sunt mișcătoare, iar sfirșitulŭ este demnŭ de o așa «imagină-augustă». Prinsŭ în fine de Ghirai Hanulŭ, Danŭ imploră voia de a îmbrățișă încă odată pămîntulŭ țerei; e lăsatŭ liberŭ, trece riulŭ, ingenuchiă și sărută țărîna Moldovei, «ce tresare și care-lŭ recunosce»; apoi întorcându-se intră în cortŭ și móre. Generositate și nobleță de simțiri ale unei inime pline de celŭ mai curatŭ patriotismŭ.

O altă scenă, cu cadru mai intimŭ, este legenda «*Ghióga lui Briarŭ*», unŭ bivolarŭ care cu o svirlitură de ghiógă ucide «unŭ bivolŭ cu ochii crunți», care alungă pe Dómna Ana, fiica lui «Dragoșŭ-Vodă», întórsă din robia Tătarilorŭ. Elŭ scapă copila de mórte, dar undesce mórtea în sufletŭ, căci se înamoreză de Domnița, ce nici că se gândiă la elŭ.

Luptândŭ cu gânduri noue, cu simțŭ de lungă jale
Și cu mirarea vie a gândurilorŭ sale,
Vedut-a, nevêdut-a minunca ce-a vedutŭ?
În inima lui zace unŭ dorŭ nepriceputŭ,
Și câtŭ e ziua lungă și nóptea câtŭ de lată,
Nu-și póte rupe dorulŭ și gândulŭ dela fată!....

Ce s'a făcutŭ Briarŭ nu se scie.... «dór vulturii ce se rotescŭ de-asupra unei prăpăstii, peste care stă aruncată ghióga lui», să spună despre vitelzulŭ amozcŭ.

Dar iată legendele orientale, acelea în care Alecsandri și-a revărsat strălucirea ce-î «fermecase ochii și mintea îi furase» de

Sub cerul cu nouri viorii,
Bătuși cu focu de stele ca ochii de huri,
Și de pe valul sprinten și falnic cetate,
Minune 'n fața cării viu inima se bate....

Cea mai frumoasă, este un episod din veacul al XVII (1669) dintre Sultanul Ghazi Murad și poetul Hagi Mustafă, numit și Bechri (bețivul). Pe când Murad se ducea cu mare pompă la At-Meidan să tragă cu arcul, e înfruntat de acest Mustafă, un fel de Diogen turc, imputându-i că nu e demn de a fi Padișah, fiind crunt, nedrept și vărsător de sânge! Sultanul, deși foarte mișcat și mândru, îl ertă, dar îl cheamă în palat, unde Mustafă îl dojenesc iar că nu cunoște adevărata fericire a vieții, adică uitarea, uimirea prin beție. Sultanul îi ascultă povăța și în noaptea Bairamului:

Pe splendide covore molatice, persane
Pe perne de mătase cusute de Sultane,
Ședă față 'n față singuri, Sultan Murad Ghaziul,
Sultanul prea puternic, și Mustafă Bechriul.
Alătura cu dinșii pe jos sunt așezate
Tablale mari de aur cu fructe încărcate,
Și cupe 'n petre scumpe și largi cristaluri pline
De vinuri și de vutce, topaze și rubino....

Și bea și filosofeză și se simte fericit în aiurarea minții aprinsă de fumul bețurii, iar Murad strigă:

Să bem până la morțe! căci morța chiar de ghică
Prin farmecul beției devine-o nouă viață!

În avântul acestei rătăcirii, Murad însă se destăinuiește lui Bechri «scumpul său frate», căruia vrea să-i dea totu: «tronul și flota și armata», ca să păstreze pe lume numai:

O fată, o minune, un scump mărgăritar,
Adusă 'n noaptea aceea de negrul său Kizlar....

Fata însă e copila lui Bechri:

Care cu brațu-I feciorescū
Respinge pe Sultaulū sub ochiulū părintescū.

Acesta, turbatū de mânia, o aruncă pe feréstră la nisce tigri, iar Bechri desperatū vedea cu 'nfiorare:

Cum tigri, beți de sânge, rupeău cu lăcomie
Bucăți de carne albă din fata încă vie.

Sultaulū bétū căduse cu fața în sus pe covóre; atunci Mustafă, «cătândū lungū la dinsulū cu gândū rēsbunătorū» și deschidēndu-și o vină dela brațū, aprópie rana de buzele lui Murad, care «cuprinsū de spasmurī suflă din greū», și-I strigă:

A! féră ne'mpăcată, de vinu te ai săturatū?
Bea sânge dar, bea sânge din inima-mī vērsatū!

Sângele se închógă în gura tiranului, care svircolindu se móre înăbușitū; apoi Bechri, oșindū în grădină, cade mortū pronunțandū numele fiă-sei: «Peringhis». Colorată, vie, elegantă, plină de energie și de gândiri poetice, bucata acésta e unū micū giuvaerū, ce merită tótă lauda și tótă atențiunea cetitorului.

Printre legendele isvorite din închipuirea poetului, una mai alesū, «*Pohod na Sybir*», e admirabilă. Ea zugrăvesce chinurile ce suferē exilații ruși în calea lorū către Siberia și e scrisă cu lacrimi pentru miseria celorū desmoșteniți în acéstū secolū de libertate și de lumină, ființe jertfite urelorū saū intrigelorū politice, cari pierū lip-site de speranță și de mângăerea patriei!

Sub cerū de plumbū întunecosū,
Pe câmpū plinū de zăpadă,
Se trăgănéză 'necetū, pe jos,
O jalnică grămadă
De ómeni triști și înghețați,
Cu lanțurī ferecați!

Dar unde merge acéstū poporū,
Ce nu mai are 'n lume
Nici o sperare 'n viitorū,
Nici patrie, nici nume!
Se duce, ștersū dintre cei vii,
Să móră prin pustii!...

O altă legendă, gingașă ca o copilă și fragedă ca un bănu revărsat de zori, este «*Legenda rândunice*». Aci lucrurile se petrec în lumea fantastică a metamorfoselor. Rândunica înainte de a fi pasăre era fiică de Impărat:

O gingașo comoră formată din senin,
Din raze, din parfumuri, din albul unu crin,

pe care o deit, «caborită din zodia cerescă», o înzestră cu toate darurile, menindu-i toate fericirile. Fetița creștea într-o zi câtă alta într-o lună și toate mișcările ei erau asemenea cu acele ale unei pasări. Făcându-se mare, o vrăji un băburător cu mulțime de cuvinte de iubire, și pândind-o într-o noapte când se dusesse la pirău să se scalde, îi fură vestmintele. Făcându-se deit:

Copila cu grăbire din valuri ese-afară.
Ah! unde-i e rochița și unde ală ei noroc?
Ea vede sburătorul cu ochii mari de foc,
Ce vine și o cuprinde cu brațele într-o clipă:
Dar grabnic se aude ună freacăt de aripă,
Și dalba'mpărată din brațe-i dispărându,
Se schimbă 'n rândunică și fuge 'n ceru sburându!

Ideea este ingenioasă. În locu de a analiza brutalitatea pasiunii și rătăcirea minții, poetul iea calea metamorfosei, întrebuițându minunea ce acoperă totul cu mantia ei de taină. Totu ast-fel și în «*Legenda ciocărliei*». Alecsandri a așezat printre legende și «*Cântecul Gintei latine*.»

Se știe că în anul 1878 «Societatea pentru studiul limbilor romane» din Montpellier instituise un premiu, constând dintr-o cupă simbolică de argint, oferită de A. de Quintana, pentru autorul celei mai bune poezii asupra «cântecului Latinului său ală Gintei latine», în scopu de a-l pune în musică și traducându-l în toate idiomele romane să-lă împrăștie în lumea latină.

Veniră poezii din toate părțile locuite de Latini, dar comitetul serbărilor, compus din Frederic Mistral, cel mai mare poet

provençală (autorul lui *Mireille*), Charles de Tourtoulon, Președintele țisei societății, Anfos Roque-Ferrier, Secretarul ei, Albert de Quintana y Combis, Președintele jocurilor florale din Barcelona, și Dr. M. G. Obedenaru, compatriotul nostru, recunoscără că poezia lui Alecsandri îndeplinea singură condițiunile concursului. Pusă în musică de Marchetti (din Roma) ea fu cântată în ziua de 10 (22) Maiu 1878 la Montpellier cu ocaziunea serbărilor societății în cestiune, în fața unui publică de peste 60.000 de auditori, printre cari mulți omeni însemnați de litere francezi și străini. Alecsandri primi din toate părțile locuite de Români felicitări. Primăria de Iași dete uliței sf. Ilie, unde s'a născută poetulă, numele de «Strada Alecsandri» și votă 5.000 de lei pentru facerea bustului lui, care să fie așezatū în Aula Universităței, iar în Bucuresci i se dete în sala Teatrului unū mare banchetū presidatū de Alex. Crețescu (Primulū Președinte atunci alū Curței de Casațiune), la care luară parte toate notabilitățile politice, literaturei, artelor și sciinței, și i so făcură multe ovațiuni.

Iată unū triumfū alū geniului și alū limbei române, care ar trebui să ne mîndrască și să ne amintască de-apururea pe «bardulă latinităței». Și să ne mîndrască cu atătū mai multū, cu cătū nu în timpī de liniște și de odihnă a avutū să cugete și să scrie poetulă, ci în vremi de grea cumpănă, cum se țice, când țera, prinsă într'unū rășboiū alături cu o mare Impărăție, trebuiă să-și încordeze inima și puterile pentru biruință! Și biruința fu strălucită sub povățuirea Căpitanului său și cu avintulū vitejescū alū flăcăilor ei fără frică de mörte. Așa că acestū «cântecū» alū lui Alecsandri — răsunsetū puternicū alū nēmului — fu închinatū de întręga latinitate glorioșilorū coboritori ai ostașilorū lui Traianū.

Glorie, vitejie, isbândă! Câte mîndrii, atâtea suferinți. «Dulce et decorum est pro patria mori». . . adevărū strălucitū dar cruntă încercare! Nu atătū mörtea pricinuesce gróza rășboiului, cătū lipsurile, durerea, surprinderile necunoscutilui, desnădăjduirea de a fi o sarcină vieței când te veți ciuntitū ori neputinciosū de a luptă! Căci cei ce mergū înainte cu fruntea semetă și cu sufletulū plinū de incre-

dere, nu știu nici trebuie să știe despre crâncenele goluri ce lasă printre dinșii. Numai după victorie, sub adăpostul drapelului triumfător, se pot ei număra și li se strânge inima și se simțesc singuri în fața nemărginirii, căutându în zadar pe cei perduți de veci.

Eroi necunoscuți, ființe nemuritoare! din sângele vostru s'a plămădit libertatea noastră și din oțelul ce v'a trimis lovitura de moarte s'a făurit coróna regală, ce strălucesce adî pe fruntea lui Carol I! Peneș Curcanul și sergentul Mătrăgună au înfipt stégul independenței pe pămîntul dușmanului, și la umbra numelui și faptelor lor crește poporul, care mâine de va fi nevoie va purcede iar voios la bătălie.

Românul e plugar și soldat. El își iubesc și-și apără cu viața pămîntul; acesta i-a fost simbolul credinței, acesta puterea tainică cu care a resistat împotriva urgiei ómenilor și a vremei! Și neschimbat rămas-a în tot-deauna! Iată cum singur ne povestesc isprăvile sale:

Plecat-am nouă din Vaslui Și cu sergentul dece, Și nu eră, decât nimănu, În peptu inima rece. Voioși ca șoimul cel ușor Ce sbóră de pe munte, Aveam chiar pene la picior, Șaveam și pene 'n frunte!	Toți Dorobanți, toți Căciulari, Români de via veche, Purtându opinci, suman, itari Și cușma pe ureche. Ne dase nume de Curcan Un hitru bun de glume, Noi am schimbat lângă Balcan Porecla în renume!
--	---

Din câmp, de-acasă, dela plug,
 Plecat-am astă vară,
 Ca să scăpăm de Turci, de jug,
 Sărmana scumpă țără.
 Așa ne spuse 'n graiul său
 Sergentul Mătrăgună,
 Și noi ne-am dus cu Dumnezeu,
 Ne-am dus cu voe bună!

Totul caracterul Românului și întregul războiul din urmă sunt zugrăvite în această minunată poveste eroică, fără îndoială cea mai

frumósă și mai populară ađi în totú cuprinsulú țérilorú románo. Nimicú nu e lăsatú afară, nimicú nu e de prisosú. Imprejuráriló și operáțiuniló luptelorú, caracterulú militarulú și nepăsarea lui proverbială în fața pericolului, îndeplinirea cu sfințenie a datoriei și dorulú nesfírșitú de camaráđii perduși, tóte sunt cu căldură spuse și la loculú lorú așezate, în câtú ai crede că poetulú, credinciosú deprinderilorú sale din tinerețe, a urmăritú pasú cu pasú pe cei «noué și cu sergentul đeco», dintre carí vai! nu se mai întórse decât unulú înapoi ca să povestéscă isbânda copiilorú, carí îi vorú aduce unú «ulciorú de apă de sub stâncă, să-și stingă pojarulú sêú de dorú și jalca cea adincă».

De aceleăș simțeminte se însuflețescú și cele-lalte bucăți, «*Sergentulú*», «*Păstorii și «Plugarii*», «*Frații Jderi*», «*Căpitanulú Romano*», «*Hora dela Grivița*» și mai alesú «*Oda ostașilorú români*», unde găsimú nobile idei ímpletite cu falnice meniri pentru viitorulú țérei și alú poporului:

Dela Domnú pân' la opincă duși de-o sórtă norocósă,
 Vați legatú în logodire cu isbânda gloriósă,
 Și-ați făcutú ca să pricepemú a trecutului mărime,
 Măsurându-vé de-o sémă cu-a strămoșilorú 'nálțime,
 Arătându precum din nourí mîndrulú sóre se arată,
 Cine-amú lostú odinióră, cine iar vomú fi odată!
 Căci probat-ați în avîntulú vostru lumel în mirare,
 Că din vulturú vulturú nasce, din stejarú stejarú răsare.

Și ca și cum poetulú ar bine-cuvintă, patriarchú bătránú de ąile, acéstă falangă de eroi, prin gloria căreia vede ínsiripându-se visele și speranțele tinereței sale, elú le spune :

Pasú dar! pasú totú înainte, timpulú vechiú din nou zoresce,
 Viitorulú României dat-a mugurú ce 'ncolțesce;
 O copil! de voi sunt mîndru, simtú acea mîndrie mare,
 Care cresce cu mărirea unuí némú în deșteptare! -
 Mi-am văđutú visulú cu ochii, de-acum potú să morú ferice,
 Astăđi lumea ne cunósce : Románú đice, vítózú đice !

Dar Dumnezeu i-a prelungit încă multă prețioasă-i viață, pentru a asista cu mindria în sufletul la proclamarea și încoronarea primului Rege al României, precum și la săvârșirea multor acte mari pentru întărirea și propășirea țerei, intrată acum cu onoare, precum prevestise, în cerul statelor de sine stătătoare ale Europei. Micele Principate, smerite și sârbede, pe cari odată le arendau Turcii lingușitorilor săi favoriților și erau prada hrăpitorilor străini, se înalță acum ca un falnic și verde stejar la poarta răsăritului, pentru a ține la nevoie peptul furtunelor și a adăposti la prilejul păserelele, cari gonite de șoim își caută scăpare în umbra frunzișului său!

Generoasă și primitoare, vitează și voinică, iată cum o salută poetul prin cântecul său dela «*10 Maiu 1881*», îndeplinindu ast-fel un act de devotament către Coronă și un altul de recunoștință către țară, căreia de 40 de ani îi închinase toate bătăile inimii și toate aspirațiunile sale:

Onor, mărire, fală și viață și tărie,
Să fie a ta parte în secol, Românie!
Oțelul din Coronă cu glorie-i bătut
În luptă. Ajutată de sacra Provedință,
Orî care fapte grele păreau cu neputință,
Tu le-ai dorit pe toate, pe toate le-ai putut!

Așa legat pare că de destinele țerei, Alecsandri avea până în ultimele clipe ale vieții să trăiască din traiul ei, să se bucure ori să sufere cu dînsa, și toate aceste simțiri să le prefacă în cânturi. Nu era împrejurare însemnată, la care glasul său tot-deauna armonios să nu se audă ridicându-se de-asupra tuturor; nu tresăria nici odată inima fericită sau îngrijată a Românului, fără ca dînsul să nu-l împingă cu cuvinte de dragoste ori de mângâere. De altfel numele lui era venerat și locul ce ocupa în mijlocul nemului era poate mai înalt decît al celor mai înalți, fiind-că nu împrejurările nici cerințele trecătoare i-l însemnase, ci-l cucerise singur și-l ocupa cu onoare întru fala și bucuria tuturor.

Pe lângă acésta amicia Suveranilorŭ creşcea din Ńi în Ńi pentru dînsulŭ. Fie-care isbîndă literară a sa eră o sĕrbătore, Ńi cele mai măgulitore dovedŭ de iubire i se dedeaŭ la orŭ ce prilejŭ. Aşă pentru întăia oră la noŭ, lui i se acordă Marea Cruce a Stelei României ca rĕsplată a meritelorŭ literare. Mai multŭ decăt atâtŭ Guvernulŭ în care se află atunci vechiulŭ sĕu amicŭ Kogălnicĕnu, cu încredere în patriotismulŭ sĕu, îi propuse în momentele grele ce aŭ urmatŭ pentru demnitatea Ńi siguranţa ţerei după încetarea răsboiului dela 1877—78, de a se duce la Roma în misiune diplomatică. Iată cuprinsulŭ telegramĕi Ministrului Afacerilorŭ străine, adresată la Mircesĕi la 7 Februarie 1878: «Îmi e cu neputinţa să credŭ, că pe când destinele ţerei sunt la ordinea Ńilei Ńi că toŭi României cari aŭ lucratŭ la renascerea României continuă misiunea lorŭ, tu singurŭ să vrei a rupe cu trecutulŭ tĕu Ńi să te mulţumescĕi cu poesia. Vrei să te ducĕi la Roma în misiune extraordinară? Nu voi Ńice că în Italia e frigŭ? Rĕspunde-ni iute, căci evenimentele se apropie. (semnatŭ) Kogălnicĕnu.» (1) Rĕspunsulŭ sĕu nu lăşă nici o îndoială despre devotamentulŭ ce purtă intereselorŭ ţerei, din norocire însă lucrurile luară după acésta unŭ cursŭ favorabilŭ, înţelegĕndŭ coŭ dela Petersburg că ţera Ńi armata, ce aveaŭ în fruntea lorŭ pe Carol de Hohenzollern, «nu se vorŭ lăşă să fie desarmate», precum le ameninţaŭ de a fi pentru că se refusă cesiunea de bună voe a Basarabiei.

Alecsandri deveni ôspele Castelului Peleşŭ, unde petrecea câtă-va timpŭ în fie-care toamnă. «Făcea parte din familie», imŭ Ńicea odată M. S. Regele, vorbindŭ cu dragoste despre dînsulŭ. Acolo undi multe din frumóscele lui cântece, pe cari le depunea prinosŭ de caldă admirare la picioarele Augustei lorŭ inspirătore, Carmen Sylva. Iată de pildă cum exprimă elŭ dragostea Reginei pentru braŃii dela Sinaia:

De-aş avĕ braŃii lângă mine,
Când staŭ închisă 'ntr'unŭ palatŭ,
Şi viulŭ Peleşŭ care vine
De sus din falniculŭ Carpatŭ;

Ah! eŭ n'aş sci cum érna trece,
Căci braŃii mei cu frunza lorŭ
Arŭ coperi zăpada rece,
Ş'arŭ îngână tristulŭ meŭ dorŭ.

(1) *Acte Ńi Documente diplomatice*, publicate de Vasile M. Kogălnicĕnu. 4 broşuri. Tip. T. Basilescu. Bucureşĕi 1893.

Ah! brații mei veniți în vale,
 Veniți cu mine 'n ori ce locu,
 Și răspândiți în a mea cale
 Umbriri și visuri de noroc.

Atunci din inima-mi senină
 Voru înflori cântece dragi,
 Cum înflorescu din rădăcină
 Pe lângă voi rumeni fragi!

Amu puté face unu mánunchiú din flori de acestea, culesse pe cóstele muntóse ale délurilorú ori rėsárite in zori pe marginele piraclorú, flori cari ne-arú spune despre vieța plácutá ce ducea poetulú in castelulú feericú, unde Zina drágálașá cu ochii visátori, ínsoțindu-și graiulú dulce cu murmurulú lirei, îi destáinuiá visurilo ei de poetú ori îi tálcuia acelu minunatú «înșirá-te mágárite» alú poveștilorú ce-í șoptise Peleşulú, punéndú harfele să cânte duióse și rápitóre melodii.

Și ne-ar mai puté spune, cá elú ascultá cu totú sufletulú acele fermecátóre accente, dándú sború gândulú fericitú de a găsi privilegiú de pribegie in lumile ideale ce i se deschideaú innainte-í prin magica putere a atátorú geniale grații. Dar séra, la lumina lámpilorú cernutá prin mátase trandafiric, când fie-care trebuia să plátéscá «Dómnei» tributulú de veselie, cum sciá elú să găséscá totdeauna cuvintulú de spiritú care însuflețiá risulú, și cu ce vervá istorisiá cálezoriile lui și obiceiurile mai alesú și datinele țéranului nostru, pe care-lú punea necontentitú la loculú celú mai cu vadá alú împrejurárilorú! Cum desfășurá calitáțile firei și inimei lui, ca o pánzá frumosú zugrăvitá, inaintea unorú ochi ispititorí!

Câte prevențiuní n'a combátutú, câte idei greșite n'a alungatú cu graiulú lui blándú, așezatú și convingétorú!

Erá clocinte, cáci spusele lui eșiau din adínculú inimei și causa-í era sfíntá și cu sfínțenie priceputá și ascultatá! Cântecele poporale erau privilegiulú celú mai nemeritú pentru a lámuri multe din nára-vurile poporului, ce alt-felú arú fi trecutú neînțelese, ori arú fi párutú stranií, și multú a contribuitú elú ast-felú la îndrágirea firei și vieței Románului, a cáruia vitejie fusese privilegiú de entusiasmu și de mindrie și pe care-lú găsiá tot-deauna vrednicú de a figurá într'unú tabloú. «De va ședé, spunea elú, lungitú pe érbá la póle de codru, de va sta in picióre rezematú pe unú toiagú

lângă turma de oi, de va săltă în horă cu pletele în vînt, de se va coborî pe o cărare de munte cu durda pe spinare, de se va aruncă voinicesce pe unŭ calŭ sĕlbatecŭ, de va cărmui o plută cu catargurî pe Bistrița saŭ pe Oltŭ, orî cum l'oi privi, fie plugarŭ, fie ciobanŭ, fie călărețŭ, fie vinătorŭ, fie plutașŭ, te vei minună de firésca lui frumusețe.» (1)

Și urechile carî-lŭ ascultaŭ, i-aŭ înțelesŭ gândulŭ, și inimele ce băteaŭ de odată cu a lui, i-aŭ pĕtrunsŭ dorulŭ, fiind-că graiulŭ lui rĕsună de mîndria și simțirea i se încălđia de năzuințele unŭ întregŭ poporŭ. După acĕsta, la 1882, îlŭ vedemŭ compunĕndŭ frumósă baladă «*Dilele Babei*»; anulŭ următorŭ scrie «*Oda la statuia lui Ștefanŭ celŭ Mare*»; apoi la 1886, cŭ ocașiunea inaugurărei bisericeî episcopale dela Curtea de Argeșŭ, așternea într'o legendă poporală istoria reclădirei acĕstuî superbŭ monumentŭ naționalŭ întru lauda și pomenirea Auguștilorŭ Suverani, carî luase o atătŭ de vie împărtășire la podóba și strălucirea lui!

Unŭ singurŭ omŭ de vîcĕță tare
Pórtă'n sinŭ miî de ómeni țari,
Precum o ghindă'n cójă-i are
Unŭ verde codru de stejari.

Acĕstă lucrare poetică pare a fi cea din urmă ce a datŭ elŭ publicităței. Trebuie să adăogămŭ însă, că dela 1884 Alecsandri ocupă postulŭ de Trimisŭ extraordinarŭ și Ministru plenipotențiarŭ alŭ M. S. Regelui la Paris, postŭ în care, pe lângă demnitatea și distincțiunea cu care a reprezentatŭ țera, a adusŭ multe și însemnate servicii până la cea din urmă și a vieței sale.

Amŭ terminatŭ aci cercetarea asupra poesiei lirice și a activității politice a lui Alecsandri, și purcedemŭ la studiulŭ lucrărei sale dramatico, pe care l'amŭ lăsatŭ într'adinsŭ la sfirșitŭ, pentru a dá în același timpŭ o scurtă notiță asupra originei și existenței teatrului la noi, a căruia desvoltare este în strînsă legătură cu dinsa.

---

(1) V. *Alecsandri*, Opere complete. Prosa, pag. 159.

Se dice că teatrul este școlă, în care societatea își formeză gustul, își îmbogățesce mintea, își înobilază inima și-și iea privilegiu de îndreptare a năravurilor; și dacă se numesce școlă este, că pe lângă plăcerea ce simțesc spectatorii într'insul, ei capătă și învățăminte și pilde pe cari nu le-ară luă alt-fel în viața reală. În anticitate teatrul eră tribună, catedră și scenă în același timp. Principiile de guvernare, lecțiunile de filosofie, de morală, de artă, exemplele de eroism, de devotament ori de abnegațiune, ridicolele, defectele sau patimele omenesci, toate se desfășura sub aripa strălucitoare a poeziei în fața publicului lipsit de putința de a se duce la școlă să iea învățăturele, pe cari drama și actorul i le dedea, distrăgându-l și instruindu-l totu de odată. Teatrul zugrăvind viața și ființa societății, ea își privesce ca într'o oglindă într'insul calitățile și defectele, învățându ast-fel a se deprinde cu cele bune și a îndepărta sau a disprețui pe cele rele.

Este un fapt netăgăduit însă, că în timpurile noastre misiunea teatrului nu mai este aceeași ca în anticitate. Prefacerile și progresele realizate au schimbat aproape cu totul atribuțiunile lui, date astăzi în sēma altor instituțiuni, iar civilizațiunea rafinându-ne gusturile și năravurile, n'a mai lăsat teatrului decât dōr însușirea de a ne distra, rare ori de a ne lumina și mai nici odată de a ne ameliora.

În România mai cu sēmă, teatrul s'a ivit de prea puțin timp, abia de 50 de ani, pentru a i se fi dat o importanță atât de mare; e de sperat totuși, că de acum încolo luându-se mai în serios, va da cel puțin pe scenă rōde bune pentru plăcerea publicului, căci pentru îndreptarea lui mare muncă i-ar trebui și puțină isbândă ar avē de așteptat.

Din câte se știu — scripte sau tradițiuni — nici în Țēra Muntenescă nici în Moldova ideea de teatru nu pētrunsesse până pe la 1812. — *Geamala*, (după povestirea ce mi-a făcut Principele Ion Ghica, un fel de momie îmbrăcată femeesce cu un cap mare, avēndu două obraze de gēmă sau de oglindă, cu trupul făcut din cercuri de butie, un fel de imens malacof lipit cu hârtie, cu pânză roșie

și cu totu felul de loloațe de cârpă colorată, de cordele și de përu de calu; avea cămașă cu altițe, folă, șorțu, bote cusute cu fluturi și cu arniciu roșu; avea 4 mâni împreunate, dintre cari două în față și două în dosu, ținându într'unele unu buchetu de flori și într'altel unu baston; acéstă păpușă înaltă de 2—3 stinjenî eră purtată de unu omu (ascunsu înăuntrulu ei) ce o mișcă dela drépta spre stânga, orî o săltă pe locu; une orî o plecă când cu o față când cu alta până la nivelulu spectatoriloru, făcuți rôtă în jurulu ei, pentru a-și vedé chipurile în oglindele obraziloru, spunându-le câte o glumă sau vre-unu cuvintu potrivit cu virsta orî cu exteriorulu fiecărui, *Irodîi*, *Vicleimulă*, *Colindele* la Crăciunu și la Anulu noă, *Hagi-Iarutulă* erau singurele petreceri spectaculoșe cu cari se îndeletniceau străbunii noștri, până ce pe la inceputulu véculu se arătară prin bălciuri și chiar prin casele particulare scamatorî și acrobați (în genere Turci orî Italiani), cari scoteau focu pe nasu, panglici pe gură, înghițiau săbiî, mâncau sticlă, își sfredeleau palmele și aveau mai cu sémă meștesugulu de a scôte dintr'o căciulă o mulțime de alte căciuli, de unde a și rămasu la noi vorba populară : «altă căciulă!» — Nu multu însă după suirea pe tronu a lui Vodă Caragea, unu Némțu clădi în curtea Banulu Manolache Brâncovenu (ađi otelulu Capșa) o baracă de scânduri, în care așeză unu felu de dioramă a mai multorū orașe din lume, a unor scene de rășboi, de încoronări, etc., etc., care stătū deschisă publiculu până la 1816.

În Moldova, unde sôrta teatrulu fu identică cu a celui dela noi, totu cam pe la 1812 veni o trupă germană sub direcțiunea unuia Brunner și dete timpu de doi ani reprezentațiunii în casele lui Gr. Ghica lângă Curtea domnească (ađi proprietatea lui Michel Daniel). La 1816, se construi în Bucureșci la Cișméua roșie (ađi Calea Victoriei 91), din porunca Domniței Ralu (fiica lui Caragea), o «sală de Club», pentru balurile boerimeî, în care unu némțu *Gherghy*, instalându o trupă melo-dramatică, deschise pentru întâia oră unu teatru. Totu pe atunci Gh. Assaki în Iași punea pe câți-va copii de boerū să jöce în casele lui Costako Ghica pastorala lui «Mirtii

și Chloe», tradusă de dinsul în românește după Gessner și Florian; iar mai târziu jucară «Alzira» de Voltaire, «Saul» de Alfieri și «Michaiu Vodă Vitezul» de Assaki; apoi ori ce urmă de teatru românesc dispărură până la 1821.

După plecarea lui Gherghy, Domnița Ralu, «fință cu gusturi artistice și avându simțul frumosului», înghetă o trupă compusă de tineri din școala elinică dela Măgurenu, care în scurtul timp putu jucă mai multe drame și pastorale în grecesce, până ce membrii Comitetului Eteriei înființară unu teatru cu repertoriu de piese pline de situațiuni și de declamări patriotice. Tinerii români cari învățau la școala grecescă, vedându că străinii le luase înainte și obțineau frumoșe succese, se hotărîră a-i imită, și la 1820 jucară pentru *prima oră în limba română* pe «Hecuba» lui Euripide, tradusă de A. Nănescu, în care I. Eliade ținea în același timp rolul Hecubei și făcea și pe suflorul. Ei mai jucară pe «Avarul» lui Molière și alte piese mici, dar ne mai putându luptă cu mulțimea greutăților, teatrul lor românesc, considerat că nu e bun de nimic și lipsit de ori ce sprijin, peri până la 1830, când C. Aristia puse căți-va tineri iubitori de arta dramatică să jöce în românește între altele «Césul de séră» de Kotzebue, tradusă de marele Logofétu I. Văcărescu și «Orest» de Alfieri, în care C. A. Rosetti se dice că interpretă cu o ferocitate atât de naturală rolul tiranului Egist, în câtu inspăimântă pe public și pe însuși Aristia. Succesul acestor reprezentațiuni indemnă pe unii boeri să iea măsură pentru construirea unui local de teatru, însă contribuțiunile personale la cari avusese recurs, nefiind îndestulătoare, ei preferă să transforme și să mărească vechiul teatru. Guvernul neajutându întreprinderea cu nimic, scena merse lângă, până când sub domnia lui Alexandru Ghica, I. Eliade, Ion Cămpineanu și C. Aristia înființară «Societatea filarmonică», care deschise o școlă de musică și declamațiune la 20 Ianuarie 1834. Băeții și fetole (de familii bune în mare parte), avându burse de studiu, învățară cu stăruință, până ce eșind pe scenă jucară cu multu succes în teatrul nou construit de Momolo în curtea

Clucerului Slătineanu (colțul străzii Nouă și Academiei). Societatea filarmonică și școala ei făcuseră progrese repezi; publicul era încântat, iar actorii jucau din ce în ce mai bine bucăți din repertoriul clasic francez și italian traduse în românește. Din nenorocire, boerii fanarioși și chiar unii dintre cei români, vădându că avântul ce se dedea spiritului public și ideile de libertate ce se desfășurau pe scenă puteau să le pricinuiască neajunsuri pozițiilor lor în stat, uneltiră totu felul de intrige, băgară chiar zizanii între membrii societății, astfel că după 2 ani ea se desființă, desființându-se și teatrul împreună cu dinsa, iar actorii se căpătură cum putură prin slujbe civile ori în armată. Unul singur, C. Caragiali, își formă o trupă, cu care plecă în Moldova, unde la Botoșani reuși a atrage atenția tuturor asupra sa.

De alt-fel în Iași lucrurile se petrecuseră aproape identic. După stăruințele lui G. Assaki, care la 1831 înființase la biserica Trei-Erarchi un cor românesc de 32 de elevi, se institui un «Conservatoriu filarmonico-dramatic» sub ocârmuirea Vornicului Ștefan Catargiu, Aga Gh. Assaki și Spătarul V. Alexandri (tatăl), în care elevii, femeii și bărbații, învățau muzica și declamațiunea. Ei debutară la 23 Februarie 1837 în localul din curtea lui Talpanu, numit «Teatrul de Varietăți», cu drama «Laperouse» și «Vedua viclenă» de Kotzebue, prelucrate de Assaki. Succesul fu mare și entuziasmul publicului plin de emoțiune, așa că teatrul căpătând și o subvențiune de 200 galbeni dela Michaiu Sturdza Vodă, putu după 15 luni dela deschiderea sa să dea chiar și opera «Norma» în limba română. Dar și aci se puseră intrigele pe lucru, Guvernul retrase subvențiunea și elevii părăsiră Conservatoriul. Norocul dori că la 1839 C. Caragiali sosi cu trupa din Botoșani, și la 14 Ianuarie 1840 se reîncepură reprezentațiunile cu «Elevul Conservatorului», piesă de C. Negruzzi; apoi urmară multe altele, între cari «Nenorocita păzanie a Bourcanului», o comedie de năravuri locale de Samoilu Botezatu. Acum Guvernul, vădendu progresul scenei române, numi o nouă direcțiune a teatrului, compusă din V. Alexandri, M. Kogălnicenu și C. Negruzzi, care însu în locu să se

îngrijescă de sôrta și îmbunătățirea trupei române, angajă actori francezi, «ca să fie, dicea el, dreptă pildă și învățatură artiștilor (?) noștri», dar în fond pentru a procura societății înalte o petrecere mai alésă, după deprinderea contractată prin străinătate, și mai cu sémă pentru a scăpa de controlul și strășnicia poliției, care urmăria aprig orî ce veleitate de critică pe scena națională. Este cunoscută întâmplarea lui Alecu Russo, carele într'o nică farsă punându pe un țeran să cânte:

Din Focșani la Dorohoi
Țera-I plină de ciocoî,

se vędu aruncat pe un geru aspru într'o căruță de poștă și dus la schitu la Soveja, în munții Vrancei. Acolo el petrecu 3 luni păzitu de gendarmi ca un vinovat, iar bieții actori ce luase parte în piesă fură îngrămădiți în nóptea chiar a reprezentațiunei într'o căruță jidovescă și trimiși spre pocăință la deosebitele schituri din munți. Iașiul remaseră ast-fel o érnă întregă fără teatru. (1)

Din asemeni pricină Guvernul își trase mâna de-asupra teatrului, care cădu cu tótă povera nevoilor sale pe spinarea celor trei membri ai direcțiunei, deveniți ast-fel fără de voe directori de teatru și siliți a lucra singuri pentru a scăpa scena română de o catastrofă. Ei compuseră decî, localisară, traduseră mai multe piese, cari fură bine primite de publicu. Multe din aceste lucrări s'aũ perdut. Numai din faimă se mai scie despre «*Orbulu fericitũ*» alũ lui Kogălnicenu, «*Bochet tatălu și fiulũ*» alũ lui Negruzzi, «*Spătarulũ Hazmatzuki*», «*Farmazonulũ dela Hirlăũ*», «*Cinovniculũ și modista*» ale lui Alecsandri.

Acesta fu începutul carierei dramatice a poetului nostru, carele însă fără a-și ascunde nici pericolele nici greutățile ei, mai cu sémă în acele timpuri de restriște și de înapoere, avu curajul de a lovi relele și vițiile orî în ce locu le descoperi. Iată cum însuși se exprimă într'o scrisore din 1840: «M'am gânditũ adesea la asemenea grea întreprindere, și fiind-că la noi nu po-

(1) V. Alecsandri, Opere complete. Prosa. p. 559.

sedămă încă nici libertatea tribunei, nici arma ȕilnică a jurnalismului, am proiectatŭ să-mi facŭ din teatru unŭ organŭ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelorŭ societăȕei năstre». (1) Și nu atăta fulgerele stăpănirii, nici susceptibilitatea lunei, cu alătŭ mai ōrbă cu cătŭ nu fusese atinsă de nimeni pănă atunci, ilŭ țineăŭ în locŭ pentru îndeplinirea scopului ce-și propunea, ci enormele neajunsuri ce-și aveau isvorulŭ în sinulŭ chiar alŭ teatrului.

Limba, joculŭ actorilorŭ și educaȕiunea publicului, iată cele trei mari lucruri pe cari Alecsandri avea să le prefacă, de nu să le creeze. Ele erau defecte organice ale instituȕiunii teatrului la noi, și ce e mai tristŭ, o că aŭ rămasŭ încă fōrte multe urme despre dinsele chiar în ȕilele năstre, înfloritōre amŭ putē ȕice în privire cu cele de atunci!

«Intr'adevărŭ, limba intrebuiȕată de traducătorii dramelorŭ franceze și germane eră ridicolă, greōie, displăcēndŭ auȕului și nimicindŭ interesulŭ pieselorŭ. Joculŭ actorilorŭ eră atătŭ de înapoiatŭ în cătŭ orŭ-ce lucrare, bună sau rea, spirituală sau prōstă, avea aceeași sōrtă: eră măcelărită fără de milă. Comediile cele mai fine se schimbaŭ în bufonerii lugubre... o adevărată păpușerie pretenȕiosă.» Excesulŭ, fie în ridiculŭ, fie în dramatisare eră criteriulŭ artei lorŭ dramatice, «căci în lipsă de modeluri, acești ōmeni, fără instrucȕiune, fără educaȕiune, adunați de prin colȕurile cancelariilorŭ, orŭ pripășiți din adîncurile mahalalilorŭ pe scenă, erau siliți să-și croēscă rolurile dupē inchipuirea lorŭ totdeauna greșită, declamândŭ cu patosŭ și cu contorsiuni de obrazŭ sau recitândŭ pe același tonŭ, fără de a se opri la locurile cvenite și mai alesŭ fără umbră de simțŭ naturalŭ, cele ce aveau de spusŭ. Publiculŭ asistă cu nepăsare la tōte aceste năsdrăvănii, căci nu avea idee despre condiȕiunile unui bunŭ teatru și părea dispusŭ a gustă mai multŭ farse grosolane și drame extravagante decăt lucrări de bună și înaltă comedie. Pentru elŭ unŭ individŭ ce se strimbă ca o momiȕă sau strănută lungŭ, desŭ și tare, e

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefaȕă. pag. X.

unŭ actorŭ de talentŭ, deși nu-lŭ numesco actorŭ ci caraghiosŭ; asemenea elŭ dă diplomă de artistŭ, însă artistŭ cu *ducă-se pe pustii*, aceluŭ ce sub pretextŭ de a fi dramaticŭ își sburlesco pĕrulŭ vulvoiŭ, scrișnesce din dinți, geme, rage, țipă, se bate de pereți, se trintesce pe pămîntŭ și se sbuciumă ca unŭ epilepticŭ.» (1)

Cu asemenea elemente Alecsandri avea totuși să rămăe credinciosŭ hotărîrei sale, purcedĕndŭ firesce treptatŭ, punĕndŭ frĕu imaginațiunei, făcĕndŭ actŭ de abnegare și condemnăndu-se la o lucrare restrînsă de potriva interpreților.

Subiectele nu-I lipsiaŭ, căci societatea eră plină de felurimi de tipuri ridicole sau nemernice, și dacă se impută ceva teatrului sĕu este, că reproducĕndŭ cu exclusiune, în prima sa periödă, numai actualitatea unei epoce, interesulŭ lui va merge totŭ scăđĕndŭ cu câtŭ se va depărtă de acea epocă.

De alt-felŭ sörta acĕsta așteptă pe töte scrierile ce se ocupă de împrejurări đilnice, și cele mai grabnicŭ trecĕtore sunt cele ce represintă mai multŭ înclinarea și gustulŭ decăt vițjile și greșelele unei epoce. Cine își mai aduce aminte acum de «*Iorgu dela Sadagura*» de pildă, o comedie în trei acte — prima sa comedie de nărvuri — ce a avutŭ mare rĕsunctŭ și a pricinuitŭ multŭ sânge rĕu boerilorŭ și cucónelorŭ plimbato prin străinătate, carŭ întorcĕndu-se în țĕră o criticaŭ și o disprețuiaŭ. Acĕstă manie ridicolă, căreia încă astăđi, *lucru de mirare*, mulți i-aŭ rămasŭ credincioși și o consideră ca förte de «bon-ton», eră practicată pe atunci de cei mari și găsiă mulți imitatori zeloși, mai virtosŭ în publiculŭ celŭ mĕruntŭ, firesce «nepurtatŭ peste hotarŭ».

Iată ce ne spune însuși autorulŭ despre succesulŭ acesteŭ comedii: «Se đice că Măria Sa ar fi förte nemulțumitŭ de öre-carŭ slichiueli adresate ispravnicilorŭ și judecătorilorŭ ce hărțuescŭ poporulŭ și cumpĕnescŭ dreptatea sub părintĕsca Sa oblăduire; se đice iar că mare a fostŭ culezarea mea de a pune pe scenă un grecŭ, Kir Agamemnon Kiulafoglu, și că acĕstŭ inceputŭ de campanie în

(1) V. *Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefața pag. XIX seq.

contra puternicilor și dăruie să ar pute sfârși pentru mine printr'ună neajunsă neașteptată.» (1)

Despre a doua a sa comedie, «*Iași în carnaval*», îndreptată contra celor ce aveau interesul de a nu se forma o opinie publică monită a condamnă faptele lor, totu elu ne spune, că «se ținuse chiar sfat tainic la Curte, spre a se luă măsuri contra tendenței revoluționare a tinerimei și spre a se înfrână autorul. Se pomeni chiar de mânăstire, se propuse închiderea Teatrului Național, se dete ordine aspre censurei»... Cine mai citește astăzi «asemenea vechituri»? cu tôte că într'insele se coprinde multu spirit și adevăr și că au, cu tôte simplitatea lor, mai multă valoare artistică decât o grămadă de produceri moderne eșite din pene pretențioase și nesărate.

Intre acestea Caragiali fu nevoit să plece cu trupa sa în București, unde deschise în sala Slătinonu «Teatrul de diletanți», în tovărășie cu C. Mihăilenu, Mali Cronibace, Lăscărescu, Ralița Stoenesca și alții. Acolo, timp de 4 ani, deteră ei reprezentații pline de interes, reușiră să-și facă mână bună pe lângă câți-va boeri patrioți, cari purtându-le de grijă căpătară chiar o subvenție dela Bibescu-Vodă pentru dinșii. Ei avură norocul să asiste la 1846 la punerea temeliei Teatrului Național de astăzi. După focul din 1847 plecară însă la Craiova, unde Caragiali și Mihăilenu fondară teatrul ce și până acum poartă numele lui Teodorini, succesorul lor.

După plecarea lui Caragiali din Iași, direcțiunea trupei române o luă pentru câtu-va timp B. Luzzato, care între alte îmbunătățiri introduse și luminările de stearin în sală și pe scenă și avu fericirea de a descoperi în Nicolae Luchianu, mortu mai deunăzi, unu talentu comic de primul ordin.

La 1846 Decembre 22, Teatrul nou de pe strada Copoului (astăzi ars) fu gata și Millo îi luă direcțiunea, păstrând-o cu câteva intermitențe până la 1852. Matei Millo, care după ce jucase la 1835 cu o trupă de amatori mai multe piese, între cari «Poe-

---

(1) Ibidem, pag. XVI.

tul romantic și Postelnicul Sandu Curcă», compuse de dînsul, stătuse călî-va ani în Franția spre a se perfecționa în studiul artei dramatice — Matei Mîlo, cel mai desevêrșit actor al Comediei române și minunatul interpret al operelor lui Alecsandri, creă acea serie memorabilă de tipuri, cari erau rupte din carnea și sufletul societății de atunci. Câte cêsuri plăcute nu au petrecut admiratorii acestui mare talent, privind-l cu ce vioiciune de mișcări și de spirit înfățișă personagiul rolului, cu cîtă putere de observațiune pîtrundea firea și însușirile lui, ce varietate de intonațiuni, ce jocuri de fisionomie potrivite cu împrejurările acțiunii avea, cîtă corectitudine în îmbrăcăminte și ce respect de detalii păstră — pîtra unghiulară a artei, — cum totu ce făcea eră în armonie cu întregul și nimic din greșelele ori slăbiciunile camaradilor săi nu-lu distrăgea nici îl deconcertă întru nimic, din potrivă adesea îi erau de bun folos pentru activarea jocului său propriu!

Ce minunată întrupare de caractere diferite, fie-care însă unu totu complet, intelectual și plastic; și nu numai ca interpret, ci ca autor și înscenator nimeni nu avea ochiul mai ager, mintea mai iscusită și îndemnarea mai practică. Pentru unu asemenea artistu făuri Alecsandri acele figuri contemporane, ce schițau prin câte-va trăsuri actualitățile comice născute dintr'o împrejurare, o preumblare, o întîlnire și neconținut luate din viața de tôte zilele.

Căci lucrarea lui nu este din acelea ce rîscolesc adincă pentru a descoperi adevêrul său pentru a studia pasiunile și conflictele lor; elu nu a fost unu cugetător ci unu observator, care «se mulțumia, odată subiectul găsit, de a întrevêde frumusețile ascunse într'însul, efectele ce ar pute produce, și de a le pregăti cît mai bine pentru punerea în scenă. De alt-felă această știință de pregătire nu a fost pentru Alecsandri unu scop, o preocupare. Elu nu a dat mare însemnătate artei de a combina împrejurările și incidentele în așteptarea desnodămîntului, nici a căutat să deștepte în cursul lor prin legea contrastelor curiozitatea,

simpatia, îngrijirea, toate simțemintele în fine prin care participăm la bucuriile și la durerile semenilor noștri.» (1)

La dînsul poetul liric se manifestă în orî ce ocaziune, de aceea lucrarea lui dramatică e inferioară celei poetice. Procedeu sîu este identic în amîndouă casurile. El privește de pildă inprejurul sîu o formă, o coloră ce-l încântă, sau observă o grupare de ființe, o scenă de năravuri care-l impresionează, și cînd imaginea lucrului vădută devine netedă, luminosă, orî firele intrigei sunt destul de inodate, atunci așteptă momentul inspirațiunei sau impejurarea prielnică producerei, și poesia orî comedia răsare ca flórea stropită de roua dimineței.

«El nu se ostenește căutîndu ca o abstracțiune idealul, ci profită de efectele simțite, de spectacolele observate, purtîndu și hrînind într'insele materialul culesu, pîna cînd indemnăt de puterea și de durata impresiunei pôte exprima cu totă vioiciunea lor simțeminte sau scene naturale, căci realitatea este punctul sîu de plecare.» (2)

Dreptu aceea l'amî puté apropiă cînd și cînd de Labiche în descrierea scenelor din societatea înconjurătoare cu vițiile și ridicolele epocel, sau de II. de Bornier, cînd dă intrupare chronicelor bêtране orî reinviéză chipuri simpatice din anticitatea romană.

Printr'insul nu învêțăm în sã a cunósce omenirea așã cum este și va fi în tot-deauna, în afară de influența imprejurărilor sau a timpului; caracterele sunt fôrte rare în teatrul lui, plin de chipuri interesante dar trecătoare.

Din acéstã cauză i s'a și făcutu imputarea că sacrifică studiul naturel și alu adevêrului fantasielor imaginațiunei și că atribuesce ca meritul principalu personagielor ce crează strălucirea stilului și elocința lirică, cu toate situațiunile dramatice în care ele se mișcă fără viețã proprie și fără putero de emoțiune în sã din cauza acéstã.

În poesia fie lirică fie dramatică, ideile orî simțirile nu sunt percepute și exprimate de dînsul decăt prin mijlocirea frumosului!

(1) G. V. Lîleanu, Teatrul lui Alecsandri. Convorbiri Literare, loc. cit.

(2) G. V. Lîleanu. loc. cit.

Dacă Alecsandri n'a fostu tot-deauna unu autoru dramaticu fericitu, a fostu insa unu autoru forte fertilu, caci lucrările lui cunoscute trecu peste 50 la număr, in cari nu intra acele făcute la ocaziuni, nici cele ce s'aũ perditu. Așa sunt 13 cantecele comice, 3 scenete, 3 operete, 13 vodeviluri, 10 comedii, 6 drame și 2 feeri, dintre cari Millo a creatu și a jucatũ pe cele mai multe.

Iatã de alt-felũ ce dice elũ însuși intr'o scrisore din 1850, dupã întorcerea din exilũ: «Teatrulũ naționalũ prosperẽzã sub direcțiunea lui Millo, intrãndũ pe o cale adevãratũ românescã. I-am incredințatũ mai multe piese, in cari artistulũ nostru favoritũ a creatũ tipuri neuitate și cari aũ obținutũ mare succesũ, precum: «*Kirița la Iași*», «*Kirița in provincie*», «*Herșculũ Boccegiu*», «*Mama Anghelușa*», «*Doi morți vii*» și altele. Este o adevãratã plăcere de a lucrã acum pentru teatru, caci trupa se îmbunãtãțesce pe fie-care òi, gustulũ publiculũ se formẽzã și intr'unũ cuvintũ arta dramaticã romãnã tinde la o perfecționare netãgãduitã» (1), și de bucuria acestui succesũ scriã lui Ion Ghica: «Fãcũ piese de teatru, in cari spunũ o mulțime de ocãri celorũ ce le meritã, și ele placũ publiculũ. Teatrulũ este singura tribunã ce ne-a rãmasũ, și profitũ de dinsa pentru a întreținẽ unele simțeminte pe cari stãpãnirea cautã sã le sugrume. Lucrulũ acesta reușesce mai bine decãt jurnalele. Jurnalele nu sunt cetite, dar la reprezentațiunii vine lumea și capõtã ideĩ. Asta e lucru mare.» (2)

Teatrulũ din Iași fluturã, dupã plecarea lui Millo in 1852 la Bucuresci, și lãngeði sub mãna mai multorũ direcțiunii neputincioase a-lũ scõte din fãgașulũ unei fatale rutine melodramatice, care l'a ținutũ de atunci și pãnã astãzi in locũ. La 1860 cu tõte astea, Kogãlnicenu, fiindũ Ministru, orẽndui unũ comitetũ, compusũ din C. Negruzzi, Al. Donici, I. Fãtu, Al. Fotino și Th. Codrescu, care fãcũ unũ regulamentũ de administrațiune rãmasũ insã neaplicatũ, și dupã acẽstã infructõsã cercare teatrulũ cãdũ iar pe mãni nedestoinice, din cari cãnd și cãnd Millo sau Pascaly, dupã cum

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefața. pag. XX.

(2) *Scrisori către Ion Ghica*. Colecțiunea Acad. Vol. I.

li se ură saŭ se supăraŭ pe cei din Bucurescī, voniaŭ să lŭ mai smulgă, înviorându-lŭ cu talentulŭ și foculŭ lor artisticŭ.

Cu venirea lui Millo în Bucurescī se auđi pentru întâia óră glasulŭ veselŭ și simpaticŭ al musei lui Alecsandri, care ridicându-se de-asupra tiradelorŭ inepte și patosului dramaticŭ, avŭ curînd unŭ plăcutŭ răsunsetŭ în inima publicului. Unŭ genŭ nouŭ îi ađiđa acum interesulŭ și dedea scenei române unŭ farmecŭ atrăgătorŭ. Ea înfățișă o lume cunoscută, cu deprinderi și cu păcate ce isbiaŭ ھیلnicŭ ochii mulțimei, o lume unde fie-care putea să-și vadă chipulŭ saŭ faptele, impunendŭ printr'acesta nu numai atențiunea ci încă și critica asupra celorŭ ce se desfășuraŭ înaintea ei. De aci o legătură mai intimă stabilită între scenă și publicŭ, o stimulațiune mai vie pentru actori de a-și îndeplini datoria și unŭ îndemnŭ mai multŭ pentru spectatori de a încuragiă o atâtŭ de laudabilă întreprindere.

La 1853 Teatrulŭ Naționalŭ fŭ inauguratŭ de Știrbei-Vodă, cu «Zoe saŭ unŭ amorŭ românescŭ», comedie-vodevilŭ tradusă de Bobescu, musica de Ioanŭ Wachmann, care eră și directorŭ alŭ teatrului cu C. Caragiali. În acele vremuri apăruse pe scenă cei mai talentați actori ce amŭ avutŭ, precum C. Dimitriade și M. Pascaly (1849), ambii elevi ai lui Caragiali, Daniilŭ Dragulici (1853) și Ștefanŭ Velleșcu (1856), apoi dómnele Mali Cronibace, Maria Constantinescu, Matilda Pascaly, Frosa Sarandy și Eufrosina Popescu, acesta de sigurŭ cea mai instruită și mai talentată dintre tóte.

Alecsandri își împărțiă atunci activitatea între teatrele din Iași și Bucurescī, până ce la 1859, când C. A. Rosetti devenindŭ directorŭ alŭ Teatrului Naționalŭ și voindŭ să imprime o direcțiune nouă treburilorŭ scenei cu drame și comedii clasice franceze și germane, poetulŭ abia avŭ parte să dea pe «Cinel-Cinel», vodevilŭ făcutŭ pentru a susține cauza Unirei. Contractulŭ lui Rosetti fŭ însă resiliatŭ de Guvernŭ, care, după ce zadarnicŭ cercă să păstreze direcțiunea teatrului, o trecŭ numai după 8 reprezentațiunii lui Millo, împreună cu 100.000 lei vechi subvențiune anuală. Timpŭ de trei ani teatrulŭ merse bine. Millo avusese dibăcia de a și formă

o trupă harnică și de a jucă multe piese bine studiate și bine puse în scenă, iar Alecsandri și C. Negruzzi îi deteră câtă putură, nu numai ajutor și sfaturi prietenești, ci mai ales piese plăcute. Atunci jucă el pe «*Aghachi Fluturū*», pe «*Moise Ovreiulū*» din «*Lipitorile satelorū*», figură admirabilă, compusă de autor și înfățișată de interpret pentru a da icóna naturală a uneia dintre cele mai nesățioase lipitori ale satelorū Moldovei. Millo avu unū succesū nemărginitū în acestū rolū, pe care-lū jucă chiar acum în urmă, deși adī e în vîrstă de peste 85 de ani.

La 1863 Pascaly, Dimitriade și câțiva alții se rupseră din trupa Teatrului Național, spre a înființa în fosta sală Bossel «Teatrulū Societăței dramatice», pe care-lū deschise la 20 Septembrie cu «*Bataille de Dames*». Atunci se începū între cele două tabere o luptă de stimulațiune artistică și de interesū materialū, din care trupa dela Bossel eși învingătoare în partea întâi, căci jucă bine și atrăgea lumea alésă, pe când cea-laltă făcea parale dar ca valoare artistică dedea înapoi. Norocū că la 1866 cele două tabere se uniră din noū sub direcțiunea lui Dimitriade, însă actorii ca poeții fiindū «gens irritabile» și nestatornicia lorū neavendū asemănare decăt dór cu presupțiunea și amorulū lorū propriū, tovărășia se strică, Pascaly porni la Iași, Dimitriade la Craiova și Millo prin provincie. Fany Tardini luă direcțiunea pentru o stagiune, în care apărū pentru întâia óră Ștefanū Iulianū, comiculū atâtū de iubitū și de talentatū, a căruia perdere prea timpurie o jelimū cu toții. După o scurtă administrare a lui Iorgu Caragiali și a lui Drăgulin, teatrulū trecū la 1870 sub ocârmuirea Guvernului, reprezentatū printr'unū «Comitetū», care adunândū pe lângă dînsulū pe actorii răs-pândiți, dete piese originale ca «*Meșterulū Manole*» de Niță Penescu, «*Barbu Lăutaru*» de Alecsandri, «*Oda la Elisa*» de Urechia și altele; iar dela 1871—1874 Pascaly, reluândū direcțiunea sub privigherea disului «Comitetū», avu noroculū de a jucă mai multe drame eșite din maestre pene, precum «*Porcarulū și M. S. Vodă*», «*Banulū Mărăcine*» de Urechia, «*Monumentulū dela Călugăreni*» (episodū istoricū) de Colegulū nostru d-lū V. Maniu, «*Amorulū doctorū*» de Dr. Obedenaru și

«Nebunii din față» de Pantazi Ghica, în care Iulianu revelă strălucitulul său talentu.

În timpulul acesta Alecsandri dedea pe teatrulul din Iași vodevilurile «*Arvinte și Pepelea*», «*Florinū și Florica*», «*Drumulul de ferū*» și comedia de năravuri «*Boerū și Ciocoi*», iar teatrulul din București reluă «*Sgărcitulul risipitorū*» și «*Rusalliile*», care la prima lorū represintare în 1863 fusese prilejū de acuzărū prin diare contra poetulul, că ar fi «împotrivorū reformelorū împroprietărerei țeranilorū, retrogradū și altele», la carū elū rōspunse, că «asemenca încriminărū l'au făcutū să ridă, cu atătū mai multū cu cātū la 1848 la Cernăuți elū fusese unulū dintre cei carū subscriseso cu Cuza-Vodă, Negri și Lascarū Rosetti angajamentulul de a dă pământū țeranilorū.» «De alt-felū, adăugea elū, în piesa «*Rusalliile saū Satulul lui Cremene*», cātū și în «*Sgărcitulul risipitorū*», am cercatū să biciuescū ridicolele iar nu principiile, am cercatū a stigmatisa nu pe ōmenii ce au convingeri, dar pe șarlatanii carū facū din cele mai sacre principii o materie de speculă.» (1)

În același timpulul dedea pentru prima ōră o plăcută comedie, «*Concina*», și «*Ginerile lui Hagi Petcu*», o nemerită localisare a piesei lui Emile Augier «*Le gendre de Mr Poirier*», în care Pascaly făcū o frumōsă creațiune din rolulul Principelul Movilă. Millo desfătă lumea cu cāntecele comice «*Gură-Cască*», «*Haimana*», «*Clevetici*», «*Paraponisitulul*», «*Covrigarulul*» și altele, creațiunii ușore, capriciose, în care talentulul actorulul imitā într'unū modū glumețū aerulul, acțiunea și limbajulul acestorū diverse persōne. Miculul lorū cadru restrîngendū incidente, interesulul nu avea timpulul de a lāngezi, fiind-că totulul erā pe cātū de scurtū pe atătū și de viu. În privirea acestorū compunerū s'a dīsū, că «Alecsandri a cheltuitū o mare cātīme de spiritū fără altū rezultatū decāt de a pune în mai multā luminā talentulul lui Millo». Critica acēsta e nedrēptā, cāci luatā în întregulul ei, lucrarea poetulul n'avea numai o țintā de actualitate, ci erā mai cu sēmā, în mintea lui, menitā a întocmi «pentru curiosi-

(1) V. Alecsandri, Opere complete. Teatru. Vol. I.

tatea urmaşilor o galerie de tipuri contemporane, pe cari, spre a le da o expresiune mai vie, le-a prezentat publicului sub forma teatrală». Iar ca temeiul alu acestei întreprinderi da elu lipsa de chronice sau celu puşin de notiţe, în cari să se descrie cu îngrijire chipurile, caracterele, portul, vorba, năravurile şi indeletnicirea orăşenilor, breslaşi orî slujbaşi, şi a sătenilor, moşneni sau muncitori, ce compunea poporaţiunea, cu deosebitele figuri mai răsărite orî mai interesante dintre dinşii. Ambiţiunea lui mergea chiar mai departe. După ce ar fi completat seria acesta, s'ar fi urcat pe scara socială şi ar fi descris — poto în aceeaşi formă — traiul Domnilor şi alu boerilor în curţile şi casele lor, cum şi personagiile deosebitelor trepte ale evgheniştilor, pe cari i-a zugrăvit cu atât «humour» în prefaţa scrierilor lui Costache Negruzzi. Şi ar fi făcut un mare serviciu istoriei nostre contemporane, căci adî în societatea română tôte obiceiurile bătrânesci, bune sau rele, se prefac cu o repeđiciune uimitoro, înlocuindu-se cu cele împrumutate dela străini, ce ne da adesea o ciudată înfăişare, aşă că în curînd o să ajungem ca să nu mai avem o notiune exactă de cele ce erau în nu tocmai depărtatul trecut, dacă nu se va găsi cine-va să le scape din întunericul, în care se afundă din ce în ce mai greū. «Cine mai cunosce, adaugo Alecsandri, societatea noastră de acum trei-đeci de ani? Cine mai întilnesce tipurile acelea originale de boeri cu frica lui Dumnezeu, de cucone, de gospodine, de slugi credinciose şi îmbătrânite în casele stăpânilor, de lăutari nelipsiţi la sêrbători, de mescriaşi şi negustori români cu calfele lor, ce forma unu soi de «tiers état» prin oraşe.» (1) Unu felu de galerie dar, alcătuită din ce avea societatea română în prima jumătate a acestui secolu mai interesant şi mai vrednicu de păstrat ca originalitate de chipuri şi de obiceiuri. Este dreptu că Millo a fostu vulgarisatorul talentat alu acestor compunerî, dar îndemnul poetulu a fostu mai nobil şi scopulu mai sus decât amuzarea vremelnică a unui publicu, cele mai de multe orî ingratu sau rece!

Acestă perioadă nu fu fără influenţă asupra teatrulu nostru, — lă-

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Prosa.

sându în lături partea ce a putut luà Alecsandri la prosperarea lui — însă influența acésta venindă ca cestiune de artă dela unū singurū omū, Pascaly (Millo, fie indiferență fie altū-ceva, n'a formatū nici unū elevū), ea a trebuitū să se resimtă de efectulū varielorū și anevoióselorū sale ocupațiunii și preocupățiunii de actorū, autorū, directorū de scenă și impresario totū de odată.

Ca actorū elū posedă, ce e dreptū, o deosebită putere dramatică și o facultate nu mai puținū însemnată de asimilațiune, însă cum avea din cauza prea multelorū trebī réua deprindere de a nu-și învăța bine rolulū, joculū lui se resimțiă în modū neplăcutū de acéstă împrejurare. Ingână, gângăviă, mână cuvintele, repetă și abusă de exclamațiunii și de vocative, iar glasulū sufflorulū se auđiă până în fundulū salei mai nainte de a-lū auđi pe alū lui. Incorectū și șovăelnicū în mișcări ast-felū, ajunsese în ultimele timpurī ale direcțiunii sale a pricinui adevărate suferințe celorū ce-lū ascultaū. Pe lângă acestea, fiindū declamatorū și emfaticū, eră lucru firescū ca elevī să-ī semene, și cu tótă strădania ce și-au datū de când au oșitū de sub aripele lui de a se corigiă, le este și acum unora peste puțină de a vorbi alt-felū decât cu glasū umflatū, cu vorba trăgănată și a nu se mișcă pe scenă decât ca tenoriī italienī. E tristū a recunósce că rēulū căpētātū a devenitū unū năravū, pe care nici criticele, nici bunele exemple, nici sfaturile orī câtū de prielnice nu-lū potū desrădēcina din peptulū cătorū-va elevī d'ai lui Pascaly încă în activitate. Numai de n'ar face și dinșiī elevī, Dumneđeulū meū! . . . .

Direcțiunea lui Pascaly nu dete nici unū avintū teatrului. Afacerile mergeau rēū, publiculū eră nemulțumitū, iar actoriī, «ces grands enfants, qui marchent la tête perdue dans les nuages d'une perpetuelle illusion, sans se garrer des embarras que leurs pieds peuvent heurter sur la route», precum le đice Legouvé, se mâncaū între dinșiī cu intrigī și pretențiunii de totū felulū. Pentru a pune decī capētū unei stări atâtū de anormale, care ar fi dusū teatrulū la peire, d-lū Petre Grădiștenu luă inițiativa de a propune în primăvara anului 1877 legea de organizare actuală, care constituindū o «Societate dramatică» a actorilorū romāni (aprópe după mo-

delul Comediei Franceze din Paris), institue o Direcțiune generală a Teatrelor, ajutată de un comitet de 6 membri, dintre cari unul delegat de Primăria capitalei. Statul, comuna Bucuresci și județul Ilfov îi constituiau o subvențiune de 100.000 franci pe an, pe lângă totă înzestrarea, ce rămânea proprietatea teatrului, de decoruri, costume, mașinării și recuise de tot felul.

De 16 ani de când teatrul nostru funcționează sub această lege, s'a făcut progrese simțitoare în Bucuresci. În Iași progresul a fost nul. Pe scena din Craiova se resfață de mult, sub părintescul ochi al comitetului local, opereta bufă cu toate deșanțatele ei dejghinuri; iar scenele de prin provincii luptă sărmanele între pânea de toate di-lele și ineptiile unui repertoriu fără gust, fără spirit și fără nici o scântee de talent.

Cea mai de căpetenie imputare ce se poate face însă teatrului în această perioadă, este că cu toate ajutoarele și încuragiările ce i s'a dat nu a putut produce decât foarte puțin actori de frunte, cari să rupă rëndurile mediocrităților ce-i înconjură. Și dacă numai acești «căți-va» sunt în stare a jucă rolurile cele importante, ei, prin faptul valorii lor exclusive, devin pe cât de susceptibili și de refractari la observațiune, pe atât și de anevoe de mulțumit și de puțin mlădioși în serviciu. Necontenit mai personal și mai îndărătnici în deprinderile căpătate, ei perd puțința perceperei degagiate de personalitatea lor, iar interpretațiunea slăbesce avându un isvor unic de alimentare, și originalitatea li se anihilază tot mai mult. Și cu toate acestea dispărându aceștia, chiar așa cum sunt, golul rămâne simțitor, căci mijloc de a-l umple cu alții nu există. Această tristă împrejurare va pricinui, cât va dura, toate neajunsurile și va fi o pedecă constantă la progresul primei noastre scene dramatice. Iată pentru ce o mare parte a repertoriului celui bun, celui cu adevărat artistic, s'a desorganizat, de când prin mórtea lui Manolescu și lui Iulianu, tinerii premianți ai Conservatorului se muncesc în zadar să le ia locul și «Societatea dramatică» nu găsește pe nimeni capabil a-i încredința o atât de împovărată moștenire. Vina e a multora și a nimenui, împreju-

rările și firea noastră cea fluturatecă pricinuindă în mare parte totu răul.

În teatru, ca în multe altele, amă procedatū prin imitarea strășnilorū, fără de a avé nicī experiența, nicī maī alesū tradițiunile lorū. Incredătorī însă în darurile viī ale spiritului nostru de o parte, nerăbdătorī și pățimași de entusiasmū de alta, amū vroitū ca tôte să se facă și să se facă de grabă. De s'aū făcutū bine, de aū adusū vre unū folosū, orī ne-aū fostū de potriva noastră, nu numaī că n'amū vroitū a cercetă, dar ne cuprinde chiar mirarea, de nu părerea de rău, când alțiī vinū, orī realitatea stă și ne dovedesco contrariulū. Așa de pildă, ne-amū luatū după Francezi și amū introdusū melodramele bulevardului Parisului, alături cu finele comediī și lucrările clasice ale Casei lui Molière, fără de a fi avutū actorī învățați ca să le înțelegă, necum să le interprete, fără a fi făcutū deosebirea că acelū ce jôcă pe Dubosc și Lesurques, pe Căpitanulū Negru, pe Mordaunt, orī pe Jacques Frochard, nu pôte ține cu demnitate, cu măestrie, cu grație și cu fineță, creațiunile lui Bressant, lui Delaunay sau ale lui Mounet-Sully. Tuzu-Calicu nu este totū dintr'unū aluatū cu Scapin, și Moise Ovreiulū orī Vlăduțu Mamei n'are aceeași lărșime de umeri ca Mascarille, ca Gros-René și ca Pierrot. Cine jôcă bine pe unī, nu e firescū să jôce bine și pe cei-lalți fără de a le viri sub pelea lorū subțiată de 300 de anī la foculū rampei ceva din bādărânia orī apucăturile particulare ale țeranilorū dela Dunăre.

La Paris, unū actorū dela Ambigu orī dela Porte St. Martin cu greū și fôrte rarū intră în Teatrulū Francezū, și atunci când intră își lasă maī întâi la ușa din stradă, tôte amintirile și tôte deprinderile locului de unde vine; iar unū actorū care se rupe odată din acea escelentă trupă pentru a-și căută noroculū orī folosulū aiurea, lasă că perde, ca Taillade, ca Lacressonnière și ca ilustrulū Lafontaine chiar, acelū parfumū esențialū de clasicismū, acea distincțiune și corectitudine ce sunt întrupate pare că în artiștiil Comediē, dar cu greū maī pôte să se întorcă înapoi.

Exemplulū Sarei Bernhardt este și maī viū. La Paris, fie în

Froufrou, fie în Tosca, în Fedra ori în Adrienne Lecouvreur, ea nu și-ar fi permis să jöce în modulü exuberantü, escesivü, apröpe epilepticü, în care a jucatü la noi și jöcă aiurea, căci acolo se teme de controlulü criticeï și de susceptibilitatea gustulü publicü, pe când aici, fără frêulü unü termenü de comparațiune, fără simțemintulü unei rivalități și lipsită de respectulü ce are pentru spectatorii parisiani, a jucatü cum a vrutü și cum a fostü dispusă, neavëndü grijă că florile, aplausele și laudele gazetarilorü ad-hoc îi vorü lipsi cum-va! A trebuitü să fie Coquelin, care să pôrte în lumea întregă verva, veselia, gustulü perfectü și emoțiunea Comediei, fără să șovăiască o singură dată, fără să sacrifice unü singurü momentü idealulü seü artisticü, fără să-și compromită demnitatea și strălucirea numelü seü. La Yokohama, București, Athena ori la Paris, Mascarille, Figaro, Destournelles, Alceste au rămasü totü acciași, în câtü i s'a pututü dice cu dreptü cuvintü că: «a purtatü pretutindenï Casa lui Molière pe umeri.»

La noi consciințele sunt mai elastice, aptitudinile mai extraordinare și firile mai bine-cuvintate de Dumnezeu, că vedemü rolurile cele mai nepotrivite ca temperamentü, ca acțiune dramatică, ca înfățișare plastică, intrupându-se cu o încredere și o desinvoltură admirabilă în aceeași persoană, ast-felü că de multe ori asiști la o indoită comedie: aceea ce se jöcă pe scândurï și aceea ce se petrece în sală, din cauza indoitulü ridicolü ce și se desfășöră înaintea ochilorü.

«On ne doute de rien chez nous, en tout et pour tout» imi repetă adesea Alecsandri, când era silitü să constate cu ocaziunea punerei în scenă a pieselorü lui, că îndrăsnöla unorü actori n'avea de măsură decât dör nulitatea lorü. Așa imi aducü aminte că odată elü a primitü visita unü tinëru «amploiatü la Poliție» — precum se titluiă — carele după multe prolegomene îi cerü sprijinulü, ca autorü și ca «bardü naționalü», «pentru de a insistä pe lângă Onoratulü Comitetü să i se dea și lui să jöce rolulü lui Despotü-Vodă, căci nu vede pentru ce d-lü Manolescu ar avé privilegiulü, dacă nu monopolulü, rolurilorü mari, cu haine scumpe, iar alții — adecă elü — să nu fie decât unü obscurü seniorü din suită,

orî unû valetû cu limba legată, de umila-î pozițiune, in fața celui ce-lû privesce totû de sus!» Firesce, poetulû apreciândû acéstă nobilă ambițiune a ȓisului «amploiatû dela Poliție», l'a întreatû care-î sunt titlurile, de nu meritele, pentru a face o ast-felû de cerere, căci ȓicea: «Manolescu a datû celû puținû dovedî de ce pôte, și pôte multû.» Neturburatû tinerulû îî rêsponse, că pe lângă că este baritonû in corû la Dómna Bálașa—decî are glasû frumosû,— apoi a jucatû trei vorî de-arëndulû cu «Musiu Millu» pe scenele cele mai remarcabile din Brăila, Giurgiû, Pétra, Fálticeni și Rîmniculû-Săratû, plus că a fost o stagiune întregă primû amorezû, suflorû și regisorû alû doilea la Madame Fany in Galați, iar in presentû se află auditorû la mai multe cursuri ale Conservatoriului, studinte la Academie și «artistû» in trupa Teatrului celui mare.

Eram întimplătorû de față și vedeam cum se zugrăviaû pe chipulû poetului, când mirarea, când mila, când indignațiunea, până ce isbucni de risû și-î ȓise: «Tôte bune, vei fi avëndû și d-ta talentû, orî celû puținû îndemânare pe scenă, dar ia lămuresce-mî, pentru ce până acuma, după atâtea succese câte arĉî, nu ești decât unû bietû valetû orî unû seniorû obscurû, când s'ar cadé să fii așezatû in fruntea bucatelorû? . . . Audû? .

«—Apoi vedeți că nu sunt eû de vină, îngână elû, ci d-lû Gatinneau și cu d-lû Stăncescu mă persecută, nu-mî daû vintû să mergû și eû înainte, și numai cuvintulû d-vostre mi-ar puté dà ajutorû.»

Atunci Alecsandri îî povesti istoria dascălului Curea din Tatărași, care după ce-și dedea lecția, luà pe școlari de rëndû și le aplică câte-va lovituri cu cingătórea sa de curea lată și vlăguită, ce usură fôrte dar nu lăsà urme de vinătăi. Dacă-lû întrebà cine-va, de ce făcea acéstă fără ca băeții să fie vinovați orî să-î fi doveditû că nu sciû «matima», elû respundea grecesce, că Grecû erà dascălulû poreclitû Curea: «Hortase vre! avto ine misticon pnevma» care le urcă mintea la cap, așa că nici «unulû nu dà greșû mâne la ascultare» . . .

Apoi adresându-se directû tinerului in cestiune, adăugi:

«Acû eû de! nu sciû ce dascălû ai avutû d-ta, dar imî pare rău că n'ai trecutû pe la dascălulû Curea, că multă minte îîi mai trebuie

până să ajungă a nu da greș la ascultare. S'o scii dela mine, dacă nu ți-a spus' o încă nimeni, că omul, afară de rare excepțiuni, cari nu intră în regula casului d-tale, își ocupă în lume locul ce merită când muncesce cu inimă, cu cinste și are cumpănă la creeri. Pe voi actorii însă, vă muncesce amarnic gelosia și presumpțiunea personală. Vă credeți însemnați cu degetul geniului în frunte, întru atâta vă schimonosesc și vă scâlcio caracterul cele ce vedeți ori faceți pe scenă. Dacă ai pus o pălărie cu pene pe cap și ți-a ținut cine-va Domnule Conte, apoi nu mai umbli decât cu nasul în vînt și te crezi căzut ca hîrzobul din cer. Vrei să faci de tute, vă credeți bun pentru tute, și când la trebă, nădejdea pe voi e ca pe un cui de teiu:

«Ce te lasă
«Când îți pasă.»

«Ca să joci pe Despotu îți trebuie, domnule, nu numai glas de palamariu, plămîni de suflor, ori obraz boitu cu cîrmiză, ca pe la iarmaroc; îți trebuie cunoscințe multe artistice, talent, modestie și mai ales cântar la gură. Le ai tute astea? Nu scii. Dă-mi dovadă și cu dragă inimă te voi lua chiar sub aripa mea de bard național, cum mi-ai ținut.»

«Il est fou, ma parole d'honneur! imi ține poetul, à moins qu'il ne se sente quelque chose là-dedans et qu'il veuille d'un saut arriver au premier plan. Ayez vous l'œil dessus et tachez d'en tirer quelque chose de bon, si vous pouvez.»

Am cercat să-i dau ascultare și după multe peripeții, am pus pe junele baritonu dela Dòmna Bălașa să jöce rolul lui Ruy-Blas, în care cu tute sfaturile ce i se dedese, cu tute ocaziunile ce avusese de a-l vedea de atâtea ori jucat de Manoloscu, mi-a fost peste puțină să scotă dintr'insul decât convulsioni, strigăte și declamațiuni atăt de grozave, că după actul al treilea răgușise cu desăvîșire. Ună asemenea «talent» era deci judocată, și i-am spus' o, amintindu-i pe dascălul Curea, care dacă ar fi trăit, i-ar fi făcut de sigur să-i vie la urma urmei mîntea la cap.

Odată cu reforma teatrului, în capul căruia se află acum Ion Ghica, Alecsandri își schimbă și genul scrierilor sale, lărgind orizontul subiectelor și dându-i cugetării și stilului o desfășurare mai înaltă și mai măreață. Am putea spune, că cu legenda istorică a lui «*Despotu-Vodă*», scrisă în versuri, el intră în a doua fază a activității sale dramatice.

Sub îndemnul amicului său, Principele Alex. Cantacuzin, care-i dicea: «E timp ca ciocârliă, ce s'a alintat sub soare cântându-și plăcerile primăverii, să prindă la pene de vultur, pentru ca să-și cerce șborul în sferele înalte ale idealului», el a dat drumul gândului în lumea locuită de umbrele legendarilor eroi, dintre cari, «simțindu-se atras de figura originală a lui Despotu Eraclidul, s'a pus să-l scrie legenda într-un *șir de tablouri istorice*, cari să formeze împreună întregul unui poem dramatic sau al unei drame epice cu tipurile, datinele, luptele, credințele și tendințele politice ale secolului XVI.» (1)

Intr'adevăr, Despotu ne înfățișează tipul acestor aventurari, sub zăua poleită a căroră și manierele rafinate prin traiul la curțile Spaniei sau Italiei, se ascundeau avinturi eroice și poftă brutale, și cutreeră lumea, condotieri ai norocului, fără scrupul pentru legile, liniștea și viața omenilor ce atârnau cu atât mai ușor în virful spadei lor, cu cât brațul era mai puternic.

O asemenea figură, produsă al unei bizare originalități, cu o viață plină de întâmplări extraordinare, a putut seduce spiritul poetului, care dorind să descrie un episod din istoria Moldovei, căută să-l înfășure în jurul unui personaj posedând, pe lângă însușirile de distincțiune și de cavalerism ale civilizației apusene, iscusința și dibăcia fiilor Orientului, pentru îndeplinirea între altele și a ideilor ce-i atribuiă: «înjghebară unei cruciade pentru liberarea creștinătății de sub jugul otoman».

Intreprinderea aceasta în mijlocul secolului XVI ar fi fost sigură cu atât mai măreață, cu cât nu numai jdoile și pasiunea re-

---

(1) V. Alecsandri, Despotu-Vodă. Prefață.

ligiunei ar fi presidatū la sēvērșirea ei, ci înriurirea mai virtosū a principiilorū filosofice și umanitare, cari își luase dejă unū puternicū avintū în lumea civilisată dela Apusū.

De aceea, abătēndu-se dela adevērulū istoricū, ne și presintă elū pe Despotū, nu ca pe unū rîvnitorū ordinarū de putere, care prin uneltiri de totū felulū și prin mișelie chiar cērcă să rāpue pe Alexandru Lăpușnénu, ci ca pe unū ambițiosū îndemnatū de unū scopū mărețū, sdrobotitū însă de fatalitate în aspirațiunile lui, printr'unū concursū de împrejurări neprevēdute și mai alesū prin orbirea judecāței, la care-lū adusese virtejulū puterei și alū māriri.

Urzită din elemente atâtū de complicate, lucrarea trebuiā negreșitū să și fie susținută la aceeași înălțime de simțeminte și de idei, căci alt-felū, lipsită de legătură și de continuitate, puterea-ī dramatică ar fi șovăitū, iar emoțiunea, — condițiune indispensabilă a dramei, — s'ar fi perdutū treptatū cu lāngeđela acțiunei. Din acestū punctū de vedere lucrarea este slabă, fiind-că în locū de a ne înfățișā unū complexū de fapte și de manifestări sufletesci, cu vieța și însușirile lorū proprie, ea nu este decāt o înșiruire de icōne alcătuite în deosebi, dar cusute între dînsele prin firulū unei intrigī prea slabe pentru a resistā sbuciumărilorū, ce turburā pe fiecare din ele în lupta către desnodāmintū.

Și dōr în lumea ideală, când se crează ființe cari trācescū pentru a sēvērși lucruri ce nu esū din cerculū putinței lorū, când în aceste ființe se aruncā pasiuni, ce facū pe unele bune și pe altele rele, când din ciocnirea acestorū pasiuni cu legile firei sau ale societāței se nascū împrejurări triste ori comice, mari sau mici, crāncene ori duiōse, alcātuindū ast-felū vieța omenéscă, atunci se făuresce o dramă, căreia femeile îi cerū emoțiune, cugetătorii caractere și mulțimea acțiune. Plācero a inimei, a minței și a ochilorū. (1)

Fie-care dintre aceste categorii aū pututū găsi, deși în mēsuri inegale, aceea ce doriaū, în acéstā legendă a lui Despotū-Vodă, reprezentată pentru prima óră la 30 Septembre 1879.

---

(1) *Victor Hugo*, Théâtre. Préface de Ruy-Blas.

Succesul fû plin de sgomot şi de entusiasm. Critica se grăbi de a recunoşce că o lucrare de mare merit se ivise pe scena română, dela un timp puţin hrănită cu scrieri originale, iar Academia acordă poetului Marele Premiū Năsturelū-Herescu! Tote triumfurile, tote onorurile!

Cu tote acestea se dicea — cu glas acoperit, prin colţuri — că emoţiunea nu resărea în mod franc, ci eră silnicită şi greoie, caracterele erău palide şi inegale în desfăşurarea lor, iar acţiunea plină de esitaţiuni, de non sensuri şi de lacune, şi că dacă poesia n'ar fi aruncată asupra tuturor mantia superbă a inspiraţiunei sale lirice, drama fără căldură şi podobebele limbei s'ar fi tirită scrbădă şi informă în făgaşul unei concepţiuni lipsită de suflet şi de aripă. Firesce acestea sunt aprecieri personale ale unor pesimişti, cărora nu le-aş pute mai bine răspunde decât cu reflecţiunile amare ale lui Despotū:

Desbracă-te, o Despotū, de pompele lumesci,
Căci cerul ţine frélū voinţei omenesci,
Şi nu-i nimic alū nostru decât mormintulū rece,
Şi elū ca noi devine unū putregaiū ce trece!
Ce-am fostū când dintre ómeni eşindū am ruptū eū rëndulū?
Culegătorū de umbră cu mâna şi cu gândulū.
Ce sunt? o părăsire, unū vreascū făr' de răsadū.
Ce-oiū fi? unū pumnū de ţernă pe o scândură de bradū!

E departe aci poetulū de vechile-i deprinderi. Studiulū, măsura, chibzuiala aū înlocuitū impresiunile momentului, capriciile inspiraţiunei saū îndemnurile privilegiului. Totū ce va face şi va dice de acum va fi desbrăcatū de acea impulsione personală, care turnă cugetările, simţirile şi aspiraţiunile sale, într'unū cuvintū vieţa sa proprie, în forma personagiilorū croite aprópe cam după acelaşi calapodū.

Negreşitū întreprinderea e mai anevoiósă, dar va avé meritulū de a ne dovedi câtū de tinărū şi de puternicū eră încă geniulū poeticū alū lui Alecsandri.

Succesulū lui «*Despotū*» deşteptase o mare dorinţa în sufletulū

poetului: vroia, elū care cu foculū tinereṭei lucrase la reinvierea patriei, să-și consacre tōtă activitatea la întocmirea unei serii de drame cu subiecte exclusivū luate din istoria naṭională, prin cari se infăṭiṭeze urmașilorū pe bărbaṭii trecutului, vestiṭi pentru faptele lorū mari, cum și evenimentele prin cari Romāniū s'aū distinsū ori aū fostū în vre-unū chipū ore-caro puși în vaḃa lumēi.

Adecă, aceea ce făcuse, într'unū cadru mai restrinsū, cu figurele contemporane ale cânteceleurū sale comice, vroia să facă acum, în plină maturitate a cugetărei și a talentului, pentru marele chipurī saū vestitele împrejurări, ce și-aū crestatū numele pe tabla amintirei nēmului nostru. Ne și vorbiā chiar, dāndu-ne amēnunte, despre o dramă în cincī acte, «*Răpirea Bucovinei*», pentru pomenirea căreia scrisese încă din 1865 doina:

Dulce Bucovină,
Veselă grădină
Cu pomī roditorī
Și mīndri feciorī,

Ah! cine te vede
Chiar în raiū se crede,
Cine-I trecătorū
Te plānge cu dorū!

și în care negreșitū rolulū principalū erā ținutū de Gr. Ghica Voevodū, căḃutū prin înșelăciune victimă Turcilorū la 12 Octobree 1777.

Mai pomeniā iarā de planulū unui poemū dramaticū în 8 tablourī asupra lui Ștefanū celū Mare, cum și de mai multe altele, între cari veniā și «*Desrobirea Țiganilorū*», melodramă în 4 acte, și o comedie de năravurī «*Invidioșii*», în care-și propunea să schiṭeze multe figurī din societatea nōstră actuală. Ce s'aū făcutū tōte aceste frumōse proiecte și unde s'orū aflā lucrările acestea, de le va fi întreprinsū, nu sciū, căci în loculū lorū amū vēḃutū apărēndū de odată gingașa comedie «*Fōntāna Blanduziei*», reprezentată pe scena Teatrului Naṭionalū la 24 Martie 1884.

Alecsandri arētase în tot-deauna multă înclinare pentru anticitatea romană și-și făcea o fală de a pune în scenă pe unulū dintre poeṭii ei cei mai drăgălași, căruia îi purta unū adevēratū cultū. Poesia lui Horaṭiū, plină de adevērū, sinceră, fără de prefăcētorie a simṭirei, ilū fermecase prin simplitatea cu care cântă

plăcerile, veselia, spiritul, generositatea, înțelepciunea, și pe toate cu aceeași dragoste, putere și inimă bună, fiind-că toate aveau o egală înălțare asupra ei. De aceea, în comedia sa, alegându momentului acțiunii la doi ani înainte morții poetului, a vroit să ne arate într'adins că deși în vîrstă de 55 de ani mintea și sufletul lui rămăsese totu tînere, precum aveau să-l rămăe în veci. Cântărețul epocii lui Augustu este cîntărețul contemporan al tuturor veacurilor ce l'au urmatu, fără ca timpul să-l fi nimicitu frăgoșimea, nici să-l fi stinsu vre o rază din strălucita aureolă ce-l luminează capul de 2000 de ani.

S'a făcutu totuși observarea — căci nimic și nimeni nu pôte fi scutitu de săgețile pismașilor, — că pentru o comedie de moravuri romane, poetul nostru rău și-a întocmitu subiectul ast-felu în cătu să nu ne pună în evidență decât poștele, așa și brutale, ale atătoru distinse persone, pe cînd într'unu cadru mai ridicatu ar fi pututu zugrăvi unu tablou multu mai demnu de genialulu poetu și de epoca, ce nu eră tocmai atātu de degeneratā precum vrea să ne-o arate acēstā comedie. I s'a ținutu negreșitu sōmă de patimele și de inclinările ce au pusu de atâtea ori carcanu neșru în jurul seninelor sale inspirașioni, făcēndu pe Horașiu să trecă în ochii lumii dreptu unu desfrēnatu și unu tovarășu primejdiosu la sfaturi, dar aceste amēnunte, perdēndu-se în arcanele fără sfirșitu ale eternităței, s'a pretinsu tocmai că, pentru o așa de simpatică figură, trebuiau alese alte împrejurări și unu altu mijlocu socialu, care să-lu inobileze în ochii noștri, iar nu petrecerile ordinare între omeni vicioși și grosolani, cari să ni-lu infățiseze pare că mai micșoratū decât a pututu fi în realitate! — Legea perspectivei în istorie este rēsturnarea principiulu perspectivei în optică: figurele cu cătu sunt mai depărtate cu atāta sunt mai mari! Dar vorba lui Slavici, «gura satulu n'o astupă decât pămintulu», așa și cu gura criticilor cari găsescū chiar pete în sōre!

Și mai intāi, Horașiu are o pozișione cu totul a parte în șișta comedie, plină de gingășia, de generositatea și de nobleșea purtărei și a geniulu lui. Elū este adevēratulu sōre în jurul cāruia ceș-lalș

se învîrtescă ca nisce păpuși trebuinciose intrigei; elū face contrastū cu dinșii, și însușirile ce pōrtă aceștia li s'aū datū tocmai ca chipulū luī să reiasă strălucitorū pe fundulū negru alū tabloului unde se mișcă cu toșii. Principiile de perspectivă istorică sunt decī bine păzite aici, mărinimia, înduioșarea și admirabila-ī inspirațiune ilū înalță, ilū facū să créscă și să ne apară împodobitū de nemuritoare daruri; iar dacă inima-ī bate de dragoste la bētrānețe în peptū, ore nu este elū poetulū plinū de ilusiunī, fericitū de o rază dulce aprinsă în privirea unei copile, și Getta nu este ea ore destulū de frumósă și de nevinovată?! . . . . Cine-ī face unū pēcatū din acesta are inima stērpă orī sufletulū amăritū, și nu pismașii saū ofiliții potū pricepe tainele simțirei!

Fōrte bine interpretată de Aristița Romanescu, Notara și Manolescu, copiii rēsfățați ai poetului, această comedie a rēmasū ca unū modelū de literatură dramatică în repertoriulū Teatrului Naționalū.

Inercarea de o a representā și în Iași nu isbuti, din cauza insuficienței actorilorū și a modulul lorū pretențiosū și manieratū de a jucă comedia acesta, simplă de alt-felū până și în artificiile ei scenice. Pe lângă acesta, chipulū cum pronunță ei limba strică frumusețea versurilorū, ce trebuescū rostite fără de nici o prefacere a intonārei și cu limpediciunea firéscă a fie-căruī cuvintū.

Este însemnată cestiunea acesta a limbei vorbite pe scenele nōstre, atātū din punctulū de vedere alū frumuseței câtū și din acelu alū formelorū ei. Să nu se credă că autorii sunt mari vinovați intru acesta, căci după obiceiurile statornicite în teatru, când textulū e bine sciutū pe din afară, nu-și mai dă nimeni ostenélă de a observā cum elū se rostescē, căci pe când repetițiunile se facū în școlă, rolurile sunt în deobște mai multū mormăite decât pronunțate, iar când se facū pe scenă regisorii și directorii caută să întocmescă orī să corigă mișcările și atitudinile, lāsându fie-căruī actorū latitudinea de a țice cum pōte, saū cum vrea aceea ce are de țisū . . . . numai efectulū să se producă! Când apoi la representațiune se bagă de sēmă că unulū «a vorbitū pe nasū, māncāndū silabele, altulū a tocatū versurile orī le-a mai adăogatū câte unū piciorū, și cutare intonāndū

falșu ori disprețuind punctuațiunea, a vorbitu involvorându vorbele una într'alta, pare că i s'arū fi bătutu vinturile pe buze», atunci saū e prea târđiū, saū imposibilū de a corigiā réua deprindere, căci pretindū actoriī . . . . li s'ar stricā rostulū rolulū și i-ar face să-și pērdā șirulū vorbeī saū combinarea replicēī.

Limba, organulū principalū alū expresiunei, firulū ce transmite publiculū căldura saū emoțiunea sceneī, este pentru cei mai mulți actori unū factorū necunoscutū, fiind-cā n'aū învățat'o nicāeri și pe teatru n'are cine să-l mai învețe. Limba e dar sclava lorū, nu eī sclaviī limbei. Câte escepțiuni avemū din mulțimea «de artiști», ce trudesce bietele scānduri? Câte? abiā vre o 4—5, și încă și aceia când sunt bine dispuși. In deobște pronunțarea e defectuōsā și are tendența de a trivialisā cuvintulū, dāndu-i ori unū accentū de mahala, ori o onomatopee provincialā.

Așā sunt actoriī moldoveni, cari nu potū să se desbare de intonațiunea particularā a limbei saū de idiotismele întrebuintate in acea parte a țerei, precum vedemū in Bucuresci, ori la Craiova pe alțiī vorbindū cu o profusiune de *i* și de *ă*, ori cu accentulū trāgānatū și lātārețū alū fiilorū Olteniei. Nu mai pomenescū de casulū când ne-ar veni de pildā «unū artistū» de dincolo și ne-ar recitā pe Alecsandri saū pe Eminescu cum se grāesce in Ardēlū. Și defectulū acesta, pōte mai puținū isbitorū in comedie saū farse, devine nesuferitū in drame și mai alesū la versuri. Dacă avemū o limbā scrisā intr'unū modū uniformū de toți și pentru toți Românii, ar trebui ca celū puținū pe scenā ea să fie rostitā dupā cum e scrisā, căci teatrulū e și la noi ca pretutindenea catedra de pe care graiulū trebuie să fie modelū de frumusețe ca și de puritate. Alt-felū, de ce să se mai scrie in versuri saū in prosā alēsā, de ce o literaturā dramaticā poleitā și îngrijitā in privirea limbei celū puținū, dacă nu să ne corigā de barbarismele vorbireī din tōte țilele și să ne arate câtū de uriciose și de neertate sunt relele deprinderi ale relei pronunțāri. Și să nu se răspundā, că obiceiulū e greū de desrādēcinatū, ori că acēstā particularitate ar trebui observatā și advocașilorū, profesorilorū, oratorilorū, și că e firēcā in viēța pri-

vată, căci deprinderile rele ca acestea se perdă prin studiu și slăruință, și în teatru «materialul care deșteptă imagine sensibile sau emoțiunii în fantasia orî în inima auditorului», trebuie să fie curat și același pretutindenî; alt-felul templul artei ar ajunge turnul lui Babel. Óre o dramă în care ară jucă ună Moldovenă, ună Ardelenă, ună Bucurescănă și o Oltencă, lăsați slobođi la gură după cum aș învățatū dela părinți, n'ar deveni după primele scene cea mai stridentă cacofonie?

În Grecia, unde teatrul nu este organizatū ca la noi, ci sunt de abia câte-va trupe volante, toți actorii, când jocă dramele clasice, vorbesc și pronunță corectū una și aceeași limbă—limba modernă a școlilor—atât la Arta pe litoralul depărtatū al Albaniei, în văgăunele Tesaliei, în furnicarul insulelor, câtū și în Ἐδρυμένη Θεάτρων din Atena. Ce să mai ăicemū de Italia unde cei dela Nordū nu se înțelegū cu cei dela Sudū, orî de Germania unde sunt atâtea dialecte câte provincii, și de Francia unde Provențalii vorbescū chiar și scriū limba celtică, iar Parisianii arū muri de fōme în mijlocul Lancelorū orî a Vendei, și cu tōte acestea pretutindenî poesia, teatrul, mai alesū, aș una și aceeași limbă, scrisă și vorbită. Lucru ciudatū chiar, actorii cei mai celebri ai acestorū țeri, vinū mai cu seamă din părțile lorū de miadă-đi și vorbescū totuși limba cea mai curată și mai alésă, deși la dinși acasă aș crescutū vorbindū «dialectulū» sau «le patois». — Cestiunea la noi e mai seriósă decât în alte părți și merită prin urmare solitudinea celorū ce dirigū teatrulū, precum ea a fostū cea mai scumpă preocupare a lui Alecsandri.

Dreptū aceea, cu prilejulū reușitei într'adevărū meritate a «Fântanei Blanduziei» și pentru a mulțumi teatrului de îngrijirea artistică ce pusese la înscenarea piesei sale, Alecsandri adresă Directorului generalū, d-lū Gr. C. Cantacuzino, o scrisore (4 Octobro 1884), din care culegū descrierea ce face elū despre modulū cum lucră actorii noștri: «Mergă orî cine să-i vadă în tōte ăilele, în tōte serile învăndū și repetândū piesele puse în studiu, și va asistă la unū spectacolū din cele mai strani. — Unii într'unū colțū

combină interpretarea unei drame, alții într'altă colțu adaptéză jocul lor la scenele unei comedii, alții într'o cămăruță îngustă studiază ariele unei operete, pe când orchestra în sală pune în armonio instrumentele sale pentru uverturî, etc. . . pe când pictorii gătescū decorurile indicate în piese, pe când mașiniștiî le așeză la locurile convenite, pe când o mulțime de croitori cosū în grabă costumele necesare, etc. Lăuntrulū teatrului este unū adevăratū furnicarū, unū adevăratū turnū alū lui Babelū, din care nu e puținū de miratū cum pōte să iasă o reprezentațiune bună. Fie-care actorū are a învăța dela olaltă 3—4 rolurî și a le crea după inchipuirea sa proprie, căci nu avemū încă profesori de artă dramatică spre a-i povățui. — Capulū lui devine ast-felū o magasie de frase diverse, ale diverselorū piese, unele comice, altele tragice, carî confundându-se la unū locū compunū unū *talmeșū-balmeșū* spăimintătorū!....

Iată tabloulū adevăratū alū scenei nōstre naționale, zugrăvitū după natură de părintele, aș putea dice, alū artei dramatice la noi. Elū ne dă explicațiunea pentru ce teatrulū merge rēū, pentru ce publiculū, alū cărui gustū s'a dezvoltatū și s'a rafinatū cu vremea, nu-lū mai încuragiază cu aceeași dragoste ca altă dată și de ce fōrte puținī încă lucréză cu tragere de inimă pentru dinsulū. Cu tōte acestea Teatrulū nu se pōte nimici din cauza unorū neajunsurî, ce cu stăruință, cu studiū și cu mijloce bănesci se potū îndreptă. Interesulū de căpetenie este de a se formă treptatū unū repertoriū în raportū cu elementele artistice disponibile, dându-se silința de a le spori, a le completă și a le întări, până ce va ajunge ca o generațiune de actori să urmeze fără sdruncinū și fără golurî generațiunei precedente. Cu chipulū acesta se pōte formă acelū prețiosū mănunchiū de forțe, carî dacā, presupunēndū, ceea ce cu greū amū putē crede, că nici una nu ar rupe rēndurile spre a dā o deosebită strălucire scenei, se vorū menține totuși într'o bună mijlocie, formandū acelū «ensemble» ce este pretutindenea basa bunelorū reprezentațiunī. Nu vomū citā decât exemplulū trupei Marelui Duce de Saxa Meiningen, numită în Germania «Die Meinger», în care «stelele» sunt rare și nici n'aū ce

căută, fiind-că joculă tuturoră este atâtă de bine combinatū și studiatū, în câtū celū de pe urmă coristū devine o unitate indispensabilă a acțiunei generale a piesei. Și nu i-aș putē ast-felū mai bine asemēnă decăt cu grăunțele de erbă de pușcă ale unui focū de artificie, cari trebuie să se aprindă tōte în parte și să se împingă unele pe altele cu forțe proporționale, pentru a produce strălucitulū efectū finalū.

Avemū, ce e dreptū, unū teatru mare, inzestratū și stipendiatū, posedândū o sumă de funcționari, de mașiniști, musicanți, regisori, recuisitori, etc., etc., dar căruia îi trebuescū *artiști* vrednici de a întreținē foculū sacru alū artei dramatice. Avemū 3, 4 talente in-vederate și altele cari, ađi în mugurū, vorū li mâne în flōre pōte. Dar nu e artistū numai celū ce are talentū orī o norocită predispozițiune pentru scenă, căci pe lângă acēsta îi mai trebuie învățatură, dragoste și devotamentū pentru ingrata-i carieră, desinteresare personală și unū grăunte de bunū simțū, cea mai sigură pavēză contra atingereii exageratului orgoliū și a presumpțiunei, ce cu prisosū vibreză în nervii fie-căruī actorū. A trecutū acum vremea când haimanalele, cari nu puteaū ajunge nici cenușari de cancelariī, se făceaū actori cu lefi grase și ne dedeaū de pe scândurī lecțiunii de morală orī de patriotismū!

Să nu uite actoriī că reputațiunea lorū este unū fructū amarū, crescutū la foculū rampei și udatū cu sudōrea frunței, când nu e cu piraie de lacrimi! Carmen Sylva a ăisū: «Aujourd'hui tout le monde est virtuose, mais il n'y a pas beaucoup plus d'artistes pour cela», și a avutū multă dreptate.

«*Fontăna Blanduziei*» încuragiase pe Alecsandri să împingă mai departe dragostea sa pentru anticitate. O gândire patriotică eră înfrățită cu îndemnulū sēū poeticū în noua-i lucrare «*Ovidiū*», dramă în 5 acto închinată M. S. Reginei. Vroiă adecă să slăvescă pe poetulū «Tristelorū și Metamorfozelorū» ca pe unū *vates* alū stabilirei Romānilorū la Dunăre:

Trecū secoli. . . o minune! aici în rēsăritū
Vlăstarulū fiū alū Romei stejarū a devenitū,

Și Istrulū moștenesce a Tibrului renume. . . .
 Se 'nalță o nouă Romă, renasce-o nouă lume
 Mormintu-mî se deschide. . . . din elū în viitorū
 Unū lungū torentū de viță se'ntinde roditorū!

Amū putē dice că în drama acēsta se resimte influența metodei întrebuintată în «*Despotū-Vodă*», căci ea cuprinde 5 tablouri separate, dintre cari 4 se petrecū la Roma și zugrăvescū diverse scene din viața romană sub Augustū, iar alū V-lea, pōte celū mai naturalū, se petrece pe malulū mării, la Tomi, în țēra Geșilorū, Constanța de astăzi. Urzēla dramatică e multū mai șubredă aci decāt în «*Despotū*», iar intriga, afară de căto-va scene, este cu greū justificabilă și ține mai multū în legătură persoanele decāt este unū efectū alū patimelorū și conflictelorū ce determină acțiunea. Dacă n'ar fi în adevērū admirabilele versuri ce strălucescū dela unū capū alū dramei până la celū-laltū, ea n'ar fi avutū nici umbra de succesū ce a susținut' o la începutū, rămânēndū de atunci în cartōnele bibliotecei Teatrului, din cari nu sciū când va eși. În zadarū a prefăcutū poetulū primulū actū și a revēdutū pe alū V-lea, căci lucrarea n'a căștigatū decāt unū buchetū de versuri frumoșe mai multū, dar nimicū altū ceva. Pare că ar fi fostū încălțită de tristulū sōre alū «*Ponticelorū*», iar nu de scāntectōrea cōmă a lui Apolon, care fluturēzā de-apururea pe muntele Palatinū!

Dar anii totū mai albi se grămădeaū pe capulū poetului, și dacă umerii slăbiaū sub povara vremei, inima îi rămānea totū verde și rivna totū neșarmurită în sborulū dorințelorū. Așā, după tipărirea oprelorū sale complete, imi scriā dela Mircesci în 1885:

«Voescū să mă desbarū de totū ce am scrisū până acum, ca să începū (dacă voiū avē viță) o nouă serie de poesii sub titlul de: *Țile cu sōre*, cari vorū cuprinde suvenirī de tinerețe și altele». «Musa lui însă, dice colegulū meū G. Bengescu, care în țērā îi zimbea cu atāta dragoste și care-i inspirā cu atāta dārnicie ideile și versurile cele mai fermecātore, pare că în străinătate (poetulū se aflā Ministru alū țērei la Paris) cercā a-lū părăsi. Afară de un poemū în limba francezā, extrasū din piesa «*Ovidiū*», poemū ce cēti într'o țēi lui Gounod și

pe care marele maestră proiectase de a-lă pune în musică, Alecsandri în cursul erneloră 1886-1890, n'a alcătuită nici o producăiune nouă. În érna anului 1888, pentru a-și uită durerile fisice, ce începuse a-lă supără, pentru a astimpără totă de odată neliniștea morală în care se găsiă din pricina bólei, elă se puse a transcrie într'un albumă tôte poesiile compuse de dinsulă cu ocașia rășboiului din 1877—1878. Acestă albumă fu oferită de poetă M. S. Regelă și se află astăđi în biblioteca Suveranului nostru. Totă de odată Alecsandri se gândea a tipări în Paris, în două volume editate cu luxă, o alegere din scrierile sale și mai cu sémă din «*Doine*», din «*Lăcrămióre*», din «*Pasteluri*» și «*Legende*». Pentru acéstă lucrare elă imă ceruse concursulă meă materială și-mă desemnase chiar piesele ce urmaă a face parte din ediăiunea proiectată. Mă înăelesesemă spre acestă sfrșită cu d-lă Jouaust, vestitulă editoră din Paris, însărcinându-lă chiar cu turnarea unoră caractere tipografice române, însă diferite împrejurări împedecară esecutarea acestei dorințe din urmă a poetului.» (1)

Descuragiarea ilă cuprinsese, pentru că era bolnavă și-lă eră acun vecinică frigă! Este cunoscută coloră ce aă trăită câtă de puăină în intimitatea lui Alecsandri, gróza ce-lă inspiră frigulă, și a rămasă proverbială seria de blăni și de paltóne ce posedă, însemnate fiecare cu câte ună numără dela 1—9, căroră le dedese misiunea de a-lă apără, după variele stări ale temperaturii, de atingerea indiscretă a grosolanului crainică ală Nordului. Și cu tôte acestea, cele mai frumoșe producăiuni poetice le-a sėvėrșită elă la Mircescī în mijloculă zăpeăiloră, sub neconștenita amenințare a viscolului și a gerului!

Ce viéță dulce și ticită ducea elă la Mircescī! De pe linia ferată se zăriă, când veniaă din sus oră din jos, casa de-asupra căreia se roteăă până în vară «clăbucii albi de fumă», vestindă prieteniloră că poetulă visă la gura sobei, privindă:

---

(1) *G. Bengescu*. Convorbiri Literare. Anulă XXV. Numėrulă jubilară. Martie 1892. Pag. 970 și 982.

. . . . focul, scump tovarășu, care veselă pâlăsece,
 Și prin flacăra albastră a vrăsurilor de alună,
 Vedeă 'n sborū trecendū fantasticū a poveștilorū minunū!

și că ospitalitatea îi așteptă cu masa întinsă și cu brațele deschise.
 Orele cele mai plăcute începeau însă, când se anunță că:

Perdelele-să lăsate și lămpile aprinse.

Atunci poetul «dedea drumū gurăi», cum dicea, ținendū pe toți sub farmecul cuvintului său până în adîncul nopței. Atunci se deșirau minunatele amintiri ale vieții și ale călătoriilor sale, din cari Italia și Bosforul aveau partea cea mai duiosă, iar Franția pe cea mai simpatică. Atunci se deschidea sacul plin cu povești de tot felul, în cari închipuirea lui desfăcendū-și aripele, ne purtă prin lumea fantasiei ca și prin cea reală, zugrăvindū cu o rară dibăcie figurile mucalite ori deșănțate, ce sângerau apoi sub ghimpii spiritului său satiric. Noi ne strîngeam strugure împrejurul lui, și dacă glasul părea că i se cam stinge și figura îi eră cam oboșită, flacăra lăuntrică a amintirii dedea chipului său palidă acea melancolică poezie, ce o întinde luna noptea pe castelurile vechi și și pe arborii bătrâni!

Dar mai alesă când vechiul și nedespărțitul său prieten Ion Ghica se află de față, sêrbătorea eră completă; unul pe altul se îndemnau abiă și . . . faptele, împrejurările, omeni, ce de aproape sau de departe contribuise la pregătirea reînvierii și dezvoltării noastre, vremurile de restriște ori de glorie prin cari au trecut țerile române, se desfășurau ca într'o vie panoramă înaintea celor norociți a-i ascultă. Se scie, că acești doi luptători glorioși ai marilor bătălii ale vieții, au fostū pôte omeni cei mai plăcuți la vorbă și cei mai sfătoși, în jurul cărora se adunau bătrânii și tinerii spre a le sorbi cuvintele înțelepte sau vesele, cu cari propoveduiau învățăturile trase din experiența trecutului, povățuiau mințile și îmbărbătau inimele pentru cele de adî și pentru cele viitoare!

Natură distinsă și blândă, Alecsandri fu plin de amenitate în raporturile sale cu lumea, pe care a iubit-o și a mângâiat-o cu tot ce avea mai fragedu în inima sa. Elu a fostu bunu amic, bunu soțu, bunu părinte și mai alesu bunicu incomparabilu. Elu, care prin întreaga sa poezie a doveditu o iubire călduroasă pentru copii, nu simția mai mare fericire decât aceea de a vedé crescându sub ochii săi pe mica Margareta:

. . . . . care dela raiu
A venitū în ȕi de Maiu,
Lumea 'ntrégă s'o admire
Ca pe o minune rară.
Iar buniculū ei bētrānū,
Cānd o vede 'n alū sēu sīnū
Rīde dulcea primāvarā.

Căci precum pe-unū vechiū stejarū
Frunzelo 'n Aprilū rēsarū
Pline de cântări voiōse,
Nasce 'n sufletu-i răpitu
Corulū scumpū întineritū
De-amintiri armoniōse!

Totū meșteșugulū de a fi bunicu, pe care Victor Hugo l'a concentratū în faimosulū sēu volumū «L'art d'être grand-père», n'a avutū de sigurū unū mai înfocatū adeptū decât pe poetulū nostru.

Imi aducū aminte narațiunea ce mi-a făcutū despre o întrevedere cu Președintele Republicei Franceze Jules Grévy, pe când se allă Ministru la Paris, în timpulū căreia, după puține minute acordate politiceii, n'aū făcutū decât să-și destăinuiască unulū altuia bucuriile, dărgostea și misterioșele satisfacțiuni ce-i însuflețiau în fața micelorū lorū nepōte, cari amindouē se numiau Margareta. A eșitū atâtū de încântatū dela acēstă audiență, ca și cum ar fi obținutū o mare isbândă diplomatică, și-mi repetă: «qu'il avait du cœur et qu'il était charmant, ce brave homme de Président».

— De ce iubimū noi pe nepoți așa de multū? întrebă Alecsandri o dată pe unū bancherū evreu din Iași? — Fiind-că C. C. Vasiliță, nepoții sunt capitalulū cu dobānda lui.

Cānd avū douē nepōte, inima i se împărți între dīnsele, deși tot-dea-una am bănuitū că Margaretei îi dedese partea cea mai mare, căci și mai mari erau cutiile «cu bunătăți» saū cu jucării destinate pentru dīnsa când plecā de aici la Mircesci. Ori cum și ori ce lucru

își agonisiă acum, eră totû pentru dînsele, carî făceaû unû totû lipitû dimpreună cu mama lorû de inima lui.

O dorință ce i-a ademenitû gândulû totă vieța, a fostû să-și clădăscă o casă alături de cea veche, într'unû colțû preferitû alû grădinei, de unde ochiulû să potă îmbrățișă lunca, Siretulû și ogoarele îmbrăcate cu lanuri de grău orî cu țarine de păpușoiû, căci poetulû eră și plugarû din când în când. Și-și durase planulû cu tôte amănuntele lui, și se bucură de chipulû cum avea să priveghezo lucrările, ba chiar țicea, pusese și bani de o parte pentru dînsele într'o vreme, numai îndeplinirea visului fugea ca năluca și zadarnicû a întinsû elû brațele, căci pe acesta nu l'a pututû prinde!

Este curiosû de a urmări vieța intimă a lui Alecsandri în prețioasa colecțiune de scrisori adresate de dînsulû lui Ion Ghica, astăđi dăruite Academiei. Incepëndû dela 1842, ele se preurmăză fără întrerupere, în proporțiunea de o scrisore la 10 țile, până la 3 Iulie 1890. O corespondență atătû de statornică, întreținută timpû de 48 de ani între doi amici din ce în ce mai scumpi unulû altuia, este nu numai unû titlu de mîndrie pentru amîndoi, ci și unû exemplu aprôpe unicû despre o ast-felû de legătură de prietenie.— În scrisorea dela 25 Octobree 1889, Alecsandri începe să se plângă de bôla, ce după 8 luni îi atacă rinichiî și mai pe urmă ficatulû, fără însă a-lû descuragiă, căci soția veghiă cu o rară solitudinea lângă dînsulû și-lû îngrijia cu atăta devotamentû, în câtû după cum țiceaî nisce amici carî se dusese să-lû vadă în apartamentulû din Avenue Montaigne No. 1 la Paris: «nici vîntulû nu putea să-lû ajungă, avëndû a străbate până la camera lui prin o serie de alto camere, fie-care încălđită cu așa măsură, în câtû Vasilică — cum îl numiaî — trebuia să se oprăscă în fie-care dintr'însele, pentru a se obișnui cu scăderea treptată a temperaturei, înainte de a eși din casă . . . când eși!»

Dar slăbitû de puteri și mai alesû îngrijatû de efectele bôlei, care-î deprimă forțe multû veselie și vioiciunea caracterului, veni să petrecă vara la Mircesci, cu speranța că aerulû țerei îi va face

bine. Din nenorocire simptomele deveniră totu mai rele, așa că poetul se stinse la 22 Augustu (3 Septembre) 1890, în mijlocul podobeloră naturei iubite, pe colțul celu mai scumpu de pământu alu patriei, încunjuratü de căldura și lumina sórelui pe care lo adorase în tótă vieța!

Mormintulü lu, săpatü în grădină la umbra copacilorü răsădiți cu mâna sa, fără Muse plângetóre scobite în marmoră albă, nici Genii cu aripele întinso turnați în bronzü auritü, se ascunde sub brazde verđi și cununü de flori, cari în graiulü lorü vorbescü mai cu duioșie celorü ce se ingenuchiă mișcați în față-le, cum s'aü ingenuchiatü cu steagulü sdrențuitü de glónțe Curcanii dela Vaslui.

Sunt trei ani abiä de când a muritü Alecsandri și pare c'ar fi unü secolü, intru atäta nimeni dintre cei ce l'aü sərbătoritü și l'aü înălțatü în ceruri pe când trăia, nu mai gândesce la dinsulü nici caută să-l onoreze memoria.

Chipulü lu celü mângaiosü, cu privirea senină și dulce, nu-lü vedemü nici în «incinta» (cum ăice unü ilustru Colegü) Adunärei Legiuitóre, nici așezatü celü puținü pe unü pedestalü de petró în calea acestui poporü românü, pentru binele și gloria căruia și-a datü ce a avutü mai caldü în inimă și mai nobilü în minte! Care e piața, care e strada, câtü de läturalnică, ce se mindresce cu numele lu, în acéstă capitală unde ar trebui, ca o datorie către morala publică, să se înobileze și să se perpetueze în modü demnü amintirea ómenilorü de geniü și a marilorü patrioiți!...

Acum că pacea mormintului a făcutü liniștea mai adincă în jurulü lu Alecsandri, să cercetămü care e caracteristica lucrăroi lu și influența ce elü a exercitatü asupra poesiei și artei nóstre dramatice.

Poetü în tótă puterea cuvintului, adecă artistü desévêșitü, elü a sciutü să prefacă obșléscă substanță în substanță poetică, condițiune esențială a artei și unicü mijlocü de eliminare a didacticismului rimatü, acéstă absolută negațiune a poesiei. Elü a făuritü timpü de 50 de ani versuri de aurü, iar vieța sa a fostü unü cântü multiplu și resonătorü, în care gingășia, pasiunile ori simțirile, gene-

rósele mâinii ce aú frámintatú orí aú strábátutú inima Románului, aú găsitú o puternică expresiune. Şi limba şi-o cunoscea elú ca nimenea altulú, de aceea versulú lui póte fi luatú de modelú, atâtú ca formá corectá a gândirei, câtú şi ca meştesugú alú structurei şi frumuseţe a rimei. Numái Eminescu găsiá póte rime mai sonore, mai strălucitoare, mai neobicinuite decât dînsulú, deşi la amindoi ideile învöluindu-se mai multú în imagine, rima trebuiá sá fi ea însási o micá iconá. Omulú póte fi silitú sá vorbescá în prosá, nu însá în poezie, de aceea dacá rima nu-ţi pricinuesce la capétulú versulú o impresiune plăcutá saú o surprindere ingeniosá, de ce nevoc sá-ţi mai aşezi ceea ce ai de spusú în rënduri mai scurte decât de obiceiú, cari încá sá şi «sune din códá»?

Numái supunéndú cugetările unorú regule nestrámutate, a cărorá tainá rămâne ascunsá cetitorului, poezia póte sá stea mai sus decât prosa, precum în relaţiunile sociale se acordá în modú tacitú precădere femeii asupra bărbatului, din cauza unorú avantagii curatú exterióre, nu tot-deauna în legăturá cu inteligenţa. În faţa unei fiinţe frumoşe suntemú cuprinşi de o emoţiune dulce a ochiului, de unú fiorú neînţelesú alú inimei, care se póte aseména cu sensaţiunea particulará ce ne pricinuesce forma poeticá.

Intr'adevărú, combinarea fericită de libertate şi de măsurá, întrebuinţarea cu meştesugú a cuvintelorú vechi şi a formelorú noué, alegerea nimerită a «florilorú şi colorilorú limbei», precum şi minunatele efecte ce produceau sub condeiulú lui expresiunile aşezate la loculú cuvenitú, imaginele ce înviorézá cugetarea, armonia cu care se îmbinaú ideile în desfăşurarea lorú şi musica ce reeşiá din ritmulú susţinutú alú versurilorú, aú făcutú din Alecsandri unú poetú simpaticú şi póte celú mai popularú poetú la noi. Cântececele lui rêsună fără de voe până şi în mintea celorú ce apreciazá mai puţinú favorabilú farmeculú poeziei.

Sufletulú poetului este asemenea universului, producătorú, cuprinđitorú şi simţitorú de tóte; inima lui este generósá ca razele vii ale sórelui ce încăldescú şi fecundézá natura, iar cânteculú lui, rêsunetú inspiratú alú armoniei generale, farmecá şi inobilézá omenirea, dândú

spiritului avinturii de înălțare și vieții unui privilegiu perpetuu de mângâere și de însuflețire.

De altminteri, pe lângă plăcutele calități ale stilului, ceea ce trebuie să observăm la dînsul, este bogăția invenției și originalitatea fantasiei; iar din punctul de vedere al însușirilor morale, el revarsă în suflete simțiri nobile și generoase, căci pretutindeni amorul patriei și al libertății este înfrățit cu acela al binelui și al omeniei. Ca poet popular, liric ori dramatic, el a cântat în tot-deauna natura cu frumusețile ei, însușirile inimei, tainele patimelor și ale vieții, frăgețimea dragostei, adevărul și aventurile sufletesci, răsădindu în fie-care ideo său simțire o părticică a sufletului său blîndu, cinstit și entusiast, și dîndu închipuirii podoba tinereții și căldura credinței ce i-au rămas statornice până la capătul vieții.

În asemenea condițiuni răspîndite și înțelese, lucrările lui Alexandri ne-ar putea mîngăia de epidemia decadentă și desilusionistă, ce bîntue dela o vreme literatura noastră și care prin disprețului idealului, înșiptu în minți orbite de teorii grosolane său bolnavo, molipsește o mare parte a publicului inconștient ori rău pregătit pentru a se apără de dînsa! Noroc dîr că seva intelectuală nu este pe deplin atacată și că arta acêsta rău făcătoare, fără de nimic viu, nimic originalu într'însa, hibridă și destrăbălată, va sfîrși, după ce va slei tôte îngăduirile, prin a se nimici ea însăși în mijlocul istericeii comedii ce jîcă în profitul *autolatricii* sale de contrabandă! Adevărata poezie cuprînde în sine generoasa sîmință a virtuții, fie numită ea speranță, iubire, aspirațiune sau credință, care însufleștește și consolază omenirea, iar nu o derapănă nici în invrăjbesce, dîndu-i disperarea dreptu călăuză și anihilarea sa proprie dreptu idealu!

Nu se pôte tăgădui că lumea alérgă cu o repediciune uimitore pe calea transformării și că în cursul evoluțiunii sale ne presintă în fie-care di părți necunoscute dintr'însa; pe lângă acêsta, minunatele cuceriri ale științei statornicescă neincetat adevăruri său învederază principii până erî contestate, crează regule din experiențe și experiențe din nesfîrșitele trebuințe; ideilo icau unu avintu

mai largă, cunoștințele se înmulțesc, obiectivitatea mărește calitățile judecăței, în fine cerculă cugetărei și ală activităței își împinge totă mai multă hotărele către nemărginire; omulă însă, cu simțirea, cu patimele, cu dorurile și cu nevoile sale rămăne același în mijloculă vrtejului care schimbă, sdrobesce oră prefăce tôte, afară de însușirile și temeurile ființei sale. S'ar crede prin urmăre, că poesia, revelațiune a frumosului în natură și în concepțiunile omnescă, supusă fatalmente la legile aceței transformări generale, va luă atâtea fețe sub câte manifestațiunii ni se voră revelă și dinsele în deosebite împrejurări. Frumosulă însă fiindă ună principiū eternă, pe care nică o metamorfosă nu-lă pôte atinge, modulă representărei lui rămăne eternă același, cu tötă variabilitatea saă înmulțirea însușiriloră percepțiunei.

Cu tôte acestea, cel ce aă pretențiunea de a sbură împreună cu timpulă, al căroră ochă privescă de-a dreptulă în sôre saă de pe înălțimile véculuiă caută orizontură mai nouă și mai întinse, spună că dacă omulă pôte -- luată individuală -- să rămăne în ce privesce firea luiă același; lumea, — aglomerațiune de ómenă cu luptele și pasiunile loră, — este supusă acțiuneiă timpuluiă și civilizațiuneiă, care-ă prefăcă, desvoltându-le inteligența, saă îmbunătățindu-le calitățile loră morale. De aceea, totă ce purcede dela lume saă stă în relațiune cu dinsa, primesce negreșită impresiunea caracteristică a sic-cărciaă dintre multiplele evoluțiunii la cară e supusă. Așă, poesia lirică, cu tema eiă vecinică personală, variată și repetată peste măsură, a produsă obosclă în spirite și este întimpinată cu o vedită nepăsare pretutindenă. Acestă făgașă strimtă și banală trebue părăsită pentru ună drumă mai largă, mai greă pôte, însă demnă de rivna și de curagiulă unoră vrednică pionieră ală progresuluiă. Primele pasură voră fi de sigură anevoiôse, dar când prin studiū și prin inițiatiune limba poetică se va curăși de tötă emfasa și înduioșareaă netrebuinciosă, speculațiunile minței și emoțiunile sufletuluiă voră câștigă, avëndă forme precise, mai mare energie și mai multă adevără și voră da arteiă și cugetăreiă seva și vigôrea, armonia și unitatea încă de multă perdute. Iar mai

târziu, când inteligențele adincă frământate se voru potoli, când meditațiunea principiilor și regenerarea formelor le voru purifica spiritul, poesia va pute iarăși deveni cuvântul inspirat și nemijlocit al sufletului omenesc! (1) O ast-felū de profesiune de credință din partea acelorū «vrednici pionieri» nu este numai glasulū trâmbiței ce sună ataculū viitorulū, ci și bătaia clopotulū de mărte a trecutulū și mai alesū a presentulū. Este o revoluțiune radicală, cerendū repudiarea esteticei moderne și restituirea direcțiunei sufletulū omenescū în mâna poezilorū, ca în epocile de aurū ale copilăriei popórelorū! Tendența e nobilă dar foarte grea de realizatū, mai alesū în vremea noastră de positivitate și de egoismū, în care poesia este puținū înțelesă. Ea trece, la noi ca aiurea, printr'o crisă, din care nu știū de nu va eși cu córdele lirei sfărimate și cu mantia muselorū sdrențuită! — În totū casulū perspectiva «pionierilorū progresulū» nu se va pute realiza decât póte într'unū vécu orī douē, iar noi până atunci să urmămū în ciuda lorū calea bătută a marilorū maestri, cari aū cântatū cu sufletulū și cele ce aveaū în inime ni le-aū spusū cu gingășia unei limbe dulci ca unū fagure de miere!

Ș'apoi a ascultă pe acești noi psihologi, ar trebui să nu mai avemū emoțiuni nici idealū, să ne înabușimū credința și simțirea, lacrimile și bătăile inimei să le nimicimū în noi!

«Cerulū lorū e surū și rece, marea lorū e de înghețū». . . Sub cuvântulū de a redă unū noū avintū poesiei, ei îi smulgū lirulū chiar alū vieței, amorulū, eternulū amorū, care:

De-unū semnū în trecătū dela ea
Elū sufletulū ți-lū légă,
In câtū să n'o mai poți uita
Vięta ta întregă . . . . .

sciința analitică și filosofia fiindu-le de ajunsū pentru inspirarea cântecelorū lorū.

Negreșitū, firmamentulū cu sórele, cu luna, cu stelele, oceanulū,

(1) *Lecomte de Lisle*, *Poèmes antiques*. 1ère édition. Paris. Lemerre. Préface.

pădurile, animalele de tot felul sunt interesante; dar și eu sunt interesant, eu omul! *Eul* meu trăcsce, iubescce, cugetă, suferă și speră, și acest eu, sdrénță pôte în comparațiune cu universul, dar sdrénță scumpă mie, are tot atâta dreptă cât și restul lumii a-și exprima dragostea, credința, visurile sau năzuințele sale. Poeții când ne vorbesc despre dinșii ne plac și-i ascultăm cu drag, de ce? fiind-că vorbindu-ne de ei, vorbesc despre noi și noi ne lipim de aceia cari ne mișcă sufletul!

Iată școli, iată idealuri deosebite, amindouă nobile, amindouă umane din punctul lor de vedere, nici una însă nu este negațiunea însușirilor și firei noastre, nici una nu-și croesce drumul vieții spre iadul cu muncile de veci, spre care decadenții și nevropații de azi vor să ne mâne pentru mântuirea sufletului!

Alecsandri și Eminescu vor trăi în memoria tuturor, căci făcuți pentru a da cântece în schimbul impresiunilor ce primiau, înviorază inima, mișcă suflete de omeni, și acestea sunt daruri nemuritoare ale geniului! Cei-lalți, apostoli ai deșertăciunii și ai desnădejdei, vor peri cu unda vremii, ca idoli de lut ai unei religii barbare cu temple pustii și altare fără foc sacru!

«Mehr licht» murmură Goethe în ultimele clipe ale vieții, și urmașii înțelegându-l au făcut din acest secol secolul luminei. Nu numai cuceririle politice sau războinice fac gloria unei epoci, ci și cuceririle științei și ale artelor. Adevărul și frumosul sunt idealuri către cari lumea se avintă pe căile neumblate ale viitorului, iar istoria, martorul nepărtinitor al virstelor, așeză la loc de onoare, ca pe cele mai strălucite evenimente ale lumii, vécurile de aur, ai căror pacinici eroi au fost poeții, artiștii, filosofii, învélind pe Ministrul, pe Generalul, pe Favoritul acelorași vremi, sêrbede și trecătoare ilustrațiuni, în adincul uitării neturburate. Geniul, scântee divină, se înalță singur către nemurire, pe când puterea mână de ambițiune, de glorie, de interes nu durază nimic statornic, dacă nu e încălțită de tainica lui înriurare. Vécurile, asemenea sórelui, apun unele într'un curcubeu strălucit de raze, iar altele

in nori, sau turburi de negura, sau rosii de o vapae ca sangele!
Dar cine pote ghici misterele viitorului?.....

..... Dum loquimur, fugerit invida
Atas! Carpe diem, quam minimum credula postero?

Cum dice sententiosul Horatiu. Mane? mane?... Cine scie?!...
Cine scie, pentru noi pote, dar pentru cei ce si-au facut ren-
dulul pe pamintu si ne-au lasatu vieța si munca lorü deschisă ca o
carte in fața eternității, acelü faimosü «carpe diem» a incetatü la
marginca mormintului.

Diua lorü este diua de mane, căci judecata posterității le asază
cunune luminoase pe capü orü ii sprävale in präpastia nopței!

Alecsandri trăindü a fostü obiectulü multorü critice:

Căci geniulü in viettä după-o nedreptă lege,
A muncel sale röde arare-orü culege; (1)

iar după morte, până acum altulü afară de mine nu i-a turburatü
incă somnulü! Elü a fostü firesce atacatü de unii, läudatü de alții.
Ataculü insă s'a îndreptatü mai virtosü asupra omului decât asupra
lucrărei, iar lauda, e dreptü a dice, lăsändü persöna-i de oparte, s'a
ocupatü numai de însușirile lucrărei.

Despre cei d'intăi ömenü, carü critică pe alții recunoscändu-și numai
lorü merite și talentü, dice amiculü nostru Iacobü Negruzz, förte
bine:

. . . . . Voindü sä vinturü nomolulü de cuvinte,
Ce autorii d'astädü au scosü din a lorü minte
Și-au totü înscrișü in tomurü pân'a 'nälțatü unü munte,
Am datü de plévă numai, dar vai! nici d'unü grăunte. (2)

Iar dintre cei d'ai doilea, vomü luä pe unulü singurü, alü carüi
cuvintü puternicü și plinü de adevëru resumă și caracterisöză pä-
rerea unei întregi generațiunii. «In Alecsandri, dice d-lü Maiorescu,

(1) *Jacobü Negruzz*, Scrisöre in versuri către Alecsandri. Convorbiri Literare. Anulü 1877.

(2) *Idem*. loc. cit.

vibrează totă inima, totă mișcarea compatrioților săi, câtă s'a putut întrupa într'o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbii române în poezia populară, el nu l'a deschis; iubirea omenescă și dorul de patrie în limitele celor mai mulți dintre noi, el le-a intrupat; frumusețea proprie a pământului nostru natal și a aerului nostru, el a descris-o; *șovinismul* «Gintei latine» și ura contra Evreilor, el le reprezintă. Când societatea mai cultă a putut avea un teatru în Iași și în București, el a răspuns la această dorință, scriind drame și comedii; când a fost chemat poporul să-și jertfescă viața în războiul din urmă, el singur a încălzit pe ostașii noștri cu raza poeziei. A lui liră multicordă a răsunat la oră ce adiere ce s'a putut deștepta din mișcarea poporului nostru în mijlocia lui.» (1)

De aceea, cu încredere pot să spun, că:

Din lucrarea lui de o jumătate de secol timpului va respecta ceea ce este puternic și înțelept, dându-vă vânturilor tot ce e pulbere și sunet!

Ș-acum, copii nemuritori,
 Tovarășii de eterne lupte,
 Pe lira-i cea cu corde rupte
 Și pe mormintu-i puneți flori!
 A vóstre inimă vecinică caldă
 Țărîna lui să le simțescă,
 Și lacrimile șiroiase,
 Isvoru neprețuit, s'o scalde;
 Iar mîndrul răsărit de soare,
 O! Muse slinte cu vii grai,
 Să facă pe ală Moldovei plai
 Să crească flóre lângă flóre. (2)

1893 Decembre 26.

(1) T. Maiorescu, Critice. Convorbiri Literare.

(2) D. C. Ollănescu, Teatru. La mormintul Poetului.

RESPUNSULŢI D-LUI IACOBŢI C. NEGRUZZI

I.A

DISCURSULŢI DE RECEPŢIUNE ALŢI D-LUI DUMITRU C. OLLĂNESCU

*Sire,
AlteŢi Regală,
DomnilorŢi ColegŢi, iubite ColegŢi Ollănescu,*

ChematŢi în cursulŢi sesiunei generale din anulŢi trecutŢi în Academia Română, Ţi-ai alesŢi, iubite colegŢi, dreptŢi subiectŢi alŢi discursului de intrare pe neuitatulŢi nostru poetŢi Vasile Alecsandri, Ţi astăŢi amŢi ascultatŢi cu celŢi mai viu interesŢi studiulŢi ce ai făcutŢi asupra lui. Ne-ai înfăŢiŢatŢi pe Alecsandri sub tôte privirile, Ţi ca omŢi Ţi ca bărbatŢi politicŢi Ţi ca culegătorŢi de poezii populare, Ţi cu de amăruntulŢi mai alesŢi ca autorŢi, ca poetŢi.

AmŢi analizatŢi cu băgare de sêmă Ţi pëtrundere scrierile de prosă ale lui Alecsandri, poeziile sale lirice, baladele Ţi legendele ce a compusŢi, precum nu mai puŢinŢi operele sale dramatice, începëndŢi dela cele întăi încercări ale tinereŢei până la ultimele sale drame în versuri, pe cari le-amŢi admiratŢi Ţi aplaudatŢi cu toŢii pe scena Teatrului NaŢionalŢi.

Pentru mine, care am primitŢi din partea colegilorŢi noŢtri plăcuta

însărcinare să răspundă la frumoșele și învățatele cuvinte ce ai rostită aici, acestă subiectă eră celă măi interesantă din căte se puteau alege, căci Alecsandri a fostă acelă ce a legănată cu dulcile sale cântări copilăria măi tuturoră din generațiunea din care facă parte și în specială copilăria mea proprie. În adevără, de când eram în vîrstă de 8 sau 9 ani am cunoscută pe marele nostru poetă, atunci ună tînără înfloritoră, cu fața deschisă, cu privirea frumósă, cu zîmbetulă blândă. Și dinaintea sa am fostă pusă de tatălă meă să reciteză căte-va din cele d'întăi doine compuse de dînsulă și cară făcuse ună efectă așa de adîncă asupra contemporaniloră sêi. Ba odată am declamată chiar cînteculă comică «Herșcu Boccegiu», și se vede că îndestulă de bine, căci îmi aducă aminte cum Alecsandri m'a desmerdată, mi-a dată bombone dintr'ună saltară și mi-a ăisă: bravo, ai să deviă ună mare actoră, ca și Millo!

Măi tărđiă ilă vedeam adese oră în casa părintéscă, căci o harnică împreună lucrare, și ceea ce e măi multă, o prietenie strînsă legă pe Vasile Alecsandri cu Constantină Negruzzi, fără ca în tótă vieța loră ună singură noură să fi turburată seninătatea relațiilor loră. Cătă timpă am fostă prin școlă, cele măi frumóse ale mele momente de lectură aă fostă acelea în cară cetiam poeziile lui Alecsandri ce apăreaă succesivă, fie că eraă «*Doinele și Lăcrămiórele*» sau versurile ce adresă patrieiă sau Cîntecelă bētránescă, adunate și întocmite de elă. Și măi tărđiă în sfîrșită, când urmândă unei chemări neînfrínate, am pășită și eă pe calea aceloră ce aă mánuită limba română, și măi alesă de când am luată asupră-mă înființarea și dirigiarea unei reviste literare, relațiunile mele cu Alecsandri aă devenită dese și intime: convorbiri frecvente în vizitele ce-ă făceam la Mircesci, pentru mine tot-deauna încântátore, sau în vizitele lui Alecsandri la Iași, când veniă să iea parte la adunările literare ale societăței «Junimea», și o corespondență regulată, avéndă de obiectă literatura națională, aă trebuită să deștepte între noi acea prietenie ce a ținută 25 de ani, prietenie care pentru Alecsandri eră pótă numai transportarea asupra fiului a simțeminteloră ce avusese odinióră pentru tată, iar pentru mine eră urmarea en-

tusiasmului naivă ală copilului în bărbatulă ajunsă la maturitate, care acuma lucră și producea însuși.

Dela aparițiunea «Convorbirilor Literare» și până la mörtea sa, Alecsandri a încurajată cu sfaturile sale și mai alesă cu o colaborare statornică și activă de apröpe ună sfertă de secolă pe toți bărbaii ce succesivă se arătau pe câmpulă literară și-mi incredințau spre publicare întâiele loră încercări. Acei cari seriau o limbă simplă și curată, dela Alecsandri aă învățat'o; o generațiune întregă a imitată formele frumoșe create de talentulă său, căci toți ilă consideraă pe dinsulă ca pe celă întâi poetă ală Romăniloră. Și când în anulă 1878 o mare societate literară străină a încoronată poesia «Cănteculă gintei latine», întregă națiune română s'a simțită mândră de poetulă ei, căci *Elu* făcuse ca popörelle latine din apusulă Europei să recunöscă și să pue alături cu dınsele pe tinăra soră dela răsărită, abiă de curind deșteptată la o nouă vieță. Dar, atunci Alecsandri a fostă considerată ca celă întâi poetă ală nostru de toți Romănii fără deosebire de virstă, fără deosebire de provincie, fără deosebire de clase sociale, în adevărată dela opincă până la Vlădică, ba multă mai sus decât până la Vlădică, chiar până la înălțimea Tro-nului de pe care perechea regală conduce cu atăta înțelepciune și strălucire destinele patriei nöstre: Carmen Sylva a fostă și este o admiratöre a poetului, sfătuindu-se cu elă în multe lucrări ce a făcută și traducendă ună șiră de poesii de ale lui în limbele răs-pândite ale Occidentului. Cei mai mulți din poetii contemporani aă cântată pe Alecsandri în versurile loră. Schiletti într'o poesie ce-i dedică, adresază musei lui Alecsandri următörelle strofe:

Ca ună söre ce străluce
 P'ntre negrulă vclă de nori,
 Ast-felă Tu cu maiestate
 Te arăți mie dese ori.
 . . . . .
 În durerea cea mai mare,
 Prin Carpați te-am întâlinită,
 Cântändă doine jelitöre
 De poporulă tēu iubită.

Și-a ta voce-armonioasă
 Sus în ceruri s'a suită;
 România mai voioasă
 D'atunci dulce a zîmbit!

Eminescu în poema sa «Epigonii» numește pe Alecsandri «acel
 Rege al poeziei, vecinic tiner și fericit.»

Eu însumi i-am adus omagiale mele în mai multe poezii, iar
 mai ales tu, iubite colegă, i-ai cântat laudele la deosebite oca-
 sionii. Oda ce ai compus în Constantinopole în anul 1883 și în
 care vorbești de imnul secular al lui Horațiu, sfârșesc cu ur-
 mătoarele versuri adresate poetului nostru, versuri în adevăr por-
 nite dintr'o nobilă inspirațiune :

De mult trecut-a fama ta
 De-al țărilor hotar,
 Cum a trecut pe-al vârstei sbor
 Și imnul secular.

De lângă mare pân' la Prut,
 Din Tisa în Cehla,
 Resună 'n piepturi românești
 Duios cântecul tău,

Precum în Roma, la Sabin
 Și la Lucan și 'n Lațiu,
 Gîngăș odată resună
 Cîntarea lui Horațiu.

Iar doinele-ți pline de dor,
 Smăltatele paste
 Și strălucitele povești
 Aș pusă cununii de stele

Pe fruntea-ți largă de poet,
 Pe care 'n zi de Mai,
 Ursita descântându sădi
 Un farmec rupt din rai.

De-atuncea dulcele t u vers ,
 Mai tin r   i mai bl nd ,
 E purt tor  de mângâeri
 In sulele intr nd  :

De-atunci în jurul  tău cu drag 
 Rem n  toți în uimire,
  i ascult ndu-te, iubesc 
  i cred  în fericire.

Iar voi, cunun  de raze vii
 De dakin   i măslină.
 Trimite i muse din Olimp 
 Poetului latin  !

O a a de frumoșa inspirațiune er  natural  să- i vie, căci pe Vasile Alecsandri il  iubiai  i admira  de mult , din copilăria fragedă, pe c nd te-am cunoscut  int i ca  colar  harnic  al  Institutului Academiei din Ia i. De pe atunci cetind  pe Alecsandri cu entuziasm  juvenilă în orele tale de recreațiune, ai sim it  p te tainica dorin a de a-l  imita, de a te incerca să p sesei odată pe urmele sale.

Aceste visuri ale copilăriei le-ai  ndeplinit  ca b rbat . Plăcerea de a scrie  i talentul  cu care natura darnică te-a înzestrată, fericirea ce ai sim it  de a m nuir limba rom n , te-a   ndemnat  la lucru spornic   i speră că te vor  îndemna tot  ast-felul   i pe viitorul .

Ca  i modelul  ce  i-a str lucit  dinaintea ochilor  te-ai încercată apr pe în t te genurile literare. Ai  nceput  cu teatru, traduc nd  în versuri armonio se încă în anul  1877 drama lui Victor Hugo «Ruy Blas», care a f cut  un  efect  a a de mare pe scena n str , a stat  neclintită în repertoriul  ei p n  a i  i va r m ne  i de acum înainte. Ai scris  un   ir  de piese originale în versuri  i în pros : mai intâi *Pe malul  g rlei*, comedie  nspirat  de o mare nedreptate politică ce s'a f cut  statului  i poporului rom n .  n ac st  comedior  am  avut  mulțumirea să vedem  debut nd  pe compatriota n str  d- ora Agata B rsescu, care mai t r iul  s'a distins  a a de mult  pe scenele cele mai vestite din Austria  i Germania. Apoi ai scris  comediele: *După răsboiul*, *O tenii n stri*,

Iribégulü, Fanny, Primulü balü, toate jucate cu succes; te-ai încercat în alegorii, între care una, *La mormintulü poetului*, s'a reprezentat în Teatrulü Naționalü după morțea lui Vasile Alecsandri.

Pe lângă piese, și odată cu ele, scriai poezii lirice de totü soiulü, corecte în formă și ca limbă și frumoșe ca cugetare. Nu rare ori când mă adresam la harniculü și statorniculü meu colaboratorü *Ascanio* (numele literarü ce ți-ai alesü), invitându-lü să-mi mai trimită câte ceva din scrierile sale pentru revista ce dirigi, primiam curindü dreptü răspunsü unü plicü greü, încărcatü celü mai desü cu versuri care se odihneau în cartónele tale și nu se grăbeau să caute lumina tiparului. Căci după povățuirea ce dă Horațiu în faimósa lui epistolă către Pisoni:

. . . . nonum que prematur in annum
Membranis intus positis. . .

tu lași timpü îndelungü să trecă peste fie-care scriere așternută pe hârtie, până a nu o răspândi în lume.

După o plecare naturală, alegându-ți cariera diplomatică și servindü țera, atâtü în Ministeriulü trebilorü din afară, succesivü ca șefü alü serviciului consularü alü divisiunei politice și ca secretarü generalü, câtü și în deosebite țeri străine ca reprezentantü alü Regelü și alü patriei, momentele libere ce-ți lăsaü delicatele tale funcțiuni le întrebuințai mai întâi, precum este și naturalü, la studiulü istoriei și caracterului poporului în mijloculü căruia te găsiai. Astfelü ai scrisü o întinsă disertațiune istorică și literară asupra Turcilorü și Persanilorü și o a doua nu mai puținü interesantă, intitulată «Nevruz», asupra serbărei religioșe numită «Muharem», pe care Persanii din Constantinople o observă cu stricteță și pasiune. Ambele aceste studii le-am publicatü în «Convorbiri Literare». Inșă aceste ocupațiuni nu te împedeaü să te întorci iarăși și iarăși la scrieri de imaginațiune propriü și disc, cu cari îmbogățiaü literatura națională. Ca însărcinatü de afaceri la Constantinople sau la Viena, ca Ministru plenipotențiarü la Atena, ai servitü cu succesü, adesea în momente grave, interesele politice ale țerei, inșă tot-deauna când aceste in-

sărcinări însemnate îți lăsați câtă de puțină răgază și liniște, tu te întorceați cu mulțumire la munca, pentru momentă mai puțină strălucită dar cu timpulă mai rodnică și credă mai însemnată, aceea a cultivării litereloră române.

Aici e loculă să spună pentru onărea și lauda noastră, că în opunere pôte cu ceea ce se întâmplă la alte națiuni, mulți din acei ce au reprezentat și reprezintă încă țera noastră pe lângă Guverne străine, au profitat de liniștea sufletescă în care se găsea în străinătate, prin depărtarea loră de luptele politice interne, lupte prin natura loră tot-deauna pasionate, pentru a lucră cu hărnicio și cu succesă în ogorulă literaturii naționale.

Pe lângă *Vasile Alecsandri*, care în anii din urmă ai vieții sale a fostă, precum se știe, Ministrulă plenipotențiară ală României la Paris și dă aserțiunei mele cea mai strălucită confirmare, găsimă pe multă respectatulă fostă Președinte ală corpului nostru, d-lă *Ion Ghica*, care ne trimetea din Londra, unde era reprezentantulă țerei, o mare parte din acelă interesantă și ră de scrisori către Alecsandri, în cari reimprespătă în coloră atâtă de viă vieța politică și socială a Principateloră române dela începutulă acestui secolă. Actualulă Ministru română din Belgia, d-lă *Gheorghe Bengescu*, a obținută laudele celei mai strălucite din Academiă, ale Academiiei franceze, pentru meritosele sale lucrări bibliografice asupra lui Voltaire și a fostă alesă membru corespondentă ală Academiiei noastre, mai alesă pentru studiile sale erudite asupra lui Alecsandri, studii scrise ôre-cum sub ochii chiar ai marelui poetă. D-lă *Gheorghe Vârnavă-Liteanu*, fostă Ministru ală nostru la Berlin, scriă și elă studii interesante totă asupra lui Alecsandri și pôte într'ô epocă unde misiunea sa în străinătate eră din cele mai grele. Eruditulă nostru colegă d-lă *Alexandru Odobescu*, pe când eră primulă secretară ală Legațiunei române din Paris, publică învățatele sale cercetări archeologice asupra tesaurului dela Petrosa. D-lă *Duiliu Zamfirescu*, acum întâi secretară la Legațiunea română din Bruxela, scrie romanuri, povești originale și reproduce cu talentă în limba română multe din operele minunate ale mariloră poeți ai

Italiei moderne. Să mai menționez pe regretații *Petru Mavrogheni* și *Obedenaru*, pe venerabilul nostru coleg d-lă *Nicolae Crețu-escu* și mai ales pe simpaticul nostru membru corespondent d-lă *C. Esarcu*, cari toți, deși în timpul câtă au reprezentat România în străinătate nu au scris opere literare originale în limba română, totuși au cercetat bogatele archive ale Europei apusene, mai ales ale Italiei, și au înzestrat cu copii ale multor documente istorice din cele mai importante biblioteca Academiei Române.

Însă poți și mai mult decât acești bărbați, tu, iubite coleg, ai profitat de epocile de liniște și seninătate sufletescă ce vei fi avut în țări străine, pentru a te adînci în lucrările tale favorite. Ai lucrat în prosă și în versuri. Afară de scrierile menționate, ai scris romanul *Ghiță Bucoveanu*, al cărui sfîrșit regretăm că nu s'a publicat încă; novelele *Dile de plóc* și *Fata spînzuratului*, cari au primit ospitalitatea «Convorbirilor Literare»; ai compus multe poezii și piese originale și mai ales te-ai ocupat ani îndelungași cu traducerea operelor lui Horațiu, lucrare plină de merit, care a fost încoronată sunt acum doi ani de Academia Română, în urma raportului ce am avut onóra să înfățișez.

Cum și când ți-a venit fericita idee să reproduc în versuri române capodoperele vestitului poet filosof latin? Avut-ai o plecare pentru acest autor minunat încă în întâia tinerețe, când îl studieai cu învățătorii tăi în liceu, cu regretatul nostru coleg *Massim*, căruia, precum singur dăci în prefața volumului tău din 1891, îi datorești multă dragoste și admirațiunea ce ai pentru Horațiu, sau învățatului nostru coleg *Quintescu*, la care de asemenea ai studiat limba latină? Venitu-ți-a ideea să traduci scrierile lui Horațiu în anii în cari urma cursurile universitare, sau poți mai târziu în călătoriile tale prin Italia și mai ales la Roma?

În vre una din excursiunile ce vei fi făcut atunci la Tivoli, îți vei fi adus aminte că în vecinătatea acelu orășel, numit odinioară Tibur, se găsește moșiora lui Horațiu, unde poetul, bucurându-se de liniștea câmpenească, a scris multe din poemele sale. Acolo la Tibur îl așeză *Alecsandri* în comedia sa *Fontána Blanduziei*, la care ai scris o așa

de interesantă prefață. Sau poți, plimbându-te pe stradele și piețele cetății eterne, ruinele pe care le întâlnești în drumul tău și-ai reînălțat în minte, prin unul din acele jocuri de imaginațiune ce sunt proprii poezilor, viața trecută a Romei antice? Tu nu vei fi gândit atunci la faptele istorice mărețe ce se petreceau odinioară în *Forul roman*, pe *Délul Palatin* sau la *Capitol*, ci mai degrabă la viața zilnică, reală, cu interesele variate, comune sau potrivnice, ale oamenilor, cu nevoile, viciile sau părțile ridicole ale lor, așa precum ni le descrie poetul latin în satirele sale. Cine știe dacă vre un vers de al lui Horațiu și poți și traducerea română nu ți s'a prezentat înainte tocmai pe aceleași locuri pe unde le compusese autorul roman cu vre o 20 de veacuri înainte? În vuetul Romei moderne vei fi revădit mișcarea mai sgomotată de odinioară, ce opriă pe Horațiu la fie-care pas în preambulările sale matinale. Aici îl întâmpină un cârd de vite ce intră sbierând în oraș, destinate consumațiunii milioanelor de locuitori ai Romei dela începutul imperiului; dincolo întâlnește o glătă de clienți, ce alergă grăbiți în casele sau palatele patronilor lor; mai încolo se apropie de un tribunal, spre care se grămădesce mulțimea de imprecinați, chezași, advocați, martori, curioși — ceea ce nu turbură liniștea și gravitatea cu care pretorul îi ascultă și-și pronunță sentințele; mai departe vede pe vre un fiu de familie, un patrician în togă albă, în mijlocul unei mulțimi ce-l încunjură, cum salută în dreapta și stânga și stringe mâna cu intimato celui mai de rând, făcând curte la toți oamenii mici în tunică surie, căci mulți din aceștia sunt alegătorii dela votul cărora va atirna intrarea în funcțiunile și onorurile la care aspiră — cam tot așa cum fac candidații la Cameră și Senat și în timpurile noastre; ici întâlnește o dómă bogată, purtată în jeț și încunjurată de un număr nesfârșit de servitori, de sclavi, iar colo un magistrat, *poți chiar un consul*, precedat de 12 lictori ce pășesc grav unul după altul, fiind în mână vergele, embleme ale autorității. — De se va fi întâmpnat să fie o Duminecă și să te uiți la poporul ce eșă din biserică și alergă la petreceri publice, îți vei fi adusă aminte

că totu ast-felū mulțimea alergă odată în țile de sêrbătorî la pantomime sau la teatru, ca să admire pe marii cî actorî. Și pôte întocmai ca la noi astăzi, când după o piesă de musică seriósă executată de orchestră, auđimū de odată o voce puternică pornindū din galerie și cerendū: *Sërba* sau *Chindia*, totū ast-felū odinióră la Roma, publiculū vulgarū sātulū de a admiră pe Varius și Fundanius, cerea cu strigăte intreruperea unei piese serióse pentru a se infățîșă vre unū ursū sau o luptă de gladiatorî.

În mijloculū acesteî lumî își inchipuiaî decî pe Horațiu vorbindū veselū cu unū prietenū orî cunoscutū, sau opritū în locū cu sila pe Via sacra de vre unū supêrăciosū, așa cum îlū descrie în a IX-a satiră, sau pășindū gânditorū și melancolicū în spre palatulū lui Mecena, care-lū așteptă cu prândulū și unde într'unū cercū de amici iubitorî de poesie — o societate literară cum rarū s'o fi vêdutū mai inteligentă — își recită câte-va din odele, satirele sau epistolele sale prós-petū compuse.

Orî cum fie și orî care să fi fostū tainiculū impulsū ce te-a îndemnatū, ideea odată bine hotărîită, te-ai pusū cu zelū, cu dragoste și cu răbdare la lucru, pentru a duce la bunū capetū opera începută.

Aî tradusū Odele, Epodele, Carmen Saeculare, aî tradusū din Satire și Epistole; tóte scrierile lui Horațiu au să fie în scurtū timpū reproduse în versurî românesce, spre fericirea amicilorū literaturêi clasice și pentru mulțumirea tuturor, căci Horațiu este poetulū ce trebuie să placă în tóte timpurile. În precuvîntarea la volumulū din 1891 tu ȓicî cu dreptū cuvîntū:

... «poesia horațiană are printre multe darurî pe acela de a fi ca unū tovarășū bine-voitorū alū durerilorū sau bucuriilorū nóstre, ca și cum purtatū de atâte vécuri, glasulū eî n'ar fi perdutū nimicū din duiósa-î frăgeđime.

«Oglindîndū în cîntecele lui profunde orî uşóre impresiunile și simțemintele nestrămutate ale fireî omenescî, nemuritorulū poetū este într'adevêrū contemporanulū tuturorū vîrstelorū, ȓindu-se negreșitū socotélă de prefacerea vremurilorū, a năravurilorū și de propășirea lucrurilorū lumescî.»

Sciū bine că sunt școli moderne, ce și-au făcutū aparițiunea și la noi, cari condamnă studiulū trecutului ca netrebuitorū, cari credū că poesia, precum artele în generalū, nu trebuie să aibă dreptū obiectū numai frumosulū, ci alte scopuri practice, politice sau sociale. Ei vorū poesia nu ca scopū în sine, ci ca mijlocū pentru dobândirea unorū rezultate la cari aspiră; alții iarăși, înrudiți cu aceștia, descriū în versuri așa numite decadente ceea ce-i mai puțin frumosū în vieța noastră și în natură, pare că arū voi anume să pue în reliefū părțile cele mai urite ale omenirei. Negreșitū că adepții acestorū școli nu vor găsi plăcere în cetirea traducerilorū din Horațiu, dar să ne mângâemū cu ideea că fenomene de acéstă natură sunt de puțină durată, sunt trecătoare; în totū cazulū nu potū trăi mai multū decât îndeplinirea dorințelorū sau prefacerea ideilorū unei generațiuni, pe când elementulū celū statornicū, care a fostū obiectulū descrierei artiștilorū și poețilorū mari ai tuturorū timpurilorū, este interesantū astăzi și va fi interesantū și mâne, căci se ține de ceea ce e strinsū legatū cu însăși natura omenescă.

De aceea, pe când multe opere ale unorū poeți mai noi, chiar cu talentū, nu trăescū adesea decât o epocă relativū scurtă, cei în adevărū genialī ca Horațiu se cetescū cu plăcere chiar după unū așa lungū șirū de vécuri.

Când poetulū latinū ne descrie frumusețea naturei, când vorbește de adevăratele plăceri ale vieței sau de scurtimea ei și când — admirabilū moralistū, — ne dă povește de purtare și de înțelepciune, când tracteză de deșertăciunea măririlorū umane sau de valórea caracterelorū energice și tari, toate aceste sunt adevărate astăzi cum au fostū adevărate odinióră.

Iată câte-va versuri despre întórcerea primăverei, din Oda IV, C. I către Sextius, în frumoasa traducere ce ai făcutū:

Érna aprigă se duce, căci fiori de primăvară
Cu dulci adieri de vînturi aū cuprinsū pămîntulū iară:
Vasele ce fără cărmă amorțise pe uscatū,
Legănându-se pe pîrghii către mare aū plecatū;

Turma tristă 'n adăposturi câmpul neted îl doarece
 Și plugarul cu plăcere vatra caldă-și părăsește;
 Iar câmpiile 'nverșite multă voișe se desbracă
 De a lor haină argintie cu vâlă albă de promorocă.
 Iată la lumina lunii mîndră horă s'a încinsu,
 Unde grațiile blânde și cu nimfele s'aî prinsu

.....
 Acum să ne 'ncegemu fruntea cu mirtu verde și cu flori,
 Căci pămîntul ne deschide tinerele lui comori.

Totă ast-felă Alecsandri în pastelulă *Sfirșită de érnă* dice:

S'a dusu zăpada albă de pe întinsul țerei,
 S'aî dusu țilele babei și nopțile vegherei,
 Câmpia scote aburi, pe umedul pămîntu
 Se 'ntindă cărări uscate de-ală primăverei vîntu.

Lumina e mai caldă și 'n inimă pătrunde,
 Prin ripă adînci zăpada de sóre se ascunde,
 Pîraele umflăte curgă iute șopotindă
 Și mugurii pe cracă se veldă îmbobocindă.

Acceași descriere a naturii după 2000 de ani, cu deosebire numai că Horațiu ne vorbește de jocul Grațiilor și Nimfelor ce vedeau pe câmpie contemporanii săi în frumoasa lor închipuire, pe când Alecsandri ne dice de babele ce-și scutură cojoccele, imaginea caracteristică dar mai puțină senină din credințele poporului român de astăzi.

Nu vrea să înmulțesc citațiunile din frumoșele tale traduceri, ci mă voi mărgini a te îndemna să lucrezi cât mai repede la desăvârșirea operei începute, căci după cum dice totă Horațiu, trebuie;

să-ți măsori mai d'inainte
 A speranțelor lungime cu-ală vieții scurtă cuprinsă.

Nu te opréscă în lucrarea ta criticele acelor ce nu au gustul literaturii clasice, ci mergi hotărît înaintea pe drumul ce ți-ai alesu.
 Iubite Colegă, ești nu numai din cei mai curînd intrați în Sec-

țiunea literară a Academiei, dar ai marele privilegiu să fii dintre noi și cel mai tânăr. Patria noastră, în urma unui război sângeros și glorios, trece acum printr'o epocă de liniște, de pace, de bogată dezvoltare internă; totul concură pentru a îndemna pe cei aleși la lucrările frumoase ale imaginațiunii, ale literaturii.

Trecutul tău ne este chezaș pentru viitor, și sunt sigur că vei urma cu vechiul succes pe calea ce ți-ai însemnat.

Cu această convingere, cu această credință, îți urez din inimă să fii bine-venit în sinul Academiei Române!

ACADEMIA ROMÂNĂ

CUVÎNTŪ DE PRIMIR

ROSTITŪ IN ȘEDINȚA SOLEMNA DELA 2 (14) APRILIE 1894

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

18

DE

A. NAUM

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĂSPUNSULŪ

D-LUI

T. MAIORESCU

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DOMNEL 16

1894.

Prețul 40 Bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

CUVÎNTŪ DE PRIMIRE

ROSTITŪ IN ȘEDINȚA SOLEMNA DELA 2 (14) APRILIE 1894

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

A. NAUM

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĂSPUNSULŪ

D-LUI

T. MAIORESCU

MEMBRU ALĂ ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DOMNEI 16

1894.

*Sire,
Scumpi Colegi,*

Infățișându-mă astăzi înaintea Academiei ca să depun mulțămiriile mele pentru onórea la care m'a chematú, spiritulú meu, comparándú în taină răsplătirea ce mi s'a acordatú cu neindestulátóarele mele titlurí, a rămasú cu dreptú cuvintú îngrijitú de atáta indulgență.

Dacă deci, pentru presentú, acéstă îngrijire neliniștesce pe noulú venitú, ea-lú neliniștesce și mai multú pentru viitorú.

Afară de acésta, o alegere în Academie nu se face nici odată fără întristare în aducerea aminte a acelorú carí aú dispărutú; și precum trecerea din viéță a unei persóne iubite nu se întimplă fără lacrimi, asemenea alegerea unorú noi membri nu se face fără ca să nu se simtă și să nu se deplângă perderea celorú de mai înainte.

Recunoscú pe de altă parte, că orí câtú de modestú și orí câtú ar fi de desbrăcatú de iubirea de sine acelú alesú, elú nu se póte apără în adinculú sufletului său de acea bucurie măgulitóre, pe care o simte în asemenea momente, căci așa este natura omnescă; dar nu este mai puținú adevăratú, că din acea bucurie tainică și ascunsă în inima sa, ese ceva amarú:

Surgit amari aliquid.

Cugetarea acésta mă apropie de subiectulú meu.

Academia a perdutú din sínulú ei, și unulú după altulú, pe Michailú Kogálnicónu, pe Episcopulú Melchisedec, pe marele Alecsandri, pe Gheorghe Sion, pe Grigorie Cobălcescu și, abia alesú Președinte alú ei, pe Gheorghe Barițiú.

Num. Cuvintá de primire.

Michailū Kogălnicenu. Cine rostesc numele lui, spune o jumătate de secol de lupte patriotice, de reforme în legi și în administrațiune.

Istoricū, omū de statū, oratorū, tótă vieța lui a luptatū pentru libertățile și pentru egalitatea socială. Intocmai ca unū eroū din anticitate, elū a apĕratū cetatea noastră prin pană și cuvintū și la momente grele prin sfaturile sale. Tinĕrū încă și abia ęșitū din școlī, elū a schițatū celū intăi o Istorie a patriei și a deschisū unū cursū de acestū studiū la Academia din Iași, dimpreună cu unū altū veteranū politicū alū nostru, pe care avemū fericirea a-lū păstrā încă în vieța, venerabilulū membru și mai de multe ori Președinte alū acestei Academii, d-lū Ion Ghica.

Vredniculū urmașū alū lui M. Kogălnicenu în acĕstā Academie, amiculū și colegulū meū d-lū A. D. Xenopol va desfășurā într'o ęi vieța acestui omū neobositū, una din figurile cele mai imposante ale istoriei noastre contemporane.

Despre Episcopulū Melchisedec, acestū neobositū cercetătorū alū curentelorū ascunse ale credințelorū omenesci și ale istoriei popórelorū, preotū eruditū, cu ideī noue, care lāsā la o parte disputele nerodnice ale teologiei și cāutā a îndreptā spiritele bisericesci cātre studiile fructuoase ale părinților bisericei creștine, întrerupte la noi de atātea veacuri, d-lū I. Kalinderu, colegulū nostru bine-venitū în acĕstā Academie, printr'unū studiū conștiințiosū și elocinte, a descrisū aici vieța și operele acestui venerabilū prelatū, demnū reprezentantū alū bisericei noastre și una din podóbele ei.

Pana entusiastā și plină de tinerețe a d-lui D. C. Ollănescu a expusū vieța marelui Alecsandri, a căruia mórte a fostū o pierdere nemāngăiatā pentru Academie și pentru țĕrā.

Suvenirca poetului dela Mircesci este și pentru mine o relicuā sfintā, cāci m'am bucuratū în anii din urmā de sfaturile și de incuragarea sa. Din mánile sale am primitū unū darū prețiosū dela Academia «*Jocurilorū florale*» din Tulusa, pentru traducerile mele din Mistral în 1882, când coboritorii de astăđi ai strălucitorū trubadurī provențali, în frunte cu marele lorū poetū Mistral

aŭ oferitŭ lui Alecsandri preşedinţa serbărei «*Jocurilorŭ florale*» şi când, pentru întâia oră, aŭ resunatŭ strofele «*Gintei Latine*», acestŭ altŭ *Carmen seculare* neo-latinŭ, în mijloculŭ aplauselorŭ entusiaste ale întregiei adunări a Felibrilorŭ dela apusŭ.

Cu câte-va zile înaintea niorţei sale, îi adresam aceste versuri în fruntea unei elegii :

Nobilŭ fiŭ alŭ României, bardŭ iubitŭ, Alecsandri,
 Câtŭ pe cerulŭ ţerei nôstre stéua ta va străluci,
 Naibă témă liica Romei, pribegita'n depărtare,
 De dispreţŭ, de nesciinţă nici de jalnica ultare.
 Tu ai fostŭ alŭ nostru preotŭ, cerulŭ a vroitŭ cu tine,
 Căci şi'n zile de durere şi în zilele de bine,
 Când e'o blândă veselie, când cu lacrimi de poetŭ,
 Ca o mamă prea duiósă cŭ-alŭ tŭŭ versŭ ne-ai mângâetŭ.

Poetŭ, ministru, diplomatŭ, Alecsandri este una din gloriile cele mai curate ale ţerilorŭ nôstre. Istoricii şi criticii francezi îlŭ compară cu Lamartine alŭ lorŭ. Lungă şi gloriósă carieră! Ciclu cu aureolă răsăfată, poetŭ fericitŭ, bucurându-se în totŭ cursulŭ vieţii sale de libertate şi de independenţă, de plăcută varietate în traiŭ după nobilele sale fantasii, condiţiuni rare şi admirabile pentru inspiraţiunii poetice. Stăpânŭ pe timpulŭ sŕeu, elŭ n'a cunoscutŭ nici odată cea ce se numesce *lupta pentru existenţă*, care adese, va!... rŕşluesce, dacă nu înăduşă de totŭ, talentulŭ în momentulŭ imbobocirei sale. Mai multŭ încă, poetŭ predestinatŭ, căci a fostŭ din acei rari favoriţi ai sŕortei, cari s'aŭ bucuratŭ, în victă fiindŭ, de isbândile şi de gloria lorŭ meritată; poetulŭ poesiilorŭ nôstre populare, autorulŭ pastelurilorŭ nemuritoare, poetulŭ nostru prin excelenţă, celŭ mai naţionalŭ, celŭ mai cunoscutŭ în tŕte clasele societăţei, autorulŭ înfiorătoarelorŭ strofe «*Pahod na Sibir*», alŭ elegiei neuitate «*Adio la Moldova*» şi a atâtorŭ elegii suspinate, cari stău vii şi până astăzi în tŕte memoriile.

Dacă este adevăratŭ, cum că poeziile lirice nu sunt nici odată cântăreţii timpurilorŭ fericite şi că poesia lirică este multŭ mai adincă şi mai durerosă în timpuri de restrişte decât în timpuri li-

niștite, Alecsandri a cunoscută amindouă aceste epoce de emoțiune sufletescă ale poetului. Elă a cântatū fericirile năstre în timpurī de veselie; versurile sale aū mângâiatū două generațiunī, la unū timpū când existența năstră națională eră în pericolū, iar viitorulū plinū de negre îngrijirī; acea epocă de ahtiare politică și socială, când România trunchiată aspiră după unire întocmai cum aspiră bolnavulū după aerulū de viēță, când versulū patrioticū alū lui Grigorie Alexandrescu :

Frați a cărorū neunire a avutū sfirșitū amarū,

devenise o convicțiune durerōsă pentru dīnsa, atunci cine a cântatū în versurī mai mângâietōre și mai pline de speranță pentru viitorū decât Alecsandri acelu dorū alū României, de a se vedē una și nedespărțită, acelu *Hoc erat in votis* alū poetului străbunū?...

Ōmenii din generațiunea mea n'aū uitatū încă acele zile de posomorită neliniște, când cu toții tremuramū între frică și speranță pentru viitorulū patriei năstre, și dacă acea generațiune a avutū vre o fericire în viēța sa, este că Dumneđeū i-a învoitū a ajunge pentru a vedē încoronarea acelorū dorinți în tōtă întregimea lorū. Intocmai ca soldatulū, care în cursulū unei crâncene și lungi lupte pentru independența țerei sale, a scăpatū cu viēță, acea generațiune asistă acum și se înveselesce de tōte bucuriile date de o strălucită biruință!

O! câtū eramū atunci de departe de ceea ce suntemū astăzi! Atunci neuniți, necunoscuți, contestați chiar, astăzi, în cursulū unei domnii gloriose, prosperi și respectați, cu locū de onōre printre națiunile Europei, generōsă recompensă pe care Dumneđeū a acordat' o patriei năstre în schimbulū suferințelorū sale din trecutū.

Atunci provinciile surorī aspiraū la unire. Unirea țerilorū eră stēua polară a existenței năstre naționale. Ca unū cărmaciū în perdițiune pe o navă bântuită de furtună, geniulū României avea privirea ațintită asupra ei.

Amintindū aceste perderi incercate de Academie, cum s'ar pute ca acei ce vorū fi chemați să intre în Ea, să nu simțā distanța ce-ī *desparte* de cei ce i-aū precedatū și să nu fie cuprinși de o sacrā *sfială* în momentul când le vorū ocupa loculū? Sfiala acēsta a *avut'o* și Academia însași, când prin o măsurā plină de deferență *pentru* memoria lui Alecsandri și a lui Kogălnicēnu, a lăsatū *locurile* lorū neocupate, pentru ca doliulū și lipsa lorū să fie și mai *multū* simțite.

Amū perdutū apoi, în afarā de Academie și în flōrea tinereței sale, *pe* nemuritorulū Eminescu, poetū hironianū, adincū cugetătorū și *adincū* simțitorū, a căruia influență, și ca fondū și ca formā, a *deschisū* poesiei nōstre căi luminose de înălțare. Plinū de poesia lirică *germanā*, admiratorū entusiastū alū lui Lenau mai cu sēmā, din *care* adesea se inspirā cu talentulū sēū independentū și cu simțirea sa originalā, și întocmai ca Leopardi, cu care are mai multe *asemēnări* în momentele sale de rēsvrătire sufletescā și de *nēgrā melancolie*, unū singurū volumū de poesiī a fostū de ajunsū să-lū rădăce *la* înălțimea unui intemeetorū de școlā! Elū a rēmasū *nechematū* de d-vōstre, negreșitū din cauza tinereței sale, elū, celū mai *meritosū*; dar pentru poezie și pentru publicū, perderea sa a fostū *cu atātū* mai multū durerōsā.

Mē oprescū acum înaintea figurei simpatice a lui Gheorghe Sion. Născutū dintr'o veche familie, crescutū în cunoscința limbei eline și franceze, Sion din tinerețe s'a dedatū poesiei și literaturēi. Titlurile sale sunt neșterse la recunoscința contemporanilorū sēi pentru talentulū și perseverența sa, la unū timpū când cariera curatū literarā nu promitea nici independență, nici bunulū traiū. Simțemintulū patrioticū, desinteresarea sa, acestū cultū nativū alū artei pentru artā, gustulū pentru studiū, acea imboldire tainică a vocațiunei, care pentru mulți se prefăce într'o durerōsā desilusiune, aū fostū singurele sale recompense.

Elū însuși ne spune, în «Suvenirile» sale, tribulațiunile amare, prin cari a trecutū, și energia statornicā, la care s'a supusū. Acēsta

este sörta tuturorö talentelorö, ce nu sunt stäpäne pe timpulö lorö. Sionã sciutö sä triumfe, și acesta este încă unulö din meritele sale.

Muncitorö neobositö, poetö și prosatorö umoristicö, publicistö, fabulistö, conferențiarö, traducötorö în versuri și în prosă; atâtea genuri literare deosebite, atâtea încercări isbutite, justifică renumele seü și loculö, pe care l'a ocupatö cu onöre în cursö de atâția ani în Academie.

Operele lui G. Sion sunt numerose și diverse, scrise într'o limbä curatä și curgötore. Celö întâi romanö alö seü, intitulatö «*Zafiru*», este de o compositiune veselä și aträgötore. O comedie într'unö actö, intitulatä «*Influența moralä*», dedicatä lui Alecsandri, i-a deschisö teatrulö; unö volumö de poezii, «*Cesurile de mulțämire*», dintre cari cele mai populare sunt: «*Punga mea*» și «*Limba romänescä*», sunt în memoria tuturorö:

Multö e dulce și frumösä
Limba ce vorbimö,
Altä limbä-armoniosä
Ca ea nu gäsimö.

Sälta inima'n pläcere
Cänd o ascultämö,
Și pe buze-aduce miere
Cänd o cuvintämö

Romänasulö o iubescö
Ca sufletulö seü.
O! vorbiți, scriți romänescö
Pentru Dumneđeü!

«*Rändunelele proscrisului*», imitatä din Beranger; «*Bucovina*», versuri patriotice adresate familiei Hurmuzaki; unö «*Fragmentö din Paradisulö lui Milton*», traducere în versuri; o comedie, «*Candidatö și Deputatö*», subiectö de actualitate; o dramä într'unö actö, «*La Plevna*»; «*Alzira*» de Voltaire; «*Atalia*», «*Fedra*» din Racine; «*Mörtea lui Socrat*» din Lamartine; «*Serutarea*», comedie într'unö actö; «*Femeia lui Socrat*» tradusä din Banville; «*Istoria*

Daciei» de Fotino, tradusă din grecesce și unu volumu de 101 fabule.

Din tôte genurile literare și poetice tractate de Sion, fabula a fostu din cele mai grele. Acestu genû, după perfecționarea dată la Francezi de neîntrecutul La Fontaine, descuragiază. Cu tôte aceste, Sion, prin alegerea subiectelorû, prin sprintena făptură a frasei, prin limba curată de care se serviă, a făcutu cetirea lorû atrăgătoare, plăcută și instructivă. Înainte de elu, Țichindeal, Alexandrescu, Donici deschisese calea cu succesu. Sion a continuat'o, viitorulû o va perfecționă.

În partea poetică, accentulû liricû alû lui Sion este patrioticû ca și acela alû lui Bolintinenu. Simțemintulû acesta domniă în literatură, în poesie, în politică. Starea precară a țerilorû nôstre, suferințele lorû din trecutû, speranțele lorû pentru viitorû, făceau din simțemintulû acesta principalulû obiectivû alû tuturorû cugetătorilorû de atunci. Acesta eră idealulû: *Patria înainte de tôte*.

În repede și minunata nôstră regenerare, poeziî liriciî aû bine meritatû dela patrie.

Tot-deauna și pretutindenî poesia lirică a avutû o înriuire nemărginită asupra sôrtei și a aspirațiunilorû popórelorû, la cari a strălucitû mai cu asupra-de-măsură.

Odată viitorulû patriei asiguratû, idealulû poeziilorû nôstri liriciî se măresce; elû devine și subiectivû și obiectivû totû odată. Glasulû marelû Alecsandri ridicase vëlulû spre unû orizontû și mai înaltû.

Omulû fiindû o ființă nemărginită prin suferințele sale, mărginită prin puterile sale, poesia mângâie suferințele sale tot-deauna în timpuri de restriște, dar în timpuri de liniște înalță sufletele, inobileză inimile și aspirațiunile sale pe pămintû.

Acea elocință armoniosă, glasû intimû alû cugetărei omului, va fi simțire pentru sufletû, musică pentru auđû, pornire pentru idealû! Dar acelû idealû este ca orizontulû, elû se va depărta tot-deauna. Poetulû alérgă necontentitû după dînsulû; o putere nevêdută îl împinge spre elû și și nópte, de pe înălțimea munțilorû, de pe plaiurile oceanelorû, de pe marginele prăpastiilorû. Acelû glasû va luă

câte odată de sborū puterea nevădută a vinturilorū, frémëtulū cordrilorū, mișcarea undelorū strălucitōre, purpura aurorei, rotirea misterioasă a planetelorū, orchestrarea cântăreșilorū ceresci! In aușulū accentelorū sale, omulū se desbracă de înjosita sa materie, lasă vestmintulū usatū alū existenței sale, scapă de realitășile tristo ale existenței sale pe pămintū și se găsesce într'o lume mai bună.

Iată pentru ce limba poetului, când este bine vorbită, încântă și înalță prin admirașione sufletulū omenescū! Atunci unū farmecū nespūsū cuprinde pe omū, îlū pune într'unū extasū plinū de bucuriī interioare, pe cari nici elū nici altulū nu le pōte descrie. Elū se găsesce atunci în starea fericitā a pruncului, care adōrme zîmbindū la strofele legănătōre ale unei mame duiōse.

Fi bine, acēstā limbā, acēstū glasū mângăietorū pentru omenirea în suferință, nu va peri nici odatā. Nenorocirea acēsta nu o pōte amenința, căci este singura consolașione datā ei pe pămintū!

Pentru noi Romāni, poesia lirică, chiar dela începutulū secolului acēstui, mai întâi sub forma sa poporală, pe urmă sub forma sa artistică, ne-a păstratū curățenia și frumuseșile limbei, a hrănitū prin căldura sa foculū sacru alū iubirei de patrie și alū simștemintulū nașionalū. Incepēndū dela «*Jalnica tragodie*» și până la poeșii contemporani, ea a legănatū speranșele nōstre și a alinatū suferinșele prin cari amū trecutū.

De atunci și până acum toșii poeșii nōștri lirici: *Konaki, Văcărescu, Boliacū, Cărlova, Alexandrescu, Eliade, Chrisoverghi, Bolidinēnu, Sion, Negruzzi, Alecsandri, Eminescu* și cei-lalșii, toșii până la unulū, aū hrănitū acēstū focū sacru, fie prin imitașionī, fie prin traducerī, fie prin inspirașionī mai multū sau mai pușinū puternice, fie care dupā talentulū sēū.

Epoca lorū — vorbescū de cei mai bētrāni — coincidēzā cu acea șgduire dela Apusū, ce a imprăștiatū din sinulū ei o mulșime de omeni, cari aū adusū la noi gustulū pentru frumuseșile literaturēi franceze din secolulū XVII-lea, iar mai cu sēmā a aceleia din secolulū XVIII-lea. Așā se explicā marea influență a literaturēi franceze asupra nășcēndei nōștre literaturī.

Bétránulú Konaki traduce fragmente din clásicii francezí și romanurí din aceiași limbă. Alexandru Chrisoverghi traduce cele mái tânguiose elegii ale lui André Chénier, acéstă victimă duiósă a unei epoci de aberațiune socială și de luptă fratricidă. Bétránulú Vasile Pogor traduce la 1838 *Henriada* lui Voltaire, căreia, dacă i se contestă titlulú de *epopee* în adevératulú înțelesú alú acestuí cuvintú, nu este mái puținú o «*Jalnică tragodie*» a societăței franceze dela sfirșitulú secolului XVI-lea, în realitate o istorie plină de lacrimi și de versurí frumoșe.

Eră laboriósă și curagiósă generațiunea aceea!... A trebuitú multă îndrăsnólă acestuí omú, pentru ca în anulú mántuiréi 1838 și în starea în care se allă atunci limba nóstră, să întreprindă o traducere literară din limba franceză, după ce ea trecuse prin pana scriitorilorú francezí din secolulú XVIII-lea. Dreptú care traducétorulú a alipitú la sfirșitulú traducerei sale unú glosarú pentru înțelegerea cuvintelorú noue; până la atáta expresiunile, mái alesú acele abstracte, lipsiaú în limba nóstră!

Intocmá ca lampadodromii din Grecia antică, cari în Panateneele-Mari treceaú din mână în mână făcliile aprinșe, simbolulú nemurirei sufletului din generațiune în generațiune, *lampada tradunt*, după expresiunea lui Lucrețiú, poeții nóstri aú transmisú lirismulú mángáietorú din generațiune în generațiune, și cu elú simțemintulú iubirei de patrie și speranța pentru viitorú.

În curínd, unulú din poeții nóstri, celú mái tinérú dintre toți, a dusú lirismulú tânguitorú și plínú de o adíncă simțire la culmea desvoltárei sale. Vorbíndú de strălucita pleiadă a predecesorilorú sêi, elú a lăsatú în memoria tuturorú versurile urmátore:

Când privescú dílele de-aurú a scripturilorú române,
Mě cufundú ca într'o mare de visări dulci și senine,
Și în jurú par'că-mí colindă dulci și mîndre primăveri,
Saú vėdú nopți ce'tindú de-asupra-mí oceanele de stele,
Díle cu trei sorí în frunte, verți dumbrăvi cu filomele,
Cu isvóre-ale gândirei și cu riurí de cãntări.

Vedū poeții, ce-aū scrisū o limbă ca unū fagure de miere,
 Cichindeal gură de aurū, Mumuleanū glasū de durere,
 Prale firea cea întorsă, Daniilū celū tristū și micū,
 Văcărescu cântândū dulce a iubirei primăvară,
 Cantemirū croindū la planuri din cutițe și pahară
 Beldimanū vestindū în stihuri de rășboiulū inimicū.

Liră de argintū Sihleanu, Donici culbū de'nțelepciune,
 Care, cum rarū se întimplă, ca să mediteze pune
 Urechile ce-sū prea lunge ori córnela dela cerbū.
 Unde-i boulū lui cu minte, unde-i vulpea diplomată?
 S'aū dusū toți și s'aū dusū tóte pe o cale ne'nturnată,
 S'a dusū Pann, finulū Pepelei, celū istețū ca unū proverbū.

Eliad zidea din visuri și din basme seculare
 Delta biblicelorū slinte, profețiilorū amare,
 Adevărū scăldatū în minte, sfinxū pētrunsă de'nțelesū,
 Munte cu capulū de pētră, de furtune detunată,
 Stă și ađi în fața lunei o enigmă ne'xplicată,
 Și veghiaz'o stâncă arsă dintre nouri de cresū.

Boliacū cântă iobagiulū ș'a lui lanțuri de aramă ;
 Lale țerei flamuri negre Cârlova oștirea chiamă,
 În presentū vrăjește umbre dintr'alū secolelorū planū:
 Și ca Byron, trézū de vintulū celū sēlbaticū alū durerei,
 Palidū stinge Alexandrescu slinta candel'a sperărei,
 Descifrândū eternitatea din ruina unui anū.

Pe-unū patū albū ca unū liņțoliū zace lebēda murindă,
 Zace palidă virginea cu lungi gene, voce blândă.
 Vița-i fu o primăvară, mórtea-o părere de rău.
 Iar poetulū ei celū tinērū o priviă cu îmbētare,
 Și din liră curgeaū note și din ochi lacrimi amare,
 Și ast-felū Bolintinēnu începū cânteculū sēu.

Murōșanū scutură lanțulū cu-a lui voce ruginită,
 Rumpe córde de aramă cu o mână amorțită,
 Chiamă pētra să învie, și ca miticulū poetū,
 Smulge munțilorū durerea, brađilorū destinulū spune,
 Și bogatū în sārăcia-i, ca unū astru elū apune,
 Preotū deșteptărei nóstre, semnelorū vremei profetū.

Iar Negruzzi șterge colbulu de pe chronice bătrâne,
 Căci pe mucelele paginii stău domniile române,
 Scrise de mâna cea veche a'nvățașilor mirenți;
 Măie pana în colorea unor vremi de multu trecute,
 Zugrăvesce din nou iarăși pânzele posomorite,
 Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.

Ș'acelu rege alu poeziei, veșnicu tineru și ferice,
 Ce din frunze îți doînesce, ce cu fluerulu îți dice,
 Ce cu basmulu povestese — veselulu Alecsandri,
 Ce'nșirându mărgăritare pe-a stelei blândă rață,
 Acum seculii străbate, o minune luminosă,
 Acum ride printre lacrimi, când o cântă pe Dridri.

Străbătându trecutul găsimu că poezia lirică, dela cea mai înaltă anticitate a fostu mai întâi strigătu de admirațiune alu omulu, scosu din peptulu său în fața minunilor și a tainelor creațiunei. În luminosulu Orientu, sub cerulu ardețorulu alu Indiei, acestu strigătu la începutu se adresa puterilor impunătoare ale naturei vădute. Foculu și puterea sfărmatore erau singurele deității, fără templuri mai întâi, în curind cu templuri mărețe, în cari imnurile religiose răsunaș spre lauda aceloru deității.

O concepțiune multu mai înaltă, nemăsuratu superioră acestei teogonii materialiste și mărginite a Indiiloru, o concepțiune genială, uimitore prin măreția și prin lumina ei, sbucnesce maiestosă din mijloculu unui poporulu, micu la numărulu dar mare prin credințele sale religiose și prin poezia sa lirică. Acastă concepțiune este idea unui singuru Dumnezeu.

De acum înainte, imnurile ce se voru înălța la ceru, voru cuprinde sub forma unui cultu curatu lauda unităței Ființei divine, A-totu-puternice, A-totu-creatore și de sine și înaintea timpurilor existentă.

Fie că acestu poporulu, scăpându de sub biciulu aprigiloru stăpâniri ieratrice din valea Nilulu, trece biruitoru apele ca pe uscatu, iar în urma lui *calulu și călărețulu sunt aruncați în mare*; fie că, străbătându pustiulu, călăuzitu nôptea de unu sulu de focu, caută

o patrie nouă, ce-î este făgăduită; fie că, plătind greșalele strămoșesci, *delicta majorum*, tirie lanțului robiei, spânzurându-și harpele sale de aur pe ramurile sălciilor plângătoare de pe riul Babilonului, unde s'a oprit și a plâns; fie că, înflăcărat de glasul profetesei Debora, el înalță zelul religiei, iubirea de patrie, bucuria biruinței și veselia desrobiei; fie că se supune muștrării legiitorului, care se coboră cu tablele credinței de pe muntele Sinai, sau ascultă glasul profeților, cari în numele celui prea înalt admonestază pe regii călcători de pravilă; în ce pustii, sub care stele, la ce popor frumusețea acestor imnuri, cu totă depărtarea timpurilor și slăbănogirea lor prin palide traducțiuni, n'au pătuns!

În curînd aceste imnuri sacre, religioase, patriotice, devin sub profeți unicul obiect de învățămînt regulat pentru popor. Sub cei întai regi, musica se învătă împreună, și istoria ne spune că 4000 de cântăreți, aleși dintre leviți, împărțiți în 24 clase, sub numeroși maiestri, luaș parte la celebrarea imnurilor religioase. Mai mult încă, în timpul regelui psalmist, îl vedem pe el însuși regulându și presidînd concertele sacre, ce trebuia să se execute în templu.

Ne putem acum lesne închipui la ce înălțime de frumusețe, la ce ritm intim de sacră emoțiune, la ce melodie armonioasă, poezia lirică în așa condițiuni și avîndu a cânta măreția unei asemenea teogonii, menită în curînd a regenera lumea, a trebuit să ajungă!...

Citez unu din aceste sublime imnuri:

«Atunci cântă Moise și cu dînsul fii lui Israelu această cântare către Dumnezeu și diceau:

«Voiu cânta pentru Domnul, căci elu a făcut să strălucescă gloria sa. Calul și pe călărețul i-a aruncat în mare.

«Puterea mea, gloria cântăreii mele este Domnul. Elu este Dumnezeul meu, îl voi serba; elu, Dumnezeul părintelui meu, îl voi înălța.

«Domnul s'a ridicat ca un rășboinic. Jehova este numele său.

«Carul lui Faraon, armia sa, le-a aruncat în mare. Căpete-

niile sale alese le-a innecatū în Marea Roșie; apele i-aū acoperitū, și ca petrele cele grele ei aū căduțū în fundulū noianului.

«Drepta ta, Dómnne! este gloriñicatā în puterea ei, drepta ta, Dómnne! a sfărāmatū pe dușmanii tēi!

«Prin mārirea gloriei tale, tu sfārami pe cei ce-ți staū împotrivā. Mānia ta merge înainte, care-i mistue ca pe unū paiū.

«La suflarea nārilorū tale, apele se desfacū în douē, valurile se grāmādescū ca unū zidū în mijloculū mārilorū.

«Dușmanulū țicea: îi voiū urnāri, îi voiū perde, îi voiū prādā, imi voiū sāturā sufletulū, îi voiū strāpunge cu sabia mea, māna mea îi va ucide.

«Tu aī trimesū suflarea ta: marea i-a inghițitū, ei s'aū acufundatū ca plumbulū sub valurile turburate ale mārilorū.

«Cine este de o potrivā cu tine printre cei țari, o Dómnne? Tu ești gloriñicatū în sanctuarū, lādatū cu spaimā pentru minunile tale!

«Tu aī întinsū māna ta, și pāmintulū i-a mistuitū; tu conduci prin dreptatea ta pe acestū poporū, pe care l'aī mātuitū.

«Popórele aū aflatū minunea ta și aū tremuratū; desnādājduirea a cuprinsū pe Filistenī, ei aū tresāritū; domniī din Edom și cāpeteniile Moabițilorū și toți acei din Chanaan s'aū îngālbenitū de spaimā.

«Pice peste ei turbarea și spaima! Rēmāe incremeniți ca petrele prin puterea brațului tēu, până când acestū poporū se va adāposti sub legea ta.

«Cālēuzēzā-lū, așezā-lū pe muntele moștenirei tale, în loculū în care ți-ai clādītū locuința ta, în sanctuarulū tēu, Dómnne! pe care mările tale l'aū desōvērșitū.

«Domnulū să domnescā peste secolele tóte!

«Cāci calulū lui Faraonū, cu carele și cālārețiī sēi, s'aū coboritū în mare, și Domnulū a adusū inapoī peste capetele lorū totū nāmolutū apelorū; însă fiīi lui Israelū aū trecutū marea ca pe uscatū.»

La Greci același fenomen în origine, dar în curînd la ei poezia lirică se dedublăză, se ramifică, se diferențiază și înșiră totă gama musicală, nemăsurat de bogată, a imaginațiunei unui popor grav și vesel, filosof și orator, rășboinic și iubitor de petreceri, dar tot-deauna și în tôte artistu prin excelență, începëndu dela innurile adresate deilor binc-făcători ai omenirei, dela innurile omerice, dela corurile lui Eschyle și a lui Sofocle și străbătëndu prin ditirambele lui Pindar, prin veselele accente ale lui Anacreon și stingëndu-se încet încet, ca unu eco plăcut și depărtat în pleiada alexandrină, iar la Roma în bucolicele lui Virgiliu, în elegiile lui Tibulu, ale lui Ovidiu și în odele lui Horatiu.

Să dăm unu exemplu de lirismu din *Persi* lui Eschyle.

Xerxe s'a pornit de multu cu marea sa armată să cucerească Grecia. Nicu o veste de atăta timp... Se așteptă unu trimesu; așteptare durerosă!... Impărătesa mamă se trezesce în revărsatul zorilor; de pe fruntea ei picură sudorile grijei și ale neliniștei. Sclavele sale nu îndrănescu să se uite în fața sa. Curtenii palidi stau nemiscați.

«O amicii mei,» strigă regina, aiurită în urma unei nopți plină de visuri torturătoare, «Acéstă Atenă în ce locu alu lumei se află?...»

CORULU

«Depart, departe spre apus, sub cele de pe urmă rașe ale sorelui.

ATOSA

«Și acéstă este cetatea pe care fiulu meu vroesce să o cucerească cu atăta nerăbdare?..»

CORULU

«Atena cucerită, tólă Grecia va fi a regelui.

ATOSA

«Și are ea o armie atăt de mare?»

CORULU

«Destul de mare pentru a fi făcut Medilor mult rău!

ATOSA

«Și au ei pe lângă acesta și avuții prin casele lor?»

CORULŪ

«Un izvor de argint le este deschis, comoră a pământului.

ATOSA

«Cu ce sunt înarmate brațele lor? Au arcuri și săgeți?...

CORULŪ

«De fel; au arama și lancea întinsă, iar pentru adăpost au scutul lor.

ATOSA

«Cine este păstorul acestei turme de oameni?... Cine este stăpânul acestei armii?»

CORULŪ

«Ei nu sunt nici sclavi nici supuși a nici unui om trăitor.

ATOSA

«Cum ar îndrăzni ei să aștepte pe dușmanii străini, cari merg spre dinșii?...

CORULŪ

«Tot precum au îndrăsnit să sfărâme armia frumoasă a lui Dariu.

ATOSA

«Intristătoare gânduri dai tu mamelor acelora, cari sunt duși la război.

CORULŪ (Vedëndü pe trimesulü care sosesc de la räsboiü.)

«Tu vei aflä acum totü adevërulü dela omulü acesta, cäci ora de a sci ce facü Perşii a sositü; de sigurü trimesulü acesta aduce o veste bunä saü fatalä.

TRIMESULŪ

«O cetate a întregëi Asii! O pämintü alü Persiei! O lacü adincü de avuþie! Cum dintr'o singurä loviturä, a cäduþü acëstä nemärginitä märire! Cum a peritü flórea Persiei! Vai! nefeicitulü de mine de a povesti celü întâi atâtea rele! Dar trebuie sä descoperü totä nenorocirea Perşilorü! totä armia barbarä este perduþä.(1)

«Armia de uscatü şi armia de mare, navele cu aripele negre îi dusesese, vai! şi navele i-aü perduþü! Navele ciocnite unele de altele, fatalü, fatalü!... regele însuşi, scäpatü abia din mänila Ionienilorü, dupä cum am aflatü, a fugitü de-alungulü şesurilorü Traciei şi de-alungulü drumurilorü omoritóre ale acëstei þëri.»

Atunci sbucnescö din inima unü poporü perduþü elegia funebrä, imnulü desnädäjdurei, durerosulü miriologü, elegia funebrä a naþiunei persane:

«O rege Joe! Acum fruntea falnicä a acestorü Perşi, nenumëratele lorü şiruri de räsboinici, armia totä, tu ai sfärämat'o! Tu ai präpästuitü într'o jale întunecósä cetäþile Suza şi Ecbatana. Multe femeii cu slabele lorü mäni vorü rumpe vëlulü de pe frunþile lorü, udändu-şi sinurile cu lacrimi în durerea lorü cea mare!...

«Acum pämintulü Asiei geme pustiü. O femeie împërätésä! strigä corulü, venerabilä Perşilorü, trimete, trimete prinósele tale în locuinþele subpämintene; iar noi mergemü sä invocämü în imnurile nóstre îndurarea þeilorü, cari sunt cälëuzii morþilorü sub pämintü!»

---

(1) Cuvintulü barbarü nu este pusü aici fără intenþiune in gura unü trimesü persü. Cuvintulü sbucneşte ca pentru o armie învinsä; o distraþiune vroitä din partea poetului, admirabilä prin naturalulü şi neaşteptarea ei.

Să ascultăm acum accentul unui poet, totu de sub cerul
ardător al Greciei, dar dela ptele Taygetului:

O ubi campi,
Sperchiusque et Virginibus bacchata Lacænis Taygeta!

E nopte. Poetul contemplând natura în liniștea ei adincă, care
corespunde cu pacea sufletului său, dice:

«Totul dorme și crestele și gâtlejurile munților și promontoriile și ripele și plantele și tiritoarele, pe cari le hrănesce sinul negrului pământ, și animalele sălbatice de prin munți și nemul albinelor și monștii în adincimile mărilor albastre. Dorm încă și triburile paserilor, cari sbor cu aripele întinse.»

Aceste versuri ale poetului Aleman au trecut de două mii de ani și vor trece pentru tot-deauna în memoriile omenilor căți vor pute să cetiască pe Virgiliu, care cu simțirea sa înăscută le-a imitat:

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras; silvæque et sœva quierant
Æquora, cum medio volvuntur sidera lapsu;
Cum tacet omnis ager: pecudes pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno posite sub nocte silenti,
Lenibant curas et corda oblita laborum;
At non infelix animi Phœnissa.

Ce contrast admirabil sbucnesce în mod natural între liniștea adincă a nopței și furtuna teribilă, ce bubue în peptul nenorocitei Phœnisse!

Arta secolului XVI-lea păstrează în statuaria sa două minuni neimitabile; aceste sunt *Moise* a lui Michel-Angelo și *Mercuriul* al lui Giovanni di Bologna.

Intreitul geni al sculptorului dela Caprese a pus pe fruntea lui Moise două limbi de foc, cari simbolizează ședătorea poezie a Ebreilor și neînvinga vroință a legiuitorului lor, iar imaginațiunea aeriană a lui Giovanni di Bologna a animat pe templele

și la gleznele mesageriului lui Joe acele patru aripi zimțuite, cu ajutorul cărora stafetarul Olimpului străbate spațiul în toate direcțiunile cu repedițiunea porumbiței.

Aceste două statui simbolizează admirabilu amindouă genurile de poezie lirică din anticitate: una arde, iar cea-laltă sboră grațioasă și sprintenă de-alungul vécurilor trecătoare.

Creștinismul, cu blândețea sa de miel, a suptu laptele lirismului anticu dela amindouă aceste sinuri isvoritoare și vecnicu neseceate, însușindu-și frumusețile lor. Dela cei întâi părinți ai bisericii, trecându prin epopeele lui Dante, ale lui Torquato Tasso și ale lui Milton, prin elocința de focu a lui Bossuet și a lui Pascal, prin corurile lui Racine și până la liricii moderni dela toate popoarele, suflarea lirismului anticu a predominat.

De atunci și până acum o vedem când gravă, când filosofică, când culpabilă chiar de stricare de moravuri, precum la Roma, la Florența în o epocă de civilizațiune înaintată și rafinată, pe țermurile Mediteranei sub crestele vecnicu sorite ale Pirineilor, cu trubadurii falnici și bătaioși și către sfirșitul vestitei domnii a lui Ludovic XIV.

În timpul acelei mari convulsii din Franția, care a răsturnat din temelie vechile și nedreptele instituții sociale, politice și religioase ale feudalității, o vedem scâlciată ca o Eumenidă, plină de focu crușinței și a nedreptei răsbunări. Sub epoca imperială ea se ascunde pentru un moment, dar în curind apare, elocintă, biruitoare, cu vestminte noue și luminoase, în *Odele* lui Hugo, în *Meditațiunile* lui Lamartine și în acele strofe neîntrecute ale lui Musset, cari, întocmai ca soția apărătorului Troei în momentele de adio, ridu printre lacrimi.

În timpurile noastre și la societățile în cursu de formațiune și a întregirii naționalităților, ea este melancolică, nedumerită, timidă, desperată, iar câte odată de un mare curagiu. Așa o vedem în Engliera cu Byron și Yung, în Italia cu Leopardi, în Germania cu Lenau; așa a fost și la noi.

Dela aparițiunea lui Byron încoco se face poeziei lirice o acu-

sațiune, care se încumetază a-i întuneca ôre-cum strălucita și seculara sa aureolă. I se face o crimă din aceste strigăte de desperare, ce izbucnesc câte odată din inima poetului, adesea chiar fără voia sa, la vederea unor mari catastrofe sociale, sau chiar la vederea acestui spectacol neschimbat al neantului nostru pe pământ, la acele prăbușiri cu sunet, răpedi și năprasnice, a totu ce se credea mai temeinic pe lume, la acestu virteju învăpăiat și infernal al vieței omenesci, care aruncă în genunea Nesciutului generațiunii peste generațiunii cu patimile lor, cu speranțele lor nerealizate, cu aspirațiunile lor perdate.

În furtunosă sa pornire, când cuprinsu de veselie, când cuprinsu de o negră melancolie, poetul invită acum la viață, acum la mörte. În auđul unor strofe ca acestea, spre exemplu, elu va fi acusat de un scepticism descuragiator:

A fi? nebunie și tristă și golă:
 Urechia te minte și ochiul te 'nșelă;
 Ce-unu secolu ne ȃice, cei-lalți o desȃicü.
 Decât unu visu sarbėdũ, mai bine nimicũ!

Poți zidi o lume 'ntregă, poți s'o sfarml: ori ce ai spune,
 Peste tôte o lopată de țerină se depune;
 Mână, care-a doritũ sceptrulũ universulu, și gânduri,
 Ce-ai cuprinsũ totũ universulũ, încapũ bine 'n patru scânduri.

Dar nu este exemplu unde, după unu momentu de revoltă sufletescă, poetul să nu se întorcă blândũ și bunũ, și atunci inima sa inflăcărata de focul iubirei de patrie va strigă în forma cea mai populară, pentru înțelegerea tuturor dela Nistru până la Tisa:

Ștefane, Măria Ta,
 Tu la Putna nu mai sta,
 Las' archimandritulu
 Tôtă grija schitulu,
 Lasă grija slințilorũ
 În sėma părințilorũ,

Clopotele să le tragă
 Diua 'ntrégă nóptea 'ntrégă,
 Dór s'o 'ndurà Dumneđeũ
 C'a să-Ńi mântui némulũ tãũ.

Desperarea lui va izbucni saũ în urma unui spectacolũ emoŃionantũ, saũ în urma unei cugetãri intime asupra unor probleme nedeslegate, pe cari mintea omenescã nu le pôte pricepe nici resolvã, și mai presus de tóte problema cea infricoșatã a existenței omului pe pãmintũ înaintea Infinitului, acelũ dorũ ce-lũ istovesce, pentru cã nu pôte rãspunde la întrebarea: «*Cine este? de unde vine? și unde se duce?*»

Nimeni n'a descrisũ în versuri mai sfãșietóre acéstã stare durerosã a poetului fațã cu Infinitulũ, ca Alfred de Musset:

Tant que mon faible cœur, encore plein de jeunesse,
 A ses illusions n'aura pas dit adieu,
 Je voudrais m'en tenir à l'antique sagesse,
 Qui du sobre Epicure a fait un demi-Dieu,
 Je voudrais vivre, aimer, m'accoutumer aux hommes,
 Chercher un peu de joie et n'y pas trop compter,
 Faire ce qu'on a fait, être ce que nous sommes,
 Et regarder le ciel sans m'en inquiéter.
 Je ne puis; — malgré moi, l'infini me tourmente.

*

Și acum, ca să nu obosescũ mai multũ Academia, voiũ spune, cã limba, literatura și poesia nóstrã așteptã dela ea sprijinulũ și sancțiunea ei. Ea va veghiã ca și pãnã acum, la completarea și la înavușirea limbei, precum și la unitatea ei; va perfecționã gustulũ prin critica sa bine-voitóre dar severã, va încuragiã munca prin exemplulũ sãũ, va rãsplãti talentele prin dreptatea sa.

De mult acum laborioșele sale lucrãri aũ și atrasũ atențiunea și considerațiunea Academiilorũ surori din alte țeri. Generațiunea nouã se folosește de tesauerele de limbã, de literaturã, de istorie,

de știință, pe cari Academia le răspândește cu atâta hărnicie în toate părțile României, căci aici cel puțin patria este întrégă!

O naționalitate poate într'unu modu trecătoru să fie geograficesce știrbită; dar geograficesce nu dă nici unu dreptu, ca nu are nici o opinie. Naționalitatea acea nu rămâne pentru acosta mai puțin întrégă și intactă, una și nedespărțită inaintea conștiinței sale proprii și inaintea omenirei întregi, prin unitatea limbei, prin unitatea produceriloru spirituluu său și prin unitatea cugetărei sale.

Politica egoistă și rapariță a secoluluu XVIII-lea a pututu să lase urme de insovniciei în mai multe locuri, dar viitorulu se însărcinează a înfrăți poporele și a le apropiă unele de altele tocmai prin respectarea mutuală și reciprocă a drepturiloru și a teritoriiloru lor.

Nobilă în aspirațiunile ei, pacinică în cugetarea sa, Academia Română este însuflețită numai de acelu focu alu iubirei de patrie, la a căreia renaștere, înflorire și menire este chemată a lucră prin știință și talentu, prin munca neinteresată, prin geniulu naționalu, pe care-lu personifică tot-deauna.

Aici patimile nu intră, aici intriga și prepusulu nu intră; fără spiritu de sistem, fără spiritu de părtinire, Academia este ca unu prismu, care intrunescce toate rațele luminoșe ale geniulu naționalu, ori din ce parte aru veni.

În sfera înaltă, în care o pune menirea sa, ea infățișează fruntea senină a naționalității noastre; Ea este ceea ce poetulu numiă *Templa serena!*

RĂSPUNSULŪ D-LUI T. MAIORESCU

LA

DISCURSULŪ DE RECEPȚIUNE ALŪ D-LUI A. NAUM

Sire,

Forma discursului de recepțiune și răspunsului obligatorū a împrumutat'o Academia noastră dela Academia Franceză (și aici trebuie să mă oprescū dela orī ce observare asupra acestei și asupra altorū împrumutări, a cărorū oportunitate pōte fi controversată).

Odată forma primită, cerū voe dela Maiestatea Ta să păzescū din obiceiurile aceluī Institutū francezū și regula, ca răspunsulū unuī mai vechiū «Academicianū» la discursulū «recipiendarului» să se adreseze de-adreptulū acestuia și să cuprindă, pe lângă relevarea meritelorū literare sau științifice ale colegului noū alesū, și câte-va notițe biografice asupra lui.

Te rogū dar,

Domnule și iubite Colegū,

să nu-mī iaī în nume de răū, dacā în trecētū voiū atinge și viēta d-tale, cu tōte că-mī este cunoscutā extrema rezervă, aș putē dice timiditatea, ce te caracterisēză și care face din d-ta unū felū de ἀπαξ λεγόμενον printre scriitorii noștri contemporani.

Născutū la Iași in Ianuarie 1829 (inaintatū in virstă vii in mijloculū nostru, iubite Colegū!) ai avutū nefericirea să perđi amindoi părinții, pe când erai încă in copilărie. Tatălū d-tale, Românū macedonēnū de origine, a agonisitū din comerciulū sēū o mică avere, care te-a pusū in stare, dupā terminarea invēțămintulū secundarū in Academia Mihăilēnă din Iași, să urmezī timpū de 9 ani la școlile mai inalte din Paris. Acolo, la Facultatea de Litere și la Collège de France, ai dobânditū acea cunoscință a clasicității antice și a clasicismulū francezū, care transpirā din tōte scrierile d-tale, ca și din discursulū de recepțiuno ce ni l'ai rostitū astăzi; care te-a indemnatū să traduci in romānesce «Arta poetică» de Boileau, «Filemon și Baucis» de La Fontaine și unele poesii de André Chénier, dar care nu te-a opritū să fii impresionatū și de lirismulū școlēi romantice și să ne traduci poesii de ale lui Victor Hugo, Alfred de Musset și Lamartine, până și contestabila comedie mai modernă a forte contestabilulū François Ponsard.

Reintorsū la Iași in anulū 1865, ai găsitū mai tōtā moștenirea risipită prin neglijirea celorū ce te-au epitropisitū și te-ai alesū numai cu o mică vie la Copoū—mângăere prea anacreontică pentru o epocă, in care mulți omeni își inchipuescū cu totū dinadinsulū că religiunea și poesia vorū putē fi inlocuite cu economia politică.

AI fostū dar și d-ta silitū să-ți asiguri traiulū vieței printr'o funcțiune, și la virsta de 39 de ani te vedemū numitū provisorū alū liceulū din Iași, apoi profesorū la Școla militară, și astăzi propui și literatura franceză in Școla normală superiōră alăturată pe lângă Universitatea din Iași.

Profesorū consciințiosū și respectatū, ai rămasū însă mai alesū impresionabilū pentru poezie și din când in când ai căutatū să-ți și exprimi impresiunile. Multe pagine ale «Convorbirilorū Literare» cuprindū lucrări de ale d-tale, fie traduceri, fie poesii proprii, și chiar in numerele din urmă ale acestei reviste se publică epopea eroi-comică «Povestea Vulpei». — Ce isvorū de tinerețe este arta, chiar la virsta de 65 de ani!

In afară de citatulū poemū, care nu a apărutū încă intregū, lu-

crarea d-tale literară se resumă în cele două volume tipărite la Iași în 1890, unū volumū de 425 pagine traduceri și unū volumū mai micū de versuri proprii.

Traducerile sunt tôte din limba franceză; obiectulū lorū l'am arĕtatū mai sus. Trebuie să mai adaugū însă în acĕstă rubrică «Toboșerulū dela Arcola» și cântulū alū patrulea din «Mireio» de Mistral, pentru a cărorū traducere juriulū «Jocurilorū florale» alū Felibrilorū din Provența, cu prilejulū serbărilorū «latine internaționale» dela Forcalquier și Gap, ți-a oferitū în anulū 1882 unū condeiū de aurū «împodobitū cu briliante», cum nu uită să observe anume raportulū. Alecsandri, însărcinatū să-ți aducă acĕstū darū din depărtare, l'a însoțitū cu cuvintele: *pour traduire Mireille, il faut une plume d'or.*

Fără a exagera importanța întregulū felibrigiū, n'am pututū totuși să trecū cu vederea acĕstū evenimentū externū din vieța d-tale, de altminteri așa de retrasă.

Mai interesante pentru noi sunt propriile d-tale poezii. Pe volumulū lorū ai pusū data 1878—1890. Va să ȕică ele au fostū concepute tocmai în vremea, când mișcarea noastră literară eră însemnată prin acea originalitate, în care scriitorii noștri de frunte, pornindū dela poezia poporală, s'au inspiratū de vieța națională și ne-au înfățișatū sub forma frumosulū o realitate etnică, adecă ceea ce este și cum simte Românulū după propria sa fire. «Pastelurile» și «Ostașii» lui Alexandri, poveștile și «Amintirile» lui Creangă, poeziile lui Eminescu — pentru a nu vorbi decât de cei încetați din vieța, sunt manifestările acĕstei epoci de renaștere literară.

D-ta, în mijloculū unei asemenea mișcări, fiindū în intime relațiuni personale cu reprezentanții ei de frunte, asistândū chiar la înfăptuirea succesivă a operelorū caracteristice, ai rămasū în poeziile d-tale credinciosū altui idealū, te-ai transportatū în timpuri și în locuri îndepărtate. Pentru d-ta, parte anticū și parte romanticū, în rațele luminei de astăzi totū *nox erat* (precum începî volumulū d-tale de poezii); nu te trezesci din *Aegri somnia*, scrii *In memoriam*, *Batil către Lidia*, *Batil către Lania*, *Spintarus către Lidia*, *Niobe*,

apoi *Dona Clara*, *Don Padil*, *Dona Serafita*, mai scrii o *rugăciune* și câte-va *elegii* și termini volumul cu *După o lectură din Horațiu*.

Așa cum ni se înfățișează în întregul lor aceste poezii, ele sunt între altele și un nou exemplu pentru a dovedi (dacă dovadă se mai cere) erorea óre-cum elementară a celor care pretind, că autorul este esențial determinat în opera de artă prin mijlocul social contemporan. În concepțiunile artistice nu ai fost atins întru nimic de atmosfera noastră contemporană; din vechia Heladă, din Roma antică, din Spania cavalerescă, din fabula medievală se inspiră poezia d-tale.

Atena! mîndra culme! lăcașu alú frumuseței!
 învățătórea mamă, lėgănu alú libertăței,
 alú Greciei odorú!
 Cetate fără sémėnũ! Pe pragulũ tėu odată
 uitată sta mulțimea, din lume adunată,
 la glasu-ți sciitorũ!

Aici domni cuvintulũ cu dulce armonie,
 și marea elocvență, și marea poezie,
 și artele divine;
 știința, înțelepciunea, idea nemurirei,
 înalta cugetare, nobleța omenirei,
 sunt daruri dela tine!

Și acum reinviezi «antica sėrbătóre a Greciei unite», Panatonea
 cea mare:

Vinũ șiruri de copile cu vėlũ și albe haine,
 purtăndũ în mănĩ patere și vasele de taine,
 metece servitóre;
 vinũ mîndre canfore, alese și menite
 să ducă pea lorũ brațe panerele umbrite,
 Deitei domnitóre!

Lampadodromii sprinteni cu faclele lucioase,
 gimnastii și atleții cu brațele vinjose
 și cesti lucitori:

Se începe mindra luptă, Atena e în serbare,
 împartă judecătorii cununii nemuritoare
 la cei biruitori!

Făcliele aprinse cutreeră în fugă
 și trecu din mână în mână cu imnele de rugă,
 ce veselă auțiamă!
 Imaginea vieții! simbolul nemuririi,
 a sufletului pară în sinul omenirii
 trecându din nemă în nemă!

.....

La dreapta se înalță în marea depărtată,
 scheletul unui templu pe-o stâncă fulgerată,
 o dorică ruină;
 e Sunium! Aice... Platon odinioară
 cu farmecul gândirii a scris întâia oră
 ceresca sa doctrină.

Și-a învățat pe lume să creadă, să sperze,
 și omul după moarte totu încă să vieze;
 un suflet el i-a dat,
 pe care în timpul nostru nemernica știință
 și cruda indoială și trista necredință
 în vece l'a sărămat!

Și totu așa încântă pe poetu cu farmecul său melancolic «Italia
 străbună și Latium anticu» :

De-aici pornia odată, pe căi nestrăbătute,
 spre cele patru unghiuri a lumii cunoscute,
 cu vulturii în capu
 și fasce consulare, cohortele ne 'nvinse;
 acvilele romane cu aripele 'ntinse
 sub soare abia încapă!

Dela Britanulă aspru, de lume despărțit,
 și până la Persanulă și Scitulă necioplit
 și negrulă Africană;

a Romei domnitore se 'ntinde 'mpărația!
 Cu toți simțescă atunci puterea și tăria
 călcăiului Romană!

Insă nu e monocordă poetulă nostru; une ori, deși nu adese, își aduce aminte, că în poesia vechia există și ună Anacreon și ună Ovidiū (ce e dreptă, fără a merge cu gândulă până la realismulă cinicū ală lui Aristofane, necum ală fragmentarului Herondas) și că în tradițiunea medievală sunt multe urme de veselie robustă. Dar sfiosă precum este, mai alesă aici își distanțiază tema în timpă și în spațiū, își îmbracă amorulă în vestminte antice saū îlă transportă în Spania, și nu-și permite veselia decât în fabula de animale.

Am citatū titlulă poeziiloră *Batil către Lania, Spintarus către Lidia*. Citămă acum din *Dona Clara*, pôte cea mai cunoscută din poeziile noului nostru colegă, câte-va strofe:

Sub veranda elegantă de mētase vișinie,
 ondulată de suflarea zefirului sburătoră,
 stă la umbră, gânditóre, pe ună jilțū de iasomie,
 Dona Clara, și îngână o romanță de amoră.

N'a zîmbitū pe lume încă o guriță mai frumósă,
 nici vĕđutu-s'a vr'odată ună picioră mai mititelă,
 și Murillo de-ar mai face pe madona cea faimósă,
 negreșitū pe Dona Clara ar luă-o de modelă!

Dona Clara dela Jaën, o minune andaluză:
 ai sĕi umeri sunt de lildeșă, sĭnulă ei curatū de crină.
 Dar ce are de e tristă, și pe rumena ei buză
 vecĭnică stă mĕhnirea nĕgră, vecĭnică sbóră ună suspină ?....

«Dona Clara, đicū vecinil, totă mĕhnită acum este....
 de când bravulă Don Fernando a plecată la óste eri;
 ce blestemă mai sunt pe lume și răsbóiele aceste....
 cățl vitejĭ nu pieră în ele și cățl nobilĭ cavaleri!»

Și-a luatū cu elū pe pagiulū Don Pačz din Alcantara...
 De când a plecatū la óste Don Fernando soțul sēū,
 câte lacrāmī nóptea 'n taīnă, intristata Dona Clara
 a vėrsatū pe-a ei dantele... scie numai Dumneđeū!

.....

Dar ce tromptū se aude pe pavėua sunătore?
 Pe-o cavală din Murcia despre porțile de Fez,
 ca unū fulgerū sbóră în spațiū, aducėndū cu elū scrisóre,
 pentru Dona Clara, sigurū, pagiulū tinerū Don Pačz.

Madrilenele alėrgă la balcóne, la ostrețe:
 «Don Pačz din Alcantara! eșiți, fete, să-lū privimū!
 ca o trestie-alū luī mijlocū, bucle blonde și mustețe,
 a luī pintenī sunt de aurū, par'că e unū heruvimū!»

Pagiulū intră, se închină cu genunchiulū la pămīntū,
 numai ochiī sēī se mișcă... ce aū însă amīndoi?...
 Dona Clara 'nmărmurită nu rostesse unū cuvīntū.
 Don Pačz îi dă scrisórea și pornesce înapoi.

Ce se întimplă acum, nu vė așteptați să v'o spue rezervatulū
 nostru poetū cu naivitatea antică. Aici devine mai alesū medievalū
 misticū și ne învălue tólă istoria în rađele tremurătore ale luneī:

Dar ce umbră se strecórá sub veranda vișinie?...
 A săltatū ceva în aerū?... A sburatū ceva de vīntū?
 Nóptea ochiulū te înșală... póte-o stafie să fie...
 licurici, fantome, trestii, ori unū pintenū de argintū...

O! e luna, luna bréză
 curiosă,
 și cumėtră... cu-a ei rază
 imiteză
 chiar în nopțile senine
 pe ori cine!

Cu-a ei gene argintii,
 luna bréză
 imiteză

bucle crețe
și mustețe,
trestii, pintenii aurii!

Curiósă
se așeză
luna bréză
cu-a ei rază
indiscrete
pe părete;
se cobóră
pe covóră,
și strébate prin zebrele,
și cu 'ncetulă se lătesce,
de colanuri se lipesc
și prin colțuri se ascunde,
orî și unde,
și se 'ndesă prin perdele,
sub alcovuri se așterne
pe sub perne!...
Ochiulă sėu celă argintiă
se încurcă prin dantele,
sparge gratiile grele,
când e colo, când e ico,
duhă sburdalnică, licurice,
par'c'ar si ună argintă viă!

A! e luna, luna bréză,
curiósă
și cumétră... cu-a ei rază
imitéză
chiar în noștile senine
pe orî cine!

Pentru a completă acéstă mică schișă prin ultima trăsătură, termină citările cu *prologulă* din epoea eroi-comică «Povestea vulpei». La virsta de 63 de ani începe poetulă să o scrie, și o scrie în altă tonă decât poesiile anteriore. Din valurile lumei se află acum cu desėvirșire retrasă în portulă liniștită ală unei vieți fără pre-

tențiunii și, simțindu-se în siguranță, îndrăsnesc să lase mai liberu
sborul unei vesele satire:

Când Adamu de-a sa soție, ca totu omul înșelatū,
Din opritulū pomū să guste nu s'ar fi alunecatū,
Elū și ađi, fără de grijă, fericitū și 'n abundență,
N'ar fi cunoscutū pe lume lupta pentru existență!
Óre-așa a fostū să fie?... Ce-i lipsia în Paradisū?! ---
Din locașulū acelū falnicū, ađi căđutū ca dintr'unū visū,
Vięta lui e o tortură! Spinī și mărăcinī în cale.
Ia priviți-lū cum trăesce prin sudórea frunței sale!

Spunū legendele antice că a lui Adamū cădere
După multī anī de osindă n'a fostū făr' de mângăere,
Că, făcendu-i-se milă într'o ți lui Dumneđu
De întâia sa lăptură, chemă pe ingerulū sěu,
Și luă cu a sa mână din pădurile cerescī
Unū toiagū de acele care, dacā apele lovescī,
Esū din ele prin minune miț de viețuitóre,
Omulū pentru vieță blānde și multū priitóre.

Cum luă Adamū toiagulū, repede pe țermū sosescē,
Și mai repede pe mare cu toiagulū sfintū lovesce,
Ó minune!... ese-o óie!... óie gata de-a fătā,
Bietulū omū de bucurie, a începutū a și cāntā!...
O să am de acuma cașurī, lapte bunū și prospěțū untū,
Buturī de berbece fripte, lānă móle în locū de pruntū!...
Totū ce-i bunū pe lângā casā, tóte și cu prisosință ;
Iarășī binc-cuvintéză Domnulū a mea locuință.
Ast-felū đice. Eva însă, vecīnicū cum o sciți, țifnósă,
Íi aruncā o privire de disprețū, și... mânăósă,
Nu í rěspunde, dar s'aruncā... iea toiagulū și lovesce;
Marea limpede se schimbā, unū valū negru se ivesce,
O minune!... unū lupū ese de sub valurile sure,
Repede înșfacă óia și cu ea fuge 'n pădure,
Eva se înfuriază!... Omulū plānge și suspinā:
«Dați-mī óia!... strigā jalnicū!... Dați-mī óia mea cea plinā!...
Nime-aice nu-mī ajutā!... Dați-mī óia ínapoi!...
Peste-unū anū, celū multū de sigurū, turmā așī fi avutū de oi!...

Ce-ați lăsată să-mi iee óia!...» — Iea toiagulú și lovesce,
 Marea se înseninéză, unda repede sosesc:
 O minune!... unú câne ese de sub valurile sure,
 Câne sdravěnú, mîndru, harnicú și alérgă 'n spre pădure,
 Câne păđitorú de casă, câne păđitorú de oi,
 Mușcă lupulú, scapă óia și-o aduce înapoi.
 Óia la Adamú alérgă, elú o iea 'și o sčrută —
 Dómna Eva lângă apă totú pufnescé și strănută,
 Nu se lasă, iea toiagulú, maí lovesce máníósă;
 Unú stolú negru de lăcuste sború pe marea sgomotósă!...
 Dar Adamú iar bate apa!... de sub norii trecători
 Esú trimeșii primăverei, cocostircii călători.

. . . . .
 De atunci avemú pe lume totú ce-i hunú și totú ce-i răú,
 Însă răulú e maí mare — scie numai Dumneđeú! —
 Ce-a eșitú de sub toiagulú lui Adamú, e bunú și blándú,
 Ce-a eșitú de sub alú Evei, numai spaimă însuflándú,

. . . . .
 În sfirșitú, věđéndú minunea, căci minunea e vědită,
 Falnica strébuna nóstră înciudată, umilită,
 Blestemándú toiagulú sacru, blestemándú atáta muncă,
 Rupe în bucăđi toiagulú și în mare ilú aruncă!...
 Atunci se věđú pe ape o imensă rînjitură!...
 Ce e bestia acésta?... — Este-o nouă creatură!...
 Ea nu fuge, ci din contra, sficiósă și spășită,
 Ochiulú taínicú, códa strînsă și spinarea coplesită,
 Timidă și nepětrunsă, labele pe peptú crucite,
 Ea pășescé, se închină, și cu buze ipocrite
 «Dumneđeú A-totú-puternicú să vē bine-cuvinteze!
 Nobila vóstră prășilă pe pămîntú să o păstreze!»
 Đice ea, «în ceruri pace, ș'între voi bună voire,
 — «Iadulú ride» — «sunt venită pentru-a vóstră fericire!
 «De-acum ura să lipsescă și urgia dintre frađi.»
 — Cine-i bestia acésta? — E vulpoiulú! salutađi!
 Adamú crede și se plécă; ca sub pomulú celú opritú,
 Înc'odată pică jertfa spiritului ipocritú.
 Eva îmbrăđișeză vulpea și zîmbindú cu viclenie,
 Đice 'n taíună mulțumită: «Totú pe-a mea a fostú să fie?»

Iubite Colegü,

Am căutat să scot la ivelă deosebitele fețe ale operei d-tale poetice, și dacă întru acesta am adus mai multe și mai lungi citate decât este obiceiul, am făcut-o pentru a precisa mai bine caracterul Domniei Tale literarü înainte a acelorü auditori, cari nu au avutü timpulü să se ocupe de întręga nöstră mișcare literară și cărorä le vei fi rămasü prea puținü cunoscutü.

Căci opera Domniei Tale nu este din acele, ce se impunü atențiunei tuturorü. Domnia Ta, care însuși scii să prețuesci fără rezervä sinceritatea, eşti și prea pëtrunsü de acelü spiritü alü societăței «Junimea», din care făceaï parte și care, în deosebire de cele ce s'au disü asupra-i, se distingeä tocmai prin cea mai aspră critică a lucrărilor membrilorü sęi, pentru a nu-mi recunöscę dreptulü și chiar datoria de a judecă valörea relativă a poeziilorü Domniei Tale, abstracțiune făcëndü de ori ce colegialitate academică și de ori ce prietenie. Nicï Academia, nicï vre o altă instituțiune politică a unui poporü, nu pöte autorisä lingușirile banale, și strictulü adevëru exprimatü în formă cuviinciosă, dar exprimatü după întręga și bine chibzuita convingere, trebuie să ne călëuzescă pe toți și întru töte.

Da, opera Domniei Tale nu este din acele ce se impunü atențiunei obștesci. Cadrulü archaicü alü multorü poesiï ale Domniei Tale, felulü rafinatü de religiositate și de melancolie alü mai tuturorü, se adresözä la unü genü restrinsü de cetitori, abatü poesia dela calea cea mare a emoțiunei generale și eternü omenesci, o ducü pe poteca unorü predilecțiunii prea individuale, și chiar cei ce te urmëzä cu plăcere pe acestü drumü, se oprescü une ori mirați de cotiturile lui.

Și totuși lucrarea Domniei Tale, întręga atmosferă din care trăscesc, pörtä semnulü unei înălțimi, de care se cuvine să ne dămü sëmă mai alesü în vremea de astăzi. Este înălțimea, la care te-a rădicatü și la care rădică și pe cetitoriï Domniei Tale, acea curată aspirare ideală, ce pururea te-a însuflețitü.

Nicăeri și nici odată nu ai făcută operă tendențioasă, nu ai vînat scopuri practice în afară de menirea artei, nici nu ți-ai înjosit lira în urmărirea intereselor materiale. *Acca auri sacra fames*, care începe să bîntue pe unii autori din tînăra generațiune, nu te-a atinsu. Ai fostu tot-deauna de-asupra cetei de scriitori, cari de abia ținū condeiulū cu o mînă și pe cea-laltă o și întindū spre câștigū, cari credū că numai cestiunile de capitalū și de salariū potū să misce omenirea și cari, sub cuvintă de proletarialū intelectualū, vorū să facă și arta proletară și cerșetore. Ai rămasū nemolipsitū de acéstă vremelnică rătăcire a unorū spirite, ai rămasū în totă activitatea Domniei Tale literară unū *idealistū*.

Pentru Domnia Ta, ca și pentru noi, arta are în sine însași totă valórea ei; precum este creată din entusiasmū impersonalū, așa trebue să și deștepte o emoțiune desinteresată; întru acésta stă inalta ei moralitate. Frumósele cuvinte, păstrate în ruinele unui templu romanū din regiunile Cartaginei, arta adevărată le póte adresa tuturorū celorū ce se apropie de ea și sunt în stare să o pricépă: *bonus intra, melior exi!*

Și fiind-că *ideală* este și menirea Academiei Române, lii cu acéstă însușire principală a Domniei Tale bine-venitū în mijloculū nostru, pentru ca să întărimū cu toții împreună o credință, fără de care nu este de închipuitū viitorulū unei națiunii de cultură.

ACADEMIA ROMÂNĂ

MICHAIL KOGĂLNICEANU

DISCURS DE RECEPȚIUNE # 107

ROSTIT ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 17 MARTIE 1895

DE

A. D. XENOPOL

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĂSPUNSUL

D-LUI

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16
1895.

Prețul 1 Lei.

ACADEMIA ROMÂNĂ

MICHAIL KOGĂLNICEANU

DISCURS DE RECEPȚIUNE
ROSTIT ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ
SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI
LA 17 MARTIE 1895

DE
A. D. XENOPOL
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU
RĂSPUNSUL
D-LUI
DIMITRIE A. STURDZA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÔMNEI, 16
1895.

Byrd
✓

Ryckiewicz

Lit. Tipografia Carol Gibb, Bucuresci.

70 7000
ANNO 1900

Maiestate,

Onorați Colegi,

Bărbatul, ce sunt chemat a înlocui în acest corp învătăat, a umplut cu înalta lui personalitate mai bine de 50 de ani din istoria neamului românesc. Literator distins, istoric fruntaș, mare orator și încă mai mare om de stat, Michail Kogălniceanu a fost una din acele naturi alese, ce greu încap câte două alătura în un veac; pentru care timpul cât l'a trăit a fost prea scurt și spațiul, în care i-a fost învoit să se misce, prea neîncăpător, spre a desvoltă uriașa putere a concepțiunilor, cugetărilor și năzuințelor lui. Puternicei firii a lui Kogălniceanu i-ar fi trebuit, spre a sa deplină desfășurare, un teatru de lucrare mare și întins; el ar fi trebuit să se nască în sinul unei mari împărății și să conducă destinele ei. Dacă însă *extensiv* bogata lui natură cerea o mai largă sferă de lucrare, greutatea, prin cari a trecut poporul nostru tocmai în vremea celei mai spornice a sale activități, au dat acestei naturi geniale puțința de a desvoltă *intensiv* totă plenitudinea însușirilor sale; și dacă Kogălniceanu nu s'a putut înălța atât de sus, precum o merită, în istoria lumii, lucrarea lui în folosul poporului său este atât de însemnată, că fără dinșa starea, în care astăzi ne aflăm, nici n'ar pute fi gândită. Dacă Kogălniceanu nu ar fi pus puternicul său umăr, spre a urni din loc carul destinelor române, el ar fi rămas încă innoimoliat în balta noroiósă, în care pareă că trebuie să putredescă. Natura însă, în raționala ei alcătuire, care personificată capătă numele de pro-

Xenopol, Kogălniceanu

vidență, s'a îngrijit ca, potrivit cu greutatea ce crau de invins, să croiască și puterile acelor ce trebuiau să încingă lupta, din cari unul, și dintre cei mai mari, a fost Michail Kogălniceanu. Chiar din făptura trupului său, de o statură mijlocie, însă vinjasă și bine legată, cu capul mare, fruntea largă și înaltă, ochii fulgerători de sub stufoase sprincene, pătrundea în afară uriașa putere a minții și voinței lui. Cine a văzut pe Kogălniceanu o singură dată în viața lui și nu și-a mai adus aminte de el? Eră din acele firii alese, ce se impun prin exteriorul lor ochiului, prin interiorul lor minții. Farmecul ce-l răspândia în jurul său eră fără de sémén.

Pentru a expune viața și rolul unui asemenea om, ar trebui marginile încăpătore ale unui volum, și nu minutele numărate ale unei cuvintări. Ce voiți spune, va fi numai un palid reflex al celor ce ar trebui să spun.

I.

Familia Kogălniceanu se trage, după numele ei, din acel al unui riușor Kogalnicul său Kogălnicul, ce se varsă în lacul Conduc din județul Cahulului al Basarabiei retrocedate (1). Nu scim până întru cât acéstă origine a ei din Bugeac îndreptătesce a o luă drept de neam tătăresc, cum erau familiile Cantemir, Aslan, Macsut și Cehan. Ori-care ar fi însă obirșia ei, se vede că a intrat de timpuriu în corpul națiunii moldovene și a fost primită în boeriile ei. Un chrisov din 1563 ne arată pe Despot Vodă dăruind lui Vasilie Kogălniceanu, diac de visterie, moșia Ripele din județul Fălciu, care moșie se află până astăzi la coboritorii săi (2).

---

(1) Kogălniceanu, în un discurs al său din Divanul ad-hoc, spune: «D-l Logofet Sturdza a dīs că e Român și că vorbesce ca Român. Imi va da voe să-i intimpin că și eu sunt Român, și mai mult decât duminia-lui; neam de neamul meu aū fost Român; sunt răzeș, *rechiū băstinaș de pe Kogălnic*». *Buletinul ședințelor Divanului ad-hoc al Moldovei*, ședința XV, al II-lea suplement.

(2) Al. Papadopol-Calimach, *Notișă istorică asupra orașului Potoșani*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom VIII, sect. II, p. 145.

De atunci până în veacul XVIII se perd urmele familiei Kogălniceanu în istoria Moldovei (1).

În anul 1735 găsim pomenit însă pe Pitarul Vasilie Kogălniceanu, în casele căruia, de lângă biserica Barnoschi, Grigorie Ghica găzduiesce pe Sara Mahomet Paşa, curţile domnesci fiind pe atunci arse. Vasilie Kogălniceanu avea doi fii: pe Enache chronicarul şi pe Constantin Medelnicerul, mai apoi Stolnicul, străbunul direct al lui Michail. Asupra Stolnicului Constantin Kogălniceanu, avem órecari **sciinţe** prin chronici şi documente, cari concură a-l arăta ca un **om** de o mare pricepere şi energie, în cât regăsim, conform **legii** atavismului, în suitorii lui Michail Kogălniceanu, însuşirile **ce** au culminat în persoana lui. Constantin Kogălniceanu, simplu Medelnicer pe timpul lui Ioan Calimach, fu chemat a purta **trebile** visteriei în următoarea grea împrejurare: Calimach, deşi de obişie Român, fiind aproape pe deplin grecisat în lunga lui petrecere în Constantinopole, se încunjură de Greci în domnia lui din Moldova. Mai ales cu mare vază şi putere era unul Stavarachi, care **rămase** în Constantinopole în însuşire de Capu-Chehae. Nevoile de **banii** fiind mari şi ţera bejenită, din pricina unei prădăciuni tătaresci, nu se găsiă nici un boer care să primescă periculósa, în asemenea condiţiuni, slujbă a visteriei. Stavarachi, auđind de aceste **greutăţi**, vine el însuşi în Iaşi, «pre carele, cum spune chronicarul, cu **mare** cinste l'a primit Domnul, şi luând toate trebile pe mânilor lui, **pot** dice că era al doilea Domn. După înţelegerea avută cu Calimach, se chemă vechil al visteriei Constantin Kogălniceanu, care fu **înălţat** la rangul de Stolnic, dicându-i Domnul să-l vadă. Atunci a **stăut** cu totă silinţa, tocmind isprăvnicile pe afară, făcând ómenii de **slujbă**, învăţându-i în ce chip vor urma la toate, iar în puţină vreme a îndreptat toate ţinuturile, începând a veni banii în visterie, care lucru era cu mirare tuturor.»

Deşi póte, fiind date împrejurările, însărcinarea îndeplinită de

---

(1) Enache Kogălniceanu, *Letopiseşele*, ed. I, t. III, p. 244 (ed. veche).

prejurarea, că el se vede trecut în 1831 în matricula pensionatului frances al lui Lincourt, Chefneu și Bagarre, ca având vîrsta de 14 ani. Cu dreptul deci respinge Kogălniceanu data de 1813, atribuită de unii născerii sale (1). Michail Kogălniceanu fu botezat de Domnița Marghióla Calimach, soția Logofétului Grigorie Sturdza, tatăl lui Michail Sturdza, Domnul Moldovei dintre 1834—1849. La săvirșirea ei din viață, recomandă pe Kogălniceanu fiului ei, ce era unul din boerii cei mai învățați ai timpului și încă din 1814 membru în epitropia școlilor.

După ce Michail Kogălniceanu primi, ca copil, începuturi de învățatură în casa părintelui său, fu pus mai târziu în pensionatul frances amintit mai sus, unde-l găsim la examenul din 1832 ca premiant, alături cu Grigorie Sturdza, fiul lui Michail vistierul, și cu Panaite Radu, fiul Agăi Manolache. Se vede că Kogălniceanu era o natură cîptă de timpuriu, de ore-ce la vîrsta de 14 ani se nasce în inima lui o simțire, îndestul de vie pentru fiica unui profesor de grecesce din acel pensionat. Opt ani după aceea, în 1841, Kogălniceanu povesteste cu multă plăcere întâia îngănare a iubirei în inima lui pentru frumoasa Nicetă (2). Totuși, deși Kogălniceanu lăsa de timpuriu să pîtrundă raza fermecătoare a frumosului în sufletul său și deși totă viața sa i-a rămas credincios, nu ea era să devină isvorul hrănitor al cugetărilor lui. Haină ușoră pentru el, o îmbracă numai în zile de sîrbătoare, iar mintea lui era să-și îndrepte lucrarea pe un alt tărîm, în afară, în lumea reală, spre a îndrepta rîul și a înfrîna abuzurile, spre a da o nouă formă și direcțiune vieții romănesci, și nu în domeniul intern al fantasticei închipuirii.

Cînd Michail Sturdza ajunse Domn în 1834, el își trimise copiii la învățatură în Francia, la colegiul din Luneville, unde cunoscea pe profesorul abatele Lhommé, ce-l fusese lui însuși profesor în

(1) *Letopisește*, ibid.; *Albina romănescă*, 1832, p. 245; Xenopol și Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași, Acte și documente*, Iași 1885, p. 132.

(2) *Întîiul amor* de Michail Kogălniceanu, 1841, reeditat în *Michail Kogălniceanu, schiță urmată de cîte-va scrieri ale ilustrului defunct*, Bucuresci 1891.

Iași în curs de mai mulți ani de țile. După ce-l crescuse pe el, îi incredința acum în depărtare odraslele sale, și alături cu Dimitrie și Grigorie Sturdza, fu trimis și Michail Kogălniceanu, cu cheltuiala Domnului, spre îndeplinirea sfintă a ultimei voințe a mamei sale, Domnița Calimach. La același colegiu mai fusese trimiși și doi fii ai lui Lupu Balș și unul al lui Nicolae Casu. Kogălniceanu se deosebi aici prin rivna sa pentru învățatură, când de odată, pe la sfârșitul lui 1835, trebui să părăsască Franția și să se strămute la Berlin.

Anume Rușii, ce erau pe atunci a-tot-puternici în țările române, se îngrijau ca creșterea tinerilor Moldoveni în Franția să nu-i îmbuibeze cu idei revoluționare, și Consulul rusesc din Iași făcu Domnitorului respectuose observațiuni asupra trimiterii propriilor săi copii la învățatură în focularul ideilor răsturnătoare. Domnitorul se grăbi a face pe placul Impăratului Alexandru; luă copiii săi, și deci și pe Kogălniceanu, de la Luneville și-i trimise la Berlin (1).

Mare înriurire avu asupra dezvoltării ideilor lui Kogălniceanu transferarea lui în capitala Prusiei. Lucru ce ar păre pôte nefiresc, aici își găsi plecarea naturei sale intime, hrana după care umblă, ideile liberale; aici înveță el mai ales a prețui iubirea de țară. Kogălniceanu eși din școlile din Berlin ceea ce a rămas în tot decursul vieții: un partisan al propășirii și un mare patriot.

Berlinul eră pe atunci inima vieții germane; concentră în el două mari aspirațiuni: cea după unitatea politică a întregului corp al națiunii germane, care întrețineă tot-deauna în sufletul tuturor focul dragostii către patria comună, și cea după emanciparea claselor desmoștenite din lanțurile vremurilor trecute, lanțuri cari în Prusia nu se rupseso încă. Pe Kogălniceanu îl atinse mult mai viu desfășurarea însăși a luptei pentru răsturnarea privile-

---

(1) *Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boeresci și emanciparea țevanilor*, discurs rostit la 1 Aprilie 1891 în Academia română de Michail Kogălniceanu, 1891, p. 5. Comp. Michail Sturdza către Comitele Nesselrode, 9 Aprilie 1838, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Supl. I, t. IV, p. 176: «Mes fils élevés à Berlin d'après les intentions du Ministère Impérial.»

giilor, de cum ar fi putut' o face acea a unei biruințe acum reputate. În silințele puse de poporul prusian pentru îndrumarea egalității civile și politice, viitorul om de stat vedeă pare că în depărtare pe acele, ce trebuiaū să deslănțuiască pe propriul său popor din fearele în carī zăcea.

Marele romancier Willibald Alexis, cu care Kogălniceanu făcea întinse preumblări pe jos prin insula Rügen, îl inițiază moreū în toate tainele mișcării ce frământă mințile germane. Pe de altă parte pastorul Jonas, unde Kogălniceanu își avea gazda, îi arată seria întregă de mari acte reformatore, prin carī Prusia trecuse sub domnia lui Frideric-Wilhelm, mai ales acela al emancipării țeranilor. Și când Kogălniceanu vedeă ce s'a făcut în acea țară, în aparență atât de feudală, se putea ore ca mintea să nu se întorcă către țărișora lui, unde atâtea și atâtea erau de făcut, unde totul trebuia transformat, dacă năzuia să ne numim omenī!

Prea bine caracterisază însuși Kogălniceanu efectul, pe care îl avu asupra minții lui petrecerea în capitala Prusiei. «Mulțumită contactului meu cu atâția bărbați însemnați ai Germaniei și primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune și puțința de a-mi imbogați mintea cu ideile reformatore, ce atunci inspiraū inaltele inteligențe ale Germaniei. Da, Universității din Berlin, a doua mea mamă, exemplului ce mi l'a dat amorul pentru patria germană și pe care l'am găsit în toate păturile societății germane, fie nobilime, fie burghesime, datoresc eu amorul pentru patria română și spiritul liberal, carī m'aū însuflețit în toate actele vieții mele. În lungile lupte și lucrări, în prigonirile inverșunate, carī nu odată s'aū încercat a mă zdrobi, pururea am avut înaintea ochilor mei acele frumoșe cuvinte, pe carī, în memoriul său către Rege, le arată Principele de Hardenberg ca puternicul mijloc de a reinălța caracterul și bărbăția poporului german, pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru ridicarea și mărirea Germaniei: principii democratice într'un guvern monarchic» (1).

---

(1) Discursul din 1 Aprilie, p. 11.

Michail Kogălniceanu nu eră însă să primescă în Berlin numai neșterse întipăririi. Când oțelul lovesce în cremene, se desfac din el scântei de foc iuți și fierbinți, ce răspândesc lumină și aprind unde cad. Așa și mintea lui Kogălniceanu, când se atinse de cultura apusenă, deveni producătoare de idei. La o virstă când cei mai mulți oameni abia se desfac din lanțurile copilăriei, vedem pe Kogălniceanu producând una după alta trei scrieri însemnate, al căror scop eră înălțarea poporului său în mintea omenirii culte a Europei apusene.

Prilejul, care făcu pe Kogălniceanu să scrie cele întâi ale lui încercări, fu cunoscința vestitului naturalist Alexandru de Humboldt, pe care-l întilni la nu mai puțin renumitul profesor de drept roman Francisc de Savigny. Humboldt doriă să cunoscă ceva despre limba și literatura Românilor, și Kogălniceanu, pentru a răspunde acestei dorințe, schiță în revista lui Lehmann pe anul 1837 prima lui încercare de condei: *Limba și literatura românească de un Moldoven* (1). Tot pentru Humboldt scrie Kogălniceanu, în același an 1837, al doilea al său studiu, de astă dată în limba francesă și nu mai mult sub vëlul anonimului: *Schiță asupra istoriei, moravurilor și a limbii Țiganilor* (2).

Tot atunci sfinșesce de scris și tipăresce Kogălniceanu, tot în limba francesă, a treia a sa lucrare de tinerețe, mult mai însemnată și mai întinsă decât cele-lalte două, anume primul volum al unei istorii a neamului românesc, care trebuia să pörte titlul general de: *Istoria Valachiei și Moldovei și a Valachilor transdanubieni*, din care volumul întâiu, singurul ce a apărut, cuprindeă istoria Daciei, a Valachilor de peste Dunăre și a Munteniei (3).

(1) *Romänische oder wallachische Sprache und Litteratur* von einem Moldauer, Lehmann's Magazin für die Litteratur des Auslandes. II, no. 8, p. 29—30; no. 9, p. 34—35; no. 10, p. 39—40. Acastă lucrare a lui Kogălniceanu, absolut necunoscută la Români, a fost aflată și tradusă de d-l I. G. Sbiera după rugămintea mea și inserată în *Archiva*, organul Societății științifice și literare din Iași, V, 1894, no. 9—10.

(2) *Esquisse sur la langue et les mœurs des Cigains*, Berlin 1837.

(3) *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin 1837, un vol. in-8° de 478 pagine. La 1854 se publică a doua edițiune a acestui volum, ca o operă de sine stătătoare, sub titlul său propriu: *Historie de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie* nouvelle édition, Berlin 1854.

III.

Să cercetăm aceste trei lucrări ale primei tinereți a lui Kogălniceanu.

Ceea ce trebuie să ne pună, chiar de la întâia privire aruncată asupra lor, în adincă mirare, sunt cunoștințele întinse documentate de Kogălniceanu asupra unor materii, ce nu erau de loc cuprinse în cadrul studiilor sale.

În schița asupra Țiganilor, deși se folosește de cartea lui Graffender, din care împrumută notițele privitoare la limba lor, totuși el adoage și multe științe proprii, mai ales asupra moravurilor acestui popor. Cum și le-a putut el procura, când la vârsta de 16 ani părăsi țera? Se vede că spiritul său observator îl atrăsese în chip neconștient luarea aminte asupra Țiganilor pe când era încă copil în țară și că memoria lui cea prea bine înzestrată prefăcuse în cunoștințe positive, atunci când avu nevoie de ele, noțiunile neconștiente ce pătrunsese într'însa. Cât despre modul cum Kogălniceanu privia din punctul de vedere omenesc pe acest neam desmoștenit, acesta se poate vedea din cele câte-va cuvinte ale introducerii lui, în care mustră pe apusenii că ar alcătui societăți filantropice pentru suprimarea sclăviei din America și nu s'ar uita că în sinul chiar al continentului lor, în Europa, 400.000 de oameni robi așteptă liberarea lor din lanțurile nesciinței și ale barbariei.

Inercarea asupra literaturii române este încă și mai de seamă. Kogălniceanu o întreprinde fără absolut nici o lucrare pregătitoare, și cu toate aceste dovedește în ea nise cunoștințe positive și amănunțite asupra acestui câmp, până atunci cu totul neexplorat, al vieții poporului nostru. Ca un marinar inimos își îndreptă barca pe o mare necunoscută către descoperirea de nouă pământuri, având drept călăuză o judecată sănătoasă și o provisiune însemnată de cunoștințe. Dar de unde câștigase Kogălniceanu pe aceste din urmă? Spre a înțelege însemnătatea acestei întrebări, trebuie să ne străpurtăm cu 58 ani în urmă, când un nor gros și nepătruns cu-

prindea întreaga viață intelectuală a poporului român, când nu se făcuse absolut nici un studiu în această direcțiune, când nu se tipărise absolut nici o lucrare, când nu există nici o bibliotecă, nici o colecțiune a rarităților literaturii noastre, când, în un cuvînt, totul trebuia adunat, studiat, coordonat. Numai atunci, când, desfăcându-ne ochii din via lumină în care ei sunt deprinși să înnoțe astăzi, vom pute prin o încordare a închipuirii să reconstituim pentru un moment acele timpuri de întunec și de nesciință, ce năbușiau orizontul vieții românesce, numai atunci, și, vom pute prețui în adevărata ei valoare acea minte strălucită, care, spărgînd pentru prima oră vîlul ce acoperia producerile literare ale poporului român, arătă lumii civilizate că și el gîndise, și el încercase să îmbogățescă, fie cu o cât de slabă contribuțiune, lumea ideilor.

În a treia și cea mai însemnată a lui lucrare, *Istoria poporului român*, Kogălniceanu procede pe baza sîvórelor la expunerea trecutului lui. Uriașa lui putere de muncă se vede din nămolul de scrieri ce a consultat, cu tóte că în același timp trebuia să se indeletnicescă cu însușirea de cunoscințe, cu totul altele, pentru dobîndirea cărora el mersese în străinătate. Volumul I al scrierii lui, care cuprinde istoria Dacilor, a Românilor de peste Dunăre și a Munteniei pînă la 1792 (1), a trebuit să fie lucrat la Berlin în decursul celor doi ani, de la Septembrie 1835, când se strămută acolo, pînă la aceeași lună 1837, când, punîndu-și volumul la tipar, îi scrie prefața.

Atît prin încercarea asupra literaturii românesce, cât și prin istoria poporului român, Kogălniceanu își propune ca țintă de a curăți pe poporul său de hula, pe care necunoscința împrejurărilor său réua voință a dușmanilor o răspîndise asupra lui, și țintescă a-l arătă Europei în adevărata lui ființă. Kogălniceanu începe studiul său asupra literaturii cu observațiunea, că «din tóte țerile Europei orientale, Moldova și Muntenia sunt aprópe cele mai puțin

---

(1) Kogălniceanu avu de gînd să urmeze mai departe. Prin o scrisóre a lui din 1837, el cerea de la Asachi lămuriri asupra Regulamentului Organic. Veđi *Revista Ateneului*, 1894, No. 2.

cunoscute, și cu toate aceste în nici o privire nu merită aceste Principate atare părăsire. Istoria acestor țări este plină de fapte eroice, care ar fi făcut onoare Grecilor și Romanilor.» Iar în prefața la Istoria Românilor revine asupra acestei teme într'un chip mai rostit. El spune, că «ceea ce l'a împins a scrie istoria poporului său, a fost adinca necunoștință în care se află lumea civilizată despre destinele lui; că cele mai mici țări ale Africei și Americiei sunt mai cunoscute decât aceste două Principate; că el s'a silit a arăta lumii că Moldo-România posedă virtuți care cu greu s'ar reafli la alt popor, și că metehnele lor nu sunt decât tristele urmări ale relei cârmuirii, sub care au fost supuși până acum. Pentru a arăta Europei ce sunt Moldo-România și ce au făptuit ei în vremile trecute, a întreprins el a le scrie istoria.»

Iată deci simțământul cel nobil ce împingea pe Kogălniceanu, abia eșit din vârsta copilăriei, a se pune pe muncă. Voiă să-și înalțe neamul în ochii lumii, să-l ridice din deconsiderarea, în care zăcea, la locul pe care se cuvenia să-l ocupe între popoare. De aceea, nici nu s'a scris vre-o apărare mai strălucită a unui popor pe nedreptul hulit, pe nedreptul apăsător, pe nedreptul calomniat, decât aceste două scrieri ale lui Kogălniceanu, și cu toate acestea, în întreaga lor întindere, nu se întilnesce o singură frază de efect, o singură declamațiune, nici măcar o cugetare de revoltă asupra stării în care nemilosa sortă îi aruncase neamul. Istoria scrisă de Kogălniceanu pare eșită, nu din pana unui Român ce simte pentru poporul a căruia sortă o expune, ci din aceea a unui străin rece și nepărtinitor, utilizând materialul întrebuintat și de alții și adeseori împrumutat din propriile lor scrieri, dar care material se transformă, ca sub lovitura unei vârguțe magice, sub pana lui Kogălniceanu, se arată în adevărata lui fire și îmbracă, în locul hulei pe care o găsea străinul, cu glorie și laudă pe un neam desmoștenit, arătându-l, nu ca nedestoinic de a se frământa în viață, ci ca apăsător și copleșit de o vitregă sortă.

Cât de minunat lucră Kogălniceanu pentru ridicarea poporului său! El cugetă foarte bine, că pentru a-l scote din întunerecul și

nesciința rușinosă, în care zăcea, avea nevoie de sprijinul Europei; iar pentru a dobândi acest sprijin, trebuia să câștige simpatia ei, ceea ce iar nu se putea ajunge decât prin punerea Europei în o mai drăptă cunoștință a trecutului lui. Căci, precum dicea prea bine învățatul jurisconsult belgian Arntz, tot despre poporul român: «căutați să se pătrundă țera voastră de acest adevăr, că istoria unei națiuni exercită o mare înruiure asupra considerațiunii de care ea se bucură la celelalte națiuni: am convingerea intimă că o bună istorie a patriei voastre va avea de urmare a o pune mai sus în stima popoarelor străine și a demonstra acestora, că naționalitatea română are adânci rădăcini în trecut, după cum poate fi chemată la frumoase destinuri în viitor» (1). Și într'adevăr, dacă era de mare nevoie pentru poporul român să se cunoscă el însuși, spre a-și pune inima la loc și a aspira către progres și cultură, nu era mai puțin de lipsă a da această istorie în cunoștința lumii europene, pentru că numai prin ajutorul acestei lumi se putea revărsa lumina și civilizațiunea pe mintea lui înțelenită.

Kogălniceanu ne arată încă din 1837 una din nevoile cele mai neapărate ale dezvoltării noastre: darea firii noastre în cunoștința marelui tot, din care nu suntem decât o mică frântură. Nu e de ajuns, ca numai noi să ne cunoștem mai bine, din scrutarea tot mai amănunțită a trecutului nostru. Suntem datorii noi, cari am împrumutat tot dela civilizațiunea apusă, a căreia așchie suntem aici în Răsărit, să ținem în curent pe mama noastră intelectuală despre oricare progres făcut în această direcțiune. Istoria unui popor este singurul mijloc de a-l cunoște, și cunoștința lui crește în raport cu adâncirea istoriei sale. Când faci cunoștință cu un individ chiar, și te prinzi cu el în vorbă, ce lucru îl întrebă întâi? De unde este, cine i-a fost părinții, unde a învățat, ce a suferit, cum de a ajuns acolo unde-l vezi, fie în fericire, fie în nenorocire? De ce te interesezi, când te apropii de o faptură omenescă? De dezvoltarea ei. Pentru ce? Pentru că omul este o ființă istorică.

(1) Scrisoarea lui Arntz către T. Măndru, publicată în *Archiva* din Iași, IV. 1893, p. 563.

El se desvoltă, propășesce sau decade; în ori-ce cas, el nu este de la început așa cum îl cunoscem, ci devine ceea ce se arată, și procesul de devenire este aceea ce ne interesază în viața unui om. Cu atât mai mult sporesce acest interes la un popor, al cărui corp acopere întinse spațiuri și a cărui viață se întinde peste atâtea veacuri; să nu uităm deci învățătura marelui bărbat a cărui amintire o sărbătorim astăzi, să ținem tot-deauna pe popoarele apusene în cunoștința propășirii pe care o facem în studiul trecutului nostru (1). Mai ales să nu ne temem de un lucru: că adîncirea trecutului nostru ne-ar face să roșim. Nu! o afirm cu tărie: trecutul poporului român este mîndru și glorios, nu numai prin faptele cele mari ale eroilor săi, dar încă și prin răbdarea și statornicia cu care a putut înfruntă loviturile destinului. Și ce poate fi mai mare în această lume, decât a suportă, fără a desperă, greua luptă a existenței!

IV.

Kogălniceanu se întorse în Moldova în 1838, precedat de o reputațiune de om învățat, pe care și-o câștigase cu drept cuvînt prin scrierile sale asupra poporului român. Ca unul ce fusese protegitul lui Michail Sturdza, trimis în străinătate și învățat cu a

---

(1) După exemplul marelui bărbat, această lucrare, rămasă de la Kogălniceanu cu totul în părăsire, a fost reluată de mine. Din 1881, a apărut regulat în fie-ce an în *La Revue historique* din Paris a lui Gabriel Monod câte un buletin, în care analizez toate scrierile, fie românesce, fie străine, asupra istoriei Românilor. Am mai publicat în 1885 *Les Roumains au Moyen-âge, une énigme historique*, Paris, Leroux, edițiune francesă a teoriei lui Rösler, prin care am isbutit a întorce pe mulți învățați străini nepărtinitori la adevărul istoric. În 1885 am tipărit în Iași, Șaraga, *Etudes historiques sur le peuple roumain*, care cuprinde în partea întâia răsbóiele dacice ale Impăratului Traian, în a doua răsbóiele ruso-turce până la 1812. D-nii Lavisse și Rambaud, propunându-mi colaborarea la întinsa lor publicațiune, *Histoire générale depuis le IV-me siècle jusqu'à nos jours*, a apărut până acum în volumele II, III și V, părțile relative la istoria Românilor, în o carte ce va face înconjurul lumii. În sfîrșit, am întreprins publicarea unei *Histoire des Roumains de la Dacie-Trejane*, în două volumuri, cari vor apăre în curînd în Paris la editorul Leroux. Pe lângă acesta, au mai apărut articole istorice în *La Revue de géographie* a lui Ludovic Drapcyron, în *Muséon* din Louvain și aiurea.

lui cheltuială, Domnul primi pe strălucitul tiner între aghiotanții curții sale.

Kogălniceanu era un caracter complex, precum sunt toate naturile geniale. Pe lângă adinca lui seriozitate, de care dăduse dovezi la o vîrstă atât de fragedă, el posedă un fond foarte bogat de veselie; era de o fire glumetă, căreia-i plăcea să păcălească pe prietenii săi, spre a rîde apoi împreună cu ei de necazul ce le pricinuisese. Este cunoscută minunata farsă jucată de el agăi lui Vodă, Ștefan Catargiu.

Acest înalt funcționar avea obiceiul de a lăsa tot-deauna un mare spațiu onorific între sfîrșitul rapoartelor sale zilnice și a lui subsemnătură. Kogălniceanu tăia regulat, în fie-ce zi, partea raportului de la locul lăsat alb, umplea acel loc cu o comandă de șampanie sau cofeturi de la cel mai mare cofetar din Iași din acele timpuri, Branzolf, care se grăbiă a îndeplini comenziile agăi, deși se cam miră de însemnata consumațiune, pe care capul poliției o făcea în al lui magazin. Ne putem închipui hazul ce făcea Kogălniceanu și cu prietenii lui de păcălitura agăi și gustul cu care ei beau și benchetuiău pe socotela lui. De la o vreme Branzolf, vedînd că aga tot mereu comandă la dulceturi fără a le plăti, se presentă într-o zi la el și-i cere cu tot respectul achitarea socotelii. Aga rămîne ca trăsnet, când vede propria lui subsemnătură în josul scrisorii lui Kogălniceanu. El se jeluesce lui Vodă, care bine înțeles că nu a făcut și el decât a rîde de minunata păcălitură. De acolo înainte aga se opri de a mai manifesta respectul său către Doamnicitor prin un spațiu alb atât de însemnat.

Kogălniceanu era apoi și foarte iubitor de danț, și când făcî prima lui aparițiune în Bucuresci la 1839, minună salónele capitalei Munteniei prin agerimea picioarelor lui. Cavaler elegant, curtesan plăcut, prieten glumeț, ar crede cine-va că viața cea nouă ce i se deschidea la reîntorcerea lui în țeră, unde toate plăcerile îi întindeau brațele, ar fi trebuit să ștergă din mintea lui luciul, pe care străinătatea îl așternuse pe ea; că el ar fi trebuit să uite în petrecerile tinereții scopurile mai adînci, pentru cari viața este dată

omului pe pământ. Fieea lui Kogălniceanu eră însă multilaterală. El uniă gluma cu seriozitatea, emoțiunile inimii cu plăsmuirile intelectuale, avîntul și pornirile înflăcărute ale tinereței cu cumpănirea unei prea timpurii maturități.

Kogălniceanu nu se lăsă decî a fi ademenit nici un moment de viața inimii, spre a uită că el eră chemat a deveni ceva în țera lui, că el aveă de îndeplinit o înaltă menire, ale căreia imboldiri le primise la Berlin și cari lucraū asupra strălucitelor lui facultăți, împingënd bogatul lui ingeniū în slujba neamului din care făcea parte.

Neobositul muncitor pe ogorul intelectual al poporului român Gheorghe Assachi adăogi, în anul 1838, un suplement literar la gazeta politică *Albina românească*, care suplement primi numele de *Alăuta românească*. Kogălniceanu, care cunoscea pe deplin meritele lui Assachi pentru cultura poporului său, colaborează, în decursul anului 1838, la acel suplement, publicând în el mai multe lucrări. Dar această scriere periodică este suprimată de Domnitorul Michail Sturdza la începutul lunii Septembrie 1838, din pricina unui articol asupra filosofiei wisthului, «în care se făcea mențiune de o Putere, al căreii nume trebuiă să fie venerat atît de Guvern cît și de cetățenii unei țeri, ce-î este datore existența și prosperitatea ei.» (1)

Alăuta românească fiind suprimată, Kogălniceanu se gîndesce, în decursul anului 1839, a scôte o nouă revistă, de astă dată sub propria lui direcțiune, și pentru acesta voesce să întocmescă o tipografie deosebită. El intră în corespondență cu Eliade-Rădulescu, care-î procură uneltele trebuitoare, așa că în 1840 *Dacia literară* apare «la cantora jurnalului», care în limbajul de atunci însemnă în propria ei editură. *Dacia literară* aveă de scop, cum spune Kogălniceanu în prefața ei, «a publică mai cu osebite scrieri originale și a prigoni mania traducerilor, de ore-ce traducerile nu fac o literatură, și însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi este originalitatea». Revista trebuiă să părăsescă cu totul politica și să se în-

(1) Nota lui Michail Sturdza către Consulul rusesc Kotzebue din 5 Septembrie 1838, *Documente pricîtore la istoria Romînilor*. Supl. I, vol. IV, p. 201.

deletnicescă numai cu literatura națională, și fără deosebire de loc, să fie numai o foie românească, care să publice producțiunile românești, fie din ori-ce parte a Daciei, numai bune să fie. (1)

Și în scrierile publicate de Kogălniceanu în această revistă, se regăsește spiritul ce însuflețea toate încercările lui, de când el apropiase pentru întâia oară pana de hârtie. El consideră literatura, nu ca un scop în ea însăși, reproducerea frumosului, ci ca un mijloc de a sluji, ca și istoria, la înălțarea poporului.

Așa, chiar în primul său articol se ascunde, sub un titlu ce pare frivol: *Noă chip de a face curte*, o critică amară a modului cum se încheagă căsătoriile în clasa domnitore și punerea în o frumoasă lumină a sincerității și curățeniei ce predomină între țeranii asupra aceluiași obiect. În reproducerea din scrierea călătorului rus Demidoff (2), cu totă recunoșterea că Demidoff ar vorbi despre Români într'un chip ce le-ar face cinste, nu uită a îndreptă în note pe călătorul rus, acolo unde crede că ar atinge pe Români. Așa într'un loc Demidoff spune că Dunărea ar fi supusă Turciei, iar Kogălniceanu tăgăduiesc această într'o notă cu un laconic: *bx nu*. Aiurea, unde Demidoff vorbește de Români ca de o națiune împetrișată, ce-și schimbă fără încetare obiceiurile și costumurile, Kogălniceanu exclamă cu durere: «Când nu vom mai fi arlechinii! și când străinii nu ne vor mai numi națiune împetrișată!» Într'un alt loc Demidoff numește țărilor române ticăloșe provinciile turcesci; Kogălniceanu întreabă: când vre-odată Moldova și Valachia au fost provinciile turcesci?

În același an 1840, Kogălniceanu, pe lângă foia lui literară, nu lasă în părăsire îndeletnicirea lui favorită, istoria. El scote tomul I al *Arhivei românești*, menită «a reproduce documente vechi ce

---

(1) Vezi frontispiciul și prefața *Daciei literare* din 30 Ianuarie 1840, scris de redactorul ei răspunzător Michail Kogălniceanu. Comp. o scrisoare a lui Eliade-Rădulescu către Const. Negruzzi, 28 Aprilie 1839, *Convorbiri literare*, XIII, p. 366.

(2) Anatole de Demidoff, *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, Valachie et la Moldavie*, Paris 1839—1849, 4 vol.

ar pute desluși istoria românească» (1). Cu câtă înfocare nu vorbesc Kogălniceanu, în introducerea la revista lui istorică, despre însemnătatea științei lui de predilecțiune : «Să ne ținem de limba, de istoria noastră, cum se ține un om, în primejdie de a se îneca, de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria românească să ne fie mai ales cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naționalității noastre. Într'insa vom învăța ce am făcut și ce trebuie să mai facem ; printr'insa vom prevedea viitorul, printr'insa vom fi Români, căci într'insa este măsura prin care se poate ști dacă un popor propășește sau dacă se înapoesece. Întrebați deci istoria și veți ști ce suntem, de unde venim și unde mergem, trecutul și viitorul ; iată totă ființa noastră, iată mijlocul de a ne cunoaște.»

După jumătate de an de existență, *Dacia literară* fu oprită din ordinul Guvernului, îmboldit de Consulul rusesc, din pricina publicării poeziei lui Gr. Alexandrescu, poet muntén, intitulată «Anul 1840». Autorul și redacțiunea se temeau de publicarea unei poezii așa de revoluționare, care între altele conține versul :

Că lumea moștenire thr... (tălharilor) s'a dat!

și de aceea poetul subsemnează numai *u din B* (Alexandrescu din București) (2).

În anul 1843, Kogălniceanu avu prilejul a face un pas mai departe în sprijinul intereselor celor mai vitale ale poporului român. Domnitorul îi încredințase catedra de istoria națională de la Academia Michăileană. Cuvântarea de deschidere a acestui curs, ținută în ziua de 26 Novembre acel an, fu un eveniment neauzit până atunci în țerile române. În înflăcărarea lui pentru studiul cel mai iubit al inimei sale, Kogălniceanu se lăsă a fi răpit de farmecul ideilor ce isvorau tot mai bogate, mai îngrămădite pe pragul

(1) În introducerea la vol. II apărut în 1845 (ed. II, 1863), Kogălniceanu spune : «După mai mulți ani de intrerupțiune, astăzi (14 Decembre 1845) împărtășesc publicului tomul al II al *Arhivei românești*, începută încă la 1840.» *Dacia literară* din 1840 reproduce articolul lui Kogălniceanu asupra lui Gh. Șincai din *Arhiva românească*.

(2) Fără cuvint atribue Alecsandri (Opere complete, Prosa, I, p. 587) suprimarea *Daciei literare* laudei aduse în ea de Kogălniceanu lui Alexandru cel Bun, laudă ce părea o critică a Guvernului din 1840. Un asemenea articol nu se află în *Dacia literară*.

buzelor sale. Intr'o frumoasă și elocințe inspirațiune, el exclamă: «Înima mi se bate când aud vorbindu-se de numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Michaiu-Vitezul; și nu mă rușinez a dice, că acești bărbați pentru Români sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Hanibal, decât Cesar. Aceștia sunt eroii lumei, pe când cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine hătălia dela Rășboeni are mai mare interes decât lupta dela Termopile, și isbândile dela Racova și Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele dela Maraton și Salamina, pentru că sunt câștigate de Români. Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute decât locurile cele mai clasice. Suceva și Tirgoviștea sunt pentru mine mai mult decât Sparta și Atena; Baia, un sat ca toate satele pentru străin, pentru Român are mai mult preț decât Corintul, pentru că în Baia avânu rigă al Ungariei Mateiu Corvin, vitezul vitejilor, craiul crailor, rănit de sabia moldovănească, fu pus în fugă și uită drumul patriei noastre.»

Sfinte erau asemenea cuvinte, cari cădea pentru prima oră în urechile unui popor deprins până atunci numai cu împilarea, cu înjosirea și cu disprețul propriei ființe! Dar Kogălniceanu nu se opresce numai aici. Intorcându-și mintea către marele corp din care făcea parte frântura țerei lui, el spune: «Departate de a fi părtinitorul unui simțemint de ură către cele-lalte părți ale neamului meu, eu privesc ca patria mea totă acca întindere de loc unde se vorbesce românește, și ca istorie națională istoria Moldovei întregi înainte de sfâșierea ei, a Valachiei și a părților din Transilvania». Mai jos el revine asupra aceleiași teme, lovind fără cruțare în toți acei cărora le rămăsese pe ghiare aninate bucăți din trupul poporului său. El spune că: «Moldova se sfâșie în trei părți; Valachia este înconjurată cu cetăți turcesci, zidite pe pământul ei. Fără ajutor din afară, fără ajutor din lăuntru, Românii scapă toate prilejurile de mântuire, și în vreme când toate popoarele Europei se înaintază spre o mai sdravănă întemeere din lăuntru și din afară, noi cu aceeași repețiciune ne apropiem de peire.» Cine mai rostise oric asemenea cugetări pline de adincă durere asupra sorței mult ne-

fericite, ce urgia vremurilor o adusesse preste noi? Care om mai îndrăsnise óre a vorbi de sfâșierea Moldovei de Ruși, Turci și Austriaci, când toate aceste Puteri se întreceau una pe alta în a apesa pe grumazul țărilor române călcâiul lor asupritor!

Kogălniceanu însă nu se oprește nici aici. Știind că vorbește adevărul, el nu se sfiesce a ataca cu aceeași energie nedreptatea organizării lăuntrice, după cum protestase în contra rășluirilor din partea vulturilor ce ne încunjura. El lovesce drept în față «aristocrația cea nesciutóre, sprijinită de Pörtă, de cler, care pe de o parte ține în înlanțuire un popor de mai bine de două milioane de ómeni, iar pe de alta întrebuinteză isvórele de inavúțire publică numai în folosul unor familii privilegiate». Se înțelege dela sine că boerii, cari tocmai se desfătau în sinul acestor privilegii, și Consulul rusesc, care domniá asupra Domnului, nu erau să invoiască *bon-juristului* Kogălniceanu să învețe ast-fel de principii pe bunul popor moldovén, și de aceea chiar de a doua zi după lecțiunea de deschidere, ocármuirea lui Michail Sturdza mulțumescé lui Kogălniceanu și-l desărcinéză de menirea de a mai lumina mintea tinerelor generațiuni.

De abia i se închisese cursul, și Kogălniceanu apărea în publicitate cu a treia revistă literară, care trebuiá să pórte numele de *Propășirea, fóie științifică și literară*. Dar Guvernul, sperându-se de un titlu care însemná mersul înainte, când elementele domnitóre ale societăței doriau pe cât se póte să rămână pe loc, nu învoi botezarea revistei cu acest nume. Kogălniceanu atunci, prin o inspirațiune fericită, ca acele de cari a fost plină bogata lui carieră, lăsă în alb, în chip mult mai însemnător, locul merit a primi titlul fóiei și puse numai sub el explicativul: *Fóie științifică și literară*. În această fóie, Kogălniceanu scrie câte-va articole istorice: unul, care documentéză tendințele lui, asupra răpirei Bucovinei și morței lui Grigorie Ghica, pe care o arată ca provenită mai ales din cauza intrigei boerilor, loviți de Grigorie Ghica prin reducerea țărilor de muncă ale țăranilor de la 24 la 12. Și această revistă literară are sórta celor-lalte. Fóia lui Kogălniceanu este oprită de a mai apăre,

de îndată ce cuvîntarea rostită de el în 1843, la deschiderea cursului de istorie, fu publicată în colónele ei (1).

Pe lângă aceste spornice indeletniciri pentru dezvoltarea literaturii și a istoriei în sinul poporului român, Kogălniceanu urmăriă de la întórcerea lui în țeră o idee mare, pe care nu o părăsi nici un moment, până când nu o vedú adusă la îndeplinire: anume darea la lumină a cronicelor țerei Moldovei. El posedase câte-va din aceste chronice încă de pe când eră în străinătate, găsite probabil la tatăl său, care le moștenise de la bunul său Enache Chronicarul. În istoria Românilor publicată de el la Berlin în 1837, găsim citate de mai multe ori, între isvóre, chronica manuscrisă a lui Miron Costin, ba chiar și o cronică tot manuscrisă muntenescă, aceea a lui Radu Grecenu. Încă în introducerea la *Archiva românească* din 1840, el spune că: «Ne-am propus să publicăm o colecțiune a tuturor cronicarilor Valachiei și Moldaviei. Acéstă întreprindere însă este așa de mare și cere așa de însemnate jertfe în timp și bani, și mijlócele nóstre sunt așa de mici, în cât noi însine nu putem să hotărîm *epoci* publicării ei.» El începe însă să pună *Letopisețele* sub tipar încă din 1845, de óre-ce în prefața vol. II a *Arhivei românesce* el adaoge că, «depărtându-se pe lungă vreme din țeră și prin urmare silit a părăsi ori-ce ocupațiune și întreprinderi literare, *afură de colecțiunea Letopisețelor, ce se vor publică până la sfîrșit*», rógă pe public a primi ultimul tom al *Arhivei* ca o luare de ȃiua bună, îndemnându-l să nu aibă nici o părere de rău pentru conținerea acelei reviste, de óre-ce *Archiva românească* va lăsă o vrednică clironomie a soliei sale în *Magasinul istoric pentru Dacia*, ce apare într'adevăr în Bucuresci în 1845 sub redacțiunea lui Niculae Bălcescu și August Treboniú Laurian.

Letopisețele Moldovei nu trebuiau să iasă de sub tipar decăt în 1852. Deocamdată Kogălniceanu publică din ele nisce extrase

---

(1) Alecsandri (Opere complete, I) atribuisse fără temeiú închiderea fóiei publicării nuvelei lui C. Negruzzi *Toderică jucătorul de cărți*. Acéstă nuvelă apăruse în numărul din 12 Martie 1844, iar fóia este suprimată tocmai după numărul din 29 Octobre același an, care conține discursul de la Academie.

traduse în limba franceză, sub titlul de fragmente trase din cronicile moldovenesci și muntenesci. Iată titlul deplin: *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII, Stanislas Leszinski, Démètre Cantémir et Constantin Brancovanu*, Iassy 1846, 2 vol. Aceste fragmente aveau de scop de a pune la îndemâna apusenilor isvorele românesce, până atunci necunoscute, asupra lui Petru cel Mare și a luptelor sale cu Turcii. Se vede cum Kogălniceanu nu lasă în părăsire ideea concepută de el în Berlin, de a stabili o legătură intelectuală între civilizațiunea apusenă și poporul român. După ce atunci căutase el a face cunoscut pe acest popor lumii culte europene, acum voia să arate acesteia, că și Româniș contribuiau la înavuișirea cunoscinței istoriei generale a Europei, prin cronicariș lor.

V.

Cu plecarea lui Kogălniceanu la Paris în 1845, se incheie prima perioadă a activității sale intelectuale. În cei doi ani ce-ș petrecu departe de țară, în meditațiuni și reculegeri, el se hotări la un mare act, acela de a se desbină de domnia lui Michail Sturdza, din pricina principiilor ce ea reprezintă, și a trece de la răsșirarea ideilor de regenerare la coborîrea lor în lumea realității. Trebui ca Kogălniceanu să facă asupra lui o puternică silință, spre a combate pe omul acela, ce fusese protegitorul lui și care îndeplinise cu sfinșenie față cu el recomndațiunile făcute pe patul de morțe de propria sa mamă, nașa lui Kogălniceanu. S'ar puté arunca în sarcina lui păcatul nerecunoscinței, dacă s'ar puté legă prin îndatoriri private consciința publică.

Omul este, nu numai individ, ci și membru al societăței din care face parte, și nu se pôte pretinde ca partea minșei lui ce reprezintă întregul să atirne de legăturile lui individuale.

Kogălniceanu primise în această privință repetate lovituri de la ocărmuirea lui Michail Sturdza: închiderea succesivă a celor trei reviste literare și cea a cursului său de la Academie. Cu tôte

acestea, până în 1844 găsim pe Kogălniceanu tot bine dispus către guvernul lui Sturdza, și într'un articol al *Foiei științifice și literare* (1), el aduce laudele cele mai călduroase ocârmuirii pentru proiectul ce chiar atunci fusese votat de adunare asupra desrobirii Țiganilor mănăstiresci și acelor ai statului. Kogălniceanu era cu atât mai chemat a se rosti asupra acestei măsurii, că, precum el însuși arată în articolul analizat, «el fusese unul din cei dintâi Moldoveni, ce chemase luarea aminte asupra Țiganilor» (2). El mai arată că «bucuria pentru mărêța faptă îndeplinită de Guvern nu a fost resimțită numai de el, ci de întregul tineret, care s'a grăbit a mărturisi Domnitorului, în prosă sa în poezie, simpatia și recunoștința sa».

Până la 1845 Kogălniceanu nu se gândise a face opozițiune lui Sturdza. El se convinsese însă în curînd, că orî-ce reformă în sensul propășirii era peste putință, cît timp predomină Regulamentul Organic și deci și Domniile instituite în puterea lui și cari erau ținute să-l respecteze. Kogălniceanu trecu deci în tabăra protivnică Domnului, dar mintea lui cea largă și care-și bătea ca marea puternicele valuri vede îndată, că nu era indestul a se ataca Domnitorul și că împreună cu el era neapărat a se răsturna principiile anti-diluviene ale legiurii impuse de străini, ale simulacrului de constituțiune hărăzită de autocrata Rusie țerilor române.

Cu această schimbare de direcțiune a ideilor lui Kogălniceanu, se îndrumază activitatea lui politică, din care trebuia să se desvolte cele-lalte două însușiri ale lui: acele de orator și de bărbat de stat. La început însă, Kogălniceanu menține încă cu putere apucăturile sale primordiale de scriitor și producător de gîndiri teoretice, imbinând lucrările sale amîndouă spre ținta comună, regenerarea neamului. Mai târziu îl vom vedea îndepărtându-se tot mai mult de țărîmul literaturii și al istoriei, spre a se apleca către cel politic. Dar dacă Kogălniceanu încetează de a mai scrie istoria, el începe a o face, și anume mare și frumoasă, îndreptându-și poporul pe calea largă și mîndră a culturii și a propășirii. Și cu toate

(1) N. 5 din 6 Fevruarie 1844: Desrobirea Țiganilor.

(2) Prin studiul său publicat la Berlin, *Esquisse sur les Cigains*, 1837.

acestea, Kogălniceanu păstrează tot-deauna cultul ideii în sine; el rămase tot deauna literat și istoric; literat în forma minunată a cuvintărilor sale, istoric în faptele sale. Din cultura lui literară se alimentă bogata lui elocință, din cunoșcerea trecutului poporului său trăgea el principiile de pus în aplicare pentru a lui regenerare. Eră însă firesc lucru ca Kogălniceanu, care chiar de la începutul licării geniului său îl îndreptase cu durere asupra decăderii în care neamul lui se tăvăliă, să pună mai către bătrânețe tot mai mult umărul spre a scote, chiar prin faptă, seminția lui din întunecul și corupțiunea în care eră cufundată.

Mărturisesc că am ajuns la o parte a cuvintării mele, care mă pune în o mare nedumerire. Să întreprind schițarea vieții politice a lui Kogălniceanu; dar acesta ar însemna a reface istoria a jumătate de veac din viața contemporană a poporului român, materie neincăpătoare pentru o cuvintare academică. Apoi, activitatea politică are susurile și josurile ei. Omul politic, având de lucrat asupra oamenilor, cari în marea lor majoritate sunt invidioși, lacomi, răpitori, lași, nedrepti și ipocriți, trebuie adese-ori întrebuițate în lupta contra lor aceleași arme. Numaî acela va fi adevărat talent său geniū politic, care va sci să mănuiască tot felul de oameni, și prea fericit va fi el, dacă va pute să rămână cu mâinile, inima și cugetul curat, el care trebuie adese-ori să se înmoeie până în gât în lacul infect al patimilor omenești. Adese-ori însă noroiul îl va stropi. Dar noi ne-am adunat aici nu spre a critica viața și faptele lui Kogălniceanu. Acesta s'a făcut indestul, cu patimă, cu ură, cu înversunare, cât timp a trăit. Măcar acuma după mörte, să punem în lumină meritele lui; căci observați un lucru: în viața popoarelor, ca și a indivișilor, răul este trecător, iar binele rămâne; de aceea și omenirea adună tot un mai mare capital de bine, de îndemănare, de idei, de lumină; iar relele răsböielor, epidemiilor, revolușunilor, absolutismului chiar, se sting și se șterg. Așa și Kogălniceanu a putut avé părți umbrite în viața sa politică, chiar și în viața sa privată, căci eră om; dar ce sunt aceste umbre, față cu sörtele ce se desface tot mai mult din norii vremurilor și care va străluci

cu atât mai viu, cu cât se va îndepărta mai mult pe calea veciniei, pe care a intrat.

M'am mai gândit apoi, că poate nici s'ar cuveni a se vorbi de politică în templul adevărului și al frumosului, și că Kogălniceanu, dacă a fost admis în sinul celui mai înalt Institut de cultură al țerii, a fost chemat la această onoare, nu în însușirea lui de bărbat politic, ci în aceea de om învățat.

Așa ar fi poate în alte țeri, nu însă la noi. La noi, cultura este mult mai strins legată cu viața națională decât la alte popoare. Suntem dór o odraslă a culturii romane și numai această însușire, care ne-a asigurat superioritatea intelectuală asupra tuturor popoarelor cu cari am venit în atingere, ne-a apêrat existența în puhoiul năvălirilor barbare. Când am renăscut la viață, în secolul XVII, tot prin fapte de cultură ne-am manifestat. La sfîrșitul veacului trecut și la începutul acestui de față, tot o înflorire a minței românesce a dat un nou avînt vieții naționale; și acum, dacă revendicăm dreptul de a trăi ca popor și stat deosebit aici în Orient, o facem tot în virtutea însușirilor noastre și a destoiniciei noastre pentru producerea de idei. Dreptul la traiu al poporului român se întemeiază pe cultură. Cultura la rîndul ei și instituțiunile ei trebuie să se intereseze de basa, pe care și ele se ridică, existența națională.

De aceea bună-óră Academia, chiar în anul trecut, a făcut un act, care nu s'ar prea înțelege în alte Academii: a protestat în contra purtării necalificabile a Ungurilor față cu frații noștri din Transilvania. Și cu toate aceste, cine ar pute să bănuiască că am ridicat și noi glasul în susținerea existenței ineseși a neamului nostru? Cine ar pute spune că Academia Română a eșit din rolul ei de instituțiune curat culturală și s'a amestecat în daraveri politice? Dar ce este politica? Este ea tot-deauna numai jocul de interese, din care se țese viața de toate dîilele? Nu se scobóră une-orî până în adîncul ființei poporului, spre a-i ataca chiar nervul existenței, sau a-i asigura viitorul? Cum, când politica atinge ineseși bazele existenței populare, și atunci cel mai înalt corp învățat să rămână

nepăsător și rece la întâmplările ce se petrec? Dacă acesta se poate întâmpla la alte popoare, la cele mari, la cari, ori-cum s'ar întorce lucrurile, nu poate fi vorba pentru ele decât de o coborire sau înălțare a rolului lor, nu tot așa e cu Români, unde jocul faptelor politice poate atinge chiar existența națională. La noi, expuși pe toate țăile la o mie de primejdii, se poate tot-deauna aplica dicționul: «primum esse, deinde philosophare». Academia Română nu este numai inteligența suprem manifestată a poporului, ea este și inima lui. Ea nu numai vrea să-l lumineze, ci îl și iubesc. Ea trebuie să se bucure de înălțarea, sau să se mâhnescă și să plângă de căderea lui. Ori-ce mișcare în viața poporului nostru, nu numai aceea a ideilor, trebuie să aibă răsădit în instituțiunea noastră, și de aceea nu mă sfiesc a atinge și faptele politice ale lui Kogălniceanu.

Însă, puteți fi pe pace! Actele politice ale lui Kogălniceanu de cari mă voi ocupă, nu vor fi de acelea ce se referă numai la țăilnicele daraveri ale omienilor. El a avut meritul și norocul a crea instituțiunii și a îndeplini fapte, ce vor rămâne pentru vecie ca factori esențiali ai vieții și culturii noastre naționale.

Cea întâi manifestare a lui Kogălniceanu ca om politic a fost participarea lui la mișcarea din 1848. Totuși și aici rolul lui avu tot un caracter teoretic; s'a mărginit în scrieri. Dar nici că eră cu puțință de făcut alt-ceva, după grabnica înăbușire a revoluțiunii din Moldova de către Michail Sturdza. Kogălniceanu însă deveni organul nu numai acelui partid, ce încercase să protesteze în potriva ocărmuirii Domnului, ci el atacă, în vestita sa scrisoare *Dorințele partidelor naționale din Moldova* (1), întreaga organizare sub care trăiau statele române în puterea Regulamentului Organic. Această scriere, însemnată din toate punctele de vedere, expune întregul program al partidului liberal și național din acel timp, program ce a fost realizat treptat de mersul lucrurilor în țările române. Ea conține, mult mai deplin decât proclamațiunile din Muntenia, enumerarea reformelor de nevoie, spre a ridica poporul din Princi-

(1) Cernăuți 1848. Reeditată de d-l G. Mărzescu cu un comentariu la 1883.

pate din înjosirea în care zăcea. Dacă ținta practică a revoluțiunii din 1848, scăparea de protectoratul rusesc, a fost desemnată cu putere în Muntenia prin tot decursul mișcării, Kogălniceanu a dat revoluțiunii nota caracteristică, arătând cu ce trebuie înlocuit Regulamentul Organic. Revoluțiunea din Muntenia își luase rolul mai mult de a dărîmă zidirea rea, șubredă, ce adăpostia viața românească; dar tocmai din acea pricină nu avuse timpul a se gândi la amănunțimile reclădirii. Partidul național din Moldova, prin organul său cel mai autorizat, Michail Kogălniceanu, expune în o lucrare măreță, bine cugetată și adinc motivată, tocmai amănunțimile reconstituirii clădirii statului român. Lineamentele trase de Kogălniceanu sunt acelea ce au fost prefăcute mai târziu în legi; unele din ele, și nu cele mai puțin însemnate, precum îngrijirea din partea statului de cultul catolic al Românilor de acest rit (destul de numeroși în județele Bacăului și Romanului) și cestiunea israelită, una din cele mai grave în viața noastră actuală, așteaptă încă deslegarea lor. Noi credem că scăpăm de ele, închidînd ochii și prefăcîndu-ne a nu le vedea; iar relele, pe cari încă dela 1848 le pătrundează așa de clar Kogălniceanu, se infiltrează tot mai adinc în trupul națiunii noastre.

Superioritatea lui Kogălniceanu, și pricina pentru care lui i se incredințase pana revoluțiunii, sta nu numai în fireștile însușiri ale strălucitei sale inteligențe, ci și în bogatele cunoștințe cu cari o muncă stăruitoare o inzestrase. Mai ales îi fură de un mare folos cunoștințele sale istorice. Tota scrierea sa din 1848 este întemeiată pe un studiu adinc și consciințios al istoriei române. În introducere, el stabilește, pe basa tractatelor, dreptul la autonomie al țărilor române; iar ultima din dorințele rostite, incununarea tuturor, unirea țărilor surori, este puternic întemeiată pe un studiu amănunțit al istoriei noastre mai nouă. El arată aici toate jertfele făcute de Români în folosul tuturor împărățiilor vecine, și cum toate nu fură răsplătite decât cu împilare, despoicare și rășuire. El lovesce, în acest epilog, tot atât de tare în Michail Sturdza, fostul său proteguitor și binefăcător, și în Ruși, despre cari la Berlin

credea că vor fi mântuitorii poporului său (1). El calcă tot în picioare, și datoria de recunoștință, și convingeri anterioare, pentru că în sufletul său se înălțase o iconă puternică, a-tot-stăpinitoare, iubirea moșiei și a neamului, căreia Kogălniceanu închină toate facultățile lui, căreia i-ar fi jertfit și viața lui, pentru a-și vedea odată poporul înălțat pe mindrul postament al traiului liber și vrednic de oameni (2).

VI.

După revoluțiunea din 1848, și în timpul domniei lui Grigorie Ghica, găsim pe Kogălniceanu iarăși întors la lucrări literare și istorice. Cea mai însemnată rodă a acestei reincepute a sale activități fu publicarea *Letopisețelor Moldovei*, care se face în anul 1852. Am vădit că el concepușe ideea de a da la lumină o culegere a chronicelor Moldovei și Munteniei dela întorcerea lui din străinătate; ba e probabil că această gândire îi venise în minte încă pe când scria la Berlin istoria poporului român. Publicarea se începuse chiar în 1845, dar ea mersese încet, mai întâi din pricina deșțărării lui Kogălniceanu în acel an, apoi din pricina turburărilor și a revoluțiunii, în sfârșit din aceea a greutăților materiale, cu cari avusesse de luptat autorul.

Cea întâi, și nu cea mai mică, fu adunarea însăși a chronicelor, ce zăceaș ascunse prin beciurile saș podurile mănăstirilor saș ale boerilor. Este însemnată stăruința pusă de Kogălniceanu pentru adunarea lor, de ore-ce el singur a descoperit pe toți chronicarii Moldovei, și dela el până astăzi, cu toate silințele puse, nu s'a mai descoperit nici un singur chronicar moldoven nou, pe când în Muntenia, unde n'a fost un Kogălniceanu, care să se devoteze acestei întreprinderi, după publicarea chronicelor muntenești în *Magasinul*

(1) *Histoire de la Dacie*, 1837, p. 403.

(2) Kogălniceanu mai scrie tot în 1848: *Michail Sturdza, partida națională și comisiș și Noul acatist al marelui Voevod Michail Sturdza*, Cernăuți 1848, reeditat de fiul său Vasilie Kogălniceanu în 1894, București.

istoric, s'au mai descoperit alte două chronice foarte însemnate: a lui Dionisie Eclesiarchul și a lui Zilot Românul. Adunarea materialului pare a fi fost isprăvită de Kogălniceanu în 1845, când găsesce la vornicul Ioan Beldiman chronica străbunului său Enache Kogălniceanu, ce fusese rătăcită din familia lui (1).

O însemnată trudă a trebuit să-și dea Kogălniceanu cu cetirea și confruntarea diferitelor texte după deosebitele manuscrise ce le avea înainte. Cu toate că el nu ne-a dat ceea ce se numește o edițiune critică a textului chronicarilor, cu variantele de lectură ale materialului întrebuintat, totuși în reproducerea textului a făcut o alegere critică a celui ce i s'a părut mai aproape de adevăr; căci Kogălniceanu însuși ne spune, că «m'am ferit de a face cea mai mică schimbare, sporire sau scurtare în chronică; totă silința mea a fost deosebirea și îndreptarea textelor, sau după originaluri, unde le-am avut, sau de pe cele mai vechi și mai puțin greșite copii ce am putut găsi». Alegerea textului este făcută de Kogălniceanu cu simțul cel mai sănătos. Cea mai strălucită confirmare a acestei împrejurări a fost dată prin edițiunea, în adevăr critică, a textului chronicarului Miron Costin, făcută de d-l V. A. Urechiă, care deși a confruntat mai mult de 50 de manuscrise, nu a găsit decât prea puține îndreptări de făcut la textul dat de Kogălniceanu.

Publicarea *Letopisețelor țerei Moldovei* a fost un eveniment capital în dezvoltarea intelectuală a poporului român. Nu se poate cătuși de puțin asemăna cu cea a chronicelor muntene, făcută mai înainte de Bălcescu și Laurian în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din cauza deosebirii însemnate în valoarea intrinsecă a materialului. Pe când chronicele muntene, apărute în acea revistă, conțin mai mult date istorice, cu puține cugetări asupra evenimentelor raportate, chronicele Moldovei sunt pătrunse, aproape de la un cap la altul, de focul cel sfânt al iubirei de țară; se simte în ele că pana ce le încondeia tremurâ sub bătăile inimii, când mintea în-

---

(1) Notița biografică a chronicarilor Moldovei, la începutul *Letopisețelor țerei Moldovei*, Iași 1853, p. XXIV.

chegă răsfirarea gândirilor. Pe când apoi chronicele muntene reproduc gândirile așa cum ele se urziau în mințile ce le zămisliau, cele moldovene le frământă, pentru a le îmbrăca în o rostire frumoasă; ele au stil.

Ca formă deci, pe cât și ca fond, publicațiunea lui Kogălniceanu trebuia să aibă cea mai mare înrîurire asupra spiritului obștesc al poporului român.

Ca formă întâi, citirea lor readuse mințile cam aiurate de influența curentului latinist, ce tocmai pe atunci era în florie, înapoi la matca adevărată a limbei românesce, la acea limbă frumoasă și vișoasă, de o mlădiere atât de delicată și de o plasticitate atât de minunată, care și astăzi poate fi numai imitată, nici când însă ajunsă, necum întrecută. Această limbă, atât de frumoasă, frământată de veacuri în cugetul Românului, limba în care el și-a povestit durerile și veselia lui, prin doinele și horele sale, limba în care strălucita lui inchipuire, deschidând aripele în poveștile lui, a zburat în plina ei atmosferă; această limbă era atacată, ponegrită, respinsă în teorie și lepădată în practică, pentru a fi înlocuită cu o pocitură hidă și scârbosă, născută din creeriile unor indivizi și nu din spiritul cel mare, nesfârșit în timp și spațiu, al dezvoltării poporului. Nu e vorba, atare rătăcire își are explicarea firască și necesară, ca toate faptele ce se petrec în sinul unui popor; era consecința îndepărtată a ideii aceleia ce aprinsese scânteia redeșteptării în mintea românească, idea că suntem un popor de origine romană, și drept corolarul ei neapărat, rușinea de a stăruii în nesciință și întunec, când ne coborim din o așa de strălucită obirșie; dar fluviile cele mai frumoase, aproape de ale lor guri, nu se perd ele adesea în noroiöse bălți? Kogălniceanu el însuși, cu acel simț sănătos ce l'a călăuzit în toate actele vieții lui, recunoscuse încă de la 1843, în cursul său de deschidere rostit la Academia din Iași, exagerarea ridiculă la care ajunsese partizanii ideii romane. El spune cu cel mai mare temei: «Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre începutul Românilor, ca un nou Moise, a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac, și lui îi suntem datorii cu

o mare parte a impulsului patriotic, ce de atunci s'a pornit în tustrele provinciilor ale vechei Dacie. Pe de altă parte, a avut însă și nevinovata nenorocire să producă o școlă destul de numerosă de Români noi, cari, fără a-și sprijini dișele cu faptele, socot să tragă respectul lumii asupra-leși, strigând că se trag din Români, că sunt Români și prin urmare cel dintâiu popor în lume.» «Acastă manie s'a întins până acolo, urmează mai departe Kogălniceanu, făcând alusiune la *Istoria Românilor* lui Laurian, în cât unii își însușesc chiar și faptele și istoria bătrânilor Români, de la Romulus și până la Romulus-Augustus.» (1)

În zadar ar fi fost totă protestarea teoretică a celor cumiți contra stricătorilor de limbă, dacă Kogălniceanu prin întinsa lui publicare nu ar fi pus la îndemâna tuturor modelele neperitoare de limbă românească, cuprinse în *Letopiseșele Moldovei*. Frumuseșea povestirei aveă, pe lângă efectul ei imitativ, readucerea limbii române în adevărata ei albie, încă și acela de a înflăcără inima pentru durerile, suferințele și chinurile poporului, de a înduioșă simțirea și a o alipi de icónele trecutului. Dacă iubirea de țără este, ca toate simțemintele, un fenomen sufletesc complex, nu e mai puțin adevărat că iubirea trecutului intră pentru o bună parte în alcătuirea ei. (2)

Cu această observațiune, trecem însă la înriurirea fondului de idei cuprins în chronicari asupra generațiunii, căreia Kogălniceanu făcea acel dar neasemănat al neobositei sale activități.

Publicarea *Letopiseșelor* se face tocmai asupra unui moment din cele mai grele, ce avu de străbătut vre-odată viața românească. Frământarea pentru Unire începuse și primise o puternică îmboldire tot de la Kogălniceanu, prin modul cum această cestiune fusese analizată și prezentată în *Dorinșele partidei naționale*. Poporul român,

(1) *Cuvânt introductiv*, idem, p. XXXII.

(2) Un autor francez, al cărui nume îmi scapă, dacă nu mă înșel este Adolphe Thiers, a spus: «le patriotisme c'est l'amour du passé»; definițiunea e de sigur prea îngustă. Patriotismul mai este încă și iubirea poporului și aceea a țerei, dar este netăgăduit și aceea a trecutului, alimentat din studiul istoriei, cele două dintâi ca element inconștient, aceea din urmă ca element conștient.

ce până atunci luptase mai mult instinctiv pentru apărarea existenței sale, acum trebuia să coboare o idee conștientă în viața reală a tuturor țărilor. Realizarea acestei idei cerea însă o mare înălțare a nivelului moral și intelectual al poporului; ea era să lovească în interesele individuale, să le ceară jertfe în favoarea întregului. Pentru a învinge atare puternică stavilă, trebuia încordarea supremă a altruismului, trebuia ca iubirea țării și a neamului să neutralizeze și să înlăture atât de puternica iubire de sine; trebuia ca omeni unei țări întregi să-și nesocotească interesele, foloșele propriului trai și să se facă apostolii unei idei. Nu numai atât, mai trebuiau ei să lupte contra înriuririi covârșitoare a trei împărății: Austria, Turcia și Anglia, cari, combătând unirea, erau să zădărescă tocmai acele simțeminte egoiste, să pună în lucrare mijlocele cele mai uricioase, abuzul de autoritate, presiunea și corupțiunea, spre a zădărnici realizarea ideii mântuitoare. Și unde era să se dea această strașnică luptă, unde era să-și fie câmpul ei de bătaie? În sufletele și în conștiința poporului moldovenesc. El trebuia să se înalțe, în întregimea lui, la nivelul ideii mărețe, ce plutea încă sus în regiunile eteree. Moldova trebuia să facă Unirea, de la votul ei atârna totul; căci Muntenia, având să câștige prin Unire, era natural ca ea să o dorească, și ar fi fost prea bătător la ochi ca Divanul ei să o fi respins. Dacă Unirea s'a făcut, acesta se datoresce exclusiv Moldovei. «Soră mai mică, ea trebuia să lase foloșele celei mai mari, mulțumindu-se cu rolul frumos de a li dat naștere statului român. De aceea și ea singură ridică greul luptei, ea puse piept pentru a face să triumfe mântuitoarea idee; însă dacă ea sângeră sub cele mai scumpe jertfe, tot ei se cuvine și cununa de lauri pentru isbânda dobândită» (1).

Dacă așa erau lucrurile, fără îndoială că orî-ce întărire a ideii naționale, a iubirii de neam, a iubirii de țară, în Moldova, dedea mai mari sorți de isbândă unirii poporului român, și unde aiurea s'a

(1) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 546.

putut încălzi poporul moldovenesc, decât la focul vechilor săi scriitorilor, cari plânsese când scrisese durerile țării lor?

Iată unde stă marea însemnătate a publicării *Letopisișelor* de către Michail Kogălniceanu.

De abia isprăvise Kogălniceanu întinsa sa lucrare și-l regăsim editând iarăși o revistă periodică, intitulată *Album is'orico-literar*, care apărură un singur an în Iași în 1854; iar în anul următor 1855, îl găsim colaborând la *România literară* a lui V. Alecsandri. Chiar în articolul întâi, scris de el în *Album*, «Despre civilizațiune», îl vedem apărând ideii cu totul înaintate și căutând să dovedească, că «idea civilizătoare care domnesce pe toate cele-lalte, este idea care chemă pe toți oamenii să vie să iea loc în mare obștime socială, în alte cuvinte, idea că toți trebuie să fie de o potrivă». Într'un alt articol, «Ștefan cel Mare în tirgul Băeii», el expune luptele dintre eroul Moldovei și Matias Corvin, regele Ungariei, punând în o vie lumină vitejia poporului său sub marele Domn.

Pana lui Kogălniceanu se plécă ca o cumpănă, când pe partea istoriei, când pe acea a libertății, cele două vaste câmpuri brăzdate de vasta lui inteligență. El vru, să încâldescă sufletul poporului la mărețele icône ale trecutului, să să-î sădescă în minte ideile înălțătoare, cari să-l ridice din întunecă către lumină, din necultură către civilizațiune. Chiar și în articolele ce ar păre de alt caracter, precum în acel asupra pauperismului, din *Albumul literar*, sau în acel asupra sclăviei, publicat întâi ca întroducere la *Coliba lui moș Tom*, cea tradusă de Th. Codrescu (1) în 1853, și apoi reprodus în *România literară*, Kogălniceanu găsesce tot-deauna mijlocul de a îmbogăți mintea cetitorului cu noțiuni din istoria țării lui. În pauperism se ocupă cu breslele calicilor, pe cari le arată ca existând de pe vremile lui Ștefan cel Mare; iar în studiul asupra sclăviei, consacră o bună parte formei pe care acest așezământ îl luase în țerile române, ca sclăvie adevărată și ca șerbire.

În totă activitatea lui Kogălniceanu, un singur moment țera și

---

(1) Iași 1853.

poporul său nu sunt scăpate din vedere; către ele se îndreptău toate puterile strălucitei sale inteligențe, pentru că de ele erau atirnite toate cordele inimei lui, și așa precum l'am aflat pe Kogălniceanu în prima parte a vieții lui, așa va fi până la mormint.

VII.

Timpu însă se apropiă, când Kogălniceanu trebuia să plece iarăși cumpăna inteligenței sale către fapte; când trebuia să pășască iar de la concepțiunile teoretice la tărîmul vieții reale, când trebuia să nu mai mănuiască numai gândiri, ci prin mijlocirea lor, ómeni.

Rășboiul Crimeei se sfirșise, Congresul de Paris deschisese ședințele sale, și în curînd Româniî încântați, dar și înmărmuriți, aflare că areopagul europén eră să-i consulte asupra modului cum ei doriau să-și vadă organizată vieța în viitor. Toți Româniî cugetători, și între ei cel dintăi Kogălniceanu, își dădură seama de însemnătatea momentului și se hotărîră, ca prin o încordare supremă a cugetelor lor să-l facă a sluji la regenerarea neamului.

În marea mișcarea ce cuprinse atunci totă suflarea din Moldova, poporul întreg, de la cel mai mic și până la cel mai mare, se răsculă ca o mare biciuită de vînt contra acelor elemente, ce tindea să-i înăbușe gândirea și voința. Kogălniceanu nu putea fi și el decăt unul din valurile întăritate; dar unul din acelea pe cari în răstimpuri marea le aruncă către țerm, încărcat cu grele ape, repeșindu-se cu o putere înfricoșată, încununat cu o frumósă créstă de spume, și care, când isbesce în stâncile malului, detună ca un trăsnet și dă consciința deplină a puterii deslănțuite. În totă acea luptă strașnică purtată de neamul românesc, Kogălniceanu se întilnesce în toate părțile. El redactéză cele mai multe proteste, el se mișcă cu cea mai mare repeșiciune, el încuragiază pe toți, sfătuesce pe toți, și dacă nu se póte dice că eră sufletul mișcării, căci sufletul eră în toți, totuși de sigur că, alături cu Costache Negri, Costache Hurmuzaki, Anastasie Panu, Dimitrie Ralet, Episcopul Melchise-

dec, Archierul Scriban, Vasile Alecsandri, și câții alții, al căror număr este legiune. Kogălniceanu, fiind dat însușirile deosebite de energie și de inteligență cari îl deosebiau, a fost de sigur *primus inter pares*.

Sorta *libelilor* destinate a vrut ca Moldova să triumfe și să se aleagă un Divan ad-hoc adevărata rostire a cugetului poporal. În această adunare, figura lui Kogălniceanu se desemnează cu o deosebită putere. Aici se dă la lumină pentru prima dată însemnatul său talent oratoric, care va face în curând din el gloria și fala tribunei române. Cea întâi cuvîntare rostită în sinul Divanului ad-hoc, este cea îndreptată în contra egumenilor de Neamț și Vorona, ce fusese *numiți* de Guvern pentru a ocupa scaunele celor doi deputați ai mănăstirilor închinată, pe cari călugării greci se refuzase a-i alege. Aici însă era numai de raționat, și pasiunea, fără intervenirea căreia graiul nu se poate încălzi, nu putea să-și desfășure aripele.

Primul acord răsunător eșit din pieptul lui Kogălniceanu și care lăsa să se întrevadă bogata armonie de care era plin, se auzi la respingerea întimpinării Logofetului Alecu Balș, care credea că aduce o mare întemeiere glasului său protivnic Unirii, când arătă că este proprietar a 80 mii de fălcii de pământ. «Este cine-va, îi răspunde Kogălniceanu, care are o avere înțecit mai mare ca a domniei-tale. Acesta este țera, cea țără pe care o reprezintă Adunarea. Domnia-ta, deputat, dăci că ai 80 mii de fălcii; ei bine, noi, Adunarea, avem mai mult decât chiar 800 de mii de fălcii, căci reprezentăm țera.» Și mai departe, în șirul acelei răpitoare improvisațiunii, Kogălniceanu se preface a împrumuta dela un deputat pontas următoarea frumoasă alegorie: «Să unim Moldova cu Muntenia, să tragem, ca împrejurul unui loc sterp, un gard mare și sdravăn; locul numai să fie închis, și în curînd, fără a fi chiar arat, fără chiar a fi semănat, vor veni vînturile, vor veni păsările cerului și vor aduce sămînță și de flori și de copaci; în curînd, ici coala, va răsări câte o floare, ici coala câte un copăcel; copacii vor crește și la umbra lor vor miroși florile, și vom avea o livadă mare și frumoasă. În copaci vor cânta păsările și la umbra lor se vor veseli oamenii, binecuvîntînd pe

Dumneșu și pe împărați. Iată, domnilor deputați de Roman (Nestoriu Hermeziu) și de Putna (Th. Balș), cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voesce un viitor pentru copiii săi, pentru națiunea sa, înțelege Unirea. Inima poporului nu se înșelă nicădată. Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru; să ascultăm glasul și interesul națiunii noastre, care strigă neincetat: unire, unire! Să gândim că astăzi este ziua cea mai mare din veșul nostru; că astăzi nu numai scriem, dar facem istoria țării noastre» (1).

Cum am pute analiza sau măcar enumera cuvântările rostite de Kogălniceanu în memorabilele trei luni, cât ținură ședințele Divanului ad-hoc! Nu eră și în care să nu ia cuvântul de două sau trei ori; nu eră propunere liberală sau națională, în care să nu fie subsemnat în frunte, dovadă că el o redactase; amendamentele lui la propunerile altora sunt tot-deauna așa de raționale, așa de puternic întemeiate și motivate, că mai toate sunt primite de Adunare. Kogălniceanu eră din acei deputați, cari fură de părere ca Divanul ad-hoc să nu se mărginescă numai la rostirea dorințelor privitoare la organizarea exterioară a statului român, ci să intre și în cesțiunile de organizare internă, spre a arăta Europei că aici, la Dunărea inferioară, trăesce un popor ce înțelege civilizațiunea și nevoile ei. Kogălniceanu respingeă cele două motive, cari făcuse pe Adunarea muntână să se oprască de a intra în desbaterea cesțiunilor interne. El susțineă că nu s'ar jigni dreptul autonomiei, întru cât nu am supune Europei proiecte de legi, ci numai ore-și-cari principii, cari au să presideze la viitoarea organizare. Cât despre al doilea motiv de îngrijire, ca nu cum-va cererile Adunării moldovene să contradică pe acele ale Adunării muntene, el spune, că «în câtă vreme ne vom ține de principiile cele mari ale fie-căreia societăți moderne, contradicțiunea în rostirea dorințelor nu poate fi» (2). Rămâneă un al treilea pericol, pe care Kogălniceanu nu-l putea prevedea, din cauză că el credea pe toți deputații însuflețiți, ca și

(1) Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei, No. 3, supl. p. 4.

(2) Ibid., No. 5, p. 4.

ei, numai și numai de interesul întregului, pe când realitatea era să-l arate că cei mai mulți din ei nu se deslipiau încă de interesul individual, pentru a se jertfi cu totul binelui obștesc. Discordia și neînțelegerile erau să izbucnescă în curind, cu prilejul propunerii pentru desființarea clăcii și improprietărea țăranilor.

Cât de fin și de adânc pătrundeă spiritul lui Kogălniceanu toate întrebările ce veniau în desbatere, se vede din modul cum el arătă și făcu să se primescă părerile sale în cestiunea libertății cultelor. După ce apără cu mult foc și cu un avânt al gândirii din cele mai mari principiiul toleranței religioase, în contra mai ales a deputaților clerului, cari voiau să-l pună ore-cari restrîngerii, tot el adăose la sfîrșitul amendamentului său: «cu restricțiunea prevădută în capitulațiunii», adică cu excluderea cultului mahometan. Iată cum explică el această aparentă contradicere: «Dacă nu ne-am afla într'o pozițiune cu totul anormală; dacă de această cestiune n'ar fi lipită însăși cestiunea autonomiei noastre, eu chiar aș susține libertatea exercițiului religiei mahometane. Însă capitulațiunile noastre sunt călcate. Unii chiar ne dic: unde sunt capitulațiunile vîstre? Unde sunt? Să ne uităm pe totă întinderea Principatelor. Găsim noi o singură geamie, găsim noi un singur palmar de pămînt stăpînit de Musulmani? Nu! Apoi cum ni se dice că suntem pămînt și popor turcesc, că facem parte întregitoare din împărăția turcescă? Intre Înalta Pîrtă și Principate sunt încheiate capitulațiunii: Oprirea cultului mahometan și a sălășluirii Musulmanilor în Principate este cea mai puternică dovadă a existenței acestor legăminte. Astăzi, când ele ni se contestează, nu mă pot primi ca această mare dovadă a existenței lor să se desființeze.» Argumentare fără replică, cum este cele mai adese-orî argumentarea lui Kogălniceanu, și pricina acestei superiorități a lui este ușor de înțeles: Tot-deauna în decursul lungii sale cariere, Kogălniceanu a apărut dreptatea și adevărul!

La punctul care stabiliă desființarea privilegiilor de clasă, Kogălniceanu, referindu-se la dispozițiunile firmanului de convocare a Adunărilor, care hotărîse alegerea deputaților *după clasele* de atunci ale poporului, rosteste frumoasa cuvîntare: «scopul întruni-

rii noastre a fost să intrăm ca clase și să eșim ca nație» (1), și când Adunarea, mișcată ca de o scântee electrică, se scolară totă în picioare și votază prin aclamațiune oborîrea privilegiilor, Kogălniceanu adaugă cuvintele nu mai puțin însemnătore: «că este o fală și o laudă pentru țeră, că a consimțit principiile cele mari cari ne formază în societatea europeană, și că Adunarea, votând că nu mai sunt privilegii, a făcut unul din marile acte ale națiunii române.» În cestiunea organizării bisericesci, Kogălniceanu sprijiniă amendamentul archimandritului Melchisedec, mult regretatul nostru coleg, al prelatului liberal și progresist în trebile biserecii, anume ca în Sinodul biserecii române să fie representați și preoții de mir. Cum se face că statul nostru, după ce s'a organizat, a părăsit principiul Divanului ad-hoc și a admis, în constituirea autorității sinodale a țerii, iarăși principiul retrograd, care respinge de la reprezentarea intereselor ei tocmai pe massa cea mai importantă a fețelor bisericesci, — iată o ghicitore ce-și așteptă deslegarea. Kogălniceanu, omul convingerii și care nu se refușă nici odată de a fi convins, Kogălniceanu, care nici odată nu impuneă vederile sale, ci căută să convingă pe acei ce nu le împărtășiaă, în tot decursul ședințelor Divanului ad-hoc revine asupra lipsei mijlocului celui mai potrivit pentru răspândirea luminei și a adevărului — libertatea presei — pe care Puterile europene, nu scim prin ce aiurare, o mențineă tot încă înainte, cu tôte că țintiaă la o *liberă* rostire a dorinței poporului român. Cât regretă el lipsa unui organ de publicitate, care ar fi putut discuta și pune în lumină importanta cestiune, dacă drepturile politice pot fi date și celor de altă religiune creștină, nu numai ortodoxilor! «Misiunea ne este grea, spune el; nu trebuie însă cine-va să se tēmă de a-și spune opiniunea, cu tôte că lumina a fost impedecată a se răspândi; e frumos a avé popularitate, e mai frumos însă de a combate și chiar a muri pentru principiul de adevăr și dreptate.» Cuvîntarea ce urmază acestui oxordiū este una din cele mai lungi și mai frumoșă ale lui Kogălniceanu în Divanul Moldovei. Tôte mijlouce ora-

(1) Ibid., No. 7, p. 2.

torice sunt puse în mișcare de Kogălniceanu, spre a împedea un exclusivism prea mare al colegilor săi, care ar fi făcut de sigur un rău efect asupra Puterilor europene. Și cu toate aceste, deși el susține să se dea drepturi eterodoxilor, o face numai pentru aceia din ei ce ar arăta dorințele de a se confunda cu naționalitatea, în sinul căreia voiaș să intre. El nu primesce pe acei ce vin să reclame dreptul cetățeniei, arătând pe față tendința de a rămâne tot străin, tot deosebiți de corpul națiunii. Sunt memorabile cuvintele adresate de el Armenilor, cari pretinsese a fi primiți, *cu națiune arménda*, în sinul naționalității române: «Dacă sunteți nație arménda, n'aveți nimic a face cu drepturile nației române! Voi cari ați desperat de viitorul țării vóstre, voi cari în timpuri nenoro-cite n'ați luat parte la durerile nóstre, ci ați tras sub steaguri străine, voi pentru mine nu puteți fi pămînteni! Astăzi când sórele începe a lucra și pentru România, razele sale nu trebuie să lumineze decât pe fiii săi, pe acei ce au răbdat și viscolul și restriștea.»

Din acestea și din restricțiunea cerută de Kogălniceanu la libertatea cultului mahometan, se poate pătrunde gândul mai adînc ce-î slujia de călăuză. Întâi el vede națiunea și apoi libertatea; dacă el jertfia une-orî principiile sale liberale idoilor naționale, nici odată nu-l vom găsi lovind în interesele națiunii din punctul de vedere al liberalismului său al pretinselor principii umanitare. Kogălniceanu era înainte de toate un naționalist hotărît și intransigent; dacă el doria libertatea pentru poporul său, o doria nu ca scop, ci ca mijloc pentru a desvolda simburile național. El împărtășia principiul unui alt mare patriot român Simion Bărnuț, că *libertatea nu poate fi decât națională* (1). Este cea mai periculoasă confuziune, aceea ce se face între liberalism și cosmopolitism, și această confuziune Kogălniceanu în tot decursul vieții lui s'a silit să o înlătore. Numai el nu era omul de a jertfi nici un fir de păr din interesele națiunii lui, în vederea unor idei de pură umanitate. Omenirea nu există

(1) A. Papiu Ilarianu, *Istoria Românilor din Dacia superioară*, Viena 1852, II, p. 334: Cuvîntarea pe Câmpia libertății 1848.

in abstracto; ea nu există și nici nu poate exista decât sub forme naționale, de orice natura însăși a turnat-o în acest calapod, și a o apără pe acest tărîm, este a apără în chipul cel mai potrivit înseși interesele omenirii. De aceea, și cu cât înainteză cultura, cu cât se stabilesc mai multe legături între oameni, cu atât pe de altă parte se încheagă tot mai strîns formele vieții naționale, prin dezvoltarea istorică, literară și artistică a popoarelor.

S'ar aștepta cine-va ca cel mai mare rol să-l fi jucat Kogălniceanu în Divanul ad-hoc, la cestiunea desființării clăcei și a improprietății țăranilor. El a și lucrat mult pentru a face să triumfe această idee, pe care o trecuse încă în programul dorinței partidei naționale din 1848. Dar el se sperie singur de deslănțuirea patimilor, pe care propunerea deputaților pontași o trezi în sinul Adunării. Ce e drept, ea eră și făcută pentru a provoca protestările boerilor, căci arătă în chip viu, energic și într'un limbajiu colorat și nespus de frumos, suferințele seculare ale țăranimii împilate de boeri. Proprietarii mari și mici se sculară ca un singur om, când vedură că trebuie să-și apere proprietatea, amenințată de a fi desmădulată de numeroasa țăranime. Ca un val, ce a fost deslocuit de un cutremur de pămînt, dar în puterea legii greutății revine cu violență să-și recupe albia, așa și valul intereselor egoiste, cel ce pentru un moment fusese sguduit și alungat prin entuziasmul ideii Unirii, reveniă să pună stăpânire pe suflete.

Ce putere ar mai fi avut simțemintul abstract al patriotismului, față cu o atare jignire a interesului! Proprietarii erau în stare să arunce și Unire și totul în baltă, dacă atare țel nu putea fi ajuns decât imbinat cu ceea ce ei credeau ruina lor materială. Tot Kogălniceanu ne spune, că «propunerea deputaților pontași a răspândit spaima între proprietarii de moșii, carei au năvălit și au umplut lașul. Ce bun mijloc pentru a-i întărită contra lucrărilor noastre, pentru a face agitațiunii în țeră; ce mijloc puternic, ca sub vëlul proprietății amenințate să se atace voturile naționale și liberale ale Adunării și să se întărescă planurile separatiste și reacționare!» Kogălniceanu, vedënd deci că cestiunea această nenorocită amenință să

dărime întréga clădire ridicată cu atâta trudă, își dá tote silințele de a potoli focul cel aprins și, făcându-se a luá el însuși apărarea proprietarilor, propune: «facerea unei noué întimpinări, care, fără a prejudicá cestiunea, să se mărginescă numai intru respingorea atacurilor ce se va socoti că propunerea deputaților obștiilor sătesci cuprinde în contra drepturilor nóstre de proprietari de moși și a demnității nóstre de boeri, și amânarea de ori-ce soluțiune a cestiunii.» La acéstă propunere se și alipesce Divanul, neputându-se obținé majoritatea asupra nici uneia din numeroáele mijlóce propuse.

Kogálniceanu învêțase un lucru însemnat din desfășurarea acestei daraveri: cunoscuse cine sunt boerii proprietari și de ce gânduri și simțeminte erau ei însuflețiți față cu majoritatea imensă a poporațiunii țerii. Erá să reia el cestiunea acésta încă odată pe mână; însă atunci, nu mai mult ca deputat față cu colegii săi, ci ca ministru a-tot-puternic al unui Domn, ca și el, iubitor de talpa casei, și atunci erá să-l dea și deslegarea. Dar despre acest act, cel mai mare din întréga vieță a lui Kogálniceanu, vom vorbi mai târziu.

După închiderea Divanului ad-hoc se ivi a doua cestiune, tot atât de însemnată pentru țerile române, ca și manifestarea dorințelor: alegerea Domnului. Kogálniceanu lucră cu partidul național pentru a încredința suprema autoritate unui membru din acest partid și combătea candidaturile Principilor Michail și Grigorie Sturdza. Partidul național însă comisese greșala de a nu se înțelege anume asupra căruí candidat să-și concentreze voturile și se gândi la acésta tocmai în ajunul alegerilor. Cu tot patriotismul membrilor ce-l compunea, cestiunea persónei de ales îi desbină. În séra de 3 Ianuarie, când ei se adunară la Costache Rolla, pentru înțelegerea desăvârșită, Michail Kogálniceanu, vedénd că tote silințele erau zadarnice, eși furios din adunare, spunéndu-le că ei vor fi răspunđători de nenorocirea țerii. Dupá eșirea lui, prin energica intervenire a lui Pisoschi, se înțeleserá în sfârșit deputații adunați asupra lui Alexandru Cuza și se subsemnă un proces-verbal, în care se constată acéstă împrejurare. Alexandru Beldiman fu trimis chiar

in nóptea aceea la Kogălniceanu, spre a subsemná și el procesul-verbal. Trezindu-l din somn, Beldiman îi presintă hârtia, ținând ascuns cu mâna numele alesului. Kogălniceanu întrebă că cine este? Michail Sturdza? Nu, răspuse Beldiman. Grigorie Sturdza? Iar nu. Atunci dă-mi să iscălesc. Când vădù că e Cuza, isbucni în un vesel hohot de ris.

Risul lui Kogălniceanu erà prevestirea bucuriei țerii lui, ba a ambelor țeri surori, cari curînd fură întrunite într'un singur mănunchiu, prin alegerea lui Cuza și ca Domn al Munteniei.

VIII.

Cu cât inaintéază mai mult pe furtunósa undă a vieții politice, cu atât Kogălniceanu iea tot mai mult în mâna lui cârma vasului ce duceá destinele române. În timpul luptei pentru Unire l'am aflat ca pe unul din acei ce combăteau în frunte; în a doua însemnată isbândă a poporului român, secularizarea averilor mănăstiresci, îl vom vedé chemat a da el lovitura hotărîtore, într'o împrejurare în care tótă suflarea románescă erà cu dînsul. În al treilea mare act al vieții sepe, improprietărirea țeranilor, Kogălniceanu va luá singur taurul de córne și, în contra voinței întregéi clase politice a țerii, va aduce la îndeplinire una din acele măsuri, ce au pus fundamentul vieții nóstre ca stat și popor.

Să cercetăm întâi întrebarea mănăstirilor închinete.

Lupta Românilor pentru luarea averilor mănăstiresci, înstrăinate către călugării greci în timpurile de urgie ale istoriei neamului lor, începe dela 1821. Grecii, cădënd atunci în disgrație la Turci, din pricina răscoléi contra împărăției lor, aceștia ordonă pe de o parte restatornicirea domniilor pămîntene, pe de alta înlăturarea tuturor Grecilor, chiar și a acelora ce nu luase parte la răscolă, dela tóte dregătoriile statului român, închiderea «temeliei tuturor réutăților», școlelor grecesci, și alungarea egumenilor greci din mănăstirile Munteniei și Moldovei. Grigorie Ghica și Ioan Sandu Sturdza rînduesc un comitet pentru administrarea averilor mă-

năstirescî, dispunënd ca o treime din veniturile adunate să se lase la dispozițiunea egumenilor pămîntenî nou rinduiți, o treime să se verse în casa Mitropoliei, pentru întîmpinarea unor nevoi obștești, iar restul să se trimită «ca embatic la locurile din jos».

Restabilirea relațiunilor diplomatice între Turci și Ruși și încheierea între ei a Convențiunii dela Akerman din 1826 readuce însă pe egumenii alungați iar în inima țerilor române. Rușii, cari protegiau pe Greci, obțin dela Pörtă două firmane, cari ordonă Domnilor români înapoierea mănăstirilor, cu toate averile lor, călugărilor greci. Cu totă lovitura dată intereselor țerilor prin o asemenea întorcere a unei măsurî luate, Domnii sunt nevoiți a se supune trufășilor Greci, ce veniau acuma, furioși pentru încercata lor depozitare, să se vire mai adînc în sinul mănăstirilor, din cari primul vînt al reîntregirii vieții romănescî pâruse că voesce să-l desrădăcineze.

Călugării începură să caute a întemeia pe base juridice stăpînirea de fapt, pe care până atunci o puseseră în lucrare. Ei rostiră cuvîntul de proprietate, de drept exclusiv în ocărmuirea averilor lor; tăgăduiră Domnilor, Metropolitului, și în deobște ori-căruî organ al țerilor, ori-ce drept de amestec sau de privoghiare asupra modului cum ei înțelegeau să stăpînescă averile mănăstirilor închinete, susținënd, cu o putere cu atât mai mare cu cât eră mai neîntemeiat, acel *jus utendi et abutendi*, ce caracterisoză deplina proprietate.

Rușii, luând pe mânia lor reorganizarea țerilor române în timpul ocupațiunii acestora de armatele lor, de la 1828 — 1834, atinseră prin Regulamentul Organic și cestiunea mănăstirilor închinete. Ei introduseră arendarea publică prin mezat a moșiilor mănăstirescî și îndatorirea lor de a participa, în chip proporțional cu veniturile fie-căreia, la sarcinile statului, întocmind și o comisiune, compusă din o delegațiune a Guvernului și patru reprezentanți ai Sfințelor Locuri, pentru întocmirea definitivă a unei orindueli privitoare în cauză.

Delegații Sfințelor Locuri menținură însă, în întrunirea comisiu-

ni, punctul lor de vedere, al dreptului de exclusivă proprietate. În zadar delegații Guvernului Munteniei, Barbu Știrbei și Generalul Mavros, întimpinară cu cuvinte tot atât de adevărate pe cât și de elocințe, că «averile mănăstirilor se cuvin părinților celor de acum cât și celor viitori; că deci cei de acum părinți nu pot întrebuiți aceste averi fără slobozenia statului, care este primul epitrop al neamurilor viitoare» (1). Călugării, cari sciau că, odată puși sub autoritatea statului român, era jafurilor și a nedreptelor îmbogățiri se va închide, refuseră chiar de a mai veni în comisiune, deși acesta fusese orinduită de protegitorii lor, Rușii. Dar protegiii erau mai tari decât protegitorii. Comisiunea bisericască, consultată de Kiseleff un an după aceea, în 1834, caută atunci să taie într'un alt chip unghiile călugărilor greci. Ea argumentează cu mare temei, că întru cât aceștia nu vor să se supună dispozițiilor Regulamentului Organic, care le impusese îndatoriri, nu aș nici dreptul de a se folosi de sporul de venituri, ce isvora pentru moșiile mănăstiresci din noua legiuire; că veniturile lor întreindu-se aproape dela introducerea Regulamentului și deschiderea porturilor Dunării, tot prisosul preste ceea ce eră mai înainte se cuvenia să fie luat de țeri (2).

Adunarea Munteniei votază această de pe urmă dispozițiune, când Rușii intervin și fac să se dea Locurilor Sfinte o amânare pe deco ani, până la 12 Novembre 1843, în care timp ei erau să se folosescă în întregime de toate veniturile, spre a le da timpul să pună în stare bisericile și mănăstirile cădute în ruină.

Când Gheorghe Bibescu se urcă în scaun, terminul acordat de Ruși chinoviilor grecesci ajunsese la capăt și tractările erau să fie reîncepute. După multe stăruințe, puse pe lângă Patriarhii și Exarchii Sfințelor Locuri, Rușii isbutesc a le storce următoarele concesiuni: ei consimțiau a arenda moșiile lor la mezat și a se îndatori la facerea de reparațiuni sub controlul însă numai al autoriță-

(1) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 56; *Raportul lui Știrbei și Mavros către Comitele Kiseleff*, 27 Maiu 1833, și Brezoianu, *Mănăstirile țise închinată*, Bucuresci 1861, p. 151.

(2) *Raportul comisiei bisericăsi*, 22 Octobrie 1834, ibidem p. 159.

șilor rusești și fără nici un amestec al celor române; se mai îndatorază a da pe an un milion de lei pentru instituțiile de binefacere ale țărilor române, cu condițiune de a fi dispensați prin această plată de toate îndatoririle impuse lor prin actele ctitorilor. Bibescu protestază contra asemenea propunerii, «cară ar amenința țările române în legile lor politice, în libertățile biserecii lor și chiar în integritatea teritoriului lor, de ăre-ce delegații Sfintelor Locuri ar voi să ia posesiunea ca de un pământ cucerit, fără a atirna de nici o autoritate, fără a recunósce nici o lege decât pe a interesului lor, spre a strînge venitul muncitorilor unei a cincea părți din populațiune, ca să-l trecă tot în străinătate» (1). Bibescu, vădënd că Locurile Sfinte se bucură de protecțiunea Rusiei într'un grad mai înalt decât Principatele române, se silesce ca, lăsând cestiunea bănescă la placul autorităților protectore, să înlătore pericolul cel mare, ce se arată pentru țără în instituirea unei autorități, unui Guvern eclesiastic neatirnat de Guvernul local, un stat în stat, care ar avé, prin complicațiunile cărora ar da nascere prezența lui, cele mai fatale urmări asupra mersului trebilor.

Bibescu însă, retrăgëndu-se înaintea mișcării revoluționare, călugării greci păstrară pozițiunea dobândită de ei. Barbu Știrbei, cât și Grigorie Ghica, încercară tot atât de zadarnic o plecare a trufașilor călugări sub legile țării, al căreia sânge îl sugău și din mēduva căreia se îngrășău. Ei isbutiră numai atâta, de a face să se arendeze în public, prin mezat, moșiile mănăstiresci, în scopul de a face ca a patra parte din venitul, cu mult sporit prin noua formă de arenduire, să fie întrebuințat la stingerea datoriilor împovăratore contractate cu întreținerea trupelor de ocupațiune. Dar călugării refuseră să dea acel sfert din veniturile lor la nevoile statului, în cât numai ei se folosiră de sporul veniturilor.

Congresul de Paris însărcină o comisiune internațională, care hotări să defere judecata cestiunii mănăstirilor închinatē unui ar-

---

(1) Memoriul lui Bibescu Vodă din 20 Septembrie 1843 în *Domnia lui Bibescu de Pricipele Gh. Bibescu*, București 1893, tom. I. p. 101.

bitragiū. Călugării greci primiau toate combinațiunile de formă, cu condițiunea subînțelăsă ca fondul să fie hotărît după pretențiunile lor, să fie recunoscuți de proprietari absoluți ai mănăstirilor închinete și ai averilor lor și să le administreză într'un chip cu totul neatirnat de orî-ce amestec al autorităților țerilor române.

În timpul periódei de complicațiuni politice, ce urmă îndoitei alegeri a lui Cuza de Domn în ambele Principate, Ministeriul său din Moldova, nevoind să mai adauge greutatea nouă la acele ce apăsau asupra situațiunii politice a țerilor, consimte, probabil după stăruințele Rusiei, a prelungi încă pe șese ani starea de fapt de care se bucurau călugării greci. După ce Domnitorul strămută capitala la Bucuresci și Puterile, față cu sprijinul Franciei, fură nevoite să recunoscă faptul îndeplinit, Români, vedând pozițiunea lor politică întărită prin această mare isbândă, își întorc îndată privirile asupra cestiunii ardătore a averilor mănăstiresci. În fruntea acestei nouă mișcări găsim pe Kogălniceanu. În una din cele dintâi ședințe ale Camerei comune, deschisă în Bucuresci în 25 Ianuarie 1862, el interpelază pe Ministrul de Culte, fost Președinte de Consiliu din Moldova, asupra prelungirii statului quo încuviințat călugărilor greci, și cere revocarea acelei dispozițiuni și anularea tuturor contractelor de arendare încheiate în puterea ei. Camera adoptă moțiunea lui Kogălniceanu și decide ca cestiunea mănăstirilor închinete, ca una ce e de natură internă, să fie resoltivă în țeră și prin țeră. Ministeriul de atunci, împins de curentul irresistibil ce se manifestase în țeră, dar pe de altă parte temându-se de complicațiuni externe, iea mai multe măsuri, cari, deși loviau în călugării greci, nu surpau întru nimic pozițiunea juridică ce ei și-o arogase de atâta timp. Așa în 13 Novembre 1862, Ministeriul, folosindu-se de tânguirea unui Patriarch contra unui egumen delapidator, ordonă ca veniturile bunurilor mănăstiresci să fie vârsate de acolo înainte la Ministeriul Financelor, fără a îndrăzni să dea pe față gândul ce-l împinsese la sechestrarea efectuată, și care eră acel al secularisării. Camera însă, în ziua de 23 Decembre același an, iea act de măsura Ministeriului și dispune tot odată ca suma veniturilor să fie trecută în

budget, ca venit al țării. Ministeriul refuză a se supune acestui vot, spunând că nu poate lua asupra-și răspunderea unei măsuri atât de grave și că să se aștepte negocierile intervenite cu Puterile străine.

Intr'adevăr, situațiunea eră îndestul de grea: Turcia, orbită prin stăruințele Rusiei, sprijiniă pe Greci din răspunerii. Depeșă luă Ali-Pașă către Domnitorul României din 1 Ianuarie 1863 este, nu numai amenințătoare, dar și necuviincioasă. Rusia sprijiniă comunitățile grecesci din interes religios. Către ele se adăugeă Austria, tot-deauna mulțumită, când puteă pune bețe în roțele desvoltării românesce; și dacă și Anglia luptă alătura cu Rusia contra Românilor, acêsta o făceă pentru a nu lăsa numai rivalei sale meritul de a fi sprijinit pe creștinii din răsărit. Franca, menținând punctul ei de vedere asupra nevoei de a se întări statul românesc, aprobă și sprijiniă măsurile luate contra Grecilor. Italia se alipiă pe lângă Franca, iar Prusia urmă înainte aplecarea ei pe lângă Rusia.

Ministeriul, pentru a împacă conștiința publică, mai decretă și alte măsuri protivnice Grecilor, precum: introducerea limbii române în slujba tuturor biserecilor țării, fără a se excepta mănăstirile închinete; oprirea advocaților egumenilor greci de a pleda înaintea instanțelor judecătorești fără asistența advocaților statului.

Este de observat că în adresa Ministeriului către președinții tribunalelor, se motivéză acêsta dispozițiune pe dreptul de *proprietate* ce statul român ar ave asupra mănăstirilor închinete și averilor lor, închinetea neavând decât un caracter spiritual. Dar acêsta afirmare, atât de însemnată, eră făcută numai într'un act intern. În afară, Ministeriul se feriă de a susține atare drept al statului român; ba în sechestrul aplicat, el aveă aorul de a apără interesul Patriarhilor. Guvernul destitue chiar și dă judecării pe nisce călugări ce nu voiaș să se supună ordinelor de a nu mai încassă veniturii și a nu sluji în limba grecă. Tote aceste jumătăți de măsurii nu mulțumiaș opiniunea publică; diarele protestaș, Camera cereă necontentit o măsură radicală și hotăritoare. Guvernul fu nevoit să se retragă, și în 9 Octombrie se constitui acel Ministeriș memorabil, care redete țării în stăpânire a cincea parte din teritoriul său, care

alungă de pe corpul țării haita de lupi flămânzi, ce se năpustiau asupra ei ca asupra unui cadavru, care arătă Europei că suntem hotărâți a trăi prin noi înșine și nu numai din mila și din grația ei. Acest Ministeriu fu acel care înscrise pentru vecie numele său în analele patriei noastre, prin legea din 13 Decembre 1863; acest Ministeriu era acel presidat de Michail Kogălniceanu.

Trebuia un om hotărât și îndrăzneț ca el, pentru a înfruntă opozițiunea Puterilor celor mai apropiate și, basându-se numai cât pe sprijinul îndepărtat al Francioi, să ia asupra-și răspunderea imensă a unui atare act.

Camera întrégă, și cu dînsa țera de la un capăt la altul, tresări de bucurie, când vădă îndepărtată de pe corpul națiunii ultima rămășiță a stăpînirii fanariote; când vădă dispărënd, odată cu stăpînirea călugărilor greci, négra urgie ce torturase și supsese atăția amarî de ani puterile vii ale poporului român. Metropolitul, Președinte al Adunării, întinse mâinile asupra ei și spuse, că Dumnezeu o binecuvînteză pentru votul rostit. Camera se despărți în acea și cu conștiința că îndeplinesc o mare datorie către țera ce o representă; iar poporul român răsuflă din adînc, când vădă limpedindu-se turburele său orizont.

Orî-câtă greutate a mai trebuit spre a menține câștigul dobândit, totuși nu rămâne mai puțin adevărat că Kogălniceanu a fost acela care a dat cu piciorul în gașca putredă a stăpînirii clericale fanariote, făcënd să-I sară țândările la tôte vinturile, și nimeni nu le-a mai putut vre-odată reculege!

IX.

Venim acum la actul cel mai mare al întregii bogate de fapte vieți a lui Michail Kogălniceanu, acel act care a dat iar proprietatea la 800.000 de familii române, cari fusoso lipsite de pămînturile lor prin urgia vremurilor trecute; acel act, care a alipit iarăși pe popor de țera ce l'a născut și a făcut să reincolțescă în inima lui

iubirea de moșie, ce părea că se stinsese. Acel act, mare între cele mari, a fost împrăștierea clăcașilor.

Deși nu putem intra în amănuntele acestei întrebări capitale din viața poporului român, totuși nu ne putem împedeca de a pune în lumină, prin cadrul istoriei, legea binecuvintată, care fu promulgată în ziua de 15 August 1864.

Stabilim, pentru a începe, un punct esențial. Țăranii nu pierduseră nici odată proprietatea pământului, pe care se hrănise, și cu drept cuvânt glăsuiesc articolul I al legii din 1864, că «sătenii clăcași (pontași) sunt și rămân proprietarii pe locurile supuse posesiunii (stăpânirii) lor.» Țăranii sunt îndatoriți a-și răscumpăra prin legea, rău cunoscută sub numele de cea a împrăștiării, numai libertatea brațelor lor, îndatorirea clăcii, a podveșilor, a merenciturilor și altor munci, pe cari erau ținuți a le presta boerilor (1). Pământul era al lor, și nu l'au cumpărat ei prin sumele stipulate de lege ca plătite drept despăgubire proprietarilor. Că țăranii nu înțelesese nici odată a înstrăina ocinele lor, și boerii tot atât de puțin să și le însușescă, reese cu prisosință din vechile documente. Ast-fel, când un țărau liber se dedea *rumân* unui boer, el spunea în actul de supunere, că «să-i fie rumân el cu feciorii lui și cu tota moșia lui», ceea ce implică idea că el îi supunea moșia lui cu titlul de rumânie, dar nu că acesta dispărea prin cumpăratură în moșia boerului. Când rumâniul său veciniul se răscumpărau din starea lor, se întrebuiță tot-deauna formula: «răscumpărându-se de rumânie de la stăpâniul lor cu toate părțile lor de moșie». dovadă că, deși căduți în șerbire, ei păstraū proprietatea pământurilor, pe cari acei ce se răscumpărau spre libertate le redobândiau îndărăt. Legătura între rumân și moșia lui era așa de strinsă, în cât atunci când se întâmplă să se răscumpere rumânul numai pentru capul lui, fără de moșie, se însemnă anume acesta în document. Când Domnul dăruia vre-o moșie locuită de rumâni vre-unei mă-

(1) Dic. m boerilor și nu proprietarilor, de óre-cc. până 'a Regulamentul Organic. *proprietarul birnic*, adecă neboer, nu avea drept să cără boeresc de la țăranii așezați pe moșia lui; apoi chiar termenul de *boeresc* arată cui trebuiau făcute muncile.

năstiri, el nu uită să specifice anume că dăruiesce pe acei rumâni *cu toate moșiile lor*. Și mai caracteristică este încă împrejurarea, că chiar atunci când un proprietar vindeă unui altuia un rumân, îl vindeă în tot-deauna *«împreună cu delnița (moșia lui), câtă se va alege partea lui din câmp, din pădure, din apă, din vatra satului, de peste tot hotarul, cât s'ar alege partea lui de ocină»*. Tot din păstrarea proprietății de către țeranul ce se vindeă rumân, se explică principiul vechiului nostru drept, că *țeranii de pe o moșie nu pot fi deslipiți de pământurile lor și vindute numai persoanele lor*, în deosebire de robii țigani. Ba acest principiu, întors în curînd contra țeranului, aduce căderea lui în șerbire, adică poprirca liberei strămutări. Impilatorii lui argumentară ast-fel: dacă țeranul nu poate fi vindut fără moșia lui, acesta însemnă că e alipit de ea și că decî nici el nu o mai poate părăsi (1).

Țeranii decî păstrară proprietatea pământului lor, cu totă căderea lor în șerbire. Fusesse știrbită libertatea lor; ei își înlănțuise brațele, munca lor; nu înstrăinase însă către boeri partea lor din pământul strămoșesc.

Se înțelege că atare principiu eră formulat de organele luminate ale intereselor țărănesci; așa, de Michail Kogălniceanu în *Dorințele partidei naționale* din Moldova, de Eliade în proclamațiunea de la Islaz. Țeranii ei înșiși, înșelați prin starea de fapt, perduse conștiința dreptului lor și cereau pământ; dar de unde să dobîndescă ei o atare conștiință, ei cari erau cufundați în cea mai negră nesciință, ei cari uitase aproape că au dreptul de a trăi ca oameni pe pământ?

Ast-fel în desbaterile din comisiunea de boeri și de țeranî, pe care Guvernul provisoriu din Muntenia o institui în 1848 pentru a regula această însemnată cestiune, deputații țeranilor cereau pământ, iar acei ai proprietarilor răspundeau, că «a se luă pământul dela proprietari spre a-l da țeranilor, ar fi un lucru ne mai pomenit în istoria popórelor civilizate; că cererea lor se va întinde apoi la vite,

---

(1) *Istoria Românilor din Dacia traiană*, tom II. p. 439; tom III. p. 570.

la banî, haîne și la tot felul de avere; că atunci când s'ar atinge dreptul proprietății, nimeni nu s'ar mai sili să se înavuțescă și lumea se va întorce iar la starea dobitocescă». Proprietarii cereau neconținut ca țăranii să recunoscă sfințenia proprietății, la care țăranii răspundeau cu hotărîre: «și noi sfințim proprietatea, însă după ce se va împărți, acuma nu putem!» Un alt deputat al proprietarilor mergea până a recunoște, că pot avea țăranii trebuință de a fi împroprietăriți; dreptul însă a cere atare lucru nu-l aveau(1).

Acastă mare întrebare veni în desbatere, pentru a doua oară, în Moldova în Divanul ad-hoc, în anul 1857.

Între alte cereri privitoare la îmbunătățirea soartei lor, țăranii cer prin deputații lor, într'un chip mai dibaci de cum o făcuse la 1848, să se obore boerescul prin răscumpărare de la boerii de moșie, și ei, țăranii, să aibă dreptul de a lucra mai departe pămîntul trebuitor pentru hrana lor, fără ca să pótă nimenea a-I alunga de pe el. Copiilor lor să li se dea pămînturi, până la acoperirea a două treimi din moșia proprietarului. Acastă cerere, deși nu rostia cuvîntul, nu însemnă alt ceva decât recunoșcerea pe de o parte a țăranilor de proprietari pe pămînturile lucrate de ei până atunci, pe de alta însă dreptul de a fi mereu împroprietărite și generațiunilo viitoare; despăgubirea o recunoscă că se cuvenia pentru desființarea boerescului, nu pentru pămînturile cedate.

Proprietarii mențineau punctul de vedere, reprezentat de ei și în comisiunea din 1848, susținînd și acum că între țăranii și boerii era o alcătuire de *nădire* a pămîntului de hrană pentru o plată în muncă; ei consimt deci numai la libertatea îndatoririi țăranului din boeresc, rămânînd ca pentru hrana lui pe pămîntul proprietarului să facă alcătuirii de bună-voe, ceea ce nu însemnă alt ceva decât a lăsa pe țăran pe deplin la placul proprietarului. Grigorie Balș, cel mai aprig apărător al proprietății, se siliă mai ales să desvelască «sofismul machiavelic», ce se ascunde în pretențiunea țe-

---

(1) *Cestiunea proprietății desbatută de proprietari și țărani la 1848*, editată de C. D. Aricescu, București 1862.

ranilor de a răscumpără boerescul, iar nu pământul; căci, spune el, «dacă locuitorii vrea să răscumpere ceva, trebuie să răscumpere pământul, ce nu este al lor, iar nu munca, care este proprietatea lor» (1). Deslănțuirea cumplită de patimi și interese, ce tractarea acestei întrebări aduce atunci în Moldova, face, cum am văzut, pe însuși Kogălniceanu să dea înapoi în sprijinirea uneia din convingerile sale cele mai fundamentale, temându-se mai ales ca să nu se compromită cauza Unirii prin acea a țăranilor. El se hotără să jertfescă marele interes economic mai marelui interes politic. Măiastra cuvintare ținută de el în Divanul ad-hoc în 19 Decembrie 1857 lasă mai ales să se prevadă această temere, și el singur se preface că ține partea proprietății, cel puțin în formă, spre a nu împinge lucrurile la extrem. Ceea ce Kogălniceanu nu aprobă mai ales, eră chipul cum propunerea sătenilor fusese informăluită, plină de plângeri în contra părții privilegiate până atunci a națiunii române, răsuflând până la un punct chiar o ură tănuită a părții impilate contra celei apăsătoare. Cu toate că Kogălniceanu, pentru a nu compromite marea cauză a Unirii, e silit a desaprobă formularea tânguiriilor deputaților săteni, el totuși le dă dreptate în fond, spunând că «el nici decum nu tăgăduiesce drepturile locuitorilor, căci atunci ar atacă chiar acea mai mare lege, care consfințește și asigură proprietatea, *dreptatea*, și un asemenea rol nici odată nu l'ar fi primit». Propunerea susținută de Kogălniceanu, nepotrivită pôte cu caracterul său, care, cum însuși o spune, «nici odată nu dedea îndărăt în fața unei greutăți», fu de astă dată de a amână ori-ce soluțiune radicală, fie într'un sens, fie în altul; Divanul să se mărginescă numai în propunerea unei reforme, care să fie un pas înainte în favoarea lucrătorului de pământ, iar regularea desăvârșită a întrebării să se lase maturei chibzuinți a viitoare adunări legiuitoare (2).

Pentru a treia oră această ardetore întrebare a îmbunătățirii sorței locuitorilor săteni, ce fusese impusă în chip imperios de Con-

(1) *Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei*, Iași 1858, No. 21, supl. al 7-lea.

(2) *Ibid.*, No. 21, supl. 8-lea: Cuvintarea lui Kogălniceanu.

vențiunea din Paris, veni în dezbateri în sinul Comisiunii centrale din Focșani, care lucră cât timp organizarea Principatelor-Unite păstrase încă forma acea stranie ce i-o dăduse acea Convențiune. În ședința din 1 Iulie 1860, se pune în discuțiune un proiect de lege despre relațiunile dintre proprietarii de pământ și cultivatorii. Majoritatea comisiunii, compusă din partizanii ai proprietarilor (1), aduce iarăși în argumentarea lor părerile acum cunoscute din debaterile anterioare: că ideea împroprietăririi ar fi de o natură subversivă și ar tinde a răsturna temelia cea mai puternică a societăților, proprietatea; că țeranii ar fi numai niște *chiriași* ai pământurilor pe cari se hrănesc, *platindu-și chiria în muncă și dijmă*; că proprietarii și țeranii ar constitui două clase deosebite, cari ar alcătui între ele o tovărășie și din cari cea dintâi ar pune capital în pământ și monetă, iar cea de a doua în brațe, vite și exploatare. Ba se mai adaoage la această argumentare învechită ceva nou în adevăr, însă care respectă și mai puțin adevărul decât vechile sofisme, anume că în toate legile trecute se regulamentă numai îndatoririle țeranilor, *fără măcar a face vre-o vorbire de vre-o îndatorire a proprietarului de a da vre-o câtime de pământ țeranului*. O asemenea susținere eră dată de greș de toate chrisóvele vechi cari regulau pontul, și anume de către acel din 1805 al lui Alexandru Moruzi, străbunul membrului care se făcea, în sinul comisiunii, organul unui patent neadevăr istoric, în scopul de a susține pretențiunile proprietarilor. În zadar V. Mălinescu, în o lungă și plină de fapte cuvintare, caută să răstórne asemenea păreri. El combate mai ales ideea pusă înainte de representațiunea proprietății, adecă invoelile de bună-voe între țeranii și stăpânii moșiilor. «Și eu vreau liberul schimb, exclamă el, dar înainte de a proclama acest principiu, vreau o lichidare a drepturilor reciproce între ambele părți.» Dar ce puteau face argumentele contra interesului? cum puteau ideile să sfărime apucăturile egoismului? De aceea, cu totă puternica argumentare a lui Mălinescu,

(1) Această majoritate eră compusă din opt și anume: Arsache, Brăiloiu, Teodor Brătianu, Cantacuzin, N. Catargiu, N. Docan, A. Moruzi și N. Suțu; iar minoritatea din șase: Arghiropol, Mălinescu, Predescu, Steege, Teriachiu și Golescu.

se votă proiectul așa cum fusese alcătuit de majoritatea membrilor comisiunii (1). Țăranii erau declarați chiriași ai pământului în propria lor țară, care purtă numele lor, care fusese apărută de sângele lor și rodită de vinjosele lor brațe. Iată la ce se puteau aștepta țăranii, dacă ar fi fost lăsați pe mâna proprietarilor!

O ultimă dată trebuia să vină în desbatere cesiunea țăranilor, anume în prima Cameră întrunită a țărilor surorii, în decursul anului 1862. Și aici erau să se repete aceleași teorii din partea boerilor proprietari. Deosebirea însă între această desbatere și acele cari o precedase este, că în ea țăranii găsiseră un apărător convins și convingător, elocinte și neobosit, care singur, în decursul mai multor ședințe, ținu piept tuturor corifeilor partidului protivnic. Kogălniceanu fu acel ce deschise focul acestei memorabile lupte parlamentare, care nu-și mai are părechea ei în analele României. Nu s'a adus nici odată la tribună și nu s'a deferit unui corp legiuitor o afacere mai grea de rezolvit, de ore-ce acei ce trebuiau să se rostască asupra ei erau tocmai interesați în cauză, cărora le lipsia deci nepărtinirea trebuitoare pentru a da hotărîrea cerută în lungul și secularul proces dintre proprietari și țărani. Nici odată nu s'a mai repetat asemenea debateri, în cari glasul adevărului să răsune din un singur organ, să caute a fi înădușit de o legiune de oameni cari apărău propriul lor interes. Kogălniceanu era singur, dar apăra o cauză dreptă; protivnicii lui erau mulți, dar cu toții se sbăteau în valurile egoismului interesat. De aceea și silințele lor nu ținteau atât la obiectul ce se tracta, cât a răsturna argumentarea lui Kogălniceanu; fiind însă că acesta era nerăsturnabilă, apoi toți corifeii partidului adversarilor improprietării își dăduse silințe uriașe de a răstălmăci cuvintele Kogălniceanului, de a-l suspecta intențiunile, de a-l calomniă, atribuindu-i idei socialiste, comuniste; invinuindu-l că ar împărtăși teoriile lui Proudhon că proprietatea o un furt, și câte altele de același calibru. În tot decursul acelei, tot atât de lungi pe cât și de

---

(1) *Protocolul Comisiunii centrale a Principatelor-Unite, sesiunea II, protocolul XXXVIII, 1860.*

nedrepte invinuirii, Kogălniceanu tăcea, repetând în mintea lui cuvintele Evangheliei: «pune pază Dómnne guriî mele și stréjă de îngrădire împrejurul buzelor mele». Nimenea nu răspunse argumentelor lui Kogălniceanu, care susținea cu documente în mână, că proprietatea în țările române nu a avut nicî odată caracterul absolut și a fost mărginită de dreptul de uzufruct al sătenilor; că aceștia aveau deci un *drept real* asupra pămînturilor pe cari se hrăneau și că nu puteau fi declarați de simpli chiriași și trimiși la învoeli de bună-voe cu proprietarii. Vădînd Kogălniceanu, că prin propusa lege se lua în dărăt și pămînturile clerului, el arătă fenomenala nedreptate ce se făcea reprezentanților pămîntenî ai religiunii, pe când aceiași deputați, ce susțineau acel proiect monstruos, nu îndrăsniau să reiea moșiile țerii din mâinile călugărilor greci. Conjură Kogălniceanu Adunarea să primescă legea prusiană, legea austriacă, legea rusescă, și întrebă dacă cel ce face atare propunere, susținînd introducerea legilor din statele cele mai autocratice, pòte fi cu cuvînt învinuit de socialist; dar cine-l ascultă? La argumentele fără replică ale lui Kogălniceanu, se răspunde cu figuri oratorice, cu metafore frumoase, precum bună-òră cea următoare din discursul lui Barbu Catargiu, care căută să apere proprietatea mare contra tendinței de îmbucătățire, manifestată în propunerea de improprietărire: «Aglomeratiunile capitalurilor, ale averilor mari, sunt în ordinea economică ceea ce creatorul a făcut în ordinea fizică a pămîntului nostru. El a acoperit o parte din fața pămîntului cu mări, cu oceane, cu lacuri, cu torente, cu gârle, de unde se trag aburii, ce, prefăcîndu-se în ploie, vin de răcoresc și fructifică o mare parte a pămîntului. Dacă din contră toate acestea ar fi împărțite uniform, în miî de picături rare și parcimonioase de umedélă, pămîntul s'ar fi prefăcut într'un corp trist și uscat ca luna, într'un corp mort ce n'ar fi produs nimic» (1). Frumósă comparațiune și vrednică de cel mai mare orator prin noutatea și potrivéla ei; dar elocința este o armă cu doué tăisuri; unul din ele spintecă adevérul, cel-alalt minciuna.

---

(1) *Discursul lui Barbu Catargiu* din ședința din 29 Maiú 1862.

Eră dór mare orator și Eschines lângă Demostenes! Dacă însă comparațiunea lui Barbu Catargiu umpleă mintea de o plăcere estetică, cât mai adinc răsuna în suflet cuvintele lui Kogălniceanu, care în strălucita perorațiune a strălucitului său discurs, exclamă cu durere, nu fățărită, ci adinc simțită: «O! nu drămăluiti brazda de pământ trebuitoare hranei țeranilor; gândiți-vă la durerile, la suferințele, la lipsele trecutului lor; gândiți-vă la originea averilor d-vóstre; gândiți-vă că cea mai mare parte din ele o datoriti muncii și sudorilor lor. Inchipuiti-vă că părinții lor s'aú luptat cu părinții noștri pentru salvarea țerii și a altarului; gândiți-vă că mâne póte ora pericolului iarăși va sună, și fără dinșii nu veți puté apéra nici patria, nici averile, nici drepturile vóstre, și că odată țera cădută, nu veți fi decât slugile străinilor, pe când astăzi sunteți în capul României, în capul unei țeri libere și autonome» (1).

Dar ce puteau cele mai strașnice înlanțuirii ale cugetării în contra motivelor egoiste, ce umpleau cugetele marii majorități a unei Adunări compuse mai în totalitatea ei din reprezentanții proprietății?

Kogălniceanu rămase învins și în această mare luptă; dar din acel moment ochii întregii suflări românesce fură ațintiți asupra lui. El singur avuse curajul de a susține dreptatea împilată, de a apéra adevărul călcat în picioare de órbele porniri ale egoismului.

Legea rurală, propusă de Comisiunea din Focșani și amendată de Adunarea din 1862, declară pe întreg poporul românesc de nemernic în țera lui. Se dedea comunelor dreptul de a lua în vecinică *inchiriere* o analogie de trei pogóne de cap de familie. Pentru rest, țeranul eră lipsit de pământul pe care se hrănise până atunci, și el trebuia, pentru a dobândi ogorul trebuitor, să se înțelégă cu proprietarul, prin alcătuirii de hună-voe. Ca o măsură transitorie, se păstră starea de lucruri existentă, adecă hrănirea locuitorilor pe pământul concedat de Regulamentul Organic în schimbul boerescului; și acesta eră partea cea mai temeinică a legii. Acesta eră să rămână, în cât legea din 1862 saú nu schimbasse întru nimic starea pe care se

---

(1) *Discursul lui M. Kogălniceanu* din ședința din 29 Maiú 1862.

prefăcuse că o modifică, sau o modificase în dauna țeranului și în folosul proprietarului.

Dar Miniștrii cari urmărară lui Barbu Catargiu, asasinat după cum se scie de o mână misterioasă, nu îndrăsniră să propună Domnitorului sancțiunea unei asemenea legi. Și cum ar fi îndrăsnit el să alunge din ogórele lor pe țeranii, pe întreaga poporațiune a Munteniei și a Moldovei, când sciaă că, pentru a reduce stăpânirea teritorială a țeranilor la măsura mai restrinsă prevădută prin Regulamentul Organic, trebuise ajutorul baionetelor moscovite?

În anul 1863, veni Kogălniceanu la Ministeriū cu programul lămurit de a prezentă legile trebuitoare pentru organisarea țerii. El desvoltă în acest memorabil Ministeriū o activitate în adevăr fenomenală. În câte-va luni, de la Octobree până la 3 Martie, când începū între el și Cameră zizania care aduse votul de blam, Kogălniceanu prezentă unul după altul marile și însemnatele proiecte de legi cari schimbară cu totul fața României: secularizarea averilor mănăstiresci, legea comunală, legea județiană, legea pentru Curtea de compturi, legea pentru comptabilitatea generală a statului, legea Instrucțiunii publice, codicele penal și o mulțime altele de o mai mică însemnătate. Cu tôte că Adunarea primise de la Ministeriū această dovadă de activitate și de dorință fermă și hotărită de a îndeplini organisarea țerii, de îndată ce ea află despre proiectul Guvernului pentru împrorietărirea sătenilor, începū în contra lui a se manifesta un curent de neîncredere. După ce două moțiuni de blam fură respinse de Adunare cu o majoritate tot mai mică, Kogălniceanu prezentă proiectul de lege rurală, proiect de la care el așteptă o imediată limpedire a situațiunii sale parlamentare. Majoritatea respinse proiectul Guvernului, care prevedeă împrorietărirea locuitorilor pe pământul stăpânit de el, și încuviință, prin un contra-proiect, o împrorietărirea numai pe 5 pogone și în condițiuni mult mai îngreunătoare. Ea nu se mulțuni însă cu atât, ci găsind un pretext destul de bine închipuit în împrejurarea că Kogălniceanu publicase prin *Monitor* proiectul Guvernului, dându-i ast-fel caracterul unei legi

votate, în locul celui al unui simplu proiect, dădă un vot de blam Ministeriului, în ziua de 13 Aprilie 1864.

Este deci un fapt de netăgăduit că Ministeriul lui Kogălniceanu, care, deși nu fusese luat din majoritatea Camerei, se bucurase de încrederea ei până atunci, o perduse în momentul ce-și manifestase cugetarea în cestiunea legii rurale. Kogălniceanu deci trebuia să fie răsturnat pentru formularea unei idei, pe care o susținuse o viață întreagă. El preferă să calce Constituțiunea și să impună improprietărea cu ascuțișul baionetelor.

Repet și aici constatarea ce am făcut o dată asupra caracterului lui Kogălniceanu și asupra adâncului ideilor lui; ca și Bărnuz, el credea că libertatea trebuie înainte de toate să fie națională. Nici unul nici altul nu admiteau o libertate, care să conducă la uciderea națională. Bine a făcut, rău a făcut? cestiune de apreciere morală. Așa a fost omul, așa trebuie să-l luăm; dar de sigur că rezultatul faptei lui a fost un bine imens și că numele lui va trăi tot-deauna în mintea poporului românesc, de la un capăt la altul al țării; iar dacă astăzi țeranul are culcușul lui, dacă nu mai este străin și nemernic în propria lui țară, acesta se datorește numai și numai lui Michail Kogălniceanu, și este de observat că, dacă în cestiunea averilor mănăstirești, Kogălniceanu avu curajul a pași, sprijinit pe țară, contra voinței unor mari Puteri, în cestiunea rurală el pași în contra acestei țări *legale* ineseși, spre a apără țara *reală*, spre a realiza o dreptate mai mare, mai sfintă, deși nescrisă încă în codicele de legi.

Când cine-va a ajuns așa de sus, el nu poate ca să se înalțe încă. Kogălniceanu însă nu a dat nici o dată îndărăt; tot-deauna a rămas omul spre care cugetul țării se îndreptă în momentele de cumpănă, glasul său era tot-deauna ascultat ca acel al unui oracol al țării, și el nu se dădă nici o dată îndărăt a-i închină toate facultățile sale, ori de câte-ori ea le-a cerut, precum în una din cele mai mari primejdii prin cari a trecut România, în războiul din 1877—78. Kogălniceanu a făcut atunci parte din trinitatea măreță, în fruntea căreia sta Maiestatea Văstră, și a conlucrat la indru-

marea acelei purtări înțelepte, care, scăpând țera de o mare primejdie, o duse la glorie și la mărire.

X.

În decursul întregii sale vieți, Kogălniceanu a urmărit o singură idee: înălțarea neamului său. În slujba acestui patriotism neînduplecat, el puse o putere de cugetare, o bogăție de mijlăce și o încordare a voinței, cum rar numai se pot întilni îmbinate în aceeași ființă. În puterea acestor însușiri s'a putut el înălța așa de sus în sinul unei generațiuni, pentru care iubirea de țară și jertfirea spre binele obștelesc erau hrana obișnuită a sufletului. A fost un stilp al țerei, întruparea cea mai minunată și mai caracteristică a minții românești, cristalizată în geniala lui natură. Vesel și glumeț, bun și chiar blajin în relațiunile sale private, la trebă devenia aspru și serios, stăruiitor și energic. Sciă să facă deosebirea între omul ce aparțineă lui și omul ce aparțineă țării. Inzestrat cu o mare bogăție de idei, tot-deauna alimentată prin un studiu neîncetat, el posedă talentul minunat de a se cobori cu ușurință din sfera cugetării către lumea realității, precum și de a încheșă în idei bogata varietate a faptelor. De aceea fu el tot atât de mare legislator pe cât și orator neîntrecut. Desfătarea lui de munca obositore a carierei politice o găsiă în sfera frumosului(1), în cetirea autorilor mari și în contemplarea creațiunilor artei. În concepțiune, adevărul; în gust, frumosul; în fapte, binele: iată în resumat viața lui Michail Kogălniceanu.

A murit, căci a trebuit să plătescă birul neînduplecat al naturii; a lăsat însă după el o mare dungă de lumină, și generațiunile viitoare vor întilni pretutindenea numele său alipit de tot ce s'a făcut mare și însemnat, în marea și însemnata epocă a regenerării noastre.

---

(1) Kogălniceanu avea o bogată colecțiune de tablouri, unele din ele de mare preț; colecțiunea sa a fost vindută în străinătate, în loc de a fi reținută în țară.

RESPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI A. D. XENOPOL

Sire,

Domnilor Colegi,

Legea Academiei cere, ca membrul nou ales să-și facă intrarea în sanctuarul nostru prin o cuvîntare.

Bună și chibzuită este această lege.

Ca și în alte țări și la alte popoare, Academia reprezintă și la noi impulsivitatea organizată dată activității științifice și muncii culturale a neamului. Pentru ca această impulsivitate să fie însă rodnică, ea trebuie să se exercite fără întrerupere și fără privire către scurta durată a vieții omenesci. De aceea, Academia se reînnoiesc de câte-ori ea își pierde un membru al ei. Intrarea în Academic a unui nou membru este deci cu drept cuvînt o zi de serbare a Institutului nostru. Cum s'ar pute însă serba mai bine și mai demn o asemenea zi, decât prin rînduiala așezată a unei cuvîntări din partea celui care intră în corpul Academiei și a unei cuvîntări din partea celor cari primesc în sinul lor pe noul coleg!

Academia noastră a lăsat cîmp liber acestor cuvîntări.

Domnia-Voastră, venit în mijlocul nostru prin importante lucrări pe întinsul cîmp al istoriei naționale, Domnia-Voastră ați ales

spre cuvîntare lauda unui bărbat, care s'a ilustrat nu numai lucrînd să reînvie în timpurile noastre gustul studiilor istorice, ci ocupînd însuși un loc important în desfășurarea evenimentelor, în mijlocul cărora el a trăit.

Frumosă intrare în Academie sub patronagiul lui Michail Kogălniceanu! Nimeni nu va putea dice, că lăudându-l, ați cuvîntat o banalitate.

*

Michail Kogălniceanu a fost unul din luceferii neamului nostru, în ale științei, în ale țerii lucrării.

Inzestrat cu cunoștințe întinse, bărbatul politic a întrecut însă în cursul unei lungi și bogate vieți pe bărbatul științei. Știința nu a fost pentru Kogălniceanu țelul muncii sale; el a cerut științei numai un ajutor puternic, pentru a așeza pe temelii solide și traînice edificiul statului român.

E remarcabil, că începutul și sfîrșitul lui Michail Kogălniceanu sunt caracterizate prin scrieri istorice însemnate. În tinerețe el a expus pentru sine și pentru alții dreptul la viață al neamului românesc. Înainte de moarte el a descris trei puncte luminoase din dezvoltarea culturală a poporului român în timpurile moderne. În amîndouă aceste scrieri dominază ochiul ager, inima patriotică și pana măiastră a bărbatului superior.

Michail Kogălniceanu a aparținut unei generațiuni, a căreia laudă vecinic va răsună în mijlocul neamului românesc. Născută în împrejurări apăsătoare și într'un timp de umilire și de degradare națională, neocupînd la începutul acțiunii ei o pozițiune socială influentă, nedispunînd vre-odată de mijloace materiale însemnate, acea generațiune eși atât de puternică din sufletul și din cugetarea națiunii, în cât ea, reprezentînd însuși geniul neamului nostru, a lucrat la redșteptarea unui popor, care părea uitat de Dumnezeu și de omeni, a desăvîrșit fapte cari se păreau mai presus de putința omenescă, și a devenit ast-fel fundatoarea statului român modern.

Diplomați consumați ai altor țări, cu o experiență îndelungată în ale politicei, au considerat mult timp ca zădarnice silințele de a schimba starea caotică a lucrurilor în România și ca nerealisabil planul, de a înființa pe țărmul stîng al Dunărei de jos un stat bine și temelnic organizat. Încă pe la 1871 Comitele de Prokesch-Osten dicea despre aceste năzuințe: «de vor reuși, acesta va fi în adevăr o minune». Dacă acest bărbat de stat, cunoscător profund al cestiunii orientale și martur ocular al întimplărilor cari au tras după sine fundarea regatului grecesc, dacă el vorbiă ast-fel nu sunt încă trecuți două-șeci și cinci de ani, ce trebuia să cugete bărbatul de stat ai Europei pe la 1840, când Kogălniceanu cu tovarășii săi începură lupta uriașă, de a redă șieși neamul românesc?

Michail Kogălniceanu a fost, între fruntașii acestei mari generațiuni, unul din cei mai de căpetenie. Puternic dotat de natură, puternic s'a arătat în acțiunea sa. El nu a fost nici odată șeful unui grup sau al unui partid politic; dar adese-orî el a influențat rînd pe rînd pe cei mai autorizați șefi. Rare-orî omul poto depărtă de la sine pasiunea momentului, aprinsă și împinsă de luptă, și Kogălniceanu aveă consciință că, cu tătă superioritatea sa, el nu eșise în acestă privire din rîndul omenilor; dar Kogălniceanu, ca și tovarășii săi, scia să-și impună stavile și nu lăsă ca pasiunea să-l întunece vederea, până a-l face nesimțitor pentru interesele cele mari și permanente ale patriei. Când un pericol național se ivia, când un interes general eră la ordinea zilei, el uită certele și se asvirliă ca un leu în luptă pentru moșie și neam.

Faptele culminante ale vieții lui Michail Kogălniceanu coincid prin urmare în mod natural cu faptele cele mari de redeșteptare și de progres ale poporului românesc însuși. La tôte aceste fapte el a luat parte, și o parte însemnată, dând singur impulsuinea pentru a lor îndeplinire, cuvîntându-le lauda când erau desăvirșite, împingënd necontent înaintea spre a recăștigă pentru națiune timpul perdut. El laudă în 1840 desrobirea țiganilor, avënd în vedere liberarea peste un pătrar de secol a țărănimii, pe care el cu drag o numia talpa casei. El așterne la 1848 programul politic al

Moldovei, având ochii săi ațintiți asupra viitorului ce se deschideă poporului român prin introducerea principiilor liberale în forma lui de guvernământ. Cu inima învăpăiată de iubire de neam, cu o cunoștință adincă a istoriei și a drepturilor Principatelor române, cu o apreciere perfectă a pozițiunii și a viitorului lor politic, el a scris la 1857, în tovărășie cu Constantin Hurmuzaki, memorabilul Act al Unirii, votat de Divanul ad-hoc din Iași. El a fost eroul dilei, când acea Adunare a votat desființarea privilegiilor de clasă sub impresiunea fermecătoarelor sale cuvinte: «scopul întrunirii noastre a fost să intrăm ca clase și să eșim ca nație». El a rămas în tot cursul vieții sale luptătorul convins și energic al tuturor reformelor sociale, în cât cu greu se pôte distinge, cari cestiuni îl agitaū mai tare, cele sociale sau cele politice.

Kogălniceanu a avut fericirea să lege numele său de marea reformă agrară — de legea rurală. El a desăvârșit actul cel mare al secularisării mănăstirilor și se închinat.

În aceste două acte se oglindesc, ca în puține altele, marea deosebire dintre trecut și prezent, radicala deosebire dintre era Regulamentului Organic și era inaugurată prin faptele anului 1848, consfințită prin Tratatul de Paris din 1856 și devenită o realitate prin toate întâmplările de atunci încôce.

Pretindeau călugării greci nu numai că ei sunt stăpâni absoluți a unei a cincea parte a teritoriului românesc, dar că ei au dreptul a nu admite vre-un control în administrarea și în întrebuințarea unei averi teritoriale atât de imense, prin care ei, străinii, exercitaū o influență necontestabilă în toate afacerile țerii, în cele politice ca și în cele economice. Generațiunea domniilor regulamentare nici nu a îndrăsnit să cugete măcar la scóterea din mâna călugărilor greci a acestei averi, răpitate națiunii în timp de restriște cu viclenie și cu forță. Ca în toate, Domniile regulamentare, umiliți și cu capul plecat, se sbuciumau să convingă pe stăpânii lor de pe malurile Bosforului și ale Nevei, ca să înduplece pe călugării greci să dea statului român măcar ceva din venitul mănăstirilor, ca o compensațiune fiscală pentru ocrotirea și siguranța ce aveaū dela legile

țerii. În memoriul său din 1843 Vodă Bibescu propune, ca «licitațiunile pentru arendarea moșiilor mănăstirilor închinatelor Locurilor Sfinte să fie reinnoite la șese sau nouă ani, sub priveghiarea Consulului general al Rusiei, în prezența Logofătului bisericesc și a patru delegați ai Locurilor Sfinte»; iar în scrisoarea sa către Cancelarul rusesc Comitele Nesselrode, din 1845, el declară «că în via sa dorință de a cruța Cabinetului Imperial dificultăți și de a se conforma voințelor acestuia, el nu face nici o opunere ca, conform punerii la cale a Cabinetului Imperial cu clerul grecesc, termenul de licitațiune publică pentru arendările moșiilor să fie amânat până la anul 1852, precum îl cerea clerul grecesc, iar suma de plată până atunci să fie acea sumă modestă, pe care acel cler a oferit». Vodă Bibescu conchide că «aceste sunt singurele puncte, asupra cărora îi este permis de a transige ca șef al statului; dar că pentru orî-ce alt punct, *el nu poate face alt ceva decât să se supună cu respect ordinelor superioare, ce Cabinetul Imperial va bine-voi a-i da.*» În două puncte Vodă Bibescu aderază la cererile călugărilor greci, în toate celelalte el se supune ordinelor din San-Petersburg. Iată situațiunea Regulamentului Organic.

Trecuse de atunci douăzeci de ani. România crescuse în mod neînsemnat, în teritoriū, în populațiune, în bogăție; nu se deslegase încă de suzeranitatea Porței și nu ocupă în Europa pozițiunea politică, pe care o are astăzi. Cu toate aceste Kogălniceanu nu se uită la interesele altora, nu întreabă dacă făcându-și datoria el strimbază rostul altora, nu se umilesce urmând numai conveniențelor și ordinelor acelor, cari nu erau stăpânii țerii; ci într'o bună dimineață el smulge moșiile națiunii din mâinile călugărilor greci, îi scote din mănăstiri și din biserici, îi isgonesc din țară, și desăvârșesc un act de mare prevedere politică și economică. S'a vădit atunci, că țera intrase în mâinile marii generațiuni, care hotărise să rupă toate lanțurile ce țineau națiunea încătușată și să împingă poporul român spre un sbor nou și înalt.

Acastă deosebire a faptelor, a situațiunilor, a timpurilor trebuie să o avem neconținut în mintea și în judecata noastră, dacă voim

să înțelegem și să pricepem desfășurarea evenimentelor din România în secolul XIX. Nimeni nu poate răsturna rostul faptelor, căci ele sunt prea mari, prea decisive, prea impunătoare, pentru ca să se potă vre-odată interverti și să ajungă înjosirea și umilința admirate, sau mărirea de suflet și virtutea cetățenească nesocotite.

Michail Kogălniceanu nu se mărginesce însă în fapte... isolate, personale.

Când bătù ora decisivă a liberării poporului român, acea oră găsesce uniți într'un singur mănuchiū pe cele trei făclii ale neamului românesc, — pe Kogălniceanu, pe Rosetti și pe Brătianu. Atunci, în ora decisivă, ei au stat cârmaci neobosiți ai navei în lupta cea mare pentru independență, nu numai apărând drepturi și situațiuni străvechi, ci mai ales creând drepturi și situațiuni noue. De aceea acești bărbați apar ca cei mai însemnați dintre toți contemporanii lor. Abnegațiunea, această distinsă virtute a inimilor mari, abnegațiunea care-i mișcase în tinerețe, când adevărații apostoli aprindeau peste tot locul și în fie-care cetățen focul redeșteptării neamului, acea abnegațiune a strălucit și în zilele lor de maturitate. Ei între ei au hotărît în timpul acțiunii celei mai aprinse, care să fie între dinșii primus inter pares.

În timpul redobândirii independenței și a pozițiunii politice a României culminează viața lui Michail Kogălniceanu. În mijlocul acestor împrejurări el a desăvârșit cel mai însemnat act politic al vieții sale, un act care nu numai se cuvine, dar care e datorie a-l scote cât mai mult la lumină, spre admirațiunea contemporanilor și spre exemplu de imitat pentru cei ce vor veni după noi.

După ce Plevna și-a înclinat steagul dinaintea Regelui Carol I, care, după secol, cel dintâiu a dus armata română în luptă și la victorii, Românii s'au întors la vetrele lor, căci ei nu mersese în război de mândrie sau de vanitate, ci numai pentru a-și făuri neatirnarea în fața lumii și pentru a ajuta unui popor creștin ca să devie și el liber; iar Rușii au pășit înainte până sub zidurile Constantinopolei, unde au stors de la Turcii ingenuchiați Tractatul de San-Stefano.

Rusia recunoscuse încă din 4 (16) Aprilie 1877 independența României prin un tractat formal, care, îndreptat direct în contra Sultanului, consemnă faptul ruperii vechilor legături dintre Români și Turci și încetarea lor.

În urmă, Rusia întăria recunoșcerea acestui fapt în momente grele, în momentul unei înfrângerii neașteptate, chemându-ne să-i dăm ajutor și puind sub comanda Domnului României propria ei armată, care asedia Plevna sub înșiși ochii Impăratului Alexandru II. Dar după înfrângerea inamicului, serviciul inimos fu uitat și Rusia nu îngădui ca România să participe la tractativele de pace. Mai mult, ea decidea într'un tractat de noi fără noi, stipulând pentru sineși incorporarea districtelor basarabiene, date României de Europa prin Tractatul de Paris din 1856 și asigurate ei de Rusia prin un articol special al Convențiunii din Aprilie 1877.

Impăratul Alexandru II trimisese pentru negocierea tractatului de pace cu Turcia pe unul din cei mai ageri diplomați ai săi, pe Comitele Ignatiew. Trecând din San-Petersburg spre Bosfor, Comitele Ignatiew se opri în București, pentru «a lămuri ore-carî cestiuni.....asupra cărora Rusia nu pôte fi îngăduitore.....și pentru cari ea așteptă de la Guvernul român o apreciere dréptă și rațională a situațiunii sale și a acelei a Guvernului împărătesc». Așa glăsuia scrisórea Principelui Gorceacow către Michail Kogálniceanu, și Comitele Ignatiew, însărcinat cu înmânarea ei, dэдù explicațiunile cuvenite. Eră vorba de cedarea de bună-voe a teritoriului basarabian.

Atunci, în acele împrejurări, delicate și primejdióse tot de odată, se vedú ce tárie represintă o țéră de cetățeni liberi. Un imperiú mare și puternic, care sdrobise pe inamicul sėú într'un rásboiú victorios, cerea cu stáruință o cesiune de teritoriú de la un stat mic și care nu putea să se mėsóre în nici un chip cu dñsul. Să se fi petrecut faptul în timpul Domnilor regulamentari! Dacă Bibescu cedà pretențiunilor călugărilor greci și ascultă necondiționat de ordinele ce-i veniaú din afară, ce nu ar fi făcut el pentru a imblândi pe

un împărat victorios? Cu totul alt-fel s'a-ă petrecut însă lucrurile la 1878.

Când se auđiră în țără pretenđiunile Rusiei, se ridică mare larmă. Simțemintul țării eră; nu avem nici pământ, nici cetățeni de vîndare sa-ă de schimbare. Simțemintul țării eră—că a nu apără cu convicțiune și țarie drepturile țării, este a-și slăbi situațiunea tocmai în momentul, în care națiunea se ridicase în ochii săi proprii și în ochii lumii, tocmai în momentul, în care România își puneă fundamentul independenței sale și a noiei sale vieți. Simțemintul țării eră — că, precum cu sabia în mână și vitejesce ne-am făcut neațrăni, cu aceeași energie și convingere trebuie să apărăm mai ales teritoriul nostru, a căruia știrbire ar pune în cestiune întreg viitorul. Parlamentul român formulă răspunsul său la propunerile Comitelui Ignatiev în 26 Ianuarie (7 Februarie) 1878, în următorul mod:

«Ascultând explicările Ministeriului în privința dispozițiunilor ce a arătat Guvernul rusesc, de a luă o parte din teritoriul României, în schimb cu pământuri de peste Dunăre,—Avënd în vedere, că integritatea României este garantată de marile Puteri europene, — Avënd în vedere, că prin Convențiunea de la 4 Aprilie 1877, Rusia în special a garantat din nou această integritate prin articolul 2, în cuprinderea următoare: *«Pentru ca nici un inconvenient sa-ă pericol să nu resulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, Guvernul Majestății Sale Impăratului tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respectă drepturile politice ale Statului român, ust-fel cum resultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a menține și a apără integritatea actuală a României»*. Considerând că România și-a îndeplinit cu fidelitate obligațiunile, cari decurg din acea Convențiune, și este deplin convinsă de simțemintele de înaltă dreptate ale Majestății Sale Impăratului Rusiei,—Considerând marile sacrificii și chiar sacrificiul de sânge făcute de țără pentru păstrarea integrității și pentru consolidarea independenței sale, — Considerând că o Românie independentă și omogenă răspunde atât la interesele vecinilor săi, cât și la acelea ale Europei întregi, — Senatul și Camera Deputaților din România declară — că sunt hotărâte a menține integritatea teritoriului țării și a nu admite o înstrăinare din pământul ei, sub nici o denumire și pentru nici o compensațiune teritorială sa-ă desdaunare.»

Rusia nu se opri dinaintea acestei protestări și încheie tratatul de pace, care decidea nu numai unilateral de interesele României, ci unilateral de întreaga peninsulă balcanică. Echilibrul politic al Europei se află ast-fel sdruncinat, și o încăerare generală devine inevitabilă, dacă nu se poate ajunge la o înțelegere între Puterile cele mari. Se începură deci tractative pentru a împăciui interesele tuturor. Isbutirea acestor tractative necesită un congres europen și țelul politicei rusești era de a ajunge dinaintea congresului cu cât mai multe cestiuni rezolvite dinainte, în cât, dispărând asperitățile, negociațiunile să devie mai ușore și congresul să aibă a da numai sancțiunea sa unor fapte îndeplinite. Înțelegerea se căută cu cei mari și cu cei mici. De aceea se făcură noue încercări pe lângă Guvernul din Bucuresci, de a-l îndupleca să se plece necesităților politice ale marelui imperiu de la Nord. Știa Rusia că în congres nu va întâmpina dificultăți, pentru ca voința ei de a incorpora districtele basarabiene să fie înregistrată; dar se dovedi cu această împrejurare, că puterea dreptății e de o ordine superioară și că chiar cei mai puternici doresc cel puțin să nu apară nedrepti.

Kogălniceanu era Ministrul Afacerilor streine. O corespondență diplomatică din cele mai vii urmă între Bucuresci și San-Petersburg, corespondență remarcabilă prin energia și istețimea, cu care ea a fost condusă de o parte și de alta; Rusia întrebuintând toate mijloacele ce dă o pozițiune precumpănitoare, România apărându-se cu totă convicțiunea ce dă o cauză dreaptă.

În acele momente Kogălniceanu fu nu numai la înălțimea datoriei lui către țară și către neam, dar el se ridică la o înălțime istorică, care va crește cu cât ne depărtăm mai mult de timpurile Congresului de Berlin.

Tractativele culminază într'o corespondență dintre Kogălniceanu și Baronul de Jomini, mâna dreaptă a Cancelarului Imperiului rusec Gorceacow.

Kogălniceanu felicitase pe Baronul de Jomini de începerea anului 1878. Atât de importantă era pentru Rusia cedarea benevolă a districtelor basarabiene, în cât Jomini nu pregetă de a se servi

de acea felicitare, pentru a încerca să convingă pe Kogălniceanu prin o scrisoare amicală despre necesitatea pentru România de a nu se mai împotrivi cerințelor Rusiei. Jomini dicea în scrisoarea sa, din 17 Ianuarie 1878, următoarele:

«Te rog să crezi în urările sincere ce fac, ca anul, care începe, să vă aducă totă prosperitatea posibilă. Printre aceste urări este și aceea, să isbutiți a menține și a consolida bunele relații stabilite între România și Rusia și cimentate pe câmpurile de bătălie. Tentațiunile diferite vă vor împresura; voci viclene vor încerca a vă convinge, că în politică perfidia este abilitate. Să nu credeți toate aceste. Sinceritatea, bunul simț și rațiunea sunt călăuzii cei mai buni și cei mai siguri. O experiență de patru-șeci de ani mi-a dat această convicțiune. Ea este aplicabilă mai ales la popore. Indiviții pot trage câte-odată folose din duplicitate; dar omenii trec și poporele rămân. Politica este ca jocul de wisth: ce unul câștigă, altul trebuie să piardă și cel ce pierde caută răsbunare. Iată ce uită cu mult prea des bărbaii de stat, cari îngrijesc de popore. Când dorința de răsbunare se inspiră unei națiuni vecine și puternice, unei națiuni careia i se datorește mult din trecut și de care nu e nevoie a se teme în viitor, fiind-că este indestul de mare pentru a nu nutri gânduri cuceritoare și indestul de tare pentru a nu umbla după despăgubiri, se comite o mare greșală, căci se pierde un amic și se naște un inamic. Această greșală este încă mai mare, când, precum e cazul vostru, sunteți încunjuțați de pericole. . . . Cea mai mare chezașie a neutralității și mai ales a independenței voștre este amiciția Rusiei și interesul capital ce ea are de a avea concursul vostru, pentru a asigura, în contra a orîce amenințări viitoare, opera de emancipare, ce ea desăvârșește în acest moment.»

Nu e cu puțință să nu admire cine-va în această scrisoare pana măiastră a diplomatului, care știa să indulcăască amenințările celui puternic prin perspective măgulitoare pentru viitor.

Măiastră era scrisoarea lui Jomini, dar mai maiestru era răspunsul bărbatului de stat român.

Kogălniceanu răspundea Baronului Jomini în 31 Ianuarie 1878 următoarele:

«Voi pune în răspunsul meu totă franchisea, spre a dovedi că școla din care faceți parte, fiind-că o recomandăți ca un adevărat maestru al ei

este și a mea. Veți constata că reputațiunea țeranului de la Dunăre nu este în ajun de a se perde în România. În primul loc este absolut necesar să spăl țera mea de invinuirea de duplicitate, atât de direct și de subțire îndreptată în contra ei. Faptele vor avea aici o elocință mai doveditoare decât ori-ce raționamente, actele decât vorbele. Le voi recapitula.

«În contra diferitelor opinii, și așa putea dice a amenințării ce izbucniau din toate părțile, am încheiat cu Guvernul Imperial Convențiunea din 4 (16) Aprilie 1877, prin care toate mijlocele materiale ale țării au fost puse la întreaga dispozițiune a Rusiei. Când am luat această deciziune, singura noastră ambițiune, singurul nostru țel au fost de a asigura integritatea teritoriului nostru. Această integritate a fost stipulată în mod expres prin articolul 2 al acelei Convențiuni.

«Mai târziu, cu totă nota verbală a d-lui de Nelidoff, care în numele A. S. I. Mareșului Duce Nicolae declară neted și fără perifrased, că Guvernul Imperial desaproabă declarațiunea noastră de război făcută Imperiului otoman și că nu are nevoie de noi, nu am stat la gânduri de a sări la întâiul apel ce ni s'a făcut, în urma surprinderilor aduse de evenimentele militare și în consecința necesităților strategice celor mai urgente.

«Dece mii de Români dintr'o armată de cincizeci de mii de oameni dorm astăzi ultimul lor somn împrejurul Plevnei și în câmpiile bulgare. Acest sacrificiu vitejesc, dar dureros, noi l'am îndeplinit printr'un avânt spontan, fără condițiuni, fără tractat prealabil, căci pentru noi cuvintul Maiestății Sale Impăratului prețuia ca și tractatele cele mai formale și purtă în sineși cea mai înaltă din toate sancțiunile.

«Totă perfidia noastră s'a redus deci la o bună credință deplină, totă istețimea noastră la o încredere absolută.

«Ne-am șis, că dacă integritatea teritoriului nostru eră asigurată prin singurul fapt al trecerii armatelor împărătesci, ceea ce constituia fără îndoială un concurs pasiv; această integritate ne va fi cu atât mai mult garantată din ziua, în care armata noastră a fost chemată la o cooperare activă, care se manifestă deschis ca cea mai pozitivă din toate alianțele.

«Care e răsplata ce ne așteptă? Când a fost vorba de a combate, individualitatea României și pozițiunea ei de națiune aliată nu au fost puse la îndoială. Însă îndată ce cestiunea păcii a venit la ordinea zilei, de odată încetăm de a fi Stat și Aliați și picăm din nou la rangul de o provincie, incapabilă de acte internaționale. Au să începă desbateri asupra intereselor noastre celor mai grave, asupra intereselor celor mai esențiale ale vieții noastre naționale. E indiferent; noi nu suntem admiși

a le expune, a le susține. Am fost vrednicul a vărsa sângele nostru pentru a le apăra, dar nu suntem vrednicul a le cunoaște. Numai Rusia îl aparține de a le aprecia; numai Rusia își ia sarcina de a le reprezenta și de a le sprijini, fără măcar să creadă necesar de a se informa, ce înțelegem noi sub interesele noastre. Ce s'ar dice de un medic, care s'ar prezenta nechemat la un bolnav, care ar intra de-adreptul în camera lui și care ar avea pretențiunea de a-l însănătoși, fără a-l întreba care este răul de care suferă și fără a-l da voie de a vorbi măcar?

«Pe urmă, cu toate stipulațiunile exprese ale unei Convențiuni formale, care ne garantează, în numele Majestății Sale Imperatorului și sub semnătura sa, integritatea teritoriului nostru, ni se anunță intențiunea de a ne lua înapoi Basarabia, fiind-că de dînsa e legată, precum se vede, pentru Rusia, o cestiune de onoare, și atîta bună-voință numai ni se arată, că ni se promit compensațiunii dincolo de Dunăre. Și precum fie care învățatură practică trebuie să fie însoțită de o lecțiune morală, suntem preveniți în contra tentațiunilor ce ne-ar împresura, în contra sugestiiunilor vocilor viclene cari ne-ar înșela, în contra pericolelor duplicității, despre care ni se vorbește cu orîre. Noi credeam însă că sinceritatea, bunul simț și rațiunea, pe cari mile desemnați ca cei mai buni și mai siguri călăuzi, că acestea singure ne-au arătat calea de urmat.

«România a fost corectă din capul locului. Ea doare și voese să rămîna corectă pînă în capăt. Cu toate acestea, dacă a refuză de a ceda pămînt românesc, dacă a nu se supune cu mulțumire și cu ușurință la nisce sacrificii la cari nu s'ar supune nici o națiune și nici un Guvern ce se respectă; dacă aceste toate se pot numi duplicitate, atunci mărturisesc, recunosc și proclam că acuzațiunea e dreaptă și că ținem cu inimă și cu onoarea noastră să o merităm.

«Constatați, și nimeni nu cugetă a contesta, că Rusia e tare și că România e slabă. Prin forță Rusia poate lua mai mult decît Basarabia: ea poate răpi întreaga țară. Ar pute însă să se ivescă o situațiune, în care România, condamnată a perde o bucată din teritoriul său ca preț extraordinar al sfortărilor și al suferințelor sale, ar protesta în contra acestei amputări, ar invoca sacrificiile ce și-a impus și ar apela la lealitatea, la echitatea Majestății Sale a Imperatorului Rusiei înseși. Căci mai presus de forță este legea justiției eterne și a moralei eterne: și în acest domeniu, din care nimeni nu ne poate expropria, noi la rîndul nostru devenim tari de acea forță, care și trage caracterul ei absolut din înseși principiile din cari se nasce și din cari se alimentează.

«Ori-ce amicitie, ca să existe și ca să subsiste, trebuie să fie bilate-

rală și să vieze prin o înclinare mutuală și permanentă. Esența amicitiei consistă într'un schimb constant de bune oficii și de dovediri reciproce de înclinare și de desinteresare. Noi din parte-ne ne-am arătat întregi cu amicia noastră pentru Rusia. Acum e rîndul Rusiei de a ne ajuta și de a înțelege, că țările cele mici ca și cele mari, câte odată chiar cu mai multă tenacitate, au simțeminte de conservare și de demnitate și merg până în capătul datoriilor ce le sunt impuse prin aceste simțeminte; acum e rîndul Rusiei de a înțelege, că pentru o țără mare iubirea a cinci milioane de Români, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi totdeauna gata, valorază mai mult decît o bucată mică de teritoriu.

«Consiliile vîstre au asupra mea o acțiune atît de hotărîtore, în cât nu mă îndoesc un singur moment de a lor eficacitate, dacă ați bine-voi a le da și acelora, de cari depinde a cimentă în perpetuu legăturile de recunoștință și de devotament ale României către Rusia, pentru ca ei să cruțe de ori-ce atingere integritatea unei națiuni, care s'a semnalat prin o încredere absolută în desinteresarea și în mărinimia întregă a puternicului său vecin.»

Cetirea acestui remarcabil document nu pôte decît să producă în ori-ce cetitor o mare și profundă impresiune. În lupta încinsă, Kogălniceanu apare prin acest document ca cel victorios pe câmpul înalt al dreptății eterne, spre care tinde omenirea a se așeza. Admirațiunea ne cuprinde însă, când vedem cum vorbele au devenit fapte și cum acele fapte sue de odată România la o pozițiune, spre care ea aspiră, dar care se părea încă prea depărtată de dinsa.

Se deschisese Congresul de Berlin în 13 Iunie 1878. Cu toate tractativele urmate în timp de mai multe luni, cu toate înțelegerile prealabile destinate a evita ciocniri nouă și înfricoșate, Puterile staău încăerate între dînsele prin interese diverse, ce păreaă imposibile a se împacă unele cu altele. Imprejurul mesei Congresului ședeau numai cei mari și puternici. În mâna lor sta pacea și războiul: ei hotăraă tot-odată de multe și însemnate interese ale celor mici, ale celor mai direct interesați în această gălcévă a popórelor, căci de sórta și de viitorul lor eră vorba. Se ivi atunci o dovadă pipăită, cât de mare a fost progresul făcut de omenire de la începutul secolului încóce.

Poporele cele mici, neînsemnate până acum, socotite fără drepturi până mai deunăzi, cereau a fi ascultate de Puterile cele mari.

Stău în fața Congresului Grecia, Serbia, Muntenegrul și România. Dar ce diferență în atitudinile lor! Cele trei dintâi state ridicau pretențiunile de sporire de teritoriu în dauna Turcilor învinși. România singură cerea respectarea de către cei puternici a teritoriului ei și nimic alt.

Ioan Brătianu și Michail Kogălniceanu se presintară dinaintea Congresului ca trimiși ai lui Carol I al României, «spre a expune și apără acolo drepturile țării lor». Așa glăsuiă scrisoarea adresată de dinșii Principelui de Bismarck în 1 (13) Iunie 1878.

Ministrii români fură introduși în sala Congresului în 19 Iunie (1 Iulie). Țăranii de la Dunăre se arătară la această ocaziune solemnă demni urmași ai legionarilor lui Traian.

Ioan Brătianu și Michail Kogălniceanu nu intrară în sala Congresului cu mindrie și trufie, dar cu fruntea senină și cu atitudinea impunătoare a unor bărbați, cari veniau să apere drepturile lor, drepturile celor slabi. Imprejurul mesei ședeau pe jețurile lor bărbații, cari țineau în mână destinele Europei. Atitudinea lor eră aceea a unui tribunal chemat a condamna pe cei nevinovați. Singurul care primi pe trimișii români în picioare eră marele Cancelar al Imperiului german, bărbatul care rosti câți-va ani mai în urmă cele mai falnice cuvinte ce au eșit vre-odată din gura unui bărbat de stat despre neamul său: «Ne temem numai de Dumnezeu și de nimeni altul în lume.» Singur Principele Bismarck merse spre cei doi bărbați români și le întinse o mână de bună-venire și de salutare. Dinaintea acestei impunătoare scene se muieră toți și se ridicară de pe jețurile lor.

Kogălniceanu vorbi cel dintâiu, expunând «drepturile și dorințele» României, pe cari el le resumă ast-fel: «Noi credem, că după dreptate, nici o parte a teritoriului actual al României nu trebuie să fie deslipită de ea....mai virtos că, chiar dela începutul campaniei, Rusia a garantat foarte lămurit integritatea actuală a teritoriului românesc, și că această garanție a fost cerută și dată,

când nu eră încă vorba decât de trecerea armatelor imperiale prin România».

Alocuțiunea lui Ioan Brătianu fu scurtă, dar tot atât de elocinte ca a confratelui său. El a zis: «Despuiarea noastră de o porțiune din patrimoniul nostru nu ar fi numai o durere adâncă pentru națiunea română, ci ea ar dărimă în sinul ei orî-ce încredere în tăria tractatelor și în sânta pază atât a principiilor de dreptate absolută, cât și a drepturilor scrise.»

Congresul hotări în contra României, și România trebui să cedeze dinaintea sentinței date de supremul areopag al Europei, dinaintea unei forțe cu totul superioare și în respectul păcii generale atât de dorită de totă lumea. Cedând Europei, România se înalță. Precum eșise din răsboiul încununată cu lauri, asemenea și din Congresul Puterilor România eșia cu un prestigiu de demnitate, care-i ridică pozițiunea.

Ce diferență între aceste timpuri și cele ce se petreceau la Iași cu două-șeci de ani mai înainte, când Ștefan Catargiu, membru al Căimăcămiei Moldovei, dicea lui Anastasie Panu și Vasilie Sturdza, cari nu voiaū să se supue poruncilor viziriale ce se trimiteau din Constantinopole: «Unde urmază poruncă, nu încape de liberație».

S'a cărtit mult despre perderea Basarabiei. Unii ar fi dorit să vindem pe bani și cât mai scump teritoriul cerut de la noi. Alții credeau că ar fi bine să ne ridicăm în contra Europei întregi. Mulți pretind și acum, că mai înainte de izbucnirea răsboiului, se stabilise o înțelegere între Rusia și România pentru cedarea districtelor basarabene și că dinaintea Congresului s'a jucat numai o scenă nedemnă de trimișii români, nedemnă de reprezentanții Puterilor celor mari. Neadevăr patent! Bârfelă uricioasă din partea acelorora, cari nu cunosc, nu pricep, nu respectază geniul neamului românesc! Tote aceste acușțiuni se spulberă dinaintea actelor diplomatice numeroase privitoare la această cestiune, dinaintea scrisorii lui Kogălniceanu către Baronul de Jomini și dinaintea atitudinii trimișilor români în sinul Congresului. Dacă cea mai mică

înțelegere ar fi avut loc, o scotea la ivelă Jomini în scrisoarea sa către Kogălniceanu, ca să-l facă să amuțescă pentru tot-dea-una; o scotea la ivelă mai ales Principele Gorceacow, când în sala Congresului Ioan Brătianu și Kogălniceanu depunea în fața Cancelarului Rusiei Convențiunea din 4 (16) Aprilie 1877 și Patenta împărătească întăritore acelei Convențiuni.

Celor cari mai intrăbă astăzi, de ce n'am cedat de bună-voe districtele basarabiene, și nu înțeleg importanța acestei decisiuni, nu rămâne decât să li se răspundă: *populus Romaniae locutus est!*

Ast-fel lucra bărbatul marii generațiuni în timpuri de grea cumpănă. Precum a lucrat Kogălniceanu în acele timpuri alături cu Ioan Brătianu, asemenea în scurt interval i-a urmat în mormint. Mână în mână au pășit ei spre eternitate; mână în mână vor sta ei dinaintea noastră, în zile senine ca și în zile furtunoase.

Eră greu bolnav Kogălniceanu, când primi de la Florica acea veste care a îmbrăcat întreaga țară în doliu, cum nu se mai întâmplase nici odată. Din patul durerii el adresa văduvei lui Ioan Brătianu o telegramă, lapidară în stil, duiosă în expresiuni, vestitoare că în curind va urma tovarășului său de luptă pentru mărirea neamului românesc.

Iată textul acelei telegrame :

«Bolnav și eu, nu pot face alta decât să plâng, căci îmi lipsesce chiar putința de a alerga la Florica și a-mi lua adio de la acela, cu care am lucrat jumătate de secol și de aproape și de departe. Nu pot a-ți da altă mângâiere, decât că porți numele întâiului cetățen al României. Dreptatea posterității începe de astăzi pentru Ioan Brătianu; Oamenii de astăzi, și mari și mici, pot fi ingrași pentru Ioan Brătianu; istoria însă, și istoria cea nepărtinitore, cea care porcede din mintea și inima unei națiuni întregi, va păstra în litere neșterse memoria aceluia, care și-a pus numele în capul tuturor actelor mari naționale și politice ale renascerii României. Acest nume este al lui Ioan Brătianu, și Domnia-Ta ești ilustra sa văduvă. Clăsește-ți mângâierea în acest nume neperitor și în lacrimile unei întregi națiuni, cari curg astăzi împreună cu ale Domniei-Tale.»

Trebue însă să pun un capăt cuvintării mele.

Generațiunea presentă, ca și generațiunile viitoare, vor avea mult de scris despre faptele lui Kogălniceanu, vor avea mult de lucrat, ca să-și dea tributul de recunoștință, ce i se datoresce.

Dacă m'am întins într-o cât-va mai mult asupra epocii memorabile, în care Kogălniceanu și-a desfășurat activitatea sa; dacă am vorbit despre episoade marcante ale vieții sale, am făcut-o pentru a caracteriza epoca cea mare a nașterii noastre naționale.

Domniile regulamentare au încheiat o tristă epocă, din al căruia cerc restrâns ei nu au putut eși, rămânând astfel depărtați de avântul ce națiunea se pregătea a lua și care frământa sufletele poporului. Domniile regulamentare nu s-au putut pătrunde de adevărul, că aspirațiunile poporului spre desfășurarea unei vieți cetățenești libere formeză baza adevăratei și neștirbitei neatințări a unei țări.

Era nouă a României a început în momentul, în care cad lanțurile ce o țineau încătușată. Acel moment a creat oameni noi, înzestrați cu o putere de convicțiune, de luptă, de sacrificii, dinaintea căreia trebue să ne închinăm cu respect, cu admirațiune și cu dorința, ca acea putere să dăinuască lung timp printre Români. Când la alegerea lui Cuza Vodă de Domn al Moldovei, Kogălniceanu luă cuvântul în adinca tăcere a Adunării și a publicului emoționat și diise: «la legi noi, oameni noi», el a diis un cuvânt de o elocință rară, pentru că caracteriza nu o situațiune trecută, ci una viitoare. Și acesta, ca și multe altele, dovedesc agerimea de spirit a lui Michail Kogălniceanu.

Èra natural, ca Domnia-Voștră, Domnule Coleg, și eu, ca amândoi să concentrăm în această di solemnă atențiunea Academiei asupra unui bărbat, care a respectat și care a iubit știința istoriei, care cunoscèa istoria neamului său precum puținii contemporani, care a lucrat însuși în ale istoriei și care singur represintă o pagină din cele mai frumoșe din istoria modernă a României.

Domnia-Ta, stimate Coleg, care ți-ai ales mai cu deosebire istoria neamului românesc ca ocupațiunea și munca principală a

vieții și care cauți renumele și autoritatea de scriitor în nararea și judecarea faptelor întimplate în decursul secolilor; Domnia-Ta ai intrat în mijlocul nostru prin o mare muncă, aceea de a te încercă să scrii pe rind rostul istoric al neamului românesc. Frumósă, dar grea încercare! căci numai cu încotul ies la lumină isvórele, putem dice îngropate până mai dēunăđi, și din lipsa cărora istoria noastră a stat mută atât amar de timp. Strămoșii noștri diceau: In magnis et voluisse sat est. Și noi putem adaoge: după ce România și-a luat un sbor puternic, după ce geniul neamului românesc nu mai geme încātușat, după ce am isbutit prin propriile noastre silințe și prin propria noastră muncă să ocupăm în lume o pozițiune nu numai respectabilă, dar necesară, îi va fi istoricului mai ușor să arate neamului adevărul lucrurilor petrecute, ca din cunoșcința celor întimplate și pățite să ne așezăm calea, pe care avem să pășim înainte cu siguranță și cu încredere în viitor.

Te salutăm cu toții de bună-venire în mijlocul nostru, stimate Coleg, și-ți dorim puteri necurmate spre îndeplinirea unei munci rodnice în câmpul sciinței, unei munci folositóre pentru neamul românesc.

Google

ACADEMIA ROMÂNĂ
DESPRE
TRANSMITEREA PROPRIETĂȚILOR IMMUNISANTE

PRIN

SÂNGELE ANIMALELOR IMMUNISATE

DISCURS DE RECEPȚIUNE.

lit. 20

ROSTIT ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 24 MARTIE 1895

DE

Dr. VICTOR BABEȘ

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĂSPUNSUL

D-LUI

NICOLAE KRETZULESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREȘCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16
1895.

Prețul 50 Bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DESPRE
TRANSMITEREA PROPRIETĂȚILOR IMMUNISANTE

PRIN

SÂNGELE ANIMALELOR IMMUNISATE

DISCURS DE RECEPȚIUNE

ROSTIT ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 24 MARTIE 1895

DE

Dr. VICTOR BABEȘ

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĂSPUNSUL

D-LUI

NICOLAE KRETZULESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16
1895.

*Maiestate,
Domnilor Colegi,*

Natura este una în toate manifestațiunile sale, deși fenomenele ei se proiectează neîncetat în mod foarte variat asupra câmpului fertil al creierului nostru, producându-se legături nenumărate între diferitele impresiuni, și o impresiune modificând pe cea-laltă, întocmai precum fenomenele naturii se lăgă și se modifică neîncetat. De aceea, clasificatiunile fenomenelor naturale, pe cari le facem pentru înlesnirea studiului, orî-cât de naturale ar fi ele, nu corespund faptelor și nu îndestulesc spiritul scrutător. Cu cât un învățat dominază mai mult știința sa, cu atât vederile sale devin mai largi, cu atât se întind ele mai mult peste marginile înguste ale specialității sale.

Cunoscerea profundă a naturii a rămas însă privilegiul unor indiviđi bine organizați, la cari s'a putut dezvoltă, împreună cu un vast domeniu de experiențe, o armonie perfectă între percepțiune și ideațiune, facultatea de a se emancipa de marginile convenționale ale specialității, de a distinge și de a critica cele percepute, precum și de a cunoște momentul când se pot trage concluziuni și generalisări din cele experimentate.

Un atare scrutător de elită eră Cobălcescu.

Regret că l'am cunoscut numai în ultimii ani ai activității sale. Infățișarea omului modest, mititel, cu ochii neliniștiți și scrutători, cu limbagiū precis și cu focul sacru de o convicțiune profundă, când eră vorba de vederi generale asupra științelor naturale, mi-a lăsat o impresiune neștersă și o mângăere.

Cobălcescu era necesarmente autodidact, căci înainte sa nici un Român din Moldova nu s'a fost distins în științele naturale, și

luptele sale împotriva pușinei priceperii a însemnătății studiului naturii, erau victorioase numai grație organizării sale bune și profunde sale convicțiuni. Ca băiat de 16 ani a înființat un mic laboratoriu de chimie și fizică, și la vârsta de 18 ani a ajuns profesor de aceste științe la liceul din Iași. Mai târziu a fost trimis la Paris, unde s'a specializat mai cu seamă în geologie și mineralogie. Intorcându-se în țară, după 3 ani de studiu, fu numit în anul 1868 profesor de geologie și mineralogie la Universitatea din Iași, post ce ocupase până la finea vieții sale. Și ca profesor, Cobălcescu căută, prin propriile sale mijloace, să rămână în curent cu știința și întreprinse studiul Carpaților, al cărui rezultat, publicat în comunicațiunile Institutului geologic din Viena, i-a procurat cetățenia lumii în specialitatea sa. În adevăr, cercetările sale erau originale, de multe ori prime, nu erau nicidecum nuanțe sau plagiate ale lucrărilor cunoscute, susținute de unii autori în străinătate prin complot personală, destinate a înșelă țara asupra importanței și activității sale și a obține succese locale, procedeu prea usitat în ziua de astăzi.

Lucrările lui Cobălcescu asupra terenurilor terțiare și asupra faunei malacologice, terenurilor neogenice, mult citate în străinătate, mai cu seamă însă studiul său asupra petrolului, vor rămâne opere de o valoare absolută și pentru care România anume îi datorează o recunoștință eternă. Asemenea meritele lui Cobălcescu ca primul geograf științific al României sunt netăgăduite și arată vederi largi și cunoștințele sale enciclopedice.

În timpurile din urmă, vădând pe Cobălcescu în boala sa lungă și recidivă, conversațiunea noastră se întindea de mai multe ori asupra concepției naturii și asupra legăturii între diferitele ramuri ale științelor naturale. Dezvoltarea filogenetică a organismelor și momentele ce intervin la formarea calităților distinctive ale speciilor, continuitatea luptei de existență și formele sub care lumea externă și anume microbii atacă pe indivizii, preocupa mult pe savantul bolnav. Încercasem a-l urmări și ajunsesem la vederi, care erau roditoare și pentru specialitatea mea.

Voiŭ fi dar în spiritul defunctului, începând subiectul ce mi-am ales pentru discursul meu de recepțiune în acest corp de înaltă cultură și cu cele mai înalte aspirațiuni, invocând nise idei generale, ce lęgă diferite doctrine ale sciinței naturale cu sciințele medicale.

Despre transmiterea proprietăților imunisante prin sângele animalelor imunisate.

Originea aparatelor de apărare ale organismului în contra microbilor patogeni.

În dezvoltarea organismelor trebuie să presupunem doi factori principali: tendința progresivă în dezvoltarea protoplasmei vie și lupta de existență a organismelor în contra influențelor vătămătoare ale lumii externe. Această luptă este tot atât de veche ca și primele organisme, și foarte curând după dezvoltarea acestora s'au născut anume ființe vii, care pot trăi numai în socotela altor organisme, așa în cât a trebuit să se stabilească de la început o luptă între aceste ființe parazitare și între celelalte organisme. Mai cu seamă microbii, prin locul lor inferior în șirul filogenetic al organismelor, prin simplitatea organizării lor, prin puținele lor exigențe, probază că provin din epoce geologice foarte depărtate. Ei, fiind în mare parte constrinși să trăiască în socotela altor organisme, cărora le produc bólele și mórtea, se pricepe că și lupta organismelor în contra acestor paraziți trebuie să-și fi având isvorul în primele epoce ale dezvoltării lumii organice.

S'a putut constata chiar în diferitele epoce geologice, nu numai prezența microbilor, dar și semnele efectelor lor asupra altor organisme.

Dacă microbii ar fi putut desfășura deplina lor acțiune asupra altor organisme, lumea organică s'ar fi stins de mult; a trebuit, ca în măsura în care organismele erau atacate de microbi, să se

desvolte la cele dintâi nisce arme potrivite, pentru a se apără in contra acestor din urmă, intocmai cum in lupta pentru existență s'aũ desvoltat la animale arme naturale pentru apărarea lor in contra organismelor mai mari, cari amenințăũ existența lor.

Dacă privim proliferabilitatea admirabilă a microbilor și devastațiunile enorme cauate de ei in timpul de epidemii, putem aprociã ce arme puternice aũ trebuit să se desvolte și să se moștenească la descendenți, pentru a rezistã microbilor și pentru a-i nimici in interiorul organismului. Precum avem organe pentru menținerea speciei noster, pentru dominarea lumii externe, pentru nutrițiunea și pentru apărarea noster in contra inamicilor noștri, tot așa trebuie să se fi desvoltat și diferențiat un aparat puternic pentru apărarea noster in contra dușmanilor noștri cei mai puternici, cari ne inconjorã și ne pândesc neincetat, adecã in contra bõlelor infecțioase.

Numai in acest șir de idei vom pricepe anume însușirile admirabile și nepricepute până acum ale organismului nostru.

Proprietatea cea mai prețioasă in acestã luptã este, fără indoialã, **immunitatea** și posibilitatea organismului de a se immunisã sau fortificã in contra bõlelor infecțioase. Acestã immunitate este ori inerentã, ori câștigatã. Dacă intr'o regiune bãltosã pot trăi omeni, se pot acclimatisã, pe când noii veniți se prãpãdesc de friguri, acestã ține, fără indoialã, de aceea cã generațiunile anteriore de indigeni aũ suferit de aceste friguri, s'aũ imbolnãvit toți, mulți aũ și murit, dar cei cari aũ rezistat aũ transmis rezistența lor, fortificatã încã prin trecerea bõlei, descendenților, așa in cât s'a desvoltat prin o selecțiune naturalã o generațiune resistantã. Același lucru se întimplã in urma unor epidemii trecătoare. Un microb patogen, făcând invasiunea sa intr'o regiune nebântuitã până acum de dinsul, va face la inceput victime numeroase; dar cei cari s'aũ însănătoșat și alți indiviđi rezistenți vor produce o generațiune mai resistantã, față cu care microbul va fi fără putere, epidemia se va stinge sau își va perde caracterul grav. Așa difteria, care erã teribilã la Bucuresci in penultimul deceniũ, și-a perdut mult din virulența sa;

casurii care trebuie să fie mortale într'un mod fatal și rapid, au devenit rari și indivizii sănătoși chiar posedă acum în organismul lor o substanță ce neutralizează otrava difterică. Am probat în anul 1890 (1) prin o experiență demonstrativă, cum descendenții sunt imuni sub influența calităților câștigate de părinți prin trecerea difteriei. Am putut constata, nu numai că puil unor iepuri, care au fost infectați de repetate ori cu difterie, nu mai mor dacă se infectează cu bacilul difteriei, pe când alte animale infectate în același mod se prăpădesc; dar am arătat că și efectul bacilului difteriei se poate transmite la puil. Am constatat anume, că și la difteria porumbeilor se nasc, după vindecarea difteriei, paralișii ale cefei și ale membrelor și că aceste paralișii se pot desvoltă și la puil animalelor vindecate de difterie. Considerând că paralișiile acestea sunt efectul unei substanțe chimice produse de microbul difteriei, am arătat că aceste produse au avut o acțiune chiar asupra puilor porumbeilor infectați și vindecați. Și microbul devine mai slab față cu omeni deveniți mai rezistenți; dar același bacil, găsind un teren nepreparat, nearmat în contra lui, își căpătă curînd forța sa primitivă, precum vedem acesta în părțile nordice ale Moldovei.

Așa bacilul cholerei va perde mult din virulența sa pe un teritoriū cu o igienă rațională și la omeni bine înarmați în contra sa; dar fiind introdus pe un teritoriū neglijat sau la omeni în condițiuni rele de igienă, va deveni teribil, ca și epidemiile cele mai devastatoare. În adevăr, același bacil, care n'a putut să se stabilizească la București, a putut încă în anul 1893 a decimă populațiunea Sulinii.

Immunitatea poate dar să depindă de condițiuni de igienă externă, care permit desvoltarea microbului în jurul nostru, sau poate fi internă, adică în organismul nostru. Și immunitatea organismului poate fi de mai multe feluri: 1) O immunitate naturală, adică rezistența unei specii de animale în contra unei bôle microbice, din cauză că căldura corpului acestor animale este mai mare sau mai mică

---

(1) *Zeitschrift für Hygiene.*

decât aceea cerută pentru dezvoltarea microbilor în cestiune, sau din cauza unei condițiuni chimice a țesuturilor ce nu convin acestor microbi. Așa Pasteur arătase, că paserile cari au o temperatură mai mare decât aceea ce convine bacilului cărbunelui, resistă injecțiunii, dar dacă răcim animalul, el va căpeta această boală. Același lucru am arătat pentru tetanus; bróscele infectate cu tetanus nu capeta boala decât dacă sunt expuse la o temperatură mai înaltă, la care bacilul tetanusului se înmulțese și produce substanțe otrăvitoare. 2) Immunitatea generală, care va consta într'o viață regulată, igienică, curată și mai cu sémă într'o stare de sănătate bună, care involvă o rezistență remarcabilă în contra invasiunii microbilor. 3) Felul al treilea de imunitate, ce ne va ocupa mai de aproape, este aceea «specifică», adecă calitatea câștigată sau moștenită de rezistență în contra unei anumite bóle.

Immunitatea specifică.

Acest fel de imunitate este basată pe prezența în organism a unui aparat special, ce produce substanțe capabile de a neutralisá efectele microbilor. Atari substanțe circulă în sângele animalelor și ómenilor sănătoși, precum acesta erá demonstrat de Grohman. E adevărat că această putere microbicidă a sângelui nu e tare, așa în cât, dacă amestecăm o cantitate de microbi cu sânge, microbii vor slăbi, o parte din ei vor și muri, dar după câte-va ore microbii încep din nou să se înmulțescă. Unele animale au un sânge mai forte decât altele în contra unei anumite bóle.

În adevăr, Richet și Héricourt afirmă că au putut transmite calitățile sângelui forte prin injecțiunea sa la un alt animal cu un sânge mai slab, așa în cât acest din urmă animal a putut resistá în contra infecțiunii cu un microb, care alt-fel l'ar fi omorit.

Sângele, și în genere țesuturile organismului, câștigă această forță în contra unui microb în diferite moduri, și anume prin diferitele proceduri de vaccinațiune, de immunisare și de vindecare prin substanțe specifice. Trebuie să notăm însă, că de multe ori

animale foarte sensibile față cu acțiunea unui microb aș un sânge bactericid, pe când alte animale cu o imunitate naturală nu posedă sânge bactericid, fapt ce se va explica mai de vale.

Imunitatea s'a putut câștiga întâi prin obișnuire cu un microb, adică prin vaccinațiune. Așă Pasteur, injectând la găini microbi slăbiți de cholera găinilor și apoi microbi din ce în ce mai virulenți, a făcut că organismul a devenit destul de tare de a se lupta și în contra microbilor celor mai virulenți. Dar prin ce mecanism s'a câștigat această obișnuință? Metschnikoff crede că există în organism un fel de celule, pe care le numește fagocite, un fel de armată de apărare a organismului. Aceste celule s'ar transporta imediat după introducerea microbului la locul amenințat și ar mânca și digera acești microbi. Obișnuindu-se apoi a distruge microbii din ce în ce mai virulenți, aceste celule ar deveni capabile a mânca în sine și microbii cei mai virulenți. Această ipotesă însă nu se poate admite în teză generală, căci s'a probat în urmă că se poate vaccina și cu substanțe chimice, solubile, produse de microbi. Pentru acest scop filtrăm o cultură saș, cum aș făcut Salmon și Smith pentru cholera porcilor, o încălțim până ce microbii mor și rămân numai substanțele otrăvitoare produse de microbi. Apoi introducem o cantitate mică la început și din ce în ce mai mare în corpul animalului, ce voim să vaccinăm.

În acest cas se dezvoltă în sânge, treptat, o substanță chimică, ce neutralizează efectul microbilor virulenți, introduși mai târziu în organism. La începutul anului 1889 am probat, că putem vaccina în contra turbării asemenea cu substanțe chimice, și pornind de aici, ne-am întrebat dacă prin această substanță chimică nu se produce o altă substanță vaccinantă.

Mi-am ăis mai departe, că substanța vaccinantă nefiind alt ceva decât substanța toxică atenuată, această substanță trebuie să producă o obișnuință a organismului în contra acestei substanțe toxice, întocmai cum organismul se obișnuiesce cu morfina saș cu arsenicul. Obișnuința acesta ar pute produce același efect ca și aclimatizarea despre care am vorbit.

În ce constă însă această obișnuință? Oare substanța atenuată sau chiar virulentă, cu care am reușit să imunizez animalele în contra turbării, schimbă chimismul organismului, așa în cât substanța virulentă sau microbul nu-și mai poate desvoltă acțiunea; sau oare celulele organismului au devenit capabile să distrugă în urma obișnuinței substanța toxică împreună cu microbii?

Immunizarea cu sânge în contra turbării.

Tot în anul 1889 (1) am descoperit un fapt, care-mi explică de o parte procedeul imunizării și care de alta aduse folose imense în prevenirea și vindecarea bolilor infecțioase.

M'am întrebat, dacă prin vaccinare nu se produc oare substanțe nouă, substanțe cari ar fi în stare să neutralizeze substanțele toxice ale microbului, și dacă, în consecință, lichidele sau celulele animalelor imunizate împotriva unei boale infecțioase nu vor fi în stare să transmită imunizarea la alte animale, întocmai precum o substanță antitoxică, un antidot, paralizează acțiunea unei substanțe otrăvitoare? Avantagiul unui atare procedeu ar fi, că am pute lucra în contra unei substanțe foarte vătămătoare cu o substanță cu totul inofensivă, adică cu sucurile sau celulele unui animal imunizat, sănătos. Am făcut pentru acest scop o serie de experiențe, din cari am publicat în «*Analele Institutului Pasteur*» pe cele următoare:

1) Doi câni vaccinați și revaccinați au furnizat materialul vaccinal.

În timp de 6 zile, în fie-care zi, s'au luat de la acești câni 10 grame de sânge din vena jugulară; câte 5 grame au fost injectate la alți doi câni sănătoși și nepreparați.

A șaptea zi acești doi câni, împreună cu un alt câne, care a servit de control, au fost inoculați prin trepanațiune cu virusul de turbare din creierul unui câne turbat.

Animalul de control a murit de turbare la 16 zile după ope-

---

(1) *Annales de l'Institut Pasteur.*

rațiune, unul din câni vaccinați a 20-a zi și cel-lalt câne vaccinat trăesce și astăzi.

2) Doi iepuri de casă capătă șapte zile de-arindul, zilnic, câte 4 grame sânge din câni vaccinați; acești iepuri, împreună cu alți doi de control, sunt injectați sub piele cu virusul de turbare. Celo două animale de control au sucombat de turbare la 8 și 22 zile după injecțiune, pe când cei vaccinați au trăit 50 și 62 zile și au murit de alte bôle, căci creerul lor nu erà virulent.

3) Patru câni, cărora li s'a ras capul, au fost puși împreună cu un câne turbat și au fost mușcați la cap, căpătând lesiuni multiple și profunde. (Atari câni capătă turbarea cu siguranță). Doi din acești câni au rămas netractați, servind la control. Cel-lalți doi câni au fost tractați cu sângele animalelor vaccinate timp de șapte zile. Cei doi câni de control au sucombat de turbare la 16 și 28 zile după mușcătură, pe când cei doi câni tractați cu sânge au resistat, unul murind mai târziu de altă bôle și unul fiind sănătos și astăzi.

Am urmărit cu aceste experiențe și un alt scop. Se scie că tractamentul antirabic al lui Pasteur se practică introducând în organismul ómenilor mușcați substanța virulentă atenuată, iar în casuri grave ajungem până la substanțe foarte virulente, cari introducându-se în organismul omului mușcat, ar puté avé óre-cari inconveniente.

Sângele însă al animalelor sănătóse, vaccinate în contra turbării, nu produce nici un inconvenient.

Mai departe, tractamentul lui Pasteur duréză mai multe săptămâni și substanțele vaccinale își exercită efectul lor numai 1 — 2 săptămâni după terminarea tractamentului, așa în cât în casuri de mușcătură grave, mai cu sémă la cap, tractamentul devine de multoró insuficient, din causă că bóla eclatéză înainte de ce vaccinul ar puté să-și producă efectul.

Substanța imunisată din sânge își manifestă însă efectele aprópe imediat, așa în cât inlocuesce în mod avantajios metoda lui Pasteur. Acțiunea repede a sângelui imunisat am putut'o probá ușor, amestecând sângele animalelor imunisate cu virus fix. În acest cas vi-

rusul fix își perde imediat virulența, așa în cât amestecul acesta injectat la animale devine inofensiv.

Am întrebuințat acest tractament încă în anul 1890 la 30 persoane mușcate în mod teribil în Bucovina de un lup turbat, și am putut salva pe toate aceste persoane, pe când dintre persoanele tratate numai după metoda lui Pasteur, 3 au sucombat de turbare înaintea sfârșitului; asemenea a murit și unica persoană care nu s'a supus tractamentului.

Am câștigat dar prin descoperirea mea un alt mijloc foarte efice pentru tratarea ómenilor mușcați.

Metoda, așa cum am descoperit-o, era deja basată pe nisce proceduri preliminare importante.

A trebuit să ne întrebăm, dacă în tot-deauna sângele cânilor vaccinați are același efect, sau dacă eficacitatea sângelui este diforită, și anume de ce depinde efectul terapeutic mai mare sau mai mic al acestui sânge?

Mi-am ȃis că, întocmai precum rezistența organismului crește în contra otrăvurilor prin o obiċnuință lentă și continuă, așa și forța de rezistență a organismului în contra unei infecțiuni trebuie să crească prin obiċnuință, adecă prin vaccinare îndelungată, și precum pentru obiċnuirea organismului cu doze mari de otravă trebuie să ajungem încetul cu încetul la aceste doze mari, tot așa și pentru obiċnuință și rezistență față cu infecțiuni trebuie să ajungem cu încetul la doze mari și toxice de substanțe imunisante.

Acest principiu era bine cunoscut de Pasteur și aplicat în tractamentul forte al turbării. În adevăr, când am comunicat d-lui Pasteur metoda mea de tractament forte al turbării cu doze amestecate și de multe-ori repetate și ajungând până la aplicare de substanțe foarte virulente, d-l Pasteur mi-a răspuns cu data de 28 Maiu 1888: «Vous me demandez de vous communiquer les détails de notre propre traitement; celui que vous avez suivi a bien des rapports avec celui qui nous sert depuis des mois.» Înșã d-l Pasteur nu merge cu tractamentul seú până la aplicarea măduvelor prospete, adecă de virus de totã virulența; pe când noi întrebuințãm în ca-

surî grave și atarî substanțe. D-sa ȃice: «En résumé, nous employons des traitements intensifs par quantités, mais les ayant reconnus suffisants et efficaces, nous ne descendons pas aux moelles de deux et d'un jour.» D-l Pasteur nu are însă a face în tractamentul antirabic cu mușcăturile teribile de lup turbat, carî sunt atât de frecvente la noi. Cred că în atarî casurî și d-l Pasteur ar merge în tractamentul seû până la aplicarea măduveî prôspete a animalelor infectate cu virusul de pasagiû. Eû insumî, pentru a asigura eficacitatea tractamentului în atarî casurî grave, procedez în modul următor: tractamentul dureză o lună de ȃile, fiind injectate în fiecare ȃi cantităîi marî de vaccin și mergênd treptat la inocularea măduvelor din ce în ce mai virulente. Dejà în a 3-a—5-a ȃi după începutul tractamentului, ajungem la inocularea virusului neatenuat. Apoi începem o a doua serie de tractament, mergênd iar în 5—7 ȃile până la măduvele prôspete, și acest metod se repetă până la sfîrșitul tractamentului.

Noî nu ne temem a merge până la incorporare de virus fix, căci am observat, întocmai ca și d-l Roux, că câniî se pot vaccina într'un mod fôrte perfect, injectându-le în anume locurî lipsite de nervî numai dose marî și repetate de virus fix, fără a le da mai înainte virus atenuat saû vaccin.

Din acestea recese, că pentru noi un om saû un animal bine vaccinat și revaccinat este acela care trebuie să fi primit:

1) Un tractament sistematic în timp de o lună saû de mai multe lunî;

2) Cantităîi marî de vaccin; în casurile grave din anul 1889 am dat până la 30 grame de emulsiune de măduvă pe ȃi;

3) Trebuie să fi primit și virusul tare în dose repetate și crescênde.

Tôte aceste erau bine stabilite la sfîrșitul anului 1889, când am început încercârile mele de a imunisă animalele cu ajutorul sângelui animalelor vaccinate și revaccinate, adecă carî aû fost supuse la un ast-fel de tractament.

Ca și orî-ce descoperire importantă, și acesta a trebuit să aibă precursorî și să se anunțe prin diferite indiciî și constatârî anteriore.

Lucrări premergătoare seroterapiei. Perfecționarea metodei.

Așa, am spus deja că Grohman a constatat că sângele animalelor sănătoase e capabil să omore microbii și Richet și Héricourt au știut să vindecă iepuri de casă infectați cu stafilococul alb, care produce o septicemie experimentală, injectând în peritoneul lor o cantitate de sânge de câne (Comptes rendus, 1888 și 1889). Însă acești autori au căutat să arate că sângele cânilor necratați mai înainte vindecă bóla, și deși la sfârșitul lucrărilor spun că li se pare că animalele, cari au trecut prin bóla, ar avea un sânge mai eficace, nu au spus nici un cuvânt dacă acești câni erau imunizați. Așa fiind, lucrarea lor nu are nici o valoare pentru seroterapie și nu poate trece decât ca o lucrare premergătoare descoperirii seroterapiei. În adevăr, în urma ultimei mele reclamațiuni de prioritate la Academia de medicină din Paris, acești domni n'au mai răspuns.

Nuttal a constatat deja în anul 1884, că diferite feluri de sânge au o acțiune diferită asupra microbilor, așa serul de sânge de câne nu prea împedecă dezvoltarea bacilului cărbunelui, pe când sângele de iepure distruge acești microbi cu mare energie.

Metschnichoff a mers mai departe și a arătat în anul 1887, că bacilul cărbunelui e distrus în sângele oilor vaccinate în contra cărbunelui. Însă aceste experiențe s'au făcut în epruvete și nu în animal și nu erau nici pricepute nici utilizate.

În anul 1889 am făcut experiențele amintite mai sus, din cari rezultă într'un mod sigur: 1) că putem vaccina câni în contra unei infecțiuni sigure și mortale prin injecțiuni repetate cu ser de animale vaccinate și revaccinate în sensul arătat mai sus; 2) că putem imuniza chiar câni cari au fost infectați mai înainte într'un mod sigur prin același procedeu, cu alte cuvinte *sângele animalelor imunizate în contra unei bóle infecțioase are proprietatea de a transmite această imunitate și altor animale susceptibile pentru aceeași infecțiune. Acest sânge immunizator este eficace chiar împotriva unei infecțiuni anterioare, posedă adecă nu numai calități profilactice, dar și terapeutice.* Această lucrare era însă puțin cunoscută, așa în cât la sfârșitul

anului următor 1890, Behring și Kitasato (1), făcând o comunicațiune asupra tetanusului, descriu asemenea nu numai metode de vaccinare prin infecțiunea cu culturî atenuate de tetanus, ci anunță ca o descoperire a lor imunizarea animalelor cu ajutorul sângelui său serului de sânge al animalelor imunizate.

Lumea științifică și mai cu seamă Behring, insistând asupra acestei constatări și ignorând lucrările mele anteriore, a dezvoltat apoi mai departe acest principiu, l'a aplicat la alte bóle și proclamă sub numele de «lege a lui Behring» *principiul descoperit de mine* și care din ce în ce căpătase o importanță mai mare. Inșă nici eu nu am încetat a mă ocupa mai departe cu dezvoltarea descoperirii mele. Considerând că grație descoperirilor epocale ale d-lui Pasteur, turbarea, din o bóla misterioasă, a devenit bóla cea mai bine cunoscută în ceea ce privește localizarea virusului și regularea efectelor sale, am căutat să perfecționez metoda imunizării cu sângele animalelor imunizate împotriva acestei bóle. Înainte de toate am profitat de constatarea d-lui Charrin, că substanțele eficace din sânge se găsesc anume în serul sângelui, așa în cât am lucrat mai mult cu această substanță decât cu sângele. Am căutat mai departe să fortific într'un mod regulat puterea imunizătoare a sângelui; în acest scop am repetat, în timp de mai mulți ani, la mai mulți câni, vaccinațiunea antirabică, și la anume câni am înlocuit acest tractament cu injecțiuni de multe-ori repetate și în doze crescende cu virus forte.

A rămas cestiunea, dacă nu există un mijloc bun pentru a aprecia în mod matematic valoarea imunizantă a sângelui obținut. Prin încercări comparative și repetate, am ajuns în fine, în anul 1891, la următoarele conclusiuni: 1) câniľ aũ un sânge cu atât mai eficace cu cât mai multe substanțe vaccinante și cu cât mai multă substanță virulentă aũ primit; 2) o lună sau câte-va luni după ultima vaccinațiune, câniľ noștri posedă un sânge mai eficace decât imediat după vaccinațiune. Acest fapt coincide cu faptul găsit mai înainte

---

(1) *Deutsche med. Wochenschrift.*

de d-l Pasteur, că la ómenii tractați împotriva turbării, efectul tractamentului se manifestă anume 14 zile după sfirșitul tractamentului; 3) că sângele imunizat neutraliséză și în afară de corpul animalului virusul fix amestecat cu dînsul. Adecă, luând puțin ser sanguin de la un cîne forte vaccinat și amestecând acest ser în epruvetă cu virus fix, amestecătura acéstă injectată sub meningele animalelor nu mai produce turbarea.

În același timp am mai experimentat pentru a găsi explicarea fenomenelor ce se petrec la acéstă imunizare. Am introdus anume măduva animalelor mórte de turbare în sacul limfatic al bróscelor și am găsit, că acolo aceste substanțe nu sunt distruse decăt fórte încet și că încercă o atenuare succesivă, așa în cât pot fi întrebuințate pentru vaccinare în contra turbării; din contra, atare substanțe introduse în corpul animalelor cu sânge cald se comportă în mod diferit; la animalele imunizate substanța infecțioasă se atenuéză asemenea, și anume mai repede decăt la bróscă, pe când la animalele neimunizate își păstréză totă virulența.

Pot să trec aici presto diferitele metode de atenuare ale virusului rabic pentru a obține o imunizare mai eficace. Cu tóte că Tizzoni pretinde că a găsit o metodă de atenuare fórte eficace, amestecând virusul fix cu sucucul gastric, cercetările nóstre au arătat că acest mijloc nu este mai bun decăt metoda d-lui Pasteur, și că mijlocul cel mai bun de vaccinare cu virus atenuat constă întru a injecta animalelor dose crescende de virus fix în țesutul celular sau în vene.

Câni, car, după cercetările mele anteriere, mor dacă li injectăm de odată cu 100 grame de virus fix, suportă cantități mari de acéstă substanță, cu condițiune însă ca, începënd cu dose mici, să ajungem treptat la dose mari.

Serul obținut de la aceste animale posedă calități importante. Dejá în anul 1892 Tizzoni și Centanni, basați pe cercetările mele, au ajuns să vaccineze iepuri de casă mai sigur decăt cu metoda d-lui Pasteur și afirmă, că cu serul de sânge al acestor iepuri ar puté nu numai vaccina cu siguranță, dar că sunt în stare să vindece chiar și turbarea manifestă. Trebuie însă considerat, că acești autori

nu întrebuițeză metode absolut sigure pentru a documenta această afirmare. Noi numai atunci suntem siguri că am vindecat un iepure de casă de turbare, dacă inoculăm între meningele animalului un virus forte a cărei acțiune o cunoștem bine. Numai febra descoperită de mine și de Högyes și numită «febra terminală», o privim ca prima manifestare a bólei, și numai dacă serul injectat în acest stadiu vindecă animalul, putem vorbi de vindecarea bólei manifeste. Dar există și o altă febră descoperită de mine și numită febra *premonitoare*, care apare câte-va zile după infecțiune, anume atunci când infecțiunea eră mai slabă. Această febră trece și dă loc unei stări de sănătate, și numai mai târziu poate să apară febra fatală terminală. Resultă de aici că, dacă Tizzoni și Centanni vindecă animalele la cari a apărut această febră, acești autori nu vor fi vindecat turbarea manifestă, ci numai turbarea în stadiul de incubatiune, ceea ce am făcut eu cu mult înainte lor.

Cu metoda noastră nouă, adică prin immunisări forțate și având ca probă a activității serului principiul descoperit de Ehrlich, că serul immunisant paraliză și într'o epruvetă efectul unei masse anumite de virus, suntem însă în stare să vindecăm chiar turbarea manifestă, procedând pentru acesta în modul următor: Un virus cu o acțiune forte regulată, virusul de pasagiū, este introdus prin trepanatiune sub dura-mater. A 4-a zi după acesta apare febra terminală. Atunci se injectă sub pielea animalului 3 gr. de ser immunizat și în ziua următoare aceeași doză. Animalul, la care a început deja paralizia, se restabilește și resistă de aici înainte unei noue injectiuni. Un atare animal, fiind injectat cu o cantitate mare de virus tare, nu mai more de turbare, și fiind repetat acest procedeu, animalul ne va da un sânge immunizat de o valoare mare și de multe ori superiőră celui cu care eră immunizat.

Cu cantități mai mari, spre exemplu de un sânge immunizator a cărui valoare este de 10 unități, adică din care un gram neutraliză în epruvetă 10 grame de virus fix, am ajuns odată să vindec și câni la cari turbarea este deja manifestă, adică cari după o injectiune intracraniană încep să aibă, după timpul cunoscut, 12—14

șile, simptomele cele dintâi de turbare, refusând mîncarea și arătînd o stare de iritațiune neobicinuită.

La atari animale trebuie însă o cantitate mai mare de ser, în raport cu mărimea lor. Dacă un gram de sânge immunisază sau vindecă un iepure de casă de 1000 grame, atunci pentru vindecarea unui câne de 10 kilograme va trebui 10 grame de ser immunisante. Pentru un om la care turbarea a început dejă a se manifesta, ar trebui atunci o injecțiune de 60 grame aproximativ din acest ser. Trebuie însă pentru acesta, ca un atare om să vină în tractament imediat după ce s'a manifestat primele simptome de turbare.

Greutățile perfecționării metodei.

În adevăr, nimic nu se opune la această încercare la om, nu trebuie însă ca speranța de succes să fie prea mare, căci lucrurile nu se petrec tot-deauna în natură așa precum ne așteptăm în urma unui experiment reușit.

Așa spre exemplu Behring, care a aplicat principiile de seroterapie asupra omenilor atinși de tetanus, pretindea că o anumită cantitate de ser immunisator, câștigat de la animalele immunisate în contra acestei bôle, ar trebui să vindece și pe omul tetanic. Cu regret însă constat, că s'a înșelat și că numai omenii cari presint un tetanus mai puțin grav, mai chronic, se vindecă în urma seroterapiei. Asemenea și Tizzoni, încercând aplicarea serului la această bôlă, n'a avut decât rezultate aparente, adevă în formă de tetanus mai benigne, cari se vindecau probabil și fără aplicarea acestui tractament.

Cu alte cuvinte, trebuie să admit că eficacitatea tractamentului nu depinde numai de valoarea serului și de greutatea animalului de immunisat, ci și de alți factori, între cari gravitatea infecțiunii, mersul mai repede sau mai lent al bôlei; de asemenea și felul animalului trebuie să jöce un rol însemnat. S'a constatat anume (Rummo), că sângele sau serul de sânge al diferitelor animale nu este în tot-deauna indiferent față cu organismul și că sunt animale

al căror sânge este toxic pentru anumite alte animale. De un atare sânge, orî-cât de imunizat ar fi, se va îmbolnăvi animalul de imunizat și toxicitatea sângelui va nimici efectul antitoxinei cuprinse în el.

Am stabilit în adevăr, că un sânge conținând substanțe imunizante în contra unei bôle va fi cu atât mai eficace, cu cât specia animalului se apropie de specia animalului de imunizat. Așă, când pentru imunizarea ômenilor mușcați de lup turbat am întrebuințat sânge de om imunizat în contra turbării, am avut mai bun succes decît aplicând în acest scop sângele cânelui imunizat.

Și Behring a cređut că a aflat o regulă în ceea ce privesce valórea sângelui diferitelor animale; dicea anume că sângele unui animal póte să câștíge prin imunizare o valóre terapeutică cu atât mai mare, cu cât mai sensibil eră acest animal pentru bóla în contra căreia îl imunisăm. S'a înșelat însă și a trebuit să recunóscă că, spre exemplu, calul, care nu este sensibil în potríva difteriei, póte să dea un ser fórte eficace în contra acestei bóle, mai eficace decît óia, care este fórte sensibilă față cu toxina difteriei.

La tóte aceste încercări, eú m'am găsit într'o situațiune destul de grea, căci deși eram cel dintăiú care am descoperit valórea sângelui imunizat, totuși nu mă puteam folosi fără modificări de descrierile făcute mai târđiú pentru alte bóle infecțioase.

Turbarea este fără îndoială o bólă infecțioasă, contagiósă, o bólă prin plăgi particulare, dar îi lipsește o calitate importantă a multor bóle infecțioase, adecă nu s'a găsit încă microbul turbării.

Nu suferă nici o îndoială că trebuie să existe un microb al turbării, dar este greú de constatat. Presupun că se va găsi în interiorul unor noduli micí caracteristici, descoperiți de mine în crecerul animalelor turbate; am și văđut acolo, în mijlocul celulelor nervóse, niște corpusculi particulari, dar de aici până a poté dice că s'a găsit microbul turbării este încă departe.

Va să dică, nu posedăm culturí de microbul turbării, cu cari aș fi putut experimenta, și pe care l'aș fi putut întări spre a câștigă o substanță concentrată și fórte eficace pentru imunizare.

A trebuit, pentru ca să mă lámuresc, să întrebuințez pentru

immunizare, în loc de culturî atenuate și virulente, măduva și crecerul animalelor turbate, cari pentru mine represintă culturile microbului în interiorul organismului. Numai prin trecerea acestui virus prin corpul purcelului de India, am putut obține un grad și mai tare de virulență decât acela obținut de d-l Pasteur; dar prin nici o metodă artificială n'am reușit să concentrez și să întăresc în consecință virulența materialului meu. Deși regret acest inconvenient, nu pot să mă plâng de insuficiența metodei întrebuintate, căci substanța crecerului animalelor noastre poate concura cu virulența unei culturî. Inadevăr, din toxina difteriei, cu care se immunisază animalele pentru a pute da un sânge immunisat, trebuie 0,1 gr. pentru a produce mórtea unui purcel de India; pe când dejă 0,01 gr. din măduva animalelor noastre produce turbarea la aceeași specie de animale.

Inainte de a merge mai departe în comparațiunea turbării cu alte bóle infecțioase din punct de vedere al seroterapiei, voi expune în scurt ceea ce s'a obținut în acéstă privință pentru alte bóle infecțioase.

Tetanus. Neutralizarea toxinelor. Vaccinarea prin toxine neutralizate.

În Septembrie 1890, Behring și Kitasato au aflat că serul sanguin al animalelor immunisate în contra tetanusului, injectat fiind la alte animale sănătóse, sau dejă infectate cu bacilul tetanusului, immunisază și aceste animale.

Greutatea cea mai mare eră immunizarea sau vaccinarea animalelor destinate la furnizarea serului. Fără a intră în diferitele încercări și metode găsite pentru acest scop, voi aminti numai pe cea întrebuintată de mult de Baccelli, care injectază la ómenî bolnavi de tetanus cantități mari de acid fenic. Eú însumi, împreună cu d-l Pușcariú, descoperind că și cânele poate căpeta tetanusul, am putut vindecá prin acésta metodă mai mulți câni bolnavi de tetanus și, întrebuintând atari injecțiuni la ómenî bolnavi de tetanus, am obținut mai multe vindecări.

Behring a introdus în immunisarea în contra tetanusului un principiu, ce eră întrebuițat de mult la vaccinarea în contra cărbunelui, adecă amestecarea culturilor cu substanțe antiseptice, cu scopul de a slăbi aceste culturī, anume acid fenic, trichloridul de iod (Behring), sau soluțiune de iod (Vaillard și Vincent). Prin acest mijloc produce o slăbire a virulenței; și, întrebuițând pentru vaccinare o serie de culturī amestecate cu cantități măsurate de trichlorid, începând cu cele mai mult slăbite și mergând până la culturī virulente, obținem o immunisare remarcabilă a animalelor întrebuițate. Cu cât ne apropiem mai mult de culturī virulente, cu atât imunitatea animalului devine mai tare, și dacă, cum face Ehrlich, urmăm tractamentul introducând cantități din ce în ce mai mari de culturī virulente, ajungem în fine la o immunisare forțată, așa în cât se acumulează în sângele animalului o cantitate mare de substanțe immunisătoare.

Idea lui Behring, că nu trebuie prea mult immunisate animalele pentru a se produce mult ser antitoxic, nu eră, așa se vede, justificată. D-l Behring crede, că dacă un animal este mult immunisat în contra unei bóle, se apropie de un animal immunisat natural, al căruī sânge nu este antitoxic, însă încercările lui Vaillard și Roux, precum și ale lui Aronson, au arătat, că și animalele cari nu capătă o anumită bolă pot da un ser foarte antitoxic, dacă li se injectează cantități mari de toxină. Așa, autorii francesi au arătat că găina, care nu este susceptibilă pentru tetanus, dacă se tractează cu cantități mari de toxină de tetanus, capătă un sânge foarte antitoxic, și chiar Behring întrebuițează acum calul, aproape autoimun în contra difteriei, pentru producțiunea serului anti-difteric. Din această constatare reese, că avem să ne preocupăm în timpul immunisării, dacă animalul este sau devine imun în contra bólei cărei vaccinăm. Este adevărat că animalele, după ce au fost immunisate și după ce dau sânge foarte immunisant, încetază cu timpul să furnizeze atare ser; această slăbire a serului produs provine probabil din schimbarea sângelui după atâtea venisețiuni și din alte momente necunoscute,

nicl decum însă din cauză că animalul devine așa dîcînd autoimun, cum pretinde Behring.

În timpul imunisării se observă fenomene interesante asupra animalelor. După injecțiunea de vaccin, animalele capătă anume simptome, precum febră, slăbiciune trecătoare, și în timpul acestor bôle de vaccinațiune, sângele încercă ore-carî modifi cațiunii. Anume serul se desparte mai greu de chiagul sîngelui și valôrea imunisătoare a serului este în acéstă epocă scăzută; după trecerea acestei stări de reacțiune, acéstă valôre devine în timp de câte-va zile din ce în ce mai mare, până când ajunge la un grad mai mare decât ce avea înainte vaccinațiunii; apoi scade puțin, pentru a rămâne stabilă mai multe săptămâni sau luni și tot mai mare decât înainte vaccinațiunii. Dacă nu mai urmăim cu tractamentul, substanța immunisantă aflătoare în sânge se eliminază prin secrețiunile organismului, însă se și reproduce, dar din ce în ce mai puțin, așa în cât, după un timp ore-care, animalul nu mai păstrează în sânge decât o cantitate mică de substanță immunisătoare.

Dacă însă urmăim cu vaccinațiunea, întrebuițînd o dosă mai mare sau mai tare de cultură decât cea din urmă, vom pute observa din nou o scădere rapidă a valôrei immunisante a sucurilor animale, și apoi o creștere de-asupra gradului de imunitate și de valôre immunisătoare obținută prin ultima vaccinațiune. Pentru a ridică repede forța immunisantă a sîngelui, este bine de a repetă injecțiunile vaccinante tocmai în momentul în care valôrea sîngelui ajunsese la gradul cel mai mare. Acéstă regulă, găsită de Brieger și Ehrlich, ne indică tot de odată timpul în care trebuie luat sângele animalului cu scopul de a immunisa sau de a vindecă alte animale. Vom alege adecă pentru scóterea sîngelui immunisator momentul, când a dispărut cu totul febra, slăbiciunea și inapetența, produse prin ultima injecțiune. Lăsăm apoi sângele să stea o zi la recelă și apoi ridicăm cu pipeta serul ales, care se pôte apoi amestecă cu acid fenic 0,5 la sută sau mai bine după Aronson cu tricresol.

Bacilul tetanusului aparține grupului microbilor carî nu se rês-pîndesc în corpul animalelor, ci rămân localisați în plaga prin care

aă intrat, producând acolo substanțe toxice cari se resorb și produc simptomele bôlei. Dacă filtrăm o cultură de tetanus, vom află în filtratul, unde nu se mai găseasc microbii tetanusului, o cantitate cu atât mai mare de otravă, cu cât cultura e mai veche și cu cât bacilul cultivat eră mai virulent. Cu acest filtrat producem bôla tot așă sigur ca și cu bacili, și putem vaccina cu acest lichid tot așă bine ca și cu bacili, și prin injectare de ser antitetanic putem vindecă tot așă de bine bôla produsă de otrava tetanusului ca și pe acea produsă prin introducerea bacilului.

Tetanusul este dar o intoxicațiune și serul care lucră în contra substanței toxice se pôte numi și antitoxină. Constatarea lui Ehrlich, că antitoxina neutralisază și în epruvetă toxina, a fost întrebuintată apoi de Behring pentru aprecierea valorii antitoxinei.

Mai înainte Behring a apreciat gradul imunisării prin antitoxina sângelui într'un mod destul de complicat. D-sa numia unitate de immunizare cantitatea de ser capabilă de a pune pe un animal în stare să supôrte acțiunea dozei celei mai mici de toxină, ce produce încă mórtea unui animal de aceeași greutate. Dacă antitoxina eră în stare să aperse în contra dozei duble de toxină, atunci serul avea valoarea de două unități vaccinale, și animalul ce suportă în urma imunisării o dosă de două ori mortală de toxină, va avé un grad dublu de rezistență. Pentru a avé o apreciere mai generală a *valorii* unei antitoxine, s'a socotit apoi valoarea antitoxinei pentru o anumé greutate a animalului. Dacă un gram de antitoxină eră în stare să immuniseze un gram de animal în contra dozei minime mortale de toxină, atunci valoarea acestui ser eră de un ser normal; dacă însă un gram de ser vaccinază spre exemplu un iepure de 1000 grame în contra unei cantități minime mortale de toxină, acest ser va avé valoarea de 1000 de unități antitoxice. Deși Behring vorbiă de această măsură ca de ceva absolut și matematic, noi nu putem să privim această determinare decât ca fórte relativă și variabilă. Anume toți factorii esențiali ce intervin la această determinare sunt variabili.

Sunt animale de aceeași specie mai rezistente decât altele,

aşa în cât pentru un animal trebuie mai multă toxină decât pentru altul, ca să-l omore; toxina nu are în tot-deauna aceeaşi toxicitate şi toxicitatea variază şi se slăbeşte în anume împrejurări, aşa sub influenţa luminei şi căldurii, şi antitoxina este supusă aceleiaşi influenţe. Din toate aceste cauze, şi *titrarea* acestor substanţe va da un rezultat mai puţin sigur decât presupunea Behring şi colaboratorii săi. Este cu mult mai uşoră, deşi nu cu mult mai sigură, *aprecierea* valorii unui ser antitoxic prin cantitatea de toxină pe care o neutralisează în epruvetă, precum am arătat-o mai sus, când vorbiam de imunizarea în contra turbării.

Dacă amestecăm spre exemplu 1 gram de toxină tetanică, din care o anumită cantitate omoră un iepure de 1000 grame, cu 1 gram de antitoxină, şi dacă acest amestec, injectat fiind la un animal susceptibil, nu mai produce mărta animalului, atunci vom avea a face cu ser de o valoare de o unitate.

Dacă 0,01 gram din toxina întrebuinţată omoră 1 kilo de animal, atunci 0,01 gram de ser anti-tetanic, ce imunisează asemenea 1 kilo de animal, va avea valoarea de 100.000 unităţi imunisante, adică o unitate neutralisantă va fi egală cu 100.000 de unităţi imunisante.

Neutralizarea aceasta nu se poate însă compara, precum a făcut-o Behring, cu o neutralizare chimică, cum un acid ar neutraliza spre exemplu o bază, formându-se un corp neutral; nici nu putem dice în general, că fie-care antitoxină din sânge neutralisează în epruvetă o cantitate anumită de toxină respectivă. Aşa serul anti-choleric sau anti-pneumonic nu are în epruvetă nici un efect asupra toxinei acestor bôle.

Probă că neutralizarea despre care am vorbit diferă de neutralizarea chimică, este că, precum arătase Calmette, dacă încăldim amestecul de toxină şi de antitoxină până la un punct ōre-care, antitoxina se poate distruge şi numai toxina rămâne, producând mărta animalului ce inoculăm cu dinsa.

Şi Roux a făcut nise încercări în această privinţă; neutralisează un toxin prin ser antitoxic, inoculează o cantitate mică de acest

amestec la 10 animale, 8 din ele resistă, dar 2 animale totuși capătă bóla. Buchner a arătat că un atare amestec poate să fie neutralizat pentru o specie de animal, dar omoră o altă specie; în fine se poate ca 1 cm. c. din amestec să nu producă bóla, dar o dosă mai mare să fie încă toxică. Nu numai atâta, dacă producem amestec de toxină și antitoxină tetanică exact neutralizat, acesta nu va avea nici o influență asupra animalelor perfect sănătoase, dar alte animale sănătoase, care erau mai înainte imunizate în contra microbului cholerei, injectate fiind cu aceeași dosă din toxina paralisantă, vor muri de tetanus.

Am căutat să profit de neutralizarea toxinei prin ser antitoxic, pentru a produce repede o stare de imunitate remarcabilă la animale susceptibile pentru toxină. Înainte de toate m'am convins, că animalele pot fi imunizate nu numai cu toxină, dar și cu un amestec neutralizat de toxină și de ser. Un iepure de casă sau un purcel de India suportă 1 gram de amestec neutralizat de aceste substanțe, dar móre, cum am vădut, dacă injectăm o cantitate mai mare din acest amestec; dacă însă injectăm, începând de la doze mici, din acest amestec, doze din ce în ce mai mari, ajungem ușor la incorporarea masselor mari din acest amestec, și animalele suportă fără nici o derangiere gravă introducerea în organismul lor de o cantitate enormă de atari toxine neutralizate. Aceea ce este însă și mai important, e faptul că, cu totă inofensitatea acestui nou procedeu, animalele devin ast-fel repede și într'un mod perfect immune în contra toxinei, și imunitatea acesta, câștigată prin tractare cu toxină neutralizată sau paralisată, este mult mai durabilă decât cea câștigată prin injecțiuni cu ser. Sunt convins că întrebuițând și la om această metodă, găsită la Institutul nostru de bacteriologie, vom obține, în contra difteriei spre exemplu, o vaccinațiune mult mai eficace decât ce obținem prin doze preventive de ser anti-difteric și vom obține o vaccinațiune antirabică mai repede și mai perfectă decât prin metoda d-lui Pasteur.

Rolul celulelor in seroterapie. Producțiunea serului antitoxic.

Metschnikoff și Roux căută să explice aceste fapte curioase prin acțiunea celulelor animalelor experimentate.

Pentru a susține teza lor, acești autori distinși aduc mai multe fapte, cari constată că, injectând la două animale aceeași cantitate de toxină cu scopul de a le imunisa, dar dând această doză la un animal în doze puține și mari, la cel-lalt animal în doze multe și mici, cel din urmă va căpeta un sânge cu mult mai antitoxic decât cel dintâiu. Acest lucru se explică, după Roux, prin aceea că toxina excită celulele ca să secrete antitoxinele; așa pute dice că injecțiunii repetate, deși mici, produc tot mereu atare excitațiuni și celulele se vor obișnui a secreta antitoxina, pe când doze mari vor avea o acțiune mai puțin excitantă decât violentă și poate chiar paralizantă asupra acestei celule, așa în cât secrețiunea de antitoxină va fi mult mai slabă.

O experiență făcută de Klemperer pare a vorbi și mai mult pentru presupunerea că antitoxina ar fi un produs celular. Acest autor află că gălbenușul oului găinilor imunizate este antitoxic pe când albușul nu are această proprietate. În adevăr, gălbenușul, precum și albușul, sunt produsele unor glande diferite și sunt produse sub influența unor celule glandulare.

Atâta se poate dar admite, că antitoxinele nu sunt distribuite într'un mod egal sau difuz în organism, ci că prin anume glande trec aceste substanțe, prin altele nu. Dar toate faptele invocate de Metschnikoff și Roux se pot explica și fără a presupune că antitoxina este produsul unor anumite celule.

În adevăr, pe când acest lucru este privit ca sigur pentru acțiunea toxinelor cari distrug microbii, Roux face încă ore-cari restricțiuni pentru toxinele cari nu distrug microbii, ci numai otrava lor.

După părerea mea, această concluziune este prematură, căci nu avem până acum nici o probă sigură pentru acțiunea celulelor în imunizare. Este adevărat, și cră cunoscut de mult, că microbii pot fi înglobați și transportați în interiorul celulelor; unele din aceste

celule posedă o putere reductivă foarte mare, altele produc alte substanțe vătămătoare pentru microbi, precum sunt acidele, așa în cât aceste celule vor avea, fără îndoială, o influență vătămătoare asupra microbilor; nu cred însă că ar fi dovedit că această însușire să fie în legătură cu o altă însușire a celulelor, adică de a îngloba corpuri străine organismului. Celulele pot într'adevăr îngloba atari substanțe, precum ar fi microbii, fără să le distrugă în același timp. Ni se pare dar nedocumentat până acum a presupune, că aparatul de apărare al organismului în contra microbilor să fie reprezentat exclusiv de anume celule, de fagociții lui Metschnikoff, cari s'ar concentra în locul amenințat de microbi și cari ar mânca și nimici pe acești inimizii ai organismului. Tote faptele incercate de Metschnikoff și de școala sa în favoarea acestei teorii frumoase se pot explica și în alt mod, prin o atracțiune a celulelor la locuri iritate, prin influența vătămătoare a protoplasmei unor celule asupra unor microbi, mai cu seamă încă prin proprietatea anumită a celulelor de a îngloba corpusculi mici și anume microbi slăbiți sau morți. De altă parte, înglobându-se microbi viabili și foarte patogeni, vedem de multe ori că aceste celule sunt de complicitate cu microbii, transportându-i în părți depărtate ale organismului, sau că microbii intrați în celule le distrug în loc de a fi distruși microbii. Și mai puțin documentată este ipoteza lui Metschnikoff, basată pe această ipotesă nebasată, că adică antitoxinele să fie nisce stimulante sau «stimuline», cum dice acest autor, care ar indemnă celulele să mănânce microbii patogeni, sau că vaccinațiunea prin toxină ar stimula, ar indemnă aceste celule să secreteze nisce substanțe chimice, destinate a distruge toxinele microbilor.

Concepțiunea această este încă departe de a corespunde observațiilor obiective și pornește din un punct de vedere *teleologic* și cu totul schematic, așa în cât nu poate fi adoptată de ocamdată de știință. Dacă sub influența unor substanțe toxice se nasc în organism antitoxine, acest lucru trebuie, fără îndoială, să fie basat pe nisce aparate speciale și foarte răspândite la toate organismele. Este evident că locul unde se produce antitoxina trebuie să aibă rapor-

turii intime cu sângele, și fiind-că toate funcțiunile organismului sunt legate de procese vitale, adică de celule, nu este îndoielă că și celulele trebuie să aibă un rol la producțiunea antitoxinelor; dar nu știm dacă acest rol este în tot-deauna activ, dacă avem a face cu o producțiune prin celule sau numai cu o secrețiune, în fine nu suntem de loc orientați asupra locului unde s'ar petrece producțiunea acésta și suntem încă departe de a puté dice, că aceleași celule ce intervin la distrucțiunea microbilor sunt și aceste ce secretéză antitoxina, sau să dicem că celulele, despre cari nici nu se știe cu siguranță dacă sunt fagocite de meserie, cum vrea Metschnikoff, sunt stimulate prin toxină, făcând ca să-și eserecitate acésta meserie cu mai multă energie. De altă parte, am puté chiar să ne întrebăm, dacă antitoxina nu s'ar puté forma din toxină, prin un proces chimic, întocmai cum se nasce vaccinul din virus. Dl Roux crede a puté combate o atare presupunere prin faptul, că arată cum, după immunisare, sângele animalului conține și produce neînecat o cantitate mult mai mare de antitoxină decât cantitatea toxinei introdusă pentru immunisare. Acest fapt arată numai că formațiunea antitoxinei nu este un proces chimic simplu, ci toxina ar puté avé același efect asupra sucurilor din organism ca și anumite fermente neorganizate, ce dau impulsul pentru formarea continuă a anumitelor transformațiuni chimice.

Ast-fel cunoștem fapte unde antidotele au o acțiune directă asupra microbilor, fără intervențiunea celulelor; așa chinina are o acțiune vătămătoare directă asupra hematozoarului maladiiei, și anume antitoxine omoră microbii și in vitro. Dar nu numai atât. Sonnenburg a arătat că sulfatul de sodă, prin descompunerea sa și substituirea fenolului prin restul acidului sulfuric, devine un antidot în contra intoxicațiunii cu acid fenic. Prin administrarea sulfatului de sodă, putem chiar immunisa în contra intoxicațiunii ulterioare cu acid fenic. Acest lucru se explică prin un proces chimic destul de simplu. Acidul fenic se transformă în organism în hidrochinon și acésta substanță este neutralizată prin sulfat de sodă, care rămâne mult timp în organism și care se combină cu acésta sub-

stanță, producându-se un corp netoxic. Behring, pornind de la acest exemplu, pledază pentru o acțiune imediată a antitoxinei asupra toxinelor. Insuși Behring devine unilateral în vederile sale. D-sa negă absolut influența celulelor asupra vindecării bolilor infecțioase și posibilitatea de a produce vindecarea prin o acțiune modificătoare sau stimulantă asupra lor. Dinsul se resumă, dîcînd că terapia va trebui să evite sau să distrugă influențele vătămătoare din afară, dar să se lase în pace celulele vii. Numai în comunicări ulterioare, Behring recunoște și acțiunea celulelor asupra producțiunii antitoxinelor.

Față cu aceste certe, nu pot decât să repet ce am dîs cu ocaziunea discuțiunii fagocitosei la Congresul internațional din Londra: «Cestiunea nu este până acum luminată prin probe absolut irefutabile; mă voiî mîrgini a experimenta și a notă faptele, din cari apoi se va detașă de sine adevărul.» Pot să adaog că, în ceea ce privesce rolul celulelor în acțiunea vaccinilor chimice și a fabricării sîngelui imunizat, Metschnikoff încercă să întindă fagocitosa sa asupra tuturor proceselor celulare ce se petrec în lupta organismului cu microbii, ceea ce nu e admisibil, căci alt ceva este un rol ore-care al celulelor în producțiunea substanțelor antitoxice și anti-microbiane din sînge. O atare intervențiune a celulelor nu se mai pôte numi fagocitosă, și nu numai că nu susține teoria lui Metschnikoff, dar o combate. Sau ore suntem în drept să pretindem că nu numai canibaliî mînăncă ómenî, adecă sunt antropofagi, dar și noi toîi, cari contribuim la nimicirea ómenilor prin răsbóie ori condamnând pe cine-va la mórte!

Seroterapia în difterie, tuberculosă, choleră, etc.

Mai mult sgomot decât seroterapia turbării și a tetanusului a făcut cu drept cuvînt acea a difteriei.

Acéstă bolă, produsă de bacilul lui Löffler, a fost mult studiată de diferiîi autori, printre cari Roux și Yersin ocupă un loc de onóro

căci ei au constatat că bacilul difteriei produce și o toxină, căreia se datoresc simptomele bolii și morțea.

Eu însumi am contribuit la cunoșterea microbului, arătând că el face parte din un grup mare de microbi cu caractere analoage, din cari unii nu sunt patogeni, alții jocă un rol la diferite procese de gangrenă, în fine că microbul nu lucrează numai prin toxine, ci în anumite cazuri și prin prezența sa în organism, mai departe că prin metodele obișnuite nu reușim a vaccina împotriva bolii și că putem din contra combate bóla prin aplicarea anumitor substanțe chimice asupra părților afectate.

Apoi C. Fränkel și Ferran au găsit un mod de vaccinațiune prin încălzirea culturilor, și pornind de aici, Behring constatare că sângele animalelor vaccinate posedă putere antitoxică.

Diferiți autori au ajuns apoi în mod independent la întrebuințarea calului pentru a produce un sânge foarte antitoxic.

La acest animal, puțin sensibil în potriua bacilului și toxinei sale, injectează cantități crescende de toxină, adică de culturii vechi de bacili în bulion, trecuți prin filtri sau ai căruți microbi sunt nimiciti prin substanțe desinfectante. Un cal, căruia s'a injectat în mod sistematic în timp de două luni o cantitate de un litru de toxină, posedă apoi un sânge al căruți ser are o valóre mare antitoxică, adică un gram din acest ser paralisază acțiunea unei dose de 600 până la 2.000 grame de toxină tare.

Un atare ser nu numai că vindecă iepuri de casă sau purcei de India, dar și copii atinși de difterie.

Cu tóte că Behring caută să găsească în acest efect asupra copiilor un fapt bine explicabil și în concordanță cu experiențele la animale, trebuie să mărturisesc, că pornind de la experiențele cu tetanus, efectul curativ al toxinei difteriei este surprindător, căci pe când o cantitate de toxină tetanică, ce ar trebui, după experiențele cu animale, să vindece un om cu tetanus, nu e în stare să producă acest efect așteptat, o cantitate de ser anti-difteric, care după experimentele noastre nu e suficientă pentru a salva un copil difteric, posedă totuși acest efect salutar. Acest fenomen are de

bună sémă causele sale, între cari nu pot să nu menționez faptul că o bolă naturală este cu totul alt ceva decât o bolă experimentală; pe când am constatat că nu putem produce o difterie la un animal, dacă nu-î facem mai înainte o rană, copilul capătă difteria și fără rană, de bună sémă în urma unei stări particulare sau în urma pregătirii sângelui prin un alt microb. Acești factori și alții necunoscuți modifică, fără îndoială, în bine sau în rău și modul cum se comportă bóla și microbul la om.

În anul 1882 am încercat să tractăm animale tuberculose cu sânge anti-tuberculos, dar fără succes mare, căci câinii vaccinați pe cari i-am infectat în urmă au devenit toți tuberculoși; asemenea rezultate problematice au obținut și Richet și Héricourt.

La începutul anului 1892 am făcut asemenea încercări într'un mod mai sistematic și am ajuns iar în modul următor la rezultate încurajătoare. Mi-am đis că, pentru a obține sânge anti-tuberculos, nu e necesar să introducem cantități mari de tuberculină aviară și umană.

Numai după ce animalele au fost bine fortificate în contra reacțiunii tuberculinei, am început să le injectez culturii de tuberculosă aviară și apoi cantități crescende de tuberculosă umană.

În acest mod am obținut câi-va câni, iepuri de casă și cobrai, precum și o vacă, al căror sânge și ser de sânge a fost în stare să prevină și să vindece chiar tuberculoza la iepuri de casă și la porcei de India. Am făcut injecțiuni cu acest ser la ómenii tuberculoși și am obținut ameliorări remarcabile. Cu această ocaziune am putut constata faptul, că putem vaccina de o parte în contra bacilului tuberculozei, adecă în contra tuberculozei, și că de altă parte putem vaccina în contra toxinelor tuberculozei. La anumite animale vaccinate și rezistente în contra bacilului, am putut produce reacțiuni foarte însemnate cu ajutorul tuberculinei, ceea ce probéză că tuberculoza este o bolă complexă, produsă și de acțiunea directă a microbilor și de toxinele lor. Am probat același lucru pentru morvă; este posibil ca un animal să fie vindecat de morvă, dar reacționează încă asupra productelor morveii, adecă asupra maleinei.

Un alt grup de bóle se comportă iar cu totul alt-fel față cu serul lor antitoxic. Așa animalele vaccinate prin culturî atenuate împotriva cholerei porcilor, cholerei, pneumoniei și febrei tifoide, câștigă prin acesta un sânge imunizat împotriva acestor bóle. Dar serul de sânge al acestor animale nu lucră ca o antitoxină, nu neutraliză sau paraliză toxina bólei. Un animal odată otrăvit cu otrăvurile microbilor acestor bóle nu se mai pôte salva prin seroterapie, dar aceste serurî omóră direct microbii bólei, ceea ce nu face serul anti-difteric sau anti-tetanic. Și în epruvetă amestecând serul microbicid al cholerei cu o cultură de bacili cholericî, microbii din cultură se vor nimici, dar otrava din cultură va rămâne eficace.

Aici avem dar a face cu un al treilea grup de produse sanguine, carî omóră bacilul și nu omóră toxinele sale.

Mă întreb însă, dacă acest rezultat nu depinde de modul de imunizare al animalelor și dacă nu vom reuși să obținem cu metode potrivite și antitoxina sanguină împotriva acestor bóle.

Metschnikoff explică acțiunea acestor corpuri ast-fel, că aceste substanțe ar stimulă celulele din organism ca să mănânce microbii. Dar mă întreb, cum se privesc această ipotesă cu faptul că aceste substanțe omóră microbii și în epruvetă, unde nu sunt celule, și cum se pôte că aceste substanțe omóră bacili cholerei introduși în peritoneul porcelor imunizați, în câte-va minute, când nu s'a produs încă nici un exudat celular. Metschnikoff vrea să probeze acțiunea fagocitosei și în acest cas, ȓicând că, deși nu se vȓd celule multe puțin timp după introducerea bacililor în peritoneu, s'a format dejă un exudat celular în locurî mai ascunse ale peritoneului. Dar să mă erte d-l Metschnikoff, dacă afirm că în câte-va minute nu se formă în peritoneu un exudat celular. Trebuie încă adaos, că mai cu sémă microbii carî sunt liberi în lichidul peritoneal arată după câte-va minute o degenerescență evidentă a microbilor.

Roux, pentru a susține idea lui Metschnikoff, invocă faptul că o substanță imunizantă pôte să fie eficace și în contra mai multor bóle infecțioase. Dar dacă antitoxicele ar lucră numai ca stimulante ale celulelor, atunci de o parte și alte substanțe cunoscute ca sti-

mulante ar trebui să producă același efect ca și substanțele imunisante din sânge, de altă parte ar trebui atunci ca aceste substanțe să atingă o acțiune reciprocă generală. Vedem însă de multe-ori tocmai contrariul, și anume Roux singur arată că vaccinațiunea unui animal în potriva unui microb face animalul mai sensibil față cu alți microbi sau față cu toxinele lor. Numai excepțional observăm că un sânge imunisant în potriva unei bôle să aibă efect imunisant și în potriva unei alte bôle infecțioase. Anume la bôle de o natură analogă, până la un punct putem observa o asemenea reciprocitate, însă și aici numai excepțional; de regulă vedem contrariul, așa în cât Pfeiffer întrebuintează chiar specificitatea acțiunii imunisante a sângelui ca reactiv foarte fin, pentru a distruge microbii foarte asemănători, precum sunt microbii curbi, semănând cu acei ai cholerei, sau microbi semănând cu acei ai febrei tifoide.

Localizarea serului antirabic în organisme. Asociațiunea microbiană. Incercări de izolarea substanțelor imunisante.

Am întreprins în timpul din urmă o serie de cercetări, pentru a găsi locul în organism unde se află substanțele imunisante. Ca loc principal am găsit sângele, descoperind ast-fel valoarea imunisantă a sângelui animalelor imunisate. Ehrlich a găsit că și laptele conține substanțe imunisante, dar într'o cantitate mai mică decât sângele. Mă-am ținut însă, că aceste substanțe trebuie să aibă un loc mai întins sau mai limitat, unde se nasc, se localizează și se regenerează. Oare locul unde se nasc substanțele imunisante, nu are raporturi cu locurile unde se produce și sângele? Oare localizațiunea substanțelor imunisante să nu fie locurile unde se localizează și substanțele virulente ale bôlei împotriva căreia lucrează?

Nu se poate închipui o bôle mai potrivită pentru studiul acestor chestiuni decât turbarea, unde d-l Pasteur a documentat că virusul, afară de glandele salivare, este localizat în sistemul nervos central, unde am arătat că numai nervii mari și bulbul ochiului și câte-

odată splina, în fine pancreasul, conțin virusul rabic, pe când toate celelalte organe sunt inofensive.

Am căutat dar, dacă afară de sânge, organele citate ale animalelor imunizate mai conțin, și în ce cantitate, substanța antitoxică. Resultatul cercetării nu era însă cel așteptat. Organele cari sunt sediul turbării nu conțin la animalele imunizate o cantitate mare de substanțe antitoxice; nici sucul glandelor salivare, nici creierul, nu posedă o putere imunizantă mai mare decât serul sanguin, dar lichidele ce se găsesc în cavitățile sistemului nervos posedă o valoare superioară sângelui.

O altă cestiune însemnată și care complică și împedecă mult eficacitatea seroterapiei, este aceea a asociațiilor microbiene.

Cestiunea acésta, asupra căreia am atras atențiunea bacteriologilor, era cu totul neglijată de savanți, până când am arătat prin cercetări vaste și sistematice, că abia există la om o boală bacteriană pură, adică care să nu fie influențată în mod esențial de alți microbi. De multe-ori microbii, cari singuri n'ar avea nici o importanță, devin fatali, dacă se asociază cu alți microbi. Nu numai atâta, am arătat în discursul meu la Congresul internațional din Berlin că și produsele acestor bacili influențază boalele și procesul de vindecare. Dacă tuberculina lui Koch a fost compromisă aceea ține, cum am documentat, în mare parte de prezența asociațiilor bacteriene în tuberculoza umană; și dacă serul anti-difteric nu vindecă toate casurile, și aceea se datoresce acestui fapt important. În acest șir de constatări Roux a arătat, că serul anti-difteric amestecat cu cantități abundente de toxină tetanică nu produce tetanus la animalele infectate, dar tetanusul eclatează dacă injectăm la aceste animale alte produse microbiene. Am pronunțat într'un discurs ținut la Congresul tuberculozei la Paris, că dacă împotriva boalelor infecțioase vom lucra cu mijloace specifice, în contra asociațiilor bacteriene trebuie să lucrăm mai mult cu mijloacele generale ale igienei, ale medicinei preventive și ale antisepsiei, căci am probat că microbii asociați sunt în întâia linie microbii puroiului și ai proceselor septice.

Multe cestiuni importante se l gă însă de seroterapie, dar cele expuse, în a cărora deslegare am luat o parte activă, sunt de o valoare fundamentală. O singur  cestiune, și anume cea ale cărei deslușiri ar fi satisfăcut mai mult un spirit bine disciplinat, a rămas întunecosă, fără însă ca această lacună să fi împedecat dezvoltarea seroterapiei și aplicarea ei binecuvîntată.

Vorbesc de izolarea substanței terapeutice din s nge; dar precum la începutul bacteriologiei, botaniștii aveau pretențiunea de a opri mersul științei noastre, prin nise obiecțiunii pedante în ceea ce privește sistematica bacteriilor, așă în timpul din urmă mai mulți chimiști, în numele chimiei, care a știut să pătrundă esența at tor corpuri anorganice și organice, au căutat să înglobeze bacteriologia în domeniul chimiei; însă acțiunea materiei vie, at t a bacteriilor precum și a organismului nostru, n'a putut fi explicată p nă acum prin chimia pură; albumina și protoplasma au rămas enigmatice în manifestațiunile lor vitale și nici ptomainele nici toxalbuminele, proclamate ca expresiunea chimică a acțiunii microbilor, nu reprezintă substanțele active cele mai importante ale microbilor. T te încercările de p nă acum de a găsi pe o cale chimică și de a izol  substanțele imunizante din sânge, au rămas deșarte; numai at t s'a putut află, și acesta nu prin cercetări de chimie pură, ci prin lucrări de domeniul patologiei experimentale, că ele sunt tot at t de active în cantități infinite de mici ca și toxinele, dar că sunt mai puțin stabile dec t cele din urmă, cari au o rezistență remarcabilă față cu acțiunii chimice.

Mintea omenescă, față cu aceste substanțe, se află încă înaintea unor probleme, însă adevăratul savant nu se oprește înaintea unui singur problem și, eșind din cercul str ns al unei doctrine, se folosește de științele naturale experimentale în totalitatea lor, fiind călăuzit nu numai de impulsul spiritului scrutător spre știință și adevăr, dar și de îndemnul imperios al instinctului de conservarea neamului omenesc, al luptei noastre pentru existență.

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL DOCTORULUI VICTOR BABEȘ.

Maiestate,
Domnilor Colegi,

Plăcuta însărcinare ce mi-a încredințat Academia, de a răspunde la discursul de primire al confratelui nostru, tinerul dar deja renumitul doctor Victor Babeș, mi-a dat prilejul de a studia viața unui adevărat învățat, activitatea unuia din cei mai aprigi și înfocați apostoli ai bacteriolismului, știință nouă, care nu datcă de mai mult de 25 ani, dar care a deschis omenirii un câmp întins de descoperiri fecunde.

Via satisfacțiune ce simt la această ocaziune, satisfacțiune împărtășită de d-văstre toți, Domnilor Colegi, este cu atât mai mare pentru mine, că aparținând unei generațiuni mult mai anterioară acelor din cari d-văstre toți faceți parte, am apucat timpurile de un adinc întunec în care zăcea țera noastră, cunoscută în străinătate numai pe chartele geografice sub numirea de Valachia și Moldova, timpuri pe cari mai toți d-văstre nu le-ați putut cunoște.

În fața măreței solemnități la care asistăm, aruncându-mi un ochi retrospectiv asupra trecutului de acum mai mult de o jumătate de secol și comparând acea tristă epocă cu starea de lumină în care am ajuns astăzi, drumul ce am făcut în acest interval întrece imaginațiunea omului cu cele mai întinse prevederi;

progresele realizate în țera noastră, în ultimul pătrar de secol mai cu sémă, sunt colosale și ne dau tot dreptul a ne fãli cu ele. Nu vorbesc aci decât de progresele în viéța intelectuală, progresele sciințifice, progrese de natură în realitate mai presus de orî-care alt a recomendă și a înãlțã o națiune. În adevěr, Domnilor, dacã numele hãrbașilor învêțașii, prin operele și descoperirile lor, strãbat în mijlocul tuturor națiunilor, țerile cãrora ei aparțin câștigã considerațiune și renume.

Eram acum vre-o cincî anî în Bretania pe țermurile mării și, ducându-mě la St. Malo, am avut ocașiunea a face cunoscința medicului-șef al spitalului principal din acel port de mare. Visitând împreună cu dînsul spitalul, am fost surprins în modul cel mai plăcut, când l'am auđit vorbindu-mî de lucrãrile și descoperirile ce citise în *Analele Academiei* și în gazetele medicale ale Parisului ca fãcute în Bucuresci de doctorul Babeș. Dacã noțiunile aceluî distins medic despre România, din punctul de vedere politic, nu orãu fôrte întinse, el o cunosceã din punctul de vedere sciințific. Da, Domnule Babeș, Domnia-Ta astãđi, prin nenumãratele lucrãri bacteriologice, prin descoperirile ce ai fãcut în acestã nouã sciințã, prin însemnatele Domniei-Tale studii în anatomia patologicã a diferitelor bóle infecțioșe, nu ești cunoscut numai în capitalele Europei, dar și în colțurile cele mai depãrtate ale diferitelor țeri, și reputațiunea dobãnditã prin laborioșã Domniei-Tale activitate sciințificã se revarsã asupra națiunii romãne la care aparții.

Academia, chemãndu-te pe Domnia-Ta a înlocui pe confratele nostru, eminentul naturalist Cobãlcescu, nu puteã face o alegere mai nemeritã; schița ce ne-ai fãcut despre viéța sciințificã a învêțatului bãrbat Cobãlcescu, presintã sub mai multe puncte de vedere cea mai veditã asemãnare cu viéța sciințificã, ce Domnia-Ta ai parcurs pãnã astãđi cu atãta distincțiune. Domnia-Ta, ca și d-l Cobãlcescu, grație unei organizațiunii privilegiate, prin neobositele vóstre studii, prin întinsele vóstre cunoscințe, v'ai putut consacra, încã tineri, mai la aceeași virstã de vre-o 18 anî, la învêțãmîntul public, fie-care în specialitatea sa. Cobãlcescu, care s'a

distins în științele naturale, a început a fi profesor la liceul din Iași și câțiva ani în urmă profesor la Universitate. Prin studiile sale asupra Carpaților și terenurilor terțiare, publicate prin comunicările făcute la Institutul din Viena, s'a făcut cunoscut în străinătate. Providența înzestrase pe Cobălcescu nu numai cu o inteligență pătrunzătoare și scrupuloasă, ci și cu o inimă rară. El era respectat și iubit de compatrioții săi pentru simțămintele sale patriotice, ce l'au distins în totă viața lui, și pentru caracterul său onest și leal, calitățile morale pe care nu le apreciam pînă de destul și trecem cam cu ușurință pe lângă dinsele.

Domnia-Ta, Domnule Babeș, din cea mai fragedă tinerețe, prin activitatea Domniei-Tale intelectuală și prin neobosită aplicațiune, crai totdeauna primul între camarazi Domniei-Tale în studiile gimnaziale, ca în cele universitare. Mai în urmă, consacrandu-te în timp de zece ani la studiul medicinei, la 1882 ai dobândit diploma de doctor la Viena; dar în tot acest lung interval de zece ani, începînd de la 1871, Domnia-Ta ai ocupat postul de demonstrator de anatomie pe lângă celebrul profesor Langer la Viena; puțin mai în urmă ai fost primul asistent de anatomia patologică și, în sfîrșit, docent de istologia patologică la Budapesta, inițiînd ast-fel elevii în medicină în aceste științe ale naturei. Tot în același timp, întreprinînd investigațiunile cele mai adînci asupra morfologiei și biologiei microbilor morveei și mijloacelor proprii pentru a o preveni și a o diagnostică, ai descoperit microbul acestei teribile boleni infecțioase, l'ai descris într'un jurnal medical din Budapesta, și autorii, care s'au ocupat mai în urmă de etiologia morveei, au confirmat descrițiunea făcută de Domnia-Ta. Mai în urmă, în dorința de a cunoște mai de aproape ideile și sistemele celebrităților medicale ale diferitelor Universități din Germania și din Franța, te-ai dus să asculți în timp de vreo doi ani lecțiunile somităților profesoriale din München, Heidelberg, Strassburg și în fine la Paris, unde, pe lângă celebrul profesor de anatomie patologică Cornil, ai fost ca preparator de anatomie patologică. Ast-fel Domnia-Ta ai avut fericirea a urma de aproape pe celebrul Pasteur, creatorul noii științe bacteriologice,

care stabilind cu cea mai mare certitudine strinsa legătură ce există între fermentațiuni și unele bôle cu dezvoltarea și viața microorganismelor speciale înăuntrul lichidelor și țesuturilor, a fixat într'un mod definitiv bazele doctrinei panspermatice, a transformat știința și practica medicinei și chirurgiei. Prin atenuațiunea virusurilor a creat o nouă știință. Constatând asemenea posibilitatea de a atenua aceste virusuri, a variat virulența lor și a le conservat prin culturi apropiate, a aplicat această metodă mai întâi la medicina animalelor, preservându-le de mortalitatea pricinuită de mai multe bôle epizootice.

Aplicațiunea însă la om a acestei doctrine, asigurându-l contra teribilei bôle a turbării, era menită a avea rezultatele cele mai fericite. Nu mă pot opri de a reproduce aci câte-va rânduri din discursul prin care marele filosof Renan a răspuns lui Pasteur cu ocaziunea primirii lui în Academia Franceză, la Aprilie 1882: «Suntem foarte necompetinți, zicea Renan, pentru a lăuda ceea ce face adevărata d-tale glorie, acele minunate experiențe prin cari ajungi până la hotarele vieții, acel mod ingenios de a întrebă natura, care din parte-i și-a dat răspunsurile cele mai limpezi, acele descoperiri prețioase cari se transformă în fie-care și în cuceriri de prima ordine pentru omenire. Nimeni n'a străbătut într'un mod mai sigur cercurile naturei elementare. Viața d-tale științifică este ca o cale luminată în întunerecul cel mare al ființei infinit de mic, în acele ultime abisuri ale naturei, unde se naște viața.»

Trebue să constatăm aci că metodele lui Pasteur în bacteriologie se mărginea în cercul Institutului său; prin metodele concepute de Domnia-Ta și de școla germană, ai introdus în Franca bacteriologia modernă, ceea ce renumitul anatomo-patologist și bacteriolog Cornil a recunoscut exprimându-se: «că nu doctorul Babeș a învățat de la noi, ci noi suntem elevii lui Babeș în bacteriologie.»

De la Paris Domnia-Ta ai trecut la Berlin și aci ai urmat pe nu mai puțin celebrul bacteriologist Koch și pe Virchow; acesta din

urmă te-a însărcinat cu conducerea provisorie a lucrărilor bacteriologice din Institutul său.

La 1886, chemat la Budapesta ca profesor de istologia patologică și de bacteriologie, ai primit direcțiunea Institutului bacteriologic; peste vre-un an Guvernul nostru, în dorința de a pune învățămîntul științelor medicale la nivelul progreselor Universităților occidentale, informat de întinsele Domniei-Tale cunoștințe în anatomia patologică și mai cu seamă în bacteriologie, ți-a propus direcțiunea Institutului de patologie și bacteriologie, care eră a se înființa în Bucuresci.

Deși Universitatea din Budapesta a insistat a te reține acolo pentru același scop, totuși Domnia-Ta, în simțemintele patriotice de cari ești însuflat, nu ai esitat de loc de a lăsa în lături avantajiele ce ți se oferiau la Budapesta și ai preferit să vii în România liberă, puindu-i în serviciu tot talentul și totă activitatea Domniei-Tale științifică.

În Bucuresci, ca director al Institutului de bacteriologie, ai organizat acest așezămînt ast-fel, că el n'a întărziat a dobândi un renume meritat în totă Europa. Ca profesor de bacteriologie, prin cursurile Domniei-Tale practice, ai lărgit instrucțiunea elevilor în medicină și veterinărie; nu te-ai mulțumit numai cu predarea lecțiunilor cu cari erai însărcinat, ci i-ai deprins la studii seriose, le-ai deschis calea care are a-i conduce în viața lor științifică, i-ai inițiat la investigațiunile ce la rîndul lor vor fi chemați a face, și prin experiențele și observațiunile făcute de Domnia-Ta asupra animalelor vii, ai limpedit multe părți întunecose și dubioase în doctrina bacteriologică.

Prin conferințele Domniei-Tale, urmate nu numai de toți medicii în funcțiuni publice, dar de mulți din colegii Domniei-Tale dela Facultatea de medicină, ai vulgarizat în țeră noua doctrină științifică, atât de folositore pentru medicină și igiena publică.

Numerosele tese de doctorat în medicină și chirurgie elaborate de elevii Domniei-Tale asupra mai multor cestiuni de bacteriologie și de anatomia patologică, sunt cea mai pipăită dovadă de întinsele

cunoștințe, cu cari ai știut să-ți inzeștorești în Institutul dirijat de Domnia-Ta.

În timpul cât ai petrecut la Paris pe lângă Pasteur și Cornil, neobosit în activitatea Domniei-Tale intelectuală, ai publicat în colaborațiune cu acest eminent profesor frances cartea intitulată: *Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologique des maladies infectieuses*. Resumând prin această operă starea cunoștințelor de atunci asupra bacteriilor patogene și aplicațiunilor lor la patologie, ai condensat, controlat și clasificat mulțimea materialelor și faptelor risipite în numeroase publicațiuni în diferite limbi asupra acestei nouă doctrine, ai arătat totă însemnătatea bacteriologiei, puind-o la îndemâna acelor ce ar dori să se consacre la studiul ei. Prin modul strălucit cu care ai descris leziunile istologice produse de microbii paraziți patogeni, descoperiți în mare parte de Domnia-Ta, ai înlesnit investigațiunile viitoare și ai pregătit nouă descoperiri. De aceea Academia de științe din Paris, în ședința dela 26 Februarie 1887, a conferit premiul Monthyon operei Domniei-Tale atât de folositore.

Dintre mai multe descoperiri ce ai făcut și cari au apărut în diferite publicațiuni în limba francesă, germană și română, descoperiri cari n'au întârziat a fi recunoscute de bărbații învățați competenți, voiți cită descoperirea microbului acelei stări anormale a pielii numită *asudarea roșie*, a microbilor cari produc infecțiunile emoragice ca scorbutul, a microbilor bronhitelor și broncho-pneumoniilor, a microbilor ce cauzează bólele septice la copii și complicațiunile atât de grave ce însoțesc adese-orî bólele eruptive, ca scarlatina, variola, rugeola. Ai demonstrat importanța legăturilor ce există între diferiți microbi și a concurenței vitale, sau mai bine dicând a luptei între aceste ființe; ai demonstrat că, precum în tot organismul corpusculele cele mai mici își au nucleul sau simburele lor, asemenea fie-care microb își are nucleul său, prin care se reproduce; ai descoperit microbi ce produc acele epizootii mortale, clasificându-i în sistemul organismului între plante și animale. Dar óre căruși alt este datorită descoperirea cauzei

acelor bóle frecvente și primejdióse, a nefritelor, arătând în urma observațiunilor ce ai făcut, că cele mai multe din ele provin din anumiți microbi? Ai demonstrat pătrunderea în organism Ța microbilor diferitelor bóle infecțioóse, nu numai prin membranele mucóse lesionate, dar chiar prin piele și prin mucóse în starea lor normală. Ai arătat că gangrenele ce provin la rănii, sau la unele bóle grave, nu sunt cauzate decât de microbii descoperiți de Domnia-Ta. Prin numeroósele observațiuni anatomo-patologice, ai constatat că mai multe anomalii congenitale, considerate până aci fără importență, devin cauzele fatale ale bólelor celor mai grave; tot prin observațiunile cele mai delicate ce ai făcut, ai demonstrat că cauza necunoscută până aci a mai multor bóle nervóse nu este datorită decât lesiunii extremităților periferice ale nervilor; ai descoperit bacilul descris mai târziu ca acela al *influenței* și ai provocat cercetările cele mai însemnate asupra acestei bóle, care în anul curent mai cu sémă a făcut numeroóse victime.

Mai tóte aceste descoperiri și lucrări și multe altele, a căroră enumerațiune ar fi fórté întinsă și pe cari Domnia-Ta le-ai făcut ca director al Institutului patologic și bacteriologic, au fost apreciate atât în țeră cât și în străinătate. Domnia-Ta cel dintâiu ai demonstrat și ai aplicat chiar la om puterea preventivă a sângelui animalelor imunizate în contra bólelor infecțioóse, și urmărind cercetările și experiențele în acéstă privință, ai putut preveni și vindecă mai multe bóle infecțioóse; aplicând noua metodă la persoane mușcate de lupi turbați ai obținut rezultatele cele mai convingătoare, cari ți s'au recunoscut și în străinătate într'un mod oficial. Seroterapia, ale cărei binefaceri am avut ocaziunea a le admiră în cele din urmă și mai cu sémă în combaterea epidemiei difterice de peste Milcov, nu este întemeiată decât pe acéstă metodă; aplicațiunii ei la timp asupra tinérului nostru Principe Carol datorim potolirea acelei mari neliniști, de care fu cuprinsă câte-va momente țera întregă.

Numeroósele aceste lucrări ale Domniei-Tale, descoperirile asupra asociațiunii bacteriilor, asupra sterilisării apei prin precipitare și asupra tractamentului bólelor nervóse prin injecciónii de substanțe

nervóse, lucrări de cea mai mare însemnătate, au fost urmărite cu cel mai viu interes în străinătate și Academia de medicină din Paris te-a ales membru corespondent al ei.

Cele mai de căpetenie reviste străine de patologie și bacteriologie, ca *Analele Institutului lui Pasteur*, *Archivele de igiena și de bóle infecțioase* ale lui Koch și alte publicațiuni importante, te numără între colaboratorii lor.

Investigațiunile din timpurile din urmă în anatomia patologică a centrelor nervóse, cercetări făcute de mai mulți anatomisti și patalogiști germani și francesi, ca Broca și Charcot, au demonstrat că centrele nervóse se compun de fibre ascendente, descendente și în asociațiuni, dovedindu-se acesta și prin experiențe asupra animalelor vii. Mai multe observațiuni au dovedit asemenea raporturi intime ce există în viața intelectuală între leziunile unor puncte din centrele nervóse cu anume bóle nervóse; din comparațiunea acestor leziuni cu simptomele manifestate, s'a putut constata că fiecare punct din creeri și din méduva spinării au o destinațiune specială, localisându-se ast-fel multe fenomene nervóse. Școla mai tinără ce a succedat anatomo-patologiștilor ce menționaiți mai sus, continuând investigațiunile lor, a contribuit a lămuri multe fenomene inexplicabile până aci. Domnia-Ta din parte-ți, Domnule Babeș, urmând aceste studii și specialisând diferitele bóle inerente centrelor nervóse, ai demonstrat că în multe casuri leziunile anatomice nu se propagă numai de-alungul și în direcțiunea fibrelor nervóse, ci urmăze direcțiunea vaselor cari se distribue în centrele nervóse; ai constatat asemenea că de multe-orți aceste bóle își au originea în infecțiune sau în ereditate, și ast-fel prin experiențele și observațiunile Domniei-Tale ai contribuit a lumina mai multe fenomene morbide și multe părți întunecóse ale acestui fel de bóle. Atlasul ce se află în curs de publicațiune în Germania sub direcțiunea Domniei-Tale și care are de colaboratori pe cei mai distinși nevro-patologiști, nu este decât expresiunea acestei nouă școle.

Neobosita Domniei-Tale activitate sciințifică, Domnule Babeș, prețioasele descoperiri ce ai făcut și lucrările însemnate ce ai săvârșit,

aũ adus dejã ródele lor în țerã. România liberã, care te a îmbrãțișat cu iubire, se póte fáli de noul eĩ cetățén.

Aĩ tot viitorul înainteã Domnieĩ-Tale; Domnule Babeș; continuã calea ce ți-ai tras, aplicând ca și până acum acea minunată metodã, ce are drept cãlãuzã și drept control observațiunea și experiența și care ți-a dat atât de bune rezultate în folosul omenirii.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXI.

ARHIEPISCOPUL ȘI MITROPOLITUL

ANDREIU BARON DE ȘAGUNA

DISCURS ROSTIT LA 13 (26) MARTIE 1900
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

NICOLAE POPEA

EPISCOPUL CARANSEBEȘULUI

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREȘCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL

FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÔMNEI, 16
1900.

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

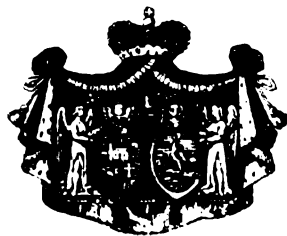

_____

_____

Andréin Bar. de Siquerra
Mre

to visit
anytime

Maiestatea Văstră,

Altețã Regalã,

Onorați Colegi,

Mulțamesc mai întâiului lui Dumnezeu că m'a învrednicit să văd cu ochii unele din cele mai însemnate și mai avântate gândiri și aspirațiuni ale tineretelor mele, încă ca student, deja deplin realizate.

Între acelea, la loc de frunte, se numără fresce și Academia Română, a cărei membru mai întâiului onorar, iar acum activ, avuii fericirea de a fi ales din bunăvoința d-văstre, pentru care vă și aduc, Domnilor Colegi, respectuoasele mele mulțămiri.

Acastă împrejurare îmbucurătoare mi-a și dat impulsul ca, pe lângă toate greutățile, să mă presint astăzi în mijlocul acestui Corp luminat, între al cărui membri cu plăcere văd mai mulți bărbați eminenți, ca tot a tăi amici buni ai mei încă din tinerețe, — pentru a-mi împlini una din datorințele ce le prescriu statutele Academiei noastre.

Cinci-șeci de ani sunt, Onorați Colegi, de când întâiași dată piciorul meu a călcat pământul României. A fost acesta în timpul mișcării popoarelor, în memorabilii ani 1848—49, care a sguđuit Europa întrégă și prin urmare și Monarchia noastră austro-ungară, și în special și patria noastră mai îngustă, Transilvania, când, în urma rășboiului civil, sute și mii de așa numiți «băjenari» trecurăm în România, căutând adăpostire aici la d-văstre.

Dar, ce deosebire isbitóre între atunci și acum! Ce schimbări radicale! Ce progrese colosale în toate direcțiunile vieții sociale! Atunci Principatele Dunărene vasale, astăzi mărețul Regat independent român, grație înțeleptei, energice și eroice ținute și ocârmuirii a *Maiestății Sale Carol I, Regele României!*

Îertați-mi, Onorați Colegi, această mică digresiune, dacă se poate numi așa, la prima mea pășire în acest Corp luminat. Român și eu, și ca Român, n'am putut și nu pot să rămân indiferent față de progresele culturale, de viitorul îmbucurător al Românilor peste tot; n'am putut și nu pot să-mi smulg din inimă simțemintele naționale, sădite de mâna Creatorului în natura omenescă.

Trecând la subiectul, despre care am să vorbesc, mult mă bucur că, între marginile statutelor Academiei, mi-am putut alege o personalitate, al cărei nume strălucit, răsunând între pereții acestui palat al științelor, încă și mai mult va contribui la împodobirea nimbului Academiei noastre. Spiritul lui înalt, științele lui temeinice, activitatea lui neobosită, purtarea lui fină și serioasă, frumusețea lui naturală și figura lui maiestică și impunătoare, rari calități la un muritor, erau tot atâtea puteri atrăgătoare, cari îi cuceriau inimile tuturor.

Archiepiscopul și Mitropolitul *Andrei* *Baron de Șaguna*, căci despre el e vorba, este omul istoriei. Acesta — fie cea biserică, cea națională, ori politică — nu se poate scrie fără de istoria lui. Mai mult: istoria Mitropolitului Șaguna e aproape istoria poporului românesc însuși din Transilvania într'un pătrar de secol, cât timp a condus el afacerile și destinele noastre naționale de acolo. Așa de strâns viața lui e legată de viața poporului românesc, așa de tare aceste două sunt conțesute într'una, după cum din cele următoare se va vedea.

Fericitul Barițiu, fost membru și ales Președinte al Academiei, ține despre Șaguna: «Acela, care îi va compune biografia în spirit obiectiv său, după cum se exprimă Tacit, *sine ira et studio*, va bine-merita de Biserică, de patrie și de națiune.»

Da, grea, dar măreț problemă a avut Șaguna de rezolvit. El însuși ne-o spune la sfințirea sa de Episcop în Carlovăț, când ține: «*Tu, Dómnne, scii că către scopul meu a alergă dorese, pe Români transilvăneni din adîncul lor somn să-î deștept și cu voie către tot ce e adevărat plăcut și bun să-î trag!*»

Mitropolitul Șaguna a vădit lumina zilei în 20 Decembre 1808 (1 Ianuarie 1809) la Mișcolț în Ungaria, primind numele din botez Anastasie. Părinții lui, tatăl Naum și mama Anastasia, erau neguțători, Macedo-Români de origine din Grabova, unde după unii și astăzi s'ar mai afla membri de ai familiei lor. Prin urmare, ei erau descendenți ai acelor bravi frați ai noștri, cari, în veacul al XVII-lea și într'al XVIII-lea, constrînși de furia semilunei, părăsindu-și patria cu familiile lor, îm-

poporară orașele din România, Transilvania și Ungaria până la Viena și până în Polonia, constituind multe din cele mai distinse comune bisericesci de ale noastre, dând impuls comerțului, pe care, mai ales cel levantin, mai numai ei singuri îl purtau, fundând biserici și școli în număr considerabil și în mod elegant, dându-ne mulți bărbați renumiți din sinul lor și contribuind ast-fel în grad mare la cultura intelectuală și morală și la starea bună materială a Românilor din toate părțile.

Încă de timpuriu, ca student gimnast, perdându-și pe tatăl său, se strămută cu mama sa și cu fratele său Avreta la unchiul său Atanasie Grabovschi, neguțator de frunte, om cu avere și cu vață în Pesta, care, luând pe mama cu copiii la sine sub ocrotirea sa, pe Avreta îl dădă la neguțătorie, iară pe Anastasie îl lăsă să-și continue studiile gimnasiale, filosofice și juridice, îngrijind de el ca un adevărat părinte. În casa unchiului său, înveță Anastasie și limba română, pentru că Grabovschi eră un bun Român, chiar un Mecenat al Românilor, mai ales de când venise în contact cu cei mai învățiați Români de atunci: cu Petru Maior, Neagoi, Bojincă și alții.

Atanasie Grabovschi duceă casă deschisă și sta în relațiuni amicale cu persoane înalte: cu Episcopi, cu aristocrați din Pesta și cu boeri de aici din Bucuresci, cu deosebire cu familia Goleștilor. Adese-orî cu plăcere istorisîă Șaguna că bătrânul Goleșcu, tatăl fraților Golești, la unchiul său Grabovschi își aveă cuartirul, când treceă prin Pesta. Prin urmare, tînărul Anastasie Șaguna puteă aici, în casa unchiului său Grabovschi, să primescă o creștere alésă, deplin corespunzătoare pozițiunii sale înalte din viitor. Parte prin vața și trecerea unchiului său, parte prin conexiunile sale colegiale în școlă, în liceu și la Universitate, el își făcuse cunoscuți și aveă intrare în casele cele mai de frunte din Pesta. Renumitul Maghiar literat și bărbat de Stat, fost ministru, Baronul Eötvös, steteă în legături amicale cu Șaguna încă din tinerețe.

Sub ast-fel de împrejurări favorabile: absolut jurist, înzestrat cu cele mai eminente însușiri trupesci și sufletesci, crescut în abundență, având conexiuni amicale cu persoane influente, tînărul Anastasie ar fi putut să-și alégă o altă carieră mai avantagiósă și mai seducătoare, cum fac cei mai mulți de condițiunea lui, stându-î pretutindenea porțile deschise, căutând a-și satisface și el pasiunile și ambițiunile sale omnesci; dară nu, el preferă starea preoțescă, căreia se consacrase, cum se vede, din aplecare naturală, fiind destinat de Providență a sparge cu toiagul în mână ghéța și a face cale poporului român

către ținta năzuințelor și aspirațiilor sale. Nu odată îl aușirăm dîcînd: «De m'ăș nasce de o sută de orî, tot preot m'ăș face!»

Și acest pas resolut al lui a fost de cea mai mare însemnătate; pentru că el a fost decîdător nu numai pentru întrîga viéță ulterioară a tînerului Anastasie, ci tot odată și pentru viitorul Bisericii ortodoxe române și al poporului român din Transilvania. Apucînd pe altă cărare în acel moment decisiv, Mitropolitul Șaguna putea, fără îndoială, să se înalțe prin însușirile sale eminente pînă la cele mai mari demnități ale Statului; putea, rămînînd bun Român, să facă mult bine pentru națiunea sa, ca și d. e. amicul său Gojdu, dară să desgrópe o mitropolie îngropată cu 150 de ani înainte de dînsul n'ar mai fi putut nici odată!

Un alt moment nu mai puțin însemnat din același timp este că, cunoscînd străinii valoarea lui încă de atunci, ca student, în tot modul se încercară a-l trage în partea lor, îndemnîndu-l să-și părăsescă religiunea strămoșescă; dară dînsul, sprijinit și de mamă-sa, o femeie evlaviósă, precum și de unchiul său, un bun ortodox, sciú resistă cu bărbăție la tóte ispitele acestea confesionale, ca și la acelea ce i se făcură mai târziu ca Episcop din partea altui demnitar bisericesc, respingînd cu disprețuire promisiunile de munți de aur ce i se oferiră din ambele părți.

Ast-fel, după absolvirea drepturilor (1829) la Universitatea din Pesta, cu succesul cel mai bun, atât din îndemnul propriu, cât și din îndemnul Episcopului Manuilovics din Vêrșeș, Român de nascere și amic al unchiului său Grabovschi, se duse la Vêrșeș la ascultarea sciințelor teologice.

După absolvirea teologiei, celebrul Mitropolit sêrbesc Stratimirovics luă pe tînerul Anastasie la sine în Carlovêș, așezîndu-l profesor de teologie și notar consistorial și secretar al său. Aici, la Mitropolitul Stratimirovics, avu Anastasie Șaguna ocasiunea cea mai bună de a se perfecționa și mai mult în sfera bisericescă, de a se face mai de aprópe cunoscut cu afacerile bisericesci și de a răscolî archivul și a răsfolî cărțile și foliantele din biblioteca mitropolitană, făcîndu-și diversele notițe, cari mai târziu aveau să formeze basa năzuințelor și acțiunilor sale pentru emanciparea Bisericii și restaurarea vechei mitropolii române, precum și a numeróselor sale opurî canonice, după cum însuși mărturisiă adese-orî atât cu graiul viu, cât și în scriptele sale, și anunit în precuvîntarea opului său: *Elementele Dreptului canonic* din anul 1854, unde dîce: «Fiind norocos a fi protosincol la mitropolia nóstră din Carlovêș și, pe lângă datorințele, ce le aveam

ca profesor de tologie, având coasurî slobode, le întrebuiţam cu cetirea cărţilor canonicesci. Acesta puteam să o fac cu înlesnire, căci eram şi bibliotecar al bibliotecii mitropolitane. În cărţile canonicesci aflam multe, cari mă şi siliă a le descrie, căci nu aveam nădejde că voi pute şi eu ore-când foliantele acelea să mi le cumpăr; apoi şi aceea am gândit, că cine scie unde mă va aruncă sôrtea de la Carlovêţ, puté-voiu avé şi acolo foliantele acelea.»

Mitropolitul Stratimirovics îl iubiă mult. Nu e mirare decî că secretarul arhiepiscopesc şi profesorul Şaguna înaintă repede din tréptă în tréptă până la cea archierescă. El primî cinul monachal în 1 Noiembrie 1833 la mănăstirea Hopova în Sirmiü, dându-i-se numele Andreiü. De archimandrit, mai întâiü titular al mănăstirii Hopova, s'a înaintat în 1842, iar de archimandrit actual al mănăstirii Covilului în diecesa Neoplantei în 1845. În acéstă calitate din urmă îl află pe el mörtea Episcopului Ardealului Vasilie Moga la anul 1845, al cărui sucesor în scaun a ajuns dînsul.

Prea lesne puteă archimandritul Şaguna să rămână la Sêrbî, înălţându-se treptat până la Mitropolit sêrbesc; dară el n'a voit, ci a preferit să vină la o episcopie săracă, pentru că eră Român, şi ca Român aveă o misiune înaltă de îndeplinit. Chiar şi ca Episcop al Ardealului s'ar fi putut el întörce la dorinţa Sêrbilor, la cari eră plăcut şi steteă în mare vađă, şi să urmeze Mitropolitului Rajacsics în scaun; dar el nu o făcù nici acéstă, ci mai bucuros rămase în eparchia sa română, continuându-şi lupta pentru recăştigarea drepturilor străvechi ale Bisericii române.

De aci încolo se încep faptele cele măreţe ale Mitropolitului Şaguna, fapte cari fac epocă în viaţa noastră bisericescă şi naţională, ţinându-se lanţ până la sfîrşitul vieţii sale.

Când venî Şaguna în Ardeal află Biserica şi naţiunea amorţite şi înţelenite de suferinţele cele grele seculare, lipsite de tôte drepturile dumnezeesci şi omenesci.

Ce e drept, poporul de la ţeră nu se mai vindeă acum ca vitele; preoţii românesci nu mai oraü tractaţi în mod injositor, ca pe timpul Mitropolitului Sava, şi fii lor nu se mai opriaü de a se îmbracă în haine vinete şi de a umblă la şcolă, cum eraü opriţi odinióră, după cuprinsul legilor ţerii.

De acéstă pată a omenimii, de acest jug ruşinător pentru demnitatea omenescă, îi eliberă pentru tot-deauna pe Români filosoful şi umanul Impêrat Iosif II. Dară pentru aceea starea lor totuşî eră

încă de tot apăsătoare, nesuportabilă de alții decât numai de bieții Români, crescuți în suferințe de secole.

Românii tot se nesocotiau și acum în patria lor, tot se priviau, după nomenclatura legislațiunii țării, de *misera plebs contribuens*, lipsiți de toate drepturile politice prin neomenósele legi ale țării, numite *Aprobate și Compilate*. Pentru că poporul de la țără, lucrătorul de pământ, deși acum nu mai era legat de glie ca odinioară, era însă iobagiul său clăcaș, avea să facă zile de lucru domnului pămîntesc, care, nefiind legat prin lege, prin vre-o normă urbarială pozitivă, îl ținea cât vrea, de multe ori și săptămâna întrégă, în brazdă la lucrul său domnesc. Iobagiul era legat de voia domnului său ast-fel, că acesta putea dispune de el după plac. Aceeași sórtă o aveau și preoții români; ei încă nu se deosibiau mai întru nimica de poporeniilor lor. Ei dedeau contribuțiune și purtau greutățile în rînd cu cel-lalt popor; ba, ce este mai mult, ei dedeau decime preoților de alte confesiuni, pe când aceștia erau scutiți de orî-ce dare, de orî-ce greutate, socotiți fiind în clasa celor privilegiați. Iară fiii Românilor, deși se admiteau și ei acum la școlă și le era iertat să se îmbrace și în haine vinete, ce folos! căci erau eschiși de la toate funcțiunile Statului, nefiind nicăieri primiți ca Români, ci numai dacă își schimbau religiunea și naționalitatea, trecînd adecă la vre-una din cele patru confesiuni și trei națiuni recepte. Trei tineri Români, cetățeni din Brașov, juriști absoluți, anume: Constantin Secărénu, Constantin Gheorghe Ioan și Vasile Lacea, se judecară și purtară proces până la Curtea de casație cu Sașii din Brașov, pentru ca să fie admiși la Magistratul de acolo de canceliști, dar fără de nici un rezultat. Abia anul 1848 sparse acest zid chinezesc din Evul mediu, făcînd loc și Românilor spre înaintare.

Cât despre învățămînt, el se află tot în starea primitivă. Afară de școlele liceale din Blaj și de cele primare de prin comunele mărginașe (din județele săsesci), altele nu mai exista. În cele-lalte părți ale Ardealului, locuite mai întregi de Români, nu era nici o școlă. De vre-o cultură mai înaltă, despre profesori și învățători cu o calificățiune științifică, pedagogică, nici vorbă nu putea fi. Iară cărțile scolare erau tot cele vechi chirilice.

Presă română era reprezentată în acest period mai întâiu prin «*Fóia Duminecii*», sub editura lui Radu Orghidan și redacțiunea translatorului magistratual Ioan Barac, în Brașov. Acesta a fost cea dintăiu fóie periodică la Români din Ardeal și din care s'a născut apoi «*Gazeta Transilvaniei*» cu «*Fóia pentru minte, inimă și literatură*» de G.

Barițiu, tot în Brașov. Iară la finea acestui period apărură «*Organul Luminării*», sub redacțiunea lui Cipariu în Blaj.

Institute, asociațiuni, reuniuni literare, industriale, comerciale, lip-siaū în timpul acesta la Români cu desăvîrșire.

Fundațiuni, stipendii pentru ajutorarea și încurajarea tinerimii școlare nu se aflaū de loc.

Iară Biserica română? Acésta, fiind desbinată ca și astăzi în cea română ortodoxă și cea română unită sau greco-catolică, însăși de sine ne pôte înfățișă cea mai învederată iconă a stării sale.

Biserica română ortodoxă eră încă și mai asuprită decât națiunea română peste tot luată; pentru că ea de mult dejă își perduse autonomia și independența sa, subordonându-se încă în 9 Octobre 1783 și 8 Decembre 1786, în contra canónelor bisericesci, Mitropolitului sêrbesc din Carlovăț.

Episcopul nostru, lipsit și el de drepturile politice, fără vre-o subsistență corespundătoare, avisat numai la contribuiri bine-voitóre ale credincioșilor și la modestul salariu de 4.000 fl. din taxele sidoxiale, pe lângă aceea legat prin instrucțiunea regescă din 21 Decembre 1810 ce o primise la întărirea sa de Episcop, eră de tot mărginit în activitatea și chemarea sa episcopală, fără nici o vađă și fără nici o autoritate. După acéastă instrucțiune, Episcopul aveă să nu-și uite că «clerul neunit este numai tolerat» și că visitațiunile canonice în eparchia sa aveă să le facă «în prezența a doi comisari politici».

Iară preoții și credincioșii Bisericii ortodoxe române erau asupriți și batjocoriți până la extrem. La orașe nu le eră iertat a zidi bisericii cu turn și clopote și cu frontul către stradă, ci ascunse în fundul unei curți. Preoții n'aveaū salarii, nici porțiuni canonice sau sesiuni, cum aveă preoții celor-lalte confesiuni, ci eraū avisați numai la grația poporenilor și la lucrul mânilor, la sudórea feței lor spre câștigarea pâinii de tóte zilele pentru sine și familiile lor. Mai presus de tóte necazurile și suferințele lor, eră darea ce trebuiaū preoții noștri să o dea preoților de alte confesiuni de la veniturile lor. Iară în privința instrucțiunii intelectuale, încă nu steteaū mai bine. Ceī mai mulți dintre ei aveăū numai școlele elementare după sistemul vechiū și rar se aflaū între preoți cu câte una sau două clase gimnasiale.

Acésta eră starea, în care a găsit Mitropolitul Șaguna Biserica și poporul său din Ardeal.

Episcopul Vasilie Moga încetând din viață în 27 Octobre 1845, eparchia ortodoxă română a Transilvaniei devenise vacantă. Sórta a

voit ca, în urma ingerinței mitropoliei sârbesci din Carlovăț, să se numească în 1846 de Vicar general al eparchiei ardeleni archimandritul mănăstirii Covilului, Andrei Șaguna; iar în anul epocal 1848, prin rezoluțiunea regescă din 5 Februarie (24 Ianuarie), adusă pe baza alegerii ce se făcuse în orașul Turda în 2 Decembrie 1847, tot el să fie numit și Episcop al acelei eparchii, primind în 18 Aprilie același an (la Dumineca Tomii) și chirotonia de Episcop de la Mitropolitul sârbesc Rajacsics, în Carlovăț.

Cu datul acesta o eră nouă se începù pentru Biserica ortodoxă și poporul român din Transilvania. Insemnătatea și valoarea Mitropolitului Șaguna, cu suirea lui pe scaunul episcopesc, își luară începutul. Scopul lui eră *ca pe Români ardeleni din adîncul lor somn să-i deștepte și cu voie către tot ce e adevărat, bun și plăcut să-i tragă*, cum arătaiu la început. Și în adevăr el și rămase strins și serios pe lângă acest scop înalt și greu, pe lângă această promisiune sârbătorească, care ca un fir roșu se trage peste întreaga viața lui următoare. Orî în ce lucru din parte-i, fie încă pe atât de mic și neînsemnat, peste acest scop dăm, firul acesta îl zărim tras cu multă măiestrie, cu multă serioșitate, cu multă perseverență.

Când Șaguna se numi Episcop, nourii cei negri dejă începuseră a se îngroșă tot mai mult pe firmamentul politic al Europei; iară când el se sfinți de Episcop, catastrofa cea îngrozitoare dejă izbucnise în unele părți, iară în Transilvania amenință cu explodarea în tot minutul și cu tătă furia, ce nu peste mult produse torente de sânge. De aici se vede că el, suindu-se pe scaunul episcopesc între tunete și fulgere politice, chiar la începutul mișcărilor furtunoșe din 1848—49, a trebuit să aibă o pozițiune foarte grea din toate punctele de vedere. El însuși ne mărturisese această grea situațiune, când dice: «De unde (din Carlovăț) întorcându se noul Episcop (Șaguna) în eparchie, a avut poziție grea din pricina mișcărilor politice, cari cu atât mai mare grijă îi făceau, cu cât mai limpede a priceput că acele mișcări tăiau în viața Bisericii și a clerului și poporului, atât în privința intereselor religioșe, cât și a intereselor naționale și politice.» (1)

Ce rol însemnat politic-național a avut Șaguna peste tot în decursul acelor doi ani furtunoși, cât a mai făcut și petrecut el pentru națiune și Biserică, s'ar cere un volum ca să se pótă scrie toate de-amăruntul. Mai întreg timpul acelor doi ani sgomotoși îl petrecu el, între împrejurări grele împreunate cu pericolul vieții, pe la Pesta,

(1) *Istoria bisericescă*, de Episcopul Șaguna, t. II, p. 209 și 210.

Viena, Innsbruck, Olmütz și Praga, ca conducător al numeróselor deputațiunii naționale la tronul imperial.

Încă în Carlovăț aflându-se Șaguna la sfințire, vre-o două trei stafete îi sosiră ca să grăbescă acasă. Ochii tuturor erau țintiți asupra lui. Partea cea mai mare a inteligenței române, în frunte cu Bărnuțiu, se adunase la Sibiiu și-l așteptă cu nerăbdare. Sosind el puțin înainte de adunarea de la Blaj, îl primiră Români cu o pompă, ca și care puține mai văduse Sibiiul până atunci. Până și garda națională săsescă îi eșise spre întâmpinare; iară séra în aceeași zi i se făcú un conduct impozant cu torțe, la care ocaziune, și anumit la cuvîntul de bineventare al lui Bărnuțiu, Episcopul Șaguna pe lângă altele răspunse: «Manifestațiunile de onóre, ce d-vóstre, cum se vede, le aduceți nu numai demnității, dar și persoanei mele, mă îmbucură foarte. Eú le primesc acestea sub acea condițiune că d-vóstre, precum până acum, așa și în viitor, tot-deauna veți rămâne credincioși Casei imperiale austriace. Nu este nici un om în lume, care să aibă o inimă mai bună decât bunul nostru părinte Ferdinand. Precum sperați de la Dumnezeu ca să vă ajute voue și pruncilor voștri, așa să rămâneți pururea în neclătită credință către dînsul. În convingerea acesta vă împărtășesc binecuvîntările mele.» (1)

Și aceste cuvinte, acest creq politic al lui, se prefăcură în devisa națiunii române întregi, în acești doi ani furtunoși și în tot decursul anilor următorii.

Peste vre-o câte-va zile urmă grandioasa și memorabila adunare națională de la Blaj din 3 (15) Maiu același an.

Ce activitate a dezvoltat Șaguna la acea adunare națională memorabilă, ca președinte al ei împreună cu Episcopul Lemeni, ne spun protocoalele adunării, ne spun cele ce ni le păstrează încă memoria noastră din acele timpuri, precum și cele ce se cuprind în scrierile diversilor autori despre acea adunare.

E destul a aminti aici că el eră sufletul, adevăratul conducător, atât în lăuntru cât și afară de adunare, față cu cei doi comisari ai regimului, cu Generalul Schurter, comandantul miliției trimise acolo pentru susținerea ordinii, și cu comanda generală din Sibiiu. El fu acela, care, vădend starea cea critică a lucrurilor, înțelegend de timpuriu că miliția comandată la Blaj eră numerosă și aveà ordin să oprască ori-ce exces cât de mic, îndată după sosirea sa din Carlovăț alergă

---

(1) *Istoria Românilor*, de A. Papiu-Ilarian, t. II, p. 189 și *Siebenbürg. Volksfreund* din 1848, No. 24.

la comandantul militar Puchner și-l rugă ca, spre incunjurarea oricăror neplăceri, să bine-voiască a rindul de comandant al miliției din Blaj pe un bărbat inteligent și neinteresat, anume pe Generalul Schurter, ceea ce Puchner îi și acordă. Căci, ce nu se putea întâmpla, dacă nu se luă această dispozițiune precaută ?

Și cum că Episcopul Șaguna a știut ține sémă de toate împrejurările la această adunare numărósă, ne pôte documenta și următórea scrisóre oficială a comandantului general îndreptată către dînsul:

«A ajuns la cunoscînța comandei generale că P. S. Ta (Șaguna), cu ocaziunea adunării națiunii române la Blaj, ai făcut un dar în bani pentru feciorii regimentului de infanterie Baron Zivcovich Nr. 41, cari au fost rînduiți acolo pentru susținerea ordinii.

«Intru recunoscînța buneii voințe, ce prin acesta o arătași față cu miliția, cu plăcere se folosese comanda generală de ocaziune a aduce P. S. Tale pentru această faptă mulțămirea cea mai deobligătóre, cu acea asigurare că nu vom întârziã a aduce această faptă patriotică atât la cunoscînța publică, cât și a locurilor mai înalte.— Sibiiu, în 27 Iunie 1848, No. 2361.»

De la adunarea națională din Blaj Șaguna porni, în fruntea unei deputațiunii număróse, alésă de adunare, spre Viena, și de acolo mai departe spre Innsbruck, unde, în urma turburărilor din Viena, se strămutase Curtea imperială, pentru a așterne Monarchului petițiunea națională.

La întórcere, el se mai oprì cât-va timp și în Pesta la Dietă, ca regalist; dar îngroșându-se lucrurile tot mai tare, în cât chiar și vieța îi veni în pericol, căută căi și mijlóce ca să părăsescă Pesta, și așa numai ca prin urechile acului, schimbându-și portul și numele, îi succese a se strecură prin pusele Ungariei către casă la Sibiiu.

Intr'aceea situațiunea politică se schimbă cu totul, înverșunarea spiritelor ajunsese la culme. Dieta țerit dejă se disolvase. Ungaria se puse în stare de asediu și Generalul comandant Puchner luă însuși frinele guvernului pentru Transilvania, ordonându-se tot odată înarmarea generală a poporului. Ba în 2 Decembre urmă chiar și abdicarea Impăratului Ferdinand și suirea pe tron a Maiestății Sale Impăratului-Rege *Francisc Iosif I.*

În acest timp critic, la provocarea lui Puchner, Șaguna convocă și ținu sub presiunea sa, în 16 (28) Decembre, la Sibiiu, o nouă adunare națională numărósă, de vre-o 3—400 de Români inteligenți și onorațiori din totă țera. La această adunare, ținută între cele mai grele împrejurări politico, a fost de față atât trimișii comandantului Puchner

ca comisarî, între carî și Generalul Pfersmann, cât și membrii Comitetului național român. Cuvîntarea de deschidere a Episcopului președinte Șaguna a fost una din cele mai importante ale lui din punct de vedere politic. Fericitul Laurian, publicînd protocolul acelei adunări, scrie despre acea cuvîntare următoarele:

«Episcopul președinte Andrei Șaguna deschise adunarea cu o cuvîntare acomodată împrejurărilor celor grele de față... După aceea, continuîndu-și președintele cuvîntarea, detaliă în aceeași stare prezentă a țării noastre cu cele mai vii colorî, marcă în trăsuri agere patriotismul cel adevărat și cel fals, deosebi adevărata naționalitate de cea închipuită, basînd-o pe aceea pe moralitate; el atinse mîsurile luate spre a duce resbelul cu cea mai mare posibilă umanitate. În fine, după ce recomandă el adunării cu înțelegere ca să se consulte serios și potrivit însemnătății obiectului asupra căilor și mijloacelor, carî ar duce la restaurarea păcii țării și la încetarea scenelor înflorătoare, aduse la cunoștința adunării abdicarea Impăratului Ferdinand și suirea pe tron a nepotului său, Archiducelui Francisc Iosif, care încunoscîntare din urmă întrîga adunare o primî cu un întreit «vivat» însufletitor.» (1)

În această adunare se alese o nouă deputațiune, cu însărcinarea de a duce omagiul națiunii române la noul Impărat și, în conțelegere cu deputații români din cele-lalte provincii austriace, a stărui la Tron pentru rezolvirea favorabilă a petițiunii generale. Cu conducerea acestei deputațiuni se însărcină iară Șaguna.

Destul că Șaguna, în puterea iernei, care eră una din cele mai grele, pe un ger cumplit, peste munți și căi nefăcute și periculose, pe la *Turnul-Roșu*, se vedî constrins a întreprinde o a doua călătorie, și încă acum, fiind comunicațiunea în Transilvania și Ungaria intreruptă din cauza războiului civil, — prin *România, Moldavia, Bucovina și Galizia*, până la *Olmütz* în *Moravia*, unde se află Curtea imperială. Își pôte oricine închipui greutățile, lipsurile și fatalitățile ce a trebuit el să întîmpine în acea călătorie lungă, în acel timp și prin acele locuri. Ajungînd la Curtea-de-Argeș, se vedî silit a-și vinde caii și trăsura proprie, ca să-și facă banî de drum. Aici în Bucuresci a petrecut mai multe zile. Erau tocmai sîrbătorile *Nasceri Domnului*. Dar și aci avî necazuri din altă parte, de unde mai vîrtos se așteptă ajutor și sprijinire. Șaguna eră descris la guvernul României de atunci de capul Românilor liberali din Transilvania, una cu liberalii refugiați din România, periculos pentru regimul de atunci. Pentru aceea acest din

(1) *Die Romänen der österr. Monarchie*, I Heft, p. 135.

urmă nu numai că grăbiă cu neastîmpăr depărtarea lui de acî, ci încă îl pusese și sub pază polițiană, până ce trecu granița dincolo. Cum că Episcopul Șaguna eră conducătorul Românilor ardeleni în adunările de la Blaj și Sibiiu, și peste tot în acei doi ani viscolosi, e adevărat; dară că el s'ar fi amestecat cătuși de puțin în afacerile României, sau că ar fi avut vre-un înțeles cu liberalii de aici, nu pôte fi adevărat, pentru că el, cum se amintî mai sus, în timpul acela, nici nu se află acasă, ci pe la Pesta, Viena și Innsbruck în fruntea deputațiilor. Din contră, Mitropolitul de atunci al României, fericitul Neofit, îl primî cu multă bunăvoință, ca un adevărat frate în Christos, făcându-l tôte înlesnirile posibile.

Dară durerile și necazurile lui Șaguna, în cari se află el în timpul acela, îngrijirea lui de poporul său și din depărtare, precum și corectitatea lui în conducerea afacerilor publice ce i se încredințară, mai clar se cunosc din propriile lui cuvinte, cari se cuprind în mai multe scrisori și pastorale din Bucuresci, adresate din parte-i către unele corporațiuni române din Transilvania, cu deosebire: către Consistoriul diecesan, către clerul și poporul eparchial, către Comitetul național și către comuna bisericescă din Brașov, scrisori interesante, pline de iubire, mângăiere și îngrijire părintescă.

«După multele ne mai pățite greutăți și necazuri», dice el în scrisoarea către Consistoriū, «am ajuns cu ajutorul Tatălui ceresc la Bucuresci și încă în 24 a acesteî luni m'am înfățișat, împreună cu deputatul nației săsesci, profesorul Müller, la Generalul trupelor rusesci de Lüders, punându-i înainte cererea cunoscută a celor două nații din Ardeal ș. c. l.»

«Iată», dice el în pastorala către clerul și poporul eparchial, «iubită în Christos turmă, iară m'am depărtat din sînul tîu, iată că iară sunt în călătorie departe de tine, pe care întru atîta te iubesc. Călătoresc, pentru că te iubesc, călătoresc după sfătuirea ce o am avut cu frații noștri protopopi, preoți și naționaliști, către isvorul bunătăților, către înălțatul nostru noul Impărat prea înalt, căruia, cu alți Români împreună, mă voiū strădul din tôte puterile a-i arătă neclătita credință cu care s'a deosebit prin veacuri întregi nația noastră română către părinții, moșii și strămoșii săi, și care e gata a-și vîrsa sângele și pentru Prea Înălția Sa. Mă voiū strădul iară cu alți frați ai noștri ca să se înființeze și pună în lucrare petițiunile națiunii noastre din 15 Maiū și din 16 Decembre a. c. Voiū face tot ce-mî va sta în putință pentru binele și fericirea neamului nostru, nepunînd la uitare jalnica stare a plîngîndeî noastre patrii ș. c. l. Precum de altă dată, așa și acum se vor ivi pismașii și clevetitorii mei și ai neamului meu, și vor scorni cleвете asupra mea, spunîndu-vă că așa fi prins, chinuit și

omorît; dară voi, nebăgându-î în sémă, să fiți cu bărbăție și cu virtute, aducându-vă aminte că eu m'am dus la tatăl meu și la tatăl vostru, la Impăratul meu și la Impăratul vostru Francisc Iosif I. Să vă aduceți aminte că cu noi este Dumneșeu, care nu ne va lăsa în veci ș. c. l.»

«... In urma acestora», scrie el în scrisoarea către Comitetul național, «de nu mi s'ar fi împotrivit sănătatea-mi prea slăbită prin călătorie, eu aș fi acum departe pe drum către Olmütz; dar din pricina acésta mă vęd silit a păzi încă până Lunî ce vine casa, când cu ajutorul lui Dumneșeu voiû porni spre Cernăuți. Decî vă rog frășesce să-mi faceți o descriere circumstanțială despre tôte lucrurile nôstre din Ardeal și să mi-o trimiteți la Cernăuți. (Mi-ar păré bine, dacă s'ar înființa hotărîrea nôstră ca să vină numai decăt după mine d-l Laurian.) Am primit însciințare că poporul nostru se află în mare rătăcire cu cugetarea la plecarea mea. Decî iară vă rog să aveți bunătate a face poporului cunoscut scopul călătoriei mele prin subalternii onorat. domniilor vóstre, ca încaî din partea acésta să-mi fie inima liniștită.»

«Cu privilegiul acesta», scrie el în scrisoarea către comuna bisericescă Brașov, «vă dau încă de scire că lucrurile cele mai momentóse și prețioșe ale episcopiei nôstre le-am adus în 6 lădi la Căneni și le-am lăsat acolo la vamă, unde se află și sfitel, carî le-am cumpărat cu darul d-vóstre, pentru care încă sunt dator a vă da socotélă. Măngăierea mea despre aceea că d-vóstre precunóșceți starea mea finanțială imi dá îndrăsnélă ca să vă rog ca, de cum-va este cu puțință, să bine-voiți a-mi da un cât de mic ajutor din veniturile bisericesci. In sfîrșit, poftindu-vă ca Domnul puterilor să vă trimită ingerul seú, ca timpul acesta de ispită să-l puteți întîmpinã cu bărbăție și ca anul acesta nouă să vă aducã dorita mângăiere și inte-meierea fericirii obștesci pentru tot neamul nostru ș. c. l.»

Implinindu-și Șaguna misiunea la Bucuresci și restaurându-și în cât-va sănătatea, porni la drum mai departe spre Cernăuți. In Cernăuți petrecu mai multe zile la ospitala familie a Hurmuzăkescilor, aflându-se în mijlocul acestora ca acasă. Dar o minunată coincidență se întîmplă aici. Bărbatul național Barițiú tocmai atunci se află și el acolo arestat din partea Rușilor. Spre norocirea lui, sosirea lui Șaguna în Cernăuți la moment a fost fórte bine venitã, căci fără de intervenirea acestuia la locurile competente, atât în Cernăuți cât și la Olmütz, la Ministrul-președinte, Principele Schwarzenberg, cine scie ce s'ar fi ales de bietul Barițiú. In sfîrșit, *per varios casus, post tot discrimina rerum*, sosi în 4 Februarie la Olmütz.

Indată după sosire, el avu audiență la Maiestatea Sa Impăratul, fiind fórte bine primit, dându-i-se cele mai îmbucurátore promisiuni pentru națiune. După aceea, adunându-se și ceilalți deputați, se pre-

sentară a doua oră cu toții la împăratul, așternând petițiunea comună, la care iarăși primiră cele mai asigurătoare promisiuni.

Intreg anul acesta până către toamnă, după liniștirea turburărilor în patrie, el îl petrecu în Olmütz, Praga, Viena, dezvoltând cea mai mare activitate în toate direcțiunile.

E foarte interesant a cunoște mai de aproape activitatea lui Șaguna din timpul indicat, pentru că ea privesc exclusiv cauza comună națională și revărsă o completă lumină asupra lucrurilor și împrejurărilor din punct de vedere politic-național. El nu perdă din vedere nici o ocaziune bine venită, de a o folosi în interesul cauzei celei drepte române. El nu încetă a interveni pretutindenea, unde cerea trebuința, cu puterea morală și autoritatea episcopală, pentru a trage atențiunea, a câștiga influența binefăcătoare a bărbaților competenți și a asigura ast-fel rezultatul cel mai bun posibil năzuințelor române. Acesta se poate vedea din propriile lui acte originale, pe cari esactitatea și diligența dînsului isbutiră a ni le păstră încă nealterate și pe cari, în interesul adevărului, al istoriei naționale și al propriei sale justificări, datorî suntem a le scoate la lumina zilei, ca pe unele cari clarifică pe deplin situațiunea și arată cursul cel adevărat al cauzei naționale fără șovăire.

Ca să amintesc totuși vre-o câte-va, notez aici că mai întâiu se adresă el către comandantul militar din Transilvania, Baronul Puchner, încunoscîntându-l și pe el despre sosirea sa la Olmütz.

Iar a doua scrisore, expediată nu mult după aceea către aceeași persoană, are un conținut admirabil și foarte pătrunzător. El dice:

«Adînc mișcat de înflorătoarele scene ne mai auzite și de pustiirile cele barbare, cari bună starea Ardealului o nimiciră pe veacuri înainte și cu deosebire pe biata națiune română, lipsită din toate părțile de vre-un ajutor, o aduseră aproape la totală ruină, nu mai pot resistă indemnului inimii mele rănite până în fund, de a nu mă adresă către Excelenția Ta, ca către acela care mai mult decît toți alții ești în stare a turnă balsam mîngăietor peste ranele sîngerînde ale acestei națiuni neclintit credincioase.

«Excelenția Ta îți vei aduce aminte de purtarea cea exemplară a națiunii noastre, calomniată din partea celor-lalte de o masă crudă, sîlbatecă și lipsită de toate simțemintele nobile, — de acea purtare fără păreche a ei în adunarea din Blaj în luna lui Maiu, care trase admirațiunea Excelenției Tale și dădă ansă la raportul Excelenției Tale către prea înaltul Tron, onorabil pentru întréga națiune.

«. . . Acestă consciință mă silesc a te conjură pe Excelenția Ta, în puterea oficiului meu de păstor sufletesc, ca . . . peste tot pentru națiunea română să fii aceea ce Excelenția Ta ai promis în luna lui Maiu, un inger păzitor! etc.»

În 7 Aprilie 1849 se adresează Șaguna către Colonelul Urban, care pe atunci se află în Bucovina, iară până la trecerea armatei imperiale în România, el luptă în Transilvania ca comandant al unei trupe de armată și al grănicerilor români, un bărbat cu influență și bun cunoscut al dînsului,—cu o scrisoare, în care, comunicându-î petițiunile Românilor în copie, îl rugă pentru sprijinirea cauzei române, pe lângă notificarea că el Șaguna l'a propus Ministrului-președinte, Principele Schwarzenberg, pentru a-l promova de General și a-l numi comandant suprem al trupelor din Transilvania.

Tot în timpul acesta el se adresează cu o scrisoare și către comandantul armatei imperiale în Ungaria, Principele Windischgrätz, în interesul cauzei române și în special «pentru organizarea și înarmarea glótelor române și pentru susținerea principiului egalei îndreptățiri, promisă de Maiestatea Sa tuturor popórelor austriace».

Trecînd atât timp la mijloc, Șaguna stăruia cu înțetire pentru rezolvirea cauzei române, a petițiilor deputațiunii naționale așternute la tronul imperial. El nu putea și nici nu voia să se întorcă acasă fără vre-o rezoluțiune mîngăietóre pentru poporul român. Pentru aceea, după mai multe încercări, făcute parte în persoană de-adreptul, parte prin ómenii săi, la regim, spre scopul amintit, mai pe urmă se vedu constrîns a se adresa și în scris către Ministrul-președinte, Principele Schwarzenberg, rugându-l pentru decidera petițiilor amintite.

Vedînd el că armatele imperiale vor învinge și că restaurarea păcii și a ordinii în curînd va urma de o parte, iar de alta sciînd prea bine că de la bărbații atașați pe lângă comandanții supremi ai armatei ca comisarii imperiali va atârna totul în țerile împăciuite, se siliă mult ca în părțile locuite de Români, în Ardeal, Banat și Mureșul-de-jos, să potă mijloci de la regim bărbați naționali români de comisarii, cari, cunoscuți cu împrejurările locale și naționale, să dea informațiunii esacte și să nu lase să se seducă opiniunea acelor comandanți și tot de-odată guvernatori militari prin inimiții Românilor, spre dauna acestora și a regimului însuși. Spre acest scop interveni el la regimul imperial cu tot dinadinsul, recomandînd pe cei mai distinși bărbați naționali, și încă cu succes. Și tot pe atunci interveni el la regim pentru înființarea unui corp român de voluntari.

Nemijlocit înainte de plecarea sa acasă, Șaguna mai săvîrși un act ce nu se pôte trece cu vederea. Intorcîndu-se adecă armata imperială din România, împreună cu trupele auxiliare rusești, pentru reocuparea țerii Transilvaniei, comandantul general al aceleia, Comitele Clam-Gallas, emise din Brașov o proclamațiune, care trebuia să se adreseze

către toate popoarele țării, și în special către Români și Sași, ca către popoarele cele credincioase tronului în timpul războiului. El însă se adresă în aceea numai către națiunea săsescă, asigurând-o de scutul său, iar de națiunea română nu făcù nici cea mai mică mențiune. Această procedare a comandantului trupelor indignă de tot pe Români, cari îndată încunoscîntară pe Șaguna, comunicându-i și un exemplar din proclamațiunea amintită. Șaguna, cât primi scirea acesta, alergă cu proclamațiunea în mână la Împăratul, se plânse pentru această ignorare și cerù satisfacțiune în numele națiunii române. Se duse după aceea și la Ministrul-președinte, Principele Schwarzenberg, și rezultatul a fost că Clam-Gallas, care eră să fie tot odată și Guvernator al Ardealului, rămase pe jos, numindu-se în locul lui Generalul Wohlgemuth.

În sfîrșit, după atâtea lupte, osteneți și necazuri, făcînd armata imperială mari propășiri în reocuparea țării, Șaguna, părăsind Viena și Olmützul, unde petrecuse atât timp, porni la sfîrșitul lui August spre casă și, fiind-că călătoria directă prin Ungaria și Transilvania, cari țări încă nu se liniștiră deplin, eră imposibilă, a trebuit să se întorcă iară pe unde se dusesese, pe drumul cel lung și periculos, prin Galiția, Bucovina, Moldavia și România. Când el ajunse la granița Ardealului, la vama Timișului, Brașovenii, Secelenii și toți Bărsenii îi eșiră înainte până în România spre întîmpinare, îl aduseră la Brașov cu mari ovațiuni și tot așa, ca în triumf, îl petrecù poporul duios, între lacrimi de bucurie, până la Sibiiu. Prezența lui între Români îi întări și însufleți din nou în așteptările și dorințele lor, deși el plîngea în sine de întristare pentru cele ce aveau să urmeze.

Ajungînd la Sibiiu, ce priveliște tristă! Reședința sa episcopescă cu desăvîrșire devastată și prefăcută în formală casarmă. Tot mobilierul, argintăria etc., din cari nu se scosese nimica și pe cari atunci și le procurase,—capela episcopescă, biblioteca lui însemnată întrégă, până și arhivul consistorial, cu un cuvînt toate erau prădate, rămânînd numai pereții goi în ființă. Față cu aceste crude evenimente, Șaguna, înfrînt cu inima, se vedù silit a trage la un cuartir privat până la repararea reședinței, procurându-și din nou cele ce i se prădară.

Încetînd războiul civil, se introduse în monarhia noastră regimul absolutistic militar. Luptele lui Șaguna cu acest regim aũ fost colosale. Mai numai el singur luptă, apărînd ce se putea, căci totă activitatea altor bărbați naționali eră paralisată prin măsurile polițiene ale aceluși regim. Bărbații cei mai de frunte începuse a se prinde și a se pune în închisóre. După prefectii și tribunii Românilor din cei

doi ani 1848—49 se făcea formală vinătoare. Chiar și Șaguna încă primise de la Guvernatorul militar Wohlgemuth o scrisoare amenințătoare, atât pentru sine cât și pentru preoțime, sub cuvânt că ar fi agitat poporul, pe care însă dînsul o respinse cu mare indignațiune, răspunzându-î în mod oficial unele ca acestea :

«Eü cred că credința către prea grațiosul nostru Monarch și înaltul său regim așa de eclatant o am documentat în timpul cel fatal de curînd trecut, în cât cu atât mai dureros a trebuit să mă atingă, înțelegînd acea acasă, ce prin emisul Excelenției Tale din 29 Octobre a. c., No. 27, asupra preoțimii mele, în privința pretinselor machinațiuni ale aceleia, ba chiar și asupra mea, în privința unei asemenea influențări, mi se aduse la cunoștință. Eü dăduiü Excelenției Tale din cauza acestei inculpațiuni dejă cu graiul deslușiri, cari arată clar cum că denunțările în contra preoțimii mie subordonate, și însuși în contra mea, ca netemeinice cad și se nimicesc în sineși, și cu răspunsul meu present către Excelenția Ta am de scop numai a protesta și officios în contra a tot ce pe calea secretă a denunțării se aduce asupra mea și a clerului meu.

«Eü sunt în stare a produce multe documente neperitöre, cari vor mărturisii la auzul lumii că eü nu lăsaiü să trecă nici o ocasiune pentru a instrul clerul meu în interesul prea veneratului și cavalerescului nostru Monarch cu tötă serioșitatea, și printr'insul a-î procură intrare și la popor. Eü sunt așa dară în pozițiune a documentă factic în töte părțile ori-ce acușatiune de o blasfemie grosolană asupra oficiului meu archiepăstoresc . . .

«Dacă însă Excelenția Ta din declarațiunea mea acésta nu ți-ai câștigă deplină convingere că eü nu sunt culpabil . . . apoi imi permit a te rugă ca să bine-voesci Excelenția Ta a-mi notifică, dacă nu persönele denunciante, cel puțin locul și obiectele, cari să arate inculparea pronunțată asupra mea, pentru ca ast-fel să vin în pozițiune de a puté da la mânilor Excelenției Tale claritatea lucrărilor mele în modul acela, în care eü m'am obicinuit ș. c. l.» (1)

Acest conflict, mai urmându-î încă și altele, causă căderea lui Wohlgemuth. Pentru că asupririle Românilor din partea aceluï guvern și a organelor lui se înmușiaü tot mai tare, în cât mai pe urmă Șaguna se vedü constrîns a păși cu tötă energia la Guvernatorul în contra acelora, amenințând că el le va arătă la regim, Guvernatorul il rugă să nu le arate, că le va cercetă și va pedepsi pe cei vinovați. Cercetarea s'a făcut, dar modul de pedepsi nemulțămîndu-l pe Șaguna, ducen-

---

(1) Sibiiü, 13 Novembre 1849.

du-se în același an (1850) la Viena, la Sinodul episcopesc, făcù arătare la regim despre cele întimplate. Wohlgemuth fu citat la Viena, dară, bolnăvindu-se pe drum, muri în Pesta și se îngropă în Hietzing lângă Viena. Acest cas produse mare senzațiune în totă țera.

Despre acéstă întimplare scrie și Eugen Friedenfels mai pe larg în opul său întitulat: *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Viena 1877, Partea a II-a, p. 195 și 196.

De aci încolo îl vedem pe Șaguna iară pornind la drumuri grele continue prin locuri îndepărtate în interesul Bisericii și al națiunii. Cele mai multe le făcù el la Viena, unde mai în toți anii se ducea, une-orî și de câte 2—3 ori într'un an. Abià sosi acasă de la Sinodul episcopesc din Viena și trebuî să întreprindă o altă călătorie și mai grea la Cernăuți în Bucovina, la invitarea și împreună cu noul Guvernator al Ardealului, Principele Carol de Schwarzenberg, spre întimpinarea Maiestății Sale Monarchului nostru, care în acel an visitase acea provincie. Aici, în Cernăuți, sprijinit de Guvernatorul Schwarzenberg, îi succese lui a mijloci de la Impăratul 24.000 fl. ca rebonificare a speselor ce le făcură cei trei prefecti Iancu, Axente și Balint în cei doi ani 1848—49 pentru apărarea cauzei celei drepte. Și nu mult după aceea, tot la invitarea și împreună cu Principele Schwarzenberg, călători el și la Sighișora, la desvélirea monumentului Generalului rusesc Scariatin, care în 1849 căduse acolo în bătaie.

Tot atunci interveni el la regim și mijloci și reapărarea «*Gazetei Transilvaniei*» suspendate.

Îl vedem mai încolo pe Șaguna în anul 1853 iară la Viena, în fruntea unei deputațiuni diecesane, pentru a manifestă bucuria diecesanilor săi către Monarch pentru că-l scăpase Dumneđeș din mâile ucigașului Libeni, când cu atentatul; la cununia Maiestății Sale în 1863; la nascerea Principelui de corónă Rudolf în 1868. În anul 1857 întreprinse el o călătorie mai îndepărtată și mai grea, prin *Bănat, Sirmiu, Viena* până la *Triest*, pentru o colectă pe séma bisericii catedrale, primind la acea ocaziune de la Maiestatea Sa un frumos dar de 1.000 galbeni.

Îl vedem mai departe pe Șaguna în anul 1860 la Senatul imperial înmulțit în Viena, ca reprezentant al Românilor ardeleni, unde pășirea lui înțeleptă și energică pentru apărarea Românilor făcù mare senzațiune în toate părțile, secerând nu numai lui, dară întregi națiuni, onóre și respect general, ridicând-o la un factor respectabil cu privire la regularea afacerilor interne ale Imperiului. La acel Senat imperial ex-

celă Șaguna prin vorbirile și tactul său, atât ca bărbat de Stat cât și ca naționalist și patriot în grad mare. În special, marcantă a fost pășirea lui în conflictul ce-l avuse cu reprezentanții maghiari Mailath și Jakab, aplaudată aproape de toate popoarele din monarhie, trimitându-se numeroase adrese de mulțămire din Ungaria și Transilvania. De asemenea îl vedem la Conferința regnicolară din Alba-Iulia în anul 1861, la Dieta din Sibii și Senatul imperial din Viena în anii 1863—64—65, la Dieta din Cluj același an și în Casa magnaților din Budapesta, excelând pretutindenea prin vorbirile și atitudinea sa politică.

Îl vedem în sfârșit pe Șaguna la toate conferințele și congresele noastre naționale, permanent ca președinte și conducător al Românilor, ca punctul de razim și de concentrațiune al tuturor Românilor, începând de la 1848, de la adunarea cea mare din Blaj, până chiar la sfârșitul vieții sale mult sbuciumate.

Trecând la Biserică în special, principalul teren de activitate al unui Episcop, trebuie să accentuez și aici că la venirea lui Șaguna în Ardeal Biserica ortodoxă română se află încă tot în starea cea deplorabilă de mai înainte : asuprită, necăjită, batjocorită și despoiată de toate drepturile și beneficiile. El mai nu avea unde să-și plece capul, așa eră ea de miseră și de umilită. Dar mai bine ne-o prezintă Șaguna însuși într'o reprezentațiune către Monarchul, când țice: *Istoria Bisericii greco-orientale în Ardeal a fost un șir de nevoi și de suferințe grele, înfățișând tipul unei slave, care, ferecată în cătușe, numai din grația tolerării își mai duce viața în amărăciune.* (1)

Îndată după sosirea sa, Șaguna se puse pe lucru și lucră bărbătesce, pentru că totul avea să-l facă în întregul său. Eră grea pozițiunea lui, unde toate erau de făcut. El se apucă mai întâiu de cele mai ușore, așteptând timpul ca să începă și la cele mai grele. Dară, dându-i-se ocasiunea, și de lucrurile cele mai mari se apucă el dintr'odată, pentru că eră omul, care sciă precumpeni momentul și ocasiunea bine venită nu o lăsă din mână neexploată. El pândiă după asemenea ocaziuni; multe acte însemnate în modul acesta le efectuă el, sciindu-se folosi de unele împrejurări momentane. Așa d. ex. ținerea Sinodului prim diecesan din anul 1850, când țera se află în stare de asediū, sub un regim militar. La o ocaziune bine venită, exprimându-se către dînsul Guvernatorul Wohlgemuth că Universitatea săsăscă duréză prea mult și arătându-și neplăcerea, Șaguna îndată-î observă : că ar fi bine să se

(1) Recursul cel mare al lui Șaguna către Monarch, din 1 Decembre 1855.

paralizeze acea Universitate prin ținerea unui Sinod diecesan bisericesc, care ar fi timpul cel mai potrivit să se țină din partea Românilor ortodocși. Guvernatorul se învol, Sinodul se convocă, făcându-se astfel începutul sinodalității bisericesci întrerupte de veacuri. El tocmai cugetă la modul cum ar pute înduplecă pe Guvernatorul la încuviințarea unui Sinod. Să nu se fi știut el folosi în acel moment bine-venit de cuvintele lui Wohlgemuth, cine știe când s'ar mai fi putut ține vreunul și ce s'ar mai fi ales de sinodalitate și de toate de câte se bucură Biserica astăzi? De la un moment de multe ori atârână totul!

Am șis că totul eră de făcut, pentru că pământul eră înțelenit, numai mărăcinii și pălămidă. Se pôte șice că din capul locului ținta și năzuințele lui principale, idea lui de predilecțiune pe terenul bisericesc erău: deplina emancipare a Bisericii sale și organizarea ei pe base tari, autonome și independente, în sensul canónelor și instituțiilor bisericesci. Va să șică, scopul și dorința lui ferbinte în privința bisericescă erău: câștigarea și asigurarea unei pozițiuni legale în Stat, atât față cu acesta cât și cu cele-lalte Biserici, și egala îndreptățire perfectă a Bisericii ortodoxe române de o parte, iar de alta deslegarea legământului nenatural al Românilor cu Sêrbii, un legământ impus lor de vitregitatea timpurilor trecute, sau cu alte cuvinte: despărțirea Românilor de Sêrbi și restaurarea mitropoliei celei vechi române canonice, autonome și independente, pentru toți Români ortodocși din Ardeal, Bănat și părțile Ungariei proprii, apoi organizarea ei constituțională pe basa canónelor și a recerințelor timpului present, înflorirea Bisericii, luminarea clerului și poporului și promovarea binelui și fericirii lor.

Acest scop îl urmăriă Șaguna ziua-nóptea cu stăruință de fier; de la acela el nu se abătù nici o linie în șilele vieții sale. De se întâmplă une-ori ca, din cauza împrejurărilor nefavoritóre, să nu pótă lua cuvânt și să fie activ întru urmărirea ulterióră a scopului, atunci el așteptă îndreptarea lucrurilor, pentru ca cu atât mai cu mare zel și înlesnire să-l pótă continuă după aceea. În șcort, Șaguna cu idea acésta de predilecțiune se ocupă neîncetat, până ce mai pe urmă, după multe osteneli și necazuri, Dumneșeu îi ajută să o realizeze cu desăvîrșire, vędându-și astfel dorințele împlinite, stăruințele sale neobosite încoronate cu succesele cele mai îmbucurătóre, precum în de obște se știe, căci în ale lui răsufliă și se mișcă spiritul lui, faptele lui sunt cari umbresc pe fiii provinciei nóstre mitropolitane din Ungaria și Transilvania.

Și óre cum, prin ce mijlóce putù el repurtă un triumf așa de stră-

lucit, mai imposibil la vedere: totala emancipare a Bisericii sale? Avut-a el nescari patroni prepotenți, cari să-i fi asigurat întreprinderile prin influența lor la locurile decizătoare? Avut-a el nescari averi la dispozițiune, cari să-i fi înlesnit năzuințele în mersul lor, să-i fi ușurat greutățile în mod mai satisfăcător, cel puțin în partea financiară? Nicl pe de parte; nicl unul din aceste mijloce lui nu i-a stat la îndemână.

În cât pentru averi, acestea erau de tot modeste, salariul lui de Episcop abia ajungea ca să-și pôtă acoperi lipsurile și trebuințele cele mai necesare; iară Biserica, se scie că nicl odată nu s'a bucurat de bine-voitori, ci numai de rău-voitori, cari căutaă la ea peste umeri, nu să o ajute și să-i facă vre-un bine. Da, a avut el și cunoscuți și patroni bunți, chiar mai târziu străini se înțelege, neaflându-se pe atunci între Români bărbați în pozițiune de a-i fi putut da vre-un ajutor, vre-o sprijinire mai de valoare. Avea, ȓic, patroni chiar de influență și cu autoritate; dară pe aceștia el însuși și-i câștigase prin hărnicile și virtuțile sale proprii, ei erau adică persoanei lui, dar nu Bisericii, ca să-i fi voit binele. Tot binele ce i-l făcură — și-i făcură mult bine acei bărbați în pozițiune înaltă: Baronul *Samuil Jozsika*, cancelar aulic transilvan, Principele *Felix Schwarzenberg*, Ministru-președinte, Principele *Carol Schwarzenberg*, Guvernatorul Ardealului, Generalul de divisiune *Bordolo*, adlatus acestuia, ministrii *Schmerling*, *Rechberg*, *Nádasdy*, Baronul *Eötvös* și alți mulți — îl făcură așa dară persoanei lui Șaguna, din respect către el, dară nicl decum către Biserica ce o reprezintă dînsul; va să ȓică și aici eră meritul lui însuși, căci a-și câștigă ast-fel de persoane înalte și de influență de cunoscuți și bine-voitori e meritul propriu. Se scie pozitiv că însăși mitropolia, mai virtos pentru meritele cele mari ale lui Șaguna, mai mult din considerațiune către persoana lui, ca să-l mulțămescă, s'a încuviințat. Șaguna avea mare trecere la Curtea imperială, însuși Monarchul eră mare bine-voitor al lui.

Și cu tôte acestea, mijlocele, prin cari Șaguna își ajunse scopul dorit erau cu totul altele: *sciința și moralitatea!* Armele lui erau principiile morale, adevărul și dreptatea, canónele, pe cari el nicl odată nu le-a șters din lexiconul său! Cu acestea și pentru acestea luptă el ne-încetat pretutindenea. El bătù, și iarăși bătù, și tot mereu bătù, până i se deschise,--cerù și trebui să i se dea! Ast-fel e arma morală, ea trebuie să învingă, dacă se mánuesc cu cap. El însuși mărturisese acésta, când într'o epistolă privată ȓice: «De ne va da el (Dumneȓeu) morală, vom învinge, căci și până acum n'am avut alte arme decât

morale și intelectuale . . . Și mi s'a deschis ușa și am fost ascultat, căci moralul și știința nu ușor se pot ignora sau disprețui.»

Nu se pot înșiră aici toate actele, întreprinderile și luptele lui pe la toate autoritățile, pe la toți factorii decizători în privința restaurării vechii mitropolii și a celor-lalte așezăminte și îmbunătățiri bisericesci, căci atunci am trebui să scriem întregi volume, față cu numerositatea acelor. Amintesc numai că împrejurările erau de tot grele, numai brațul cel de fier al lui Șaguna putu respinge loviturile inamicilor Bisericii. Toate elementele se porniră asupra bieteii mitropolii române. Dară el, cu credința în Dumnezeu, în cauza cea dreptă și în puterile sale proprii, suscepù lupta pe toate terenurile, luptând cu bărbăție admirabilă, deși cu arme neegale, cu succesul cel mai satisfăcător, până ce, în sfârșit, *prin autograful imperial din 24 Decembrie 1864, se aduse la deplină valoare restaurarea mitropoliei române, numindu-se Șaguna Mitropolit al ei.*

Restaurându-se mitropolia după un secol și jumătate de umilință, de apunere chiar; efectuându-se despărțirea Bisericii române de cea sârbescă, cu care până aci ea eră încurcată într'o legătură nenaturală; recunoscându-se în fine autonomia și independența Bisericii române ortodoxe pe deplin din partea Statului și garantându-se aceste recerințe esențiale prin legea țării, nu mai rămăsese de făcut decât ca, prin o organizare corespunzătoare, să se pună coróna edificiului întreg bisericesc, și ast-fel Biserica, în deplinătatea libertății sale constituționale, să prospereze, înflorind din zi în zi pentru toți timpii. Acesta încă se făcu prin legea fundamentală, prin «*Statutul organic*» ce se aduse la Congresul bisericesc național din 1868, convocat de Mitropolitul Șaguna la Sibiiu, îndată după inarticularea mitropoliei în legile țării în Dieta din Budapesta, unde, în Casa magnaților, tot el o apăsese.

Bucuria, ce strălucia pe fața bătrânului Mitropolit și satisfacțiunea ce o simția el în sufletul său la deschiderea acestui prim Congres nu se pot descrie. Memorabila lui cuvîntare la deschiderea Congresului se începe ast-fel:

«Innoesce-te, innoesce-te, noule Ierusalime, că ți-a venit ție iarăși lumina și mărirea Domnului peste tine a răsărit. Acastă casă Tatăl o a zidit; acastă casă Fiul o a întărit; acastă casă Duhul sfînt o a înnoit.

«Cu acastă cântare bisericescă, care o cântăm în fie-care an în 13 Septembrie, când serbăm amintirea înnoirii bisericii de la mormîntul Domnului,—cu acastă cântare bisericescă, dic, vă salut pe Domniile-Vóstre astăzi, când noi, ca membri ai noui reinființatei noastre mitropolii române de religia greco-răsăritenă din Ungaria și Ardeal, întâia óră ne-am adunat în Con-

gresul nostru bisericesc național... Dară astăzi, când ți-a venit ție, noule Ierusalime, iarăși lumina și mărirea Domnului peste tine a răsărit,—depun cu desăvârșită odihnă sufletescă totă competența legislativă și administrativă a Bisericii noastre naționale în mâinile Congresului present și ale celor viitoare, cari singure sunt reprezentanțele legale și canonice ale întregii noastre provincii mitropolitane ș. c. l.»

Iată faptă nobilă, faptă rară, ce puține exemple își va fi mai aflând în istoria popórelor! Mitropolitul Șaguna, nesilit de nimeni, din propriul său îndemn, depuse puterea administrativă și legislativă în mâinile Congresului.

Și Congresul încă secundă din parte-și la bucuria Mitropolitului său, dându-i o adresă foarte frumoasă de mulțămintă pentru luptele, ostenelele și sacrificiile sale multe și grele de uriaș, ce le aduse pe altarul Bisericii naționale. In urma acestei adrese, prea veneratul Mitropolit, adinc mișcat de cuvintele de recunosință ce i se adresară, din nou luă cuvintul și, între lacrimi duióse, ca și cum ar fi prevădut că i se apropie sfirșitul vieții glorióse, mai rosti încă câte-vă cuvinte pătrunđótóre, đicând:

«Nu voiú, Domnilor, nici cu prilejul acesta să ostenesc atențiunea domniilor-vóstre, decí fie-mí iertat a đice numai: *că efectul lucrărilor nóstre măi de parte atárnă de la d-vóstre!* Aș dorí să vă spun multe în momentele acestea de despărțire, esența acestora însă este: *să fiți rívitori legú, să dați sufletele vóstre pentru legătura părinților voștri; aduceți-vé aminte de lucrările lor, cari le-au făcut intru generațiunile lor, ai căror următori suntem noi, și veți luá mărire mare și nume etern!*» (1)

Dară nu numai în afară, față cu regimul politic și cu jurisdicțiunile bisericesci străine, luptă Șaguna pentru libertatea, autonomia și egala îndreptățire a Bisericii sale, ci și în lăuntru acesteia în tóte direcțiunile chemării sale arhieresci, pentru a-i restitul valórea și prestigiul, pentru a-i procura buna stare spirituală și materială. El ridică clerul și poporul, ambele decăđute, la gradul de cultură și la demnitatea ce le compete; el restaură ordinea și disciplina în cler și peste tot în Biserică; el restitul vađa Bisericii, care se perduse și se călcase de tot în picióre în timpurile de suferințe.

Și sciind el că spre acest sfirșit se cer mijlóce materiale înainte de tóte, încă de timpuriú se îngriji în acéstă privință în două moduri: în sus către regim și în jos către poporul eparchial. In modul prim

---

(1) A se vedé protocolul Congresului din acel an.

se îngrijii el că, pe baza egalei îndreptăţiri, ceru de la regim din viaţieria Statului ajutoare şi dotaţiuni corespunzătoare pentru Biserică, şi anumit: pentru Consistoriū, pentru Seminariū şi pentru preoţimea şi învăţătorii eparchiali şi pentru toate ramurile şi pentru toate recerinţele bisericesci şi şcolare ale eparchiei ardeline, până şi pentru cantorii şi clişierii, în asemănare cu ai altor confesiuni din ţeră. Nenumărate sunt suplicele lui aşternute la regim în privinţa acésta, răzimate toate pe egala îndreptăţire, pe fidelitatea şi alipirea către Tron şi pe sacrificiile credincioşilor.

«Maiestate! — dicea el în o reprezentaţiune — toate cele-lalte Biserici din ţeră se bucură; numai Biserica noastră oftéză în profundă întristare. Numai noi nu ne putem ridică ochii întru bucurie; numai noi trebuie să simţim în toate zilele că religiunea noastră este numai suferită, Biserica noastră înapoiată.» Şi mai încolo: «Maiestate Prea Înaltă! Noi suferim o durere ne-spūsă. Biserica noastră predică principiū aşă de curate ca orî-care din cele-lalte. Biserica şi şcoala noastră cresc Maiestăţii Tale sudiţi nu mai puţin credincioşi şi supuşii Statului nu mai puţin harnici şi de omenie decât cele-lalte religiuni. Biserica noastră şi fiii ei credincioşi au stat pe lângă cauza împărătéscă cu credinţă tare, neclătită. Ei au susţinut pe câmpul de luptă proba de foc cu bărbăţie. Ei nu permit a fi întrecuţi în credinţă, ascultare şi sacrificii de nici un popor al Monarchiei. Şi aceştii fii jelesc, căci Biserica lor se bucură de mai puţine drepturi decât orî-care dintre cele-lalte din ţeră.»

Nu se împlini dorinţa lui în privinţa dotaţiunilor acestora, cerute de la Stat, în modul şi suma propusă de dînsul, dară totuşi îi succese, în urma stăruinţelor sale de-adreptul la Monarch, a câştigă pentru scopurile preatinse, în deosebite rînduri, considerabile sume de la Stat, şi anumit 54.000 fl. anual şi 73.200 fl. odată pentru tot-deauna.

Iară în jos, faţă cu clerul şi poporul eparchial, el se sciū purtă aşă, că la deosebite ocaşiuni făcu numeroase colecte, cu cari apoi a înfiinţat felurite fundaţiuni şi fonduri şi a cumpărat mai multe realităţi la archiepiscopie. Dară nu numai din colecte, ci şi din averea sa privată a înfiinţat el mai multe fundaţiuni şi a provăduţ cu realităţi considerabile archidieceasa. Intre cele dintâi sunt următoarele:

- 1) Fundaţiunea «Francisc Iosefină» pentru ajutorarea studenţilor săracii ortodoxii români; 2) Fondul bisericii catedrale; 3) Fondul archiepiscopiei; 4) Fondul Seminariului Andreian; 5) Fondul preoţimii archidieceasane; 6) Fondul personalului bisericii catedrale; 7) Fondul personalului cancelariei archidieceasane şi 8) Fondul Sinodului archidieceasan.

Iară din averea sa privată a creat el următoarele fundațiuni și fonduri:

1) Tipografia arhidieceșană și fondul ei; 2) «Fundațiunea Pantaziană» pentru preoțimea eparchială; 3) Fondul bisericilor sărace; 4) Fondul învățătorilor săraci; 5) Fundațiunea pentru bisericile și școlile sărace eparchiale; această fundațiune mare se numi în onórea lui: «Fundațiunea Șaguniană»; 6) Prin testament lăsă el pentru două episcopii, ce se vor mai înființa, câte 25.000 fl., la olaltă 50.000 fl. și 7) Pentru biserica din Rășinari 4.000 fl. pentru conservarea criptei sale.

Afară de aceste fundațiuni și fonduri, Șaguna înzestră arhidieceșă cu numeroase realități, case și grădini, în Sibiiu, între cari cele mai frumoase sunt reședința arhiepiscopescă și Seminariul pedagogic-teologic, numit «Andreian» în onórea lui.

Și în fine, ce să mai dic de odórele cele prețioșe archieresce, de fondul instruct arhiepiscopesc și de alte multe lucruri folositoare, cu cari înzestră el arhiepiscopia? Ce să mai dic în special și de biblioteca lui de mare preț, de vre-o 3—4.000 tomuri, ce o procurase el din averea proprie, după deprădarea celei vechi în timpul răscólei din 1848? Numai din Pesta cumpărase el două de-odată, una a fericitului Teodori, a literatului național de odiniórá.

Iată decí ce de ajutore, ce de fundațiuni și fonduri, ce de realități sciú Șaguna să procure Bisericii sale, parte de la Stat, parte prin colecte de la clerul și poporul eparchial și parte din averea sa proprie! Iată cât de înfrumusețată și respectată lăsă el Biserica la mórtea sa, acea Biserică, care, la venirea lui în Transilvania, mai nu aveà unde să-i dea adăpost! Și pe lângă toate acestea el mai lăsă prin testament Bisericii sale încă și întrégă averea sa considerabilă de aprópe 300.000 fl., câștigată cu mari sudori.

Terenul școlar la venirea lui Șaguna încă erà sterp și pustiú de tot. El cel dintâiu se apucă de o rațională cultivare a aceluia. Activitatea lui pe acest teren încă a fost colosală, ce se póte vedé din numărul cel mare al școlilor înființate de dînsul. El cunoscuse deplin că cauza înapoierii Románului a fost lipsa de cultură și că acésta numai în școle bune sè póte câștigà. El scià bine că sciința e putere; pentru aceea atât zel din parte-i pentru a o rupe cu obscurantismul, im-prăștiând întunericul și făcend lumină, condițiunea esențială a existenței și prosperării naționale și bisericesce; pentru aceea atâtea silințe din parte-i intru înființarea a tot felul de institute și școle: teologice, pedagogice, gimnasiale capitale și elementare, ce lipsiaú cu totul; pentru

aceea atâtea sacrificii din parte-I pentru învățămînt, atâtea stipendii pentru tinerimea școlară, atîta îngrijire pentru calificarea tinerilor de profesori și învățători.

Cu adevărat grele lupte și sacrificii îl costă pe Șaguna învățămîntul peste tot, dară el le învinse, pentru că devisa lui eră: Inainte!

El se îngrijî pentru întreg învățămîntul de o potrivă. Dar totuși lipsa cea de tot simțită în eparchie îl silise să se intereseze și ocupe în prima linie și mai de aprópe cu Seminariul eparchial. Acesta îi causă mari griji și-I dădù mult de lucru, pîná ce îl putù aduce la stare corespunđătoare.

Cînd primise cîrma eparchiei, el află numai un așà numit curs de preoție de șése luni. Nu mult după aceea ridică cursul acesta la un an, și mai târđiú la doi ani, separând despărțămintele teologic și pedagogic unul de altul. În sfirșit, isbutind el a procurà mijlocéle materiale, parte de la regim, parte din colecte, și cumpărând o casă corespunđătoare, anume spre acest scop, din averea proprie, putù completà Seminariul în mod corespunđător.

Și ast-fel organizând Șaguna acest institut creat de dînsul în mod satisfăcător, ajunse a-și vedé, și în direcțiunea acésta, una din operele sale cardinale adusă la îndeplinire, în cât Sinodul din 1874 și 1875, după mórtea lui, cu tot dreptul, în semn de prea meritată recunoștință, spre eterna memorie și venerațiune a dînsului, îi dădù numele după fundatorul lui de: «*Andreian*».

Nu mai puțin zel a desvoltat Șaguna și pentru șcólele medií: gimnasiale, reale și comerciale. El îndemnă în scris, cu graiul și cu fapta, tot-deauna la înființarea lor și nu cruțà nici avere, nici sănătate, cînd cerea trebuința să se facă pașii necesari în interesul acelora.

Gimnasiul complet din Brașov în mare parte lui are să-I mulțămescă existența sa. El însuși puse pétra fundamentală la edificiul cel măreț gimnasial la anul 1852, cu mare solemnitate. La aprobarea gimnasiului din partea regimului tot el în persónă duse acéstă scire la Brașov, dîcînd în cuvîntarea sa: «Iubiților mei fii! am sciut că veți avé mare bucurie de darul împăratesc, am venit să mă bucur și eú împreună cu voi, primiți-mé și pe mine la ospéțul bucuriei vóstre.»

Și în fine, la publicarea dreptului de publicitate al aceluiași gimnasiu, tot el însărcină pe profesorii gimnasiali ca, în dîua publicării, fie-care în câte o biserică din cele patru din Brasov să țină câte o cuvîntare despre însemnătatea și istoria gimnasiului lor.

Dar nu numai ajutóre morale, ci și materiale, și încă considerabile, dădù Șaguna gimnasiului acestuia; pentru că la înființarea lui el con-

curse cu 2000 fl., pentru jurnale scolastice pe séma profesorilor cu 50 fl. anual, pentru locuința stabilă a directorului gimnasial cu 4—5.000 fl. și tot pentru acel gimnasiu mijloci el o subvențiune anuală de 4.000 fl. de la Stat.

Relativ la gimnasiul din Brad, în Zarand, el sprijini la regim înființarea gimnasiului și îmbărbătă preoțimea și poporul, ca pe fundatorii aceluia, la perseverență în acéstă întreprindere salutară, și tot el le compuse și statutele și se îngrijl pentru asigurarea fondului gimnasial, la care el încă concurse cu 2000 fl.

În sfirșit, mai făcù el câte o fundațiune pentru șcôla capitală din Sălisce de 700 fl. și pentru cea din Făgăraș numită *Negru-Vodă* de 600 fl.

Dară grija, atențiunea și ocupațiunea lui Șaguna pe terenul învățămîntului le absorbiau fără îndoială șcôlele poporale în măsură și mai mare. Silințele și luptele lui în acéstă direcțiune au fost admirabile, nesuportabile de alții decât numai de spirite înalte, menite a săvirși lucruri mari. El a privit șcôla poporală de aceea ce este în adevăr, *de fundamentul învățămîntului întreg*.

La venirea lui, cum se aminti, șcôlele poporale, și încă cele mai elementare, cari singure formaù tot învățămîntul la Români, erau fórte puține, ici colo câte una. Nenumărate sunt actele lui Șaguna: representațiunile la regim și organele sale, ordinațiuni și alte dispozițiuni către clerul și poporul eparchial în afaceri școlare, și anumit pentru înființarea, dotarea și buna organizare a șcôlelor poporale. Numai circularele lui îndreptate în acéstă privință către clerul și poporul eparchial ar da un material amplu, din care am puté cunósce în mod satisfăcător începutul și dezvoltarea succesivă a șcôlelor poporale până în timpul present, precum și cât de clare și sănătóse idei aveà el în privința caracterului șcôlelor confesionale și cât de bine scia el apără drepturile autonome ale șcôlelor poporale față cu ori-ce eventualitate.

Pe lângă un ast-fel de zel documentat din partea lui Șaguna pe terenul scolastic, atât în cele teoretice cât și în cele practice, nu e mirare, deci, că la mórtea lui se aflaù în archidiecesă: un institut pedagogic teologic archidiecesan, saù «Andreianul», un gimnasiu complet cu șcôle reale, comerciale și de fete, cu un personal din cei mai cualificați profesori, în Brașov, un gimnasiu inferior în Brad, 10 șcôle capitale saù normale și la vre-o 6—700 șcôle elementare.

Pe terenul literar nu sciu în adevăr ce să admir mai mult: talentul și erudițiunea, ori activitatea lui Șaguna? Considerând ocupațiunile lui

multe și diferite în afaceri bisericești, politice-naționale, scolastice, apoi trebuie să ne prindă mirarea că îi mai puțin rămasă timp încă și pentru studii literare, și încă profunde și grele, pe căi necălcate de alții la noi înainte dînsului. Da, în mijlocul luptelor continue, el mai află timp și pentru studii serioase, prin cari ne învață literatura în mod considerabil, parte compunînd însuși o mulțime de cărți: dogmatice, canonice, istorice și școlare de mare preț, parte retipărind toate cărțile voluminoase bisericești rituale, trecîndu-le însuși prin reviziune. Până chiar și manuscriptele și corecturile încă le adună și legă spre păstrare. Diligența lui era fără sîmîn. Studiul canonic era puțin cunoscut pînă la dînsul între Români, el mai cu sîmînă ne familiarisă cu acela și cu literatura bisericească peste tot.

Mare e numărul operelor date la lumină de Șaguna. Operele acestea se împart peste tot: în opere compuse de el însuși, în cărți retipărite de dînsul și în cărți ce le încredințase el altora spre compunere ori traducere și apoi le tipări în Tipografia archidieceșană. El însuși ne spune acêsta, dîcînd :

«Am atins mai sus că am lucrat mai mulți ani la acest op (Dreptul canonic), și mărturisesc acêsta și a doua oră, însă nu pentru că aș fi fost indiferent către întrerînderea mea acêsta, ci pentru că eram prea mult ocupat cu lucruri oficiale încă atunci cînd eram în posturi subalterne bisericești, iară de cînd am primit, înainte cu două-șeci de ani, ca Episcop, cărma Bisericii noastre din Ardeal, și mai mult mi s'au înmulțit trebile; pentru că am cunoscut numai decît necesitatea cea mare și înțetitoare pentru unele cărți bisericești și școlare, cari nu iertă fără pagubă învederată a binelui comun amânarea retipăririi și compunerii și edării altora, dintre cari cele bisericești toate le-am retipărit, iar dintre cele școlare și științifice unele le-am compus eu și altele le-am încredințat unor bărbați științifici spre compunere ori traducere, și așa le-am tipărit în tipografia, care o am fundat eu și o am dăruit Bisericii noastre din Ardeal.» (1)

Operele compuse și date la lumină de Șaguna sunt:

1. Promemoria despre dreptul de autonomie a Bisericii ortodoxe române din Ardeal (1849).
2. Adaos la acêstă Promemorie (1850).
3. Promemoria către Ministrul austriac de Culte (1851).
4. Elementele Dreptului canonic (1854).
5. Cunoscințe folositoare despre trebile căsătoriilor (1854).

---

(1) Introducerea în *Compendiul de Dreptul canonic*, de Andreiú Baron de Șaguna etc., p. XII.

6. 26 cuvîntări la sîrbătorî marî (1855).
7. Recurs saũ gravamine în contra Ministrului austriac de Culte Thun (1855).
8. Respingerea unor atacuri privitoare la traducerea Bibliei (1858).
9. Datorințele supușilor către Monarchul lor (1858).
10. Istoria bisericească, în 2 tomuri (1860).
11. Antorismul saũ deslușiri comparative la dorințele clerului din Bucovina (1861).
12. Tot acesta, tradus în limba germană.
13. Hirotesier și Hirotonier (1861).
14. Instrucțiune pentru învățătorî (1862).
15. Rînduiala sfințirii bisericilor prin archiereu (1862).
16. Proiect de regulament pentru afaceri bisericesci, școlare și fundatio-nale (1864).
17. Actele sinódelor bisericesci din 1850, 1860 și 1864.
18. Instrucțiune pentru directorii școlari (1865).
19. Rînduiala sfințirii de Episcop (1865).
20. Instrucțiune pentru profesorii Seminariului archidieceșan (1865).
21. Scrisori apologetice (1867).
22. Compendiu de Dreptul canonic (1868).
23. Drepturile și datorințele civile pentru școlele poporale (1870).
24. Enchiridion, carte manuală de canóne (1871).
25. Manual de studiul pastoral (1872).
26. Calindarul Tipografiei archidieceșane.

Cărțile revădute, corese și retipărite de Șaguna sunt tóte cărțile rituale bisericesci, începînd cu Biblia ilustrată, în număr de 37; iară cărțile compuse și traduse de alții la dispozițiunea lui sunt diverse cărți școlare, în număr de 26.

Șaguna, cunoscînd însemnătatea și folosul cel mare al unei tipografii pentru înaintarea în cultură a poporului și sprijinirea autorilor români, înființă încă la anul 1850 Tipografia archidieceșană împreună cu fondul aceleia. Mare fu bucuria lui la inaugurarea tipografiei sale, la actul sfințirei apei în localul aceleiași în luna lui August 1850, celebrat cu solemnitate, și când vîdî el cel dintăi product literar eșit la moment din téscurile noiei tipografii. Acel prim product a fost o poesióră ocasională dedicată lui însuși de laureatul poet Andreiũ Mu-reșianu, care, după aceea, ca un imn al lui Șaguna, se cîntă la tóte ocasiunile și este următórea:

•Respiră Româtime, dedată'n suferințe,
Vîdînd că aspra-ți sórtă începe a se schimbă;

Destul zăcuși în umbră, în órba nesciință,
Trecută cu vederea, dar nu din culpa ta.
Respiră, căci Pronia, ce pórta cărma'n lume
Mișcată de durere și vechiul tēu suspin,
Trimise turmei sale păstoriū al căruī nume
Insuflă reverință, respect și la străin.
In el româna gintă privesce-al sēu părinte,
Renăscător d'un popul infrânt de jugul greū,
Ce'n semn de mulțămire îi strigă'n dulci cuvinte:
Trăiasc' Andreiū Șaguna, prea demnul archiereū!*

Cunoscând el mai încolo necesitatea și puterea preseī, fundă, cu începutul anului 1853, și diarul național «*Telegraful Român*», sub redacțiunea cunoscutului literat Aron Florian.

Și ce să țicem în sfirșit de prima asociațiune română, de «Asociațiunea transilvană română pentru literatura română și cultura poporului român»? (1) Șaguna a fost aprópe fondatorul și ocrotitorul ei. El îmbrățișă acéstă idee cu căldură; el se puse în frunte cu bunăvoință; la el se compuse prima petițiune către regim pentru încuviințare; el o subscrise la primul loc, îi mijloci cele-lalte subscrieri și o așternū regimului; el interveni la regim, purtă corespondențele și primi soluțiunile acestuia, și în fine convocă conferința pentru compunerea statutelor, precum și prima adunare constituantă în 1861, funcționând la ambele ca președinte; el compuse și proiectul de statute și conduse singur tóte afacerile până la inaugurare.

Cipariu, fost membru al Academiei, țice la inaugurarea Asociațiunii:

«Să urăm, domni și frați, și aceluī mare bărbat al națiunii, carele de la început cu căldură a cuprins la sineși și fără preget a condus până în momentul de acum idea acestei asociațiuni, care astăzi din idee trece în realitate. Să-I urăm din inimă căldurósă, cu sinceritate nefățărítă și cu rēsunet strălucitor, ca cel ce l'a înălțat la acéstă mare tréptă să-I insuflé purtarea de grijă părintéscă pentru națiunea română, nu numai în cele sante și dumneșeesci, ci și în cele ce se țin de bună starea unui popor demn de o sórtă mai bună; de bună starea nu numai materială, ci și mai virtos de acea stare eminentă, ce distinge pe o națiune cultă de un popor, precum cuvintul distinge pe om de alte viețuitóre pe acest pământ. Să-I urăm ca să-și vadă efectuate intențiunile mărínimóse, ce le nutresce către națiunea română, să-și vadă națiunea fericită, mai fericită de cum o aflase la începutul păstoriei sale, să-și vadă mângâierea cu ochiī, repausul și mulțămirea sufletului încá și în vieța acésta. Să-I cerem țile fericite, în mijlocul

(1) AđI cuvintul «transilvan» e șters, la dispozițiunea regimului.

națiunii ajunse la fericire, zile multe și împreunate cu neîncetata mulțămintă din partea acelei națiuni bune și tinere simțitoare; cerând și rugându-ne ca și de aci înainte să bine-voiască a cuprinde și a adăposti, a ajută și a sprijini această tinără societate, pe care o a iubit și o a ocrotit de la lăgăn până în momentul de față. Să trăiți Excelenția Văstră!»(1)

Iară Barițiū, tot în această materie scriind despre Șaguna, după ce citéză câte-va paragrafe din statutele Asociațiunii, apoi adaoge:

«Sciți d-văstre al cui spirit vorbește mai virtos din acești paragrafi ai statutelor? La constituirea ei (Asociațiunii) a fost adunată flórea și lamura națiunii, cu Mitropolitul și cu toți funcționarii înalți în fruntea sa; redactorul însă al statutelor noastre a fost Mitropolitul Andreiū Baron de Șaguna, după cele trei proiecte elaborate separat de T. Cipariu, G. Barițiū, Ioan Puscariū . . .

«Generațiunii, cari succedați celei bătrâne, onorați umbra redactorului statutelor din 1861 ș. c. l.» (2)

Interesante sunt și vorbirile ce le ținū Șaguna la cele două adunări, la conferință și la prima adunare constituantă, precum și la a doua adunare generală din Brașov la 1862. Dar unde ne permite spațiul și timpul de a reproduce ceva dintr'însele aici?

Insemn numai mai încolo că Șaguna a fost cel dintâi, care a introdus limba română în oficiū față cu jurisdicțiunile civile și care a primit și introdus literele latine în oficiul său după sistemul ortografic al Comisiunii filologice, la adunarea generală din Brașov în 1862.

Mitropolitul Șaguna sta în mare stimă și venerațiune în toate părțile, la Români, ca și la străini. El erà un patriot dintre cei mai buni; pentru aceea îl vedem adese-orî în cuvântările sale provocându-se la patriotism, la simțeminte patriotice. El erà un sudit credincios și leal, un apărător zelos al tronului și dinastiei. Pentru aceea se și bucură dînsul de grația Monarchului nostru în mare măsură. Meritele lui cele mari le recunoscū Monarchul în repețite rînduri, decorându-l la anul 1850 cu ordinul Leopoldin, comandor; la anul 1852 conferindu-i Baronatul și denumindu-l Consilier intim al Maiestății Sale; la anul 1864 decorându-l cu ordinul Corónei de fier clasa I și la anul 1867 cu ordinul Leopoldin, crucea cea mare; apoi la anul 1848 denumindu-l de regalist la Dieta din Cluj și Pesta; în 1860 denumindu-l de membru

(1) *Actele privitoare la urzirea Asociațiunii*, p. 85 și 90.

(2) «*Transilvania*», Fóia Asociațiunii etc., No. 2 din 1876, p. 24.

la Senatul imperial înmulțit; după aceea de membru pe viêtă la Senatul imperial Casa de sus, de membru al Casei magnaților la Dieta din Pesta; și peste tot distingându-l la deosebite ocașuni. Diploma imperială, prin care se decoră el cu crucea de comandor al ordinului Leopoldin, are mare însemnătate pentru națiunea română, fiind-că în aceea noi Români întâiași dată suntem numiți «națiunea română», prin următóarele cuvinte:

«Am hotărît ca ție, iubitului și credinciosului Nostru Episcop diecesan al Bisericii răsăritene în Ardeal, Andrei Șaguna, să-ți dăm crucea de comandor al ordinului ces. austr. Leopoldin al Nostru întrú prea grațioșá recunoștință a neclătitei tale credințe și alipiri sub cele mai grele împrejurări către Noi și casa Nostră și zelóșei tale conlucrări în interesul cel adevărat al Statului și al națiunii române în Ardeal în de obște, apoi mai de aproape din privință că tu, în adunarea națională din Blaj, cu rară circumspecțiune și dexteritate te-ai silit a însufleți întrú credința statornică către regimul legitim pe Români, la carí, prin virtuțile și multele tale merite, și-ai sciut câștiga cea mai intimă venerațiune, și cu deosebire ai făptuit că națiunea acésta, pe lângă tóte năpástuirile ce a avut a suferi în epoca revoluționară, cu abnegare și sacrificii și-a păstrat neclătit înăscuta sa alipire către Noi și întréga patrie ș. c. l.»

În scurt, Monarchul, îndemnat, cum se vede, de calitățile excelente și de meritele strălucite ale lui Șaguna pentru Tron, patrie, națiune, Biserică, școlă ș. a., devenise cel mai mare bine-voitor al lui, în cât grației imperiale avú de a mulțami rezultatul cel bun al celor mai multe și mai mărețe lucruri ce le săvârși el pentru națiune și Biserică.

Se póte dice că nici un Român înainte și după el până ađi, în cât cunoșcem trecutul, nu se bucură de atâta grație împărătóscă și nu ajunse la demnități așa înalte de Stat ca Șaguna. Și el a primit aceste distincțiuni onorifice, cum adese-orí dicea, pentru vađa și decorul Bisericii și națiunii române, mai înainte de tot ignorate. În urma acestui ordin i s'a conferit Baronatul.

Iară Biserica și națiunea, poporul român peste tot îl iubiá și venerá cu pietate rară. Numeróse sunt manifestațiunile de recunoștință și mulțámire din partea acelorá către conducătorul destinelor lor, către făcătorul de bine al lor, în modul cel mai expresiv și entusiastice. Amintesc aici numai generala și entusiastica lui întâmpinare la întórcere-í de la sfîntirea de Episcop din Carlovăț în 1848, când însuși Bărnúțiu îl ținuse cuvîntarea solemnă de primire; întâmpinarea lui lá reîntórcere-í din Viena și Olmütz în 1849, în România, la Brașov și până la

Sibiiu; deputațiunile, ovațiunile și adresele cele numeroase la numirea lui de Mitropolit în 1864 și la jubileul lui de 25 ani al activității sale în eparhia Ardealului, inițiat și celebrat cu mare solemnitate din partea arhidieceșanilor săi la 1871, și la câte alte manifestațiuni ocașionale în Sibiiu și pe aiurea în diferite locuri și timpuri.

Dară și după încetarea-î din viață încă se aduseră mai multe concluse din partea Sinodului arhidieceșan spre lauda, preamărirea și eterna memorie a Mitropolitului Șaguna, dându-se atributul de «Marele Andrei», numindu-se Seminariul arhidieceșan «Andreian», iar fundațiunea cea mare a lui «Șaguniana», după numele lui, și decidându-se ridicarea unui monument în memoria lui ș. a.

Din adresele cele multe către dînsul, nu pot omite neatinșă în special pe cea sosită lui din Țera-Oltului de la Făgăraș, patria lui Negru-Vodă, subscrisă de peste o sută de nobili Români, între cari și șese Mailatiști. Aceste adrese priviau conflictul, în respect național, între Șaguna și Mailath și Jakab, reprezentanți maghiari în Senatul imperial înmulțit din 1860, unde Mailath apelase la votul universal, iară Șaguna la votul popórelor nemaghiare din Ungaria. O altă adresă încă merită atențiune, a Slavilor din Ungaria, cu un exemplar din fóia slavonă școlară și literară «*Ciril și Metod*» din Buda, în a cărei frunte se află un elogiu în limba latină și slavonă, dedicat Episcopilor Strossmayer și Șaguna, ca apărătorilor naționalităților în Senatul imperial. Până și de la micuțul popor din Walachisch-Meserics în Moravia încă i se trimise o adresă, împreună cu mai multe tablouri despre portul lor.

Dară și înaintea străinilor Șaguna avea mare vață și autoritate. Aceștia stima și venerațiunea lor către dînsul și-o manifestară de repețite ori, atât deadreptul cât și mijlocit prin presă, foi literare și opuri științifice variî, vorbind și scriind despre el ca despre o celebritate europeană. Numele lui eră amintit și preamărit în tóte părțile, de la un capăt al Europei până la celălalt.

În locul tuturor acelor scrieri și preamăriri numeroase, încheiî cu o epistolă privată către Șaguna, a eruditului bărbat de Stat, fost ministru în România, Constantin Hurmuzaki, extragînd următoarele:

«Aducîndu-mi cel mai grațios testimoniü despre părintésca bine-voință și indulgență a cu drept măritului cap al națiunii nóstre către mine și acel, pe cari cu mîndrie îi numesc ai mei părinți și frați, scrisórea Înalt Prea Sântiei Vóstre mi-a insuflat cea mai vie și mai profundă recunoscînță. Și dacă simțeminte neexprimabile și nemărginite sunt capabile de crescămînt sau de gradațiune, atunci scrisórea Înalt Prea Sântiei Vóstre, acea plină de cele mai nobile și mai generóse cugetări și simțeminte, a putut

numai mări și întări sincera admirațiune, de care este și tot-deauna va fi pătruns nu numai tot Românul, ci și tot străinul bine cugetător,— admirare pe cât generală, pe atât și drăptă, fiind fundată pe cunoștința rarelor și strălucitelor virtuți ce Inalt Prea Sântia Vóstră ați desvilit în mijlocul celor mai nefericite încungiurări ale vieții naționale. Cine n'a admirat tăria sufletului și neasemănilul curagiū, cu care Inalt Prea Sântia Vóstră nu oțeniți a apără sânta cauză a națiunii nóstre? Cine nu cunoșce părintésca sollicitudine și blândeță, cu carī nu încetați a consolă pe acéstă nobilă gintă în a ei nemeritate nefericiri, a-i înălță sufletul amărit și amortit de atâtea suferințe și, chiar în mijlocul nedreptăților celor mai asupritóre și mai umilitóre, a-i insuflă speranță și răbdare, precum și încredere în guvernul legitim, și încă a o conține în calea legalității și a credinței către tronul imperial? — cale, din care Românul nici atunci nu s'a abătut, când se vedu sacrificat și părăsit în voia întimplărilor.....

«..... Cine n'a admirat infocatul zel, cu care impliniți măręta vóstră chemare de a lucră pentru emanciparea, egala îndreptățire, propășirea și fericirea romănimii, a combata pe neadormiții ei inimiți cu armele neinvigibile ale adevărului și ale legalității? Cine n'a salutat în convocarea Sinodului una din cele mai măręte și mai nemerite fapte de patriotism și de înțelepciune politică? Aceste și multe alte merite ale Inalt Prea Sântiei Vóstre, prin carī ați sciut a încungiură și imblândi cruda sórtă a Romănilor, a alină cumplitele lor pătămiri, a șterge amarele lor lacrimi, sunt cele mai puternice garanții a reșirii sântei noastre cauze și tot atâtea legiuite și mari titluri de generală admirare și recunoștință, ce vi se cuvine, nu numai de către întręga romănime, ci cu aceeași dreptate și de către înaltul guvernii, precum și de către toți amicii întregității unei monarchii libere și puternice ș. c. l.» (1)

Iată, Domnilor Colegi, cine a fost Mitropolitul Șaguna! Faptele lui ni-l arată pe el în întręga sa mărime și splendóre. Ele ni-l arată pe dînsul ca pe un grădinar bun și înțelept, care, spărgând țelina cu istețime, din pămîntul cel înțelenit, lucrându-l și cultivându-l în sudorea feței sale în timp de 27 de ani, formă o grădină mare și frumoasă și, umplënd-o cu tot felul de flori și pomi roditori, o lăsă la mórte Bisericii și națiunii de moștenire; ca pe un părinte duios, care prin înțelepciunea și zelul său neobosit, isbuti a adună tóte părțile desmembrate din risipiturile lor la corpul natural, la mama lor comună, precum își adună găina puii sub aripele sale; ca pe un eliberator, restaurator și regenerador al poporului său, făcëndu-se ast-fel, prin geniul său, punct de legătură între un trecut dureros și un viitor ce

(1) Iași, în 13 Martie 1850.

ne promitea cele mai bune speranțe. Faptele lui ni-l prezintă mai încolo ca pe un geniū al națiunii sale, în care, ca într'un centru, se întruniaū toate pornirile și acțiunile poporului român; ca pe un cărmaciū expert și probat, care, ajuns în fruntea națiunii, conduse naia națională în timpul cel mai furtunos, prin valurile și stâncile cele mai periculoase, fără de a fi pățit când-va vre-un naufragiū; ca pe un demn reprezentant saū «cap al națiunii române», cum îl numește Constantin Hurmuzaki, care, în puterea iernei, pe un ger cumplit și prin locuri îndepărtate și periculoase, se duse la Impăratul ca să cêră dreptate pentru poporul român. Da, națiunea se află într'un imens chaos la venirea lui Șaguna; el cel dintâi dădū direcțiune cauzei naționale, ce până la dînsul orbecă în întunerec; el cel dintâi sparse ghêța în toate, dădū vađă și respect poporului român și-l aduse la o valoare, ce n'o mai avuse de secolî înainte. Aceleași fapte în fine ne arată pe Șaguna ca pe cel ce ne dădū școle, ne formă în străinătate profesori și învățători, ne creă institute și fundațiuni; ca pe cel ce, cu făclia în mână, împrăștiând întunerecul și deșteptând pe Români din somnul cel de mörte, îi scöse din întunerec la lumină, din mörte la viață. Șaguna, voind a-și feriți poporul, ca un far luminos îi arată calea, ce duce la adevărata fericire. Tot el ne înavuți literatura cu numeroase opere, împrietenindu-ne cu canónele și cu literatura bisericăscă.

Resumând, eū dic că Mitropolitul Șaguna a fost un bărbat aprópe extraordinar, trimis de Providență pentru fericirea poporului sēu; că el a fost un *Moise*, pentru că și el ca și acela a eliberat poporul sēu, conducēndu-l în pămîntul autonomiei și independenței; și el ca și acela dădū poporului sēu tablele legii: Statutul organic; și el în fine lovì în pētră și dădū apă cerescă poporului sēu: sciință, lumină, cultură!

Despre un ast-fel de bărbat cu drept cuvînt se póte dice: că el pururea va străluci ca un lucéfēr pe orizontul Bisericii și națiunii române!

RĂSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL P. S. S. EPISCOPULUI NICOLAE POPEA

Sire,

Altețã Regalã,

Domnilor Colegĩ,

Am simțit cu toții o adîncă bucurie sufletescã, cînd am auzit răsunînd în Academie vocea Prea Sfințitului Episcop Nicolae Popea. Avem mulțumirea de a vedé în mijlocul nostru pe unul din cei mai distinși membri ai Bisericii. Avem fericirea de a salutã pe bărbatul, care a stat Mitropolitului Șaguna, cît a fost în viațã, credincios conlucrãtor în via Domnului, iar dupã mórte-l credincios urmaș. Se mai adaoge și simțemîntul recunoștinței, cãci Prea Sfințitul Episcop a cãlcat peste povara anilor și peste ostenelele unei cãlătorii depãrtate, pentru a ne întîmpinã cu o cãldurósã cuvîntare, care mult timp va rãmãné adînc întipãritã în inimile nóstre.

Prea Sfințitul Episcop Nicolae Popea a fãcut intrarea sa în Academie, vorbindu-ne de Andreiũ Șaguna. Cine altul puteã sã ne cuvinteze mai cu însuflețire despre marele preot al Bisericii, despre marele fiũ al neamului? Óre nu a fost Prea Sfinția Sa carele, îndatã dupã sãvîrșirea din viațã a Mitropolitului Andreiũ, s'a grãbit a ne înfãțișã cu vioiciune figura lui, munca lui, faptele lui? Mai târziu tot Prea Sfinția Sa i-a îmborspãtat memoria într'o scriere alcãsã prin formã și plinã de învățaturã prin conținut, arãtãndu-ne cine a fost Mitropolitul Andreiũ pentru Biserica sa, pentru poporul sãu ; și dupã acésta

a început publicarea *Memorialului Andreian*, a căruia terminare se aşteptă cu o vie dorinţă de toţi cei cu inima deschisă pentru o viaţă bogată în muncă harnică şi drăpătată.

Doi arhiepiscopi au avut neamul românesc în secolul al XIX-lea, cari au stat făclii luminătoare în timpul cât au trăit şi au rămas făclii luminătoare ale timpului care a urmat după dînşii: — Veniamin Costaki şi Andrei Şaguna. Numele acestor doi bărbaţi, posteritatea îl va pronunţa cu o veneraţiune nu numai neschimbată, dar crescândă. Aceşti doi mari Mitropoliţi au strălucit în mijlocul neamului lor prin virtuţile lor, prin credinţa lor, prin faptele lor. Ei au fost adevăraţi apostoli ai lui Christos, vrednici arhiepiscopi ai Bisericii creştinesce, în toată puterea cuvântului — «păstori buni, cari şi-au pus sufletul lor pentru oile». De aceea şi viaţa amândurora prezintă multă asemănare.

Ca omeni, ca Români, ca clerici, ei au trăit o viaţă devotată datoriei lor, ale cărei ţel şi cale ei înşişi le-au aşezat la o mare înălţime. Plini de osirdie pentru ale Evangheliei Mântuitorului şi ale Bisericii lui Christos, ei au luptat pentru răspândirea luminei sufletesci, fiind nu numai propovăduitorii ai celor bune şi drepte, dar dând, după poveţele Apostolului Pavel, — «pildă credincioşilor cu viaţa, cu dragostea, cu duhul, cu credinţa, cu curăţia, băgătorii de sémă ai darului ce-l au, păzindu-se pre sineşi, ca să se mântuiască ei şi să se mântuiască şi cei ce-l vor asculta pre ei».

Slugi ale Domnului, ei au avut neclintite dinaintea lor învăţăturile Apostolilor şi sfaturile marilor învăţători ai Bisericii şi nu s'au oprit nici odată dinaintea greutăţii sarcinei ce luase asupra-le, ci mai ales se bucurau de dînsa. Ei sciau ce se cade să fie un Episcop, căci cetise Scriptura cu pricepere şi pătrundere, cu inima curată şi cu sufletul înălţat. Ei sciau că Episcopul se cade să fie:—fără prihană,—curat la gândire şi la faptă,—înfrînat în viaţa sa şi în faţa altora,—tréz la minte,—plin de cumpănă şi de blîndeţe, — iubitor de dreptate, — întreg în credinţă, — împodobit cu învăţătură,—sîrguitor ca învăţător, — nesmintit în răbdare,—din convicţiune evlavios,—neiubitor de argint,—nepoftitor de agonisire necinstită,—nelacom,—nu iute,—nu mânios,—nu sumet,—nesfadnic,—oştindu-se nu trupesce, ci pentru a surpă izvodirile minţii şi toată înălţarea care se rădică împotriva lui Dumnezeu. Ei cunoseau sfatul Sfintului Ioan Gură-de-aur, că nu se cuvine a alerga după arhiepiscopie după cum alergă mulţi după un serviciu lumesc, căci Episcopul, năzuind să strălucască dinaintea oamenilor, se perde dinaintea lui Dumnezeu. Ei sciau că păcatul unui Episcop trage după sine o mai mare pedepsă decât aceea convenită unui mirean, căci Episcopul

trebuie să fie: — cel întâiu în învățătura Bisericii, nedespărțit de credință, — cel întâiu cu îndelunga răbdare, — cel întâiu care nu năzucesce nici a primi, nici a împărți favoruri, — cel mai tréz la muncă, — cel întâiu despre care turma cuvîntătoare scie că nu e dedat nici la somn, nici la lenevie. Pentru dinșii cinstea arhierescă nu eră spre vanitate, ci ei staū, după povața Bisericii, de priveghiaū și nopțe pentru mântuirea sufletelor omenesci și pentru fericirea celor păstoriți de dinșii. Ei nu aū uitat nici odată că de aceea credincioșii numesc pe membrii clerului sfințiți, cucernici, cuvioși, iar pe arhierii prea sfințiți și înalt prea sfințiți, pentru că Biserica și poporul aū convicțiunea că, prin putererea darului care i-a însuflețit, întréga lor vieță e sfințită și exemplu de virtute.

Ast-fel staū acești păstori sufletesci dinaintea poporului lor, — respectați și venerați pentru vieța lor neprihănită, pentru osîrdia lor neîncetată, pentru munca lor neobosită, pentru patriotismul lor neclintit. Ast-fel vestea lor a trecut peste hotar și în străinătate răsunsetul numelui lor nu eră mai mic decât în patria lor: și de la dinșii multă pildă a binelui a fost luată peste tot locul.

Cu tôte aceste mari însușiri și cu tôte că ei staū în cinstea Bisericii și a Statului, ei n'aū fost scutiți de suferințe și de dureri și aū dus o vieță adesea plină de amărăciune. Ei însă nu s'aū dat în lături, ci tôte încercările le-aū primit cu inima înfrântă și smerită și n'aū dosit de la muncă, care sub mâna lor creșcă, ci mai ales luaū asuprași tôte ostenelele și necazurile, căutând să le învingă, ca să stea lumină și îmbărbătare pentru toți.

Biserica o conduceaū ei, ca să întărescă în credință pe toți câți se apropiaū de dînsa, ca să atragă spre dînsa și pe cei cari staū de o parte nedumeriți asupra vieții pămîntesci și asupra celei ceresci. Când ei se îmbrăcaū în vestmintele lor arhieresci și eșiaū în mijlocul bisericii cu înfățișarea lor blândă și nemeșesugită, impunătoare prin puterea credinței de care erau cuprinși; când înălțau vocea lor limpede în rugăciuni și în cântări către Cel A-Tot-Puternic, nu eră inimă și suflet, ca să nu fi fost răpite în regiuni mai înalte și să nu se plece spre îmbunătățire și îndreptare.

Apostoli erau, mângâind pe cei triști și asupriți, ajutând pe cei nevoiași, apărând pe cei nedreptățiți, dând exemplul răbdării când de timpuri grele erau impresurați, stând neînfrânți și cu mintea întrégă la muncă și datorie, când cerul eră senin, ca și când bătea vijelia.

Apostoli erau când răspândiaū învățătura, scriind singuri bibliotecii întregi, sau împingend și ajutând pe alții la compunerea de scrieri,

menite a lumină poporul. Apostoli erau când vedeau textul cărților bisericești, de la cărțile de rugăciune pentru copii până la cărțile marilor dascăli și învățători ai Bisericii și la cărțile Vechiului și Noului Testament. Apostoli erau când cu răvnă fundau și cu zel conduceau tipografiile lor mitropolitane, prin cari răspândiau:—cărți bisericești, abecedare, geografii, istoria patriei, manualuri de patriotism și manualuri ale vieții creștinești.

Apostoli erau când stăruiau să întărească organizarea canonică a Bisericii, purtând în inima lor acea convicțiune, despre care Mitropolitul Andreiș astfel scria în 1861:—«Eă, carele mă ocup neîntrerupt cu perfecționarea în științele și cunoștințele bisericești, nu cunosc mai mare tesaur în lume decât moralul ce dă legea cristiană, socotită după adevăratele ei principii, ce se află în Evanghelie, dar nu în cuvintările și faptele oamenilor, cari sunt fără morală și fără știință sistematică».

Și când ne gândim acum în ce timpuri grele și întunecate au trăit acești bărbați ai lui Dumnezeu; câte pedici ei au avut a înlătură din calea lor; cum lucrarea lor cu toate aceste a pășit lin și fără încetare înainte, până ce ea s'a îndeplinit; cum ei nu aveau decât un gând, înfigerea credinței în inimile oamenilor și îndreptarea vieții lor spre lauda lui Dumnezeu; cum ei au murit amândoi pentru sine în sărăcie: putem dice că ei după mărtașia lor s'au înălțat și că se vor înălța neconținut dinaintea posterității.

Mitropolitul Veniamin la sfârșitul vieții sale s'a retras într'o mănăstire depărtată de vuetul lumii, a îmbrăcat acolo haina unui simplu călugăr și s'a pus sub ascultarea egumenului său, fiind până în mâna sa și rugăciunea în graiul său, rămânând sărac și nelăsând după sine nici cea mai mică avere pămîntescă.

Mitropolitul Andreiș a înaintat spre sfârșitul său, păstorind cu stăruință și cu blândețe, adesea amărît de pedicele ce întâmpină din loc neașteptat, nedreptatea oamenescă storcându-i odată jalnicele cuvinte:—*fere possum sed juvare non.*— dar neoprindu-se și trecând în viața de veci cu nădejdea în Dumnezeu, care-i ajutase să lase după sine o Biserică bine și canonicesc organizată și recunoscută de Stat. Agonisela vieții sale a lăsat-o Bisericii și școlei, nu în neorînduială, ci bine regulate și spre folosul poporului rînduite.

E o binecuvîntare de sus că astăzi am auzit lauda Mitropolitului Andreiș în incinta Academiei Române și că am reinnoit în mijlocul

nostru memoria acestui bărbat dimpreună cu memoria fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin.

Datorim acéastă serbare sufletéscă Prea Sfințitului Episcop Nicolae Popea, care din 1877 este membru onorar al Instituțiunii noastre și pe care din anul trecut îl numărăm printre membrii ei ordinari. Viéța sa și munca sa l'aũ înălțat în treptele bisericesci și sociale. Viéța sa și munca sa ne vor servi de exemplu, ca ast-fel să ne facem folositorii patriei și neamului și să contribuim la întărirea și înălțarea institutului românesc al Academiei.

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXII.

VIÊȚA ȘI ACTIVITATEA LITERARA

A

PROTOSINGHELULUI NAUM RÎMNICÉNU

DISCURS ROSTIT LA 17 (30) MARTIE 1900
IN ȘEDINȚA SOLEMNĂ
SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

CU RÊSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÔMNEI, 16
1900.

Prețul 1 Leu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXII.

VIÉȚA ȘI ACTIVITATEA LITERARĂ

A

PROTOSINGHELULUI NAUM RÎMNICÉNU

DISCURS ROSTIT LA 17 (30) MARTIE 1900

IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL

FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÔMNEI, 16
1900.

Sire,

Altefă Regulă,

Înalt Prea Sfinți și Prea Sfinți Părinți,

Domnilor Colegi,

Chemat prin votul Academiei Române din 8 (20) Aprilie, anul expirat, ca să ocup un loc între membrii ordinari ai acestui înalt sanctuar de cultură națională, mă simt dator, înainte de toate, de a mulțumi din toată puterea mea sufletescă pentru marea și distinsa onoare ce mi s'a făcut, apreciându-se modestele mele lucrări literare, pe cari în curgere de mai mulți ani le-am publicat, atât pe terenul istoriei noastre politice, cât și pe acela al celei bisericesci naționale.

Conformându-mă usului și regulamentului acestei înalte Instituțiuni, de a-mi face solemna mea intrare în colegiul d-vostre prin pronunțarea unei cuvântări în public, mi-am ales ca subiect de tractat: *Descrierea vieții și activității literare a Protosinghelului Naum Rîmnicenu*, un călugăr român, care, în toată viața sa, a scris în istoria noastră națională și a învățat carte pe fiii nămului nostru românesc peste o jumătate de secol. Timpurile vitregi și dese prefaceri și în lucruri și în persoane, cât a trăit acest apostol al neamului nostru, au întins un vel negru peste persoana și activitatea sa întrégă, și ele au rămas nevedute și nesciute până acum, ca și asupra altora, nu puțin, de felul acestuia; așa că, dacă acele evenimente, vrăjmașe nouă, n'ar fi încetat și nămul nostru nu s'ar fi recules și nu s'ar fi ridicat din starea chaotică în care-l aruncase vremurile grele, multe persoane de merit și de valoare din poporul nostru românesc ar fi fost date uitării pentru vecinicie! Nu mai oram pe atunci ai noștri, deși trăiam pe pământul strămoșesc.

Iérna grea și viforósă de secole dispărënd acum, a fost natural să-ı urmeze și o primăvară, în care agricultorii harnici ai națiunii să-ı începă cultura câmpului lor național, alegënd grîul din neghină, smulgënd plantele exotice, lăsând numai pe cele endemice, aruncând la o parte scaiul, pălămida și ciulinul și lăsând să crească și să înfloréscă pe ogorul românesc numai ceea ce-ı din fire merită a prosperă. Numai atunci, adecă după anul 1821, a început Românii a respiră liber de chinul și umilința îndelungată a Fanarioșilor și a Turcilor și cu repejune a se dedă la cultivarea și desvoltarea lor lăuntrică ca națiune. Până la acest an moșia strămoșéscă întrégă eră arendată străinilor. De aceea orı-ce plantă, orı-ce flóre cu miros și colóre națională de pe ogorul românesc eră înădușită, disprețuită, urgisită, ba și persecutată de străini. Așa a pățit și Naum călugărul.

Au fost, stimați Colegi, cum scim cu toții, mulți bărbați, în secolul trecut, plini de dorul țării și, cu sufletul și cu inima, consciți de nedreptatea ce se făcea neamului nostru, cari, cu durerea în inimă și cu suspinul înădușit în piept, cu întristarea zugrăvită pe fața lor, spuneau suferința Românilor; dar au fost toți orı exterminați, orı exilați, orı cel puțin disprețuiți și dați uitării de către cei de alt neam, cărora alții ne arendaui pe piețele Stambulului, ca pe nisce ființe necuvintătóre! Acești nemernici precupeți de pe lângă Stambul își aveau sprijinul lor puternic și la popórele ce ne învecinaui și cari favorisau, pentru scopuri dăunătóre nouă, pe acești cinstiți neguțători de popóre.

Acestea sunt cauzele pentru cari noi Românii, de la Constantin Brancovénu Basarabă și de la Dimitrie Cantemir, timp de un secol și mai bine, n'am mai putut numérea în istoria noastră bărbați mari politici, ómenii culți, literați și poeți români etc., cari prin jertfele și glasul lor să țină aprinse în poporul nostru simțul național și mîndria românéscă.

Străini conduceau destinele neamului nostru și numai acele plante și flori creșeau—din Carpați și pân'la mare—cari se asimilau străinilor, pentru că străinii ne stăpâniui!

Glasul Românului eră apésat, înădușit, nu se aușia decât glas străin și de limbă și de sânge!

Abia în munți mai răsuna frumosul vers al doinei jalnice, cântat cu dor de libertate de pandurii și bandiții codrilor!

Chiar numele nostru scump și iubit de *Român* eră o înjosire de a fi pronunțat de un boer al neamului înstrăinat. Ne pogorise tocmai pe trépta ultimă a umilinței și a înjosirii! Grecii fanarioși cu bagagiul lor murdar și Românii grecisaiți, sub apésarea tiranică a Pașalelor din Constantinople, administraui pentru ei țera noastră și-ı pre-

gătiau orî robia perpetuă, orî mormîntul. De mai multe orî s'aũ încercat Turcii a preface aceste țeri în Pașalicurî.

Cu tôte aceste grele împrejurări, se iviaũ din când în când persóne din neamul nostru, ca meteorii pe vastul cer, carî, pentru scurt timp, cugetaũ, scriaũ și lucraũ românesc și numaî pentru Români. Așã aũ fost Ghiciũ și Brâncoveniũ, Negriũ și Negruzziũ, Văcăresciũ și Beldimaniũ, Hasdeũ și Hurmuzakiũ etc.

Cele mai multe persóne însă, ce se strecuraũ printre mulțime, necunoscut, și carî ne-aũ făcut binele și serviciile cele mai însemnate naționale, pe acele vremuri grele, pentru că staũ în mai de aprópe raport cu pămînteniũ, talpa țerii, eraũ dintre clerici. La noi, clerul românesc, oprit, prin vechile sale așezăminte, de a ocupa funcțiunii politice, erã lăsat în tótã libertatea lui în exercițiul afacerilor sale bisericesci. Acești bunî Români s'aũ dedat mai întâiũ la cultura limbei naționale, trebuitoare în serviciile bisericesci, traducẽnd mai întâiũ din slavonesce, apoi din grecesce, tot serviciul ritualistic și alte multe cărți de mare folos sufleteș și trupesc, avẽnd pentru acest scop înființate tipografiĩ în deosebite localități printre Români. Prin dese reimpriimări și revederi ale vechilor traducerĩ, pe nesimțite, s'a îmbunătățit graiul românesc, s'a înfrumusețat vorbirea, s'a îmbogățit limba, s'a format stilul dulce și plăcut al fraselĩ bisericesci, plinã de gravitate și serioșitate. Ast-fel, pe la finea secolului al XVII-lea, avem o limbã bisericescã fórte bine îngrijitã. De la Varlaam, Mitropolitul Moldovei, și pãnã la Veniamin, de la Ștefan, Mitropolitul Ungro-Vlachiei, și pãnã la Grigore IV, Biserica nóstrã naționalã, împreunã cu scriitorii noștri civili, ne-aũ dat limba desãvîrșitã bisericescã-romãnescã, care-ĩ de model și pãnã acum și ca construcțiune și ca gravitate. În mitropolii și episcopii, ba și în unele mănãstiri, aũ existat pururea școle bisericesci curat românesci, în carĩ mulți din ómenii bisericesci, mai ales cãlugãrii, se dedaũ la traducerĩ și decopierĩ orĩ prescrieri de documente, prin carĩ își fãuriaũ și mintea și inima în graiul românesc. Sub acest scut bisericesc, sub rasa de cãlugãr, sub denumirea de om bisericesc, aũ apãrut, în epoca fanariotã, aprigiĩ propagatori ai neamului românesc, în tôte părțile locuite de Români. Ceĩ civili eraũ urmãriți, persecutați, surguniți, ba și striviți; pe când clericii, sub pretext că cultivã cartea bisericescã pentru trebuințele religioșe ale poporului, eraũ mult mai pãsuți, ba câte-odată și încuragiați. Sub acẽstã formã apar în Transilvania acei **giganți** bãrbați ai secolului al XVIII-lea, carĩ aũ pus bazele pentru tot-deauna nestrãmutate ale istoriei nóstre naționale. Sub acẽstã formã apar în Moldova lucrãri literare de la bãrbați bisericesci ca Iacobiũ,

Veniamini; tot sub această formă se manifestă și în Valachia prin Antimii, Damaschini, Inocenții, Filareții și Grigorii. Biserica noastră națională a fost vatra ce a încălzit pururea secole întregi și trupul și sufletul neamului nostru prin cultivarea limbei și prin propovăduirea cuvintului în românește; apoi și prin ajutorul bănesc de care dispunea în scopuri patriotice. Mulți dintre clericii inferiori ne-au adus multe servicii reale în cestiunea conservării și cultivării limbei naționale. Numărul mare de manuscrise bisericesti rămase, ce ni s-au conservat prin mitropolii, episcopii și mănăstiri, fac până astăzi bogăția și mândria noastră literară națională și o parte mare din basa literaturii noastre românești. De felul acestora au fost în Valachia un Macarie Ieromonachul, smeritul dascăl al Evangheliei și tipograful sf. mitropolii, un Chiriach Ieroschimonachul supranumit Rîmnicenul, un Macarie dascălul de cântări bisericesti, un Dionisie Eclesiarchul, un Naum Rîmnicenul etc.; iar în Moldova vestita școală de traducători din mănăstirea Némțului, cultivată de Paisie egumenul etc. etc. Am văzut multe lucrări serioase de la acești modești călugări, și multe din ele de valoare: ca traduceri din istoricii bisericesti, Sf. Părinți, descrieri de locuri ce le-au văzut, însemnări istorice de evenimente ce s-au petrecut, date și observări asupra mersului nostru politic și religios. Tote acestea sunt astăzi un material prețios pentru completarea istoriei noastre bisericesti și naționale.

Nu-mi propun acum a vă expune, cu această ocaziune solemnă, decât pe unul din acești călugări, anume pe *Naum Rîmnicenul*. De la acest monach, Român de neam, întimplarea a făcut să ni se conserve mai multe manuscrise, pe cari le-am găsit cu deosebire prin mănăstiri, la călugări particulari și prin micile lor biblioteci. Acești călugări cărturari adese își purtau tot avutul lor cu sine, ca și Șincai, în desagi săi, scrierile sale, adică cărțile și manuscrisele lor, căci atâta posedau, prin trăistii, desagi, și care avut al lor avea aceeași sortă nestatornică ca și viața lor. De aceea multe din lucrările de preț ale acestor călugări ori s-au pierdut cu mórtea lor, ori au fost nimicite de cei după ei, necunoscându-le valoarea lor. Când întimplător încetau din viață în vre-o mănăstire, se păstra scriptele lor pe la cei-lalți călugări și prin biblioteci. Acești clerici monachi, ce posedau nițică cunoscință de carte românească bisericestă, nu trăiau de ordinar numai în mănăstiri, ci prin mitropolii, episcopii, ori învățau pe copiii Românilor carte, erau dar dascăli ori profesori privați prin tîrguri, pe la sate și prin casele boeresci.

N'am întilnit școală de traducători și scriitori stabilă, din ultima ju-

mătate a secolului al XVIII-lea, decât în mănăstirea Némțului, cea fondată de Paisie, starețul aceluși chinoviū. Călugării noștrii cărturari imitaū în acēsta pe cei Greci, cari furnicaū prin țerile nōstre, prin orașe, și sate, sub cuvint că indepliniaū îndatorirea de dascăli particulari, și contra cărora guvernul și ierarchia timpului de atunci aū luat aspre mēsuri. De felul acestora a fost și Naum Rîmnicēnul.

Socot că-i bine a expune înaintea d-vōstre biografia și activitatea acestui vrednic călugăr, așa cum rezultă obiectiv din scrierile sale variate. Voiū adaoge apoi și o expunere mai amănunțită a scrierilor lui, arătată prin analiza manuscriptelor sale.

Protosinghelul Naum Rîmnicēnul, căci la atâta rang bisericesc s'a putut înălța, își trage originea sa dintr'un trunchiū bătrân al unui arbore românesc de dincolo de Carpați și care a trecut în cēstă-laltă parte, în Oltenia, constrîns de persecuțiunii religiōse, după cum singur ne spune.

«La létul 1788, începēdu-se rēsmerița Turcilor cu Muscalii și cu Nemții, din țilele lui Nicolae-Vodă Mavrocordat, ca unul ce eram din eparchia Rîmnicului, aflāndu-mē eū peste Olt și spaimă făcēdu-se de robie și tăiere, căci Nemții se pogoriseră în județul Gorjului cu lagărul, adecă ordia, unde se și biruise Turcii odată și de douē ori. Din acēstă pricină mulți boeri și egumeni de peste Olt aū fugit la Sibiiū, între cari m'am numērat și eū, împreună cu un sfetagoreț, călugăr procopsit în limba elinēscă; dar fiind eū în vîrstă de 24 de ani și diacon al Mitropolitului Filaret, starețul meū (care atunci eră Episcop Rîmnicului), și ca un adăpat în limba elinēscă, avuiū perierghie la multe lucruri, între cari (ca unul ce crescusem de la țitele maicei mele în sud Muscel, la satul Corbiū de la riul Dōmnei), fiind-că aușisem de la părinții mei că ni se trage nēmul din militarii unui mare sat, anume *Jivna*, nu departe de Sibiiū. După ce mi s'aū dat pașaportul de la Sibiiū ca să merg la una din mănăstirile Bănatului, m'am abātu la numitul sat al Militarilor și, spuind eū numele părinților mei și mai virtos numele moșului meū după tată, care a fost militar, căci tată-meū a fost preot și protopop în Țera-Romānēscă. Și așa m'am făcut cunoscut militarilor de rudă a lor și le-am spus că merg la o mănăstire în Banat până se va face pace între Turci și Nemți...» (1)

Din acēstă pericopă se constată că călugărul nostru Naum de origine eră neaoș Român, din Jivna, de lângă Sibiiū, și din satul Militarilor, o parte ori cătun al marelui sat Jivna. Causa emigrării lor o spune tot Naum în o altă scriere a sa, că aū fost constrîngerī religiōse,

(1) Veđi Ηροπαίδεα τής γραμματικής, manuscript al lui Naum, în biblioteca mea; *Croniciariī greci*, Introducere, p. XLI și XLII.

pentru cari s'au ridicat în massă o parte din satul Militarilor și s'au așezat în Muscel, și pentru care strămutare au beneficiat acei coloniști de unele dări, timp îndelungat, în Țera-Românescă.

Iată ce ne spune :

«Dar și eu am familie în Valachia, acum de 70 de ani, din zilele strămoșului meu după tată Ioan. Acesta din neamul militarilor, adică al militarilor Mariei Teresiei, Impărătesei Austriei, din cauza constrîngorii Unației numită, ca un zelos al credinței ortodoxe, după ce mult timp s'au împotrivit cu militarii săi și împreună cu tatăl meu după trup (care eră șef în această împrejurare), cu toate că au învins și s'au dat ordin împărătesc, după reclama lor comună ca acest corp de armată să rămână nesupărat în cele ale religiei lor, dar fiind-că s'au ivit unii vrăjmași și amenințători ai vieții părintelui și unchiului meu, eșind din țera lor Transilvania în Valachia, s'au așezat în districtul Muscel, lângă apa numită riul Dómei, în localitatea disă Corbi, unde cu trecerea timpului s'au și îngropat și unchiul și familia mea. Cu chipul acesta părintele și unchiul meu s'au făcut conducătorii unei colonisări atât de mare a Transilvănenilor în România-Valachia, pe care părintele meu o cunoscuse înainte de colonizare. Că după cum îmi amintesc din cuvintele părintelui meu, că el, încă tiner fiind, a învățat carte aici în București, la un dascăl numit Lupu, și dincolo, peste Olt, în preasfînta episcopie a Rîmnicului. Apoi după căsătoria sa în Transilvania, nici chirotonia n'a primit-o de la arhiepiscopul de pe atunci al Ortodoxilor, ci, pogrîndu-se în Valachia, a fost chirotonit diacon și preot de către Grigorie, Episcopul de atunci al Rîmnicului, după cum dovedesce gramata de chirotonie a sa. După așezarea sa aicea părintele meu a fost cinstit cu protopia de către Mitropolitul Grigorie de atunci...» (1)

Acestea le scria Naum pe la 1825, în o jaloabă către Domnul țerii. Ast-fel Naum este în a treia generațiune de când s'au strămutat din Transilvania în Valachia. Părintele său, cum ne spune însuși, a fost dar protopop pe timpul Mitropolitului Grigorie, între anii 1760-1787. Tot după o însemnare a sa ne spune precis data născerii sale :

«Eu, fiind născut la létul 1764, Noembre 27, cum am găsit scris de tatăl meu, urmez anul al 59-lea de la născerea mea, atâția ani avînd cu locuința în Valachia...» (2)

Ce se întimplă după aceea cu educațiunea și instrucțiunea sa, unde și le-a făcut? Intr'o jaloabă, iarăși dată Domnului Grigorie Ghica, în 1822, dice :

---

(1) Manuscriptul No. IX, în biblioteca mea, grecesce. Pe părintele său l'a chemat Bucur Protopop, idem manuscriptul citat.

(2) Manuscriptul Κώδιξ οικιακός μου, în biblioteca mea.

«Prea Înălțate Dómnne, cu prea plecată jalobă arăt Înălțimiî Tale că, încă în zilele Prea Sfințitului Grigorie Mitropolitul, tatăl meu, protopop fiind, locuitor în jud. Muscol, satul Corbiî, care este pe riul Dómnnei, unde și moșii mei după tată și părinții mei sunt îngropați, de acolo în vîrstă de 6 ani m'a adus aici în Bucuresci și, voind să mă dea la vre-un duhovnic în sfînta mitropolie, de când sunt 52 ani. După ce m'a scos înaintea Prea Sfinției Sale Mitropolitului și a vădut fragedă vîrsta mea și cum că, nu numai că nu pot fi de vr'un ajutor duhovnicului, ci mai vîrtos eî am trebuință de ajutor, a sfătuit pe tatăl meu ca să mă întórcă la mama mea acasă să mai cresc, să mă găsescă aicea un creștin bun familist, ca să mă încredințeze în mâna lui și să învăț la școlă. Așă a și urmat tatăl meu și, lăsându-mă în Bucuresci cu cheltuiala sa, am învățat carte grecesce și românesce pînă am ajuns la vîrsta de 12 ani și atunci m'a luat în casă Prea Sfinția Sa Părintele Filaret, încă mireon fiind, ședător în sfînta mitropolie. Iară după ce s'a făcut Episcop Rîmnicului, acolo, cu îndemnarea Prea Sfinției Sale și cu mâna Prea Sfinției Sale, m'am tuns rasofor și m'am chirotonit diacon în vîrsta de 15 ani. . . » (1)

În o altă jalobă, dată către Divanul țórii, la 1822, Iunie 27, spunu cu ce se ocupă ca călugăr :

«Iar după câte-va vreme trimis fiind de Prea Sfinția Sa la mănăstirea Horezu ca să prescriu o condică, acolo, din întîmplarea unei bóle de mórto, al doilea m'am tuns în cinul Mantioi, la 1784 (manuscriptul No. VIII), de mâna numitului egumen, fără a-mi schimbă numele cel pus de Prea Sfinția Sa starețul meu Filaret, care nume pînă acum îl port. Dintr'acéstă pricină, încă tînér fiind eî, orînduindu-mă Prea Sfinția Sa ca să rămân acolo la mănăstire pînă când va porunci Prea Sfinția Sa. Și după 4 ani, urmând răsmerița cu Nemții, în zilele Máriei Sale Nicolae-Vodă Mavrogheni, atunci, împreună cu alții, m'am înstrăinat de la Horez în țera nemțescă, unde zăbovindu-mă cu dăscălia grecescă 7 ani și, la al 8-lea an întorcându-mă aicea, n'am găsit viî pe Prea Sfinția Sa starețul meu. Pe urmă dar am slujit și Prea Sfinției Sale Părintelui Dositeiî și Prea Sfinției Sale Părintelui Nectarie, încă Episcop Rîmnicului fiind, și Proa Sfinției Sale Părintelui proin Buzău Constandie. . . » (2)

Din acéstă istorisire a sa scim pozitiv când s'a călugărit, cât a stat la mănăstirea Horezul și cu ce se ocupă — cu transcriere de documente, — lucru ce de sigur i-a suggerat gustul pentru cunoștințe istorice și valórea scriptelor vechi. Din cauza răsmeriței dintre Turci și Nemți el se retrage în Transilvania, vechia sa patrie, și la care răsmeriță a luat parte și Domnitorul țórii Nicolae Mavrogheni, când și-a arătat, atît el cât și Româniî, vitejia lor, învingînd de mai multe ori pe Nemți, în deosebite localități, după cum ni se spune într'un poem

(1) Manuscriptul Κώδιξ οἰκιακός μου, în biblioteca mea.

(2) *Ibidem*.

epic contimporan, scris în grecesce de Manolache Perian Căminar, la 1789, prin care laudă vitejia lui Mavrogheni, Domnul Valachiei. Din această poezie cetesc numai următoarele versuri:

« Ἀπὸ τὸν φόβον ἔπλαβον ἐν ὄσφ πολέμοισιν,
 Γιατὶ νὰ φαν'τατοιο σπαθὶ δὲν τὸ ἐκαρτεροῦσαν.
 Εὐθὺς ἅπαντὰ τὰ τρόπαια ἐστάλησαν καὶ ἄλλα.
 Εἰς τὸ τυροζόγγου παρ'εὐθὺς ἔγιναν πλεὸς μεγάλα.
 Καὶ ἀκολούθως ν'ἀρχωνται ἀπὸ κάθε ποταμοῦ.
 Στὴν κορτην τοὺς ἐπρόσμεναν διὰ νὰ κάμωσον χάρτι.
 Τόπια, δασοῦλια. φλάμπουρα, σιλάβους τζακιφελέλια
 Ἀκαταπάντως ἔφερον κιαμέτρητα τουφέκια.
 Ἀυτὰ εἶναι τοῦ Φωκασιοῦ, ἐκεῖν' ἀπ' τὸ Βαλένι,
 Τάλλα ἀπὸ τὴν Κίρπιαν καὶ τάλλα ἀπ'τὸ Κινένι . . . »

«De frica ce aŭ luat Nemții, pe când se răsboiaŭ, pentru că nu puteaŭ să sufere atâta ucide; curînd după aceste trofee, s'aŭ trimis și alte. Indată vin cele de la Tirgul-Jiului, cari aŭ fost și mai mari, și în urmă aŭ venit și din alte laturi la Curte aicea, pe cari le așteptaŭ, spre a face haz: tunuri, instrumente musicale, stéguri, sclavi, unelte de răsboiŭ neincetat aduceaŭ și puscî nenumărate. Unele eraŭ de la Focșani, altele de la Văleni, acestea din Cămpina, acele de la Căneni...»(1)

Pentru greutățile timpului Naum, spre a-și asigura viața, împreună cu alți compatrioți, s'aŭ refugiat pe teritoriul Austriei. Trecînd în Transilvania cu un asociat al său călugăr sfetagoreț, s'a dus la locul originii familiei sale, și-a văduț rudele din Jivna, satul Militarilor, și apoi s'a stabilit mai întăiŭ în mănăstirea Hodoș, la 1788. La o altă mănăstire îl mai întilnim, tot acolo, la Lipova, în 1789. Ierodiaconul Naum își căștigă în Transilvania cele de trebuința vieții cu dăscălia, dând lecțiuni de limba grecă. Așa îl găsim scris în cel întăiŭ manuscris al său intitulat: *Mesteșugul Psaltichicŭ*. (2)

După ce s'a întors în țeră, s'a apucat și aici de meseria sa, de a da lecțiuni prin casele particulare, și-l întilnim pe la Mărgineni, pe la mănăstirea Sinaia din Prahova, pe la episcopia Buzăului, ceea ce însemnă că umblă din loc în loc, spre a-și găsi și el vre-o chivernisclă pentru o vieță mai tencită, cum se dicea pe atunci. La Buzău a fost chirotonit ieromonach, adică preot, și cinstit cu rangul de protosinghel, de către Costandie Episcopul, la anul 1802.

(1) Συνοπτική περίληψις τῶν ἡρωϊκῶν καταρθημάτων Ἰψηλοτάτου, εὐσεβεστάτου τε καὶ τροπαιούχου Ἀδθέντου ἡμῶν καὶ Ἡγεμόνου πάσης Ὀυγκροβλαχίας Κυρίου, Κυρίου Ἰω : Νικολάου Πέτρου Μυρογιάνη Βοιβόδα 1789, imprimată în Bucuresci.

(2) Veđi analiza manuscriptului.

Din o corespondență conservată în un manuscript din 1805, Τὼν πρωτοπείρων Εἰσαγωγῆ (Introducere pentru începători), un fel de abecedar în grecesce și românesce, iată ce-î scria fostul Mitropolit al Ungro-Vlachiei, Dositeiū Filitis :

«Τῆς ὀσιολογιώτατος σου εὐχέτης πρὸς Θεὸν ἔνθερμος Πρ. Μ. Δοσίθεος.

«Πάντες ἐσμὲν πάροικαι καὶ παρεπίδημοι, ἀλλ' ὄν διὰ τοῦτο καὶ ἀκατάστατοι, τόπον ἐκ τόπου ἀμείβοντες, ὅτι ἐν τούτῳ πολλὰ κακὰ ἐνιζάνουσι. Μένε λοιπὸν τοῦ λοιποῦ ἐν ᾧ ἐξελέξω τόπον, ἵνα μὴ τὸ τέλος τοῦ βίου ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ σε καταλάβῃ, ὅπερ καὶ σοὶ ἀπευχόμενος ἐπέβουμαι καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ἀκούω ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ἐπαύσω τῆς πλάνης.»

«Cuvioșiei sale călduros rugător către Dumnezeu.

«Toți suntem vremelnici și trecători, dar pentru acești nu și nestatornici, schimbându-ne din loc în loc, pentru că în această residă mult rău. Stăi dar de acum în locul ce ți-ai ales, spre a nu te găsi sfârșitul vieții pe drumuri, ceea ce, displăcându-mi mie, nici ție nu-ți doresc. Aș pofti să aud că de acum înainte ai încetat de a fi un rătăcitor.»

Acastă laconică și plină de adevăr epistolă a Mitropolitului Dositeiū caracterisează întru cât-va viața plină de peripeții a lui Naum Rîmnicenul. Nu-l vom găsi în adevăr stabilit nici odată în viața lui, ci umblând din loc în loc și amestecându-se în toate afacerile bisericesci, politice și sociale. Așa-î eră caracterul său.

La 1807 scrie *Epifonematele* sale, cari sunt pline de idei patriotice, demonstrând cine sunt Românii și ce răsbție au purtat în trecut. Deci să-și aducă aminte Românii că au o patrie, pe care trebuie s'o apere contra străinilor. Acastă scriere este probabil motivată de o publicațiune de răscălă orî răsvrătire a Grecilor contra Turcilor, spre a-și elibera Elada, patria lor. Naum aplică acastă mărță idee la renascerea poporului român. (1)

Daū aicea în traducere românească proclamațiunea Comitetului revoluționar grecesc din 1807, ce-și aveà reședința în București, prin care îndemnaū la răscălă contra Turcilor, chiar pe atuncea, pe toți Grecii din Principate. În acest timp a fost înrolat în armata Rusiei și Tudor Vladimirescu. Iată acea proclamațiune, necunoscută nouă până acum, după cât știu eu :

«Restituirea Greciei către fii săi.

«Nenorocita Grecie, din adîncul ei suspinând, chêmă pe fiii săi pentru mângăierea sa, care este văduvă de trei veacuri și jumătate, acum întristată de frumôsa-î libertate perdută, plină de răni, devenită rușine între popóre,

(1) Veđi aceste *Epifonemate* în *Cronicariū greci*, p. 230—258.

sub jugul și tirănia altor némurî, în genuchî rógă pe fiîl sêi să-î vină intr'ajutor, spre câștigarea situațiunii sale cele strălucite de mai înainte.

«Da, plângēnd, îmi dīce nefericita: Până când să suferim? Până când să fim tiranisiți? Până când un barbar Otoman să se îmbulbeze și să se desfăteze în avutul nostru, cu femeile nōstre, cu sângele nostru propriu? Iată timp potrivit ca să se scuture acest blestemat jug și sclăvia nōstră! Iată împrejurare favorabilă ca să redobāndim aceea ce am fost odiniōră. Iată, în sfirșit, situațiune potrivită spre a dovedî că noi Grecii încă trăim și că nu suntem în neputință ca să recăștigăm în scurt timp gloria nōstră cea din început.

«Este de ajuns numai voința nōstră ca să se realizeze cele nerealizate și ca scopul nostru să iea reușita dorită. Nu vedeți, prea iubiți fiî ai mei, Regatul Franciei, cunoscut nouē tuturor? Nu mă întind spre a vē vorbi public pentru lucrurile vechi și neexistente; în timpurile nōstre a avut loc un ast-fel de fapt. Exemplul este de ajuns ca să ne dovedēscă câtă putere are concursul și unirea unui popor. Dar pentru ce să alerg la țērî așa de îndepărtate și peste munți și să nu vē pun sub privire mica superioritate a Serbiei, care în așa de scurt timp a ajuns să ciuntēscă tirănia, care schinguesce și pe nenorocita Grecie, și acum lucește admirată ca autonomă? Numai acēsta de se va consideră, plin de rușine trebuie să se entusiasmeze neamul nostru cel filotim. Intru cât datorim noi Greciei și dăm superioritatea Sirbilor? Pentru învățatura lor óre? La mulțimea lor numerică? orî la marele lor bogății? Nu, nu, pentru nici una din acestea de sigur. Pentru că în genere ne lăudăm că suntem superiori lor.

«De aceea, prea iubiți mei fiî, dacă există în poporul nostru însădită vre-o scānteie de iubire pentru nenorocita sclavă Grecia, mama nōstră, dacă aveți dragostea de a fi liberi, și nu sub 'jugul tiran, unde nu respiră alt decăt nimicirea vōstră înșivē, dacă în sfirșit vē iubiți pe voi înșivē, însuflețiți-vē de acēstă împrejurare, care este singura pentru reînălțarea vōstră proprie, alergați cu toții, bărbați, femei, micî și mari, tineri și bătrāni, fie-care să depună ajutorul sēu putincios. Cel voinic să se armeze cu armătura sa, cel bogat contribuēscă cu banii sēi, iar cel sārăc să dea banul vēduvei, cum dīce Evanghelia, altul să procure o parte din cele de trebuință expedițiunii nōstre și care dintr'aceștia este lipsit să contribuiască și el cu rugăciunile sale din inimă pentru buna nōstră restabilire. Acest mic corp al Grecilor, ce acum își iea ființa, alt scop în mișcarea lui nu nutresce, ci numai și numai voința de libertate a patriei nōstre sclavă, incredințāndu-vē prin jurāmînt că nu în deșert se vor face aceste contribuțiuni din partea vōstră. În scurt timp se va arătă și fructul de așa fel, după cum vi-l fāgăduesce zelul vostru. În sfirșit, orî-ce mers ar luă lucrurile, este de ajuns numai mulțumirea consciinței fie-cāruia că a contribuit pentru patrie cu ceea ce a putut.

«La 3 Maiū, anul 1807, în Bucuresci.

«Din partea poporului Grec și a mumei noastre Ellada se subscrie conductorul lor și gradele militare de sub el.

«(Subscriși) Nicolae Pangal, Constantin Manu, Carl Serviū.

«Casierul tainic a aceleiași corp: Chiriță Poliandriu. (S'a trecut în condică, fila 115, originalul în grecesce).»

Aceste idei de renaștere, de revendicarea drepturilor unui popor ce zace sub tirănia altuia, de nedreptatea ce se face de cel mai puternic față de cel mai mic și mai slab, au mișcat și sufletul călugărului nostru Naum, privind cu indignare cum o mână de intriganți abili, sub scutul Sтамbulului, țineau încătușat și desbinat pe un popor întreg secole, în sclăvia și în umilința cea mai înjositoare. Acestea l'au făcut pe Naum să descrie cu atâta rîvnă de neam și foc patriotic starea țărilor prin *Epifonematele* sale.

Acastă lucrare originală a lui Naum n'ar fi putut să fie publicată pe atunci, pentru ideile patriotice cuprinse în ea, cu tóte că Naum dedică această scriere a sa Domnului Fanariot Alexandru Constantin Moruzi-Voevod. (1)

Din anul 1808 ne-a rămas o altă lucrare a sa, curat literară, intitulată : *Φράσεων Ἑλληνικῶν ἐβδομήκοντα*, Șepte-deci de frase elenice. (2) Ceea ce însemnă că se ocupă serios cu studiul limbii vechi grecesci.

Tot după reîntorcerea sa din Transilvania, fiind timpurile mai liniștite, urmăze și la cursurile Academiei Domnesci din Bucuresci, unde își înmulțese cunoscințele sale literare și științifice și de unde mai ales se făuresce în ideile naționale și simțemintul către patrie. Pe timpul său profesă în Academia Domnescă vestitiil erudiți și mari patrioți greci, ca Lambru Fotiade, Constantin Ioan Filosoful, Vardalah, călugărul Duca etc. Iată ce ne spune Naum despre ei :

«Ρέουσι οὖν πάντοθεν οἱ τῶν χαρισμάτων ποταμοὶ τῆς σοφίας. Πόθεν δῆλον; Κατὰ τὸν φιλόσοφον ζῆλον τοῦ Θεοφρουρήτου Ὑψους ἡμῶν, ὑκονόμευσεν ὁ Θεὸς ἄνδρας ἀξίους καὶ ἐπιστημονικούς, τοὺς σοφολογιωτάτους φημί Λάμπρον Φωτιάδην καὶ Κωνσταντῖνον Ἰωαννου, καύχημα ἀμφοτέρους Ἰωαννίνων, οὓς ἄπαρτα ἢ Βλαχία ἐπιγιγνώσκει κορυφαίους καθηγητὰς τῆς ἐν ταῦθα πανδῆμου τοῦ Βυκουρεστίου σχολῆς, ταῖς τῶν μουσῶν χάρεσι καταγλαίζοντας αὐτὴν καὶ τὸ φῶς τῆς ἀγαθῆς παιδείας, ὡς ἄλλον Ἥλιον, πᾶσι προθύμως παρατείνοντας, ὧν ἐγὼ προτόπριμος μαθητῆς, εἰ καὶ οὐκ ἀξίων κληθῆναι, ἀλλ' εἰ καταχρηστικῶς, ὡς ἀκροατῆς ἐν βραχὺ καίρω. Πολλὴν δὲ χάριν ἔχω τῷ Θεῷ εἰς τοσοῦτον ὀνομάζεσθαι, οἰδῶς ὅτι καὶ ὁ τοῖς ὀλίγοις εὐχαριστοῦμενος ἔστιν εὐτυχῆς καὶ ἡσυχος.» (3)

(1) Veđi analiza manuscriptului No. II.

(2) Manuscriptul No. IV.

(3) Veđi analiza manuscriptului No. IX.

«Curg de pretutindenea riurile de daruri ale înțelepciunii. De unde se vede acésta? Prin zelul înțelept al păzitei de Dumneđeú Înălțimii Vóstre, a economisit Dumneđeú bărbați vrednici, ómeni de sciință, pe prea învățații, đic, Lambru Fotiade și Constantin Ioan, ambii fala Ioaninei, pe cari tótá Valachia îi recunósce ca pe profesorii corifei ai școlei universitare de aicea din Bucuresci, infrumusețând-o cu grațiile muselor și răspândind lumina adevăratei instrucțiuni, ca un alt sóre, tuturor cu bună voință, cărora am fost și eu ucenic începător.»

După ce Naum și-a îmbogățit mintea cu nouă cunoscințe, s'a hotărít a lucra în direcțiunea națională románescă, cu totul opusă scopurilor școlei grecesci, adecá: După cum profesorii școlei grecesci înflăcărau și aprindeau zelul și focul sacru în inima studenților lor Greci, în prelegirile ce le țineau în Academia bucurescénă, tot așa și-a propus să facă și Naum, predând la școlarii lui Románi carte románescă și grecescă. Eră și natural ca Románii cărturari să aplice teoriile patriotice, pe cari dascálii Greci le răspândiau între studenții lor, să le aplice đic în folosul națiunii lor, care de atáta timp suferia împilată de înriurirea fanariotă. Iată un exemplu de modul entusiast cu care-și făceau prelegerile lor profesorii Școlei Domnesci din Bucuresci, pe la 1820.

La 1815, Gheorghie Ghenadie, renumit literat, eră profesor în Bucuresci sub direcțiunea lui Neofit Duca. Ghenadie a trecut pentru un timp profesor la Odesa, apoi adus iarăși în Bucuresci de către Domnitorul Alexandru Suțu, Ghenadie, đic, sciind că se apropie timpul hotărít când trebuie să se începă revoluțiunea Grecilor, în lecțiunile lui din școlă neîncetat înflăcără, aprindea și ațită simțemintele patriotice în tinerimea studiósă, împreună cu Duca, Vardalah, Clonari și alții.

Un ucenic a lui Ghenadie iată cum ne descrie modul expunerilor lecțiunilor profesorului său în clase:

«Mi-l amintesc, đice ucenicul său, când în școlă publică din Bucuresci, în auđul multimii nenumărate, la care erau prezenți și fiil Domnitorului, propunând pe Isocrat în Panegiricul său, sərbătorind strălucirea și reputațiunea mare a vechei Athene, s'a simțit cu totul transportat și ca cuprins de delir, de acele mari figuri, și, poruncind a se închide ușa clasei, a început prin cuvinte pline de foc, expunând cât de mare a fost Elada, învățătoarea și coróna popórelor, pe când strălucia sórele libertății în ea, și cum a ajuns de risul popórelor și disprețuită, de când a călút sub jugul sclăviei. Și întru atáta s'a mișcat descriind speranța gloriósă, care pe atunci se consideră ca o crimă, în cât vocea lui a fost întreruptă prin lacrimi; iar entuziasmul tinerilor săi ascultători, ridicat la cel mai înalt grad, a erupt în aplause detunătoare.»

(1) Consultă Νεοελληνική Φιλολογία de K. N. Σάββα, Atena 1868, p. 721.

Nu erà numai Ghenadie care predicà revolta contra Turcilor, ci toți profesorii Academiei, dintre cari unii au fost înrolați chiar în corpul sacru *ἱερὸν λόγον*. Se puteà să se abțină de la răspândirea Eteriei Neofet Duca, care erà și președintele Comitetului eterist? Dar Vardalah, om plin de erudițiune? Ce să mai dic despre Lambru Fotiade, cea mai mare capacitate literară a timpului?

Cum se puteà ca un Român, aușindu-i, să nu se folosescă de ocaziune și să nu se gândescă cât este el de înjosit sub stăpânirea fanariotă? Cum puteà un Naum să nu se indigneze, cunoscându-le toate ascunsurile și scopurile lor dăunătoare nouă?

De aceea și Naum a început a le povesti școlarilor săi Români originea nobilă a nămului lor, însemnătatea numelui de Român din trecutul nostru, vitejia străbunilor, a le vorbi de Ștefan și Michaiu și a deplânge cu lacrimi de sânge starea nenorocită a neamului românesc, suferind secole jugul străin. A început a îndemna pe Români la unire, la lucrul sfânt al eliberării țării lor de sub robia turco-fanariotă. Iată un exemplu:

«De n'ar fi că Domnul erà între noi, când s'au ridicat ómenii asupra noastră, iată, de vii ne-ar fi înghițit pre noi. Iată a trecut sufletul nostru apa cea fără stare (stavilă)».

Acest moto e luat din Sf. Scriptură; apoi continuă mai departe, spunând între altele:

«Și din alte limbi au năvălit asupra noastră; mai ales Tătarii adese băntuiau patria noastră românescă, în care vremi îndată proftaxă (sosiă) ajutorul cel de sus, ridicând Dumneșeu viteji din nămul Românilor, în cât unul singur îndrăsnia să intre cu sabia între patru sute și între cincă sute de vrăjmași. Unii ca aceștia au eșit din Calomfiresci și din Căplesci, din Buzesci și din Floresci, prin cari Dumneșeu au păzit aceste două domnii, a Valachiei și a Moldovei, ca pe doi stâlpi ai pravoslaviei, cu totă slobođenia care ved ochii noștri în politiile și în bisericile și în ținutul acestor patrii....» (1)

Din aceste rînduri cetitorul străvede că Naum face aluziune la starea nenorocită a țării sale și îndemna pe Români a-și revendica drepturile încălcate, amintindu-le vechia lor vitejie. El nu puteà să se ridice fățiș contra Grecilor fanarioți, pentru că sórta ce-l așteptà erà surgunul într'o mănăstire orî peste Dunăre, cum au suferit fórte mulți din boerii acestui timp, mai ales, dintre Văcăresci, poetul satiric Alexandru Văcărescoglu. (2)

(1) Manuscriptul citat *Κόλιξ οὐκ αὐτός μου*.

(2) *Biserica Ortodoxă*, XXI, 1897—1898, p. 322.

Naum, în cariera sa spinosă de dascăl privat, câștigându-și pâinea dîlnică, tot ce-î prisosia cheltuia pe cărți își ajută familia și făcea și alte fapte bune, ajutând pe copiii săraci. Încă de pe la 1814 îl vedem că studiază cu punere, atât cărți clasice, Sf. Părinți, cât și mai ales cărți istorice privitoare la neamul său. Metoda lui de studiu era: a-și face extracte din tot ceea ce citea, pe care extracte le scria spre amintirea sa. De felul acestor resumate sunt mai toate manuscriptele ce ne-au rămas de la Naum, afară de cele ce cuprind materiale și documente istorice relative la Români. Notele sale sunt toate aproape scrise în grecesce. Naum se interesa de a cunoaște și a fi în curent cu tot ce se petrecea în lumea mare, mai ales cea românească. Așa, intervine la Mitropolitul țării ca imprimățile bisericesci ritualistice din Transilvania să fie cu multă rezervă primite între Români din Principate, pentru că ar cuprinde, țice, unele lucruri străine Bisericii ortodoxe. El propune să se trimită secret doi trei oameni culți din Transilvania la Bucuresci «și așa, întîlnindu-se cu mine, să aducă semn de încredințare de la domnul Molnar, scrisore cum că aceștia sunt și credincioși patriei și iubitori de patrie și împodobiți cu învățatură în limba latină și de neam firesce Daci și peste tot pravoslavnic adevărați, ca și eu desăvîrșit să mă încredințez lor și să le descopăr prin viu glas cele ce prin condei nu pot să le arăt.» (1)

Cetise Naum cu multă sete scrierile lui Petru Maior: *Istoria pentru inoeputul Românilor în Dacia*, și în cele ce nu-î convenia își făcea reflexiunile sale; dar cartea lui Petru Maior îl mână silit pe Naum a admite că noi Români din present nu suntem «nici curat Români, nici Valachi, ci chiar și'ntr'adevăr și firesce Dachi, însă amestecați cu sânge rămlenesc și elinesc, dupre mărturia pisaniilor patriei, din care amestecare s'au născut această nouă limbă a Dachilor care o întrebuintăm și cu care ne slujim și noi, păstrând într'aceeași și firesci dachicesci nenumărate cuvinte...» Naum susține că elementul slavon în limba noastră este venit din vechime de la Leși-Poloni și că noi n'avem nimic rusesc în limbă, de nu câte-va cuvinte cu totul posterioare. El, cunoscînd mersul politic al Românilor de pretutindenea și observînd abuzurile fără margini ce se petreceau în Principate între anii 1810 până la 1816, indignat în sufletul său că totul era o venalitate-precupeție, vîndîndu-se ca la mezat toate slujbele, titlurile, onorurile etc., descrie cu mîhnire adîncă către un prietin al său, boorul Silvestru Filitis, starea nenorocită a patriei sale Valachia. Intre altele țice:

(1) Manuscriptul Σμειώσεις ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωβ.

«Ce vedem și la noi? pe unii că-și cumpără caftanele, pe alții slujbele, pe alții protecția domnescă și așa mai departe, isprăvnicaturile, polcovnicaturile, căpitănaturile, vătăjiile de plaiuri și zapciaturile de plăși. Ce urmăză din acestea? Greutăți peste greutăți, poveri peste poveri, siluirii, nedreptăți, jafuri, pustiri. Semnul cel adevărat al acestora sunt cei ce stau țintuiți în mijlocul pieței! O, nenorocire! O, nelegiuire! Din pricina acesta suferă totă obștimea, tagma bisericăscă ca și cea politicăscă, districtele, mahalalele, localitățile, țera...» (1)

Fiind-că Naum eră cam limbut de firca lui, cum se dicea pe atunci, ori că spuneă adevărul, care nu plăcea guvernăntilor străini ai acestor Principate, a fost pus la index și nici a mai putut înaintă în vre-o tréptă ori rang bisericesc în ierarchia țerii, în tótă viața sa.

Nu-mi explic cum Constandie, Episcopul de Buzău, chirotonindu-l ieromonach, i-a dat tot atunci și rangul de protosinghel; pôte pentru că eră profesor la șcôla episcopală.

Tot Naum ne spune și causa adevărată, dicând că «din vreme în vreme atâta s'aũ schimbat cele vechi bune obiceiuri ale patriei, în cât se vindeă pe bani tot felul de cuviințe și de laudă și de vrednicie și de cinste și de chivernisclă și de alegere și de dreptate. Așa că eu, împreună cu alții, fii ai patriei, am rămas la spatele unor cumpărători ca aceștia...» (2) N'avea bani Naum, ca să dea celor influenți pe atunci spre a se înălța și el la vre-un episcopat, ca Grecii, ce ne stăpâniau averile mănăstiresci și se închină!

Pe la 1818 Naum eră profesor la Ploesci în o șcôlă formată de el, numită *Panaghia*, și în care, la un examen public, a ținut o cuvîntare asupra stării Românilor și a originii lor, de o mare însemnătate pe atunci și în care ajunge la aceste patru puncte, ce-s un prognostic al timpurilor ori întâmplărilor din 1821. Iată acele puncte:

I. Că poporul nostru al Dachilor este o amestecătură cu Latinii și Grecii. (Naum înțelege pe Grecii colonizați în Italia și din cari aũ venit și în Dacia ca coloniști, în timpul lui Traian.)

II. Că după cum pe Faraon nu l'aũ cumițit cele de ce pedepse și a ajuns în fundul Mării Roșii, de asemenea și pe Dachii nu i-aũ cumițit întâiele prefacerii ori schimbării de localități, iar după Regat aũ ajuns să-și părădă și propriile lor egemonii (fiind adecă guvernați de străini).

III. Că precum tótă Iliada lui Omer are în vedere unirea Grecilor, iar Grecii, din potrivă lucrând, prin răsbóiele civile, s'aũ sfărămat între

(1) Manuscriptul citat mai sus.

(2) Manuscriptul $\text{Κωδix} \text{οικιακός} \mu\epsilon\upsilon.$

ei, de asemenea și Dachii, nepășind unirea între ei, în multe au ajuns rămașiți de ale némului și patriei.

IV. Că precum Tătarii au fost nimiciți de către strămoșii noștri Dachii din Moldo-Vlachia, asemenea fie-care în propria sa patrie trebuie să-și arate vitejiile sale, curățind, de-î posibil, ciulinii săi. (1)

Din anul 1819 ne-a mai rămas de la el un manuscript numit *Σχολείον β*, Școala a doua. Cartea o dedică patriei Dacilor, iar Naum se numește Dac, în opozițiune cu Grecii ce se preparaū de Zaveră orî Eteriei și cari se numiaū între ei cu mîndrie "*Ανδρες Έλληνες*, Bărbați Elini. De aceea Naum nu s'a numit Vlach orî Valach, care în grecesce în semnă om prost, de rind, mărginit; ci Dac.

Naum Rîmnicénu presimțiă mișcarea Eteriștilor și pregătirile lor, sciă că centrul de activitate pentru a inițiă pe Greci în ideile Eteriei eraū Bucureșcii și că șeful orî președintele acelei societăți secrete eră profesorul călugăr Duca din Academia Domnescă. Prevădend ceea ce eră să se întimple în Principate, făuresce două tractate, în cari descrie în colorile cele mai naturale orî reale situațiunea Valachiei, din tôte punctele de vedere, politic, religios, moral, economic, administrativ și judiciar, și conchide că prin Grecii fanarioși ni s'au apësat și înădușit simțemintele naționale, ni s'au corupt și sufletul și trupul, devenind noi, din stăpâni, sclavi ai nemernicilor adăpostiți la noi; că totul este la Români o precupețire, totul putred. Acéstă situațiune o expune în două epistole, una ca scrisă de un Moldovean către un Muntean, descriindu-î ce se petrece în Valachia, alta de un Muntean, răspundendu-î și expunendu-î că mai gróznice și mai infricoșate sunt lucrurile în Muntenia. Dacă Naum Rîmnicénu n'ar fi scris decât numai aceste două epistole, încă tot ar merită ca numele lui să figureze printre scriitorii noștri români. (2) Daū aici numai un tablou din cele multe pe cari ni le represintă Naum :

Scrisórea Moldoveanului către un boer Muntean.

•Frățescă îmbrățișare.

•*Moldoveanul.* Intr'adins îți povestesc că, întorcându-mă din călătoria ce făcusem către părțile Țarigradului, m'am zăbovit câtă-va vreme în

(1) Manuscriptul *Προκαίθετα γραμματικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν*, Propedia gramaticeii prin întrebări și răspunsuri.

(2) Aceste epistole au fost publicate de mine în *Biserica Ortodoxă*. Originalele se păstrează în Academia Română, manuscriptul No. 322. f. 154—163 și 182—209. Veđi și analiza manuscriptului.

oraşul Bucurescilor, carele este cel mai de frunte oraş al Țării-Româneşti. Acolo mi s'au întâmplat să umblu pe la multe părţi cu luare aminte într'adins, pentru ca să mă încredinţez de cele ce auşisem pentru oraşul acesta şi pentru locuitorii Țării. Am cercetat pravilele acestui popor, am luat aminte la chipul ocârmuirii Bisericii, la mijlocele stăpânirii Domnului, la caracterul boerilor celor mari ai Țării, la întocmirea oraşului şi de obşte la vieţuirea celor-lalţi locuitori. Intre acestea am legat strimţă cunoştiinţă şi prieteşug cu Mitropolitul Țării, cu unul din sftnicii Voevodului, cu un neguţitor, cu un plugar şi cu un Căpitan de Arnăuţi, cari erau întrebunţaţi pentru paza oraşului . . . .»

După ce expune foarte clar şi patetic nenorocirea Țării, după relaţiunile şi informaţiunile ce a căpătat acest Moldovean anonim de la reprezentanţii acestor autorităţi, a rămas ca în extas şi nedumerire de abusurile ce a auşit că se săvârşiau înainte de începerea Eteriei orî Zaveriei. Atunci, spre a pricepe în fond planul şefilor eterişti, merge şi la preşedintele comitetului Eteriei, Chir Neofot Duca, profesor şi director al Academiei Domnesci, de la care se informăză de tot planul diabolic al Eteriştilor. Iată acéstă pericopă, care arată, în esenţă, sdrobirea şi nimicirea nămului nostru proiectată de Eterişti.

«*Duca*: Dar pentru că-mi eşti bun simpatriot şi prietin de aprópe şi mai virtos fiind-că Prea Sf. Sa Părintele Mitropolitul Țării mi-a đis că, de vei veni la mine şi de te voiú vedé că eşti rivnitor al nămului nostru, mai întâiú să te fac a fi şi tu unul din noi, adecă de un cuget, şi apoi, nu numai să-ţi dau răspuns la întrebarea ce-mi făcuşi, ci şi alte multe tainé să-ţi arăt. Ci dar, de pohtesci, fă mai întâiú sftnt jurămint, intru numele Dumneşului Marte, că vei fi credincios, tainic şi împreună lucrător, şi apoi vei dobândi ceea ce doresci şi ceea ce-ţi va fi de folos ţie în parte şi nămului nostru de obşte.

«*Moldoveanul*. Atunci auşind eú numele acestui, străin mie, Dumneşeu şi, socotindu-l de nimic, precum şi este, am săvârşit jurămintul cu mâinile pe altarul lui Aris — Marte (Ἄρης, pe care altar îl aveà Chir Neofet într'o cămăruţă a sa tainuită) şi m'am legat cu făgăduinţă că voiú fi tainic intru tóte, Grec intru adevăr şi de o potrivă cu toţi Grecii; şi a început a-mi đice aşà:

«*Duca*: De vreme ce te-ai jurat că vei păzi taina ce-ţi voiú spune, să scii că, de cum va eşi vorbă destăinuitóre de la tine şi vor simţi Românii cugetul nostru, negreşit vei fi ucis de noi pe taină. Eú îi đic:

«*Moldoveanul*: Aşà să fie; iar el imi đice, ascultă:

«*Duca*: Pricina că nu veđi nici un Român în şcóla elinésă este acésta, eú nu voesc să mă port după politica cea veche a răposatului Lambru, carele, ca un nerod şi becisnic, a învăţat pe cei mai mulţi din nobilii Români; ci, privind la interesul nostru, mesteshugesc chipuri politicesci de nu-şi orînduesc

boerii români pe copiii lor să învețe aici în școlă; întâiu pentru ca nu cum-va să se lumineze acest neam desăvârșit; al doilea, pentru ca nu cum-va, fiind ei între ai noștri, să aște uneltirile noastre; și al treilea, pentru ca să avem noi știință de toate câte se vorbesc și se lucrează prin casele lor și mai virtos pentru ca să aflăm toate ascunsurile.

«Drept aceea mă silesc din toate chipurile, scot câte un ucenic din Grecii noștri mai împodobit cu știință și-l orînduesc dascăl la vre-o casă boerescă pentru cuvintele cari îți spusei. Și așa mai prin toate casele boerilor români sunt asemenea *pânditori*, sub mască de învățători, ucenici de ai mei, cari sunt porunciți ca, pe de o parte, învățând copiii lor să *pândească*, iar pe de alta să fie gata la arme, ca în vreme să se arate vrednici strănepoții ai slăviților acelor bărbați. Acesta este deslușirea întrebării ce-mi făcuși. Dar pentru jurământul ce l'ai făcut în numele Dumnezeului nostru Ὁ Θεός și după vorba ce am luat cu părintele Mitropolitul nostru pentru tine, iată-ți arăt acestea: Câtă-va vreme este de când noi Grecii, *rivnind*, am hotărît să însinșim această Țeră-Românescă pe sēma noastră și s'o stăpânim desăvârșit și s'o numim *Νέα Ἰερουσαλὴμ*. Complotul acesta se lucrează foarte tainic de cel mai mare și mai învățați ai noștri; și fieș-carele, de la cel mai mare și până la cel mai mic trup, carele poartă într'insul suflet de Grec, a pus la casa acestui complot mulțime de bani pentru cumpărătorea celor trebuincioase războiului; și fieș-carele au adus aicea din țera noastră mulțime de oameni Greci, dintre cari unii s'au făcut neguțători până la vremea îndemânării noastre, alții arnăuți, alții egumeni, alții boeri, alții școlari și alții șed pândind numai și mâncând lēfa noastră, în cât mai s'au umplut Țera-Românescă, și spre înmulțirea trebuinciosului capital am aflat destule mijloce să strîngem bani, când cu numirea pentru facerea vre-unei mănăstiri la cutare loc, când pentru tipărirea cutărei cărți, când pentru ajutorul cutăruia spital, când pentru împiclorogarea cutărei familii scăpătate, când pentru măritișul cutărei fete sărace, când pentru desrobirea câtor-va creștini cari au căzut în mâinile Agarenilor, pentru alcătuirea cutărei școle, și mai virtos prin marafetul călugărilor greci, cari umblă în totă Serbia, Bulgaria, Moldova și până aici cu moște și strîng bani, afară de un factufec ce se dau de la visteria țerii cu deosebite pricinuirii și afară de sirmăiaua ce am avut-o fieș-carele și am pus-o la casa Eteriei, și nădăjduim că peste puțină vreme vom săvârși socotēla noastră pe deplin.

«*Moldoveanul*. Atunci prefăcându-mă eu că am dobândit destulă plăcere și bucurie pentru acesta, i-am poftit bună norocire și i-am zis: Rogu-te, am înțeles ceea ce ai spus și m'am veselit. Văd însă că nu are asemănare nici potrivire adunarea Grecilor noștri de aici cu locuitorii Români ai țerii, fiind prea mulți pe lângă suma oamenilor noștri; apoi acesta cum s'o putē săvârși? Iar numitul își zice:

«*Duca*: Prea bine, și ascultă: tertipul este întocmit la vremea îndemânării noastre, care va fi la ziua hotărîtă, este să se școle cu arme aici în Bucureșci mulțimea arnăuților noștri, sistema dascălilor greci, adunarea școla-

rilor tembeli de pe la cafenele și toți Grecii sub masca de călugări, de boeri, de negustori și altele și să ucidă pe totă boerimea și pe toți Românii cu stare bună; și așa, răpindu-le bunurile și averile lor, să dăm foc Bucureștilor și să ne retragem către munte. Asemenea și grecimea pe care am presărat-o prin toate județele, adecă călugării greci, arnauții, boerenașii, arendașii, simigiții și tot Grecul, sunt porunciți ca, în ceasul ce vor auzi rebelia aici în Bucuresci, să începă și ei prin județe, asemenea lucrând precum și noi; apoi dacă vor perii boerii țării și toți cei mari ai Românilor, socotesci că vom avé vr'o propiște?

«Pe aceștia să-i vedem noi isprăviți, pentru că aceștia pot să năvălescă la sprijinirea învecinatelor Puteri, și să-i ocrotescă; iar pe Românii cei proști îi avem în mână și vom fi vrednicii numelui care îl purtăm.

«*Moldoveanul*. L'am întrebat pentru soroc, când va fi, și mi-a ȃis:

«*Duca*: că nu este hotărit până acum.

«*Moldoveanul*. Și iar i-am ȃis: Dascăle! la mare mirare mă aflu, cum boerii și Românii cei mai de frunte nu simt acéstă rēutate, care pentru dinșii se gătesce? Și-mi ȃise:

«*Duca*: Ticăloșii!!! Dar nu veȃi cum s'aũ fermecat, nesciind ce fac, se hulesc între dinșii? nu-i veȃi în ce stare aũ ajuns? Apoi de la asemenea bărbați rēsvrătiți și nedoritori de ai lor, ce pôte așteptă cine-va? Lasă-i că dorm!! și vor dormi în veci!» (1)

Cum vedem, aci este vorba nici mai mult nici mai puțin decăt de o junghiere a tot ce-i cult și nobil în Bucuresci și în totă Muntenia; se urziă o Vesperină siciliană sau un Saint-Barthélemy.

Așă plănuiaũ bunii noștri ȃspeți pentru cari atăta am contribuit timp de mai multe secole spre a-și puté sustine viața, iar granițele țării le aũ fost vecinic deschise.

Asta-i recunoscința celor adăpostiți de necaz și de dureri? Providența a făcut că planurile lor aũ căduť!

Că faptul proiectat de Eteriști eră o realitate și că, dacă n'a avut loc acea ucidere ori măcel în Bucuresci, după părerea mea, nu se datoresce decăt vrajbei introduse între Tudor Vladimirescu și Eteriști, acésta ne-o dovedesce în cât-va și Naum într'o Predoslovie ce a făcut la o carte a unui prieten, după rugăciunea sa. Iată ce ne spune:

« . . . . Cuvintul se apropie acum de starea noastră în care ne aflăm și-mi veȃi da iertăciune, fiind-că aduc posomorire și întristare, sgândărind ranele ce le avem pe spinare, dar însă silit sunt a grăi, aflându-mă și eu tot întru aceeași osindă și cuprins de durere ca un patriot, că dóră și cu adincul tinguirii mele, dimpreună cu a tótei obștii, dumnezeésca Pronie va bine-voi

(1) *Biserica ortodoxă*, 1889—90, p. 167. Manuscriptul No. 322 Acad. Rom.

a luă vre-un mijloc de deșteptare între noi. Dormim, fraților, dormim... și cu toate că se țice că somnul este o cercare a morții, dar la noi somnul acesta de mulți ani ne aduce mărte cu adevărat. A dormit cei 7 cuconi din Efes ani 372, de la Impăratul Dechie al Rimului până la împărăția lui Teodosie celui Mic în Țarigrad, dar aceia, dormind, nu și-au perdit ființa; iar somnul nostru aprópe a fost să ne ridice cu totul și cea ticăloasă ființă ce ne-a mai rămas, de nu ar fi apucat drépta judecată a marelui Dumneđeú să arunce pe gonacii noștri chiar în cursele lor, ce le întinsese pentru noi, ca să neștérgă pomenirea de pe fața pămîntului. Noi astă dată am ajuns a fi un neam rătăcit și un norod amăgit și cel mai ticălos, suntem puși în răsplintie, ca să ne smulgă și să ne necinstéscă veri-ce călător, și pentru că din nenorocire ne aflăm sub jugul asiaticesc, suntem cuprinși și de dobitocie asiatică, lipsiți cu totul de învățatură și de alte științe trebuincioase și folositoare

«Care dar este pricina scăderii noastre și de atăta de vrednică de jale ticăloșie? Înșine noi. Pentru că n'am lucrat nici odinióră datoriile noastre, ce s'au ăis mai sus, ci s'au întemeiat între noi cu statornicie mîndria, zavistia, lăcomia și uriciunea între frați, cari au adus tótă dărăpînarea patriei noastre și au dat loc străinilor să se foloséscă cu stînjinirea noastră. Nu ne-am deșteptat să ne apărăm de ceia ce ne-au voit și ne-au lucrat peirea; și cu toate că am fost în lipsă de luminări, de învățaturi și de științe, dar iscusirea duhului cea firéscă, hărăzită neamului românesc, eră indestul să ne deștepte, de n'am fi fost nărăviți de patimi și zavistii între noi; și am călcat și acest dar al firii, ce putea să ne aducă mult folos. S'a depărtat Dumneđeú, pentru că noi ne-am depărtat de dînsul. Nici odată nu l'am chemat într'ajutor cu mijlócele deselor datorii, de aceea ne-au cuprins necazurile...

«Fraților, ce așteptăm? se vede că nimic alt fără numai grópa în care să fim aruncați, pentru ca să ni se ștérgă de tot pomenirea! Până este lumină să ne grijim întru acéstă lumină pentru folosurile patriei noastre, ca să nu ne cuprinďă pe noi întunerecul desnădăjduirii. Români suntem fraților, cu bună sémă și cu bună dovadă, istoriile ne adevereză și tóte neamurile Europei ne cunosc. Neamul nostru a fost vestit, pentru ce să nu ne cunóscem noi evghenia neamului nostru? Nu este minune căci am căđut din slava și din cinstea noastră, pentru că multe neamuri după vremi au căđut; ci este minune cum de suferim să rămănem căđuți și să ne perdem cu totul, neavénd mijlóce a ne ridică dintr'acéstă cădere, desmeticindu-ne dintr'acéstă amăgire și a ne dobândi ființa noastră?!» (1)

Pentru a se înțelege mai bine scopul comitetului secret al Eteriștilor, că adecă voiaú să ucidă, să jefuiască și să dea foc Bucurescilor și apoi să devină stăpâni pe Valachia, aduc aci o pericopă din *Istoria Zaveriei*, scrisă în grecesce de Naum. Intre altele iată ce țice:

«Indată ce a sosit scirea că Ipsilante a călcat pe pămîntul Valachiei și se

(1) Academia Română, manuscript No. 323, p. 219 c.t.

apropie de Mizil, districtul Săcuenii, jefuind și desbrăcând tot ce-I eșia înainte, și că Tudor se apropie de Bucuresci, atunci și boerii desnădăjduiți, cari erau îngreuiți de bătrânețe, de bôle trupesci și cu greutăți de familie, au fost nevoiți să fugă, suferind rău prin trecerea munților greu de parcurs, în lăuntrul Austriei, ca să nu oadă jertfă miserabilă a rătății răsvrătitorilor. Caimacami Domnului Calimach au fugit peste Dunăre. Consulul Rosiei Pinis, după ce a dus răul la sfârșit, după cum doriă, a fugit și el împreună cu dragomanul său, Gheorghe Moraitul, în pământul Austriei. A rămas în Bucuresci Mitropolitul cu Episcopul de Argeș, cu cel de Buzău și cu trei dintre boerii mari, mai tineri și mai ușor de fugit, fără familie, adecă Marele Dvornic Grigorie Bălănu, Dvornicul Gheorghe Slătinănu și Logofătul Alexandru Filipescu. Toți aceștia, fiind și mari la suflet și cu mai mult zel pentru patria lor, încurajați mai ales de prezența și tăria de caracter a înțeleptului și curajosului lor arhieru și archiepăstor, s'au sfătuit și s'au unit toți într'o gândire și în același scop laudabil, adecă să aștepte venirea lui Tudor cu hotărîre, sau să-și primejduiască viața lor pentru iubirea patriei lor, sau să reușescă a-l atrage pe Tudor de la unirea cu Ipsilante și să-l pue pe amîndoi în luptă, în cât sau unul sau altul să se pîrdă, sau și amîndoi, și să se mântue Valachia de acéstă ticălosă priveriște a înfricoșatelor nenorociri, cari cu ajutorul a-tot-puternicului Dumneșeu, singurul sprijin al nevinovăției, au și realizat-o în puține zile.—La 17 Martie a sosit în Bucuresci Tudor cu armata lui de panduri și și-a pus lagărul la mănăstirea Cotroceni, pe care l'a întărit cu șanțuri adînci și cu alte pregătiri de război. Mitropolitul împreună cu amintiții boeri s'au dus spre întîmpinarea lui și din acea zi s'a început a-l trezi, spre a-și aminti că-î Român și că acel loc unde pradă este patria lui și că asta-î misiunea lui Ipsilante, și alte plîngerî ale neamului românesc. Acela se mișcă cu neamul său pentru a detronă pe Sultanul și pentru recăștigarea libertății Greciei, patria lui, după cum dovedesc proclamațiunile lui, și trecînd prin Moldova și Valachia, purtând înainte crucea, caută să nimicescă tot neamul românesc. Iar noi n'avem acum nici o neînțelegere cu Pôrta Otomană, ci numai ne plîngem că ni s'au desconsiderat prerogativele pămîntului și strigăm contra dinastiei grecesci, care a afamisit țera și a înjosit-o, după cum arată anaforalele sale trimise către Devlet prin Pașalele de pe malul Dunării. Deci, din ce pricină suferă acum pe Ipsilante sub ochii săi să jefuiască fără îndurare în genere tot avutul compatrioților săi Români? Și de ce nu socotesce necinste de a fi de acord și de a ușurâ scopurile tâlhăresci ale străinilor pentru sfărămarea patriei lui, pe când are datoria de a i se împotrivi și de a luptă din tôte puterile contra acestor scelerați și dovediți vrăjmași ai neamului Românilor? Și de ce să nu-și vie în sine și să recunoscă că este înșelat de Ipsilante, și la urma urmei va puté să se primejduiască și el însuși, după ce Ipsilante își va realizâ scopurile sale cu pornirile sale fanariotice ascunse? Iată tôte faptele lui Ipsilante strigă pe față prin proclamațiunile séle. Acesta (Ipsilante) garantéză în scris din partea lui și a armatei sale siguranța per-

sónelor și a proprietăților locuitorilor Valachiei; iar de fapt nu-î pare rău nici chiar de poporul prost, ca să nu-l săcătuască până la óse!

«Acesta câte amenință cu îngâmfare, prin cuvinte suptile, să facă contra dinastiei turcesci, le săvîrșește aceea asupra Românilor. Óre proclamațiunile lui nu le-a întrebuițat numai spre înșelăciune, ca să încurageze poporul să rămână în țeră până va veni să-l jefuiască? Și ce óre ne împedică ca să credem că Ipsilante, prin recrutarea de puținí ómení asemenea lui în cugetări deșarte, înfricoșituri numai pentru Românií nelnarmați, pe cari îi desbracă, nu va pute să trecă Dunărea, ca să se opue la o Împărăție cu putere, ci se va mulțumi să rămăe în Valachia, după ce o va curăți de Români? Și pentru ce puternica Împărăție, care are a veni în urmă (dacă-í adevărat), să ajungă să proteguiască Valachia cu Greci în ea, în locul Românilor, și să n'o sprijinască cu locuitorii săi, băștinași Români, după cum o cere dreptatea? Ce așteptă dar de nu vine ca să cunósca această înfricoșată înșelăciune a vrăjmașilor și să ridice armele asupra scopurilor periculoase ale lui Ipsilante? S'ar păré că este cu neputință să-și inchipuiască cine-va că aceea puternică Împărăție, care se subscrie Protectórea Moldo-Vlachilor, să fi învățat pe Ipsilante ca să aducă sfărâmarea totală a acestor două Provincií. Cu aceste cuvinte sfătuitoare și indemnătóre, cari nu sunt departe de adevăr, luptându-se bunul păstor cu boerii din jurul său, a deșteptat din buimăcirea spiritul îngust al nelnvetatului și grosolanului Tudor. A început și el să recunósca mai lámurit lucrurile și s'a retras din asociația lui Ipsilante, revenind însă la alte cugetări mai înalte, că el ca localnic se cuvine să guverneze singur, ca neatárnat, în tótă întinderea Valachiei...»

După ce descrie Naum jafurile Eteriștilor în Bucuresci, și cari au trebuit să se retragă spre Tirgoviște, arată câte nelegiurii au făptuit prin districte. Iată o pericopă, spre a ne convinge de nelegiuirile lor fapte:

«..... După aceea, împrăștiându-se blestemații de Albanezi în tótă întinderea acestui district Dimbovița și în urmă în tóte districtele de munte, pe la orașe, sate și mănăstiri și pe la proprietățile boeresci, furaú, prădaú, ardeaú, ómení ucideaú, bisericile sfinte le călcaú, în genere tóte produsele de tot felul, pe unele le răpiaú, pe altele le aruncaú spre mănecare la porci, și acestea făcënd strigaú: că grija și scopul și hotărírea lor este nu ca să trecă Dunărea, ci ca să nimicéscă în de obște pe toți Românií și să cuprindă ei țera Românilor, numind-o *Grecia Nouă*; iar numele de Valachia și Valachiení să nu se mai pomenéscă în veci. Acestea auđindu-le Tudor, a înțeles, cel greu de cap, în ce labirint greu de trecut se află. A cređut în cuvintele și sfaturile înteleptului archipăstor și ale boerilor patrioți din jurul său ca fórte adevărate, dar sciă bine că adecă în acel timp Ipsilante devenise mai puternic decât el.....»

După ce Naum ne istorisește cum țera eră împărțită în două, partea despre munți eră în mâna Grecilor, iar cea de pe șes în mâna lui Tudor de-ocamdată, apoi spunându-ne ce s'a întimplat și cu Tudor și cu Ipsilante, face următoarea reflexiune:

«.....Priviți, Români, Pronia dumnezească și vă spăimântați! Numai în trei luni acest lucru satanic a triumfat și s'a terminat. Eră necesar ca Valachia să fie pedepsită pentru păcatele sale, prin îngăduirea dumnezească. Vedeți însă cum Dumnezeu strivesce organele de pedepsă și vă veți convinge că Dumnezeu nu poate fi luat în bătaie de joc și că cinstita cruce nu-și complace cu cei ce lucrază fără de legea; ea grăbesce nimicirea lor.

O! Prea «Sfințite Stăpâne și prea nobili boeri, cari v'ați luptat lupta cea bună, cât vă datoresce patria pentru zelul vostru cel generos în favoarea țării! Neîndoios, zelul a fost virtutea voastră și Pronia dumnezească, primind ast-fel de jertfe ale voastre, v'a inspirat și chipul înțelept cum să realizați desbinarea raporturilor dintre cei doi înfricoșați bărbați, pe cari îndemnul cel rău al Satanei îi unise spre pierderea a tot neamul românesc. Alt-fel pierderea și-ar fi ajuns sfârșitul ei. Iată cât de prea folositor lucru este și prea păstrător de existența neamului românesc, ca țera să aibă tot-deauna archiereu din neamul său și nici odată străin. Am văzut de fapt câte daune în deosebite timpuri și câte zguduirii a suferit țera de la Grecii archierei. Aceștia ni-au răpit și documentele cele mai de trebuințe ale diferitelor prerogative localnice și altor instituțiuni obștesci din timpuri, cari au fost depuse în prea sfînta mitropolie spre păstrare, ca în un tesaur local și sigur, și ni le-au jefuit pismătariții și rău-voitorii, pe cari bunorii răsbóiele și tractatele de pace ni le-au recunoscut. Óre ce s'ar fi întimplat, dacă, din nenorocire, în această fatală împrejurare s'ar fi aflat un archiepiscop Grec? Și celor orbi este evident că fără nici o îndoială s'ar fi nimicit neamul românesc după proiectul lor satanic.» (1)

Rămâne dar dovedit, după Naum, că a existat un complot secret eterist cu scop de a ucide și jeful Bucureștii și apoi a-i da foc și a se retrage la munți și ast-fel a-și însineși lor Valachia, curățind-o de boerii mari și de proprietarii avuți.

Să revenim acum la cestiunea noastră, urmărind firul vieții lui Naum Rîmnicénu.

De la Zaveră ori Eteria grécă, Naum, cu tóte că iubiă mult limba grécă, a început a fi vrăjmaș pe față tuturor pornirilor grecesci, în special contra adunării din jurul Domnitorului fanariot, pentru că a văzut cu ochii săi jafurile și nelegiuirile lor, batjocurile și depravațiunea

(1) Academia Română, manuscriptul No. 322; *Biserica ortodoxă*, No. 5 și 6 din 1899, traducerea din grecesce a *Eteriei* lui Naum.

Eteriștilor, cari au lăsat pustiire peste tot pe unde treceau, ca și focul și apa. N'au rămas în urma Eteriștilor decât jale și părjoliri, cenușe și praf, atât în Valachia cât și în Oltenia. Indignat în sufletul său de atâta răutate și cruzime, deși era în vîrstă aprópe de șese-deci de ani, iea condeiul în mână și descrie fórté caracteristic și natural isbândeile ridicule ale Eteriștilor și sórta lor, adecă istoria Zaverel. (1)

Apoi, spre a-și rěsbună și mai mult pentru neomenósele fapte ale Eteriștilor, compune o serie de poesii epice și elegiace, pline de sarcasm, la adresa vitejilor Eteriști, cari voinicesce se luptau din zori și pănă în sfințite, golind cramele de vin, cárciumile de țuică și basamac, iar casele Románilor nearmați și inocenți pănă și de sdrențele netreb-nice, insultând, tãind fără milă și siluind, sub cuvînt de vitejie! Descrie ironic starea lor plină de îngâmfare și nesațiu orî hrăpiri, începînd de la archistrategul lor și terminând cu cel de pe urmă zavrăgiu, înrolat ca Eterist, care purtă cruce și cocardă și strigă: *ζήτω η έλευθερία!* (2)

Naum ne-a lăsat asupra Zaverel un material istoric de cel mai mare preț, pentru că singur a fost martor ocular al acelor evenimente și a avut calitatea de a înțelege faptele, a stat în relațiune cu ómenii timpului, Greci și Románi, mai multe decimii de ani și a putut prin urmare aprecia cu dreptate rezultatele întimplărilor. Naum pănă la Eterie nu era un vrăjmaș prevenit asupra Grecilor, dar faptele săvîrșite de Eteriști, îngrozindu-l, l'au hotărît a spune ce a vădut.

Pentru a se pricepe mai bine evenimentele din 1821, pe cari mai de demult le plănuaia în gîndul lor Grecii din Principate, apoi nenorocirea ce-i amenință dílnic pe Románi, dacă n'ar fi putut Románii a se eliberă de sub stăpânirea civilă și bisericescă a Fanarioșilor, Naum își propune a scrie un *Cronic*, începînd cu anul 1768 și pe care-l duse pănă la 1812. Acest cronic este o continuare a istoriei nóstre naționale și pe alocurea este sprijinit de documentele timpului. Multe fapte și date ni s'au conservat de Naum în acest cronic, pe care de aiurea nu le-am fi putut aveá decăt cu multe greutăți. Cronicul său nu-l făcut în genere numai pe ani, ci este fórté specific câte odată, pogorîndu-se pănă la díle, și enumeră în resumat tóte faptele și evenimentele ce au avut loc în lumea întrégă, dar în special în țerile nóstre. Acest material este cuprins în trei manuscripte,

(1) Am tradus și publicat de curînd și acéstă bucată istorică, necunoscută pănă acum, tot în *Biserica ortodoxă*, și care-l cuprinsă în manuscriptul Academiei Române No. 322.

(2) Veđi poesiiile lui Naum, publicate în *Cronicarii greci*, transcrise după manuscriptul Academiei Române No. 268.

proprietatea Academiei Române, datorite ei de către neintrecutul și neobositul nostru stimat coleg în ale istoriei naționale, d-l D. A. Sturdza. (1)

După ce ne face cronicul anilor 1768 — 1812, apoi continuă istoria țării până după anul 1827, în care răstimp 1812--1827 descrie numai evenimentele și numai pe ici colea pune și datele la faptele cele mai însemnate. Cred că și-a făcut această rezervă pentru că multe din persoanele ce au participat la evenimente trăiau încă și a esitat de a le numi. Mai pe larg însă a descris Eteria, conservându-ne multe acte și documente prin cari le pricepem astăzi foarte bine în curgerea lor. Multe relațiuni particulare, multe epistole private, pe cari le alătură ca documente de ale Eteriei, sunt de o mare valoare istorică. (2)

Când a scris Naum acest bogat material și de unde și l'a procurat? Asupra timpului mă pot pronunța pozitiv, că l'a adunat și scris între anii 1822—1828, în care timp îl întâlnim ca dascăl privat la un mare număr de familii românești și din jurul Bucureștilor. Naum avea de demult dezvoltat în el gustul de cercetări istorice, cum se probază din multele séle manuscrite ce păstrez și în cari se găsesc rezumate de tot ce a cetit și în special de datele și faptele privitoare la Istoria Românilor. Fiind el dar, ca dascăl privat și cunoscut, ca cărturar și bun elinist, apoi și ca caligraf, în zelul lui de a face ceva pentru neamul său, după modelul compatrioților săi din Transilvania, și-a propus de sigur a colecta documentele timpului său de pe la boerii țării, ómenii politici, și pe cea mai mare parte posedându-le el singur, pentru că le pricepea valoarea, cu chipul acesta a putut grupa mai toate actele fără multă greutate. Așa îmi explic în mod natural adunarea documentelor sale, cuprinse în cele trei volume amintite. Să presupun ca să-l fi și invitat și plătit cine-va pentru această colecțiune, dar nicăiri n'am întâlnit în cuprinsul acestor volume ceva de felul acesta și nici măcar vre-o subscriere a sa. Tóte cele-lalte manuscrite ale sale sunt pline de subsemnări și de alte note de mare însemnătate, în aceste volume însă nimic decât documente. Cele trei volume sunt aproape o repetiție a acelorași documente prescrise și iarăși prescrise și adaoase tot mai mult. Acesta însămnă acurat că tot materialul este opera sa, și numai a sa, continuu îmbogățită cu nouă documente.

Dacă nu putem fixa data precisă când a scris Naum materialul istoric, de atâta însemnătate pentru noi, lucrul nu ni se presintă tot

(1) Acest Cronic l'am tradus și publicat în *Cronicarii greci*, p. 259—294. Manuscrisurile din Academie pórtă numerele 322 și 323.

(2) Academia Română, manuscrisul No. 258.

ast-fel și cu alte lucrări ale sale. Așa, cunoștem precis că la 1822 se ocupă și cu compunerii de cărți didactice pentru școlarii săi, iar la 1823, într'un alt manuscris, găsim un număr însemnat de poezii în grecescă și românește, compuse pentru școlarii săi, de a le pronunța la sărbătorii mari părinților lor; apoi la 1826 a lucrat în două volume resumate din Sf. Ioan Chrisostom, în formă de Omilii morale. La 1828 *Προκαίθετα της Γραμματικής*, la 1829 *Χρηστοθήκη Νέα*, tom. Α, Buna obișnuință nouă, o carte scrisă în poezie grecească foarte corect și în românește în poezie albă. Eu presupun că acest manuscris a fost cunoscut de vestitul Anton Pann și că, în scrierea sa în poezie *Scóla moralei* a imitat pe Naum, versificând numai textul românesc. (1) Într'ani 1829—1833, când intră în mănăstirea Cernica de lângă București, unde a stat până la mórtea sa, la începutul anului 1839, Naum ne-a mai lăsat următoarele manuscripte: *Σερά Πατέρων*, vol. I, Seria Părinților, carte imprimată de Grigorie Ghica la 1772; apoi, *Practicalele* și *Canónele Sinódelor*. Cetind aceste cărți, a extras tot ce-l interesă într'un volum plin de note.

De la 1833 ni s'aú mai conservat resumate din diferite cărți religioase de conținut ascetic. În fine la 1834, la Cernica, se mai ocupă din nou cu cestiuși despre originea Románilor și arată vechile nóstre relațiuni cu Bulgarii, dovedind că, cu tot contactul nostru cu ei de secole, noi Románii ne-am păstrat datinele și limba nóstră românească. La sfirșitul acestui manuscris, cetesc în grecesce următoarele reflexiuși ale lui Naum asupra vieții séle sdruncinate și pline de peripeții și desilusiuni. Iată acéstă pericopă, ca o mărturisire a sa:

«Mărturisesc că sunt recunoscător pentru fire Creatorului naturii pentru trei fericiiri ale mele: *a*) că m'am născut bărbat și nu femeie, în cât m'a cruțat de durerile născerii; *b*) că m'am născut din părinți ortodoxi și prin har din nobili—ca fiú de Protoiereú—și nu din poporul de rînd; *c*) că am învățat trei limbi, cea a părinților mei românească, cea vulgară grecească și cea elină, pe cari Grecii născuți n'o sciú de la părinți. Apoi iarăși cea mai mare recunoscință mărturisesc Proniei dumnezeesci pentru alte trei daruri: *a*) că după ce am învățat sciințele copilăriei cu cheltuelile părintesci, apoi de la al 13-lea an al vârstei mele că m'am educat la picioarele archieresci ale pururoa amintitului meu bătrân Mitropolitul Filaret; *b*) deși fără voia mea, de către însuși bătrânul meu, prin chiar mânilor lui, am fost tuns în schima monachală, în al 15-lea an al vârstei mele și m'a chirotonit diacon în ziua a doua; și al *c*) că m'a învrednicit pe mine a fi profesor, dascăl, neamului meu

(1) Manuscriptele No. VIII — XV, în biblioteca mea; veți și analiza lor.

românesc, deși, din cauza nestatorniciei, înstrăinându-mă din Valachia, mi-am stricat obiceiurile mele bune prin contact străin și pentru aceea m'am economisit rău, în cât sunt și rușinea ómenilor și nimicnicie neamului meu. La urma urmei dumnezeésca Pronie, pentru rugăciunile părinților mei și a celor duhovnicesci, nădăjduesc în mântuirea mea neîndoios, fără de decare în zadar am ajuns la al 71-lea an al vieții mele.

«Acestea am scris la 1836, Septemvrie 9, în petrecerea mea la chinoviul Cernica.» (1)

Ultima lucrare a lui Naum este traducerea *Istoriei bisericesci universale* a lui Meletie al Atenelor, în trei mari volume.

Intrând bătrân în mănăstirea Cernica, la anul 1833, i s'a dat de către starețul său, renumitul Calinic, cunoscut pentru virtuțile sale monastice și care a fost și Episcop al Rîmnicului-Noul Severin, i s'a dat, ȓic, spre ascultare și în cercare de răbdare, de a traduce în românesce importanta carte, pe care singur a tradus-o, deși n'a viețuit spre a o termina cu totul. Naum voià ca la sfîrșitul vieții sale să îmbrace schima mare, adecã să fie schivnic; de aceea starețul său, primindu-ı dorința, i-a dat de lucru în ceea ce se pricepeã. Traducerea lui Naum este superiórã celei a Mitropolitului Veniamin și ca stil și ca esactitate, dupã cum m'am convins din comparațiunea ce am făcut ambelor traducerı. Manuscriptul original, isvódele lui Naum, ni s'au păstrat și există în biblioteca mănăstirii Cernica. Dupã ce el terminã un volum de tradus, starețul și pune pe un alt călugăr caligraf de-l prescrie. Iatã ce notã gãsesc la sfîrșitul volumului al treilea, pusã de un monach Casian, care a prescriș isvódele lui Naum:

«Cã cu ajutorul lui Dumneđeũ au luat sfîrșit de prescriere și acest al treilea tom al Bisericescei Istoriei a Prea înțeleptului Meletie, Mitropolitul Atenelor, care s'au tãlmăcit de pe grece aicı în sfinta mănăstire Cernica de cuviosul Naum ieromonachul-protosinghel, care, venind cu tãlmăcirea pãnã la veacul al XIV-lea, cap 12, bolnăvindu-se, au trecut către Domnul, numindu-se întru primirea sfintului marelui cin al schimniciei Nichita ieromonach....»

Aceste le scrie decopiatorul traducerii lui Naum, Casian monachul, la 1839 Februarie. Din acéstã notã rezultã că Naum Rîmnicenu la sfîrșitul vieții sale a primit, dupã dorința, marea schimã a schimniciei și s'a numit din Naum Nichita, apoi că a murit cu tótã certitudinea la finele anului 1838 sau la începutul anului 1839, în etate de 73 ani impliniți.

Acéstã se probézã și prin manuscriptul No. XVII, din care se con-

---

(1) Manuscriptele No. XVI — XVIII, în biblioteca mea; veđi și analiza lor.

stată că la 1838 Iunie 25 eră în viéță. (1) După încetarea sa din viéță, a fost înmormântat în cîmîntirul mănăstirii Cernica, după cum m'a încredințat fostul stareț al acei mănăstiri Ioil, arătându-mi și mormîntul unde a fost îngropat Naum, sub numele de Nichita.

După spusele aceluî stareț Ioil și ale altor bătrîni călugări ce l'au apucat în viéță, Naum eră mic la statură, uscățiv și aveà un mers repede,—ceea ce însemnă că eră plin de activitate și nervos,—brun la față, ochil căprii, vecînic vorbià și nici odată locului nu steteà, decăt când scrià, apoi neîncetat cetià și și nópte și ceea ce cetià însemnă.

Acésta-l în trăsăturî generale viéța lui Naum Rîmnicénu, necunoscut Românilor pînă acum și care și-a sacrificat, după câtă puțință a avut, tótă viéța sa pentru neamul românesc, scriînd și învățînd carte pe fiil neamului nostru de la 1779 pînă la 1839, adecă 60 de anî.

Dacă considerăm în genere activitatea sa literară și valórea ei din manuscriptele ce ne-au rămas, resultă că Naum Rîmnicénu a fost un bărbat cu inimă și suflet, Român luminat și cărturar, și-și dádea bine séma de starea nenorocită a neamului românesc, îi cunosceà trecutul sêu istoric destul de bine, după gradul cunoscînțelor istorice de pe vremile sale; că a învățat și carte românescă și grecescă pe Români ca profesor particular în un însemnat număr de familii boeresci din Transilvania, Bucuresci, Ploesci, Pitesci, Pétra, Cămpina, Mărgineni, Conțesci etc. etc., timp de 60 de anî aprópe. Mai scim că în tinerețele séle a decopiat documentele mănăstirii Hurezu, apoi a colectat orî adunat date și documente pentru *Cronicul* sêu între anii 1768—1812, și în fine a cules cu multă pricepere date și documente de mare importanță privitóre la Eteria grecescă orî Zaveră.

Naum aveà și talent poetic. Multe din poesiile séle, răspândite prin manuscriptele séle, nu sunt lipsite de valóre, unele însă sunt necontestat meritoriî și ca conținut și ca formă; el posedà germenele orî imaginațiunea poetică în natura sa. Pentru a probà acésta, citez numai poesiile sale în românesce asupra Eteriei, apoi în grecesce în cartea sa intitulată: *Χρηστοθήθεια*. Poesiile séle grecesci sunt admirabile și ca limbă și ca formă, așa că ne putem mindri că un Român scià așa de bine a mînul condeiul sêu în o limbă atît de grea și de bogată în expresiuni.

Scrieri proprii și de mare însemnătate istorică națională sunt și tractatele sale despre starea țérilor nóstre înainte de anul fatal 1821 și pe carî ni le presintă sub o formă epistolară între un Moldovean și un

(1) Manuscriptele No. XX și XXI, în biblioteca mea; veđi și analiza lor.

Muntean. În aceste tractate ne reprezintă icóna vie a stării bisericești și politice, administrative și judecătorești, economice și sociale. Ce să mai dic despre *Istoria Zaveriei*, pe care a scris-o ca martur ocular? Apoi tratatul despre originea Românilor expus în *Epifonemate*? Materialul scolastic rămas în manuscriptele séle își are și el importanța sa, pentru că din el ne convingem pozitiv cum se învăța și ce se învăța în școlile noastre pe acele timpuri de tristă memorie, până spre 1830.

Naum avea, atât în românește cât și în grecește, un stil clar, lămurit, apoi o dicțiune alésă, mai ales când scria în grecește, fie în limba elină, fie în cea vorbitóre, pentru că posedă pe deplin cunoștința acestei limbi și întrebuintă expresiunile cele mai alese, mai elegante și clasice; de aceea și stilul adesea este înflorit și pompos. Mai toate manuscriptele séle sunt scrise numai grecește, pentru că acesta era pe atunci limba timpului la noi. Cu toate că limba noastră era pe atunci, după unii, lipsită de expresiuni proprii spre a prezenta ironicul, sarcasmul și subtilul, apoi terminii științifici lipsiau, Naum, ca unul ce era cleric, cunoștea perfect limba națională, pentru că cetise și recetise cărțile bisericești și pe istoricii noștri, în cari este cea mai frumoasă frază românească până astăzi, de aceea el când scrie românește, stilul său este viguros, câte odată vehement, înflorit și, când descrie nenorociri, plin de patetic! Era un aprig apologist al scrierii cu buchi chirilice, al conservării vocalelor închise *ı* și *ă*, ca și a consonantelor *Ξ*, *Ψ* și *III*. Combătea cu totă puterea lui amestecul de litere cu slovele cirilice în imprimate, susținând că prin acest amalgam se schilodesce limba noastră cea dulce și sonoră. Deci, dice el, ori că scriem numai cu buchi, ori numai cu litere latine, alt-fel vom perde frumusețea limbii strămoșești.

Acestea asupra calității lucrărilor lui Naum și a valorii lor.

Dacă am putut reuși, prin descrierea ce am desfășurat-o înaintea d-vóstre asupra vieții și activității literare a lui Naum Rîmnicénu, basat pe monumente scrise, a desmormîntă amintirea-ı perdută, a alungă de pe figura sa patriotică pâcla și ceta grósă ce-ı întunecă până acum, fiind pentru aceste cuvinte necunoscut noué urmașilor lor de sânge și neam, dacă, dic, am isbutit a vi-ı prezenta ca pe un luptător vajnic și aprig al Románismului, timp de peste o jumătate de secol, contra împilătorilor neamului nostru, atunci merită, ı se cuvine, cred, să-ı reia și el locul între luptătorii naționalității noastre și să-ı numărăm și pe Naum între ostașii neamului românismului, impre-

ună cu cei-lalți luptători încununați deja pentru vitejia lor, înțeleg între literații noștri Români.

Căci luptă bună și sfântă s'a luptat pentru conservarea limbii și a neamului nostru românesc.

Memoria veterum renovandum.

Maiestate! a fost menit de Providență ca prin Voi, sub Voi și cu Voi să se renască neamul românesc!

A fost sortit, Sire, ca prin sfatul și înțelepciunea Văstră să se așeze bazele Instituțiilor noastre naționale!

A fost predestinat ca Voi, după cum ați condus la biruințe strălucite armatele române, asigurând țării neatârarea sa, tot Voi să mergeți înainte, purtând facla aprinsă a luminii conștiințelor și stând neclintit în fruntea acestui înalt sanctuar al culturii române, să revărsați lumina în urma Văstră, ajutând, contribuind și pururea sfătuindu-ne a ne susține limba, a ne apără moșia strămoșască prin întregirea istoriei patriei noastre!

Așa a fost să fie, ca tot sub cumpătata și prudenta Văstră înaltă protecțiune neîncetat să crească și să se înmulțască desmormintările faptelor și ale bărbatilor noștri din trecut, spre fala neamului, dintre cari acum și acest smerit călugăr Naum Rîmnicénu, în scop de a se tot îmbogăți literatura noastră națională.

Și cum pute fi alt-fel când Voi sunteți Președintele de onoare al Academiei Românie?

Cât mă privesce pe mine, primindu-mă cu totă bunăvoința în mijlocul d-văstre ca membru activ al acestui înalt Institut de cultură națională, mulțumindu-vă încă odată cu recunoștință, vă declar public că voi munci încă câte zile voi trăi, adunând și publicând materiale private la istoria țării noastre iubite; vă mai declar că veți găsi în mine pururea pe omul modest și cu dor nestins pentru prosperarea tuturor Instituțiilor de cultură din totă românimea, pentru ca neamul nostru întreg să crească și să înflorască mereu, până va ajunge la nivelul popoarelor în adevăr civilizate.

RĂSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL D-LUI CONSTANTIN ERBICEANU

Sire,

Altefă Regală,

Inalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,

Domnilor Colegi,

Cuvîntarea d-lui Constantin Erbiceanu ne-a transportat din vuetul mișcării sgomotóse a timpurilor presente în chiliuța strîmtă a unui monach, al căruia nume zăceă în uitare, cu tóte meritele de cari e incunjurat, cu tótă recunoscînța ce datorim unei munci, care zadarnică nu a fost în zilele ei și care astăzi chiar ne procură o bucurie sufletescă curată și limpede.

Lucrările numeroase ale d-lui Constantin Erbiceanu sunt îndreptate spre o țintă înaltă: a infățișă influența salutară a Bisericii asupra culturii neamului nostru. Fără a fi membru al clerului, osirdia sa pentru ale Bisericii i-a dat un loc distins în Facultatea de Teologie a Universității din București. Munca sa neobosită pe câmpul istoriei naționale i-a deschis ușile Academiei Române.

În timp de dece ani, d-l Erbiceanu a stat în capul redacțiunii revistelor bisericesci și le-a fost cel mai zelos lucrător. El a scris is-

toria Seminarului Veniamin de la mănăstirea Socola și a școlilor grecesci din țară. El a dat la lumină prețioasa expunere a Istoriei Mitropoliei de Iași. El a publicat multe din scrierile Mitropolitului Antim și Eteria lui Badenschi, Protocanonul lui Petru Maior, biografiile marilor dragomani ai Imperiului Otoman de Epaminonda Stamatiadi, Cronicarii greci cari au scris despre Români în epoca Fanarioșilor și multe alte lucrări teologice și istorice.

Fără îndoială, d-l Constantin Erbiceanu e unul din cei mai harnici și mai zeloși bărbați devotați științelor.

D-l Constantin Erbiceanu ne-a vorbit astăzi despre Protosinghelul Naum Rîmnicénu, care a trăit pe la începutul secolului al XIX-lea, aducând, în împrejurări grele și fără a se gândi la laudă și la onoruri, partea sa de muncă pentru a înlătura relele de cari suferia țera și societatea și pentru a deschide calea spre o dezvoltare normală sufletească și patriotică a poporului român.

Naum Rîmnicénu aparține cu trupul și cu sufletul Bisericii sale, cu trupul și cu sufletul patriei sale. Acțiunea sa însă a pornit din Biserică, pentru că pe acele timpuri Biserica era în societatea și în Statul român cea mai de căpetenie instituțiune care rămăsese legată de națiune și prin care națiunea putea să-și fie ființa ei proprie. Acțiunea sa se răzîmă pe rîvna sa pentru amîndouă instituțiunile fundamentale ale societății omenesci — pentru Stat și Biserică — și purtă semnele cumpenelei înăscute a poporului românesc.

Religiunea represintă organizarea sistematică a năzuințelor sufletești ale omului, nedespărțite de ființa lui și strîns legate de viața tuturor popórelor. Forma cea mai înaltă a acestei organizări ne-o dă Biserica lui Christos, care ne arată în modul cel mai clar, cel mai simplu și cel mai sigur, cum putem să ne îndrumăm pe calea perfecționării sufletești și cum putem să ne menținem într'însa. Pentru atingerea acestui scop, Biserica lui Christos și-a format regule hotărîtoare în dogmele credinței și într'un ritual menit a ne înălța cugetările și a ne îndrepta faptele în conformitate cu dîsele.

De aceea Biserica face parte din viața popórelor. Precum popórele nu pot trăi, nu pot progresa, nu pot prospera decât în Stat, adevărat în societatea organizată pentru scopurile pămîntesci, de asemenea popórele nu pot face abstracțiune nici de Biserică, necesară pentru a le ține în sfera cea mai înaltă a vieții sufletești. S'au făcut încercări de a suprima Biserica, precum s'au făcut încercări de a suprima Statul; însă aceste încercări zadarnice au rămas, căci ele se lovesc de legi cari stau peste puterea omenescă.

În fața acestor legi, tot atât de stabile ca și legile întregii naturi, în mijlocul căreia omenirea viețuiesce, rămâne de delegat o problemă, și anume de a înjgheba între Stat și Biserică un ast-fel de legământ în cât cercul de activitate a fie-căreia din aceste două instituțiuni să nu fie jignit și ca ele amîndouă să conlucreze la scopul final de a duce popórele și omenirea la perfecțiunea cea mai înaltă. Problema constă într'aceea ca vieța comună în Stat să nu fie împedicată în avîntul ei de vieța comună în Biserică, ci din contra ajutată de dînsa, pentru ca ast-fel ómenii să nu rătăcescă în rēutate și desnădejde.

Legea întregii naturi este ordinea. Statul și Biserica nu pot face și nu fac excepțiune de la acéstă lege. Nicî unul, nicî alta nu pot să se misce în anarhie. Istoria stă martură că conlucrarea armonică a acestor două mari instituțiuni e absolut necesară, pentru ca Statele și popórele să fie fericite. Certele politice ca și certele religióse au adus asupra Statelor și popórelor nenorociri cu consecințe incalculabile pentru existența lor. Tot atât de periculóse ca și certele sunt tendințele de dominațiune, fie ale Statului asupra Bisericii, fie ale Bisericii asupra Statului.

Dogmele Bisericii presintă regule nestrămutate, pe când organizația Statelor e mișcătoare după pozițiunea, geniul și cultura popórelor. Evanghelia ne arată certe căi pentru a ajunge la perfecțiunea sufletescă, care fără îndoială trage după sine și o perfecțiune socială și politică, pe când nicî o societate omenescă nu póte să rămână neclintită în organizația ei socială și politică.

Ce reese din acéstă situațiune pentru deslegarea problemei, de care am vorbit? Dacă Biserica isbutesce a domina Statul, desvoltarea acestuia este împedicată, stă locul, pentru că trece asupra Statului mișcător organizația nemișcătoare a Bisericii. Dacă Statul face din Biserică o servitoare a sa, întrebuițînd credințele sufletești pentru a produce rezultate lumesci, se introduce în Biserică ipocrisia, născătoare a necredinței și a ireligiosității. Ast-fel, și într'un cas și în altul, mai mult încă în cazul din urmă, amîndouă instituțiunile își perd fundamentul lor moral și ajung a se materialisa, părăsind țelurile lor eterne și înalte, pentru a rătăci și a se perde în urmărirea de apucături efemere, unde interesele de ordin inferior jócă rolul principal.

Se ridică dar dinaintea ómenilor cerința absolută a unei lucrări paralele, bine chibzuite, a Statului și a Bisericii. Nu trebuie nicî odată să uităm că Statul și Biserica sunt organisme vii de progres omenesc.

Imbrățișînd Biserica ortodoxă a Răsăritului, Românil, popor mic la

număr, au cuprins instinctiv situațiunea lor și au voit să-și asigure dezvoltarea și viitorul. Ei au ales Biserica ortodoxă a Răsăritului; nici odată însă ei nu s'au gândit a se despărți de Biserica creștină și a se asvârli în brațele ireligiozității și ale necredinței. Românii au ales Biserica ortodoxă a Răsăritului ca fundament al vieții lor sufletești, pentru că, dintre Bisericile creștinesci, ea este aceea care s'a abținut de a domina sfera de activitate a Statului și pentru că ei au aflat în această Biserică siguranța că centrul activității lor religioase nu va fi transportat peste hotarele Statului lor. Statele se feresc a nu fi dominate din afară nici politicesce, nici economicesce. Cum să nu se ferască de a nu fi dominate din afară nici bisericicesce?

Istoria ne arată că nu trebuie să nesocotim Biserica noastră, căutând sau să-i schimbăm organizarea ei dogmatică și canonică, sau să o secularisăm, precum s'au încercat unii să facă.

Dacă nesocotim Biserica, perdem îndrumarea noastră sufletească și morală și facem să se nască pe tărîmul religiunii separațiunii, cari la început se par fără importanță, dar cari tind a se mări ast-fel, în cârup poporul în coterii ce se combat cu înverșunarea înăscută ceterelor religioase și filosofice. Tot istoria însă ne arată că trebuie să ne ferim de a face din Biserica noastră un instrument politic, fie de împilare, fie de manopere momentane; căci atunci se perde puterea morală, luminătoare și întăritoare a Bisericii și distrugem prin urmare prestigiul ei. Dar tot istoria neamului nostru ne arată că membrii Bisericii trebuie să se ferască de a intra în război cu Statul, ca ast-fel să rămână tot-deauna ascultători de povețele Apostolului în amîndouă direcțiunile desemnate de dînsul.

Nu numai despre omul singuratec vorbesce Apostolul, ci despre însăși Biserica lui Christos și despre acei cari sunt servitorii ei, când dice: — «De așa grăi în limbile omenesci și îngeresci, iar dragoste nu am, făcutu-m'am aramă sunătoare și chimval răsunător; și de așa avé prorocie, și de așa sci toate tainele și totă sciința, și de așa avé totă credința cât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt; și de așa împărți totă avuția mea, și de așa da trupul meu să-l ardă, iar dragoste nu am, nici un folos nu-mi este. Dragostea îndelung rabdă, se milostivesce; dragostea nu pismuesce; dragostea nu se semeșce, nu se trufesce, nu se pôrtă cu necuvință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gândesce răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr; toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduesce, toate le rabdă; dragostea nici odinióră nu cade.»

Nu numai către cetățeni, ci și către înșiși servitorii Bisericii lui

Christós vorbește Apostolul, când arată țelul de activitate a Statului și importanța lui în societatea omenéscă, prin următoarele cuvinte: — «Tot sufletul stăpânirilor celor mai înalte să se supună, — că nu este stăpânire fără numai de la Dumneđeū și stăpânirile, [cari sunt, de la Dumneđeū sunt rînduite. Pentru aceea cea ce se împotrivesce stăpânirii, rînduelii lui Dumneđeū se împotrivesce; și cari se împotrivesc, judecată își vor luà loruși, — că dregătorii nu sunt frică faptelor bune, ci celor rele. Iar de voesci să nu-ți fie frică de stăpânire? — fă bine și vei avé laudă de la dînsa, că slujitóre a lui Dumneđeū este, — ție spre bine. Iar de faci rău, — tome-te, că nu în zadar pórtă sabia; — că slujitor al lui Dumneđeū este, isbânditor spre mânia celui ce face răul. Pentru aceea trebuie să vè supuneți nu numai pentru mânia — ci și pentru consciința. Că pentru acésta și dăjdiî dați, că slujitorii ai lui Dumneđeū sunt, spre însăși acésta îndeletnicindu-se.»

Urmărind istoria nóstră, vom constată că înălțările și scăderile nóstre sunt strîns legate de sórta Bisericii nóstre naționale. Sub dominațiunea Fanarioșilor nu numai centrul politic se strămutase în Fanar, ci și centrul bisericesc suferià de acésta dependență. Mult timp a durat acésta stare de lucruri, spre dauna desvoltării nóstre sufletesci. Incă în anul 1842 s'a solicitat de la Patriarchia ecumenică aprobarea demisiunii Mitropolitului Veniamin și a numirii locoțiitorului scaunului mitropolitan din Iași. Când vîntul renascerii a început a suflà peste poporul român, Biserica s'a pus în capul mișcării Unirii și acțiunea ei, tocmai în momentele cele mai grele, nu a fost pentru puțin în isbânda nóstră.

Pe calea smintelei se cuvine dar să nu umblăm nicî în ale Statului, nicî în ale Bisericii, ci mai ales să ne silim să nu eșim nicî odată din învățătura Apostolilor și din doveșile ce ne dă istoria neamurilor și istoria nóstră proprie.

Naum, necunoscutul până ce a fost scos la lumina țilei de colegul nostru Constantin Erbiceanu; Naum, devotat Bisericii și devotat neamului; Naum s'a ținut pe calea cea dréptă. Scrierile lui, monite a sorvi contemporanilor sîi, răsuflià pietate și patriotism, înțelegere despre nevoile Statului și ale Bisericii și despre a lor conlucrare armonică pentru progresul poporului românesc. Scrierile Protosinghelului Naum sunt strîns legate de evenimentele anului 1821. Ele sunt un răsunset armonios al aceluî timp, în care bărbați, ale căror nume nu trebuie să le dăm uitării, au făurit cu multă pricepere și cu multă putere începuturile de renaștere ale neamului nostru, încoronate în țilele nóstre cu succese atât de minunate.

Este un mare merit al profesorului Constantin Erbiceanu că trage la lumină faptele bărbaților, cari cu frica lui Dumnezeu, cu conștiința limpede, cu iubire de neam, au muncit cu credință ca să se îndrumeze poporul român spre încheierea Statului, făcând ast-fel posibilă înălțarea Regatului român sub marele nostru Domn și Rege Carol I.

---

*Analisa manuscriptelor ce ni s'aũ conservat de la Protosinghelul
Naum Rîmnicénu.*

Manuscriptul No. I. — 1788.

Inceputul cu Dumneþeul cel sfînt al semnelor meşteşuguluĩ psaltichieĩ, al glasurilor celor suitóre şi celor pogoritóre, al trupurilor şi al duhurilor şi a tótã darea îndãmãnã şi urmarea, care s'aũ alcãtuit intr'insa de cei vechi şi cei noi făcëtori, carũ dupã vreme s'aũ arãtat.

Acest manuscript este scris de Naum pe când erã tînër şi începuse a învëþã psaltichie. Manuscriptul presintã cea mai mare valóre pentru cãntãreþil şi ómenii contemporani literaþi, cari s'ar ocupã cu studiul cãntãrilor bisericesci în tãrã la noi. Este o gramaticã ori teoreticon în romãnesce, în care ni s'a pãstrat valórea notelor psaltichieĩ vechi, aşã cã acum póte iubitorul de studiũ sã înþelégã tóte notele de psaltichie întrebuintate de cei vechi psalþi pãnã la sistema nouã, întocmitã în Orient dupã inceputul secolului al XIX-lea, iar la noi de cãtre Macarie psaltul, reformatorul cãrþilor de cãntãri bisericesci la Romãni. Cartea fiind scrisã în romãnesce, póte fi cu uşurinþã consultatã de ori-ce Român.

De pe coperta cãrþil se constată cã Naum, pe la 1791, erã dascãl de grecesce.

Dupã gramatica de psaltichie urmëzã apoi o serie de cãntãri, tóte în grecesce. Manuscriptul nu este complet. La sfirşitul manuscriptuluĩ cetesc în grecesce acestea: «Am scris atunci când am eşit din Valachia 794, Maiũ 31. Nu, ci la 1788, Iulie 23. Fiind-cã pe când am eşit din Muntenia anul erã 1788, Iulie 23. Naum ierodiaconul. In Caniþa 794, Maiũ 31». Tot aicea il eåsesc subscris: Naum dascãlul (în grecesce). Apoi *Ναοũµ τĩς άγĩας επĩσκοπις Εδύπαλος*—Naum profesorul sfintei episcopii (Buzëũ). Prin urmare, cãt a stat Naum la episcopia Buzëuluĩ, dupã întórcerea sa din Transilvania, a fost şi profesor le şcõla episcopiei. Pentru cã pe la episcopii în tot-deauna, ca şi pe la mitropoliĩ, eraũ şcõle, în cari se preparaũ în cãrturãrie şi în cãntãrile bisericesci, tipic şi rînduelile serviciuluĩ cultuluĩ, cei ce voiaũ sã intre în cler, ori sã devie psalþi însemnaþi.

Maî cetesc și o altă iscălitură tot pe acest manuscris: Naum ieromonachul, la Hodoș în Ungaria, lângă Mureș. Apoi în mănăstirea Hodoș 1788, Noemv. 10, și în Lipova 1791, Fevruar 29.

Manuscriptul No. II. — 1805.

Τῶν πρωτοπείρων Ἐισαγωγή. 1805. Ὀκτ. 11.

Ἐκ τῶν τοῦ Ναοὺμ Ἱεροδ.

Introducere pentru începătorii 1805, Oct. 11.

Din ale Ierod. Naum.

Manuscriptul este un abecedar, Azbucóvna, în grecesce și românesce. Prin această metodă, ucenicii lui Naum învățau de odată și cetirea și slovenirea ambelor limbi. Se nevoește Naum a apropiă gramatica română de cea grecescă.

După sloveniri și cetiri de cuvinte grele și variate, apoi are rugăciuni, cu cari se termină cartea. Este dar un abecedar complet, după care învăță pe începătorii a ceti, scrie etc.

După acestea manuscriptul maî cuprinde încercări de a învăța limba rusescă, pe la 1808. Apoi, fiind la Mărgineni ca dascăl, a extras unele sentințe din filosofii greci, din cartea Φιλόθεος etc. Manuscriptul se termină cu câte-va copii de epistole, una către Dosoteiū Mitropolitul, din 1810, în care spune că Dosoteiū Filitis eră atunci de 75 de ani. Insemnez aici cele 7 socotințe cuviinciose ale lui Naum, după Socrat:

1) A fi curat la tinereță. 2) Vesel la bătrâneță. 3) Răbdător la sărăcie
4) Milostiv cu bogăție. 5) Smerit când ai mărire. 6) Răbdător în primejdii.
7) Țiitor (abstinent) adecă înfrinat poftelor.

Manuscriptul No. III. — 1807.

Ἀνάθημα συγγράμματος. Ἐπιφώνημα Ἱ. Α.

Dedicațiunea scrierii Cuvintul I-ii de laudă.

Cartea este dedicată Domnului Ioan Alexandru Constantin Moruzi VV. La început sunt trei cuvinte de laudă, apoi urmază laude aduse neamului Românilor, răsbóiele neamului Romanilor, întâmplările neamului Dacilor, laude patriei, către patrioții Daciei întregi; apoi laude nouei domnii a lui Ioan Michail Suțu VV., cu care se termină manuscriptul. Tóte aceste Epifonemate le-am tradus românesce și le-am imprimat în *Cronicariii greci*, editați de mine. Ele tractéză despre originea Românilor și voinicia lor și se adresează și celor prezenți a continuă pe strămoși. Acestea înainte de Eterie. Cartea fiind în-4° mare, numai pe jumătate fóie sunt scrise Epifonematele sale, iar pe cea-laltă jumătate sunt diferite note gramaticale, un început de Grama-

tică greco-română și termină cu un tractat adresat la ortodoxii români despre însemnătatea neamului și să nu se rușineze că sunt Români.

Cartea-i scrisă cu mult simțemint patriotic, care-i face onóre călugărului român, pentru că scopul său este trezirea și dezvoltarea simțemintului național între Români, amorțit prin influențe străine.

Manuscriptul No. IV. — 1808.

Φράσεων Ἑλληνικῶν Ἐβδομίκοντα.

Frase grecesci șepte-deci.

Cuprinde frase din limba grécă veche, explicate în limba nouă vulgară, până la pagina 33, apoi Παροιμιῶν διαφόρων, Diferite proverbe. De la pag. 34 verso cuprinde Μύθος δι' ἐκαίνορος ὄπου λέγουσιν τὰ ψευδῆ, Mituri pentru cei ce spun minciuni. După acestea la pag. 35 începe sintaxa verburilor, apoi a prepozițiunilor, adverbilor etc.

Acéstă carte a scris-o pe când încă studiă el însuși limba veche grécă. Formatul este un in-8° și cartea e scrisă în unele părți cu îngrijire.

Manuscriptul No. V. — 1814.

Σημειώσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωῶ. 1814. Νοεμβ. 7.

Insemnări din cartea lui Iov. 1814, Noemv. 7.

Cartea începe pe copertă cu titlul ce-l purtă Michaiu Bravul, după care urmează pe o fôie socotelii și liste de școlari și primiri din léfa sa ca dascăl, după care urmează Iov, din care extrage numai sentințele în grecesce. După aceste extrase, iarăși continuă cu insemnări de școlă și catalóge de școlari până la finele anului 1815. Cartea e nenumerotată.

După acestea are în întregime câte-va răspunsuri ale Patriarchului Eremia, trimise protestanților din Tubing, decopiate din scrierea *Κριτικῆ τῆς Ἀληθείας*, Judecătorul adevărului.

Apoi iarăși continuă cu înscrieri scolastice din anul 1817 și apoi *Κανόνες τῆς κοινῆς διαλέκτου*, Regule de ale limbii de obștie, scrise în grecesce și românesce, pentru școlarii săi.

De aici încep extracte din Chrisant *Συναγματίον*, imprimată în Tîrgoviște, și termină iar cu insemnări scolastice.

Apoi urmează o relațiune a sa către Mitropolitul țerii asupra scrierii lui Petru Maior despre începutul Românilor. Acéstă epistolă este o recenziune la cartea lui Petru Maior. Îl laudă pentru zelul său, dar nu este în totul de acord cu el în ceea ce privește începutul Românilor. «Iar cea adevărată istorie, țice Naum, și desăvîrșită se adună din pisaniile Dachiei, din stâlpul lui Traian cel din Roma pentru Dachia, din istoriile latinesci și grecesci, lângă cari adaugă și alte mărturii mai nouă, cari le arată chir Petru

Maior și pre tôte din firea lucrurilor, care se potrivește cu scrisorile celor ce au scris cu iubire de adevăr.» Apoi adaugă: «Ci mult este cuvîntul, ci în scurt dîcem că, din tôte cele mai sus arătate, acest adevăr se adună, că noi nici Rumâni suntem, nici Valachi, ci chiar și întru adevăr și firesce Dachî însă amestecați cu sânge râmînesc și elinesc, după mărturia pisaniilor patriei, din care amestecare s'au născut această nouă limbă a Dachilor, care o întrebuițau și cu care ne slujim și noi, păzind întru aceeași și firescî dachicescî nenumărate cuvinte, spre cunoștința noastră că neamul nostru cel dachicesc este neam schithicesc și decît cu alții mai aprôpe de toți cu Leșii... Că Dachii cei vechi ai noștri, nestâmpărați fiind în locurile lor și dintru această vrăjmașii lor făcînd mari împărății, nevoia i-a silit a primi cu economie multe nume străine, precum: Goți de la cei dintâi Goți, Valachi de la Italieni, Romanii din Râmîeni, Pacinați din relele urmări ale strămoșilor noștri, care este cel mai adevărat semn de cunoșterea celor din neamul Dachî, fiind-că Râmîenii n'au avut acest obicei, nici l'au urmat...»

După această epistolă are alta către Mitropolit asupra imprimării cărților bisericescî de Molnar, în Transilvania. Între altele dîce:

«Aș voi mai întâiu să știu oficiu și scrie despre partea mea unele ca acestea: să pue silință, de ar fi cu putință, prin cheltuiala sa, a trimite trei sau doi dintr'acei învățați să vie aici la Bucurescî cu numele și cu cuvînt pentru vederea politicii, fără de a nu spune nimic altă pricină de venirea lor. Și așa, întîlnindu-se cu mine, să aducă semn de încredințare de la domnul Molnar, scrisore cum că aceștia sunt și credincioși patriei și iubitori de patrie și împodobiți cu învățatură în limba latină și de neam firesce Dachî și peste tot pravoslavnicî adevărați, ca și eu desăvîrșit să mă încredințez lor și să le descopăr prin viu glas cele ce prin condei nu pociu să le arăt.... Atunci, pe lângă acesta, și tôte cele-lalte cărți vor ave trecere aici în Bucurescî, la Moldova și în tôte părțile dachicescî.» Acestea la 1815.

După aceste epistole are o însemnare asupra inscripțiunii de la Silistria. Iată-o: «In șanțul ce se sapă acum la Silistria lângă marginea Dunării s'au aflat în pămînt o surpătură de dumnezească biserică, unde și icône de ale sfinților și altele, lângă acestea și o pétră de-asupra pragului bisericii, care aveă această de mai jos iamvicescă pisanie.» (Veđi pisanie în manuscris.)

După inscripțiune urmază note de școlă, apoi are o cerere către boerii din protipendadă, de a-i încuviința să i se imprime cartea sa de școlă, intitulată: Προπαίδεια τῶν ἑβρῶν Γραμμάτων, Σχολείον Α; apoi va urmă a II-a și a III-a. În această cerere a sa, scrisă în grecesce, dovedesce, după el, că noi Români suntem mai mult Daci și înșiră toți autorii bisantini, spre a probă această. Aceste cărți erau cu totul scolastice și menite a ușură pe școlarii claselor primare. Cuprindeau rugăciuni, începuturi de gramatică, sentințe, începuturi de aritmetică etc.

N'au avut norocul să fie imprimate. Ele erau scrise în grecesce și româ-

nesce, pentru că Naum așa propunea în școala lui în amîndouă limbele. Aceste cărți sunt scrise la 1816.

În o epistolă din 1815 Octobro 3, descrie cu colorile cele mai posomorate starea administrativă și economică a țerii către boerul Silvestru Filiti. Extrag în românește câte-vă pericope, spre cunoștința noastră și spre a ne face o idee de simțul patriotic de care eră inspirat Naum Rimnicénu: «Ce vedem și la noi contra obiceiului prin acele blestемate de Dumneđeu ție răsфerte? Pe unii că-și cumperă caftanele, iar alții slujbele, iar alții protecția egemoniei, și așa mai departe: isprăvnicaturile, polcovnicaturile, căpitănaturile, vătăjiile de plaiuri și zapciaturile de plăși. Ce urmэză din acestea? Greutăți peste greutăți, poveri peste poveri, siluiri, nedreptăți, pustiiri. Semnul cel adevэrat al acestor jafuri sunt cei ce staū ținuiți în mijlocul pieței. O, nenorocire! o, nelegiuire! Din pricina acэsta suferэ tótă obștimea, tagma bisericэscă ca și cea politicэscă, districtele, mahalalele, localitățile, țera, orі-ce întreprindere, viile, sēmănăturile, fermele și orі-ce afaceri. Unde mai există disciplină bisericэscă? Unde îngrijire de mănăstiri? Unde curind vor fi ruine pretutindenі!...» După aceea trece în a dovedi originea noastră a Romănilor, susținэnd că suntem o amestecătură din Daci, Romani și Greci, la care aū predominat civilizațiunea romană și limba vulgară a Romănilor și pentru aceea ne numim Romăni.

La urmă în acэstă epistolă își însэmnă singur, cum și în alte locuri, originea familiei lui și-și descrie pe scurt viața sa.

În o altă epistolă cere să i se dea mănăstirea Hurezu, unde a fost tuns monach, și țiece că în zadar se acusă că a эșit din episcopia Buzэului: «Imi este ușor a mă apэră, că la Episcopul de Buzэu eram plătит, nu eram considerat ca om al casei, și de aceea am cerut voie să es la un boer, înainte de ciumā, și de atunci mă întrețin cu funcțiunea profesoratului...»

După alte douэ epistole, prin cari cere ca să fie primit măcar ca psalt la Sf. Dimitrie din Bucuresci, metocul Buzeului, spre a-și cresce la școlă nisce nepoți, ceea ce nu i se admite, apoi mai urmэză iarăși însemnări de școlari și cataloge până la finele manuscriptului.

Iată în ce termini elogioși se exprimă într'o epistolă din 1815 către boerul Silvestru Filits despre erudițiunea în limba grэcă a lui Filipescu și mai ales a lui Brăncovэnu: «'Αλλ' ἐπειδὴ τοῦ μεγάλου Φιλίππεσκου. μάλλον τόν υἱόν αὐτοῦ Νικολάκη τόν Ἄγαν, γνωρίζω σπουδαιότερον περὶ τὰ γράμματα, δι' αὐτοῦ καὶ τό παραστατικόν μου περὶανερῶσθαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Βραγκοβάνος δέ, μόνος ἱκανός ἐστὶ καὶ ἀναγινώσκειν καὶ σοιέναι καλῶς τὰ γεγραμμένα ἑλληνικώτερον καὶ τόν σκοπὸν Ὀμήρου διὰ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ὅπερ ἐστὶ κοινὴ ὁμόνοια πάντων τῶν πατριωτῶν ἀπασης Δακίας.

«Dar pentru că cunosc mai ales pe Neculache Aga, fiul marelui Filipescu, mai sirguitor la carte, prin el i s'a prezentat recomandarea mea părintelui sέu. Brăncovэnu este singurul capabil și de a ceti și de a înteloge bine

cele ce sunt scrise mai elinesce și scopul lui Omer prin poeziile sale, care este conînțelegerea obștască a patrioților a tótă Dacia.»

Manuscriptul No. VI. — 1818.

Κατάστιχον εισόδων καὶ ἐξόδων.

Catastich de intrări și eșiri (cheltueli și venituri).

Acest manuscript a lui Naum Rîmnicénu este de mare valóre, pentru că cuprinde liste de elevi pe cari i-a învățat carte románescă și grecescă, în diferite localități, afară din București, ca profesor particular. În aceste note se mai cuprind un număr mare de familii ce-și dau copiii la școlă, ca : Constantin Drăghici, Polcovnicul Panaghiot, Manolache Cutzarida, Vist. Barbu, Scorțanu, Vist. Movilă, Prodan, Nenciu, Scorpan, Ivanciu, Manoli, Zografache, Nicola etc. etc. Aceste note cuprind anii 1818—1822.

Apoi urmază o epigramă pe mormîntul Marelui Clucer Gheorghe Deșliu, scrisă la 1825 în grecesce, din care traduc numai o parte ce are însemnătate istorică : «Cine sunt nu mă sciți ? sunt boer nobil, Gheorghe Deșliu; neamul meu este din Albania, orașul cel întâiū, adecă din Arghirocastru, cetățean și patriot. Fiū prin norocire a lui Constantin și Profira. Din cauza incursiunilor Turcilor de acolo am venit în Valachia la vârsta de opt ani. Am fost norocos în tóte și am înaintat și în cinuri și m'am învrednicit și de Cavade, fiind cinstit cu Cluceria, am câștigat moșii și mi-am zidit palat frumos și am fost îndestulat de tot bunul, de nimic n'am fost lipsit.» Pe acele timpuri numai străinii se îmbogățiaū în țerile nóstre ! La 1821, în Martie 18, dá socotélă fostului Mare Căminar Iordache Cantacuzin despre școlă și salariul său la Ploesci. Din acest timp avem conservate liste de școlarii din școlă sa și prețul cu care erau angagiați. Școlă sa aveà 4 divisiuni ori clase. După aceste note are nisce pericope din cartea numită *Ἱστορία*, adecă *Archeologie*. Urmază apoi un discurs al școlarilor săi din Ploesci, la școlă numită *Panaghia*, în 1818. Acest discurs ni s'a păstrat și în grecesce și în românesce. Apoi alt discurs al lui Naum dascălul, ca răspuns școlarilor, care-l fórte frumos; apoi urmază extracte din *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς βιβλιοθῆκης* și iarăși socotelii de școlă. Urmază iarăși resumate din a lui Pavel din Medicii, din Evrei, studiū de morală. Apoi din Reimond, studii morale. În fine manuscriptul se termină tot cu socotelii și cu catalóge de școlari și de părinți și la urmă cetesc nota următoare : «Pe la 25 Marte 1818 m'am învoit cu unii boeri din Ploesci ca dascăl filor lor și la 5 Aprilie mi-am adus ale mele din București la Ploesci, în Prahova, și am intrat în școlă, care erà situată în curtea bisericeii *Panaghia*, ș'am făcut contract. La 22 Aprilie am început dăscălia. Naum Protosinghelul.»

*Manuscriptul No. VII. — 1818.**Προπαίδεια γραμματικῆς κατ'ἑρωταπόκρισιν.**Propedia gramatică prin întrebări și răspunsuri.*

Acéstă scriere a sa este de pe timpul lui Caragea VV. și încă prin stihuri politice laudă pe Caragea, pe Nectarie Mitropolitul, pe Episcopul de Buzău Costandie, pe profesorii Școlii Domnesci, pe Eforii școlilor timpului său, apoi pe Daci (Români), p. 1—15. Un fel de *Precuvintare*.

Cartea începe cu un prolog către ucenicii săi iubiți, din care extrag în traducere română o parte privitoare la ideile lui Naum, respective la originea Românilor și a limbei noastre:

«După răspândirea ómenilor pe suprafața pământului în deosebite timpuri, variate prin dorința de a posedă, au fost silnicii, răsbóie, pentru că pe alocurea se înmulțiau, în cât se stenahorisau, și au făcut ómenii diferite colonisări și amestecări între ei, în cât au uitat caracterele limbilor vechi și-au ajuns să vorbescă deosebite limbi, mai slabe și mai speciale, precum sunt în de comun cele din timpul nostru.

«Nu numai acésta se pare, ci una și aceeași limbă în deosebite locuri are idiotismele sale proprii. De exemplu: Cyprii se deosebesc de Atenieni, Atenienii de Peloponesieni, Peloponesienii de Tesalieni, Tesalienii de Epiroți, Rușii de Bulgari, Bulgarii de Sirbi, Sirbii de Croați și cele-lalte popóre de asemenea.

«Pe lângă acésta, numiri diferite au primit și locurile și popórele. Precum Tracia să se numescă Rumelia, pentru coloniile Romanilor în acele părți, iar locuitorii Rumelioți, Grecia și părțile din jurul ei Turcia, Dacii Vlachi pentru coloniile cesariene din Italia (fiind-că, după geografii, pe Italianii cele-lalte popóre ale Apusului îi numesc Volochi), dar nu de la Flac, cum s'au părut unora. De asemenea Dacia împărțită în trei părți principale: una se numesce Transilvania latinesce, Eptapol nemțesoe, Erdel de către Unguri; alta Moldavia, iar alta Muntenia, în conformitate cu epigrama 11 a Daciei latinesce, apoi Valachia după obiceiul obștesc al limbilor străine.

«După același chip Pannonia se numesce Ungaria pentru întemeerea acolo a coloniilor poporului Ungurilor.

«Macedonia însă își conservă numele ei vechi, iar locuitorii are diferite neamuri, între cari sunt și cei ce se numesc Cuțovlachi. Despre aceștia trebuie să notăm, din geografiile Grecilor mai nouă, că au fost alungați din părțile Daciei-Moldova.

«De unde este evident că și ȕișii Cuțovlachi, fiind atunci coloniști romani în Dacia, au fost alungați atunci din părțile Moldaviei la întâiul atac al reintórcerii strămoșilor noștri Daci, după mórtea Cesarului Traian, cum se va spune. În scurt ȕicând, mai n'a rămas loc în lume fără colonisări și amestecări.

«Ceprops a adus coloniî în Atena, Danaû în Pelopones, Cadmu în Beoția și Pelops în Argos. Iar alte locuri ale Italiei, partea despre mēdă-qi (după geografi) se numia Grecia Mare, pentru marea mulțime a coloniștilor greci, cari și acum italianisēză în limbă și religiune, își conservă însă, cum spun, multe idiotisme și obiceiuri grecesci, despre cari ar fi mult de vorbă. De aceea să lăsăm de a vorbi lung despre alte limbi și popore și să venim cert și în scurt posibil la poporul nostru dacic și la limba lui, cum se prezintă lucrurile.

«Ne este cunoscut, o iubiților mei ascultători ucenici! că din secole îndepărtate, ori chiar de la împrăștierea popórelor pe suprafața pământului (cum mărturisesc geografi mai vechi, între cari și Strabon, înainte de Christos), Dacii se găseseră ca autochtoni a tot pământul Daciei. Iar vechia limbă a Dacilor s'a corupt mult prin amestecarea cu coloniști cesarieni în Dacia, în cât apare alta din altă, iar caracteristica limbii noastre naturale, deși corupt, se conservă până la noi. Eră limba firēscă a Dacilor mai aceeași cu limba leșēscă, afară de câte-vă idiotisme, după obiceiul popórelor. Iar acēsta se mărturisesc și se întăresc cu siguranță nu atât din unii istorici —la Petru Maior,—pe cât din limba firēscă a noastră. De unde numele Voevod, Vel Ban, Dvornic, boiar, Clucer, Sluger și alte boerii? Precum și când dicem bogat, milostiv, slăvit, ușor, vesel, cinstit, daruri, trebuincios și alte nenumărate cuvinte și câte din ele se derivă sunt firesci ale limbei dace și leșesci. Și fie-care din noi învață acēstă limbă strămoșēscă fără să se contopēscă de loc cu neamul leșesc, pentru că este firēscă, fiind-că naturalul nici odată nu se perde, deși corupt. Dar și acēsta este de mirat ca mulți Daci viețuitori pe malul Dunării, avēnd continuu contact cu Bulgarii, nici odată n'au întrebuintat idiotisme bulgăresci în limba dacică, pe când și Bulgarii sunt unii din neamurile Slovenilor, după cum și noi Dacii. Când însă dicem om, bun, scriu, fac, noi, voi și alte nenumărate cuvinte cari se derivă din ele, cum din scriu, scriitor, scrisore, scriptură, sunt firesci ale limbei latinesci și puține italienești.

«Iar semințiile Dacilor sunt 4 în totă Dacia (cum însamună Impēratul Constantin Porfirogenitul, pe la începutul secolului X-lea după Christos, în cartea *Περὶ Θεμάτων*, cap. 39, cari până la 105 de la Christos, fiind unite între ele, au avut un Regat vechi stabil. Iar locul de reședință al Regilor daci a fost Eptapolul Daciei, adecă Transilvania. Iar strămoșii noștri Daci au fost, după istorici, răsboinici și bravi. După cum însă erau răsboinici și bravi, ca să spunem adevērul, de asemenea au fost nestabili și turbulenți, ceea ce în vechime a fost nota distinctivă a Dacilor. Pentru că nemulțumindu-se a se liniști în patria lor proprie, continuu făceau invasiuni în țeri străine, din care causă s'au și rădicat asupra lor mulți vrăjmași, nu numai obștesci, dar și Impērați tari, din care causă la urma urmei a venit și sfărâmarea Impērației Dacilor și pe timpul Cesarului Traian patria noastră a ajuns la o ruină completă și desolațiune.

«Cu iubire de adevēr vom vorbi ceea ce este sigur despre patria noastră

Dacia, după cum ne învățăm din istorie și după cum ne informază și însăși și firea lucrului. Deci, pe la 132 înainte de Christos, venind Dacii în contact cu Romanii (pe când Romanii își întindeau stăpânirea lor peste tot pământul), cel întâiu răsboiul l'au avut cu Flacu, Generalul Romanilor, care și-a luat de confine Dunărea, ca să nu trecă Dacii asupra supușilor romanii. Al doilea răsboiul au avut cu August Cesarul, dar a rămas Regatul Dacilor în stabilitatea sa. Al treilea răsboiul au avut cu Cesarul Dometian și ajunsesse Romanii de plătia tribut sau dare în bani la Daci, timp de 16 ani, pentru ca să nu supere Dacii părțile mărginașe ale Romanilor, după cum au pățit într'un timp și Rușii din cauza Tătarilor. Al patrulea răsboiul l'au avut pe la anul 102 de la Christos cu Cesarul Traian și prin tratate de pace s'a întors Cesarul la Roma. Dar a doua oră cu multă putere a venit Cesarul Traian asupra Dacilor, pe la anul 105 de la Christos, a sfărâmat Regatul Dacilor, decapitând pe Rege, iar capitala sa cucerind-o, i-a sfărâmat armatele și tot pământul dacic l'a pustiit prin foc și sabie. Atunci refugiul orî scăparea Dacilor (precum într'altele ne convingem și din Columna lui Traian din Roma despre răsboiul general asupra Dacilor) a fost țera leșescă, la cei de o limbă cu ei, și în alte părți de țeri megieșite, unde s'au și liniștit strămoșii noștri Daci doi-spre-dece ani, până la mórtea Cesarului Traian (care a murit în al 117-lea an de la Christos). În timpul de doi-spre-dece ani au adus Romanii deosebiți coloniștii spre locuință în Dacia. Intre aceștia au adus și din Campania Italiei, dintre urmașii Grecilor lacedemonieni, după cum se probază prin epigrama Daciei No. 42 și 43. Fiind-că pe Campanieni, disul istoric Justin (pe care din latinesce l'a tradus Ioan Macala Atenianul), în cartea 20, îi dovedesce de urmași drepti ai Lacedemonienilor, cu cari avem multă amestecare noi Dacii. Au adus o colonie și din Macedonia, după cum probază epigrama Daciei No. 59.

«Aū mai adus și din alte deosebite părți, după cum mărturisesce Eutropiu în cartea a VII-a, mulțime nenumărată de coloniștii în Dacia, și cu toții s'au numit Daci.

«După mórtea Cesarului Traian, fără amânare, Dacii pribegiți, ce erau autochtoni, reluând înarmările lor după putință, ajutați și de cei de o limbă cu ei Sarmați sau Leși, au făcut începutul răsboielor neîntrerupte pentru patria lor asupra coloniștilor cesarieni, pe timpul Cesarului Adrian, succesorul lui Traian. De aceea Eutropiu notéză în viața lui Adrian că, după un an, au mișcat răsboiul asupra Alanilor, Sarmaților și Dacilor. Din acésta este evident că Cesarul Adrian, nu asupra coloniilor cesariene din Dacia s'a sculat din nou cu răsboiul, ci asupra Dacilor autochtoni, a strămoșilor noștri.

«Deci aceste continue răsboie ale Dacilor și sub numele lor și sub numele altor neamuri, pe care le luaū într'ajutor, au ținut mai o sută de ani, până pe timpul Cesarului Caracala, care a împărățit pe la anul 212 după Christos.

«Deci atunci, supunându-se Dacii Romanilor, le-aū primit limba și obiceiu-

rile Romanilor; de aceea s'a și încetățenit Dacia de Cesarul Caracala, după cum spune acesta Germanul Bysigg în tomul al II-lea al Geografiei sale. Din acest timp nobilii dintre Daci între altele au și prerogativa de la Romani despre ceea ce se numesc țigani, pentru că această prerogativă a fost proprie Romanilor, după cum se scrie în interpretarea Vechiului Testament: «A fost sclavă și este încă Perșilor și Romanilor sămânță lui Hanaan, iar ei nimeni». Deci unindu-se Dacia cu coloniștii cesarieni, ast-fel s'a înrădăcinat limba latină în limba noastră dacică. De la acest timp trebuie să dăm totă lauda strămoșilor noștri Daci, mai întâiu pentru că în locul Regatului de mai înainte au instituit opt egemonii (Republici-Municipii etc.) în totă Dacia. Aceste egemonii ale Dacilor se expun pe nume de către Împăratul Constantin Porfirogenitul, în cartea sa *Περὶ Θεμάτων*, cap. 37, pe la începutul secolului al XII-lea, de la Christos. Apoi, nota distinctivă a Dacilor autochtoni, și după instituirea celor opt egemonii, s'a făcut cunoscută lumii; pentru că iarăși nu s'a liniștit în patria lor, ci adese făceau incursiuni în țări străine, în Tracia, în Macedonia și în alte părți ale Rosiei, ardând localități și nimicind ceea ce întâmplător întâlneau. De aceea s'a numit și Pacinați, de la pecem (πέτρεμ) a arde, după cum spune Culiniski. Și Varin la litera Δ dice: «Dacia, cari acum se numesc Pacinați». Iar amintitele egemonii ale Dacilor o parte s'a sfărâmat de coloniile Ungurilor în Pannonia, prin secolul al XI-lea după Christos, venind din părțile Mării Caspice ale Scitiei, înmulțindu-se în jurul râului *Ungra*, de unde și-au luat și numirea. De aici se pare ca și Banatul Craiovei s'a numit Ungro-Vlachia. Dar și mai înainte de Unguri Atila, șeful Hunilor, nu puțină sfărâmare a adus Dacilor și chiar până în părțile cele mai lăuntrice ale Europei. Scim că și Cesarul Aurelian, pe la anii 270 de la Christos, a strămutat mare parte din coloniștii romani din Dacia în Moesia, numind-o Dacia Nouă, din cauza năvălirilor repețite ale popórelor nomade; iar parte de către Împăratul Alexie Comnen, prin secolul al XII-lea după Christos, după cum scrie Ana Comnena. După ce însă s'a periclitat mai întâiu însuși Împăratul în o expedițiune asupra Pacinaților în țările Împărăției lui, reîntărindu-și totă puterea de care dispunea, a luat în ajutor și o seminție de ale Pacinaților, numită Cumanii (despre cari povestesc și Anna Comnena în capitolul VIII), cari erau foarte supărați asupra Pacinaților din Dacia (pe când ei trăiau pe litoralul drept al Dunării), pacificându-se cu Împăratul Alexie, din cauza furtașagurilor de mai înainte ale războiului, pentru că nu le dăduse partea cuvenită, au făcut alianță spre nimicirea propriilor lor frați. Anna Comnena în capitolul VIII dovedesc că Cumanii sunt de aceeași limbă cu Pacinații din Dacia; de aici este evident că și aceștia sunt confrății noștri, asemenea amestecătură cu coloniștii romani, în cari localități au fost colonizați de Cesarul Aurelian în Moesia. În împrejurarea amintită s'a reîntors în partea cea-laltă a Oltului, după cum însemnă acesta Cronicul muntenesc al Daciei. De aicea se deduce fără îndoială că de către acești Cumanii s'a înființat Bănia Craiovei mai întâiu la Cerneț, ca aliați ai Împăratului Alexie Comnen, din cauza

jafurilor de război, cum s'a ȃis, apoi la Strehăia și în urmă la Craiova. Căt despre istoria Annei Comnena, deși s'ar păré unora că nu spune adevărul și că ar lăudă pe Impăratul, părintele ei, dar natura lucrurilor probăză că spune adevărul. Pentru că din secolul al XII-lea mai până la finele secolului al XIII-lea părțile Valachiei și ale Moldovei au rămas sub stăpânirea și incursiunea Tătărilor. Pe la sfirșitul secolului al XIII-lea, pogorîndu-se aicea Radu-Voevod Negru cu nouă egemonie dacică, Banul Craiovei a venit și i s'a închinat, și puțin câte puțin Tătării cu totul s'au nimicit din tôte părțile Valachiei, retrăgându-se spre părțile Moldovei. După 50 de ani a venit și acolo Dragoș Voevodul, cu o altă egemonie dacică, ș'au nimicit pe Tătari și din Moldova. Din tôte acestea rezultă patru puncte:

«1) Că poporul nostru al Dacilor este o amestecare de Latini și Greci.

«2) Că după cum pe Faraon nu l'au cumișit cele 10 pedepse și au ajuns în fundul Mării Roșii, de asemenea pe Daci nu i-au cumișit întâiele prefaceri ori schimbări de localități, iar după Regat au ajuns să-și pėrdă și propriile egemonii.

«3) Că precum tötă Iliada lui Omer are în vedere unirea Grecilor, iar Grecii, dimpotrivă lucrând, prin războie civile (interne), s'au sfărâmat între ei, de asemenea și Dacii, nepăzind unirea între ei, în multe au ajuns rămășiți de ale neamului și patriei.

«4) Că după cum Tătării au fost nimiciti de către strămoșii noștri Daci din Moldo-Valachia, asemenea fie-care în propria sa patrie trebuie să-și arate vitejiile sale, curățind, dacă-ı posibil, ciulinele sale.»

După acestea ȃise, Naum termină cu nisce frase enigmatice, pentru că nu putea vorbi deschis, că erau străinii mai tari și mai mari în țerile noastre pe atunci. Iată și aceste sentințe profetice și îndemnătore de a nu sta pe loc Români:

«Străin fiind, este mai bine a tăcé decât a strigă.» (Naum nu eră străin, dar se consideră ca străin în țera sa!)

«Să ducem viață mai înțelptă. Cel ce încercă ceva contra sörtei lui Dumnezeu să scie că este greu a lovi în ascuș. O Dacie, multă este îndurarea lui Dumnezeu spre tine, căci ți-a lăsat, ca un locaș glorios, două egemonii ori domniate! Tu însă te desfătezi fără simțire, cu indiferență, disprețuesci pe eterodoxi. Deci ce bine aștepti de acum înainte do la Dumnezeu? Vină-ți în tine. Veđi piositatea către cele dumnezeesci ale strămoșilor tăi, pe cari o privesci în atâtea temple sfințite, ce strălucesc ca nisce stele pe suprafața pămîntului tău. Reintörce-te către Dumnezeu și revină-ți în tine. Preveđi cele de pe urmă ale tale și nu te veđi pocăi nefolositor!»

După acestea, prologul lui Naum tracteză despre aflarea literelor, despre limbile cele originale; apoi, venind la limbile derivate cu timpul, iată ce ȃice despre limba noastră.

«De aceea și noi Dacii, voind să îmbogățim cu erudițiune și pe neamul nostru prin cunoscințe adevărate și omnesci și dumnezeesci, avënd și o

inclinațiune naturală atât pentru latinesce cât și pentru grecesce, pentru că neamul nostru este în legătură de rudire cu acestea, este drept, se cuvine să iubim *latinésca* precum și *elinésca* . . .» Decî termină zicînd acestea la urmă, în formă de scholie: «Presenta propedia este citită școlarilor de către profesor. Iar în cât privesce ceea ce se zice obicînit epigrafic Muntenia Daciei, iată: din epigrama a 11-a a Daciei cunoșcem că acesta este numele cel vechiu și adevărat al Vlachiei, ce se zice latinesce *Provincia Collia* de Fridvalski Jesuitul, care a adunat epigramele Daciei. Se face amintire în epigrame și de Dacia Moldaviei, așa: Praefectus Municipii Dacorum Iassiorum, de Hristofor, în cartea II, capitolul VIII. Moldova între altele a avut și oraș traianic, cu această denumire: Caput Bovis, la Procopiu, cartea IV, cap. 7. Iar numele Transilvania Daciei se spune de către toți geografii, Eptapol de Nemți, Erdel de Unguri. Fie și acestea spre cunoștința celor ce nu știu.»

De aici Naum își continuă propedia gramaticii sale în grecesce. Introducerea cuprinde 40 foi, iar textul conservat 32.

Manuscriptul este în-8°, scris pe hârtie ordinară.

Manuscriptul No. VIII. — 1819.

*Σχολῆον Β.
Școla a doua.*

Scrierea este dedicată: «Prea iubitei patrii a Dacilor, autorul Dac o dedică. 1819.»

După dedicațiune urmează textul B. 35 de foi. Este o parte din gramatica greacă. Textul tot grecesce. Se vede că Naum avea metoda sa, după care învăța grecesce pe copii, pentru că n'am întilnit nicăiri că el ar fi întrebunțat cărți imprimare la școlarii săi. Prin acesta-l deprindea la scris.

Manuscriptul No. IX. — 1822.

*Κωδικὸς οἰκιακὸς μου.
Condica mea de casă.*

În această condică ni s'a păstrat cea mai multă corespondență a lui Naum, cum și afacerile lui particulare. Manuscriptul este în-folio. Mare parte din materialul acestei condice a fost publicat de mine în «*Biserica ortodoxă*», revista Sf. Sinod.

Mai întâiu felicită pe blagorodnicii și slăviții Caimacamii ai Valachiei din 1822, în care iată cum se exprimă despre țeră: «Mergînd, mergea și plîngea, și venind, vor veni cu bucurie», care cuvînt adecă și de obște se potrivește la toți mult ticăloșii și prea ticăloșiții patrioți, iar mai vîrtos la prea cinstita și slăvita persoană a d-vostre, cari, pentru dragostea prea

φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν — dîcend că sunt înțelepți, aũ inebunit. . . . După ce aũ pustiit pãmîntul patriei nstre și aũ sãrãcit lumea, pe urmã aũ început sã caute și sã strice și ascunđãtorile patriei, de unde rãpînd scule de argint și de aur, aũ rãpit dimpreunã și grãmeđi de chrisóve și alte cãrți de moșiĩ, cum se vede cu socotãla a se face ei și moșnenĩ în locul nostru!»

Dupã acãsta are un engomiũ cãtre Domnitorul Ghica în grecesce, altã jalbã cãtre Vodã Ghica, apoi alta tot în grecesce. La 1823 un engomiũ Mitropolitului Grigorie grecesce, altul romãnesce și în care se exprimã: «Slavã Prea Sfintei Troiți, cã se aflã și din prostimea neamului nostru luminãtorĩ spre luminarea celor acoperiți de întunericul neînvãțãturii, ca sã se numere și neamul nostru între cei slãviți cu invãțãturi și științe.» (1823 Februarie 19).

Urmãzã apoi însemnãri în grecesce din Chiriacodromiul de Nichifor Teo-toche. Apoi o scriere *Μέθοδος τῶν ἱερῶν γραμμάτων*, *Meșteșugul sfintelor cãrți*, care-ĩ șcla I-a, orĩ un Abecedar. Titlu: «Șcla intãia a noilor începãtori tineri. Acum intãiu, în đilele Prea Înãlțatuluĩ și prea blagostivuluĩ nostru Domn Ioan Grigorie Dimitrie Ghica Voevod și oblãduitor a ttã Valachia Daciei, Arhiepiscop fiind preasfințitul, prea cuvintãreșul și de Dumneđeu alesul stãpãnul nostru Mitropolit Chirio Chir Grigorie, spre neurnatã adicã pildã pãnã acum alcãtuitã, insã din mai vechi și noi scriitori adunatã, spre cel de obște folos al neamuluĩ nostru celuĩ Dachicesc și Pravoslavnic, de nevrednicul Protosinghel al sfintei Episcopii Buzeuł, Naum, din Sfinta Episcopie a Rãmniculuĩ, în anul al cincĩ-đeci și nouẽ al virstei mele.»

Cartea începe cu o mare prefațã scrisã în grecesce și romãnesce, în care aratã originea nstrã și nevoia de a invãțã tot Românul carte, pe care o numesce «sfintã».

Urmãzã apoi tot studii de ale sale, textul și interpretarea în limba aplã a lui Vasilie Macedon, Împãratul Romeilor, cãtre fiul sãu Leon filosoful, studiu pentru șclã. La sfirșit se đice: «Pe cãnd mẽ aflam în casa marelui boer, Vornicul Scarlat Grãdiștenu, 1825, Maiũ 25, în Bucuresciul Valachiei nstre.»

Dupã acãsta iarãși extrase din Chiriacodromiũ, din Istoria universalã a lui Dommail, traduse în grecesce, și în fine sentințe morale.

De aici începe o serie de poesii fãcute de Naum pentru ucenicii lui, pe cari le pronunțãu la sãrbãtori mari copiii pãrinților. Așã sunt școlarii: Grigorie Porumbaru, Iancu Pořumbaru, Dimitrie Constantin, Elencu Grãdiștenu, Marira Grãdiștenu, etc.

Apoi transcrie proclamațiunea lui Napoleon în Egipt și anaforaua Grecilor cãtre Congresul Împãrațiilor din 1822.

Urmãzã apoi o cerere a sa cãtre Mitropolitul Grigorie de a-ĩ da o mãnãstire, și în schimb se fãgãduesce de a se ocupa cu lucrãri literare, cum a fãcut în ttã vieța sa, cãnd a avut liniște:

«... Mẽ fãgãduesc ttã rãmãșița vieții mele a mẽ osteni și a lucrã, dupã putința, cu ajutorul lui Dumneđeu, tot ce va fi de folos patriei, dupã cum lucrez cãnd am vreme și prilej...»

Prin altă petițiune către Mitropolitul Grigorie, descrie starea de miserie în care s'au lăsat mitropolia, episcopiile, mănăstirile și avutul lor de către Greci, când le-au părăsit; expune situațiunea clerului de mir ca foarte înjosită. «Pentru toate dar bunele rîndueli ale sfințelor locașuri silindu-te Prea Sfinția Ta, mare plată vei avé de la Dumnezeu. Că vedem mirenii înălțându-și case mari, hanuri, din ziduri de la cele dărăpănate metoșe. Póte să nu fie tocmai adevărată vorba care am auđit că Căminarul Tresnea a luat prodosie numai pentru mănăstirea Găisenii taleri 30 de mi, dând-o în arendă la alt mirean pe 10 ani, osebit de embaticul ce este dator pe fie-care an, în cât stricătorii patriei a se vedé din însuși patrioții ei. Lângă acestea vei sci Prea Sfinția Ta că, fiind la unele biserici preoți véduvi, prin dare de bani ieaú voie de la protopopi a ținé muieri tinere în casă și a sluji preoții ale sfinței leturghii. Acéstă pildă am véđut-o în Ploesci, una făcută de protopopul proin la Sf. Ioan de acolo.»

În o altă petițiune către Divan descrie situațiunea economică și socială a Bucureștilor, apoi cauza scumpetei întreținerii vieții bucureștene: «Deci cu lacrimi vé rog, milostiviți-vé asupra creștinătății și, pentru îndurările a toate făcătorului nostru Dumnezeu, judecați cu scumpătate cele cuprinđetóre și de găsiți cu cale a face o de obște anafora către Prea Înălțatul nostru Domn, dimpreună făcênd aceste știute și cunoscute și prea cinstitului și slăvitului Divan al Moldovei, ca împreună cu un cuget și cu o bună rîvnă a se face o vecinică hotărîre prin domnesci chrisóve, de aicea și de acolo, cu tari legături. Mai întâiú adecă, judecătóriile, ca un lucru dumnezeesc, a se păzi sfinte și nemitarnice. Al doilea, bucatele creștinilor într'aceste pravoslavnice pămînturi, cele de post nici odată să nu fie mai scumpe decát cele de carne (și mănânce fieș-care ce va vrea, dacá nu-l muștră știința), ca să nu fie creștinii cei strîmtorați siliți, pentru greutatea caselor lor și a chiverniselei, de nevoie a călcá și la acestea sfintele legi și posturile lor cu suspinuri și cu lacrimi din strîmtorare a le face, ci cu dragoste și cu bucurie. Hotar a se pune carnei, legumelor și pescelui i proci. Numai la 100 de oca, pescarul, câștigând câte 2 parale la oca, câștigă taleri 5; câte 4, taleri 10; la 1000 de oca taleri 50 și taleri 100. Aú dóra matrapazlic? Și precupeții sunt neguțătorii patriei la acestea? Hotar să se pue fieș-căruia. Iar de nu se mulțamesc neguțătorii pescari și precupeții, Vistieria patriei póte să găsească și să orînduiască ómeni într'adins și câștigul va intrá în Visterie d'apururea. Lângă altele, hotar să se pună cum să vîndă țéranii orí și ce și cum să se vîndă toate la politiile țérii. Tot felul de icre a avé prețul indoit al fiește-căruia neam de pesce, iar nu mai mult; racii, virlianii după mărimea lor, numérul și prețul. Urméză trebuința a se înștiința acestea și stăpânitorilor vecini ai Dunării, arătând că limbile străine prin rêsmeriți aú isgonit berechetul din patria nóstră. A se face scumpă cercetare și bęcániilor, cu ce preț aduc mărfurile lor și cu ce preț lo vînd în patria nóstră. Asemenea și altor bresle, cum tábacilor, cárciumarilor, căci cine aú făcut toate mészurile lor mincinóse, iar ale cumpărăturii lor drepte? Fără

numai lăcomia de avuție. Puneți dar înainte, de găsiți cu cale, Măriei Sale că Împărații și Domnii cei vrednici de laudă în multe chipuri s'au silit să-și facă nume nemuritor în lume: Unii adecă cetății zidind, alții mănăstiri făcând, alții școle inzestrând și alții altele . . . » (1823 Februarie 16).

Un discurs ținut la 1823, Martie 13, către Domnitorul Grigorie Ghica, prin care-l felicită că este de neam Român.

Altă felicitare tot către Domnul Grigore Ghica.

După acestea iarăși o orațiune pentru școlari, din 1830 și socotelii de casă. Acîi întilnese nota următoare din 1823, Aprilie 23: «Diua Lunii după Dumineca Pascelor a urmat un foc înfricoșat aici în Bucuresci, în Podu-Beilicului, și au ars, cum spun, peste 500 case.»

Apoi extrase din diferiți autori.

Pe coperta acestui manuscript cetese nota următoare în grecesce:

«1823 Ἀπριλίῳ 17 μοι ἐδόθη παρὰ τοῦ Πανερωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Δεσπότου ἱερῶν Μητροπολίτου πάσης Βλαχίας Δακίας, Κορίου μοι Κορίου Γρηγορίου ἡ Ἡγουμενική ῥάβδος τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ σεσημειωταί μοι εἰς ἐνδομητιν, ἐν Βουκουρεστίῳ Βλαχίας. Ὁ δὲ λογιθέτης Ἰωαννίτζας τοῦ Διβανίου ἀνέγνω τὸ ἀυθεντικὸν γράμμα τοῦ Ἡγουμενίου μου, παρόντος καὶ τοῦ ἁγίου Ἐκκλησιαρχοῦ τῆς ἱεράς Μητροπόλεως κῆρ Γαβριήλ, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μητροπολίτου, καὶ ἔξωθη τοῦ Ἡγουμενίου ὁ προκατόχος μου, κῆρ Συνέσιος Ἀγιορείτης. Ἐγραφα δὲ τῆ ἐμοὶ χειρὶ. ὁ Πρωτοσύγγελος Ναοῦν Ἡγόμενος ἀποστολιάνος.»

«1823, Aprilie 17. Mi s'a dat de către Prea Sfințitul și de Dumneșeiu alesul, stăpânul meu, Mitropolitul a tătă Valachia Daciei, Domnul meu Domn Grigorie, cărja egumenescă a sfințitei mănăstiri a Sfinților Apostoli, și s'a însemnat de mine spre amintire în Bucurescii Valachiei. Iar Logofetul de Divan Ioniță a cetit cartea domnescă a egumeniei mele, fiind de față și sfințitul eclesiarch al sfințitei mitropolii, chir Gavriil, trimis de către sfințitul Mitropolit, și s'a dat afară predecesorul meu din egumenie, chir Sinesie Agioritul. Am scris cu mâna mea. Protosinghelul Naum, egumen Apostolenu.»

N'a stat mult Naum ca egumen, pentru că a scormonit tôte datoriile făcute de fostul egumen Grec și, văclënd că nu i se face dreptate, a demisionat.

Iată câte-va poesii tot din 1823, Ianuarie I, în grecesce, lucrate pentru școlariii sâi.

I.

Φριξὸν ἦλθε καὶ γῆ
Θεὸς ἦλθεν ἐν σαρκί.
Τὸ δὲ πῶς, οἶδεν οὐδείς,
Ὡ φιλόστοργοι Γονεῖς.

Infricoșeză-te sôre și pămînt
Că a venit Dumneșeiu în trup.
Dar cum? nu scie nimeni.
O părinți filostorgi!

Καὶ αὐτὸς περιτηθεὶς,
 Ὁ καιροῦ καὶ χρόνου θεὸς,
 Ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ,
 Θεῖα γνώσει καὶ σοφίᾳ,
 Τέλος δίδωσι ταῖς πάλαι·
 Νῦν νομοθεσίου ἄλλαι.
 Εὐχόμεαι οὖν ἐκ καρδίας
 Μετὰ πάσης προθυμίας,
 Ἔτους μὲν παρῳχημένου
 Εὐτυχῆ μὴν ἐξοδον,
 Τοῦ νυνὶ δὲ ἀρχομένου
 Θουμήρη τὴν ἔσοδον.
 Πλουσίαν περιόδον
 Κάλλιστον μεθόριον.
 Τῆτες καὶ ἐς Νέοτα
 Παρόντα καὶ μέλλοντα.
 (Subscris) *Grigorie Gradištenu.*

Și acesta circumcis,
 Care a pus timpii și anii
 Cu puterea lui proprie,
 Prin cunoscință și înțelepciune
 [dumnezeiescă
 A dat sfârșit celor vechi,
 Acum sunt alte legislațiuni.
 Decî vè dorese din tótă inima,
 Cu tótă bunavoință,
 Ca anul trecut
 Să-și aibă sfârșitul norocit,
 Iar cel ce începe acum
 Intrare cu veselie,
 O periódă bogată
 Și un sfârșit și mai bun.

II.

Ἐντὶ Πάππου τὸν Αὐθέντην
 Τῶν βλαχίας ἀρχηγέτην.
 Νυν μετὰ χαρᾶς εὐρίσκω,
 Ὅς γενέθλια μιμνήσκω,
 Ἐπικαλῶ δὲ ἱκέτην
 Ὑπὲρ ἐλέους ὑγείας
 Γρηγόριον ὑψηπέτην
 Σάλπεγμα θεολογίας.
 Ζήτω ἐπιμήκιστα
 Ἄμα καὶ πανόλβια
 Γρηγόριος Βοεβόδας.
 (Subscris) *Dimitrie Ghica.*

In locul unchiului pe Domnitorul
 Valachiei, pe conducătorul
 Il aflu acum cu bucurie,
 A căruî și de nascere-i amintesc.
 Decî invoc ca rugător,
 Pentru îndurări și sănătate,
 Pe Grigorie cel intraripat,
 Pe trâmbița teologiei,
 Să trăiască cât mai mulți ani
 Și fericiți tot odată
 Grigorie Voevod.

Pe margine cetesc: Ποιῦμα Ναοῦμ.
 Πρωτοσυγγέλλου καὶ τὰ ὄπωθεν—Poesii
 ale lui Naum Protosingelul și cele
 din urmă.

Poesiile de felul acesta are foarte
 multe Naum în scriptele sale, ceea
 ce însemnă că aveă scânteia poetică
 din fire.

Alte poesii din 1823. Ianuarie 6, pronunțate de doue școlărițe ale lui Naum.

III.

Σήμερον ὁ πάντων Κτίστης,
 Κύριος ἡμῶν καὶ ρύστης,
 Περιτομὴν ὑποφέρει,
 Ὃν πάντα κτίσις γεραίρει.
 Τὸ σωτήριον λαμβάνει
 Ὄνομα, καὶ νῦν προσθάνει
 Ἰησοῦς ἡ σωτηρία,
 Τῶν ἐθνῶν ἡ προσδοκία.
 Τὸ πέλαγος τοῦ ἐλεύους,
 Σώζων τοὺς Ἀδαμιαίους,
 Ἔτος ἐδόξη τό νέον
 Ἄπαν καινοῦργεὶ τό θεόν
 Χαίρει δὲ ἐν τοῖς Ὑψίστοις
 Τοῦ Χριστοῦ ὁ Μέγας μύστης,
 Βασιλεὺς Ἱεράρχης
 Πάντων ἡμῶν ὁ Προστάτης
 Προσκαλῶν εἰς εὐωχίαν
 Νῦν, καὶ εἰς πολυετίαν
 Ζώητε ἐν ὑγιαίᾳ
 Καὶ ἄκρα πανευτυχίᾳ.
 (Subscrisă) *Elencu Gradiștenu.*

Astăzi a tóte creatorul,
 Domnul nostru curățitorul,
 Sufere circumcisiune,
 Pe care tótă natura-l cântă.
 Iea nume de Mântuitor
 Și acum își are loc
 Mântuirea prin Isus,
 Așteptarea neamurilor,
 Mulțimea îndurărilor,
 Mântuind pe cei din Adam.
 Binecuvîntă anul nou
 Și tot ce-î de nevoie innoesce.
 Bucură-te întru cei de sus
 Mare tănuitor a lui Christos
 Ierarhe Vasilie,
 Protectorul nostru al tuturor,
 Poftindu-vă și bună petrecere
 Acum și la mulți ani,
 Să trăiți cu sănătate
 Și în tótă fericirea.

IV.

Νέον ἔτος τὴν ἀρχάν,
 Καὶ Χριστοῦ περιτομὴν,
 Ἐρροτάζοντες καὶ νῦν,
 Ἡμέραν δεσποτικὴν.
 Δεῖτε πάντες τὴν ἡμῶν
 Εὐφρανιῶμεν κατ' αὐτήν,
 Ὑμνοῦντες τὸν ποιητήν
 Ὡς Θεός καὶ λυτρωτήν.
 Δόξαν αὐτῷ καὶ τιμὴν
 Προσφέροντες ἀρετήν
 Τὴν ζωὴν ἡμῶν τεμνόν,
 Διακόντες καλῶν,
 Πρὸς ἀξίαν πληρωομένην,
 Τὴν θείαν ἀναμειβίην.

Inceputul anului nou
 Și circumcisiunea lui Christos
 Sărbătorindu-le acum,
 Ți stăpânescă (sărbătóre),
 Veniți acum împreună cu mine
 Să ne veselim într'însa,
 Lăudând pe ziditorul
 Ca pe un Dumneșeu eliberator.
 Glorie lui și cinste
 Producându-î virtutea,
 Vița noastră morală.
 Săvirșind ce-î bine
 Spre plinire vrednică
 De răsplată dumnezească.

Ζώητε ἐτῶν πλῆθῶν,
Καὶ πανευτυχῶν. Ἄμην,
(Subscrisă) *Marióra Gradištenu.*

Să trăiți ani mulți
Și întru tot fericiți. Amin.

Allă poesie românescă. — 1829, Decembre 25.

V.

Tótă mintea omenéscă,
Maí virtos și ingeréscă,
Nu póte să povestéscă
Și bine să tâlcuéscă
Taina cea din veci ascunsă
Și de ingeri nesciută,
Pentru Dumneđeű cuvintul,
Al tuturor începutul,
Care astăđi s'a 'mplinit,
După cum s'aű prorocit,
Că se va nasce Mesia,
Din prea fecióra Maria,
Ca lumea să mântuéscă,
De tiran s'o izbăvéscă,
Raiul nouě să deschidă
Unde omul lăcuisă,
De unde s'aű isgonit
Omul cel întâiű zidit,

Pentru călcarea poruncei,
Căđcând în gheena muncēi,
Rob singur vėđcându-se,
Vrăjmașului dându-se.
Și l'aű stăpănit tiranul
Până ce a venit Domnul.
Veniți dar să prăznuim,
Astăđi să ne veselim,
Điua Nascērii cinstind
Și pe Precista slāvind.
Astăđi nouě s'aű născut
Cu trup cel făr'nceput,
Din pāntece fecioresc,
Pe care tóte-l slăvesc,
Íngerii și ómeniı,
Slăvesc điua Nascērii.
O! să vė învrednicéscă acum și pe
d-vóstre și la mulți ani fericiți
a prāznuł cum doriți. Amin.
(Subscris) *Dimitrie Constantinid.*

Allă poesie din 1829 Δεκεμβρίου 25, ἐν Ποιλοζίω.

VI.

Χριστός γηνάται, καὶ καθοράται,
Ἐν τῷ σπηλαίῳ, μητρὶ ἐνδύει,
Χριστός γενάται, καὶ ψηλαφάται
Ἐν ἀνθρωπίνῃ, σαρκὶ σπηλίην.
Χριστός γενάται, πιστοὶ βοάτε.
Δόξα τῷ Πατρὶ, Ἄνάρχῳ νοῦ.

Δόξα τῷ υἱῷ, τῷ δημιουργῷ.
Δόξα Πνεύματι, Παντοκράτορι.
Τῷ μόνῳ θεῷ, τῷ ἀληθινῷ.

Christos se nasce și se privesce,
În peștera, la dumneđeésca Maică.
Christos se nasce și se pipăe
În omenire, în trup de lut.
Christ se nasce, credincioși strigați:
Mărire lui Dumneđeű, minții ceı fără
[început.
Mărire Fiului și Ziditorului.
Mărire Duhului, A-tot-țiitorului,
Singurului Dumneđeű, celui ade-
[vėrat.

Δόξα καὶ μιᾷ, μόνῃ Παραχ'ᾷ,
Κόρη Μαριάμ, θυγατρὶ Ἀδάμ.
Δι' ἧς οἱ πιστοὶ, ὕλοι ἐν τῇ γῆ,

Ἀνεπλάσθημεν, κ'ἐλυτρώθημεν
Ἀπὸ τυράννου, τοῦ κοσμοπλάνου.
Ζήτω ἡ εὐγενία σας ἐς ἔτη πολλὰ
Μῦλα τᾶγαθὰ. Ἀμήν.

Mărire și unia singure Prea Sfinte
Fecióre Maria, flica lui Adam,
Prin care credincioșii toți de pe
[pămînt

Ne-am refăcut și ne-am mântuit
De tiranul, înșelătorul lumii.
Trăiască nobleța vóstră la mulți ani,
Cu tóte bunurile. Amin.

Γιάγκος Πορουμπάρης. — Iancu Porumbaru.

Alta a aceluiași din 1827, Decembre 25.

VII.

Fraților creștini!
Astăzi eu mă sîrguesc
Ca să vă hiritisesc
Pentru sfinta Nascere,
Nouă spre prefacere.
Taina cea din veac ascunsă
Și de ingeri nesciută,
Pentru Dumneđeū cuvîntul
Astăzi a luat sfîrșitul,
Cuvîntul trup s'aū făcut
Și 'n lume aū petrecut,
Pentru Adam cel căđut,
Prunc în lume s'aū vėđut,
Din pantece fecioresc,
Tóte pe el il slăvesc.
Raiul astăzi s'aū deschis,
Ucigașii furī s'aū prins.
Dracii incuibați în idoli
Eră închinați de ómenī,
Ei Dumneđei se numiaū
Și 'ntr'înșii lumea credeaū,
Părăsind pre ziditorul
Și a tóte făcėtorul.
In cāt cum prorocul đice:
Dracii, vrėnd lumea să strice,
Jertfe, filī, fete cerea,
Pe care 'n foc îi ardea.

O mare cruđimea lor!
Cum voiaū părinții lor?
Ticăloșii și orbitii
Și de draci imprileștiți,
Ca să dea pe fiii lor
Pentru jertfă dracilor!
Iar dracii se bucură
Cāt mai mult sänge vórsă,
Omului fiind vrăjmași
D'inceput cumpliți pizmași,
Ca nisce dē'n cer căđuți
Împetriți, nepocăiți.
O Dumneđeule sfinte
Și al tuturor părinte!
Cine nu se va miră
De multă răbdarea ta,
Că tu poți câte voesci,
Și mânia îți opresci,
Că vremea în veci va fi
Pe cei răi a pedepsi.
Ce vom rėsplăti dar noi,
Ómenii cei de apoi,
Să cădem cu pocăință,
Să ne'nchinăm cu credință,
Mulțumind lui Dumneđeū
Că ne-aū scăpat de cel rău,
Chipul robului luând,
Pe credincioși mântuind.

Astăzi Adam dăntuesce
 Și Eva se veselesce.
 Îngerii și ómenii
 Cinstesc ziua Născerii.
 Pămîntul s'aú luminat
 Și cerul s'aú minunat,
 Capiștele s'aú surpat,
 Biserici s'aú ridicat.
 Adevérul s'a ivit
 Și idoli s'aú sdrobit.,
 Creștinii s'aú mântuit,
 Iar dracii s'aú isgonit.
 Să se veseléscă cerul,
 Să se bucure pămîntul,

Să salte credincioșii
 Împreună cu strămoșii,
 Că Christos Mântuitorul
 Și a tóte făcătorul,
 Prorociile plinind,
 Astăzi la noi aú venit,
 Pe credincioși să 'nnoiască
 Și pre toți să mântuiască
 La cerésca împărăție,
 Fie tuturor și mie!
 Dumnó-vóstre bucurie
 Și întru mulți ani să vă fie. Amin.

(Scrisă pentru *Mateiú Confescu.*)

Apoi urméază acéstă scrisóre către capul Ierarchiei țerii.

«Tainică scrisóre și duhovnicesce.

«Prea Sfințite și de Dumneđeú alesule Stăpáne!

• Dă pricină înțeleptului și mai înțelept veí fi. Incă odată dar daú și mai mult nu adaug. Sluga Prea Sfinției Vóstre, numaí o aducere aminte fac, datorie ca un fiú al patriei socotind; iar Prea Sfinția Ta veí lucrà ca un miluit de Dumneđeú, cum te va luminà Dumneđeú. Nicí de vre-un respuns al Prea Sfinției Vóstre am trebuință, ci numaí punerea în lucrare de s'ar face, socotesc lucru plăcut lui Dumneđeú. Incă de m'aș învrednici eú să pătinesc și vre-un rău pentru cele ce sunt după Dumneđeú, cu dragoste și cu bucurie aș primi.

• Înălțimea Sa dar și Prea Sfinția Ta și d-lor veliții boeri, de aveți poruncă a se scóte Grecii de la mănăstirile lor cele închinat la locuri străine, urméază negreșit fără nicí o voie veghiată a ímplini împărátésca poruncă. Și mai întâiú, mai virtos a curăți scaunele, adecă episcopiile și mănăstirile patriei de Greci, fiind vremea primită, care altă dată póte să fie cu anevoie. Și acele mănastiri închinat la locuri străine pot să le ia din boerii patriei supt epitropie, cu o rînduială ce se va găsi cu cale. Și prin sfatul de obște ínscriș a se hotărí: ca de acum înainte numaí însuși mănăstirile cele mari, cari sunt închinat la locurile cele străine, să aibă și să fie primiți egumeni de la acele locuri străine, iar nu și la metócele lor, care sunt închinat la aceste mănastiri, să aibă egumeni străini, ci pămîntení, cu cuviinciósele embaticuri ale lor, ca să nu se mai ínmulțéscă iarăși egumenii și stăpânirile Grecilor în pămîntul patriei. Care cu sfat de obște prin anafora să se

arate înălțimii Sale, arătând și pricina pentru carele mănăstirile au ajuns la multă dărăpănare și cufundate în grele datorii.

«Pe lângă aceste, de este vre-o bună rivnă de obște pentru patrie, să se facă întăririi scrise, că de acum înainte nici scaunul sfintei mitropolii, nici scaunele episcopicescî, nici în toate mănăstirile țerii, nici în toate mănăstirile mici, care sunt metoșe mănăstirilor celor mari, să nu se primescă povățuitoari de altă limbă, ci numai din patrioții credincioși. Mare dărăpănare și vrednică de jale se vede și la metoșele Sfintului Pantelimon și însuși la ale sfintei mitropolii, care în anul trecut, aflându-mă la Ploesci, s'au întunplat oș-care de le-am vădut cu ochii însuși, ca nisce grajduri pustii cele din lăuntru a acelor metoșe. Dintre cari, mergând din întâmplare și la schitul Blejovia, metohul sfintei mitropolii, am vădut că n'are măcar nici un gard prost împrejurul bisericii; ci în amvonul bisericii erau culcușuri și baligi de vaci. Și un grămătic ce l'am găsit acolo îmi spunea că nici preotul n'are biserică de sunt 6 ani, și locuitorii din prejur alergă la alte sate pentru sfintele slujbe și alte nevoi sufletesci. În cât se cade a se îndatoră și epistații metoșelor ca în fieș-care an să facă și meremeturi, cât va fi cu putință.

«Ce hal vrednic de lacrimi au și metoșele Sfintului Panteleimon! Pentru care asemenea cu sfat de obște, prin anafora, ar fi bine a se da voie și poruncă de a se căută așezăminturile toate ale tuturor sfintelor locașuri de la fericiții ctitori cum s'au orînduit? Cum, ce fel de așezămînt? De se hotărîesc călugări sau mirenî, a căroră laudă cum că le chivernisesc mai bine decât călugării se vede deșertă. Pentru toate dar bunele rîndueli ale sfintelor locașuri silindu-te Prea Sfinția Ta, mare plată vei avé de la Dumneđe. Că vedem mirenii înălțându-și case și hanuri de la cele dărăpămate metoșe. Póte să nu fie întocmai adevérată vorba care am auđit, că Căminarul Trăsnea a luat prodoșie numai pentru mănăstirea Găiseni taleri 30 de mi, dând-o în arendă la alt mirean pe 10 ani, osebit de embatichiul ce este dator în fiesce-care an; în cât stricătorii patriei a se vedé din însuși patrioții ei. Lângă acestea, vei sci Preaosfinția Ta că, fiind la unele biserici preoți văduvi, prin dare de bani ieau voie de la protopopi a ținé muieri tinere și a slujii neopriți ale sfintei liturghii. Acéstă pildă am vădut-o în Ploesci, una făcută de Proin protopopul... la biserica Sf. Ioan de acolo și alta făcută de protopopul... la Sfintul Nicolae de la isprăvnicat. În cât așa strecoară țînțarul și înghit cămila. Iar de se întâmplă nisce văduvi ca aceștia să aibă copii, cel puțin o babă bătrână să aibă voie a ținé, sau a se părăsi de sfinta leturghie; sau de n'au copii, a merge la mănăstire, sau a se chivernisi cu alte deprinderi mirenesci, iar nu cu slujirea Sfintelor Taine, sau pentru mare nevoie de preot și de alte pricini, cum am citit la mănăstirea Hurezu nisce pravile vechi scrise cu mîna, a fi lucru atîta de acoperit, în cât slujitorul sfintului altar a nu da nici cea mai mică pricină de scandal norodului, și așa să îndrăsnescă a se apropiă de sfintul jertfelnic prin slujirea sfintei liturghii.

«Iartă, Prea Sfințite Stăpâne, căci îndrăsnesc ca la un părinte de obște și al slugei Prea Sfinției Tale, însă mă rog ca această scrisoare de nimeni altul să nu se vadă, ci numai însuși de Prea Sfinția Ta. Iar prea sfințele rugăciuni și blagoslovenia Prea Sfinției Tale fie pururea cu mine.

•1823, Februarie 5.

«Al Prea Sfinției Tale prea plecată slugă.
«*Naum Protosinghelul.*»

•*Nota.* — Numai Prea Sfințitului Părintelui Buzu, de veți socoti, puteți s'o arătați, spre zidirea celor coprințătore. Nică să socotesci Prea Sfințito că sunt prea alțiat pentru Hurez, firesce mulțămindu-mă și cu un metoh mic și bun. Și nu atăta pentru alta, ci pentru mijloc să scap de nisce datorii și să găsec loc de oșe-care odihnă omenilor mei, cari după Dumneđu la mine privesc.»

Jaloba ce a dat un boer la 1822 către Domnitor și prin care descrie ce a suferit în timpul Zaveriei de la Eteriști.

Jaloba este compusă de Naum.

«Prea Înălțate Dómne!

«Mărturisind Sf. Scriptură la Iov că strigarea săracilor și strigarea lipsiților le va auđi Dumneđu, și dimpreună adeverind și Psalmistul că Dumneđu va face judecată săracilor și isbândă lipsiților, am luat îndrăsnelă și eu, cel cu totul nenorocit, cu ferbinți lacrimi a mă arătă înainte păzitei de Dumneđu Înălțimii Tale și cu suspinuri din inimă a mă jălu: că trei-đeci de ani și mai bine sunt de la nascerea mea avënd, nică odată nu m'am invrednicit măcar de cea mai mică chiverniselă în pământul patriei și nu m'am mahnit atăta de mult, stăpânire străină vędend în pământul patriei și mulți acéstă nedreptate pătîmind. Avënd cū și puțină mângâiere două prăvăliore ce mī-aũ rēmas de la părinți; iar în acésta de pe urmă perđend și acéstă puțină mângâiere, am ajuns și la desnădějduire din multa primejdie. Căci în anul trecut de patru ori am căđut în mâinile apostatilor, cari, neavënd într'inșii lacrimă de creștinătate, m'aũ jefuit până la cămașe, arđendu-mă și cu fier ars, ca să le daũ bani, și, abiă scăpând din mâinile lor numai cu sufletul, îmbrăcat în abale albe, am fost năzuit la Brașov, ca să nu-mī perđ și vieța. Unde neavënd nică cheltuiala cea de tóte đilele, de mare nevoie mi-am amanetat acele două prăvăliore, de am trăit până acum, care și acestea, viind aicea, le vęd cu totul dărăpánate de așcherlii împērătesci, neavënd ticălosul de unde să ieau măcar o pară spre a-mī întîmpină cheltuiala cea din tóte đilele. . . . »

Aceste suferințe le-aũ îndurat toți locuitorii țerii și de la Eteriști și de la Turci, pretutindenea pe unde aũ trecut.

Despre originea limbii nóstre románesci iată cum se exprimă într'un engomiũ ce-l face Marelu Postelnic Michail Ghica: «Όταν γάρ λέξεις της διαλέκτου ἡμῶν οὐ λατινικαὶ εἰσι, πᾶσαι θαυμαὶ τυχάνουσαι φύσει, της νέας ἡμῶν διαλέκτου, γεννηθείσης ἐκ διαφθαρμένης λατινίδος καὶ διαφθαρμένης παλαιᾶς

ἡμῶν δακίδος. Καὶ Ῥωμαῖοι ἤτοι Ῥωμᾶνοι καὶ Νέοι Δάκες ἡμεῖς ονομαζόμενοι. ὡς σύμμικτοι τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀποικίας πρὸ ἐτῶν 1700. Ἐλλόγως οὐ μόνον οὐκ ἀποστρεφόμεθα τὴν Ἑλληνικὴν συγγένειαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θεῖαν ἐντολὴν αὐτὴν ἀγαπῶμεν, τό καλόν τοῦ πλησίον ἐν τῇ βίῳ τῆς καρδίας εὐχόμενοι, καὶ μόνους τοὺς ἀποστάτας αἰτιώμενοι οὐχὶ δὲ καὶ ἀθώους. Ἐν ᾧ καὶ ἔκ τῶν ἐνδασῶθα μερῶν τοῦ Ὀλοῦ ἐφάνησαν ἀποστάται καὶ πολλοὶ παντογύθεν συνηραγῆσαν τῆσιν τῇ σατανικῇ πλάνῃ.»

«Căci câte cuvinte ale limbii noastre nu sunt latinesci, natural τότε dacice, ale limbii noastre celei noue, provenite din latina coruptă și din vechia noastră limbă dacică coruptă. Și numindu-ne noi Romani sau Români și noi Daci, ca o amestecătură a coloniilor Romanilor cu 1700 de ani mai înainte, cu drept cuvânt nu numai nu respingem înrudirea noastră grecescă, ci ca prin un ordin dumnezeesc o iubim, dorind din adîncul inimii binele aprîpelui, și nu acuzăm decât numai pe apostazi, nu și pe cei nevinovați Pentru că și din părțile de aicea de peste Olt s'au arătat apostazi și mulți de pretutindenea s'au atras în această înșelăciune satanică.»

Naum eră gata la orî ce ocaziune a-și manifestă simțemintele sale patriotice, mai ales la sêrbători și festivități naționale. Iată un discurs din cele multe ce le-a pronunțat ocazional și în care se descrie bucuria sa că vede pe tronul țerii și pe scaunul mitropoliei Români, iar nu străini ca până acum. Acest cuvînt l'a pronunțat cînd li s'a dat mănăstirilor egumeni Români, alungînd pe cei Greci.

«Cuvînt vorglăsuît către Prea Înălțatul nostru Domn Ioan Grigorie Dimitrie Ghica Voevod.

«Prea Înălțate și de Dumneșeu păzite Dômne!

«Mai înainte de τότε și în totă vremea datorî suntem cu mulțămire către Dumneșeu pentru τότε bunătățile, care pururea primim de la dînsul, și pentru că în tot chipul ca un iubitor de ômeni caută mîntuirea sufletelor noastre. În cât, de ne și pedepsește ca un drept judecător și stăpân, dar iarăși ne miluesce ca un prea milostiv și ziditor al nostru.

«Nenumêrate mulțămiri suntem datorî și prea puternicului nostru Împêrat, întâiu adică ca unuia ce de Dumneșeu ne este dat, cum mărturisesce Sfînta Scriptură, că nu este stăpînire fără numai de la Dumneșeu; al doilea, că, de Dumneșeu fiind îndemnat, smerenia acestei patrii întru slavă o au schimbat și lacrimile patrioților întru bucurie le-au întors.

«Iar neîncetate rugăciuni către Dumneșeu suntem datorî pentru Înălțimea Vóstră, ca după cum sfînta și dumneșeasca Pronie v'au chemat și v'au ales Domn și oblăduitor patriei Înălțimii Vóstre, așa să vă acopere și să vă păzescă, ca de-apururea neclătită întărire întru prea luminatul domnesc scaun al Înălțimii Vóstre, păzind sfîntele legi și dreptățile dumneșecsi, spre ne-strămutată și vecinică moștenire a domnescei slave, prin cea necurmată diadochie a prea luminatului sânge al Înălțimii Vóstre, ca pururea să se

laude acéastă pravoslavnică patrie Valachia cu prea luminatul neam al Înălțimii Vóstre.

«Iar către cea de obște cuvintare a Înălțimii Vóstre, pentru chemarea și alegerea părinților egumeni spre cinstea și stăpânirea ce li se încredințază, acesta este răspunsul, cu tótă plecăciunea și închinăciunea până la pământ: Să trăiască Înălțimea Vóstră intru mulți și prea fericiți ani cu pacinică și liniștită vieță, ca și slugile Înălțimii Vóstre, părinții egumeni, să pótă viețul cu norocire în prea luminatele ȃile ale Înălțimii Vóstre, rugând pe Dumneȃeu pentru Înălțimea Vóstră.

«Dar ce óre póte să socotéscă maĩ cu de-amăruntul fie-care din părinții egumeni pentru chemarea și alegerea lor spre cinstea și stăpânirea ce li se încredințază? Sluga Înălțimii Vóstre socóte că le săltézá inima de bucurie și fie-care dintr'înșil nu se socotesce indestulat a mulțami ȃupă cum se cade Înălțimii Vóstre, cum și Prea Sfințitului nostru Stăpân și Mitropolit și Prea Sfințiilor lor Părinți Episcopi și Domniilor lor prea cinstiților veliților boeri ai patriei. Încă de se vor întrebă și în ce chip este bucuria lor, pot să răspundă fie-care cuvintul Scripturei pentru suflet: «Că în ce chip se veselesce mirele de mirésă, așa se va veseli Domnul de tine.» Acest fel de bucurie póte să aibă fie-care din părinții egumeni în inima lor. Căci și egumeniile sunt căsătorii duhovnicesci și, precum căsătoria cea luméscă face părinți trupesci, așa și căsătoria cea duhovnicescă face părinți duhovnicesci. Și precum este stăpânire luméscă, așa este și stăpânire duhovnicescă; pentru care urméză a înmulți cuvintul, de nu este cu îngreunare Înălțimii Vóstre.

«Mare este Dumneȃeu și minunate lucrările sale; tóte îndoite și spre folos le-au făcut. Este lume simțitóre și este lume gânditóre, sunt trupuri pămintesci și sunt trupuri ceresci, este slavă pămintescă, este și slavă ceréscă. Ci și fie-care om îndoit este: omul cel din afară, adică trupul cel zidit din pământ de mâna lui Dumneȃeu, omul cel din lăuntru, adică sufletul cel zidit prin insuflarea lui Dumneȃeu, după chipul lui Dumneȃeu.

«Duh este Dumneȃeu, duh este și sufletul omului; decĩ ȃice Sf. Evanghelie: Duhul este carele înviază; trupul nu folosesce nimica (Ioan 6). Adică duhul lui Dumneȃeu este carele înviază tóte, iar trupul nu folosesce nimica spre mișcare, căci este de sineși firesci nemișcător. În cât, de óre-ce din trup lipsind duhul cel de vieță, trupul rămâne nesimțitor. Asemenea și Solomon ȃice: Πνεῦμα Κυρίου ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην — duhul Domnului a umplut lumea etc. Duhul dar cel de vieță de la Dumneȃeu mișcă și luminătorii cerului spre cea dea pururea învirtejire împrejurul pământului, cum ȃice Solomon într'alte locuri în Sf. Scriptură.

«Duhul de vieță de la Dumneȃeu mișcă și apele spre cea d'apururea curgere. Duhul de vieță dá putere și pământului spre răsărirea celor dintr'insul. Duhul de vieță mișcă și copacii și erburile spre crescere și spre rodire. Duhul de vieță mișcă și tóte trupurile jivinelor, ale celor mari și ale celor mici: ale dobitócelor și ale pasérilor și ale pescilor să umble pre pământ, în vėzduh

și în ape, și totă suflarea cu duh de viață de la Dumnezeu se mișcă, toate trupurile pămîntesci fiind de sineși nemișcătoare și nesimțitoare.

«Iar sufletul omului fiind zidit prin însuflarea lui Dumnezeu, cum mărturisese dumnezeiesca Scriptură, mare osebire are de toate zidirile acestei lumi.

«Căci nu numai cuvîntul este și gânditor, ci și nemuritor este, după dar, ca o însuflare și chip al nemuritorului Dumnezeu. În cât după cum este omul indoit, așa și hrana omului indoită este. Trupul cel din pămînt hrană avînd din pămînt; iar sufletul, ca un duh, duhovnicescă hrană avînd. Și după cum sôrele luminează și încălzește trupurile cele din pămînt, așa și Dumnezeu luminează sufletul omului și pe cel vrednic îl aprinde cu dumnezeesc darul său.

«Cade-se dar, și duhovnicescii părinți, ca și cei trupesci, pe cei nevrîstnicii fii a-i hrăni cu laptele învățaturii, iar pe cei vrîstnicii a-i hrăni cu mîi tare hrană duhovnicescă, prin învățatură, și a îngriji și pentru hrana și îmbrăcămîntea lor cea trupescă, că ȳice Apostolul căt-re Timoteiũ : «Dacă cine-va nu îngrijesce de ai săi și mai virtos de ai casei sale, se lepădă de credință și este mai rău decăt păgănul.» În cât și căsătoria și stăpînirea saũ lumescă saũ duhovnicescă cu nevrednicie pricinuitoare este de mai mare osîndă. Pentru aceea și înțelepții ȳic că și căsătoria și stăpînirea este un rău poftit și dorit de ômenĩ. Și precum marea, focul și muierea se ȳice de dinsele trei rele, însă nu înțeleg firea acestor lucruri ale sale, ci primejdia mării, primejdia focului și răutatea muierilor celor rele; așa și la căsătorie și la stăpînire nu înțeleg rea firea lucrurilor, fiind de la Dumnezeu orînduite, ci înțeleg greutățile și ostenelele casei și gréua privighere a stăpînirii. Căci într'alt chip ce este mai trebuincios omului decăt focul, cine pörtă mai multă bogăție decăt marea și cine pôte lăsă diadochie neamului său fără muierere ?

«Deci tot cel ce dorește și poftesce acest fel de căsătorii și stăpîniri cade-se cu bucurie și cu dragoste a îmbrățișă și sarcinele acestora, cum s'aũ ȳis mai sus. Pentru care de la Dumnezeu li se făgăduesce plată cerescă și de la ômenĩ laudă pămîntescă. Iar împotrivă la acestea cine-va arătându-se cu nevrednicie, toate împotrivă li se găsosce.

«Și precum turma nu se pôte păzi fără păstor, nici supușii a fi fără povățuitor, așa și sfințele mănăstirĩ, fiind zidite de prea fericitii ctitori, ca de nisce desăvirșii stăpînitori ai moștenirii lor, spre podôba patriei și spre vecinica lor pomenire, cu tari legături și așezămînturi, după sfînta orînduială a lor, urméză a avé și egumeni spre chivernisirea lucrurilor celor închinat-e lui Dumnezeu, că așa este voia lui Dumnezeu.

«Înmulțescă dar Domnul Dumnezeu și crească puterile nebiruitului nostru Împărat, care de Dumnezeu ne este dat, ca să putem și noi trăi cu liniște și cu pace în pămîntul patriei nôstre, ca nisce d'apururea credincioși supuși prea puternicei Împărăției sale.

«Păzescă Domnul Dumnezeu și pre Înălțimea Vóstră pururea nestrămutată întru moștenirea domnescei slave, cu lungime de viață și cu bune sporiri

întru tôte prin ajutorul Celui de sus și prin cel nescădut har al prea puterniceî Împărățiî, ca dimpreună cu tôte obștea patrioților și părințiî egumenî, cu cel d'apururea har al Înălțimii Vóstre și cu prea sfinta blagoslovenie a Prea Sfințitului nostru Archiepiscop și Mitropolit a tôte Ungro-Vlachia și a Prea Sfințiților Părinți Episcopi, cum și cu neinceputul nazir al dumnélor prea cinstiților și prea blagorodnicilor veliți boeri ai patriei fiind întăriți, să se arate vrednicî slujitorî sfințelor lăcașurî și implinitorî datoriei lor, după plăcerea lui Dumneșeu și a Înălțimii Vóstre și a tôte slăvita obște.

«Al Înălțimii Vóstre prea plecată slugă și nevrednic rugător, Naum Protosinghelul. — 1823 Martie 23.»

Manuscriptul No. X. — 1823.

Ἄγωγη εὐχαριστικὴ καὶ αἰτητικὴ.

Reclamă de mulțumire și de cerere (căt-re Mitropolitul).

În acest an este scos din egumenia de la Sf. Apostoli și cere să i se ia curînd socotelile pe trecut, prin Medelnicerul Tocilescu, asemenea să fie regulat la școlă saŭ să scie ce să facă. (Romănesce). Urméză :

O epistolă în versurî căt-re Elenca Grădiștenu, acum Gănescă, felicitare; apoi versurî grecescî scrise pentru studentele și școlariî sêi și pe cari le pronunțau la sêrbători. Așă: Maria Grădiștenu, Grigorașcu Grădiștenu, Const. Gheorghiu. Căt-re Elenca Gănescă la Craiova, romănesce, în 1824. Asemenea în 1825. Acésta însémnă că Naum eră profesor de casă la familiile Grădiștenu etc.

Urméză apologia lui din 1825 în grecesce (tradusă de mine în romănesce și publicată în «*Biserica ortodoxă*», anul XXIII, No. 5, August 1899).

Alte poesii de ale sale tot pentru școlari, din 1825: Grigorașcu Grădiștenu, altă felicitare romănescă etc.

O jalobă dată Mitropolitului și în care se cetesce: «La létul 1814, când abiă încetase năprasnica bôlă a ciumei, întorcându-mă și eŭ din băjănie aici în Bucurescî și tocmindu-mă cântăreț la Sf. Nicolae din Șelari, nu după multă vreme, într'o diminetă, după săvîrșirea sf. slujbe, eșind din biserică și vedënd câte-va jupănese adunate împrejurul unei copilițe, lepădată înaintea bisericii și infășată în nisce trențe, am rēmas și eŭ zăbovindu-mă la acea privelă. Atunci s'a întimplat a trece pe acolo și o babă, Mira ot biserică Dobrotesei, și stând și ea la acéstă privelă, oftând cu plângere, spuneă că toți ai casei sale s'aŭ prăpădit de ciumă. Apoi, luând sémă copiliței și vedënd că făcuse dințișori, diceă că pôte să fie de 5 saŭ 6 luni născută și, dându-i ceva cald la gură, a început copilița să mănânce. Atunci am đis babei că, dacă-i este milă, să o ieă, că pôte să o crească și fără doică; iar baba cu oftări rēspunde că este veduvă, săracă și se hrănesce cu lu-

crul mânilor, n'are putere să o crească. Decî iar am  is babe i c a, de va voi s a o ie a, o voi u ajuta  i eu cu c ate taleri 5 pe lun a. Ac esta dar au ind baba  i c aut and se vad a de are r eva  de botez, n'au g asit,  i lu and pe copili a f ar a sf al a în bra ele sale, am chemat-o la odaia mea  i i-am dat în scris f ag aduin a ajutorului meu. 

Ac esta denot a inima nobil a a lui Naum, lu andu- i  ns arcinarea de a cresce acel suflet orfan, ceea ce a  i f acut. Ac est a copil a a mo tenit pe b etr an a  i a fost recunosc etore c atre Naum, care a ajutat-o  i la m ariti .

Tot  n 1825, Mai u 3, d a o jalob a la Domn, prin care cere s a fie  i el rinduit vre-un egumen, ca mulți alții, pentru c a a adus servici i  erii tot timpul vieții sale. Spune c a este * ετημονιότης* — *de  ese-deci de ani*, c a-l din p arinti nobili  i apoi expune originea familiei sale. Dup a aceea mai spune c a în timpul Eteriei a stat în  er a, la Ploesci  i C ampulung; c a a influen at mult asupra Turcilor de a nu sf a ia pe boerii rom ni, cari erau calomnii de r evr ati i de c atre ai lui Ipsilant. Tot ac esta am f acut,  ice,  i la C ampina.

 n o alt a jalob a tot c atre Domn spune iar a i c a-l de 60 de ani, c a p arinti lui au fost conduc atori  nei mari colonii din Transilvania, cu 70 de ani înainte,  i nu pu in folos au adus Vistieriei. Apoi c a unchiul s eu n'a plătit nici o dare în  er a p n a la m orte, dup a cum nici înainte, pentru c a era num erat în armat a, c a părintele s eu a fost protopop la R imnic; c a dup a 18 ani de la colonizare aicea, Domnul Alex. Ipsilante a hot arit prin chrisov c a ori-care familie din acestea s a pl tesc a anual doi-spre-dece lei; c a Domnii dup a el, consider and c a ace sti coloni ti sunt tot de acela i neam cu Valachienii, i-au asem anat în d ari,  i se r oga ca  i sub Domnia Sa s a fie supuși acelora i d ari cu cei-lal i Rom ni.

Dup a ac esta urm ez a iar a i o serie de poesii grecesci de felicit ari, compuse pentru școlarii s ei, la 1827. Tot în acest an iar a i cere de la Mitropolitul s a-i dea vre-o m n astire, cum se da   i altora, dar în zadar.  n o alt a scrisore c atre Gr adi tenu, Marele Vornic, spune c a s'a îngreuiat  i de școlari, * αρος οὐν  χων και τους μαθητ ς* — se s aturase de d asc alie.

Tot în 1827 mijlocesce la Vod a pentru un nobil sc ap atat, Con escu, care ave a copii mulți, s a le dea măcar c r i spre a-i put e  nv ta, cum  i c r i bisericesci, a-i deprinde la slujbele bisericesci, cum erau feciorii de boeri mai înainte. Apoi despre el  ice: * C a  i patriei am s a-i  chin c ate Dumne eu m e va ajuta. C a cu ajutorul lui Dumne eu pot, dup a cum am arătat  i nobilului boer Scarlat Gr adi tenu, înainte de plecarea mea, c a un an întreg m'am nevoit, am tradus  i-am compus Την  λληνικην χειροτ θειαν, Bunele obiceiuuri, grecesce, în stihuri metrice, at t în grecesce c t  i rom nesce, într'un chip cum nu s'au văduț p n a acum nici la Greci, nici la Rom ni. *

La 1828 Ianuarie 1, d a o jalob a c atre Mitropolit  i-l declar a c a voesce s a duc a o vie ta de sihastru la C lug aren i; dar duc endu-se, n'a g asit la acel

schit nici un călugăr și nici chip de a sta n'a fost, pentru că nu erau nici case. Apoi îl roagă să-î dea un alt locaș. După acesta iar urmăză o serie de poesii în grecesce și românesce, felicitări la școlarii săi pentru părinții lor. Urmază apoi o felicitare a sa către Mitropolitul Grigorie, la 1828, de ziua onomastică. De aceste felicitări mai sunt și pentru alți boeri.

Naum caută să se retragă la vre-o mănăstire încă din 1828. Iată ce ne spune el în o epistolă trimisă către Mitropolitul țării:

«Prea Sfințite și de Dumnezeu alesule Stăpâne!

«Scim că tot binele este de la Dumnezeu, și noi cum am intrat, așa goi vom eși din lume. Că noianul nemărginitei bunătăți a lui Dumnezeu toate făcându-le, ori lumea gânditoare, ori lumea simțitoare, toate acestea sunt isprăvi și a avea dovezi ale nemărginitei bunătăți a lui Dumnezeu, împreună vedând; și al doilea noian nemărginit al sfintei dragoste sale către făpturile sale, ori pe aleșii săi în cer păzind, ori pe pămîntenii suferind; asemenea și acestea toate sunt isprăvi ale milostivirii lui Dumnezeu. Ori Ghena înainte gătind spre semn de chemare la pocăință și nu mai înainte vreme muncind pe ingerii cei căzuți; ori în lumea cea de jos pe unul născut Fiul său în trup omenesc îmbrăcându-l și trimițându-l ca să înnoiască pe om. Toate acestea asemenea sunt isprăvi și a avea dovezi ale milostivirii sale cei necoprînse. Deci omul despre chipul și asemănarea lui Dumnezeu fiind zidit, de nu se va împărtăși bunătății și dragoste și milostivirii lui Dumnezeu, cum se va pute dice: «și după asemănare». Eu dar, Prea Sfințite Stăpâne (ca să nu mai lungesc cuvîntul), de la trecutul Septembrie 23, luând voia și blagoslovenia Prea Sfinției Văstre și eșind din București, am venit unde mă aflu la Conțești-de-jos, în jud. Dimbovița, cu socotela însă de a călca în drumul vieții sihăstricesci; care auzind de un schit, anume Călugărenii, care este aproape aici, ca un ceas și jumătate cale, la care și mergînd și negăsind nici un călugăr (fără numai un preot de mir și biserică de zid), nici locaș de zid (pentru un trup neputincios, cum este al meu, din stricarea a felurii de bôle de mulți ani, cari am pățimit), ci mai virtos de două părți și ocolit de casele locuitorilor de acolo, cu anevoie mi s'a părut a-mi dobândi dorirea drumului sihăstricesc la acel loc. Milă-mi este și de prietenul boerănaș, la care locuiesc aici, la Conțești-de-jos, căci are patru fii, care învață la mine, cu ușură plată (doi puindu-i la gramatica elinască și doi la china), căci ved că bună rîvnă au și evlavie la cele dumnezeesce, dar pentru sărăcia lor nici cărțile cele trebuincioase nu le au și nici eu nu am putere să le cumpăr; iar biserica sa de zid aproape de casă fiind, prea mult iubesc ca fiii săi să se deprindă și la citirea și cîntarea celor bisericesci, la care sunt și eu sirguitor după putință, cu toate că nici cele 12 minee nu le are, nici grecesci, nici românesci, nici altă carte bisericască grecescă nu au. Într'acest chip dar rămîind aci la acest boerănaș, anume Pană Conțescu, despre o parte mă socotesc cum să-mi dobîndesc dorirea cea mai sus disă și dimpreună să-mi câștig și tovarășii, măcar unul sau

doi, de o potrivă la cuget, după cuvîntul ce ȳice: cã mai bunî sunt doi decãt unul. Despre altã parte, vȳdȳnd cã m'ãu întîmpinat Ńi aicea cu jalubã nepoȳii mei cei mai de aprȳpe, cu de isnovã vestire cã casa trupescilor mei pãrinȳi este cãdută de vechime Ńi ei Ńed pe la rude, ca nisce instrãinaȳi, neavȳnd putere sã o ridice, de care neavȳnd putinȳã de ajutorat, nu puȳinã mãhniciune am în sufletul meu de mila lor. Alt mijloc însã neavȳnd, urmȳzã a-mî mãrturisî neputinȳa Ńi a-mî perde urma Ńi de aici, lãsãnd pe morȳi sã-Ńi ingrȳpe morȳii sȳi, deŃi sciũ ce ȳice Apostolul cãtre Timoteiũ: *Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἔρρηγται καὶ ἔστω ἀπίστου χείρων*, La acȳsta se vor invinovãȳi cei ce pot Ńi nu voesc. De este dar vre-o aducere aminte Ńi de cei prea mici Ńi nevrednici, de este vre-o cuviinȳã Ńi dreptate, de este vre-o vestire în sufletul Prea Sfinȳiei Tale, de este vre-o bunãvoinȳã dupã Dumneȳeu a mȳ miluî Ńi pe mine cu un sfinȳ locaŃ, mãcar cãt de mic, într'acest judeȳ, saũ într'altã parte, care sã fiũ vecinic sub mãnã de epistat credincios Ńi practicოს la ale economiei, caȳ Ńi mȳ rog sã mi se dea, cã cu acest chip creȳ cã Ńi drumul meu cel dorit cu lesnire pot sã-l gãsesc Ńi tovarãŃ de un gãnd sã dobãndesc Ńi pãrintȳsca casã sã ajutorez. Ńi cum Duhul Sfinȳ vȳ va luminã pe Prea Sfinȳia Vȳstrã. Rob al Prea Sfinȳiei Tale. 1828, Ghenar 1».

Adresa: «Întru prea sf. blagoslovitȳrea drȳptã a Prea Sf. Mitropolit, cu adincã închinãciune, la Bucuresci. În sf. mitropolie.»

În o`petiȳiune scrisã în grecesce la 1825 Ńi datã Domnitoruluî, între altele iatã ce ne spune Naum despre prerogativele de cari s'ãu bucurat coloniŃii transilvãneni la început:

«Dejã înainte de 70 de anî moŃul meu Ńi pãrintele meu aũ fost conducȳtorii unei mari colonii de Romãni din Transilvania, în deosebite pãrȳi ale Valachiei, adãugȳnd nu puȳin veniturile Vistieriei domnesci. Din care pricinã aũ aflat Ńi har moŃul Ńi tatãl meu înaintea guvernuluî de atunci. MoŃul meu (care împreunã Ńi cu tatãl meu s'ãu arãtat Ńi rîvnitorii ai ortodoxiei în împrejurãri cu ereticii), colonisãndu-se aicea, pãnã la mȳrtea lui a fost scutit de dãri, dupã cum erã Ńi înainte de colonizare, pentru cã erã numȳrat în catalogul soldaȳilor. A încetat din viȳȳã cu 55 de anî mai înainte, la satul numit Corbiũ, moŃie a episcopiei ArgeŃuluî, situatã la riul Dȳmnei, districtul Muscel, unde pentru intãia datã moŃul meu a pus temelia colonisãrii. Iar pãrintele meu, care a fost chirotonit dejã înainte de colonizare în diacon Ńi preot, de cãtre Grigorie Episcopul de pe atunci al Rîmniculuî, împreunã cu moŃul meu, s'ãu strãmutat aici, Ń'a fost cinstit cu protopopia asupra tuturor coloniŃiilor romãni în cele 17 districte. A rȳposat Ńi acesta cu 46 de anî înainte, în acelaŃi loc cu moŃul meu. Fie Ńi acȳsta cunoscutã Înãlȳimii Vȳstre, cã dupã 18 anî de la amintita colonizare, la începutul intãiei domnii a Eghemonuluî Alexandru Ipsilante, prin chrisov, s'a hotãrit darea acelor intãi coloniŃii romãni pãnã la 12 lei anual pentru fie-care familie. Dar Domnitorii urmãtorii, considerãnd pe coloniŃii cã sunt de acelaŃi neam

cu Româniî localnici, aŭ ordonat ca dările lor să fie una cu ale localnicilor, ceea ce se urmăzește până astăzi.»

În o altă petițiune, tot în grecesce, dată către Domn în 1825, ne spune că n'a stat ca egumen la Sf. Apostoli din Bucuresci decât opt luni, din cauză că a voit să îndrepte lucrurile mănăstirii și creditorii l'aŭ răsturnat, în cât a trebuit să se retragă: «Πρὸς τοῖς ἄλλοις λοιπὸν ἡ ἀπολογία μου ἄντη ἐστίν. Ὅτι μὴνας ἐχρημάτισα ἡγούμενος εἰς τὸ ἐνδαῦθα ἱερὸν μοναστήριον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατὰ τὸ 1823 ἔτος, ἀπὸ Ἀπριλλίου 17, ἕως Δεκεμβρίου 18.»

«Pe lângă altele dar apărarea mea acésta este: am fost opt luni egumen la sf. mănăstire de aicea a Sfinților Apostoli, în anul 1823, de la 17 Aprilie până la 18 Decembre.»

Acéastă epistolă a fost trimésă Mitropolitului prin Pafnuție, un bătrân servitor al mitropoliei, căruia iată ce-î scrie în poezie; o reproduc pentru curiositate.

Ἄμικτωλὸς Ναοῦμ τῷ σοφῷ γέροντι Παφνουτιῷ.

Ἰδοὺ γέρονά γέροντι ἡδέως ὁμιλεῖ, τῷ ἐν Χριστῷ μοι προσφιλεῖ, Πρώτη μου δὲ εὐχὴ καὶ χαρὰ ἄντη ἐστὶ. Ἡ ἐπιστολή μου νὰ σὰς εὖρη ὕγιη. Τὰς θείας ἐορτὰς καλῶς νὰ πηράτῃ, εἰς ἔτει πολλὰ πανευτυχῶς νὰ φθάτῃ. Καί γὰρ κατὰ τὸ σῶμα ἔχω τὴν ὑγίειαν, ὅσα δὲ γράζω πρὸς τὸν δεσπότην θελεται ἰδοὺ τὴν ἀξίαν. Ὅθεν ἐν καρδίῳ ἴνα ἐγγειρήτῃ παρακαλῶ, καὶ τῆς απαντήσεως μὴ ἀπαξιώθῳ. Μενῶν ὅλως ἐν Χριστῷ ὁμὶν ταπεινὸς Ναοῦμ.

«Nota.—Εἰ ἔτσι καὶ τις συμβουλή εὐλακρινής,
γέτοιο πρὸς με ἄφ' ὁμῶν ἀληθής.»

«Nota.—Nu se cădeă și acésta a dice (însă celor iubiți duhovnicesci nu vatămă) că încă de la începutul trecutului post voiam să taiu d'apururea mănăcarea de carne, (după datorie), dar ca să nu dau într'acésta vreme îngreuere sărăciei boerănașului la care mă aflu, a rămas voința cu hotărîre la următorul lăsat de carne, având viétă.»

(Traducerea epistolei grecesci.)

«Naum păcătoșul înțeleptului bătrân Pafnuțiu.

«Iată bătrân bătrânului cu plăcere vorbește, celui mic în Christos prea iubit. Întăia mea dorință și bucurie este acésta: epistola mea să te afle sănătos și să petreci sfintele sărbători cu bine și să te ajungă în mulți ani întru tot fericit. Și eu respectiv de trup sunt sănătos, iar cele ce le scriu pentru Stăpânul (Mitropolitul) se va vedé rezultatul. De aceea mă rog ca să se înmăneze la timp și de răspuns nu mă voiu învrednici. Rămânând în Christos cu totul supus voué, Naum.

«Nota.—Dacă-î necesară și o vorbă sinceră, făcă-se pentru mine din parte-vé adevărată.»

Tot în acéastă apologie a sa ne spune că ocupațiunea lui principală este căr-

turăria, adecă scrierea diferitelor tractate. Iată ce declară el: «Ὁ δὲ δοῦλος τῆς τοῦτο δεόμενός τε θερμῶς καὶ προσπίπτω, ὑπὲρ ἐμοῦ μὲν, ἂν κρίνη εὐλογον ἢ τὸ μετόχιον Γαϊσένῃ νά μοι δοθῇ, μετὰ τὸ ἐτήσιων ἐμβατικῆ, χωρὶς ἄλλου ἐπιφορτισμοῦ, ἐπὶ διορίᾳ τριῶν ἐτῶν, ὅπου νά ἐάλλω ἐπιστάτην πιστὸν καὶ πρακτικόν, εἰς ἡσυχίαν καὶ εὐκαιρίαν πρὸς συγγραφὴν.»

«Iar servul vostru acésta vè rógă cu căldură și cade înaintea vóstră pentru el, dacă socotiți de cuviință să mi se dea sau metohul Găiseni cu embatic anual, fără altă îndatorire pentru timp de trei ani, unde să pun îngrijitor credincios și practic, spre liniștea mea și găsirea de timp bun pentru scrieri.»

Manuscriptul No. XI. — 1826.

*Ἑρμηνεία Χρυσόστομου εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον.
Explicarea lui Chrisostom în Evangelia de la Ioan.*

Pe coperta cărții stă scris: «1826 Ianuarie. Insemnări din tâlcuirile lui Zlataust la trimiterile Apostolului Pavel și la faptele Sf. Apostoli. Πρῶτον δὲ ἀπὸ τῆν 25 ὁμιλίαν εἰς τῆν κατὰ Ἰωάννην ἐρμ. Χρυσος. εἰς τέλος, Μαῖ ἰνταῖῦ din omilia a 25-a la explicările lui Chrisostom, după Ioan, până la sfârșit.»

La pagina întâia a manuscriptului cetesc în grecesce nota următoare, pe care o traduc în românește, fiind importantă: «La 1827 al anului mântuirii noastre, Septemvre 8, la ora trei din zi și ziua Joi, a adormit în Domnul al doilea bătrân al meu, Prea Sfințitul Chir Costandie, fost al Buzelui, și s'a înmormîntat aicea în biserica Sf. Marelui Mucenic Dimitrie, în Bucuresci, metoh fiind sfintei episcopii a Buzelui. Și este tuturor știut că acésta biserică a Sfintului Dimitrie de a doua oră s'a ridicat din temelie de către Prea Sfinția Sa și s'a infrumusețat cum se vede, în cât este și al doilea ctitor al acestei biserici. Iar dumnezeésca Provedință l'a învrednicit ca în ea să se îngrópe și vecinic să se pomenéscă. Am zis al doilea bătrân al meu, pentru că de către el am fost chirotonit preot și am fost onorat Protosinghel, după ce mai întâi am fost servit Prea Sfinții Sale și am fost socotit mai cu fiul sfintei episcopii. Întâiul bătrân al meu a fost Prea Sfințitul și pururea pomenitul Archiepiscop a tótă Ungro-Valachia Chir Filaret, care, din al Mirelor făcându-se al Rîmnicului, apoi al Ungro-Valachiei, a adormit în Domnul în anul . . . » Interpretările din Evangelistul Ioan țin de la fila 1 până la 56. Naum nu transcrie în grecesce pe Sfintul Ioan Chrisostom, ci extrage din interpretările lui pericopele cele mai însemnate, sentințele sale etc., de sigur pentru a le întrebuiți la timp și a se versă și singur în cunoștințele teologice și în Sfinții Părinți. El citéză tot-deauna omilia și pagina de unde a extras bucata pe care o transcrie cu monograma sa *✠*. De la fóia

1 până la 83 cuprinde interpretări în Epistola către Filipeni, tot extrase din Sf. Ioan Chrisostom.

Forma. Manuscriptul este în-4°, conținând file 1—56 și 1—83, adică 139 foi.

Manuscriptul No. XII. — 1826.

*Ἐκ τῶν τοῦ Χρυσοστόμου ἐξηγητικῶν σημειώσεις τινές εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.
Din ale lui Chrisostom interpretări, unele însemnate la Matei.*

O parte din însemnări sunt grecesce și românesce, pag. 1—21, iar de aici numai grecesce; mai cuprinde și din Ioan. Manuscriptul este voluminos, cuprinde 137 de foi, iar interpretările sunt numai în resumate, făcute de Naum pentru cunoștința lui.

Manuscriptul No. XIII. — 182 . .

*Τετράστιχα Νορθερινά.
Tetrastihе învătățore.*

Iarăși o carte în care sunt numai note din studiile sale și transcrieri, ca Tetrastihеle, decopiate după Dimitrie Darvari, din cartea sa Παδαγωγός, Pedagogul, imprimată la Viena în 1804.

În interiorul manuscriptului a mai început o prescriere: Din ale Astro-
nomilor, despre născerea omului (zodie); dar n'are decât patru luni.

Manuscriptul No. XIV.—1828.

*Προπαίδια τῆς γραμματικῆς.
Propedia gramaticei.*

Manuscriptul începe cu această lucrare, care-î scrisă grecesce și românesce de la pagina 1—16, apoi numai grecesce până la pagina 37. După această urmăză *Ἐισαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικὴν, Introducere la Gramatica elinescă*, scrisă în ambele limbi, de la pag. 1—8. Apoi altă introducere în gramatică cu întrebare și răspuns.

După acestea urmăză corespondențe de ale lui Naum din 1833. Către Formache, prin care-î cere a-î plăti léfa sa de profesor la copiii săi și în care la urmă cetesc: «Cu toate acestea, îți mărturisesc și acesta, că școlarii mei nu se silesc nici a de cea parte. Cu toate acestea, la această vîrstă n'are loc bătaia și la fete, cum dice Sf. Vasile, ci sfaturile părintesci ale nobleței vóstre și muștrări și privațiunea de ceea ce poftesc, orî voesc, adică îmbrăcămînți sau alte măsurî de iubire. De aceea, la din contră, în cât să mă

invinuesc eu mai în urmă, mai bine este să mă retrag în liniște, dacă nu este alt chip.» Erau dar copiii leneși.

Apoi urmăză transcrierea pisaniei Sf. Ierarch Nicolae din Tirgoviște.

Urméză apoi o altă scrisóre către profesorul din Pitesci chir Nicolae Simionid — *κοινῆ διδασκαλίῳ τῆς Πολτείας Πιτεστίου Κτῆρ Νικολάῳ Σιμωνίδῃ*, din 1833 Iulie 20, căruia se jeluesce de greutățile familiare, bătrânețe și altele. «Apoi că din timpul cholerei am rămas vătēmat, din causă că, fugind din Tirgoviște de téma cholerei, am ridicat două lăđi grele, pline cu cărți.» Apoi spune că s'a hotărīt să se învrednicescă de marea schimă (schivnicie) spre liniștirea și a sufletului și a trupului. Acestui Nicolae Simionide îi dă și biblioteca sa și-l rógă să-i scótă nisce datorii, pentru că-i este obligat, că el a educat și pe tatăl său și pe dīnsul și a cheltuit mulți bani. Acestea la 1833.

În acest manuscript ni s'a conservat de Naum și un contract între el și Formache Nichita, prin care se îndatoră a fi profesor fiilor săi în schimbul unui salariu. Pentru curiositatea conținutului, fiind pōte unicul ce ni s'a păstrat, îl traduc în romānesce în tōtă cuprinderea lui.

«Prin acest de față al meu înscris se face sciut că m'am învoit cu chir Naum Protosinghel, fost Apostolēnu, să fie profesor cu anul în casa prea iubiților mei fiil, de la începutul adecă al lui Maiū al anului trecētor, cu următorul chip: Din partea adecă a cuvioșiei sale, afară de sfinții mari și de sērbătorile împērātesci și de đilele de Duminici, se îndatoresce đilnic, după timpul bisericii de diminētă, să învețe pe copiii mei *cinci ceasuri*, cu sirguintă și cu iubire părintescă, iar după masă *două ceasuri*, până la timpul vecerniei, întrebuintând și câte metode ar află pentru sporirea fiilor mei. Și alt școlar nimenea de afară, în acest hotărīt timp, fără voia mea, să nu fie primit la învățatură și nici să se ocupe de loc de el. Fiind-că, pe lângă altele, și acēsta datoresce, când aș voi să mă duc eu împreună cu casa mea, să vină și cuvioșia sa cu sinodia mea ori-unde aș dorī să mă duc, sau la moșie, sau la vie, ori la Bucuresci, și într'un cuvint ori-unde s'ar întimplă și datoria m'ar chemă și voia mea, să se supue și el, însă cu liniștea lui. Pe lângă acēsta să fie și scriitor la trebuință al meu. Din partea copiilor mei, să-i păzescă datoritul respect și ascultare ca la un profesor. Și cucernicia sa, pe lângă altele, să învețe pe copiii mei și manierele (*χρηστά ἔθρη*) în o oră deosebită și în o cameră separată cu liniște, pentru studiū. Iar din partea mea plata sa pe an să i se dea după chipul următor: adecă lei una sută trei-đeci întâia tetraminie, la începutul lui Maiū și începutul învoeliil al anului trecător, a doua tetraminie lei 130 la începutul lui Septembrie viitor, a treia tetraminie lei 130 la începutul lui Ianuarie al anului ce vine. Și acestea regulat și fără nici o amānare de la đisul timp. Iar întreținerea sa să se dea în chipul următor, împreună cu tōte cele de nevoia lui la casa sa, hotărīt de mine: una pāne pe đī, o oca de mălaiū pentru sluga sa, câte o litră de vin la dejun și la masă, māncări, plus alte mezelicuri, trei; trei ocale de luminări pentru vară, de la 1 Maiū până la 1

Septembre, și 12 ocale de luminări de seû în timpul icrnei, de la 1 Septembrie până la sfîrșitul anului; de asemenea și lemne trei care pentru vară, de la 1 Maiu până la 1 Septembrie, și douë-spre-șce care pentru iernă, de la 1 Septembrie până la sfîrșitul anului, lemne însă bune, neamestecate verđi cu uscate, pe cari este îndatorit rindașul meû să le taie și să le așeze în ordine. Iar casa sa hotărîtă să fie cu reparațiunea trebuitoare pe din lăuntru și pe din afară, atât camera cât și bordeiul, la care să fie și hogoag și cele de trebuință, ca să fie și bucătărie și locuința slugei sale ierna și vara. Să se facă pe lângă acesta și o cămăruță, cum se va găsi de cuviință. Incă și o gaură spre trebuință cu acoperămintul trebuitor, pörtă în curte și o mică incuetore afară de curte. Și așa această invoire să-și aibă tărie și siguranța obligatöre. Și fiind-că la școlele patriei cele cincî predări de învățămînt nu se fac, aici la Tirgoviște se va face acesta de cuvioșia sa preparativele pentru piața de afară a sêptemănei. De aceea s'aũ dat înscri-surî de asemenea și să fie spre amintire. 1833 Maiu 1. (Subscris) Nichita Formache.»

1833, luna Martie, cetesc următorea tânguire tot în această carte. Descrierea țerii de mai jos este mult mai veche, de pe timpul domniei lui Caragea.

«Obștescă tânguire.

«Cum că Țera-Romănescă pururea înnotă în neconținute nevoi, precum ne adevereză însăși istoria ei, dar până ce aũ început să vie Domni din Fanarioi eram mai mult buni în simbatrismos. Iar după ce aũ început domniile din Fanarioi, cu tôte mijlocele lor cele politicesci, prin faptele lor cele diavolesci, încet încet ne-aũ supt cu totul vrerelor lor. Ne-aũ împilat necazului, ne-aũ slăbit brațul armelor, ne-aũ răpit dragostea patriei și cu un cuvînt cu totul ne-aũ adus mai rêu decăt pe poporele cele din Africa și din America. Prea vechii strămoșii noștri, prin biruințe nouë, ne-aũ câștigat slobođenie, iar noi și părinții noștri am adus țera la cea mai rea stare și tirănie. Și această tirănie de se va suferi mai mult, vai de ticăloșia țerii! Că numai acum în curgerea vremei de șapte ani, tiranul Caragea nu s'aũ arătat mai puțin întru neamul omenesc . . . decăt acel tiran al Siciliei. Tirănia acestuia aũ dărăpanat pe norodul cel prost. Tirănia acestuia aũ dărăpanat tot. Mindria lui și pomba familiei lui prin afront forțe scăđură cuviința boerilor celor mari și alte multe mijloce aũ întins prin sfetnicii, d-lui Post. Vlahuță, ginerele Mariei Sale, și cu d-lui Logofet Belu, căruia îi suntem datorî toți patrioții să-i mulțumim scrășnind din dinți, când ne vom întilni pe pod, fiind-că prin sfaturile d-lor Maria Sa a pipăit durerile norodului și s'aũ siguripsit vieța din primejdie, lăsând schiptrul și fugind diua nameđu-mare, după ce de abiă cu sufletul ne-aũ lăsat, încă și pe cel mai mic lucru aũ luat. Oh! Dachie, Dachie! Fiii tēi plâng și suspină, ca un pom ce îngrădire n'are, cine trece pe cale rumpe și te lasă jale. Frați boeri simpatrioți, iubiți-vē de acum înainte, fiți și im

preună însoțiți, să punem în lucrare folosurile patriei, ce lipsesc, a fugi pisma de la unul asupra altuia. Ci de acum înainte să ne iubim precum mai înainte am fost.»

Acestea le scriă Naum pe timpul fugirii lui Caragea!

Hotărîndu-se Naum a intră în mănăstire, chémă prin o scrisóre pe unul din nepoții săi, la 1833, Iulie 20.

În o altă scrisóre către Ilarion al Rîmnicului, arată serviciile sale de 57 de ani și că a servit pe atâția archierei Mitropoliți: Grigorie, Cosma, Filaret, Dosoteiū, Ignatie, Nectarie, Dionisie și Grigorie, și cere să i se dea și lui un metoh spre liniște, dar în zadar. Cu ocasiunea facerii testamentului lui Stamate Chiriacopol, la 1829, Naum eră la Potlogi și făcea pe dascălul, când scrie și acest testament.

Manuscriptul No. XV. — 1829.

Χρηστοίθεια Νέα. Τόμος 'Α.

Buna obiceiuință nouă. Tomul I.

Acest manuscript este o lucrare cu totul de altă natură decât cu care se ocupă de obicei Naum. Se vede c'a lucrat-o în vederea trebuinței la educațiunea școlariilor săi, cărora, pe lângă instrucțiune, le predă și lecțiuni de buna cuviință socială (bontonul în societate). Cartea a tradus-o din grecesce, apoi a compus-o în poezie grécă, cu traducere în poezie albă românescă.

Din comparațiunea ce am făcut între scrierea lui Naum și a lui Anton Pann, ce tracteză tot acest obiect, intitulată *Școla moralei*, se constată că Anton Pann a cunoscut scrierea lui Naum și a format numai poezia românescă după cea grecescă a lui Naum, care-l admirabil scrisă și într'un stil elegant și o limbă grécă corectă și alésă, spre a puté fi cetită de toți și tóte. Cartea cuprinde IX capitole în 168 de foi.

Acéstă scriere este dedicată Împăratului Nicolae Pavlovici, și lucrul se înțelege ușor, pentru că la 1829 erau dejă Rușii și, după cum eră timpul, nădejduiă și el cevă în sfera bisericescă! Dar cartea sa a rēmas în manuscript.

La început are o introducere către Români și arată în ea însemnătatea bunei obiceiuințe sociale, la tóte virstele omenesci, mai ales la copii, spre a se deprinde cu maniere bune din pruncie. La sfirșitul acestei prefațe ȳice: «Dintr'acésta dar și că îndrăsnélă luând și după putință ostenedu-mă, mai întâiū de tóte spre iscusința însuși a mea și al doilea spre semn a avea acei către toți voi curată dragoste și spre pomenirea mea după mórte, dar prea de jos aduc voué și patriei pîrga ostenelelor mele, cea spre acésta făcută; pe care voi cu mulțămită frățescă priimind-o și necăutând la prostimea aduceriī, ci la osirdia celui ce aduce, rugați-vă și

pentru mine către Domnul, ca milostiv să-mi fie și mie, când va judecă
tote cu foc și cu muncă. 1829 pe la Noenvre.» Pe o notă pusă jos se arată
și metrul poeziei grecesci, luat din o poezie a lui Simeon Noul Teolog, la
rugăciunile împărtășirii, cari încep: Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων — ἀπὸ ἑδελυρᾶς
καρδίας etc.

La început are o predoslovie în poezie, despre trup și suflet.

Cap. I. Evlavia către Dumnezeu; II. Pentru buna orînduială la adunări;
III. Pentru primirea și vorbirea cu prietenii; IV. Pentru câte se cuvine
la povățuire și muștrare; V. Pentru podóba hainelor; VI. Pentru buna
orînduială la umblet; VII. Pentru buna orînduială la împreună vorbire;
VIII. Pentru buna orînduială de la masă; IX. Cum se cade a se purtă
fieș-care către prietenii săi.

Iată un exemplu de poezie din acest manuscris:

Κεφάλαιον Ε. Capitolul V.

Περὶ στολισμοῦ τῶν ἐνδυμάτων. Pentru podóba hainelor.

Δέν εἶναι ἐμποδιζόμενον
Νὰ στολίζωνται καὶ ἄνδρες
Ἄλλὰ τοῦτο νὰ τὸ κάμνουν
Ὅχι καὶ παρὰ τὸ πρέπον
Εἰς τὸ ὑποκείμενόν τους
Ἴνα μὴ κατηγοροῦνται.
Πρὸς τοῦτοις καὶ ζεμιώδες
Εἶναι τὸ παρὰ τὸ πρέπον,
Ὡς ὑπὲρ τὴν δύναμιν των,
Ὅταν ἔξοδα δὲν φθάνουν.
Ἄλλὰ καὶ ἀνοησίας
Πρόδηλον εἶναι σημεῖον.
Ἔτι τῶν ἀτόπων εἶναι
Καὶ νὰ περιεργασθῆ τις
Ὅμοια μὲ τὰς γυναῖκας,
Καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰς τρίχας
Καὶ τὸ γένειον καὶ μπόϊ,
Σημεῖα ἀπαιδευσίας.
Ὅθεν πρέπει νὰ φυλάττη
Πᾶς τις μίαν εὐταξίαν
Καὶ εἰς τὰ φορέματά του,
Νὰ μὴ φαίνεται τοιοῦτος,
Ἄουτε ἑδελυρός, μουρδάρης,
Ἄουτε πολλὰ τρυφερώδης.

Nu este lucru poprit
Podóba și la bărbați.
Ci acésta să o facă
Nu și peste cât se cade
La însuși persóna lor,
Ca să nu se defăimeze.
Încă și de pagubă
Este cea peste măsură,
Fiind și peste putere,
Când cheltueli nu s'ajung,
Ci și semn de nebunie
Avea arătat este.
Însă fără cuviință
Este a-și iscodi,
Ca muerile întocmai,
Hainele și părul său
Și barba și statul lui,
Semne de nepedepsire.
Deci se cade fieș-cine
Să păzescă-o rînduială
Și la 'mbrăcămîntea sa,
Acest fel, să nu s'arate
Nici uricios, nici murdar,
Nici iarăș prea frăgetos.

Σκοῦφριά του ἴ, καλπάκι
 Μὴ πολὺ νὰ κατεβάσῃ,
 Τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ σκεπάσῃ,
 Μὴ τε πολὺ ν'ανεβάσῃ,
 Ὅστε ὄπου νὰ κλονήται,
 Ἐπάνο τῆς κεφαλῆς του.
 Ἐπειδὴ τὰ δύο ταῦτα
 εἶναι κατηγορημένα.
 Καὶ πρέπει νὰ τὰ φυλάττῃ
 Μὲ τὴν θέσιν τὴν μετρίαν.
 Μήτε στραβά νὰ τὸ βάλλῃ,
 Καθὼς τὸ κάμνον οἱ ναῦται.
 Ὅς ἰξείρη δὲ καὶ τοῦτο,
 Ἐμπροσθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους
 Μήτε τὴν ζώνην νὰ λύσῃ
 Ἄλλὰ μήτε νὰ ζωσθῇ τις,
 Ἐκτὸς μόνον ἐξ ἀνάγκης
 Καὶ τότε μὲ συστολήν του.
 Ἄν ἴσως ἄσχημον εἶναι
 Τὸ ζωνάρι τοῦ νὰ λύσῃ
 Ἐμπροσθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους
 Πλεον ἄσχημον θὰ εἶναι
 Νὰ φανῇ ἢ βρακοζόνα,
 Ἢ τὸ κέντημα νὰ δεῖξῃ.
 Μισητὸν εἶναι καὶ τοῦτο
 Νὰ προετοιμάζῃται τις
 Ἐμπροσθεν ὑποκειμένων
 Διὰ νὰ εὐγῇ στήν χρεῖαν,
 Ἐπιτα καὶ νὰ πιάσῃ
 Ἄνικτος κανένα πράγμα.
 Ἐῶτακτον δὲ εἶναι τοῦτο
 Καὶ ὑγιὲς εἰς τὸ σῶμα,
 Ὅταν συκωθῇ ἐξ ὕπνου
 Ἐπροντίδα σου νὰ εἶναι
 Χείρας καὶ τὸ πρόσωπόν σου
 Νὰ νύψῃς ἀπεριέργως.
 Λέγω δὲ ἀπεριέργως,
 Ὅτε τὸ νὰ νυθῇ τις
 Πολλὴν ὥραν μὲ σποῦνι,
 Τρίβοντας τὰς παρειὰς του,
 Πανδελῶς δὲν διαφέρει
 Τοῦ ἔργου τῶν ἐταιρίδων.
 Δὲν πρέπει νὰ ἀμελήσῃ
 Ὅυδὲ τὰ φορέματά του

Căciula orî ișlicul
 Nu prea mult să o scobóre,
 Ochii să i s'acopere,
 Nicî prea mult s'o ridice,
 In cât a se și clăți
 De-asupra capului său.
 Că aceste amîndoué
 Categorisite sunt;
 Și se cade.a le păzi
 Cu de mijloc așezare.
 Nicî strâmb iarăși să o pue,
 Pe cum fac corăbierii.
 Iar să scie și acésta :
 Înaintea ómenilor,
 Nicî briul să și-l deslege,
 Nicî iarăși a se încinge,
 Fără numai de nevoie
 Și atuncea cu sfială.
 Și de este urît lucru
 Briul său să și-l deslege
 Înaintea ómenilor,
 Maí urît lucru va fi
 Să se vadă briușorul
 Sau s'arate cusetura.
 Urît este și acésta,
 Maí nainte a se găti,
 Fiind persónă de față,
 Să iasă la umblătóre.
 Apoi încă să apuce
 Și vr'un lucru nespelat.
 Iar bun lucru esto acesta
 Și trupului sănătos,
 Când te veî sculă din somn
 În grija ta să-ți fle
 Măinile și fața ta
 Să-ți speli fără iscodire.
 Și dic fără iscodire,
 Căci și-a se spělă nescine
 Multă vreme cu săpun,
 Frecându-și fălcile sale,
 Nimic osebite are
 De a curvelor lucrare.
 Nu se cade-a lenevi,
 Nicî îmbrăcăminte.a ta,

Μὲ τρόπον νὰ τὰ φυλάξῃς
 Παστρικά καὶ σκουπισμένα,
 Καὶ νὰ μὴν εἶναι σχισμένα,
 Ὅσον δυνατὸν σοὶ εἶναι.
 Ὅθεν ἅπασι τῆς ἡμέρας
 Ἄς φροντίζωμεν καὶ τοῦτο
 Νὰ παστρεύσομεν τὰ ρούχα
 Ἄπο τῶν ἤ καὶ λάσπην
 Ἥ ἄλλο τι μολυβδαλίαι
 Κάμιας ἀκαθαρσίας.

Cu chip ca să le păzesci
 Curate și măturate,
 Și să nu fie și rupte,
 Cât îți este cu putință.
 Deci câte-odată 'n zi
 Să 'ngrijim și de acestea,
 Să curățim hainele
 De praf sau și de noroiu,
 Sau alt ceva murdălie,
 De vre-o necurăție.

La sfârșitul prefeței cutesc: «Scrisu-s'au de mine acestea, după pilda acestor stihuri: «Ἀπὸ ῥοπαρῶν χειλέων, Ἀπὸ ὁδοῦργῶς καρδίας», o rugăciune în versuri la canonul împărătesc.»

Manuscriptul No. XVI. — 1828.

Σειρὰ Παιτέρων, Του. 'Α.
Seria Părinților, Tom. I.

Se scie că sub Grigorie Ghica, fiul lui Alexandru Ghica, s'a început în Moldova imprimarea seriei Sf. Părinți, cari au comentat Sf. Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Această operă mărețā și foarte importantă în Biserica ortodoxă în genere a fost întreprinsă în scop de a se răspândi cultura teologică, după Sf. Părinți, în clerul ortodox. N'a apărut decât un volum in-folio, dedicat Domnitorului Grigorie Ghica, din cauza nestatorniciei vremilor. Mitropolitul Veniamin întreprinsese și el continuarea acestei mari lucrări, dar evenimentele de la 1821 și retragerea Grecilor în patria lor au făcut imposibilă executarea acestui mare scop.

Naum, având acest volum sub ochi, l'a cetit și a făcut extracte din acest imprimat și din altele. Acesta eră obiceiul său, de a extrage din autorii cetiți bucățile principale, sentințele etc., spre a și le întipări și a se deprinde tot odată cu limba Sf. Părinți. Așā imi explic asemenea extrageri de pericope din Sf. Părinți.

În acest manuscript se vād extrageri asupra cărților Genesa și Exodul, după cari urmēzā însemnări din canónele Apostolilor. Apoi mai are bucăți din alte canóne ale altor sinóde locale și termină cu sinodul I și II ecumenic. Cu alte cuvinte, Naum a cetit și tóte practicele și canónele sinódelor publicate la Paris de Spiridon Milea la 1761, 2 volume in-folio.

Manuscriptul No. XVII. — 1833.

Ἐκλογαὶ καὶ Ἰσαὶ Ἐπιστολῶν ἀγωγῶν ἐν τύχη.
Extracte și asemenea epistole învinuitoare de s'ar întimplă.

Manuscriptul începe cu însemnări din Filocalia grăcă, cari se întind până la pag. 67, din diferiți Sf. Părinți.

Apoi note din sintaxa lui Ștefan Comita în 1836, la Cernica; apoi iar din Filocalie, extracte din Marele Antonie.

De aici însemnări în românește, din cartea Apocalipsul, interpretat de Andreiș, Arhiepiscopul Neo-Cesariei, și imprimat românește la 1705. «Acum», țice Naum, «în Cernica am însemnat alegerile, cari mai jos se vîd, scrise de mîna mea, a lui Naum Protosinghelul și proegumenul mănăstirii Sf. Apostoli din Bucuresci, lét. 1837, luna Septembrie.» Urmézá apoi extrase dintr'un cuvînt a lui Efreș Sirul în românește. Manuscriptul se termină cu un cuvînt al seú la mórtea rēposatului tinerel Constantin Mavrodin, românește. Acest cuvînt este scris la 1838, Iunie 25 și în el se subscie: Nichita Schivnicul, în Cernica. Făcēdu-se schivnic, și-a schimbat numele din Naum în Nichita.

Manuscriptul No. XVIII.—În Cernica, 1834 August 7.

La începutul acestui manuscript cetesc în grecesce și românește următórea relațiune istorică, pe care o transcriú în întregime:

«Lucru vrednic de minune este cu adevērat, că de la al V-lea véc de la Christos, cu Bulgariș, Dachii, ca cu nisce vecinii și împreună ajutătorii în rāsboiú, avēnd pururea împreună petrecerea, nici odată limba lor n'aú învēțat, ei aú păzit pe cea firéscă ilyricéscă, deși stricată, latinéscă, cea de 50 sau 60 de anii, din vremea Cesarului Caracala, până la Cesarul Aurelian, carele aú strămutat rāmlenescele strămutări din Dachia în Moesia cea din jos, pe care și Dobrogea o aú chemat. De unde rāmlenescele strămutări, după venirea Bulgarilor din locurile cele împrejurul apeii Volgeii, s'aú împărășiat. Și o parte în cele două Banaturii, țice adecă al Severinului și al Temeșvarului, s'aú întors și cu fireșcii noștrii Dachii iarăși s'aú amestecat. În cât în țiuia de astăzi nici cunosc pre sineșii care este din fireșcii noștri Dachii și care este din rāmlenescele strămutări (ἀποικιών). Carii strămutări, după slăvitul istoric Eutropiu (cartea 7 latinéscă), din tot ocolul stăpānirii rāmlenesceii sunt adunăturii.»

După acéstă însemnare, urmézá extrase din Filocalie în grecesce și românește, până la pagina 16. Naum eră în mănăstirea Cernica în 1834 Octobree. Tot din Filocalie urmézá cu extragerii din Sf. Părinții până la anul 1836.

Pe fila ultimă cetesc în grecesce însemnarea următórea despre sine:

«Mărturisesc că sunt recunoscător pentru fire Creatorului naturii pentru trei fericiri ale mele: *a)* că m'am născut bărbat, nu femeie, în cât m'a izbăvit de durerile născerii; *b)* că m'am născut din părinți ortodocși, și prin har din nobili, ca fiu de Protoiereu, și nu din poporul de rînd; *c)* că am învățat trei limbi, cea a părinților mei românească, cea vulgară greacă și cea elină, pe care Grecii incuți n'o sciū de la părinți. Apoi iarăși cea mai mare recunoscință mărturisesc Proniei dumnezeesci pentru alte trei daruri: *a)* că după ce am învățat științele copilăriei cu cheltueli părintesci, apoi de la al 13-lea an al vârstei mele eu m'am educat la piciorile arhieresci ale pururea amintitului meu bătrân Mitropolitul Filaret; *b)* deși fără voia mea, de către însuși bătrânul meu, prin chiar mânilor lui, am fost tuns în schima monachală în al 15-lea an al vârstei mele și m'am chirotonit și diacon, curînd, în ziua a doua; și al *c)* că m'a învrednicit pe mine a fi profesor neamului meu românesc, deși, din cauza nestatorniciei vremilor, înstrăinându-mă din Valachia, mi-am stricat obiceiurile mele bune, prin contact străin, în pămînt străin, și pentru aceea m'am economisit rău, în cât sunt și rușinea ómenilor și nimicirea neamului meu. La urma urmei dumnezeesca Pronie, pentru rugăciunile părinților mei și ale celor duhovnicesci, sper în mântuirea mea neîndoios, fără de care (tóte) în zadar am ajuns la al 71-lea an al vieții mele. Acestea am scris la 1836 Septembrie 9, în petrecerea mea la chinoviul Cernica».

Manuscriptul No. XIX. — 1834.

Al Bisericescui Istoriu, tomuri trei.

«Acum într'acest chip prescriu, după însuși isvodul cel talmăcit după grece de cuviosul Naum Protosinghelul, proin Apostolenu, din Bucuresci, care le-a talmăcit aici în sfînta obștejtie Cernica, din blagoslovenia cuviosului părintelui nostru Chir Calinic archimandritul, înainte stătătorul și stareșul acestei de Dumneșeu păzite obștejiti, în zilele Prea Înălțatului Domn a tótă Țera-Românească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, întru însuși acea mănăstire Cernica.»

În prefața de la volumul I, pe care manuscriptul nu-l posed, cotesc, în copia ce mi s'a păstrat, scrisă de Naum, No. XXI, următoarele: «Deci acestea și eu sciind, încă din anul trecut 1834, în următoarea lună Novembre 25, prin iubitoria de Dumneșeu bună rîvnă și blagoslovenie a sf. sale preacinstului și preacuviosului archimandrit și stareș al sfîntei obștejiti a Cernichei, Chir Calinic, mie duhovnicesc părinte, întimplându-mă și eu aicea (acum al doilea an, într'acéstă sfîntă obștejitie, între cei făgăduiți spre cercare, de voiū puté adecă ca să petrec până la sfîrșit într'acéstă sfîntă obștejitie și să mă și săvirșesc cu primirea marelui cin ingeresc, care se numesce schimnicie) spre ascultare și în chip de rucodelie, până la al

treilea an al ispitirii mele, dându-mi-se bisericésca istorie grecésca, cea scrisă de Meletie, Mitropolitul Atenelor, însă tâlmăcită în limba cea próstă grecésca, ca să o tâlmăcesc în limba noastră cea românésca spre folosul patriei și al tuturor blagocestivilor iubitori de cetire, de atunci, de la numitul soroc, cu ajutorul lui Dumneđeú, iată m'am apucat de acéstă tâlmăcire.

«Și cu tóte că despre o parte adecă n'am avut ajutor de scriitor la tâlmăcire, oi singur am tâlmăcit și singur am scris isvódele (carele, prin voia și blagoslovenia numitului și prea cinstitului părinte stareț, le-aú prescriș curat sf. sa Chir Casian monachul, unul din mădulările acestei sfinte obște-jiții din ostrovul Cernichei), iar despre altă parte, deși m'am zăticnit la urmarea acestui lucru, din trupésca bółă, mai trei luni, iată cu ajutorul lui Dumneđeú într'acéstă lună Octomvre s'aú isprăvit tâlmăcirea și prescrierea tomului I. Și acum cu ajutorul lui Dumneđeú, iarăși din numita lună, a acestui vlét de acum 1835, am început tâlmăcirea tomului a II-lea, ca asemenea prescriere, dupre isvódele mele, de Chir Casian monachul Cernicanu; nădějduind la sfintele rugăciuni ale prea cinstitului nostru părinte stareț a ne învrednici să ajungem și la sfirșirea acestui al II-lea tom. Ca iarăși cu ajutorul lui Dumneđeú să tâlmăcim și să scriem curat în limba noastră și al III-lea tom. Lângă care de alți scriitori mai de pe urmă s'aú adăogat la acéstă bisericésca istorie și tomul al IV-lea, care și acela tâlmăcindu-se, se va pune lângă cele trei tomuri ale lui Meletie al Atenelor.»

Apoi la sfirșitul volumului III se cetesce următórea notă pusă de Casian, monachul, privitóre la Naum. Iată-o:

«Către cei ce vor ceti aceste trei tomuri ale Bisericescii Istoriei. Iată, o prea cinstiți cetitori, că cu ajutorul milostivului Dumneđeú aú luat sfirșit de prescriere și acest al III-lea tom al Bisericescii Istoriei a prea înțeleptului Meletie, Mitropolitul Atenelor, care s'aú tâlmăcit de pe grece aici în sfinta mănăstire Cernica de cuviosul Naum ieromonachul, protosinghelul, care, venind cu tâlmăcirea până la vécul al XVI-lea, cap. 12, bolnăvindu-se, a trecut către Domnul, numindu-se întru primirea sfintului marelui cin al schimniciei Nichita ieromonach, și rămâind nesăvirșit de tâlmăcire acest tom, l'am isprăvit după alt óre-care tom, scris tot de mână, tâlmăcit de Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei Chir Veniamin, la létul 1829; după al căruia izvod am așezat și scara, atât la acest al treilea tom, cât și la cel dintăiú, la care nu se făcuse de răposatul tâlmăcitor. Deci plecat rog dragostea vóstră, câți veți ceti aceste prea minunate cărți, întru care nu puțin folos veți află, să treceți cu vederea greșalele câte și eú ca un om voiú fi greșit, rugându-vé Domnului ca, trecênd noianul acestei vieți, să dobândim bună-tățile cele vecinice în Christos Iisus Domnul nostru, amin. 1839 Fevruarie.»

Isvódele originale ale traducerii lui Naum se păstréză în biblioteca acelei mănăstiri. Eú nu posed decât volumul al III, prescriș de Casian monachul. Volumele întâiú și al doilea nu scie ce se vor fi făcut. Manuscriptele sunt in-folio și fórte lisibile. Traducerea lui Naum este fórte corectă și înțelésă, superióra pe alocurea celei a Mitropolitului Veniamin.

*Manuscriptul No. XX. — 1835.**Ἐκλογαὶ τινες.**Unele extracte.*

Acest manuscript cuprinde mai întâiu extracte din cartea *Νύκτα καὶ ἡμέρα, Νόρπτα ἡ φῆμα*, ori despre zeii poporului slav.

După acésta are o controversă, ori dispută gramaticală, asupra scrierii cu buchî, adresată Marelui Logofăt Gheorghe Golescu și profesorilor școlilor naționale din Bucuresci și în care susține: că, până când scrim cu buchî, trebuie să întrebuițăm diftongii *ѣ, ѡ* și consonantele duble *Ѣ, Ѥ, Ѧ*; tótă discuțiunea este în românesce.

Apoi iarăși extracte din Nicifor Teotoche, din didachii. Apoi tot în 1835 compune o introducere în românesce la vol. I al Istoriei Bisericesci de Meletie al Atenelor, pe care a tradus-o mai tótă, fiind în Cernica ca monach; aicea a transcris o copie.

După introducere are nisce note, tot în grecesce, spre amintirea sa. În fine extracte în grecesce din tomul I, *Περιγρήσεις τοῦ Κύρου Βασιλέως τῶν Περσῶν*, Expedițiunea lui Cyrus Împăratul Perșilor. Despre monachism; apoi iarăși însemnări variate.

*Manuscriptul No. XXI. — 1836.**Τριττὴ Ἀπολογία πρὸς τ'αντία τῆ ἀληθείας.**Întreită apologie către cele contrare adevărului.*

Probabil că acest manuscript să fi fost vre-o apărare așa în contra unor invinuirî, dar nu ni s'a conservat din el decât o parte numai din prolog. Manuscriptul este scris grecesce și românesce.

Iată și alte resturi din manuscripte perdute:

1. Aici mai notez o parte din un manuscript al lui Naum, scris grecesce și românesce și care am constatat că este un tractat religios-moral. Nu ni s'a păstrat decât p. 7—32.

2. Un alt fragment, intitulat: *Adunare în scurt de istorii*, care se incepe de la zidirea lumii până la împărăția lui Constantin Împărat Paleologul, cel de pe urmă Împărat al Grecilor, și cu urmare pentru Sultaniî Osmanliilor, cari au împărățit în Țarigrad, încă și pentru Venetia când s'a zidit, câți Principi au fost stăpânitori și pentru Patriarșii Țarigradului.

De sigur că Naum și-a propus să traducă în românesce cartea cunoscută la Greci, după care se învêță Istoria universală în secolul trecut în tôte școlile grecesci și la noi. Iată și titlul ei: Βιβλίον ιστορικόν περιέχον ἐν συνόψει διαφορούς καὶ ἐξόχους ιστορίας. ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς

ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου πόλεως καὶ τῶν ἀκολούθων Σουλτάνλωτ, 1692 in Veneția. Cartea este dedicată lui Duca-Vodă al Moldovei și are și portretul lui Zotu Țigara. Fragmentul nu cuprinde decât 24 de pagini.

La începutul acestui fragment mai cetesc și titlul următor: «Hronograf sau Leatopiseț, adecă scrierea anilor, care cuprinde în scurt și povestesc multe feluri de alese istorii, începând de la zidirea lumii până la luarea Țarigradului de Turci și cu urmare povestirile pentru Sultani turcesci.

«Acum din limba grecească talmăcindu-se în românește prin îndemnarea și osîrdia prea blagorodnicului fiu al patriei Valachiei, d-nelui Pan Scarlat Grădiștenu biv vel Dvornic».

Se vede dar că prin îndemnul și cu cheltuiala lui Scarlat Grădiștenu, în casa căruia a fost Naum mult timp și ca profesor la copii, a întreprins această talmăcire. Cartea-i destul de voluminoasă în originalul grecesc și cuprinde mult material privitor la Români. Dar, dacă Naum a terminat această traducere, eu nu cunosc, pentru că nu posed decât această mică parte; alt-fel restul s'a pierdut cu timpul.

3. Un alt fragment: *Pentru zidirea lumii*, în grecesc și românesc, cuprindând paginile 19—26 inclusiv. Nu mă pot pronunța ce lucrare să fi fost această.

4. Un discurs — Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ἐγκμιον — La sfintele Pașei engomiu, 1827, Aprilie 3.

5. 1810 Μαρτίου 13. Ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ Σινᾷ τῆς Πράχοσας, 1810 Martie 13, *În sfințita mănăstire Sinaia din Prahova. Pildă de învățatură din viața Sfântului Simeon cel pentru Christos nebun*. Prin urmare este o învățatură morală, un discurs în formă de omilie, ce l'a pronunțat Naum în fața-călugărilor.

6. *Plângerea și tânguirea patriei asupra nemulțumirii străinilor ce au derăpănat-o*. 1) *Despre nedreptatea ce i s'a făcut*. 2) *Blestem despre nemulțumirea lor*. 3) *Rugăciunea*. 4) *Sfat asupra fiilor patriei*.

Acestea sunt poeziile scrise de Naum în contra Eteriştilor.

Mulți susțin până astăzi că Mumuleanu ar fi autorul tuturor acestor poezii, eu însă cu probe în mână dovedesc că mare parte din acele poezii sunt scrise și concepute de Naum, pentru că posed scriptele lui, între cari și acesta, ca probă. Apoi stilul din aceste poezii este absolut identic cu al lui Naum, termină bisericesc și descrieri amănunțite asupra jafurilor, pe cari numai Naum le putea ști, pentru că el a stat în țară și chiar și în București pe timpul Eteriei, apoi mai eră cunoscut cu mulți din șefii Eterişti, în cât scia tot planul lor.

Manuscriptul No. XXII (fără dată).

Academia Română. Manuscriptul No. 322.

Aci enumăr numai documentele cuprinse în cele trei volume, dăruite de d-l D. A. Sturdza Academiei.

1. La început întâlnim un chrisov de la Moruzi, din 1799, dar care nu-î scris de Naum. Documentul vorbește despre schitul mitropoliei Sf. Elefterie, prin care Domnul hărăzește schitului 20 de luți pentru serviciul casei, f. 1—3.
2. Articolele păcii între Ruși și Pôrta Otomană la Cuciuc-Cainargi, 1774 Iulie 10.
3. Articolele păcii între Anglia și Franța, 1783 Februarie 10.
4. Apoi între Anglia și Spania.
5. Între Anglia și Statele-Unite din America, f. 4—18.
6. Causele pentru ce s'a declarat războiul de Turci Rusiei în 1787, August 3.
7. Divanul Turciei încunosciițeză pe Pași și pe Beî despre războiul din 1787 contra Rusiei, f. 18.
8. De la pagina 20 este un Cronic, începând de la 1768 și merge până la 1798 Septembrie 10. (Există imprimat în *Cronicarii greci*.)
9. Manifestul Rusiei în războiul cu Pôrta 1787, f. 22—26.
10. Ponturile armistițiului între armata crăiască și turcescă, 1790 Septembrie 25, f. 26.
11. Articolele păcii între Austria și Pôrta, f. 26 verso.
12. Preliminările păcii între Rusia și Pôrta, 1774. Mórtea lui Potemkin, care a fost înmormîntat la Golia în Iași, 1791. Tot în acest an 1791, s'a încheiat pacea la Iași între Turcia și Rusia, în casele Hatmanului Costache Ghica. Apoi urmază tractatul de pace în 13 articole, f. 27—29.
13. Decretul împărătesc al Inaltei Porți, dat la 1798 contra Franței.
14. Proclamarea războiului asupra Francesilor de Pôrta, 1798, f. 32—34.
15. Patriarchul Grigorie dă o enciclică contra insularilor Greci, de a se feri de răsvrătiri și idei revoluționare, 1798, f. 34.
16. Istorisirea expedițiunii lui Napoleon în Egipt, f. 37—40.
17. Manifestul lui Napoleon către Egipteni pentru libertatea lor, f. 40.
18. Continuarea Cronicului, anul 1799—1802, f. 41.
19. Se interpune hotărîrea sfîntă a Porții, dată în favoarea Principatelor, după războiul cu Nemții, f. 47—52.
20. La f. 54 verso sunt nise prediceri asupra anului 1806.
21. Articolele de pace între Franța și Germania din 1806. Apoi între Rusia și Turcia.
22. La pagina 57 se continuă Cronicul de la 1806 August 6.
23. La pagina 59 se interpune proclamațiunea lui Dombrovski către Poloni.
24. Manifestul Împăratului către Domn, cler și boerii Principatelor, prin care justifică intrarea armiiilor în țările Românilor.
25. Jurămîntul de credință pe Sf. Evanghelie și cruce, că Românii vor fi credincioși Țarului. Domnul Ipsilant chemă pe toți la jurămînt, 1807, f. 61—62.
26. Afacerile anglo-rusesci la Înalta Pôrta: între altele la punctul 5 s'a se dea tótă *Vlacho-Bogdania Rusiei*, Serbia independentă; apoi urmază nota Porții pentru eșirea consulului Angliei, 1807, f. 63.

27. Constantin Alexandru Ipsilant, Domnul Valachiei, invită pe Dositeiū Mitropolitul și pe boerī să vină din Brașov în țēră, 1807, f. 64.
28. Manifestul sinodului rusesc către Ruși că a intrat Napoleon în Rusia.
29. Unele observări asupra ultimului decret al lui Bonaparte către Ia Adunare, f. 66—70.
30. Manifestul lui Napoleon, f. 70—72.
31. Pitacul Domnului Constantin Alexandru Vv. că se suspendă veniturile Visteriei de la oficiile Statului, 1807 Aprilie 23. Pe contra-pagină reformele propuse de Domn Statului spre a se îmbunătăți situațiunea țērii, f. 72.
32. Câți-va boerī cer la Domn să dea mănăstirile ajutor pentru impositele puse de răsboiū. Spătăria, Agia, Armășia să mērgă la răsboiū, asemenea și Marele Vistier. Alt-fel să plătescă a 10-a parte din venituri.
33. Un comitet secret îndemnă pe Greci la revoluțiune, spre a eliberă Grecia. Comitetul residă în Bucuresci, 1807 Maiū 3. Pe contra-pagină vorbirea Generalului Miloradovici către ispravnicī, 1807, Bucuresci.
34. Se înscințēză prin scrisore că ienicerii aū detronat pe Sultanul Selim și aū ridicat pe Sultan Mustafa.
35. Napoleon face pace cu tōtă Europa sub sciute condițiuni, f. 74 verso.
36. Generalul Feld-Mareșal Prozorowski spune Divanului țērii ca Împēratul s'a milostivit să așeze pe Domn la Moscva și-i dă el de cheltuială, iar pentru veniturile din Valachia și Moldova, a le strînge și regulă, s'a pus Sovednicul Cavaler Chișnicov, care a și sosit în Iași, f. 76 verso.
37. Se regulēză cum să se facă serviciile în bisericile romănesci: să se pomenescă tōtă familia împērătēscă și sinodul, iar de Mitropolit pe Gavriil Exarchul, f. 80 verso.
38. La pag. 81. Continuă Cronicul de la 1808, iar la pag. 82 se face o adresă din partea Valachiei, felicitând pe Împēratul Rusiei de victoriile sale contra Turcilor.
39. Manifestul Rusiei contra Sfediei; apoi urmēză Cronicul până la f. 84.
40. Mitropolitul Gavriil dă o enciclică către egumeni de a nu primi poșlușnicī străini fără scirea mitropoliei. Dată din Iași, 1808 Noemvre 27, f. 85.
41. Mitropolitul Gavriil dă regulē pentru judecāți, procedură în judecată, Iași 1809, f. 85. Apoi continuă Cronicul sēū.
42. Resumat din pacea dintre Franța și Austria, 1809, f. 90.
43. Cuvîntul pronunțat de Napoleon în Corpul legislativ, 1809, f. 90.
44. Se îndepărtēză din scaun Dositeiū Mitropolitul de către Cușnicov, prin o predlojenie, 1809 Dechemvre 23, f. 90 verso.
45. Ucazul Sinodului rusesc pentru scōtērea din scaun a lui Dositeiū și instalarea lui Ignatie, 1810 Noemvre 15. Apoi alte dispozițiuni ale Generalilor, 1810 Ghenarie 26.
46. Pangration, comandirul infanteriei, iea dispozițiuni pentru formarea Divanului țērii și administrațiunea ei, 1810 Septemvre 28, f. 93—95. Apoi urmēză Cronicul, f. 97.
47. Discursul Mitropolitului Ignatie la venirea sa în Bucuresci, apoi acel

- pronunțat în Mitropolie, când a venit Niculae Camenski, șeful armatei, 1810 Noemvrie 11, f. 97—98.
48. O pericopă din *Fóia de Francfort*, privitoare la Români.
49. Proclamațiunea lui Ipsilant, imprimată la Iași, Martie 1821, f. 101.
50. Isbucnirea și urmările Zaveriei din 1821 (traduse de mine și publicate acum), f. 116—121.
51. Jaloba Românilor din Valachia către Impăratul Rusiei, reclamându-și vechea lor libertate, Domni pămîntenii și alungarea Grecilor, din 1821, f. 124—128.
52. O scriere românească, prin care se îndemnă ca Români să fie uniți într-o glăsuire și statornicie în toate, că voi sunteți patria, f. 128—132.
53. Altă jalobă către Impăratul Rusiei, cerând reforme, în 23 de articole, f. 140—141.
54. O alta către Generalul comandant, din 1821 Octomvrie, dar nu s'a trimis, f. 134—140.
55. Proclamațiunea lui Tudor Vladimirescu, arzul lui Vladimirescu către Pórtă, jurămîntul lui Vladimirescu, toate din 1821 Martie 23, f. 144—145.
56. Mitropolitul cu boerii însciuțiază de cele ce se întîmplă pe Meternich.
57. Divanul Moldovei scrie către ispravnicul din Bacău să se ferescă de apostai și să-și urmărescă, apoi să cerceteze pe ómenii străini, fără garanție, 1822 Maiu 4, f. 146.
58. Un anonim scrie din Seceli, 1822 Maiu 25, către Mitropolitul țerii și către Episcopii asupra Eteriei, f. 147.
59. Îndreptarea țerii, propuneri în 17 puncte, f. 148.
60. Pentru unire, f. 149.
61. Boerii veliți dau în mîna Slugerului Grecenu la Brașov, în 1822, o imputernicire de a reclama nedreptățile ce li s'aú făcut, f. 150.
62. Cererea boerilor din Țarigrad, 1822 Maiu, pentru organizarea țerii, în 26 de puncte, f. 150.
63. Cuvîntul funebru al Episcopului Ilarion Argeșiu la mórtea în Brașov a Generalului Constantin Ghica, f. 151.
64. O scrisóre a unui Moldovean asupra pászurilor țerii, f. 154—163.
65. Cugetul adevératului Român către adevératii săi Români, în opt puncte, anonim, f. 166—167.
66. O învățatură morală în 7 puncte, f. 167 verso.
67. Propunerea făcută de Vilara Alecu și neprimată de nimeni, f. 168—170.
68. Despre Unirea Românilor, 1822 Iunie 20, f. 172—173.
69. Răspunsul Munteanului la epistola Moldoveanului (ambele transcrise și imprimate de mine), f. 182—209.
70. Lista boerilor fugiți la Brașov, f. 211.
71. Încunosciuțarea Mitropolitului și a boerilor fugiți în Brașov către guvernul Austriei. Alta la guvern pentru apostai, 1821 Iunie, f. 212. Alta iarăși către guvernul Ardealului, 1821 Iunie 7, f. 213.

72. Instituirea clironomilor la casa Logofétului Câmpinenu, mort la Braşov, 1821.
73. Arzul către Pórtă din partea Valachiei, 1821 Octomvre 2, f. 214.
74. Altul făcut de boeri la Braşov, 1821 Iunie 1.
75. O jalobă către Impăratul Austriei, f. 215.
76. Mitropolitul Dionisie Lupu întăresce în Braşov, la 1822, o înfiere, f. 216.
77. Caragea Domnul dă un chrisov pentru dajdi, rusumatur, f. 217.
78. Predoslovia ce am făcut la o carte a unui prietin, f. 219.
79. Lucrări privitoare la adopţiunea Vornicului Gheorghe Slătinenu. Un pitac, 1821 Februarie 28, f. 220.
80. Darea în judecată a celui înfiat şi scrisórea Banului Văcărescu tot în acéstă cestiune.
81. Chrisovul lui Racoviţă, pentru a nu se însură străinii în pămîntul Ţerii-Romănesci, f. 221.
82. Un pămîntén, al cărui nume nu se arată, tractéză despre originea şi drepturile Românilor.
83. Arzul obştesc pentru Vladimirescu, trimis întâia dată Porţii, f. 223.
84. Scrisórea lui Tudor din 1821 Februarie 11, f. 224.
85. Arzul comun către Domnul Moldovei Michail Suţu asupra lui Tudor Vladimirescu.

Daŭ aicea în traducere română acéstă scrisóre de la ultimul număr, pentru că-mi pare că n'a fost publicată până acum. Iată-o:

«Scrisórea comună a boerilor Valachiei, trimisă către Domnul Moldovei, istorisind cele privitoare la Tudor Vladimirescu.

•1821 Februarie 2.

«Prea Înălţate, prea piosule şi prea măritule Domn!

Primejdia neaşteptată, ce a turburat aicea Valachia Mică de-odată cu încetarea din vieţă a pururea amintitului nostru Domn Alexandru Suţu Vo-evod, se va fi însciinţat Înălţimii Vóstre celei de Dumneđeŭ păzite, din servilul nostru magzar, trimis închis, pe care lupta ce ne ameninţă acum asupra întimplărilor ne-a nevoit ca să-l trimetem către puternica şi hrănitórea noastră Împărătie. Servii ei au cređut la început mişcarea acestuia de rău făcètor, ca tâlhărescă, a lui Tudor Vladimirescu; de aceea am şi pus în practică tóte măsurile trebuitoré pentru nimicirea lui, prin care nădėjduiam că nu va întârđia să ia cele convenite îndrăsneliŭ lui, ca şi alţi haiduci asemenea cu el.

«Dar fiind-că şi fapta a arătat altă faţă şi đisul Tudor s'a arătat pe faţă vrăjmaş autorităţii, însciinţând în scris scopurile lui primejdióse şi inspi-rând duh de răsvrătire supuşilor, cu făgăduinţă de a-î eliberà de supunerea către Domn şi boeri, am cunoscut de ajuns că acest vrăjmaş obştesc

și răsvrător asupra autorității este precugetat și pregătit pentru totă întinderea Valachiei, și în acésta mai ales ne întăresc cele de față, cuprinse în lăuntru, asemenea și din însciințările ce am primit; pe lângă acésta, că și cu și își mărește puterile sale cu ómenī înarmați, atrăgând sufletele cele mai simple cu bombastice cuvinte de libertate și asociându-și și pe cel mai curajos și, asemenea cu făcătorul de rău, în puține zile a reușit să aibă o putere de ajuns în jurul său. Cu toate acestea, noi servii săi, cugetându-ne dilnic, punem în lucrare toate mijlocele după putință, prin administratorii Valachiei Micī, pentru a se oprī războiul comun. Am oprit trecerea lor din óre-cari districte aicea, ridicând toate podurile de pe riul Olt și lăsând numai pe cel de la Ipotesci (?), cu păzitori de ajuns, pentru trecerea celor trebuitoare și pentru comunicațiunea cu administratorii de dincolo de Olt. Am pornit de aicea și o armată de 200 de ómenī, cu patru conducători, poruncindu-le cele trebuitoare pentru împotrivire la mișcările răsvrătitului. Acestea respectiv de noi, Prea Înălțate Dómnē! Aicea suntem și póte vom primi și mai multe decât acestea. Ne luptăm cât putem spre a ne împotrivi, fără să avem nădejde că vom reuși și să stabilim liniștea locului. Sensul celor cuprinse ne mână să recunóscem că cugetul răsvrătitului, pe care-l răspândește unde póte, trece peste puterile noastre mintale și situațiunea țării.

«De aceea ne rugăm cu căldură Înălțimii Vóstre cei de Dumneđeu păzite, să ne însuflețescă prin prudentele vóstre îndemnuri asupra acestei împrejurări, să ne lămurescă nedumerirea cu experimentatul și pătrunđătorul înalt spirit al vostru și să ne conducă la ceea ce este de făcut, îngrijindu-vă de credincioșii supuși locuitori ai provinciei acesteia a puternicului nostru Împérat. Iar anii Strălucirii Vóstre fie de la Dumneđeu prea mulți și prea fericiți.

«Al de Dumneđeu păzitei Vóstre Înălțimī, avându-i către Dumneđeu rugători și slugi supuse.»

Manuscriptul No. XXIII (fără dată).

Academia Română, No. 323.

1. Hatihumaiumul Sultanului Baiazet, din 1393. Alt Hatihumaium de la Sultanul Mehmet II, din 1460. Altul din timpul lui Mehmet IV, din 1663. Aceste cuprind punctele de capitulațiunī, iar cel din urmă despre boerī, f. 1—2.

2. Firmanul Sultanului Abdul-Hamid către Nicolae Mavrogheni pentru declararea războiului din 1787, f. 2 verso.

3. Hatihumaiumul Sultanului Selim IV despre Valachia și Moldova, tractând vechile pronomii ale țării și altele, dat sub Constantin Alexandru Ipsilant în 1803, f. 2—10.

4. Resumatul chrisovului lui Alexandru Ipsilant despre trimiterea zahe-relei la împérăție: oerit etc. Altul prin care întăresce dispozițiunile făcute în țără, f. 10—14.

5. Înființarea unei orfanotrofii sub Dumitrașcu Vv. la 1781, f. 21—26, (Românesce).
6. Nota lui Strogonof către Pórtă, din 1821 Iulie 6 (18), f. 27—31 (și în franțuzesce aceeași).
7. Răspunsul Porții către Ministrul Rusiei, din 18 Iulie, f. 35—39.
8. Traducerea unei note oficiale a Porții către Lordul Strahgford, 1821 Dechemvre 2, f. 39—41 (franțuzesce).
9. Traducerea magzarului Porții către țără, pentru Moldova, f. 41—45.
10. Copie de pe o scrisóre a lui Capo d'Istria către Alexandru Ipsilant, 1821 Martie 14 (26) (franțuzesce), f. 45—47.
11. Proclamațiunea lui Ipsilant în românesce, din Focșanî; alta către locuitorii din Moldova (franțuzesce). Proclamațiunea lui Tudor Vladimirescu din 21 Martie 1821 (franțuzesce). Proclamațiunea lui Ipsilant către Bucurescenî. Plângerea unor locuitorî ai Valachiei către consulul rus, din 1821 Iunie 21. Scrisóreă oficială a Marelui Vizir Hady-Schalih-Pașa, August 1, 1821. Nota oficială a Porții către ambasadorul Angliei, 1822 Fevruarie 28. Nota ambasadorului Angliei pentru numirea Gospodarilor, 1822 Iunie 10. Nota Porții la Curtea Austriei, 1822 Aprilie 18. Proclamațiunea lui Alexandru Ipsilant din Rîmnic, 8 (20) Iunie 1821. Firmanul Marelui Vizir, prin care Stefanache Vogoride este numit Caimacam în Moldova. Declarațiunea Rusiei asupra înterprinderilor lui Ipsilante, 1821 Martie 29. Tractatul de armistițiú între Pórtă și Rusia, subsemnat la Slobozia, lângă Giurgiu, în 1807 August 12. Răspunsul ministrului Rusiei către Pórtă asupra dificultăților dintre aceste două Puterî, 1823, 6 (18) Maiú. Nota Secretarului de Stat rusesc Lordului Strahgford al Angliei asupra neînțelegerilor cu Pórta, 1823 Maiú 7 (19). Pacea perpetuă între Rusia și Pórta Otomană (tóte în franțuzesce). Pacea între Rusia și Turcia de la Adrianopole, 1829 Septemvre 2 (14), f. 77—84.
12. Arzul lui Tudor Vladimirescu către Pórtă. Proclamațiunea sa către poporul român, f. 84.
13. Nota consulului Angliei către Pórtă, 1824 Aprilie 10, f. 86—98.
14. Traducerea firmanului adresat Voevoșilor către Grigorie Ghica, 1827 Aprilie, f. 99—110 (în franțuzesce).
15. Grigore Ghica dá un chrisov pentru judecăți, 1827 Maiú 20, f. 110—111.
16. Traducerea în grecesce a pitacului lui Grigorie Ghica pentru dări, 1827, f. 124.
17. *Constituționalul* din Transilvania, edat în Cronstadt (Sibiiú), 20 Sept. f. 126.
18. Declarațiunea de războiú a Rusiei către Pórtă. Proclamațiunea către locuitorii Moldovei și Valachiei din partea Țarului (franțuzesce), f. 127—139.
19. Manifestul turcesc la declarațiunea Rusiei, 1828 Iunie 4, f. 129 — 148 (franțuzesce).
20. Nota adresată Divanului Valachiei prin agentul Austriei, cu ocaziunea intrării trupelor rusescei în Principate (franțuzesce), 1828 Maiú 9. Altă notă către Domnul Grigorie Ghica de către agentul Austriei, f. 151—153.

21. O proclamațiune prin care se vestesco că armata rusescă intră în țără, f. 153.
22. O vestire către Mitropolitul Grigorie al Valachiei că armatele trebuiesc să intre în Bucuresci spre siguranță, dar locuitorii să stea, 1828 Aprilie 9, f. 155.
23. Clerul cu boerii țării scriu către Kisilef despre modul cum duceau afacerile țării Români, f. 156—158. Răspunsul lui Kisilef. Acesta, f. 158.
24. Un supliment al *Jurnalului de Petersburg* în franțuzesce, cu explicarea tractatului de Bucuresci din 1826, f. 160—162.
25. Graful Palin pentru contribuțiunii la armată, cu un imprimat de prețurile productelor etc. (românesce), f. 163.
26. Împăratul Nicolae al Rusiei mulțămesc lui Kiselef pentru organizarea Principatelor după tractatul din Adrianopole, mulțămesc și boerilor țării pentru devotament (românesce), f. 168.
27. Pentru vamă, f. 170.
28. Un berat al Sultanului către Alexandru Ghica Voevod, prin care se opresc consuli străini a se amesteca în afacerile Românilor, apoi să nu dea consuli pașaporte la Români, nici să-i primescă sudiți, etc., f. 175—176.
29. Minciaki, reprezentantul Rusiei, își arată drepturile seale către Domnitor, f. 180—181 (franțuzesce).
30. Răspunsul Domnului Ghica către Timony, când s'a prezentat, f. 182.
31. *Curierul românesc* No. 58, prin care se înființază în Bucuresci de către Marele Dvornic Michail un Museu, în 1844, f. 184—186.
32. Călătoria lui St. Marc-Girardin la Constantinopole f. 186—192 (franțuzesce).
33. Extrase din jurnalul *le Temps*. Corespondență privată din Iași, 1835, privitoare la Români (franțuzesce), f. 192—195.
34. Extrase din călătoria Mareșalului Duce de Ragusa, 1835 (franțuzesce). f. 196—200.
35. Scrisoarea Mitropolitului Grigorie către Palin despre veniturile mitropoliei și exilul său, 1829 Ianuarie 26 (franțuzesce), f. 200 verso.
36. Acte privitoare la Mitropolitul Grigorie, pe când eră la mănăstirea Căldărușani (românesce), f. 201—207.
37. Exigențele abusive ale păstorilor transilvăneni (franțuzesce), f. 208—211.
38. Partenie, Patriarchul Constantinoplei din 1641, prin Sinod dă o hotărîre ca unele mănăstiri să rămână neluate de străini, ci românesci, f. 212—214.
39. Chrisovul lui Leon-Vodă pentru numirea egumenilor pe la mănăstiri, 1630 Aprilie 7, f. 214—220.
40. Hotărîrea ce s'a făcut în Divan în ce chip să se facă hotărârile, f. 220, din 1776.
41. Ponturile către ispravnicul pentru judecări, din 1775, f. 221—224.
42. Cartea Domnului Ipsilant Alexandru pentru urmarea ce au a face cei opt boeri orînduiți epitropi pentru trebuința obștiei, din 1775 (românesce), f. 226—228.

43. Firmanul împărătesc către Michail Suțu pentru orînduelile sudiților păstorî, din 1792, f. 228—232.
44. Articole privitoare asupra Moldovei și Valachiei din tractatul de la 1812, f. 231—235 (românește).
45. Chrisovul Domnului Alexandru Nicolae Suțu pentru milele ce are orașul Focșani (românește), f. 235—239.
46. Arzul locuitorilor Valachiei la Pórtă pentru ivirea lui Tudor Vladimirescu. Nota boerilor țerii către consulul Rusiei Pini pentru răsvrătirea lui Tudor. Înscrisul dat de boeri și Mitropolit lui Tudor Vladimirescu. Arzul locuitorilor către Pórtă în favoarea lui Tudor Vladimirescu. Arzul locuitorilor, ce s'a trimis Pașei din Giurgiu, f. 240—150 (românește).
47. Lista de clădiri bisericesci, mitropolie, episcopii, mănăstiri etc., f. 250—259.
48. Acl începe Cronicul sėu (publicat de mine) din 1768—1810, f. 281—297.
49. Articolele păcii între Turcia și Rusia din 1774, la Cuciuc-Cainargi, f. 297—302. Alte articole ale păcii între Anglia și Franța din 1783, f. 302 verso.
50. Pórtă încunosciițeză pe consuli despre cauzele proclamării răsboiului cu Rusia în 1787, f. 303. Apoi se însiițară și Pașii, f. 304.
51. Proclamațiunea lu Alexandru Ipsilant la Iași, 1821 Fevruarie 23. Alta către Moldoveni și Munteni, din 1821 Fevruarie 24, din Iași. Sfătuirea armatei din lagărul de la Iași, Fevruarie 24, 1821. Către locuitorii Daciei în Martie 1821, tot din Iași. Către Mitropolitul Ungro-Vlachiei, din Roman, la 6 Martie 1821. Către locuitorii Bucurescilor, din lagărul de la Mizil, 1821 Martie 18. Încunosciițarea către Puterile Europei, din partea lui Petru Mihali, 1821 Martie 25, f. 305—309.
52. Constantin Negrea, Caimacamul lui Calimach, către Mitropolitul Ungro-Vlachiei, 1821 Aprilie 3. Tudor Vladimirescu către Mitropolit, 1821 Aprilie 5. Hărtia trimisă către boerii din Brașov de către Ipsilant, din Tirgoviște, la 1821 Aprilie 10. Ultima scrisóre a lui Ipsilant, când a trecut în Austria, f. 309—311.
53. Cartea Domnului Scarlat Calimach către Mitropolitul și boerii țerii, din Țarigrad, la 1821, în românește scrisă, f. 311.
54. Cartea sinodală a Patriarchului Grigorie, interđicend Zavera. Asemenea către Moldova, din 1821, luna Martie, f. 312—313. Arzul către puternica Împărăție al celor din Brașov, la 1821 Maiu 9. Către Domnul Scarlat Calimach, tot din Brașov, 1821 Maiu 9. Metcupul Pașilor trimis la Bucuresci prin Udriski, secretarul Austriei. Firmanul împărătesc, prin care se întăresce în Căimăcămie Postelnicul Negrea. Scarlat Calimach face cunoscut că este numit Domn al Valachiei, 1821 Maiu 21. Caimacatul Negrea către Mitropolit, ca să se întórcă în Bucuresci, 1821 Maiu 31. Tot Negrea către boerii din Brașov, ca să se întórcă în țără. Răspunsul boerilor către Negrea, 1821 Junie 12. Publicațiune către popor a sta în liniște (românește). Iarăși Negrea către Mitropolitul și boerii din Brașov de a se întórcă în țără. Cedlodag-bei scrie

iarăși către aceștia. Răspunsul celor din Brașov. Felicitare din partea boerilor din Brașov către Pașa Silistriei Velesi. Arz-magzar către Înalta Pörtă din partea țerii. Către Domnitorul Scarlat Calimach din partea țerii. Metcupul Prea Înaltului Pașă de Silistria către Chehaia-bei, Caimacamul și boerii țerii. Firmanul împărătesc către Pașa de Silistria. Vizirul mectup către Postelnicul Negrea Caimacam. Bughîuldîul Prea Înălțatului Mehmet Pașa de Silistria Velesi. Bughîuldî al lui Mehmet-Pașa de Silistria Velesi către Chehaia-bei din Bucuresci pentru Sava . . . Michali (românesce). Salih-Pașa publică din Iași, la 1821 Septembrie 7, un Hatihumaium. Hotărîrea sfîntă către prea Înălții Viziri Muhavezi din Silistria și Vidin și altor Pașale. Firmanul împărătesc către Pașa de Silistria Velesi. Un alt firman tot către el. Abdul-Hamid-Pașa, secretarul armiei otomane din Macedonia, Tesalia, etc. Epistola unui anonim către alt anonim din Constantinople, 1821 Aprilie 13 (25). Din gazetele franceze. Punctele de împăcare din tractatele de la Cainargi. O notă a Rusiei răspunzătoare Porții, pe la jumătatea lui August 1821. Manifestul Rusiei în războiul cu Pörta, 1787. Ponturile de armisițiu între armia crăiască și turcescă. Articolele de pace între Austria și Pörta Otomană, f. 312—340.

Manuscriptul No. XXIV (fără dată).

Academia Română, No. 258.

1. Proclamațiunea lui Alexandru Ipsilant, Iași, 1821 Februarie 23. Idem către Moldoveni și Valachieni, 1821 Februarie 24, Iași. Idem îndemn la luptă, din lagărul Iași, 1821 Februarie 24. Apel către Români (Δάκτες), 1821 Martie, Iași. Idem către Mitropolitul Ungro-Vlachiei, Episcopii, boerii, etc., 1821 Martie 6, Iași. Către locuitorii din Bucuresci, 1821 Martie 18. Din lagărul de la Mizil. Petru Mihali și Senatul Mesiniei din Calamata fac cunoscut Puterilor Europei începerea Revoluțiunii, 1821 Martie 25. Caimacamiu lui Scarlat Calimach către Mitropolit, 1821 Aprilie 3, f. 19—29.

2. Teodor Vladimirescu către Mitropolit, 1821 Aprilie 15 (român.), f. 29.

3. Către boerii din Brașov de către Ipsilant, din Tirgoviște, 1821 Apr. 10, f. 30—31. Ultima scriere a lui Ipsilant din Valachia, când au trecut în Austria, f. 32.

4. Scarlat Calimach către Mitropolit (rom.), 1821 Martie, f. 23—36.

5. Enciclica Patriarhului Grigorie, 1821 Martie. Alta către Mitropolitul Veniamin, 1821 Martie 11. Arzul către Pörtă al boerilor din Brașov, 1821 Martie 9. Către Domnul Calimach tot din Brașov, 1821 Martie 1. Metcupul Chehaei Pașa de Silistria trimis către cei din Bucuresci prin Udriski, secretarul austriac. Firmanul împărătesc, prin care se întărește Negrea ca Caimacam al Valachiei, către Mitropolit. Scarlat Calimach către Caimacamul Negrea, 1821 Martie 21. Caimacamul către Mitropolit și către boerii din Bra-

șov, 1821 Maiu 31. Răspunsul boerilor din Brașov către Negrea, 1821 Iunie 12. O publicațiune către țeră despre situațiunea ei, 1821 Iunie 12 (românește). Postelnicul Negrea către Mitropolitul și boerii din Brașov, 1821 Iunie 14. A lui Chedhoda-bei către cei din Brașov; răspunsul boerilor de acolo, 1821 Iunie 27. Felicitarea boerilor din Brașov către Pașa de Silistria Velesi. Arz-magzarul către puternica Pórtă, către Domnul Calimach, 1821 Iunie 23. Metcupul Prea Înălțatului Pașă de Silistria Velesi către țeră (românește). Firmanul împărătesc către Silistrianul. Vizirul Mustafa către Caimacamul Negrea. Bughîuldî al lui Mehmet-Pașa Velesi. Bughîuldî al lui Pașa Velesi către Chehaia din Bucuresci pentru Sava, Gencea și Michali (românește). Publicațiuni pe la județe (românește). Publicarea lui Salih-Pașa, șeful armatei turcesci în Iași, a unui hatișerif împărătesc, 1821 Septemvre 7. Sfinta hotărîre către Înaltul Vizir și toți demnitarii Porții. Firmanul împărătesc trimis la Brașov, 1821 Octomvre 4 (românește). Alt firman către Silistrianul Velesi, 14 Dechemvre 1821. Arzul lui Mehmet-Pașa al armatei turcesci din Macedonia către Tesalonicheni, f. 36—85.

6. Epistola unui anonim către alt anonim din Constantinopole, 1821 Aprilie 13 (25). Din jurnalele franceze extrase în grecesce. Articolele tractatului dela Cainargi, 1774 (românește). Nota Rusiei către Pórtă din 1821. Nota Porții către consulul austriac, din 1821 Dechemvre 6 (românește). Traducerea din franțuzesce în grecesce a devletului către Internunțitul Austriei, 1821 Dechemvre 6. Traducerea în grecesce a notei Porții către consulul Angliei, 1821 Dechemvre 2. Extracte din jurnale din Paris, din Francfort, 1822 Aprilie 2. Traducerea notei turcesci către consulul Angliei, 1821 Fevruarie 28, f. 90—127.

7. Porunca cetită în biserică, că Austria și Rusia nu susțin Eteria, 1821, Brașov. S'a cetit acesta și în bisericile din Brașov la Iunie 26, 1821. Poruncă pentru rebeliași (românește), 1821 August 20. Poruncă pentru băjenarii din Țera-Românescă. Porunca guvernului către boerii din Valachia-Mică, 1821 Septemvre 18. Răspunsul guvernului Transilvaniei către Mitropolit și boeri pentru un împrumut la o Bancă imperială. Răspunsul fostului Mitropolit Ignatie către Mitropolitul Dionisie, la Brașov, 1821. Anaforaua boerilor din Bucuresci către Biserica mare despre Mitropolitul Dionisie, Episcopul de Buzău Gerasim și Ilarion de Argeș, 1821 Octomvre 2. Către Mehmet Selim, Pașa de Silistria, boerii țerii cer Mitropolit, 1821 Octomvre. De la fostul Mitropolit Ignatie către boeri, f. 90—138.

8. Descrierea războiului din Galați și Sculenă de Iacob Rizu. Economul din Economă, cuvînt la înmormîntarea Patriarchului Grigorie, 1821 Iunie 19, f. 140—167.

9. Nota Porții către Baronul Strogonof, 1821 Iunie 6 (18), f. 170—177.

10. Însciințarea Spătarului Costache Slugearoglu din Odesa către Bēizadea Nicolae Suțu, fiul răposatului Domn Alecu Șuțu, la Brașov. Cei uciși în Constantinopole din poruncă, cei exilați, cei încarcerati. Fugiții în Odesa. Îndemn de a ajuta pe Grecii săraci din Odesa și Brașov, 1821 Iulie 24. Te-

legraful din 1821, Maiu 22. Varşovia 28 Maiu, etc. etc. extrase din jurnalele străine, f. 178—188.

11. *Renascerea Greciei*, traducere din nemţesce de Anastasie Palizoid. Un apel la insulari ca să se revolte, 1821 Iunie 2, f. 190—201.

12. Din jurnalul nemţesc *Allgemeine Zeitung*, No. 199, scrie Marquise de Champagne, f. 202—212.

13. Epistola lui Capo d'Istria, 1821 Martie 14 (26). Iarăşi a lui Capo d'Istria, trimisă lui Ipsilant, 1821 Martie 8. Combaterea Grecilor la epistola lui Capo d'Istria trimisă lui Ipsilant. Contra consulului Pini, f. 214—243.

14. Epistola unui Grec către un Frances prieten, f. 144—149.

15. Buciumul ocugetării (*όμολογας*), grecesce şi românesce, f. 251—270.

16. Un tractat despre originea Românilor, f. 276—285.

17. Un tractat contra Turcilor de A. Dimochide, f. 289—298.

18. Raportul consulului austriac, raporteză la Viena despre Moldova. Din gazeta Vilna din 16 Octomvre, 1821. Corespondenţă din Nürenburg. Resumate din răspunsul Parlamentului Franţei la discursul Împăratului. Din Odesa, 1821, etc. etc. extrase din jurnale, f. 298—362.

19. Către prea nobilul boer Vornicul C. C. din Bucuresci, 1821 Octomvre 15, f. 382—399.

20. Arz-magzarul boerilor moldoveni către Pörtă 1821, prin boerii Teodor Balş, Alecu Mavrocordat şi Caminar. . . traducerea lui în românesce, f. 401—413.

21. *Poesii*. Plângerea ţerii Valachiei, 1821 Noemvre 10. Blestemul. Pentru Eteriştii greci etc. Pentru Ţera-Românescă. Apel la Români, f. 417—441.

22. Adunarea fericţilor (răposaţilor) cu Plutone, de Dr. Costandache, f. 458—466.

23. Dialogul preoţilor nenorociţi în Braşov, de Costandache, f. 467.

24. Răspuns la versurile de cârciumă ale bătăuşului profesor asupra Prea Sfinţitului Mitropolit al Ungro-Vlachiei, 1819. Făcute în Ploesci.

La începutul acestui volum cetesc nota următoare :

«Cumpărat de Cesar Bolliac de la Michalache Ghica, iar de la Bolliac de Dimitrie A. Sturdza, care l'a dăruit Academiei, împreună cu alte două volume din aceeaşi provenienţă şi de acelaşi cuprins.» (Notiţa este scrisă de mâna d-lui D. A. Sturdza).

Περίοδος.

την Πάδορον βοκβοδάην Νεγγεών, ἢ
τινος ἢ καδέδεσεν, οὐβίται εἰς τὴν αἰὲν
ἐπακοσιοστον ἡδὴ τεύχον ἔτος.

Ἐν τούτων δὲ πάλαιον τεύχον
τινα ἀδθεωερί· ἀπὸ τὸν πλ', ὅτι
π' ἔδρος ἐμὸν τῶν Δαμῶν, οὐ μνη-
στον ἐστὶν ἐν Δατίων, καὶ ἔχων.
Δάπτεον δὲ, ὅτι καδὲς τὸν φασκίον
δὲν ἐουφένισαν ἐν δὲνα ἀγγίον καὶ
κατήνηον ἐν τὸ βαβος τὰς ἐρῦδες
δεγαλῶν; ὅτι τὸς Δάνας δὲ ἐσο-
φένισαν ἐν πάλαιον πύταβοχῶν καὶ π-
τὰ ἐβασιλῶν κατήνηον καὶ χ-
σον καὶ τὰς ἰδίας κήρυονίας. Ἰστον
δὲ, ὅτι καδὲς ἐστὶν πλ' ἢ ἰγίαις τὸ Οἰ-
μῆτες, ὅτι ὁμόμοιον ἀσοβῆος τῶν ἐγ-
γῶν, οἱ δὲ ἐγγῶν ἀπὸ πάλαιον
τες, φατὴν ἐπαγγίον ποχίον ἐγ-
γῶν δὲ ἔδρος τ' οὗτος οἱ Δάνας
τῶν ὁμόμοιον πλ' ἀγγίον, ὅτι
σοχῆ τὸ πλ' ἐν τῆς πάλαιον κατήν.

1500
1500

(87)

1500
1500

οἱ πλ' ἐγγῶν πλ' ἀγγίον τῶν
~~καὶ τῶν ἀγγίον πλ' ἀγγίον~~ ἐγγῶν, ἐπὶ δὲ
καὶ τῶν ἀγγίον πλ' ἀγγίον οἱ
ἀγγίον πλ' ἀγγίον δὲ ἀγγίον πλ' ἀγγίον
οἱ ἀγγίον πλ' ἀγγίον δὲ ἀγγίον πλ' ἀγγίον
καὶ τῶν ἀγγίον πλ' ἀγγίον.)

1788. *Ναυμ Ρίμνικένου* *Ναυμ*
Ναυμ Ρίμνικένου

1788. *Ναυμ Ρίμνικένου*
Ναυμ Ρίμνικένου

Ναυμ Ρίμνικένου

Ναυμ Ρίμνικένου

1788. *Νομβέριος 10*

Ναυμ Ρίμνικένου
Νομβέριος 1791

Νομβέριος 29

Ναυμ Ρίμνικένου

Ναυμ Ρίμνικένου

Scriere și semnături grecesci ale lui Naum Rimnicénu. — Manuscriptul No. I.

Ναυμ Ρίμνικένου
Ναυμ Ρίμνικένου

Ναυμ Ρίμνικένου

Monograma lui Naum Rimnicénu. — Manuscriptul No. VII.

Semnătură românească a lui Naum Rimnicénu. — Manuscriptul No. X.

C. Erbiceanu, Naum Rimnicénu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIII.

UGRINUS—1291

DISCURS ROSTIT LA 9 (22) MARTIE 1901
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN PUȘCARIU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU RĂSPUNS DE

B. PETRICEICU-HASDEU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL

Furnizor al Curții Regale

16, STRADA DÔMNEI, 16

1901

Prețul 20 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIII.

UGRINUS—1291

DISCURS ROSTIT LA 9 (22) MARTIE 1901
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN PUȘCARIU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU RĂSPUNS DE

B. PETRICEICU-HASDEU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
Furnizor al Curții Regale
16, STRADA DÔMNEI, 16
1901

Ales fiind de membru al Academiei Române în două rînduri — prima dată la anul 1877 de membru onorar, iar în anul expirat 1900 de membru ordinar, — mă vîd astăzi în prea fericita pozițiune d'a puté să vă exprim și în persónă profunda și omagiala mea mulțămîtă pentru rara onóre d'a fi primit în sinul acestei ilustre corporațiunii, și d'a mă presentă cu următorul discurs de recepțiune.

I.

De temă a discursului meü, am ales pe *Ugrinus* de la anul 1291, care din partea istoriografilor mai vechi și mai noi a fost adus adeseori în legătură cu migrarea Fogărășenilor peste Carpați, și cu fondarea Statului Român sub Radu Negru-Vodă, fără însă d'a fi putut deveni la un rezultat pozitiv.

Nici eü nu am pretențiunea d'a puté deslegă acest nod gordian, spre mulțumirea obștécă, ci totul, ce pot — în urma cercetărilor mele — să vă presentez, se reduce la reasumarea unor momente mai remarcabile ce ating istoria Românilor de pe timpul pretitulatului *Ugrinus*, lăsând ca conclusiunile să urmeze de sine.

Numele *Ugrinus* eră des usitat prin secolii XII—XIV.

Katona, în *Epitome*, la anul 1103, amintesce de un *Ugra* ca Ban al

Croației, carele se vede a fi identic cu Archiepiscopul de Calocca *Ugrinus* de pe timpul acela.

Katona ne descopere mai departe pe un *Ugrinus*, la anul 1175, ca episcop de Zagabria — la anul 1188 ca episcop de Geurin (Győr), — și la anul 1204 ca Archiepiscop la Strigon, carele ar fi luat parte și la expedițiunile Cruciate, 1219—1221. In fine, Katona amintesce la anul 1299 și de adversarul Regelui Andrea III, cu numele *Ugrinus* Vilakius, Ujlaki de genere Hedervár, descendent din Comiții Henneburg din Germania (Nagy Iván, Magy. Családai, V — 73).

Intre Baniți de Severin aflăm la anul 1268 și 1275 pe *Ugrinus*, fiul lui Pousa (Hurmuzaki, Doc. I, pag. 333, 406, 408); iar la Comitele Ios. Kemény, în seria Voivođilor transilvanți, la anul 1274, pe un asemenea *Ugrinus* (Trans. 1869, pag. 23).

Din documentele de la anul 1281 publicate de Teutsch und Firnhaber (Urkundenb. I, pag. 121—122), aflăm că episcopul Albense P. (Petrus) cede moșia de 12 aratri din Baratpüspöki-Gerend (1) magistrului *Ugrinus* și fraților săi Michail și Barch, fiilor Comitelui Barch de genere Chak, ce (după Nagy Iván, l. c.) derivă de la Sabolcs, fiul lui Elend, unul din cei șapte duci, sub cari aș sosit Unguriți în Panonia.

Numele Chak însă aci figuréză numai ca nume de botez, pentru că aflăm în seria Voivođilor transilvanți înșirați de Comitele Kemény (l. c.), la anul 1231, pe un Pousa, și la anul 1252 pe Chak, fiul lui Pousa, pe carele Nagy Iván (IX, pag. 531) îl derivă de genere Radvan. Cu tóte acestea, documentul de la anul 1284 (Trans. 1871, pag. 79) descopere pe un Pousa, fiul lui Unus (Onu?), serv al dómnei de Koplen, pe carele acésta îl eliberéză din servitute.

Asemenea aflăm și despre familia de Chak din documentul anului 1268 (Hurm., Doc. I, 336), că Ștefan, Ducele Ardélului, mai târđiú Rege al Ungariei, ridică pe trei frați ai lui Chaki din Bihor din condițiunea de coloni la starea de Cavaleri, din care ar descinde și Michail Chaki, fostul Cancelar al lui Zapolya, pe la anul 1569, pe carele italianul Andrea Gromo îl numesce Vallaco.

Contele Ios. Kemény (în «Archiv des Vereins für Siebenb.» 1855. II, pag. 75) recunósce, că Cancelarul Michail Chaki e de origine română, însă din stirpea celor trei frați bihoreni din anul 1268, iar nu din vița Comiților Chaky, cari derivă de genere Saac (Chak), descendenți din ducele Elend. Totuși Nagy Iván înșiră pe toți în una și aceeași tabelă genealogică.

(1) Alții pun: *Selend* în Biharia.

Dar fie tréba cum va fi, noi scótem aci numai consecința, că tóte mai sus atinsele nume de Ugrinus, Pousa, Chak, etc., pe la început au figurat numai ca nume de botez, ce se refer la deosebite familii, din deosebite epoce și din deosebite naționalități, și că tóte acelea numai cu timpul s'au format în conume, la cari s'au mai adăogat apoi și predicatle lor.

De când Anonimul Notar al Regelui Bela din sec. XII și Simon de Keza din sec. XIII, în cronicile lor, imitând epopeele antice, au suit scara de ascendență a familiilor mai distinse după timpul lor până la cei șapte duci și la cele 108 némuri ale migrațiunii maghiare, și pe aceștia până la Nimrod și până în naia lui Noe, mai tóte familiile de frunte au adoptat la numele lor și genul primitiv, din care descind.

Dar genealogul Nagy Iván se exprimă în privința acesta foarte ni-merit, când ȓice :

«Unde în privința începutului istoric, atât al națiunii cât și al familiilor singuraticice încetă pozitivitatea, acolo rola o jócă numai invențiunile poetice. Poesia însă nu limpeȓesce întunerecul, ci mai adese-orí numai învélue și îngreunéză posibilitatea ulteriórelor cercetări. Mai fie-care familie se folosește de atari surogate datate mai de demult sau mai de curínd, ca să suplinéscă golul timpurilor, ce trece peste documentele istorice, și ca așa să póta merge cu istoria familiei sale peste cuprinsul pergamentelor celor d'abiã de șése sute de ani, până ajung în chaosul cel nepãtruns al întunerecului, unde poesie să se póta îmbrãȓișã cu adevérul fără de sfielã. Chiar și cele mai vechi familii avitice ale patriei nóstre — peste tot luate — d'abiã pot trece peste secolul XII, și mai cu sémã peste al XIII-lea, cu documentele autentice spre adeverirea seriei neínterupte a generațiunii lor. Peste acestea în colo, spre completare, se face provocare numai la narrațiuni fabulóse, numite tradițiuni (cari însă — cum s'a ȓis — în cele mai multe casuri sunt scornituri din timpurile mai recente). Genealogii fantasticí rare-orí se îndestulesc cu purul adevér.» (Nagy Iván, l. c. XII, pag. 368).

II.

Dupã ce am trecut cu revista sumará peste mai toȓi *Ugrinií*, ce ne întâmpiná în actele mai vechi, acum *venio ad fortissimum*.

La anul 1291 Andreas III, ultimul Rege al Ungariei, descendent în linie bãrbãtescã din dinastia lui Arpad, având în vedere cã aristocraȓia cea puternicã — și alt-cum divísatã în partidele ce gravitaũ spre pretenȓenȓii din ramurile femeesci ale dinastiei, — ocupaserã mai tóte domeniurile regale, se vedũ necesitat să convóce, între altele, și la Alba-

Iulia, o adunare obștască a Nobililor, a Sașilor, a Secuilor și a Olačilor *pro reformatione status eorum*.

Acolo se infățișă și unul cu numele *Magister Ugrinus*, cu pretențiunea d'a i se restitu posesiunile de la Fogăraș și Sâmbăta de lângă râul Oltului, ce au fost ale lui și ale antecesorilor săi, dar au fost înstrăinate din stăpînirea sa. Regele, după cercetarea cauzei, le adjudcă și le restitu lui Ugrinus și succesorilor, cu toate drepturile și folósele ce le-au avut antecesorii săi, extrădând diploma din Dumineca *Invocavit* în anul Domnului 1291 (Hurmuzaki, Doc., I, 510).

Un act de introducere, cum se recereă după procedura de atunci cu clausula de: *nemine contradicente*, nu există, și nici alte urme de stăpînirea faptică a acelor moșii prin Ugrinus, sau prin óre-carii succesorii ai săi, n'a lăsat, și cu atât mai puțin se scie, că cine au fost antecesorii săi.

Diploma citată ne lasă cu totul în nedumerirea, ce ne conține la întrebarea, că cine a fost acest *Ugrinus*? De unde se trage, și de unde a răsărit el la adunarea obștască din Alba-Iulia la anul 1291? Ce titlu special de drept a avut el la posesiunile pretinse la Fogăraș și Sâmbăta? Cine a fost adversarul său la procesul intentat în obștesca adunare din anul 1291? Și, în fine, ce consecințe politico-istorice se pot deduce din existența și acțiunea acesta a lui Ugrinus?

Din diploma citată nu vedem alta decât, că acest Ugrinus se titulează simplu *Magister*, ceea-ce Românul pe atuncia i-ar fi zis: *jupânul*, mai târziu: *Logofetul* sau *Coconul*, astăzi: *D-l Ugrin*—și alta nimic!

Dar Rösler află lui Ugrinus de la 1291 cu totul alt leac! El, cu provocare la actele din anul 1281 (citate mai sus), găsește că, cu zece ani înainte de 1291, a mai existat un Ugrinus, fiul Comitelui Barch de genere Chak, carele a purtat cu episcopul de Alba-Iulia un proces pentru două-spre-zece pluguri de pământ la Baratpüspöki-Selend în Bihar, prin urmare acest Ugrinus a trebuit să fie identic cu Ugrinus, carele cu zece ani mai târziu figurază ca pretendent al moșiilor de la Fogăraș și Sâmbăta, și că chiar și adversarul acestuia în proces n'a putut fi altul decât tot episcopul de la Alba-Iulia.

Baculus in angulo-ergo pluit!

Asta ar însemna cam atâta, de exemplu: dacă un Coconu Ion — să zicem—de la Bacău, ar purta proces cu episcopul de acolo pentru 12 pogóne de pământ, iar alt Coconu Ion din Bucuresci ar pretinde locurile de la Cișmigiú, acești Ion — ba póte toți Ionii de pe fața pământului românesc—ar trebui să fie identici, și că toți acești Ionii

n'au putut avé de adversari în procesele lor decât pe episcopul de la Bacău!

O ast-fel de logică a lui Rösler pricep-o ori-și-cine va vré! *Credat Iudaeus Apella!* Eú unul însă nu mă pot înălța până la sublimitatea unui ast-fel de silogism miraculos!

În diploma din anul 1291 nu se ȃice, că Ugrinus amintit în ea ar fi vre-un fiú al Comitelui Barch, și nici de genere Chak-Elend, saú că ar fi avut proces cu episcopul de Alba-Iulia, precum se ȃice de Ugrinus cel din actele anului 1281.

Afară de aceea, Rösler n'a vrut a luà notiță și despre aceea, că Ugrinus de la 1291, pe lângă maghiarul Ugrinus de la anul 1281, a mai avut un omonim din aceeași epocă: pe Ugrinus de Ujlak de la anul 1299, de originea germană Henneburg.

Acum stând Ugrinus al nostru din anul 1291 între doi alți Ugrini, unul de la anul 1281 de origine maghiară, și altul de la 1299 de origine germană, vine întrebarea, că de ce origine și naționalitate a fost Ugrinus de la Fogăraș din anul 1291?

Din dilema acésta aú cercat unii să ne scótă cu provocare la istoricul Engel, carele scrie: «La anul 1290 eră un născut român cu numele «Ugrinus, Domn și stăpîn al Fogărașului și Sâmbetei. Familia Văcărescilor ține stema saú țimirul Fogărașului până astăđi întru aducere aminte, că l a stăpînit ore-când, precum scrie Eder (Șincai, la «a. 1291.)

Iată așa dar între Ugrinus maghiar de la anul 1281 și între Ugrinus german de la anul 1299, am găsit tocmai la mijloc, la anul 1291, și pe un Ugrinus néoș român! — Tres faciunt collegium!

De unde a luat Engel, eventual Eder, etc., dovada că Ugrinus de la a. 1291 a fost român? Eú unul nu sciú.

Dar dacă stă hipotesea, că Severinenii, pe la anul 1170—1180, aú cucerit Fogărașul, póte că a rămas dintre ei vre-un puiú de Basarab pe la Fogăraș, din care să descindă și românul Ugrinus de la 1291, și asta póte că a dat ansă unora să identifice pe Ugrinus acela cu Negru-Vodă, cu Udristea, cu Văcărescii, etc.

Incidental observ aci, că stema Fogărașului astăđi stă dintr'o luntre pe apă (apa Oltului), în care se véd doi bărbați, unul conduce luntrea, cel-lalt ține o cunună ridicată în sus; pe când stema Văcărescilor, după cum ne spune O. Lecca (în «Familiile boeresci»), ar cuprinde o cetate, d'asupra un cavaler, în drépta un steag albastru, în stînga un vultur negru. Când a intrat variațiunea, nu pot sci.

Dar fie Ugrinus de la 1291 de origine maghiară, germană saú ro-

mână, pentru noi astăzi cestiunea a devenit irrelevantă. Totul ce ne mai interesază de acest Ugrinus e întrebarea: Ce a vrut Rösler et Comp. să scôtă din el?

Nu alta decât intențiunea manifestată în toate scriptele sale, d'a căută și cumula dovezi peste dovezi că țera Fogărașului — numită și *terra Blachorum*—pe la anul 1291, a fost a maghiarului Ugrinus, prin urmare n'a putut fi a lui Radu Negru-Vodă, și de aceea nici migrațiunea Românilor de la Fogăraș peste Carpați n'a putut avea loc, nici pe atunci și nici altă dată, pentru că Românii s'aun format în peninsula Balcanică, de unde, trecând Dunărea succesiv, au împopulat Valachia, și de aci prin secolul XIII au trecut și în Ardél.

Pentru spargerea ólelor din carul teoriei acesteia a lui Rösler et Comp., s'aun aflat alte măciuci mai sdravene ca a mea, în cât mie puțin mi-a rămas d'a mai contribui și eu la spargerea aceea. Totuși, cu privință la obiectul nostru, trebuie să observez măcar atâta, că suposițiunea aceea a lui Rösler, precum că Ugrinus de la 1291 ar fi fost Domn stăpînitor peste țera Fogărașului, e cu totul falsă și absurdă.

Abstrăgînd de la aceea, că pe atunci Fogărașul era în stăpînirea lui Ștefan Mailat, aliatul Voivodului secuesc Roland, e destul a lua în vedere, că diploma de la anul 1291 nu dice alta decât că Ugrinus pretinde posesiunile sale avitice de la Fogăraș și Sâmbăta; iar despre aceea, că lui i-ar compete domnia peste totă țera Fogărașului, peste întreaga *terra Blachorum*, nu se găsesce nici o urmă în diploma aceea, și nici aiurea.

Țera Fogărașului n'a constat numai din cele două comune Fogăraș și Sâmbăta, ci avea și pe atunci, ca și astăzi, peste 70—80 de sate, ce în parte mare le stăpîniau boerii de baștină, după cum aflăm din testimoniul anului 1231 (Trans. 1871, pag. 43), că chiar în nemijlocita vecinătate a Sâmbetei se află comuna Voila, ca proprietate a lui Thrul (Tatul?), fiulul lui Choru, *a temporibus jam, quibus ipsa terra Blachorum terra Bulgarorum existisse fertur.*

Următorii lui Thrul în Voila astăzi sunt familiile boeronale de acolo Șerban, Gabor, etc., după cum se află și în cele-lalte comune din țera Fogărașului numeroase familii boeresce, ce le descrie mai în special «Datele istorice despre familiile nobile române», publicate de mine, în două tomuri (Sibiiu, Tip. archid., 1892 și 1895). Din acestea se vede, că chiar și Sâmbăta a fost donată la anul 1432 prin Vlad-Vodă lui Roman din Voivodenii.

Numai una o nimeresce și Roesler, adevă că pe la anul 1290 n'a existat nici un Radu Negru-Vodă, și că o descălecure epocală a Fo-

gărășenilor peste Carpați la Câmpulung pe atunci nu s'a întimplat. Acésta o recunosc și eú, dar nu din motivele aduse de Roesler, și nici de frica vre-unui Ugrinus de pe atunci.

III.

Trecénd acuma la cestiunea migrațiunilor și descălecărilor române, trebuie să permit, că chronicarii români încă au avut slăbiciunea celorlalți chronicari din evul mediú, d'a îmbracă tradițiunile despre începutul staturilor române în aureola poetică a epopeelor obicinuite pe atunci mai la tóte națiunile.

Colegul nostru d-l Hasdeú a nimerit cuiul tocmai în cap, când a úis, că Statul Țării-Românesce n'a fost întemeiat vre-odată de un singur principe, ci e opera succesivă a mai multora, etc. (Introd. la Etym. magn. Romaniae, tom IV, pag. XXVIII).

La acéstă enunțiaune cutez și eú să adaog afirmațiunea, că migrațiunile Românilor peste Dunăre și Carpați, și vice-versa, au fost continue, începénd de la colonisarea lui Traian până în ziua de astăzi, când acésta se întimplă chiar și sub ochii noștri.

Totul, ce putem registră din aceste migrațiuni, se reduce la cestiunea, care dintre ele au lăsat urme istorice mai marcabile, și cu ce efecte epocale? și în fine ce cauze impulsive le-au pus pe acelea în mișcare?

Dacă luăm la sondare pretinsa migrațiune de la anul 1290 sub Radu Negru-Vodă, ce ne-o descopere cronica lui Const. Căpitanul, etc. apoi trebuie să reflectăm că, abstrăgénd de la împrejurarea, că pe atunci n'a existat nici un Radu Negru-Vodă, nu aflăm nici o cauză plausibilă, și nici un impuls probabil, ce ar fi putut pune pe Fogărășeni tocmai pe atunci în mișcare de emigrațiune cu grămada peste Carpați. Cel mult dacă economii de vite de pe atunci, ca și mocanii noștri de astăzi, treceau cu vitele lor la văratic pe munții Carpaților, și la ernatic pe câmpiile Dunărene până în Bărăgan, în bălțile Borcei, în Basarabia, Dobrogea, etc. și se reîntorceau periodic cu ele acasă. Dar aceste mișcări n'au fost acțiuni de întemeere a vre-unui stat.

Fotino pune migrarea Fogărășenilor cu Radu Negru-Vodă pe la anul 1241, ca urmare a invasiunii mongolice. Inșă, de óre-ce acéstă invasiune s'a fost întins nu numai peste Ardél, ci a trecut și în țera Ulaghiilor, locuitorii din șesuri și d'o parte și de alta s'au putut retrace spre vírfurile Carpaților până a trecut nevoia, dar o trecere a

lui Radu Negru-Vodă de la Fogăraș în Valachia pe atunci e cu atât mai puțin verosimilă, cu cât curînd după aceea aflăm pe la anul 1247 ca voievozii stăpînitori în stînga Oltului pe Seneslaă, iară în drépta pe Michail Liteanu.

Șincal, cu provocare la anonimul românesc și la inscripțiunile de la biserica Adormirii din Câmpulung, susține, că Radu Negru-Vodă, Ducele Fogărașului și Amlășului, a trecut Carpații mai înainte de anul 1215, când a zidit biserica numită.

Acéastă versiune mi se pare a se apropia mai tare de adevăr și e justificabilă prin constelațiunile politice și religioase premerse anului 1215.

Scim despre o parte, că frații Asan, din drépta Dunării, revoltându-se asupra lui Isac Anghel în anul 1186, au purtat cu Bizantinii mai multe răsbóie, în cari de câte-orî Români erau bătúți, d'atâtea ori se refugiau în stînga Dunării, unde, recrutând pe Români de la munții Carpaților și pe Cumanii din șesurile Dunărene, se reîntorceau și băteau pe Greci, până ce le succese a întemeia Imperiul Blacho-Bulgar.

Despre altă parte scim și aceea că, pe la mijlocul sec. XII, Sașii — sub scutul expedițiunilor cruciate — sosind în Ardél au colonizat între altele și terenul dintre Mureș și Olt, a Varos usque Boralt, ce mai înainte formă ducatul de Omlas, despre care voiú vorbi cu altă ocașiune mai pe larg.

Ba, de aci cu timpul, trecînd și peste Olt, au ocupat și din țera Fogărașului unele puncte strategice pe țărmul stîng al acestui riú, precum a fost Cârța — Kertz exemptam de Blachis, — Șercaia și altele, de unde apoi se explică influența regală tot mai intensivă și asupra administrării țerii Fogărașene și a celor-lalte districte românesce strîmtonite la munți.

Strîmtonirea acésta a Românilor spre munții Carpaților, unde populațiunea lor, împinsă de coloniștii Sași, a trebuit naturalmente să se îndeseze peste măsură și peste puțința d'a trăi acolo, iar despre cea-laltă parte frămîntarea, dospirea și formarea de state nouă la Dunăre, au dat cel mai plausibil, ba putem dice cel mai iresistibil impuls și cea mai bine venită ocașiune spre aceea, ca o parte din ei să trecă peste Carpați și să influențeze acolo o nouă ordine jurisdicțională.

Inscripțiunile de la biserica catedrală din Câmpulung ne-au păstrat un document prețios despre aceea, că biserica acésta, reparată de Mateiú-Vodă la anul 1636, a fost la început zidită într'adevăr de Radu Negru-Vodă la anul 1215.

Colegul nostru d-l Hasdeú are meritul d'a fi precizat seria ascendentă a Negrilor Basarabi până la Basarab-Ban (al lui Rașid), între

anii 1230—1241, în care el află pe Radu Negru-Vodă I. D-l Hasdeu însă, când află primele urme ale lui Radu Negru-Vodă pe la anul 1230, așa cred, n'a susținut nici de cum, că acest Radu Negru-Vodă n'a existat și n'a domnit și înainte de anul 1230. Și de óre-ce d-l Hasdeu a știut să extindă dominațiunea lui Alexandru-Vodă Câmpulungeanul de la anul 1350 până la anul 1365, adecă peste 55 de ani, cred că nimica nu ne împedecă d'a extinde și domnia lui Radu Negru-Vodă I peste anul 1230 în sus încă cu cel puțin 30—40 de ani, așa ca să ajungem cu el nu numai peste anul zidirii bisericii din Câmpulung din anul 1215, dar chiar și până la timpul fraților Asani, cari probabil au chemat într'ajutor în contra Grecilor chiar și pe Fogărășeni cu Radu Negru-Vodă, sau cu tatăl său Negru-Vodă în frunte.

O coincidență mai naturală a împrejurărilor, spre a constată un fapt istoric din evul mediu atât de sărac de documente, arare-orî ni se dă, ca cele premise, ce probéză cu destulă evidență descălecarea lui Negru-Vodă cu Fogărășeni la Câmpulung, pe la finele secolului XII sau la începutul secolului XIII.

Prin acésta nu vreau să afirm tot de-odată și aceea, că acest Negru-Vodă, îndată după descălecarea sa a cuprins tótă România. Consolidarea acestui stat sub un singur domnitor a urmat -- cum s'a șis -- numai treptat și succesiv.

S'a u dificultat inscripțiunile de la biserica cestionată din Câmpulung, ca apocrife, sub cuvînt, că înainte de anul 1366 n'a existat în România nici o mănăstire, apoi că inscripțiunile acelea fiind așezate numai posterior pe timpul reparării bisericii sub Mateiu-Vodă, la anul 1636, nu sunt basate pe documente contemporane cu zidirea de la anul 1215, etc.

Însă inscripțiunile acestea nu amintesc cu nici un cuvînt, că biserica zidită la anul 1215 ar fi fost vre-o mănăstire, și chiar Greceanu șice apriat, că la început a fost biserică de mir. Numai cu timpul a luat caracter și numire de mănăstire. De altă parte:

Inscripțiunea internă de la biserica din cestiu se provóca la : *«Cum scrie și în cărșile cele bătrine»*, pe cari cei-ce au reparat biserica la anul 1636 au trebuit să le fi vėđut, pentru că nu putem presupune o scornitură mincinosă de la ei, și cu atât mai puțin de la Mateiu-Vodă.

Dar chiar dacă n'ar fi existat nici un chrisov contemporan lui Negru-Vodă de la anul 1215, avėnd noi chiar și acum inscripțiuni contemporane pe bisericile zidite prin secol. XII și XIII, ale Sașilor din Ardél, dintre cari—cum spun chronicele—chiar și Negru-Vodă ar fi dus meșteri să zidescă biserica aceea din Câmpulung,—și mai vėđėnd

și aceea că chiar și pe cele-lalte biserici române, fie cât de vechi, se zugrăviau titorii cu numele lor, și cu datul fundării, trebuie să presupunem, că și biserica din Câmpulung zidită la anul 1215 a avut atari zugrăvitori, inscripțiuni, pomelnice, etc., pe cari cei de la anul 1636 le-au mai putut vedea pe ruinele bisericii surpate numai cu opt ani mai înainte, sau a le avea în prospătă memorie.

IV.

În nex causal cu reminiscențele de la Câmpulung, permiteți-mi să reflectez cu câte-vă cuvinte și la inscripțiunea genealogică a Monescilor din Veneția inferioară, gravată în piatră și pusă pe casa sa de Ionasc Mone, Protopop și Notar soborului mare din anul 1700. Genealogia familiei Mone de pe această piatră începe cu Grigorie Venețianul, Vistiernic al lui Negru-Vodă între anii 1185 — 1216, ceea-ce incide de minune cu timpul lui Negru-Vodă indicat mai sus.

Și această inscripțiune genealogică a fost dificilă din motive, că în ea se află o lacună chronologică între anii 1279 și 1390, și că acest Protopop la anul 1728, când a compus acea genealogie, anevoie a mai avut la îndemână documentele justificătoare din trecut.

Spre lămurirea acestor aparenții, trebuie să observ, că eu, carele la anul 1860 am decifrat, încât s'a mai putut, această inscripțiune de pe piatră cam deteriorată prin tempestăți, luând de pe ea și un facsimile, pe care apoi d-l Nic. Densușianu l-a reprodus în «Columna lui Traian», din anul 1883, pag. 175, am făcut următoarele băgări de seamă: Mai întâi mi-a bătut la ochi, că sculptorul a gravat anii chronologicii marginal, la începutul rîndurilor chiar și cu întreruperea cuvintelor, și cu rămânerea anilor îndărăt de persoanele la cari se refer, și că între rîndurile indicate cu anii 1279 și 1399 n'a mai avut unde să suplinescă săritura aparentă. — Alta că, pe când la începutul și la sfârșitul inscripțiunii, descendența persoanelor se indică cu cuvîntul *genuit*, de exemplu *Gregorius Venetus 1185 genuit Grigorascum 1216*, hic *genuit Gregorium 1250*, etc., — pe atunci de aci încolo, de la anul 1279 până la anul 1390 se continuă cu terminul *ex quo* (subînțelegîndu-se *descendunt*) *Mailat, filia Comana et II Gregorius, hi divisi*, etc., ceea-ce presupune cel puțin două sau trei generațiuni și o împărțire a moșiiilor între unchi și nepoți condisionali, cari suplinesc golul chronologic dificil.

Referitoriul la isvoarele, de cari s'a putut folosi Ionasc Monea la

compunerea genealogiei sale, pot da asigurarea din propria mea experiență, că familiile boeresce din ținutul Fogărașului păstrează cu scumpătate documentele avitice în sicrine depuse la seniorii lor, și le griesc ca Israiltenii sicriul cu legile lui Moise.

Intre acestea și acum se mai găsesc chrisóve vechi în original sau copie și traduceri legalisate, precum sunt: Chrisovul lui Mircea Vodă din anul 1392, prin care se confere boerilor Stanciu Egumenul și fratelui său Călin satul Scoreș; din anul 1400 boerilor Micu și Stoia satul Mundra; din anul 1417 boerilor Borcea și Călian Vadul Șercaii; mai departe chrisovul lui Vlad-Vodă II din anul 1432, prin care se confer lui Roman satul Voivodenii, Săsciori și Sămbăta; din anul 1437 lui Tatul, Ursul și Bera satul Mărginenii; apoi al lui Vlad III din anul 1452 dat boerului Stanciu Mailat din Dezsani, etc. Aceste și alte asemenea chrisóve vechi, scrise în limba paleoslavică, au fost revădute mai întâi prin căpitanul suprem al Fogărașului Paul Thomori, ajuns mai târziu Archiepiscop de Calocsa, căzut în bătăia de la Mohács, 1526, expedând despre ele sentințe aduse în scaunul de 12 boeri *juxta ritum et veterem huius terrae Fogarasiensis consuetudinem*, spre recunoscerea drepturilor exenționale. Intre ast-fel de sentințe aflăm și pe a boerilor Sandor de Vist, cu provocare directă la chrisovul original de la Mircea-Vodă.

Chrisóvele acestea vechi reținându-se se reînnoiau cu diplome nouă scrise în limba latină, mai târziu maghiară, sub titlul de *nova donatio*. Boerii erau datorii din timp în timp să-și continue arborele genealogic al familiei sale prin inquisițiuni la fața locului, că alt-cum cădea din prerogativele lor, numindu-se apoi *boeri căduși*, iar moșiile lor deveniau fiscale.

Intre ast-fei de împrejurări, stă afară de totă îndoela, că și Ionasc Mone a trebuit să aibă archivul familiei sale, din care a putut compila tabla sa genealogică.

Ce e drept, istoriograful e dator să examineze urmele istorice cu sonda criticeii celei mai severe, dar despre altă parte să nu cadă în patima scepticismului d'a dificultă cu orî-ce preț anticitățiile și tradițiunile naționale.

Tradițiunea despre Negru-Vodă e atât de înrădăcinată în memoria poporului nostru, încât negațiunile tuturor savanților din lume nu sunt în staro d'a le altera sau d'a le șterge nici în vecii vecilor.

Vox populi—vox Dei!

V.

După aceste excursiuni, reîntorcându-mă la firma discursului meu, regret că nu am putut ridica pe Ugrinus al nostru de la anul 1291 la însemnătatea unui erou romantic, a unui făt-frumos din povești, carele să vă cucerească admirațiunea!

A intrat și el în istoria Românilor ca Pilatus în Credo, dar parale—nu face!

Mulțumind pentru grațioasa paciență, cu care ați ascultat modestul meu discurs, vă rog să-mi păstrați binevoitoarea considerațiune și pe viitor!

Să trăească Academia Română!

VIXIT GRIGOR VENETUS ANNO DOMINI
 1185) GENEALOGIA AUTHEN
 TICA MONGOLICA
 GREGORIO VENETUS
 THESAURARIUS VAIVODAE
 NIGRO: A QVO DONATUS
 IV VALIBUS CŪ SILVIS ET
 CAMPIS: GEN. GRIGORASCUM
 A. 1216). HIC GRIGOR, EX QVO MAILAT FI
 1250) LIA KOMANA ET II GRIGOR HI DIVISI
 1279) M. IAN VAL KUTSULATA. K. II VAL. G. III VAL
 1390) VENEZIA ETRIVOLU SALSU SORT S
 GR. GEN. III GRIGOR KOMAN SZTOIKATHOM: DIVISI
 GR QVARTA INTEGRA SORTIT, GEN STEPHANU GR.
 1449) HIC SALAMONE (A MATRE MONE DICT:)
 ET STEPHANU MONE. SALAMON. GE MANMONE
 1499) HIC G. STEPHAN MONE II. HIC GEN VOIK
 MONE. HIC G. MANMONE. HIC GEN IOANE MONE
 EX QVO IONAS MONE V. VICAR, A 1728

ERECTO

S'au desemnat prin mine după însuși pétra ce se află pe casele cele vechi ale
 lui Ionask Mone în Veneția de jos.—Sign. aci a. 1860.— *Puşcariu*, Pretor.

Google

RĂSPUNSUL D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

LA

DISCURSUL D-LUI IOAN PUȘCARIU

Să fii bine venit între noi, dorite colegă!

Cerusem eu însumi și sunt fericit de a te saluta din partea Academiei Române. Această plăcută sarcină o îndeplinesc pentru a doua oară. Prima dată, sunt acum 20 de ani, răspunsul acl la discursul de recepțiune al lui Ion Ghica; astăzi, cu aceeași venerațiune și cu aceeași dragoste—dragoste nefățarnică și venerațiune neslugarnică—răspund lui Ioan Pușcariu.

Ca și D-ta, Ion Ghica era om de litere și bărbat politic tot-odată. Ion Ghica lucrase aici între noi, și de aceea ne este nouă mai bine cunoscut. D-ta însă vii de dincolo, din miadă-nóptea némului românesc, unde lupta contra intemperiilor de tot felul este mai grea și cerul e adesea mai întunecos decât la noi, acolo ai muncit și de aceea nouă ăstora ne ești mai puțin cunoscut. Mulți nu știu la noi, că Pușcariu a fost și poet, cântând «Strugurii» și «Mărul», a fost și naturalist în «Considerațiunii despre timp și spațiu,» a fost și filolog, și publicist și... și nu este de mirare într'o națiune tânără încă. În adevăr, într'o civilizațiune bătrână toate ramurile culturii sunt de mult așezate solid pe nise base definitive, ast-fel că fie-care ramură înfățișează o specialitate vastă, suficientă ea singură pentru avîntul unui geniū orî cât de puternic. Nu așa este la începutul unei noue civilizațiunii, unde nimic nu e pregătit de mai înainte, toate sunt în așteptare, toate sunt de dorit, și iată de ce acolo talentele mai energice, unele mai bine, altele mai rău, se apucă de toate, dornice de a deschide toate ușile viitorului. În Germania actuală un Leibnitz s'ar fi distins într'o singură

specialitate; la debutul însă al științei germane, Leibnitz a trebuit să fie și filosof, și matematic, și filolog, și istoric, și jurist, adică nu un specialist, ci multi-specialist de nevoie. Talentele diferă între ele, unele mai mari, altele mai mici, dar principiul este același. România n'a avut pe uriașul Leibnitz; a avut totuși pe o tréptă modestă pe un Asachi sau pe un Eliade, cari au fost siliți a se viri în tóte, scotocind pretutindenea. Eú nu acuz dar pe Pușcariu de a fi scris versuri sau de a-și bate capul cu probleme ortografice, ci din contră: îl justific pe de o parte, pe de altă parte constat marea vivacitate a inteligenței sale.

Noul nostru coleg este un Ardelén, Ardelén în tótă puterea cuvîntului, condiscipol cu Bărnuz și cu Papiú, și tocmai aci îi stă importanța lui, căci nimenea mai bine, prea puțin d'o potrivă, au brodit adevăratele nevoi ale Ardélului, fie în politică, fie în știință.

Ca om de acțiune, d-l Pușcariu a înțeles și a propagat prin propriul său exemplu, că politica cea mai sănătósă și cea mai sigură pentru frații noștri de dincolo este de a birui pe dușmanii prin cultură. O probă îmi ajunge. Pus în capul unei fundațiuni, anume a Macedonénului Gozsdu, d-l Pușcariu a rădicat fondul de 92 mii florini la aproape 3 milioane de franci, din al cărora venit se dă astăzi vr'o sută trei-deci de stipendii anuale la studenții săraci români.

Ca om de știință, d-l Pușcariu a priceput că la Români de peste Carpați multiseculara luptă contra elementelor cotropitoare, vigoarea de rezistență și vitalitatea din ce în ce mai sporindă, se întemeiază de la început pe instituțiunea kinezaturilor, pe existența unei nobilități naționale, pe o aristocrație curat românească, după cum a fost și la noi cești de la Dunăre. Fără o boierime pămîntenă ca simbură, ca rădăcină, fără o asemenea boierime, o democrație națională nu se poate naște, ci se va desvoltă numai dóră un cosmopolitism democratic. Cele două volume, cuprinzând documente în mare parte descoperite de însuși d-l Pușcariu, despre familiile nobile române de peste Carpați, aruncă o viață nouă lumină asupra istoriei Româniilor de acolo; și unicul regret al meu este că nu se publică mai curînd alte tesaururi documentale, culese tot de iubitul nostru coleg în curs de un semi-secol și mai bine.

Dar ce ȓic eú despre *semi-secol!* când d-l Pușcariu e aproape octogenar, póte mai veteran decât noi toți cei-lalți din Academie. Și profit de această împrejurare a vârstei, venerabile d-le Pușcariu, profit, pe de o parte pentru a-ți ură mulți ani de activitate ulterioară pe aceeași cale, pe de altă parte pentru a stigmatiza aci acea nouă direcțiune a junimii actuale ȓise române, care cãrtesce ne 'ncetat contra bătrânilor, unii asasinând babele din teorie, alții din teorie colomniând

pe moșnegi. Noi ăștia, moșnegii, și suntem cam mulți în Academie, să ne răsbunăm: să ne răsbunăm binecuvântând tinăra generațiune și dorindu-i să ne întrecă. Dacă noi am făcut prea puțin, de! cu atât mai lesne va fi întrecerea pentru urmașii noștri, pe când noi, inițiatorii, din nenorocire, nu aveam pe cine să întrecem, trăgând brasă prin țelină.

Încă odată, să fii binevenit între noi, moșule Pușcariu, acela care la 1848 ți-ai căpătat numele de *stegar al Românilor* pe câmpul Libertății de la Blaj!

Google

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIV.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

A LUI

I O N G H I C A

DISCURS ROSTIT LA 5 (18) APRILIE 1902

ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. CONSTANTIN I. ISTRATI

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. ȘTURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCU

16. STRADA DÓMNEI. 16

1902.

Google

Am. Sp. Co.

2 August 1866 - 1867 Ap. Te. 22.

—

Samuel Johnson

12 August 1816—1897 Aprilie 22.

Am avut marea onoare a fi ales membru al acestui Institut național, care are menirea de a întrupa cugetarea înaltă și munca intelectuală a némului românesc, în ședința de la 7 Aprilie 1899.

În curînd deci se vor împlini trei ani de la această dată memorabilă pentru mine, și cu toate că Statutele nu prevăd un termen pentru a indica un maximum de timp, de care să pótă beneficia noul ales, spre a se presintă în mod oficial în fața colegilor săi -- omisiune ce póte ar trebui completată --, cred totuși că cel mult un an ar puté fi acordat, în acest scop, recipiendarului.

Eü am depășit deci acest termen, și culpa mea este cu atât mai mare, cu cât singur în gând imi indicasem altă linie de purtare.

Încep prin urmare a mă recunósce vinovat și a cere să fiü ertat.

Împrejurări independente de voința mea m'aü făcut ca, aprópe doi ani, să nu fi putut găsi timpul necesar, pentru a alcătui o lucrare, care să fie mai demnă de domniile-vóstre, Domnilor Colegi.

Îndată însă ce am avut timpul necesar, am căutat să mă conformez prescripțiunilor Statutelor nóstre.

Să-mi permiteți, cu această ocasiune, a face o mică digresiune, pe care o cred necesară.

Cel ce a făcut Statutele nóstre la 1879, de sigur, s'a inspirat de practica lucrurilor de la Academia francesă. Academia francesă are însă secțiunile sale cu totul separate, deosebindu-se între ele chiar și prin modul de a proceda la primirea oficială a membrilor lor.

Ast-fel pe când alesul Institutului Franciei -- adecă al secțiunii de științe -- iea parte la ședințe fără nici o introducere oficială, colegului său ales la secțiunea suroră, aceea a Academiei francese propriü díse -- adecă la partea literară și istorică -- i se face primirea cu forma solemnă.

Diua în care noul primit își pronunță cuvîntarea este o sêrbătóre pentru toți cei ce-l ascultă, un eveniment pentru toți cugetătorii de pretutindenea.

Și e firesc să fie ast-fel.

Cum voiți d-vóstre, ca un matematic, un fisician, saú un naturalist, presintându-se la o ședință de asemenea natură, să fie nu numai pri-ceput, dar și urmărit cu plăcere în cestiuni ce pot fi de ordine supe-rióră, ca sciință, dar cari mai în tot-deauna sunt cu totul speciale, aride, saú greóe, pentru atențiunea publicului mare ! Ast-fel de cestiuni pot fi presintate publicului cel mult sub forma de vulgarizare, dar vulgarisările nu pot avé caracterul unor discursuri de recepțiune academică.

Ar resultà dar ca membrii secțiunii sciințifice și de la noi să nu se presinte în fața domniilor-vóstre decât ca în Francia, fără nici o formalitate specială.

Cum am rămâné atunci cu cerințele art. 25 al Statutelor Academiei nóstre, care prevede că :

«Recepțiunea solemnă a membrilor Academiei se face prin lectură în public, din partea noului ales, a unui operat original, relativ de preferință la o ramură óre-care a desvoltării naționale.»

S'ar pără chiar, că membrii secțiunii de Sciințe, din acest punct de vedere, se presintă óre-cum pe o scară de inferioritate față cu colegii lor de la Litere și Istorie.

La Academia francesă, forma cuvintării recipiendarului este tot-deauna admirabilă, și dacă nu tot-deauna întâlnim persóne de valórea lui Renan, Taine și alții, ale căror cuvintări au făcut epocă, adesea chiar nemuritori de mâna a doua se fac interesanți, dacă nu prin cuge-tările și vederile lor originale, cel puțin prin forma îngrijită în care fixéză trăsăturile vieții și lucrările membrilor pe cari I-au înlocuit.

Multe din aceste biografii sunt clasice.

La Institutul Franciei, acestea se fac de Președinte și de Secretarul perpetuu, după mórtea colegului lor. Berthelot a făcut ca Secretar perpetuu biografii, cari au eternizat figurile multor savanți francesi, puind în evidență și vastele sale cunoscințe, precum și frumoșele sale merite literare.

Prin urmare, cerințele art. 25, pentru cei de la Sciințe, ar puté fi interpretate în sensul de a ni se permite să vorbim despre membrul ce ne-a precedat.

Ilustrul meu predecesor, Ion Ghica, a înțeles lucrul tot ast-fel. Dar fiind-că scaunul său, în sinul acestei Academii, nu mai fusese ocupat înaintea sa, el se presintă cu biografia lui Ioan Câmpineanu.

Điceam mai adineaori, că modul de primire de la Academia francesă

ar păré că constituie o stare de inferioritate pentru cei de la Științe. Astăzi însă se știe de toți, că oamenii de știință au adus servicii neprețuite omenirii, chiar în ceea ce privește seninătatea și înălțarea gândirii, pe terenul sintesei abstracte, al cercetării cauzelor și legăturii efectelor, al filosofiei, cu un cuvânt, unde ei și-au dat contingentul lor însemnat. Acei din membrii Institutului Francez cărî, ca Berthelot, Bertrand și Pasteur, au fost, în același timp, și membri ai Academiei franceze, au dovedit-o în de ajuns, prin cuvîntările lor, acolo.

Discursurile lor în sînul Academiei franceze și în genere ale tuturor oamenilor de știință, cărî aparțin și Institutului Francez, au avut totdeauna un farmec deosebit, o neuitată originalitate de cugetare.

Ele au desvélit, pe lângă cunoscînțele lor generale, pe lângă vederile lor profunde, și o parte isvorită din frumusețea științelor pozitive. Acesta face ca concepțiunea omului de știință să îmbrățișeze orizonturi ce scapă omului numai de litere.

Vederile fisicianilor ating, în ce privește viața pămîntescă, idei utile transformării în bine a omenirii, iar în ce privește viața universală, ele fac să se trecă cu mai multă siguranță și în mod mai convingător de la atom și legile ce-l conduc la infinit și legile universale — de la suflet, scînteie divină, la acel tot, pe care omul de științe îl simte mai bine ca orîși-cine —, tot, pe care-l admiră și urmărește în opera sa grandioasă, fără ca să-l pótă pătrunde creierul nostru — cel puțin în conformațiunea lui actuală — creier, care este organul limită între om și univers, între suflet și Dumnezeu!

În așteptarea unor învățați superiori, pe cari-i doresc din tot sufletul pentru binele némului românesc și cari vor face, la intrarea lor în sînul Academiei Române, ceea ce a făcut un Bertrand sau un Pasteur în sînul Academiei franceze, ridicând adecă cugetarea, întărind credința și înălțând sufletele, dați-mi voe mie astăzi, Domnilor Colegi, să vorbesc despre Ion Ghica, pe care am avut onórea a-l înlocui în sînul acestei Academii.

Pentru a mă conforma cu totul prevederilor art. 25, presint cu această ocaziune și un memoriu științific, care cuprinde rezultatul ultimelor mele cercetări în chimie, cercetări cărî, dacă nu ar câștigă nimic prin a fi cetite în ședința solemnă, vor înfățișa, sper, óre-care interes pentru cetitorii speciali ai lucrărilor de știință din Analele Academiei noastre.

A vorbi despre Ion Ghica, recunosc de la început că este foarte greu.

O adevărată biografie a unui om ce, prin munca și activitatea sa, depășește pe semeni săi, se face rar în mod exact și adevărat. Biografia nu se mărginește numai în a înscrie cronologicesc faptele și lucrările produse și nici chiar a face, mai mult sau mai puțin, critica lor. Activitatea omenescă fiind determinată de două cauze: pornirea personală, aceea care pleacă din însușirile persoanei noastre, și mediul social în care trăim, pentru care și adesea contra căreia a luptat ea, — adevărata biografie trebuie să-și dea seamă de amândouă aceste cauze.

Biograful trebuie să înțeleagă epoca celui pe care l studiază, să înțeleagă sufletul aceluia, să fie imparțial în judecare, exact în observațiune.

Ion Ghica a putut face o biografie în sensul de mai sus, și el a pus inimă și devotament în a descrie și justifica viața contemporanului său Ioan Câmpineanu, al cărui amic fusese.

Pentru mine însă greutatea este mai mare, din cauză că nu numai n'am avut fericirea de a fi fost amicul lui Ion Ghica, dar abia m'am întreținut cu domnia-sa în câte-va rânduri.

Cu toate că a părăsit viața pămîntescă numai la 22 Aprilie 1897, totuși Ion Ghica se retrăsese cu mulți ani mai înainte la Ghergan unde, din cauza vârstei înaintate, trăia retras, mulțumindu-se a asculta cele ce i se citeau — adesea din operele lui Hurmuzaki publicate de Academie — îngrijit și înconjurat cu iubire de distinsa sa soție și de familie.

O bună parte din viața sa nu trăise în țară, fiind între 1881—1888 reprezentantul țării la Londra; iar mai înainte de războiul Independenței, diferența de vîrstă, de ocupațiunii și de situațiune socială și politică, ce există între d-sa și mine, nu erau din acelea ce puteau a mă apropia de acest om, pe care din nenorocire îl cunoșteam, la acea dată, mai mult după articolele calomnioase ale unei prese pasionate, decât după scrierile sale, pe cari am început a le citi numai cu puțin înainte de 1880, pe când lucram la «O pagină din Istoria contemporană a României».

Pe urmă, dificultatea alcătuirii biografiei lui Ion Ghica se mai îngreunază și prin alte împrejurări: El s'a născut la 12 August 1816 în București, și a trăit în epoca renascerii și a constituirii Statului românesc, în mijlocul atâtor frământări, atâtor lupte, atâtor năzuințe și dorințe sfinte, și atâtor obstacole greu de învins, înăuntru și în afară!

Istoria nemului nostru se poate împărți în 3 mari epoce: Prima admirabilă, împunătoare, presintându-se în cea mai splendidă lumină de

credință, de voință, de propășire și rezistență: este fasa sa de viață de sub domniile pămîntene din epoca Basarabilor și Mușetescilor. Tot trecutul nostru de fală, de mărire, de glorie, aparține acestei epoci.

Românii s'aũ istovit în urmă, în luptele lor cu creștinii vecini, cari nu-i înțelegeau și-i pismuiaũ; iar pe de altă parte în luptă cu hordele Tătare și Musulmane, făcînd un stăvilă din pepturile lor, transformînd țera în timp de 2 secole într'un locaș de suferințe, la spatele căreia Europa putea să trăescă liniștită și să prospereze.

Ast-fel începũ epoca a doua de quasi agonie a acestuĩ nẽm, ce dură tot timpul domniilor Fanariote și pe care putem s'o oprim în primul pătrar al vẽculuĩ XIX, la Lazăr și Tudor.

1816 și 1821, condeii și spada, voința hotărită a unuĩ nẽm de a trăi, afirmându-se prin cultură și prin forță, alcătuesc hotarul dintre cãderea și ridicarea Românilor!

De la aceste date și pãnă la 1877—78, ultima fasă a renasceriĩ nõstre, în ce-vă mai mult de o jumătate de secol, noi Români am făcut enorm și trebuie să constatãm acẽsta cu fală, aducẽnd mulțumiri proniei ceresci.

Acẽstă epocă de mișcare, de lupte, de sacrificii și în fine de biruință, în alte țeri, aũ fost multe.

Neapãrat cã, veniți mai în urmă, am profitat de experiența și de faptele câștigate prin munca altor nẽmuri.

Prin acẽsta Europa cultă și-a plătit însă, fără a se gândi, datoria sa de onóre către noi, cari stătusem vẽcuri întregi ca zid de apãrare la Dunăre. Totuși trebuie să nu uitãm nici odată, cã ori-cãt datorim culturii occidentale, ori-cãt datorim Dreptuluĩ giĩșilor, înscris odată pe stẽgul surorii nõstre Francia și memoriei, scumpă nouă, a lui Napoleon III, ori-cãt am cãutã să fim de modești, viața nõstră de popor o datorim în primul rind voinciei și vînjoșiei nẽmuluĩ nostru.

Dumnedeũ ne-a ajutat, lui înainte de tóte, în acest templu al Românilor, să aducem mulțumirile nõstre!

Iată în ce epocă a trăit Ion Ghica, iată greutatea ce întîmpinã acela ce voesce a descrie viața sa.

Om fericit! Lẽgãnul sãu il vedem cu ochii minței, în acea vreme de întunecime, de umilință, de jaf și siluire, epoca Cãrjaliilor (1), în

---

(1) •Pãnă la 1826, Cãrjalii făceau incursiuni prin țerã și veniau pãnă la barierele Bucureștilor tãind și pãrjolind. Ion Ghica, *Scrisori către Alecsandri*. Introducțiune, pag. V.

care Semi-Luna ne luminează și Fanarul ne dădea legi, în care nu mai existați Români politicești; epocă, în care sentimentul național se mai păstră dăr în doine și balade, în cântece și suspine, și abia în câte-vă inimă alese.

Pruncul crescând găsește prima școlă nouă românească; ideia națională câștigă teren; domniile pămîntene renasc; un început de armată românească face ca frunțile să se ridice și inimile să se înalțe; Semi-Luna apune pe ți ce merge, sub influența rașelor binefăcătoare ale culturii occidentale, ce pătrund până la noi și cară ne înviorăză de odată cu redeşeptarea sentimentului național și cu amintirea faptelor mărețe ale trecutului nostru!

Țările se unesc, Universitățile se întăresc și prosperă, o epocă nouă de stabilitate și de bună îndrumare începe după 1866; Vulturii stégurilor noastre înaintăză falnic spre Plevna și Vidin sub bărbătesca și înțelepta conducere a M. Sale Regelui; lanțurile sunt rupte și ceea ce Eroii și Părinții nămului doriau atât de mult în sufletul lor se realizează în parte.

Un popor de sine stătător, un Regat nou, România, se înscrie în *statul civil* al planetei noastre, și Ion Ghica, spre apusul vieții sale, are fericirea de a o reprezintă — ca Ministru Plenipotențiar la Londra. Ce fericită generațiune aceea din care a făcut parte el!

Dacă copil, pe la 1862—64, învățând lecțiunea mea de Istorie, plângeam de durere și umilință și în dorința, tot de odată, de a vedé țera mea liberă, ce a trebuit să se petrecă în inimă acestor ómeni, cară copilărise la începutul secolului, când ți se spunea că ești Român, ca o insultă numai, și când umilințele de tot felul erau hrana ășnică a acestui nēm!

Cu mândrie, omul ce a văđut atâtea fapte disparate și importante, povestitorul neîntrecut, le enumără în modul următor:

«Am văđut pe Baș-bešli-aga părăsind casarma beilicului și eșind cu trupele sale pe la bariera Șerban Vodă, pe când pe la bariera Moșilor Generalul Roth intră în Bucuresci cu avangarda rusăcă.

«Am văđut țera guvernată de Pahlen, de Zaltuchin și de Kisselef cu Bărzof și cu Pazarnicul.

«Puncam nóptea urechia pe pămînt la Ghergană, și numărăm tunurile cară băteaă Silistria.

«Am pomenit domnia lui Grigore Vodă Ghica și pe a frate-său Alexandru Vodă, domnia lui Bibescu cu Căpitan Costache Kehaia, ucenicul și imitatorul Pazarnicului.

«Pe atunci scriitorii cancelariilor se ășeau *Piscri*, șefii de serviciu *Na-*

cialnici, masă sau biuroū se numia *Stol* și șeful de masă *Stol-nacialnic*; scriptele cancelariei se numiau *Ciornă, Sprafcă, Otnoșenie, Pricaz și Sdelcă*; ofițerii se numiau *Prapurecici, Porucici, Polcovnici și Pot-Polcovnici*.

«Slavismul își încercă conchista prin biurocrație și prin armată, precum odinióră o încercase prin biserică cu *blagoveștenie, preobrejenie, blagoslovenie, bogoslov, zlatauz, pristol și denie*.

«Am asistat la înființarea Societății literare și a societății «Frăția» și la răscularea de la 1848.

«Am vădut indoita alegere a lui Cuza Vodă, proclamarea Unirii-Principatelor și lovitura de Stat.

«Am asistat la nóptea de 11 Fevruarie, la plebiscitul lui Vodă Carol de Hohenzollern, apoi la declararea Independenței României și a Regatului și la încoronarea Regelui Carol I. . . » (1).

Iată vieța sa !

Față de un specialist, care tótă vieța sa a muncit într'o singură direcțiune, biograful se póte mântině a-i caracterisă activitatea și opera. Față de Ion Ghica care, pe lângă Asachi, este al doilea enciclopedist al némului nostru, biograful într'un discurs de recepțiune simte nevoia de a se mărgini.

El a fost profesor de matematici, de geologie și de sciințele economice la vechia Academie din Iași.

Tóte cunoscințele umane în clasificățiunile clasice, datorite lui Auguste Comte sau lui H. Spencer, sunt cuprinse între aceste trei ramuri.

Tóte scrierile sale se resimt de acéstă educațiune sciințifică, pozitivă.

Neapěrat că în aită țéră inginerul Ghica ar fi lăsat în urma sa tratate precise, proceduri nouě și un nume ilustru în sciința pură și a ingineriei de mine.

Ce voiți însă când, întors la 1841 în țéră, el nu găsi decât abiă un început de școle și o desăvârșită lipsă de mișcare culturală sciințifică.

Am cunoscut o altă ilustrațiune românescă, scumpă memoriei nóstre, pe Bacaloglu, pregătit cum nu am avut încă un al doilea pe terenul sciințelor pozitive, de óre-ce făcuse cercetări originale, atât în matematici, cât și în fizică și chimie.

Importantele publicațiuni străine de pe vremuri, de matematică (2), fizică (3), și chimie (4) conțin numeroase lucrări, datorite activității sale.

(1) Ion Ghica, *Scrisori către Alecsandri*. Introducțiune, pag. XVIII.

(2) *Schlömilch's Zeitschrift für Mathematik und Physik; Grunert's Archiv der Mathematik und Physik. — Les mondes.*

(3) *Poggendorff's Annalen der Physik und Chemie*, din Berlin. — *Cosmos*, par l'abbé Moigno.

(4) *Erdmann's Journal für praktische Chemie.*

Bacaloglu însă mai are meritul că, reîntors în țară, se ocupă numai cu științele. El sosi în București, 20 de ani după Ghica, și cu toate acestea mediul, la 1861, era încă atât de puțin priincios științelor, în cât el era atât de izolat, de neînțeles și de puțin ajutat, că an cu an se poate observa descurajarea lui — ceea ce am dovedit în biografia ce l-am consacrat — și acest om, care ar fi putut fi o glorie a orî-cărui nēm, sfârșese prin a face articole de vulgarizare!

Ce putea dar să facă Ion Ghica cu 20 ani mai înainte, la 1841?

Neavînd pregătirea cu totul științifică, pe care o câștigase Bacaloglu, fiind însă superior acestuia prin o cultură mai variată, el înțelese îndată ce-l rămîne de făcut și arcul său avînd mai multe săgeți, le întrebuiță pe rînd, pentru a aduce serviciu, când pe cîmpul cultural, când pe cîmpul luptelor politice sau pe acel al îndrumării cestiunilor sociale și economice.

Ion Ghica fu un pionier din cei mai importanți al renascerii noastre culturale, sociale, politice și naționale.

Activitatea lui apare în acea epocă, despre care d-l Hasdeu cu drept cuvînt dicea în sinul acestei Academii:

«Într'o civilizațiune bătrână, toate ramurile culturii sunt de mult așezate solid pe nisele baze definitive, ast-fel că fie-care ramură înfățișează o specialitate vastă, suficientă ea singură pentru avîntul unui geniū orî-cât de puternic. Nu așa este la începutul unei noue civilizațiuni, unde nimic nu e pregătit de mai înainte, toate sunt în așteptare, toate sunt de dorit, și iată de ce acolo talentele mai energice, unele mai bine, altele mai rău, se apucă de toate, dornice de a deschide toate ușile viitorului» (1).

Iată de ce în numărósele sale volume găsim de toate, căci nu se putea alt-fel din partea unui om, care a fost inginer de mine, profesor de matematică, de științe și economie politică, revoluționar și exilat, Guvernator al insulei Samos, Ministru și Președinte de Consiliu, membru și în mai multe rînduri Președinte al Academiei Române, istoric și arheolog, scriitor neobosit și variat, director general al Teatrelor, mare proprietar și agricultor, Ministru plenipotențiar și descendent al unei familii cu trecut și nume în această țară.

Mai rămîne încă, el care a introdus alfabetul român în școle și administrațiune și care a scris atâtea pagini admirabile, să fie studiat și din punctul de vedere literar, ca unul din cei mai distinși prosatori români.

(1) Răspunsul d-lui B. Petriceicu-Hasdeu la discursul d-lui Ioan Pușcariu, veđi: Discursuri de recepțiune. XXIII. *Ugrinus*, 1291, de Ioan Pușcariu, București 1901.

Adăogați la acestea pe omul politic și pe marele patriot și veți vedea cât e de vast câmpul activității sale.

Fiindu-mi imposibil ca să ating toate aceste direcțiuni, într'un timp așa de scurt, mă voi opri mai mult la omul de știință.

Ghica studiază cu succes la școala de Mine și la Școala centrală din Paris, urmând și cursurile de fizică și chimie la Sorbona, în acel moment în care Capitala Franței avea pe Gay-Lussac, Regnault, Ampère, Thénard, Dumas, Arago și atâția alții; și pe când Liebig din Bavaria și Humboldt din Prusia se duceau să se inspire la Paris, la urmașii lui Lavoisier.

Întors, el se gândi îndată la avutele mine de sare de la noi, prezentând un proiect de exploatare ce nu fu admis, salinele noastre fiind atunci arendate.

În luptă cu prejudecățile, fu nevoit a se duce la Iași, unde un om superior, Nicolae Suțu, îl numi profesor la Academia Michailénă. Cursul său era urmat și de persoane străine școlii și nu avea ca rival decât pe Kogălniceanu, în splendidul său curs de istorie.

Ca organizator al școlilor, el fu primul, care în publicațiunile:

Însemnări asupra învățaturii publice, încă de la 1844; (1)

Programul școlilor pentru partea literară, istorică și filosofică a învățămîntului secundar, dat la 1844 lui Alexandru Balș, «Epitrop al învățăturilor publice în Moldova» (2);

Epistola, care e un adevărat studiu, către redacțiunea *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din Brașov, din 1847, *relativă la reorganizarea învățămîntului în Moldova*; (3)

Convorbiri economice, două volume, etc., se ocupă de această chestiune serios, vedu limpede de la început și indică mai cu deosebire cum trebuie să fie învățămîntul nostru primar.

Să mă opresc puțin la această parte, de ore-ce ea mă interesază mai mult, pe lângă partea științifică, care va constitui fondul acestei lucrări.

Ast-fel în primul său studiu de la 1844, Ion Ghica spune că:

«Ar fi foarte îndrăzneț să pretinzi, ca aceste câte-vă fețe să slujescă de o sistemă de învățatură publică în Țările românești; însă *șinta mea va fi nimerită, dacă ore-carî idei aruncate de timpuriu încă ar*

(1) *Foaie științifică și literară*. Anul I. 1844 (Studiu neterminat prin suprimarea foii). No. 2 din 16 Ianuarie, No. 3 din 23 Ianuarie, No. 10 din 12 Martie, No. 24 din 25 Iunie, No. 25 din 2 Iulie.

(2) Studiu foarte amănunțit publicat în *Foaie pentru minte*, etc., No. 43, 44 și 45 din 1847.

(3) Și răspuns la un articol semnat I.I. (de sigur I. Ionescu), N. 31, 32, 33.

puté sluji de vađa celor ce cărmuesc învăătura publică la întocmirea unei organizații mari și largi, care să fie locul și lor monument mare și de veșnică slavă...» (1).

Nu pot de asemenea, față cu acei ce ved încă un bine în învățămîntul primar uniform, la orașe și la toate satele, să nu reproduc următoarele din lucrarea lui Ion Ghica. — Cum să avem aceleași programe, să cerem a se îndeplini aceeași lucrare, când la țeră, de regulă, avem un singur profesor pentru cinci clase. — Săténul nostru nu va poté aprecia nici odată atențiunea, de lăudat de alt-fel, a acelor ce-î dau *în formă* o școlă ca la oraș, dar el le ar fi de sigur mult mai recunoscător, dacă le-ar da ceea ce *le trebuie* copiilor lor.

Iată în esență programul său :

«Învătura în aceste școli trebuie să îmbrățișeze numai părțile cele mai însemnate și mai de căpetenie, precum sunt : cetirea și scrierea, religia, calculul și muzica vocală. . .» (2).

Iar în urmă, el crede necesar a se trece la un învățămînt mai utilitar și în raport cu nevoile sătenilor, neuitând bine înțeles partea educațiunii sufletesci, pe care o arată cât e de utilă :

«Odată ce tinerii ar fi câștigat mecanismul cetirii și al scrierii, s'ar da în mâinile lor ca exerciții la cetire cărți cuprinzătoare de articolele legirilor noastre, cari să le arate îndatoririle lor către Stat, și datoriile reciproce ce sunt între locuitori și proprietari ; cunoștințe de religie, de morală și de agricultură. *Ce mai bună învățatură morală, ce mai bună filosofie decât creștinismul? Cât nu s'ar îmbunătăși starea inimii și a gândului țeranului printr'o cetire bine tălcuită a Evangheliei și a Bibliei ! Cât nu s'ar înalță ideile lui prin ore-cari cântări (psalmuri) din cele mai alese ale lui David ?*

«Starea lui materială s'ar îmbunătăși prin cunoștințe de agricultură ce ar poté afla în cărți și publicațiuni elementare de agricultură ; duhul lui mai deștept ar cercă nouă întreprinderi.

«Un orator de slăvită memorie, într'un raport de la 6 Florial anul al 10-lea al Republicei Franceze, dice : «Cer ca una din cele dintâi cărți, cari se vor da în mâinile copiilor de la țeră, să le dea cunoștințe agricole, nu voi dice folositoare, dar neapărate. Ore-cari icone scose pe tipar de lemn în capul fie-cărei lecții ar împironi băgarea lor de sémă ; stampe de câte deuce centime (deuce parale) puse pe pereții școlilor, înfățișând cel mai bun plug, grapele cele mai cuviincioase, un copaci roditor bine tăiat, un stup bun și cele-lalte.» *Aceste cuvinte dise pentru Franța, care în totă vremea s'a bizuit*

(1) *Foaie științifică și literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 9.

(2) *Ibidem*, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 186.

a fi o nație tot de odată agricolă și manufacturială, se aplică cu atât mai bine la noi, cari nu putem și nu trebuie să fim multă vreme încă, câte-vă vécuri pôte, decât o nație numai agricolă.

«Adăogând la învățăturile de mai sus cunoscințe de facerea contractelor și de chipul de a ține o carte de cheltueli și venituri, țeranul ar primi o învățătură destulă pentru comerțul vieții lui. Aceste învățături s'ar puté face fórte lesne în trei ani; copiii ar merge la școlă între vârsta de 7 și 10 ani și doi ani încă să se mai exerciteze, vîrstă până la care părinții nu se pot sluji de dînșii. *Așà nici un copil nu ar ajunge în vîrsta de dece ani fîră de a fi îndeplinit aceste cunoscințe; pe urmă s'ar ține, ca să nu uite ceea ce a învățat, cu publicații estine și folosite trebuințelor și împrejurărilor. Li s'ar da o fôie periodică, care să cuprindă cunoscințele elementare de metodurile cele mai bune și descoperiri nouè în agricultură, și numai acele cari pot să se aplice și la noi; deslușiri și povățuirî la interesele țărănesci; table de prețurile ce au grânele în deoschitele târguri, produsele cari se caută mai bine, în acea vreme, ș. c. l., atunci instituția foilor sătesci din Moldova și Valachia va puté luà adevăratul duh ce trebuie să aibă și misia lor este mare.» (1).*

Câte vederi juste! ce om practic! inspirându-se de nevoile noastre și numai de starea noastră reală! *Aceste sfaturi sunt absolut și acum — din nenorocire — de actualitate.* Mă întreb numai, unde am fi fost noi, dacă aceste idei se realisaù de la 1840? De sigur am fi fost în o stare de necomparat mai înfloritóre și astăzi România ar fi fost considerată pe dreptate: Belgia Orientului.

Maî găsim încă *urmălcerele*, pe cari nu mă pot împedica de a le reproduce :

«Sâmbăta după amiazi li se tâlcuesce Evanghelia, care are să se cetéscă a doua zi la leturghie. . .» (2).

și de asemenea :

«Doué lecții pe săptămână pentru o cetire *dintr'o carte, care trebuie să fie tovarăș nedespărțit al vieții lor în care se află povățuirî asupra metodei celei mai obișnuite și celei mai cuviinciose de agricultura țerilor românesci și pentru acesta ar trebui să ne povățuim mult de la Ardeleni, la cari agricultura a luat o mare dezvoltare; cunoscințe despre măsurile întrebuintate în Principate și despre măsuratul pămîntului, adică împărțirea în fâlcî, în pogône, prăjinî, etc. Ore-cari părți din Biblie, din David și din Evanghelie;*

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 11.

(2) *Ibidem*, No. 10 din 12 Martie 1844, pag. 74.

ilei lămurite despre îndatoririle reciproce între locuitori și proprietari; datoriile către Stat; drepturile țeranului, etc. . . (1).

«Sau dacă unii cunosc vre-un meșteșug, precum rotăria, dogăria, etc., să se pótă indeletnici la dînsul în acele césuri. . . » (2).

Iată ce cugetă el despre aceste școli și cât regret că sfaturile sale nu ne-au atras mai multă atențiune, ca programele străine, pe cari adesea le-am copiat în mod copilăresc.

În ce privesce alegerea profesorilor sătesci, Ion Ghica cugetă în modul următor:

«Acești profesori să se alégă cu cea mai mare băgare de sémă și să fie ómeni cu cele mai frumoșe sentimente și cu o adâncă și lemeinică filosofie, pentru că lor se încredințáză viitorul și destinul nației întregi. . . » (3).

Iată de ce cerea el, în ce privesce școlele normale de învățători:

«La primirea tinerilor trebuie să se caute mai mult dispozițiile firești decât cunoscințele ce ar aduce viind în școlă . . . » (4).

În ce privesce modul cum urmă să se facă pregătirea viitorilor învățători în aceste școli, iată ce credea el:

«În aceste școli trebuie să domnégă mai cu sémă iubirea de Dumnezeu și dorința de a îmbunătăți starea morală a țeranilor . . . (5).

«Profesorii trebuie să însufle tinerilor iubirea de ómeni și de indeletniciri plăcute și folositoare, precum grădinăria, cultura pomilor, creșterea viteilor, etc . . . (6).

«Îndeletnicirea profesorilor trebuie să fie neconținut a obișnui tinerii elevi a se gândi și a se chibzui, exersându-i la scriere, la cetire, la calcul și la cântare; să-i aducă în stare de a se puté desăvârși singuri mai pe urmă. . . » (7).

Iar în ceea ce privesce rostul ulterior al școlei sătesci și al micii literaturii anumite, pe care o cerea el, iată care eră vederea sa justă:

«Cât folos n'ar eși dacă ar puté să se dea în mânilor plugarului cărți elementare de agricultură, cari să vorbégă despre îmbunătățirile ce se pot aduce producerii? Acésta ar fi un isvor de îmbogățire. Afară de acésta, ce-

(1) *Revista științifică și literară*, No. 10 din 12 Martie 1844, pag. 74.

(2) *Ibidem*, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.

(3) *Ibidem*, pag. 186.

(4) *Ibidem*. No. 25 din 2 Iulie 1844, pag. 193.

(5) *Ibidem*.

(6) *Ibidem*, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.

(7) *Ibidem*.

tirea i-ar desvoltă înțelesul și i-ar face să gândească la întreprinderi și la îmbunătățiri, ce ar pute să aducă stării lui. . . » (1).

Acest program al lui Ion Ghica, enunțiat clar încă de la 1844, face cea mai mare onoare numelui și memoriei sale. Mai rămâne să mai adaog ceea ce crede el față cu copilele de sâten, cari frecuentaă de mult încă, în mic număr, școlile de la sat, și pe cari reformatorii de la orașe nu găsiaă bine a le lăsa în contact cu băeții:

«A trimite fetele la aceeași școlă cu băeții nu mi se pare o măsură, care să aibă vre-o necuviință; însă fiind-că desvoltarea înțelegerii lor este mai timpurie, ar trebui ca vârsta lor de școlă să fie cu câții-vă ani mai înaintă, și să se permită între șese și doi-spre-șcece ani. . . » (2).

Ca economist scrierile sale sunt de o importanță excepțională și, afară de Marțian, nimeni n'a văduț mai clar, ca el, situațiunea țerii și este primul și singurul, care a vulgarisat cestiunile economice sub forma de convorbire.

Ca administrator, aptitudinile sale aă fost puse în evidență, în mod absolut, în insula Samos, unde până astăzi se păstrază cu sfințenie memoria numelui său. Ion Ghica stârpi ultimele resturi ale pirateriei, în Europa, din Archipelag.

Ca istoric și scriitor are pagini admirabile în cari vigorea și coloritul stilului său denotă în fie-care moment temperamentul artistic al lui Ion Ghica.

«Omul a stat — dice el — mult timp în uimire dinaintea minunilor creațiunii, admirând când cerul azuriu cu luminosul sóre, când luna cea bălae și stelele învăpăiate, când câmpia verde însmăltată cu flori colorate, cari mai de cari mai frumoșe, mai mândre și mai grațioșe, contemplând falnicii copaci încărcăți cu róde gustóse, privind cu respect uriașii munți și ascultând în extas cântările armonioșe ale pasérilor cerului, murmurul apelor și șóptele frunzelor. . . » (3)

În corespondența sa cu Alecsandri, inginerul de mine este departe de a face tristă figură față cu Bardul Latinității.

Ca om de guvernămint și ca om politic, cu siguranță Ion Ghica a fost cine-vă, și dintre cei ce aă luat parte la revoluțiunea de la 1848, dacă Ion Ghica n'a avut entuziasmul lui Bălcescu, devotamentul lui Al. Golescu, convingerea hotărîtă a lui Eliade în pericolul ce ne amenință din partea Rusiei, a fost cel mai bine pregătit dintre ei, ceea ce

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 10.

(2) *Ibidem*, No. 3 din 23 Ianuarie 1844, pag. 19.

(3) Ion Ghica, *Pămintul și omul*, 1884, pag. 3.

se p^ote constată cu ușurință din corespondența publicată în urmă, privitoare la acea epocă.

Ca patriot, Ion Ghica p^ote servi de exemplu. În toate scrierile sale, iubirea de n^em este nota sa caracteristică.

Ca om de știință însă, Ion Ghica va apăre pentru mulți p^ote sub o lumină nouă.

Ion Ghica nu numai că a fost un admirator entusiast al științelor, dar în toate scrierile sale, el dovedesce adânci cunoștințe, ating^end cestiuni, cari la acea epocă erau abiă cunoscute. Mai mult decât atâta, el posedă metoda științifică. Procedă de la simplu la compus, de la fapte pozitive la ipoteze nou^e, de la analize la sintese, în toate scrierile sale, în toate studiile sale, fie ele de științe, de economie, de istorie sau politică.

Iată principalele sale scrieri științifice :

Măsurî și greutateși (1) și *Ochire asupra științelor* (2), din 1844, publicate în «*Foaie științifică și literară*» ;

Măsurî și greutateși, din 1847, «care puteă să serve la transformarea măsurilor n^ostre în măsurile cele mai usitate;» (3)

Vade mecum al inginerului și al comerciantului, din 1865, și *Ajutorul comerciantului, al agricultorului și al inginerului*, din 1873, lucrare admirabilă și completă asupra căreia mi-atrăsese atențiunea, cu entusiasm, un distins ofițer superior al armatei, și la care a avut ca colaborator pe d-l D. Sturdza ;

Despre Calendar, răspuns la cuvintarea de recepțiune, în Academia Română, a lui Emmanoil Bacaloglu, la 20 Martie 1880.

De asemenea următoarele publicate de Academie :

Omul și începutul său. Anale, ser. I, t. XI, 1, 181 (nu a fost publicată, nici manuscriptul lăsat Academiei) ;

Începutul omului. Ser. I, t. XI, 11, 61—86 ;

Despre rasele umane. Ser. II, t. I, 25, 276 ;

Semințiile, Soiurile sau Rasele. Ser. II, t. II, 389—404.

Precum și din importanta sa lucrare :

Pământul și Omul, Bucuresci 1884, partea I, pag. 146.

Din scrierile sale științifice, se p^ote vedé la fie-care pagină serioșitatea cunoștințelor ce posedă în acéști direcțiune. E de necređut numărul autorilor ce citéză și cestiunile ce el atinge.

(1) *Foaie științifică și literară*, No 23 din 18 Iunie, No 26 din 9 Iulie, No 27 din 16 Iulie 1844.

(2) *Ibidem*, No 26 din 9 Iulie, No 27 din 16 Iulie, No 30 din 30 Iulie 1844.

(3) Veđi *Vade mecum*, prefața.

La cunoștința mea, doi Români de vădă s'au încercat să definească știința.

Emmanoil Bacaloglu a definit-o în modul următor :

«*Știința este interpretarea naturii și omul este interpretul acesteia.*»

Ion Ghica a definit-o încă de la 1844 în modul următor :

«*Știința, în înțelegerea cea mai întinsă, este cunoștința legilor firei. Matematica, fizica, chimia și celelalte științe nu sunt decât niște părți mici răspândite ale științei. Când toate aceste părți și altele despre care astăzi nu avem nici o idee, când toate aceste materialuri se vor strânge, atunci geniul unui Newton va veni să încheie bolta științei, monument ce omul va închină lui Dumnezeu spre recunoștință pentru înțelegerea ce i-a dat. . .*» (1)

Mult mai în urmă, la 1884, el a schimbat ast-fel această definițiune :

«*Știința în accepțiunea cea mai largă a cuvintului este cunoștința legilor naturii fizice și morale a lucrurilor și a ființelor universului. Cunoștințele matematice, fizice, chimice, istoria naturală, filosofia propriu zisă și științele morale și politice nu sunt decât materialul adunat pentru edificarea științei universale, care se va ridica atunci, când elementele adunate vor pute fi îndestul de numeroase și când va veni acel geniul, care va sci să le adune și să le coordoneze într'un tot armonios ; când va veni, cum zicea Socrate, acela care va explica natura morală și fizică prin rațiune . . .*» (2).

Ca o completare a formulei date de Bacaloglu, Ion Ghica face și el legătura între natură și interpretul ei :

«*Nimic nu este mai vast — zice dînsul — decât știința, fiind-că nimic nu este întins ca spiritul omului. . .*» (3).

Și progresul științelor este indefinit, de ore-ce, adăogă el :

«*Cine poate spune unde se află limita dezvoltării spiritului omenesc. . .*» (4)

Știința pentru Ion Ghica resumă secretul înaintării omului :

«*Astăzi nu e propășire fără științe. . .*» (5).

Afirmă el, precum și :

«*Secolul nostru este al științei. . .*» (6).

Secolul al XIX-lea, despre care el scria :

(1) *Foaie științifică și literară*, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag. 202.

(2) *Pămîntul și Omul*, pag. 8.

(3) *Ibidem*, pag. 36.

(4) *Ibidem*, pag. 91.

(5) *Foaie științifică și literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 213.

(6) *Pămîntul și Omul*, pag. 74.

«Secol mare și luminos între toate, merit a schimbă fața lucrurilor pe pământ, de la apus la răsărit, secol care a adus cu dinsul o civilizațiune cu totul și cu totul nouă, nebănuită și nevisată de timpî anteriori; civilizațiune eșită din descoperirile sciințifice datorite geniului omenesc, care a dat râurilor, mărilor și oceanelor vapóarele, a înzestrat continentele cu drumuri-defer, a luminat pământul cu gaz și cu scânteia electrică, ne-a dăruit telegrafia, telefonía, fotografia; prin mecanică și prin chimie a transformat toate artele și măestrúile, a însutit și îmniit producțiunea și a ridicat pe om din robie și din apăsare la egalitate și la libertate; a văđut renăscēnd ca din cenușă state nouē, ca Grecia, Belgia, România, Serbia și Bulgaria. Secolul acesta a văđut la lucru atâția ómenî de geniú, cari s'au ilustrat în sciințe, în arte și în litere, pe Humboldt, pe Cuvier și pe Arago; pe Goethe, pe Byron și pe Victor Hugo; pe Beethoven, pe Meyerbeer, pe Rossini și pe Wagner; pe Watt, pe Franklin și pe Pasteur. . . » (1).

Ion Ghica uniă mai toate cunoscințele omenesci în un singur mă-nunchiú; ca adevērat enciclopedist, el pătrunsese în intimitatea tuturor ramurilor mai mari și cu drept cuvînt a putut đice:

«În lumea acēsta ordinul fizic realizēză ordinul intelectual. . . » (2).

Nu pot să nu reproduc una din cele mai frumoșe paginî din scrierile sale, căci din ea se póte vedé și înălțimea cugetării sale și credința sa:

«Când în acțiunea sa, spiritul părăsesce preocupățiunile fizice și trece la o vieță de un alt ordin, străbate regiuni mai înalte, în cari adevērul îi apare strălucit și limpede, ca lui Galilei, lui Keppler și lui Newton; atunci se sue până la descoperirea legilor mișcării corpurilor ceresci, la cauzele efectelor și în admirarea frumuseșilor naturii fizice și morale, caută neconținut a află ceea ce nu cunoșce, caută a descoperi adevēruri nouē. Dar cu cât își înavușesce mai mult spiritul, cu atât înșelege mai bine, cât îi este de inaccesibil absolutul, adecă: *causa universalității cauzelor și se convinge că ea va rămânē tot-deauna pentru dinsul o taină mare. Înșelege tot odată că, deși nu-l este dat a ajunge la perfecțiune, póte însă înaintă neconținut pe scara perfectibilității. Omul aplicat la studiul frumuseșilor și al armoniei naturii, fle prin investigațiuni microscopice, fle prin cercetări telescopice, prin studiul asupra infinitelor mici, sau infinitelor mari, nu se póte oprî de a recunoșce pretutindenî o inteligență supremă și o chibzuință nemăsurată, care îi dovedesce că toate au fost bine combinate și prevēdute și că toate au fost plăsmuite cu cumpēnă și măsură.*

«Cu cât aprofundăm, cu atât ne convingem, că Universul este opera unei

(1) Ion Ghica, *Scrisori către Alecsandri*, 1887. Introducțiune, III.

(2) *Pământul și Omul*, pag. 67.

puteri mai presus de concepțiunea noastră, recunoscem puterea cea mare și înțeleptă în lucrurile cele mai mici și mai umile, ca și în cele mai complexe și mai mărețe.

«Cele infinit de mici sunt tot atât de admirat, ca și cele infinit mari; organele și funcțiunile unei furnici nu sunt mai puțin vrednice de mirare decât mișcarea lumilor ceresci.

«Cercetând legile cari regulază raporturile dintre fenomene și asigură ființa și conservarea lor, nu se poate tăgădui, că ele purced tot de la o singură și aceeași voință. Acei cari au avut fericirea de a îmbogăți cunoscințele omenesci cu descoperiri de fenomene necunoscute mai înaintea lor și cari au înaintat știința prin descoperiri au recunoscut acest adevăr. Ei au fost cei mai mari Dești. Cel dintâiu cuvânt din cartea lui Linné este «Dumneșeu.» Vrei să-l numești *Sôrte*? dice el, poți, fiind-că de la el depind toate. Vrei să-l numești *Natură*? tot el este, fiind-că este Autorul a tot ce există; de-l vei numi *Provedință*, este prevedătorul care cârmuesce universul. Retras într'un altar nestrăbătut simțirilor noastre, nu se arată decât sufletului . . . » (1)

Iată omul! iată credința sa! Acastă credință, exprimată atât de cald și în mod atât de clar, reflectază credința adâncă a mediului în care a trăit el, credința absolută a Românului! Totul pentru el vine de sus și devisa: *Nihil sine Deo!* pe care Augusta noastră Dinastie a alipit-o la destinele poporului Român, răspunde, după cum vedeți, în mod desăvârșit firii acestui popor.

Avem bucurie a constată, că în această direcțiune Ion Ghica e alături cu marii cugetători ai omenirii.

În această țară, în care spoela unui învățămînt pozitiv, greșit înțeles, a produs atâtea rele și atâtea victime prin distrugerea credinței, fără a înălța sufletul nici în un alt mod; în această țară, în care o falsă civilizațiune și o rea îndrumare a dat atâți scăduți la suflet, copii sceptici și omeni incapabili de o muncă serioasă; în această țară în care, în școala Statului chiar, copiii puneau la vot existența lui Dumneșeu; în această țară, e un bine că un fruntaș ca Ion Ghica, înălțându-se cu cugetarea sa către Cer, dădea exemplul de credință în o ființă provedințială, și atrăgea încă atențiunea celor cari cugetau spre regiunile senine.

Am însă o mică rezervă de făcut, în ceea ce privesce părerea lui Ion Ghica, citată mai sus și a altora, că:

«*Cu atât înțelege mai bine, cu cât îi este de inaccesibil absolutul, adecă cauza universalității cauzelor și se convinge că ea va rămâne tot-deauna pentru dînsul o taină mare . . . ».*

(1) *Pămîntul și Omul*, pag. 65.

Iată, în ce mă privesce, o părere prea absolută, căci am nu numai o iluziune ce mă mângâie, dar o credință hotărîtă ce păstrez este că omul va pătrunde, și cu și mai mult, misterele ce-și stau în cale.

Creerul omenesc are o ast-fel de putere, de care nu ne-am dat încă sēmă. El e organul cel mai perfectibil, în funcțiunea sufletului.

Ce a fost creerul la omul peșterilor; ce a ajuns el să fie la cugetătorii Indiei; cât s'a dezvoltat de atunci chiar până la Newton și de la acesta până în prezent! Astăzi înțelegem lucruri, pe cari omenirea nici nu le putea închipui mai înainte. Omul a măsurat viteza corpurilor ceresci, le-a determinat greutatea, volumul și masa. El prevede fenomenele astronomice; a calculat și determinat viteza vertiginosă a luminii și electricității; a aflat Helium mai întâiu în sōre și apoi pe pământ. Și toate acestea în ce puțin timp, din lunga sa viață pămîntescă! Și dacă, prin o simplă regulă de trei, vom pune, în un termen, de unde am plecat și ce anume am făcut în un anumit timp, timpul trecut, și ce vom pute face în viitor, în al doilea termen, ne vom convinge că nimeni nu poate prevedea limita la care se va opri pătrunderea omenirii în infinitul timpului.

Omul, pe planetă, represintă în cel mai mare grad viața intelectuală. Acesta e o părțică din viața universală, pe care el va înțelege-o neconținut din ce în ce mai mult. Causa cauzelor probabil nu va mai fi un mister.

Încă de la 1840, Ion Ghica arată în mod hotărît și convins ce crede el despre știință și religie; el vedeă întocmai ca cugetătorii din vechime și, din fericire, după tendința ce s'a accentuat din ce în ce mai mult între învęțații sfârșitului secolului trecut, ca majoritatea celor în viață.

Vorbind de ei Ghica dicea încă de la 1844 :

«Toți acești omeni sunt însuflați în ostenitōrele lor lucrări de mărimea Ziditorului. Nimenea n'a știut să slăvescă pe Dumnezeu mai bine decât acele geniuri. Nimenea nu vede mai bine mărimea faptelor lui Dumnezeu, decât acei cari se îndeletnicesc cu asemenea descoperiri. Spre dovadă, slujescă rugăciunea făcută de Koppler către Dumnezeu, pe care părintele Buzland o dă din cuvînt în cuvînt...» (1).

Și mai departe :

«Dumnezeu voescă ca toți omenii să fie luminați și să pōtă ajunge la cunoștința adevărului, ca să-l pōtă cinsti și slăvi pe dînsul...» (2).

(1) *Foaie științifică și literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 211.

(2) *Ibidem*, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.

Și în fine:

«După cum am putut vedé, sciințele ne învață să slăvim pe Dumneđeū întru adevărata mărire a lui; ele ne dau mijlócele de a ne procura tóte trebuințele și mulțumirile ce-ī este dat omului să guste pe acest pămint...» (1).

Legând progresele morale și cu deosebire pe cele materiale, ce caracterisóază secolul trecut, el pare a legá epoca contimporaná, atât de strălucítóre, de epoca măréță a ivirii Creștinismului:

«Epoca ivirii Creștinismului este cea mai mare întimplare în Istorie...», diceá el (2).

În adevér, pentru transformarea morală a omului, un mare inspirat sosí pe pămint, spuse cuvintul sėū și, cu sacrificiul trupului și cu durerea martirului, pecetlú trecutul și insuflá omenirii calea înălțării sufletescí.

Pentru transformarea materială a omenirii, aū trebuit să vie între noi Genii și muncitori numeroși, ca prin priceperea și munca lor să sistematizeze și să indrumeze activitatea omenescă.

Pentru propaganda cuvintului, 12 Apostolí aū fost suficienți, o singură carte, Evanghelia, arăță totul; revoluțiunea s'a făcut și trecutul sângeros, cu puterea órbă și pătimașă, precum și lipsa de milă ce-l caracterisóază, a rămas departe, și ar fi rămas cu totul în întuneric dacă omul ar fi urmat cu mai multă credință exemplul dat.

Căci cum diceá Ion Ghica:

«Este mare lucru un popor de ómeni creștini, înțelepți și buni...» (3).

Pentru propaganda verităților sciințifice, geniilor mari, ca Galileū, ca Newton, ca Lavoisier, se alipesc cu miile cercetătorii resfrăți pe tótă suprafața pămintului și carí đi cu đi, luminând întunerecul prin descoperirile sciinței, adaogă pagină cu pagină la acea carte, sfintă și ea, cartea progreselor sciințifice în care se înscriú đilnic cele ce cunóscem despre mărireá opereí Dumneđeirii.

«Progresul și toleranța secolului în care trăim, dice Ion Ghica, n'aū permis ca acești învățați să fie tratați ca Galilei, din contra, Clerul anglican mai ales a fost gelos a căută și a aflá cum s'ar puté pune scriptura în acord cu descoperirile sciințifice. Reverendul părinte Doctorul Bucland a scris o

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 213.

(2) *Ibidem*, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag. 203.

(3) *Ibidem*, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 189.

carte foarte însemnată asupra acestui obiect. Geologii au deschis un câmp vast filosofiei naturii . . . » (1).

Și mai în urmă :

« Două cărți cu cari Orientul a înzestrat lumea au scos pe om din întuneric: Biblia și Evanghelia; cea dintâi l-a supus la legi morale, făgăduindu-i bunurile pământului; cea-laltă l-a arătat viața din lumea acésta, ca un timp de încercare, ca o vale de durere, cu o mulțumire eternă ca răsplată pentru sufletele celor buni; *a arătat omului, că perfectibilitatea sufletului este sentimentul bunătății, al carității și al iubirii. Ast-fel creștinismul a devenit lăgănul perfectibilității omului, a proclamat progresul, sporirea binelui și a frumosului, aspirațiunea către o fericire perpetuă și a devenit religiunea lumii civilizate:*

« Legea ne este dată prin Moise, iar darul ne-a venit de la Christos », țice Ioan . . . » (2).

Dacă intrăm ce-vă mai adânc în fie care ramură specială din cele cunoscute de Ion Ghica, îl întâlnim același: înalt ca cugetare, fermecător ca stil, profund în cunoștințe.

Încep cu veritățile absolute :

« Astronomia și istoria naturală — scria el — preumblă spiritul omului între cele două margini neaccesibile, între înfinitul mare: spațiul și timpul, și înfinitul mic: momentul și punctul . . . » (3).

Cum s'ar pute óre scrie mai frumos și mai exact ? !

Iar la 1844 scria :

« Pământul, la început colosul universului, pe care se rezimă bolta ceréscă, îl vedem micșorându-se încet, încet, cu cât omul deschide ochii, și astăzi nu este decât un atom pe cer. Picătura de apă, grăuntele cel mai subțire al nisipului mării, nu mai sunt cea de pe urmă despărțire a materiei. O nenumărată sumă de ființe viețuesc în cea mai mică picătură de apă; fiecare are organismul său din lăuntru; ne perdem când socotim la micșorarea acelor organe. Dar nu este nimic încă micșorimea lor pe lângă a atomelor ? » (4).

Patru-șeci ani mai în urmă, la 1884, scria iarăși :

« Cu cât admirația omului pentru mărirea globului său a scăzut, cu atât admirația pentru mărirea Ziditorului universului a crescut. A crescut de la grăuntele de nisip și de la organele ființelor microscopice și microbice

(1) *Pământul și Omul*, pag. 72.

(2) *Ibidem*, pag. 67.

(3) *Ibidem*, pag. 72.

(4) *Foaie științifică și literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 212.

până la mărimea boltei ceresci, cu cât s'au întins cunoștințele și investigațiunile. . . » (1).

Natural că nu Ion Ghica, care încă de la 1842 a propus introducerea sistemului metric și a impus *Monitorului Oficial* și stilul nou, ar fi putut să tacă față cu persistența noastră de a ne mănținé încă cu un calendar, care astăzi presintă o diferență de 13 zile, în înscrierea adevărată a scurgerii timpului.

El a răspuns lui Bacaloglu în sinul acestei Academii, când acesta cuvintă despre Calendar, cu ocasiunea primirii sale oficiale.

Ion Ghica, Bacaloglu și Panaite Donici au dreptul la recunoștința noastră de a fi scris și luminat opiniunea publică la noi asupra acestei cestiuni. Lucrările lui Panaite Donici au fost cerute oficial în numele Sinodului din Petersburg de Pobiedonoscev, pentru care primi felicitări alese.

Ion Ghica ne dote pagini admirabile în această privință. Cu drept cuvint el țice:

«Dacă am urmă a calculă timpul tot după Calendarul cel vechiū saū Iulian, peste câte-vă secole în România canicula va fi în luna Ianuarie, iar în luna lui Iulie se va puté trece Dunărea pe ghiéță....» (2).

Și:

«Nesciința face pe unii să credă și acum, că adoptarea Calendarului ar fi o cestiune de ortodoxie, pe când nu este decât o cestiune de Astronomie și de calcul. Mântuitorul lumii a fost mai înainte de toți secolii și întru nimic nu i se pôte atinge gloria sa cea cerescă și eternă, admițând că s'a intrupat 12 zile mai înainte saū mai în urmă. Nu am deveni Papistași calculând timpul după sistemul lui Lilio, țis al Papei Grigore XIII; precum nu suntem adoratorii Țeilor Olimpului, calculând după Calendarul lui Sosygenes, țis al Împăratului roman Iuliū Cesar; precum nu suntem adoratori ai lui Ios, țicându-ne descendenții legiunilor idololatre aduse aci de Traian.

«Ceea ce pôte fi mai plăcut lui Dumnezeu—țice el—ar fi să calculăm timpul după legile prin cari el a regulat mersul corpurilor ceresci. Cunoștința acestor legi este în atribuțiunile ómenilor de sciință, ale astronomilor, iar nu ale Împăraților, ale Papilor, saū ale Mitropoliților. Numai Astronomii ne pot spune într'un mod precis de câte-oră s'a învărtit pămintul împrejurul sórelui de la anul 752 după zidirea Romei (anul naserii Mântuitorului) până astăzi...» (3)

(1) *Pămintul și Omul*, pag. 73.

(2) *Ibidem*, pag. 20.

(3) *Ibidem*, pag. 21.

Și pentru a completă, el mai adaogă :

«Englesii și Germanii protestanți n'aū admis la început Calendarul Gregorian, făcând și ei dintr'acēsta o cestiune religiōsă, dar in urmă înțelegēnd cā religiunea nu are nimic a face cu acēstā cestiune de un ordin pur sciințific astronomic, Germanii la 1699 și Englesii la 1752 aū adoptat noul Calendar, dānd zilei de 2 Septemvrie data de 14 Septemvrie . . .» (1).

Iar in sīnul Academiei, adresāndu-se lui Bacaloglu, el, care cunosceā țera sa, îi dīse :

«Subiectul cu care inaugurați astăzi lucrările vōstre in sīnul Academiei este nu numai de o mare importanță sciințifică, dar are și o mare importanță politică și socială; bine ați făcut de l-ați ales. Om exclusiv al sciinței, nu vi se vor putē imputā nici scopuri politice, nici anti-religiōse; om din popor, cuvintele vōstre pot avē mai multă trecere și acțiune asupra mulțimii, pot pătrunde in clasele de jos, ca să gonēscā întunerecul și să propege lumina și adevērul . . .» (2).

Căci el sciā cā:

«Eresurile se implāntā atāt de adānc in inimile mulțimii, in cāt desrādācinarea lor devine fōrte anevoe și cere un timp îndelungat, pe cānd adevērul se propagā anevoe și încet.....» (3).

El sciā de asemenea cā :

«Credințele și obiceiurile invechite sunt nisce rezistențe cu cari filosofii și politiciii trebuie să compeze, cānd își propun a luminā și reformā un popor . . . .» (4).

Să sperām cā, față cu inițiativa luatā de Societatea de sciințe din Bucuresci; față cu curentul ce s'a nāscut, din fericire, in opiniunea nōstrā publicā; față cu luminarea mulțimii și cu faptul cā la noi clerul național a mers tot-deauna alātura cu reformatorii nōstri; in cūrind vom schimbā calendarul și vom socoti și noi in viitor scurgerea timpului in mod exact

Să ne întōrcem acum din depārtările spațurilor interplanetare pe mica nōstrā planetā, și să ne ocupām cu legile materiei terestre; să trecem de la astronomie, la fizică și chimie.

Ion Ghica vede just cānd dīce:

(1) *Pământul și Omul*, pag. 21.

(2) Rēspuns la cuvintarea lui Bacaloglu, in ședința Academiei de la 20 Martie 1880.

(3) *Pământul și Omul*, pag. 22.

(4) Ibidem.

«Fisica, chimia și mecanica s'ar pute reduce la una și aceeași știință...» (1).

Tot ast-fel când vorbește că:

«Observațiunea și experiența a luat locul imaginațiunii, al hipoteselor și al teoriilor; știința se mărginesce a constată și a coordonă faptele. Când numărul observațiunilor asupra unui ordin de fenomene s'a mărit în destul ca să se pótă stabili regulele și legile cărora sunt supuse, acel grup de fenomene se claséză, se coordonéză și constituie o știință saũ un ram al unei științe...» (2).

Întrebările ce și le pune presupun multă știință și multă cugetare; iată ca exemplu una relativă la originea căldurii:

«Dar ce sunt ele acele rațe, ce este căldura? Iată probleme mari neresolvate ale științei fizice și astronomice, nedomiriri la cari unii cred că aũ răspuns, când ȃic: «Căldura este efectul mișcării! fiind-că ori-unde este «mișcare este și dezvoltare de căldură». Dar asemenea răspunsuri nu fac alta decât a ocoli dificultatea, a o mută dintr'un loc într'altul, fără de a o deslegă: într'alte cuvinte, este a se învârti într'un cerc vițios, căci nasce o altă întrebare: Ce este mișcarea?...» (3).

Și față cu lucrările actuale ale lui Marconi, e bine de a cită următórea parte scrisă înainte de 1884:

«Glasul se transmite la miľ de kilometri cu repeđiciunea gândului; greutatele cele mari sunt ridicate și duse cu foc și cu apă, orașele se pot lumina ca ȃiua prin știința electrică. Locomobila și vasul cu aburi aũ schimbat starea lumii într'o jumătate de secol. *Nici o revoluțiune politică și socială*, ȃice el, *n'a putut aduce în lume o preface comparabilă cu cea adusă de drumurile-de-fer, de navigațiunea vapoarelor și de telegrafia electrică*. În tóte ȃilele omul dobândesce puteri nouă...» (4).

Saũ încă:

«Archimede, dacă ar inviã, de odată cu tóte cunoscințele și cu tótă știința sa, ar rămâné în uimire și nedomirire dinaintea unei locomotive, alergând ca nãluca, ducând după dinsa o sută de vagoane; dacă ar auđi în telefon vocea unui amic de la un capăt al pãmintului la altul...» (5).

Tot ast-fel în ce privesce chimia, el vede just când scrie următóarele:

«Chimia s'a făcut una din cunoscințele cele mai neapérate ale omului. Ea se amestecă în tóte trebuințele materiale ale nóstre. Nu este materie de con-

(1) *Pãmintul și Omul*, pag. 77.

(2) *Ibidem*, pag. 74.

(3) *Ibidem*, pag. 31.

(4) *Ibidem*, pag. 69.

(5) *Ibidem*, pag. 91.

sumațiune, nu este fabricațiune, unde chimia să nu jöce cel dintăiü rol, și țermurile unde se va mărgini influența ei în societate sunt förte depărtate...» (1).

Iar în privința unității materiei, al căreia convins partisan sunt, găsim următoarele idei :

«Din diamant ea face cărbune, și nu este indoélă, că într'o ți o să ne arate mijlocul d'a face diamant din cărbune . . .» (2).

Fapt ce a fost realizat just o jumătate de secol mai în urmă de Moissan. Tot la acea epocă, 1844, el mai ți ceă cu drept cuvint :

«Ceı ce au öre-care cunoscința de această sciința nu pot socoti de nebuni pe cel ce caută a face aur din plumb și din alte materii . . .» (3).

Și mai în urmă :

«Dumneđeu mai scie dacā aflarea petrii filosofale se mai pöte considera ea o chimeră . . .» (4).

În privința sciințelor naturale are pagini admirabile și principiul pus înainte de Lamarck, Wallace și Darwin îl resumă în următörea cugetare, frumoasă și adevărată :

«Selecțiunea naturală își are sorgintea în admirațiunea frumosului și în vitejii . . .» (5).

Vorbind despre originea și transformarea omului, găsim că :

«Némul omenesc pornesce de la misterul neînțeles încă al creațiunii a unui singur mascul și a unei singure femele. Dar cum de la o singură sorginte s'au produs atâtea seminți, atâtea soiuri și atâtea varietăți de ömeni, atât de deosebite între dınsele prin formă, colorii, inteligență și aptitudini ? Sciința este până la un punct acum chiar în stare a ne explică acest fenomen . . .» (6).

Și :

«Ori-oare ar fi clasificarea la care se va oprii sciința, teoria lui Blumenbach, de o singură și comună origine, rămâne neatinsă, căci deși vedem o mulțime de soiuri de cai, de oi, de câni, de porumbi și de găini, unele de o colöre, altele de alta, unele cu părul lin, altele cu părul creț, diferind prin forme și prin calități, precum sunt și ömeni, unii cu barbă, alții spăni

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 210.

(2) *Ibidem*.

(3) *Ibidem*.

(4) *Pămîntul și Omul*, pag. 71.

(5) *Ibidem*, pag. 55.

(6) *Ibidem*, pag. 100.

unii cu unghiul facial mai ascuțit, alții avându-l mai teșit; însă și ei, ca și celelalte némuri animale, se reduc la un singur om, la o singură pereche, și semințiile nu sunt decât formele unui ném unic, care se imperechază, păstrând însușirile și facultățile secundare ce se perpetuă prin transmiterile din generațiune în generațiune... » (1).

În altă parte a scrierilor sale rămâne cu drept cuvint uimit despre puterea creerului omenesc:

«Esența materiei cerebrale este ce-vă, care întrece ori-ce imaginațiune. Este în adevăr de mirat cum o câtime așa de mică de această substanță pôte da o așa de mare desvoltare activității... » (2).

Și arată progresul omului prin următoarele:

«Câți secolii trebuie să fi trecut — ȳice el — până ce ómenii să fi ajuns a nu se mai mânăca între dinșii și până aũ putut să-și reguleze relațiunile sociale? Câți secolii vor trebui să mai trecă, până vor ajunge a nu se mai invidiã, a nu se mai persecutã unii pe alții și până vom înțelege cu toții, că fericirea unuia este un bine pentru toți, precum nenorocirea fie-cãruia este un rău comun... » (3).

Și:

«Scara intelectualã la om este fôrte întinsã, de vom comparã pe gușatii cretinii din valea de Aosta și-i vom pune în cumpenã cu ómenii civilizații, ce vedem chiar în vecinãtatea lor, cu un J. J. Rousseau, cu un de Saussure, sau cu un Decandolle; se sperie mintea omului de abisul care desparte aceste ființe de același ném... » (4).

Și o caracterisézã ca un artist în modul urmãtor:

«Ne-am puté închipul scara soiurilor de ómenii ca un lavi cu tuș care, începând de la albul hãrtiei, ar ajunge la negrul cel mai întunecat prin cușe subțiri și succesive, trecând prin tóte tonurile intermediare... » (5).

În altã parte exclamã cu dreptul, privind pe de o parte, atãtea milioane de anii în urmã, în vieța primitivã a primilor ómenii, a omenirii animale, a vieții inferioare, și trece cu gândul la lumina și armonia viitorului, luminã datoritã creerului și armonie datoritã sufletului omenesc.

(1) *Pãmîntul și Omul*, pag. 99.

(2) *Ibidem*, pag. 59.

(3) *Ibidem*, pag. 90.

(4) *Ibidem*.

(5) *Ibidem*, pag. 137.

Îmi pare admirabilă cu deosebire următoarea cugetare, în ce privesc mórtea și viéța, care se aplică tot atât de bine individului, ca și națiunii:

«Formarea și disoluțiunea, viéța și mórtea sunt nisce condițiuni fatale, de cari nimeni nu póte scápa. Materia și forma, tóte-i sunt supuse. Spiritul le adună și le dá o viéța. Când el se corumpe, când materia se strică, se desface și se disolvă. O ginte, o seminție dispore, dar reapare sub altă formă și în alte condițiuni, ca să primescă spiritul, care numai el póte da viéța, legi și unitate...» (1).

E curios de a observá, cu acéstă ocaziune, cum și Ion Ghica, ca și numeroase inteligente superióre, și până și popóre primitive chiar, fără voe, fără a-și da sémă, simt, pátrund, li se reveléză noțiunea vieții perpetue și legarea ei provisorie cu materia tangibilă.

Iată cum resumă el de magistral continua evoluțiune, materială și morală:

«Pretutindenea aparițiune, perfectibilitate și disparițiune...» (2).

Cugetare, care admite disparițiunea conform cu vederile nóstre actuale.

Disparițiunea unei flințe însă presupune disparițiunea unui complex de organe, ce implică în flința lor materie și forță. De mult dejă, grație lui Lavoisier, avem axioma sciintifică: Nimic nu se perde, nimic nu se crează în natură. Nimic nu se perde, nimic nu se crează ca materie, a dovedit-o Lavoisier; nimic nu se perde, nimic nu se crează ca forță, ca energie, au dovedit-o fisicianii secolului trecut.

Materia, acest substrat vagabond, care alcătuesce corpurile nóstre, se primenesce neconținut: O moleculă de carbon, care se póte afla astăzi în parfumul mirositor al unei rose, a putut aparținé ei unei molecule de bioxid, provenind din putrefacțiunea cărnurilor lui César, sau a vreunei insecte; din focul nestins al sorgintelor de hidrocarburi, ce es pe alocurea din pământ, sau din vréscurile aruncate de Vestale, pentru a întreținé focul nestins al credințelor trecutului, dispărute ca și popórele cari le-au profesat, sau din tãmăia ce se arde la altarele creștine.

O moleculă de apă din sângele nostru mâne póte fi dusă de vînturi spre a cădé în rouă pe piscurile Carpaților, pe cari cresc immaculate florile Reginei; luată de o rață a sórelui din țesutul lor, ea

(1) *Pământul și Omul*, pag. 108.

(2) *Ibidem*, pag. 85.

va fi înălțată în senin, va pute fi dusă, spre a alcătui cu altele ploile binefăcătoare sau ciclonele teribile, apa adâncurilor oceanurilor, sau al izvorului tainic și răcoritor.

Perpetuă schimbare, perpetuă mișcare, neconținută viață și moarte, neconținută transformare.

Dar totul nu este numai materie ponderabilă...

Ce-vă mai subtil pătrunde Uuiversul; o materie mai eterică, nesupusă legilor atracțiunii, umple spațiul infinitului.

Este oare vre-o legătură între viața terestră și viața universului, grație acestei materii? Este și viața o energie care, ca și materia, poate să se transforme fără a-și pierde entitatea sa? Iată cestiuni pe care știința le va pune la dispozițiunea filosofiei, căci, după cum foarte bine dicea Ion Ghica:

«Astăzi nu este filosofie fără știință...» (1).

Iată cine a fost Ion Ghica.

Om superior, cugetător înalt, om de știință, factor cultural important în dezvoltarea noastră, mare scriitor, observator de valoare, vulgarizator de seamă, sclav însă al epocii în care a trăit.

Operele sale literare și științifice, pe cât de variate, pe atât de importante, vor trăi și vor face ast-fel parte din tezaurul prețios al cugetării și muncii românești; ele constituie o glorie și un titlu de mândrie pentru numele său și némul nostru.

În viitor, ómenii de talia lui Ion Ghica vor pute face mai mult: Specializându-se, lucru posibil în prezent, pătrundând mai adânc într'o direcțiune, ei vor pute, prin munca lor, să ieă parte la progresul general al omenirii.

Ion Ghica presimțise, și nu numai că doriă, dar credea indispensabil și de urgență, ca reprezentanții ai némului nostru să ieă parte și ei la manifestările superioare ale omenirii în calea veșnică a propășirii.

Să salutăm dar cu tot respectul, datorit celor mai viteji, pe fruntașii cari adesea cad implântând stindardul la locul de onore!

Să salutăm pe demnii dispăruți cari, prin munca lor, au făcut ca România să intre și ea pe calea frumoasă și utilă a înaintării științelor!

Aceste prime ilustrațiuni ale némului se numesc: Emmanoil Bacaloglu, Grigorie Cobălcescu, Doctorul Dimitrie Brândză, Doctorul Obedenaru, Doctorul Marcovic, Constantin Gogu, Doctorul Assaky, Doctorul Z. Petrescu. Ei sunt, în fruntea micii falange a Românilor, cari

(1) *Foaie științifică și literară*, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag. 201.

aŭ înavuțit prin activitatea lor nu numai ceea ce datoriam către némul lor, dar aŭ contribuit cu ce-vă și la ceea ce datorim omenirii.

Căci în viața omenirii, toate popóarele, cari voesc să trăească cu demnitate, trebuie să contribue cu ce-vă la mersul ei înainte. Alt-fel nu avem rațiune de a trăi.

Ion Ghica de mult a ȝis :

«Astă-ȝi mai mult decât orî-când, existența și perpetuarea unei ginte este strîns legată de desvoltarea sa morală și intelectuală; orî-ce popor este condamnat a peri, dacá nu are o misiune de impliniť, sau dacá nu o înțelege, nu îngrijesce de dînsa și nu se aplică la realisarea ei . . . » (1).

Onóre dar primilor noștri antemergători în acéstă nobilă misiune pentru omenire și neapărată datorie pentru némul nostru !

Odată cu independența țerii, am intrat într'o fasă nouă, fasa a IV-a, așí puté-o numi, în mersul vieții românesci.

La afirmarea noastră pe toate terenurile cunoscîntelor omenesce și pe câmpul sciințelor, vedem ridicându-se din ce în ce mai numeroși aceia cari, prin inteligența, cultura și munca lor, se disting pe terenul minunat al sciințelor, contribuind din ce în ce mai mult la mișcarea de progres a omenirii, de care légă nu numai numele lor, dar și numele scump al némului nostru.

Dorința lui Ion Ghica se îndeplinesce. Secțiunea de sciințe a Academiei Române din ce în ce adună material mai numeros. Facultatea de sciințe din Iași își publică lucrările sale importante. Ómenii de sciința din Bucuresci dispun de mai multe societăți, în fruntea cărora *Societatea Română de sciințe* culege și unesce în același mánunchiú cercetările făcute de Români de pretutindenea sau lucrările ce ne vin de la orî-cine, relative la fauna, flora și solul țerii. Ea a serbat luna trecută a 100-a sa ședință. Buletinul ei conține 289 memorií, cuprindénd lucrări noué.

Mulțumită Domnului, avem reprezentanți demni ai tuturor specialităților: nume române găsim acum în mod curent în bibliografiile străine; iar în Buletinul Academiei de sciințe din Paris, acest înregistrator al progreselor mari și generale, s'aú publicat, până la 1 Ianuarie 1901, 119 memorií datorite la cercetători din țera noastră.

Față cu grijile și necazurile momentului inerente vieții popórelor, să avem încredere în viitorul nostru, să punem în munca noastră tot mai multă voință, pricepere și devotament, și să mulțumim ómenilor

(1) *Pămîntul și Omul*, pag. 108.

de bine al n6mului nostru, Maiestății Sale Regelui, care a realizat, în timpul fericitei sale Domnii, stabilitatea, ordinea și tendințele bune, care sunt isv6rele științei și ale fericirii unui popor; să mulțumim în fine a-tot-puternicului Dumnezeu, care nu ne-a păstrat de sigur fără cuvânt timp aproape de 2.000 ani, care a dat rasei noastre calități superioare și care ne-a trimis pe actualul Rege, ca cu înțelepciunea, priceperea și devotamentul ce-l pune pentru interesele de la care decurge viitorul țării, să ducă, cu căpeteniile acestui n6m, țera și n6mul nostru mult iubit acolo, unde le este calea indicată, și să ia parte cu temeiū la începutul acestei a IV-a epoci din viața noastră națională, în care poporul român va deveni și el un factor în mișcarea de propășire a omenirii.

RĂSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI DR C. I. ISTRATI

Ați auzit cuvântarea colegului nostru Doctor Istrati în amintirea lui Ion Ghica, al cărui nume îl pronunțăm astăzi și-l vor pronunța până în timpuri îndepărtate generațiunile viitoare cu respect și cu însuflețire.

Ni s'a presintat înfățișarea lui Ion Ghica. A excelat fără îndoială acest mare bărbat al neamului nostru printre cei mai de frunte erudiți ai României și printre cei mai distinși prosatori ai ei: ceea ce ridică pe Ion Ghica la o înălțime covârșitoare este faptul că, în mijlocul Academiei, el singur ar fi putut ocupa cu egală competență un loc de onoare în fie-care din cele trei secțiuni ale acestui Institut cultural.

Activitatea lui Ion Ghica este caracterizată mai ales prin o muncă harnică și neobosită în toate direcțiunile dezvoltării poporului românesc. El putea în adevăr dice despre sine: *homo sum et humani nihil a me alienum puto*. — În cercetări științifice și teoretice, ca și în viața practică și politică, neuitatul Președinte al Academiei Române se mișcă cu siguranța ce dau cunoștințele profunde și o rară pătrundere a lucrurilor omenești.

Aceste aptitudini mari au ridicat pe Ion Ghica la pozițiunea unui bărbat de stat de prima ordine și unuia din căpeteniile marelui generațiunii, care a înălțat neamul românesc și a făcut posibilă fundațiunea României moderne. El e unul din bărbații, cari au avut o influență hotărâtoare asupra transformării noastre politice și sociale, prin cultura sa cu totul aleasă, prin curățenia sufletului său, prin râvnă sa întru cele bune și folositoare neamului și patriei, prin puterea sa de muncă și prin încrederea sa nestrămutată în puterile vii ale poporului românesc.

Academia în deosebi va păstra o recunoștință eternă acestui mun-

citor emerit. El a dat acestei instituțiuni direcțiunea prin care a devenit cea mai înaltă instituțiune culturală a nómului nostru. Desvoltării Academiei Ion Ghica a devotat anii maturi ai vieții sale. În mijlocul nostru el, în loc de a îmbătrâni, sufletesce întineria.

Munca care-l atrăgea mai cu deosebire era aceea, care îmbrățișa viața socială. Cu ochiul așezat el a observat mișcările, tendințele și nevoile diferitelor clase ale poporului, relele economice și morale care le bântue; cu pînă maestră el a descris cele bune de urmat și a biciuit cele rele ce întîmpină. Ion Ghica e fără îndoelă economistul cel mai distins ce l-a avut România, și bărbatul care în această direcțiune a tras brazde adânci și binefăcătoare.

Munca însă statornică a vieții sale a fost îndreptată spre desrobirea politică, economică și morală a patriei. În această direcțiune el a fost unul din cei mai vrednici luptători și conducători. De dînsul se poate dice, că a fost absorbit de ale patriei nevoi.

În momentele cele mai importante ale transformării Statului român, Ion Ghica a avut o acțiune din cele mai hotărîtoare.

În 1848, spiritul conducător al mișcării era Ion Ghica. De aceea el a fost trimis la Constantinopol, ca să se pună în contact cu diplomația europeană. Lipsa lui în Bucuresci fu imediat și greu simțită. La 30 Iulie 1848, Constantin Rosetti îi scria: — «Lipsa ta am simțit-o atât de mult, în cât de dece ori pe fie-care și diceam: Unde este Ion?»

Nu mai puțin a fost Ion Ghica unul din principalii promotori, unul din cei mai energici luptători ai mișcării naționale din 1866.

În precuvîntarea la cartea: «Treizeci de ani de Domnie ai Regelui Carol I» stă scris:

«A trebuit o muncă uriașă pentru a eși din labirintul de greu-tăți în care se află Guvernul provisoriu de la 11 Fevruarie 1866 și a ne opri de odată în fața lui Carol de Hohenzollern, a unui Principe capabil de a înțelege deplin și de a îmbrățișa cu căldură misiunea sa. «A trebuit o lucrare uriașă pentru a schimba opiniunea Puterilor mari ale Europei. A trebuit, mai presus de toate, o mare sinceritate de convingîni, o mare curățenie de suflet, o voință clară și hotărîită din partea bărbaților, cari aveau în mîni direcțiunea mișcării, pentru a isbuti, ca dorința țării să devie o realitate.» — Se poate adăogi la aceste cuvinte, că zilele de 8 Aprilie și de 10 Maiu — plebiscitul alegerii Principelui Carol de Hohenzollern ca Domn al României și intrarea lui în Bucuresci pentru a lua frînele Domniei oferite lui de poporul românesc — se datoresc mai ales la trei bărbați, cari au fost neclințiți la postul lor de credincioși ai patriei lor: lui Ioan Brătianu,

bărbatului celui mai de încredere al poporului, lui Nicolae Haralambie, bărbatului celui mai autorizat al armatei, lui Ion Ghica, diplomatului celui mai distins pe care-l avea România. Nici un singur moment acești trei bărbați nu au lăsat să fie mușcați de șerpele ambițiunii, nu au șovăit : și și nopți ei au lucrat în acel timp de grea cumpănă, ca să triumfe geniul nemului românesc. De aceea și munca lor nu a rămas zadarnică ; iar reușita a fost deplină. De acești trei bărbați s'a așezat temeliea Regatului Român.

În acele zile mari de la 11 Februarie până la 10 Maiu 1866, am avut fericirea a sta și și nopți alături cu Ion Ghica și a urmări toate mișcările sale. Putea el prin pozițiunea sa în țară, prin relațiunile sale cu cei dintâi bărbați de stat ai lumii europene, prin capacitatea sa, pe care nimeni nu o contestă și care domină conștiințele tuturor : putea el să îndrăznescă tot, mai ales că era Ministrul Afacerilor străine și Președintele Consiliului de Miniștri. Precum Nicolae Haralambie nu s'a gândit un minut măcar să întrebuițeze armata pentru a se înălța pe sineși ; precum Ioan Brătianu a pus în cumpăna acelor zile puterea fermecătoare a geniului său pentru a aduce rezultatul dorit de toți, dar de a cărui realizare mulți se îndoiau : asemenea și Ion Ghica și-a încordat toate puterile sale, pentru ca pe de o parte să convingă pe bărbații de stat, cari țineau în mâinile lor conducerea afacerilor europene, că ceea ce doriau și voiau Românii era în folosul dezvoltării pacifice a Orientului Europei, în folosul păcii generale, și pe de altă parte să îndrepteze acțiunea internă pentru a nu zădărnici pe cea externă. Și în acele împrejurări, Ion Ghica a dovedit o muncă neobosită, o credință înălțătoare și un simțimint profund de datorie către menirea mai înaltă a omului, daruri ale celor aleși ai lui Dumnezeu.

A ocupă locul, vădov de un bărbat atât de însemnat, este o mare onoare. Noi, vechi conlucrători ai lui Ion Ghica, felicităm Academia că Doctorul Istrati este urmașul unui bărbat atât de ilustru al nemului nostru. Ne bucurăm de această și de sărbătoare, căci muncă proprie și activitate stăruitoare au adus în mod natural pe Doctorul Istrati printre noi. Înainte de a fi membru al Academiei, domnia-sa s'a distins prin cercetări însemnate în știința chimiei : de când muncește cu noi, Doctorul Istrati a arătat cel mai viu interes pentru propășirea Institutului nostru. Ast-fel cunoșcem și îmbrățișăm pe Doctorul Istrati ca pe un bărbat cu mintea și cu inima deschisă, ca pe un lucrător de frunte în via nemului românesc. Ca atare îl dorim putere și sănătate, rezultate numeroase și temeinice în ale activității sale.

Digitized by Google

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXV.

MIJLÓCE DE INVESTIGAȚIUNE

ALE METEOROLOGIEI

DISCURS ROSTIT LA 30 MARTIE (12 APRILIE) 1903
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

STEFAN C. HEPITES

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU RĂSPUNS DE

Dr. I. FELIX

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GOBLON”

16. STRADA DÓMNEI

1903.

8705

Prețul 60 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXV.

MIJLOCE DE INVESTIGAȚIUNE
ALE METEOROLOGIEI

DISCURS ROSTIT LA 30 MARTIE (12 APRILIE) 1903
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

STEFAN C. HEPITES
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU RĂSPUNS DE

Dr. I. FELIX
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCO

16. STRADA DÓMNEI, 16

1903.

NICOLAE KRETZULESCU

1 Martie 1812 –1900 Iunie 26.

to vml
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

MIJLÓCE DE INVESTIGAȚIUNE

ALE

METEOROLOGIEI.

«Si l'on considère toutes les causes qui troublent l'équilibre de l'atmosphère, sa grande mobilité due à son fluidité et à son ressort, l'influence du froid et de la chaleur sur son élasticité, l'immense quantité de vapeurs dont elle se charge et se décharge alternativement, enfin les changements que la rotation de la terre produit dans la vitesse relative de ses molécules, par cela seul qu'elles se déplacent dans le sens des méridiens; on ne sera point étonné de la variété de ses mouvements qu'il sera très difficile d'assujétir à des lois certaines.»

De Laplace, *Exposition du Système du Monde*, 6-me éd., pag. 300, 4°, Paris 1855.

*Prea stimați Colegi,
Onorată Adunare,*

Calitatea în care am privilegiul de a mă prezenta Domniilor-văstre este cea mai mare onoare la care pot aspira năzuințele omului de știință în țera noastră.

Mulțumită activității științifice desfășurate de la înființarea ei de Academia Română și de celelalte Societăți științifice din țară, în fruntea cărora se cuvine să cităm pe cea mai bătrână, Societatea de Medici și Naturaliști din Iași și Societatea de Științe din București, România, sub luminata conducere a Marelui său Rege, se poate fâli că «în epoca actuală ea este teatrul unui însemnat avânt științific.»¹⁾

Ca unul din cei mai din urmă intrați în acest areopag al științei, n'ași fi îndrăsnit—deși o cred cu desăvârșire justă—n'ași fi îndrăsnit, ȓic, să formulez această măgulitoare apreciațiune la adresa acelor care se ocupă cu științele la noi în țară, tocmai pentru că ea este foarte măgulitoare pentru România și eu în tot-deauna m'am ferit de șovinism.

---

¹⁾ *Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des sciences*, tome CXXXV, pag. 946, Paris 1902.

De ea însă trebuie să ținem socotélă, căci exprimă părerea unuia din cei mai iluștri membri ai Institutului Francez. D-l Loewy, învățatul director al Observatoriului din Paris și profesorul primului nostru astronom Căpităneanu, presintând Academiei de Științe din Paris, în ședința sa de la 1 Decembrie 1902, unele din recentele mele publicațiuni relative la lucrările astronomice executate în România până la finele secolului al XIX°), se exprimă în următorii termeni³⁾:

«Acastă înfățișare a activității astronomice în România pune în lumină, într'un chip ce nu se poate contesta, că în epoca actuală, această țară este teatrul unui însemnat avânt științific.»

România, în tot-deauna gata de a înlesni prin toate mijlocele și căpătarea instrucțiunii, de la cea mai elementară până la cea mai înaltă, și producerea lucrărilor științifice, n'are de ce regreta sacrificiile ce și-a impus, căci, mulțumită lor, avem astăzi o pleiadă de bărbați, eminenți chimiști, matematicieni, geologi, botaniști, fizișiani, medici, ingineri, cari fac onore țării și ar pute-o face ori-cărei țări unde ei s'ar afla. Avem—după cum diceam într'o altă ocaziune⁴⁾—avem în mod netăgăduit elemente cari să lucreze cu succes și să facă și pe alții să lucreze pentru cunoștința lor și pentru știință în genere.

Și dacă n'ar fi decât să pomenesc numele chirurgului Assaky, al fizișianului Bacaloglu, al botanistului Brândză, al geologului Cobălcescu, al matematicianului Gogu, al clinicianului Kalinderu, al terapeuticianului Zaharia Petrescu și al fiziologistului Vitzu, pentru a nu cită decât pe unii din cei ce nu mai sunt, și cari cu toții au aparținut acestei Academii, se va vedea cât de justă este alegațiunea mea.

Îngăduit să-mi fie de a arăta aci mulțumirile ce din inimă aduc colegilor mei de astăzi, pentru însemnata onoare ce mi-au făcut prin votul lor de la 3 Aprilie 1902, dându-mi în Academia Română, cel mai înalt institut de cultură al némului românesc, locul unuia din cei mai

¹⁾ Hepltes St. C., *O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secolului al XIX-lea*, publicată în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom. XXIV, *Memoriile Secțiunii științifice*, pag. 451—610, Buc. 1902.

Idem, *Schiță istorică a lucrărilor astronomice în România*, publicată în *Buletinul Societății de Științe din Bucuresci*, An. XI, Buc. 1902.

Idem, *Astronomul Căpităneanu*, 8°, Buc., p. 30, 1902.

²⁾ *Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des Sciences*, tome CXXXV, pag. 946, Paris 1902:

«Ce tableau de l'activité astronomique en Roumanie met en lumière d'une manière incontestable que ce pays est, à l'époque actuelle, le théâtre d'un remarquable essor scientifique.»

⁴⁾ Hepltes St. C., *O primă încercare*, etc., pag. 158 din Extras.

ilustri membri ai săi, foarte regretatul și de în veci neuitată memorie, Doctorul Nicolae Kretzulescu ⁶⁾, care a fost om de știință și om de inimă, iubitor de țară și iubitor de nem.

Secretarul general al Academiei, d-l D. Sturdza, a arătat în această incintă, cu știința-i recunoscută, meritele aceluia care, mulți ani de-a rândul, a făcut cinste Academiei Române ⁷⁾ și o voce mai autorizată ca a mea vă va spune îndată cine a fost Nicolae Kretzulescu.

Printre meritele sale științifice, țin a semnală aci unul singur. Întocmai ca Ion Ghica și ca Emanoil Bacaloglu, Doctorul Kretzulescu, încă din timpul când era Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, s'a exprimat în favoarea introducerii la noi a Calendarului Gregorian, o reformă pe care cu nerăbdare o așteptă toți omenii de știință ai acestei țări ⁸⁾.

Timpul trece repede, prea repede, și cu dînsul crește erorea calendarului nostru, așa că diferența de 11 zile ce era între cele două calendare pe timpul lui Chrisantie Notara, bursier al Brâncoveanului ⁹⁾ și elev al lui Cassini, și care ne-a transmis în cartea sa: *Introductio ad geographiam et sphaeram*, publicată în grecesce la Paris în 1716 ¹⁰⁾, primele determinări astronomice făcute în țera noastră ¹¹⁾, s'a urcat astăzi dejă la 13 zile.

Să-mi fie permis de a arăta aci interesul cu care Nicolae Kretzulescu urmăria dezvoltarea serviciului meteorologic, sollicitudinea ce avea pentru cele mai mici încurajări date lucrărilor sale și bună-voința adevărat părintească, cu care mă susține în momentele de descurajare.

Marea deosebire de vârstă ce există între Doctorul Kretzulescu și

⁶⁾ Născut la 1812, încetat din viață în al 89-lea an de vârstă la 26 Iunie 1900. El a fost ales membru al Academiei Române în Secțiunea științifică la 9 Septembrie 1871.

⁷⁾ *Analele Academiei Române*, tom. XXIII, *Dezbateri*, pag. 17 și 84.

⁸⁾ Haret Sp., Hepites St., Pangratti C. A., Emmanuel D., Coculescu N., Miculescu C., Mirescu D., Bangetlanu D., Țițelca G., Ianculescu M., *Proiect de lege pentru introducerea Calendarului apusan drept Calendar al Statului în viața civilă. Memoriu justificativ* publicat în *Noua Revistă Română* de la 15 Februarie 1900, București, pag. 149—152.

⁹⁾ Istrati C. I., *Buletinul Societății de științe fizice din București*, Anul I, pag. 94.

¹⁰⁾ Chrisantie Notara, *Presbiteri et Archimandrite sanctissimæ patriarchalis et apostolicæ sedis hyerosolymæ Introductio ad geographiam et sphaeram in gratiam illustrissimæ ac spectatissimæ Domini Scarlati Mavrocordati dignissimi filii celsissimi, piissimæ et sapientissimi Domini Ioannis Nicolai Alexandri Mavrocordati Principis ac Domini totius Vallachie*, in-folio, de 176 pagini și 4 foi cu stampe, mai multe figuri în text și cu un frumos portret al autorului, Paris 1716.

¹¹⁾ Hepites St. C., *O primă încercare*, etc., pag. 3 din Extras.

mine eră negreșit un obstacol la stabilirea unor relațiuni de prietenie între noi. Însă prietenia ce acest om de bine avusese pentru părințele meu, pe când eră profesor la Șcôla națională de medicină, și buna amintire ce-î lăsase calitățile sale, pe cari adesea-orî cu plăcere mi le reamintiă, o revêrsase cu prisosință asupra mea, pentru care în totdeauna î-am fost și îi voi fi recunoscător.

* * *

Atmosfera este pătura de aer care înconjură pămîntul pe o grosime de aprôpe 80 de kilometri ¹¹⁾, distanță nulă față de depărtarea imensă care ne desparte de sôre și incomparabil mai mică decât rađa pămîntului.

Într'insa trăsce omul și existența sa, ca și a tuturor viețuitôrelor, este datorită prezenței sale. Fără aer vieța este imposibilă.

«Atmosfera este vieța! Plante, florî, animale, ômeni, totul respiră»,

---

¹¹⁾ Cifrele date de către diferiți cercetători pentru înălțimea atmosferei variază fôrte mult. Pe când observațiunile barometrice făcute de Humboldt și Boussingault în munții Chimborazo și Antisona, ca și observațiunile făcute de Gay-Lussac în ascensiunea sa pentru studierea descrescerii temperaturii cu înălțimea, conduseră pe Blot (a) la cifra de 23 kilometri; ultimele cercetări asupra curbelor crepusculare, asupra boliiilor și stelelor căjêtore (b) au dat mai mult de 300 km. În genere se admite înălțimea de 80 km. După cum densitatea aerului la o înălțime ôre-care este datorită presiunii exercitate de straturile superiôre ale atmosferei, ea descresce repede cu înălțimea, așa că la 10 km omul nu mai pôte trăi din cauza lipsei suficienței cantități de aer și la 20 km densitatea aerului este aprôpe nulă.

a) Blot I. B., *Traité élémentaire d'Astronomie physique*, 5 vol., 3e éd., Paris, 1841—1857. Tom. I, pag. 158: «Si la relation rectiligne qui a existé entre les pressions et les densités dans les seize dernières observations de M. Gay-Lussac pouvait être supposée se continuer dans tout le reste de l'atmosphère, c'est-à-dire jusqu'à ce que la pression devint nulle, on trouve que la hauteur totale de l'atmosphère serait d'environ 23.000 mètres; et à sa limite, l'air conserverait une égale densité à 0.09666, ou presque $\frac{1}{10}$ de la densité primitive qu'il avait au niveau de l'Observatoire lors de l'expérience dont il s'agit. . . .

Și mai departe la pag. 104:

„Si la relation rectiligne entre les densités et les pressions, qui a lieu dans les observations de M. de Humboldt, était prolongée jusqu'à la limite de l'atmosphère, elle y laisserait une densité finale égale à 0.138263 de celle qui avait lieu au niveau de la mer Pacifique; et elle donnerait la hauteur totale de l'atmosphère au-dessus de cette mer égale à 20.679 m. Cette valeur de la densité finale est sensiblement plus forte que celle qui résulterait des observations de Paris; et par une conséquence nécessaire, la hauteur totale de l'atmosphère qui y correspond se trouverait inférieure d'environ 3.000 mètres à celle qui donnerait la droite de M. Gay-Lussac. Mais indépendamment des variations que les accidents météorologiques des couches inférieures peuvent introduire dans le résultat de ce calcul, ils ont été obtenus ainsi, dans la supposition de la persistance du lieu rectiligne qui n'est nullement certain; et en outre, sans tenir compte de la force centrifuge due au mouvement de rotation de la terre, laquelle étant plus forte à l'équateur qu'à la latitude de Paris, doit, indépendamment de toute autre cause, relever la hauteur équatoriale, et y affaiblir conséquemment la densité limite, dans une proportion que le calcul ainsi complété pourrait faire connaître.

b) Guillemin A., *Le Monde physique*, Paris 1885, tom. V, pag. 52—65.

după cum exclamă astronomul-poet Flammarion ¹³⁾, care începe importanta sa publicațiune *L'Atmosphère* cu întrebarea: «dacă dintre toate subiectele cari pot solicita atențiunea noastră studiósă, ar fi posibil să se găsească unul care să aibă un interes mai direct, mai perpetuu, mai important decât acela al Atmosferei? ¹³⁾».

Negreșit că nu.

Într'adevăr, ce poate fi mai necesar pentru om decât cunoșcerea mediului în care el trăește și în care, după cunoștințele căpătate de propria-i experiență, se petrec o mulțime de fenomene a căror varietate și complexitate au dat loc creării științei numite **Meteorologia** ¹⁴⁾ de Aristoteles, cel mai mare naturalist al anticității?

Meteorologia este o știință de observațiune, iar nu experimentală. Ca toate științele de observațiune, ea nu poate progresa decât foarte încet, mai încet decât ori-care altă știință, căci scopul său este studiarea unor fenomene foarte complexe, împrăștiate și fugitive. Ea reclamă dar pentru progresul său și mulți observatori și mult timp. De aceea, deși Meteorologia, ca nume, este foarte veche, ca știință ea este cu totul recentă. Câte-vă exemple ne vor lămurii:

Cu toate că cu patru secole înainte de Christos, Aristoteles a descris formarea rouii prin răcire ¹⁵⁾ și depunerea ei de preferință atunci când cerul e senin ¹⁶⁾, a trebuit să treacă 21 de secole, pentru ca Musschenbroek ¹⁷⁾ să arate, în 1725, că roua nu se depune egal pe toate corpurile, observațiune ce a permis lui Wells ¹⁸⁾, un secol mai târziu, a da, în 1816, adevărata teorie a acestui hidrometeor descris de marele naturalist al anticității, cu 22 de secole mai înainte.

Deși în secolul VI înainte de Christos, și poate chiar mai înainte, Etruscii cunoscău — după cele ce raportează Plinius ¹⁹⁾ și Titus Li-

¹³⁾ Flammarion C., *L'Atmosphère*, 8e, Paris 1888, pag 3:

«L'atmosphère c'est la vie! Plantes, fleurs, animaux, hommes, tout respire.»

¹⁴⁾ Idem, pag. 1.

¹⁵⁾ La început acest cuvânt cuprindea cu totul alt ce-vă de ceea ce astăzi dînsul exprimă: studiile fenomenelor pentru cunoșcerea timpului. *Meteorologia* lui Aristoteles cuprindea studiul tuturor fenomenelor naturii; în cele 4 cărți ale sale autorul se ocupă foarte mult cu corpurile ceresci, cu valurile mării, cu cutremurele de pământ, etc.

¹⁶⁾ Aristoteles, *De cælo*, lib. II, cap. 14.

¹⁷⁾ „ *Meteorologica*, lib. I, cap. 10.

¹⁸⁾ Musschenbræk, *Introductio ad philosophiam naturalem*, Leyda, 1762, 2 vol. in-4°, tom. II, § 2.396.

¹⁹⁾ Thomson, *Annals of philosophy*, vol. V, p. 251.

²⁰⁾ Plinius, *Historia naturalis*, lib. II, cap. 53.

vius ²⁰⁾ — mijlocul de a atrage trăsnetul, nici astăzi, după 26 de secole, nu s'a găsit acela de a utiliza enorma energie dezvoltată de acest admirabil, dar îngrozitor fenomen ;

Lucrețius ²¹⁾, la mijlocul secolului care a precedat începutul erei creștine, menționează trombele ; astăzi deși cunoștem ce-vă din cauza producerii lor, suntem totuși departe de a pute prevedea producerea lor ;

Strabone ²²⁾, cu două secole înaintea nasterii lui Christos, știu că temperatura descresce cu înălțimea. Legea însă după care se face această descrescere și împrejurările care o modifică încă astăzi nu ne sunt cunoscute ²³⁾ ;

În fine pentru a mă opri cu enumerarea fenomenelor atmosferice și de Fizică a globului cunoscute din antichitate, voi mai adăuga că, deși Chinezii întrebuințau busola încă din anul 2623 înainte de Christos ²⁴⁾, au trebuit să treacă mai bine de 37 de secole pentru ca, în anul 1111 după Christos, să se descopere, de către Keoutsounghehy ²⁵⁾, tot în China, declinațiunea acului magnetic ²⁶⁾ ; cincă secole în urmă, în anul 1600, veni lui Gilbert ideea magnetismului pământesc ²⁷⁾. Astăzi, după 45

²⁰⁾ Titus Livius, *Historia*, lib. I, cap. 31.

²¹⁾ Lucretius, *De rerum natura*, lib. VI, v. 423.

²²⁾ Strabone, *Res geographicae*, lib. I și XII, p. 83 și 537 din edițiunea lui Casaubon.

²³⁾ Asupra descrescerii temperaturii cu înălțimea se poate vedea W. J. van Bebbber, *Lehrbuch der Meteorologie*, 8°, Stuttgart 1890, p. 50—57.

²⁴⁾ Klaproth, *Lettre de l'invention de la boussole*, Paris 1834.

²⁵⁾ » Idem, pag. 68.

²⁶⁾ În Europa declinațiunea magnetică eră cunoscută de Peregrini în anul 1269, după cum arată A. de Humboldt în *Histoire de la géographie du Nouveau Continent*, ed. în 8°, tom. I, pag. 240, nota 1.

²⁷⁾ Gilbert, *De magnete*, Londra, în-4°. O excelentă analiză a acestei celebre opere a fost făcută acum de curând în *The Popular Science Monthly* ce apare la New-York, de către Potamian, profesor la Colegiul Manhattan din New-York ; ea a fost tradusă în franțuzesce în revista *Ciel et Terre* (a) din Bruxelles sub titlul *Tricentenarul științei electrice și magnetice*. Din această analiză rezultă :

A. Că Gilbert eră în curentul tuturor faptelor relative la magnetism cunoscute în timpul său ;

B. Că dînsul mări mult numărul acestor fapte ;

C. Că el le coordonă și stabile legile care le guvernază ; și în fine

D. Că el, cel dintâiu, explică în mod științific direcțiunea busolei și inclinațiunea (b) acului magnetic, precum și alte fenomene atribuite de dînsul, cu drept, stării magnetice a globului pământesc.

« Chiar dacă Gilbert n'ar fi făcut nimic alt ce-vă, ȳice Potamian, decât să stabi-

(a) Anul 23, 1902.

(b) Acest fenomen fu observat pentru Intăia ȳră în 1576 de către Robert Norman Hansteen. *Recherches sur le magnétisme*, Christiania 1823.

de secole de la întrebuințarea busolei, sunt regiuni pe globul pământesc încă neexplorate din punctul de vedere magnetic — probă expedițiunile polare magnetice ce chiar astăzi lucrăză în această direcțiune — și afară de dependența ce se pare stabilită între variațiunile elementelor magnetismului pământesc și petele solare ²⁹⁾, nu cunoșcem decât foarte puțin, cu toate admirabilele lucrări ale lui Hansteen, Gauss, Lamont, și alții asupra condițiunilor magnetismului pământesc.

Fenomenele meteorologice au fost observate, după cum se vede, din cea mai veche antichitate; însă doctrina Meteorologiei este cu totul recentă.

Ca și în Astronomie, unde singura cauză care determină mișcările ne-nu-măratelor corpuri ceresci este gravitațiunea universală ³⁰⁾ descoperită de nemuritorul Newton, cauza unică a diverselor fenomene cu cari se ocupă Meteorologia este Sorele.

Astronomia, «care prin demnitatea subiectului său și prin perfecționarea teoriilor sale este, după expresiunea marelui de Laplace ³⁰⁾, cel mai frumos monument al spiritului omenesc și cel mai nobil titlu al inteligenței sale», a avut trebuință de aproape 50 de secole pentru a cunoșce mișcările sistemului planetar, deși pentru observațiunea tuturor mișcărilor ceresci, astronomul nu are trebuință decât de o odaie și de două singure instrumente: luneta și pendula.

Meteorologia, considerată multă vreme ca o anexă a Astronomiei, în Observatoriile căreia își avea, în timpul din urmă, părțica sa, este în prea strinsă legătură cu fenomenele pe cari le studiază Fisica, pentru ca ea să se pōtă desvoltă fără de progresele acestei din

---

lăscă, basat pe observațiuni și experiențe, teoria sa că pământul este un mare magnet, numele său încă ar trăi pentru vecie în analele științei, inconjurat de o aureolă pe care nedreptele atacuri ale Cancelarului Bacon ar fi neputincioase de a le întemeia. Dar dacă considerăm sagacitatea spiritului său, progresele ce le realiază în aceste două ramuri importante ale științei (Electricitate și Magnetism) nu putem esită, de acord cu Pogendorff, de a-l numi «Galileul magnetismului» și cu Pristley: «Fundatorul electricității moderne».

«Și dacă ni s'ar cere, termină d. Potamian, să făcem o inscripțiune pentru statua sa, am propune pur și simplu aceste vorbe :

«Gillbert

Christof Columb al lumii electrice.»

²⁹⁾ Angot A., *Sur la variation diurne de la déclinaison magnétique au Parc Saint-Maur*, pag. B 93—B 130 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1899, tome I, *Mémoires*, Paris 1901.

³⁰⁾ Un foarte interesant istoric al atracțiunii newtoniane se găsesce în Houzeau I. C., *Vade-mecum de l'Astronomie*, pag. 249. 8°, Bruxelles 1882, pag. 1144.

³⁰⁾ De Laplace, *Exposition du système du Monde*, 6-me éd., in-4°, 1835, pag. 453.

urmă științe, care nu și-a luat un adevărat avânt decât în timpurile cele mai din urmă.

Pentru a ne da séma de încéta desvoltare a Meteorologiei, trebuie să se țină mai întâiu socotélă de faptul că cel mai util dintre instrumentele ³¹⁾ sale, termometrul, n'a fost descoperit decât la finele secolului al XVI ³²⁾; că între acéstă invențiune și aceea a barometrului ³³⁾ s'a strecurat o jumătate de secol; a trebuit apoi să trécă mai mult de un secol până la descoperirea higrometrului lui Saussure ³⁴⁾ și iarăși o jumătate de secol pentru a trece de la higrometrul cu pěr la psihrometrul lui August ³⁵⁾ care, după o altă jumătate de secol, a fost perfecționat de d-l Assmann ³⁶⁾ luându-și ast-fel, d'abiă acum în zilele din urmă, forma sa rațională și pôte definitivă.

Instrumentele fundamentale ale Meteorologiei, ca și metodele de observațiune — cari nici astăzi n'au ajuns la uniformitatea ³⁷⁾ atât de mult necesară perfectei comparabilități a observațiunilor făcute în diferitele părți ale globului pămîntesc — sunt cu totul recente ³⁸⁾.

Ceea ce datéză de mai mult sunt explicațiunile, mai în tot-deauna eronate, ale diferitelor fenomene meteorologice. Aceste explicațiuni, basonate, în cea mai mare parte, pe fapte necomplet observate, fiind ad-

³¹⁾ Cel dintăiu instrument de Meteorologie a fost descoperit cu un secol înainte de era noastră. Eră o giruetă. Ea a fost așezată de către Andronicus Cyrrestes pe Turnul Vinturilor în Atena. Hellmann Dr. G., *Die Anfänge der meteorologischen Beobachtungen und Instrumente*, Berlin 1890, pag. 9. Anemometrul a fost inventat în 1578 de către Egnatio Danti, care l-a descris în opera sa *Anemographia*, în Hellmann, *ibid.*, p. 11.

³²⁾ La 1597 Galileu inventă termometrul cu aer. Galileo, *Trattato della sfera*, p. 189; Nelli, *Vita di Galileo*, tom. I, p. 72.

³³⁾ La 1643 Torricelli inventă barometrul. Torricelli, *Lezzione accademiche*, Florenza 1715, in-4°. Fabroni, *Vitae italorum doctrina excellentium*, Pisa 1778—1806, 20 vol. in-8°, tom. I.

³⁴⁾ La 1783 De Saussure inventă higrometrul cu pěr. De Saussure, *Essais sur l'hygrométrie*, 1783, Neuchâtel.

³⁵⁾ În 1825, Pogendorff, *Annalen der Physik und Chemie*, Bd. V, p. 69.

³⁶⁾ Assmann R., *Das Aspirations-Psychrometer. Ein Apparat zur Bestimmung der wahren Temperatur und Feuchtigkeit der Luft*. Nr. 5, pag. 114—210 din vol. I din *Abhandlungen des königlich Preussischen Meteorologischen Instituts*, Berlin 1892.

³⁷⁾ Apărătorele de termometre cari influențéză, după cum se scie, destul de mult asupra temperaturii indicate de instrumente, încă până astăzi, nu sunt de o construcțiune uniformă în diversele țeri, după cum nici cetirea instrumentelor nu se face pretutindeni la aceleași momente.

³⁸⁾ Pentru progresele în Meteorologia modernă a se vedé pag. 271—317 din primul volum din însemnata operă a d-lui W. J. van Beber, *Handbuch der ausübenden Witterungskunde*, 8°, 2 vol., Stuttgart 1885.

mise în știință, au fost tocmai cauza puținelor, foarte puținelor progrese făcute de Meteorologie.

Ca toate științele de observație, Meteorologia trebuie să aibă drept bază exclusiv observația, iar speculațiunile teoretice nu trebuiesc ținute în seamă decât într'atât cât ele vin să confirme rezultatul observațiilor.

Un exemplu tipic va pune în lumină, în mod foarte simplu, ceea ce doresc a spune.

Domniile-Văstre toți, Domnilor Colegi, cu mine dimpreună am învățat, încă de pe băncile școlilor, să apreciem importanța pădurilor într'o țară agricolă și dese-ori bântuită de secetă, căci ni se spunea: acolo unde sunt păduri plouă mai mult, de ore-ce — ni se spunea și se spune încă în multe cărți — marea, enorma evaporație ce se face prin foile copacilor, întreține de-asupra masivului păduros o atmosferă umedă propice precipitațiilor atmosferice sub formă de plouă, zăpadă, etc. Mai târziu s'a inventat o expresiune mai sugestivă pentru a exprima această salutară influență a pădurilor în țările secetoase. Acum se dice: nu ve atingeți de păduri, căci ele atrag ploia. Această idee atât de mult răspândită — pentru că din primul moment ea se pare atât de naturală — s'a perpetuat din carte în carte, așa în cât totă lumea — învățată ca și cea neînvățată — o consideră ca o dogmă sub formula: totă lumea știe ce mare influență are pădurea asupra climei.

Dacă această influență este într'adevăr atât de mare pe cât se pretinde, apoi nimic n'ar fi mai lesne decât a o constata. Ar fi de ajuns un pluviometru în masivul păduros, altul la marginea sa și un al treilea la o depărtare de câțiva kilometri de acolo. Observate într'o perioadă mai mult sau mai puțin lungă, va trebui negreșit să conducă la rezultatul voit.

Ei bine, toate încercările de soiul acesta nu au condus la nici un rezultat definitiv.

Să-mi fie permis a cita concluziunea d-lui G. E. Curtis ³⁹⁾ dintr'o lucrare a sa relativă la influența pădurilor asupra căderii ploii, publicată, în 1893, în *Buletinul Ministerului Agriculturii* din Washington: «Singura concluziune care rezultă din datele statistice este aceea că, dacă pădurile influențează ploia, efectul constatat nu întrece, în cele mai multe cazuri, totalul erorilor comise în observații». Sau după

---

³⁹⁾ Curtis G. E., *Analysis of the causes of Rainfall with special relation to surface conditions*, pag. 274—282. din *The American Meteorological Journal*, vol. X, 1894 Boston.

cum diceam într'o lucrare a mea: *Clima și Pădurile* ⁴⁰⁾, raportând studiul d-lui Henry Gannet, asupra observațiunilor udometrice din Statele-Unite ale Americii: «Fie că e pădure, fie că nu este, fie locul sterp sau fie el acoperit de culturî, cantitatea de plôe nu se vede influențată în chip însemnat».

Observațiunea nu confirmă prin urmare ceea ce teoria părea că explică așa de ușor. Causa este că și aci, ca în multe altele, teoria nu ține socotélă de toți factorii cărî concură la fenomenul producerii ploii, asupra căruia lucrările recente au modificat ideile curente, înlăturând unele condițiuni cărî se credeaă favorabile la producerea ploii ⁴¹⁾.

Dacă pentru producerea ploii ⁴²⁾ în regiunile păduroase ar fi de ajuns cantitatea mai mare de vaporî de apă ce se găsesc de-asupra lor, este evident că, în condițiuni egale, țărmurile mărilor ar trebui să fie cele mai bine udate de precipitațiunile atmosferice, căci acolo aerul atmosferic este negreșit și mai mult încărcat cu vaporî de apă. O simplă aruncătură de ochi asupra *Chartei regimului pluviometric al României*, ce am întocmit pe observațiunile a 232 de stațiuni într'o perioadă de 15 ani ⁴³⁾, dovedesce că nu este ast-fel. În genere țărmurile mării sunt mai puțin udate de precipitațiunile atmosferice decât interiorul

⁴⁰⁾ Hepltes St. C., *Clima și Pădurile*, publ. în *Revista Pădurilor*, pag. 33—45, An. XVII, 1899, pag. 8 din Extras. Într'acéstă lucrare, ca și în altele printre cărî: *Schimbatu-s'a Clima*, Buc. 1898, 78 pag., se pôte vedé părerea noastră asupra influenței pădurilor asupra ploii.

⁴¹⁾ Curtis G. E., *op. citat*, la pag. 275, arată că, după cauzele cărî pot da naștere la o mișcare ascendentă a aerului, se pot deosebi trei feluri de ploî : a) *Plôia convectivă* provine din curenții ascendenți produși în timpul cel mai cald al zilei ; b) *Plôia orografică* provine din cauza curentului care, întâlnind un obstacol ce se opune mișcării sale, este silit a se urcă și, din orizontal ce eră, curentul devine ascendent. Ast-fel se explică, spre exemplu, abundența ploilor în partea sudică a Carpaților Munteniei și în partea estică a Carpaților Moldovei ; c) *Plôia ciclonică* provine din cauza regimului ciclonic și cuprinde o mare varietate de tipuri de plôe.

⁴²⁾ Hildebrandsson H. H. și Telsserene de Bort L., *Les bases de la Météorologie dynamique*, 8°, Paris, 1, 2, 4, 5, 1900—1 ; la pag. 169—180 din fasc. 2, autorii, ocupându-se de *Causele ploii*, demonstreză :

1. Că amestecul a două masse de aer saturat nu pôte produce nici odată o plôe intensă ;

2. Că un curent de aer descendent nu pôte produce ploî, dar că, din contră, trebuie să mărească uscăciunea și temperatura ; și

3. Că cauza principală și ordinară a ploii este rēcirea unui curent de aer ascendent.

⁴³⁾ Hepltes St. C., *Régime pluviométrique de Roumanie*, 4°. Buc. 1900, pag. 7^s, 3 fig. et 8 cartes.

țerii ⁴¹⁾, până într'atât în cât asupra regiunii care cuprinde Sulina și Chilia-veche cade în mijlociū, în cursul unui an, și mai puțină plœ decât în porțiunea cea mai săracă a Bărăganului ⁴²⁾. După ideile moderne principala causă a producerii precipitațiunilor atmosferice abundente este rēcirea dinamică a aerului, lucru ce experiența nu dovedește că se produce de preferință de-asupra regiunilor păduröse.

Sunt mai bine de două decenii de când meteorologiștii au dovedit mult exagerata influență atribuită masivelor păduröse asupra cantității precipitațiunilor atmosferice și cu tôte acestea la fie-care moment vedem, basându-se pe vechile credințe, apărându-se acéstă pretinsă influență, și negreșit că va trebui să trecă încă mult timp până ce să se renunțe la o influență — care ar fi negreșit foarte bine-făcătoare dacă ar fi reală, dar care nu este nici de cum demonstrată.

N'ași voi să se crédă din cele ce am spus — așa după cum am fost și sunt învinovățit, — că eū neg pădurilor acțiunile binefăcătoare ce ele presintă în regiunile unde ele se găsesc în mare cantitate.

Ferescă Dumneșeū !

Pădurile au atâtea roluri în univers și atâtea folöse se pot trage dintr'insele, în cât îngrijirea care se dă într'un Stat pădurilor pôte fi luată drept criterium al gradului său de civilizațiune.

Ținta noastră a tuturor să fie decī sporirea pădurilor în România: căci în prima linie tocmai enormei lor influențe asupra curgerii apei la fața pământului — ceea ce mă face a considera pădurea ca un regulator al apei (iar nu după cum în deobște se ȃice un regulator al ploii sau al climei) — se datoresce faptul că la noi, ca și în tôte statele civilizate, s'au făcut, după cum se scie, legi speciale în contra despăduririlor în acele regiuni unde precipitațiunile atmosferice, pe un loc neimpădurit, pot produce torenți provocatori de inundațiuni ⁴³⁾.

⁴¹⁾ Acéstă nu este propriu numai țerii noastre. Pe cöstele mării de Nord, în Belgia, spre exemplu, ca și în Francia, Olanda și Englitera, plouă mai puțin decât în interiorul acestor țeri. A se vedé pag. 210 din A. Lancaster, *La Pluie en Belgique*, 8°, Bruxelles 1894.

⁴²⁾ Insula Șerpilor este, după cum se scie, cu totul izolată în Marea Negră la 45 km depărtare de Sulina și la 39 metri de-asupra nivelului apei. De trei ani am înființat acolo o stațiune udometrică. Mijlocia celor trei ani de observațiuni udometrice (1900—1902) dă pentru acéstă localitate 319 mm, pe când în aceeași periödă la Sulina și Chilia-veche, cari sunt cele mai apropiate stațiuni udometrice de pe cöstele acestei mări, am avut respectiv 397 și 506 mm. Anul 1901 a fost relativ foarte ploios la Chilia-veche.

⁴³⁾ Hepites St. C., *Clima și Pădurile*, 1899, pag. 15 din Extras.

Revenind la ideia care mă preocupă, repet că Meteorologia trebuie să aibă drept basă observațiunea. Greutatea însă pentru această știință este tocmai aci. Căci pe când Astronomului îi ajunge, pentru toate cercetările sale, un observatoriu, Fisicianului, Chimistului un laboratoriu ⁴⁷⁾, Meteorologul are trebuință de observațiuni în toate regiunile de pe fața globului, pe uscat ca și pe apă, la ecuator ca și la poli ⁴⁸⁾, la baza atmosferei ca și la diferite înălțimi.

A trebuit însă să trecă foarte multă vreme ⁴⁹⁾ de la descoperirea termometrului până la înființarea celei dintâi rețele de stațiuni meteorologice. Acesta a avut loc d'abiă în 1825, când Societatea de agricultură din Stuttgart organizează rețeaua meteorologică din Württemberg ⁵⁰⁾.

---

⁴⁷⁾ Dans la plupart des sciences, le savant recueille ou prépare lui-même les matériaux de son travail; il peut souvent même varier à son gré les circonstances au milieu desquelles se produisent les phénomènes qu'il étudie et il arrive promptement à découvrir leurs lois. Le chimiste et le physicien *expérimentent* ainsi la nature dans les conditions fixées par eux; le naturaliste quand il *observe* simplement des faits, dont il n'est pas maître, peut au moins transporter dans son cabinet l'objet de son étude et l'examiner à loisir. Le météorologiste est simple spectateur de phénomènes passagers dont il ne notera bientôt plus nulle trace; il doit être là où le phénomène se produit, et ce phénomène embrasse à la fois ou successivement d'énormes étendues de la surface terrestre en variant ses caractères suivant les régions. • **Marlé Davy H.**, *Les Mouvements de l'Atmosphère et les variations de temps*, 8e, Paris 1877, pag. 23.

⁴⁸⁾ Sunt în momentul acesta în lucrare pentru scopuri științifice 4 expedițiuni în spre polul sud: una germană cu bastimentul **Gauss**, sub conducerea prof. **von Drygalki**; alta engleză cu bastimentul **Discovery**, sub conducerea căpitanului **Scott**; a treia scoțiană cu bastimentul **Scotia** sub conducerea d-lui **W. S. Bruce** și în fine a patra suedeză cu bastimentul **Autarctic** sub conducerea Dr. **O. Nordenskjöld**. Tote aceste expedițiuni se găsesc de la începutul anului 1902 în regiunile înghețate ale polului sud; observațiunile lor sunt completate prin acele cari se fac la observatoriile instalate în insulele **Kuerguelen** și în insula **Statelor**. Din inițiativa Guvernului german s'au făcut observațiuni speciale și simultane pe totă întinderea globului în cursul anului 1902, care a fost un an de observațiuni internaționale.

⁴⁹⁾ La 1780 se fondă la **Manheim** Societatea meteorologică palatină, care a jucat în câțiva ani un rol foarte important în progresul observațiunilor meteorologice prin înființarea de stațiuni meteorologice în diferitele părți ale Europei și chiar în America, la **Bradford** și **Cambridge**. Asupra rolului acestei Societăți, precum și asupra întregului istoric al Meteorologiei în Germania, a se vedea importanta publicațiune a d-lui **Hellmann G.**, *Repertorium der deutschen Meteorologie. Leistungen der deutschen in Schriften, Erfindungen und Beobachtungen auf dem Gebiete der Meteorologie und des Erdmagnetismus von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1881*, 8e, Leipzig 1883, p. 905.

⁵⁰⁾ În *Annuaire de l'Observatoire de Bruxelles, 45-e Année, 1878*, se află un foarte important *Catalog chronologic al descoperirilor în Meteorologie*, ale cărui indicațiuni ne-au servit în mai multe părți ale acestui Memoriu. Acest *Catalog* se termină

Maî mult de o jumătate de secol a trebuit să trecă de la această epocă

printr'un al doilea întocmit de învățatul meu prieten d-l Lancaster, membru al Academiei regale a Belgiei și Director al serviciului meteorologic belgian, relativ la progresele succesive ale organizațiunii meteorologice până în 1877. După rugămintea mea, d-l Lancaster a binevoit a promite că va completa acest Catalog într'o viitoare publicațiune. Îl dăm aci, cu autorisațiunea autorului său:

1825. — Biuroul central al Societății de agricultură din Stuttgart organiză o rețea meteorologică în Württemberg.
1834. — Crearea unei rețele meteorologice în Rusia. (Amănunte se pot vedé în *Rykatchew, Histoire de l'Observatoire physique central pour les premières 50 années de son existence, 1849 — 1899*, 4e, Part. 1, St. Petersburg 1900, p. 290+84. Primul capitol al acestei lucrări, din care cu nerăbdare așteptăm publicarea părții a doua, se ocupă de starea studiilor meteorologice în Rusia înainte de 1825. H.)
1843. — Organizarea unei rețele meteorologice belgiane.
1846. — Societatea finlandesă de Științe din Helsingfors stabilește o rețea meteorologică în Finlanda și în Laponia.
1848. — Înființarea Institutului meteorologic al Prusiei la Berlin. (Pentru Germania a se vedé *Chronologische Tabelle zur Geschichte der Meteorologie und Erdmagnetismus in Deutschland*, pag. 963—971, din *Hellmann, Repertorium der deutschen Meteorologie*, Leipzig 1883. H.)
1849. — Fundarea Observatoriului fizic central al Rusiei la St. Petersburg. (A se vedé asupra istoriei sale *Rykatschew*, op. cit. H.)
1849. — Fundarea Institutului meteorologic al Olandei, la Utrecht.
1849. — Instituțiunea Smithsoniană din Washington stabilește o vastă rețea meteorologică în Statele-Unite.
1850. — Fundarea Societății meteorologice din Londra.
1851. — Fundarea Institutului imperial și regal pentru meteorologie și magnetism pământesc la Viena. (Pentru istoricul acestui Institut a se vedé I. M. Prenter, *Historische Anleitung*, pag. I-XXX, din *Jubelband zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes der k. k. Central-Anstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus*, care formează vol. 23 din *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 4e, Wien 1901. H.)
1851. — Fundarea Societății meteorologice din Insula Mauriciu.
1852. — Fundarea Societății meteorologice a Franței, la Paris.
1853. — Conferința maritimă ținută la Bruxelles după inițiativa lui Maury.
1854. — Crearea serviciului meteorologic în Anglittera.
1854. — Fundarea Observatoriului meteorologic al Infantelui Don Luiz, la Lisabona.
1855. — Observatoriul din Paris supune Guvernului frances proiectul unei rețele de telegrafie meteorologică.
1855. — La 19 Fevruarie, Observatoriul din Paris primește pentru prima oră, prin telegraf, observațiuni meteorologice făcute în aceeași zi în mai multe stațiuni francese.
1855. — Fundarea Societății meteorologice scoțiene, la Edimburgh.
1856. — Academia regală de științe din Stockholm organiză o rețea meteorologică în Suedia.

până ce bunul patriot Ioan Cămpineanu, primul titular al Departamentului Agriculturii, să decidă, în 1884, înființarea Institutului Meteorologic al României și al rețelei sale meteorologice care, din an în an,

1857. — Societatea meteorologică din Edimburgh stabilește o rețea meteorologică în Scoția.
1861. — *Meteorological Committee of Board of Trade* începe câte-vă încercări de avise de tempeste prin mijlocul semnalelor.
1863. — Societatea de naturaliști din Brünn stabilește o rețea meteorologică în Moravia și în Silesia.
1863. — Observatoriul din Paris publică, la 11 Septembrie, prima chartă de timp. Publicarea se face regulat de la 16 ale aceleiași luni.
1863. — Organizarea serviciului meteorologic în Saxonia.
1863. — Organizarea rețelei meteorologice elvețiene.
1863. — Societatea geografică din Darmstadt organizează o rețea meteorologică în Marele Ducat de Hessa.
1864. — Crearea serviciului meteorologic în Italia.
1864. — Organizarea în Franța a sistemului pentru observațiunea furtunelor (orages).
1865. — Organizarea serviciului meteorologic în Spania.
1866. — Fundarea Observatoriului magnetic și meteorologic din Batavia.
1866. — Fundarea Institutului meteorologic din Christiania.
1866. — Fundarea Societății meteorologice austriace la Viena.
1867. — Fundarea *Meteorological Office*, din Londra.
1867. — Organizarea serviciului meteorologic în Bengal.
1867. — Fundarea Comisiunii meteorologice la Capul de Buna Speranță.
1868. — Organizarea serviciului meteorologic în Marele-Ducat de Baden;
1869. — Fundarea Observatoriului meteorologic de la Montsouris, lângă Paris.
1869. — Fundarea Observatoriului fizic central la Constantinopole.
1870. — Fundarea Institutului regal ungar pentru meteorologie și magnetism, la Buda-Pesta.
1870. — Organizarea serviciului meteorologic în Statele-Unite (*Signal Service*).
1870. — Organizarea serviciului meteorologic în Canada.
1872. — Fundarea Institutului meteorologic danez, la Copenhaga.
1872. — Fundarea Institutului meteorologic al Suediei, la Stockholm.
1872. — Crearea serviciului meteorologic în Australia.
1872. — Fundarea Observatoriului magnetic și meteorologic de la Zi-ka-wei (China).
1873. — Primul congres al meteorologilor se ține la Viena
1873. — Organizarea serviciului meteorologic în Republica Argentina.
1873. — Fundarea Observatoriului meteorologic de la Pic-du-Midi de Bigorre (Franța).
1874. — Organizarea serviciului meteorologic algerian.
1874. — La 1 Ianuarie încep observațiunile meteorologice simultane în emisfera boreal, făcute după cererea Generalului Myer, Directorul *Signal Service* din Statele-Unite.
1874. — Organizarea serviciului meteorologic în Württemberg.

s'a întins ⁶¹⁾ așa că actualmente ea cuprinde 402 stațiuni, din care una de întâiul ordin la Bucuresci-Filaret, 56 de al doilea ordin și 355 udometre. Astăzi toate țările cu o cultură mai dezvoltată își au, mai mult sau mai puțin complete, rețelele lor meteorologice. Cu toate acestea, foarte întinse regiuni de pe fața globului sunt și acum necunoscute sub raportul meteorologic ⁶²⁾. Regiunile arctice și antarctice formază încă un gol pe charta globului în știința meteorologiei, tot așa după cum, acum aproape două decenii, un ilustru meteorologist

1875. — Înființarea *Deutsche Seewarte*, la Hamburg.

1876. — Organizarea serviciului meteorologic la Observatoriul din Bruxelles.

1877. — Cu începere din Februarie, *New-York Herald* anunță tempestele care, din America, se îndreptăză către cõstele Europei.

1877. — Crearea Observatoriului meteorologic central în Mexico.

⁶¹⁾ Hepites St. C., *Organisation du Service météorologique de Roumanie*, 4°, Bucarest 1899, pag. 70, une carte et 36 planches.

⁶²⁾ Excelentul *Atlas of Meteorology* (preparat de I. G. Bartolomew și A. J. Herbertson și publicat de Alex. Buchan, Westminster 1899) conține, chiar la început, un mapemond pe care este reprezentată distribuțiunea tuturor stațiilor meteorologice ce erau în ființă la începutul anului 1898. O simplă aruncătură de ochi asupra sa arată în ce mod cu totul neuniform este această distribuțiune. Pe când Europa, India, Japonia, o parte a Oceaniei și Statele-Unite ale Americii sunt convenabil acoperite cu rețele meteorologice, cea mai mare parte din Africa, Asia și America centrală și sudică sunt aproape cu totul lipsite de stațiuni meteorologice. Mapemondul în chestiune este întocmit pe datele conținute în apendicele *Atlasului* unde se arată, în mod amănunțit, diversele servicii meteorologice din lume cu compunerea rețelelor lor meteorologice și publicațiunile ce ele dau la lumină. Toate aceste date sunt recapitulate într'o mică tabelă la pag. 39 a *Atlasului*, pe care o reproducem aci:

CONTINENTE	NUMÉRUL STAȚIUNILOR METEOROLOGICE					
	1-iul	Ordin 2-lea	Ordin 3-lea	Ordin Udometrice	Neclasificato	TOTAL
	2	3	4	5	6	7
Europa	146	1877	2 729	11.418	163	16 333
Asia	27	173	191	4.051	130	4 578
Africa	1	109	28	373	230	741
America de Nord. .	120	140	485	296	4.028	5.069
America centrală și de Sud	22	60	34	488	30	684
Oceania	60	200	135	1.780	1.380	3.564
Total	376	2.559	3.602	18.415	6.017	30.969

din Hamburg d-l W. Köppen se exprimă că represintă România pe charta Europei ⁵³⁾).

Deosebindu-se de toate științele, Meteorologia cere, pentru progresul ei, concursul observațiilor îndelungate din toate părțile lumii. Cu toate expedițiunile arctice și antarctice, din cari chiar astăzi mai multe sunt în lucrare, suntem încă departe de a avea o rețea meteorologică care să îmbrățișeze întreg globul.

Meteorologul în starea actuală — incomparabil de superioară celei de acum o jumătate de secol — este în imposibilitate de a ști, la un moment dat, ceea ce se petrece în atmosferă și este învederat că numai în asemenea caz i-ar fi posibil să studieze, în toate amănunțele sale, împrejurările în cari s'a produs un fenomen atmosferic, spre a pute deduce legile cari-l guvernă și cauzele cari-l produc.

Iată pentru ce, după cum diceam adineori, Meteorologia, care ca nume dată de mai multe secole, este o știință cu totul recentă, atât de recentă, în cât d'abia acum a început să se studieze în mod rațional una din legile ei fundamentale: variațiunea temperaturii aerului cu altitudinea.

* * *

Dintre toate gândirile de emancipare cari au muncit creierul omenesc, nici una nu este negreșit mai măreță decât aceea de a desprinde pe om de legăturile ce-l lăgă de suprafața pământului spre a se înălța la cer.

Cine nu cunoște istoria eroului grec Dedalos care, spre a fugi din faimosul Labirint construit de el însuși, dar în care, spre pedepsa unei crime, fusese închis cu fiul său Icar, făcuseră aripă cu cari scăpară amândoi din închisore? Istoria adaugă că Icar, apropiându-se prea mult de soare, per victimă temerității sale, căci topindu-se cera din care erau făcute aripile, el a căzut în marea care de atunci se numește icariană. Dedalos, mai prudent, neurcându-se la o înălțime așa de mare, se coborî pe pământ într'o altă parte de unde plecase ⁵⁴⁾.

⁵³⁾ . . . Man traute seinen Augen kaum, wenn man diese Masse von schön und zweckmässig publicirtem Material sieht, das aus einem Lande stammt, welches vor einigen Jahren für unsere Wissenschaft nur einen leeren Fleck auf der Karte von Europa darstellte.... *Meteorologische Zeitschrift*, Berlin, Bd. XXIII, 1888, Seite [83].

. . . Abia te incređi ochilor când veđi această aglomerațiune de material publicat frumos și rațional, provenind dintr'o țără care acum câți-vă ani represintă pentru știința noastră un gol pe charta Europei.... *Anal. Inst. meteor. al Rom.*, tom. III, pag. 38°.

⁵⁴⁾ Decharme. *Mythologie de la Grèce antique*, pag. 623, 8°, Paris 1879.

După multe și multe secole, după multe proiecte de mașini de înălțare, în cari imaginațiunea jucă rolul științei, d'abiă la finele secolului al XVIII-lea, mai întâi la 5 Iunie 1783 la Annonay, și apoi la 19 Septembrie același an la Paris, frații *Montgolfier*⁵⁶⁾ putură înălța, în fața lumii mirate, un aerostat prin ajutorul aerului cald.

«Trebue să spunem, pentru onórea științelor, dice marele *Lavoisier*⁵⁶⁾ în raportul ce a adresat Academiei de Științe din Paris, asupra mașinei aerostatice a fraților *Montgolfier*, construită cu cheltuēla Academiei, că nici odată o experiență nu s'a făcut cu mai mare strălucire și cu atâta pompă și n'a avut spectatori nici atât de iluștri, nici în așa mare număr. Înainte de experiență, Regele se duse la locul unde eră mașina aerostatică, trecu sub estrada unde se află mangalul, pentru a vedé pregătirile și a ascultá explicațiunile d-lui de *Montgolfier* asupra mijlócelor ce va întrebuința pentru a umflá acéstă mare masă atât de informă pentru un moment, spre a o face să se înalțe în aer; Regina și familia regală urmară exemplul Regelui.»

Trebue să cetéscă cine-vă diarele ce se tipăriaū la acea epocă pentru a-și puté da séma de entusiasmul ce a provocat, atât acéstă experiență publică, precum și acelea ce în curând aū urmat de către artistul *Robert* și fisicianul *Charles*⁵⁷⁾ cari cei dintâi aū întrebuințat hidrogenul, de către *Pilâtre de Rozier* care cel dintâi se urcă într'un balon captiv, dar mai ales celebra ascensiune de la 21 Noembrie 1783, când, în balonul liber umplut cu aer cald, s'aū urcat, pentru întâia óră, doi ómenī, *Pilâtre de Rozier* și *Marchisul d'Arlandes*. Totuși demonstrațiunea posibilității practice a călătoriiilor cu balonul se datoresce ascensiunii ce făcură, în ziua de 1 Decembrie 1783, *Robert* și *Charles*, cari aū creat dintr'odată aprópe tot materialul aerostatic cu o siguranță de concepțiune într'adevăr admirabilă. *Charles* este cel dintâi care, în ascensiunea ce a făcut-o imediat după ce tovarășul său *Robert* se coborise din balon, a însemnat temperatura de -5° la înălțimea de aprópe 2.000 metri la care ajunsese; la fața pămîntului eraū $+7^{\circ}$.

⁵⁶⁾ *Joseph-Michel Montgolfier*, membru al Academiei de Științe din Paris, s'a născut la Vidalon-les-Annonay, departamentul Ardèche (Francia) în 1740 și a murit la 1810.

⁵⁶⁾ Pag. 727 din *Rapport fait à l'Académie des Sciences sur la machine aérostatique de MM. de Montgolfier* par MM. Le Roy, Tillet, Bussler, Cadet, Lavoisier, Bossut, de Condorcet et Demarest, 1783, care ocupă pag. 719—735 tom. III din *Oeuvres de Lavoisier* publiés par les soins de S. Exc. le Ministre de l'Instruction publique, Paris 1865.

⁵⁷⁾ La 26 August 1783.

Din primele momente ale descoperirii aerostatului se și înțeleseră avantajile ce știința ar pute trage din sondarea atmosferei, căci iată ce cetim la pag. 734 a raportului despre care am vorbit, al lui Lavoisier, părintele Chimiei ⁸⁸⁾:

«Aerostatul va pute fi întrebuințat la multe cercetări de Fizică, după cum ar fi cunoscerea mai bine a iuțelii și direcțiunii diferitelor vânturi cari suflă în atmosferă, sau pentru a duce electroscópe la înălțimi mult mai mari decât se póte face cu smeurile, în fine, pentru ca omul să se înalțe până în regiunea norilor în scopul de a observa meteorii.»

În realitate d'abiã trecu un an de la experiențele fraților Montgolfier, experiențe cari fac epocă în istoria descoperirilor celor mai importante, când, la 30 Noemvrie 1784, un tiner medic american, Dr. John J. Jeffries, făcu la Londra, sub conducerea aeronautului Blanchard, căruia-l plăti 100 de guinee (aprópe 2.800 lei), cea d'intăi ascensiune cu scop curat științific ⁸⁹⁾. Însemnările ce ne-au rămas de la acéstă primă ascensiune științifică dovedesc grija cu care au fost făcute observațiunile asupra temperaturii, barometrului, etc. O a doua ascensiune a lui Jeffries, făcută la 7 Ianuarie 1785, nu dete nici un rezultat științific, de óre-ce nu luase cu dînsul decât un barometru și o busolă, însă avu un mare resunet de óre-ce, efectuată la Douvres în Englitera, ea se termină într'o pădure în Guines, aprópe de orașul Calais în Franța. Pentru întâia óră dar Canalul *La Manche* fu trecut în balon. În onórea aeronauților Blanchard și Jeffries se ridică,

⁸⁸⁾ *Oeuvres de Lavoisier*, tom. III, pag. 734.

⁸⁹⁾ Se pare că acéstă ascensiune n'a avut nici un resunet în lumea științifică de la începutul secolului al XIX-lea, căci până în ultimul deceniũ al sãu tratatele cele mai importante nici nu menționéză numele Dr. Jeffries și indică pe belgianul Robertson și pe francesii Biot și Gay-Lussac, ca cei dintâi cari au făcut ascensiuni în scopuri științifice. Prietenul nostru, prof. Dr. G. Hellmann din Berlin, bine cunoscut în lumea științifică și prin lucrările sale științifice și prin erudițiunea sa bibliografică, a scos la ivelã meritele lui Jeffries în notița sa: *Die erste Ballonfahrt zu wissenschaftlichen Zwecken*, ce a apărut la Berlin în 1892, în *Zeitschrift für Luftschiffahrt und Physik der Atmosphäre*, Nr. 1. D-l Hellmann este autorul fórte interesantei publicațiuni: *Neudrucke von Schriften und Karten über Meteorologie und Erdmagnetismus*, din care a apărut până acum 14 volume.

Numele doctorului Jeffries il găsim menționat de d-l W. de Fonvielle, la pag. 84 din cartea sa: *Aventures aériennes*, 8°, Paris 1876, pag. 464, unde se vorbește de ascensiunea făcută la 7 Ianuarie 1785 de către Blanchard.

chiar în locul unde aerostatul a căzut, o colônă comemorativă ⁶¹⁾.

Două decenii trecură de la prima ascensiune științifică a medicului american, fără ca din multe ascensiuni ce se făcură în acest interval în deosebite țări ⁶¹⁾, știința să fi profitat ce-vă în cunoșcerea condițiilor în cari se găsește atmosfera.

D'abiă în 1803 ascensiunea făcută la Hamburg de fisicianul Robertson și de compatriotul său Lhoest procură științei câte-vă indicațiuni. În anul următor, la interval de două luni, alte două ascensiuni: una la 30 Iunie 1804 la St Petersburg, sub auspiciile Academiei de Științe,

⁶¹⁾ Inscripțiunea după această colônă este următoarea, după I. Lecornu, *La navigation aérienne*, la pag. 105:

Sous le règne de Louis XVI
MDCCLXXXV
Jean Pierre Blanchard, des Andelys de Normandie,
Accompagné de Gefferies, Anglais,
Partit du château de Douvres
Dans un aérostat,
Le sept janvier à une heure un quart;
Traversa le premier les airs
Au-dessus du Pas-de-Calais,
Et descendit à trois heures trois quarts
Dans le lieu même où les habitants de Guines
Ont élevé cette colonne
A la gloire des deux voyageurs.

La pagina 19 din primul volum al d-lor R. Assmann, A. Berson și H. Gross, *Wissenschaftliche Luftfahrten* se arată aceeași inscripțiune însă în latinesce. Pentru a hotărî care este adevărata inscripțiune de pe monumentul comemorativ, m'am adresat Primarului orașului Pas-de-Calais din Franța, d. E. Basset, care, la 5 Martie 1903, a binevoit a-mi răspunde următoarele:

«En réponse à votre lettre du 28 février, j'ai l'honneur de vous faire connaître que le procès-verbal de la cérémonie d'inauguration de la Colonne Blanchard (7 janvier 1786) nous apprend que *deux* inscriptions, l'une en *latin* et l'autre en *français*, furent gravées sur le piédestal de la colonne.

«Ces inscriptions existaient encore au commencement de 1830, mais il n'en restait plus trace en 1885, lors de la célébration du centenaire de la traversée du détroit. La colonne fut alors restaurée et une nouvelle inscription dont je ne possède pas le texte y fut gravée en français.»

M'am adresat primarului comunei Guines (departamentul Pas-de-Calais) pentru a obține această inscripțiune. Prin scrisoarea sa de la 14 Aprilie 1903, d-sa a binevoit a-mi transmite inscripțiunea în cestiune. Ea este identică cu cea dată mai sus, cu aceste două singure deosebiri; în loc de numele *Gefferies* se găsește *Jean Jeffries* și în loc de cuvîntul *Sept* este numărul VII.

⁶¹⁾ Asupra ascensiunii lui Blanchard la Berlin, în 27 Septemvrie 1788, se pot vedea pag. 15 și urm. din Dr. Fr Linke, *Moderne Luftschiffahrt*, 8°, Berlin, pag. 296, 1903.

de către fisicianul **Robertson** și de către **Sacharoff** ⁶²⁾, fisician și chimist însemnat; cea-laltă, la 24 August 1804, făcută la Paris, din inițiativa Institutului Franței, de către celebrii învățați **Biot** și **Gay-Lussac** ⁶³⁾ avură scopuri curat științifice. Puțin timp după acesta, **Gay-Lussac** ⁶⁴⁾ singur făcî o nouă ascensiune, la 16 Septembrie 1804, în scopul de a elucidă cestiunea variațiunii intensității magnetismului pămîntesc cu înălțimea.

Preocuparea principală a celor ce în urmă se înălțară în aer fiind aceea a descoperirii cărnei balonului, se perdură din vedere folósele ce **Meteorologia** putea trage din cunoșcerea condițiunilor în cari se găsesce atmosfera la înălțimi mari, așa că au trecut aproape cincî decenii, până ce să se începă o serie de ascensiuni aerostatice cu intențiunea studierii acestor condițiuni.

Maî întâiî cele două ascensiuni făcute de **Barral** ⁶⁵⁾ și **Bixio** ⁶⁶⁾ în 1850, pentru cari însuși marele **Régnauld** pregătî instrumentele științifice ce trebuiau duse la mari înălțimi. Într'una dintr'insele se atinse, la 27 Iulie, altitudinea de 7.049 metri. Apoi cele patru ascensiuni făcute în 1852 de **Welsh** ⁶⁷⁾, sub auspiciile Observatoriului de la Kew lângă Londra, în scopul bine determinat de a studiă «fenomenele meteorologice și fizice cari se produc în cele maî înalte regiuni ale atmosferei terestre» ⁶⁸⁾. În fine o serie de 28 de ascensiuni științifice în balon în intervalul de 4 ani, de la 1862 la 1866, executate, sub auspiciile Asociațiunii britanice pentru înaintarea științelor, de către celebrul meteorologist **Glaisher** ⁶⁹⁾,

⁶²⁾ Cari ajunseră la înălțimea de 2.703 metri.

⁶³⁾ Cari ajunseră la înălțimea de 4.000 metri.

⁶⁴⁾ Pentru tóte aceste ascensiuni, ca și pentru cele făcute de **Barral** și **Bixio** și de către **Welsh**, a se vedé **Fr. Arago**, *Oeuvres*, tom. IX, *Sur les voyages aéronautiques exécutés dans l'intérêt de l'avancement des sciences*, pag. 489-534.

⁶⁵⁾ **Barral** eră repetitor de chimie la Școala politehnică din Paris.

⁶⁶⁾ **Bixio** eră directorul publicațiunii *Journal de l'Agriculture pratique*.

⁶⁷⁾ **John Welsh** eră directorul Observatoriului meteorologic de la Kew, lângă Londra.

⁶⁸⁾ În prima ascensiune, la 17 August, **Welsh** atinse 5.947 metri; în a doua, la 26 August, 6.096 metri; în a treia, la 24 Octombrie, 3.853 metri, și în a patra, la 10 Noembrie, balonul se urcă până la 6.959 metri, înregistrând o temperatură minimă de --23° C. **Fr. Arago**, *Oeuvres*, tom. IX, pag. 529.

⁶⁹⁾ **James Glaisher**, astronom și meteorologist engles, născut la 7 Aprilie 1809 la Londra, a încetat din viață la 7 Februarie 1903, în vârstă de 94 ani. **Glaisher** s'a ilustrat prin numeroase ascensiuni aerostatice întreprinse în scopuri curat meteorologice în intervalul de la 1862 la 1866. Rezultatele cercetărilor sale au fost mult timp luate ca basă în Meteorologie. El a fost director al Serviciului meteorologic și magnetic la Observatoriul din Greenwich până în 1874. De la dînsul ne-a rămas un mare număr de lucrări referitoare maî cu sémă la Astronomie și la Meteorologie.

care fu până în 1874 directorul serviciului meteorologic și magnetic al Observatoriului de la Greenwich.

În celebra sa ascensiune de la 5 Septembrie 1862, balonul atinse cea mai mare înălțime la care până atunci ajunsese vre-un om, 8.840 metri de asupra nivelului mării ⁷⁰⁾.

D'abia se termină în Anglittera această însemnată serie de ascensiuni aerostatice cu scop curat științific, când se reîncep în Franța o altă serie, cu scopuri de asemenea științifice, de către mai mulți tineri învățați, printre cari merită să menționăm pe Camille Flammarion, Gaston Tissandier și W. de Fonvielle.

În intervalul de la 30 Mai 1867 până la 27 Iulie 1880, Flammarion execută o serie de 12 ascensiuni descrise cu măiestrie de însuși poetul-astronom în lucrarea sa: *Mes voyages aériens* ⁷¹⁾.

Gaston Tissandier ⁷²⁾, foarte cunoscutul fondator al importante reviste parisiene *La Nature*, a povestit el însuși—mai înainte de a se deda problemei navigațiunii aeriene ⁷³⁾—cele 24 de ascensiuni aerostatice ce le-a făcut în diferite scopuri științifice, dar mai ales meteorologice, în intervalul de la 1868 la 1877 ⁷⁴⁾. Printre acestea se cuvine să menționăm două ascensiuni: una de lungă durată și alta care s'a

⁷⁰⁾ Pentru descrierea ascensiunilor lui Glaisher, a se vedea:

Partea întâia, pag. 1—129, și Apendicele, pag. 563—573 din Glaisher J., Flammarion C., W. de Fonvielle și Tissandier G., *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612; și pag. 75—103 din W. de Fonvielle, *La Science en ballon*, 8°, Paris, pag. 143; iar pentru valoarea observațiilor sale, a se vedea pag. 47—81 din tom. I, al d-lor Assmann R., Berson A., Gross H., *Wissenschaftliche Luftfahrten*, 4°, Berlin, 3 vol., 1900.

⁷¹⁾ Camille Flammarion, *Mes voyages aériens, Impressions et études, Journal de bord de douze voyages scientifiques en ballon*, 8°, Paris, 4-me éd., 1882, pag. 384. Rezultatele științifice ale acestei serii de ascensiuni au fost comunicate treptat Academiei de Științe din Paris și recapitulate în *Etudes météorologiques faites en ballon*, care ocupă pag. 216—240 din tom. VI al publicațiunii: *Etudes et lectures sur l'Astronomie* de Camille Flammarion.

Unele din aceste ascensiuni se găsesc descrise în partea a doua, pag. 131—300, și în Apendicele, pag. 574—586 din volumul Glaisher J., Flammarion C., W. de Fonvielle și Tissandier G., *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612.

⁷²⁾ Născut la 1843, încetat din viață la Paris în 1899. La început se ocupă cu Chimia devenind director al Laboratoriului Uniunii naționale, apoi se consacră aproape exclusiv aerostațiunii.

⁷³⁾ Gaston Tissandier, *Histoire de mes ascensions*, 8°, pag. 344, Paris 1878. O parte din aceste excursiuni au mai fost descrise în volumul: *Voyages aériens* de Glaisher J., Flammarion C., W. de Fonvielle și Tissandier G., care a apărut în 1870.

⁷⁴⁾ Gaston Tissandier, *Les Ballons dirigeables. Applications de l'électricité à la navigation aérienne*, 8°, Paris.

făcut în scopul de a atinge cea mai mare înălțime și care a cauzat mórtea a doi curagioși și fórte însemnați aeronauți, Sivel și Crocé-Spinelli.

La 23 Martie 1875, sub patronagiul *Societății franceze de navigațiune aeriană*, Gaston și Albert Tissandier, Sivel, Jobert și Crocé-Spinelli, urcându-se cu balonul Zénith, au stat în atmosferă timp de 22 ore 40 minute. La 15 Aprilie, același an, luară loc în *nacela* aceluiasi balon, în scopul de a se ridica cât mai sus posibil, trei celebri aeronauți: Sivel⁷⁵⁾, Crocé-Spinelli⁷⁶⁾ și Gaston Tissandier. Din această călătorie numai cel din urmă se întórse cu viétă, după ce ajunsese la o înălțime de 8.500 metri, care nu mai fusese atinsă mai înainte decât o singură dată de Glaisher; cei-lalți doi avură straniul privilegiu, funesta onóre, de a muri cei dintâi acolo unde noi dicem că este cerul⁷⁷⁾.

Cea d'a treia persoană ce voiam să citez printre cercetătorii francesi ai atmosferii este d-l Wilfrid de Fonvielle. Prieten al Brătienilor, al Goleșcilor și al lui Rosetti, el este prieten al Românilor. Născut la 1826, acest vechiu profesor de matemătică, admirator al lui Glaisher⁷⁸⁾, care a tras drumul de urmat în ascensiunile sci-

⁷⁵⁾ Oficer de marină, născut în 1831.

⁷⁶⁾ Inginer din Școala Centrală din Paris, născut la 1845.

⁷⁷⁾ În comuna Ciron unde descinse aerostatul, se înălță, în piétă, un monument simplu în onórea acestor doi martiri ai sciinței. Pe fața sa anterioră, sub desemnul aerostatului Zenith este inscripțiunea :

«A la mémoire de Th. Sivel et de Crocé-Spinelli, morts pour la science dans les hautes régions de l'atmosphère à 8.500 mètres d'altitude, descendus près de Ciron avec leur compagnon de voyage Gaston Tissandier, survivant de la catastrophe. Le 15 avril 1875.»

Pe fața opusă, se cetesce numele martirilor :

Sivel (Henri Théodore)

né le 10 novembre 1831

dans la commune de Sauve, département du Gard,

mort en ballon le 15 avril 1875.

Crocé-Spinelli (Joseph Eustache)

Ingénieur des Arts et Manufactures, né le 10 juillet 1845

à Montbazillac, département de la Dordogne,

mort en ballon le 15 avril 1875.

⁷⁸⁾ Pe când scriam aceste rânduri, primesc No. 943 din *Cosmos*, unde d-l de Fonvielle, la pag. 223, aduce vestea morții lui James Glaisher în următorii termeni :

«Mórtea venerabilului decan al aeronauților este departe de a mă surprinde și chiar de a mă întristă; căci când l-am văzut, acum doi ani, el se perdeă din cauza neputinței de a trăi, după cum dice Fontenelle. Eră pironit în fotoliul său și tot devotamentul fiului său, celebrul matematician, nu mai póte întârziă mult timp inevitabilul sfârșit al ori-cărei existențe omenescă. Vederea mea l-a însuflețit, și au

ințiflice, ⁷⁹⁾ și al lui Le Verrier și colaborator al lui Gaston Tissandier, este poate singurul dintre francesii care, cu o stăruință de admirat, a luat parte la toate lucrările referitoare la studiile științifice în atmosferă. Scriitor de talent, neobosit cercetător, el este «tinărul» secretar al Comitetului internațional aeronautic, despre care vom vorbi numai decât. Scrierile sale sunt numeroase și multe dintr'însele se ocupă de cercetări științifice ale atmosferei cu ajutorul balónelor sau smeurilor ⁸⁰⁾.

«El a recunoscut în 1876 ⁸¹⁾ că, în urma ascensiunilor lui Glaisher,

vorbit mult de timpul deja depărtat, când pregătiam împreună edițiunea volumului *Voyages aériens*, al cărui succes se datorește în mare parte frumóselor sale ascensiuni.

«Eră fericit că află amănuntele ce-i dau asupra modului în care aeronautul german Berson, inspirând cu lăcomie oxigenul reparator, a putut să-i ieă recordul altitudinilor.

«Glaisher eră Meteorologia incarnată, el aveă pasiunea cifrelor, a tabelelor și a rezultatelor numerice. Cu toate că-i plăcê Astronomia, el o părăsi în 1846 pentru a luă direcțiunea Serviciului magnetic și meteorologic al Observatoriului de la Greenwich. Cele 29 ⁸²⁾ ascensiuni ale sale au fost executate în trei ani, de la 30 Iunie 1862 la 2 Octombrie 1865, la o epocă când nu se cunoscêau înregistrátorele Richard; de aceea și caietele sale de note erău înțesate de cifre. Fie-care din cifrele publicate în tabelele din *Voyages aériens* este mijlocia a patru cetiri făcute cu precisiune de o ȕecime de secundă, o ȕecime de milimetru și o ȕecime de grad. Glaisher eră neobosit pentru răspândirea științelor și în discuțiunea științifică a observațiunilor. El eră presidentul Comisiunii meteorilor luminoși a Asociațiunii britanice. El înființă și presidă Societatea aeronautică, Societatea meteorologică și Societatea fotografică. Calitate rară, Glaisher iubiă Franția, și cu toate că a fost unul din cei mai călduroși partizanii ai lui Gladstone la a cărui numire la Greenwich a contribuit mult în alegerile atât de importante din 1868 și 1874, nu-i ertă de a ne fi părăsit în timpul anului teribil. Glaisher credeă în viitorul navigațiunii aeriene.»

a) D. W. de Fonvielle repetă mai de multe ori în scrierile sale că Glaisher a făcut 29 ascensiuni, alți autori arată numărul de 30. D-l Assmann, în *Wissenschaftliche Luftfahrten*, tom. 1, pag. 47, arată că învêțatul engles a făcut 28 ascensiuni, câte 8 în anii 1862, 1863 și 1864; 3 în 1865 și în 1866.

⁷⁹⁾ W. de Fonvielle, *La Science en ballon*, dedicațiune.

⁸⁰⁾ Printre ele vom cită:

W. de Fonvielle, *La Science en ballon*, 8°, Paris 1869, pag. 143; Glaisher J., Flammarion C., W. de Fonvielle et Tissandier G., *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612. Partea a treia a acestui volum, cuprinđând pag. 301--560 și pag. 58 — 606 din *Anexe*, este datorită d-lor W. de Fonvielle și Tissandier G.

W. de Fonvielle, *Aventures aériennes*, 8°, Paris 1876, pag. 464.

» *Manuel pratique de l'Aéronaute*, 8°, Paris, pag. 247.

» *Les Ballons-sondes de MM. Hermite et Besançon et les ascensions internationales, précédé d'une introduction par M. Bouquet de la Grye*, 8°, Paris, 1898, pag. 113.

⁸¹⁾ W. de Fonvielle, *Aventures aériennes*, pag. 309.

nică un observator n'a atins un așa grad de precizie în observațiunii. Cifrele pe cari el le-a arătat sunt singurele cari merită încredere și singurele pe cari se pot baza calcule serioase.⁸²⁾

Germania din partea sa nu se lăsă mai pe jos. Sub patronagiul Împăratului și al Societății germane pentru progresul navigațiunii aeriene s'a făcut la Berlin, München și Strassburg multe și foarte importante ascensiuni în scopuri științifice. Merită să fie citată aci mai întâiu călătoria doctorului A. Berson de la Institutul Meteorologic al Prusiei, executată la 4 Decembrie 1894, în care ajunse la altitudinea de 9.150 metri pe o temperatură de $-47^{\circ}.9$ ⁸³⁾ și apoi memorabila ascensiune de la 31 Iulie 1901 a d-lor Berson și Süring cari, în scopul de a controla indicațiunile aparatelor meteorologice înregistrătoare, ajunseră la o altitudine de nimeni atinsă până acum, 10.800 metri. Ultimele citiri la instrumente s'a făcut la 10.225 m, mai înainte ca observatorii să cadă în sincopă, cu totă respirarea oxigenului a cărui eficacitate s'a constatat până la 10.250 metri. La înălțimea de 10.225 metri temperatura era de $-39^{\circ}.7$, iar la fața pământului $+26^{\circ}$ ⁸⁴⁾.

Istoricul ascensiunilor aerostatice ar fi infinit mai lung decât schițarea ce am făcut-o Domniilor-văstre, dacă ar trebui să citez foarte numeroasele încercări cari au avut de scop navigațiunea aeriană,⁸⁵⁾ despre ale cărei progrese am întreținut, acum 18 ani, în 1885, într'o ședință solemnă, Societatea geografică română⁸⁶⁾. Progresele realizate în ultimii 3—4 ani în navigațiunea aeriană sunt într'adevăr foarte importante⁸⁷⁾. M'am mărginit însă la indicarea foarte succintă numai a acelor ascensiuni cari au avut de scop studiul atmosferic, mai cu seamă din punctul de vedere meteorologic.

Tote aceste ascensiuni, prin câte-vă observațiunii importante ce ele

⁸²⁾ Asupra valorii reale a observațiunilor lui Glatsher, a predecesorilor și a urmașilor săi, a se vedea pag. 15—90 din tom. I din Assmann R., Berson A., Gross H., *Wissenschaftliche Luftfahrten*, 4°, Berlin, 3 vol., 1902.

⁸³⁾ Lecornu J., *La Navigation aérienne*, pag. 355, 8°, Paris 1903.

⁸⁴⁾ Assmann R. und Berson A., *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*, pag. 225, 4°, Berlin 1902. Cea mai mare înălțime atinsă de un balon cu omeni, pag. 207 din *Buletinul lunar al observațiunilor meteorologice din România*, tom. X, pe anul 1901.

⁸⁵⁾ Henry de Graffigny, *La Navigation aérienne et les ballons dirigeables*, 8°, Paris 1888.

⁸⁶⁾ Hepltes St. C., *Ultimele progrese ale navigațiunii aeriene*, pag. 139—151 din *Buletinul Societății geografice române*, an. VI, 1885.

⁸⁷⁾ Asupra lor se poate vedea: Lecornu J., *La Navigation aérienne*, 8°, Paris 1903, pag. 484.

au procurat, ne-au lămurit ore-carî ideî asupra condițiunilor meteorologice la diferite înălțimi. S'au putut ast-fel culege câte-vă date, cu totul nesuficiente, atât din punctul de vedere al cantității cât și al calității lor ⁸⁸⁾, relative la variațiunea temperaturii și umezelii aerului cu înălțimea; s'a putut studiă mai de aproape înălțimea, forma, structura și grosimea norilor; s'au putut căpătă ore-carî date relative la iuțela vintului și la mișcările generalé ale atmosferei.

Tóte aceste date, obținute cu atâta ostenélă, cheltuélă și, ce este mai mult, cu sacrificiî de vieți de ómenî, sunt însă cu totul insuficiente pentru a ne face să cunoșcem în mod definitiv cele mai esențiale legi carî determină fenomenele produse în atmosferă.

Ele au avut de rezultat bun constatarea necesității absolute a determinărilor cât mai dese a elementelor climatice la diferitele înălțimi ale atmosferei în mai multe puncte pe fața globului.

S'a cređut la început că, până la un ore-care punct, se va puté atinge scopul prin întocmirea observatoriilor de munte la mari înălțimi. Cu crearea însă a stațiunii meteorologice din vârful Turnului Eiffel la Paris, la 300 metri de-asupra solului, s'a vėđut, odată mai mult, marea influență a solului asupra curenților aeriani ⁸⁹⁾. Deosebirea cea

⁸⁸⁾ Dintre tóte observațiunile meteorologice făcute la diferite înălțimi în atmosferă, este incontestabil că acelea ale lui Glalsher întrunesc mai multe condițiuni de exactitate; totuși ele sunt fórte departe de a întruni condițiunile cerute, ca în temeiul lor să se întocmescă legile variațiunii elementelor meteorologice în atmosferă. Într'un fórte important studiū întreprins de prof. Assmann asupra observațiunilor instrumentelor și întrebuintării lor în ascensiunile cu balonul până în 1887, care formeză capitolul II, pag. 15—90, Tom. I din monumentală operă, *Wissenschaftliche Luftfahrten*, a domnilor R. Assmann, A. Berson, H. Gross, autorul, făcend critica sciințifică a rezultatelor obținute de Glalsher, ajunge la pag. 50, la conclusiunea: «Alle diese Momente vereinigten sich zu der Wirkung, dass Glalsher's Temperaturbeobachtungen fast durchweg, aber in unkontrollirbarem Maasse zu hoch ausfielen, so dass sie als ungeeignet für die Aufstellung von «Gesetzen» erachtet werden müssen».

⁸⁹⁾ Angot A., *Résumé des Observations météorologiques faites au Bureau central et à la Tour Eiffel pendant les cinq années, 1890—1894*, pag. B. 145—B. 188 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1894, I.

Id., *Résumé des Observations anémométriques faites au Bureau central et à la Tour Eiffel pendant les six années 1890—1895*, pag. B. 171—B. 200 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1897, I.

Autorul încheie precum urméză acéstă din urmă publicațiune:

«On doit donc admettre comme fait d'observation que le vent éprouve réellement en moyenne, au sommet de la Tour Eiffel, une déviation de 25° environ à droite de celui qu'on observe dans les couches voisines du sol. Le sens de cette déviation est précisément celui qui résulterait d'une diminution de frottement; mais on ne

mare între rezultatele obținute la observatoriile de munte la 1 sau 2.000 metri și cele din Turnul Eiffel provine dintr'aceea că vârful acestui Turn este un adevărat punct liber în spațiul la înălțimea de 300 metri, unde nu se opune curenților aeriani nici o rezistență din partea solului, pe câtă vreme la observatoriile cele mai înalte, ce actualmente există pe fața globului, încă se resimte această influență.

Întreținerea observatoriilor la mari înălțimi, după cum sunt acele de la Peak's Peak la 4.310 metri în America, Obergipfel la 2.045 m și Sonnblick la 3.100 m în Austria, Brocken la 1.441 m, Schneekoppe la 1.600 m și Zugspitze la 2.960 m în Germania, Säntis la 2.470 m în Elveția, Ben-Nevis la 1.343 m în Irlanda și Mont Ventoux la 1.900 m, și Pic-du-Midi la 2.860 metri în Franca ⁹⁰⁾, costă enorm de mult, căci, afară de costul lor propriu, trebuie să se construiască, cu foarte mari cheltuieli și greutate în locuri muntoase, drumuri și mijloace de comunicațiune care trebuiesc apoi întreținute, ceea ce reclamă sume considerabile de bani.

Pe de altă parte, chiar dacă s'ar face sacrificiul unor asemenea sume, immuțându-se numărul observatoriilor de munte, totuși altitudinea foarte limitată la care ele pot fi construite nu va permite nici odată să ajungem, prin mijlocul lor, la cunoșcerea celor ce se petrec la 10, 15 și chiar 20 kilometri, lucru ce astăzi deja ne este posibil prin ajutorul balonelor-sondă, ast-fel numite, după scopul ce ele urmăresc de a sondă diferitele straturi ale atmosferei în scopuri meteorologice bine determinate.

Ele sunt nise baloane ordinare de hârtie, de mătase sau de cauciuc, de o capacitate mică, umplute cu hidrogen. La înălțimile unde se urcă, ele duc cu ele instrumente meteorologice înregistrătoare, ale căror indicațiuni sunt foarte prețioase pentru a arăta, în funcțiune de timp și altitudine, mersul elementelor meteorologice ⁹¹⁾.

peut encore affirmer que ce soit la cause unique ou même principale du phénomène. Peut-être y a-t-il simplement un effet de la ville qui se traduit, comme nous l'avons indiqué depuis la première année d'observations, par une augmentation locale de température et une diminution de pression pouvant entraîner une déviation des vents inférieurs. Pour être fixé sur cette cause, il sera indispensable d'étudier les variations de l'angle que fait le vent avec le gradient au sommet de la Tour et près du sol dans les différentes situations atmosphériques.

⁹⁰⁾ În România cele mai înalte stațiuni de al doilea ordin sunt: Scropoșa la 1.200 metri în munții Dâmbovița; Susaiu la 1.330 metri și Sinaia la 860 metri, ambele în Prahova.

⁹¹⁾ Greutatea cea mai mare în obținerea temperaturii exacte la mari înălțimi provine din cauza marelui radiațiuni solare și acesta pentru că balonul de hârtie sau de

Chiar de la primele rezultate științifice obținute de Gay-Lussac și alții prin ascensiunile lor aerostatice, învățații au trebuit să se întrebe dacă nu cum-vă s'ar pute obține asemenea rezultate, fără ca balónele să ducă cu ele și persoane. Ca dovadă despre acesta avem premiul publicat în 1809, de către Societatea din Copenhaga cu următorul conținut:

-Ce a câștigat Meteorologia și știința stării straturilor înalte ale atmosferei prin experimentele făcute până acum? Cum s'ar pute face cercetări cu puține cheltueli și cu balóne mici fără persoane, pentru ca să se pótă cunoște legile relative la electricitatea atmosferei înalte, cantitățile de oxigen, de azot și de acid carbonic ce se găsesc la o înălțime dată într'un volum dat, direcțiunea vântului la înălțimi mari, temperatura și alte asemenea cunoștințe? ⁹²⁾

Premiul n'a fost acordat și această interesantă problemă a fost dată uitării până ce, după 80 de ani, prin 1890, doi tineri franceși începură să experimenteze așa dișele «ballons perdus» iar la 4 August 1892, d-nii Hermite și Besançon înălțară cel dintâiu balon-sondă de la usina de gaz Noisy-le-Sec ⁹³⁾.

Domnul L. Teisserenc de Bort, proprietarul și directorul Observatoriului dinamic de la Trappes lângă Paris, și căruia Academia de Științe din capitala Franciei l-a decernat, în ultima ședință publică

mătase, deschis la baza sa, înălțându-se din ce în ce mai încet pe măsură ce se apropie de punctul său cel mai înalt, ventilațiunea termometrului este micșorată și temperaturile înregistrate sunt influențate de insolațiune, de cantități cu totul necunoscute. De aceea și în critica ce face indicațiunilor aduse de balónele-sondă, la pag. 670—760, tom. II din *Wissenschaftliche Luftfahrten*, d-l Assmann conchide în următorii termeni, la pag. 760: «Bauet brauchbare Instrumente, unde führt, bis wir solche haben, lieber eine *bemannte* Fahrt als drei Aufstiege mit dem *Ballonsonde* aus.»

Balónele închise formate din materii expansibile, cum e cauciucul, au avantajul de a se înălța cu o iuțelă din ce în ce mai mare, până ce plesnesc. Acestă iuțelă asigură ventilațiunea instrumentelor. D-l Assmann, care preconizează acest sistem, dă descrițiunea sa la pag. 32 din *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*. Balonul este provădut de un «parachute», așa că instrumentul cade la fața pământului fără să se avarieze.

⁹²⁾ Assmann R. und Berson A., *Wissenschaftliche Luftfahrten*, tom. I, pag. 7.

⁹³⁾ Pag. 393 din W. de Fonville, *La Navigation aérienne; catastrophes et progrès*, care cuprinde pag. 389—405 din *Revue des deux Mondes* de la 15 Ianuarie 1903. Asupra număróselor încercări făcute de acești doi aeronauți, a se vedé lucrarea aceluiași autor: *Les Ballons-sondes de M. M. Hermite et Besançon et les Ascensions internationales, précédé d'une introduction de M. Bouquet de la Grye*, 8°, Paris 1898, pag. 112.

anuală, de la 22 Decembrie 1902, premiul Houlelligue «pentru cercetările sale asupra stării atmosferei la mari înălțimi cu ajutorul smeurilor și al balónelor-sondă» *) a arătat, în mod strălucit, rezultatele ce se pot obține prin mijlocul acestor mașini aerostatice **).

Deja în 1896, Conferința internațională a meteorologilor ce s'a ținut la Paris, studiind în deosebi cercetările la mari înălțimi cu ajutorul balónelor făcute de d-nii Teisserenc de Bort, Hermite și Besançon la Paris, d-l Assmann la Berlin, d-l Hergesell la Strassburg și alții, s'a pronunțat în favoarea acestor studii, exprimând desideratul ca ascensiunile științifice să fie încurajate și înmulțite, și ca asemenea ascensiuni, fie cu balóne cu ómeni, fie cu balóne-sondă, să se facă simultan în diferite stațiuni **).

Pentru realizarea acestor desiderate, Conferința a numit din sînul său o *Comisiune de observațiuni aeronautice* care, sub președenția d-lui prof. Hergesell, directorul Serviciului meteorologic al Alsaciei,

*) *Comptes-rendus hebdomadaires des Séances de l'Académie des Sciences*, 4e, Paris, tom. CXXXV, 1902, pag. 1.242.

**) Teisserenc de Bort L., *Résultats principaux des lancers de Ballons-sondes à l'Observatoire de Météorologie dynamique*, pag. 199—203 din *Procès-Verbaux des séances et Mémoires du Congrès international de Météorologie, Paris 1900*, 8e, Paris, 1901, pag. 272.

Teisserenc de Bort L., *Etude sur la température et ses variations dans l'atmosphère libre d'après les observations recueillies par 100 ballons-sondes*, pag. C 1—C 34 din *Annales du Bureau central Météorologique de France*, Année 1897, I. Paris 1899.

**) Hepites St. C., *Analele Institutului Meteorologic al României*, tom. XII, pag. A 12 și *Rapport de la Conférence météorologique internationale. Réunion de Paris*, 1896, 8e, Paris 1897, pag. 20.

Iată aceste desiderate :

a) Conferința recunoște marea importanță a experiențelor aeronautice pentru știința meteorologică și exprimă dorința ca ascensiunile științifice să fie încurajate și înmulțite ;

b) Conferința exprimă dorința ca experiențele aeronautice științifice, fie cu balóne cu ómeni, fie cu balóne-sondă, să se facă simultan în diferite stațiuni ;

c) În starea actuală, Conferința nu poate recomanda nici metode speciale, nici instrumente particulare ; dar dinca exprimă dorința ca, în ascensiunile simultane cu balóne-sondă, să se întrebuinteze pe cât posibil instrumente identice ;

d) Publicarea cât de repede a observațiunilor brute, mai cu sémă a aceloră făcute în ascensiuni simultane, este de o primă importanță ;

e) Este de dorit ca observațiunile cu balóne captive nelocuite să fie executate într'un mod regulat ;

f) Față de rezultatele satisfăcătoare ce dau la Blue Hill smeurile cari duc instrumente înregistrătoare până la 2.000 metri, este de dorit ca asemenea cercetări să se facă și aiurea.

a și pus în executare ascensiuni internaționale simultane cu baloane-sondă după norme uniforme. Până acum s'au executat 35 ascensiuni internaționale simultane. În genere, ele pornesc din Bath în Engli-tera lângă Londra, din Paris, Strassburg, München, Berlin, Viena, St. Petersburg, Moscova și Blue Hill în America de Nord.

La Congresul meteorologic internațional ce s'a ținut la Paris în 1900, s'a vorbit de importanța ce ar avé asemenea ascensiuni pornite de la Institutul meteorologic din București și s'au făcut chiar multe intervențiuni pe lângă directorul său, pentru a concură la acest studiu al atmosferei în partea sud-estică a Europei. Până acum însă, nu ne-am putut organiza pentru îndeplinirea acestui scop.

Printre desideratele exprimate de acest Congres ⁹⁷⁾, relative la studiul atmosferei la mari înălțimi, este unul prin care se roagă Guvernul francez de a arăta, pe cale diplomatică, Guvernelor străine, necesitatea ce este ca Institutele Meteorologice din diversele țări să participe la acest studiu, așa după cum lucrul se face deja în mai multe țări ⁹⁸⁾.

Pomenii adineaori în trecăt numele doctorului Assmann. Se cuvine să ne oprim puțin spre a semnală, în mod deosebit, serviciul ce acest învățat a adus științei atmosferei prin cercetările la mari înălțimi ce a întreprins de la 1888 încôce — mai întâi cu concursul Societății pentru progresul navigațiunii aeriene din Berlin și apoi ca director al Observatoriului aeronautic al Institutului Meteorologic prusian — cu mai mulți colaboratori, printre cari trebuiesc menționați în prima linie Dr. Berson, al cărui nume l-am pronunțat deja ca reprezentând pe al omului

⁹⁷⁾ Angot A., *Congrès international de Météorologie, Paris, 1900. Procès-Verbaux des Séances et Mémoires*, pag. 51, Paris 1901 :

Asupra propozițiunii Comisiunii internaționale de aerostație, și având în vedere frumoasele rezultate deja obținute prin explorarea atmosferei înalte, Congresul exprimă următoarele desiderate :

a) Este necesar pentru progresul Meteorologiei de a se face în mod periodic ascensiuni internaționale simultane la epoce fixate dinainte ;

b) Aceste ascensiuni vor fi completate prin înălțări de smeurî și prin observațiuni relative la nori ;

c) Este de dorit ca stabilimentele de aerostație militară și Institutele meteorologice să fie invitate de către Guvernele lor respective de a participa la aceste ascensiuni, după cum acesta există deja în mai multe țări ;

d) Congresul roagă Comitetul meteorologic internațional de a face demersurile necesare pe lângă Guvernul francez, pentru ca acest desiderat să fie realizat în Franția și transmis pe cale diplomatică tuturor Guvernelor străine.

⁹⁸⁾ Teisserenc de Bort L., *Sur l'Organisation des sondages aériens à l'Observatoire de Météorologie dynamique*, pag. 169—172 din *Procès-Verbaux des Séances et Mémoires du Congrès international de Météorologie, Paris 1900*, 8°, Paris 1900, pag. 273.

care, împreună cu Dr. Süring, a ajuns până astăzi la cea mai mare înălțime, 10.800 metri, și căpitanul Gross, un excelent constructor și conducător de balóne.

Neprețuita operă *Wissenschaftliche Luftfahrten*⁹⁹⁾, publicată de Assmann și Berson în 1900, în 3 mari volume, prin liberalitatea bine cunoscută pentru lucrările științifice a Împăratului Wilhelm II, este un adevărat monument ridicat cunoștințelor atmosferei la finele secolului al XIX-lea¹⁰⁰⁾.

De la înființarea lângă Berlin, în Iulie 1899, a unui Observatoriu aeronautic de către Institutul Meteorologic al Prusiei, cu scopul de a studia Meteorologia straturilor înalte ale atmosferei, profesorul Assmann, directorul său, a dezvoltat o activitate ce se poate aprecia după

⁹⁹⁾ *Wissenschaftliche Luftfahrten* ausgeführt vom Deutschen Verein zur Förderung der Luftschiffahrt in Berlin unter Mitwirkung von O. Baschin, W. von Bezold, R. Börnsteln, H. Gross, V. Kremser, H. Stade und R. Süring, herausgegeben von Richard Assmann und Arthur Berson, 3 vol., 4°, Braunschweig 1900. O dare de seamă, foarte bine făcută de prof. Hergesell, se găsește în *Meteorologische Zeitschrift*. Jahrg. 1901, pag. 439—459.

¹⁰⁰⁾ Înă conținutul fiecărui din cele 3 volume ale acestei publicații:

a) Volumul I, în 370 pagini și 76 planuri, care se ocupă cu *Istoricul ascensiunilor științifice* și cu *Materialul de observații*, conține patru părți. În prima parte, *Istoricul ascensiunilor științifice*, se arată succesiv: Dezvoltarea ascensiunilor științifice până în 1887, Observațiunile, Instrumentele și întrebunțarea lor în ascensiunile științifice până în anul 1887 și critica rezultatelor obținute; motivele pentru cererea și necesitatea nouelor cercetări, în fine dezvoltarea nouelor ascensiuni științifice. A doua parte, care se ocupă cu ascensiunile științifice ale Societății germane pentru progresul ascensiunilor din Berlin, studiază mai întâi materialul balónelor apoi instrumentele și metodele de observație și în fine metodele de calcul și de reducere. A treia parte conține observațiunile obținute în cele 75 ascensiuni științifice făcute la Berlin în anii 1888 și 1889. În fine o parte este un atlas în care se arată grafice drumurile parcurse de aerostate și principalele rezultate ale acestor 75 de ascensiuni.

b) Volumul II, în 706 pagini, este consacrat *descrierii și rezultatelor diferitelor ascensiuni*. Aceste ascensiuni se împart în *ascensiuni pregătitoare*, 6 la număr, executate de la 1888 la 1891; *ascensiuni principale*, 40 la număr, în 1893 și 1894; *ascensiuni suplimentare*, 29 la număr, în anii de la 1894 la 1899. În fine volumul se termină cu arătarea rezultatelor ascensiunilor cu balóne-captive și ale balónelor-sondă.

c) Volumul III, în 313 pagini, este negreșit cel mai important, pentru că cuprinde nise monografiile ale diverselor elemente meteorologice în atmosferă: temperatura aerului; distribuțiunea vaporilor de apă; norii, direcțiunea și iuțela vântului; radiațiunea solară și electricitatea atmosferică. Un ultim capitol, datorit învățatului director al Institutului Meteorologic al Prusiei, d-l W. von Bezold, tratéză despre nise considerații teoretice.

marele număr de ascensiuni ce au fost efectuate: 119 ¹⁰¹⁾ în intervalul de doi ani, de la 1 Octombrie 1899 până la 20 Septembrie 1901.

Cea mai mare înălțime ce s'a atins a fost de 17.345 metri de balonul-sondă înălțat, tot în ziua de 31 Iulie 1901, când d-nii Berson și Süring atinseră altitudinea de 10.800 metri.

Recenta publicațiune a d-lor R. Assmann și A. Berson, cea dintâi a Observatoriului aeronautic din Berlin ¹⁰²⁾, conține descrițiunea magistrală a rezultatelor căpătate din aceste 119 ascensiuni.

În același timp cu balónele și cu balónele-sondă se utilizează de cât-vă timp, pentru investigațiuni ale atmosferei, un alt mijloc foarte comod și avantajos pentru transportul instrumentelor înregistrătoare la înălțimi relativ foarte mari.

Smeurile, sub forma celulară ce le-a dat H a r g r a v e, prezintă tocmai acest avantajiu asupra balónelor-sondă că, pe când este cu desăvârșire greu de a înălța balónele pe vînt, smeurile au trebuință de el pentru a se depărta de pămînt.

De când datéază smeul? nu se scie. Cei care-l atribuesc celebrului filosof pitagorician A r c h y t a s ¹⁰³⁾, consideră negreșit drept smeul faimosul sêu porumbel sburător, care a fost semnalat drept capul de operă al Mecanicei vechi ¹⁰⁴⁾.

Se pare, după afirmațiunile d-lui J. L e c o r n u ¹⁰⁵⁾, că smeul nu figurează pe nici un fel de monument antic, grec sau roman, și că nici o

¹⁰¹⁾ Dintr'însele 10 balóne cu persóne, 67 balóne-sondă și 42 ascensiuni de smeuri.

¹⁰²⁾ *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*, Richard Assmann und Arthur Berson, 4°, Berlin 1902, pag. 279.

Acest Observatoriu a fost înființat în anul 1899 la nord de Berlin pe câmpul de manevre de la Tegel, pe șoséua ce duce la Spandau. Volumul acesta se ocupă mai întâiu cu descrierea amănunțită a diferitelor localuri ale Observatoriului, și anume: clădirea principală ocupată de biurouri și locuințele personalului științific, șoprónele pentru păstrarea aerostatelor și a smeurilor, atelierul mecanic, laboratorul pentru încercarea instrumentelor, și altele. Urméază apoi descrierea materialului de care se servă Observatoriul aeronautic, ca balóne de persóne, balóne-sondă, smeuri și instrumente înregistrătoare. Partea cea mai interesantă a volumului este negreșit aceea care cuprinde pag. 69—277, în care se raportéază, în cele mai mici amănunte, condițiunile atmosferice în cari s'au făcut ascensiunile și rezultatele obținute de la 119 ascensiuni făcute până la 28 Septembrie 1901. Balónele-sondă sunt de gumă și smeurile de sistemul Hargrave. Vinciul, pe care se înfășórá cablul lor, este acționat de un motor electric pus în mișcare de o mașină cu vaporii de 7 cai putere.

¹⁰³⁾ Născut la Tarante către anul 430 înainte de era noastră.

¹⁰⁴⁾ Franck Ad., *Dictionnaire des sciences philosophiques*, 2-me éd., 1875, pag. 90.

¹⁰⁵⁾ Lecornu J., *Les Cerfs-volants*, 8°, Paris, 1902, pag. 1.

urmă de dînsul nu s'ar găsi în anticitățile egiptene, asiriene, feniciene, etc. Pe de altă parte, istoricii chinezi susțin că adevăratul inventator al smeului ar fi un general numit H a n - S i n, care trăia cu 206 ani înainte de era noastră și care-l imaginase în scopul de a stabili o comunicațiune între un oraș împresurat și trupele de ajutor. S'ar păre însă, după alte lucrări, că generalul chinez n'ar fi făcut decât să aplice, la un cas particular, un aparat cunoscut de mult ¹⁰⁶⁾.

Orî cum ar fi, originea smeului e foarte veche. Definițiunea sa dată în: *Supplément à l'Encyclopédie ou Dictionnaire, des Sciences des Arts et des Métiers*, publicat la Amsterdam în 1776 este următoarea:

«Se numesce ast-fel o figură făcută din hârtie și din vergele de trestie, care altă dată serviă de jucărie copiilor; ei îl lęgă de o sföră cu care îl înalță în aer, când vîntul este destul de tare. Fisicianii moderni însă s'au servit de el pentru a trage focul electric din nori, așa că acéstă jucărie a ajuns în mânilor lor un instrument de Fisică; acesta este cuvîntul pentru care vorbim de el aci.»

«Acéstă excelentă *Enciclopedie*, după cum foarte bine observă d-l Lecornu, se scuséză, după cum se vede, puțin cam rușinosă, de a vorbi de o jucărie de copii într'o operă atât de serioasă. Și cu tôte acestea, marele matematician Euler scrisese dejă (1756) acéstă frasă pe care o putem reținé: «Smeul, acéstă jucărie de copii, desprețuită de învățați, pôte cu tôte acestea da loc la reflexiunile cele mai profunde» ¹⁰⁷⁾.

Definițiunea de mai sus face alusiune la celebra experiență făcută la 1752 de către Franklin la Philadelphia și de către de Romas la Nérac lângă Bordeaux în Franța, și cari au constatat că un smeu se pôte electricisă sub influența norilor, demonstrând ast-fel identitatea dintre trăsnet și scânteia electrică ¹⁰⁸⁾.

¹⁰⁶⁾ Lecornu J., *Les Cerfs-volants*, pag. 2.

¹⁰⁷⁾ Idem, pag. 4.

¹⁰⁸⁾ «Onórea primel ideii a întrebuintării smeurilor la cercetarea electricității atmosferice și a norilor se cuvine lui de Romas, proprietar la Nérac, și lui Benjamin Franklin. Într'o scrisóre pe care cel dintâiu a adresat-o, la 12 Iulie 1752, Academiei de Științe din Bordeaux, spune nu numai că la 9 ale aceleeeși luni a fost fericit de a trage dintr'o vargă de fer materii electrice, dar că același lucru l-a obținut dintr'un smeu electric. În același timp, și cu desăvârșire independent de de Romas și fără a ști ce-vă despre cercetările sale, Benj. Franklin din Philadelphia avu aceeași idee în Iunie 1752, pe care o realiză într'un chip fericit». *Gehler's Physikalisches Wörterbuch, neu bearbeitet*, Leipzig, tom. II, 1826, pag. 58, la cuvîntul *Drache, elektrischer*.

Asupra primelor cercetări relative la electricitatea atmosferică se pôte vedé Hellmann G., *Ueber Luftelektricität*, 1746—1753, care forméză al II-lea volum din *Neudrucke*

Se scie însă astăzi, din mai multe isvóre ¹⁰⁹⁾, și acum de curând dintr'o scrisóre pe care a publicat-o, în 1896, amicul meu d-l A. Lawrence Rotch, directorul și proprietarul Observatorului din Blue-Hill lângă Boston, în *Symons's Monthly Meteorological Magazine* ¹¹⁰⁾ din Londra, că nici Franklin și nici de Romas nu au fost cei dintâi cari au întrebuințat smeuul în scopuri științifice. Într'adevăr, în Iulie 1749, cu trei ani decî înaintea experiențelor făcute de bine cunoscutul american și de francesul de Romas, un scoțian, Dr. Alexander Wilson, profesor de Astronomie practică la Glasgow, cu un elev al său Thomas Melville, au explorat, la Camlachie, temperatura atmosferei cu mai multe smeurî înșirate pe aceeași sfîră (așezate în tandem, cum se dice astăzi în limbajul sportiv), termometrele fiind fixate la cele mai înalte dintr'insele ¹¹¹⁾.

A trebuit să trecă aproape un secol și jumătate de la această primă experiență a lui Wilson și Melville, pentru a se da importanța ce merită explorării științifice a atmosferei cu ajutorul smeurilor.

Nu dóră că în tot acest interval de timp nu s'a făcut nimic spre a se ajunge la rezultate satisfăcătoare; din contră, s'au adus neconținute perfecționări, atât în construcțiunea smeurilor cât și a instrumentelor destinate de a fi ridicate de ele în regiunile înalte ale atmosferei, în scopul de a se ajunge înălțimi din ce în ce mai mari ¹¹²⁾.

---

von Schriften und Karten über Meteorologie und Erdmagnetismus ale aceluiași autor.

Un istoric foarte bine făcut al cercetărilor experimentale și teoretice asupra electricității atmosferice datorim d-lui Chauveau A. B., sub titlul: *Introduction historique et bibliographique à l'étude de l'électricité atmosphérique*, care cuprinde pag. C 1—C 70 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1899, tom. I, *Mémoires*, Paris 1901.

¹⁰⁹⁾ Kämtz L. Fr., *Lehrbuch der Meteorologie*, vol. II, pag. 395, Halle, 1832.

¹¹⁰⁾ Vol. XXXI, pag. 100.

¹¹¹⁾ Amănunte asupra experiențelor lui Wilson și Melville au fost publicate în *Transactions of the Royal Society of Edinburgh*, 1825, vol. II, pag. 279—297. Acest memoriu al lui Wilson a fost cetit Academiei regale în ședința de la 2 Fevruarie 1789, însă nu s'a tipărit atunci, de ôre-ce autorul a luat manuscrisul spre a-l completa. El a fost găsit în urmă printre hârțile lăsate de Patrick Wilson, care de asemenea fusese profesor de Astronomie practică la Universitatea din Glasgow, și s'a tipărit în volumul pe 1825 din *Transactions*. Un extras al acestui memoriu a fost publicat în lucrarea *Kite experiments at the Weather Bureau* (datată din Iulie 1896) a profesorului Marvin, în *Monthly Weather Review*, vol. XXIV, 1896, Washington, pag. 113.

¹¹²⁾ Un excelent studiu al smeurilor se poate vedea în lucrarea foarte bine cunoscutului meteorologist de la Seewarte din Hamburg. d-l W. Köppen, *Bericht über die Erforschung der freien Atmosphäre mit Hülfe von Drachen*, din care a apărut numai

Îată câte-vă date interesante privitoare la istoricul întrebuirii smeului în Meteorologie ¹¹³⁾:

- La 1756, Musschembroek înălță un smeū la o înălțime de 200 metri;
- La 1775, Tiberio Cavallo, născut la Napoli în 1749 și mort la Londra în 1809, începū la Islington lângă Londra observațiunile sale asupra electricității atmosferice cu ajutorul smeurilor;
- La 1782, Amiralul Bach, comandantul vasului *Terror* în explorarea regiunilor arctice, înălță smeurī cu termometre în strimțorea Hudson. În anul următor Căpitanul Sir William Parry și G. Fisher, aflându-se în insula Igloolik (long. 8°42' W de la Gr.; lat. 69° 21' N), înălță la 122 metri un smeū de hârtie care duse cu dīnsul un termometru maximum și minimum;
- Către 1834, Meteorologul american Es py întrebuinteză la înălțarea smeului sârmă și un vinciū. Smeul ajunge până într'un cumulus la 1.097 metri de înălțime;
- La 1847, W. R. Birt și Ronalds înălțară, la 14 Septemvrie, la Observatoriul de la Kew, lângă Londra, un smeū care duceă cu el instrumente meteorologice;
- La 1876, D-l Cleveland Abbe întrebuinteză pe cōstele Jersey, în Statele-Unite din America, smeurī pentru a determină înălțimea brisei de mare;
- La 1883, E. Douglas Archibald începū în Englitera o serie de ascensiuni de smeurī cu instrumente meteorologice, mai cu

prima parte — Partea tehnică — în pag. 1—104 și 6 pl. din: *Aus dem Archiv der Deutschen Seewarte*, Jahrgang XXIV, 1901, No. 1, 4°, Noemvrie 1902. Partea a doua a acestei lucrări — Resultatele meteorologice — va face subiectul unui al doilea raport, care se va publică în aceeași colecțiune.

Partea tehnică cuprinde 8 capitole în care se tratēză succesiv:

1. Studiul atmosfērii libere. Desvoltarea cercetărilor meteorologice cu smeurile și stațiunea de smeurī de la Seewarte;
2. Fixarea problemei. Relațiunea dintre înălțime și unghiul de urcare, tracțiune, iuțela vintului, etc.;
3. Condițiuni pentru înălțarea smeului;
4. Diferite tipuri de smeurī;
5. Materiale pentru construcțiunea smeurilor;
6. Legarea smeului cu solul;
7. Manipularea smeului;
8. Instrumente.

¹¹³⁾ Vincent J., *L'emploi des Cerfs-volants en Météorologie*, 8°, Bruxelles, 1900, pag. 49 și 1 pl. Extras din *Annuaire de l'Observatoire royal de Belgique pour 1900*.

sémă pentru a studiã crescerea iuțelii vintului cu altitudinea. La început întrebuință o linie de sfóră, apoi una de sãrmă; cu modul acesta putu să înălțe anemometre până la 450 de metri de altitudine;

- La 1885, se făcù la Observatoriul de la Blue-Hill, lângă Boston, prima ascensiune de smeurî de către d-l Mc A d i e pentru a studiã electricitatea aerului. În același an meteorologul Cleveland Abbe presintă un proiect pentru întrebuințarea smeurilor la studiul temperaturii, al umezelii și al vintului în regiunile înalte;
- La 1890, William A. E d d y din Bayonne (N. Y. Statele-Unite) începù studiile sale cu smeurile și în anul următor, la 4 Fevruarie, înălță, la aprópe 200 metri, un smeù de care erã atãrnat un termometru;
- La 1893, Lawrence H a r g r a v e, din Sydney (Australia), presintă Congresului aeronautic din Chicago smeul cu douë celule ce astãzi este așa de mult întrebuințat;
- La 1894, d-nii A. Mc A d i e și S. A. P o t t e r începurã la Weather Bureau din Washington încercãrile lor cu smeurile, și la 4 August d-l E d d y înălță la Observatoriul din Blue-Hill, la altitudinea de 436 metri, un smeù cu un termograf Richard modificat, combinat cu un barograf. Pentru prima órã un instrument înregistrator în mod continuù a fost înălțat cu smeul.

Resultatul acesteï importante experiențe a fost punctul de plecare al numeróselor cercetãri ce s'aù făcut și cari se continuã încã pentru a se dobãndi instrumente înregistratóre satisfãcëtóre și smeurî cari să se pótã înălță cât de sus.

Dejà în 1896 smeurile d-lui Rotch ajunserã la Blue-Hill altitudinea de 2.840 metri ¹¹⁴⁾. Acésta motivã Conferința meteorologicã internationalã ce se întrunì în același an la Paris, ca, odatã cu crearea Comisiunii aeronautice, să recomande și întrebuințarea smeurilor în studiul condițiunilor meteorologice ale straturilor înalte ale atmosferei.

În anul următor, d-l Willis L. M o o r e, directorul lui *Weather Bureau*, înființezã 17 stațiuni de smeurî cari funcționarã regulat la înălțimi de 1.000 la 2.000 metri. În același an, d-l Teisserenc de Bort începù

¹¹⁴⁾ Rotch A. Lawrance, *Emploi des Cerfs-rolants pour enlever des instruments météorologiques enregistreurs à l'Observatoire de Blue Hill, Mass*, pag. 85 din *Rapport de la Conférence météorologique internationale, Réunion de Paris 1896*, 8e, Paris 1897, pag. 102.

urcarea smeurilor la Observatoriul său de la Trappes, lângă Paris. În 1900 ele duseră instrumentele înregistrătoare până la 4.800 metri de înălțime la Observatoriul de la Blue Hill, în 1901 Ianuarie ele ajunseseră la 5.150 metri la Observatoriul de la Trappes, și zilele trecute, la 9 Decembrie 1902, d-l Assmann, directorul Observatoriului aeronautic de la Tegel (Berlin), a putut ridica, cu ajutorul a 6 smeurilor, instrumente până la 5.475 de altitudine ¹¹⁵⁾. D-l Assmann are astăzi *recordul* în înălțarea smeurilor.

Mulțumită foarte numeróselor, dar foarte costisitoarelor încercări și perfecționări ce s'a făcut în materialul care permite cercetarea, în fiecare moment, a stării climatologice în care se găsește atmosfera noastră, se simte nevoie de o întreprindere mare internațională, care să ne dea posibilitatea de a cunoște în mod continuu ceea ce se petrece la diferite înălțimi în atmosferă și acesta în diversele puncte după fața globului, întocmai așa după cum, în starea actuală a Meteorologiei pentru prevederea timpului, se fac, chiar la suprafața solului, observațiuni meteorologice în diferitele stațiuni cari compun rețeaua meteorologică internațională.

Deja în prima sa întrunire la Strassburg, în 1898, Comisiunea internațională aeronautică—înființată după cum am spus, de către Conferința internațională meteorologică ce s'a ținut în 1896, la Paris—a decis de a se invita toate Institutele centrale meteorologice «de a întreprinde studiile făcute de d-l Rotch, cu ajutorul smeurilor» ¹¹⁶⁾. Unele dintr'insele au și răspuns acestei invitațiuni, totuși până acum nu

¹¹⁵⁾ Asupra acestei ascensiuni *Monitorul Imperial German* publică un interesant raport al d-lui Assmann, din care sunt extrase cele ce urmează: «Cele 6 smeurilor au fost înălțate în serie pe o aceeași sârmă a cărei lungime a fost de 10 kilometri. Curentul de la E, care suflă la fața solului cu o iuțelă de 2^m,5 pe secundă, atinse 15 la 20 metri către 1.000 metri de înălțime pentru a deveni furtunos mai sus. La altitudinea maximă care a fost atinsă, umeđela relativă era nulă. Temperatura aerului la suprafața solului era de -14°,7; apoi instrumentele străbătură regiuni mai calde: -8° câte 1.200 metri, -10° la 2.500 metri, mai sus se constată o descrescere destul de încetă. D-l Assmann atribue frigul intens și timpuriu de la începutul erunii acestui puternic curent de aer foarte uscat, precum și existenței stratului mai cald gros de 3.000 la 4.000 metri; o asemenea dispozițiune poate într'adevăr să împedice ascensiunea aerului, formarea norilor și a precipitațiunilor atmosferice. *Cosmos*, An. 52, No. 946 de la 14 Martie 1903, pag. 319.

¹¹⁶⁾ *Protokoll über die vom 31. März bis 4. April 1898 zu Strassburg i. E. abgehaltene erste Versammlung der internationalen aeronautischen Commission*, 8°, Strassburg 1898, pag. 32 și 67.

s'a putut realiza, așa după cum ar trebui, acest desiderat foarte important pentru progresul Meteorologiei.

Dacă ascensiunile internaționale simultane, cari se fac odată pe lună, ne permit a cunoște distribuțiunea în verticală a elementelor climatice în vre-o 8 localități de pe fața globului, mai toate în Europa, studiarea succesiunii condițiilor climatologice nu se va pute face cu sorți de isbândă decât atunci când smeurī și balóne ne vor aduce, pentru mai multe puncte în atmosferă, înscrierea instrumentelor meteorologice într'un interval destul de lung, în care timp să fi trecut asupra instrumentelor diversele intemperii ce se pot ivi. Cu alte cuvinte, după cum stațiunile meteorologice permanente ne dau, în mod neîntre-rup, înscrierea tuturor datelor climatologice la fața pământului, trebuiesc de asemenea create, cu ajutorul balónelor și al smeurilor, stațiuni meteorologice permanente ¹¹⁷⁾, cari să procure înscrierea continuă a fenomenelor meteorologice ce se produc la altitudinile unde ele se află.

Până la o asemenea realizare — pe care în interesul științei o dorim cât mai neîntârziată — cel mai aprig dintre cercetătorii atmosferei la mari înălțimi, învâțatul nostru prieten, d-l L. Teisserenc de Bort, nemulțumit cu rezultatele ce l-a putut da starea relativ liniștită a atmosferei în regiunea Parisului, unde își are Observatoriul său dinamic, s'a dus, pentru a face studiul atmosferei, în regiunea cea mai des frecventată de ciclonii cari foarte adesea-orī periclitéză vasele pe cóstele scandinave. În unire cu bine cunoscuții meteorologiști, d-nii H. Hildebrand Hildebrandsson, directorul Observatoriului meteorologic din Upsala, și Adam Paulsen, directorul Institutului Meteorologic al Danemarcei, au ales în Iutlanda platoul de la sud de Limfjord, unde s'a construit, cam la 10 km depărtare de Viborg, stațiunea franco-scandinavă pentru sondage aeriene în nordul Iutlandei ¹¹⁸⁾.

Lucrările acestei stațiuni sunt conduse de însuși d-l Teisserenc de Bort, ajutat, pentru partea științifică, de 7 amploiați, din cari 2 francesi, 1 danes și 4 suedesi. Personalul întreg al Observatoriului, afară de director, se compune din 28 persoane, și costul lunar al întreținerii este

¹¹⁷⁾ *Protokoll*, etc., pag. 33 și 67: «Conferința exprimă dorința ca Observatoriile cele mari să-și procure câte un balon-smeu, pentru ca să putem avé un óre-care număr de stațiuni meteorologice permanente.»

¹¹⁸⁾ Assmann R., *Die französisch-skandinawische Station zur Erforschung der höheren Luftschichten in nördlichen Jütland*, pag. 270—279 din *Das Wetter*, 19 Jahrgang, 1900. Un resumat foarte complet al acestei notițe se găsesce și la pag. 587—591, din *Ciel et Terre*, 23-me Année.

de aproape 9.000 lei, cea mai mare parte fiind în sarcina d-lui Teisserenc de Bort.

Balónele ca și smeurile tind negreșit a deveni, ba chiar au și devenit, cel mai puternic mijloc de investigațiune al Meteorologiei. Prin acesta s'a realizat un fapt cu mult mai curând chiar decât credea Wilfried de Fonvielle, cel care scria, acum 30 de ani, următoarele cuvinte profetice ¹¹⁹⁾: «Este necesar ca meteorologii și astronomii să înțeleagă că în mai puțin de un secol nu va mai fi nici Astronomie nici Meteorologie fără balon. Ei trebuie să înțeleagă că știința cu care se mulțumesc, stând legați de stâncile care pardosesc fundul atmosferei se reduce la nimic. Atunci teoriile de care dînșii sunt mai mândri vor servi pôte a arăta cât de mare eră nesciința lor, când respingeau observațiunile aerostatice.....»

Să sperăm că transportând ast-fel în mijlocul marelui circulațiunii atmosferice instrumente capabile de a înregistra condițiunile meteorologice în care ea se produce, se va ajunge, cu un minut mai înainte, la descoperirea acelor legi care regulază această circulațiune, cunoscinței cărora se va datoră Prevederea timpului la fața pământului, care este problema cea mai sublimă ce-și pôte pune Meteorologia, și pentru deslegarea căreia s'au imaginat atâtea și atâtea soluțiuni, una mai puțin fundată decât alta.

* * *

Este lesne de admis că *Prevederea Timpului* a fost o dorință a ómenilor din anticitatea cea mai depărtată. Un secol și un sfert însă d'abiă a trecut de când, către anul 1780, un învățat marinar frances, membru al Academiei de Științe, Borda ¹²⁰⁾, a exprimat, pentru întâia óră, părerea că «cunoscința faptelor care privesc schimbările de timp va permite prevederea acestor schimbări» ¹²¹⁾. Dece ani mai târziu, în 1790, Lavoisier, la pag. 771 din *Règles pour prédire le changement*

¹¹⁹⁾ W. de Fonvielle, *Aventures aériennes et expériences mémorables des grands aéronautes*, pag. 458, 8°, Paris 1876, pag. 464.

¹²⁰⁾ Borda Jean—Charles, căpitan de bastiment și matematician, născut la Dax în 4 Maiu 1733, mort la Paris la 20 Fevruarie 1799. La 1771 fu ambarcat pe fregata *La Flore* în calitate de comisar al Academiei de Științe, cu Pingré și Verdun de la Cronne, pentru a încerca pe mare césórnicele construite de Berthout. Când se făceau lucrările pentru adoptarea sistemului metric, el fu însărcinat, cu Delambre și Méchain, să măsoare arcul de meridian cuprins între Dunkerque și Barcelona. Ultimii săi ani fură consacrați lucrărilor Comisiunii de măsură și greutatei (Din *La grande Encyclopédie*, tom XII, p. 374)

¹²¹⁾ Lavoisier, *Oeuvres*, tom III.

de temps d'après les variations du Baromètre ¹²²⁾, se exprimă ast-fel:

„Prevederea schimbărilor timpului este o artă care are principiile și regulile sale, care cere o mare experiență și atențiunea unui fisician foarte exercitat; datele necesare acestei arte sunt: observațiunea zilnică a variațiunilor înălțimii mercurului din barometru, a tăriei și direcțiunii vântului la diferite înălțimi, a stării higrometrice a aerului.

„Cu aceste date, este aproape în tot-deauna posibil de a prevedé, cu una sau două zile dinainte, cu o probabilitate destul de mare, timpul ce va fi; credem chiar, dice Lavoisier, că nu ar fi imposibil de a publică, în toate diminețile, un jurnal de prevedere, care ar fi de o mare utilitate pentru societate.

Când Chappe ¹²³⁾ descoperi, în 1793, telegrafia aeriană, Gilbert Romme ¹²⁴⁾, în *Raportul* ce a adresat, în ședința de la 1 Aprilie 1793, Convențiunii Naționale asupra acestei invențiuni, menționează posibilitatea în care telegrafia ar pune pe fisiciani de a prevedé sosirea tempestelor și de a avisă porturile de mare și pe agricultori ¹²⁵⁾.

Acastă întrebuintare interesantă a telegrafiei optice a rămas fără nici o aplicațiune practică, pe tot timpul cât ea s'a mântinut. De fapt, cu toate silințele ce și-a dat Lavoisier pentru a înmulți numărul localităților cu observațiuni meteorologice, nu erau decât foarte puține în totă epoca cât a precedat noua invențiune a telegrafiei electrice.

Pe când începuse să se vorbească de acest fel de telegrafie, de realizarea căreia mai mulți fisiciani și-au legat numele nemuritor, și o

¹²²⁾ Lavoisier, *Oeuvres*, tom. III, pag. 715—771. Aceste *Regule* sunt extrase din *Literary Magazine* din Octomvrie 1790; la ele s'a adăugat câte-vă reflexiuni ale Societății Analelor, la care conlucră Lavoisier. Editorul operelor lui Lavoisier adăugă sub această mențiune următoarele cuvinte: „Reflexiunile cari termină aceste *Regule* sunt negreșit proprii și personale ale lui Lavoisier. Ele resuméză un *ansamblu* de vederi, cari se găsesc în diverse scrieri și scrisori de mâna sa.”

¹²³⁾ Chappe, Claude, inginer frances, născut în 1763, mort la Paris în 1805, îmbrățișase mai întâiu religia. Mai târziu se devotă studiilor sale preferite, Mecanica și Fisica, înființând la Paris un laboratoriu. În curând atrase atențiunea lumii cu ocasiunea unor cercetări de electricitate. În 1792, ajutat de frații săi, de asemenea oameni cu cunoscințe întinse, inventă telegrafia optică care, cu autorizarea guvernului, fu pentru prima oară instalată, în 1794, între Paris și Lille (Din *La grande Encyclopédie*, tom. X, pag. 574).

¹²⁴⁾ Romme Charles Gilbert, om politic și învățat frances, născut la 1750, mort la 1795. Amestecat în mișcarea revoluționară, fu ales deputat. El contribuî mult la adoptarea telegrafiei optice și elaboră Calendarul republican din punctul de vedere științific (Din *La grande Encyclopédie*, tom. XXVIII, p. 909).

¹²⁵⁾ Bouchez și Roux, *Histoire parlementaire de la révolution française*, tom. XXV, p. 265

jumătate de secol după raportul lui Gilbert Romme, un învățat, asistent al Observatoriului astronomic din Praga, devenit în urmă celebru prin crearea Institutului Meteorologic al Austriei și prin întocmirea primelor chărți magnetice ale sud-vestului Europei, cu care ocaziune a făcut, în 1857, cele dintâi determinări magnetice științifice în câte-vă puncte din țeră noastră, la Calafat, București, Galați, Sulina și Insula Șerpilor ¹²⁶⁾, Carl Kreil ¹²⁷⁾, a fost cel dintâiu care, isbit de tempesta ce, la 17 și 18 Iulie 1841, percurse în 30 de ore drumul ce desparte sudul Italiei de Praga, propuse, în 1842, într'o importantă lucrare ¹²⁸⁾, întrebuițarea telegrafiei electrice la transmiterea observațiilor meteorologice făcute simultan în diferite părți ale Europei în scopul de a se face prevederea timpului ¹²⁹⁾.

¹²⁶⁾ Hepltes St. C., *Contribuțiuni la Fisica Globului. IV. Determinări magnetice în România în anul 1851*, pag. 88, din *Analele Academiei Române*, tom. XX, *Memoriile Secțiunii științifice*. Buc. 1899

¹²⁷⁾ Kreil Carl, care este fondatorul Institutului Meteorologic din Viena, înființat în Maiu 1851 de către chiar actualul Impărat Franz Ioseph I, a fost un dibaci și învățat astronom și meteorologist. Născut în 1798, a studiat la Viena dreptul și astronomia. Cu începere din 1826, succesiv în calitate de elev, asistent și de adjunct, el a lucrat în Observatoriile din Viena, Milan și Praga. Numit director al acestui din urmă Observatoriu în 1845, a fost chemat la Viena în 1851 pentru organizarea Institutului Meteorologic, al cărui director a fost până în 1862, când a încetat din viață, în vârstă de 74 de ani.

Publicațiunile sale sunt foarte numeroase. Mai multe volume se raportază aprópe exclusiv la determinările geografice și magnetice pe cari le-a făcut în diferitele state ale Imperiului austriac, ca și în alte țeri, în intervalul de 22 ani, de la 1836 până la 1858.

Pentru determinările geografice făcute în România a se vedé:

Kreil Carl, *Magnetische und geographische Ortsbestimmungen im südöstlichen Europa und einigen Küstenpunkten Asiens*, 4°, Wien, 1862, pag. 94 și 8 pl.

Hepltes St. C., *O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secolului al XIX-lea*, 4°. București 1902, pag. 160.

¹²⁸⁾ *Bedingungen unter welchen die Vorausbestimmung der Witterung möglich gedacht werden kann*, pag. 227—235 din *Astronomisch-meteorologisches Jahrbuch für Prag* von Carl Kreil, Adjunkten an der K. K. Sternwarte, Zweiter Jahrgang 1843, 17×10 cm, Prag, pag. 296.

Datorî suntem a exprimă d-lui prof. Welnek mulțumirile noastre pentru buna-voință cu care ne-a împrumutat, din biblioteca Observatoriului său din Praga, volumul, astăzi foarte rar, cu lucrarea lui Kreil.

¹²⁹⁾ În același an, Pliddington arată în mai multe rânduri profitele ce ar puté trage navigațiunea, dacă telegraful ar fi fost întrebuițat pentru a transmite porturilor avise relative la apropierea uraganelor. *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, vol. XI, 1842, p. 6, 605, 971, citațiune din *Annuaire de l'Observatoire royal de Bruxelles*, 43-me année, pag. (83).

Acéastă lucrare, publicată în 1843—la un moment adecă când încă nu se începuse construcțiunea liniilor telegrafice — fu dată uitării în același timp cu meritul lui Kreil în acéastă privință. Acest merit nu fu pus în evidență decât acum în urmă de către al treilea succesor al său în direcțiunea Observatoriului astronomic al Universității germane din Praga, învățatul selenograf, prof. L a d i s l a u s W e i n e k ¹³⁰⁾.

Kreil ¹³¹⁾ stabilește în următorii termeni baza pentru realizarea

¹³⁰⁾ Welnek Prof. Dr. L., *Astronomie an der deutschen Carl-Ferdinands-Universität in Prag während der letzten fünfzig Jahre*, 27×19 cm, Prag 1899, pag. 3. Extras din *Festschrift der k. k. deutscher Universität in Prag anlässlich des 50 jährigen Regierungsjubiläums Sr. Majestät des Kaisers Franz Josef I.*

Hildebrandsson H. H. et Telsserenc de Bort L., *Les bases de la Météorologie dynamique*, 28×18 cm, Paris 1900, tom. I, pag. 63.

¹³¹⁾ Sub titlul: *Versuch einer Witterungs-Ephemeride*, care ocupă pag. 63—241 din *Astron.-meteor. Jahrbuch für Prag*, II-ter Jahrg., 1843, Carl Kreil expune principalele fapte cunoscute la acea epocă pentru determinarea timpului. În paragraful 32, *Bedingungen unter welchen die Vorausbestimmung der Witterung möglich gedacht werden kann*, adecă *Condițiunile în cari ar fi posibilă prevederea timpului*, autorul face propunerea întrebuintării telegrafiei electrice. Prin importanța acestei lucrări, care arată starea cunoștințelor meteorologice acum 60 de ani, și prin dificultatea de a se găsi originalul memoriului, am fost condus a crede că traducțiunea sa, pe care o datorim d-lui B. V. Vermont, șeful stațiunii meteorologice din orașul București, nu ar fi deplasată aci:

«Întocmai ca și ori-ce alt fenomen al naturii, schimbarea timpului este și dînsa o consecință a condițiunilor necesare și îndeplinite pentru acest scop. Ea se poate deci prețice cu același grad de siguranță, dacă cunoșcem acele condițiuni mai înainte de îndeplinirea lor.

«Ceea ce dorim să șcim de mai înainte sunt mai cu sémă fenomenele neobiceînute și însemnate; or tocmai acestea se pare că sunt acelea cari se pot prețice, de óre-ce efectele mari presupuind și cause puternice, ar urmă să se pótă. cunoșce dinainte și un mers al timpului care se abate mult de la cel obiceînuit. Pentru a puté însă recunoșce dinainte o asemenea abatere, negreșit că nu trebuie să ne mărginim numai la localitatea unde facem noi înși-ne observațiuni meteorologice; din contră cu cât va fi mai întinsă regiunea al cărei mers climatic îl putem vedé mai complet în același timp, cu atât mai mare va fi gradul de siguranță cu care vom puté prețice schimbările viitoare.

«Dacă, spre exemplu, în Europa avem érnă dulce, fiind-că la noi vînturile dominante sunt cele de la sud, în schimb găsim în nord-estul Asiei un frig fórte intens. Acésta probéză că acéastă regiune este supusă vîntului alizeu de nord, pe când noi ne găsim în curentul alizeului de sud.

«Acești curenți septentrionali se întind în Europa după legile ce le-am indicat dejă și se apropie din ce în ce mai mult de noi. Când ei ne-aũ ajuns, atunci ei invéluesc iarăși cu haina rigurosă a ernii regiunile noastre cari póté strălucesc dejă în primele podóbe ale primăverii. Lumea se miră atunci de unde vin aceste erni persistente și aceste geruri târđii. În urmă însă când observațiunile meteorologice, fă-

prevederii timpului: «Comunicarea repede a datelor meteorologice din

cute în acele regiuni depărtate, ajung la cunoștința noastră și când le putem compara cu ale noastre, vedem cum frigul se apropie din ce în ce de regiunile noastre împingând curenții calzi de la sud încetul cu încetul silindu-l a cedă terenul vinturilor de nord; atunci, firesce, că înțelegem *că așa trebuie să fie*. Dacă, prin urmare, am fi putut să fim puși mai dinainte în cunoștința acelor observații depărtate, mai înainte de a fi putut sosi în regiunile noastre a doua oară, atunci am fi știut că *asă va trebui să fie*, și prin urmare am fi putut dice agricultorilor noștri: «Păziți-vă fructele câmpului, nu ve luați după această căldură prematură, căci au să mai vie geruri persistente». Am fi putut spune marinarului: «Amână-ți, dacă poți, călătoria pentru vre-o două săptămâni, căci vin furtuna cari au să-ți sdrucine reu vasul».

«Comunicarea repede a datelor meteorologice din regiuni întinse, cari să cuprindă o mare parte a pământului, este deci condițiunea primordială, pe basa căreia va fi cu puțință de a preface schimbările viitoare din atmosfera noastră.»

«Este evident că această comunicare trebuie neapărat să fie mai repede făcută decât propagarea evenimentelor atmosferice. Modul însă cum se comunică astăzi scrierile nu este de ajuns, chiar dacă s'ar face cu ajutorul telegrafului astăzi în funcțiune ¹⁾, de ôre-ce propagarea este prea încetă și întreruptă noaptea și pe timp urit. Pentru acest scop ar trebui o alt-fel de telegrafie, spre exemplu, cea electromagnetice, care lucrăză pe distanțele cele mai depărtate fără vre-o pierdere însemnată de timp și fără ca să fie supusă întreruperilor. Numai când se vor pune în practică nise asemenea mijloce și când meteorologul va fi pus în pozițiune de a vedé, cu ajutorul lor, *în același timp*, mișcările meteorologice cari au loc pe mari întinderi, numai atunci i se pôte cere ca să preface timpul și el o va puté face cu atât mai multă siguranță cu cât, până atunci, se vor cunoșce mai bine legile generale ce domnesc în atmosfera noastră ²⁾ și cu cât meteorologul va fi studiat mai bine efectele împrejurărilor locale, cari predominesc în localitatea unde-și face observațiunile.

«Iuțela cu care se propagă fenomenele atmosferice nu este așa de mare, în cât să nu fie întrecută cu mult de aceea cu care s'ar puté face comunicări telegrafice electromagnetice. Un exemplu din timpurile cele mai recente ne dă dovada cea mai bună în această privință. Dintre toate fenomenele meteorologice, furtunile sunt acelea cari se propagă cu cea mai mare iuțelă. Cine nu-și aduce aminte de cea furtună violentă care a băntuit prin totă Europa la 18 Iulie 1841 și care se ridicase în mod atât de neașteptat, ținând un timp așa de scurt, în cât părea a fi anume făcută ca să ne arate cu ce iuțelă se propagă asemenea fenomene. După rapôrtele concordante sosite din Italia meridională, această furtună s'a deslântuit acolo în orele de dinainte de amiață la 17 Iulie. La Praga ea a ajuns la 18, pe la 5 ore 25 minute p. m. I-a trebuit dar cel puțin 30 de ore pentru a se propagă din regiunile Italiei meridionale până în acele ale Germaniei centrale. Dacă ar fi existat o linie de telegrafie electrică între aceste două țeri și dacă s'ar fi găsit de cuviință de a o întrebuință și pentru comunicarea fenomenelor meteorologice, am fi fost preveniți încă din ajun de sosirea furtunei.»

«Importanța unor asemenea comunicări firesce că nu se înțelege așa de lămurit

¹⁾ Este vorba de telegrafia optică. N. T.

²⁾ La acea epocă Buys-Ballot nu descoperise încă legea care pörta numele său. N. T.

regiuni întinse cărî să cuprindă o mare parte a pămîntului este condițiunea primordială pe basa căreia va fi cu putință de a pređice întimplările viitoare din atmosfera noastră și ce-vă mai departe adaugă: «Dacă însă nu se cruță nici osteneți nici cheltueli pentru a află căt mai curând un eveniment politic care se petrece într'o țeră depărtată, numai și numai pentru a căștigă saũ a scăpă ce-vă parale prin cumpărarea saũ vinderea de efecte la bursă, mi se pare că s'ar conveni să sacrificăm ce-vă lucru și bani pentru a prevedé fenomenele naturale carî devastéză țeri întregi, spre a ne puté apërà în contra lor, întru

în țerile continentale, ca de cătore națiunile cari se ocupă cu navigațiunea și la cari fericirea atător familii și vięta atător ómenî atárnă de ora la care plécă un vas saũ la care el sosese în port.

«Dacă însă nu se cruță nici osteneți, nici cheltueli pentru a află căt mai curând un eveniment politic care se petrece într'o țeră depărtată, numai și numai pentru a căștigă saũ a scăpă câte-vă parale prin cumpărarea saũ vinderea de efecte la bursă, mi se pare că s'ar conveni să sacrificăm ce-vă lucru și bani pentru a prevedé fenomenele naturale carî devastéză țeri întregi, spre a ne puté apërà în contra lor, întru căt, bine înțeles, este permis slabilor muritorî de a se apërà în contra unor asemenea fenomene.

«Acî am ajuns pe un teren a cărui cultivare trebuie să o lăsăm urmașilor noștri. După ce am indicat posibilitatea de a trage profite mari din cultura înaintată a omenirii în scopul care ne preocupă, să ne întórcem acum și să vedem ceea ce mai putem face noi pentru a progresă pe acest teren.

«Nici nouă nu ne lipsese lucrul, căci cu tóte mijlócele materiale și cu invențiunile cele mai strălucite, urmașii noștri vor luptă în zadar pentru resolvirea acestor probleme, dacă nu le vom pregăti noi terenul, dacă nu vom studiă noi cu atențiune fenomenele ce se petrec în atmosferă, pentru a deduce regulele după carî ele se produc. tot așă după cum contimporanii noștri s'ar osteni degéba cu locomotive și mașini cu aburî. dacă învățaii premergători nu ar fi găsit legile pe carî le urméză aburul la nascerea și la trecerea sa în stare lícidă.

«De acî se póte deduce în același timp a doua condițiune esențială, a cărei îndeplinire este indispensabilă înainte de a ne puté gândi la prevederea timpului. Acéstă condițiune este: *Determinarea căt se póte de exactă și de generală a legilor după carî se produc schimbările în mersul fenomenelor meteorologice.*

«Din cele ce preced, cetitorul va fi observat că în acéstă privință s'au făcut dejă multe progrese; și pot adăugă cu plăcere că timpul pare a fi sosit când acéstă ramură a sciinței se va aprecia după adevărata sa valóre, și că ea va fi condusă pe singura cale ce-l convine, adecă aceea a observațiunii. Liniamentele generale sunt dejă trase; cel puțin pentru țerile cari ne sunt mai apropiate, cunóscem destul de bine mersul zilnic și anual al fenomenelor meteorologice, însă până acum numai mersul lor mijlociũ, adecă întru căt el se póte deduce din seriî de observațiuni carî se întind pe perióde de câte o lună. Aceste cunoscințe nu sunt însă de ajuns, de óre-ce la acéstă alcătuire trebuie să rămână ascunse multe oscilațiuni, a căror aflare și studiũ amănunțit ar puté lărgi, într'un mod însemnat, cunoscințele nóstre privitoare la mecanismul mișcărilor atmosferice.»

cât, bine înțeles, este permis slabilor muritorî de a se apără în contra unor asemenea fenomene.»

A trebuit să mai trecă aprópe un deceniũ de la propunerea făcută de Kreil, până ce un german, medicul Joseph Wittmann din Mainz, să publice la 2 Octomvrie 1850, în *Didascalía* din Frankfort a. M., un proiect pentru prevederea timpului prin comunicațiunile telegrafului electric — *Vorschlag zu einer Vorhersagung der Witterung durch Mittheilung des elektrischen Telegraphen* ¹³³⁾ — în care, probabil fără să fi avut cunoștință de lucrarea lui Kreil, se arată mai amănunțit cum s'ar puté ajunge la acest rezultat:

«Se scie, ȳice J. Wittmann, că tóte încercările făcute până acum pentru prevederea timpului nu aũ reușit; acésta nu este decât natural. Nu se va reuși pe cât timp se va întrebuiță tot drumul urmat până aci. Numai într'un singur chip se pare posibil de a ne apropiá de scopul propus, și anume prin întrebuițarea telegrafului electric pentru transmiterea repede a circumstanțelor meteorologice observate cu instrumente asemenea, pe o porțiune cât mai mare pe suprafața globului nostru. Importanța prevederii timpului, chiar pentru un scurt interval, este atât de evidentă pentru agricultor, comerciant, speculator și pentru diferitele ramuri ale industriei, că nu ne putem închipui, acum când se desvoltă din ce în ce mai mult în tóte țerile rețeaua telegrafică, că diferitele state ale Europei nu vor luá în bágare de sémă acest proiect. Pentru a atinge scopul propus, ar trebui negreșit să se inființeze stațiuni meteorologice în multe orașe și regiuni ale Europei. Aceste stațiuni ar trimite relațiuni prin telegraful electric, mai întâiũ în mod regulat la momente determinate din ȳi, apoi imediat în cas de evenimente meteorologice extraordinare; aceste avise vor trebui să ajungá până la stațiunile cele mai depártate.»

În aceste câte-vá vorbe se găsesce procedeul ce și astáȳi se întrebuițzá de serviciile meteorologice din diferitele părți ale lumii, pentru a-și aduná materialul care servește de basá la formularea prognosei.

Dacă nu lui Le Verrier se cuvine onórea — după cum multă vreme i s'a atribuit și i se atribue încă — de a fi emis cel dintâiũ ideia întrebuițării telegrafului electric la prevederea timpului, acestuĩ ilustru

---

¹³³⁾ Vincent J., *Un précurseur de Le Verrier*, pag. 296—300 din *Ciel et Terre*, An. III, 1883. Este fórté instructiv de a ceti în întregul seũ articolul Doctorului Wittmann, din care nu am dat mai sus decât un paragraf, pentru a se vedé ideile juste ce aveá autorul asupra schimbárilor timpului, într'o epocá când nu se cunoșeau importanța lege a lui Buys-Ballot

astronom, descoperitor neîntrecut al planetei Neptun, datorim organizarea serviciului pentru prevederea timpului ¹³³⁾.

Dejă în 1856, un număr de 13 stațiuni franceze trimiteau, în fiecare zi, la Observatoriul din Paris, câte o depeșă meteorologică. În August 1863 se expediă, pentru prima oră la porturi, avise relative la timpul din ziua următoare, mai cu sémă cu privire la vînt și la pozițiunea isobarelor.

Astăzi, Biuroul central meteorologic al Franciei, unde din 1878 a trecut serviciul prevederii timpului ce se organizase la Observatoriul din Paris, primesce, în fiecare dimineță, observațiunile meteorologice internaționale de la 140 de localități din diferitele părți ale Europei, Africei și Americi ¹³⁴⁾. Aceste depeși servesc la alcătuirea zilnică a publicațiunii *Bulletin international du Bureau central météorologique de France*.

Într'o conferință ce am ținut acum 20 de ani, la Societatea Geografică Română, am arătat, vorbind de *Chartele sinoptice pentru prevederea timpului* ¹³⁵⁾, marile beneficii aduse omenirii de când Meteorologia, putînd studia regimul vînturilor pe marele Oceane, a scurtat, în mod considerabil timpul întrebuintat pentru călătoriile în America și Australia. Fără de a reaminti apărarea, în fiecare an, a miilor de vieți omenesci, de când marele meteorologist olandes Buys-Ballot a enunțiat, în 1862, legea vînturilor care poartă numele său ¹³⁶⁾ și care permite unui bastiment să fugă la timp de ciclonul ce l-ar putea duce la peire, voi spune numai — pentru a ne face o idee de beneficiile bănesci ce de la Maury încóce, adecă de aproape vre-o 50 de ani, Meteorologia a adus navigațiunii — că pe fiecare an ele sunt de o sută de milioane de lei, la cari ar trebui să se adauge și enormele beneficii aduse agriculturii în țările unde, făcîndu-se prevederile de timp, ei sunt destul de conștienți pentru a ține socotela de ele.

¹³³⁾ Asupra meritelor lui Le Verrier ca Meteorologist, a se vedé W. de Fonvielle, *La Prévision du Temps*, 8e, Paris, 1878, pag. 102 și Brault L., *Le Verrier Météorologiste* în *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1879, I, pag. B 105—B 113, Paris 1881.

¹³⁴⁾ Pentru dezvoltarea telegrafiei timpului în principalele state din lume, a se vedé pag. 318—368 vol. I din forte instructiva operă a d-lui W. J. van Bebbber, *Handbuch der ausübender Witterungskunde*, 2 vol., Stuttgart 1885.

¹³⁵⁾ Hepites St. C., *Meteorologia practică. Chărțile sinoptice pentru prevederea timpului*, pag. 3—35 din *Buletinul Societății Geografice Române*, An. II, Buc. 1884.

¹³⁶⁾ Buys-Ballot, *Verlagen en Mededeelningen der Akademie von Wetenschappen te Amsterdam*, vol XIII, p. 430, 1862:

Căci, Domnilor, prevederea de timp pe base științifice nu este nici de cum o utopie. Într'adevăr, așa după cum ȳicea acum 113 ani nemuritorul Lavoisier, ea își are principiile și regulele sale.

Nu este intenȳiunea mea de a expune D-vostre investigaȳiunile făcute de Meteorologie pentru a ajunge la acest rezultat; le-am dezvoltat, în 1892, într'o conferinȳă ce am făcut asupra *Prevederii Timpului* la Societatea «Progresul silvic»¹³⁷⁾; mă voi ȳmărgini de a indica principiile așa după cum le-am expus într'o lucrare a mea mai recentă: *Prevederea Timpului și Agricultura*¹³⁸⁾.

Este dovedit faptul că schimbarea timpului este provocată de *cicloni*. Un ciclon este un mare vârtej de aer ascendent. El este caracterizat prin următoarele două fenomene: printr'o micșorare treptată a presiunii atmosferice până la centrul său și prin vânturi convergente care, în emisfera noastră, merg în sens invers de cum se mișcă acele unui césornic. Regimul ciclonic aduce vânt, plœe și vreme urită.

În general ciclonii se formeză în zona toridă, dar ei se pot forma în zona stimpărată ca și în cea înghețată.

Dacă dar, la un moment dat, am cunoșce starea atmosferei asupra întregii Europe, am sci în care parte a sa se află regimul ciclonic și prin urmare unde este vremea rea.

Acest lucru se face în fie-care ȳi în toate serviciile meteorologice printr'un mijloc foarte simplu. Fie-care Institut meteorologic al unui Stat primește în toate ȳilele, la 8 ore dimineața, nisce telegrame meteorologice din diferitele părȳi ale continentului. Depeșile sunt formulate după o convenȳiune internaȳională și cuprind principalele date meteorologice de la 7 sau 8 ore dimineața și din sêra precedentă. Serviciul meteorologic al Rusiei, care actualmente este cel mai bine organizat în această privinȳă, primește ast-fel la Observatoriul fizic central Nicolae din St. Petersburg, în fie-care ȳi, depeși meteorologice din 157 de localități din toate părȳile Europei și din unele din Asia¹³⁹⁾.

Cu ajutorul lor se alcătuiesc imediat nisce chărȳi care servesc a determina, pentru orȳi și care parte a continentului, care sunt, în fie-care localitate a sa, principalele elemente climatologice, ca temperatura, pre-

¹³⁷⁾ Hepltes St. C., *Prevederea Timpului*, pag. B 65 – B 83 din *Analele Inst. Meteor. al României*, tom. VII, Buc. 1893.

¹³⁸⁾ *Agrarul*, Anul I, pag. 50.

¹³⁹⁾ Indicate în *Bulletin météorologique de l'Observatoire physique central Nicolas de Saint-Petersbourg*, folio, autografiat.

siunea atmosferică, vîntul și plóia ¹⁴⁰⁾. În general acéstă lucrare este terminată la 11 ore diminéța. La acest moment se scie decí, la serviciile meteorologice din London, Hamburg, Paris, Bruxelles, Bern, Roma, Viena, Budapesta, St. Petersburg, etc., care erà situațiunea atmosferică la 8 ore diminéța în tótă Europa și prin urmare se scie cu siguranță unde se află centrul ciclonului, dacă un asemenea regim se găsește pe întinderea suprafeței sale.

Pe de altă parte, se scie că un ciclon odată format nu rămâne pe loc, ci el este neconținut în mers; se mai scie că în general ciclonii intră în Europa pe la vestul său și o străbat de la vest la est. Se mai scie în fine că iuțela cu care ei se mișcă nu este mai nicí odată mai mare ca aceea a trenurilor exprese; în general însă ei au o iuțelă de 40 kilometri pe oră.

Dacă dar scim, spre exemplu, că erí un ciclon acoperiã Insulele Açores ¹⁴¹⁾ și că astăzi el se află într'un punct de pe cóstele Franciei,

¹⁴⁰⁾ Pentru modul cum se prelucrãzã indicațiunile ce conțin depeșile de timp, a se vedé pag. 50—114 din vol. II din W. J. van Bebbber, *Handbuch der ausübenden Witterungskunde*, 2 vol., Stuttgart, 1885—6.

¹⁴¹⁾ Asupra serviciului meteorologic internațional propus a se face în Insulele Açores, a se vedé F. A. Chaves, *Rapport sur l'établissement projeté du service météorologique international des Açores*, 4°, Monaco 1900, pag. 68 și 8 pl., făcut din ordinul A. S. S. Principelui Albert I, Principele suveran de Monaco.

Însemnătatea transmisiunii în Europa a observațiunilor meteorologice ce se fac în Insulele Açores este de mult cunoscută și în mai multe rânduri Comitetul internațional de meteorologie s'a pronunțat în favórea sa. Un exemplu cu totul recent, acela al tempestei de la 2 Martie 1903, pune în lumină importanța unui serviciu internațional meteorologic ce s'ar stabili în Açores.

În ședința de la 2 Martie 1903, d-l Mascart, învățatul director al Biuroului central meteorologic al Franței, făcù următórea comunicare Academiei de Științe din Paris asupra tempestei de la 2 Martie 1903 (*Comptes rendus de l'Académie des Sciences*, tome 134, pag. 529):

«Tóte cóstele Franciei, de la golful Gasconiei la marea Nordului, și chiar Mediterana, suferă astăzi una din cele mai violente tempeste cari au fost observate. De câte-và luni primim în fie-care zi din insulele Açores o depeșă meteorologică care ne dă științele cele mai utile asupra stării atmosferice în Oceanul Atlantic și permite de a îmbunătăți avisele relative la prevederea timpului, cel puțin în limitele ce ne permit cunoscințele noastre actuale. Guvernul portuges a organizat într'adevăr în insulele Açores un serviciu meteorologic și magnetic, dirigiãt, cu cea mai mare îndemănare, de d-l căpitan Chaves.

«Sunt fórte fericit de a profitã de acéstă circumstanță pentru a semnalã prețiosul concurs ce ne dă serviciul portuges din Açores.

«Astăzi diminéța, la 7^h, înălțimea barometrului erà de 775 mm la Horta (Açores), pe un timp liniștit, și cădeã la 725 mm pe cóstã nordicã a Irlandei, ceea ce face o

vom cunoște direcțiunea în care el se propagă. Se va pute întâmpla ca el să ieă drumul spre România; despre acesta ne vom asigura în ziua următoare când ciclonul a ajuns, spre exemplu, în Elveția. Din această țară și până să atingă România, ciclonului îi trebuiesc în general 2 sau 3 zile și numai excepțional o singură zi.

De aci urmază că, în general cu trei zile înainte, vom fi preveniți de posibilitatea sosirii unui ciclon care aduce vreme urită. În cel mai rău cas, și pentru ciclonii cu o iuțelă excepțională, vom ști, cu 24 de ore înainte, vremea ce vom avea.

Din cele ce spusei rezultă deci că prevederea timpului nu este nici de cum lăsată capriciului norocului, de ore-ce ea nu este decât consecința unei stări atmosferice pe care o cunoștem. Se mai vede încă că Statele cari se găsesc la vestul Europei sunt cele mai rău situate pentru prevederea timpului, de ore-ce, după cum am spus, ciclonii pe acolo intră în continentul nostru.

Dacă deci Londra, Parisul sau Hamburgul fac prevederile de timp pentru 24 de ore cu o probabilitate de reușită de 90 la 95%, este evident că la București se va pute face același lucru cu cel mai puțin două zile înainte și cu o probabilitate de reușită negreșit mai mare.

Timpul cu care se vor pute face dinainte prevederile de timp și probabilitatea reușitei lor va crește încă și mai mult acum când, după multe sale cercetări, învățatul meteorologist din Hamburg, d-l van Beber¹⁴²⁾ a reușit să stabilească reproducerea unor anumite situațiuni atmosferice, pe cari învățatul autor le numesce *Wettertypen*, tipuri de vreme, cari aduc cu ele aceleași fenomene meteorologice.

Depart de noi ideia că prevederile timpului, așa cum cunoscințele meteorologice actuale ne permit a le face, satisfac pe deplin spiritul și trebuințele practice; trebuie însă să recunoștem că progresele realizate în această aplicațiune a Meteorologiei în ultimele două decenii sunt așa de mari, în cât numai cei cari nu sunt în curentul lor, și cari se fac a crede că numai ce este desăvârșit trebuie încurajat, pot fi

diferință de 50 mm într'aceste două stațiuni. Gradientul barometric are deci o valoare excepțională și ajunge a explica violența vântului. El este mai puțin simțit în interiorul continentului, însă regiunile înalte sunt mai mult expuse. În vârful turnului Eiffel, iuțela vântului a fost astă-noapte aproape de 40 m pe secundă

•Pot adăuga că tempesta actuală și acele din zilele precedente au fost anunțate prin semnale destul de timpuriu pentru a preveni populațiunile noastre maritime.»

¹⁴²⁾ W. J. van Beber, *Wissenschaftliche Grundlage einer Wettervorhersage auf mehrere Tage voraus*, în *Aus dem Archiv der deutschen Seewarte*, XXII Jahrg. 1899, No. 5, pag. 26, și XXIV Jahrg. 1901, No. 2, pag. 16.

vrăjmași sau cel puțin indiferenți sfortărilor ce fac meteorologii pentru a ajunge la realizarea, din ce în ce mai precisă, a prevederii timpului.

Insuccesele lor sunt tocmai motive pentru înmulțirea mijloacelor capabile de a pune pe meteorologiști în pozițiune de a-și completa cunoștințele și informațiunile, iar nu, după cum s'a propus de ómenii *terre à terre*, de a le considera ca o neputință a științei și prin urmare a le suprima, sau cel puțin a-î reduce mijlocele, dejă foarte minime, de cari în general dispune Meteorologia ¹⁴³⁾.

De când óre nesuccesele Chirurgiei, cea mai înaintată dintre științele medicale, pot fi considerate ca motive pentru suprimarea învățămîntului ei?

Și cu tóte acestea Chirurgia ca știință datéză de mai multe secole, pe câtă vreme Prevederea timpului ca știință este cea mai recentă dintre acele cari compun Meteorologia, care ea însăși este, după cum am stabilit, o știință cu totul nouă.

Nici 50 de ani nu aũ trecut de când catastrofa întimplată, la 14 Noembrie 1854, flotelor englese și franceze din cauza grozavei tempeste ce s'a întimplat pe Marea Négră, a dat ilustrului Le Verrier ¹⁴⁴⁾, directorul Observatoriului din Paris, ideia—iscodită negreșit de Mareșalul Vaillant—de a căuta dacă nu cum-vă s'ar fi putut preveni flotele de sosirea ei. Din cele 250 de documente ce a putut obținé asupra stării atmosferice în zilele de la 12 la 16 Noembrie ¹⁴⁵⁾, Le Verrier

¹⁴³⁾ Un cas excepțional trebuie menționat aci. Statele-Unite ale Americii, care de mult aũ dat dovadă că înțeleg adevérul acestui cuvint al lui Priestley, cel care în chimie a netezit drumul pe care trebuia să clădescă Lavoisier: «Ori-ce știință care nu este utilă fericirii poporului nu este decât o vană expunere a cercetărilor pedante și n'are nici un drept real la admirațiunea noastră», Statele-Unite aũ apreciat la justa sa valóre importanța Meteorologiei, de aceea Serviciul meteorologic, numit acolo Weather Bureau, adecă «Biroul timpului», este cel mai important dintre tóte serviciile cari compun Ministerul Agriculturii. Budgetul seũ anual este de aproape 6.000.000, óic șese milioane de lei. Fie-care locuitor dintr'acéstă țéră contribu-esce pe an 7 bani și jumătate pentru Meteorologie. La noi, țéră eminentemente agricolă, după cum ne place a o numi la fie-care moment, locuitorul nu contribuie nici cu un ban pe an pentru studiul condițiunilor atmosferice al țerii ce locuiesce. Pentru o țéră eminentemente agricolă, unde cunoșcerea timpului este o necesitate absolută, acésta este într'adevér prea puțin.

¹⁴⁴⁾ Pentru meritul lui Le Verrier în stabilirea baselor Prevederii timpului, a se vedé W. de Fonville, *La Prévission du temps*, 8°, Paris 1878, pag. 103.

¹⁴⁵⁾ Pag. XXXIII din Mohn H., *Les phénomènes de l'Atmosphère*, trad. de Decaudin-Jabesse, cu o introducere de Henri de Parville, 8°, Paris 1884, pag. LXIII 487, «La 16 Fevruarie 1855, am avut onórea, scrie Le Verrier lui Matteuci, de a supune M. S. împératului proiectul unei vaste rețele de meteorologie destinată de a incunos-

a putut stabili într'adevăr că ciclonul s'a propagat încet de la vest la est și că s'ar fi putut anunța prin telegraf sosirea sa în timp util. «Le Verrier a demonstrat dintr'odată, țice d-l Henri de Parville ¹⁴⁶⁾, importanța *metodei simultane* și fundă, pe base statornice ¹⁴⁷⁾, sistemul de prevedere a timpului prin depeși telegrafice, una din cele mai frumoșe cuceriri ale Meteorologiei moderne.»

Fără îndoieală, prea stimați Colegi și onorată adunare, avem mijloce pentru a face prevederea timpului pe un scurt interval; nu suntem însă încă în putință de a o face pe un interval lung, un an sau chiar o lună sau o săptămână, deși multă lume se basază încă, când voesce a sci cum are să fie primă-vara sau vara, pe indicațiunile din *Calendarul de o sută de ani* sau dintr'un *Almanach* ore-care. Dar ce să-i faci? «Locuitorilor curioșei planete care graviteză între Marte și Venus le place erórea și se agață de dinsa, întocmai după cum odera se agață de zidurile vechi» țice, cu drept cuvânt, astronomul Flammarion ¹⁴⁸⁾.

* * *

Cercetările cari au început să se facă în straturile înalte ale atmosferei, și cari sperăm că se vor întinde pe o scară din ce în ce mai mare ¹⁴⁹⁾ cu ajutorul balónelor și al smeurilor, pe de o parte; studiile basate pe observațiunile meteorologice simultane transmise prin telegraf de altă parte; aceste două noue mijloce de investigațiune ale Meteorologiei actuale, și despre care m'am încumetat a vă spune câte-vă vorbe, ne vor conduce negreșit, pe noi sau pe urmașii noștri, la rezolvarea problemelor de cea mai însemnată utilitate practică, ce s'astéptă de la sciința noastră, Meteorologia, căci, prea stimați Colegi, este foarte adevărat ceea ce tot Flammarion țice într'una din cele mai recente ale sale publicațiuni ¹⁵⁰⁾: «Nu sunt cause fără efecte: hazard nu este.

ciința pe marinarii de sosirea tempestelor. Acest proiect, foarte complet, a primit înalta aprobare a M. S. și chiar a doua ți, 17 Fevruarie, am fost autorisat cu d-l Vougy, directorul general al liniilor telegrafice, de a-l pune în practică și să-l continuăm »

¹⁴⁶⁾ Idem pag. XXXVIII.

¹⁴⁷⁾ S'a vățut, din cele ce s'au arătat mai sus, intru cât acéstă fundare se datoresce nemuritorului Le Verrier.

¹⁴⁸⁾ Flammarion C., *Les prophéties du temps*, pag. 332--337 din *Bulletin de la Société astronomique de France*, An. 1902, pag. 334.

¹⁴⁹⁾ Deță în numărul din Fevruarie 1903 al revistei *Das Wetter*, găsim pentru întâia óră publicată o represintare grafică a mersului țilnic al distribuțiunii verticale a temperaturii, după observațiunile executate de Observatoriul aeronautic din Berlin, în cursul lunii Ianuarie 1903.

¹⁵⁰⁾ Flammarion C., *Les prophéties du temps*, pag. 332—337 din *Bulletin de la Société astronomique de France*. An. 1902, pag. 337.

Meteorologia este supusă unor legi tot atât de absolute ca și Astro-nomia. Aceste legi însă sunt mai greu de descurcat din examinarea fenomenelor; este un fel de ghem de ață destul de încurcată. Să nu ne îndoim însă că va veni ziua în care Meteorologia va fi o știință tot atât de sigură și de precisă ca aceea a lui Hipparc, Copernic, Kepler și Newton.»

Și atunci, onorată adunare, se va realiza ceea ce scria, acum vre-o 20 de ani, celebrul geograf Elisée Reclus ¹⁵¹⁾, cu cuvintele căruia voesc să termin :

«Cunoscința anticipată a alternativelor climatei va fi una din cele mai mari cuceriri ale omului. Stăpân deja pe prezent prin lucrul său, omul va fi stăpân și pe viitor prin știință. Atunci acest pământ, care dice că-i aparține, va fi într'adevăr al său : va utiliza după cum va voi puterea productivă și va întrebuiți toate vietățile inferioare, animale și plante, pentru bunul traiu al propriei sale vieți. Însă, odată ajuns posesor al pământului, va mai trebui încă să se facă stăpân pe el însuși, să triumfeze de propriile sale pasiuni și să se învețe a trăi în pace pe această planetă, atât de dese-ori udată de sânge.»

---

¹⁵¹⁾ Elisée Reclus, *Les phénomènes terrestres*, 8°, 2 vol., Paris, 5-me éd. 1884-6, vol. 2, pag. 229.

RĂSPUNSUL D-LUI I. FELIX

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI ST. C. HEPITES.

Prieten al părintelui d-văstre C. C. Hepites și colaborator cu dînsul, acum 41 de ani, în Direcțiunea generală a Serviciului sanitar, am urmărit cu atît mai mult interes lucrările d-văstre meteorologice, cu cît ele sunt într'o strînsă legătură cu una din științele medicale, cărei am devotat tîntă viața mea: Igiena, care studiază tîte modificările mediului în care trăește omul. Succesele ce ați știut a obține într'acîstă știință au atras asupra d-văstre de mult timp atențiunea Academiei Române, care încă din anul 1880 v'a chemat în sînul său ca membru corespondent. Astăzi, cînd vă faceți intrarea solemnă ca membru activ în Academia Română, sunt fericit că mi s'a dat sarcina de a vă dice în numele său: Bine ați venit între noi și mari să vă fie în viitor isbînde pe terenul științific.

Să nu uitați nici odată, că în acîstă Instituțiune înlocuiți pe regretatul nostru coleg Nicolae Kretzulescu, care în curs de 30 de ani a ocupat cu demnitate unul din locurile ei de frunte. Kretzulescu a avut marele merit de a fi fost printre cei dintâi cari au rupt cu tradițiunea, care lasă numai ómenilor de rînd și străinilor profesiunile liberale. Astăzi înțelegem cu greu, cum s'a făcut o vină tînerului, aparținînd uneia din cele mai mari familii boeresci, fiind-că a îmbrățișat medicina spre a o practica. Nu tot ast-fel eră acum 64 de ani. La întorcerea în țeră de la Paris, unde-și luase diploma de doctor în medicină, Nicolae Kretzulescu a auzit din gura lui Alexandru Vodă Ghica aceste cuvinte, cari pe mulți i-ar fi putut sdruncina: «Ce idee ai avut, ca să înveți medicina, ea nu e de tine, să o lași în lături și să urmezi cariera părinților și moșilor tîi». (N. Kretzulescu, *Amin-tiri istorice*, în «Ateneul Român», I, Bucuresci 1894).

Cu curagiul care-l are omul superior, convins de sfințenia misiunii,

sale, tînărul Doctor Kretzulescu, fecior de boer mare, r spunse că timpurile vechi a  trecut, că trebuie să căutăm  i noi a p  i inainte cu popórele civilisate; că scopul său, imbr  i  nd medicina, n'a fost  i nu este dec t a ridică profesunile liberale, at t de despre uite la noi in  er   i considerate de publicul român de domeniul exclusiv al străinilor, lor numai apar in nd a fi medic, farmacist, inginer, arhitect, artist. I-am spus, adaogă D-rul Kretzulescu, in *Amintiri istorice*, dorin a ce aveam de a infiin a intr'unul din spitaturile Capitalei o  col  de chirurgie  i a mă ins rcin  cu inv  amintul; l-am rugat să nu st rue in propunerile ce-mi f ce ,  i să prim sc  ideia ce emiteam  i care va av  pentru  er  cel mai bun rezultat, moral  i material.

Stăruind in ac st  cale a isbutit, ca după doi ani, in Ianuarie 1842, să se inființeze la spitalul Col ea mica  col  de subchirurgi, care a devenit originea inv  amintului medical in România. Vodă Ghica a asistat in persónă la deschiderea cursurilor acestei  cole. Doctorul Kretzulescu a luat parte la desvoltarea succesiv  a acestui inv  amint, p n  la transformarea sa in Facultate de Medicină, la a cărei creare a luat parte activă 27 de ani mai t r i , in calitate de Ministru al Instruc iunii publice.

In lucrarea mea, *Istoria Igienei in România*, am arătat (1) istoricul desvoltării inv  amintului Medicin i la noi  i nu am inten iunea de a-l expune aci. Facultatea de Medicină din Bucure ci provine direct din transformarea  colei naționale de Medicină, la a cărei creare  i desvoltare a  dat lui Carol Davila concursul lor c  i-v  b rba i cu inimă, cu abnega iune  i cu curagi , inre cari  i C. C. Hepites, părintele d-v stre, iubite coleg.

Inre alte scrieri, C. C. Hepites a publicat in anul 1847 prima lucrare asupra apelor minerale din Muntenia, «Balta-Albă», de vreme ce isv rele minerale din Moldova fuseseră examinate  i descrise cu mul i ani mai nainte de Hacquet in 1790—1796, de Plusq 1811, de Zotta 1830.

C. C. Hepites a fost ins rcinat de C. Davila cu elaborarea primei Farmacopee Române, un mare volum de 790 pagine in-quarto, care ap r  in limba latin   i rom n  la 1862, lucrare meritorie care face on re defunctului autor.

In rela iunii  ilnice cu dinsul in curs de mai mul i ani, am putut aprecia  i vastele-l cunoscințe  i nesf r itu-l dor de muncă pe terenul sciințific.

(1) *Analele Academiei Române*, tom XXIII, *Mem. Sec . Sciin .*, pg. 220  i urm.

Cu un asemenea exemplu dinaintea ochilor, colegul nostru de astăzi Ștefan Hepites a făcut studii solide și întors în țară în 1875, după ce se retrăsese din armată, cu diploma de Doctor în Științele fizice și matematice și cu aceea de Inginer de geniu civil de la Universitatea din Bruxelles, a intrat în serviciul tehnic al Statului.

Orându-l Inginer al cheului în construcțiune la Brăila, v'ați dat imediat s'ema, iubite coleg, că studiul creșterii nivelului Dunărei și al inundațiilor produse de acest fluviu nu se poate face fără un studiu amănunțit al precipitațiilor atmosferice. Imediat după terminarea gloriosului nostru război, la care ați luat parte ca comandant de baterie, ați înființat în 1828 la Brăila, cu spesele d-văstre, o mică stațiune meteorologică, care putea servi de model atât pentru instalarea sa, cât și pentru râvna cu care se făceau observațiile care erau cu atât mai prețioase, cu cât în totă țera observațiile meteorologice nu se făceau decât în trei locuri: la Bucuresci, la Iași și la Sulina. Dar nu v'ați mulțumit numai cu atât, ci ați știut să interesați la studiul ce urmăriți și districtul Brăila, care v'a pus la dispozițiune mijlocele necesare pentru înființarea unor stațiuni udometrice în județ, cât și pe Inspectorul general al serviciului hidraulic, D. Frunză, de la care ați obținut că să se înființeze, în principalele porturi d'a lungul Dunărei, 12 stațiuni udometrice. Acesta a fost începutul creării rețelei meteorologice, ce ca o plasă de păiengen avea în curând să se întindă asupra întregii țeri. Zelul ce puneți în desvoltarea acestei rețele și importante lucrări meteorologice ce începuserăți a da la lumină au atras atențiunea Academiei Române, care în 1880 v'a ales membru corespondent în secțiunea științifică și v'a însărcinat cu alcătuirea unui proiect pentru organizarea Serviciului Meteorologic.

Cinstea de a fi înțeles importanța ce are pentru orî-ce țară, dar mai ales pentru una agricolă, un serviciu meteorologic oficial, se cuvine primului titular al Departamentului Agriculturii, Ioan Cămpineanu; care a fost convins că pentru ca să putem aprecia situațiunea noastră agricolă, avem nevoie de un studiu climatologic aprofundat.

Cămpineanu a avut o inspirațiune fericită când s'a adresat d-văstre, căci din momentul ce v'ați lăsat de inginerie, unde negreșit ați fi fost un element util, v'ați devotat cu tot sufletul propășirii Meteorologiei în România.

Dovada muncii d-văstre inteligente se găsește în cele 15 volume de *Anale ale Institutului Meteorologic*, în cele 11 volume de *Buletine lunare ale observațiilor meteorologice din România*, în cele 9 volume din *Buletinul Meteorologic zilnic al României* ce ați publicat

până acum, și în foarte numeroasele memorii științifice ce, de 23 de ani încôce, publicați în *Analele Academiei Române* și în alte publicațiuni din țară și din străinătate.

Ați ridicat un adevărat monument Meteorologiei României; geograful, inginerul, agricultorul, balneologul, igienistul găsește într'insul elementele pentru deslegarea problemelor, în care intervine unul din factorii cari constituiesc clima.

Lucrările d-văstre, scumpe Coleg, sunt atât de numeroase și de variate (1), în cât nu mă pot încumeta de a le analiza. Nu pot totuși să trec cu vederea unele din studiile de cea mai mare importanță pentru țera noastră, ce vi se datoresc.

Regimul pluviometric al României, ce ați prezentat Academiei în ședința de la 3 Decembrie 1899 (2) și care, tradus în franțuzesce, a fost expus, împreună cu frumoasele chărți ce-l însoțesc (3), la Expozițiunea universală din Paris la anul 1900, este într'adevăr o lucrare care pentru prima dată arată distribuțiunea precipitațiunilor atmosferice asupra Regatului întreg. Nu v'ați mulțumit de a studia într'insul numai repartițiunea anuală, lunară și pe anotimpuri a precipitațiunilor sub formă de plôie sau zăpadă, dar ați determinat, pentru București, și mersul lor diurn, lucru ce până acum se cunoșce pentru puține localități din lume.

Climatologie du littoral de la Mer Noire, studiū ce ați prezentat Congresului de Idrologie și de Climatologie întrunit la Liège în anul 1898, ne-a făcut să cunoșcem condițiunile climatologice ale regiunii locuite de Ovidiū în exiliul său.

Negreșit că numai din cauza lipsei observațiunilor pe un interval destul de lung, nu ne-ați putut încă da un studiū climatologic, care să îmbrățișeze întreg Regatul; însă, mulțumită monografiilor climatologice ce vă datorim pentru Sulina, Păncesți-Dragomiresci, Sinaia, Brăila și Iași, precum și *Albumului Climatologic* în care se găsesc principalele date caracteristice relative la condițiunile climatologice a 19 localități din diferite părți ale țerii, întrevădem deja marele aliniamente ale studiului pe care-l așteptăm asupra Climatologiei României.

Seria studiilor ce ați întreprins asupra *Meteorologiei Agricole*, din

(1) O listă a acestor diverse lucrări se găsește în *Analele Academiei Române*, tom. XXIII, *Desbateri*, pag. 576.

(2) *Anal. Acad. Române*, tom. XXIII, *Memor. Sect. Științ.*, pag. 211—280, 3 fig. și 18 chărți.

(3) *Régime pluviométrique de Roumanie*, 4°, București 1900.

cară ne ați făcut deja să cunoșcem *Condițiunile climatologice ale vegetațiunii vișei de vie*, va contribui a defini condițiunile în cară ar trebui cultivat porumbul, care formeză principala, aprópe exclusiva hrană a populațiunii rurale; în fine marea și fórté importanta lucrare ce ați făcut în curs de mai mulți ani, relativă la *Determinările elementelor magnetice* în 72 de puncte, în scopul întocmirii chărților magnetice ale Regatului, completéză în mod fericit prima încercare făcută de învățatul astronom și meteorologist Kreil care, acum aprópe o jumătate de secol, a făcut cele dintâi determinări magnetice sistematice în țera noastră: la București, Galați, Sulina și Insula Șerpilor.

Ceea ce este îmbucurător, și o constatăm cu o deosebită plăcere—după cum se exprimă colegul nostru C. Istrati în raportul ce a făcut Academiei asupra lucrărilor domniei-vóstre (1) este că munca depusă de d-vóstră e atât de bine apreciată în străinătate de învățați de întâiul rang, în cât cinstea ce rezultă nu se resfrânge numai asupra d-vóstre, dar în mare parte și asupra țerii.

Așă este, și ca probă mai putem aduce cinstea ce se resfrânge asupra României prin alegerea ce s'a făcut în persóna colegului nostru ca membru în Comitetul internațional de Meteorologie, unde lucréză de mai bine de deuce ani, alături cu învățații distinși, cu cei mai autorizați reprezentanți ai științei Meteorologiei din Franța, Germania, Englitera, Austria, Rusia și Suedia, la unificarea metodelor de observațiune și la propășirea Meteorologiei; tot după cum, ca membru ales în Comitetul internațional de măsură și greutate, o altă onóre de care se bucură colegul nostru, luptă pentru unificarea măsurilor și greutăților prin adoptarea universală a sistemului metric.

Prin frumosul și interesantul său discurs de astăzi, colegul nostru Ștefan Hepites ne-a arătat și sforțările ce se fac de meteorologiști pentru studiul regiunilor înalte ale atmosferei, și speranțele bine fundate ce au dinșii de a ajunge, cu mai mulți sorți de isbânda de cum se póte face astăzi, la realizarea «celei mai frumoșe conchiste a Meteorologiei moderne», prevederea timpului.

Să urăm noului nostru coleg isbândă deplină.

---

(1) *Analele Academiei Române*, tom. XXIV, *Desbateri*, pag. 175.

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXVI.

DESPRE INTRODUCEREA
LIMBII ROMÂNEȘTI
IN BISERICA ROMÂNILOR

DISCURS ROSTIT LA 21 MARTIE (3 APRILIE) 1904
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

IOAN BIANU

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1904.

Prețul 60 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
XXVI.

DESPRE INTRODUCEREA
LIMBII ROMÂNEȘTI
IN BISERICA ROMÂNILOR

DISCURS ROSTIT LA 21 MARTIE (3 APRILIE) 1904
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

DE

IOAN BIANU

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR ION ST. RASIDescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1904.

Sire,
Allejă Regală,
Domnilor Colegi,

S'au împlinit în zilele trecute două-zeci și cinci de ani, de când mă aflu în serviciul Academiei. Bunăvoința cu care am fost întâmpinat aici de la început nu s'a împutinat, ci mai vârtos a crescut an cu an și s'a întins la toți membrii acestei instituțiuni, dintre cari mulți nu mai sunt astăzi de față între noi. Toți au aprețiat cu atâta bunătate lucrarea mea, în cât la 25 Martie 1887 m'au ales membru corespondent și m'au legat ast-fel cu totul de această instituțiune, spre care ca și către un Olimp al culturii naționale a neamului meu, eram obicnuit din copilărie a vedea îndreptate privirile tuturor, în orășelul școlar al Blajului, unde am crescut. Domniile-Voastre ați întins acum doi ani bunăvoința față de mine până la treapta cea din urmă, dându-mi scaun și glas hotărîtor alături de Domniile-Voastre în acest templu al culturii întregului nostru neam.

Este prea firesc ca o emoțiune greu de stăpănit să frământa sufletul meu acum, când viu să-mi ocup locul, la care m'ați chemat între Domniile-Voastre, în modul solemn indicat de legea fundamentală a Academiei; și emoțiunea este cu atât mai puternică, cu cât nimeni nu știe mai bine decât mine cât de puțin am făcut din cât ași fi dorit eu însumi, și mai ales din cât ar fi trebuit să fac, spre a fi cucerit cu deplin merit locul la care Domniile-Voastre m'ați chemat, judecând cu bunăvoință puținul ce am putut face.

Despre un lucru sunt însă deplin convins și sunt încredințat că sunteți convinși și Domniile-Voastre: că am dat și dau Academiei tot sufletul, toate puterile mele. Numai ast-fel pot înțelege toată bunăvoința arătată mie de Domniile-Voastre de un întreg pătrar de secol și

încoronată acum prin acordarea onoarei celei mai înalte spre care poate năzuî un cărturar român.

Așă fiind, simțmintele mele de recunoștință nu-mi este cu putință și nici nu încerc a vi le exprima; un singur lucru vă declar însă cu toată solemnitatea acestei zile — pentru mine cea mai solemnă a întregii vieți — că precum până acum, așă voi da și în viitor tot sufletul meu, toate puterile mele, pentru creșterea și întărirea Academiei Române merită a împrăști raze de lumină și de încălzire națională în toate colțurile pământului unde trăesc Români și se vorbește limbă românească.

Sire,

Alteță Regală,

Domnilor Colegi,

Ce subiect mai potrivit ași fi putut alege pentru cuvântarea mea de astăzi decât să vă vorbesc despre limba românească, a cărei studiere și cultivare a fost ideea inițială, misiunea sublimă, a înființării Academiei noastre? Ce poate avea pentru noi un interes mai viu decât să studiem organismul, să cercetăm fazele prin cari a trecut limba noastră până acum? Ce misiune mai înaltă, mai nobile, mai sfântă, ar putea avea o instituțiune decât de a îngriji să se mențină tot-deauna unitatea și să se asigure buna dezvoltare în viitor a acestei limbi, care unește și trebuie să unească în veci într'un singur tot întreagă gândirea întreg neamului românesc, să stabilească legătura organică între cele mai strălucite saloane, cei mai mari învățați, cei mai geniali poeți, cei mai elocuenți oratori și bărbați de stat, — cu cele mai modeste șezători de sat, cu ciobanii cari cântă pe lângă turme, cu voinicii cari cântă după coarneau plugului, cu fetele cari cântă la secere și cu moșnegii și babele cari povestesc nepoților cu farmec neasemănat povești minunate și întâmplări din vremile de demult?

Academia Română și-a deschis rostul în lume la 1 August 1867, vorbind Românii, care așteptă cuvântul ei dătător de viață și de direcție, prin glasul atât de autorizat al vecinic neuitatului Timoteiu Cipariu, care

a proclamat — între altele — datoria acestei instituțiuni «de a îngriji «ca limba română să scape de tot jugul despotismului sub care de «secoli a gemut.» Și Cipariu avea adâncă cunoștință despre mulții secolii în lungul cărora biata noastră limbă, această scumpă comoară a sufletului românesc, a stat sub jugul despotismului altor limbi, ale cărui urmări cu durere le simțim până astăzi și le vom simți încă multă vreme, căci sunt cauzele de întârziere ale dezvoltării culturii noastre.

Mă voiu silii să expun înaintea D-voastre astăzi fazele principale ale unei laturi a izbânditelor năzuințe de emancipare a limbii românești de sub «jugul despotismului» limbilor străine, despre care cu atâta amar vorbiă Cipariu la 1867, și anume despre năzuințele prin cari în secolii XVI, XVII și XVIII limba noastră a ajuns a fi, la noi, limba cultului religios, limba bisericească, limba rugei.

I.

Când Românii se ivesc din chaosul medieval și vin — târziu de tot — să-și ieă locul între popoarele formate din fărâmurile și rămășițele împrăștiate ale marelui popor roman și între cele ivite la viața istorică prin mișcarea profundă pe care a produs-o desmembrarea imperiului lumii, până atunci crezut etern, — atunci Românii se arată într'o stare în multe privințe deosebită de cele-lalte popoare române. Ei se ridică din mijlocul unei lumi nouă — a lumii slave, cu care printr'o conviețuire seculară se amestecară, în a cărei biserică se închinau, a cărei organizare socială în multe o primiră și și-o prefăcură în obicei.

Organizarea politică a statelor noastre fusese luată după cea bizantină cunoscută de ai noștri de la Bulgari, și mai presus de toate biserică Românilor eră aceeași cu a acestor Slavi, având limba lor în toată slujba religioasă, în toată cartea, în tot scrisul, și prin urmare și în viața formală și oficială a Statului. Limbii românești, nobilei continuătoare a limbii legiunilor neînvinse, îi rămăsese modesta stare de limbă vorbită în relațiile zilnice, de limbă casnică, de limbă nescrisă, neîntrebuințată nici la altarul și strana bisericii sau în serviciile religioase de ori-ce fel,

nici în scrisul actelor de cancelarie a puterii Domnești, care eră «toată cârma» țării.

Așă a fost la început, în întâiele secole ale încheării statelor românești și a vieții noastre bisericesti și sociale. Dar cu cât întregă această viață se închea mai bine, cu atât eră natural să se simtă tot mai mult greutatea de a întrebuiță limba străină, pe care numai prea puțin și cu prea multă osteneală o puteau învăța și înțelege.

Pre acele timpuri cartea eră un instrument bisericesc și eră atât de strâns legată de biserică, în cât cărturarii erau aproape numai fețe bisericesti — preoți și călugări; ei au fost de aceea și întâii însemnători și povestitori ai faptelor istorice. Intre ei eră natural să se simtă mai întâi trebuința de a se întoarce și pe limba înțeleasă de toți cărțile sfinte cari cuprind fundamentele credinței, pentru ca ast-fel să fie cu puțință a răspândi mai ușor înțelegerea sântelor învățături în masele poporului și mai întâi între cei mărunți și numeroși, cari se pregăteau spre a fi slujitorii bisericii în mărăstiri și în sate, și cari alt-fel trebuiau să stea mulți ani sub dascălii mânăstirilor spre a învăța limba slavă, cea străină și greu de învățat.

Întâiele traduceri românești de acest fel par a fi fost făcute în mânăstirile Moldovene din Bucovina, către sfârșitul domniei Marelui Ștefan. Gloriosul și înțeleptul Domn, la 1475 prin două chrisoave, a înzestrat cu sate vechea mânăstire a Homorului pomenită de la 1428, a înălțat însuși acolo alte patru mânăstiri mari, Putna la 1470, Pătrăuții la 1478, S-tul Ilie și Voroneț la 1488, și tuturor le-a dat sate și moși. Ast-fel a produs o mare înviorare a activității culturale și artistice interne a mânăstirilor din acea parte a țării, ceea ce se vede și din frumoasele manuscripte de Evanghelii făcute atunci, câte au ajuns până la noi.

Pentru a da elementele instrucțiunii teologice călugărașilor români adunați în mare număr în aceste mânăstiri, pare să se fi tradus după slavonește cel puțin *Noul Testament*, temeul credinței, și *Psaltirea* comoară de cea mai înaltă poezie prin care sufletul omenesc umilit se înalță spre Dumnezeire. Traducerile acestea au fost făcute în felul vorbirii locale, caracterizat față de vorbirea triumfătoare de mai târziu prin cunoscuta particularitate fonetică a schimbării lui *n* între vocale

în r, particularitate care pare a fi fost pe atunci caracteristica limbii în regiunea nordică și apusană — Moldova de sus și Ardealul de miază-noapte și de apus, precum caracteristică este și astăzi fărâmatării de limbă, câtă a mai rămas până la noi, în Istria.

Ast-fel se întrevăde în ceața trecutului îndepărtat — către sfârșitul secolului XV — întâia încercare de a se înălța limba noastră la starea de limbă de carte, de limbă literară. Incercarea aceasta a rămas însă fără urmare.

II.

Activitatea literară religioasă atât de modestă în sine, dar atât de însemnată pentru urmările ei, se începe curând a doua oară, pe la mijlocul secolului XVI, în părțile de miază-zi ale țărilor românești.

Pe la începutul aceluia secol vin în Țara-Românească prelați, clerici, cărturari slavi, de peste Dunăre, să se adăpostească la noi și să-și continue aici lucrarea pe care nu o mai puteau face în țările lor din dreapta marelui fluviu, căzute sub stăpânirea neînduratului Islam învingător. Ei aduc meșteșugul tipografiei pe care-l învățară de la Venețiani, și de la 1508 până după 1550 se tipăresc la Târgoviște cărți bisericești în limba slavă, înfrumusețate cu frontispicii în elegante arabescuri cari înconjurau stema domnească a țării. Nici prin gând nu putea trece cui-vă pe atunci la Târgoviște că ar trebui, că s'ar conveni, să se tipărească asemenea cărți și în limba țării, în limba profană vorbită de poporul românesc.

Un vânt nou venit din apus aduce însă până lângă granițele țării idei nouă. În lumea catolică de sub ascultarea milenară a Papei de la Roma se întâmplă marea răzvrătire a reformei germane. Luther, călugărul genial și îndrăzneț, personifică mișcarea și între altele scrie pe steagul său de luptă cuvintele marelui Apostol Pavel (I, Corint., 19), după cari cuvântul sfânt trebuie să fie spus popoarelor în limbile lor, ca să-l înțeleagă cei mulți, cei umiliți, iar nu în limbi străine și moarte, înțelese numai de puțini învățați.

Sașii, vecinii de peste munte, au adus repede din patria lor primitivă și au îmbrățișat cu toții reforma cu ideile ei liberale și democra-

tice. Ei au fost îndată urmați de marea majoritate a Ungurilor ardeleni, dar foarte curând, la 1563—4, s'au despărțit aceste două elemente atât de deosebite, formând două biserici protestante deosebite. Una după alta amândouă aceste biserici — cea luterană a Sașilor și cea calvinistă a Ungurilor — s'au năzuit să atragă către dînsese pe oropsiții Români, conlocuitorii lor, cari se țineau de biserica ortodoxă de abia tolerată, dar cari erau cei mulți, marea majoritate a locuitorilor principatului, cari munciau pentru folosul tuturor și erau lipsiți de toate, până și de mângâerea de a înțelege rugăciunile, slujbele și cântările bisericii căci toate acestea se cetiau pentru dînșii în limba slavonă, pe care nici poporul nici preoții nu o înțelegeau.

Protestanții Sași mai întâi au voit ca tocmai, prin punerea în aplicare și pentru Români a cuvintelor Apostolului, să-și atragă încrederea și simpatia acestora și apoi mai mult. Sibienii încep lucrarea tipărind la 1544 *Catechismul* lui Luther în limba românească, dar pare că ei s'au oprit aci. 16 ani mai târziu aceeași lucrare a fost reluată de Brașoveni și condusă fără încetare timp de peste 20 de ani. Cheltuelile însemnate făcute în acest timp de bogatul oraș săsesc cu întocmirea tipografiei cirilice și cu tipărirea cărților pentru Români nu puteau fi făcute fără un scop bine chibzuit de acei cari de secolii erau oficial declarați de *prudentes et circumspecti*. Dacă la 1544 s'a crezut trebuincios a se face cheltueala pentru a se tipări catechismul protestant pentru Români în limba acestora, spre a-i lămurii și a-i atrage spre noua biserică, — cu atât mai vârtos devenise pe la 1560 o necesitate pentru Sași lucrarea în această direcțiune, după ce ei se certară cu protestanții Unguri, și ce-vă mai târziu, la 1563—4, s'au și despărțit de tot în două biserici deosebite, cum au rămas până astăzi; ast-fel Sașii, depărtați de patria lor germană, rămaseră și bisericeste cu totul izolați.

În Martie 1559 Brașovenii, la îndemnul județului cetății lor, Ioan Benkner, hotărâsc să atragă pe Români la biserica reformată; și se pun pe lucru. La 1560 tipografia cirilică este așezată la Brașov, doi cărturari și tipografi români sunt aduși de la Târgoviște. În anul

următor 1561, «jupânul Hanăș Begner de în Braşov» dă Românilor întâia oară *Evanghelia* tipărită pe limba lor.

Lucrarea Braşovenilor nu eră fără socoteală: ea pare a fi fost în cepută cu ştiinţa Mitropolitului de la Târgovişte, capitala Țării-Româneşti şi ortodoxe de peste munţi, cu care relațiile erau zilnice şi de toate felurile şi care inspiră încredere fraţilor Români ortodoci ai Ardealului. Cărturarul de căpetenie al acestei activităţi literare religioase de peste două decenii a fost Diaconul Coresi de la Târgovişte şi ajutorul său, Tudor Diac, venit probabil tot de acolo.

Motivarea acestui lucru nou şi ne mai pomenit până atunci în românmime o spune «jupânul Hanăș Begner de în Braşov» aşă: «am avut «jelanie pentru sfintele cărţi româneşti Tetroevanghel şi am scris «acése sfente cărţi de învăţatură să fie popilor rumâneşti să înţelégă, «să inveţe Români cîne-s creştinî,» iar temeiul acestei hotărîri sunt pomenitele cuvinte ale Apostolului Pavel, cari vor fi mereu repetate ca justificare în epilogurile său în precuvântările tuturor cărţilor tipărite româneşte în această epocă. După *Evanghelia* a venit *Praxiul* sau *Faptele Apostolilor*.

Se vede însă că protestanţii Unguri calvinişti au voit să ieă din mâna Saşilor acest mijloc de a atrage pe Români spre reforma lor, căci pe la 1564 Forró Micloş, nobil de Haporton, o însemnată personalitate a timpului între Ungurii calvinişti, plăteşte cheltueala pentru o mare carte românească, *Tălcul Evangheliilor*, adecă Cazania, care s'a tipărit de acelaşi Coresi tot la Braşov. În fruntea acestei cărţi Coresi spune că dacă a văzut «că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor numai noi Români n'avem» . . . a tipărit *Evanghelia* şi *Praxiul*: «după acéia, dacă a văzut jelanie a mulţi preuţi de «tălcul Evangheliilor, cum să poată şi el propăvădui şi a spune oamenilor învăţatură după cetitul *Evangheliiei*» . . . . a aflat aceste tălcuiri ale *Evangheliiei* şi lui îi plăcură şi le-a tipărit. Într'o învăţatură din această carte se aduce iar vorba despre traducerea cărţilor bisericesti în limba românească şi se zice deschis că în biserică: «să spue cuvîntul lui Dumnezeu, Sfinta *Evanghelia*, în limba pre carea grăesc oamenii, să putem înţelege noi mişelamea. Ce folos e lor dacă popa

«grăiaște în limbă străină, Românilor sârbește, de nu înțeleg, sau pre altă limbă ce nu vor înțelege ascultătorii.»

La 1570 Coresi tipărește românește, iar la 1577 românește cu slavonește *Psaltirea*, cartea principală a cultului la Protestanți și care la noi eră asemenea socotită de cea mai creștinească carte din întreagă Sfânta Scriptură.

Seria cărților tipărite românește de luteranii Brașoveni se încheie cu marea și frumoasa *Evanghelie cu învățătură* de la 1581, în fruntea căreia și-a pus stema familiară «Jupân Lucaci Hrăjil (Lucas Hirsch) județul Brașovului și a tot ținutul Bârsei» și pe al cărei titlu s'au împreunat cu numele de o parte «Batăr Criștov (Cristof Batori), «Voevodă în toată Țera Ungurească și în Ardél» cu «marele de Dumnezeu luminat arhiepiscop Ghenadie... cărmuitor legiei creștinească,» de cea-laltă «bunul creștin și dulce Mihnea Voivodă, despuitoru în toată «Țera Românească și spre despusul domniei lui cărmuitoru legiei creștine Marele Serafim arhiepiscopul.» Nici o altă carte românească nu a apărut sub auspicii atât de puternice și de înalte ale atâtor stăpânitori politici și bisericești preste țări locuite de popor românesc! In asemenea împrejurări cartea nu mai putea fi bănuită de tendințe, mai ales că chiar textul ei — spune darnicul și evlaviosul județ Brașovean — l-a fost aflat în Țara-Românească, la Archimropolitul Serafim în cetate în Târgoviște, care i-a trimis cartea, — apoi s'a sfătuit «cu luminatul Mitropolitul Marele Ghenadie de în tot ținutul Ardélului și al «Orăziei și cu mult cliros de preoți ce le trebuia această carte,» — s'a mai sfătuit și cu toți sfetnicii lui, și numai «cu voia tuturor acestora «și cu voia Mitropolitului Marelui Serafim» a dat-o lui Coresi Diaconul, «meșter învățat într'acest lucru, de o scoase de în cartea sârbescă pre «limba românească.»

Această nemai pomenită profuziune de precauțiuni se explică pre de o parte prin neîncrederea cu care Românii primiau cărțile tipărite în limba lor din dragostea și dărnicia neobicnuite ale Sașilor luterani, pre de altă parte pentru a susține concurența pre care le-o făceau confrății lor în reformă, Ungurii calviniști, cari erau mult mai puternici, având guvernul țării în mânilor.

De la început Sașii lucrează cu precauțiune, ferindu-se de a jigni tradiția bisericii românești. Ast-fel de abiă tipărise la 1561 Evanghelia românească, și același județ Ioan Benkner tipărește Evanghelia și în slavonește prin aceiași cărturari și tipografi, Diaconul Coresi și Tudor Diacul. Asemenea de observat este că Sașii nu s'au atins de cărțile de slujbă bisericească, nu au tipărit nici una de acestea în limba românească, ci au mărginit lucrarea lor la cărțile de cetire și de învățatură. Calvinii mai încrezători în puterea lor, de la întâiul amestec în această lucrare merg până la capăt, voind introducerea deplină a limbii române în locul celei slavone în biserica Românilor. Ast-fel la sfârșitul *Tâlcului Evangheliilor* tipărit la Brașov în 1564 de Coresi pentru Forro Miclăuș se află alipit, am putea zice ascuns, *Molitvenicul*, cartea cea mai trebuincioasă preotului ortodox, tipărit întreg românește și având la început această deschisă declarație reformatoare: «Românește am scris acest Molitvenic, cum să înțeleagă «și popa ce zice însuși și oamenii ce ascultă, că alte limbi înțeleg, și «Dumnezeu așa a fost lăsat și Prorocilor și Apostolilor să gră- «iască în limba cum înțeleg oamenii.» Și sfârșește zicând: «Frații «mei popi, cu bun înțeles și mare frică și cinste pomeniți numele «Domnului, nu boscorodiți, că va bate voi Domnul!» A *boscorodi* însemnează a mormăi, a spune cuvinte fără înțeles. Este în afară de îndoială că Molitvenicul nu a fost găsit tradus din vechiu, nici nu a fost tradus de Coresi dimpreună cu Tâlcuirile, ci el a fost tradus de vre-un Ungur calvinist care știă românește sau de vre-un Român de acolo care știă ungurește, căci numai așa se pot explica neobișnuit de multele ungurisme, cari nici odată nu au fost cunoscute nici chiar Românilor de peste Carpați.

Tradiția limbii slavone în slujba bisericii românești a fost respectată și apărată, și atunci ca și mult mai târziu, de Domnii și Mitropolii Țării-Românești. Vedem ast-fel că același Coresi cu ucenicii lui tipărește la 1568 în slavonește *Mineiul de praznice*, în numele lui Alexandru Voevod, Domnul Țării-Românești, și al Mitropolitului Eftimie; la 1574 și 1575 același Domn s'a sfătuit cu același Mitropolit și a pus de s'a tipărit tot slavonește *Octoiul cel mare*, înfrumusețat cu

frumoase frontispicii, cu stema și cu pecetea domnească a țării; câți-vă ani în urmă s'au tipărit *Triodul* și *Octoihul cel mic*, toate cărți de cult, de slujbă bisericească.

Autoritatea acestor cărți slavonești înaintea Românilor ardeleni eră mare fără îndoială, căci ele purtau însemnele domnești ale Voevodului român și ortodox.

Surprinzătoare sunt în dezvoltarea acestei acțiuni două cărți tipărite slavonește cu stema domnească a Batoresților, una este *Evanghelia* tipărită la 1579 de un Lorinț Diac în Belgrad, capitala Ardealului, «din «porunca marelui Voevod Batăr Criștov», cea-laltă este *Mineiul cel mic* tipărit la Sas-Sebeș la 1580 de cunoscutul diacon Coresi pentru Mitropolitul Ghenadie al Ardealului, care se jeluște că s'a făcut «în timpurile din urmă din partea popoarelor de altă credință mare stricăciune și scădere a sfințelor bisericii, precum și împușinarea Dumneze-eștilor cărți.» Evidentă aluziune la propagande Sașilor.

Aceste cărți se vede a fi fost făcute de Ungurii calviniști pentru a strică efectul propagandei săsești luterane; numai așa cred că se poate explica și faptul ciudat că în *Evanghelia* slavonească de la 1579 sunt—pe lângă stema princiară a Batoresților—frontispicii cu stema domnească a Țării Românești, pusă ca un semn neîndoios pentru Români de dreaptă ortodoxie.

Totuși seria cărților românești tipărite în această epocă se încheie cu una făcută de Calvinisti, *Paliia*, tipărită la Orăștie de diacii Șerban Coresi și Marien «cu știrea Măriei lui Bator Jigmon Voivodul Ardélului și a Țării Ungurești și cu știrea și cu voia a toți domnilor «mari și sfétnici ai Ardélului pentru întrămătura Beséricei sfîntă a «Românilor.» Cartea cuprinde întâiele două cărți ale lui Moise, Facerea și Eșirea, scoase de mai mulți cărturari unguri calviniști și români din limbile jidovească, grecească și sârbească pe limba românească; ea este întărită cu autoritatea stemei familiei domnitoare a Batoresților și cu numele lui Tordaș Mihaiu, Episcopul Românilor, și al calvinistului Ștefan Hercze, «propoveditorului *Evangheliei* lui Hristos» în orașul Sebeș. Cheltueala a făcut-o un puternic al vremii «Gesti

«Frénți alesu hotnogiu Ardélului și țarâei ungurești» și cartea o a dat în dar «vouă frați Românilor.»

Acestea sunt cărțile românești tipărite în Ardeal cu cheltuială multă, de protestanții luterani și calviști între 1560 și 1582, cu scop de propagandă între Români. Vârtejul politic în care a intrat acea țară de la 1581, după moartea lui Cristof Batori, a silit pentru vre-o 50 de ani pe stăpânitorii ei a căuta de alte griji mai grabnice.

Scopul urmărit de Sașii luterani și de Ungurii calvini eră de a atrage pe Români la una din aceste confesiuni. Pentru a-l ajunge, ei au dat acestora ceea-ce nu avură până atunci : cărți religioase tipărite pe limba lor, însă numai cărți de cetire, de învățătură, fără a se atinge de cărțile de slujbă, de ritual, afară de încercarea lui Foró Miclăuș de la 1564; iar cărțile de cult, de slujbă, s'au tipărit slavonește de Domnii și de Mitropoliții Țării-Românești și au fost întărite oficial cu stema domnească a țării.

Urmarea acestei întregi mișcări literare bisericești dintre 1560 și 1582 a fost că întâia oară s'au împrăștiat între Români multe cărți tipărite pe limba lor și s'a făcut ast-fel întâiul pas hotărîtor pentru înălțarea limbii noastre la starea de limbă literară, și ast-fel a pregătit-o spre a ajunge mai târziu și limbă bisericească și de stat.

Traducerile tipărite de Coresi și de conlucrătorii lui erau făcute în limba vorbită în Țara-Românească, și ast-fel s'a făcut întâiul pas pentru ca acest dialect să devină limba literară pentru toți Români.

III.

Activitatea literară bisericească dintre anii 1560 și 1582 a produs o slabă mișcare în lumea românească de atunci și mai ales în cler, care a continuat a se ține strâns de tradiția seculară slavonă.

Șase-zeci de ani nu s'a mai făcut nimic pe acest teren; de sub teascurile tipografice nici dincolo nici dincoace de Carpați nu au mai eșit nici cărți românești pentru înțelesul Românilor, nici cărți slavonești pentru slujba bisericii lor. Cărțile românești tipărite de Coresi și de contemporanii lui s'au împrăștiat și au rămas în întunecimea uitării, de unde

le-a scos de abiã în zilele noastre Cipariu, părintele filologiei românești, pentru a desgropã din ele formele vechi ale limbii.

Lucrarea se reiea la 1635 de odatã de amândouã laturile Carpaților și este dusã iarãși timp de 20 ani până la 1656 cu scopuri mai lãmurit spuse și într'un spirit rãzboinic ofensiv și defensiv mai deschis decãt în epoca lui Coresi.

Acțiunea româneascã și ortodoxã a fost dezvoltatã în Țara-Româneascã cu sprijinul statornic al lui Mateiu Vodã Basarab, fiind ajutatã în scurtul timp de trei ani (1643—1646) de o asemenea lucrare fãcutã în Moldova cu ajutorul lui Vasile Vodã Lupu.

Lucrarea dezvoltatã în Principate erã acum necesarã pentru a apãrã biserica ortodoxã strãmoșeascã, pentru a apãrã o parte a neamului de cucerirea religioasã cu care erã amenințat din partea Ungurilor calviniști a-tot-puternici în Ardeal, în timpul domniei puternicului principe Gheorghe Rákóczi și a fiului și urmașului acestuia.

Cele douã domnii românești contemporane au fost dintre cele mai lungi, relativ mai liniștite și mai fericite pentru greu muncitele noastre Principate. Erã deci natural ca și învãțăturile sã fie mai îngrijite, cãci indemnuri veniau și de o parte și de alta din cele ce vedeau ai noștri preste hotar — cei de la Tãrgoviște, la capitala Ardealului Belgrad, la Brașov și la Sibiiu, — cei de la Iași, în Polonia cea strãlucitã și la Kiev. Un mare prelat ortodox și român, de neam domnesc, Petru Movilã de la Kiev, apare ca indemnãtorul și ajutãtorul de cãpetenie pentru cultivarea cãrții de ai noștri în acest timp; de la dînsul aduce Mateiu Basarab tipografie și tipografi, «oamenii învãțați pe de o parte în sfintele scrip-turi și pricepuți pe de alta în meșteșugul acesta al tipografieii», — cum se spune în scrisoarea de închinare a celei dintâi cãrți, tipãrite la 1635; fi așează întâi în mănãstirea de la Cãmpulung, unde se tipãrește la 1635 întâia carte, urmatã de altele la 1642 și 1650; altã tipografie este așezatã la Govora, unde se tipãresc cãrți la 1637, 1640, 1642; apoi la mănãstirea Dealu la 1644, 1646, 1647; în sfãrșit în capitala Tãrgoviște în 1646, 1649, 1651, 1652.

Fãrã îndoialã tot de la Petru Movilã a adus și Vasile Lupu tipografia

așezată în mănăstirea Trei Sfetitele din Iași, care a lucrat numai 3 ani, 1643—1646, și a tipărit numai trei cărți.

Multe feluri de trebuițe au îndemnat pe înțeleptul Mateiu Vodă să aducă iar tipografia în țară, unde lucrase atât de frumos în secolul precedent; dar fără îndoială că un puternic îndemnător întru aceasta a fost lumina acelui timp, Udriște Năsturel, fratele Doamnei Elena, bărbat învățat, cu știință de multe limbi, care traducea din latinește în slavonește și din slavonește în românește, și care a fost conducătorul activității literare din timpul acelei luminoase domnii.

Evenimente din afară veniau asemenea să îndemne o curte luminată și patriotică, cum a fost a lui Mateiu Vodă, să se ocupe de aproape de biserică, în care pe atunci eră concentrată întreagă viața intelectuală a țării, și să se folosească de binecuvântatul meșteșug al tiparului, spre a răspândi în cler și între puținii cărturari profani cărți multe — se înțelege religioase — în dar sau mult mai efline decât copiile făcute cu mâna prin mănăstiri.

Protestanții continuau lupta cu catolicii și au întins-o și în lumea ortodoxă. Însăși Patriarchia din Constantinopole fusese învăluită în aceste lupte înverșunate, în cari armele nu mai erau argumentele teologice, ci intrigile cele mai veninoase. Patriarchul Ciril Lucaris își perduse scaunul, și biserica ortodoxă de răsărit ferbea între insinuările și ispitele pre cari i le suflau, într'o ureche protestanții, în cea-laltă catolicii, unii în potrivea altora.

Principatele noastre românești nu numai că nu au rămas în afară de aceste ferberi, ci din potrivă ele au slujit ortodoxiei de port de mântuire, de loc liniștit și adăpostit, în care să se descurce intrigile, să se desamețească capetele, spre a se feri de nouă sfâșieri și de frământări viitoare. Pentru aceasta s'a ținut la 1641 sinodul de la Iași.

Preste Carpați, în Ardealul vecin și românesc, Calvinistii Unguri fiind a-tot-puternici, căci aveau în mână tronul și stăpânirea, au început o lucrare directă asupra Românilor, spre a-i supune prin măsuri tot mai tari sub stăpânirea bisericii lor. Acțiunea aceasta este fără asemănare mai puternică decât cea din secolul precedent. La 1640 se tipărește românește *Catehismul calvinesc*, la 1641 se retipărește

Cazania cea mare a lui Lucas Hirscher de la 1581, *Noul Testament* la 1648, *Psaltirea* la 1651. Insuși Principele Gheorghe Rákóczi a dat poruncă și ajutor pentru tipărirea acestor cărți românești socotite necesare pentru a pregăti pe Români pentru calvinizare. Nu atât prin convingere și prin cărți voiau însă Calvinii puternici să atragă pe Români, ci prin poruncă, prin puterea statului care le era în mână. Pentru aceasta a dat Principele Rákóczi diploma din 1643, prin care poruncește Românilor și episcopului lor să primească și să răspândească învățăturile calvine, și în locul întâi să propovăduiască cuvântul lui Dumnezeu în limba românească înțeleasă de popor.

Conducătorii Principatelor și ai bisericii ortodoxe românești nu puteau sta nepăsători față de siluirea ce se făcea Românilor de preste Carpați, frați de neam, de limbă și de religie, a căror biserică era, din timpuri nepomenite, atârnaătoare de mitropolia Țării-Românești. În fruntea luptei în privința acțiunii calviniste s'a pus Varlaam Mitropolitul Moldovei, cu toți prelații amânduror Principatelor, cari s'au strâns în sinod la 1645 și au tipărit în același an românește cunoscutul *Răspuns* în privința Catehismului calvinesc de la 1640. Acțiunea pentru împedecarea calvinizării s'a continuat apoi indirect prin puternica influență pe care Principatele au avut-o tot-deauna la Români de peste Carpați.

S'a spus că pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român: «*Se introduce în slujba obștească și oficială a bisericii limba română în locul acelei slavone întrebuințate până atunci*». Această afirmație s'a repetat de multe ori, și trece drept un adevăr stabilit; ea nu este însă conformă cu faptele.

Este destul să privim lista cărților tipărite în Țara-Românească între 1635 și 1652, spre a ne încredința că lucrurile stau alt-fel. Din toate tipografiile lui Mateiu Vodă, pentru cari cumintele Domn făcuse în țară și moară de hârtie, au eșit 17 cărți, — 9 slavone, 5 românești, și 3 amestecate. Aceste cărți trebuiesc deosebite după cuprinsul și scopul lor în: a) cărți de ritual, b) cărți de cetire sau de învățatură religioasă

și profană. Cele cinci cărți tipărite românește sunt *numai* cărți de cetire: trei căzani și două cărți de legi, nici una singură carte de slujbă religioasă; între cele 9 cărți tipărite slavonește sunt trei de cetire (două edițiuni de Psaltire și Imitația lui Christos) și șase cărți de slujbă: *Liturghia, Molitvenicul, Antologhion* sau *Mineiul ales, Triodul înflorit, Pentecostariul* — adică toate cărțile trebuitoare preotului la slujbele bisericești în biserică și afară.

Din această enumerare se vede lămurit că Mateiu Basarab nu a scos limba slavonească din biserică, ci mai vârtos a păstrat-o în tot ritul, în toată slujba bisericească. Și mai puțin se poate atribui această reformă lui Vasile Lupu, din a cărui tipografie au eșit numai trei cărți: *Cazania, Șapte taine* și *Cartea de legi*, cari nu au nici o legătură cu slujbele religioase ale bisericii.

Nici nu putea avea în gând Mateiu Vodă să facă atunci această reformă. Limba slavonească eră de veacuri singura limbă bisericească la Români, această limbă eră legătura vie între toți creștinii ortodoksi: Românii de la Dunăre și din Carpați și Slavii Bulgari și Sârbi din Peninsula Balcanică. De la căderea lor deplină sub stăpânirea Turcilor, popoarele creștine de peste Dunăre își îndreptau priviri de speranțe spre noi; 40 ani înainte de Mateiu Vodă ele au tresărit la lucirea paloșului lui Michaiu Viteazul, și speranțele de mântuire s'au întărit și privirile s'au întors și mai mult spre țările românești. De aceea Mateiu Basarab la 1637 și 1638, tipărind de două ori *Psaltirea* în slavonește, spre a o împărți în dar tuturor acestor popoare, adresează domnescul său cuvânt așa: «drept credinciosului și evlaviosului neam «al patriei noastre și altor neamuri înrudite cu noi după credință «și având același vestit dialect slavonesc ca limbă, și cu deosebire «*Bulgarilor, Sârbilor, Ungrovlachilor, Moldovlachilor și celor-lalți.*»

Însăși Doamna Elena face cheltueala pentru a tipări *Triodul înflorit* și *Pentecostariul* la 1649 în slavonește, pe care îl închină călugărilor sârbi din S-tul Munte al Atonului.

Către sfârșitul domniei bunului și înțeleptului Mateiu Vodă se face un pas însemnat înainte: în anii 1650 — 1652 s'au tipărit trei cărți

pentru slujbe bisericești cu totul speciale: *Immormântarea preoților* (1650), *Botezarea și Miruirea* (1651), *Sfințirea bisericilor* (1652). Aceste cărți nu mai sunt făcute pentru tot clerul ortodox, slav și român, ci numai pentru preoții și arhierii români, dar și într'însele se cuprind dovezi neîndoioase că nici gând nu fusese în această epocă de a introduce în slujbele bisericii limba românească în locul celei slavone. Românește s'au tipărit în aceste cărți *numai arătările tipicului*, adecă instrucțiunile cum trebuie să se facă slujba, cântările și rugăciunile, rămânând toate în slavonește.

Mitropolitul Ungrovlachiei Ștefan, care a tipărit la 1651 cartea despre *Botez și mir*, pune în fruntea ei o lungă prefață și spune lămurit că preoții țării sunt în neștiință și că se face mare imputare țării și preoților «mai vârtos de către hulnicii de lege» — evidentă aluzie la Calvinistii din Ardeal — «cum nu știm sluji taînele sfintei Biserici»; de aceea «gândiū — zice Mitropolitul — să ieu imputarea batjocurilor «de asupra acestei țărișoare» și a tipărit «nu cum au fost până acum «slavonește tipicurile», «ce tot românește toate pre rând». Atât eră de puternică ținerea la tradiția slavonească, în cât și numai pentru atâta Mitropolitul întâmpină o puternică opoziție, căci zice: «de am mai «dres rândurilele și le-am propus românește . . . nu să cade vouă . . . «să vă înponcișaiți și să vă scârbiți în potriua păstorului vostru.»

Se închee domnia lui Mateiu Basarab și încetează iar activitatea literară bisericească timp de trei-zeci de ani, dar Românii păstrează cu stăruință în slujbele bisericesci limba slavă, care în fața propagandei calvine va fi socotită încă mult timp înainte ca un semn caracteristic al ortodoxiei, iar introducerea limbii poporului în biserică va fi socotită și combătută ca o tendință protestantă calvinistă.

IV.

Activitatea literară religioasă se reîncheie, de astă dată în Moldova, de zelosul prelat și cărturar Dosofteiu, episcop la Huși și la Roman, apoi 15 ani Mitropolitul țării (1671—1686). De unde a venit acest prelat și unde și-a câștigat întâia învățătură nu știm; el avea însă

multă știință de carte pentru acel timp și cultură polonă, așa în cât probabil este să fi învățat la Kiev sau într'o mănăstire de aceeași școală. Dosofteiu a primit fără îndoială unele idei protestante; așa se explică faptul că dînsul, prin muncă grea de «cinci ani foarte cu osîrdie «mare», a făcut în limba românească *Psaltirea versificată*, lucru cu totul protestant; și apoi că eră cu totul câștigat pentru ideea de a introduce pe de-a întregul în locul celei slave limba românească în toată slujba bisericească.

Pentru realizarea acestei idei — pe lângă mai multe prețioase cărți de învățătură religioasă traduse și tipărite de dînsul — el a tradus și tipărit întâia oară cu totul în limba românească câte-vă din cărțile principale ale cultului: *Liturghia* la 1679 și 1683, *Molitvenicul* la 1681, *Octoihul* la 1683.

Lucrarea Mitropolitului Dosofteiu a rămas însă o încercare cu totul izolată și făcută într'o epocă prea agitată în Moldova, în cât nu printr'însa se putea înlătură tradiția seculară.

Lucrarea cu rost se reiea în Țara-Românească, în timpul celor două lungi domnii, a lui Șerban Vodă Cantacuzino (1679—1688) și a lui Constantin Brâncoveanu (1688—1714), de doi mari Mitropoliți, Teodosie și Antim, și alți câți-vă prelați cărturari.

La 1680 luminatul Mitropolit Teodosie reîncepe lucrarea, de unde a lăsat-o la 1651 Mitropolitul Ștefan, făcând un mic pas înainte. El tipărește cu cheltueala lui Șerban Vodă una după alta trei frumoase cărți românești, *Liturghia* la 1680, *Evanghelia* la 1682 și *Apostolul* la 1683, cari se împart în dar în toată țara, cu scop cel puțin tot atâta politic cât și bisericesc.

În fruntea *Liturghiei* de la 1680 Mitropolitul a tipărit o minunată scrisoare de închinare către Domn, pre care o numește cu vorbe latine «*Epistola dedicatoria*» și în care — după ce arată cât este de greu a se folosi cărțile în limbi străine — zice :

«Acésta dar văzând și noi, că necum lipséște în limba noastră de a fi ca să înțelégă Nărodului, ce încă și mulți, de nu mai mulți Preoți, și alalt cîn beserecesc de a cunoaște orânduiala și țeremoniile ei cum a să slujl trebuie, și fiește care la vrémé ei, de a să zice și de a se glăsul, putincioși nu sânt. Și mai vârtos aciasta și den neînvățătură, și den neînțelégere

limbii pogoară, care noao jalnic și plânguros lucru iaste într'atăta micșorare și călcare rodului nostru cestui rumănesc, carele odată, și elū numărat între putérnicile némurī, și între tarii oameni să număra, iară acum atăta de supus, și de ocărăt iaste, cât nice învățatură, nice știință, nice armă, nici legī, nice un obiceiū intru tot rodul, ce să pomenéște astăzi rumăn (1) nu iaste, ce ca nește nemérnici și orbi într'un obor învărtindu-se și infășurându-se, de la streini și dela varvari, doară și dela vrăjmașī rodului nostru, cer și să imprumutéză, și de carte și de limbă, și de învățatură. O grea și duroasă întâmplare!

•Însă dar, ca de tot în praf și în cenușă lucrurile noastre să nu să ducă, drept că cât neștine va puté pentru ca să ajute rodul și féllul lui datoriu iaste; și măcar o scântée cătră atáté mil ale altora la focuri mari ce se vād zgândărând, de a lumina dentr'un tăcūnaș cât de mic, încă neștine a o lăsa și a se lenevi de a nu o mișca ne trebuie. Precum și noi acuma pentru folosul cunoscând al némului nostru, mai vārtos al cétil Beserecești, *nevoit-am de ciastă dată de am dat în lumină Lyturghiia, și nu mai mult alta am făcut* (săvai că gândim că altă dată ca aciasta nu s-au făcut), *fără cât tipicul eī tot di pe izvod grecesc pre orânduiala lui, pre limba noastră am întors, pentru ca preoțū și diaconū, măcar cât de puțin ar ști, lesne să să povățuiască, de a puté cunoaște, ce iaste a face, și a sluji. Iară Lyturghiia toată a o prepune pre limba noastră și a o muta, nice am vrut, nice am cutezat, drept mărturisesc pentru multe alte pricinī ce m'au împins, săvai că și pentru scurtă limba noastră ce iaste; o am făcut și pentru lipsa dascăliilor (cum am zis) ce nu sânt întru ticălos rodul nostru și pentru neînțelegeré Năroadelor, tăinile ce sânt și ce însemnéză, și și pentru neobiciiaul beserecii noastre ce până astăzi n'au ținut.*

Aceste mișcătoare cuvinte ale Mitropolitului Teodosie de la 1680 ne arată că nici atunci nu puteă fi încă vorba de a se scoate limba slavă din slujba bisericii și a pune în locul ei pre cea românească.

Un hotărīt pas înainte se face totuși atunci chiar sub autoritatea cuvântului Domnesc: la 1682 se tipărește românește *Evanghelia* și la 1683 *Apostolul* spre a se cetī în biserică în limba poporului. Insuși Domnitorul se pune cu numele său în fruntea acestor două cărți, pre cari le dă în

---

(1) •Între Rumāni ce zicem, cuprindem și pre Moldovēni, că tot dintr'o fântână cură. •

«dar pre la toate bisericile țării noastre.» Despre Evanghelie zice Domnitorul: «Ne-am nevoit de am săvârșit acest lucru dumnezeesc, svântă acéță «Evanghelie . . . , poruncit-am fratelui nostru Iordachie Cantacuzino vel «Stolnic de o aũ îndreptat, . . . alcătuiindu-se și svintele cuvinte *spre «maĩ alésã înfelegere a limbii românești»*; iar despre Apostol spune: «poruncit-am a știușilor și învățașilor . . . de aũ tălcuit sfânta scriptură «cea nouă *spre bună înfelegerca a limbii noastre.*»

Șerban Vodă a introdus deci în serviciul bisericesc cetirea Evangheliei și a Apostolului în limba românească, cari și ele se cetiau până atunci slavonește.

Peste Carpați, după 1680, vedem tot mai des cărțile de slujbă bisericească prefăcute cu totul în românește, fără cântări slavone; aceasta se vede nu atât din cele câte-vă cărți tipărite la îndemnul Calvinistilor, pe atunci încă în cei din urmă ani de putere (*Ceasloveșul* la 1685, *Rânduiala Diaconșvelor* la 1687, *Mollivenic* la 1689), cât mai ales din cărțile manuscrise, cari în număr destul de mare ne-au rămas din acel timp, *Ceaslov*, *Octoih*, și altele. Acestea arată că preoșii pe acolo nu mai puteau face slujbele sfinte în slavonește și începuse a le face românește după cărți traduse și scrise cu mâna mai ales de un dascăl mers în țara Crișurilor din Moldova, numit Vasilie Sturzea Moldoveanul.

Dar nu la bieșii Români de peste Carpați avem să căutăm păstrarea sau părăsirea conștientă a vechei tradiții slavone în ritul bisericesc, nici în Moldova, unde — după plecarea Mitropolitului Dosofteiu la 1686 — activitatea literară religioasă încetează aproape cu totul până spre sfârșitul secolului XVIII. Acea tradițiune s'a păstrat în Țara-Românească, unde Vodă Brâncoveanu, urmând lui Șerban-Vodă, voiã să întunece întru toate domnia acestuia.

În lunga domnie de 26 ani a lui Brâncoveanu s'au făcut în țară mai multe tipografii mari la Snagov, Buzău, Râmnic, București; — s'au tipărit cărți bisericești, și de slujbă și de învățătură, mult mai multe ca până atunci, mult mai mari și mai bogate. Atunci s'au tipărit întâia oară la noi, la Buzău, de Episcopul Mitrofan, *Mineele* cele mari în 12 volume și toate cărțile de slujbă ale ritului ortodox, în forma lor cea mai dezvoltată. În toate aceste cărți tipărite în anii 1698—1702,

românește sunt tipărite numai arătările tipicului și cetirile, Evanghelia, Apostolul, și cele-lalte cetiri; iar toate cântările, tot ce auziă creștinul din gura preotului de la altar și de la cântărețul din strană, toate se rostiau numai în limba slavă până spre sfârșitul domniei lui Brâncoveanu.

Dar iată un fapt interesant din acest timp, tocmai pentru că este izolat: un prelat progresist, foarte probabil neobositul cărturar și tipograf Antim Ivireanu, a voit să facă în românește serviciul cununiei unuia său mai multor fii domnești, beizadele, cum se zicea atunci. A tradus spre acest scop românește slujba logodnei și a cununiei, adăugând la sfârșit o rugăciune deosebită spre a se rosti în fața Domnului pentru fericirea lui și a familiei domnești. Această traducere, frumos scrisă, se găsește lipită lângă un exemplar legat al cărții despre Botez și Mir tipărită la 1651.

Dar ce dovadă mai hotărîtoare trebuiește spre a ne arăta că până în domnia lui Brâncoveanu nu limba românească, ci cea slavă eră la noi limba ritului bisericesc, decât vestitele porunci pre cari, la 1698, le-a dat, în Mitropolia din București, Dionisie, Patriarchul Ierusalimului, lui Atanasie, Episcopul Ardealului, atunci sfințit? Aceste porunci date episcopului românesc de peste munți spre a se întoarce acolo întărit cu ele, ca să păstorească turma cea bântuită de eresuri străine, au fost scrise și în *Condica stântă* a Mitropoliei Ungro-Vlachiei.

La punctul 5 al lor se zice: «Trebue arhieria ta, slujba bisericii, adică *Ohtaiul, Miniaele* și alalte cărți ce se cântă Duminecile și sărbătorile și slujba de toate zilele, să te nevoești în deadinsul *să se celéscă toale pe limba slavonéscă* sau elinéscă, iar nu românéscă sau într'alt chip». La punctul următor adauge ca Evanghelia să pue să se cetească au slavonește au românește; iar la punctul 2 se spune episcopului să propoveduească cuvântul lui Dumnezeu la Sârbi și la Ruși pe limba slavonească, iar la Români pe limba românească.

Spre sfârșitul domniei lui Brâncoveanu, la 1713, s'au tipărit în țară la Târgoviște, întâia oară, cele două principale cărți de ritual — *Liturghia* și *Molitvenicul*, întregi în limba românească.

Aceasta este întâia ruptură a tradiției slave. De acum cărțile tipărite

numai românește sunt tot mai dese, iar cele cu cântări în limba slavă tot mai rare, la 1715, 1717, 1726 și cea din urmă la 1736.

Din aceste fapte se vede lămurit că scoaterea limbii slave din biserica Românilor și ridicarea limbii noastre naționale ca limbă liturgică în locu-i, s'a îndeplinit numai în întâiele 3 decenii ale secolului XVIII. Această schimbare atât de însemnată în istoria noastră culturală nu s'a făcut de odată, nici prin porunci domnești, nici prin hotăriri de sinoade și de prelați, ci cu încetul, prin trebuința din ce în ce mai mult simțită de toți și după ce încetară și cauzele cari făcuse să se creadă că păstrarea limbii slave în biserica noastră eră o necesitate pentru păstrarea ortodoxiei.

Sire,

Alteță Regală,

Domnilor Colegi,

Această cuvântare, poate prea obositoare, a avut scopul de a arăta cum și când limba românească și-a îndeplinit emanciparea bisericească luându-și locul de singură limbă a altarului și a stranei în bisericile poporului românesc, pozițiune în care nu mai fusese nici odată și de la care fusese ținută departe îndelungi secolii de limba slavă.

Emanciparea s'a început tot lângă biserică către sfârșitul secolului XV și în secolul XVI; apoi limba noastră a devenit limbă literară, limba cărții profane și a celei religioase în secolul XVII, și de abia în întâiele trei decenii ale secolului XVIII a ajuns ea și limba altarului, limba rituală a întregului cult bisericesc. Așa se vede din cercetarea cărților vechi.

Un mare dar de la Dumnezeu este acea calitate a neamului nostru, care este înțelepciunea, cumpătul. Acest cumpăt și această înțelepciune s'au manifestat tot-deauna, atât în dezvoltarea noastră culturală și literară, cât și în cea politică. Incet și fără sguiduire s'a înlăturat în secolii XVI, XVII și XVIII limba slavă din cartea și din biserica Românilor, din ac-

tele particulare și din cele oficiale ale cancelariei domnești; fără sgu-
duire am intrat în spiritul culturii apusene, am schimbat direcțiunea de
desvoltare a limbii și am părăsit scrierea cirilică luând în locu-i pe cea
latină, mai întâiu în scrierea privată, apoi în cea oficială, și la sfârșit
de tot — în zilele noastre — și în cărțile bisericești. Toată această mare
reformă s'a făcut fără siluire, fără sgu-
duiri, prin convingerea tuturor.
De aceea ea este temeinică și efectele ei vor fi eterne, căci eternă
va fi și viața și lucrarea neamului nostru.

De abiă sunt două sute de ani, de când în casa Domnului Ro-
mânul își aude numai limba lui strămoșească. Din Sătmar până la
Mare și de la gura Tisei până la Hotin preotul și cântărețul cetesc
și cântă Românului în limba lui părintească, iar acum de câte-vă ze-
cimi de ani Românimea de peste Balcani, înviorată de viața noastră
de aici, se năzuesce să și-o aibă și dînsa în școala și în biserica ei.

Această limbă este legătura sfântă, care face unitatea vieții sufle-
tești a tuturor părților neamului nostru, împrăștiat sub deosebite stă-
pâniri. De aceea se cuvine să ne atingem de ea cu acel respect cu care
omul cu minte se apropie de tot ce este sfânt. Respectul trebuie să fie
îndoit, înzecit, când este vorba de limba bisericii, de limba sfintei
rugăciuni și a sfintelor cântări, cari ne înalță când suntem în bine,
ne mângăe și ne întăresc în amar și în necazuri. Limba cărților bi-
sericești trebuie să fie respectată și statornică, și numai atunci se
cuvine să fie scos dintr'însa un cuvânt, când el nu mai este înțeles
de cei de astăzi, și numai atunci este bine să fie introdus un cuvânt
nou, când el a ajuns în întrebuintărea și în înțelegerea tuturor, alt-
fel se calcă cuvântul sfânt al Apostolului și se închide în vorbe ne-
înțelese învățătura și ruga care trebuie să înalțe sufletele celor mulți
și umiliți.

Cele două mai înalte instituțiuni sufletești și culturale ale neamului
nostru — Biserica și Academia — au în sarcina lor îngrijirea pentru
buna păstrare și înțeleapta desvoltare a acestei limbi, prin care se unesc
într'un singur suflet și într'o singură viață toate sufletele viețuitoare
și toate mințile lucrătoare ale neamului românesc.

Sire,

Cele două mari calități ale neamului nostru : cumpătul și înțelepciunea, moștenite de la strămoși, ne-au scăpat de peire în secolii de grele vijelii prin cari am trecut. Înțelepciunea strămoșească este personificată acum în persoana Maiestății Voastre, căruia Cel-de-sus I-a dat în grijă conducerea acestei țări de aproape patru-zeci de ani. Românii privesc cu admirațiune nesfârșită progresele uimitoare îndeplinite și cu speranță adâncă și neclintită viitorul asigurat. Iubirea caldă și statornică ce Maiestatea Voastră arată zilnic prin cuvinte și prin fapte limbii românești, și pe care o va lăsa moștenire scumpă Augustelor Odrasle ale Augustei noastre Dinastii Regale, asigură și limbii românești, ca întregei noastre vieți naționale, o dezvoltare înțeleaptă și glorioasă.

Să trăiți Maiestate, Rege înțelept și glorios ! Trăească Augusta noastră Dinastie Regală !

Să trăească România și limba românească în vecii vecilor !
Trăească Academia Română !

RĂSPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI I. BIANU

Sire,

Ziua în care Maiestatea Voastră veniți în mijlocul nostru și prezidați ședințele Academiei Române, este o zi de sărbătoare, căci ni se reamintește viu tot ce acest Institut de cultură națională datorește muncii și râvnii neobosite a Maiestății Voastre.

Protecțiunea acordată de Maiestatea Voastră Academiei nu a fost numai acel ajutor ce se revarsă asupra unui Institut de cultură din partea Suveranului înțelept, ci a fost și este o conlucrare, care dirige și îndreptează spre țeluri înalte, clar și bine definite.

Această conlucrare s'a accentuat de la prima zi, când membrii Academiei s'au prezentat Maiestății Voastre, în 27 August 1867. Cuvintele Voastre au fost atunci :

«Sunt convins că frumoasa operă, demna lucrare ce ați întreprins, nu va întârziă de a fi încoronată de cel mai bun succes.»

Un an mai târziu, în 15 Septemvrie 1868, viind în sânul Academiei ne-ați amintit că :

«O națiune, care ține la dezvoltarea artelor și a științelor, ajunge lesne la acest scop fericit, care este mărimea, tăria și independența unui popor.»

Ast-fel, din înălțimea pe care stați, ne-ați indicat de la început țelul de urmărit.

Ziua de astăzi însă este o zi de sărbătoare deosebită, căci împrejurul datei de 21 Martie se grupează un șir de amintiri, cari sunt o

dovadă vie, câtă solitudine părintească Maiestatea Voastră acordați acestui Institut național.

Se împlinesc chiar astăzi două-zeci și trei de ani, de când Maiestatea Voastră, răspunzând Academiei pentru felicitările ce ea Vă aducea cu ocaziunea proclamării Regatului, ați precizat țeluri depărtate prin următoarele cuvinte :

«Academia are o frumoasă misiune: ea este și va fi focarul științelor, care va străluci departe peste hotarele noastre.»

După zece ani ați adăugat :

«Sunt tocmai două-zeci și cinci de ani, de când Academia s'a ridicat ca prevestitoare a Domniei Mele, care a avut fericirea de a întemeia Regatul român. De la început s'a dat tinerei noastre societăți a Academiei o deosebită importanță, chemând ca membri pe mulți bărbați de Stat, cari au lucrat și luptat pentru Unirea Principatelor române și cari au fost sfetnicii Mei credincioși în timpul renașterii României. Ei au scris dar prin fapte istoria noastră modernă, ei au făcut prin cercetările lor istorice lumină asupra unui trecut întunecos și au deșteptat simțimântul național, care ne-a dus la izbândă și ne-a dat neatârnrarea. Academia are ast-fel o frumoasă parte la dezvoltarea și întărirea țării. Doresc ca și în viitor lucrările Domniilor-Voastre să încălzească inimile tinerimii și să înflăcăreze în ele iubirea de patrie.»

Peste câte-vă zile, în 27 Martie, se împlinesc două-zeci și cinci de ani, de când prin lege Academia Română a fost declarată Institut Național.

Academia nu poate însă să nu-și reamintească astăzi trei zile însemnate, trei zile istorice din viața ei proprie, datorate tus-trele Majestății Voastre.

Întâia zi este cea de 25 Martie 1890, când Maiestatea Voastră ați introdus în Academie pe prea grațioasa și mult iubita noastră Regină Elisaveta, zicându-ne :

«Academia are astăzi o ședință, care va rămâne memorabilă în analele sale—Regina va luă cuvântul. Nu s'a întâmplat nici odată ca o Regină să vorbească înaintea unui corp științific. Sunt mândru,

«că tocmai Academia Română poate să înscrie în «curriculum vitae suae», încă înaintea nunții sale de argint, acest fapt unic, pe care-l salutăm noi toți cu o vie mulțumire.»

A doua zi este cea de 16 Martie 1890, când ați prezentat Academiei pe Moștenitorul Tronului, și ați cuvântat însemnătatea zilei ast-fel :

«Invățând de timpuriu frumoasa limbă românească și prețuind de pe acum istoria națională, atât de bogată în evenimente mari și glorioase, Principele Moștenitor știe prețuî desvoltarea și propășirea Statului românesc. Având acum pe Moștenitorul Meu lângă Mine, voiu deșteptă și voiu încălzî neconținut în inima sa simțământul datoriei către țară și al iubirii de patrie, pentru ca la timpul său să poată ocupa cu vrednicie locul înalt, de unde e chemat să fie un apărător convins al instituțiilor țării, un sprijinitor plin de râvnă și înfocat al limbii și al literaturii strămoșești, pe care am îmbră-șisat-o cu atâtă statornicie și dragoste din ziua când numele Meu a fost înscris în fruntea Academiei. Această onoare o pot răsplăti numai prin o voință hotărîtă de a face ce este în puterea Mea, ocrotind istoria națională prin fapte vrednice ale neamului românesc.»

Aceste două zile sunt și vor rămâne scumpe Academiei Române, pentru că ele ne arată voința Maiestății Voastre, ca familia noastră Regală să rămână în veci strâns legată de marele Institut cultural ce reprezentăm, îmbărbătându-ne precum de mult ați zis la «muncă conștiințioasă și la cugetări serioase, singure în stare a da unui stat putere și viață.»

A treia zi din Martie este intim legată de cercul de activitate mai special al Academiei, de însuși fundamentul pe care această instituțiune a fost așezată, de cestiunile privitoare la limba noastră națională și la istoria patriei,—de acele două cestiuni, cari leagă într'un lanț neîntrerupt trecutul, prezentul și viitorul, și dau însuflețire și impulsune rostului ori-cărui popor și la deslegarea cărora Maiestatea Voastră ați pus mâna Voastră energică, lucrând cu noi, dându-ne nouă îndemn luminat și sprijin inimos.

În cuvântarea memorabilă din ziua de 23 Martie 1884 ați zis :

«Lucrările de căpetenie ale Academiei sunt istoria și limba, teme-

«liile existenței noastre naționale. Țara datorește Academiei un șir de documente istorice, . . . cari răspândesc o nouă lumină asupra trecutului neamului românesc, nu mai puțin însă trebuie să ne ocupăm și de viitor — de limba noastră, care s'a păstrat neatinsă în câmpiile roditoare ale Dunărei, în plaiurile mărețe ale Carpaților. Ce sarcină mai dulce poate avea Academia decât a lua sub paza sa această limbă veche, pe care poporul o înțelege și o iubește? Mănșinăm frumoasele expresiuni întrebuințate de străbuni și nu ne lemem de cuvinte, cari au căpătat de veacuri împământenirea. Să ne ferim însă de o îmbelșugare de expresiuni moderne cari, nepunând o stavilă la timp, vor înstrăina poporului limba sa».

Supuind atunci chibzuirii Academiei întreprinderea «Marelui Etimologic al României», ne-ați dat un sfat prea înțelept zicând:

«Lucrarea aceasta este foarte întinsă, poate chiar nemărginită : să ne amintim însă cuvintele lui Horațiu — est modus in rebus, sunt certi denique fines—, și sunt convins că opera Academiei, care își va ridică sie-și un monument neperitor, va fi încoronată de o izbândă fericită».

Au trecut de atunci două-zeci de ani. Nu s'a rezolvit încă marea problemă pusă înainte de Maiestatea Voastră, dar avem speranța întemeiată că lucrarea Tezaurului limbii române, schițată de Maiestatea Voastră cu atâta măiestrie în câte-vă cuvinte, se va afla în scurt timp în mâinile fie-cărui Român, servind ca un dreptar al dezvoltării limbii românești în mod natural și logic, împedcând-o să rătăcească pe câmpii lăturalnice spre dauna frumuseții ei.

Privind la greutatea de cari ședințele plenului Academiei sunt înconjurate în luna lui Martie, adesea ne-am gândit să schimbăm epoca acestor întruniri anuale. Greu însă ne va fi nouă, celor bătrâni ai acestui institut, să ne despărțim de această lună, la amintirea înălțătoarelor zile ale ei, în cari s'au făurit legături sfinte între Maiestatea Voastră și Academie și s'a dat lucrărilor noastre o impulsione, care va trece departe peste capetele multor generațiuni.

Astăzi chiar, tot în luna lui Martie, nu serbăm oare una din zilele cele mari ale Academiei, când Fundatorul însuși al Regatului român,

care în scurt timp și-a luat loc în mișcarea cea mare a lumii, ne-a arătat prin cuvântarea Sa, cum istoricul poate pătrunde cele de mult petrecute, când el are înțelegerea prezentului, și cum numai înțelegerea timpului în care trăim ne poate conduce a reconstrui timpurile de mai înainte.

Trebue însă cu toții să mărturisim, și se cade ca această mărturisire Academia să o facă dinaintea Augustului ei Protector, că nimic nu poate întări într'un popor mai cu temeinicie convicțiunea unui viitor asigurat, ca faptul, rar în istoria omenirii, că Acela, care a schimbat fața unei țări, ridicând-o din lăngezeala în care se află, că Acela, care a reînnoit și înălțat viața unui popor, conducându-l la fapte mari și glorioase, că Acela, care a fundat cu înțelepciune și cu rost așezământul unui stat și unui popor, nu numai ținând sus cu mână puternică stindardul lor, ci arătând calea viitorului prin practicarea proprie a virtuților casnice și cetățenești, a virtuților bărbatului învățat și de stat, a virtuților Suveranului; că Acela însuși desfășură dinaintea fundațiunii Sale legăturile intime cari leagă prezentul de trecut, și cum aceste legături se mântin peste ani, peste veacuri, devenind factori importanți ai vieții prezente și viitoare.

Noi, contimporanii Maiestății Voastre, suntem martorii acestui fapt mare, și mulțumind Cerului că l-am văzut și l-am pipăit, vom păstra cu sfințenie în inimile noastre amintirea lui, transmitând-o urmașilor noștri. Marturi vii suntem nu numai că ați fundat pe temelii sănătoase Regatul României, dar că ați dat fundațiunii Voastre și poporului român o direcțiune, pe care nici timpul, nici oamenii nu o pot schimba. A trecut patria noastră prin multe și grele suferințe, dar a ajuns corabia în port asigurat de valuri și de furtuni, și aceasta se datorește Marelui și Înțeleptului Rege Carol I. Iată istoria modernă a poporului român de la Dunărea de jos.

Fie-mi ertat ca în urma mișcătoarei cuvântări a Maiestății Voastre, care îmbrățișă într'o singură privire fapte mari istorice ale ilustrei familii Hohenzollern și ale vitejiei românești, despărțite prin cinci veacuri și unite prin avânturi sufletesti, cari înalță inimile popoarelor, să aduc și eu aminte câteva momente din memorabila Voastră călătorie în Rusia. Am avut fericirea de a mă afla în suita Maiestății Voastre,

când ați vizitat la St. Petersburg pe Impăratul Nicolae II, nepotul prietenului Vostru de arme în luptele eroice ale armatei ruso-române din jurul Plevnei. De la Petersburg, călătoria Voastră s'a îndreptat spre Moscova și Kiev. În Moscova ați luat cu ai voștri reședința în vestitul palat al Kremlinului. Într'una din zile erau strănși, Români și Ruși, în sala palatului numită a Sfântului Vladimir împrejurul Generalului Stolipin, care primise pe Maiestatea Voastră la Nicopole. Bătrânul ostaș ne da explicațiuni istorice și artistice asupra acelei frumoase săli, peste care se ridică o boltă impunătoare. De odată el se oprește în vorbirea sa și uitându-se, la noi, Români!, ne arată pe pept insemnele de cavaler ale marei cruce a ordinului Sfântului Vladimir, și ne zice că amândouă aceste mari distincțiuni ostășești, primite în diferite epoce depărtate una de alta, le datorește la doi ofițeri de artilerie români, cari au facilitat prin admirabila conducere a bateriilor lor trecerea Dunărei, trupelor de sub comanda sa la Brăila în 1854, când a căpătat crucea de cavaler a Sfântului Vladimir, și la Nicopoli în 1877, la trecerea Dunării pentru ocuparea acestei cetăți, când i s'a dat marea cruce a Sfântului Vladimir. Această reamintire a faptelor ostășești a produs asupra celor ce ascultau o adâncă impresiune, ca și inscripțiunile din sala Sfântului Gheorghe, unde, pe pereții ei albi, se află înscrise numele eroilor cari s'au ilustrat în jurul Plevnei, și unde strălucește și numele Maiestății Voastre. La Kiev am fost martor scenei mișcătoare, când vestitul General Dragomirow, care primise chiar atunci Marea Cruce a Stelei României reclamă, după două-zeci de ani de la căderea Plevnei, Crucea de fer românească a Trecerii Dunării și Virtutea Militară Românească, două decorații militare pe cari el le declară de o valoare covârșitoare pentru ori-ce ostaș. La pornirea de la Kiev s'a petrecut o altă scenă mișcătoare. Luând rămas bun de la Maiestatea Voastră, bătrânul erou cu lacrimi în ochi sărută dinaintea a zecimi de mii de cetățeni din Kiev mânilor Aceluia, care căpătase în cursul călătoriei Sale triumfale prin marele și puternicul Imperiu al Rusiei ovațiuni împărătești, precum nici un alt Suveran străin. În această călătorie s'a făurit în timp de pace frățietatea de arme din timpuri eroice. Ea a fost triumful înțelepciunii Voastre și al vitejiei românești.

Sire,

Dați-mi voe, să mă întorc acum către tânărul nostru coleg, care a ținut astăzi dinaintea Maiestății Voastre prima sa cuvântare în sânul Academiei.

Cei bătrâni dispar și cei tineri le iau locul. Așa e rostul omenirii. Unde acest rost e bine așezat, unde cei bătrâni văd sub ochii și sfatul lor crescând o tinerime viguroasă și serioasă, conștiincioasă și muncitoare, care cu certitudine va ține pasul celor bătrâni și-l va întrece, — acolo dezvoltarea normală a poporului e asigurată, bătrânii nu se despart de viață ca cei cari nu au nădejde, și tinerii intră în viață ca să înlocuească cu vrednicie pe cei bătrâni.

Atare lucru este, când această pregătire și însuflețire devine în tinerime conștientă, când ea se stabilește ca o datorie, când ea se sprijinește pe o instituțiune, unde invidia, această mare vrăjmașă a omenirii, nu există, unde munca conștiincioasă comună viează pe câmpul întins al științelor și faptuirilor omenești.

Suntem obișnuiți să numim Academia cel mai înalt institut de cultură al neamului românesc, și este cert că așa este, căci cine intră în Academie, intră într'o atmosferă însuflețită de cugetări cari au un mare țel — dănuirea veșnică a neamului românesc.

Greu este a ne urca pe înălțimile cele înalte, de unde se desfășură privilor noastre o panoramă, care pare că cuprinde întreg pământul; mai greu este însă să ne mântinem pe acele vârfuri în contra furtunelor, tocmai acolo mai puternice. Trebuie să fii bine pregătit.

Ioan Bianu, eșind din fundul unei frumoase văi a Carpaților, a fost în junețea sa, un modest școlar al Blajului; dar acolo a avut fericirea de a fi pregătit spre o viață înălțătoare de un mare dascăl, de Timoteiu Cipariu, al cărui nume se va pronunța tot-deauna cu venerațiune de întreaga Academie prezentă și viitoare. La Cipariu a învățat Bianu a vorbi, a scrie, a cultivă limba românească și a simți românește.

Când a venit în București ca să-și urmărească studiile, Bianu a fost

îmbrățișat cu căldură părintească de un alt dascăl mare, Laurianu, care l-a introdus în Academie ca scriitor. Sub aceste auspicii, în 1876, Bianu a avut onoarea de a vedea publicată în *Analele Academiei* prima sa lucrare — Disertațiunea asupra lui Samuil Clain. — Acesteia a urmat în 1879 edițiunea Psaltirei în versuri a Mitropolitului Dosofteiu, după originalul manuscript păstrat de Academie. Doi ani mai târziu i s'a încredințat ca profesor catedra limbii române în cursul superior la liceul Sfântul Sava; și curând după aceasta el a obținut prin concurs bursa pentru filologia romanică și a fost trimis la Milano în școala lui Ascoli și la Paris în școala lui Gaston Paris.

În anul acesta s'au împlinit 25 de ani, de când Bianu a fost numit Bibliotecarul și Archivarul nostru.

Când a intrat în Academie, Biblioteca numără 3.000 de volume; astăzi ea conține peste 100.000 volume tipărite, peste 4.000 volume manuscrite, peste 30.000 documente românești, cea mai însemnată colecțiune de monete românești și cea mai mare colecțiune de stampe, de portrete și de chărți geografice privitoare la istoria românească.

În această situațiune Bianu a publicat edițiuni de texte românești vechi și a început lucrări bibliografice, cari sunt la înălțimea științei moderne.

Ast-fel colegul nostru s'a suit treptat până a ajuns prin sine însuși în acest templu. El poate zice: «sic itur ad astra», căci serbează astăzi cu noi, ca egal îndreptățit, o sărbătoare frumoasă, care pentru dânsul s'a resfrânt în o zi sfântă a vieții sale.

Dar și noi Academia simțim o mare satisfacție de a fi crescut un bărbat, care ocupă astăzi loc de frunte în știință și învățământ, și care a devenit pentru noi nu numai un slujbaș vrednic, dar un ajutor indispensabil. Prin zelul și activitatea lui neobosită colecțiunile noastre au crescut și prin ordinea introdusă de dînsul acî, colecțiunile noastre pot fi utilizate de toți cari lucrează în vasta câmpie a științelor. În această muncă minuțioasă, care nu poate fi întreruptă un singur moment fără a zminti lucrările Academiei și lucrările acelor cari vin la noi să-și adăpostească munca lor; în mijlocul acestei sârguințe, Ioan Bianu ne-a dat chiar astăzi dovada vie, că merge îna-

inte în cercetările științifice, că munca sa proprie nu a încetat, și nu e pe calea de a încetă. El ne-a dovedit că e conștient, că omul vrednic numai atunci încetează a lucra, când își închide ochii pentru cele pământești, deschizându-și sufletul pentru cele cerești.

Sire,

Nu ne putem despărți de această memorabilă ședință fără să mulțumim Maiestății Voastre cu inimi recunoscătoare, că, în mijlocul ocupațiilor și preocupărilor Voastre de Suveran, ați putut găsi un moment de liniște ca să vorbiți cu noi, ca să ne încurajați pe noi, ca să ne dați exemplul muncii voioase, neîntrerupte și îndreptată spre țeluri înalte, exemplul îndeplinirii cu sfințenie a datoriilor.

Nu mai puțin recunoscători suntem, că Moștenitorul Tronului a venit să se bucure cu noi de această sărbătoare, simțind cu noi toți importanța ei și luând parte la lucrările noastre.

Să trăiți Maiestatea Voastră și prea grațioasa noastră Regină!

Să trăească Principele și Principesa României cu Principii Carol și Nicolae, cu Principesele Elisaveta și Maria!

Să trăească România și să se întărească Academia Română în muncă mântuitoare pentru neamul românesc!

Google

***Părerii și afirmări despre introducerea limbii românești
în biserica Românilor.***

— — —

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor pentru clasele primare de ambe-sexele*, București 1879:

Pag. 73: «(Mateiu Basarab) introduce limba română în biserică în locul celei slavone.»

Pag. 81: «(Vasile Lupu) ca și domnitorul muntean, nu este însemnat prin războaiele sale, ci prin introducerea în școli și biserică a limbii române în locul celei slavone, care până atunci domniâ pretutindenea.»

Pag. 74: «Pentru a combate această încercare (de a întoarce pe Românii Ardeleni către luteranism) Mateiu Basarab în Muntenia și Vasile Lupu în Moldova introduseră și ei limba română în biserică și înființară tipografiile pentru tipărirea de cărți religioase românești.»

(Asemenea în ed. din 1885, București, pp. 76, 77 și 84.)

(» » » » 1890, Iași, pp. 111 și 115.)

Idem, *Istoria Românilor pentru Gimnasil și Licee*, Iași 1886:

Pag. 144: «Domniile lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu sunt caracterizate în privința culturii printr'un fapt însemnat: *introducerea limbii române în slujba bisericească*. Până la ei predominase limba slavonă atât în biserică cât și în stat.»

Idem, *Curs de Istoria Românilor pentru școlile secundare*, Iași 1895:

Pag. 187: «Punerile pe românește ale textelor bisericești erau întrebuințate numai de privați în rugăciunile făcute în casele sau în paraclisele lor. Nu erau întrebuințate în slujba oficială publică a bisericilor, în care se slujia numai în limba slavonă.»

«Limba română se introduce în slujba oficială a bisericii mai întâi la Românii din Transilvania și anume prin dispozițiunile luate de protestanții acestei țări.»

Pag. 189: «Și în țările române limba slavonă e părăsită din slujba oficială a bisericii; dar aceasta se face mai târziu de cât în Transilvania, anume pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu (1633—1654) și din alte pricini decât cele ce aduseră această schimbare în Transilvania.

«Mateiu Basarab și Vasile Lupu, văzând că preoții care eșiau din școlile de popie nu mai sciau slavonește și deci nu puteau ceti cărțile slavoane ce se aflau în toate bisericile pentru sfânta slujbă, ... iar cărțile în limba

grecească nu aveau cine să le citească, de oare-ce preoții greci nu vroiau să se ducă la bisericile sărace, — pune să se tipărească cărți de slujba bisericească traduse din grecească în limba românească.»

(Asemenea, ed. 1897, Iași, revăzută și adausă, la pp. 137, 138 și 139.)

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iași 1891, Tom. IV:

Pag. 66: «Pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român. Se introduce în slujba obștească și oficială a bisericii limba română în locul acelei slavone întrebuițată până atunci. Limba română slujise în toate timpurile ca organ de închinare alături de cea slavonă însă numai în chip privat și nu oficial și sărbătoresc. Sub acești domni limba română face un pas însemnat în predominarea cugetării poporului român, fiind introdusă și în slujba obștească a dumnezeirii ca organ de rostire, și trecând apoi curând de la asemenea întrebuițare și în cancelariile domnești. Să căutăm a ne da seamă despre pricinile care determinară asemenea însemnată noire. Acest fapt al introducerii limbii române în slujba religioasă a poporului român se făcù mai întâiu peste munți, în țara Ardélului, și după aceea în țările române de la poalele lor. Nu numai timpul introducerii idiomului național în închinarea sărbătorească către Dumnezeu este deosebit, ci și pricinile care provocară asemenea schimbare în ambele regiuni.

«Peste munți introducerea limbii române în slujba oficială bisericească fu datorită propagandei luterane și calvine, și am cercetat aiure faptele ce se referă la această împrejurare.»

(Asemenea ediția populară, Iași 1896, VII, p. 48.)

Pag. 69—70: «La atâta însă se mărgini îmboldirea dată de teama lățirii calvinismului între ortodoxi, în biserica țărilor române și introducerea limbii române în slujba religioasă a Românilor de dincoace de munți nu fu datorită, precum greșit s'a admis până acuma, unei reacțiuni contra propagandei calvine, care întrebuițând limba română, spre a pătrunde în cugetul închinătorilor, ar fi provocat și pe Români a se sluji de același organ, spre a respinge eretica doctrină. S'a susținut ca o dogmă în necritica noastră istorie de până acum că Mateiu Basarab și Vasile Lupu, văzând pericolul ce ar izvorî pentru dreapta credință, din doctrinele conținute în cărțile de peste munți *tipărite românește*, s'ar fi hotărît a oferi și ei doritorilor de cetire cărți de cetire scrise românește, însă curate de ori-ce erezie și astfel ar fi luat două măsuri de odată: punerea cărților de religie pe românește și mai grabnica lor răspândire prin mijlocul tiparului. Intreaga mișcare culturală, provocată prin introducerea limbii române în biserica Munteniei și Moldovei ar fi deci datorită indirect unei îmboldiri apusene; nu ar fi fost un product al propriei noastre desvoltări.»

(Asemenea ediția populară, VII, pp. 50—51.)

Pag. 72: «E ușor de a dovedi că nu întâlnirea întâmplătoare a catehismului calvinesc între cărțile cele nouă, arătate de Udriște Năsturel, Mitropolitului

Varlam, a determinat marele eveniment al introducerii limbii române în biserică.»

(Asemenea ed. pop., VII, p. 53.)

Pag. 76—77: «Căci să se observe: nu poate fi vorba de introducerea limbii române în biserică în sensul acela că întrebuițarea ei în slujba dumnezească s'ar fi făcut pentru prima oară pe timpul domnilor îngemănați, întru cât am întâlnit *manuscripte* românești de cărți bisericești încă din decursul veacului al XVI-lea, poate chiar și mai vechi. Introducerea limbii române în biserică pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu poate avea numai înțelesul primei ei întrebuițări în *slujba obștească* a țarilor române, pentru care se și luază măsuri de răspândire a cărților române prin mijlocul tiparului.»

«Intru cât deci se constată întâi existența de *manuscripte* românești, de *texte bisericești* mai vechi chiar decât protestantismul, nici nu se poate pune întrebarea determinării introducerii limbii române în biserică prin o reacțiune contra calvinismului.»

«Dacă nu se poate afla pricina introducerii limbii române în slujba obștească a bisericii principatelor, în mișcarea de reacțiune contra propagandei calvine, să căutăm a determina cauzele adevărate ale acestui însemnat eveniment.»

(Asemenea ed. pop., VII, p. 55—56.)

Ar. Densusianu, *Istoria limbii și literaturii române*, Iași 1885:

Pag. 57: «*Periodul II* cuprinde timpul de la a. 1544 până la 1780, când apare întâia gramatică a limbii române. În acest period distingem două epoce, și anume cea d'întâi de la 1544 până la a. 1698, când o parte din Români de peste Carpați s'au unit cu biserica Romei, fapt de mari consecințe pentru deșteptarea și cultura Românilor în general, și care coincide cu *introducerea generală în biserică a limbii române în locul celei slavoane.*»

(Asemenea în ed. 2-a, Iași 1894, pag. 158).

Idem — edițiunea a doua, Iași 1894:

Pag. 122: «S'a susținut de unii, chiar dintre Români, că numai reformațiunii avem de a mulțumi introducerea limbii românești în biserică. Această părere s'a născut până nu se știa, că dejă cu mult înainte de reformațiune limba română se întrebuița în scris și că se tradusesese în ea cărți bisericești. Reformațiunea a ajutat tipărirea de cărți românești, dar nici de cum n'a dat întâiul impuls la traducerea lor, căci din contră este probat că propagatorii reformei tipăresc cea mai mare parte traduceri vechi (v. lit. biser.).»

«După Luterani începură și Calvinii a lucra ca să atragă pe Români în secta lor, și fiind-că principele țării eră calvin, acțiunea lor devine din ce în ce mai violentă. Calvinii încep a impune Românilor prin lege episcopi calvini.»

«Episcopul Ilie Iorest (1641—1643) esto pus cu condițiune ca să tipărească și să introducă cărți românești cu dogme calvine, neîmplinind condițiunile a fost depus la an. 1643, și în locul lui s'a numit Simion Ștefan (1641—1651), care a primit *Catechismul calvinesc* tipărit, cum se vede, în acel an (iam exhibitum. Magaz. ist. 236 sq. Șincai an. 1643), și cele-lalte cărți preparate sub influența calvină.»

Pag. 124: «Tot-odată în acest secol începuse a se generaliza tot mai tare limba română în biserică. Sub Mateiu Basarab în Muntenia și sub contemporanul său Vasile Lupul în Moldova deja pe la 1652 în bisericile domnești din Iași și Târgoviște se cântă românește în strana din stânga (1). Cele dintâi deciziuni oficiale pentru introducerea limbei române și scoaterea celei slavoane din biserică s'au făcut la Românii din Transilvania în mai multe rânduri sub mitropolitul Sava Brancovici (1656—1680), din cari ni s'a păstrat concludul marelui Sinod ținut la Alba-Julia la a. 1675 (2).»

Pag. 125: «Pe când însă Românii de peste munți duceau o luptă atât de energică pentru a pune limba română în drepturile ei, dincoace i se pregătea un nou jug. Grecii, care cu începutul secolului al XVIII-lea pun mâna pe tronurile Munteniei și al Moldovei, erau o nouă epocă de sclăvie și întunerec pentru limba română. Școala și biserica se grecisează, limba societății mai bine devine greacă.»

Gr. G. Toclescu, *Istoria română pentru școalele primare de ambe sexe*, București 1887:

Pag. 185: «Biserica română, care devenise dajnică (?) străinătății, el (Mateiu Basarab) o desrobește; limba română, care până aci eră desprețuită, el o introduce în biserică și la curte în locul limbii slavone, în care se făcea serviciul divin, în care erau scrise actele și poruncile domnești.» (Asemenea în ediția din 1889, București, p. 131.)

(» » » 1890, » » 82.)

(» » (puțin schimbat ca redacție) în ed. din 1894, p. 62—63.)

(» » în *Manual de Istoria Română pentru școalele secundare de ambe sexe*, 1894, pag. 131.)

Pag. 166: «El (Vasile Lupu) introduse limba română în serviciul bisericesc, ca și în școlile de prin Mănăstiri, Episcopii și biserici, unde până aci se întrebuițea mai mult limba slavonă.»

(1) «Călătoria archidiaconului Paul de Alepo prin Moldova și Muntenia între anii 1652—1660 în Archiva istor. a României, t. I. prt. 2, p. 70, 98 — 100.»

(2) «El sună: «Cuvântul lui Dumnezeu cu carele iaste mai de lipsă creștinilor și ne-învățaților, ca și cum iaste de lipsă lumina în vreme întunerecului, așa și cuvântul lui Dumnezeu, ca să se vestească în limba noastră rumânește carele ne am născut, ca să înțeleagă toți creștinii, săvai că în toate săboarele mai dinainte vreme am dojenit și am poruncit, așa și acum. Iară carii se vor afla făcând amintrile, cu bintătuială, carele s'au dat în condițiile dintâi într'alți ani se va bintătu.» (Cipariu, Acte și fragm. Blasiu 1855 p. 148).»

(Asemenea în ediția din 1899, p. 258 și 269 și revăzută și adăosă din 1900. p. 346 și 356).

Petre Dragomirescu, *Încercări literare asupra traducerii cărților de ritual în biserica românească*. Teză pentru licență în teologie. București 1895:

Pag. 32: «Pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român. Se face începutul introducerii în limba română a slujbei obștești și oficiale a bisericii, în locul celei slavone întrebuițată până acum. Limba română a servit în toate timpurile ca organ de închinare, alături de cea slavonă, însă numai în chip privat. Sub acești domni limba română face un pas însemnat în predominarea eugetării poporului român, fiind introdusă oficial în biserică, de unde apoi mai târziu trece și în cancelariile domnești.»

Pag. 33: «De aceea dar (pentru a satisface trebuințele religioase ale poporului) Mateiu Basarab și Vasile Lupu fură nevoiți a *declară* limba românească ca limbă oficială a bisericilor, luând și măsuri prin înființarea de tipografii de a tipări în românește *cărțile de ritual bisericesc*.»

Pag. 35. «Slavonismul, fiind slăbit de grecism, face pe Mateiu Basarab și Vasile Lupu de a *declară* ca limbă oficială în biserică și în stat limba românească.»

Dr. I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți 1897, pag. 19—23:

«§ 6. *Graiul românesc n'a fost decretat ca oficial.*

«S'a crezut până nu demult, și chiar astăzi mai există pe la unii alții societăți, că graiul românesc și-a căpătat calitatea sa de graiu oficial în biserică și în domniatele Românilor abia în secolul al 17-lea în urma lățirii și întemeierii reformațiunii printre Sașii și Ungurii din Ardeal, și ca un efect al acesteia. Se presupuneă adecă că vederile și ideile reformațiunii, răspândindu-se printre Românii din Ardeal, Moldova și Țara Românească (1), au îndemnat pe aceștia de a traduce românește cărțile bulgaroslavice folosite de ei până acum în biserică, și apoi de a decretă introducerea celor românești în locul celor bulgaroslavice. Cele dintâi traduceri românești se credeau a fi fost încercate abia în jumătatea a doua a secolului al 16-lea, iar decretarea introducerii lor oficiale se admitea ca făcută pentru Românii din ambele domniate naționale în urma sinodului din Iași din 1642, sau în urma celui din 1644 sau 1645, iar pentru Românii din Ardeal în urma sinodului din 1675 (2).

(1) «Vezi în manuscris cursul meu asupra istoriei limbii și literaturii românești.»

(2) «Pumnul A., *Lepaturariu românesc*, t. 3. Viena, 1862, pg. 37. — Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania de A. Tr. Laurian, Viena 1850, pg. 129.»

«Această părere însă nu este întemeiată.

«Încât despre traduceri sau compuneri românești, noi am arătat la restimpul precedent (1) și vom mai arăta la vale, că ele au existat mai înainte de a fi pășit Luther în public cu ideile sale reformatoare, și cu deosebire mai înainte de a se fi răspândit ele printre Români.

«Cu toate acestea nu se poate nega, precum am văzut mai sus, că mișcarea reformistă de prin țările ocupate de Români a avut înrăurință bună și puternică asupra năzuințelor lor literare. Reformațiunea n'a produs la Români această mișcare literară, dar ea i-a dat un impuls mare și un avânt puternic, îmbărbătând spiritele timide și nedecise de mai înainte și împingându-le înainte pe calea apucată.

«Cea-laltă opiniune însă, că graiul românesc s'ar fi introdus în biserică și stat în mod solemn și oficial, adevărat prin două sinoade, unul ținut în Iași în 1642, sau în 1644, ori 1645, iar altul în Ardeal în anul 1675, încă nu o putem admite din următoarele considerațiuni.

«Cunoaștem pertractările și decisiunile sinodului din Iași din 1642 (2). În ele nu găsim nici o alușiune măcar la scoaterea graiului bulgaroslavice din biserică Românilor, sau la introducerea graiului românesc în locul lui, ori pe lângă el. Acest sinod nici nu se putea ocupa de ast-fel de lucru; el era convocat cu o misiune specială, de tot religioasă și încă nu locală, ci universală. El avea adevărat să arate și să precizeze în mod cert, ce este dogmă în biserică resăritului, și ce nu. O discuțiune dară, ori de să se folosească sau nu graiul românesc în biserică Românilor, nici nu încăpea aici; și chiar de s'ar fi pus înainte această întrebare, nu credem că s'ar fi rezolvit în favoarea graiului românesc, fiind că la acest sinod au participat atât Rușii din Chiev cât și Grecii din Constantinieana, și nici unii nici alții n'ar fi conșimțit tocmai la scoaterea graiurilor lor din biserică Românilor.

«Poate că ar fi dispuși unii să creadă că această cestiune s'a pus înainte și s'a rezolvit în al doilea sinod din Iași, ținut în anul 1644 ori 1645 în contra catihismului calvinesc publicat de principele Ardealului George Ra-coți I (1630—1648) în Alba-Iulia în anul 1640 și impus bisericii românești de acoloa (3). Este adevărat că acest sinod era curat local, că era convocat într'o cestiune care atingea de aproape folosirea graiului românesc în biserică, și că la el participaseră bărbați competenți din ambele domniate românești, Moldova și Țara Românească (4). Aici mai de grabă s'ar fi

(1) «Vezi în manuscris cursul meu asupra istoriei limbii și literaturii românești.»

(2) Kimmel E. I. Monumenta fidei ecclesiae orientalis, Iannae 1850, p. I. pg. 408 — 420; — Harduinii Acta concilii rum. t. XI. Parisiis 1715, pg. 171 — 179, 231.»

(3) «Cipariu T., Analecte. Blaj. 1858, pg. XXI. 1. — Documente istorice de A. Tr. Laurianu, Viena, 1850, pg. 111, Nr. 2. — Bariț G., Catihismul calvinesc. Sibiu, 1879, pg. 100 — 101.»

(4) «Melchisedec, Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul și special cu calvinismul în veacul al XVI și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor. București, 1890. — Dobrescu M. S., Împrejurările ce au provocat sinodul de la Iași din 1642 București, 1890.»

putut pertractă ast-fel de cestiune și congresiștii fiind toți de aceeași naționalitate mai ușor s'ar fi putut înțelege împreună și decretă scoaterea graiului bulgaroslavlic din biserică și introducerea celui românesc în locul lui. Noi însă credem că nici într'acest sinod particular n'a fost vorba despre aceasta, și că nu s'a făcut nici o decisiune de felul acesta. Motivele ce ne întăresc în această credință sunt mai multe.

«Cel dintâiu este că nici nu eră trebuință de un lucru ca acesta, de oarece cu aproape un secol mai înainte se tipăriseră în Ardeal cărți românești bisericesti, se răspândiseră pretutindinea și se introduseră prin bisericile Românilor cu plăcere și fără de nici o protestare din vre-o parte. Chiar în ambele domniate românești se tipăriseră înainte de acest sinod cărți românești, precum în Țara Românească Pravila cea mică în Govora în 1640, iar în Moldova Cartea românească de învățatură a Mitropolitului Varlaam în Iași în 1643. Graiul românesc eră așa dar introdus de fapt, nu mai eră trebuință de vre-o decretare, mai ales că nime nu se opuně la aceasta.

«Alt motiv nu mai puțin concludent este, că atât înainte cât și după ținerea acestor sinoade preoții Românilor au continuat, încă timp îndelungat, a se folosi de graiul bulgaroslavlic la ceremoniile religioase și bisericesti, ba încă introduseră pe ici colea pe lângă el încă și pre cel grecesc, dar tot odată se folosiau și de cărți românești în acea măsură în care dispuneau de ele și le aveau la îndemână. Cărțile românești nu făcuseră încă de prisos cărțile bulgaroslavice, pentru că ele nu fuseseră nici traduse nici tipărite toate deodată, ci numai pe încetul și în decursul timpului, așa în cât nici pe la finea răstimpului acestuia n'am putea zice că au fost toate traduse și răspândite pretutindeni.

«Mai alt motiv pentru opiniunea noastră, tot atât de puternic și convingător, îl găsim în fapta, că și după ținerea acestor sinoade a continuat graiul bulgaroslavlic a fi învățat prin școalele Românilor, nu numai în cele două Academii din Iași și București, dar încă și prin școalele de pe la episcopii, lucru care nu s'ar fi tolerat, dacă s'ar fi fost decretat scoaterea lui din bisericile Românilor.

«Remarcabilă din mai multe puncte de vedere, și poate decisivă în privința aceasta, este în fine și instrucțiunea ce s'a dat Mitropolitului Ardealului, Atanasiu, la sântirea sa în București în Ianuarie 1698, adecă cu mai bine de 50 de ani în urma sinoadelor din Iași. Într'această instrucțiune cetim sub numărul 5) următoarele: «Trebue arhieria ta slujba bisericii, adecă *Ohtaiul, Mineele și alte cărți* ce se cântă duminicile și sărbătorile, și *slujbă de toate zilele*, să te nevoiești cu deadinsul să se cetească *toată* pre limba *slovonească* sau elenească, iar nu *românește* sau într'un alt chip». Numai cetitul Evangheliei se permitea românește cu oare-care răstrângere, precum și predicarea, căci sub numărul 6) din această instrucțiune se zice: «Trebue arhieria ta *Evanghelie* să pui să se cetească au *slovenește* au *românește* precum s'au tipărit în zilele blagocestivului și luminatului Donn

«Ion Constantin Basarab Voevod a toată Ungrovlahia», iar sub numărul 2) se zice: «Trebue arhieria ta să *propovăduiești* cuvântul lui Dumnezeu la «*Sârbi și la Ruși* pre limba *slovenească*, iar la *Români*, pre limbă *românească*, «atâta duminicile cât și la cele-lalte sărbători, atâta la biserici, cât și la «pogribanii (inmormântări), și mai pe scurt în toată vremea și în tot locul, «când va trebui, după cum ți-e puțința, să propovăduiești cuvântul lui Dumnezeu.» (1).

«Această instrucțiune este dată de Dositeiu, Patriarhul Ierusalimului, carele se află pe atunci după mile în București, «*împreună* cu prea sfințitul «*Mitropolitul Ungrovlahiei*, chir Teodosie, și cu cei ce s'au aflat aici arhierii». Dispozițiunile de sub numărul 5 și 6 din ea n'ar fi putut fi nici admise de capii bisericii din Țara Românească, nici primite de noul cap al bisericii din Ardeal, de cumvâ ar fi existat mai înainte niște decisiuni sinodale sau niște decrete domnești carele ar fi fost oprit folosirea graiului bulgaroslavice prin bisericile Românilor!

«Dacă, după cunoștințele noastre de până acum, n'am dat de urme de vre-o decretare solemnă a introducerii graiului românesc ca oficial în biserică și statul Românilor din ambele domniate naționale, nici de vre-o urgisire și oprire a celui bulgaroslavice, apoi cam nu tot așa au mers lucrurile în ambele privinți la Români din Ardeal și Ungaria, mai ales nu încât privește folosirea graiului românesc. Aici, îndată ce s'au recunoscut de stat confesiunile protestante: luterana, calvina și unitara, ca religiuni egal îndreptățite cu cea romano-catolică, au căutat atât Sașii cât și Maghiarii ca să atragă pre toți locuitorii țării, prin urmare și pre Români, către nouele vederi confesionale.

«Spre a ajunge la acest scop, Sașii nu numai că îndemnară pre toate limbile ca să-și traducă cărțile religioase și bisericesti pe graiul lor, dar se puseră de tipărire mai multe cărți grecești, bulgaroslavice și chiar românești (2). Români se folosiră cu plăcere de aceste îndemnuri binevoitoare și de acest curent liberal, traduseră și tipărire chiar mai multe cărți bisericesti în Brașov, Sibiu, Sebeș și Orăștia. Chiar mulți din ei și-au organizat biserică după nouele vederi, sau cel puțin erau în aplicare s'o facă, căci în adunarea generală a țării, ținută în anul 1577 sub principele Cristofor Batori (1576—1581), s'a decis între altele: «ca *Românii, cari vor vrea să părăsească legea grecească* și să asculte dogmele calvine *în limba lor*, să «aibă voie a-și alege episcop care să atârne tot-deauna de la episcopul calvin» (3).

(1) «Cipariu T., Acte și fragmente ist. bis. Blaj, 1855, pag. 243—244.»

(2) «Popp V., Disertație asupra tipogr. rom., Sibiu 1838, pg. 11—12; Teutsch G. D., Geschichte der Siebenbürger Sachsen, 2. Aufl. Bd. 1. Leipzig, 1874, pg. 335; — Bariț G., Catchismul calvinesc, pg. 95—101.»

(3) «Documente istorice despre starea pol. și ier. a Rom. din Trans., Viena, 1850, pg. 87.»

«Această dispozițiune este prima care vorbește despre folosirea graiului românesc în cele bisericesti, dar ea nu privește pre toți Români fără deosebire, ci numai pre aceia cari se vor face calvini, dar și acestora nu li se impune în mod imperativ, ci se zice «și vor vrea să asculte dogmele calvine în limba lor»; cei rămași în legea strămoșească cu ritul grecesc continuau a se folosi în biserică, după plac și puțință, de care graiu voiau; nimica nu li eră nici impus, nici oprit.

«În secolul al 17-lea, sub amândoi Racoțenii, George I (1630—1648) și George II (1648—1657), carii cu deosebire se interesau de convertirea Românilor la calvinism, încă nu găsim din partea lor, în privința folosirii graiului românesc sau opririi celui bulgaroslavice, alte dispozițiuni, decât că impuneă Mitropoliților, la recunoașterea lor ca atari, «ca Dumineca și în cele-lalte sărbători, atât în biserici cât și la îngropăciuni, și în alte locuri unde se va cere, să predice cuvântul cel sfânt al lui Dumnezeu după sfânta biblie în limba lor cea națională, și să grijască ca toți cei-lalți preoți să predice așa, și ca să primească catehismul (tipărit românește în Alba-Iulia, 1642) ce li s'a dat lor și că va face să se primească de cei-lalți, și că-l va propune junimii și că va face să se propună și de cei-lalți», precum se vede din diploma de denumire dată Mitropolitului Ștefan Simonicu într'a 10 Octomvrie 1643; sau iarăși că Mitropolitul va primi «veniturile sale cele legitime ca să aibă de unde acoperi spesele sale pentru tipărirea cărților în limba națională a bisericilor de sub jurisdicțiunea lui, pentru ținerea școalelor și pentru onorariul principelui», precum se cunoaște din diploma de denumire a Mitropolitului Sava Brancovicu dată într'a 28 Decemvrie 1658 (1).

«În ambele aceste două diplome nu este de fel vorba nici despre vre-o favoare acordată graiului românesc, nici despre vre-o urgisire și scoatere din biserică a altor graiuri naționale, ci din contră se admit toate graiurile naționale ale credincioșilor ca egal îndreptățite și se impune numai episcopilor și preoților ca ei să predice și să tipărească cărți, nu românește ci «în limba națională a bisericilor» de sub ei, adecă pentru Români românește, pentru Bulgaroslavi bulgaroslovenește, pentru Greci grecește, etc. Atâta și nimica mai mult.

«Dar cu toate aceste dispozițiuni bine intenționate ale principilor calvini de a aveă diferiții credincioși graiul propriu național prin bisericile lor, Români tot au continuat a se servi și mai departe, pe ici colea, de graiul bulgaroslavice îndătinat la ei din vechime. Aceasta o făceau sau pentru că nu aveau cărți românești la dispozițiune, sau pentru că nu se desbăraseră încă de oare cari prejudeții pentru cărțile bulgaroslavice, sau pentru că voiau să treacă în ochii mulțimii ca mai învățați și mai pre sus de cât ea.

---

(1) Documente ist. despre starea pol. și ier. a Rom. din Trans., Viena, 1850, pg. 114 — 115 și 127 — 128.

«Că Românii din Transilvania n'au fost încetate a se folosi de graiul bulgaroslavice pe lângă al său propriu, se vede limpede din dispozițiunile sinodului ținut în anul 1675. Aici se stătuiește sub numărul 1) ca «cuvântul «lui Dumnezeu . . să se vestească în limba noastră rumânească, în care ne-am născut, ca să înțeleagă toți creștinii, săvâi că în toate săboarele mai dinaintea vreme am dojenit și am poroncit, așa și acum. Iară cari se vor afla făcând amintrile, cu bintătuiala (pedeapsă) carele s'au dat în condițiile dintâi într'alți ani, se va bintătuî (pedepsi)». Această dispozițiune însă se repoartă numai la predicământ, nu cuprinde dară nimica nou de cât aceea ce eră impus de principii calvini ai țării. În canonul al 8-lea al acestui sinod însă găsim o dispozițiune care seamănă a merge ceva mai departe. Ea sună: «Popii cari nu se nevoesc cu rumânie, ce tot cu sârbie, unii ca aceia și loruș facuși de către Dumnezeu pedeapsă și de către poporani urâciune și săborului scădere, aceia cu un cuvânt să se oprească din popie» (1).

«Acest canon este unicul care oprește preotului român folosirea graiului bulgaroslavice, sub pedeapsă de despreuție. Dar și acesta nu este de luat în toată lărgimea și rigoarea lui. El a căpătat chiar din partea Mitropolitului Sava I. Brancoviciu (28 Decembrie 1656 până 2 Iulie 1680), carele a preșăzut la acest sinod, o interpretare conformă împrejurărilor bisericești, iar nu lărgimii și rigorii canonului. În scrisoarea circulară, prin care se vestese în diecesă dispozițiunile sinodului, Mitropolitul Sava drept că impune preoților ca să predice românește, dar despre serviciul religios din biserică și din afară de ea nu vorbește în deplinul înțeles al canonului 8 citat, ci zice numai: «Care cărți sămtu scrise și scoase pe limba rumânească să se citească și să se învețe în biserică creștinilor și într'alte locuri unde va fi lipsă», de unde rezultă că cele-lalte cărți cari nu erau încă «scrise și scoase pe limba rumânească», dar cari erau de trebuință la serviciul dumnezeesc, se puteau ceti la ceremoniile religioase fără de a cădeă sub pedeapsa despopiei. Deci și acest sinod n'a urgisit graiul bulgaroslavice, nici nu l'a scos din biserică Românilor, ci numai a impus preoților ca, întru cât sunt și au la dispozițiune cărți românești, să se folosească numai de acestea, iar nu și de cele bulgaroslavice.

«Numai dintr'acest punct de vedere ne putem explică, de ce Mitropolitul Ardealului Atanasiu, sfințit în București în Ianuarie 1698, a primit, fără contradicere, instrucțiunea despre care am vorbit mai sus, măcar că este reacționară față cu dispozițiunile sinodului din 1675.

«Deci, din câte am adus aici înainte, precum și din cele arătate în paragraful precedent, rezultă fără pic de îndoială că graiul românesc n'a fost decretat ca oficial, nici în biserică nici în stat, ci că el s'a introdus încetul cu încetul, mai întâi pe lângă cel bulgaroslavice, a căruia întrebuintare a făcut'o tot din ce în ce mai de prisos, până ce în fine i-a ocupat tot terenul.»

(1) Cipariu T., Acte și frag, pg. 148—156.

**Rânduiala Logodnii și a Cununii, traduse românește
în timpul lui Brâncoveanu.**

RÂNDUIALA LOGODNII.

După dumneziasca leturghie, stând preotul în beserică, iară cîi ce vor să se logodescă, să mîrgă să stia înainté sfintelor uși: bărbatul d'a drépta și muîară de a stînga; și să se pue despre drépta pre svînta masă inélele lor 2, unul de aur, altul de argint: cel de argint despre drépta, iară cel de aur despre stînga, aproape unul de altul. Iară preotul face cruce tinerilor **ѠѢ** [de trei ori] și le dă lor lumini aprinse. Si ducîndu-î pre dînșii în beserică în lăuntru cădêște cruciș și zice dîaconul: *blagoslovêște stapâne, iară preotul zice:*

— Bine iaste cuvântat Dumnezeuul nostru tot-de-auna, acum și pururé și în vécii vécilor.

Iară cîntărefii zic: amin; apoi dîaconul zice:

— Cu pace Domnului să ne rugăm.

— De pacé de sus și de mîntuiré sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

— De pacé a toată lumé și de bine-staré svintelor besericilor lui Dumnezeu și de uniçuné tuturor, Domnului să ne rugăm.

— De svînta casă acasta și de ceia ce intră într'ânsa cu credință și cu cucernicie și cu frica lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

— De Arhiepiscopul nostru **М.** (cutare), de cinstita preoțiia lui și de slujba lui Hristos, și de tot clirosul și oamenii, Domnului să ne rugăm.

— De robii lui Dumnezeu, cariî să logodesc acum, unul cu altul și de mîntuiré lor, Domnului să ne rugăm:

— Pentru ca să le dé lor coconi spre priimire rodului, și toată céreré de mîntuire, Domnului să [ne rugăm];

— Pentru ca să li să triméță lor dragoste desăvrășit și cu pace și de agiutoriū, Domnului să ne [rugăm];

— Pentru ca să să blagoslovéscă ei întru unire și întru credință mare, Domnului să ne rugăm;

— Pentru ca să le dăruiască lor Domnul Dumnezeuul nostru nuntă de cinste și Dat nespurcat, Domnului să ne [rugăm];

— Pentru ca să ne izbăvim de toată scârba, și mânia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

— Pomenind pururé pe pré svînta, și curata, și pré bine-cuvântata stăpăna noastră născătoare de Dumnezeu și pururé feçoar[ă] Maria, cu toț[i] **svinții**; și inșine pre sine și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeuul să o dănu.

Văzglașenie.

— Că ție și să cade toată slava, și cinsté, și închinăcîună tatului și fiului și duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor.

Preotul [zice] mlîva cu glas tare: Domnulî să ne rugăm.

Dumnezeul cel vécinic, carele céle împărțite le-ai adunat intru unire și ai pus legătură de dragoste nespertă, și ai blagoslovit pre Isaac și pre Reveca, și i-ai făcut pre dănșii moștenii făgăduinții tale; însuț[i] blagoslovéște pre robii tăi aceșté și-i îndreptéză spre tot locul bun.

Văzglașen[ie].

— Că ești Dumnezeu milostiv și iubitóriu de oameni, și ție mărire innălțăm, tatului și fiului și duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor, amin.

Μίρα εκκλμ [Pace tuturor] iară să zică Preotul: pace tuturor; iară diaconul să zică: capetele voastre plecați-le Domnulî.

Do[a]mne Dumnezeu nostru, carele de în păgăni ți-ai logodit ție besérica feçoară curată, blagoslovéște logodna ačasta, și unéște și păzéște pre robii tăi aceșté în pace și intru unicîune.

Văzglașenie.

— Că ție și să cade toată slava, cinsté și închinăcîună, tatului și fiului și duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor, amin.

Apoi luond preotul inélele; de întăi al bărbatului, cel de aur; și după acéia al muerii, cel de argint, și dându-l bărbatului zice:

Să logodéște robul lui Dumnezeu .*нм.* [cutare] cu roaba lui Dumnezeu .*нм.* [cutare] în numele tatului și al fiului, și al duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor. *După acéia zice și muerii: să logodéște roaba lui Dumnezeu .нм. [cutare] cu robul lui Dumnezeu [cutare] în numele tatului și al fiului și al duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor, amin.*

Și când zice fiești căruia de dănșii, câte de trei ori face cruce cu inelul pre capetele lor; și le pune în dégetele măinei drépte. Iară după acéia nunul saú preiatenul ginerelui schimbă inélele logodiților, iară preotul zice molitva.

Domnulî să ne rugăm.

Doamne Dumnezeu nostru, carele când mergé sluga Patriarhului Avraam, în Mesopotamie fiind trimes, ca să logodéscă muțare stăpân-său lui Isaac, și cu solia vasului de apă i-ai descoperit lui să logodéscă pre Reveca, — însuți stăpâne blagoslovéște logodna robilor tăi acestora .*нм.* [cutari]; și întăréște cuvântul ce s'au grăit la dănșii și-i încredințază pre dănșii dela tine cu svânta unire.

Că tu de început ai zidit parte bărbătească și muerescă, și de la tine să logodește muțar bărbatului într'ajutoriu și întru priimire nămului omenesc. În-suți dară Doamne Dumnezeul nostru, carele ai trimes adevărul întru moștenire ta și făgăduința ta spre robii tăi, părinții noștri, de în nēm în nēm întru aleșii tăi, -- caută spre robul tău și spre roaba ta; și le întărește logodna lor, în credință și întru unire și întru adevăr și dragoste, că tu, Doamne, ai arătat ca să-s[ă] dé logodna și a să întări întru toate; că pentru inel s-au dat biruință lui Iosif în Eghipet, pentru inel s'au proslăvit Daniil în țara Vavilonului, pentru inel s'au arătat adevărul Tamarei, pentru inel Părintele nostru cel den ceriu au fost îndurat spre fiul său, c'au zis: dați-i inelul în drépta lui și vițelul cel hrănit să-l junghem, și mănăcând să ne veselim. Acastă mila ta dréptă Doamne pre Moisi l-au într'armat în mare mohorătă, că cu cuvântul tău cel adevărat s'au întărit ceriurile și s'au urzit pământul. Și drépta robilor tăi să blagoslovi cu cuvântul tău cel țitiuriu și cu brațul tău cel înalt.

Drept acéia stăpănuie însuși și acum blagoslovește punere acasta a inelurilor cu blagoslovenia cerescă; și ingerul Domnului să mērgă inaintē lor în toate zilele vieții lor: că tu ești cela ce blagoslovești și svințești toate câte sunt, și ție mărire înălțăm, tatălui și fiului și duhului svânt, acum și pururē și în vécii vécilor, amin.

Apoi Ecteniile.

Помѡлѡи ѡа ѳ[ж]е по велицимъ мѡлѡти твоѡи мѡлѡти. "Ѳце мѡлѡма ѡпрѡсѡи
цино архѡеписѡпѡи нѡшѡ. ѡ. ѡ. ѡ прѡчи.

[Miluește-ne pre noi, Dumnezeule, după mare mila ta rugămu-ne; încă ne rugăm pentru preaosfințitul nostru Arhiepiscop (cutare) și celelalte].

"Ѳце мѡлѡма ѡ рабѡхъ кѡжихъ .нѡ. ѡбращающѡи са дрѡгѡ дрѡгѡ. рѡцѡ"
вѡси гѡди ѡсѡлыши ѡи помни. "Ѳце мѡлѡсе за всю братѡю нѡшѡ ѡ за все право
слѡвнѡ хрѡтѡне.

[Incă ne rugăm pentru robii lui Dumnezeu (cutari), cari s'au logodit unul cu altul; și zicem toți: Doamne, auzi-ne și ne miluește; încă ne rugăm pentru toți frații noștri și pentru toți pravoslavnicii creștini.]

Văzglasenie.

— Că ești Dumnezeu milostiv și iubitoriu de oameni, și ție mărire înălțăm tatălui și fiului și duhului svânt, acum și pururē și în vécii.

RÂNDUIALA CUNUNII.

După svârșitul Dumnizeștii leturghii pune preotul pre cea ce vor să se cunune înainté svântului oltariu, și ia cununile și le pune pre svânta masă; și luond cadelnița, cădește pre cei ce vor să să cunune și pre cea ce stau acolé, pre toți. Iară cântărefii cântă psalom 127 :

Fericiți sânt toți cea ce să tem de Dumnezeu și umblă în căile lui; ostenelele rodurilor tale vei mânca. Fericit ești și-ț[i] va fi bine, muțaré ta ca o viță roditoare în laturile casei tale, feçorii tăi ca odraslele maslinului, în pregiurul mėsii tale. Iată așa să va blagoslovi omul cel ce să teme de Dumnezeu. Blagoslovi-te-va Domnul den Sion și vei vedé binele Ierusalimului în toate zilele vieții tale, și vei vedé feçorii feçorilor tăi, pace spre Israil.

Și îndată după svrășitul psalomului zice Diaconul ecteniile:

-- Cu pace Domnului să ne rugăm.

De pacé de sus și de spăsenie sufletelor noastre Domnului să ne rugăm.

-- De pacé a toată lumé și de binestaré svintelor beséricelor lui Dumnezeu și de unciunea tuturor, Domnului să ne rugăm.

-- De sfânta casa acésta și de cea ce intră într'ansa cu credință și cu cucernicie și cu frica lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

De arhiepiscopul nostru și de cinstita preoția lui și de slujba lui Hristos și tot clirosul și o[a]menii, Domnului să ne rugăm.

-- De robii lui Dumnezeu . н.м., carii acum s'au împreunat unul altuia, cu împreunare nupții și de spăsenia lor, Domnului să ne rugăm:

-- Pentru ca să să blagoslovéscă nunta acasta ca și la Cana Galileiului, Domnului să ne rugăm;

-- Pentru ca să le dé lor minte întrégă și rodul pântecelui de folos, Domnului să ne rugăm;

-- Pentru ca să să veseléscă ei în vedéré feçorilor și a fételor sale, Domnului să ne rugăm;

-- Pentru ca să li să dăruiască primire de buni feçori, și de lăcuință fără de prepus, Domnului să ne rugăm;

-- Pentru ca să li să dăruiască și lor și noao toate ceririle, Domnului să ne rugăm;

-- Pentru ca să ne izbăvim de toate scărbele și nevoile, Domnului să ne rugăm;

-- Foloséște, măntuiaște, miluiaște și ne păzéște pre noi, Doamne, cu darul tău.

-- Pomenind pururé pre prea svânta și pré curata și pré bine-cuvântata stăpâna noastră născătoare de Dumnezeu și pururé feçoră Maria, cu toți svinții și înșine pre sine, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeuul să o dăm.

Văzghășenie.

— Că ție și să cade toată slava și cinste, și închinăciune tatălui și fiului și duhului svânt, acum și pururé și în vécii vécilor. *Diaconul: Domnului să ne ru[găm].*

Doamne pré curate și ziditoriule a toată făptura, carele coasta stremoșului Adam, pentru iubiré de oameni o ai făcut muiare și ai zis: nu iaste bine să fie omul pre pământ singur; ci i-ai făcut lui ajutoriū, și i-ai blagoslovit pre dănșii, zicând: creșteț[i] și vă înmulți[i] și domniți pământul. Și pre dănșii pre amândoi i-au făcut un trup, pentru împreunare. Că pentru acasta au zis: va lăsă omul pre tată-său și pre mumă-sa și să lipéște muerii sale, și vor fi amândoi un trup. Și pre carii au împreunat Dumnezeu omul să nu dăspartă. Carele ai blagoslovit pre robul tău, pre Avraam și ai deșchis pântecelul Sarei și l-ai făcut pre dănsul părinte a multe limbi, carele ai dăruit lui Isaac pre Reveca și ai blagoslovit nașteré ei, carele pre Iacov l-ai împreunat Rachilei și de într'ănsul ai arătat 12 patriarși, carele pre Iosif l-ai împreunat cu Asineta și le-ai dăruit lor rod de a faceré coconi, pre Efrem și pre Manasiia, carele ai împreunat pre Zahariia cu Elisafra și le-ai arătat lor nașteré Preditecii, carele de în rădăcina lui Iesei după trup ai crescut pre céia ce iaste pururé feoară și de într'ansa te-ai întrupat și te-ai născut spre mântuiré némului omenesc, carele pentru nespusa mila ta și bunătate cé multă ai venit în Cana Galileii și nunta caré era acolo o ai blagoslovit și ai făcut minune numai ca să arăți că iaste cu voia ta nunta pre lége și nașteré coconilor de într'ansa.

Însuți stăpâne pré svinte priiméște rugăciunea noastră, robilor tăi; precum acolo, așa și aici venind cu nevăzuta staré ta blagoslovéște nunta acasta; și dá robilor tăi acestora viață cu pace și lungime zilelor și înțelepécune întrégă și dragoste unuia cu altul întru legătura păcii; sămăntă cu viață îndelungată și dar de coconi și cununa slavei cé neveștejită, și i învrednicéște pre dănșii să vază coconii coconilor săi, și așternutul lor fără de ponos il păzéște și le dá lor den róda ceriului de sus și de în grăsimé pământului, umple casele lor de grău, de vin, de unt și de toată bunătate ca să dé și celor lipsiți și dând de împreună și celor ce sânt cu dănșii toată céreré de mântuire. Că ești Dumnezeu milé și al îndurării și al iubirei de oameni; și ție mărire înălțăm cu cel fără de 'nceput tatăl tău și cu pres vântul și bunul și făcătoriul de viață duhul tău, acum și pururé și 'n vécii vécilor, amin.

Diaconul să zică: Domnului să ne rugăm.

Popa să citéscă molitva acasta:

Bine ești cuvântat Doamne Dumnezeu nostru, carele ești lucrători de svîntiré tăinuitei și pré curatei nunți, și păzitoriū neputrejunéi și tocmitor Ju de binele acestil vieți. Insuți și acum stăpânule, carele de'nceput ai zidit pre om și l-ai pus pre dănsul împărat și stăpân făpturii și ai zis: nu

Iaste bine să fie omul pre pământ săngur, ci să-î facem lui ajutoriu după dănsul. Și luond una de în coastel[e] lui ai făcut pre muîare, pre care vă-zându-o Adaam zise: Iată acum os din oasele méle și trup de în trupul meu; acéia să va chiema muîare. Că din bărbatul său fu luată aceasta. Pentru acăsta las[ă] omul pre tată-său și pre mumă-sa și vor fi amândoi un trup. Și pre carii i-au înpreunat Dumnezeu, omul să nu despartă. In-suți și acuma stăpâne Doamne Dumnezeuul nostru trimite darul tău cel cere-sc spre robii tăi aceșté, și dá cocoanei aceștiia ca să-s[ă] plăce bărbatului său, și robului tău acestuia întru toate ca să fie el cap muerii, ca să viețuiască după voia ta; blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Avraam și pre Sarra, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Isaac și pre Reveca, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Iacov și pre Rahil, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Iosif și pre Asineta, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Moîsi și pre Sephora, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Ioa-chim și Anna, blagoslovéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai blagoslovit pre Zaharia și pre Elisafta, păzéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai păzit pre Noe în Corabie, păzéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai păzit pre Ionà în pântecelul chitului, păzéște-î pre dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum ai păzit pre cei 3 svinți coconi de în cuptoriu tremețând lor roao de în ceriu. Și să vie spre dănșii bucuriia acéia caré au avut fericita Elena, când au aflat cinstita cruce. Adu-ți aminte de dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum țe-ai adus aminte de Enoh, de Sim și de Ilie. Adu-ți aminte de dănșii Doamne Dumnezeuul nostru, cum țe-ai adus aminte de cei 40 de svinți mucenici, trimițându-le lor de în ceriu cununi. Adu-ți aminte Doamne și de părinții lor, carii i-au hrănit, pentru ca rugăciunile părinților întăresc temeliile caselor feçorilor. Adu-ți aminte Doamne de robii tăi carii s'au însurat și s'au adunat la bucuria acăsta. Adu-ți aminte Doamne de robul tău .H.M. [cutare] și de roaba ta .H.M. [cutare] și-î blagoslovéște pre dănșii; dá-le lor rodul pântecelui, și coconi buni, și ungând trupului și sufletului innalță-î pre dănșii ca chedrii Libanului. Și ca o viț[ă] cu bune odrasle, dá-le lor sămănța spicului ca având de toate deajuns să sporéscă spre tot lucrul bun și ție bine plăcut. Și să vază pre feçorii feçorilor săi ca odraslele céle tinere de maslin înpreğurul mései lor. Și îngăduind bine întru toate innainté ta să strălucască ca niște lumini la ceriu întru tine Domnul Dumnezeuul nostru: Că ție să cade toată slava și tinéré, cinste și închinăcune neinceputului părintelui tău și duhului tău celui de viiață făcător, acum și pururé și în vécii vécilor, amin.

Diaconul să zică: Domnului să ne rugăm.

Preotul să zică molitva acăsta cu glas:

Dumnezeul cel svânt, carele de în țărănă ai zidit pre om și de în coastă

pre muțare, și o ai împreunat lui să fie ajutoriu, pentru că așa au plăcut mărimoi tale, cum să nu fie omul săngur pre pământ. Insuți și acum stăpănule trimite mână ta, de intru svânt lăcașul tău și împreună pre robul tău acesta .H.M. [cutare] cu roaba ta aceasta .H.M. [cutare], pentru că de la tine să împreună bărbatului muțare, împreună-i pre dănsii într'o înțelepcone, cunună-i pre dănsii intru un trup, dăruiaște-le lor rodul pântecelui și priimire de coconi buni, că a ta iaste tinere și a ta iaste împărăția și putere și slava a părintelui și a fiului și a duhului svânt, acum și purure și în vécii vécilor, amin.

După acasta luond preotul cununile, cunună întâi pre ginerile, grăind: Cunună-se robul lui Dumnezeu .H.M. [cutare] în numele tatălui și al fiului și al duhului svânt; *apoi cunună și pre nevastă, grăind:* cunună-se roaba lui Dumnezeu .H.M. [cutare] în numele tatălui și al fiu[lu] și a duhului svânt. *Și aici se apucă de mână unul cu altul; după acia-i blagoslovése pre dănsii r̃ip [de trei ori] zicând:* Doamne Dumnezeul nostru, cu slavă și cu cinste i-ai cununat pre dănsii. *Προ ρ̃α .H. [Prochimenul, glas 8]:* Pusa-i pre capetele lor cunună de piatră scumpă, viața au cerșut la tine și le-ai dat lor. *Stih:* Doamne, cu putere ta să va veseli împăratul.

Ϡ̃ΙΛΑΞ ΚΖ Ξ̃Ϝ̃ΙϞ̃ΙΩ̃. [Apostol cătră Efesenii]

Fraților, Mulțimind purure de toate, intru numele Domnului nostru Isus Hritos și a lui Dumnezeu părintele, plecându-ne unul altuia, intru frica lui Dumnezeu. Muerilor plecați-vă bărbaților voștri ca și Domnului, pentru că bărbatul iaste cap muerii, cum și Hristos iaste cap besérecii. Și el iaste mântuitoriu trupului, dece precum să plécă besérica lui Hristos, așa și muerile bărbaților săi intru toate. Bărbaților, iubiți-vă muerile voastre, cum și Hristos a iubit besérica și pre sine s'au dat pentru dănsa, ca să o svințescă, curățindu-o cu baia apei, cu cuvântul, ca să o pue înainté sa beserică slăvită, neavând spurcăciune nici ponos sau altă ceva dentru unele ca acésté, ce ca să fie svânt și nevinovat. Așa sănt dator[i] bărbații a-și iubi mueril[e] sale ca trupuril[e] sale. Că cela ce și iubése pre muțare sa, pre sine să iubéște; că nimé nic[i] odineoar[ă] nu ș-au urăt trupul său, ce-l hrănése și-l încălzése, cum și Domnul besérica, că săntem mădularil[e] trupului lui, den trupul lui și den oasel[e] lui. Pentru acésta, zic, va lăsă omul pre tată-său și pre mum[ă]-sa și se va lipi muerii sale. Și vor fi amândoi un trup. Taia acasta mare iaste. Iară eu zic în Hristos și în beserică, încă și voi fleș carele să iubescă muțare sa ca pre sine. Iară [ea] să témă de bărbatul său.

Evangelie de la Ioan.

În vrémé acăia fū nuntă în Cana Galileii, și eră muma lu Isus acolo. Și fū chemat și Isus cu ucenicii la nuntă. Și neajungând vin, zise muma lui Isus cătră dănsul: nu au vin; iară Isus zise ei: ce-mi iaste mie și ție muțare

incă n'au venit casa meu. Zise muma lui slugilor : ce va zice voao să fa-
ceți. Și eră acolo 6 vase de piatră de tréba apei, zăcând după curățiré
jidovéscă, în carel[e] încăpó câte 2 sau 3 védre. Iară Isus zise lor : un-
pleți vasele de apă. Și le unplură până desupra. Și zise lor : Turnați acum
și duceți nunului și aduseră. Iară déca gustă nunul vinul carele s'au făcut
den apă, și nu știa de unde iaste. Iară slugil[e] cari turnase apa știă, stri-
gându-l pre ginere și-i zise lui : tot omul mai întâi dá vin dá cel bun, iară
déca să 'nbat[ă], atunce dá cel mai prost. Iară tu ai ținut vinul cel bun
până acum.

Acăsta au făcut Isus începătur[ă] minunelor în Cana Galileii, și ș-au
arătat slava sa. Și au cezut într'ânsul ucenicii lui.

După aceea Diaconul zice ecteniile.

Рѣкъ къ Ѡ вкѣ дѣа ѱ Ѡ вкѣго помышлѣ Гѣи вѣ дрѣжителю вѣѣ Ѡцѣ
нѣшхѣ. Помѣшѣ на вѣѣ по величѣи мѣти твоѣи. "Еще мѣнѣ Ѡрѣвѣхѣ
вѣнѣхѣ дѣ.

[Să zicem toți din tot sufletul și din tot cugetul: Doamne a toate țiitor,
Dumnezeul părinților noștri; miluește-ne pre noi Dumnezeule după mare
mila ta; încă ne rugăm pentru robii lui Dumnezeu (cutare)].

Văzglășen[ie].

-- Cá ești milostiv și iubitoriu de oameni, Doamne și ție slavă înălțăm pă-
rintelui și fiului și duhului svânt, acum și pururé și în vécii veacilor,
amin.

Diaconul să zic[ă] : Domnului să ne rugăm.

Iar preotul zice molitra acăsta :

Doamne Dumnezeul nostru, carele cu mântuitoaré ta purtare de grijă ai
invrednicit în Cana Galileii a arăta nuntă cinstită cu veniré ta, însuți și
acuma pre robii tăi pre cari bine ai voit a să împreuna unul cu altul
păzéști i în pace întru uneciune. Și arată nuntă de cinste și păziaste aş-
ternutul lor nespurcat. Și le voiaște lor viața lor să fie nespurcată și-
i invrednicéște pre dânșii întru bătrânețe să să săvrășască. Cu inemă cu-
rată lucrând poruncile tale, că tu ești Dumnezeul nostru, Dumnezeul carele
miluești și ție mărire înălțăm cu fără începutul părinte și cu a tot svântul
și bunul și făcătoriu de viață duhul tău, acum și pururé și în vécii vé-
cilor, amin.

Ecteniile.

застѣпнѣ сѣе помѣлѣнѣ исхѣра. агѣла мѣрна вѣрна настѣвника мѣтѣ ѿ вос-
тавлениѣ грѣхѣ ѿ пригрѣши добрыѣ ѿ помѣзныѣ дѣшѣ нѣшам хрѣтѣйскѣа кѣченны
жѣкота нѣшго соединѣнѣ вѣркѣ ѿ причѣстїамѣ.

[Apară, mântuește, miluește și păzește; inger de pace, credincios, îndrep-
tător; milă și ertare de păcate și de greșeli; în cele bune și de folos sufle-
telor noastre sfârșit creștinesc vieții noastre împreunarea credinții și în-
părtășirea (sfântului duh, Domnului să cerem).]

Preotul să zică: Văzglășenie

Și ne invrednicеște pre noi Stăpăne cu îndrăznél[ă], fără de osândă a
cuteză și a chieună pre tine cerescul Dumnezeu Părinte, și a zic[e]: **Ѡче нѣшч
ѿжѣсѣн на нѣсѣх** [Tatăl nostru carele ești în ceruri]. *După Ѡче нѣшч să zică
preotul văzglășenie:* că a ta iaste împărăția și putéré și slava a părintelui și
a fiului și a svântului duh, acum și pururé și în véci.

мѣрѣ асѣ. *Pace tuturor. Capetele voastre plecați-le Domnului. După acția
aduc păharul de obște și să blagoslovéște, zicând preotul molitva acesta:*

Doamne cela ce ai făcut toate cu tăria ta, și ai întărit toată lumé și ai
infrumusețat cunună tuturor faptelor tale și păharul acesta de obște, dându-l
celor ce să numără întru împreunare nunții, blagoslovéște-î cu blagoslovenie
sufletéscă.

Văzglăș[enie].

Că s'au blagoslovit numele tău și s'au proslăvit împărăția ta, a părintelui
și a fiului și a svântului duh, acum și pururé și în vécii vécilor, amin.
*După acția ia preotul în mâna dréptă páharul cel [de] obște și le dá lor
de trei ori: întâi bărbatului, după acția muerii și îndată luondu-î preotul
iară priiatenul ginerelei fine cununile de îpoi și încunșurând în preșu-
rul naloșului de trei ori și cântă cu oamenii, troparele acștia pre glas 5:*

Joacă Isaio că feçoara au priimit în păntece și au născut fiu pre Ema-
nuil, și om și Dumnezeu, răsărit numele lui, pre carele mărimdu-l pre tine
feçoară mărim. *Altul glas 6:* Svintii mucenici, carii bine ați chinuit și
v'ați încununat, rugați-vă cătră Domnul a să milui sufletele noastre.

Slavă ție, Hristoase Doamne, lauda apostolilor și bucuriia mucenicilor a
căroră mărturisire iaste troița cé într'o ființă.

*Apoi ia cununile, întâi de la ginere, zicând: să fii mărit, ginere, ca Avraam,
și să fii slăvit ca Isaac, și să te înmulțești ca Iacov, umblând cu smerenie și
lucrând cu dreptate poruncile lui Dumnezeu. Apoi zice și nevéstii:*

Și tu nevastă să fii mărită ca Saara, și să te veselești ca Reveca, și să
te înmulțești ca Rahila, veselindu-te cu bărbatul tău, păzind rânduialele

legii, pentru că așa bine au vrut Dumnezeu. *Apoi zice diaconul: Domnului să ne rugăm. Preotul zice molitva aceasta:*

Doamne Dumnezeu nostru, carele ai venit în Cana Galileii și ai blagoslovit nunta care era acolo, blagoslovéște și pe robii tăi acește cu socotéla ta, carii s'au împreunat întru împreunare nunții, blagoslovéște ducerele și întoarcerele lor, îmulește întru bine viața lor, priméște cununele lor, întru împărăția ta, nespurcați și nebântuiți și nevinovați, păzindu-i în vécii véciilor, amih. *Pace tuturor. Capetele voastre plecați-le Domnului.*

Preotul să zică molitva aceasta:

Părintele și fiul și duhul svânt a tot svântă și întru o ființă troiță făcătoare de viață, o Dumneziire și o Împărăție să vă blagoslovéscă pre voi și să vă dé voao viață îndelungată, și coconi buni, sporiu în viață și în credință, și să vă umple de tot binele ce iaste pre pământ, să vă învrednicăscă pre voi a vă indulci și de binele cel făgăduit pentru rugăcunile a svintei născătoare de Dumnezeu și a tuturor svinților, amin.

Caréle în Cana Galileii cu veniré sa au arătat nunta de cinste, Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru, pentru rugăcunile pre-curatei maicei-tale, a svinților și a tot lăudaților apostoli, a svinților și de Dumnezeu încununați și tocma cu apostolii Constantin și Elena, a svântului și marelui mucinic Procopie, și a tuturor svinților ne miluiaște și ne măntuiaște pre noi ca un bun și iubitor de ómeni.

Molțemim milostivulu Dumnezeu, căci au învrednicit pre Măriia voastră a vedé astă-zi pre pré iubitul fiu al Măriilor voastre, că au luat blagosloveniia lui Hristos pre capul lui, supt dumnezeiască cunună, întru cinstita împreunare a căsătoriei cu această de Dumnezeu alésă fiică a Măriilor voastre. De care eū ca un fierbinte rugător al Măriilor voastre, rog pre Sfințiia sa, ca să păzescă pre Măriia voastră cu îndelungată viață, cu fericită sănătate întru mulți ani; învrednicindu-vă a vedé și iubite roade dintr'acești pré iubiți fit ai Măriilor voastre, nepoți și strănăpoți. Și cu toate darurile céle bune să-î încoronéze Hristos, amin.

Cărțile de ritual românești scrise și tipărite în anii 1635 — 1741.

Anul	C A R T E A	LOCUL	L I M B A			OBSERVAȚIUNI
			Tipic	Citiri	Cântări	
1635	Molitvenic	Câmpulung	slav.	slav.	slav.	
1639	Molitvenic. Mss. No. 167.	—	»	»	»	Scris de Toader Dascălul din Calofendești (?).
1643	Antologhion.	Câmpulung	»	»	»	
1646	Liturghie	Mân. Deal	»	»	»	
»	Slujebnic.	Târgoviște	»	»	»	
1649	Triod	»	»	»	»	
1650	Pogribania preoților .	»	rom.	slav.	slav.	
1651	Mystirio sau Sacrament	»	»	»	»	
1652	Târnosanie	»	»	»	»	
1673	Acatistul Născătoarei .	Uniev	slav.	rom.	rom.	
1679	Liturghie (Dosoftciu) .	Iași	rom.	rom.	rom.	
1680	Liturghie (Teodosie) .	București	rom.	slav.	slav.	De la Duminica pogorării S-tului Duh, și rugăciunile sunt românește.
1681	Molitvenic (Dosoftciu).	Iași	rom.	rom.	rom.	
1682	Evangelhia	București	»	»	—	
1683	Apostolul	»	»	»	—	
1683	Liturghie (Dosoftciu) .	Iași	»	»	rom.	
»	Octoih (Dosoftciu) . .	»	»	»	»	Fragment.
1685	Ceasloveț	Bălgrad	»	»	»	
1685	Ceaslov. Mss. 714 . . .	—	»	»	»	Scris de Popa Pătru.
1686	Slujbeși Molitve. Mss. 545	—	»	»	»	Scris de Matei Bojdar din Ur-gova.
1687	Diaconstvele.	Bălgrad	»	»	»	
1689	Molitvenic.	Bălgrad	»	»	»	
1693	Octoih. Mss. No. 1838 .	—	»	»	»	Scris de Vasile Sturdse Moldoveanul.
1695	Ceaslovăț. Mss. No. 1838.	—	»	»	»	Idem.
1696	Slujba S-lor Constantin și Elena	Snagov	rom.	rom.	slav.	
»	Paraclisul S-tei Fecioare Mss. 712.	—	rom.	rom.	rom.	
1696-1701	Ceaslov, Evanghelie, etc. Mss. 706	—	»	»	»	Idem.
1698	Mineiu	Buzău	rom.	rom.	slav.	
1699	Molitvenic.	»	»	»	»	
1700	Octoih.	»	»	»	»	
»	Triod	»	»	»	»	
1701	Molitvenic	»	»	»	»	
»	Penticostar	»	»	»	»	

C A R T E A	LOCUL	L I M B A			OBSERVAȚIUNI
		Tipic	Citiri	Cântări	
Liturghie	Buzău	rom.	slav. și rom.	slav.	Scrie de Diaconul Daniil din Co- ruț (Ardeal).
Mineiu. Mss. No. 942 .	—	»	rom.		
Antologhion	Râmnic	rom.	rom.	slav.	
Slujba Născătoarei . .	»	»	»	»	
Octoih	»	»	»	»	
Slujba Sf. Antim. Mss. 406	—	»	»	»	Scrie în București, din po- runca lui Antim Ivireanul.
Liturghie	Târgoviște	rom.	»	rom.	»
Molitvenic	»	»	»	»	
Sinopsis	Iași	rom.	rom.	rom.	Afară de pavecernița cea mare și slujba priceptaniei, unde numai tipicul este românesc.
Liturghie	»	rom.	slav. și rom.	slav.	
Ceaslov	Târgoviște	rom.	rom.	rom.	Varlam (M-rea Sibiel)
Triod. Mss. No. 759 .	—	rom.	rom.	slav.	
Octoih mic	—	rom.	rom.	rom.	
Evangelhie	București	—	»		
Antologhion	Iași	rom.	rom.	slav.	
Slujba marelui canon .	București	rom.	rom.	rom.	
Triod	—	»	»	»	
Liturghie	București	»	»	»	
Molitvenic	»	»	»	»	
»	Râmnic	»	»	»	
Triod	»	»	»	»	
Molitvenic. Mss. 2.003. .	—	rom.	rom.	rom.	
Cântări din Triod, etc. Mss. 36.	—	—	»	»	Popa Ion de la Stîopi (Ungaria)
Antologhion	București	rom.	slav. și rom.	slav.	
Octoih	»	»	»	»	
Prăznicar. Mss. 138 . .	—	rom.	rom.	rom.	Stefan Dascălul Mold.
Acatistul Sf. Nicolae. Mss. 471	—	»	»	»	
Liturghie. Mss. 1.832 .	—	»	»	»	
Liturghie	București	»	»	»	
Molitvenic	»	»	»	»	
Strastnic. Mss. 710 . .	—	»	»	»	

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
XXVII.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ
ȘI
PROBLEMELE EI ACTUALE

DISCURS ROSTIT LA 8 (21) APRILIE 1905
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN BOGDAN

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR ION ST. RASIDescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905.

Prețul 40 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXVII.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

ȘI

PROBLEMELE EI ACTUALE

DISCURS ROSTIT LA 8 (21) APRILIE 1905
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN BOGDAN

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL” S-SOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

și

PROBLEMELE EI ACTUALE

Domnilor colegi,

Alegându-mi ca subiect al discursului meu de recepțiune «istoriografia română și problemele ei actuale», am crezut mai întâiu că, pentru o societate de învățați, al cărei scop principal a fost dela început studiul limbii și al istoriei naționale, nu puteam găsi un subiect mai interesant decât acesta, interesant și pentru noi cei ce căutăm să ducem mai departe știința istorică, interesant și pentru cei ce urmăresc cu dragoste silințele noastre, menite să dea o directivă sănătoasă spiritului public; în al doilea rând, subiectul ce voiesc să-l tratez înaintea Domniilor voastre îmi va da ocazia să arunc o privire retrospectivă asupra activității rodnice ce a dezvoltat Academia Română pe terenul istoriei naționale încă dela înființarea ei ca «Societate Academică» în 1867, dar mai ales dela stabilirea actualei organizațiuni în 1879. Reamintindu-ne progresele istoriografiei române din acest ultim pătrar de secol, vom fi îndemnați a ne arunca privirile spre viitor și a ne întreba: în ce direcție trebuesc îndreptate puterile noastre de aci înainte, ca «cultura istoriei naționale» să prospereze și să fructifice întreaga cultură românească. Căci nu trebuie să perdem din vedere nici un singur moment faptul că, oricât de importante ar fi pentru viața intelectuală modernă științele exacte și numeroasele lor aplicațiuni, pentru un popor mic, deșteptat de curând la viața națională și amenințat din multe părți în dezvoltarea

lui, crearea unei culturi proprii trebuie să fie întâia și ultima țintă a educației lui. O educație temeinică națională, o încredere ne-strămutată în puterea de viață și în trăinicia neamului nostru, nu le putem câștiga însă fără cunoașterea aprofundată a trecutului, fără conștiința clară a primejdiilor ce am întâmpinat și a faptelor mari ce am săvârșit. Aceste fapte ne sunt păstrate, ca cel mai scump patrimoniu al trecutului, în monumentele istoriografiei, care pentru noi sunt un titlu de glorie și de mândrie, tot așa ca și faptele povestite în ele.

I.

Istoriografia română se poate împărți în trei perioade mari, ce se întrec una în alta: perioada *analizărilor*, a *cronicarilor* și a *istoricilor*; cea dintâiu cuprinde sec. XV—XVI, a doua cuprinde sec. XVII—XVIII, iar a treia începe cu acest din urmă secol și ajunge la o înflorire însemnată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Ca la toate popoarele vechi și nouă, dela Herodot și până în sec. XVIII, istoriografia narativă a început și la noi cu *analistica*. Meritul de a fi pus bazele ei îl au niște modești călugări din mănăstirile Moldovei, nu mult după înființarea acestui stat, care în sec. XV și XVI, în urma domniilor lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, se distingea între celelalte țeri locuite de Români printr'o înaltă cultură literară. Eră o cultură de origine străină ce ne venise de peste Dunăre, dela două popoare slave cu care împrejurările istoriei răsăritene ne siliseră să împărțăm aceeaș soarte, fiindcă aveam aceeaș credință, pe atunci unicul factor ce putea cimentă legături intime între popoarele învecinate. Dacă însă anelele mănăstirilor dela Bistrița, Putna, Pobrata, Slatina și altele sunt scrise în limba pe care o întrebuințase înaintea noastră Bulgarii și după chipul cum se redactase și se redactau încă în sec. XV și XVI anelele sârbești, ale noastre au o superioritate incontestabilă asupra modelelor lor. Admirabila simplitate a stilului, amplitudinea și desăvârșita obiectivitate a narațiunii pun anelele noastre la acelaș nivel cu cele mai bune produse similare din apusul Europei. Deși în mănăstiri se însemnau de obicei faptele ctitorilor, înfrângerile și biruințele ace-

stora sunt povestite cu aceeaș dragoste de adevăr, atribuindu-se cele dintâiu greșelilor și păcatelor, cele din urmă gândurilor bune și pioase ale făptuitorilor. Elementul personal lipsește cu totul în aceste însemnări de fapte contemporane, ceea ce le face să rămână pentru totdeauna cele mai prețioase izvoare pentru istoria politică a principatelor.

Din nefericire, aceste anale nu ni s'au păstrat în versiunea lor originală decât pentru Moldova; avem însă indicii sigure că ele au existat și în Țara Românească, ce o drept, sub o formă mai săracă decât în Moldova și din timpuri mai nouă. Cu toate că mănăstirile Țerii Românești sunt mai vechi decât ale Moldovei, în nici una din ele nu ni s'au transmis faptele lui Mircea cel Bătrân, ale lui Vlad Dracul sau Vlad Țepeș. Târziu numai, cariera războinică a lui Mihai Viteazul a deșteptat într'un călugăr dorul de a o veșnici prin câteva notițe analistice destul de precize, anexate la niște anale sârbești ce ni s'au păstrat în traducerea latină a lui Pejachevich și care conțin știri din istoria principatelor până la 1618. Cronica lui Moxa dela 1620—o prescurtare în românește după traducerea bulgărească a cronicei lui Manasses, cu un adaos de anale sârbești — se mulțamește a reproduce din istoria țărilor române numai știrile ce se aflau în aceste din urmă anale, completându-le cu data înființării Moldovei, ce nu se află în ele. Curiozitatea istorică a acestui călugăr învățat nu trecea peste strâmtul orizont al intereselor pur religioase de care eră însuflețit hronograful bizantin; după compilația lui, ne putem închipui ce fel de analistică a putut să existe în Țara Românească înainte de Mihai Viteazul, a cărui strălucită domnie a provocat prima cronică în limba română, cea a lui Teodosie Rudeanul.

Cu o jumătate de secol mai veche decât aceasta, este întâia *cronică* moldovenească în limba bulgară, a episcopului de Roman Macarie. Scrisă la 1542 din porunca unui domn neastâmpărat, doritor de fapte mari și de glorie, a lui Petru Rareș, cronică lui Macarie, ca și a continuatorului său Eftimie, egumenul dela Neamț care scria pe la 1554—55 din porunca lui Alexandru Lăpușeanu, cad încă în epoca de predominare exclusivă a limbei bulgare și a litera-

turei bizantino-slave. Aceste două producțiuni ale istoriografiei moldovenești din sec. XVI sunt cele mai caracteristice expresiuni ale bizantinismului în literatura noastră profană. Tonul lor encomiastic, stilul lor obscur și peste măsură de înflorit, imitat în totul după al Bizantinului Manasses din sec. XII, contrastează în mod neplăcut cu simplitatea analiștilor de dinaintea lor și cu naturaleța și claritatea cronicarilor ce au scris în românește după dânsii. Constatarea acestui fapt ne arată ea singură ce influență binefăcătoare au trebuit să aibă asupra culturii moldovenești relațiile cu Polonia, popor cu civilizație apuseană și cu o literatură istorică bogată, pătrunsă de spiritul renașterii și al humanizmului.

Primele semne ale acestui nou curent se văd în cronica lui Grigorie Ureche, care pe la 1646—47, după ce fusese mare vornic și se apropiă de sfârșitul vieții, se puse să scrie, din propriul său îndemn, «ca să nu se înecă anii cei trecuți», istoria țerii sale dela întemeierea ei și până la sfârșitul sec. XVI; el ne-a păstrat, într'o limbă românească plină de miez, întreaga analistică dinainte de dânsul. E întâiul cronicar moldovean care are conștiință de originea comună a celor două țeri surori.

Această conștiință, cam vagă la Ureche, ajunge la deplină claritate și se afirmă cu mândrie la continuatorul său Miron Costin, atât în cronica sa românească (c. 1675), cât și în cele două opere polone, una în versuri și dedicată regelui Sobieski, alta în proză și adresată prietenului său Lubomirski (1684). Miron logofătul jucase un rol politic însemnat; el avusese ocazie să cunoască, în diferite misiuni și expediții, toate țerile locuite de Români, el știa că Muntenii, Ardelenii, Maramurășenii și Cuțovlahii sunt de acelaș neam cu Moldovenii și spuneă cu durere că toți au avut «aceeaș soartă și aceleași suferințe». Deși partizan al politicii polone, ca unul ce-și făcuse educația la Bar, el caută să fie nepărtinitor în povestirea sa, pe care o duce până la 1661 și care e totdeauna vie și interesantă.

Fiul său Nicolae, și el cu educație polonă, n'a avut nici talentul nici originalitatea tatălui; însărcinat de Nicolae Mavrocordat să alcătuească o mare compilație din cronicile anterioare, el s'a achitat

fără dibăcie de această sarcină, povestind faptele stăpânului cum i-a plăcut acestuia, iar cele anterioare într'un ton sarbăd și pedant.

Seria marilor cronicari moldoveni o încheie Neculce, om cu multă experiență în afacerile țerii și părtaș la fapte însemnate din istoria ei, cum a fost războiul lui Petru cel Mare cu Turcii, al cărui tragic sfârșit l-a silit să pibegească câțiva ani afară din țara, pe care o iubiă cu tot focul inimei sale patriotice. Retras la bătrânețe la moșia sa, el a scris istoria Moldovei până la 1741, după izvoarele anterioare, după tradiția orală și din amintirile sale personale, care-s cele mai prețioase,—fără erudiție, dar cu mult bun simț și într'un stil plin de vioiciune și de duiosie. Am zis că Neculce e cel din urmă mare cronicar al Moldovei, deoarece contimporanul său Dimitrie Cantemir, deși prin descrierea vieții tatălui său Constantin aparține cronicarilor, trebuie numărat totuși între istorici, iar cronicarii din a doua jumătate a sec. XVIII, până pe la 1774, ne interesează mai mult ca izvoare istorice pentru timpul lor, decât ca scriitori de valoare literară.

În Țara Românească hronografia n'a avut o dezvoltare așa de înținsă ca în Moldova. După logofătul Teodosie, care a povestit faptele lui Mihai Viteazul în limba română, a cărui cronică însă nu ni s'a păstrat în original, mai însemnați sunt Stoica Ludescu, care scrie pe la 1688 istoria țării, spre a ilustra faptele Cantacuzineștilor, de a căror casă se țineă, Constantin Căpitanul Filipescu, care expune aceeași istorie cu tendința de a apăra pe Băleni, Radu Greceanu, care scrie istoria lui Brâncoveanu până la 1713 și Radu Popescu, fostul logofăt de latinește al lui Brâncoveanu și cronicarul oficial al lui Nicolae Mavrocordat până la 1729. Pentru vremea lor, Constantin Căpitanul și Radu Popescu erau oameni foarte culti; ei știau slavonește, grecește și latinește și întrebuițau în original izvoare bizantine, neogrecești și apusene. Povestirea lor e ușoară, mișcătoare și câte odată, ca la Radu Popescu, în stilul liber al unor memorii, dar îmbibată, ca și la ceilalți, de spiritul de partid, deci nedreaptă și tendențioasă. Cel mai cult dintre cronicarii munteni, dela care nu ne-a rămas însă decât un fragment de cronică și o mică scriere statistică

asupra Țerii Românești, e Constantin Stolnicul Cantacuzino, care făcuse studii în Italia, știa bine limbile clasice, cunoștea cronicile moldovenești și aprecia importanța documentelor și a inscripțiilor. Planul ce-și propuse de a scrie o istorie completă a țerii sale, nu l-a putut însă realiza. În fragmentul ce ni s'a păstrat, el afirmă, ca și Miron Costin, unitatea neamului românesc de pretutindeni și, ceea ce este mai interesant, continuitatea lui în vechea Dacie. El ocupă un loc intermediar între cronicari și istorici, a căror perioadă o deschide scriitorul domnesc Dimitrie Cantemir.

Acesta e, de sigur, primul *istoric* al Românilor, istoric în sensul sec. XVIII, întru cât el nu se mulțamește a povesti numai faptele domnilor și ale familiilor boierești, ci se preocupă și de soarta popoului. Cantemir nu este numai un mare învățat al timpului, ci și un spirit eminent și științific. Istoria imperiului otoman, scrisă după izvoare turcești, și Descrierea Moldovei, amândouă redactate curând după 1714, când a fost ales membru al Academiei Prusiene, i-au creat o reputație europeană bine meritată. Valoarea celei dintâiu este astăzi cu totul redusă; Descrierea Moldovei însă, cu toate greșelile ei și cu toate contrazicerile față de celelalte scrieri ale sale, va rămânea în totdeauna cel mai prețios izvor pentru cunoașterea țerii Moldovei și a organizației ei în sec. XVII și în cele precedente. Pentru noi, Descrierea Moldovei este ceea ce e Germania lui Tacit pentru începuturile istoriei germane. Dar această operă, ca și Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, plănuit să cuprindă istoria tuturor Românilor dela cucerirea Daciei până în timpurile autorului, dar isprăvit numai până la sec. XIII, a rămas necunoscută contimporanilor. Viața tatălui său Constantin este un capitol din continuarea Hronicului. Abia istoricii ardeleni au putut să profite de aceste scrieri. Înainte de dânsii, Cantemir proclamase principiul fundamental al școalei lor: puritatea latină a limbei române și puritatea sângelui nostru roman.

Cu totul în alte împrejurări și din alte motive decât în principate, se naște istoriografia română în Ardeal, după ce marii cronicari din Moldova și Țara Românească se stinsese odată cu viața politică in-

dependentă a acestor țeri. Românii din Ardeal și din părțile Ungurești n'au avut cronicari, căci scurtele însemnări de istorie locală ce se găsesc la dâșii, cum e cronica bisericeii Școilor din Brașov sau cronica mănăstirii Prislopului, nu pot fi considerate drept opere literare serioase, și afară de aceasta ele n'au fost răspândite printre ceilalți Români. La un popor fără viață politică autonomă lucrul e explicabil. Chemați însă, prin politica catolică a curții austriace, la o nouă viață bisericească, care le dădea speranțe și de îmbunătățirea vieții lor politice și sociale, ei izbutesc să-și formeze, în a doua jumătate a sec. XVIII și la începutul sec. XIX, o clasă de cărturari și învățați cari, pe lângă satisfacerea celor mai neapărate nevoi ale unui popor ce abia se deșteptă la o viață intelectuală mai intensă, trebuiau să se gândească fatal și la înălțarea conștiinței istorice a neamului, la reabilitarea lui în ochii stăpânitorilor și ai străinilor. Afirmarea originii nobile a neamului și a drepturilor lui istorice — eră doar cel mai vechiu popor din țerile coroanei ungurești — sunt ideile conducătoare ale școalei istorice ardeleno. Continuitatea elementului românesc în stânga Dunării, tăgăduită de cei ce aveau interesul să tăgăduască și drepturile istorice ale Românilor în cuprinsul țerilor de sub coroana Habsburgilor, eră corolarul la care trebuiau să ajungă tendințele patriotice ale acestei școale. Slujbași ai altarului și ai patriotismului, mai mult ai acestuia decât ai aceluia, scriitorii ardeleni, între cari s'au ilustrat mai ales trei : Samuil Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, nu s'au ocupat numai cu istoria bisericeii române din Ardeal, pe care au tratat-o până în cele mai mici amănunte și fără coloare de confesionalism, ci și cu istoria întregului popor român, dela Traian până în zilele lor. Pentru dâșii, istoria imperiului roman eră o parte integrantă din istoria noastră, nu numai dela Traian, «săditorul și părintele Românilor», cum îl numește Clain, ci chiar dela fundarea Romei.

Cei trei istorici ardeleni, cel dintăiu un blând și bătrânesc povestitor, al doilea un înfocat și supărăcios polemist, al treilea un cum-pătat critic, cunoșteau foarte bine istoriografia română anterioară. Cel mai erudit dintre dâșii, Șincai, care stătea în corespondență cu

învățați străini ce se ocupau de istoria noastră, ca Eder, Katona, Kovachich, Engel, a excerptat pentru «cronica» sa, o lucrare greoaie ca formă dar onestă în fond, cele mai bogate izvoare vechi și moderne, naționale și străine, editate și ineditate. Această cronică se ocupă de toți Românii și pune istoria lor în legătură cu a popoarelor învecinate. Scrisă în condițiuni foarte modeste, în cursul unei vieți pline de privațiuni și de desamăgiri, ea este și astăzi un monument vrednic de admirația și recunoștința noastră. În timpul său, n'a fost întrecută decât de opera lui Engel, un învățat cu o cultură mai întinsă, cu o pregătire științifică mai sistematică și, pe deasupra, lucrând în condiții mult mai prielnice decât Șincai.

Dacă însă știința istorică a profitat și profită încă mai mult de opera conștiințioasă a lui Engel (1804), cultura națională a profitat mai mult de opera entuziastă a lui Șincai și a tovarășilor săi de luptă, în special a lui Petru Maior (Istoria pentru începutul Românilor, 1812). Aceștia au fost cei dintâi cari au repetat, pe toate tonurile, Românilor că ei trebuie să fie mândri de originea lor romană și de limba lor pur latină; că ei sunt cei mai vechi locuitori ai pământurilor pe care acum le stăpânesc alții și pe care ei nu le-au părăsit niciodată; că la venirea Ungurilor ei aveau ducate autonome; că ei au dat o dinastie Bulgarilor și o nobilime puternică Ungurilor; că ei au apărat creștinătatea împotriva Turcilor. Dâșii au fost cei dintâi cari au cerut cu stăruință lepădarea scrierii chirilice și au înlesnit prin aceasta apropierea noastră de cultura apuseană. Dâșii sunt precursorii renașterii intelectuale ce se ivește în principate cu o jumătate de secol mai târziu.

Activitatea literară a istoricilor din Ardeal a fost cu totul izolată de literatura contemporană din principate. «Prin relațiile dintre autori însă, zice d-l Iorga, prin legăturile de tot felul cu Ardealul sudic, prin trimeterea spre tipar a cărților la Buda, cum făceau pentru traducerile sale Alexandru Beldiman, prin calendare și publicațiuni periodice, se făcù strămutarea ideilor nouă în principate, înainte de coborîrea din Ardeal a celor dintâi apostoli, înainte de întemeierea primelor școli naționale în Moldova și Țara Românească». Naum Râmniceanu,

Ardelean de origine, și Zilot Românul, ultimul cronicar al Țerii Românești, sunt o dovadă despre aceasta; cel din urmă petrecuse, înainte de a scrie, multă vreme la Brașov.

Odată cu epoca de renaștere a principatelor, cam pe la jumătatea secolului trecut, începe o nouă eră în istoriografia română, aceea a publicării izvoarelor, atât a celor narative cât și a celor documentare. Aceste din urmă nu fusese întrebuințate decât în foarte rare cazuri de cronicari și de istorici; valoarea lor rămăsese aproape necunoscută. «*Arhiva românească*» a lui Mihail Kogălniceanu a dat semnalul acestei noi mișcări. El, care își făcuse educația în Berlin, unde spiritul istoric pătrunsese în toate manifestările activității literare și științifice, încercase încă foarte de tânăr, la 1837, să expună istoria Românilor în «*Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*», ținându-se de cel mai bun izvor ce putea să aibă la îndemână, de Engel, a cărui operă rămăsese necunoscută în principate. În cuvântul de introducere al Arhivei românești, înființată la 1841, Kogălniceanu arată că încrederea într'un viitor mai bun n'o poate câștiga un popor prin nimic mai ușor decât prin studiul trecutului său, că viața națională literară și artistică nu e posibilă fără o istorie națională. «Să ne ținem mai ales de cele trecute», zicea el, «să ne ținem de obiceiurile strămoșești, să ne ținem de limba, de istoria noastră; — istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpitanie». În acelaș timp recunoștea Kogălniceanu importanța publicării cronicelor Valahiei și Moldovei și a documentelor, care ar trebui culese din arhivele naționale și străine. Desideratul întâiu l-a împlinit el însuș tipărind la Iași, între 1845—52, cele trei volume de *Letopisețe ale Moldovei*, cartea fundamentală de atunci încoace pentru istoria acestei țeri. În aceeaș vreme (1845—47) eșia la București prima revistă istorică a Românilor, «*Magazinul istoric pentru Dacia*», în care se publicau letopisețele Țerii Românești. Bălcescu, care eră sufletul acestei întreprinderi și care cu doi ani mai nainte tipărise prima parte a studiului său despre «Puterea armată și arta militară la Români», a dat Magazinului un program științific care se

rezuma în cuvintele că istoria română trebuie «să ne arate pe poporul român cu instituțiile, ideile, sentimentele și obiceiurile lui în deosebite veacuri»; clădirea ei trebuie să fie întemeiată pe «izvoare originale». Pentru istoria armatei — un studiu ce a rămas neîntrecut și până astăzi — el utilizase documente inedite din arhiva statului, care fusese întemeiată pe vremea Regulamentului organic din vechea arhivă a mitropoliei. Colaboratorul său Laurian, stăpânit cu totul de exagerările școalei ardelenne, se ocupă mai mult cu inscripțiile romane din Dacia; latinismul îl fermecase într'atâta, încât din cele trei volume de istoria Românilor eșite la 1853 două conțineau istoria Romei și a Bizanțului și numai al treilea se ocupa cu istoria propriu zis română.

Mai bine înarmat cu metoda științifică modernă decât Laurian și Bălcescu, deși mai puțin talentat decât acest din urmă, A. Papiu Ilarian, care făcuse studii de drept și de istorie la Viena și la Berlin, care adunase din arhivele de stat ale acestor două orașe și din arhiva conților Działyński din Kórnik documente referitoare la istoria lui Petru Rareș și a lui Mihai Viteazul și care avuse fericirea să intre în legături de aproape cu istoricul imperiului otoman Zinkeisen, venind în Țara Românească, înființă la 1862 „*Tezaurul de monumente istorice pentru România*“, din care au eșit până la 1864 numai trei volume. Deși într'insul nu se cuprind decât izvoare narative și reproduceri de tipărituri vechi străine, «Tezaurul» este, din punctul de vedere al metodei și al îngrijirii cu care a fost tipărit, cea dintâiu publicație românească de izvoare la nivelul istoriografiei apusene. Ceea ce distinge însă notițele și lucrările proprii ale lui Papiu, mici și puține la număr, este sobrietatea expunerii și iubirea sinceră a adevărului istoric.

În anul în care se încheie Tezaurul lui Papiu Ilarian începe să apară „*Arhiva istorică a României*“ a d-lui B. P. Hasdeu. D-sa aduceă ceva cu totul nou în istoriografia noastră: cunoașterea izvoarelor slave, atât a celor interne cât și a celor externe, și puțința de a utiliza pentru istoria română literatura acelor popoare slave cu care noi am avut un contact mai îndelungat, cum au fost Bulga-

rii, Poloniei și Rusii. Superioritatea aceasta imensă față de predecesorii săi a arătat-o d-l Hasdeu în prima sa monografie mai importantă și în acelaș timp în prima monografie istorică română bazată pe un studiu întins al izvoarelor, în «Ioan Vodă cel Cumplit» (1865), operă dealtmintrelea cu tendințe prea pronunțate.

Acte interne românești în limba slavă (hrisoave și porunci domnești) publicase cu vre-o douăzeci de ani înaintea d-lui Hasdeu Venelin (1840), un spirit înrudit prin educație și tendințe cu al d-sale, un luptător al renașterii vecinilor noștri dela sudul Dunării, care vrând să scoată la lumină niște monumente istorice în limba bulgară, ne-a deschis întâiu de toate nouă ochii asupra unei comori de izvoare ce rămăsese până la dânsul ascunsă. Acte interne publicase și Codrescu în «Uricariul», care apărea intermitent dela 1852 la Iași, și Wickenhauser, care în 1862 tipărise la Viena colecția de documente a mănăstirii Moldovița. Pe când însă Venelin, un autodidact și un scriitor romantic, publicase actele din arhiva mitropoliei de București fără stricta fidelitate diplomatică, pe când Codrescu, un amator incult, le tipăriă fără nici o alegere și fără discernământ critic, iar Wickenhauser le dădea numai în traduceri nemțești prea libere, d-l Hasdeu ne-a dat în primul și al doilea volum al «Arhivei» o culegere aleasă din documentele cele mai însemnate ce le găsisese în arhivele statului și în publicațiuni străine: aci fiecare bucată își are importanța sa deosebită, fiecare text este dat în original și în traducere, cu multă exactitate și cu excelente regește. «Arhiva» d-lui Hasdeu este o operă a cărei valoare va rămâne neștirbită.

Activitatea istorică ulterioară a d-lui Hasdeu, desfășurată în timp de aproape 40 de ani, a fost foarte bogată și roditoare în chestiuni de amănunte. În numeroasele reviste pe care le-a înființat, unele de scurtă durată, cum fusese cele patru dela Iași dintre anii 1858—59, altele mai durabile, cum au fost «Traian», «Columna lui Traian» și «Revista nouă», d-l Hasdeu a dat la lumină—scoțând totdeauna ce eră mai bun din recolta sa—o sumă de documente interne și o sumă de studii, care ating cele mai variate chestiuni de istorie veche ro-

mână. Dar după apariția «Istoriei critice a Românilor» (1872, ed. 2-a 1875), în care și-a rezumat cercetările asupra epocii celei mai vechi a țărilor române—cea geto-dacică—și asupra originii principatelor, d-sa s'a depărtat tot mai mult de studiile istorice, consacându-se filologiei române, în care, după Cipariu, și-a câștigat cele mai mari merite pentru cunoașterea limbei și literaturii noastre în sec. XVI—XVII. Operile capitale în această privință sunt «Cuvintele din bătrâni» (1878—79) și «Dicționarul limbei istorice și poporane a Românilor» (1887—93). Numai la încetarea acestuia în 1898, în studiul ce eră să serve de introducere la vol. IV și a rămas o monografie independentă asupra «întemeierii statului Țerii Românești (1230—1380)», d-l Hasdeu a revenit asupra ideilor din «Istoria critică», completându-le cu ce mai scrisese dela 1875 încoace și înălăturând ceea ce s'a scris de alții înainte și după această dată. «Istoria critică» e considerată de d-sa ca un punct de plecare pentru o nouă școală istorică; ea a rămas însă izolată.

Publicarea izvoarelor interne slavonești a făcut, după «Arhiva istorică» a d-lui Hasdeu, un pas înainte prin cele două monografii asupra episcopilor de Huși (1869) și Roman (1874—75) ale episcopului Melchisedec, un prelat ce și-a câștigat merite statornice și prin editarea vechilor inscripțiuni din mănăstirile și bisericile Moldovei și ale Bucovinei (1883 și 1885).

Pentru publicarea izvoarelor externe s'a deschis cea mai fecundă eră prin marea întreprindere a Academiei Române, a cărei bază a pus-o Eudoxiu Hurmuzaki prin documentele adunate într'un lung șir de ani în arhivele curții imperiale și ale ministerului de războiu din Viena. Ajunse, după moartea lui, în posesiunea statului nostru, aceste documente au început a fi publicate la 1876 în colecția numită «*Documente privitoare la istoria Românilor*», continuată de Academia Română până astăzi, când a ajuns la al 30-lea volum. În volumele II—VII a intrat întreg materialul lui Hurmuzaki, cuprinzând sec. XVI—XVIII. El a fost completat apoi cu bogatele rezultate ce le-a dat explorarea arhivelor din Roma, Veneția, Stockholm, Paris, din Galiția, din Rusia și din Polonia rusească, pre-

cum și cu documentele vechi (sec. XIII—XVI) din publicațiunile străine. Astfel colecția Hurmuzaki reprezintă astăzi cel mai bogat repertoriu de acte și documente referitoare la istoria politică a Românilor, din cele mai vechi timpuri și până la domniile regulamentare.

Activitatea Academiei nu s'a mărginit însă la aceasta. Încă dela 1869, Societatea Academică hotărîse publicarea *Operele lui Dimitrie Cantemir*, al căror prim volum îl constituie «*Descriptio Moldaviae*», editată în textul original latin la 1872 de Papiu Ilarian și al căror ultim volum, *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, în traducerea română a autorului, a apărut la 1902 sub îngrijirea d-lui Gr. G. Tocilescu. Răposatul V. A. Ureche a făcut ediția *Operele lui Miron Costin* și a publicat, după condicele domnești din arhivele statului, o mulțime de acte privitoare la istoria sec. XVIII și XIX, mai ales la epoca dela 1774—1821, din care își făcuse o specialitate în ultimii ani a vieții sale. Tot sub auspiciile Academiei a fost continuată marea colecție de «*Acte și documente relative la istoria renașterii României*», începută la 1885 de d-l D. Sturdza și ajunsă astăzi la al nouălea volum; al zecelea va cuprinde repertoriul și indicile documentelor.

Eră de așteptat ca, după publicarea atâtor izvoare nouă care schimbau în mare parte rezultatele câștigate până la 1876 și după adunarea unor materiale așa de bogate ca cele ce se găsesc în colecțiile de documente, corespondențe, manuscrise, monete și cărți vechi ale Academiei, să se încerce o nouă expunere a întregii istorii române. Documentele interne ce văzuse lumina zilei îndemneau și la studii de istorie culturală, pe care n'o atinsese din scriitorii anteriori decât Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei* și Bălcescu în *Puterea armată*.

Această expunere a încercat-o d-l A. D. Xenopol în cele șase volume ale «*Istoriei Românilor din Dacia Traiană*» (1888—93), completate la 1902 cu «*Istoria lui Cuza-Vodă*» în două volume. Deși mai puțin pregătit decât d-l Hasdeu prin științele ajutătoare ale istoriei române, necunoscând mai ales nici una din limbile slave, indispensabile pentru studiul independent al începuturilor poporului român și al istoriei interne a principatelor în sec. XIV—XVII, d-l Xenopol

a depus totuși în opera sa, începută cu mult curaj și continuată cu multă stăruință, o muncă însemnată. Multe din generalizările ei, bazate numai pe materialele publicate, s'au arătat însă în urmă premature.

Pentru epoca cea mai veche, până la consolidarea principatelor în sec. XIV, ele au fost înlocuite cu studiile temeinice ale d-lui D. Onciul, care s'a afirmat întâiaș dată la 1885 printr'o critică judicioasă și foarte amănunțită a «Teoriei lui Roesler» și care, neînțetând de a se ocupa de atunci încoace cu deosebită predilecție de începuturile poporului român și ale principatelor, și-a expus ideile sale în mai multe studii, mici ca întindere dar cuprinzătoare ca fond, pe care le-a rezumat în «Originile principatelor române» la 1899 și în «Românii în Dacia Traiană până la întemeierea principatelor (Chestiunea română)» la 1902.

Studiile din care d-l Onciul și-a făcut o specialitate principală sunt cele mai ingrate. Originile poporului nostru, asupra căruia știrile istorice mai precize încep abia cu sec. XIII, sunt învăluite într'un adânc întuneric. Cât timp nu se vor descoperi izvoare nouă — nădejdea noastră în această privință e foarte redusă — problema nu va face nici un progres simțitor, oricât de mult s'ar reveni asupra argumentelor scoase la iveală de cei ce s'au ocupat cu așa zisa «chestiune română». Până acum, la încercările de rezolvare a ei, argumentele logice au avut preponderanță asupra mărturiilor istorice. Pentru noi, ca și pentru istoricii străini cari s'au apropiat de această chestiune fără idei preconcepate și fără scopuri politice ascunse, continuitatea elementului român la stânga Dunării este un adevăr dela sine înțeles. Poporul român apare în cele dintâi mărturii ale istoriei ca un popor așezat din vechime și eminentemente agricol, deși păstoritul eră, pe lângă cultura pământului, a doua ocupație favorită a lui. La un popor puțin numeros și așezat în locuri, în fața cărora se deschideau întinsele, mănoasele și neocupatele câmpii ale șesului dunărean, această fază a dezvoltării sale economice eră fatală, în urma curățirii acestor locuri de barbarii asiatici. Studiul limbei, al toponimiei și al așezămintelor vechi ne arată, fără cea mai mică umbră de îndoială, că în țerile dela nordul Dunării

populația romanică a trăit neîntrerupt alături de Sloveni, din sec. VI—XII. E de nădăjduit că din aprofundarea epocelor cunoscute ale istoriei noastre vor eși mai de grabă oarecari lumini asupra epocii obscure, decât din interpretarea mai mult sau mai puțin capricioasă a celor câteva pasaje din scriitorii bizantini, sau din repetarea aceluiași argumente pro și contra, scoase din studiul limbei sau al izvoarelor dubioase anterioare secolului XIII.

În această direcție a lucrat cel mai fecund istoric al nostru de astăzi, d-l N. Iorga. Dela 1895 încoco, d-sa a dezvoltat o extraordinară activitate. Bun cunoscător al limbilor clasice și al celei neogrecești, stăpân pe toate limbile culte din apusul Europei și pe celelalte mijloace de investigare istorică, d-sa a explorat în curs de zece ani o mare parte din arhivele europene și a descoperit o sumă de izvoare nouă asupra istoriei române din sec. XIV—XIX; unite cu documentele interne adunate din arhive, din biblioteci și foarte multe dela particulari, aceste izvoare au intrat în cele trei volume de «Acte și fragmente», în volumele X, XI și XII din colecția Hurmuzaki, în cele șase volume ale Documentelor Cantacuzinilor și ale familiei Callimachi și în marea colecțiune de «Studii și documente», care în curând va ajunge la al zecelea volum. Ceea ce distinge edițiunile de izvoare ale d-lui Iorga față de cele anterioare, sunt notele bogate ce le însoțesc, atât de bogate încât adeseori ele devin niște adevărate monografii. Paralel cu aceste colecțiuni de izvoare, d-sa a studiat, fie în introducerile lor, fie în monografiile separate, epoce întregi din istoria română; sunt puține care să nu fi primit însemnate lămuriri prin cercotările sale. Un merit și-a câștigat d-sa și prin editarea câtorva cronici sau fragmente de cronici muntenești, în haosul cărora ne-a dat cea dintâiu orientare sigură prin mai multe studii și prin capitolele respective din «Istoria literaturii române în sec. XVIII», unde istoriografia acestui secol și cea anterioară e tratată complet și cu bogate amănunte. Activitatea de până acum a d-lui Iorga ne îndreptățește să așteptăm dela dânsul o nouă sinteză asupra istoriei române, care să rezume de astă dată toate rezultatele istoriografiei noastre până la începutul sec. XX.

II.

Domnilor colegi,

În istoriografie, ca în toate celelalte științe, fiecare epocă e supusă curentelor de idei contemporane. Astfel la noi, faza cea mai veche a ei, reprezentată în Moldova prin analele mănăstirești, în Țara Românească prin compilația lui Moxa, o putem numi faza *religioasă*: din istoria universală îi interesă pe Români în sec. XV și XVI, mai mult decât ori ce, certele religioase din Bizanț, iar izbânzile sau pierderile lor politice erau atribuite atotputerniciei lui Dumnezeu, care răsplătiă sau pedepsiă pe popor după faptele bune sau rele ale acelor, căroră eră incredințată soarta lui pământească. Trecând din mânilor călugărilor în ale boerilor sau în ale istoriografilor oficiali, istoriografia devine *politică*: interesul ei se concentrează în prima linie asupra întâmplărilor războinice și diplomatice, asupra schimbărilor ce se operau în stăpânirea țărilor, asupra luptelor de partide dintre boeri, singura clasă politică a țărilor noastre până la renașterea din secolul trecut. Această fază a istoriografiei noastre am putea-o numi și *provincială*, întru cât cronicarii în marea majoritate a cazurilor se ocupă fiecare numai de țara în care scriă. Când istoricii încep a se ocupa de soarta întregului popor român, când atenția lor începe a fi îndreptată nu numai asupra domnilor și boerilor, ci și asupra substratului pe care se bază edificiul politic al principatelor, istoriografia trece în faza *națională*. Astăzi ea tinde a deveni din ce în ce mai mult *sociologică*, fără să înceteze de a fi națională.

Ca să înțelegem și să explicăm cât mai bine trecutul unui popor — și acesta trebuie să fie scopul de căpetenie al orișicărei istoriografii moderne — nu este destul să cunoaștem schimbările superficiale ale domniilor, îngustarea sau mărirea granițelor politice, introducerea sau dispariția influențelor străine, care la noi, în mod cu totul greșit, au fost luate drept criteriu de clasificare a epocelor istorice, — nu este destul să cunoaștem șirul cronologic al evenimentelor sau șirul genealogic al dinastiilor, care nu poate fi nici el un criteriu

natural de împărțire în perioade. Evoluția istorică a unui popor poate fi înțeleasă numai prin factorii interni ce au provocat-o, deci prin studiul claselor sociale ce l-au constituit și al ideilor ce au stăpânit acțiunea lor.

Dacă aceasta este adevărat pentru celelalte popoare ale Europei, e cu atât mai adevărat pentru noi Români, a căror istorie nu se caracterizează atât prin mari schimbări politice, provocate de personalități istorice marcante, cât printr'o lentă evoluare a instituțiilor primitive. În niște state cu populație pur țărănească și cu o viață orășenească foarte restrânsă, se produce cu greu ceva însemnat pe terenul intelectual și instituțiile se schimbă foarte încet și pe nesimțite. Deaceea singura transformare radicală a vieții noastre politice și sociale s'a întâmplat abia în secolul trecut, prin adoptarea formelor constituționale ale statelor apusene, și e probabil că această transformare, cu tot progresul spiritului public în sensul ideilor liberale, nu s'ar fi putut face așa de repede, dacă situația politică internațională n'ar fi exercitat o influență puternică în favorul ei. Transformări de felul acesteia în istoria sec. XIV—XIX nu se cunosc.

Istoria noastră veche nu cunoaște nici individualități mari, cari să fi imprimat unei epoce sau unui secol anumite caractere. Vom fi, de sigur, totdeauna mândri de niște domni ca Mircea cel Bătrân sau Ștefan cel Mare, cari pentru noi incorporează ideea luptei pentru neam-târnat și a războiului sfânt contra păgânătății, dar nota personală a acestor eroi ai trecutului reese prea nelămurită din faptele ce știm că le-au săvârșit. Ea poate fi reconstruită mai ușor pentru un Petru Rareș sau un Mihai Viteazul, a căror viață e bogată în momente dramatice; dar domni de felul acestora au fost puțini. Deaceea, studiul istoriei române, făcut din punctul de vedere al personalităților istorice, e un câmp de cercetări ingrate.

Cu mult mai mare e satisfacția ce istoricul de azi găsește în studiul organizațiunii sociale, sau pentru a întrebuița un termen mai cuprinzător, al *culturii române*, nu numai fiindcă datele sunt aci mai pozitive — ele provin în primul rând din izvoare istorice directe și

obiective,—dar și fiindcă aceasta e partea cea mai puțin cunoscută din istoria noastră.

A studiază populația țărilor române din punctul de vedere etnografic și statistic, spre a ne putea da seamă de elementele constitutive ale naționalității noastre și a înțelege firea și pornirile ei; a studiază originea și organizarea satelor: modul lor de colonizare, de împărțire a pământurilor și de cultura acestora; a studiază gruparea lor în unități administrative mai mari, în cneziate, județe, ținuturi, și a defini atribuțiunile celor ce se aflau în fruntea acestor unități: ale cneșilor, judeților, staroștilor, pârcalabilor, ispravnicilor; a studiază originea și organizarea orașelor din punctul de vedere al populațiunii, al teritoriului și al administrațiunii lor, spre a putea distinge ce este împrumutat și ce este indigen în evoluția lor; a studiază sistemul de apărare al țărilor prin cetăți și prin organizarea lor militară; a studiază originea și transformățiunile marelui proprietăți teritoriale sau a nobilimii, care au determinat în parte și dezvoltarea politică a principatelor; a studiază natura puterii domnești și urmările ce au decurs din aceasta pentru politica externă și internă; a studiază condițiile economice ale diferitelor clase sociale și raporturile ce s'au stabilit între ele în cursul secolelor, pe baza acestor condiții; a studiază formele dreptului vechiu sau obiceiul pământului, în ale cărui minunate creațiuni se repercutează și idei moștenite dela Romani și instituții de-ale Europei medievale și obiceiuri de-ale popoarelor slave din prejur; a studiază dezvoltarea artelor și a literaturii și a căută să distingem ce este străin și ce este creațiune proprie în aceste trebuințe sentimentale și ocupații intelectuale ale strămoșilor noștri, a căută, cu alte cuvinte, să pătrundem în sufletul lor, care se zugrăvește și prin felul de receptivitate a formelor străine și prin produsele creațiunii proprii; — a studiază toate aceste și alte manifestări ale spiritului românesc din trecut, este, credem, cu mult mai interesant decât cunoașterea rășboaelor, a intrigilor de curte, a rivalităților de partide, a intervențiilor străine, de care sunt prea pline expunerile de până acum ale istoriei române.

Se înțelege că aceste două sorii de cercetări, ale istoriei externe și a celei interne, nu se exclud una pe alta; istoriografia română trebuie să caute a stabili și de aci înainte, cu cât mai multă precizie, datele și șirul evenimentelor politice, și pentru timpurile mai vechi este încă mult de făcut în această privință. O sumă de date din istoria noastră veche sunt încă nesigure și o sumă de materiale din arhivele străine sunt încă neexplorate. Dar nu în această direcție trebuie îndreptată cu deosebire activitatea istorică a generațiunii actuale și a celei viitoare, ci spre studiul culturii române.

Valoarea istorică a poporului nostru, în concertul celorlalte popoare europene, va fi măsurată după *originalitatea*, mai mare sau mai mică, a *culturii sale din trecut*, căci cea actuală, de importanță străină, n'a avut încă vremea să devie originală. Dacă aceea ne-a fost tăgăduită de știința istorică străină, cauza este că ea n'a fost studiată în destul nici de noi. Ba tocmai partea cea mai originală a ei, aceea unde contopirea elementelor primordiale romane cu cele slave suprapuse a dat rezultate nouă, unice în felul lor în istoria universală, a fost contestată până mai deunăzi de chiar istoricii noștri naționali. Și cu toate acestea, pentru omul neprecupat de prejudeții, influența elementului slav la formarea naționalității noastre este așa de evidentă, încât putem zice, fără exagerare, că nici nu poate fi vorba de popor român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinașă romană în cursul sec. VI—X.

Dar, pentru ca cercetările de istoria culturii române să poată da rezultate trainice, se impune, înainte de toate, o publicare întinsă a *documentelor interne*. Între popoarele din orientul ortodox al Europei, noi Românii am avut norocul de a ne fi păstrat cele mai bogate mărturii documentare ale trecutului. Pe când vecinii noștri din sud, Bulgarii, nu pot arăta astăzi nici zece diplome de-ale țarilor lor, iar Sârbii, abstracție făcând de Raguza, își numără documentele regilor sau principilor cu câteva zecimi, noi avem, începând cu sec. XIV, mii de diplome domnești și nenumărate acte private. E adevărat că cele din sec. XIV și XV sunt relativ puține; din sec. XVI încoace avem însă atât de multe, încât se pot urmări în ele toate

manifestațiile vieții interne românești, căci ceea ce eră în sec. XVI eră și în secolele imediat anterioare.

Colecțiile de până acum sunt însă cu totul nesuficiente, și din punctul de vedere al cantității materialului și din punctul de vedere al modului cum au fost editate. Documentele împrăștiate prin reviste și alte publicațiuni trebuiesc adunate la un loc, textele lor trebuiesc colționate din nou cu originalele, datele lor trebuiesc controlate cu noile rezultate ale studiilor cronologice, și mai presus de toate, ele trebuiesc completate cu numeroasele documente inedite ce zac în arhivele statului, în biblioteca Academiei și în colecțiile particulare. La editarea lor trebuie să se aplice metodele severe de critică ce s'au introdus în diplomatica apuseană de pe la 1870 încoace, prin lucrările monumentale ale lui Sickel, Ficker, Delisle și alții și prin edițiile elevilor școalei «des chartes» din Paris, ale Academiilor din Berlin și München, ale Institutului de istorie austriacă din Viena. O astfel de ediție va pune niște baze solide și științelor ajutoare ale istoriei, care până acum au fost prea nesocotite la noi: *diplomatica*, *paleografia* și *sigilografia*. Pentru timpurile mai vechi, mai ales pentru sec. XIV—XV, studiul critic al particularităților interne și externe ale documentelor poate să clarifice multe chestiuni, nu numai de cronologie ci și de istoria așezămintelor vechi. O lucrare așa de mare — pentru care nu ne lipsesc forțele și pentru care universitățile noastre pregătesc tot mai mulți tineri destoinici — nu poate fi făcută decât cu sprijinul statului și sub auspiciile Academiei; ea va fi, alătura de colecția Hurmuzaki, al doilea titlu de glorie al acestei instituții.

Spre a invederă, pentru cei mai străini de această specialitate, însemnătatea documentelor interne pentru istoria constituțională, administrativă, economică și a dreptului vechiu, ar trebui să citez mai multe exemple, din care să se vadă cum izvoarele inedite lămuresc chestiunile considerate încă obscure sau nepuse în adevărata lor lumină. Dintr'o monografie asupra cnejilor români, pe care am avut onoarea a o ceti acum doi ani înaintea d-v., ați văzut cum străvechea instituție a cneziatului, pe care o cunoșteam numai din izvoa-

rele ungurești și din prea puține izvoare moldovenesti, se poate urmări în toate fazole ei și pe teritoriul Țerii Românești, unde ea nu eră mai de loc cunoscută. Și câte alte izvoare asupra acestei chestiuni nu vor fi stând ascunse în depozitele noastre de documente! Voiu atinge de astă dată alte două chestiuni, cărora, tot din insuficiența izvoarelor interne sau din nebăgarea lor în seamă, li s'a dat o soluție greșită.

Pornind dela un pasaj obscur al unui cronicar persan de pe la 1300, d-l Hasdeu a admis, în Istoria critică, că Românii din Oltenia erau organizați politicește, la venirea Tătarilor prin aceste părți, sub *un ban din dinastia Basarabilor*, acel «Bazaran-bam» pe care l-ar pomeni Fazel-Ullah Rașid. Lăsând deocamdată la o parte teoria discutabilă a unei dinastii a Basarabilor, indigenă sau venită de dincolo de Dunăre înainte de sec. XIII, — când cel dintâiu Basaraba documentat apare abiă la 1330 și numele nu devenise atunci un nume de dinastie, ci eră un simplu nume de persoană foarte obișnuit în părțile Țerii Românești, ale Banatului Timișan și ale Transilvaniei sudice, — tot ce știm din istoria vechiului drept constituțional al Românilor ne arată că un șef teritorial al acestora în sec. XII și la începutul sec. XIII nu putea să poarte titlul de *ban*. Bani nu găsim pe vremea aceea decât la Unguri, în Transilvania și în Timișana; la ei eră o funcțiune împrumutată dela Croați, pe cari îi cucerise la sfârșitul sec. XI și la cari ea se constată cel puțin din sec. X. Aceștia o luase, după unii, dela Avari, după alții, dela Perși. Șefii teritoriali ai Românilor se numiau cneji sau voevozi, cum se vede din diploma lui Bela IV dela 1247, din izvoarele ulterioare și din titulatura domnilor noștri, care cuprinde numai terminii «voevod și domn». «Bani» se numesc domnii Țerii Românești în mod trecător, cât timp ei stăpânesc, ca vasali ai regilor ungurești, banatul Severinului; cel dintâiu care poartă acest titlu e Vladislav și cel din urmă e Mihail, fiul lui Mircea. Titlul de ban este dar tot atât de accesoriu ca și titlul de «herțeg» în «herțeg de Făgăraș» sau «de Amlaș și Făgăraș». Domnul, care în teorie eră ban de Severin, înființează însă, pentru părțile românești ale Severinului, funcțiunea de ban; în documente ea se găsește în-

tâiasă dată la 1390 și 1391,—e «banul de Mehedinți» de mai târziu. Abia pe la sfârșitul sec. XV, când Severinul eră de mult în mâinile Ungurilor, și mai cu seamă la începutul sec. XVI, când el trece la Turci (1524), se ivește un «ban de Craiova», numit adeseori și «ban de Jiu». Craiova n'avusese până atunci nici o importanță, căci nu fusese nici cetate, n'avea nici organizație municipală și nu eră nici măcar un centru comercial. Importanța ei crește odată cu neamul Craioveștilor, ale cărui începuturi glorioase cad la sfârșitul sec. XV, a cărui putere se mărește însă în sec. XVI, când a dat mai mulți domni din sânul său. Un *banat al Craiovei* în sec. XIII este așa dar în contradicere cu toate izvoarele contemporane și cu logica evenimentelor ulterioare.

Încă un exemplu din istoria proprietății mari. Se știe că proprietățile cu drept de moștenire se numiau în Țara Românească «ocine» sau «moșii ohabnice», iar în Moldova «ocine» sau «urice». Înțelesul cuvântului «ocină» e bine cunoscut; ce înțeles aveau însă celelalte două cuvinte și ce cuprins juridic se ascundeă în dosul lor?

S'a crezut de mulți că «uric» se numia o proprietate, pentrucă eră dăruită sau confirmată de domn printr'un hrisov, căruia în Moldova i se ziceă și uric, de unde cuvântul «uricar» pentru cel ce îl scria. D-l Hasdeu a explicat cuvântul ca provenind din expresia «*уѣ рѣкѣ* = în mâni» ce s'ar găsi în documentul lui Roman dela 30 Martie 1392, în formula «am dat slugii noastre Ivanăș viteazul, pentru dreapta lui slujbă, trei sate pe Soret, lui *în mâni*, cu tot venitul în veci». Originalul acestui document are însă forma obișnuită «*уѣрникѣ*» (ДАЛА ЕСМѢ ЕМУ УѣРНИКѢ СО УѣСѢМѢ ДОХОДОМѢ Уѣ ВѣКѢ), care într'un alt document al lui Roman dela 18 Noemvrie 1393, trecut cu vederea de d-l Hasdeu, e scrisă «*уѣрюкѣ*». Această din urmă formă trădează și mai mult înrudirea cu prototipul unguresc örök (actual örök), cese pronunță în unele dialecte aproape örök și însemnă «moșie de veci, moșie cu drept nelimitat de moștenire, perpetuitas». Astfel un singur document nou—vor fi și altele de felul celui dela 1393—vine să elucideze o chestiune foarte importantă pentru studiul proprietății

boerești și ne dispensează de ipoteze care, oricât de ingenioase ar fi, nu pot să înlocuească faptele constatate în mod real.

Tot așa «*moșie ohabnică (ohavnică, ohamnică)*» s'a explicat ca moșie «patrimonială», moșie «de baștină» sau, după d-l Hasdeu, ca moșie «de hrană», întru cât cuvântul «ohabă» ar însemna «hrană, întrețin, subsistance» și ar veni din bulgărescul «ohap-, uhap-a mușcă, a mânca». Dar din studiul atent a o sumă de pasaje din documentele vechi muntenești — în Moldova acest termen eră necunoscut — se vede că «ohabnic» aveă înțelesul de «scutit» și că prin urmare «ohaba (slav. *охаба*)» eră la noi ceea ce în apus se chemă «*exemptio*», «*immunitas*». Moșie ohabnică eră așa dar o proprietate scutită de anumite dări și slujbe domnești, în deobște de toate afară de cea militară.

Explicările acestea, scoase din textele unor documente neutilizate încă sau nebagate în seamă, aruncă o lumină nouă asupra donațiilor perpetue și asupra immunității, două instituții comune țărilor noastre și celor apusene, în care feudalismul eră cu mult mai vechiu.

Aș puteă înmulți aceste exemple cu nenumărate cazuri din istoria dreptului vechiu sau din istoria economică și financiară; dar cei ce s'au ocupat cătuși de puțin cu acestea știu că au simțit totdeauna necesitatea de a se adresă la izvoarele inedite, spre a ajunge la concluziuni ceva mai trainice decât predecesorii lor. Nu voesc să abuzez dar prea mult de atenția d-v. și trec la a doua problemă actuală a istoriografiei noastre, la publicarea *izvoarelor narrative* ale istoriei.

Pentru acestea, dela ediția întâia a letopisetelor Moldovei de Kogălniceanu, s'a lucrat prea puțin. Fixarea exactă a textelor originale și a interpolațiilor posterioare, deosebirea părților proprii autorilor de cele împrumutate din izvoarele interne anterioare și din cele străine, nu s'a făcut încă în nici o ediție critică a cronicelor moldovenești, nici chiar în a lui Picot, care în privința comentariilor istorice este excelentă (1878). Abiă în timpul din urmă a în-cercat aceasta cu mult succes, pentru cronică muntenească a lui Constantin Căpitanul, d-l N. Iorga. Dar fără ediții de acestea, în-

trebuințarea cronicarilor poate să ducă, precum a arătat tot d-l Iorga în studiile sale asupra istoriografiei secolului al XVIII, la multe greșeli. Dacă s'ar fi întreprins mai de vreme o astfel de ediție a cronicelor, ar fi fost poate prematură; acum însă, când cea mai mare parte din manuscrisele lor sunt cunoscute și multe se află chiar în biblioteca Academiei noastre, e timpul să ne gândim la un „*corpus scriptorum*“ al istoriei noastre, lucrare ce ar reclama mulți ani de pregătire și nu s'ar putea face decât tot sub auspiciile Academiei. Ea ar trebui să cuprindă într'o primă serie toate anelele și cronicile naționale din sec. XV — XVIII, și într'o a doua serie cronicile și memoriile străine care se ocupă exclusiv cu țerile noastre. Deși unele din aceste din urmă sunt tipărite în colecțiunile de izvoare ale secolului trecut, d. p. în «Tezaurul» lui Papiu Ilarian, ele ar trebui totuși retipărite, cu comentarii amănunțite, ca să poată fi accesibile unui cerc cât mai mare de cetitori. Pildă pentru întreaga lucrare am putea lua dela «*Monumenta Germaniae historica*», a căror primă serie o formează «*Scriptorii*» («*Scriptores*»), unii editați chiar «*in usum scholarum*» și mulți în traducere germană, sub titlul colectiv «*Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*», ca ei să poată deveni un bun comun al națiunii, nu numai al învățaților.

Ca o a treia problemă, ceva mai îndepărtată, trebuie privită pregătirea unui „*corpus inscriptionum*“ al țerilor române, atât a celor în limba slavă cât și al celor românești și neogrecești. E adevărat că multe din ele sunt cunoscute; puține sunt însă publicate cu exactitatea minuțioasă ce o cere critica de astăzi dela o asemenea lucrare și foarte puține sunt comentate cu competența trebuincioasă. Dintre izvoarele istoriei noastre acestea sunt cele mai împrăștiate și cele mai greu de adunat; importanța lor constă mai ales în precizarea datelor cronologice din istoria domnilor și a celor biografice și genealogice din istoria boerilor și a celorlalți dignitari ai țerilor. Ele dau un material interesant și pentru studiul paleografiei și al artelor decorative.

În sfârșit, pentru o altă știință ajutătoare a istoriei, pentru *numismatică*, Academia Română posedă de mult o bogată colecție,

care și-așteaptă editorul; lucrarea lui e ușurată prin studiile pregătitoare descriptive ale d-lui D. Sturdza. Acestea trebuiesc completate prin studii metrologice, a căror însemnătate pentru istoria economică e de prisos s'o mai relevez aci.

Domnilor colegi,

S'a împlinit un pătrar de secol de când Academia Română a început să publice actele externe ale istoriei noastre și rezultatele acestei întreprinderi se simt pe fiecare zi în încercările recente ale istoriografiei. Va trece poate un alt pătrar de secol până când desideratele exprimate aci sau măcar o parte din ele vor fi realizate și până ce un istoric, stăpân pe enorma cantitate de fapte bine constatate, dotat cu puterea de combinațiune logică a lor și de reconstituire a trecutului, având talentul de expunere obiectivă și în acelaș timp artistică, va încerca să dea din nou poporului român o istorie, în care să se oglindească tot trecutul lui în adevărata sa lumină. Se vor face, de sigur, lucrări de generalizare și până atunci și va fi bine să se facă, căci după orice perioadă mai mare de publicare a izvoarelor e natural să urmeze o încercare de sinteză. Talentele puternice sunt îndemnate prin sêtea lor de creațiune să caute legăturile dintre faptele istorice chiar și atunci când amănuntele lipsesc; adeseori ei le găsesc, dar tot așa de des sunt expuși la greșeli. Obiectivitatea absolută în istorie e un ideal de care tindem a ne apropia neconștient, pe care nu-l vom atinge însă nici odată pe deplin, căci din lanțul întâmplărilor istorice vor lipsi totdeauna unele verigi, pe care nici mintea cea mai prudentă nu le va putea reconstitui exact. Această convingere mă face să consider deocamdată ca problemă mai actuală a istoriografiei noastre editarea diferitelor feluri de izvoare, decât expunerea istorică.

Cu aceasta nu voesc să contestez cătuși de puțin legitimitatea încercărilor de expunere. Oricând se vor face însă acestea, singura tendință a lor, ca a oricărei lucrări științifice, trebuie să fie tendința spre adevăr. Orice alt scop trebuie înlăturat. Tendințele gre-

șite ale secolului trecut, care își au explicarea în situația politică de atunci a poporului român și în prejudițiile școlii ardelenă, trebuiesc evitate pe viitor.

Statele române au avut, pe lângă epoce glorioase de luptă pentru existența lor și pentru apărarea creștinătății, și epoce de adâncă decădere politică și morală. Acoste păcate ale trecutului nu trebuiesc ascunse ori tăgăduite, acum după ce am avut tăria de a trece peste ele și a ne crea o poziție care ne dă posibilitatea de a le evita pe viitor. Corupția politică și administrativă din epoca fanariotă — cei drept, cu rădăcini mai vechi — trebuie s'o avem mereu în minte, ca să luăm îndemnul de a lupta împotriva corupției de astăzi, oricât de micșorată s'ar părea față de cea din trecut.

Dar în acelaș timp ne vom încălzi la auzul faptelor de vitejie și a cuceririlor pe terenul culturii intelectuale și artistice, de care cea mai înaltă dovadă ne-o dau însăși monumentele istoriografiei, ale cărei faze le-am schițat aci. Acei dintre noi cari se simt chemați să studieze și să povestească altora opera trecutului, au tot dreptul să fie mândri de predecesorii lor, pe care pot să-i continue astăzi în împrejurări mai prielnice. Ei găsesc, înainte de toate, un îndemn și un sprijin în Academia Română, care caută să unească silințele tuturor spre un ideal comun de cultură națională.

RASPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI IOAN BOGDAN

Domnilor colegi,

Se reînoesc cu încetul membri Academiei. Cei bătrâni, cari stau încă în picioare, privesc cu viu interes și bucurie aceste schimbări, constatând cum puteri tinere ieau firul lucrărilor și le dau un nou și puternic avânt. E și drept să ne simțim fericiți, când tineri erudiți, înarmați de râvnă, își devotează munca vieții cercetărilor științifice și ajută astfel ca întărirea și dezvoltarea neamului să fie asigurate.

Colegul nostru Bogdan, bine pregătit prin studii solide, a intrat în acest templu al științei, împins de o activitate neînteruptă și însuflețit de dragoste pentru țelul ce urmărim, de a ridica tot mai sus nivelul nostru cultural. D-l Bogdan a atras atențiunea Academiei în 1885, sunt acum douăzeci de ani, prin studiul său asupra «Coloniei Sarmisegetuzei». De atunci Analele Academiei au publicat diferite lucrări ale sale, — precum «Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva Curții imperiale din Viena», «Câteva manuscrise slavo-române din Biblioteca Imperială dela Viena», «Diploma Bârlădeană din 1134 și Principatul Bârladului», «Originea voevodatului la Români», «Despre Cnejii Români», «Un hrison al lui Mircea cel Bătrân din 10 Iunie 1415». — Aceste lucrări au fost completate prin studii slavone: «Însemnătatea studiilor slave pentru Români», «Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Ge-

schichtschreibung», «Românii și Bulgarii în raporturile lor culturale și politice». Lor au urmat publicări însemnate, ca: «Vechile cronice moldovenești până la Ureche», «Cronice inedite atin-gătoare de istoria Românilor, cu traduceri și adnotațiuni», precum și «Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească». Această din urmă publicațiune constituie, mai ales în a doua, a sa edițiune, o lucrare din cele mai bine alcătuite. În mod natural se leagă de aceste scrieri — «Vlad Țepeș și nara-țiunile germane și rusești asupra lui», «Luptele Românilor cu Turcii până la Mihai Viteazul» și «Cultura veche română».

Acest bun început a introdus în 1892 pe d-l Bogdan în Academia noastră ca membru corespondent în Secțiunea istorică, în facultatea de litere din București ca profesor de limba paleoslavă și ca director al Seminarului de limbile slavice. În 1903 domnul Bogdan a fost ales membru al Academiei în Secțiunea istorică. La 1900 d-sa a luat direcțiunea «Convorbirilor literare», care intrau în al treizeci și patrulea an al existenței lor.

Cu aceste antecedente, având la dispozițiune un material care crește neconținut, încurajat de o instituțiune unde predomină munca științifică, rostul unei vieți bogate și rodnice ușor se află și ușor se urmărește.

Țelul științelor este de a descoperi adevărul în diferitele lor direcțiuni, contribuind astfel ca omenirea să înainteze cu mai mare siguranță și cu mai mare iuțeală.

Istoria ocupă între științe un loc important, făcându-ne cunoscute fundamentele pe care e așezat traiul societăților și luminând calea care duce spre o temeinică înălțare.

Dacă istoria universală desfășură dinaintea noastră mersul ome-nirii, istoria specială a popoarelor și a statelor ne arată pozițiunea ce fiecare popor și stat ocupă în dezvoltarea generală a lumii.

Istoria națională se compune din multe și amănunte cercetări; dar ea nu este completă decât atunci când le reunește pe toate într'un singur mănunchiu, caracterizând diferitele epoce, legate și comparate cu activitatea generală a națiunilor. Această măsurătoare, trasă cu

atențiune, cu simț de adevăr și cu iubire de omenire, formează dreptarul înaintării sau retrogradării.

È necesar de a ținea seamă de petrele fundamentale, pe care se ridică clădirea socială a unui popor, spre a-i înțelege viața și a trage concluziuni. Cunoștința trecutului ne conduce a pricepe actualitatea; însă numai prin cunoștința prezentului putem intra în judecata trecutului și numai atunci lucrările noastre istorice pot fi luminate de o lumină clară și vie.

Desvoltarea neamului românesc prezintă în cursul ei două fapte mari care ne leagă într'un mod neîndoios de momente însemnate din istoria omenirii: fundarea provinciei romane a Daciei de Împăratul Traian și fundarea Regatului României de Regele Carol. Într-o aceste două evenimente zac luptele eroice, pe care le-au susținut Românii, numai pentru ca corabia lor să nu fie zdrobită de valurile furtunoase ce o încunjurau și o amenințau cu peirea.

Fundarea provinciei Daciei, cea mai depărtată de Roma din toate provinciile europene, eră o necesitate de prima ordine pentru siguranța imperiului despre răsărit. Începând cu Iuliu Cesar, mai mulți împărași au înaintat spre țara Dacilor, tăind în stâncile de pe malul drept al Dunării calea măreață, legată de Traian prin podul dela Severin de malul stâng al fluviului. Peste acest pod a dus Traian legiunile lui, unind temeinic noua provincie de părțile mai vechi ale împărăției sale. Dacii avusese legături culturale cu Elinii; dar, romanizați cu desăvârșire, ei au fost trași în puternica organizare politică a Romanilor, care a cuprins lumea multe secole, atât în timpul atotputernicei Romei cât și după căderea ei, și-și exercită încă și în timpurile noastre influența sa. De-abia acum s'au ivit semne că în statele moderne organizarea vieții economice ca și legislația popoarelor se înalță în direcțiuni diferite și superioare acelor din timpurile strămoșilor noștri, fără însă a perde de sub picioare fundamentele solide așezate de geniul roman.

Pentru a ne da seamă de pozițiunea Românilor în rostul omenirii, studiul vieții Romanilor este de prima necesitate și nu va fi nici odată inutil în tot cursul dezvoltării noastre. Nu putem deci prețui îndestul

cercetările istorice ale lui Petru Maior, Şincai și a urmașilor lor, cari au expus în mod limpede legătura dintre Români și Romani cu consecințele ei; și aceasta tocmai în timpul când Niebuhr se încercă a reclădi lumea romană, lucrare gigantică care a fost urmărită cu atâta succes până în zilele noastre de Mommsen. E cert că numai având o idee clară, preciză și reală de fundațiunea dela Dunăre a lui Traian, putem pricepe cum s'a putut formă poporul român cu necontestabilele lui aptitudini culturale și cu o putere de vitalitate remarcabilă, adânc întipărită în conștiința lui prin zicătoarea «Apa trece, petrele rămân».

După fundarea Daciei, cel mai însemnat fapt în dezvoltarea neamului românesc este fundarea Regatului României.

Curând după întemeerea ei, noua provincie a fost zguduită mai mulți secolii dearândul de migrațiunea popoarelor care năvăliau din răsărit asupra Europei, producând cea mai înfricoșată și mai întunecată încurcătură a omenirii, amenințată de a perde tot avutul cultural ce-l agonisise.

Neguri întunecoase au cuprins atunci țerile locuite de Români și zile grele au năvălit peste dânșii, având a susține luptele cele mai crâncene pentru a nu fi desliințați. Aceste timpuri au fost cele mai periculoase, căci se părea că poporul român își istovise puterea lui de rezistență. În acele timpuri puține zile senine au lucit peste neamul nostru și bărbații inimoși apar ca niște fenomene trecătoare, după care întunecimea nopții crește neconținut. Un secol și jumătate cele două Principate au fost considerate ca țeri fără trecut și fără viitor, ca țeri de cucerit și de împărțit. Românii își perduse orice însemnătate în lume: chiar originea lor etnică oră contestată și limba lor declarată ca o amestecătură a altor limbi.

În aceste momente critice pentru neamul românesc se desfășură un mare războiu, care a zguduit cu putere orientul european, și din acest războiu a eșit la neamuri poporul român, dovedind prin fapte că încă există și că are viitor. El s'a ridicat viguros — în contra necredinței multora în puterile lui de viață, în contra relei voinți și a invidiei altora, în contra curentelor din trecut, care neconținut puneau pedeci avântului lui puternic. Toate obstacolele au fost în-

vinse, până ce *prin noi înșine* am ajuns a fi Stat independent, a ne înălța la rangul de Regat, a ocupa în rândul statelor un loc respectat și a deveni în lume un factor de progres și de civilizațiune.

Numai prin studiul măririi și decadenții imperiului roman și a renașterii poporului român din zilele noastre, putem ajunge a înțelege cum ne-am născut și cum am crescut, ce am fost și ce suntem. Numai îmbrățișând amândouă epocile memorabile ale vieții poporului căruia aparținem, vom izbuti ca cercetările asupra istoriei românești să fie pătrunse în toate direcțiunile de acea cugetare armonică, care, lipsită de apucături fără rost, constată faptele luminoase, ca și faptele întunecoase, deschizând vederi noi spre viitor.

Astăzi cerul s'a înseninat și razele soarelui au început să încălzească și pe Români. Voind și putând, ei au reînviat, și ca dovadă a energiei lor au clădit și ei o cale, care străbate țeara de-alungul și duce la mare spre vechiul port al lui Ovid, trecând Dunărea pe un alt pod, care leagă de astă dată malul stâng al Dunării de o veche provincie romană de pe malul drept, unde au stat strajă neadormită legiunile neînvinse ale Romei.

Istoricii noștri să nu scape nici odată din vedere legătura dintre aceste două epoce, ca să putem odată descureca și lepădă relele ce mai plutesc din mizeriile timpurilor de răstriașe, încercându-ne încă în rostul renașterii noastre.

Între cele două epoce și-a așezat d-l Bogdan cercetările sale.

Examinând de aproape greutățile prin care poporul român a trecut și din care a eșit învingător, se va răspândi pretutindenea încă mai viu vestea, că în timpul Domniei Regelui Carol a reînviat la Dunărea de jos virtutea romană, și se va întări tot mai puternic în inimile noastre convicțiunea, că toate încercările de a slăbi închegarea reînviată și avântul luat sunt întâmplări trecătoare.

Fie dar binevenit în mijlocul nostru d-l Bogdan și să-i urăm cu toții să muncească mulți ani în serviciul neamului, cu judecată înțeleaptă, cu gândire cumpănită, cu conștiință neînviată, cu silinți neobosite și cu puteri neînfrante, ca să se bucure Academia de lucrările sale, luminoase pentru minte și întăritoare pentru suflet.

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
XXVIII.
PROGRESELE
ȘI
TENDINȚELE MEDICINEI MODERNE

DISCURS ROSTIT LA 10 (23) MARTIE 1906
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Prof. Dr. G. MARINESCU

CU RĂSPUNS DE

Prof. Dr. V. BABEȘ

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL ȘI ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1906.

15 57'

PROGRESELE

și

TENDINȚELE MEDICINEI MODERNE.

Domnilor Colegi.

Vă datoresc o mare onoare pentru care vă voi fi totdeauna recunoscător, căci este o onoare a fi primit titlul de membru al acestei înalte instituțiuni culturale; mi-ați dat în urmă prilejul de a aduce laude acelui ce fu pentru D-voastră un coleg eminent, iar pentru noi medicii un exemplu rar de om ce a adus în îndeplinirea datoriilor lui toată căldura și tot devotamentul sufletului; mi-ați oferit, în fine, ocazia de a schiță înaintea D-voastră, câteva pagini relative la progresele moderne ale celei mai umanitare dintre științe, ale medicinei. Pentru motive binecuvântate, această schiță nu poate fi decât în totul incompletă.

Este greu pentru mine a evocă în mintea D-voastră munca, viața și ființa Doctorului Felix, cu atât mai mult cu cât și voci mai autorizate decât a mea au făcut-o deja, vreau să vorbesc de discursurile ținute la înmormântarea ilustrului defunct de d-l Președinte al Academiei I. Kalinderu și de d-l Dr. Istrati. O voi face cu toate acestea cu simțul de pietate al elevului ce a pierdut pe unul din cei mai buni profesori ai săi, cu întristarea omului ce își dă bine seama de pierderea ireparabilă ce au suferit științele sanitare prin moartea bătrânului Felix, cu durerea Românului ce știe că țara a pierdut pe unul din demnii săi fii.

În timp de 40 de ani el a pus tot sufletul, toată mintea lui în serviciul patriei adoptive. El a fost unul din acei străini ce n'au pus în practică deviza «ubi bene, ibi patria». Imprejurările grave prin

cari a trecut și trece încă țara noastră, ne fac mai bine să pricepem dragostea de țară a D-rului Felix. Născut în 1832 în orașul Horschitz (Boemia) și venit în țară la 1858, Doctorul Felix a ocupat rând pe rând cele mai înalte posturi medicale. El a fost medic primar al Capitalei, profesor de igienă la școala de medicină și apoi la Facultatea de medicină, Director al serviciului sanitar superior dela 1892—1899. În aceasta din urmă calitate a organizat serviciul sanitar dându-i o nouă direcție. El a fost membru activ în adevăratul sens al cuvântului al tuturor societăților de unde se propovăduiește cultura neamului și iubirea de patrie, al Ateneului, al Societății geografice, și, în fine, al Academiei Române. Pretutindeni el a lăsat urme adânci de activitatea sa. Ca profesor de igienă el a făcut cu adevărat cursuri utile și interesante, el a fost profund cunoscător al științelor sanitare și în calitate de Director al serviciului sanitar al țării noastre, țară în care instabilitatea domină în toate, schimbarea de regim nu a adus după sine schimbarea Directorului serviciului sanitar. Numai când o infirmitate incurabilă i-a făcut grea sarcina lui, s'a retras din postul care l-a ocupat cu demnitate. Lucrările D-rului Felix, mai toate de igienă, nu vor fi analizate astăzi; mă voiu ocupa numai de unele din ele. În una din lucrările cele mai de seamă ale sale, Istoria Igienei în România, profesorul Felix a agitat problemele cele mai importante ale igienei. Mai întâiu el a arătat care e protecțiunea viitorilor copii înainte de concepțiune. Pe urmă analizează rând pe rând factorii ce influențează nașterile și numărul copiilor. Arată influența pe care o are recolta rea asupra căsătoriilor în țara românească, probează pe de altă parte că, dacă în orașe numărul căsătoriilor este mai mic decât la țară, aceasta se datorește numărului mai mare de căsătorii la străini și mai ales la Evrei. Comparând feconditatea Românilor și a Evreilor, constată că ea e mult mai mare la aceștia din urmă, ceea ce ar depinde de faptul că Evreicele se îngrijesc mai bine în lehzuzie decât creștinele.

Noua organizare a societății și în special crearea funcționarismului, a contribuit după D-r Felix a slăbi legăturile de familie, precum și aspirațiunile moderne ale familiei și teoriile socialiste la cari trebuie să se menționeze în special cartea lui Bebel: *Die Frau und der Sozialismus*.

Preocupăția însemnată a igienistilor în alte țeri și a D-rului Felix la noi, a fost degenerarea rassei precum și mijloacele de a o îmbunătăți; mai mulți autori Români ca Episcopescu, Obedenaru, Petrini-Galați,

C. Istrati D-rul Proca și în special profesorul Babeș s'au ocupat de degenerescența neamului românesc, fiecare aducând fapte și documente nouă.

Profesorul Felix a insistat asupra rolului însemnat pe care îl joacă răul traiu și sărăcia în degradarea neamului nostru, factori cari predispun organismul la boale, după ce i-a slăbit rezistența.

În numeroasele lui scrieri de igienă, profesorul Felix a dat o atenție deosebită populațiunii rurale; îmbrăcămintea rea a țăran-celor le predispoaze la boale și la sterilitate; țăranca însărcinată naște copilul slab din cauza traiului rece, nu poate produce lapte în cantitate suficientă, iar pe de altă parte, din cauza lucrărilor grele, sarcina se întrerupe iar copilul născut e neviabil. Evreii au natalitate mai mare ca Români, pentru că Evreica gravidă se poate abține de la munca mai grea și conservă copiii mai bine.

Din cauza numărului mare al deceselor la Români, excedentul nașterilor rămâne mic și chiar în multe comune, în timp de epidemie mai ales, decese le întrec nașterile. Cu cifre indiscutabile, profesorul Felix a confirmat o noțiune cunoscută, dar importantă, că mortalitatea copiilor fiind însemnată, de asemenea este și mortalitatea generală.

D-rul Felix a fost din cei mai înfocați apărători ai sănătății țăranelui, nici un alt medic ca el n'a studiat atât de adânc starea grea a țăranelui nostru, deși nu trebuie să trecem cu vederea studiile Prof. Manolescu și conferințele d-lui Prof. Babeș.

Numeroasele comunicări ale D-rului Felix în sânul Academiei, din care una postumă, probează activitatea lui neclintită până în momentul morții. Tratatul lui de Igienă publică și de poliție sanitară în 2 volume, numeroasele lui rapoarte generale asupra Igienii publice și asupra serviciului sanitar al orașului București; diferitele rapoarte, unele prezentate la congresele internaționale, precum și rapoartele anuale ale Serviciului sanitar, ce au încetat cu retragerea sa de la Direcția Sanitară, constituiesc o adevărată oglindă în care se reflectează munca și meritele D-rului Felix; el poate fi considerat ca aproape singurul igienist ce a avut Țara-Românească. În prelegerile de la Facultate, în conferințele publice ca și în comunicările de la Academie, el aduce aceeași dragoste pentru adevăr, fără ca în mod intempestiv să-l diformeze într'un fel sau în altul.

Domnilor Colegi,

Ceeace caracterizează medicina modernă este pe de o parte întrebuințarea de metode nouă, precize în studiul diferitelor boale, iar pe de alta cercetarea cauzelor cari le pricinuesc. Se cunosc cercetările bacteriologiei, știință creată de Pasteur și perfecționată de Koch, precum și aplicațiunile ei la chirurgie și medicină de Lister, de Behring și Roux, Ehrlich și Wassermann, și de d-l Babeș la noi. Pasteur, prin descoperirile lui nemuritoare, poate fi considerat ca cel mai mare binefăcător al omenirii. Boalele infecțioase, epidemiile și mortalitatea copiilor au scăzut în mod considerabil dela aplicațiunile datelor bacteriologice. Infecțiile puerperale, cari secerau fără milă atâtea femei lehuze, sunt foarte rare astăzi și se observă numai în acele localități unde domnește ignoranța și necurățenia, cum este la noi la țară, unde babele și femeile empirice asistă pe țărancele noastre.

Descoperirea diferitelor seruri, și în special a serului difteric, a deschis o nouă cale terapeutice boalelor infecțioase și complicațiunilor lor. Serul antidifteric a scăpat dela o moarte sigură atâtea copii, încât se poate afirmă că, dela aplicațiunea lui, longevitatea medie a rasei omenești a crescut.

Aplicațiunea antisepsiei și a asepsiei după principiul bacteriologic modern a adus servicii imense chirurgiei și medicinei. Grație desinfecțiunii mânilor și asepsiei câmpului operator, chirurgii de azi practică cu succes operațiunile cele mai temerare, asupra organelor celor mai importante, cu un succes la care nici n'ar fi îndrăznit să se gândească vreun operator acum 50 de ani. Desinfecția localelor, unde se află bolnavi, a desăvârșit și mai mult aceste fericite rezultate.

Un alt progres imens al terapeuticei moderne este întrebuințarea agenților naturali: aerul, lumina, căldura, electricitatea, apa și mișcarea în diferitele ei forme în tratamentul boalelor diferitelor aparate și organe și în special în tratamentul boalelor sistemului nervos. «Dacă omul s'ar nutri numai cu apă și cu aer, zicea Liebig, n'ar mai fi nici stăpâni, nici servitori, nici prieteni, nici dușmani, nici dragoste, nici ură, nici dreptate, nici nedreptate». Dar noi adăugăm că în timp îndelungat omul n'a știut să se folosească, nici de aer, nici de apă, nici de lumină, nici de atâtea bunuri pe cari natura i le-a dăruit atât de larg. Nu e nimic mai interesant decât întrebuințarea acestor agenți materiali. Această terapeutică modernă, sau Fizioterapie, nu va înlocui cu desăvârșire Farmacoterapie, sau tratamentul boalelor prin medicamente, dar o va reduce la justa ei

proporție. Când ne gândim că Hayem, profesor la Facultatea din Paris, a susținut că 50% din afecțiunile inflamatorii ale stomacului sunt datorite abuzului de medicamente, nu putem decât să salutăm cu încredere noua direcție a terapeuticeii moderne. În anul 1900 am făcut o călătorie prin Suedia și m'am oprit la stațiunea balneară numită Lysekil, spre a mă pune în curent cu metodele de tratament întrebuintate în Suedia. Spre marea mea mirare la început și spre marea mea mulțumire sufletească în urmă, aflai că în această stațiune importantă nu există o farmacie, deoarece toate boalele se tratează prin agenți fizici: gimnastica suedeză, hidroterapia, și electricitatea. Și nu fără întristare am cugetat la țara noastră, în care terapeutica medicamentoasă joacă rolul principal în tratamentul boalelor și la exploatarea sistematică întreprinsă de tot felul de farmaciști străini în numele libertății comerțului și cu concursul binevoitor al ignoranței și naivității noastre.

Să vedem acum binefacerile aerului și aplicațiunile lui la tratamentul diferitelor boale.

Cura permanentă de aer liber poate a se face ziua ca și noaptea, în toate climatele și în toate anotimpurile, cu condițiunea ca acela care o practică să se poată acomoda necesităților climaterice. În timp de iarnă, la țară ca și în orașe, pacientul va sta întins pe un scaun lung, în camera lui, cu ferestrele deschise cu totul, sau dacă are febră, culcat în pat. Camera va fi încălzită cu lemne sau cu un calorifer cu apă caldă; ferestrele nu se închid decât în caz de ploaie, de vânt puternic sau de ceață.

Pe litoralul mării Mediterane, cura de aer în timpul iernii poate a se face afară, cu condițiunea ca la apusul soarelui pacientul să intre în casă. În stațiunile de altitudine, cura de aer se face în galerii de sticle, expuse la sud și la adăpostul intemperiilor. În timpul verii această cură se poate face ori și unde, pacientul trebuie însă protejat de vânt și de soare; bolnavul, cum s'a zis, trebuie să vadă lumina soarelui, fără a li văzut de el.

S'a preconizat în timpii din urmă băile de aer, de lumină și de soare în artritism, obezitate, neurastenie, etc., conform adagiului «*levato sale, levatur morbus*». Băile de aer și de lumină, sau baia atmosferică de Rikli, consistă în expunerea suprafeței corpului la aer liber, ceea ce joacă în acest caz un rol predominant. Se evită căldura; temperatura medie nu va trece peste 18—20. Pacientul e îmbrăcat într'un costum de baie, merge cu picioarele goale și face diferite exerciții de gimnastică. Durata băii este de un sfert de oră.

Lumina este marele dispensator de energie și de viață pe globul nostru. Toate forțele ce există în jurul nostru nu sunt decât transformatori ai energiei venite din soare. Viața fără soare este imposibilă pe suprafața planetei noastre și, fără îndoială, în univers. Celebrul Tyndall a zis : Toate forțele pământului, toate manifestațiile vieții constituiesc modulațiuni sau variațiuni ale unei melodii cerești ce provine din soare. Iar Dante cugetă în acelaș mod : «Egli ch'e padre d'ogni mortabil vite». Și dacă vreodată soarele s'ar stinge, fără îndoială că pământul va fi un deșert funebru.

Dar lumina soarelui nu este cova simplu, căci analiza spectrală a arătat lui Newton că ea se descompune în colori fundamentale (violet, indigo, albastru, verde, galben, portocaliu, roșu). Dar dincolo de violet și dincoace de roșu intră și alte raze, raze actinice și raze calorice. Razele calorice sunt cele mai lungi, actinice cele mai scurte. Razele X, descoperite de Röntgen, aparțin acestor din urmă. Aceste diferite feluri de raze pot fi izolate sau asociate, după scopul pe care îl urmărim, iar modul întrebuițării lor constituie baza *Fototerapiei*. Natura de asemenea în oarecari condițiuni poate operă această izolare a diferitelor feluri de raze. Uneori pe munți înalți, aerul este uscat și răcoros, cu toate astea simțim foarte bine căldura soarelui, din cauză că toate radiațiile au străbătut stratul de aer ; dacă însă este umezeală în aer, ea oprește radiațiunile calorice și noi simțim un frig puternic. Cunoaștem de asemenea astăzi efectele razelor actinice ; ele determină eriteme, insolajii, fenomene ce erau altădată atribuite razelor calorice.

Experiențe precise au arătat acțiunea specială unor radiațiuni : lumina albă, când are oarecare intensitate, activează circulația, razele roșii și galbene au o acțiune mai puternică, pentrucă ele produc iperemia ; cele violete din contră încetinează circulația și chiar în aplicațiuni locale pot să facă să dispară iperemia în oarecare măsură. Lumina roșie este excitantă, după cum au constat frații Lumière dela Lyon ; în atelierelor lor de fotografie, luminate în roșu, lucrătorii deveniau nervoși, iritabili, iar lucrătoarele excitate și ele cântau prea mult. De aceea frații Lumière au fost nevoiți ca să le înlocuească prin sticle de altă culoare. În unele stări nervoase am constatat în adevăr că lumina roșie produce fenomene de excitație ce nu se observă în sticlele verzi sau albastre.

Ferré și Rafflegeau au utilizat aceste noțiuni în tratamentul oarecăror psicoze și nevroze. Astfel excitații sunt așezați în camere cu

sticle verzi sau albastre, iar bolnavii deprimați, melancolici, în camere cu sticle roșii.

Acțiunea asociată a razelor calorice, lumina și chimia, este tare și sedativă ; ea are o acțiune bactericidă care a fost pusă în evidență de la 1878 de Downe și confirmată de toți bacteriologii. Unii autori susțin însă că această proprietate bactericidă aparține în special razelor chimice. Aplicațiunile medicale ale acestor raze au fost făcute de Finsen, care a văzut, lucru foarte interesant, că razele chimice nu au o acțiune iritantă asupra pielii sănătoase, când razele calorice sunt interceptate; abia un erytem, uneori și câteva vezicule, dar nici odată cicatrice; ele nu distrug. Pe de altă parte, razele chimice străbat în adâncimea țesuturilor, când s'a gonit sângele ce nu permite decât pătrunderea razelor roșii. Pentru aceste considerațiuni razele chimice sunt superioare substanțelor caustice ce nu pătrund în profunzime și produc escare, și razelor X ce determină accidente serioase de aceeași ordine.

Aplicațiunile terapeutice ale luminii și ale căldurii radiante luminoase sub forma de băi de soare sau mai bine cu ajutorul aparatelor lui Dowsing au dat rezultate câte odată excelente în obezitate, diabet și alte turburări de nutriție ; în reumatismul cronic și în gută; în artritis se dă preferință acțiunii razelor calorice. Baia de lumină și de căldură cu aparatul lui Dowsing dă rezultate mai bune decât baia de vapori uscați.

Aplicațiunea luminii rece colorate a fost întrebuințată de Ferré și de mulți autori, printre cari fie permis a mă număra și pe mine, în afecțiunile sistemului nervos ; de Finsen în variolă.

Finsen a întrebuințat cu mare succes razele actinice concentrate în diferite afecțiuni microbiene ale pielii. În lupus vulgaris a obținut 97% de vindecări, ceea ce este enorm, și această cifră merită toată încrederea, căci acest Finsen, ridicat științei de curând, a tratat 600 de cazuri de această boală.

Razele lui Röntgen au fost întrebuințate în timpii din urmă pe o scară foarte întinsă în 3 mari grupuri de afecțiuni.

- 1) În dermatoze (eczema, cheloide, lupus cheloide, etc.).
- 2) În neoplasmale pielii și ale mucoasei, precum și la neoplasmale superficiale ale epidermului, ori care ar fi formula lor istologică.
- 3) În oarecari afecțiuni ale organelor hematopoetice, precum splină, ganglioni, măduvă osoasă, etc.

Pentru cancerle profunde, deși s'au obținut rezultate încurajatoare, totuși chestiunea e încă în discuție.

Trec acum la aplicațiunile medicale ale Radiului.

Becquerrell a constatat pentru prima dată că uraniul și sărurile lui sunt capabile să emită radiațiuni de natură complexă, compuse de raze asemănătoare cu razele catodice și razele X. Schmidt a găsit aceleași proprietăți în sărurile de Torium și Debierme în ale Actiniului; în sfârșit soții Curie în sărurile Poloniului și ale Radiului. Din momentul ce s'au descoperit proprietățile extraordinare ale radiului și ale corpurilor radioactive, învățații s'au ocupat cu chestiunea lor asupra țesuturilor vegetale și animale.

Îndată după aceea medicii au făcut aplicațiuni medicale.

Askinasi și Kaspari au studiat puterea bactericidă a radiului și ei au constatat că numai razele α posedă o asemenea proprietate. Pe urmă au urmat cercetările lui Danysz, ale lui Dixon Pfeifer și Friedberger, ale lui Scholtz și ale lui Goldberg. Acesta a văzut că razele radiului influențează creșterea bacterilor și omoară toți microbii. Razele α au acțiune bactericidă din cele mai intense și razele γ din cele mai mici.

Seldin a constatat, ca și mulți alții, că animalele mici și tinere supuse la radiație mor cu fenomene paralitice, fără ca să se constate leziuni demne de notat microscopice sau macroscopice.

El a verificat atrofia testiculelor descrisă de Schönberg și Friedberger în urma întrebuințării razelor α , și a dovedit că această atrofie se poate obține și cu ajutorul radiului.

Scholtz a constatat că azoospermia testiculară a razelor X, se obține și prin radiu. Câțiva autori văzuseră deja, că splina animalelor tratate prin radiu e mică. Se vede deci analogia de acțiune între razele X și radiu.

Goldberg, în urma cercetărilor sale, a ajuns la concluzia că razele radiului au o acțiune citologică asupra celulelor diferențiate atacându-le cromatina. Ele pot omori animalele mari, provoacă cromatoliza celulelor nervoase. Splina șoarecilor omoriți prin expunere la radiu prezintă leziuni de atrofie. Emanațiunile de radiu au influență cu deosebire asupra constituției sângelui și asupra epiteliului căilor respiratorii și sunt în stare a omori în chipul acesta chiar animale mai mari.

Tot acest autor a încercat să determine acțiunea radiului asupra diferiților fermenți: a supus timp de săptămâni la radiație câte 1cm. de suc pancreatic și stomacal, extras dela câni cu fistula lui Pawlow, după ce a determinat bogăția peptică a fermenților. El nu a găsit nici o deosebire în acțiunea peptică a sucului expus la radiație și a sucului de control.

Danlos a întrebuințat radiul în diferite dermatoze: lupus eritematos, leucoplazie, cancroide, cancer, cu succes variabil. El întrebuințe substanțe radioactive cu o activitate de 19.000 și mai târziu de 300.000. Aplicat pe pielea sănătoasă radiul produce după 5—15—20 zile o roșeață pasageră, pielea ia un aspect brun și cade și rămâne o ulceratie superficială cu secrețiune foarte abondentă, nedureroasă și foarte rebelă.

În lupusul tuberculos, Danlos pretinde că a avut rezultate excelente, când întinderea leziunilor nu eră mare. În leziunile întinse vindecarea e dificilă, din cauză că e necesar să înmulțim ședințele de radiație. Așezând substanța radioactivă în mijlocul unui placard întins de lupus în activitate, se vede după câteva săptămâni o cicatrice albă și vindecarea parțială se mănține mult timp fără tendință la recidivă. S'ar zice că radiul a dat cicatricii o imunitate, care o protege mai mulți ani contra recidivelor.

În lupusul eritematos rezultatele sunt mult mai rele, cicatricile sunt prinse foarte repede de procesul tuberculos.

Danlos a căpătat rezultate bune întrebuințând radiul cu o activitate de 300.000 în epiteliome mici perlate. În nervi mici vasculari, după aplicațiuni de o oră repetate la câte 3 săptămâni, Danlos a obținut cicatrici mici, albe, netede.

În leucoplazia dureroasă cu fisuri, limfangiome, epitelioma limbii, aplicațiunile de rادیu nu au dat rezultate apreciable, când leziunea eră întinsă.

Braunstein a încercat efectul unor substanțe făcute radioactive (apa și bismutul) în 8 cazuri de carcinom și sarcom. El introducea substanțele sau prin injecție subcutanată, sau prin pensulare sau pe cale bucală. În toate cazurile pretinde a fi avut rezultat bun. El găsește avantajii în această metodă: 1) deoarece nu se produc ulcerațiuni, 2) fiindcă se poate întrebuințe și în cazuri de tumori inaccesibile (cancer al esofagului și stomacului).

Plimmer a făcut cercetări asupra a 17 bolnavi cu carcinom al glandei mamale, al axilei sau buzei, întrebuințând 30 mlgr. bromur de rادیu. Durata radiațiunii a fost dela 5—40 minute, durata tratamentului 1—3 luni. Rezultatul nul. El crede că radiul ar avea acțiune numai asupra celulelor tinere, cari cresc repede; celulele bătrâne, înconjurate de țesut fibros nu ar fi influențate.

Lassar a întrebuințat tratamentul cu rادیu în tumorile heteroplastice ale pielii. Aplicațiunea timp de $\frac{1}{2}$ oră cu 1 mlgr. bromur de rادیu în o capsulă, mănținută cu bândițe de diachilon pe

tumoră, nu produce fenomene inflamatorii, nici necrotice. El a tratat în modul acesta melanome și canceroide ale nasului și limbii și a căpătat vindecări complete cu cicatrice turtite. E foarte important, după Lassar, ca tratamentul să fie sub imediata supraveghere a medicului.

Cutiile în cari se păstrează obișnuit radiul nu se pot întrebuința în tratamentul unor tumori inaccesibile, cum sunt cancerul esofagului, stomacului, rectului. În aceste cazuri Einhorn a imaginat capsule de sticlă, aluminiu sau cauciuc, cari fiind legate cu fir de mătase sunt înghițite de bolnav, dacă voim să producem acțiune asupra stomacului. Pentru tumorile esofagului și ale rectului, capsulele sunt adaptate la bugii și mănținute astfel. Acest mod de tratament nu a dat rezultate.

Strebel întrebuințează pentru tumorile mari următorul metod: substanța radioactivă e închisă într'un tub subțire de aluminiu și e introdusă astfel în tumoră cu ajutorul unui trocar.

Exner a tratat cu ajutorul unui tub de bromur de radium 6 cazuri de strictură carcinomatoasă a esofagului, introducând tubul cu o sondă esofagiană. În 3 cazuri el a obținut o dilatație suficientă.

Rehns la rândul lui afirmă că a tratat cu succes cazuri de epitelioma limbii în ședința de 20 minute cu 10 mlgr. bromur de radium pur.

Primele încercări de tratament ale unei afecțiuni nervoase cu ajutorul radiului au fost făcute de Foveau de Courmelles. Acesta a tratat un caz de nevralgie facială gravă, tratată prin elongație și apoi prin secțiunea nervului. După fiecare operațiune s'a produs o perioadă de liniște, dar durerile au reapărut. După o aplicare de 4 zile de radium de slabă intensitate, durerile nevralgice au dispărut cu desăvârșire.

Darier a tratat nevralgii orbitare, cefalalgii și dureri la ataxici cu radium, iar rezultatele, pe cari le-a obținut, au fost din cele mai satisfăcătoare. Prof. Raymond a observat aceeași acțiune sedativă a durerilor la ataxici; dacă întrebuință radiul, durerile dispăreau câte odată ca prin minune. Radiumul era aplicat în regiunile unde bolnavii indicau durerile și ele dispăreau uneori după câteva minute. Spre a evita o eroare datorită sugestiunii, Raymond a întrebuințat 2 tubi identici, unul cu radium și altul fără radium. Cu toate acestea Jules Rehns crede, că sugestiunea ar fi jucat un mare rol la bolnavii tratați de Darier și Raymond. Singurele efecte pozitive, cari totuș se văd la ataxici, ar fi redeșteptarea sensibilității

cutanate, pierdută la tabetici. Tratând mai mulți bolnavi ataxici cu radiu în momentul durerilor fulgurante, am putut constata o îmbunătățire simțitoare sau chiar disparițiunea durerilor.

Aceste dureri dispăreau uneori aproape instantaneu. În nevralgiile sciatiche rezultatul a fost mai puțin satisfăcător, poate din cauză că sciaticul e așezat mai profund, sau durata tratamentului nu a fost suficientă. Este greu pe de altă parte a depărtă cu deosebire efectul sugestiei, dar totuș s'ar putea afirma că radiul posedă proprietatea de a calma durerile ataxicilor precum și nevralgiile.

Medicii ca și chimiștii au constatat încă de mult că deseori apele cele mai puțin încărcate de săruri, cum sunt cele dela Plombières și Néris în Franța, au cu toate acestea proprietăți curative tot așa de însemnate ca și apele mineralizate. Acelaș lucru se poate spune și de Gastein și Willbad. De curând s'au găsit substanțe radioactive în apele dela Baden-Baden, Nauheim, Landeck și Karlsbad.

Prezența heliului în gazele ce ies din oarecari izvoare sau substanțe radioactive ale radiului, ne explică oarecari proprietăți ale acestor izvoare, pe cari nici medicii, nici chimiștii nu le puteau explica. Poate faptul acesta ne face să înțelegem, de ce apele minerale transportate departe își pierd proprietățile lor active, căci emanațiunea odată dispărută, nu mai rămâne spre a zice astfel decât cadavrul.

Fără îndoiala că și la noi trebuie să existe ape radioactive, după cum au arătat D-nii Hurmuzescu și Severin în apele dela Slănicul din Moldova.

În localitățile de altitudine foarte mare, cum e la Davos, aerul de asemenea are proprietăți radioactive. Jessen a putut cu această radioactivitate să împiedece creșterea bacteriilor, ca stafilococcus aureus, prodigiosus.

Bolnavii cari suferă de oarecare afecțiune nervoasă, ca isteria, neurastenia, boala lui Basedow se ameliorează în mod considerabil, sau chiar se vindecă în aceste localități.

Ar fi exagerat a admite că aceste efecte salutare se datoresc în total radioactivității aerului, dar totuș nu ne putem opri de a admite, că această radioactivitate a aerului joacă un rol însemnat în vindecarea boalelor de mai sus.

Activitatea nominalului vulcanic, cunoscut sub numele de Fango, e datorită în mare parte radioactivității lui. Aerul din pivnițele unde se păstrează Fango este foarte ionizat, iar conductibilitatea aerului extras din Fango e și mai mare. Nu e dar de mirare, ca acest

agent să dea un rezultat așa de frumos în afecțiunile reumatismale acute și cronice.

Un alt agent natural pe care medicina modernă îl întrebuințează cu succes în tratamentul diferitelor boale este mișcarea, iar științele la cari a dat naștere studiul ei sunt: Kineziterapia, Mecanoterapia și Masoterapia.

Aceste științe strâns unite între ele au ca bază 3 ordini de mișcări:

1) Mișcări active efectuate în mod voluntar de bolnav.

2) Mișcările cu rezistență, aceasta fiind produsă sau de medic, pe când pacientul sau omul bolnav execută o mișcare, sau de acesta din urmă pe când medicul face mișcarea.

3) Mișcările pasive efectuate de medic, fără ca pacientul să opue vreo rezistență. Masagiul aparține la această din urmă ordine de mișcări. Masagiul produce efecte directe, pur mecanice și efecte indirecte prin acțiuni reflexe. El lucrează asupra celor mai multe țesuturi și organe. Local el lucrează asupra edemurilor și exudatelor pe cari le face să se resoarbă, de unde urmează dispariția tumefacției, a rigidității periarticulare și a durerilor datorite compresiunii fibrelor nervoase. El lucrează în mod favorabil asupra mușchilor excitând contractilitatea lor și prin urmare împiedicând atrofia. În mod indirect masagiul regulează circulațiunea și prin urmare favorizează nutrițiunea. Schimbările nutritive sunt accelerate, după cum reiese din sporirea urinei și a ureei. În masagiul abdominal se întâlnesc aceste 2 moduri de acțiune, adică: prin acțiunea directă el excită fibra musculară atonă, prin acțiunea indirectă activează și regulează circulațiunea abdominală.

Cea mai mare parte din mișcările gimnasticii suedeze, creată de genialul Ling, se poate execută fără aparate; unele din ele însă, precum sunt acelea ce se întrebuințează în deviațiunile taliei, cer întrebuințarea aparatelor lui Zander. Cercetările principale de gimnastică suedeză sunt descompunerea mișcărilor, astfel încât numai unii muschi se contractă, cari au trebuința de a li tratați, și rezistența ce medicul sau pacientul opune mișcării de executat. În acest mod se poate măsura și gradul și durata acestei rezistențe. Un alt caracter diferențial de gimnastica franceză este importanța ce se dă mișcărilor pasive ce suprimă ori ce sfortare din partea bolnavului. Masagiul Kineziterapiei și Mecanoterapiei se întrebuințează cu succes în diferitele boale de nutrițiune și în special în boalele sistemului nervos.

În serviciul meu de boale nervoase din spitalul Pantelimon masagiul se face de un orb, care cu o abilitate rară execută diferitele timpuri ale masagiului, precum și oarecari forme de Kineziterapie.

Rezultatele Kineziterapiei în afecțiunile sistemului nervos și în special în Ataxie au întrecut toate așteptările noastre. Ataxia nu mai are acel prognostic fatal de altădată; ea nu mai înspăimântă pe bolnavi, de când Fränkel a aplicat la tratamentul ataxiei educațiunea coordinațiunii mișcărilor, coordinație turburată de boală. Se face reeducațiunea mișcărilor dezordonate la acești bolnavi, începând dela mișcările cele mai simple, până la cele mai grele și mai complicate. Aceste mișcări pe cari bolnavul le efectuează în pat la început cu ochii deschiși și mai târziu cu ochii închiși, apoi în stațiune și în mers până ce bolnavul încetul cu încetul câștigă cele mai multe mișcări pierdute. Pentru corijarea ataxiei membrilor superioare, de asemenea se învață bolnavul la început mișcări simple, combinate în urmă, pe cari le face cu degetele, mâinile, antebrațul, brațul, etc. Mai târziu el se îndeltnicește cu mișcări ce reprezintă adevărate jocuri de pacienți. Această metodă durează mai multe luni. Am introdus încă din 1897 în serviciul clinicii de boale nervoase tratamentul lui Fränkel și pot spune că în general nu există caz de Ataxie, care să nu se amelioreze prin acest tratament. Numai în cazuri de complicațiuni ca Tuberculoză, boale de cord grave, acest tratament nu este aplicabil, precum și în cazuri de artropatii și de orbire.

În diferitele ticuri facem uz de o variațiune a metodei precedente, consistând în imobilizarea mișcărilor în mod progresiv, la început 1—2—3 secunde, atât încât pacientul poate să stea fără a se obosi, până ce va sta foarte mult timp, chiar ore fără tic și în mișcări sistematice a regiunii atinse de tic.

În opoziție cu cura de mișcări de care am vorbit, este cura de *răpaos*, ce joacă un rol atât de mare în terapeutică modernă. Rezultatele acestei cure, ce se datorește lui Weir-Mitchell, consistă în disparițiunea fenomenelor de auto-intoxicație, datorită surmenajului (cefalie, insomnie, inapetență), în disparițiunea fenomenelor dureroase, mai cu seamă când acestea sunt legate de căderi vibrante, în disparițiunea multor turburări nervoase observate la neurastenici și în oarecari psicoze. În tuberculoza pulmonară repaosul joacă un rol preponderant, el regulează funcțiunea termică, face să dispară febra, surmenajul și împiedecă uzarea forțelor. La cura de repaos trebuie însă asociată cura de aer și supraalimentațiunea. Răpaosul

poate avea aceeași importanță în tratamentul Neurasteniei prin surmenaj, ca și în tratamentul tuberculozei.

În tratamentul unor afecțiuni nervoase și în special în al Neurasteniei și al Isteriei cura de repaos se însoțește de izolarea bolnavului. În general izolarea nu produce toate efectele sale salvatoare, decât numai când bolnavul este așezat într'un institut special, unde el nu primește nici o vizită dela părinți sau rude și amici, cari de obicei întrețin sau chiar exagerează starea morbidă. Când răpaosul și izolarea au produs dejă o ameliorare simțitoare a stării bolnavului, i se pot permite oarecari exerciții fizice ca plimbare în parc, bicicletă în mod modest și distracțiuni potrivite cu localul unde se află: desen, fotografie, oarecari jocuri cari produc o distracție salutară.

În afară de Isterie și Neurastenie grave, izolarea este un tratament eroic în tratamentul alcoolismului, morfinomaniei, etc.

Este inutil a se adauge că izolarea este obligatorie pentru alienați cu fenomene de excitație, melancolie acută, pentru cei cu delir de persecuție, pentru degenerați obsedați de idei de sinucidere, etc.

Medicina modernă a luat în considerațiune serioasă influența stării psihice asupra organismului bolnav.

Elementul sufletesc joacă un rol preponderent în geneza multor boale dinamice ale sistemului nervos. Reprezentația mintală, idea fizică, emotivitatea nu numai că creează aceste boale, dar le întrețin, le modifică și schimbă evoluția lor, după modul cum activitatea sufletului nostru este îndreptată. De acilea a născut o metodă de tratament veche ca și lumea, Psihoterapia, întrebuințată de sacerdoți în templele antice, dar studiată și aplicată, în mod științific, numai dela autorul școalei lui Charcot dela Salpêtrière și a celei de la Nancy, a lui Bernheim. Acest tratament e bazat pe relațiunea ce există între reparațiunea mintală și starea fizică. A cugetă însemnează a lucra, zice Taine, iar Bain susține că acțiunea este criteriul suprem al credinței. În acelaș senz se exprimă și Ribot: Reprezentația unei mișcări este o mișcare ce începe, o mișcare în stare născândă. Tot așa de semnificativă este cugetarea următoare a lui Stricker: Este imposibil unor persoane a avea reparațiunea mintală a unui cuvânt, fără ca să se petreacă în mușchii, ce servese la pronunțarea acestui cuvânt, o mișcare corespondentă. Putem cită aici pe Maudsley: Acțiunea specială musculară nu este numai exprimarea unei pasiuni, dar face chiar parte din această pasiune.

Psicologia și patologia nervoasă la rândul lor ne arată că idea poate să provoace o senzație. Göthe povestește că el putea să vadă înaintea ochilor un obiect cu toată intensitatea realității, atunci când se gândia la el. Am văzut la Paris pe celebrul calculator Inaudi, un calculator de forță ce făcea calculele cele mai complicate, prin aceea că vede înaintea lui ca pe o tablă cifrele cu cari lucră. Idea provoacă o secreție. Cine nu cunoaște influența ideii asupra producției lacrimilor, cine nu știe că vederea unei mâncări dorește aduce saliva în gură? Dar chiar pofta de mâncare este un fapt psihic, cum a arătat-o Pawlov în experiențele lui recente. Hipocrate cunoaște acum vreo 2.000 de ani influența ideii asupra digestiei.

Dar tot idea poate împiedeca o senzație. Astfel istericele ce suferă de Anorexie, adică de lipsa completă de poftă de mâncare, pot petrece zile și săptămâni fără a mânca aproape nimic. Succii nu postește îndelungat tot printr'un mecanism analog? Idea poate provoca o mișcare, cum o poate inhiba. Cazurile de mutism prin spaimă, sau de paralizii psihice, cum se spune, o probează. Charcot citează cazul unei mame ce voiește să lovească pe fiul, dar în momentul acela brațul i se paralizează. Prin idee însă se pot produce la unii indivizi predispuși fenomene mult mai complexe: astfel este schimbarea ritmului inimii, astfel este contractarea voluntară a pupilei, astfel este letargia și somnul isteric ce poate dura săptămâni și chiar luni, astfel este în fine moartea aparentă la Fakiri.

Dar dacă influența covârșitoare a sufletului asupra întregii noastre vieți este dovedită, este lesne de înțeles că tot prin idee vom putea da graiul celor muți din spaimă, celor paralizați din emoție. Grație psihoterapiei, vom da tonusul și curajul necesar celor descurajați.

Psihoterapia în boalele organice ale sistemului nervos a fost preconizată de Bernheim. Acest autor observă cu drept cuvânt că ori ce boală organică se însoțește de turburări nervoase secundare, ce constituiesc un fel de răsunset al boalei organice. Ele sunt datorite preocupărilor morale, turburărilor de nutriție, toxemiilor și asupra lor psihoterapia poate avea o bună influență. Psihoterapia ridică forțele, reînșteaptă apetitul, combate insomnia. Dar terapia psihică poate să aibă înrăurire chiar asupra turburărilor funcțiilor provocate de organul bolnav, căci cum a arătat Bernheim, câmpul turburărilor funcționale întrece deseori cu mult câmpul leziunii organice. Se știe că una și aceeași leziune, cel puțin în aparență poate provoca la un bolnav o durere vie, la alții moderată și la alții nulă. Se știe, pe de altă parte, că isteria se asociază nu tocmai rar

cu diferitele boale organice. Psicoterapia este în stare de a modifica, de a vindeca aceste fenomene adăugate. Ea va face să dispară prin organul medicului durerea, teama, spaima și alte turburări morbide. Prescripțiunea unei porțiuni, unei fricțiuni va materializa, spre a zice astfel, acțiunea sugestiunii.

Se vede dar că psihoterapia este o metodă însemnată de tratament; în unele boale sine materia ea este suverană și rezultatele ei sunt, spre a zice astfel, miraculoase; patogenia acestor boale fiind de ordine psihică, de asemenea și tratamentul trebuie să fie de acelaș fel. Este evident că această metodă de tratament nu trebuie lăsată în mâna șarlatanilor sau a empiricilor ce abuzează de credulitatea bolnavilor.

Opoterapia sau organoterapia este o metodă de terapeutică recentă, deși originile ei se pierd în noaptea timpurilor. Ea consistă în întrebuințarea de sucuri extrase din glande, din parenchim sau din țesuturi de proveniență animală spre a combate fenomenele morbide produse de turburările sau insuficiența organelor sau țesuturilor corespondente ale omului, sau încă spre a suplini organele ce funcționează în mod sinergic. Din timpurile cele mai depărtate popoarele sălbatice mâncau oarecari organe zise nobile (inimă, creier) ale animalelor omorite la vânătoare sau chiar ale oamenilor omoriți în luptă spre a-și apropia calitățile pe cari ei le atribuiau acestor organe. Se cunoaște obiceiul ce există în mai multe țeri ca Cloroticele să bea sânge de bou, iar cei cu piatră la ficat să bea fierea dela acelaș animal; el e bazat tocmai pe tradițiunea veche de care vorbirăm, adică că boala unui organ suferind la om trebuie tratată prin organul corespondent dela omul sănătos. Această metodă primitivă de tratament a primit o bază experimentală în urma cercetărilor lui Cl. Bernard, Schiff și mai cu seamă ale lui Brown Séquard asupra secrețiunilor interne. Acest din urmă autor a arătat că nu numai glandele închise, dar chiar și glandele cu un canal secretoriu, elaborează și trimit în sânge substanțe ce joacă un rol însemnat în schimburile nutritive; iar alterațiunea, insuficiența sau absența acestor substanțe determină fenomene de intoxicație sau turburări organice. Trebuie dar ca în aceste cazuri să înlocuim aceea ce lipsește prin organe sau substanțe de acelaș fel, adică sau administrăm bolnavului organul însuș dela un animal sănătos sau un extract sau materia lui activă. Fiziologia nu ne dă explicațiuni aprofundate asupra secrețiunilor interne, de aceea și cunoștințele

noastre asupra modului de acțiune a organelor întrebuințate în scop terapeutic sunt insuficiente.

În ori ce caz nu există nici o îndoială că trebuie să ținem seamă de felul speciei animalelor dela cari luăm organele și de forma sub care administrăm aceste organe. Cu siguranță fiecare organ, fiecare țesut varsă în sânge, în afară de produse de desintegrație, și altele necesare pentru trofismul general al organismului. Dar importanța acestei secrețiuni depinde de rolul fiziologic al fiecărui organ și de sinergiile lui funcționale. Sunt organe al căror coeficient dă naștere la turburări nutritive considerabile. Rolul secrețiunii interne a acestui organ este indiscutabil, astfel este în prima linie corpul tiroid, ficatul, timusul, corpul pituitar. Nu tot astfel este cu țesutul muscular, nervos, cu prostrata, pulmonii, etc., a căror secrețiune internă nu pare a avea un rol atât de important, sau mai bine zis atât de evident ca acela al organelor precedente. Ori cum ar fi, trebuie admis în starea actuală a cunoștințelor noastre că fiecare organ, fiecare țesut produce o secrețiune internă, ce menține echilibrul nutritiv, că între unele organe există o sinergie funcțională, iar între altele un antagonism.

Forma sub care se administrează agenții opoterapeutici este următoarea :

1) Grefa subcutanată sau intraperitoneală a glandelor sau a țesuturilor proaspete dela animale vii sau sacrificate de curând, mai cu seamă când digestia modifică această acțiune. 2) Injecțiile intravenoase, intraperitoneale și mai cu seamă subcutanate de extracte, în cazuri unde sucii sunt alterați de fermenți digestivi. Acest mod de tratament a fost întrebuințat mai cu seamă de Brown-Séquard. 3) Ingestia organului proaspăt sau conservat sau a principiilor active prin gură sau pe cale rectală.

Sunt puține medicațiuni cunoscute, cari să dea rezultate atât de salutare ca opoterapia tiroidiană în diferitele forme clinice dependente de insuficiența glandei tiroide. Să luăm de ex. Mixedemul, maladie mai frecventă la femeile tinere și la copii. Bolnavii atinși de această afecțiune prezintă un aspect cu totul special: fața și pleoapele sunt tumefiate, figura e rotundă ca o lună plină, fața dorsală a mâinii este de asemenea umflată, există apatie intelectuală, iar la copii o întârziere în dezvoltarea oaselor și a părului, a inteligenței. Temperatura e scăzută. După administrarea corpului tiroid tabloul acesta se schimbă în mod complet. Copiii cresc, părul se dezvoltă, inteligența se deșteaptă, nu mai sunt apatici, pielea se

desumflă și figura ica aspectul normal. Este o adevărată reinviere a organismului.

Spre a reveni la secrețiunea internă a glandei tiroide și la opoterapie, trebuie să reamintesc că lângă acest organ se află situată o altă glandă mult mai mică, glandulele paratiroide, descoperite de Sandstrom și de Gley. Cercetările lui Moussu, Kohn, Verdun, Cristian, Vassale și Generali, Jeandelize, Biedl au probat că aceste din urmă au o funcție cu totul deosebită de aceea a corpului tiroid, adică că glanda tiroidă este un organ trofic prin excelență, iar glandulele paratiroide prezidă la exercițiul normal al mobilității. Într'adevăr, leziunile acestor glandule se însoțesc de turburări de motilitate, printre cari cele mai cunoscute sunt Tetania, Eclampsia, etc.

Am putut de curând să aduc o probă foarte doveditoare pentru această opinie. Unei fete de 18 ani, ce suferia de Tetanie clasică, prezentând prin urmare contractura extremităților, i-am administrat emulsie glicerinată de glanda paratiroidă de bou și rezultatul a fost splendid. Subt influența acestui tratament accesele de Tetanie au dispărut, dar fapt mai interesant, și semnele fizice ce caracterizează această boală (semmul lui Trousseau, lui Chvostek și Hoffmann) au dispărut de asemenea. Țin să adaug că un autor italian, D-r Vassale, aproape în acelaș caz ca al meu a ajuns la acelaș rezultat. Thymus, un alt organ ce pare a avea o corelație fiziologică cu corpul tiroid, după cum rezultă chiar din analogia de compoziție chimică a extractelor acestor 2 organe, ce conțin compuși iodați, a fost întrebuințat în cloroză, anemie, leucemice și mai cu seamă în gură, unde Mikulicz a obținut bune rezultate.

Corpul pituitar, o altă glandă cu secrețiune internă, de asemenea după toate probabilitățile joacă un rol însemnat în procesele nutritive ale organismului, după cum reiese din constanta leziune a ei în boala descrisă de P. Marie subt numele de Acromegalie, caracterizată prin sporirea considerabilă a volumului extremităților. Pastile de glandă pituitară au fost întrebuințate pentru prima dată de mine în tratamentul Acromegaliei, apoi de Mendel, de Cyon, etc.

Domnilor Colegi,

Medicina modernă nu aspiră numai la îngrijirea individului izolat de societate, ea urmărește un țel mai înalt, adică prezervarea societății de diferite boale și îmbunătățirea rasei omenești. Urmărind acest program, ea nu iese din atribuțiunile sale, dar uzează de o

prerogativă a ei, căci una din cauzele cele mai frecvente de boală a individului este mediul social, iar medicina este datoare să se ocupe de toate cauzele boalelor.

Tuberculoza, pelagra, sifilisul, alcoolismul, etc. sunt adevărate boale sociale. Să luăm mai întâiu tuberculoza.

Este constatat azi, că acest flagel social ridică într'un an mai multă lume decât cholera în 2 ani în tirajul epidemiilor celor mai mortale. S'a calculat că în Franța capitalul reprezentat de acești morți se ridică *la 1 miliard pe an*. Fără îndoială ca și la noi pierderile cauzate de tuberculoză sunt considerabile și constituirea societății pentru profilaxia tuberculozei se impune.

Dacă însă aceste boale și în special pelagra la noi sunt rele sociale și prin urmare un pericol social, este natural ca să ne gândim, că cei privilegiați și cari sunt la adăpostul acestor rele sociale, să dea ajutor celor cari suferă.

Tuberculoza presupune un germen și un teren. Germenul e descori adus de praf sau de aliment, cari sunt factori de ordine socială, dar terenul de ce depinde? Fără îndoială, că, la rândul său, fie prin naștere, prin ereditate, educație, mediul școlar, găsim însă totdeauna ca factor iarăș mediul social. Tuberculosul e o victimă a societății, ce n'a știut să-l împiedece de a se contamina. Pentru pelagră lucrul e și mai evident, este poate chiar boala cea mai izbitoare de influența mediului social asupra unei victime, care nu știe să se apere, care nu poate să se apere. Țăranul mâncând porumb stricat devine pelagros. Dar de ce mănâncă porumb stricat? Fără îndoială că mediul în care trăește îl obligă să se hrănească cu asemenea porumb. Societatea este datoare a repara greșeala față de această victimă exploatată de o societate rapace și fără milă. Este timp ca să înceteze acest abuz neomenesc, care conduce fără îndoială la degenerarea fizică și la disparițiunea unei părți a populațiunii rurale. Să nu se crează că societatea și-a plătit datoria față de acești nenorociți, prin faptul că se construiesc pelagrozerii sau li se dau medicamente. Trebuie să li se dea ceva mai bun, ce ar putea să-i scape de mizerie, să-i împiedece de a deveni pelagroși. Le trebuie mai întâiu pământ spre a-l munci și a produce necesarul spre a se hrăni, a se îmbrăcă, a se adăposti și a-și asigura existența. Țăranul sănătos este cea mai mare bogăție a acestei țeri.

Preocuparea statului de a îngriji pe pelagroși, sau înscrierea de sume mai mari sau mai mici în bugetul diferitelor orașe pentru tratamentul boalelor este o măsură fără îndoială bună, dar cât

mai bine și mai înalt ar fi ca statul și societatea să lucreze la prevenirea boalelor, lucru care ar fi mai științific și mai umanitar. Chestiunea alcoolismului este tot așa de importantă din punct de vedere social; într'adevăr, modul cum se debitează alcoolul azi în orașe și în special la sate, cu autorizarea statului, este aproape o crimă socială. I se permite țaranului a se otrăvi cu alcool impur de toate spețele, ba chiar este îndemnat și exploatat la aceasta, iar pierderile materiale și interesele ce rezultă pentru țară și stat sunt enorme.

Incassările fiscului sunt mici în raport cu sacrificiile enorme materiale și sociale pe cari trebuie să le facă societatea și statul pentru repararea relelor produse de alcool și pelagră. La rândul lor tuberculosul, pelagrosul, alcoolicul, sifiliticul, victime ale cauzelor sociale, devin un nou pericol pentru societate.

Tuberculosul va contamină pe cei cari trăesc în același mediu cu el. Alcoolicul va putea compromite generațiunile viitoare, prin transmiterea unei stări de degenerescență mintală și fizică, iar prin exemplul cel rău va contagiona pe semenii lui. Descendenții alcooliceilor se rezumă în degenerați, epileptici, alienați sau slabi de spirit, se cunosc pe de altă parte consecințele teribile ale sifilisului ereditar, precum și contagiositatea diferitelor boale veneriene. Este dar o obligațiune strictă de a lupta pentru a limita întinderea acestor rele sociale prin societate, căci altmintrelea societatea riscă pericolul degenerescenței. Boalelor sociale trebuie să se opună remedii sociale, spre a stabili un echilibru normal social și economic. Ceî mai mulți dintre tuberculoși ca și pelagrosii sunt săraci, nu e dar posibil ca cu mijloacele lor să întreprindem lupta în contra pelagrei și a tuberculozei; pe de altă parte, statul nu poate să intervină totdeauna, dar trebuie ca solidaritatea socială și mutuală să dea concursul lor. Trebuie mai întâiu de toate să se facă prevențiune și igienă socială.

Pentru boalele infecțioase și, în special, pentru tuberculoși, ca mijloc de prevenire în prima linie intră salubritatea locuinței.

Rolul mutualităților în tratamentul boalelor sociale este mare, precum este mare și în diferitele momente ale individului. În adevăr există azi în multe țeri mutualitate de copii, mutualități școlare, societăți de ajutor mutual. La Viena din 1894 există mutualitatea maternă, o instituție foarte umană, care permite mamei, cari lucrează în usine, a alăptă copiii lor în primele luni ale vieții, iar consecința ei e o scoborire progresivă a mortalității infantile

printre societare. E destul să spunem că dela 1894—1902 mortalitatea a scăzut dela 21 la 9⁰/₁₀₀; acelaș lucru începe a se face pentru tuberculoși. Este în interesul mutualității a se face prevențiunea antituberculoză, pentrucă boala diagnosticată la început e curabilă, când e bine îngrijită.

Una din cele mai utile instituțiuni, preconizată de diferite congrese de igienă, este aceea a cazierului sanitar al caselor.

Toți igienisții s'au ridicat în contra nesuficienței legislațiunii în această privință. Proprietarii de case să fie ținuti a îngriji de desinfecția imobilului lor și a preveni autoritatea sanitară în caz de boală contagioasă. Este o datorie ca să nu se exploateze un imobil nesănătos, după cum e o datorie ca nici un măcelar să nu debiteze un animal bolnav.

Congresul internațional de tuberculoză a formulat desiderate importante relativ la locuință.

În rezumat: Se va institui în toate orașele de cel puțin 20.000 locuitori o anchetă pentru a stabili repartiția tuberculozei în case și-a căută legile acestei distribuții. Este de dorit să se stabilească în toate orașele un cazier sanitar al caselor.

După toate datele și cercetările, rezultă că locuințele insalubre sunt un continuu pericol de infecțiune pentru umanitate și un propagator al boalelor și în special al tuberculozei.

Singurul mijloc spre a se opune acestui pericol este crearea unui serviciu de cazier sanitar al caselor, așa cum funcționează de mult timp la Bruxelles și de 11 ani la Paris.

Fiecare casă ar trebui să-și aibă dosarul său compus din:

1. Coperta, purtând arondisment, cartier, stradă și număr.
2. Plan cu canalizări, puțuri, șanțuri, etc.
3. Descrierea imobilului.
4. Decesele prin boale transmisibile, survenite în fiecare zi în casă.
5. Desinfecțiile operate, datele și cauzele lor.
6. Indicația lucrărilor indicate de biuroul de igienă.
7. Rezultatele anchetei sanitare, când ar fi fost recunoscută necesară.

Este sigur că orașele cele mari ale noastre se află într'o stare igienică din cele mai detestabile; dacă în centrul Bucureștilor se văd case elegante, străzi pavate, canale, la periferie sunt cartiere absolut orientale și murdare și chiar în apropiere de centrul Bucureștilor se află gropile lui Aristide, Mincu și Uatu, locuite de țigani, cari constituie adevărate focare de infecțiune, de unde au plecat diferite

epidemii asociate, cari au fost studiate în detaliu de d-l Prof. Babeş. Existenţa acestor gropi constituie un fel de vot de blam dat stării sanitare a Capitalei. Într'o ţară civilizată asemenea gropi infecte n'ar mai putea exista.

Este adevărat că iluminatul cu electricitate, a cărui necesitate nu s'a simţit de loc, s'a întins în multe oraşe din ţară; pe când şoselele sunt neglijate, pavajul e miserabil, iar apa cea de toate zilele lipseşte. Apei care este vehiculul agenţilor patogeni, nu i s'a dat toată atenţiunea care o merită.

Un alt rău de care am fost isbit în diferitele mele călătorii prin ţară a fost lipsa de plantaţii sub forma de grădini sau squaruri, lipsă foarte simţită în Capitală, unde spre ruşinea noastră nu dispunem de asemenea locuri igienice necesare sănătăţii noastre. În ţerile civilizate a început deja să se agite chestiunea grădinilor populare; astfel vedem că consiliul de administraţie al alianţei de Igienă socială din Paris a emis următoarele desiderate.

1. În principiu ori ce oraş să rezerve în interiorul său sau împrejur spaţii mari libere, cari vor fi destinate jocurilor de copii şi sporturilor pentru adolescenţi şi adulţi.

2. Parlamentul să nu autorizeze întinderea unui oraş, decât dacă mănţine libere rezerve de terenuri destinate a proteja igiena urbană. Este timpul azi ca să ne gândim şi noi la aceste măsuri.

Domnilor Colegi,

O boală socială care trebuie să preocupe de urgenţă pe oamenii noştri de stat e Pelagra.

Pelagra este un pericol naţional, iar cauza, singura cauză care o produce, este porumbul stricat; porumbul dar trebuie înlăturat, e singurul mijloc bun, deşi radical de a face să dispară pelagra: Sublata cauza, tollitur effectus. N'ar fi exagerat poate se zic că în anul 1750, când s'a introdus cultura porumbului, a fost un an nefast pentru Ţara-Românească: pierderile cauzate ţerii de porumb sunt imense: ţara a fost lipsită de numeroase braţe ale fiilor ei, familia de conducătorul ei; iar în schimb statul trebuie să-şi impună sacrificii spre a îngriji pe aceşti bolnavi, sau spre a-i întreţine în calitate de alienaţi în azile. Am văzut pe aceşti nenorociţi în Pelagrozeria dela Roman, condusă de d-l Dr. Vasiliu, care depune mult zel pentru îngrijirea lor, dar din nenorocire, boala ajunsă în a III-a fază e aproape incurabilă. Şi mult timp o să suporte statul aceste

cheltuieli, căci starea actuală e consecința fatală a unei greșeli ce se continuă încă de mult la noi: se consacră o sumă mare de bani pentru îngrijirea unor boale incurabile, iar nu pentru prevenirea lor și o anomalie atrage totdeauna după sine pe alta, cum zicea Geofroy St. Hilaire. Tendința accentuată a medicinei moderne este prevenirea boalelor. Această directivă nu se aplică numai la pelagră, dar la cele mai multe boale ce au un caracter social.

Nu există problemă mai gravă, mai importantă, din punct de vedere social și etnic, decât hrana țaranului român. S'au instituit comisii spre a studia această chestiune, s'au scris articole, s'a discutat chestiunea în presă; înseși guvernele au fost preocupate de această chestiune și cu toate acestea nu se vede nici un semn de îndreptare. Pelagra își urmează cursul ei victorios, ea decimează populațiunea rurală, dând o lovitură de moarte vitalității celei mai bune din populațiunea noastră, preparând astfel degenerațiunea neamului nostru. Trimit pe aceia ce doresc a avea cunoștințe mai complete în această privință la lucrările D-lui Prof. N. Babeș, și la acelea ale D-rilor Neagoe și Proca.

Pelagra crește, iată țipătul de alarmă pe care-l dau toate statisticile:

In anul 1888 au fost	10.626	persoane	bolnave.
» » 1892 » »	16.488	»	»
» » 1893 » »	7.091	»	»
» » 1894 » »	6.694	»	»
» » 1895 » »	7.531	»	»
» » 1896 » »	17.912	»	»
» » 1897 » »	19.796	»	»
iar în 1905 » »	100.000	»	»

Așadar dela 1888—1897, numărul pelagroșilor s'a îndoit aproape, iar dela 1897—1905, adică în 8 ani, numărul s'a încincit. Este pur și simplu groaznic. Ce formă va lua această progresiune, numai Dumnezeu o știe, dar flagelul e înspăimântător. Degenerescenta fizică, morală și intelectuală bat la poarta țării noastre, țară mică, dar înconjurată de vrăjmași mari și puternici. Sora noastră de suferință Italia, cu care ne înrudim nu numai prin sânge, dar și prin nenorocirile provenite din pelagră, a știut să lupte cu folos în contra flagelului pelagrei, căci aceasta, departe de a face progrese, descrește din contra. Astfel în 1889 erau 104.067 pelagroși, iar în 1899 această cifră a scăzut la 72.603.

Este oare porumbul un aliment indispensabil, de care țăranul român nu se poate desface fără vreun pericol pentru sănătatea lui? Fără îndoială că nu.

Să vedem mai întâiu compoziția comparativă a porumbului și a grâului.

Grâul conține:	Porumbul
Apă 13.37	13.35
Subst. azotate 12.64	9.43
Grăsime 1.41	4.29
Amidon și zahăr 68.92	69.33
Celuloză 2.00	2.29
Cenușe 1.66	1.29

Dintre cereale, porumbul și ovăzul sunt cele mai bogate în materii grase ; orezul e cel mai sărac.

Porumbul se digeră lesne, însă 15.20% din substanțele sale azotate nu sunt absorbite de intestin.

Așadar micul avantaj al porumbului ar fi cantitatea mai mare de substanțe grase ce conține. Dar oare acest exces de grăsimi este el atât de necesar pentru vigoarea țăranului nostru, încât să se compenseze pagubele enorme ce a suferit și catastrofa ce ne amenință ? De sigur că nu. Dar țăranul bulgar, care nu se hrănește de loc cu măvăliță, nu este el viguros, nu este el rezistent ? Să ne-o spună aceia cari îl cunosc, ei afirmă că da. Și în urmă iată pe fiul de țăran român, luat în armată, trece dela regimul măvăliții la acela al pâinii, și nu se resimte de loc de părăsirea polentei. Ce să mai zic de Românii din Transilvania.

S'ar putea însă face și obiecțiuni la modul meu de a vedea, care consistă în înlocuirea porumbului prin grâu. S'ar putea zice d. ex. că, din momentul ce porumbul stricat este acela ce produce pe-lagra, ar fi mai rațional a pune pe țăran în condițiuni mai bune de cultură a porumbului, încât să-l culeagă la timp și să-l cultive de asemenea la timp. Prin urmare trebuie să se revadă tocmelile și legile agricole cari, după cum a zis-o foarte bine d-l D. Sturdza, venerabilul secretar perpetuu al Academiei, nu au avut în privire țărănimea ci s'au exercitat în contra țăranului. Și tot d-sa, condus de o adevărată iubire de țăran, a exclamat : Cine nu știe că, pe când cultivatorul mare recoltează un porumb excelent, cultivatorul mic nu vede pe ogorul lui decât porumb necopt și stricat ?

Nodul chestiunii ar fi dar a se găsi formula legală de a lucra ogorul lui la timp.

Singura soluțiune științifică ar fi, dacă nu mă înșel, a se considera *pelagra ca un accident de muncă*, de care să fie făcut răspunzător arendașul, ceea ce poate s'ar părea exagerat. Dar chiar în această soluție, cine ar împiedeca dezastrul produs de secetă ca în anii trecuți, unde cultura porumbului a fost compromisă, atunci când aceea a grâului a prosperat. Dacă arendașul poate fi făcut mai mult sau mai puțin răspunzător de calamitățile pelagrei, căci țărănul nu numai că nu poate să-și cultive porumbul la timp, dar după mărturia mai multor colegi, unii arendași, oameni rapaci, ca să nu zic criminali, au dat uneori cu știință nenorociților de țărani să mănânce porumb stricat, nu se poate însă să le atribue pagubele produse de secetă. De aceea mi se pare că înlocuirea treptată a porumbului prin grâu se impune. Am auzit pe d-l I. Kalinderu, respectatul nostru președinte, a cărui competență în aceste chestiuni este indiscutabilă, susținând o opinie la fel. În fine aș putea adăuga un alt argument în favoarea opiniei ce susțin, este legea de progres a poporului ce a cultivat porumb. Într'adevăr și în Franța, în special în provinciile de sud, s'a cultivat porumbul, dar astăzi porumbul nu se mai întrebuințează decât pentru hrănirea unor animale, iar din făina de porumb se mai face în unele localități un fel de pâne, adică se coace la cuptor; neapărat că această transformățiune în alimentație e datorită îmbunătățirii economice a țărănului francez.

Iată măsurile profilactice, propuse de d-l Prof. Babeș, relativ la pelagră în una din lucrările sale.

a) Cultura porumbului să fie bună; țărănul să-și poată cultiva bine ogorul său de porumb și porumbul să se poată coace și usca bine.

b) Statul să îngrijească ca țăranii să cultive porumbul în mod rațional și să nu-l semene la munte, unde nu crește și nu se coace.

Preotul și învățătorul să îndrumeze pe țărani și să-i învețe a cultiva zarzavaturile și a cultiva pomii roditori.

c) Trebuie înființate comisii de control, în ce privește cultura porumbului, și să se semnaleze ministerului toate abaterile.

d) Ar trebui precizate locurile unde să se cultive anumite feluri de porumb și să se stabilească dacă nu cumva sterilizarea porumbului sau scoaterea germenului pentru prepararea uleiului s'ar putea introduce și la noi; mălaiul să se conserve mai bine, așa ca să nu mai dea naștere pelagrei.

e) Recomandă înființarea de brutării rurale și de ospătării populare, cari ar fi cel mai bun mijloc pentru combaterea pelagrei. D-rul Neagoe arată că instalarea unei astfel de instituțiuni ar fi destul de scumpă. Pânea ar fi mult mai scumpă ca măămăliga.

Dr. Vasiliu (Roman) a recomandat o pâne preparată deadreptul din grâu muiat și frământat, însă e de 2 ori mai scumpă ca măămăliga.

f) Statul ar putea obligă unele instituțiuni să creeze cuptoare pentru țărani, acolo unde bântue pelagra; ar trebui apoi să înființeze ospătării populare, unde să se găsească mâncare ieftină.

g) Ar trebui înființate cuptoare pentru uscatul porumbului, mai ales acolo unde toamna este ploioasă. Hambarele să fie construite sistematic și bine ventilate și să nu se adune porumbul în grămezi mari, neputându-se usca bine.

h) Statul să interzică comerțul cu porumb stricat. Ar trebui ca pedeapsa să nu fie amendă, ci închisoare, și contravenienții ar trebui să piardă dreptul de a mai lua moșii în arendă.

i) Să se supravegheze semănarea la timp, culegerea și păstrarea porumbului, morile, măcinatul porumbului, îngrijirea, răcirea și păstrarea mălaiului.

k) In comunele cele mai bântuite să fie un agent sanitar, care să supravegheze alimentația țărănilor.

l) Trebuie ca fiecare familie de țaran să capote atâta pământ cultivat, încât produsul să ajungă pentru trebuințele vieții. Pământul statului să fie vândut țărănilor, cu preț mic și în sate depărtate și pășunatul să fie cu preț ieftin.

m) Ar trebui ca statul să insiste asupra asigurării atât a recoltei țărănilor cât și a animalelor lor de muncă.

n) Statul ar trebui să îndrepteze și starea igienică a satelor; în școalele rurale ar trebui să se dea o mai mare atențiune igienii, culturii pământului, tratării porumbului, pomilor și zarzavaturilor.

Autoritățile precum și particulari, cari întrebuințează lucrători în regiuni bătute de boale epidemice ca malaria, pelagra, sunt obligați a protegiă pe lucrătorii lor, după indicațiunile autorităților sanitare împotriva acestor boale.

De chestia pelagrei este unită chestia țărănească, de care s'au ocupat de curând oameni foarte competenți, între cari trebuie să cităm în prima linie lucrările d-lui S. Haret, ale d-lui D-r N. Manolescu, fost director al serviciului sanitar, și ale d-l Xenopol.

Voiu cită acilea măsurile judicioase propuse de d-l S. Haret în această chestiune:

A se înlesni țăranilor puțința de a deveni proprietari; a li se creă și a li se înlesni puțința de a fi arendași; a li puși în poziție să scoată un folos mai mare decât cel de astăzi din pământurile ce vor cultiva, fie ca proprietari, fie ca arendași; a li se asigure stăpânirea efectivă a pământului lor, făcându-se imposibilă arendarea lui către cămătari, sau alte chipuri de expropriere mai mult sau mai puțin disimulată; să se ia măsuri pentru a se evită fracționarea indefinită a proprietăților țărănești; a se lua măsuri ca țăranii să fie scutiți, cât mai mult se va putea, de exploatarea mijlocitorilor de ori ce fel; ca ei să fie asigurați contra nenorocirilor mai mult sau mai puțin periodice sau accidentale, ca seceta, grindina, focul, epidemiile, epizootiile; ca ei să fie apărați în mod sigur contra foametei; să se pună frâu alcoolismului; să li se asigure o justiție grabnică, comodă și ieftină; să li se asigure o administrațiune bună și onestă; să se răspândească la sate cultura intelectuală, câtă este indispensabilă.

Dacă nenorocitul de țăran, acela ce e merit să întreție vitalitatea neamului nostru și prin vlăstarele lui tinere să regenereze forțele slăbite ale sănătății noastre, suferă de mizerie, se hrănește în mod insuficient și prost, nu e tot astfel cu noi ceștialalți mai fortunați, cari mâncăm aproape totdeauna mult și mai cu seamă prea multă carne. Aș trece repede peste această chestiune, dacă ea n'ar avea o deosebită importanță socială. Hirschfeld prin experiențe pe el însuș a arătat că un adult, riguros, se poate mulțumi cu 5—7 gr. de azot. Se știe că, după cercetările la Hunter, un hectar de pământ cultivat pentru nutreț dă pe an, în carne și grăsime, o energie de 785,000 calorii, dintre cari cea mai mare parte e datorită grăsimii. Pe de altă parte, Grandeau a arătat că un hectar de pământ producând 1.200 kgr. dă o energie de 4.450.000 calorii. Rezultă dar că producția energetică a pământului este de 6 ori mai mare când e cultivat în cereale, decât când e cultivat în carne. Concluziunea principală ce reiese din aceste cercetări este că, prin o reducție în consumarea cărnii și prin o cultivare inteligentă de cereale, noi am putea întreține o populație mult mai mare decât cea actuală. Ce să mai zic despre stările diatezice create prin excesul de carne, precum este guta, artrismul, de alterările consecutive ale vaselor, ficatului și intestinului. Factorii ce conspiră contra sănătății noastre sunt între altele excesul de carne și bucătarii cari, în scopul de a excita apetitul nostru, ne întoxicează în mod lent. Așadar noi, pe de o parte, mâncând prea multă carne și prea co-

pios, obosim organele noastre, înlesnim producțiunea gutei și a artritismului, iar pe de alta, răpim țăranului ceea ce i se cuvine.

Există o turburare de nutrițiune, datorită leziunilor corpului tiroid, care pe noi ne interesează foarte mult: e gușa și urmarea ei, cretinismul; deseori le întâlnim împreună.

Am avut ocaziunea ca să fac anul trecut o excursiune pe valea Argeșului în mai multe localități și am rămas adânc impresionat de numărul și de starea fizică și mintală a nenorociților gușați, cari populează în mare număr aceste frumoase localități.

Cum chestiunea gușii și a cretinismului prezintă un interes social deosebit pentru noi Românii, voiu insista întru câtva asupra lor.

După statistica prof. Felix, în 1896 în toată România se aflau 1968 cretini (299 în comune urbane și 1669 în cele rurale), precum și 4671 surdomuți (429 în comune urbane, 4242 în cele rurale).

După calculele D-rului V. Oprescu, numai în jud. Suceava trebuie să se afle actualmente 7.976 gușați și cretini; în jud. Neamțu 2.779, Bacău 1.572, Muscel vre-o 6.000, Gorj 5.922. Luând ca exemplu jud. Suceava, proporția de tineri gușați la recrutare, medie a 2 ani, este de 6%. Populația jud. Suceava fiind de 129.687 locuitori, gușați vor fi 7.976. În jud. Dâmbovița 1.944 gușați, Mehedinți 578, Vâlcea 3.695, Argeș 3.694, Prahova 600, Buzău 300. În total 35.240 gușați și cretini.

Luând o cifră aproximativă de 25.000 la populația țării de 6.000.000 (5.946.520), statistica din 1899 ne dă 420 la 100.000 de locuitori.

Muscelul, cu proporția de 9%, se compară cu Haute-Savoie care vine în al III-lea rând printre departamentele cele mai bătuite din Franța. În jud. Muscel, la 1.100 tineri pentru contingentul 1903, au fost 132 gușați, 7 idioți și surdomuți și 10 cretini, sau în total 149 cu degenerescența cretinoidă, ceea ce reprezintă proporția de 14% pe acel an.

Cunoștințele noastre asupra condițiilor cari cauzează gușa și cretinismul sunt incomplete. În realitate însă, credem că trebuie căutată cauza acestor 2 boale, nu numai în condițiunile casnice, dar și în cele sociale și economice.

Cercetările acestui medic îl autorizează a stabili un raport invers proporțional între gradul de dezvoltare al formațiunii salifere și intensitatea dezvoltării epidemiei de gușe. S'ar părea dar că terenurile salifere nu sunt favorabile dezvoltării agentului producător al gușii. Existența massivelor de sare și a izvoarelor sărate cons-

titue un fel de prezervativ în contra gușii. Clorurul de sodiu va juca un rol profilactic și chiar terapeutic, prin faptul că imprimă schimbărilor nutritive o direcțiune normală de metabolism. Este cunoscut că tratamentul dietetic poate avea o influență bună asupra dispozițiunii gușii. Cunoaștem pe de altă parte rolul salutar pe care îl joacă absorbțiunea de iod asupra gușii, și chiar al cretinismului, dar tratamentul iodurat al acestor stări patologice trebuie să înceapă cât mai timpuriu și mai mulți ani de rând. Preparatele iodate nouă, iodotirină, tabletele de corp tiroid și corp tiroid proaspăt, n'au dat rezultate favorabile în cretinismul endemic. Ar fi, cred, timpul ca să fie îngrijiți într'un mod sistematic miile și miile de gușați, cari populează județele Suceava, Neamțu, Muscel, etc. și e datoria autorităților sanitare a o face cât mai repede, căci numărul gușaiților și al cretinilor s'a înmulțit considerabil, iar tratamentul acestor stări este ușor de făcut. În gușe, ca și în alte turburări de nutrițiune, nu trebuie să se uite îmbunătățirea stării economice și a mediului social; se pare că în unele localități gușa a dispărut, grație acestei schimbări de mediu.

Este o chestiune mare aceea a degenerescenței rasei omenești, chestiune greu de rezolvat. Și e greu a ști, în starea actuală a cunoștințelor noastre, dacă rassa omenească degenerază sau nu, deoarece nu suntem încă fixați asupra termenului de degenerescență; și aceasta cu atât mai mult se poate spune, cu cât statisticile arată, că durata medie a vieții omenești crește; această opiniune poate să fie considerată azi ca o certitudine, mai cu seamă dela introducerea serului antidiferic, care a scăpat o sumă de existențe dela moarte. Ceeace a alarmat și mai mult pe unii medici să vorbească cu multă stăruință de această degenerescență a rasei omenești, se datorește faptului că cunoștințele noastre asupra diferitelor boale cari slăbesc organismul uman s'au înmulțit; azi se cunosc mult mai bine efectele dezaastroase ale sifilisului, alcoolizmului, precum și diferitele boale degenerative ale sistemului nervos. Neurasthenia care datează de zecimi de secol, a cărei descrițiune o putem găsi la antici, nu ne este cunoscută decât de acum vreo 25 ani, de când americanul Beard a atras atențiunea asupra ei. Paralizia generală și tabesul, cari fac progrese din ce în ce mai mari, erau confundate altădată cu alte boale. Aceeaș reflexiune se poate aplica și la multe boale mintale, precum și la maladiile altor organe. Alienația mintală a făcut progrese însemnate în anii din urmă în toate

țerile civilizate. Astfel în Anglittera erau în 1896 un alienat pentru 319 locuitori, astăzi să numără 1 la 285.

Un alt problem social, important la noi ca și aiurea, este mortalitatea infantilă. Copilul este o plantă pe care noi suntem datori a o cultivă în mod intensiv.

Viitorul țerii noastre este legat de numărul și sănătatea copiilor. În chestiunea puericulturii să poate face enorm; probă este faptul că d-l Theophil Roussel în Franța consacrandu-și loată activitatea sa acestei probleme, a reușit ca Franța să fie aproape cea din urmă țară sub raportul mortalității infantile și patria franceză va fi totdeauna recunoscătoare acestui apostol al medicinei sociale.

Unii autori au dat o interpretare greșită mortalității copiilor, voinđ să o interpreteze în sensul teoriei selecțiunii lui Darwin. În adevăr, după acești autori mortalitatea infantilă se observă printre copii slabi, cei forți rezistă și vor formă o populațiune viguroasă mai târziu. Așadar în țerile unde mortalitatea copiilor e mai mare, populațiunea va fi mai rezistentă.

În realitate nu este așa, deoarece scăderea mortalității copiilor de țată ridică nivelul sănătății și prepară o populațiune viguroasă. Când mortalitatea copiilor e mare, ea lovește nu numai pe copiii slabi, dar și pe cei veniți în lume bine constituiți. Populațiunea diminuează, iar țara pierde brațe și prin aceasta forțe vii și folositoare, avuția națională scade. Diferite statistici făcute în Germania ne arată că, dacă mortalitatea se reduce într'un an, anul următor dă de asemenea o mortalitate mică, iar sănătatea copiilor se consolidează. Ruth în 1894 a stabilit cu date statistice că, cu cât *mai mulți copii într'un ținut*, cu atât mai mare este și *mortalitatea adulților* și că în general mortalitatea adulților depinde de gradul de mortalitate al copiilor. Ceeace pare ușor de înțeles: copii din orașele și țerile, unde starea sanitară e rea, sunt bântuiți mai deseori de boale, unii dintre ei sucombă, iar alții dau națiunii generații slabe. Teoria selecției, aplicată la mortalitatea copiilor, numai atuncea ar fi adevărală, când copii nou născuți ar fi toți puși în aceleași condițiuni.

Rolul umanitar al medicinei sociale se arată, nu numai în timp de pace, dar și în timp de rășboiu. Poporul care a înțeles mai bine acest rol este cel japonez.

Nu vreau să vorbesc de proiectilele umanitare întrebuintate de Japonezi în ultimul rășboiu, căci deși aceste proiectile nu sdrobesc oasele și nu produc necroza țesuturilor ca alte proiectile, o

proiectilă nu poate fi considerată ca umanitară. Dar țin să pun în evidență rolul cu adevărat umanitar al medicului japonez. El a fost, spre a zice astfel, adevăratul luptător al sănătății soldatului. Se știe că în războiul diferitele boale contagioase omoară mai mult decât războiul însuși. Ei bine, medicul japonez, investit cu toată autoritatea lui științifică, a fost antemergătorul luptei. Înainte de campanie, el examinează terenul și apa, făcând examene bacteriologice precize și împiedecând diferitele infecțiuni cazonice, cari au decimat armata rusească.

Aș mai adăugă că Beriberi, o boală ce prezintă o asemănare depărtată cu pelagra, a fost scăzută în mod considerabil prin o alimentație rațională a soldatului japonez.

O altă tendință a medicinei moderne se vede în studiile importante asupra sistemului de îmbunătățire a rasei umane și a biologiei raselor. Se știe revoluțiunea ce a produs-o în cunoștințele noastre teoria selecționii lui Darwin. Bazându-se pe sistemul evoluțiuni naturale, al Selecționii și al eredității, noua școală inaugurată de H. Büchner în 1895 și de Ploetz în 1896 reclamă a nu mai face igienă individuală, ci igienă de rasă. Ploetz în special a propus un sistem de ameliorare a rasei omenești, bazat pe cunoștința procreațiunii; excluzând dela aceasta pe cei slabi, regularea voluntară a numărului copiilor, celor slabi să li se dea numai îngrijire, iar nu și îngrijiri medicale. Haeckel împărtășește și el aceeași părere. După această școală, individul dispare în fața societății și scopul ultim al ei este întărirea elementelor sănătoase, dispariția celor slabe. Programul acesteia este vast, este imens, căci ea studiază toți factorii cari influențează condițiunile de viață a rasei omenești și cari o influențează în mod favorabil sau în mod nefavorabil.

Aceste studii atât de umanitare și atât de frumoase sunt abia la începutul lor; nu e nici o îndoială că ele vor fixa odată condițiunile optime de menținere și dezvoltare a diferitelor rase și prin urmare ale umanității.

Nu-mi pot ascunde speranța, înainte de a termina, că medicina socială va reformă umanitatea, într'un viitor foarte depărtat însă, ridicând pe ruinele unei societăți minate de tot felul de mizerii și boli o altă societate mai sănătoasă și mai curată. Dar această reformă măreață nu poate avea loc fără concursul tuturor oamenilor de bine, politici, sociologiști, economiști, filozofi și medici, și cu prețul a mii de sacrificii. Dar cât de lungă trebuie să fie faza de

preparațiune pentru înaltul ideal al medicinei sociale, nimenea nu o poate prevedea!

Numai credința nestrămutată în realizarea lui va da puterea de a-l atinge.

Va trebui înainte de toate a se face igienă socială începând cu femeile însărcinate, ca dela o anumită dată să nu mai lucreze greu, cum se practică la Creuzot, unde mortalitatea infantilă a scăzut în mod considerabil. Va trebui în urmă ca ele să fie asistate de moașe cunoscătoare, ca alaptarea și alimentația copiilor să fie supravegiate conform datelor științifice, iar copilul și mai târziu adultul să fie prezervat de boalele sociale.

Nu este dureros a să ști că cultura pasărilor și a altor animale se face în mod mai rațional decât a copilului? Astfel mortalitatea puilor de găină este numai de 3%, a porcilor și a vitelor de 4%, a mănșilor de 8% pe când a micilor copii variază între 17—26%.

Aceia cari cresc animalele de mai sus ar fi ruinați dacă ar avea mortalitatea infantilă. Dar omul nu e predistinat să facă numai avicultură, el trebuie să facă și puericultură.

Fără a fi vizionar nici utopist, sunt cu desăvârșire convins că va sosi odată timpul când moartea nu va mai secera fără milă miile și miile de copii, victime al ignoranței noastre și ale organizației actuale sociale. Medicina socială va arăta omului calea spre a se bucura de o sănătate mai prosperă ca cea de azi și îi va da astfel cea mai mare fericire potrivită cu natura lui; ea va cruța bătrânului mizeriile bătrâneței ce nu va mai fi o povară de care cei mai mulți vor să scape, dar numai termenul cel din urmă al unei lungi călătorii. Omul nu va mai privi cu amar în jurul și îndărătul lui. Dar când va fi acest viitor minunat ce va ridică pe om deasupra mizeriilor nesfârșite ce-i degradează valoarea lui fizică și morală? Nu știu. Dar ceace știu este, că trebuie să avem tărie în credințele noastre și atunci viitorul va fi al nostru.

RĂSPUNSUL D-LUI DR. V. BABEȘ

LA

DISCOURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI DR. G. MARINESOU.

*Domnilor Colegi,
Scumpul meu amic și Coleg,*

Am primit cu deosebită plăcere și cu recunoștință însărcinarea din partea Academiei de a răspunde la discursul d-tale de primire, scumpe confrate; căci această însărcinare este o nouă recunoaștere a legăturilor intime ce de atâta vreme de conlucrare științifică există între noi.

Amândoi am venerat pe acela, care timp de o jumătate de secol a fost anteluptătorul nostru pentru ridicarea stării sanitare a României și amândoi suntem cuprinși de întristare, nu numai din cauza pierderii ce a încercat țara noastră prin disparițiunea D-rului Felix dintre noi, dar mai cu seamă observând că chiar un Felix, cu toată a sa competență recunoscută, energie și lungă experiență, sfârșise o operă de Sisyphos; căci multe din ideile și propunerile sale atât de generoase, atât de necesare, și de atâtea ori proclamate de pe tribuna Academiei, Ateneului, catedrei sale de Igienă n'au fost aplicate; astfel încât, după încetarea din viață a acestui om de bine, țara și mai cu seamă țărâtimea sa află și astăzi încă într'o stare sanitară deplorabilă.

Doar pleiada de elevi pe cari i-a format și cari prin toată țara constituie astăzi corpul medicilor sanitari, al căror glas răsună neîncetat la urechile celor cari ar putea remedia răul, vor izbuti în fine să îndrepte îngrijirea statului spre sănătatea publică.

Însă în afară de lucrările sale pe terenul sănătății publice, D-rul Felix a lăsat urme nepieritoare, mai cu seamă în ce privește

organizarea bună a administrațiunii sanitare și legea sanitară actuală care, deși nu se execută, totuși va rămâne modelul unei bune legi sanitare și va trebui să rămână baza pentru alcătuirea unei legi reale, purtând în sine garanțiile pentru o execuțiune rigoroasă prin persoane competente.

Asemenea sunt de cea mai mare importanță lucrările sale statistice, pe cari sunt întemeiate admirabilele sale rapoarte sanitare, primele documente autentice pentru aprecierea stării noastre sanitare.

Ce viață bine împlinită eră aceea a D-rului Felix! Toată lumea se închină înaintea competenței sale, înaintea constiințiosității, înaintea puterii sale neobosite de muncă și înaintea studiilor sale asupra igienei. Publicațiunile sale asupra igienei satelor, asupra pelagrei, broșurile și conferințele sale asupra traiului și boalelor țaranului, dovedesc ocrotirea sa pentru stratul cel mai important al populațiunii. Asemenea și lucrările sale asupra igienei Bucureștilor sunt pline de documente și de învățături; însă toate au rămas deșerte; căci interese și pasiuni de o altă natură orbesc chiar pe spiritele cele mai luminate și Felix, precum și colaboratorii și urmașii săi, au rămas profeți în pustiu.

Și eu eram profund descurajat de nebăgarea în seamă pe de o parte a necesităților celor mai urgente ale țărănimii, pe cari le-am expus de atâtea ori și pe toate căile, pe de alta a principiului că numai oamenii specializați în științele sanitare pot executa cu folos măsurile sanitare.

Acum spre via mea satisfacțiune aflu că d-ta, fostul meu elev și iubitul meu prieten și colaborator, ai ales ca subiect pentru cuvântarea d-tale de primire în primul rând tocmai chestiunea arzătoare a îndreptării stării desperate a sănătății țaranului Român, precum și a stării sale economice, pășind în urmele precedesorelui d-tale Dr. Felix și îndemnând cu convingere și cu focul tineretei spre mijloacele potrivite pentru ridicarea țărănimii române.

D-ta, născut în anul 1864 la București, unde ți-ai făcut studiile, fiind din frageda d-tale copilărie în contact cu poporul, ai fost izbit dela început de starea miserabilă a țaranului. Inzestrat cu calități superioare, cu o inimă generoasă și o privire justă și scrutătoare, ți-ai putut încă din tinerețe devota puterile în serviciul patriei pentru a contribui la ridicarea vitalității și valorii sale, pentru a face ca știința română să treacă hotarele țării și să câștige cetățenie în centrele civilizațiunii.

Te-ai adresat de vreme institutului nostru abia înființat și aveam

ocaziune să mă felicitez de intrarea acestui element neobosit, dotat cu o dibăcie extraordinară în executarea metodelor celor mai minuțioase și posedând cunoștințe suprinzătoare în literatura medicală. Ai avut geniul muncii și natura îți eră recunoscătoare pentru iubirea cu care o ai îmbrățișat.

Dela început, ori ce obiect de care te-ai interesat, ori ce problemă a naturii pe care ai privit-o îți livrează secretul său; am știut poate să stimulez și să dirij în câtva direcțiunea cercetărilor d-tale; dar stimulul cel mai puternic al d-tale eră patriotismul înfocat și aprecierea justă a calităților d-tale superioare.

Eram fericit a te putea asocia la lucrările institutului; astfel încât, fiind d-ta încă student, am publicat împreună lucrări apreciate în străinătate. Primele d-tale lucrări erau de domeniul bacteriologiei. În acelaș timp ai scris rânduri valoroase despre starea sanitară a țerii și despre reformele necesare facultății noastre de medicină.

Cu inima grea, dar cu convicțiunea că vei face onoare nouă și țerii, — negăsind nicăieri o bursă pentru d-ta, te am trimis pe răspunderea mea cu leafa d-tale de preparator în străinătate unde, grație muncii d-tale, ai fost primit cu brațele deschise în cele mai importante institute din Germania și din Franța.

Pe când în străinătate trăesc numeroși bursieri, cari tot mereu să vaită de insuficiența bursei lor, cu toate că mulți din ei nu produc nimic, d-ta delă început ai publicat lucrări științifice senzaționale, arătând o orientare complectă a metoadelor și un spirit critic dirijat spre chestiunile esențiale și spre descoperirea faptelor nouă și importante.

Cu toată activitatea prodigioasă în aceste timpuri, n'ai cheltuit nici modesta leafă pe care ți-am putut-o acordă, ci o parte bună din aceasta foarte modestă sumă a trebuit să o servesc regulat bătrânoi mume a d-tale. Și cu toate acestea ai întrebuințat instrumentele și aparatele cele mai scumpe, cele mai moderne cari ți s'au pus la dispozițiune și ai lucrat în intimitate cu cei mai mari savanți, în laboratorii unde alte persoane nu puteau pătrunde sau numai plătind taxe mari.

În adevăr, nu cred să mă înșel afirmând că bursele mari produc mai mult rău decât bine și că tocmai cei cu burse mici, fiind forțați să se lupte pentru a se distinge spre a fi primiți în focarele științei și în intimitatea celebrităților, devin utili țerii.

Școala fascinantă a lui *Charcot* la Paris te-a atras și ai fost

primit imediat în intimitatea acestui mare cugetător și reformator al neurologiei. Aici te-ai decis în mod definitiv să te consacri acestei științe, în care ai ajuns astăzi unul din conducătorii științifici, respectat de toți prin valoarea lucrărilor d-tale.

Ar fi greu să pun în evidență chiar și cele mai importante din cele 150 lucrări științifice ale d-tale, încât mă voiu mărgini a aminti unele din ele. Cea mai răspândită revistă medicală, «*La Semaine Médicale*» te-a însărcinat pe cheltuelile ei a călătorii în Belgia, în Elveția, în Italia, în Anglia și în Scoția pentru a studia acolo starea actuală a neurologiei și a raporta despre aceasta în mod critic revistei.

Prin aceste călătorii, în contact cu cei mai autorizați neorologi, ai câștigat pe acest teren o autoritate necontestată.

Ți-ai ales ca obiect principal al studiilor d-tale *celula nervoasă*, fiind aceasta cea mai înaltă expresiune a lumii organice, a cărei pătrundere promite deslegarea celor mai importante probleme, nu numai ale boalelor nervoase, dar ale vieții, ale conștiinței și ale gândirii.

Comitetul organizator al congresului dela Moscova te-a ales ca raportor despre celula nervoasă. Ai arătat importanța reacțiunii la distanță a celulei nervoase, ai constatat prin experiențe ingenioase locul celulelor nervoase în măduvă, corespunzând diferiților nervi și funcțiuni, ai pătruns în amănuntele cele mai fine de conducere nervoase, aplicând teoria nevronelor, și ai găsit fapte importante mai cu seamă asupra nevrofibrilelor la diferite boale nervoase. Pe baza acestei lucrări ai creat terapeutică celulară.

Tot atât de importante sunt lucrările d-tale asupra mijloacelor nouă de diagnostic și de terapia boalelor nervoase. Ai fost cel dintâiu care ai aplicat cinematograful pentru a putea analiza prin acest aparat amănuntele mișcărilor patologice, atât de importante pentru diagnosticul acestei boale.

Publicațiunile cele mai importante din străinătate te socotesc cu mândrie printre colaboratorii lor, astfel ai publicat lucrări importante în Buletinele (Comptes rendus) academiilor de științe și de medicină dela Paris, în societățile de biologie și de spitale, de medicină internă și mai cu seamă în cele neurologice franceze și germane, în diferitele congrese internaționale, în manualul important de medicină al lui Brouardel și Gilbert, în revistele *Semaine médicale* și *Presse médicale*, precum și în revistele speciale de neurologie.

Printre colaboratorii d-tale străini nu citez decât pe profesorii Gad,

Moeli, Pierre Marie, Blocq, Sericux, Raymond, Chantemesse, Widal, Songues.

Atlasul de istologie a sistemului nervos, care se publică sub direcțiunea mea la Berlin, este apreciat mai cu seamă grație colaborării d-tale.

Aici în țară, ca și în străinătate, am publicat multe lucrări împreună, asemenea ai conlucrat cu elevii d-tale Parhon, Goldstein, Popescu, etc. Prin această colaborare, prin cursurile și conferințele d-tale mult apreciate ai creat un curent științific puternic și o școală nevrolgică în țară, fiind apreciată și în străinătate.

Părtinitor convins al lui Claude-Bernard, al metodelor și concepțiunilor sale generale, ai căutat în totdeauna un punct de vedere mai înalt, mai general spre a deduce din lucrările d-tale concluziuni importante pentru o pricepere mai profundă a fruncționării normale și patologice a sistemului nervos. Aplicând la cele ce se petrec în lupta agenților vătămători ai lumii externe cu sistemul nervos ideile teleologice ale lui Metschnikoff, găsești că aceste teorii nu se pot aplica fără restricțiune asupra celulei nervoase.

Însă în discuțiunile d-tale ai știut în totdeauna să rămâi demn și obiectiv, constringând și pe adversari a nu părăsi terenul științific.

Dacă ai atacat pe alții, dacă câte odată, ca orice om de valoare, ai fost atacat și contestat de autori mai puțin pregătiți, totdeauna discuțiunile au rămas pur științifice și în cele mai multe cazuri ai știut să desarmezi pe adversarii d-tale prin logica irresistibilă a faptelor.

Rareori un tânăr abia ieșit din facultate a fost primit în țară cu atâta bunăvoință, creându-se pentru d-ta, încă în anul 1897, o catedra universitară.

În acelaș an ai fost numit medic primar al spitalelor civile, în serviciul creat inadins pentru boalele nervoase. Peste doi ani Academia Română te-a ales membru corespondent.

Deci nu ti-a lipsit recunoașterea țerii și a străinătății; însă această recunoaștere nu ți-a servit decât ca un nou stimul de muncă. Ori ce idee fertilă, ori ce descoperire o examinezi pentru a o face contribuabilă pentru specialitatea d-tale și frumosul d-tale discurs de primire ca membru titular al Academiei probează aceasta.

Ai căutat de o parte să profiți de toate descoperirile moderne asupra luminii și asupra tuturor felurilor de raze, asupra radiului și heliului, asupra aerului și apei, asupra aplicațiunii mecanice, asu-

pra odihnei, asupra izolării pentru a le aplică la boalele sistemului nervos și cu o deosebită competență ai studiat *psicoterapia*, expunând rezultatele admirabile ale acestui mod de vindecare creat de marele Charcot, precum și a *opoterapiei*, arătând cum secrețiunile interne ale diferitelor organe pot servi pentru vindecarea boalelor și anume a celor nervoase.

• Inșă precum ai început discursul d-tale cu vederi largi asupra necesității ridicării sănătății țaranului, ai și terminat cu aceeași constantă preocupare patriotică a d-tale, aplicând cunoștințele și experiențele d-tale pe terenul boalelor nervoase la deslegarea problemelor mari economice și sanitare, insistind în prima linie asupra combaterii tuberculozei și a pelagrei.

Pentru toate acestea, iubite amice, ești binevenit printre noi în incinta Academiei Române. Te salut, colaborator convins și activ în lupta grea și decisivă, care trebuie să o ducem din acest înalt for al Românismului pentru a salvă vitalitatea neamului nostru.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIX.

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

ȘI

IMPĂRȚIREA EI

DISCURS ROSTIT LA 22 MARTIE (4 APRILIE) 1906
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

DIMITRE ONCIUL

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-MOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1906.

15.692

Prețul 30 bani.

Google

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIX.

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

ȘI

IMPĂRȚIREA EI

DISCURS ROSTIT LA 22 MARTIE (4 APRILIE) 1906
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

DIMITRE ONCIUL

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S^{CM} ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1906.

15 692

1. The first part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee. The names are listed in alphabetical order, and the addresses are listed below each name. The list includes names such as Mr. J. H. Smith, Mr. J. B. Jones, and Mr. W. C. Brown, among others.

2.

3.

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

și

IMPĂRȚIREA EI

Domnilor și onorați Colegi,

Aniversarea ce România se gătește a serbă în acest an jubilar, comemorând 40 de ani de glorioasă domnie a M. S. Precăinălțatului nostru Rege și Domn, împreună cu 18 secole dela întemeierea poporului român în Dacia lui Traian, această serbătoare a României și a neamului românesc comemorează totdeodată o nouă epocă în istoria noastră contemporană, o nouă eră în viața politică, cum și în viața intelectuală a Românilor.

Intemeierea Augustei dinastii a României, făcând să reinvie mărire strămoșească, apusă de secole cu vechile dinastii naționale, și Constituția ce a creat noul Stat România, desăvârșind unirea celor două țeri surori într'un singur Stat indivizibil, au inaugurat acum 40 de ani această nouă eră.

Precum în dezvoltarea Statului român, noua epocă e nu mai puțin însemnată și în cultura neamului românesc. Acum 40 de ani, înființându-se Societatea Literară Română, transformată apoi în Academia Română de astăzi, s'a întemeiat acest înalt institut de cultură a toată Româniea, reprezentată aci prin fruntașii cugetării naționale și ai literelor române de pretutindeni, acest arcopag dirigător al lucrării intelectuale românești, menit să întrupeze înalta cugetare și unitatea culturală a românismului.

Iniințată prin decretul Locotenenței domnești din 1 Aprilie 1866, Societatea Literară Română, care la constituirea sa a primit numele de Societatea Academică Română, se compunea din 21 membri, între cari 7 din România și 14 din celelalte țeri locuite de Români. Din acei 21 înaintași, numiți parte în 1866 dintre Românii din afară,

parte în 1867 din România, rămas-au numai patru venerabili veterani. Cel din urmă care a trecut în lumea nemuririi este fericitul întru pomenire Nicolae Ionescu, răposat în 24 Ianuarie 1905.

Domnilor Colegi,

Mi-ați făcut înalta onoare de a mă chema în mijlocul D-Voastre, în locul acestui luptător veteran din falanga patrioților ce au făcut România contemporană. Vă rog să primiți incredințarea simțimentelor mele de adâncă recunoștință. N'am năzuință mai înaltă pentru mine decât să mă fac vrednic de înalta datorie pentru care m'ați chemat în acest loc, prea puțin meritat prin ceea ce am îndeplinit până acum. Pătruns de conștiința misiunii ce mi-ați incredințat, intru eu tot devotamentul meu pentru datorie în acest sanctuar al scripturilor române.

Înaintașul de fericită amintire, Nicolae Ionescu, veteranul pe care-l jelim, a fost numit membru al Societății Literare Române prin decretul domnesc din 20 Iulie 1867. Născut în 1820, dânsul s'a format ca tânăr în generația Renașterii naționale, a conlucrat ca bărbat la unirea Principatelor și la întemeierea Regatului român, iar ca octogenar a fost pildă de patriotism și de devotament pentru datorie nouăi generațiuni a României contemporane. Peste jumătate de secol, defunctul a stat în serviciul țerii, ca profesor, ca publicist, ca om politic.

În 1855 îl găsim colaborând la cele trei foi mai însemnate din Iași: *România Literară*, redactată de V. Alecsandri, pentru care scria cronică politică, *Steaua Dunărei*, redactată de M. Kogălniceanu, ambele înființate atunci, și *Zimbrul*, reapărut în acelaș an. În 1856 el fu însărcinat de partidul național să redacteze la Bruxelles jurnalul *L'Étoile du Danube*, înființat spre a susține cauza română în străinătate, pentru care scop și-a dat demisiunea din funcția de profesor. Cu toate neajunsurile ce Constantin Hurmuzaki, într'o scrisoare către Ion Maiorescu, din 4 Septemvrie 1856 (1), le arată cu privire la această însărcinare, Nicolae Ionescu, ca redactor al jurnalului *L'Étoile du Danube* la Bruxelles în 1856—1858, a adus recunoscute servicii. Vestitor al dorințelor naționale în Europa occidentală,

(1) *Convorbiri Literare*, XXXVI, 1140; MS. Acad. Rom. 2361.

el a dat partea sa de muncă pentru unirea Principatelor, în serviciul căreia s'a pus cu toată râvna patriotismului său.

Pe urmă, ca profesor de istorie la Universitatea din Iași (1863—1891), el a încălzit, cu farmecul cuvântului său, tânăra generație. Dar preocupat de chestiunile politice dela ordinea zilei, profesorul Ionescu aveă prea puțină tihnă pentru activitatea științifică. Publicațiunile sale istorice se mărginesc la conferințe asupra istoriei naționale, ținute în Ateneul Român (1), pe lângă comunicări și dări de seamă făcute în Academie.

Mai productivă a fost activitatea sa parlamentară, fecundă în discursuri. Armonia graiului, căldura cuvântului și măiestria frazei dedeă discursurilor sale un farmec deosebit, asigurându-i succesul, chiar dacă fondul eră mai puțin elocuent. Ca ministru al afacerilor străine (24 Iulie 1876—25 Martie 1877), politicul Ionescu eră pentru neutralitatea României în războiul ruso-turc; înaintea convențiunii cu Rusia (din 4 Aprilie următor) el își prezentă demisiunea din minister și se abțină apoi chiar dela votare la proclamarea independenței. Alianța cu Rusia nu se împacă cu simțemintele patriotului crescut în vremile protectoratului rusesc, nici cu vederile și convingerile liberalului intransigent. Câteva zile înainte de retragerea din minister, M. S. Regele, trimițând părintelui Său o broșură anonimă a ministrului Său de externe, *L'État Roumain et la paix d'Orient*, o aprețică astfel: «Partea istorică e destul de interesantă. Ionescu este mai bun profesor decât politic (2).»

Ca publicist, ca profesor, ca om politic, veteranul academician eră în toate un reprezentant al timpului și al mediului în care s'a format, cu calitățile și neajunsurile epocii ce a produs pe patrioții renașterii noastre politice. Meritul său personal a fost de a-și pune calitățile în serviciul țării și al neamului, cu tot devotamentul patriotismului său. Onoare memoriei lui.

(1) *Discurs asupra epocii lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu*. Iași 1868. *Înrădămintele din istoria Patriei*. Ateneul Român. Conferințe publice, 1883—1884. București 1884. — *Despre împărăția româno-bulgară*. București 1888.

(2) *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, III, 111.

Domnilor Colegi,

Dați-mi voie să vă cer acum binevoitoarea D-voastre atenție pentru subiectul ce voi să tratez, vorbind despre *Epocele istoriei române și împărțirea ei.*

Ca în toate ramurile științei, nu mai puțin și în istorie, împărțirea materiei este una din chestiunile fundamentale de metodă. Întrebarea asupra principiilor după cari se face împărțirea materiei istorice a ocupat și ocupă și pe istorici și pe filozofi, fiind discutată din deosebite puncte de vedere.

După natura sa, istoria nu poate avea o împărțire sistematică și absolută, valabilă pentru totdeauna. Faptele istorice — adică faptele oamenilor în manifestarea lor ca ființe sociale în cursul timpurilor, cari alcătuiesc sfera cunoștinței istorice — se petrec în niște asociațiuni de oameni în continuă prefacere și se succed în timp. După cum aceste fapte se înfățișează, împărțirea materiei istorice poate fi numai o împărțire generală, după felul asociațiunilor făptuitoare și după dezvoltarea lor în succesiunea timpurilor.

Ca asociațiuni făptuitoare în istorie sunt date mai ales popoarele și statele, cele mai caracteristice forme de manifestare a oamenilor ca ființe sociale. Din acest punct de vedere, deosebim istoria generală a popoarelor și statelor, numită istorie universală, și istoria specială a unor popoare și state, numită istorie națională. După tema specială, care se poate mărgini la cercuri și mai restrinse, se deosebesc multe feluri de istorie specială pentru deosebitele forme de manifestare a oamenilor ca societate și în societate. Din punctul de vedere al succesiunii în timp, se face împărțirea cronologică a istoriei; ea este dată prin însăși natura dezvoltării istorice, atât în istoria generală cât și în cea specială. Dar nici o împărțire cronologică nu poate fi absolută și perpetuă: ea trebuie să fie făcută totdeauna din punctul de vedere al scopului final, iar acest punct de vedere se schimbă mereu prin prefacerile urmate în timp.

Istoria, ca cunoștință despre dezvoltarea oamenilor în manifestarea lor ca ființe sociale, are în vedere prezentul ca scop final. Ceeace ea caută să cunoască, nu este atât faptul cum oamenii au fost în trecut, cât modul cum ei au devenit ceea ce sunt în prezent. Ceeace obiectiv este dat pentru investigația istorică, nu e trecutul propriu zis, ci numai amintirile și resturile lui, păstrate până în prezent. Numai ceea ce în prezent e încă netrecut din cele trecute,

fie amintiri, fie resturi din ceea ce a fost și s'a întâmplat, poate fi obiectul investigațiunii istorice. Deci istoria are drept problemă, nu atât de a reconstrui trecutul, cât de a explica prezentul, cu ajutorul cunoștinței trecutului din resturile și amintirile lui. Explicând prezentul, ea îndreaptă calea viitorului. Prin cunoștința trecutului a înțelege prezentul și a îndrepta viitorul, este problema cea din urmă și tot rostul istoriei.

Așa fiind, prezentul cu problemele sale este și rămâne scopul final al cunoștinței istorice. Considerarea pentru prezent ca rezultat al trecutului nu poate să turbure cunoștința adevărului istoric; căci numai adevărul asupra trecutului va putea să explice prezentul, și numai acest adevăr este istorie. Dar istoria nu caută adevărul pentru adevăr, adevărul absolut, ci adevărul pentru scop: «die Wahrheit um des Zweckes willen», cum zice un mare învățat german. (1) Intotdeauna istoria și educația ce se face popoarelor prin studiul istoriei trebuie să aibă în vedere societatea și problemele speciale ale epocii ce formează prezentul în fiecare timp dat.

Acest principiu fundamental pentru concepția modernă a istoriei în general urmează să fie cu atât mai mult un principiu directiv al istoriei naționale. Din acest punct de vedere trebuie să procedăm și la împărțirea istoriei române, îmbrățișând dezvoltarea istorică de până acum a poporului și a Statului român.

În istoria generală a popoarelor și statelor, ca și în istoria specială a lor, perioadele istorice în cari se împarte materia istorică sunt determinate prin epocile mari cu cari începe și se încheie un anume fel de dezvoltare istorică. Înțelegem prin *epocă* (ἐποχή = oprire) un punct fix în istorie, o dată, un moment când s'a întâmplat un fapt mai însemnat; iar prin *perioadă*, un spațiu de timp între două epoci. Numai în înțeles impropriu, luându-se *pars pro toto*, termenul epocă se întrebuințează pentru perioadă, după caracterul epocii ca notă caracteristică a perioadei întregi, precum epoca Renașterii, epoca Fanarioților, ș. a. O împărțire în perioade trebuie să aibă, ca fiecare împărțire metodică, același principiu de diviziune (*fundamentum divisionis*, cum se zice în logică), adică punctul de vedere din care se face împărțirea trebuie să fie ales după o notă caracteristică de aceeași ordine. Așa de pildă, nu putem determina o perioadă din punct de vedere politic, iar alta din punct de vedere cultural sau de altă ordine. O împărțire bună a istoriei se mai

(1) Ihering, *Der Zweck im Recht*. Leipzig 1886.

cere să aibă și oarecare armonie cronologică, întru cât ar admite epocile caracteristice, și să nu scape din vedere scopul final. Să vedem dacă, după această normă, putem primi una din împărțirile de până acum ale istoriei române.

Cea dintâi împărțire a istoriei române în perioade s'a făcut de Engel, în *Geschichte der Moldau und Walachei* (scrisă ca parte din *Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer*, Halle 1804). Considerând Principatele române ca țeri dependente de Regatul ungar, Engel împarte istoria lor, ca și pe cea a Ungariei, în o parte mai veche până la bătălia dela Mohaci din 1526, după care s'a desliințat vechiul Regat ungar, și în o parte mai nouă dela acea dată incoace. Aceste două părți principale sunt subîmpărțite în câte două perioade pentru fiecare Principat: 1) Istoria veche a țerii până la întemeierea Principatului respectiv; 2) Perioada dela întemeiere până la 1526; 3) Perioada dela 1526 până la Fanarioți; 4) Perioada Fanarioților, în care scriă autorul. Din punctul de vedere al opului și pentru timpul său, această împărțire eră cât mai rațională; astăzi ea este învechită. De atunci a rămas epoca Fanarioților ca perioadă deosebită în împărțirile ce au urmat până acum, perioadă care pe timpul autorului eră istoria contemporană a Principatelor.

Trecând peste împărțirile făcute pe urmă, cari deasemenea nu mai sunt de actualitate, cum și peste împărțirea din cărțile didactice, care acum urmează după programa oficială, avem să luăm în privire numai două împărțiri mai nouă: a d-lui Xenopol, în *Istoria Românilor* (1888—1893) și în *Histoire des Roumains* (1896), și a d-lui Iorga, în *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen* (1905). Dar numai d-l Xenopol dă o împărțire în perioade, pe care o motivează, pe când d-l Iorga împarte materia numai în secțiuni (Abschnitte) și capitole, determinate totuș după epoce caracteristice.

D-l Xenopol deosebește următoarele patru perioade: 1) Istoria veche, cuprinzând *formarea naționalității române*, din timpurile cele mai vechi (D-sa începe cu Scythii din a. 513 i. d. C.) până la întemeierea Principatelor; 2) Istoria medie, numită *epoca slavonismului*, dela întemeierea Principatelor până la Mateiu Basarab și Vasile Lupul (1290—1633); 3) Istoria modernă, numită *influența grecească*, dela Mateiu Basarab și Vasile Lupul până la revoluția grecească (1633—1821); 4) Istoria contemporană, dela revoluția grecească din 1821 până în zilele noastre, numită *epoca românismului*, «în care — cum zice d-sa — poporul român ajunge în sfârșit,

după lungi sbuciumari, să intre în matca proprie a dezvoltării sale, aceea românească.»

În această împărțire, principiul de diviziune pentru perioadele dela întemeierea Principatelor e ales din punct de vedere cultural, deși perioada precedentă e limitată din punct de vedere politic, prin întemeierea Statului român. D-l Xenopol zice: «Elementul osebitor al acestor perioade nu poate fi luat din faptele politice, cari nu cuprind ceva caracteristic dela secol la secol . . . Dacă căutăm însă la viața culturală, care tocmai pare a lipsi din țerile române, găsim în curând o deosebire radicală între momentele ei, cari constituie tot alătea perioade deosebite în istoria acestei vieți». (Precuvântare).

Împărțirea făcută din acest punct de vedere prezentă însă unele neajunsuri chiar în raport cu istoria culturii române. Influența slavă, admisă ca notă caracteristică a perioadei numite epoca slavonismului, eră, în realitate, cu mult mai veche decât Principatele, unde ea, sau, mai bine zis, limba slovenească, întrebuințată ca limbă bisericească și oficială, s'a mântinut, câtva timp, ca urmare a acelei influențe mai vechi, odinioară și politică și culturală. Iar influența grecească, admisă ca notă caracteristică a perioadei următoare, începând dela Mateiu Basarab și Vasile Lupul, încă nu eră pe atunci atât de predominantă, încât să poată fi considerată ca semn distinctiv al unui timp când cultura națională începea a se manifesta mai puternic prin introducerea limbii române în Biserică și Stat, când scriitori ca Costineștii și Dimitrie Cantemir deșteptau simțul național, ca entusiaști propagatori ai conștiinței de originea romană și ai ideii naționale. De altă parte, din punct de vedere cultural, influența grecească, existentă numai în Principate mai ales sub Fanarioți, nu privește și pe Românii de peste munți, deasemenea părtași la dezvoltarea noastră culturală: chiar în timpul influenței grecești în Principate se manifestă peste munți curentul cultural reprezentat prin Clain, Șincal și Maior, ca continuatori ai curentului literar de renaștere națională, început cu Costineștii și Cantemir și întrerupt dincoace de munți prin domnia Fanarioșilor. Față cu aceste manifestări ale culturii naționale, începând din secolul al XVII-lea, împărțirea istoriei române, după întemeierea Principatelor ca state românești, în o perioadă a slavonismului și o perioadă a grecismului, până a ajunge la perioada românismului, ca singura perioadă națională a istoriei noastre abia dela 1821 incoace, nu poate fi mântinută.

În general, nu după influențe culturale străine se pot determina perioadele în istoria unui popor cu civilizație proprie, ci după

epocele mari ale dezvoltării sale în manifestarea sa ca națiune. Și cum această manifestare se face mai ales în Stat și prin Stat, epocele caracteristice pentru împărțirea istoriei naționale trebuie să fie luate din dezvoltarea politică, cea fundamentală în istoria statelor și popoarelor.

Punctul de vedere politic este cel ales de d-l Iorga, pentru împărțirea ce dă materiei în secțiuni și capitole, fără să insiste asupra împărțirii în perioade. Din cele opt secțiuni, precedate de o introducere etnografică-istorică până la apariția Românilor în istorie, reiese o împărțire a istoriei române în cinci perioade: 1) Românii până la întemeierea principatului Țerii-Românești (s. I și II); 2) Timpul neatârării și al atârării mai slobode de Imperiul otoman (s. III) până la moartea lui Ion Vodă cel Cumplit (1574); 3) Apăsătoarea suzeranitate turcească până la Fanarioți (s. IV și V); 4) Timpul Fanarioților (s. VI); 5) Nașterea și isbânda simțului național și starea actuală a poporului român (s. VII și VIII).

Împărțirea e făcută după gradul de independență și dependență politică dela o epocă la alta până la 1821. Dar din acest punct de vedere, în perioada apăsătoarei suzeranități turcești, începută în 1574 ca perioadă de decadență, nu începe bine domnia lui Mihail Viteazul, una din gloriile istoriei noastre, domnie ce urmează după abia două decenii dela acea dată. Iar în perioada dela 1821 încoace nu poate să intre deopotrivă istoria României contemporane, a României dinastice, constituționale și independente, a României regale de astăzi. Această Românie, cu poziția ce a câștigat ca factor politic în concertul puterilor europene, se deosebește atât de mult de cele două principate dela 1821 și de sub regimul Regulamentului organic, cu domni numiți de Poartă, supuși bunului plac al Rusiei «protectoare», cum și chiar de Principatele-Unite de sub domnia lui Cuza Vodă, încât ea se prezintă hotărât ca un alt Stat, în aceeași țară și la același popor, Stat deosebit chiar și prin un alt nume. Deci împărțirea istoriei române, din punctul de vedere al dezvoltării politice a Statului român până în prezent, cere să fie alta.

Țin să observ însă că deosebirea de vederi în această întrebare nu atinge, în aprecierea mea, întru nimic meritul general al opurilor în chestiune, prin care și d-l Xenopol și d-l Iorga au adus netăgăduit însemnate servicii istoriografiei și cunoștinței istoriei noastre.

În noua împărțire ce trebuie să dăm istoriei române, se impune mai înainte de toate întrebarea asupra începutului ei. Punctul de plecare cel natural al istoriei unui popor este negreșit originea lui. Istoria Românilor ca popor latin trebuie așadar să plece dela timpul când elementul latin a fost plantat pe pământul devenit românesc, adică dela cucerirea romană a teritorului unde s'a format și s'a dezvoltat poporul român.

«Originea naționalității române —zice lingvistul Miklosich--este în acea epocă timpurie când piciorul Romanului a călcat pentru prima dată pământul Illyricului». În adevăr, prin cucerirea Illyricului, începută încă în timpul Republicei, s'a aruncat prima semăntă a naționalității române la sudul Dunărei, între Adriatică și marea Neagră, părți definitiv supuse dominațiunii romane sub Octavian August. Dar abia peste un secol mai târziu, cucerirea Daciei de către Traian, prin care stabilirea elementului latin la Dunăre a fost îndeplinită, a dat ființă poporului român în această patrie a lui și a format teritoriul istoriei române ca atare. Astfel originea poporului român și începutul istoriei sale sunt în legătură cu începuturile dominațiunii romano la Dunăre sub cei doi împărați: August ca începător, Traian ca îndeplinitor al întemeierii neamului românesc.

Deci nici cu Scythii din zilele lui Dario Hystaspes, nici cu Geții din vremea lui Alexandru Machedon sau cu Dacii lui Boirebistes, cum nici abia cu Vlahii lui Vasile Bulgaroctonul poate să înceapă istoria română. Punctul ei de plecare nu poate fi decât dela cucerirea romană a teritorului unde s'a format și unde se află azi poporul român. Între acest *terminus a quo* și între prezent ca *terminus ad quem* se desfășură istoria Românilor.

Timpul dela cucerirea romană până la întemeierea Statului român, cuprinzând formarea poporului român și pregătirea lui pentru o viață politică proprie, este o perioadă, cum am zice, ante-istorică. Denumirea corespunzătoare pentru această l-a parte este *Istoria veche a Românilor*. În lăuntrul ei putem deosebi patru subdiviziuni, fiecare de câte 3—4 secole: 1) Timpul cuceririi și dominațiunii romane, dela cucerirea Illyricului până la părăsirea Daciei (271); 2) Timpul năvălirilor și al stăpânirii barbarilor în Dacia până la întemeierea Statului bulgar (679); 3) Timpul predominării bulgare până la întemeierea Regatului ungar (1000) și desființarea Statului bulgar (1018); 4) Timpul predominării ungurești și al Imperiului romano-bulgar al Asanizilor (1186—1257), cu începuturile organizațiunii politice românești până la întemeierea Statului român.

Luăm drept punct de plecare cucerirea Illyricului, ca epocă la care se urcă originile române la sudul Dunărei, atât ale Macedo-Românilor și Istro-Românilor, cât și ale elementului roman transdanubian în alcătuirea Daco-Românilor, parte adus la colonizarea Daciei, parte adăugat prin transmigrări române în evul mediu. În timpul dominației romane dela cucerirea Illyricului până la părăsirea Daciei s'a întemeiat, prin colonizația romană și prin romanizarea elementului autohton thraco-illyric, naționalitatea română pe ambele maluri ale Dunărei, în părțile mai mult sau mai puțin romanizate ale Illyricului și ale Daciei (colonizată mai intensiv între Olt și Timiș până pe Mureș), patria Străromânilor.

În timpul năvălirilor până la întemeierea Statului bulgar au urmat prefacerile ce au schimbat cu desăvârșire soarta elementului latin la Dunăre. Prin ocuparea provinciilor romane din dreapta Dunărei, dela marea Neagră până la Adriatică, de către Slavi și vechii Bulgari turanici, în cursul secolului al VII-lea, imperiul Romaniei (cum se numia Imperiul roman byzantin) a pierdut caracterul său roman de până atunci, devenind preponderant elementul grec din părțile meridionale; iar elementul roman al Illyricului s'a risipit, pierzându-se în acele vremi când «sânge curgea ca apa» sau refrăgându-se unde găsiă adăpost, mai ales spre miazăzi, în locuințele de apoi ale Macedo-Românilor. Aceasta este epoca ce desparte Romani de Români.

În timpul predominării bulgare ce a urmat apoi în țerile dela Dunărea de jos, Români din Dacia, izolați de restul Imperiului roman și de lumea latină, au fost supuși influenței bulgaro-slave; atunci s'au făcut aci și primele începuturi de organizare românească de care avem mărturie, purtând timbrul acelei influențe. Cu întemeierea Regatului ungar și deslințarea Statului bulgar, după care a urmat întemeierea Imperiului româno-bulgar cu dinastia română a Asanizilor, istoria veche a Românilor intră în ultima sa fază: sub influența Regatului ungar de o parte, sub cea a Imperiului româno-bulgar de altă parte, s'au dezvoltat începuturile de organizare proprie a Românilor din Dacia, care a dat naștere Statului român.

Perioada anterioară Statului român, numită istoria veche a Românilor, se încheie în mod natural cu întemeierea principatului Țerii-Românești. Acest principat a început existența sa ca Stat de sine stătător, constituindu-se prin unirea sub o singură domnie a unor voievodate și teritorii mai mult sau mai puțin dependente de Ungaria (cum se găsesc mai întâiu în prima jumătate a secolului al XII-lea).

intemeindu-și o dinastie proprie și făcându-se independent de Regatul ungar. Constituirea lui sub un singur domn, care a devenit și întemeietorul dinastiei, nu este constatată înainte de stingerea dinastiei ungurești a Arpazilor (1301); dar în timpul interregnelui ce a urmat apoi în Ungaria (1301—1308), «voievodul Transalpin», cum îl numiau Ungurii, a câștigat o poziție independentă de Regat, cu putere suverană în «toată Țara-Românească», cum se numia noul Principat unit («toată Ungrovlahia», în actele grecești și slovenești). Cel dintâiu domn în acest înțeles eră Basaraba Voievod, întemeietorul dinastiei Basarabilor, după care Țara-Românească a fost numită și «Basarabia» (în secolul al XIV-lea și XV-lea), învingătorul lui Carol Robert în războiul pentru neatarnare. Inceputul domniei lui pe timpul interregnelui în Ungaria este epoca despărțitoare între istoria veche a Românilor și perioada următoare.

Unirea sub o singură domnie, întemeierea dinastiei și neatarnarea țării au fost faptele hotărâtoare prin cari s'a întemeiat și principatul Țării-Românești și principatul Moldovei. Acesta din urmă s'a constituit ca Stat de sine stătător, jumătate de secol mai târziu (1359), sub domnia lui Bogdan Voievod, întemeietorul dinastiei Bogdan-Mușatinilor, care în luptă pentru neatarnare de Regatul ungar a unit voievodatele și teritoriile dependente ce au alcătuit noul Stat. Unirea, întemeierea dinastiei, neatarnarea, acestea au creat și România contemporană.

Dela întemeierea Principatelor încoace, istoria română este în cea mai strinsă legătură cu dezvoltarea Statului. Dar Românii din afară de Statul național au și ei o parte însemnată la istoria culturii românești, a cărei unitate, ținând vie conștiința unității naționale, s'a păstrat mai ales prin Biserică și prin literatură; istoria lor politică face parte din istoria română numai în cât privește manifestarea lor ca naționalitate în statele respective, neavând însă legătură organică cu dezvoltarea politică din Statul român. În istoria Principatelor, deși avem două state, dar cu organizație mai mult sau mai puțin identică, există totuși o legătură organică între ele, așa încât istoria celor două țeri se înlănțuește neîntrerupt dela una la alta. Această legătură organică în dezvoltarea lor istorică, din care a rezultat în urmă unirea lor într'un singur Stat, trebuie s'o avem în vedere și la împărțirea istoriei române.

În dezvoltarea Statului român, istoria Principatelor se deosebește prin ea însăși de istoria României contemporane. Epoca ce desparte

pe una de alta este dată prin unirea definitivă a Principatelor într'un singur Stat sub numele România, unire îndeplinită prin Constituția din 1866; ea coincide cu întemeierea dinastiei României, urmată de cucerirea independenței și de întemeierea Regatului român.

Precum noua dinastie în istoria României contemporane, așa și vechile dinastii ale Basarabilor și Bogdan-Mușatinilor, întemeiate simultan cu Principatele, au determinat în mod hotărâtor dezvoltarea istorică. Cât timp s'au mântinit vechile dinastii, Principatele se bucurau, chiar sub suzerenitatea turcească, de o autonomie națională mai întinsă: domnii se alegeau dintre membrii dinastiei recunoscuți ca fii de domni; ei aveau dreptul să bată monetă și să încheie tratate, având autoritatea suveranității și în lăuntru și în afară. În acel timp, ideea de Stat în ambele principate era nedespărțită de dinastiile moștenite: după concepția de Stat generală de atunci, Statul era una cu dinastia. După destituirea dinastiilor urmează, sub domnii din diferite familii, aleși cu consimțământul Porții sau numiți direct de Poartă, căderea tot mai umilitoare a Principatelor sub jugul turcesc, care atinge ultimul grad de decadentă sub urgisita domnie a Fanarioților, făcând apoi loc restaurațiunii sub domnii pământeni. Cu întemeierea nouăi dinastii, în acelaș timp cu întemeierea noului Stat România prin noua Constituție, începe o nouă dezvoltare politică ce caracterizează România contemporană, o nouă eră a istoriei române.

Din această desfășurare istorică reiese, ca cea mai naturală împărțire din punct de vedere politic, împărțirea după vechile dinastii și după noua dinastie, în legătură cu dezvoltarea Statului. În istoria statelor monarhice, elementul dinastic, ca cel mai important factor între personalitățile istorice, a avut totdeauna o deosebită însemnătate. Și în istoria noastră, concordanța între dinastie și dezvoltarea politică este o notă atât de caracteristică, încât acest fapt nu poate fi trecut cu vederea la împărțirea ei. După această notă urmează deci să determinăm perioadele istoriei române, din punctul de vedere al dezvoltării Statului până în prezent.

După dinastii, istoria română dela întemeierea Principatelor până la unirea lor definitivă prin constituirea României ca «un singur Stat indivizibil», cum o proclamă mai întâiu Constituția din 1866, se împarte în două perioade de întindere aproape egală: perioada vechilor dinastii până la moartea lui Mihaiu Viteazul, și perioada domnilor din diferite familii până la întemeierea nouăi dinastii.

Și în Țara-Românească și în Moldova, șirul vechilor dinastii se sfârșește cu Mihaiu Viteazul, care trecător a unit țerile surori. Mihaiu, fiul lui Petrașcu cel Bun, din neamul Basarabilor, cum și contemporanii săi din neamul Mușatinilor pe tronul Moldovei, Aron Vodă, fiul lui Alexandru Lăpușneanul, și Ștefan Răzvan, fiul unui Petru Vodă (poate Petru, fiul lui Alexandru Lăpușneanul), erau ultimii reprezentanți ai domniilor cu caracter dinastic, cari — cu mutări dintr'o țară într'alta, în timpul din urmă, cum eră Petru Șchiopul din Basarabi, în Moldova, Ștefan Surdul și Alexandru cel Rău din Mușatini, în Țara-Românească — s'au mănținut încă până atunci. Movileștii, luând apoi domnia în ambele Principate, n'au reușit să întemeieze o nouă dinastie în linie neintreruptă; iar descendenții Basarabilor și Mușatinilor ce au mai venit pe urmă la domnie, cu intreruperi dela unul la altul, nu mai aveau continuitate dinastică.

Ideea dinastică ce caracterizează perioada până la moartea lui Mihaiu Viteazul eră încă cea fundamentală în concepția de Stat a acestui domn. În negociațiunile lui cu împăratul Rudolf II, a cărui suzeranitate ca împărat roman și rege al Ungariei o recunoscuse, punctul fundamental al cererilor formulate de el eră domnia ereditară, cu drept de moștenire «și pre feciori și pre feate» în Țara-Românească și în Moldova, iar în Ardeal numai în linie bărbătească. Asemenea concepție, întemeiată pe tradiția dinastică de până atunci, nu se mai manifestă apoi la nici unul din domnii ce au urmat în Principate: ideea dinastică a apus cu ultimul reprezentant măreț al vechilor dinastii.

Epoca lui Mihaiu Viteazul, ca încheiere a acestei perioade, e caracteristică și prin faptul că luptele lui cu Turcii spre a scutura jugul suzeranității turcești, la cari au luat parte și domnii moldoveni Aron și Ștefan Răzvan, au fost cele din urmă lupte pentru neatărnare ale Românilor până la războiul Independenței din timpul nostru. Neînsemnatele cooperări ulterioare cu armatele puterilor creștine în războaiele lor cu Turcii nu pot fi considerate ca lupte naționale pentru neatărnare. Deasemenea, după cât e constatat până acum, cu Ștefan Răzvan se sfârșește și seria domnilor moldoveni ce au bătut monetă; iar Mihaiu Viteazul a reînceput să exercite acest drept, care în Țara-Românească încetase de mai înainte a fi practicat. Pe urmă s'a mai făcut încercare de a bate monetă, în Țara-Românească de către Mihnea Radul (1658—1659), în Moldova de către Eustratie Dabija (1661—1665); dar aceste încercări, pe cât se vede, erau izolate.

Astfel epoca lui Mihaiu Viteazul este aceea care încheie, în modul cel mai caracteristic, dezvoltarea Principatelor sub vechile dinastii, cu luptele lor pentru neatârnare, cu manifestarea suveranității lor în formă mai hotărâtă. Prin unirea trecătoare a Țerilor surori, ea reprezintă și sinteza acelei dezvoltări, a cărei problemă finală a fost amânată pentru mult timp, prin căderea eroului unității naționale, ultimul reprezentant strălucitor al vechilor dinastii, căzute cu dânsul.

În această perioadă de trei secole putem deosebi, după gradul neatârnării și atârnării Principatelor în raport cu suzeranitatea turcească, trei subdiviziuni sau faze, fiecare de câte un secol: 1) Timpul până la stabilirea suzeranității turcești în Țara-Românească, prin capitulația lui Mircea cel Bătrân (1402); 2) Timpul următor până la stabilirea suzeranității turcești în Moldova, după moartea lui Ștefan cel Mare (1504); 3) Timpul decăderii dinastiilor până la moartea lui Mihaiu Viteazul (1601).

Câte trele faze sunt caracterizate prin domni răsboinice, cu punctele culminante: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul. Până la stabilirea suzeranității turcești, ambele Principate, făcându-se independente de Ungaria, au păstrat o neatârnare reală, deși domni Țerii-Românești au recunoscut în urmă suzeranitatea Coroanei ungurești pentru posesiunile lor de peste munți, iar domni Moldovei, suzeranitatea nominală a Poloniei sau uneori a Ungariei. După stabilirea suzeranității turcești, a urmat decăderea dinastiilor în ambele Principate, prin amestecul Turcilor la ocuparea tronului, ca și prin competițiunile претенțiilor la domnie dintre fiii naturali de domni. Stingerea liniilor legitime ale ambelor dinastii, la începutul ultimei faze a acestei perioade, a grăbit decăderea dinastiilor sub liniile fiilor naturali, până când, în cele din urmă, și succesiunea acestora a fost întreruptă prin domni din alte familii.

Perioada următoare, reprezentată prin domni din diferite familii, perioadă de decadență politică, până când mișcarea națională din 1821 a adus renașterea ce a creat România contemporană, această perioadă, și ea de trei secole aproape, se încheie cu domnia lui Cuza Vodă, în acelaș timp cu unirea definitivă a Principatelor. Sub acest domn încă, cele două Principate, deși unite, au continuat să fie două țeri deosebite, fiecare cu guvern și cu parlament propriu până la 1862, apoi cu guvern și cu parlament unite numai administrativ; deși Adunările unite în 1862 au primit numele de «Adunarea României», domnitorul a continuat a se numi Domn

al Principatelor-Unite, conform organizării date prin Convenția din 1858, recunoscută și prin Statutul din 1864. Abia Constituția din 1866 a creat Statul indivizibil România, și M. S. Regele Carol este cel dintâiu Domn al României.

Așa fiind, domnia lui Cuza Vodă este încheierea firească a perioadei domnilor din diferite familii, cu care se încheie istoria Principatelor. Unirea lor la sfârșitul acestei perioade, corespunzând cu unirea trecătoare la sfârșitul perioadei precedente, este sinteza dezvoltării celor două țeri surori, unite definitiv prin Constituția din 1866. Cu întemeierea nouăi Dinastii, în acelaș timp cu noua Constituție, începe istoria României, ca nouă perioadă a istoriei române.

În perioada domnilor din diferite familii, putem deosebi, după dezvoltarea politică, deasemenea trei subdiviziuni sau faze: 1) Timpul domnilor pământeni; 2) Timpul Fanarioților (1711/16—1821); 3) Timpul restaurațiunii sub domni pământeni dela 1821 până la 1866. Aceste trei faze sunt caracterizate prin prefaceri urmate simultan în cele două Principate după desliințarea dinastiilor.

În timpul domnilor pământeni până la Fanarioți a urmat, în ambele țeri, după războaiele istovitoare de putere din perioada precedentă, o reculegere în lăuntru. Decadența politică a fost compensată prin o înflorire a culturii naționale, începută cu mișcarea literară din epoca lui Mateiu Basarab și Vasile Lupul și continuată până sub Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu.

Domnia Fanarioților, începând aproape în acelaș timp în ambele țeri, le-a adus la ultimul grad de decadență politică, pricinuind totdeodată și o decadență a culturii naționale în Principate, pe când curentul literar de renaștere națională din timpul domnilor pământeni a găsit continuatori peste munți. Față cu înstrăinarea domniilor prin Fanarioți, însoțită și de ocupațiuni străine, cu desmembrările teritoriale ce ele au adus cu sine, numai vechile așezăminte naționale abia au mai păstrat celor două Principate caracterul de state naționale, ca țeri deosebite de provinciile Imperiului otoman. Dar și decadența națională din acel timp de umilire a fost compensată în câțva prin un progres în altă direcție. Ca foști dragomani la Poartă, Fanarioții, cunoscători de limbi străine și diplomați abili, au introdus în Principate influența limbii și literaturii franceze, pe lângă mai multă abilitate în raporturile internaționale, prin care societatea cultă română — abstracție făcând de urmările fanarotismului ce se resimt încă — s'a apropiat de civilizația occidentală. Așa s'a pregătit renașterea politică și culturală ce a urmat în

timpul restaurațiunii sub domnii pământeni, începută cu mișcarea națională din 1821, sub influența ideilor liberale din Occident și a literaturii franceze, renaștere ce ne-a adus unirea și îndrumarea spre o nouă dezvoltare.

Restaurațiunea sub domnii pământeni e ultima fază în dezvoltarea Principatelor, încheiată cu unirea lor sub ultimul domn pământean, Alexandru Ioan Cuza. Ideea unirii, manifestată ca una dintre dorințele naționale cele mai vii îndată după mișcarea din 1821, cu prilejul alcătuirii Regulamentului organic, eră ideea conducătoare a acestei faze. Ea însufleția pe patrioții Renașterii naționale, ea a condus pe patrioții cari, în Divanurile ad-hoc, au proclamat «unirea Principatelor într'un singur Stat sub numele de România», sub un principe dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei cu drept de moștenire, ca una din «cele dintâi, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorințe ale țerii», cum zice Procesul-verbal al memorabilei ședințe a Adunării Moldovei. Uniunea personală și administrativă a Principatelor-Unite sub domnia lui Cuza Vodă, obținută contra obstacolelor ce aceste dorințe naționale au întâmpinat la puterile garante, a îndrumat unirea definitivă în noul Stat România, îndeplinită prin noua Constituție, în acelaș timp cu întemeierea nouăi Dinastii.

* * *

După epocel mari în dezvoltarea Statului român până în prezent, istoria română are, cum vedem, trei părți bine deosebite una de alta: 1) Istoria veche a Românilor dela originile poporului român până la întemeierea Statului român, perioadă cu patru subdiviziuni de câte 3—4 secole; 2) Istoria Principatelor române, împărțită în două perioade de câte aproximativ trei secole, perioada vechilor dinastii naționale și perioada domnilor din diferite familii, cu câte trei subdiviziuni fiecare; 3) Istoria României contemporane.

Perioadele determinate în acest fel, din punctul de vedere al dezvoltării politice a Statului român, concordă și cu istoria Românilor din afară de Statul național. Întemeierea dinastiei Basarabilor la începutul secolului al XIV-lea, cu care se încheie istoria veche și începe perioada următoare, coincide cu stingerea dinastiei Arpașilor în Ungaria, o epocă din cele mai însemnate în istoria Românilor de peste munți. Iar epoca lui Mihaiu Viteazul ca încheiere a perioadei dinastiilor, cu unirea celor trei țeri surori, are, din

punct de vedere românesc, o însemnătate pentru Românii de peste munți cum poate nici una alta în dezvoltarea conștiinței naționale. În sfârșit, epoca dela 1866, cu care începem istoria contemporană, coincide cu noua situație politică a Românilor din Regatul ungar, creată prin dualismul austro-ungar dela 1867 încoace. Astfel împărțirea în perioade a istoriei române, făcută după dinastii, concordă, în modul cel mai perfect posibil, nu numai cu dezvoltarea politică a Statului român, dar și cu cea a poporului român mai mult sau mai puțin întreg.

Inbrățișând istoria tuturor Românilor, trebuie deci să deosebim următoarele patru perioade: 1) Istoria veche până la întemeierea Statului român; 2) Perioada vechilor dinastii naționale, care se poate numi istoria medie; 3) Perioada domnilor din diferite familii, care se poate numi istoria nouă; 4) Istoria contemporană dela 1866 încoace. Subdiviziunile celor două perioade ale Principatelor, făcute din punctul de vedere al dezvoltării politice a Statului român, nu pot avea în vedere și istoria Românilor din afară de Statul național, subordonată acestei împărțiri.

Perioadele astfel determinate ale istoriei române, cu subdiviziunile lor, prezintă o interesantă concordanță și din punct de vedere mai general.

Un istoric german, Ottokar Lorenz, în opul său: *Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben* (Berlin 1886), cercând acum 20 de ani să stabilească un sistem natural de perioade istorice, arată secolul ca măsura de timp cea naturală a tuturor evenimentelor istorice, măsură dată prin legătura intelectuală și materială dintre trei generațiuni omenești: tată, fiu și nepot. Ca unitate de măsură mai mare, el iese perioada de 300 și de 600 de ani, sau de trei ori trei și de trei ori șase generațiuni, drept perioadă naturală. El întemeiază acest sistem pe fapte din istoria universală și din istoria germană, pe cari le aduce ca probe în sprijinul teoriei sale.

Împărțirea naturală a istoriei române, precum ea reiese din cele ce am expus aci, concordă cu această teorie. Istoria veche, cu patru subdiviziuni de câte 3—4 secole, cuprinde aproximativ de două ori șase secole, adică o perioadă de vreo șase secole dela cucerirea romană până la epoca ce desparte Romani de Români (pe timpul întemeierii Statului bulgar 679), apoi altă perioadă de vreo șase secole până la întemeierea Statului român. Istoria Principatelor, cuprinzând aproape șase secole, are două perioade aproximativ de

câte trei secole, fiecare cu câte trei subdiviziuni, din cari cele cinci dintâi aproximativ de câte un secol. Dar și aci regula nu e fără excepție: ultima subdiviziune în istoria Principatelor are abia jumătate de secol.

Fără a prejudecă teoria istoricului german, atacabilă din alte puncte de vedere, mă mărginesc a constată numai potrivirea ei cu împărțirea naturală a istoriei noastre. Rezultatele identice, obținute pe căi deosebite, sunt negreșit un fapt demn de atenție pentru teoria perioadelor istorice.

Cât despre istoria României contemporane, rămâne ca viitorul să arate întru cât teoria unităților de măsură cronologică pe baza generațiunilor se va confirma prin dezvoltarea spre care mergem.

Domnilor Colegi,

Se implinesc acum 40 de ani de când, cu noua Dinastie și cu noua formă a Statului, istoria română a intrat într'o nouă eră de dezvoltare. O nouă perioadă de înflorire și de înălțare națională a început cu noua consolidare a Statului român, cu noua îndrumare a poporului român pe calea progresului, a progresului ce se realizează în istorie, ducând omenirea mereu tot înainte spre perfecționare. O nouă generație s'a format în acești 40 de ani, cu nouă aspirațiuni, cu nouă probleme.

Fiecare generație nouă, ca urmare a lungului șir de generațiuni trecute, e chemată să cultive mai departe moștenirea primită dela generația precedentă și formată de generațiunile anterioare. Generația Renașterii naționale a transmis generațiunii următoare problema Unirii, a Dinastiei și a Independenței, idealul visat de generația ce a născut pe patrioții creatori ai României contemporane. Această scumpă moștenire, încoronată cu regala Coroană de oțel, a primit-o generația actuală, cu datoria de a o întări și consolida pentru dezvoltarea ei în viitor. Vine rândul nouăi generațiuni, cu nouăle ei probleme. După cum ea va fi îndrumată azi pentru datoria de mâne, așa va urma a se desfășura în viitor noua perioadă a istoriei române, fericit inaugurată sub glorioasa domnie a Intemeietorului Dinastiei României și al Regatului român.

Fie ca învățămintele istoriei din pildele trecutului să lumineze prezentul, spre a îndruma viitorul ce are să aducă o nouă epocă în viața neamului român.

RĂSPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI D. ONCIUL

---

*Domnule Președinte,
Domnilor Colegi,*

Domnul Profesor Onciul a expus în cuvântarea sa în mod clar așezământul științei istoriei — pătrunderea prezentului în legătură cu trecutul pentru a prevedea viitorul.

Istoria are de țel descoperirea adevărului în traiul oamenilor ca state și popoare, atât ca individualități proprii, cât și în legătura dintre dânsese. Incercările de a construi acest traiu în mod abstract și teoretic nu au reușit, fiindcă realitatea rareori se potrivește cu închipuirea, în care fantazia ocupă un loc însemnat.

Cercetarea adevărului în rostul unui popor și al unui stat îndreptează în mod natural la observarea și înțelegerea traiului omenesc, astfel cum el se desfășură dinaintea ochilor noștri. Istoricul trebuie să cuprindă mijlocul viu în care el însuș trăește, spre a putea descoperi situațiuni depărtate și mai puțin documentate. Dela cele cunoscute pășim la cele necunoscute în toate cercetările metodice. Cercetările istoricului încep prin constatarea exactă a faptelor și a legământului dintre dânsese, — pășesc înainte întru a pricepe dezvoltarea lor, fie că a fost normală, fie că a fost turburată de înrâuriri protivnice interne ori externe, — și ajung în fine a stabili slăbiciunile și neputințele trecătoare sau dăinuitoare ale poporului, precum și așezământul statornic spre înălțare sau scădere în mijlocul mișcării generale a omenirii. Această mișcare trebuie înțeleasă și cuprinsă din punctul de privire cel mai înalt.

Problema, astfel pusă pentru știința istoriei, este fără îndoială una din cele mai grele de deslegat, fiind strâns legată de acele științe, cari ne înalță cugetarea deasupra celor pământești. Chiar din această cauză, acela care se devotază cercetărilor istorice trebuie să se curețe mai întâiu pe sineși de curente, cari atât de des și atât de mult întunecă viața omenească și-i împiedică avântul înălțător. Istoricul trebuie să facă abstracțiune de persoana sa pentru a putea pătrunde mersul și dezvoltarea traiului omenească, în cercuri mai restrânse ori mai largi.

Oare învățatul în științele exacte nu este oprit în cercetările sale, când e agitat de porniri egoistice, cari măresc greutatea ce el întâmpină în aflarea adevărului? Lucrările astfel înrâurite pot să fie interesante, dar ele nu sunt hotăritoare și pășesc adesea alături de adevăr.

Dar nu trebuie uitată o împrejurare importantă. Istoria nu este o știință teoretică, un roman mai mult ori mai puțin bine alcătuit, dar fără viață reală; ea este dreptarul indispensabil pentru acei cari lucrează mai imediat la înălțarea poporului din care au ieșit și servesc cu credință și cu dragoste statul, ai căruia servitori sunt.

Urmărind cercetările istoricului, bărbatul de stat își îndreptează calea sa, luminată de lumina adevărului, și își trage rostul muncii sale, condus nu de impulsunile trecătoare ale egoismului și iubirii de sine, ci de datoria vecinic neclintită de a cugeta și de a făptui pentru binele și fericirea concetățenilor săi.

Astfel istoricul și bărbatul de stat pășesc în viață mână în mână, unul controlând pe celalalt. Nimic mai greu, dar nimic mai sublim! Dacă ne uităm la rezultate, avem încă vii dinaintea noastră, de o parte, exemplul succeselor trecătoare ale lui Napoleon I, care în capul armatelor sale victorioase a sdruncinat lumea cultă din timpul lui, și de altă parte exemplul muncii dăinuitoare a lui Washington, care a întemeiat Statele Unite ale Americii de Nord.

Domnul Profesor Onciul aplică pentru întâiaș dată în istoria României metoda științelor moderne și prin aceasta contribuiește a ne ajuta să facem un pas înainte în dezvoltarea noastră politică.

Domnia Sa începe prin a cerceta cunoscutul, adică prezentul; îl pune în legătură cu începuturile noastre, și află mari asemănări între aceste două epoce, depărtate una de alta prin cinci secole.

Amândouă epocile sunt dominate de ideea de stat în folosul neamului. De o parte și de alta se vede munca titanică pentru încheierea elementelor răzlețe și organizarea lor dăinuitoare: — Principatele Moldova și Valahia ies ca întrupări vii din mici aglomerațiuni,

neputincioase a rezistă la furtuni, — România modernă se ridică din cenușă, plină de viață și ocupă imediat un loc important în mijlocul lumii europene. Sub ochii noștrii poporul românesc și-a reluat cu decizie și cu cumpăneală munca întreruptă, de a ridica un așezământ politic rezistent, încheind bolta edificiului prin monarhia ereditară și o organizare de stat după cerințele timpului.

Amândouă epocele încep cu statornicie și succese necontestate. În mijlocul constelațiilor externe însă așezământul României moderne se prezintă ca mai capabil de a înfruntă furtunile nedespărțite de traiul omenesc; căci el leagă România direct de rostul lumii culte și a preschimbat în scurt timp protivnici de altădată în amici sinceri, recunoscând în Regatul nostru un factor de cultură în Orientul european atât de mult frământat de secole.

Era aceasta nouă a căpătat semnul ei, când în 10 Maiu 1866 au răsunit din dealul Mitropoliei peste toată întinderea pământului românesc cuvinte, ce nu se auzise încă pe valea Dunărei și prin înfundăturile Carpaților, — cuvinte clare, pătrunzătoare și înălțătoare, formând legământ solemn între suveran și popor, nu pentru viața strămtă de altădată, ci pentru o viață întăritoare și înălțătoare, — cuvinte al căror ecou a trecut în lume departe anunțând reinvierea neamului românesc.

Să ne amintim astăzi în sânul Academiei și de aci în toate unghiurile Regatului cuvintele Regelui Carol I, rostite înainte de patruzeci de ani, când a luat frânele guvernului.

El a zis:

«Ales de către națiune cu spontaneitate Domn al Românilor, mi-am părăsit, fără a sta la îndoială, și țară și familie, spre a răspunde la chemarea acestui popor, care Mi-a încredințat destinele sale.

«Puind piciorul pe acest pământ sacru, am devenit Român. Primirea Plebiscitului îmi impune, o știu, mari datorii. Sper că-mi va fi dat a le îndeplini. Eu vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie și acel neinvins respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor Mei.

«Cetățean astăzi, mâne, de va fi nevoie, soldat, Eu voi împărtași cu Domniile Voastre soarta cea bună ca și pe cea rea. Din acest moment, totul este comun între noi. Credeți în mine, precum Eu cred în Domniile Voastre!

«Singur numai Dumnezeu poate ști ceeace viitorul păstrează

patriei noastre! Din parte-ne să ne mulțumim întru a ne face datoria. Să ne întărim prin concordie! Să unim puterile noastre, spre a fi la înălțimea evenimentelor!

«Providența, care a condus pe Alesul Domniilor Voastre până aci și care a înlăturat toate piedicile din calea Mea, nu va lăsa neindeplinită opera Sa.»

Pentru prima dată se auziau cuvinte demne, întăritoare și prevestitoare de mari schimbări, din partea Aceluia care stă în fruntea Statului.

Aceste cuvinte s'au adevărit și în aceasta constă învățătura adevărului istoric, ce se ridică dinaintea noastră ca un far luminos pentru pătrunderea viitorului.

Nu mai stăm ca înainte de un secol și mai târziu încă, ca o aglomerație de oameni menită a servi de obiect de compensațiune în combinațiile celor puternici ai lumii, ci ca un stat cu pozițiune respectată de toți și vrednic de încrederea tuturor. Ajuțați de Dumnezeu Atotputernicul, care nu uită pe oamenii sinceri la inimă, devotați adevărului și dreptății, am ieșit din întuneric prin munca noastră proprie, prin noi înșine, de am luat parte la un mare războiu al neamurilor, din care s'a făurit Independența patriei și înălțarea Statului ca Regat.

Cine ar putea negă că pentru a obține acest rezultat, nu am fost conduși cu înțelepciune și vitejie de Regele Carol I?

Între începuturile noastre și prezentul stau însă secole de dureri și de suferințe, cari amenințau neamul românesc cu desființarea lui. Ultima flacără a vredniciei românești din trecutul depărtat a fost Mihaiu Viteazul. După moartea lui năprasnică un vâl negru a înfășurat pe Români. Am căzut sub dominațiuni străine, cari au lucrat din toate puterile la sărăcirea noastră materială și la stricarea noastră morală. De atunci, în locul patriotismului luminat, care-și trage originea din simțământul datoriilor celor mari ale omului, s'a înrădăcinat obiceiul de a exploata statul în folos individual.

Acest obicei rău trebuie învins și desrădăcinat, pentru ca așezământul modern al neamului românesc să vecinicească. Așezământul începătornic al nostru s'a distrus, când din porniri personale fiii se războiau în contra tatălui și fratele lupta în contra fratelui. Monarhia ereditară a lui Carol I de Hohenzollern este remediul pentru însănătoșirea definitivă a Statului român.

Să ne felicităm dar cu toții, că Domnul Profesor Onciul ne-a

introdus astăzi în istoria românească pe poarta cea mai mare, de unde strălucește adevărul.

Studiile sale istorice și stăruința sa neobosită la muncă ne erau de mult cunoscute. Acestea i-au deschis ușile templului nostru. Astăzi însă putem să-l întâmpinăm în mijlocul nostru cu o adevărată bucurie sufletească și să-i spunem:—Bine ai venit în Academia Română! Pășește înainte în cercetarea adevărului, ca să ne întărim inimile și să ne mănținem fără a șovăi pe calca cea dreaptă a unei dezvoltări sănătoase ca stat!

Legând însă prezentul de începuturile neamului românesc, să nu uităm nici odată, că să strălucească neclintită dinaintea noastră deviza strămoșilor Romani: — *Salus reipublicae suprema lex* — Țelul traiului omenesc pe pământ este de a munci, fără a se obosi, la întărirea și fericirea statului, în care a orânduit Dumnezeu rostul fiecărui popor.

Google

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
XXX.

DESPRE FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL
DIN ROMÂNIA

DISCURS ROSTIT LA 23 MARTIE (5 APRILIE) 1907
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

L. MRAZEC

CU RĂSPUNS DE

ANGHEL SALIGNY

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» ȘI ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1907.

18 502

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXX.

**DESPRE FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL
DIN ROMÂNIA**

DISCURS ROSTIT LA 23 MARTIE (5 APRILIE) 1907
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

L. MRAZEC

CU RĂSPUNS DE

ANGHEL SALIGNY

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S.^{NR} ION ST. RASIDescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1907.

18 502

DESPRE
FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL
DIN ROMÂNIA

Domnilor Colegi,

Infățișându-mă astăzi aici, într'un moment deosebit de sărbătoresc pentru mine, primul meu gând se îndreaptă recunoscător către Domniile Voastre, Domnilor Colegi, căci mi-ați făcut cinstea cea mai mare ce o poate râvni un Român, chemându-mă printre Domniile Voastre, ca membru ordinar al acestui Inalt așezământ, în locul ocupat odinioară de regretatul general Fălcoianu.

Aducând omagiul meu de venerațiune memoriei acestui ostaș și bun cetățean, om energic înzestrat cu o cultură militară întinsă și care necurmat și-a pus inteligența și puterea sa de muncă în serviciul patriei, îmi împlinesc în acelaș timp o datorie foarte plăcută mie, mulțumindu-vă, că-mi dați prilejul de a contribui și eu cu ceva — alături de d-voastră și alături de atâtea spirite alese din toate provinciile românești, — la rostul acestei instituțiuni naționale, închinată înainte de toate cercelării adevărului, pe toate terenele de muncă intelectuală, ce Academia Română și le-a ales.

Domnilor Colegi,

La 20 Martie s'au împlinit tocmai 20 ani, de când regretatul *Grigore Cobălcescu* și-a ținut discursul său de recepțiune la Academia

Română, vorbind despre *Originea și zăcămintele petrolului în general și particular în Carpați* (1).

Ilustrul geolog român căutând să stabilească legături de cauzalitate între zăcămintele de petrol și tectonica generală a regiunilor petrolifere, trebuie să se ocupe și de originea acestui mineral. Rezultatul cercetărilor lui *Abich* (2) asupra zăcămintelor de petrol din peninsulele *Taman* și *Kertsch*, celebre prin bogățiile lor, și studiile lui *Saint-Claire Deville* (3), și ale altora asupra fenomenelor fumeroliane, au avut o mare înrăurire asupra lui *Cobălcescu*, care a devenit cel mai înflăcărat aderent al teoriei originii «*plutonice sau eruptive a petrolului*», teorie emisă de *Berthelot* (4), dar ridicată la adevărata ei înălțime de chimistul rus *Mendelejeff* (5).

Cobălcescu după o expunere documentată a stratigrafiei și structurii Carpaților și după ce a discutat pe larg originea petrolului, conchide, că: «în *Carpați* petrolul se află în aceleași condițiuni de zăcere în cari se găsește în *Caucas*, în *Italia*, în *Birmania* și în *America*, și fenomenele ce însoțesc prezența sa sunt asemenea aceleași; numai cât, în timpurile actuale, aceste fenomene se petrec în *Carpați* pe o scară mai mică decât în *Caucas*, pre când în timpuri de mult trecute, aceste fenomene aveau, din contra, o intensitate cu mult mai mare decât cea actuală în regiunea carpatică» (6).

Printr'o discuție infocată ajunge la concluzia «că prezența petrolului este în strânsă legătură cu mari dislocațiuni terestre, cu întinse și profunde despicături, ridicături sau prăbușiri ale scoarței globului nostru, cu erupțiuni violente și prelungite prin seria unui mare număr

(1) Gr. Cobălcescu, *Despre originea și zăcămintele petrolului în general și particular în Carpați*. Discurs de recepțiune la Academia Română. Ședința din 20 Martie 1887.

(2) Hermann Abich, *Über die Productivitaet und die geotektonischen Verhältnisse der Kaspischen Naphtaregion*. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt. Wien 1879, p. 165—186.

(3) St. Claire Deville în Cobălcescu, p. 4.

(4) Berthelot, *Sur l'origine des carbures des combustibles minéraux*. C. R. LXXXII, p. 349.

(5) Mendelejeff, *Ueber die Elasticitaet der Dämpfe*. Petersburg, în Abich, *Über die Productivitaet, etc.*, p. 176—183.

(6) Cobălcescu, *Despre originea, etc.*, p. 79.

de secol, de mase colosale de roci plutonice însoțite de comotțiuni puternice, cu emanațiuni de materii felurite, dintre cari unele oxidate iar altele neoxidate, ce n'au putut, nici pot proveni decât din masa internă și topită a globului; și, dintre cari unele s'au consolidat în crăpăturile solului sau în cavitățile sale» (1).

Apoi, după ce a stabilit că zăcămintele de petrol se află totdeauna în anticlinale, *Cobălcescu* arată că straturile cari alcătuiesc un anticlinal «n'au participat la crăpăturile solului inferior lor, dar cari au fost numai încrețite prin acțiunea combinată a sguuirii solului cu venirea petrolului și a gazurilor cari l-au însoțit». «Și, considerând apoi că petrolul este emis de lăvele actuale, că în masa topită din interiorul pământului există pretutindeni și la toate adâncimile o enormă cătime de hidrogen și de cărbune în stare elementară și numai în stare de soluțiune, iar nu de combinațiune, și că aceste corpuri elementare devin libere prin progresul răcirii masei topite (și) se pot atunci combina dând naștere la petrol, ozokerit, hidrogen carbonat și alte materii ce însoțesc petrolul, putem conchide», zice el, «că acest mineral are, în adevăr, o origine eruptivă» (2).

Erupțiunile petrolului s'ar fi produs în *Galiția* și *Moldova* după epoca mediterană, iar în «România propriu zisă și în Italia, către finele epocii pliocene» (3). În raport cu originea petrolului *Cobălcescu* constată, că în *România, Italia* și mai ales în *Caucas* «fenomenele de vulcanitate a diverselor regiuni petrolifere sunt mai frecvente și mai impuitoare» decât în regiunile celelalte ale arcului Carpatic, că bogăția unei regiuni petrolifere e cu atât mai mare, cu cât erupțiunea a început într'o epocă mai modernă și de aici deduce *Cobălcescu* că: «România propriu zisă esto și ea mult mai avută în petrol decât celelalte țeri carpatice» (4).

Cobălcescu, bazat atât pe interpretarea ce a dat-o *Tietze* (5)

(1) *Cobălcescu, Despre originea*, p. 79 și 80.

(2) *Idem*, p. 80.

(3) *Idem*, p. 81.

(4) *Idem*, p. 82.

(5) *E. Tietze, Notizen über die Gegend zwischen Plojeschti und Kampina in der Walachei*. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt. Wien 1883, p. 392—395.

zăcămintelor de sare dela *Băicoiu* și *Țintea*, pe cari le consideră ca niște depozite accidentale ale lacului dulce pliocenic, cât și bazat pe observațiunile sale, că masivul de sare dela *Colibași* s'ar găsi în «tărâmul cu paludine», ajunge la concluziunea că «nu putem atribui prezența acestei sări, în depozitele unei mări de apă dulce, decât la emanațiuni venite din sinul pământului și sublimare în crăpăturile și în cavitățile unor asemenea depozite» (1).

Mai departe el conchide astfel: «prezența petrolului în profunditate, este independentă de vârsta tărâmurilor ce o constituiesc și dependentă numai de fracturile și încrețiturile solului ; și că prin urmare, nu ar fi imposibil de a afla sorginți petrolifere și dealungul Dunărei, unde am constatat că există o mare ruptură a scoarței terestre» (2).

E interesant de constatat că cu douăzeci de ani înaintea lui *Cobălcescu*, în 1867, *Coquand*, studiind zăcămintele de petrol din *Moldova* și *Muntenia*, a emis deja idea, că petrolul trebuie considerat ca fiind un produs natural de origine internă. «Car j'admets à mon tour», se exprimă *Coquand*, «que des sources à diverses époques de la formation de la terre ont dû amener de l'intérieur du globe pour les distribuer dans les mers ou dans les lacs, du pétrole liquide qui s'est incorporé en les impregnant aux terrains en voie de formation» (3).

Prin urmare, petrolul adus de izvoare din adâncimile pământului a fost fixat de materialul de sedimentare, ce se depuneă în depresiunile ocupate de ape. *Coquand* tăgăduiește însă ori și ce raport genetic între petrol și sare, pe care o consideră ca sedimentară, și dacă petrolul se găsește accidental în apropierea sării, aceasta s'ar datorî faptului, că izvoarele, ce au adus petrolul, se revărsau tocmai într'o depresiune în care sedimentă sarea.

Vederi analoge asupra petrolului Carpaților români au avut și

(1) Cobălcescu, *Despre originea*, pag. 77—78.

(2) Idem, p. 82.

(3) Coquand, *Sur les gites de pétrole de la Valachie et de la Moldavie et sur l'âge des terrains qui les contiennent*. Bull. Soc. géol. de France 1867.

Fuchs și Sarasin, cari au studiat în 1872 zăcămintele de petrol din Câmpina (1).

«Nous n'hésitons pas» zic ei «tout en admettant dans certains cas spéciaux le rôle des matières organiques, à assigner au pétrole en général, une origine plus franchement éruptive l'assimilant ainsi dans une certaine mesure, aux hydrocarbures dont le degagement constitue un des derniers termes de la série des phénomènes volcaniques» (2). Mai departe ajung la concluziunea: «Le pétrole est une matières adventive, arrivant au jour par des systèmes de fractures, et ses points d'émergence sont alignés parallèlement aux directions générales des accidents orographiques et géologique de la contrée» (3).

Iată vederile asupra genezei petrolului susținute de geologii, cari au studiat zăcămintele române dela 1867 până la 1887.

În cei douăzeci de ani, dela vorbirea lui *Cobălcescu*, cercetările geologice au înaintat mult în România și mai ales studiile făcute în acest timp cu privire la zăcămintele petrolifere ne deschid astăzi orizonturi nouă asupra modului de formațiune a celor mai multe din zăcămintele noastre.

Constatăm însă faptul, că în raport cu înaintarea cercetărilor, —ca o consecință necesară a progresului științei și a dezvoltării ei,— teoriile susținute cu atâta entuziasm și pricepere de *Coquand*, *Fuchs*, *Sarasin* și mai ales de *Cobălcescu*, pierd din însemnătatea lor. «Vulcanitatea» petrolului și a sării e astăzi cu totul înlăturată, iar în ceea ce privește zăcămintele de petrol și legătura lor cu tectonica regiunilor, putem zice că astăzi pentru ochiul geologului s'a ridicat vâlul, care acoperiă odinioară tectonica țerii noastre.

Mulțumită studiilor diferiților geologi români și străini (4), vedem

(1) Edmond Fuchs et Edmond Sarasin, *Notes sur les sources de pétrole de Câmpina (Valachie)*. Archives des sciences. Genève 1873

(2) Idem, p. 16.

(3) Idem, p. 24.

(4) Dr. W. Teisseyre, *Zur Geologie der Bacauer Karpathen*. Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt. XLVIII Bd. Wien 1898.

Dr. W. Teisseyre în C. Bourqui, *Contribution à l'étude des pétroles roumains*. Bulet. Soc. de Științe. București 1900.

azi clar înaintea noastră liniile generale ale structurii munților și ale regiunii colinelor; în același timp au fost scoase în relief raporturile cauzale între tectonica unei regiuni și formarea zăcămintelor de petrol din aceeași regiune.

Și eu am avut prilejul de a contribui în oarecare măsură la limpezirea și precizarea acestor chestiuni și socotesc deci de a mea datorie, să vă expun pe scurt starea actuală a cunoștințelor noastre asupra **formării zăcămintelor de petrol din România**, caracterizând astfel o nouă fază în studiul zăcămintelor noastre de petrol și a tectonicei României.

Țin însă ca înainte de a intra în chestiune să exprim omagiul meu de admirațiune memoriei lui *Cobălcescu*, primului geolog român, care a căutat să dea o interpretare științifică zăcămintelor de petrol din România.

Poate că în studiul nici unuia din zăcămintele de minerale nu întâlnim dificultățile, cari se ivesc în studiul zăcămintelor de petrol.

Dr. Sava Athanasiu, *Asupra prezenței petroleului în Suceava*. Buletinul Soc. de Științe, 1901.

Dr. L. Mrazec și Dr. W. Teisseyre, *Privire geologică asupra formațiunilor salifere și a zăcămintelor de sare din România*. Monit. Petrol. Rom. 1902.

Dr. L. Mrazec, *Comunicare preliminară despre vârsta straturilor petrolifere din România*. Congr. Asociaț. Rom. p. înaint. și răspândirea științelor, 1906.

Dr. L. Mrazec, *Contributions à l'étude des formations pétrolifères de Roumanie*. Monit. Petrol. Rom. 1903.

Dr. L. Mrazec, *Distribuirea geologică a zonelor petrolifere în România*. I-ul Congres al Asociaț. R. p. I. științelor. Memoriu din 1903.

Dr. S. Athanasiu, Dr. L. Mrazec, Dr. G. Murgoci, Dr. W. Teisseyre în: *Lucrările Comisiunii însărcinate cu studiul regiunilor petrolifere din România*. 1904.

Dr. L. Mrazec, *Contribuțiune la geologia regiunii Moreni-Gura-Ocniței*. Monit. Petrol. Rom. 1905.

Dr. G. M. Murgoci, *Tertiary formations of Oltenia with regard to salt, petroleum and mineral springs*. Chicago 1905. The Journal of geology, vol. XIII.

Dr. L. Mrazec în: Dr. L. Edeleanu și I. Tănăsescu, *Studiul petroleului român*. Laborat. de chimie al Minist. Agric., Industr., Com. și Domeniilor. 1903.

Dr. L. Mrazec: *Observations sur la genèse du pétrole de Roumanie*, Comunicare la Soc. de Științe. București 1905 și Monit. Petrol. Rom. 1905.

Dr. L. Mrazec și Dr. W. Teisseyre, *Comunicare preliminară asupra structurii geologice a regiunii Câmpina-Buștenari*. Analele Acad. Rom. Seria II. Tom. XXVIII Memoriile Sect. științifice 1906.

Într'adevăr, iată un mineral lichid, care niciodată nu se poate găsi într'un echilibru stabil de zăcământ, un mineral a cărui geneză nu e numai decât legată de concepțiunea de zăcământ, un mineral în sfârșit care, deși chimicește e mai rezistent în contra agenților externi, decât cele mai multe minereuri, e totuș foarte influențat din punctul de vedere al modului său de zăcere.

Pentru a putea arăta în câteva trăsături istoricul formării unui zăcământ de petrol, trebuie să avem în vedere :

1. Geneza petrolului.
2. Migrațiunea acestui mineral.
3. Formarea propriu zisă a zăcământului.

Modificările la cari sunt supuse zăcămintele ulterior formațiunii lor, ar constitui iar un capitol cu totul special din studiul geologic al petrolului.

I.

In privința genezei petrolului din zăcămintele mari se știe, că stau față în față două vederi, una cea îmbrățișată de *Cobălcescu*, după care petrolul e considerat ca un product anorganic, un product de emanațiune internă a pământului; iar cealaltă, care vede în acest mineral un product de putrefacțiune al substanțelor organice.

În afară de aceasta, ar trebui menționată mai mult ca titlu de curiozitate și ipoteza originii cosmice a petroleului (1).

A.

Din toate ipotezele, cari se referă la **geneza anorganică** a hidrocarburelor, nu voiu releva decât pe acelea, cari merită să fie considerate mai de aproape.

După *Mendelejeff* (2) petrolul ar fi datorit acumulării hidrocar-

(1) Sokoloff, Archiv. Scienc. phys. et nat., 1873. Ioan Adadurow in R. Zalozcki : *Neuere Beiträge zur Hypothese der Erdölbildung*. Naphta 1902, p. 400.

(2) Mendelejeff, *Über die Elasticitet*, etc.

burelor ce nasc prin contactul apei, care s'ar infiltra până la carburele metalice, ce se găsesc în miezul incandescent al pământului.

Moissan și Le Bell (1) admit fenomene analoage. După *Charitschkoff* (2) reacțiunea s'ar produce între carbure metalice și soluțiuni saline, iar *Sabatier și Senderens* (3) au arătat mai în urmă, că apa, în prezența metalelor alcalino-feroase și a carburelor acestor elemente, e descompusă în hidrogen și acetilen, care întâlnind metale grele fin divizate din grupa fierului, ar da naștere, potrivit cu condițiunile în cari s'au produs reacțiunile, la varietățile cele mai diferite de petrol.

Teoria originii anorganice a petrolului a fost combătută mai ales din punctul de vedere chimic și litologic. Obiecțiunile relative la reacțiunile chimice, nu pot fi luate în seamă, deoarece ipotezele se bazează pe experiențe făcute în laboratoare, și nimic nu exclude ca reacțiunile să se producă și în natură; iar obiecțiunile litologice păcătuiesc prin faptul, că ele se referă la modul de zăcere al petrolului, dar nu la geneza lui și la formarea zăcămintului.

Chestiunea trebuie privită însă din alt punct de vedere: nu ne importă în discuțiunile zăcămintelor de petrol substanțele bituminoase de ori și ce natură, cari se găsesc în mici cantități și izolate, ci numai petrolul care constituie zăcămintele puternice, ce joacă astăzi un rol însemnat în economia mondială.

Intrebarea se pune prin urmare astfel: *Petrolul zăcămintelor mari și în special al celor din România, este de origine anorganică sau de origine organică, și în comparațiune cu concepțiunile introduse de Suess pentru apele pământului, este petrolul zăcămintelor mari, juvenil sau vados?* (4)

(1) C. R. LXXXI, 9.

(2) Charitschkoff, *Zur Chemie der naphtabildenden Prozesse*. Journ. de russ. ph. chem. Gesellsch. 1896. și Chem. Revue, 1897 și 1898.

(3) Paul Sabatier et I. B. Senderens, *Methode générale des syntèses des naphènes*, C. R. C XXXII, p. 566, 1901. *Synthèse des divers pétroles. Contribution à la théorie de la formation des pétroles naturels*. C. R., CXXXIV, p. 1185, 1902.

(4) E. Suess, *Über heisse Quellen*. Verhandlung. der Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte. Karlsbad, I, 1902.

Cum nici observațiunile chimice, nici cele litologice nu pot elucidă această chestiune, trebuie să procedăm altfel în studiul ei.

Să ne amintim înainte de toate, că ipotezele cele mai acreditate ale teoriei anorganice a petrolului presupun, pe de o parte un sămbure incandescent al globului terestru, iar pe de altă parte dislocațiuni foarte adânci în coaja pământului, cari dislocațiuni ar permite apei a ajunge la acest sămbure incandescent și ar servi în acelaș timp de canal de ascensiune pentru emanațiunile de hidrocarbure.

Cred că se impune pentru a lumină acest mod de geneză și de punere în zăcământ a petrolului, să cercetăm întâiu — din punct de vedere al formării hidrocarburelor — magmele eruptive cari ne prezintă condițiunile părților lichide din interiorul pământului; și apoi să vedem dacă în fenomenele postvulcanice și în regiunile de dislocațiuni mari și profunde, putem găsi argumente «pro» sau «contra» petrolului juvenil.

Se știe că magmele eruptive conțin în totdeauna mineralizatori, adică gaze și vapori, cari pot aveă o mare înrâurire în mecanismul consolidățiunii unei roce eruptive (1). Numai o mică parte din aceste gaze e uneori reținută în roca eruptivă prin solidificarea magmei, care totuș a putut fi suprasaturată cu mineralizatori.

Existența hidrocarburelor ca atare între mineralizatorii unei magme eruptive, nu e până astăzi dovedită.

S'au observat însă materii bituminoase în mici geode de roce erup-

Poșepny în lucrarea sa: *Genesis of ore deposits* a numit vadoase (de la vadus=neadânc) apele de infiltrație superficiale, pentru a le deosebi astfel de apele ascendente.

Suess a lărgit concepțiunea lui Poșepny, considerând ca vadoase toate părțile hidrosferei. El a arătat în acelaș timp, că apele termale sunt produsul unei degazificări a pământului și că aparițiunea lor e strâns legată de veniri de roce eruptive. Aceste ape termale sunt apele juvenile.

(1) Emanățiunile gazoase ale fumerolelor se compun principal din: oxigen, azot, argon, hidrogen, bioxid și oxid de carbon, acid clorhidric, boric, fluorhidric, sulfhidric, bioxid de sulf, etc. plus hidrocarbure, din cari până astăzi n'a fost determinat decât metanul.

Aceste corpuri sunt indiciile cele mai certe, pentru a dovedi că gazele pot există în magmă sau se pot formă în momentul solidificării magmei.

tive și emanațiuni de hidrocarbure în fumerolele lavelor, încât pare a fi probabil că ele se formează în timpul solidificării magmei (1).

Prin consolidarea magmei sub presiune mare, rămân, cum o relevă între alții și *Delkeskamp*, un fel de ape mume saturate de gaze, cari prin micșorarea presiunii se degajează și se manifestă la suprafața pământului, la început ca fumerole, apoi prin geiseri și ape termale, iar mai târziu ca izvoare acide carbonatate și degajări de bioxid de carbon.

În general numai corpurile ușor solubile ajung prin circulațiunea apelor mineralizate până la suprafața pământului; substanțele mai greu solubile și în special metalele, se fixează pe crăpături în adâncime, formând filoane de minereuri (2).

E de notat că în mai toate zăcămintele de minereuri se întâlnesc cantități mici de bitumen, hidrocarbure lichide sau gazoase; exemplele ce se pot citi, sunt foarte numeroase. Niciodată însă nu s'au semnalat hidrocarbure în manifestațiuni postvulcanice de suprafață în ape termale (3) sau în ultimele manifestațiuni postvulcanice, adică în apele carbonatate acide și în mofete.

După toate aparențele, hidrocarburele par a fi deci legate în profunzime de zăcămintele de minereuri, și uneori pare a fi plauzibilă

(1) Emanauțiuni de hidrocarbure din fumerole sunt de altfel de mult semnalate. De o mare importanță, din acest punct de vedere, sunt cercetările lui Deville și Fouqué, asupra fumerolelor unui curent de lavă dela Torre del Greco (Golful de Neapole), care se vărsă în mare; s'a observat aici, că cantitatea de hidrocarbure crește proporțional cu distanța dela centrul eruptiv.

Janssen a constatat cu ajutorul spectroscopului prezența hidrocarburelor în flăcările ce ieșiau din lacul de lavă dela Kilauea. În A. de Lapparent, *Traité de Géologie*, p. 113.

Moissan, analizând gazele unor fumerole din Vallée dela Rivière Blanche dela Martinica, a găsit:

Oxigen	13,67	<i>Metan</i>	5,46
Azot	54,94	Hidrogen	8,12
Argen	0,71	Acid clorhidric . . .	urme
Anhidrida carbonică . . .	15,38	Vapori de sulf . . .	'
Oxid de carbon	1,60	Apă	gaz saturat

În A. Lacroix, *La montagne Pelée et ses éruptions*. Paris 1904, p. 399.

(2) Dr. R. Delkeskamp, *Vadose u. juvenile Kohlensäure*. Zeitschrift für prakt. Geologie, 1906, p. 43.

(3) Vezi și H. Höfer, *Das Erdöl und seine Verwandten*. 1906, p. 169.

o conexiune genetică între aceste două soiuri de elemente (1). În părțile superioare ale cojii pământului și pe suprafață constatăm din contră, că fenomenele postvulcanice poartă toate caracterele unei oxidațiuni și nu se cunosc aici hidrocarbure în emanațiuni de ori și ce natură, ci numai bioxid de carbon.

In mod general putem prin urmare distinge în coaja pământului, din acest punct de vedere, o zonă în adâncime, caracterizată prin fenomene de reducțiune, și o zonă superioară de oxidațiune a carbonului.

Prin urmare, hidrocarburele juvenile pot există în roce eruptive și prezența lor nu se poate tăgădui în fenomenele postvulcanice; dar aici ele par a fi limitate la adâncime. (2)

Rămâne acum de stabilit, dacă în rocele sedimentare poroase, cari sunt în vecinătatea masselor eruptive sau cari sunt străbătute de rețeaua de crăpături de filoane metalifere, întâlnim hidrocarbure acumulate pentru a forma zăcăminte de petrol. Dacă cumva s'ar întâlni hidrocarbure în astfel de condițiuni, naște întrebarea: se poate dovedi un raport cauzal între zăcământ și fenomenele eruptive?

Grație mișcărilor orogenetice, cari s'au succedat fără întrerupere, dela începutul erei primare până în epoca actuală, și grație eroziunii, ne sunt adânc deschise multe din regiunile eruptive abisale. Deoarece fenomenul eruptiv s'a produs în adâncimile cojii pământului, ele se prezintă de sigur în una din cele mai bune condițiuni pentru acumularea hidrocarburelor.

(1) De Lapparent, vorbind de prezența hidrocarburelor în zăcămintele de mercur dela Sulphur-Bank în California, susține că acțiunea solfatariană se produce aici într'un mediu reductor, ceea ce explică formarea sulfurelor. (De Lapparent, *Traité de Géologie*. 1906, pag. 496). Faptul că mai toate minereurile se găsesc în filoane primordiale ca sulfure, poate fi considerat ca un argument pentru presupunerea că hidrocarburele joacă un rol reductor foarte însemnat în geneza zăcămintelor de minerouri.

(2) Höfer crede că substanțele bituminoase, ce se întâlnesc uneori în roce eruptive, ar proveni din zăcăminte de cărbuni sau straturi de roce bituminoase străbătute de rocele eruptive și că ele ar fi deci produse secundare. Din studiile petrografice reiese, că în interpretarea lui Höfer nu se poate aplica decât în cazuri excepționale.

H. Höfer, *Das Erdöl und seine Verwandten*. 1906, p. 126—127.

Cu toate acestea, în nici una din aceste regiuni, din cari unele sunt așa de bine studiate petrograficește și geologicește, în nici una din ele, zic, nu s'au găsit, nici în roca eruptivă, nici în rocele sedimentare străbătute de ea, indicii ce ar justifica ipoteza unor degajări bogate de hidrocarbure din roca eruptivă.

În ceea ce privește fenomenele postvulcanice, s'a constatat prin sutele de kilometri de galerii și puțuri de exploatare minieră și la adâncimi de mai bine o mie metri, că nu există straturi de roce-sedimentare poroase petrolifere în legătură cu zăcăminte de mine-reuri, și aceasta chiar dacă în zăcămintele de minereuri s'au constatat substanțe bituminoase.

În concordanță cu aceasta constatăm o lipsă completă de hidrocarbure de origine internă în rocele sedimentare, fie poroase sau nu, cari se găsesc în regiuni de manifestațiuni postvulcanice. Așa de pildă regiunile vulcanice cari înconjoară ca un lanț depresiunea panonică — câmpia ungară — sunt în general libere de zăcăminte de petrol, cari din contră se *găsesc tocmai îngrămădite pe marginea externă a arcului carpatic în care nu se cunosc fenomene eruptive*. Exemple ca acestea sunt prea numeroase, n'avem decât să considerăm în Europa regiunile vulcanice ale Boemiei, ale Platoului central francez, Italiei de Nord, Greciei, etc. Cu toate acestea trebuie să recunoaștem, că există în Indiile olandeze pe Sumatra și Iava, zăcăminte de petrol în vecinătatea imediată a regiunilor vulcanice, dar aici s'a putut dovedi lipsa de ori și ce legături între fenomenul vulcanic și prezența petrolului.

Ajungem prin urmare la încheierea, că în toate fazele fenomenelor vulcanice putem găsi hidrocarbure, dar până astăzi nu s'au observat în regiuni eruptive, fie vechi sau nouă, fenomene cari ar argumenta că zăcămintele de petrol ar putea să aibă vreo legătură genetică cu fenomenele eruptive.

Să examinăm acum aceeași chestiune din punct de vedere tectonic, adică dacă poate să existe vreo legătură între zăcăminte de petrol și liniile mari, și mai ales profunde de dislocațiuni.

Noi știm că petrolul se găsește în zăcăminte mari în totdeauna

în regiuni mai mult sau mai puțin dislocate. Dar fie regiunile acestea cât de intensiv cutate, dislocarea lor se datorește numai unor fenomene de cutare, ale căror rădăcini nu ajung până la sămburele presupus incandescent al pământului, sămbure a cărui existență de altfel nu e numai nedemonstrată, dar chiar contestată de foarte mulți.

Dacă cercetăm regiunile, cari sunt brăzdate de falii foarte profunde sau în cari cutările se arată ca fiind produse în adâncimi foarte mari, afectând complexe de sisteme geologice întregi, încât, în cazul prezenței unui sămbure incandescent, dislocațiunile ar putea chiar să se întinză până în regiunile unde existența unor corpuri gazoase e posibilă,— chiar în acest caz rezultă din cercetările geologice că nu putem descoperi nici un singur argument care ar vorbi pentru o origine profundă internă a petrolului.

Așa de pildă, Carpații sunt înconjurați de o serie de gropi și horsturi, cari sunt părțile cele mai înaintate ale platformei rusești și ale celei prebalcanice. Horsturile și gropile sunt separate între ele prin falii profunde, cum e falia Vistulei, care separă horstul Podolic de Depresiunea volhnică, cum sunt liniile de dislocație cari separă Horstul podolic de Depresiunea volhnică și de cea Moldavo-Basarabiană (1), cum sunt liniile de dislocație Galați-Tulcea și așa numita falie a Dunărei, adică sistemul de falii, ce mărginește în spre Nord-Vest și Vest horstul Dobrogei.

În România mai avem o altă depresiune paralelă cu depresiunea Moldavo-Basarabiană, e *Depresiunea getică*, scufundătura care cuprinde astăzi colinele Olteniei, partea de apus a Câmpiei române și a colinelor Munteniei până în valea Dâmboviței, apoi colinele Serbiei de Est, Bulgariei de Nord până — aproximativ — la râul Vid. Această depresiune, care datează dela începutul epocii cenomane, e înconjurată de o fâșie alocurea intreruptă de fliș cretacic sau paleogen. Ea a fost aluvionată neconținut dela cretacicul superior până în plio-

---

(1) Dr. W. Telsseyre, *Versuche einer Tektonik des Vorlandes der Karpathen in Galizien und Bukovina*. Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanstalt. 1903, p. 290—308.

cenic (1). Un sistem de falii profunde o mărginește astăzi, separându-o de cutele balcanice și de păturile de încălecare cristaline-mezozoice, ce constituiesc munții insulei cristaline de sud a Carpaților.

Regiunile dealungul sistemelor de falii, cari mărginesc regiunile de scufundare de mai sus, sunt în general bine studiate și în unele locuri cercetate până în adâncimi de sute de metri, cum de pildă prin sondajul din Bărăgan (2) și sondajul dela Lemberg (3). În nici un caz, fie în adâncime, fie pe suprafață, nu s'a relevat în straturile învecinate acestor dislocațiuni prezența unor zăcăminte de petrol.

În afară de aceasta, mai constatăm, tot din punct de vedere tectonic, că zăcămintele carpatice de petrol sunt concentrate în părțile cutate ale fostelor geosinclinale cretacice și terțiare și departe de ori și ce dislocațiune profundă (4).

Rezumând obiecțiunile cari le facem teoriei originii anorganice a petrolului, ajungem la concluziunea, că din toate studiile geologice și petrografice rezultă, că hidrocarbure de origine internă, hidrocarbure juvenile, se găsesc în cantități mici în roce eruptive și în depozitele postvulcanice de adâncime. Nu există însă nici urmă de legătură genetică, pe de o parte între veniri de roce eruptive, fenomene postvulcanice și dislocațiuni profunde și, pe de altă parte, între formarea și existența petrolului în roce sedimentare.

B.

În opunere cu teoria originii interne a petrolului, e teoria după care petrolul ar fi un product datorit unei alterațiuni a substanțelor organice. Hipotezele asupra **originii organice** sunt numeroase. Unele sunt absolut lipsite de ori și ce bază, nu sunt nici chiar întemeiate pe vreo observațiune; altele sunt cu totul unilaterale, deduse din observațiuni izolate, cari au fost generalizate neținându-se de loc seamă și de alți factori, cari pot interveni în geneză.

(1) Vezi G. M. Murgoci, *Tertiary formations of Oltenia with regard to salt, petroleum, and mineral springs*. 1906.

(2) C. Alimănișteanu, *Sondajul din Bărăgan*.

(3) Dr. W. Teisseyre, *Versuch*, etc., p. 311—312.

(4) Vezi și Höfer, *Das Erdöl*, etc., p. 169—170.

Nu voi lua deci în considerare, decât acelea din teoriile cari se apropie mai mult de adevăr și în special acelea cari ar putea să arunce ceva lumină și asupra condițiilor de geneză a petrolului din Carpați.

Din acest punct de vedere ar fi de examinat pe scurt teoriile lui *Engler, Höfer* și ale lui *Zuber*, cât și părerile emise de acei cari s'au ocupat mai ales cu studiul produselor de putrefacțiune a micro-organismelor.

Nu e aici locul de a discuta și partea chimică a teoriilor, care e încă departe de a fi suficient luminată. Eu mă voiu mărgini la observațiunile și deducțiunile pur geologice.

1. Se vorbește de o teorie animală și de o teorie vegetală a originii petrolului. Cercetările științifice și în special cercetările lui *Engler* (1) au arătat că grăsimile, fie animale, fie vegetale, sunt probabil punctul de plecare pentru a obține corpurile ce constituiesc substanțele bituminoase. Acest chimist, ale cărui numeroase studii despre geneza petrolului formează baza mai tuturor lucrărilor chimice ce s'au succedat în direcțiunea aceasta mai târziu, a rezumat vederile sale în mai multe publicațiuni, din cari rezultă că, după putrefacțiunea substanțelor azotoase, în timpul căreia s'ar pierde cea mai mare parte a azotului, n'ar rămâne decât materii grase, cari sunt mai târziu transformate în hidrocarbure. Această transformare s'a obținut pe cale experimentală, însă la presiune de 20—25 atmosfere și la o temperatură de 365°—420° (2). Că grăsimile cadavrelor rezistă mai mult descompozițiunii decât substanțele azotoase, e într'adevăr demonstrat prin cercetările făcute asupra cadavrelor și în special asupra adipocirii, adică asupra cerii sau grăsimii de

(1) C. Engler, *La chimie de la formation du pétrole*. Congrès Internat. du pétrole. Paris 1900.

Zur Bildung des Erdöles. Ber. deutsch. chem. Gesellschaft, 1888.

Zur Geschichte der Bildung des Erdöles. Ber. deutsch. chem. Gesellsch. 1900.

Engler și A. Flachs, *Bitumen aus Liasschiefer v. Reutlingen*. Karlsruhe. chem. Gesellsch. I, p. 29. 1905.

Raport în H. Potonlé, *Zur Frage nach den Urmaterialien des Petrole*. Jahrbuch des kgl. preuss. geol. Landes-Anstalt u. Bergakademie, 1904, p. 347—351, etc.

(2) Vezi Höfer, *Das Erdöl*, p. 198.

cadavre. Această rezistență a grăsimilor ar explica și cantitatea mică de azot ce există în petrol (1).

Natura dispune, după *Höfer* care a pus teoriei lui *Engler* baza sa geologică, de următoarele izvoare de căldură, ce pot satisface întru câtva condițiunile cerute de experiența lui *Engler*: procese de fermentațiune ale substanțelor azotoase, cari nu s'au degajat; apoi temperatura care corespunde gradului geotermic al punctului considerat în coaja pământului; căldura ce naște prin presiunea tectonică, cât și prin presiunile ce rezultă din greutatea sedimentelor și cari produc o diformațiune a straturilor, frecări interne, și în consecință căldură. Fiindcă acești factori nu pot ridica temperatura până la aceea a experiențelor, compensația s'ar face prin presiunea care în natură poate fi cu mult mai mare decât în experiențele făcute și prin factorul «timpul» (2).

Engler, deși nu exclude că flora inferioară și mai ales microflora ar putea să joace un rol în geneza petrolului, crede totuș că bitumina se formează mai ales prin descompunerea substanțelor animale. Prima dificultate care o întâmpină această teorie, după cum spune singur *Engler*, e greutatea de a concepe posibilitatea unei acumulări a unor masse așa de mari de resturi de animale, încât acestea să poată da cantitățile considerabile de petrol ce se întâlnesc în unele zăcăminte. Pentru a da o explicațiune suficientă acestei presupuneri, se admit omoriri în masse ale faunei apelor marine, sau uneori chiar ale apelor dulci, prin schimbări de coaste, cari ar trage după sine «irupțiuni» de ape sărate în ape dulci și vice-versa; se recurge la epidemii, cutremure și erupțiuni submarine și în sfârșit la o dezvoltare intensivă a vieții animale în lipsa unor animale măn-cătoare de cadavre, încât acestea se depun pe fundul apelor, unde sunt acoperite de nisip și nomol (3).

Numeroase observațiuni confirmă într'adevăr posibilitatea unor astfel de fenomene, cari rămân însă cu toate acestea cu totul izo-

(1) *Höfer, Das Erdöl*, pag. 197.

(2) *Idem*, p. 198.

(3) *Engler, La chimie de la formation de pétrole*, p. 28, și *Höfer*, p. 197.

late. Ca unul din argumentele principale, se aduc rezultatele cercetărilor ce le-a făcut *N. A. Andrussov* asupra golfului *Karabugas*, pe malul oriental al Mării Caspice. Prin evaporațiune apa golfului devine așa de salină, încât fauna bogată, adusă de curenți din marea deschisă, moare. În anotimpurile călduroase malurile golfului sunt acoperite de cadavre de pești, din cari o parte se scufundă și e îngropată în nomolul fin al golfului, încât condițiunile de bituminizare sunt satisfăcute.

Și *Höfer* pledează pentru ipoteza că zăcămintele mari de petrol sunt geneticește legate de o acumulare de cadavre de animale marine. El constată că cele mai multe din zăcămintele primare de petrol aparțin straturilor marine, și anume depozitelor dintr'o mare neadâncă, și nimic nu indică că acumularea s'ar face în marea adâncă. «Vântul», zice el, «și valurile adunau pe coastă cadavrele, cari se acoperiau cu straturi nouă, iar coasta fiind într'o fază de scufundare, marea se închideă deasupra barei submarine, formată de cadavre și de nisip, care se acoperia cu nouă sedimente».

Cum zăcămintele primare de petrol se găsesc uneori în faciesuri lagunare, *Höfer* compară modul lor de formațiune cu acela al sedimentelor din lagunele de pe malul vestic al *Mării Roșii*. Cadavrele faunei marine plutitoare sunt împinse aci de vânturi pe malurile mării și în lagune, unde sunt repede îngropate în nisipul îngrămadit de valuri. Pentru ca zăcămintul născând de petrol să fie păstrat și deci acoperit de straturi mai tinere, trebuie admisă și aici o scufundare a coastelor și a lagunelor. Ceea ce se produce într'o lagună se poate întâmpla într'un golf sau braț de mare. *Höfer* nu exclude chiar acumulare de cadavre în delte (1).

2. *Rudolf Zuber* (2), unul din cei mai buni cunoscători ai zăcămintelor carpatice de petrol, vede în petrol mai ales un product de origine vegetală, un product de fermentațiune putredă a celulozei.

(1) *Höfer, Das Erdöl*, p. 206.

(2) *R. Zuber, Kritische Bemerkungen über die modernen Petroleumhypotesen. Zeitschrift für praktische Geologie*, 1898, și referat de *Zalozecki in Naphta*, 1898.

Această fermentațiune poate, după studiile lui *Leon Popov*, să dea naștere la metan și bioxid de carbon. Rezultatele lui *Popov* sunt confirmate prin cercetările lui *Radziszewski* (1) asupra putrefacțiunii algelor marine, cât și prin experiențele lui *Hoppe Seyler* (2) asupra descompunerii celulozei plantelor, prin acțiunea bacteriană în apele stătătoare. *Zuber* admite însă, că hidrocarburele pot naște, până la o măsura oarecare, și din cadavre de animale.

El dă o deosebită însemnătate prezenței apelor sărate în momentul putrefacțiunii, care ar favoriza descompunerea celulozei; în apele dulci celuloza s'ar carboniza numai.

Din punct de vedere geologic, *Zuber* stabilește că în diferitele formațiuni geologice petrolifere se pot distinge faciesuri de petrol. Aceste faciesuri sunt reprezentate prin depozite nisipoase nomoloase, depuse în părțile litorale ale unei mări cu fund ridicat, în care substanțele organice acumulate în cantități mari au putut fi repede acoperite de detritusul ce-l aduceau curenții marini sau râurile ce se vărsau în mări.

3. Un progres însemnat în studiul formațiunii bitumenului de origine organică s'a făcut, de câțiva ani încoace, prin cercetările asupra bituminizării microorganismelor, cercetări cari au ridicat discuții vii, atât în cercurile geologilor și ale naturaliștilor, cât și în ale chimiștilor.

G. Krämer și *A. Spilker* (3) au extras pentru întâia oară dintr'un nomol, care se găsește sub un strat de turbă, în basinul unui lac aproape de Haff, lângă Stettin, o ceară pe care o credeau produsă exclusiv de bacilariacee, deoarece eră de mult cunoscut, că aceste alge (diatome) conțin în celulele lor picături de o substanță oleioasă.

Potonié (4) a arătat mai târziu, că acest nomol e un depozit bogat în rămășițe organice de o microfaună și microfloră, care se află

(1) In R. Zuber, *Kritische Bemerkungen*, etc., p. 180, și Höfer, p. 183.

(2) Höfer, p. 183.

(3) G. Krämer și A. Spilker, *Das Wachs der Bacillariaceen und sein Zusammenhang mit dem Erdöl*. Ber. deutsch. Chem. Gesellschaft, 1899, p. 2910.

(4) H. Potonié, *Zur Frage nach den Urmaterialien der Petrolea*, etc., și *Formation de la Houille*, 1905.

intr'o stare specială de putrefacțiune bituminoasă, datorită mai ales faptului, că se găsește în ape stătătoare. *Engler* (1), analizând acest nomol, pe care *Potonié* l-a botezat *sapropel*, a găsit până la 24.4% oleiuri gudronoase, ce conțin și paralină. Acest sapropel ar constitui materialul primitiv pentru formarea petrolului. Diferitele roce bituminoase, al căror bitumen e primar, adică format deodată cu formarea rocei, n'ar fi decât varietăți diferite de sapropel. Bălțile, fie ele sărate sau nu, lagunele, limanurile și lacurile sărate ale stepelor, cu un cuvânt apele stătătoare, prezintă condițiunile cele mai favorabile pentru formarea rocelor sapropelice. Observațiunile lui *Ferdinand Ludwig* (2) asupra lacurilor sărate din *Siberia* și ale lui *A. F. Stahl* (3) asupra lacurilor sărate din stepa *Kirgisilor* confirmă aceste vederi. Cum *Zuber* distinge un facies de petrol al formațiunilor geologice, tot astfel și *Stahl* vorbește de un Naphtafacies, care ar indica o mare puțin adâncă, litorală, și formațiuni de o stepă cu depresiuni, în care s'ar adună ape sărate și s'ar sedimenta sarea.

Iată în câteva cuvinte teoriile cele mai argumentate pentru a explica originea petrolului pe cale organică. În rezumat reiese din studiul critic al tuturor acestor vederi, că hidrocarburele, cari constituesc zăcămintele de petrol, pot naște atât din bituminizarea plantelor cât și din animalelor.

După toate probabilitățile, cum a arătat foarte bine *Engler*, punctul de plecare e în general o substanță grasă, fie vegetală, fie animală. Aceasta nu exclude însă, că în unele cazuri hidrocarburele petrolului pot rezulta și din putrefacțiunea altor substanțe organice. În orice caz însă, cum s'a demonstrat de mulți, trebuie în general exclus ori și ce raport genetic între cărbune și petrol, deoarece procesul de carbonizare e cu totul diferit de procesele de putrefacțiune. Tot așa de puțin pare a fi probabil că petrolul provine din ozokerit, cum susțin *F. Kreutz* și *R. Zuber*.

(1) *Engler* în *Potonié, Zur Frage, etc.*, p. 347.

(2) *Ferdinand Ludwig, Chemische Untersuchung einiger Mineralseen ostsibirischer Steppen. Zeitsch. f. prakt. Geol.* 1903, p. 140.

(3) *A. F. Stahl, Beobachtungen in den Kirgisensteppen. Petermanns Geogr. Mitteilungen, 1901, p. 106*, și în *Potonié, Zur Frage, etc.*, p. 361—363.

II.

Să privim acum mai de aproape **geneza petrolului din zăcămintele României.**

După cercetările făcute până astăzi (1), rezultă că petrol în zăcământ primar nu găsim, decât în straturile paleogene, — straturi terțiare mai vechi, — și în straturile faciesului lagunar al Mării Mediterane miocene, facies bogat în zăcăminte de sare și care s'a introdus în literatura geologică de geologii austriaci sub numele de *Schlier*, etaj care în *Carpați* mai e cunoscut ca *formațiune saliferă subcarpatică* sau *saliferul miocenic*.

Dar să lămurim înainte de toate, ce e un zăcământ primar de petrol? Sub această denumire se înțelege un zăcământ de petrol, care se găsește în rocele în cari chiar s'a născut mineralul. În opunere cu aceasta distingem zăcămintele secundare, terțiare, etc., în cari petrolul a intrat mai târziu, prin migrațiune.

Pentru a vedea cari au fost condițiunile geologice de formațiune a petrolului, trebuie prin urmare să cercetăm formațiunile geologice cari conțin petrol primar, adică paleogenul și saliferul miocenic.

A. În *paleogenul* Carpaților români, petrolul în zăcământ primar e limitat, după cercetările lui *Teisseyre*(2), *Sava Atanasiu* și după observațiunile mele, la straturile eocenului superior, respectiv oligocenului inferior, la așa zisele straturi de Tg.-Ocna (3), la straturile cu fucoide și la straturile menilitice propriu zise.

Orizontul straturilor de Tg.-Ocna se prezintă în Moldova de obicei prin gresii marnoase, moi sau tari, cu intercalări de gresii și conglomerate cu numuliți mici, de calcare silicioase și marnoase cu fucoide. Petrolul straturilor de Tg.-Ocna s'a format în special în rocele argiloase ale acestui orizont geologic. Deși aceste straturi de

(1) *Raportul Comisiunii de petrol, adresat d-lui Ministru al Lucrărilor Publice, despre lucrările comisiunii însărcinate cu studiul regiunilor petrolifere din România, 1904, p. 10.*

(2) Dr. W. Teisseyre, *Zur Geologie der Bucaw'er Karpathen. Jahrbuch. der k. k. geol. Reichsanstalt. 1898, p. 571.*

(3) *Raportul comisiunii de petrol, etc., p. 56,*

Tg.-Ocna au fost în unele locuri foarte amănunțit cercetate, totuș până astăzi nici în calcare, nici în marne, nici în gresii sau conglomerate nu s'au putut găsi nici chiar urme de animale superioare sau mari. Cred că în straturile gresoase și argiloase bituminoase, în cari s'au păstrat urmele de fucoide, numuliți, orbitoide, litotamnium, briozoere și spicule de spongii pe lângă ace de cidaris, puteau să se păstreze în aceeaș măsură, măcar urme de rămășițe de alte animale, dacă într'adevăr cadavrele lor au fost necesare pentru formarea petrolului, cum o pretind apărătorii acumulărilor de masse de cadavre. Noi trebuie să deducem de aci, că petrolul din eocenul Carpaților nu e datorit unor acumulări de cadavre ale unei faune marine mai superioare, ci din contră provine din microorganisme animale sau vegetale (1). Că algele marine au jucat un rol preponderent în formațiunea petrolului, nu e încă demonstrat; rămâne însă în orice caz de deslegat curioasa coincidență a petrolului primar cu dezvoltarea mare a straturilor cu fucoide, în cari uneori se întâlnesc mici intercalări de un cărbune negru foarte bituminos, de origine turbioră. Ne lipsesc încă studii destul de amănunțite a microorganismelor flișului nostru, care ar permite ori și cum o orientare în privința acestor chestiuni (2).

În șisturile menilitice, un facies al oligocenului, care în România ca și în Galiția o restrâns la partea inferioară a acestui etaj, petrolul primar se găsește în șisturi argiloase și silicioase-bituminoase, bogate în urme de pește. Se observă adeseori, că în impresiunile de pești corpul animalului e înlocuit prin o substanță bituminoasă uscată. De altfel toate urmele de pește sunt bituminoase și deci e foarte plausibilă presupunerea, că bitumenul acestor șisturi provine, în cea mai mare parte, din pești ale căror cadavre au fost îngropate în depozitele argiloase.

(1) L. Mrazec, *Observațiuni asupra genezei petrolului din România*. Comunicare făcută la Societatea de Științe, 1905, și în *Monit. du Pétrole Roumain*, Iulie 1905, p. 617—619.

(2) Rzehak și Grzybowski au găsit în Flișul gresos-argilos din Moravia și Galiția foraminifere silicioase-nisipoase, ale căror reprezentanți se găsesc în mările actuale, în bentoșul adâncimilor mai mari. În V. Uhlig, *Bau und Bild der Karpathen*, 1903, p. 825.

Cu toate acestea trebuie să amintesc aici că, după *Grzybowski*, *Aradi* și alții, șisturile argiloase-bituminoase nealterate ale etajului menilitic din *Galizia* și *România* posed o microfaună bogată (1) care, după *Aradi*, lipsește însă în șisturile argiloase ce conțin sulfure și sulfati. Fiindcă în aceste roce se găsesc urme de foraminifere, al căror test e transformat în gips, *Aradi* crede, cu drept cuvânt, că toate șisturile argiloase au avut o microfaună foarte bogată, ale cărei resturi însă nu s'au păstrat decât în rocele libere de sulfură de fier, căci sulful sulfurelor de fier s'a transformat prin oxidațiune în acid sulfuric, care a dizolvat testul calcaros al foraminiferelor pentru a forma în locul lui gips. Nu e deci nici aici exclus, că microorganismele n'au avut un rol, poate chiar însemnat, în bituminizarea roci.

Șisturile argiloase pot uneori să fie așa de bogate în bitumen, încât gresiile ce le sunt intercalate conțin cantități notabile de petrol. Dacă însă bitumenul din corneene silicioase și calcare silicioase, cari însoțesc șisturile argiloase, e primar sau infiltrat, nu e încă bine lămurit.

În ceea ce privește condițiunile, sub influența cărora s'a format petrolul, numeroase observațiuni ne permit a-l stabili întru câtva, pentru flișul Carpaților români, mai vechiu decât oligocen. Astfel se întâlnesc în flișul carpatic foarte des manifestațiuni saline, cari caracterizează faciesul saliferului paleogen. În lucrarea noastră asupra zăcămintelor de sare din *România* am citat, *Teisseyre* și eu (2), ca zăcând în gresia carpatică paleogenă, chiar massive de sare ca cel dela *Târgu-Ocna*, *Grozești* și altele din județul *Putna*. Ultimele noastre cercetări ne îndreptățesc astăzi a considera probabil toate aceste zăcăminte, nu ca paleogene ci ca miocenice; massivele dela marginea flișului sunt încălecate de cutele flișului, iar cele din interiorul zonei flișului par a zăcea în sinclinale.

(1) V. Aradi, *Asupra microfaunei terțiarului, etc.* Anal. Acad. Rom. 1906.

Grzybowski in Uhlig, *Bild u. Bau, etc.*, p. 826.

Vezi și Grzybowski Boryslaw. *Bulletin de l'Academie de sciences de Cracovie*, 1907, p. 94.

(2) Mrazec și Teisseyre, *Privire geologică asupra formațiunilor salifere și săcămintelor de sare din România*. Monit. petrol. rom. 1902, tiraj sp., p. 5.

Cu toate acestea rămâne cert, că în eocenul superior, respectiv în oligocenul inferior, atât în orizontul straturilor de Târgu-Ocna și în acela al straturilor cu fucoide, cât și chiar în etajul șisturilor menilitice avem numeroase izvoare sărate și sărături.

Observațiunile au arătat că tocmai aceste straturi sunt purtătoare de petrol în zăcământ primar, încât rezultă că paleogenul, care conține petrol în zăcământ primar, e în acelaș timp și salifer, ceea ce nu poate fi privit ca o simplă coincidență, ci ca o regulă. Putem deci formulă în ceea ce privește originea petrolului din flișul paleogen că: *faciesurile salifere ale acestei formațiuni conțin petrol în zăcământ primar, care în afară de aceasta se găsește și în șisturile cu pești, al căror rol în formarea zăcămintelor mai mari pare a fi însă foarte redus.*

B. Mult mai clară se prezintă chestiunea originii petrolului în formațiunea saliferă subcarpatică. Această formațiune este reprezentată principal prin un complex de roce gresoase-marnoase, însoțite de gipsuri și conținând zăcăminte, uneori colosale, de sare.

Cercetări îndelungate au arătat, că la noi în țară se pot distinge în acest etaj depozite de coastă, mai nisipoase, uneori vârgate, și depozite marnoase-argiloase, faciesul cenușiu al saliferului cu gips și zăcăminte de sare (1). În acest facies cenușiu și mai ales în apropierea zăcămintelor de sare găsim hidrocarbure în abundență (2).

Imprejurul zăcămintelor de sare se formează o adevărată aureolă de hidrocarbure, care impregnează într'un mod neregulat rocele din zona ei. Toate zăcămintele de sare prezentă acest fenomen, însă cu o intensitate variabilă, încât se poate stabili regula, că toate zăcămintele de sare ale formațiunii salifere miocenice sunt înconjurate de o aureolă bituminoasă, care în pozițiunea primitivă a zăcămintelor pare a fi restrânsă la straturile din acoperișul lor. Afară de

(1) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire asupra zăcămintelor de sare, etc.*, p. 9.

(2) *Idem*, p. 53—54.

L. Mrazec, *Contribuțiune la geologia regiunii Gura Ocnitei*. Monit. Petrol. Rom., 1905, p. 3.

aceasta, putem adăuga, că sarea însăși conține în totdeauna hidrocarbure gazoase (1).

Nu cred să mă înșel, dacă cele expuse mai sus — cari s'au arătat ca fiind lege pentru saliferul miocenic al Carpaților, — le generalizez pentru toate zăcămintele de sare ale diferitelor formațiuni geologice din lume (2).

Formațiunea saliferă, care e izvorul cel mai principal al zăcămintelor mari și tinere de petrol din Muntenia, e considerată ca un facies de regresivitate, de retragere a mării flišului. În Oltenia malul septentrional al acestei mări mediterane eră format de Insula Cristalină de Sud a *Carpaților*, iar în județul *Prahova* se ridicau din mare insule formate de straturi cretacice, eocenice și oligocenice.

În dreptul curburii Carpaților, cam dela râul *Buzău* până la *Oituz* în județul *Buzău*, marea saliferului subcarpatic pare că comunică cu basinul mediteran al *Transilvaniei*.

Din studiul sedimentelor depuse în această mare, rezultă că în toată depresiunea, care astăzi e ocupată de *Munții Buzăului* și ai *Putnei*, se ridicau din mare insule numeroase, fie ca bancuri imense de nisip, fie ca stânci. Golfuri și lagune se formau sub influența combinată a mișcărilor tectonice și a unei clime calde și uscate de stepă sau de deșert. După rezultatele actuale ale studiilor, pare că ele corespundeau uneori depresiunilor datorite unori scufundării, ce se întindea, pe timpul miocenicului, dealungul uscatului, fie continent, insulă sau peninsulă. Urmele unui golf ne sunt chiar până astăzi păstrate: e *golful de Slănic* (3), care însă pare a fi luat naștere

(1) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire...*, etc., p. 52.

V. Uhlig, *Bau u. Bild der Karpaten*, p. 823.

Costăchescu, în frumoasa sa lucrare asupra gazelor cuprinse în sarea din România, a arătat că hidrocarburele din sare sunt în cea mai mare parte formate de metan.

N. Costăchescu, *Gazurile cuprinse în sare și în vulcanii de glod din România*. Teză, Iași 1905.

(2) Din cercetările mele rezultă de altfel, că toate depozitele saline — de ori și ce natură (argile, marne, gresii, etc.) — conțin în totdeauna hidrocarbure.

(3) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire, etc.*

cam spre sfârșitul epocii mediterane și deci depozitele lui corespund părții superioare ale acestui etaj.

Apele sărate, prealabil liberate de sulfat de calciu, care se depuneau ca anhidrit și gips, se concentrau uneori în depresiunile, cari încetinel par a fi luat forma unor adevărate gropi. Sunt condițiuni pe cari ni le amintește astăzi, de pildă, groapa în care zace Marea Moartă.

Bălți și mlăștini sărate imense legau punctele cele mai joase ale acestor depresiuni, în cari se adună ape saline de o concentrațiune mai tare. Uneori aceste depresiuni lagunare erau separate prin bare de marea deschisă, nu prea profundă, care însăș ocupă o depresiune, ale cărei depozite încing astăzi, ca o fâșie, Carpații. Conglomerate de coasta, pietrișuri fluviale, urme de valuri și de viermi, crăpături datorite uscării nomolului părăsit de ape, argilele salifere — takirul stepelor saline asiatice — sunt martori ai condițiunilor geografice, ce existau atunci și ai unei mări muribunde, cum o numia Suess. Globigerinele, ce se întâlnesc câte odată în nomolul saliferului și a căror prezență a influențat pe mulți să considere depozitele lui ca pelagice, sunt probabil aduse de curenți din marea deschisă, în lagune. Iată în câteva cuvinte condițiunile, în cari se depuneau Schlierul în regiunile Carpaților de Sud și de Est.

Inclinarea spre formarea de un uscat în timpul mediteranului mai e întărită și prin faptul că, în oligocenicul cel mai superior, găsim, în Carpații de Est și de Nord-Est, bancuri puternice de o gresie, care a fost recunoscută ca fiind un nisip de dune întărit(1), ceea ce denotă existența de uscături mari. Apoi tot în favoarea acestei presupuneri vorbește și tranziția între mediteranul și sarmaticul caracterizat prin o faună, care trăia într'o mare în care apele dulci ale râurilor veniau să micșoreze salinitatea apei de mare. În județul *Putna* [Câmpuri-Vizanti-Bârssești—V.-Sării], în *R.Sărat* și în unele localități chiar în Prahova, se constată această tranziție dela saliferul miocenic la sarmatic(2). Tocmai la baza acestui etaj apar ban-

(1) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, p. 46.

(2) *Idem*, p. 16.

curi mari de conglomerate, formate aproape exclusiv din rocele oligocenului, sub care zac marne sarmatice cu hieroglifi [Putna, R.-Sărat]. Prezența de blocuri oligocenice în sarmatic e proba cea mai sigură, că oligocenul curburii Carpaților s'a ridicat din ape tocmai în timpul sarmaticului și că uscatul începea să ia o întindere mai mare.

E știut că saliferul subcarpatic e în general sărac în fosile.

Cercetările în România confirmă aceasta și pentru partea Sud-Estică a Carpaților. Urme de plante, câte odată chiar foarte numeroase, se observă în faciesurile de coastă ale mării. Numai în faciesul marnos cenușiu găsim globigerine și alte foraminifere, într'adevăr uneori în cantități colosale, iar în apropierea zăcămintelor de sare întâlnim în unele localități șisturi disodilice, cu urme rare de pești. În sfârșit în zăcămintele de sare s'au găsit și trunchiuri de arbori. La aceste câteva fosile se rezumă urmele de organisme găsite până astăzi în saliferul miocenic.

Hipoteza că hidrocarburele, adică petrolul rocilor mume din mediteran, ar fi datorite unor omoriri în masse ale faunei marine superioare, nu găsește prin urmare nici un sprijin în rezultatele cercetărilor făcute în saliferul României. Aceste ne îndreptățesc din contră a înlătura astăzi complet, pentru zăcămintele române cel puțin, intervențiunea unor distrugeri de animale în masse, pentru explicarea cărora trebuie să recurgem ori și cum la catastrofe, cari nu puteau să formeze o regulă în timpul mediteranului. Și aici trebuie să punem în evidență, că nomolul bituminos, în care s'a păstrat testul, uneori așa de delicat, al foraminiferelor întâlnite, ar fi putut tot așa de bine să conserve părțile osoase sau conchiliile animalelor mai mari și superioare.

Să vedem dacă nu se poate găsi o explicație pentru geneza hidrocarburelor din saliferul miocenic — plecând simplu dela legile generale ale naturii.

Pentru a găsi o soluțiune satisfăcătoare, cel puțin în raport cu cunoștințele noastre actuale, trebuie să privim chestiunea astfel: Deoarece pe de o parte hidrocarburele nasc în sedimente fine de obicei argiloase, iar pe de altă parte ele sunt geneticește legate de

vieața organică, se impune a examina fenomenele de sedimentare a substanțelor fine argiloase și condițiunile biologice ale regiunilor, în cari se produce o sedimentare excesivă.

Toți partizanii originii organice a petrolului sunt de acord asupra unui punct, anume că o transformare a corpului organic în hidrocarbure se poate face numai în lipsa aerului, la adăpost de o descompunere. Această condițiune se obține prin acoperirea completă sau îngroparea corpului în nomol. Mai departe, toți sunt de acord, că fenomenul se produce în zona litorală, neritică, a mărilor sau în mări ori lacuri, mai ales sărate, cu fund ridicat, în cari sedimentațiunea e mai mare și deci îngroparea merge mai repede.

Materialul nomolului e în cea mai mare parte adus de apele dulci, ce se varsă în mări, lacurile sărate, etc.

Dar substanțele în suspensiune aduse de râuri se depun foarte repede în ape sărate, deoarece soluțiunile saline, conductorii electrolitici, au proprietatea de a precipita aceste substanțe, și aceasta cu atât mai mult, cu cât conținutul în săruri e mai mare și cu cât temperatura e mai ridicată. Vedem deci că în natură precipitarea cea mai repede și cea mai completă a substanțelor argiloase se face în apa de mare și mai ales în lacuri sărate, din regiuni cu o climă caldă și uscată. Nomolul depus în aceste soluțiuni n'are consistența mălurilor din depozitele argiloase ale apelor dulci, ci e caracterizat prin o viscozitate destul de pronunțată, ceea ce-l face și mai apt de a servi ca izolator.

E într'adevăr greu de înțeles cum cantități mari de cadavre de animale mari, adevărate bare de cadavre, să fi fost complet îngropate în acel nomol fin argilos. O sustragere repede a cadavrelor dela oxidațiune nu s'ar putea imagina, decât în apropierea gurilor râurilor, în estuarii, etc., unde cantitatea materiilor în suspensiune aduse în mare e mai considerabilă. Dar tocmai aici nu s'au observat niciodată cimitire de animale, iar o intervenire de catastrofe, epidemii, etc., cum le cere ipoteza, deși e posibilă, nu poate să fie considerată ca regulă, ci simplu ca o excepție. *Iar prezența regulată a hidrocarburilor în toate depozitele argiloase sau*

calcaroase marine, în acele din lacuri sărate, și uneori chiar în nomolurile de ape dulci, ne indică, că trebuie să căutăm explicația genezei lor în fenomene ce se produc în mare în natură, și într'un mod normal, iar nu în cazuri excepționale.

Studiile biologilor din ultimii decenii și mai ales rezultatele expedițiilor, cari aveau ca scop cercetarea adâncimilor mării, au arătat ce însemnătate colosală au microorganismele în economia naturii. Considerând chestiunea aceasta numai din punct de vedere litologic, constatăm că o mare parte a cojii pământului e datorită vieții și activității ființelor inferioare și în general a microorganismelor. Mai toate calcarele și rocele sedimentare silicioase și altele sunt aproape exclusiv produsele vieții organice. De aici putem deduce că cantitatea de materie, ce intră în constituțiunea tuturor microorganismelor cari trăesc astăzi pe suprafața pământului, întrece cu mult pe aceea care constituie toate macroorganismele.

Se știe că atât apele dulci cât și cele sărate conțin cantități colosal de mari de plancton, adică plante și animale, de obicei microorganismele, cari trăind pasiv sunt duse de curenții apelor și constituiesc hrana principală a majorității faunei marine. Planctonul neritic și cel din lacurile sărate e foarte abundant și bogat în forme. Individizii morți se precipită foarte ușor singuri, sau sunt târiți cu substanțele fin argiloase în suspensiune în apă și sunt imediat îngropate în nămolul zonelor litorale sau neritice (1).

În nomolul fin argilos și vâscos al litoralului, microorganismele și plantele sau animalele mari, însă în cantitate foarte mică, sunt perfect izolate de influența aerului și a bacteriilor de descompunere.

S'ar putea face aici obiecțiunea, că nu toate lacurile sărate și lagunele sunt nutrite de râuri și deci ar lipsi materialul fin în suspensiune pentru formarea nomolului. Dar studiul lacurilor din regiunile de stepe arată, că lipsa substanțelor în suspensiune aduse

---

(1) Pe lângă aceasta mai poate fi îngropat prin deplasările coastelor și benthosul litoral, adică flora și fauna sesilă de pe treapta continentală a mărilor, care uneori e de o bogăție foarte mare, și la care în sfârșit mai trebuiesc adăugate substanțele organice aduse de apele continentale.

de râuri e suficient compensată prin praful ce-l aduc vânturile de stepă în mari cantități și care se depune în fundul lacului. *Teisseyre* și eu am arătat de altfel, că și substanțele argiloase, cari sunt cauza aspectului de stratificație a sării noastre, nu sunt în cea mai mare parte altceva, decât praf subaerian adus de vânturi (1).

Insemnătatea mare ce o au microorganismele în formarea nomolului negru, în formarea sapropelului lacurilor sărate, e între altele dovedită și prin cercetările lui *Ludwig* (2) și *Stahl* (3) asupra lacurilor sărate din Siberia și din regiunile aralo-caspice și poate fi foarte ușor întărită prin studiul vieții *Lacului Sărat* de lângă Brăila, a lacului *Techirghiol* (4), etc. și a sapropelului sau nomolului depus în ele.

Condițiuni de bituminizare analoage cu cele din depozitele argiloase, ne pot prezenta și calcarele recifale în general, și recifele madreporice în special.

Viețuitoarele cari clădesc recifele, sau cari trăesc ca oaspeți în ele, sunt în cea mai mare parte tot microorganisme. După moartea lor, ele pot fi complet izolate, *probabil numai în regiuni de scufundare*, prin acțiunea combinată a calcarului produs de animalul însuș, cât și prin calcarul remaniat și recristalizat prin apele de infiltrațiune, găsindu-se astfel în condițiunile necesare de a fi bituminizat. Dovada cea mai bună că fenomenul se produce într'adevăr astfel în natură, e că cele mai multe calcare par a fi fost primordiale bituminoase, cum foarte multe sunt chiar astăzi. Există însă calcare libere de hidrocarburi, cum sunt calcarele recifelor madreporice

(1) Mrazec și Teisseyre, *Privire*, etc., p. 25 și 26.

(2) Ludwig, *Chemische Untersuchung*, etc.

(3) Stahl, *Beobachtungen*, etc.

(4) Georgescu a găsit în două probe de nomol din lacul *Techirghiol*, în substanța uscată:

1) Grăsimi și substanțe de natura cerii (extrase cu eter)	5,3500 ‰
Substanțe rășinoase	3,8000 ‰
2) Substanțe de natura grăsimilor și cerii	3,6933 ‰
Substanțe rășinoase	2,2600 ‰

In afară de aceasta s'a mai constatat 255,3806‰ și 116,72 695‰ substanțe organice, resturi de plante, humina, pierderi, etc.

Dr. M. Georgescu, *Analiza nomolului din lacul Techirghiol*. București 1909, p. 6—11.

tinere sau în general calcarele din regiuni caracterizate printr'o *mişcare de ridicare*, apoi calcarele din regiuni eruptive și mai ales cele din regiuni intensiv cutate. La ambele aceste calcare din urmă, lipsa substanțelor bitumionase nu e în totdeauna primordială, căci hidrocarburele se pierd ușor în vecinătatea rocilor eruptive, iar în regiuni cutate ele pot fi alungate, atât prin circulația apelor de infiltrație, cari au o acțiune recristalizatoare asupra roci, cât și prin presiunile enorme, la cari sunt supuse straturile calcaroase în timpul cutării și prin cari ele sunt transformate în calcar cristalin. Calcarele bituminoase nu joacă însă nici un rol în formarea zăcămintelor de petrol din România, care se găsește în zăcămintul primar aproape numai în roci mai mult sau mai puțin argiloase.

O bituminizare foarte intensivă a substanțelor organice pare a se produce mai ales în depozitele nămolose bogate în materii organice ale regiunilor în cari se întâlnesc ape sărate și sub o climă de stepă sau desert. În orice caz observațiunile ne arată, că în depozitele de regiuni de lagune, lacuri, bălți și mlăștini sărate, întâlnim în totdeauna cantități mai mari de hidrocarbure în zăcămintul primar, decât în orice alte depozite. Prin urmare trebuie să admitem, că în aceste regiuni bituminizarea substanțelor organice se face mai repede și mai complet sub influența soluțiunilor saline. Desvoltarea fenomenului e probabil în raport cu concentrațiunea soluțiunilor și poate cu compozițiunea lor și—foarte probabil—și sub influența insolațiunii intensive, la care se mai poate adăuga fenomenul de acumulare a căldurii în soluțiuni saline în anume condițiuni, fenomen descoperit de *Kaleczinski*. Microfauna și microflora acestor ape e, precum am spus, de obicei foarte bogată, încât materialul organic necesar pentru formarea hidrocarburelor nu lipsește.

Din cele expuse reiese prin urmare că nu e, cum se susține de unii, o simplă coincidență, că hidrocarburele sunt în cantitate mai mare în împrejurimile depozitelor saline sau în roci sărate, ci că există o conexiune genetică, între formațiunea lor și prezența apelor sărate.

Revenind după aceste considerațiuni la formațiunile geologice,

cari conțin la noi petrol în zăcământ primar, constatăm că există rațiune, că în depozitele salifere ale straturilor de Tg.-Ocna și ale formațiunii salifere mediterane să se găsească cantități mai mari de hidrocarbure, decât în celelalte faciesuri ale terțiarului marin.

III.

Fiindcă petrolul se constată în România în zăcământ primar numai în paleogen și saliferul miocenic, și fiindcă zăcămintele cele mai bogate ce se exploatează la noi sunt în meotic și pliocenicul superior (straturi cu bifarcinate și lignit), formațiuni ce nu conțin roce mume bituminoase, trebuie să admitem că petrolul din aceste etaje geologice se găsește în general în zăcăminte secundare și provine din paleogen sau miocenic (1).

În neogen găsim deci zăcăminte primare în saliferul miocenic și, precum s'a arătat deja, rocele acestui etaj numai acolo conțin hidrocarbure în cantitate mai mare, unde apar manifestațiuni saline. Petrolul din sarmatic, meotic, pontic și levantin e în zăcământ secundar și provine în cele mai multe cazuri din saliferul miocenic (2).

Pentru a concepe formarea acestor zăcăminte secundare de petrol, trebuie să admitem o migrațiune a hidrocarburilor.

(1) Dar nu numai în pliocenic găsim petrol în zăcământ secundar, ci chiar în paleogen. Plecând dela faptul stabilit mai sus, că petrolul se formează în special în straturi argiloase și în calcare, urmează necesar să admitem, că petrolul din straturile de gresii, nisipuri și alte roce poroase, chiar din acelaș etaj paleogen, în care se constată roce mume ale petrolului, să fie în zăcământ secundar.

În consecință petrolul din gresie eocenică dela Cătiaș (jud. Buzău) e în zăcământ secundar. În aceeași condițiuni de zăcere se găsește petrolul din nisipurile oligocenice dela Buștenari, deși aci se intercalează între bancurile de gresie omplexuri de șisturi argiloase bituminoase cu urme de pești.

Petrolul pare a proveni pentru zăcămintele eocenice mai ales din marnele argiloase ale straturilor cu fucolide și hiroglife, iar cel din straturile oligocenice dela Buștenari își trage originea în parte din marne eocenice și numai o mică parte e probabil datorită straturilor bituminoase cu pești.

(2) Numai în regiunea Buștenari găsim petrolul secundar din oligocenio în zăcământ terțiar în meotic. Nu ne putem pronunța însă astăzi asupra formării unor zăcăminte de petrol, de altfel nelnsomnate din punct de vedere practic, dar interesante științificește, cum sunt de pildă straturile bituminoase dela Bălteni (Gorj) din ponticul superior. *Lu. crările comisuni, etc., p. . .*

În fenomenul de migrațiune trebuie să deosebim doi factori: **căile pe cari se face migrațiunea** și **cauzele** cari produc migrațiune.

Dintre puținele lucrări relative la circulațiunea hidrocarburilor în coaja pământului, studiile lui *Stella*, *Day* și *Adams* merită o deosebită atențiune.

În primul rând trebuie relevată o experiență de mare însemnătate în privința aceasta, pe care o datorim lui *Augusto Stella* (1).

Stella obținuse trecerea petrolului din argilă în nisip, prin compresiunea unui strat de argilă, liberă de apă, dar care era prealabil îmbibată cu petrol și pusă în contact cu un strat de nisip. *Stella* deducea din această experiență, că petrolul sub presiune, fie a straturilor ce sunt suprapuse rocei mume a petrolului, sau prin acțiuni orogenetice, poate migra în straturi vecine poroase; că migrațiunea și filtrațiunea sunt un fenomen normal al zăcămintelor de petrol și că filtrațiunea ar produce schimbări în proprietățile chimice ale petrolului, schimbări ce depind de mediul de filtrațiune și de factorul timp.

David F. Day (2) a arătat că petrolul filtrând prin argila fină silicioasă și poroasă, nu numai se descolorează — lucru de altfel cunoscut, — dar se și fracționează, după greutate specifică. El deduce de aici, că rocele mume ale petrolului din *Statele-Unite* ar fi calcarele silurice, din cari petrolul s'ar fi filtrat în straturi poroase superioare și că diferențele în proprietățile petroleurilor din *Ohio* și *Pensylvania* ar proveni din fracționări obținute prin filtrațiunea unuia și aceluiaș petrol primordial.

Zalozeki (3), discutând rezultatele obținute de *Day*, trage concluziunea că migrațiunea și filtrațiunea sunt fenomene normale ale zăcămintelor de petrol și că filtrațiunea ar produce în proprietățile petrolului schimbări ce depind de mediul de filtrațiune și de timp.

(1) Ing. Augusto Stella, *A proposito di genesi dei giacimenti di petrolio. Rassegna mineraria*, XI, 1899.

(2) Dr. David F. Day, *Les variations des caractères des huiles brutes de Pensylvanie et de l'Ohio*. Congr. int. du pétrole. 1900.

(3) Naphta, 1901, p. 12.

Incercările lui Day au fost controlate de *Engler* (1) și *Albrecht*, cari au arătat că nu se poate obține o diferențiere definitivă a petrolului prin filtrațiune capilară prin straturile poroase, dacă comunicația între două zăcăminte nu e întreruptă. Separațiunea obținută la început prin filtrațiune, dispăre mai târziu prin difuziune.

George I. Adams (2), plecând dela regulele generale ale formațiunii zăcămintelor de minereuri, susține că apa trebuie să joace un rol foarte însemnat în migrațiunea hidrocarburelor. El crede că apa amestecată cu hidrocarbure ar circula în crăpăturile capilare ale straturilor geologice și acest lichid s'ar separa pe urmă în rocile poroase după greutatea specifică a componentilor săi.

Day, bazat pe cercetările sale asupra filtrațiunii petrolului, combate teoria lui *Adams* și susține că această circulațiune ar implica deja o separațiune de apă și de hidrocarbure prin filtrațiune, încât nu pare a fi probabilă o circulațiune comună a celor două lichide (3).

Cu toate acestea, idea lui *Adams* ar merita să fie de aproape privită, căci nu se poate nega o analogie oarecare între condițiunile de zăcere în coaja pământului a zăcămintelor de petrol și a zăcămintelor de minereuri.

Spre a putea urmări mai bine mecanismul migrațiunii, să cercetăm, înainte de toate, mai de aproape **căile pe cari se poate face migrațiunea**, având totdeauna în vedere condițiunile geologice din România și în special formarea zăcămintelor noastre de petrol.

Se admite în mod general, că crăpăturile ce pot exista în straturile geologice sunt calea cea mai obișnuită pentru ca petrolul să migreze din zăcămintul său primar în zăcămint secundar. Zăcămintul secundar va ocupa în genere o pozițiune mai ridicată decât cel primar, încât migrațiunea devine un fenomen de ascensiune prin crăpături.

---

(1) *Ueber den Vorgang bei der Filtration von Petroleum durch Floridaerde*. Zeitschr. für angew. Chemie, 1901, p. 889.

(2) *Principles controlling the geologic deposition of the hydrocarbons*. Transactions of the American Institute of Mining Engineers. 1902.

(3) *Discussion of the Paper of George I. Adams*. Transactions of the American Institute of Mining Engineers. 1902.

Monke și *Beyschlag* (1) spun clar, că produsele de putrefacțiune de resturi organice migrează prin ajutorul crăpăturilor în sus și se concentrează în apropierea crăpăturii, în straturi nisipoase, mai rar în straturi calcaroase, formând zăcăminte secundare, terțiare, etc.

Această cale e probabil cea mai obișnuită în complexuri de straturi tari, în cari crăpăturile, fie ele mari sau mici, se pot menține; dar ea nu poate avea un rol însemnat în acele straturi, cari sunt constituite de roce moi, în cari crăpăturile nu pot fi decât fenomene trecătoare.

Experiențele lui *Stella*, *Day*, *Engler* și *Albrecht* ne dovedesc, că migrațiunea hidrocarburilor se poate face și direct prin roce argiloase. Ea se produce în rocele argiloase, cert prin capilaritate și probabil prin difuziune, fenomen care până astăzi nu este de loc studiat și care poate avea o înrăurire importantă în fenomenul de migrațiune. În acest caz trebuie să joace un rol însemnat atât natura rocelor argiloase, cari sunt caracterizate prin o coesiune foarte slabă, cât și raporturile reciproce, ce trebuie să existe între hidrocarburele gazoase și lichide pe de o parte, și rocele argiloase pe de altă parte.

Numeroase observațiuni, făcute în special în zăcămintele române, întăresc supoziția, că migrațiunea directă a hidrocarburilor prin rocele argiloase trebuie să aibă rolul principal în formarea zăcămintelor neogene. Așa, de pildă, se întâlnesc în straturile pontice petrolifere dela Păcureți straturi de marne argiloase uscate, de zeci de metri grosime. În parte ele sunt formate de așa zise «tabace», adică de marne argiloase, cu intercalări foarte subțiri, uneori aproape submicroscopice, de nisip. Marnele sunt ușor impregnate cu hidrocarbure, cari se acumulează în picături de petrol, în intercalările de nisip ale tabacelor. Hidrocarburele, cari aici se găsesc într'o formațiune de apă dulce și nu într'o rocă mumă, nu puteau impregnă tot stratul de marnă argiloasă, de zeci de metri grosime, decât în virtutea puterii lor de migrațiune.

(1) *Über das Vorkommen von Erdöl*. Zeitschrift für praktische Geologie. 1906, p. 426; vezi și Höfer p., 19—122, I. Szainocha, C. Augermann, Orton, etc.

Dacă modul de migrațiune nu e încă bine limpezit, cu mult mai bine lămurite sunt din contră **cauzele migrațiunii**.

Cauzele ce au provocat migrațiunea hidrocarburilor sunt multiple. Din observațiunile făcute în natură și din experiențele de laborator, putem deduce că migrațiunea poate fi datorită atât unor fenomene cari rezultă din însăși natura hidrocarburilor, cât și influenței unor agenți externi, cari au favorizat sau au forțat migrațiunea.

1. Hidrocarburele lichide pot migra grație tensiunii gazelor ce conțin sau le însoțesc.

2. Ele pot fi dislocate încă din roca mamă argiloasă prin ape de infiltrațiune, căci prin hidratarea rocei argiloase se mărește volumul ei, și necesar trebuie expulzate hidrocarburele, cari nici chimicește, nici fizicește nu sunt legate de argilă. Se înțelege că mersul migrațiunii în cazul acesta depinde foarte mult de modul cum se produce fenomenul de hidratare.

3. O migrațiune în concepția lui *Adams* nu e exclusă în roce dure, ea pare însă a fi aproape imposibilă în roce argiloase moi, căci un amestec de apă și hidrocarbure nu poate migra decât pe crăpături sau prin roce foarte poroase. O circulație prin interstițiile capilare ale rocilor argiloase, dacă acestea nu sunt prea întărite, nu e posibilă, fiindcă roca argiloasă se hidratează și atunci devine în condițiuni normale impermeabilă, atât pentru hidrocarbure cât și pentru apă (1). Aceasta se confirmă încă prin următoarele observațiuni în zăcămintele neogene din România.

În etajele neogene, straturile de marne hidratate sunt în vecinătate imediată sau în contact cu straturi de pietriș sau nisip, aquifere, cari sunt cauza primordială a hidratării rocilor argiloase. Straturile de apă pot avea astfel în regiuni petrolifere câte odată chiar

---

(1) Cu toate acestea trebuie să mărturisesc, că noi nu cunoaștem încă relațiunile între hidrocarbure lichide și soluțiunile saline. Cele zise se referă numai la ape de infiltrațiune superficiale și tinere.

Cred că apele sărate, cari se întâlnesc în zăcămintele primare de petrol, trebuie în cea mai mare parte probabil considerate ca ape vadoase vechi, reținute din timpul scufundării geosinclinalelor, căci concepțiunea unei simple infiltrațiuni mai nouă e absolut în desacord cu posibilitatea păstrării zăcămintelor.

o însemnătate mare pentru păstrarea zăcământului de petrol, căci ele închid calea migrațiunii. Nu trebuie să privim prin urmare în totdeauna ca o simplă coincidență, faptul că straturi bogate în petrol din pliocenicul român au, în acoperișul lor, la o distanță mai mult sau mai puțin mare, un strat puternic de apă. Din contră prezența apei în straturile acoperișului zăcământului de petrol pare a fi o garanție pentru păstrarea lui până la un punct oarecare.

4. În sfârșit, ca o cauză principală a migrațiunii forțate, trebuie să privim, cel puțin pentru formarea zăcămintelor române și în special a celor neogene, presiunile orogenetice.

Experiența clasică a lui *Stella* arată cu ce repeziciune migrează petrolul în argilă, sub influența presiunii.

În adevăr, se știe de mult, că roce argiloase uscate și neîntărite pot fi deformatate prin presiuni, fără a suferi rupturi și fracturi, ele fiind plastice. Părțile mici, ce constituiesc o astfel de rocă, alunecă prin presiune, și mai ales prin «stress» (presiune laterală), foarte ușor unele pe lângă altele, și aceasta grație formei lor și coeziunii slabe ce le caracterizează. Se înțelege că o presiune, ori cât de slabă, poate să provoace deci o mișcare de migrațiune a hidrocarburilor conținute în ele, fie gazoase sau lichide, și această mai ales fiindcă hidrocarburele sunt cu totul inerte față de argile din punct de vedere chimic.

Zăcămintele primare și cele secundare neogene, și uneori chiar cele paleogene din România, îndeplinesc condițiunile cerute de experiența lui *Stella*, adică: pe de o parte roce mume argiloase, pe de altă parte complexuri de roce argiloase și nisipoase moi și mai tinere, prin cari hidrocarburele pot migra ușor sau se pot acumula în ele în unele cazuri.

Observațiunea ne arată pe de altă parte, că zăcămintele de petrol mai însemnate se găsesc la noi în straturile sarmatice și pliocenice numai acolo, unde ele sunt străpunse sau încălcate de straturile formațiunii salifere, și sub condițiune ca în locul acela, sau în apropiere, să se găsească zăcămintele de sare (1).

(1) Vezi și L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, etc., p. 52.

Această regulă se aplică în general la toate zăcămintele ce se găsesc în regiunile a II-a și a III-a subcarpatică.

Un rol foarte însemnat, în formarea zăcămintelor neogene de petrol, au cutele cu sâmbure de străpungere (1).

Fenomenul de străpungere a sâmburilor anticlinalelor prin bolta lor a fost, cât știu eu, semnalat ca atare, pentru întâia oară, în România.

El devine mai pronunțat, când străpungerea e însoțită de o aplecare mai mare a cutei. Atunci se poate produce în interiorul cutei o încălcare, care poate să fie atât de exagerată, încât straturile sâmburelui pot încăleca peste straturile cele mai tinere ale cutei.

Străpungerea e provocată mai ales de massive de sare. Zăcămintele de sare, cari primordial formau lentile alungite cu margini largi și mai subțiri, au fost transformate prin presiuni orogenetice, din cauza plasticității mineralului, în massive elipsoidale alungite, cari, sub presiunile continue din timpul cutării, au alunecat de jos în sus prin straturile saliferului miocenic — grație formei lor speciale(2). Sarea poate să ajungă astfel uneori în contact direct cu straturile cele mai tinere ale anticlinalului (3).

În saliferul miocenic și în special în împrejurimea zăcămintului de sare se constată, cum s'a zis deja, hidrocarbure în cantitate foarte mare (4).

Aceleași presiuni, cari au schimbat forma și structura zăcămintelor de sare, au avut o prea suficientă putere de a sili aceste hidrocarbure să migreze prin marnele argiloase sau nisipoase ale saliferului, până ce ajungeau în straturi mai tinere, favorabile unei acumulări de hidrocarbure, în cari apoi formau zăcămintele mari de petrol (5).

(1) L. Mrazec, *Contribuțiuni la geologia regiunii Gura-Ocnitei-Moreni*. Moni'. petrol. Român. 1905.

L. Mrazec, *Despre cute de străpungere*. Comunicare făcută în Societatea de științe din București. Februario 1906.

(2) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, p. 33.

(3) *Idem.*, p. 38.

(4) Cu toate acestea nu se cunosc multe zăcăminte exploatabile de petrol în saliferul miocenic, fiindcă rareori se întâlnesc în el condițiunile necesare pentru acumularea hidrocarburilor. Vezi și L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, p. 53.

(5) L. Mrazec, *Contribuțiune la geologie*, etc., p. 3.

Aci e locul de a discuta intervenția fracturilor ca mijloc de migrațiune. In România straturile mio-pliocenice ale cutelor sunt formate aproape exclusiv de roce moi. Un complex de straturi moi și deci plastice, sub ori și ce presiune, și în special sub influența forțelor orogenetice, nu poate fi fracturat—cum s'a relevat deja — și deci nu se pot forma crăpături, decât local și într'un mod accidental. In cazul acesta trebuie să admitem că migrațiunea se face grație capilarității, direct prin masa rocilor marnoase argiloase.

Migrațiunea astfel forțată se oprește, în momentul când presiunea exercitată pe hidrocarburo este nulă sau când descrește într'atâta, încât nu mai poate învinge rezistența ce-i opune structura rocei. De aici înainte ea se face probabil numai prin difuziune sau prin puterea de expansiune a hidrocarburilor gazoase, dacă condițiunile li sunt favorabile.

Presiunea care a provocat migrațiunea descrește în momentul când forțele orogenetice nu mai lucrează, sau când hidrocarburele ajung într'o rocă poroasă, unde ele se pot acumula. Se înțelege că aici migrațiunea se oprește până ce roca poroasă e saturată și până ce diferența de presiune e egalizată, adică până ce presiunea primordială e restabilă.

Migrațiunea trebuie să fie maximă pe linia de încălecare, care coincide cu direcția de rezistență minimă, deci cu direcția în care se face migrațiunea mai ușor decât în ori și care alta, și așa se explică, că straturile tinere dealungul liniilor de încălecare sunt de obicei cele mai bogate în petrol.

Astfel formarea unui zăcământ de petrol neogenic e legată genetic de fenomene orogenetice puternice. Într'adevăr, zăcămintele dela *Cașin, Câmpuri, Vizante, Valea-Sării, Andreași, Jilia Sării lângă Bisoca și Păcurile* (jud. Buzău) se găsesc pe o linie de încălecare mare, de o lungime de aproximativ 60 km. (1), în care saliferul miocenic se îngrămădește înaintea unei zone de straturi sarmatice-pliocenice. In dreptul massivelor de sare îngrămădirea se transformă într'o

(1) L. Mrazec și W. Teissoyre, *Privire, etc.*, p. 32.
Lucrările comisunii, etc., p. 68-70 . . .

Încălecarea a miocenului salifer peste sarmatic, ale cărui straturi gresoase sunt impregnate cu petrol numai dealungul liniei de încălecare. Pădurile mici izolate de sarmatic, cari mai înspre nord plutesc pe salifer, sunt compuse din aceleași straturi gresoase, cari însă aici sunt libere de petrol.

Alt exemplu ne prezintă linia de încălecare *Țintea-Băicoiu, Moreni, Gura Ocnifei*, o dislocație de vreo 30 km. lungime.(1) Miocenul cu massive de sare străpunge în unele părți bolta pliocenică și încalcă pe aripa scufundată de Miazăzi a anticlinalului. Sâmburele prezintă o structură imbricată în unele puncte, în cari levantinul și ponticul superior sunt prinse și cutate în saliferul miocen. Cantități mari de petrol se întâlnesc atât în straturile cu bifarcinate încleștate în sâmburele miocen, care conține zăcăminte de sare, cât și în aceleași straturi ale aripei sudice scufundate.

Putem prin urmare conchide că: *zăcămintele de petrol neogene se dezvoltă pe liniile de presiune maximă în vecinătatea imediată a zăcămintelor de sare, și că mai tot petrolul neogen din regiunea a II-a și a III-a subcarpatică provine din saliferul miocen (2). Numai acolo unde acesta conține zăcăminte de sare, constatăm o dezvoltare mai mare a rocilor mume de hidrocarbure cari, supuse la presiuni mari, au fost silite să migreze.*

Din toate cele expuse reiese deci, că zăcămintele neogene bogate în petrol sunt în general strâns legate de linii tectonice, ca linii

---

(1) L. Mrazec și Teisseyre, *Privire, etc.*, p. 32 ;

L. Mrazec, *Contribuțiuni*. Lucrările comisiei.

(2) Petrolul straturilor neogene poate proveni însă în unele cazuri și din paleogen. Așa de pildă, petrolul meoticului dela Buștenari (Grăușor, Mislișoara, Stejar) provine din oligocenul petrolifer (vezi p. 33).

În Buștenari meoticul transgresează peste saliferul miocen și o klipă oligocenică. Klipa oligocenică și meoticul sunt încălecate prin subîmpingere de albia sinclinală miocenică dela Măceș-Milicești. Petrolul din oligocen a fost injectat sub influența presiunii în straturile meotice.

Această interpretare a formațiunii zăcămintului e întărită în afară de considerațiuni de ordin geologic și prin identitatea perfectă a compozițiunii chimice a petrolului din cele două etaje geologice.

L. Mrazec și W. Teisseyre, *Comunicare preliminară asupra structurii geologice a regiunii Câmpina-Buștenari*, *Analele Academiei Române*. 1906, XXVIII.

Dr. Edeleanu și Ing. Tănăsescu, *Studiul petrolului român, etc.*

de încălecare și străpungeri. Anticlinalele trebuiesc considerate numai ca liniile de orientare pentru studiul celor mai multe din zăcămintele noastre de petrol; nu pot însă condiționa prezența zăcămintelor.

Nu pot sfârși fără să mai adaug câteva cuvinte asupra fenomenului de străpungeri, care joacă un rol așa de însemnat în geneza celor mai multe din zăcămintele noastre de petrol.

Cutele cu sămbure de străpungeri trebuiesc privite ca fiind datorite unei acțiuni inegale a forțelor tangențiale, asupra unui complex de straturi libere și neacoperite în partea lor superioară. Straturile etajelor inferioare au fost mai tare cutate decât straturile etajelor superioare, cari au fost, puțin sau de loc, influențate prin mișcările tectonice. Ca consecință avem o străpungeri a straturilor inferioare prin holta straturilor superioare.

Străpungerile arată — cum am relevat deja — în general o aplecare, care trece de obicei într'o încălecare a sămburelui ce străpunge, peste flancul scufundat și încălecat al boltei.

Desvoltarea unei străpungeri nu e egală pe toată întinderea dislocațiunii, ci se observă, mai mult încă decât la cutele normale, dislocațiuni ortogonale, cari nu se restrâng numai la sinclinale ortogonale, ci trec de multe ori la adevărate rupturi orizontale.

În profiluri transversale, trase atât în boltă cât și în aripile anticlinalului, străpungera e în genere caracterizată prin o dispoziție în culise a straturilor, care câte odată are chiar aparența unei stratificațiuni diagonale. În sămburele și mai ales în aripa aplecată a anticlinalului, straturile se apropie de verticală, cât timp aripile și bolta sunt mai puțin înclinate și căderea straturilor se slăbește cu cât ne depărtăm de axa anticlinalului. De aci rezultă, prin alunecarea în culise a straturilor, discordanțe cari au fost interpretate de multe ori ca transgresiuni. Prin această dispoziție se disting de altfel cutele de străpungeri, de străpungerile ce se întâlnesc în pânze de încălecări ale cutărilor alpine și unde fenomenul se datorește unei penetrațiuni de straturi mai tari în complexe de straturi relativ moi

sub influența unor cutări complicate, ce se produceau în adâncimi mari și deci și sub o presiune mare (1).

În sfârșit se înțelege că putem întâlni în natură toate stările de tranziție între forma boltei regulate și între cuta de străpungere încălecată.

În ceea ce privește mecanismul fenomenului de străpungere, cauza acțiunii inegale a forțelor tangențiale, cari l-au produs, trebuie căutată în general într'un fenomen *de subimpingere*, (2) adică o împingere care s'a exercitat numai în adâncimi mari și venind dintr'o singură direcție. Un complex de formațiuni ale unei unități tectonice poate fi astfel împins, sub alte formațiuni aparținând unei alte unități tectonice și cari prin aceasta vor fi dislocate (3).

De altfel ridicarea *Carpaților*, cutările în regiunile subcarpatice și încălecările din zona flișului *Carpaților* (3) par a fi datorite mai ales unei subimpingeri provocate prin o înaintare a *Vorlandului Carpaților*, adică a platformei rusești și a țerii prebalcanice (*Dobrogea*) sub arealul ocupat astăzi de arcul carpatic. Această înaintare pare a fi rezultatul unei apropieri, unei strângeri a acestor elemente. Subimpingerea trebuie să fie precedată sau însoțită de o scufundare a frunții *Vorlandului* (4), ceea ce se poate dovedi pentru *Carpați*. Aceasta explică atunci aplecarea cutelor subcarpatice înspre Sud și Sud-Est, adică în sensul opus direcțiunii mișcării, încât aplecarea cutelor și încălecările pot fi considerate ca un fenomen de reflex al subimpingerii.

Marile încălecări în cule și în pânze, a căror existență *Murgoci* a stabilit-o în insula cristalină mezozoică de Sud a *Carpaților* și care se constată și în insula cristalină a *Carpaților orientali*, par a fi datorite unui mecanism analog.

De altfel din studiile tectonice ale celor mai multe regiuni, cari au fost

(1) Trebuie să atrag însă atențiunea și asupra unor străpungeri izolate, datorite unei îngrămădiri a straturilor inferioare din complexul considerat și cari sunt provocate de un obstacol, fie o klipă sau alt element tectonic pasiv, de care s'a lovit cutarea.

(2) Subimpingere = Unterschubung.

(3) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Oligocäne Klippen am Bande der Karpathen bei Bucău*. Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanstalt. Viena 1901.

(4) Din această condițiune reiese ca necesar fenomenul de cutare, precedat de formare de geosinclinale. Toate aceste chestiuni vor fi dezvoltate în lucrarea asupra raportului între *Carpați* și *Vorandul lor*, pe care o vom publica, Teisseyre și eu, în curând.

intensiv cutate, reiese, că subîmpingerile în sensul de mai sus par a fi jucat un rol însemnat în formarea catenelor și nu cred să mă înșel, atribuind în general unei subîmpingeri, provocată de Vorlandele respective, toate încălecările regionale în pânze cu fenomenele de îngrămădire, de geluire și de răsturnări, cunoscute pe suprafața globului.

Cutele de străpungere în general și uneori legătura genetică între forma aceasta tectonică și zăcămintele de petrol, nu sunt observate numai în România. Din descrierile geologilor, cari au studiat regiunile de cutări tinere, fie petrolifere sau nu, din *catenele iranice*, din *Persia* și din *Indiile* engleze și olandeze, din *Africa de Nord*, etc., rezultă clar, că și aici avem fenomene analoage cu cele cari au fost interpretate în sensul de mai sus pentru întâia oară în România. Profilurile geologice, de pildă din lucrarea valoroasă a lui *Tobler*, asupra regiunilor petrolifere dela *Moeara-Enim* din *Sumatra* de Sud, arată că straturile inferioare de *Palembang*, cari aparțin miocenului marin, străpung de obicei straturile mijlocii de *Palembang*, cari sunt reprezentate prin un facies estuaric al pliocenicului, în care se întâlnesc zăcăminte mari de petrol(1). Ar fi interesant de cercetat aici dacă nu cumva petrolul din straturile inferioare de *Palembang* e în zăcământ primar și cel din straturile superioare de *Palembang* în zăcământ secundar.

O privire generală asupra regiunilor cu cule de străpungere de tipul românesc ne arată, că vârsta cutărilor pare a fi postpliocenică sau datând cel mult din pliocenicul superior. Acest tip tectonic se constată plecând din Carpați înspre Est, dealungul cutelor sistemului alpin, până în Indiile orientale, încât putem trage încheierea, că fenomenul de străpungere e un tip tectonic tânăr și probabil caracteristic pentru toată fășia imensă a cutelor ridicate în pliocenicul superior și în postpliocenicul ce înlanțuesc catenele alpine (2).

(1) Dr. Aug. Tobler, *Topographische u. geologische Beschreibung der Petroleumgebiete bei Moeara-Enim (Süd-Sumatra)* Tijdschrift van het koninglijk Nederlandsch Aardrijkskundig. Genootschap 1906.

(2) Numai prin studierea tuturor regiunilor, a căror dislocație e tânără, se va putea stabili dacă tipul acesta de cută poate într'adevăr să fie considerat că tipul general de cută tânără și superficială, ceea ce pare a fi foarte probabil.

IV.

De o mare însemnătate pentru bogăția unui zăcământ de petrol sunt nu numai condițiunile de acumulare, dar și cele de păstrare a zăcământului. El poate după împrejurări, prin acțiuni posterioare formațiunii sale, să fie remaniat, și prin aceasta să ajungă uneori într'adevăr într'un echilibru de zăcământ mai stabil; dar în genere echilibrul e slăbit sau zăcământul poate să fie chiar cu totul distrus. În România găsim exemple din cele mai frumoase ale zăcămintelor de petrol slăbite sau distruse. Aceasta s'a produs uneori prin nouă mișcări orogenetice, fie cutări, fie simple ridicări și scufundări, cari au silit petrolul să migreze în alte straturi nefavorabile unei acumulări, cum de pildă la *Păcureți* și la *Matifa*, unde petrolul a fost dislocat din meotic și pontic până în complexul nisipos al levantinului, impropriu pentru păstrarea unui zăcământ bogat.

O înrăurire cu mult mai puternică asupra zăcămintelor o are însă acțiunea combinată a eroziunii și a infiltrațiunii de ape superficiale. O mare parte a straturilor pliocenice petrolifere din regiunea *Vulcănești, Buștenari, Recea*, dar mai ales cele dela *Țintea, Băicoiu, Moreni, Matifa, Păcureți*, etc., sunt complect desvălite prin eroziune și nenumărate văi și ogașe, adânc tăiate în ele, drenează aceste regiuni. Zăcământul desvălit a fost supus la circulațiunea apelor de infiltrațiune, a căror acțiune de distrugere e limitată, intrucâtva, numai de nivelul hidrostatic al regiunii. Cele mai multe straturi de gresii sau nisipuri petrolifere se găsesc astfel inundate natural și petrolul lor, în cazul cel mai bun, înrășinat sau deplasat în parte în alte straturi, cum de pildă sunt brecciile de fosile din pliocenic, însă roce cari sunt mai puțin apte pentru a acumula petrolul.

Desvoltarea acestei **metazomatose a zăcămintelor** e cât se poate de variată și încă prea puțin studiată; coordonarea observațiunilor e cu atât mai grea, cu cât ele sunt culese aproape numai din lucrări în adâncime, a căror exactitate nu e în totdeauna ușor de verificat.

Interesantă mai e observațiunea că în general în formațiuni

petrolifere cari conțin mai multe straturi de petrol, unda petrolului se scoboară în apropierea unei văi transversale deschise în această formațiune, prin faptul că nivelul hidrostatic taie uneori unda petrolului. În cazul acesta straturile petrolifere sunt local—în vale—inundate.

Din toate chestiunile atinse în această expunere, nu e poate nici una care merită să fie mai bine studiată din punct de vedere practic ca aceea a melazomatosei zăcămintelor, căci înrăurirea acestor fenomene asupra bogăției zăcămintelor e foarte mare și din nefericire prea dăunătoare.

V.

Rezumând **rezultatele cunoștințelor noastre actuale** asupra zăcămintelor de petrol în România și în special asupra zăcămintelor neogene, ajungem la următoarea încheiere:

1. Petrolul zăcămintelor române e de origine organică, adică de natură *vadoasă* și nu de natură *juvenilă*.

2. Roca mămă a petrolului e mai în totdeauna o rocă sedimentară argiloasă, ce se dezvoltă mai ales în regiuni de scufundare, adică regiuni în cari se produce o aluvionare puternică.

3. Hidrocarburele din rocele mame ale petrolului sunt datorite mai ales bituminizării microorganismelor, fie ele animale sau vegetale. Că în afară de așa zise șisturi cu pești ale oligocenicului nu găsim roce în cari s'ar găsi urme de ființe, ce ar argumenta că petrolul s'ar putea forma în special din acumulări de cadavre de animale mai mari. Că șisturile cu pești nu dau în general naștere în România la zăcămintele mari de petrol (1).

---

(1) *L. Szainocha* crede, că tot petrolul fișului Carpaților galițieni și deci și al fișului Carpaților români, provine din aceste șisturi bituminoase ale oligocenicului, cari sunt foarte răspândite în toată zona gresiei Carpatice. De acord cu *Zuber*, cred că petrolul din zăcămintele bogate din oligocenic nu provine exclusiv din șisturile menilitice; căci observațiunea ne arată, că nu există în condițiuni analoge nici un raport între dezvoltarea acestor straturi, fie cât de bituminoase, și bogăția zăcămintelor din acelaș etaj. În afară de aceasta, nici chiar șisturile argiloase și corneene, ce le însoțesc, nu permit o migrare ușoară și completă a hidrocarburelor pe cari le conțin, fiindcă toate aceste roce argiloase-sili-

4. Formațiunile în cari se află zăcăminte primare de petrol sunt caracterizate prin un facies special, pe care *Zuber* și *Stahl* l-au numit faciesul petrolului.

5. În România acest facies se întâlnește în paleogen în așa zise *straturi de T.-Ocna* ale lui *Teisseyre*, sau în orizontul superior al *straturilor cu fucoide* al lui *Atanasiu*, care corespunde eocenului superior și în parte straturilor de tranziție între acest etaj și oligocenul inferior. Faciesul petrolului este identic cu ceea ce s'a numit formațiunea saliferă paleogenă, adică un facies lagunar sau de lacuri sărate cu manifestațiuni saline uneori foarte bogate.

În neogen faciesul petrolului se găsește foarte dezvoltat în formațiunea saliferă subcarpatică și după toate aparențele restrâns aproape exclusiv la faciesul cu zăcăminte de sare. Împrejurul acestora se poate distinge o adevărată aureolă de hidrocarbure, de unde se poate deduce, că condițiunile de bituminizare cresc cu salinitatea soluțiunilor.

Există deci aici o conexiune genetică netăgăduită, între formarea petrolului și prezența sării.

Chestiunea, care e rolul sării sau al soluțiunilor saline în geneza hidrocarburilor, rămâne a fi deslegată de chimiști.

Prin urmare faciesul argilos al petrolului se acopere în România cu faciesurile salifere ale terțiarului. *Suess* a numit sarea, simbolul regiunilor fără scurgere; încât prezența faciesului de petrol în paleogen și în saliferul miocen, confirmă presupunerea emisă mai sus, că condițiunile geografice de atunci au avut mai mult o expresiune continentală.

Dacă sarea trebuie considerată ca simbolul regiunilor fără scurgere, cărbunii caracterizează, după *Suess*, regiunile periferice ale uscatului. (1)

---

cioase sunt în general întărite. Presiunile tectonice, cari ori și cum sunt una din cauzele principale ce produc migrarea, vor sfărâma în cazul acesta roca, însă petrolul conținut în ele nu e decât în mică parte influențat direct prin presiune, deoarece el se poate adăposti în mare parte între interstițiile părților sfărâmate, încât lipsește una din condițiunile de căpetenie pentru migrațiunea lui.

(1) *Helene Wiszuranski, Die Faktoren der Wüstenbildung. Veröffentlichungen des Instituts für Meereskunde u. des. geogr. Instituts der Universität Berlin. Heft g. Juni 1906.*

Din aceste considerațiuni pur geofizice, ce se potrivesc pentru condițiunile de geneză a petrolului și pentru ale formării cărbunilor din România, se poate deduce că un raport genetic între petrol și cărbuni e imposibil.

6. Zăcămintele primare de petrol sunt, în România, în general neexploatabile, deoarece rocele lor nu prezintă de obicei condițiuni favorabile de acumulare.

Există însă la această regulă câteva excepțiuni. Petrolul, se înțelege, nu e în cazul acesta acumulat chiar în roca mumă, ci în gresiile, nisipurile sau conglomeratele învecinate și intercalate între marnele petrolifere. În saliferul miocen de pildă, petrolul se prezintă în zăcăminte mai mari exploatabile, în punctele unde împrejurările au admis acumularea lui în straturi de gresii și conglomerate din acoperișul zăcămintelor de sare, cum se observă la *Colibași, Glodeni, Malu-Roșu*, etc (1).

7. Zăcămintele mai mari din eocen și oligocen, și în special cele din etajele sarmatice, meotice, pontice și levantine sunt secundare.

8. Petrolul a migrat din roca mumă în zăcămintele sale secundare neogene, prin fenomene de capilaritate și, probabil, prin difuziune, mai rar prin crăpături; căci hidrocarburele pot migră prin roce argiloase, fie marne sau argile, dacă ele sunt uscate.

Această migrațiune a fost favorizată și mărită, nu atât prin tensiunea hidrocarburelor și prin circulațiunea apelor, cât prin presiuni datorite fenomenelor orogenetice.

E probabil că această migrațiune a avut o înrâurire adâncă asupra compoziției chimice a petrolului. Nu s'a stabilit încă, care e în timpul migrațiunii rolul fizic sau chimic al apelor sărate sau al sării, cari însoțesc petrolul mai în toate zăcămintele sale (2).

Petrolul ajunge prin migrațiune în straturile altor etaje geologice mai tinere, în cari se găsesc condițiuni favorabile pentru acumularea sa, adică straturi poroase, gresii sau nisipuri închise prin straturi impermeabile, de obicei marne argiloase.

(1) Lucrările Comisiunii, etc., p. 96.

(2) Aceste chestiuni se studiază acum în laboratorul de mineralogie al Universității din București.

O pânză de apă în straturile acoperișului unui zăcământ va hidrata marna argiloasă, ce separă apa de petrol, și poate deci în anumite cazuri să oprească migrațiunea, permițând ca zăcământul să stea într'un echilibru mai stabil.

8. Presiunile ce au forțat hidrocarburele la migrațiune, sunt datorite mișcărilor de cutare, cari în Muntenia și Moldova de Sud s'au continuat până în cuaternar.

9. Ca efect al acestor mișcări întâlnim fenomene de străpungere a sâmburilor anticlinalelor prin bolta straturilor mai tinere. Când acești sâmburi sunt formați din straturile faciesului de petrol al saliferului miocenic, petrolul va migră, în urma presiunilor mari, din salifer în straturile pliocenice, unde formează zăcăminte. Străpungerea e mai în totdeauna însoțită de fenomene de încălecare și de imbricare. În apropierea liniei de încălecare sunt de obicei îngrămadite cantitățile cele mai mari de petrol.

10. Plecând dela aceste considerațiuni, vedem că *zăcăminte de petrol productive nu se pot forma în România, decât în acele regiuni, în cari există roce nume ale petrolului și în cari se constată dislocațiuni intensive*. Din acest punct de vedere, nu pot fi privite ca posibil petrolifere, din toate unitățile tectonice ale României, decât zona flișului carpatic și regiunile subcarpatice (1). Într'o măsură mai restrânsă ar veni în considerație regiunile dislocate ale României apusene.

În regiunile în cari se întâlnesc dislocațiuni mari, straturile neogene prezintă șansele cele mai mari de a adăposti zăcăminte bogate de petrol, dacă condițiunile de acumulare și de păstrare a petrolului sunt bune.

Liniile acestea de dislocațiune joacă prin urmare rolul cel mai însemnat în formațiunea zăcămintelor de petrol. Stabilirea, urmărirea și cunoașterea structurii lor, se impune deci înainte de toate pentru utilizarea zăcămintelor. Ele coincid necesar cu o structură anticlinală, dar anticlinalarele pot servi numai până la un punct oarecare,

(1) Raportul comisiunii de petrol, etc., p. 8-9.

ca linii conducătoare pentru căutarea zăcămintelor. Prezența unui anticlinal nu implică însă și existența unui zăcământ.

12. Zăcăminte de petrol în sinclinale sau albiile sunt cunoscute și în România și au fost parțial exploatare. Sinclinalele petrolifere nu sunt adânci, cu toate acestea, în toate cazurile se manifestă în ele inundațiuni, cel puțin parțiale, ale straturilor petrolifere. Până astăzi se cunoaște petrol în albiile sinclinale la *Hârja* pe *Oituz* și pe *P. Vioarei* lângă *Solonț*, ambele zăcăminte în saliferul miocenic; apoi și pliocenicul petrolifer al solzilor dela *Băicoiu* poate fi considerat ca făcând parte dintr'un sinclinal.

La *Matîța* se intercalează un sinclinal levantin cu straturi bituminoase, astăzi însă uscate sau asfaltizate, între anticlinalul aplecat de straturi cu *Dosinia exoluta* și anticlinalul dela *Podeni*.

13. Plecând pe de o parte dela concepțiunea că, pentru formarea unui zăcământ bogat de petrol, acesta trebuie să migreze din roca mună în roca acumulătoare, pe de altă parte dela faptul că formarea zăcămintelor neogene de petrol e datorită cutărilor pliocenice și postpliocenice, mișcări de cari au fost surprinse toate etajele neogene, plecând, zic, dela aceste considerațiuni, necesar petrolul poate să se găsească în mai multe etaje geologice, pe aceeași linie de disociație. Cu toate acestea numai acele etaje vor conține straturi petrolifere bogate și exploatabile, în cari condițiunile de acumulare au fost mai favorabile.

14. În zăcămintele paleogene și neogene de petrol, întâlnim în România de obicei mai multe straturi de petrol, separate între ele de straturi argiloase sau marnoase-argiloase. Rareori toate straturile de petrol sunt bine păstrate; în genere cele mai multe din ele sunt inundate sau scurse.

Un zăcământ e în general cu atât mai bogat, cu cât cantitatea de petrol e restrânsă la mai puține straturi. Când din contră, petrolul e divizat pe un complex puternic de straturi marnoase-gre-soase și nisipoase, zăcământul e rareori exploatabil, deși cantitatea totală de petrol poate să fie foarte mare.

( ) distribuire ca aceasta a petrolului în neogen se constată mai

ales în acele regiuni, unde un zăcămintă deja existent pare a fi fost dislocat prin cutări posterioare.

15. În cercetările regiunilor petrolifere trebuie să ținem seamă, prin urmare, că pentru formarea unui zăcămintă secundar neogen bogat e necesar :

a) O rocă mumă petroliferă care poate ceda ușor mineralul și ca această rocă să fie foarte dezvoltată.

b) Ca migrațiunea să se facă sub presiune mare, pentru ca fenomenul să se producă repede și acumularea să se facă mai ușor.

c) Ca condițiunile de acumulare să fie favorabile, și mai ales condițiunile de păstrare a zăcămintului.

d) Dacă roca poroasă, în care s'a acumulat petrolul, este un nisip, acesta trebuie să fie suprasaturat de petrol, pentru ca stratul să fie exploatabil (1).

* * *

Din cele ce am expus până aici, — deși se pare că aceste au mai mult o însemnătate teoretică —, se pot trage învățăminte și concluziuni însemnate pentru practică.

În ori și ce exploatație minieră se cere un studiu prealabil al zăcămintului și o exploatațiune conformă condițiunilor de zăcere.

Pentru zăcămintele de petrol, cari toate sunt caracterizate printr'un echilibru nestabil, se cere o explorare și exploatare cât se poate de rațională.

O mare parte din zăcămintele noastre prezentă, cum s'a relevat deja de multe ori, o structură foarte complexă, încât la noi poate mai mult decât în multe alte țeri, știința trebuie să-și iea adevăratul ei rol în lămurirea acestei chestiuni. Pentru înțelegerea zăcămintelor noastre de petrol din punct de vedere al rentabilității, trebuie să ținem seamă — cum reiese din cele expuse, — atât de geneza petrolului, cât și de toți factorii

(1) Un strat de nisip saturat de petrol dovine compact prin coesiune capilară; nu cedează petrolul său și poate forma în unele cazuri îngrămădiri foarte dăunătoare pentru exploatațiune; fiind suprasaturat de petrol, nisipul devine fluid.

Încercări asupra relațiunilor între nisip și petrol se fac în lab. de mineral. al Univ. din București.

Vezi lucrările lui *De Heen*, *Spring* și *Andrimont*, asupra imbibării nisipurilor.

cari au intervenit în formarea și păstrarea zăcămintului. Numai astfel vom putea aprecia valoarea lor reală și ne vom putea da mai bine seama de situațiunea industriei petrolului la noi.

Deși astăzi constatăm o creștere repede a producțiunii petrolului român, totuși nu trebuie să pierdem din vedere, că ea e prea mică pentru a putea juca un rol hotărîtor pe piețele mondiale. Într'adevăr, producțiunea *totală a României*, dela 1857 până în 1906 inclusiv, se ridică la aproximativ $4\frac{1}{2}$ milioane tone, pe când producțiunea *Statelor-Unite* numai pentru anul 1906 e evaluată la vreo 16 milioane tone, iar a *Rusiei*, pentru acelaș an, deși foarte slăbită prin cauze străine de bogăția zăcămintelor, numără încă peste 8 milioane tone.

Dar valoarea unei avuții ca aceasta nu consistă pentru țara producătoare numai în cantitatea exploatată a produsului, ci mai ales în industrializarea lui și în întrebuințarea lui în țară.

Numai astfel industria petrolului, care de obicei e taxată mai mult ca o industrie de export, va putea să devie în realitate și o industrie națională — în adevăratul înțeles al cuvântului — care să aibă o înrăurire adâncă asupra dezvoltării noastre economice.

Pentru a ajunge la aceste rezultate, cred că Statul are de împlinit un rol însemnat, favorizând și mai mult întrebuințarea derivatelor și a subproduselor petrolului nostru în țară, pentru a înlocui în chipul acesta produse străine analoage sau identice pe piețele noastre și a ajuta astfel ca industria aceasta să ajungă la o stare reală de înflorire. Altfel, fie producțiunea cât de mare, rentabilitatea și foloasele pentru economia generală a țării nu vor fi în raport cu sforțările și sacrificiile făcute.

Numai pe calea aceasta și utilizând mai ales — pe cât e posibil — munca și energia noastră națională, putem aștepta roade bune în toate direcțiunile pe urma acestei industrii care, pe lângă că poate îmbogăți o țară, mai are — ca toate celelalte industrii de altminterlea —, darul de a ascuți mințile și de a oțeli energiile, înobilând și înălțând pe indivizi, ca și pe popoare.

RĂSPUNSUL DLUI ANGHEL SALIGNY

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL DLUI L. MRAZEC.

Domnilor Colegi,

Din cuvântarea colegului nostru domnul Mrazec, ați putut vedea cât de întinse sunt cunoștințele sale tehnice și cât de documentate părerile sale asupra formării zăcămintelor de petrol.

Însărcinarea care mi-a fost dată, de a răspunde la discursul său de recepție, este pentru mine foarte grea, dar m'am încumantat a o primi, în speranță că distinsul nostru coleg mă va ierta dacă nu am izbutit, astfel cum doriām, a pune în evidență toate părțile originale ale discursului său și a arăta importanța lor. Sunt recunoscător Academiei că mi-a dat privilegiul de a studia activitatea acestui învățat bărbat.

D-l Mrazec a fost ales în Academie în locul rămas vacant prin încetarea din viață a regretatului general Fălcoianu, pe care cu toții l-am cunoscut.

Generalul Fălcoianu, un bărbat cult și înzestrat cu mare energie și putere de muncă, eră nu numai militar distins, dar și un administrator de frunte.

Este de ajuns să amintim că el a fost numit șef al marelui Stat-Major în războiul pentru independență din anul 1877 și primul director general al Căilor noastre ferate, după răscumpărare. Am avut onoarea de a lucra cu generalul Fălcoianu, mai întâiu sub ordinele sale, apoi alături cu d-sa, pe când eram director general al căilor noastre ferate, iar generalul Fălcoianu, președintele Consiliului de adminis-

trație al acelei mari instituțiuni; l-am cunoscut așa dar la muncă și pot afirmă din convingere personală că: Ca administrator aveă o mare calitate, aceea de a nu lăsa să fie surprins de împrejurări, ci de a prevedea și preîntâmpină fără șovăire, iar ca sfătuitoar, dădeă povețe bine chibzuite, foarte cumpănite și lipsite de patimă.

Unui bărbat care a fost inezestrat cu astfel de calități, urmează acum colegul nostru Mrazec.

Născut în Craiova, după ce a făcut studiile pregătitoare în străinătate, și-a luat licența în farmacie la Universitatea din București, s'a specializat în geologie și mineralogie la Universitatea din Geneva, unde a făcut doctoratul.

Scumpe coleg,

Acolo te-ai distins în așa mod, încât ai devenit în curând, din elevul lui Duparc, colaboratorul și asistentul său și ai fost primit ca docent la acea universitate.

Activitatea d-tale a fost una din cele mai însemnate, până acum ai publicat peste 72 cercetări și note de domeniul petrografiei, mineralogiei, geologiei generale, tectonice, geolizice, zăcămintelor de minereuri, de minerale și de petrol.

Ar fi prea mult a enumără toate acele publicațiuni interesante, mă voiu mărgini a arătă numai pe cele mai de căpetenie și anume:

Monografia d-tale făcută în colaborare cu profesorul Duparc despre petrografia massivului Mont-Blanc și mecanismul de injecțiune și metamorfism, produs prin granit și rocele granitice.

În această monografie, care e însoțită de o hartă geologică a massivului, se dă o deosebită atențiune fenomenelor de penetrațiune a magmei eruptive în straturile șistoase a rocilor ce constituiesc învelișul massivului granitic.

Lucrarea d-tale despre clasificarea cristalinului din Carpații Români, cu vederi nouă asupra vârstei șisturilor cristaline, cari sunt considerate cu formațiuni paleozoice și mesozoice metamorfozate, că **nu** există o relațiune între cristalinitatea șisturilor cristaline și vârsta lor, ci că cristalinitatea e funcțiune de intensitate de metamorfism,

că intrusiunea granitelor gneizice e în legătură cu fenomenele de cutare.

Despre această chestiune așa de interesantă, ai fost invitat de Comitetul congresului internațional dela Viena, în 1903, a țineă o conferință la acel congres.

Cu Teisseyre din Lemberg, ai studiat formațiunile salifere și zăcămintele de sare în România, unde ai stabilit în linii generale dezvoltarea, geneza și tectonica acestor elemente.

Ai făcut mai multe lucrări asupra tectonicei României, ai stabilit elemente nouă tectonice și ai dat prima diviziune a unităților tectonice ale României.

Ai fost cel dintâiu care ai relevat originea aeoliană a Loessului în România și venirea sa din stepele Rusiei.

Prin lucrările d-tale, ai devenit așa de cunoscut, încât împreună cu profesorul Duparc ai fost însărcinat a face un studiu asupra unor zăcăminte de fier în munții Urali. În acel studiu ai dat o descriere a geologiei generale a regiunii dela Troitsk situată în Uralul de nord și în special ai insistat asupra zăcământului de fier magnetic, pe care l-ai considerat ca o formațiune de contact a unei magme granitice cu rocă sedimentare. Minereul de fier formă primordial o calotă pe masivul eruptiv, calotă care mai târziu, grație greutateii sale specifice, s'a scufundat în masa încă nesolidificată a magmei. Lucrările făcute ulterior au confirmat în totul studiul d-voastre.

Noi suntem mândri că profesorul de mineralogie dela Universitatea din București a fost ales a face o lucrare așa de însemnată în Imperiul vecin.

În timpii din urmă te-ai ocupat mai cu seamă cu studiul petrolului din punct de vedere geologic. Rezumatul și concluziunile studiilor d-tale ni le-ai expus astăzi cu multă măiestrie și cu o claritate care nu lasă nimic de dorit. Inzestrat cu cunoștințe profunde de geologie, mineralogie, biologie și chimie, ai putut studia chestiunea din toate punctele de vedere și discursul d-tale este plin de idei originale.

Multe opinii s'au emis despre formațiunea zăcămintelor de

petrol, dar d-ta, pentru prima oară, ai căutat a sintetiza toate cunoștințele noastre asupra geologiei petrolului și a le pune în concordanță cu fenomenele mari și normale ce se produc în natură.

Ai stabilit pe baze științifice moderne că hidrocarburele din coaja pământului pot fi juvenile și vadoase, adică de natură anorganică și organică.

Ai adus pentru prima oară argumente certe pentru a arăta modul de distribuire și circulație a hidrocarburelor juvenile din coaja pământului și de aci ai dedus că ele nu pot avea nici un rol în formarea zăcămintelor mari de petrol.

În discuția teoriei originii organice a petrolului, ai stabilit că fenomenul de bituminizare a substanțelor organice trebuie privit, nu ca un accident, ci ca o regulă generală în natură.

Ai arătat că microorganismele prin masa distribuirii lor, cât și prin faptul că pot fi ușor izolate de influența aerului, ne furnizează cantitatea cea mai mare de substanțe organice pentru bituminizare.

Ai dovedit pe baza unor studii geologice critice că hidrocarburele se dezvoltă mai ales în regiuni cu manifestațiuni saline.

Ai stabilit că formarea celor mai multe zăcăminte române, e datorită în special unor dislocări puternice, încălecării, străpungerii, etc.

Ai arătat că presiunile orogenetice cari au produs aceste fenomene tectonice au forțat și hidrocarburele să migreze din zăcămintul lor primar în alte straturi mai tinere unde, găsind condițiuni favorabile de acumulare, au format zăcăminte secundare și bogate de petrol.

Ai adus pentru prima oară un nou tip tectonic în discuție, anume cuta cu sămbure de străpungere, tipul cutei tinere.

Ai stabilit mecanismul cutărilor ca fiind datorit unor subîmpingeri, o interpretare care, după cât pare, poate să explice mai toate cutările mari și complicate din coaja pământului.

Scumpe Coleg,

Lucrarea d-tale este de o mare valoare științifică, ea are însemnătatea ei, nu numai din punctul de vedere științific, dar și practic, fiindcă cunoștința aprofundată a mecanismului formării munților, a

forțelor orogenetice de o parte și a originii și localizării în ordinea stratigrafică a petrolului de altă parte, conduc la fixarea în orizontal și în vertical a zonelor petrolifere. Ea are și o mare însemnătate economică, care reiese din faptul că valoarea comercială a produselor din toată lumea întrec mult cifra de 3 miliarde lei.

La noi ea este și o chestie de actualitate, căci suntem încă la începutul exploatărilor și mergem cu pași repezi înainte.

Astfel în anul 1900 s'au extras 227.000 tone de țiței, iar în 1906 cantitatea extrasă a crescut la 887.000 tone.

Capitalurile puse până la 1 Ianuarie 1907 la noi în întreprinderi de petrol întrec suma de 185 milioane lei, iar valoarea produselor consumate în țară, precum și a celor exportate, întrece suma de 40 milioane lei.

Dacă ținem seama că producțiunea anuală se va putea spori foarte mult cu timpul, putem lesne deduce ce importanță va avea pentru țara noastră comerțul petrolului și prin urmare și studiul d-lui Mrazec, care contribuie așa de mult la cunoașterea mai precisă a zăcămintelor de petrol.

Colegul nostru Mrazec s'a distins însă și pe terenul didactic.

Cursul său de mineralogie dela Universitate este, după aprecierea specialiștilor, unul din cele mai bine concepute și sistematice din cele cari se predau la Universitățile din Europa; iar cursul său special de geologia petrolului, pe care îl predă la Școala Națională de Poduri și Șosele, este unicul curs regulat care se face până acum în această ramură de știință.

Pot afirma, fără teamă de a fi contrazis, că dacă n'avem terenurile petrolifere cele mai bogate din lume, avem de sigur unul din cei mai iscusiți geologi, care ne va învăța să găsim zăcămintele cele mai multe și suntem mândri că-l putem prenumăra între colegii noștri.

1870

Fig. 1

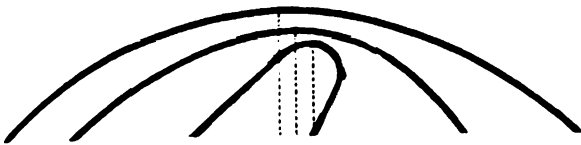

Fig. 2

Anticlinale normale cu sâmbure de străpungere.

Fig. 3

Anticlinal cu sâmbure de străpungere aplescat.

Fig. 4

Cută cu sâmbure de străpungere încălțat.

Fig. 5

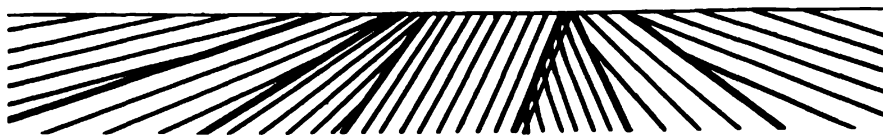
Fig. 6

Scheme reprezentând structura unor sinclinale cuprinse între două cute de străpungere. Straturile inferioare sunt mai tare dislocate, decât cele superioare - cari formează pături și pânze (fig. 5)

UNIV. OF
CALIFORNIA

Fig. 7

Schema structurii în culise, produsă prin alunecarea straturilor într'un anticlinal cu sâmbure de străpungere încălțat.

TO YBU
ANGELIAO

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXI.

O SCHIȚARE
DIN
ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ȘI PROGRESELE SALE
IN GENERAL ȘI LA NOI IN PARTE

DISCURS ROSTIT LA 24 MARTIE (6 APRILIE) 1908
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. DIM. GRECESCU

CU RĂSPUNS DE

Dr. C. I. ISTRATI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-ROU ION ST. RASIDescu
16, STRADA DOAMNEI, 16

1908.

21 089

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXI.

O SCHIȚARE
DIN
ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ȘI PROGRESSELE SALE
IN GENERAL ȘI LA NOI IN PARTE

DISCURS ROSTIT LA 24 MARTIE (6 APRILIE) 1908
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. DIM. GRECESCU

CU RĂSPUNS DE

Dr. C. I. ISTRATI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S^{-SOB} ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16

1908.

21 099

Digitized by Google

Prea Onorați Domni și Colegi,

Anul trecut, chemat să fac parte între Domniile Voastre în acest înalt corp al culturii noastre naționale, cea dintâi a mea datorie simțită a fost să vă mulțumesc călduros și din adâncul inimii pentru marele și prea însemnatul onor de a fi fost alesul Domniilor Voastre. Nu pot lipsi nici cu prilejul de față, în această zi solemnă, gă-sindu-mă atât înaintea Domniilor Voastre cât și a acestui ales auditoriu, fără a nu reinnoi expresia sentimentelor mele de adâncă recunoștință ce datorez înaltului corp al Academiei Române.

De astă dată, însă, am încă o datorie de îndeplinit: discursul pentru recepția solemnă ce se cere noilor intrați în acest corp de bărbați aleși și învățați. Și nu este puțin lucru a alege un subiect pentru un discurs inaugural academic și care să fie la înălțimea așteptărilor Domniilor Voastre; recunosc toată greutatea în care mă găsesec în această privință față de Domniile Voastre. Dar, cugetând asupra acestui punct — în loc de un subiect de pură știință botanică, greu și obositor auzului și atenției întregului auditor prin natura materiei și prin mulțimea terminilor cunoscuți și înțeleși de botaniști, apoi care în Academie intră în rândul comunicărilor științifice — am crezut mai potrivit să caut un subiect care ar fi ascultat cu înlesnire și de aceia cari nu se ocupă în special de botanică, luând ca temă o schițare din Istoria Botaniciei cu privire la începutul, mersul și progresele acestei științe în totalul ei, cât și la noi în parte, subiect ce în sine nu poate fi socotit ca lipsit și de oarecare interes pentru noi.

Dar, mai cu seamă, recurg la bunăvoința și indulgența Domniilor Voastre cu rugămintă de a primi cu favoare slabul meu discurs și a-i îngădui o binevoitoare ascultare.

O SCHIȚARE DIN ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ȘI PROGRESELE SALE IN GENERAL ȘI LA NOI IN PARTE.

Cunoștințele asupra vegetalelor sau Botanica apare cu societatea omenească din cea mai îndepărtată antichitate; mersul și progresele sale se țin mână alături de cultura socială și de necesitățile omenești ale timpurilor; istoria sa începe când spiritul observator, prin scriere, a putut transmite urmașilor actele sale.

La început puține, slabe și lipsite de metodă științifică, aceste cunoștințe se referiau mai mult la arta medicală și, astfel, găsim că istoria primitivă a plantelor, împreună cu farmacia, se confundă în aceea care aparține medicinei. Trebuie să ajungem în epoca evului nostru modern ca să aflăm că ramura aceasta își iea ființă și autonomie, devenind curat știință și alcătuind cor cu științele fizico-chimice și naturale, mulțumită reformei operate în științe prin părăsirea vechilor doctrine filozofice și prin adopția metodei de investigație clădită de filozofia pozitivistă a spiritului științific modern. Cunoștințele generale fundamentale ale acestor științe contribuiesc astăzi la numeroasele aplicații în ramurile de cunoștințe practice, precum: la medicină, agricultură, industrie, comerț, economie domestică, etc., iar foloasele aduse omenirii sunt imense.

Cele mai vechi documente ale antichității îndepărtate, cu menționare asupra proprietăților plantelor, sunt cele lăsate de vechiul popor al Asiei orientale, poporul chinez, a cărui civilizație antică se găsește în cartea lui Șu-King și a cărei dată se crede a fi cu trei mii ani înaintea erei noastre. În această carte se spune că le-

gislatorul Chinei Fo-Hé, cum și Kin-Nug, fondatorul agriculturii chineze, cunoșteau și aplicau prin analogie virtuțile medicinale ale plantelor, considerându-le după culoare, înfățișare, miros, gust, etc., ceea ce probează empirismul și lipsa de știință experimentală.

Trecând la civilizația din antichitate a popoarelor din India, popoare supuse guvernământului teocratic, obiectele naturii aveau câte o însemnătate religioasă învăluită de un misticism, iar cunoștințele asupra lor erau apanajul a câtorva inițiați cari, cu preoțimea alătură, formau o castă religioasă. Din fragmentele cărților sacre cunoscute sub numele de Veda, enciclopedie a timpului, se zice că cartea a doua cuprindeă, între altele, știința medicală și Botanica.

Popoarele Asiriei și ale Babiloniei, adesea confundate sub una din aceste numiri, au împrumutat doctrinele religioase ale preoților poporului arian emigrat din India. Între aceștia, Chaldeenii constituiau casta preoțească și de învățați, la care astrologia, baza cultului lor, îndeplinea rolul cel mai însemnat în aflarea și cunoașterea virtuților ce doriau să obțină dela plante. De aci ideile și credințele superstițioase, vrăjitoria și magia sau farmecele ce născură în Asiria, Babilonia și Persia. Cineva, mulțumită unor plante, se putea face nevăzut sau, mulțumită altora, putea să dobândească forme stranii, etc. Dar, între aceste plante, pe cât se vede, unele erau din cele cu proprietăți medicinale ametoare sau narcotice, altele excitante sau aromatice puternice cari exaltează imaginația și cari produc halucinații, bând sucul lor sau inhalând fumul prin arderea lor. Poate că afionul și hasișul nu sunt decât urmarea până acum a acelor antice obiceiuri; descântecul și profeția, rămase încă în mâinile vrăjitoarelor, sunt o moștenire a aceluia îndepărtat trecut.

În vechea civilizație ebraică aflăm Biblia, care conține numeroase numiri de plante și oarecari noțiuni asupra proprietăților celor pe atunci cunoscute, însă necoordonate, empirice, populare, fără bază științifică.

Străbătând și vechea civilizație a Greciei, totuși la început nu se pot considera drept naturaliști al-de Linus, Orfeu sau Centaurul Chiron, personaje mitologice, precum nici Democrit sau Epicur, Eraclit sau Platon, filozofi și mari învățați ai Greciei, pentru că în scrierile acestora se găsesc și oarecari mențiuni sporadice cu privire la câteva plante cunoscute în patria lor, deși totul fără interes științific. Abia în cărțile lui Ipocrat, părintele medicinei, se află oarecari noțiuni asupra câtorva plante ale Greciei și menționate numai sub raportul foloaselor medicinale, însă lipsite de descriere spre a le putea afla și cunoaște, nimic care să spună posterității că cunoștințele ce existau asupra plantelor aveau ceva științific, că știința vegetalelor există.

Nu mult în urmă apare Aristotel, acel mare învățat și filozof al antichității, cu drept cuvânt considerat fondator al științelor, meritând, între altele, și titlul de naturalist. Geniu vast, el a putut cuprinde în mintea sa toate cunoștințele omenești ale timpului său. Scrierile sale, mult timp pierdute, au putut ajunge în zilele noastre în marea parte și, mulțumită botanistului german Wimmer din Breslau, posedăm astăzi părțile ce privesc cunoștințele botanice, adunate sub titlul de *Phytologia aristotelicæ fragmenta*, lucrare publicată în 1838. Dela Aristotel cunoștințele naturale încep o cale oarecum științifică: materia, forma, cauza eficientă și principiul final sunt criteriul filozofiei sale. Cartea sa de *Istorie Naturală*, avută în cercetări de anatomie comparată, zice Cuvier, este o creație fără păreche în antichitate, deși păcătuiește în multe părți prin subtilități filozofice, prin raționamentul spiritului și prin logică adesea pornite din niște principii nefundate. Cu toate acestea, scrierile sale au făcut școală și au exercitat îndelungat timp influența sa asupra posterității, bucurându-se de o autoritate magistrală nediscutabilă până aproape de epoca noastră contemporană, când Francisc Bacon, pe la 1605, prin operele sale, începe restaurarea științelor, substituind anticei logice și zadarnicelor subtilități filozofice observația și experimentația cari descoperă faptele, servindu-se apoi de inducția legitimă care descopere legile naturii.

Dintre discipulii lui Aristotel, acela care merită o menționare osebită prin însemnătatea lucrărilor sale este Teofrast. Cărțile sale, *Istoria Naturală* și *Cauzele fizice ale vegetulelor*, s'au păstrat până în zilele noastre. Cu toate că în cea dintâi el dă o mulțime de naivități populare, totuș această lucrare cuprinde câteva noțiuni de botanică și oarecari bune aplicații la medicină și la agricultură. În cea de a doua sunt consemnate vederile sale asupra vieții plantelor, ceea ce dă lucrării sale oarecare însemnătate științifică; însă, cu toate acestea, nici aceasta nu denotă niște fapte trase dintr'o profundă observație sau din cercetări experimentale cari să caracterizeze adevărata știință.

Vreo trei secolii mai încoă, cam pe la 64 ani înainte erei noastre, istoria ne arată pe Dioscoride, medic grec, născut în Cilicia, contemporan cu Neron și dela care avem șase cărți de *Materia Medica* (1), tractat mai mult de fitologie medicală decât de botanică proprie. Această operă conține descrierea și foloasele pentru medicină a vreo șapte sute feluri de plante cunoscute pe atunci, atât cele din Asia-Mică cât și cele din Europa, cu numiri vulgare eline, romane, unele egiptene și dacice. El împărția plantele în aromatice, alimentare, medicinale și veninoase; însă totul este lipsit de metodă, de descrierea științifică, așa că astăzi nu se poate ști pozitiv anume căror plante cunoscute și descrise de Dioscoride s'ar cuveni numirile actuale de specii cum ne sunt cunoscute. Dar, cu toate defectele sale, opera lui Dioscoride, mult timp în urmă, a fost fântâna cea mai prețioasă și nediscutabilă pentru cunoștințele și aplicațiile botanice.

Pentru că ne aflăm în epoca dominației romane, urmează să facem amintire despre Pliniu cel Vechiu, zis naturalistul. Laborios, dar compilator fără discernământ al tuturor scrierilor din antichitate, însuș credul și așternând subț până-i toate zicătorile și basmele puerile, el n'are meritul adevăratului și profundului naturalist. Cu toate acestea, trebuie a i se recunoaște meritul de a fi adunat fragmentele vechimii asupra cunoștințelor vegetalelor și asupra aplicațiilor ce se făceau în acele timpuri îndepărtate, ca singurul

---

(1) Περὶ ὀλῆς ἰατρικῆς.

istoriograf al botanicei din antichitate. Ca și opera lui Dioscoride, scrierile lui Pliniu (1) au fost, chiar în perioada Evului mediu, tot așa de căutate și comentate, servind de învățătură și călăuză.

Dar în tot timpul Romanilor abia se iviră câteva scrieri asupra celor ce se cunoșteau despre plante și acestea mai mult sub punctul de vedere al agriculturii, precum se găsesc în scrierile lui Varon (2), Columella (3) și Caton cel Vechiu (4). Câteva noțiuni asupra plantelor medicinale se găsesc în scrierile unor medici, de altfel celebri și cari au făcut epocă în istoria medicinei, precum: Scribonius, Galen, Celsus supranumit Ipocratul latinilor, Aëtius și Paul din Egina.

După căderea și descompunerea imperiului roman, în toată perioada Evului mediu, activitatea civilizației literare și științifice fu atrasă în altă parte a lumii. Năvălirile barbarilor ce urmară, frământările religioase și luptele de caste ale regimului feudal aduseră și întreținură războaiele ce deteră Europei firma armelor. Mersul literelor, al artelor și științelor încetă aproape cu totul spre a da prioritate paloșului, arcului și pavezei. Comentatorii lui Aristotel, Teofrast și Dioscoride se iviră printre Arabi.

În secolul VII al erei noastre, între botaniștii arabi, toți medici, figurează numele lui Ahmed-ben-Ibrahim, Ibn-Sirin, Ibn-el-Mocafă, Giafir și El-Kinani. În cei doi secolii ce urmară, din cauza slăbirii islamismului între Arabi, științele stătură în domolire și activitatea științifică trecu spre Persia, unde o familie însemnată, Bașticua, care mult timp se țină lanț, deveni celebră sub raportul științelor medicale și al cunoștințelor asupra plantelor pentru leacuri. În al X-lea secol, doi mari medici și filozofi arabi apar ca mari luceferi pe orizontul științelor în Persia: Rhazez și Avicenne.

Rhazez, sau Rhazi Mohamed-Abubeer-Ibn-Zacaria, din provincia Khorassan, medic al califului El-Manzur din Bagdat, după ce că-

- (1) *Historia naturalis.*
- (2) *De re rustica.*
- (3) *De re rustica.*
- (4) *De re rustica.*

lătorise în Siria, Egipt și Spania, fu chemat în patria sa unde deveni celebru prin renumele și știința sa.

Avicenne, sau Abu-Ibn-Sina, din Șiraț, medic și filozof, cuprinse în mintea sa toate științele timpului său, consacându-se cu osebite medicinii. El trece drept Ipocratul și Aristotelul Arabilor. Multe curți domnești ale Asiei îl cheamă ca medic și ca vizir. Operele sale au fost publicate în arăbește la Roma în 1593. Între cele traduse în limba latină, cea mai capitală, *Canoanele* sau *Preceptele medicinii*, tractează și de plante, dar cu privire la medicină.

Dintre medicii arabi, Abd-Allatif se arată cel mai adânc cunoscător al speciilor vegetale. Născut în Bagdat pe la anul 1162 al erei noastre, el trăiește în multă legătură cu Marele Vizir Bohadin al Sultanului Saladin și, între alte călătorii, vizită și Egiptul. Opera sa, *Relația asupra Egiptului*, se găsește tradusă în franțuzește de Silvestre-de Sacy în Paris, anul 1810. Într'însa se vorbește de numeroase specii de plante ale acelei țări, arătând numirea vulgară, precum Bamia, cum zicem și noi bano (*Hibiscus esculentus*), Lebcah, o specie de *Balanites*, Djummeiț (*Ficus sycomorus*), Balsamul de Gilead (*Amyris gileadensis*), etc., făcând descrierea unora și arătând întrebuințările produselor lor.

Tot în epoca arabă, pe la anul 948, Roman, împăratul Constantinopolului, a trimis lui Nasser-Abd-Abraham, califul Cordovei, opera lui Dioscoride, care a fost tradusă pe arăbește de un călugăr grec și răspândită printre învățații mauri din Spania.

În al XI-lea și XII-lea secol, Arabii din Siria, Persia, Egipt și Spania sunt în fruntea științelor. Lucrările botanice ale Arabilor totuși se mărginesc numai sub raportul medical și farmacistic; ele ieșiră din mâinile lui El-Biruni, Ibn-Ghiezza, Ibn-Matran și Ebn-Beithar. În al XIII-lea secol, Cazuini, supranumit Pliniul Orientalilor, fu cel din urmă din Arabi care scrise câteva opere științifice, între cari cea mai de seamă este tractatul său de Istorie naturală asupra celor trei regnuri din natură.

Dar cu finitul secolului XII, steaua civilizației ce răsărise pe orizontul dominației Arabilor apune și Europa acum începe să se

deștepte din letargia de care eră cuprinsă. Scrierile școalei arabe fură în urmă traduse și comentate de școala din Salerno, prima și cea mai veche Universitate ce fu instituită în Europa și care începù pe la anul 1100.

Medicilor arabi se datorează câteva remedii prețioase terapiei, între cari din regnul vegetal introduse în Europa se enumeră Sonamichiile, Cassia, Mana, Tamarindul, Reventul, Asafetida ș. a.

Impărțirea marelui imperiu roman în cel din Occident și în cel din Orient, cu Roma capitală și Bizanțul altă capitală, cum și discordiile ce urmară, întreținute și prin navămirile barbarilor, contribuă și acestea, între multe alte cauze, la zăticnirea științelor în Europa. Totuș în mijlocul acestei părăsiri, apărea câte o licărire științifică, unele cu privire și la ramura vegetalelor. Astfel pe la anii 1071 — 1080 apărù o scriere pe grecește, intitulată *Asupra alimentelor*, de Simeon Sethus, dedicată lui Mihail Duca împăratul Bizanțului. Această operă s'a tradus în latinește de către un învățat anume Martin Bogdan sub titlul: *Simeonis Sethi magistri Antiocheni volumen de alimentum facultatibus juxta ordinem litterarum digestum*, etc. Paris 1658. Pentru prima oară aci se vede vorbindu-se de canforă, sparanghol, cuișoare, marule sau lăptuci (*μαροβόλλια*) cărora le zice și thridakini, de unde în medicină *thridax*, apoi tarhon (*ταρχόν*) din arăbescul *turcum* ș. a. Mai în urmă, prin al XIII-lea secol, Nicolae Miropsus a scris în grecește un tractat *asupra compoziției medicamentelor*, ce se găsește tradus în latinește de celebrul botanist Leonard Fuchs sub titlul: *Medicamentorum opus*, etc., în Bazilia, anul 1549.

Cu toată confuzia și zăticnirea aduse de cataclismul barbariei în decursul Evului mediu, tradiția literelor și științelor civilizației eline și romane au găsit oarecare adăpost sub strașina unor retrageri monahale, prin schituri și mănăstiri, unde câteva spirite luminate le păstrară și le cultivară. Efemere luciri botanice se zăresc în câteva opere, mai mult referitoare la medicină și câteva la agricultură; însă prea puține sub raportul curat științific. Cu toate acestea, Albert din Bollstedt, zis cel Mare, arhiepiscop al Ratisbonei,

pe la anul 1260, erudit și comentator al operelor lui Aristotel, traduse în arăbește, însuș observator judițios, iese din rândul celorlalți: el pricepă mai bine raporturile naturale dintre ființe și deosebiri între animale și vegetale; el arată viața plantelor, alcătuirea fructelor, formele florilor, etc. Opera sa, *De vegetabilis plantis libri VII*, este un document prețios al timpului său.

Dar, ca loc de păstrare, scrierile civilizației antice, în decursul Evului mediu, au avut refugiul în zidurile Bizanțului și ale Grenadei, unde au fost ținute oarecum închise. În cele din urmă, căderea completă a imperiului bizantin în stăpânirea musulmană, pe la anul 1453, și căderea dominației Maurilor din Spania, pe la anul 1493, fură niște evenimente cari favorizară emigrarea și împrăștierea bărbaților cari moșteniau și păstrau cărțile celor din vechime.

Acest eveniment fu o fericire pentru literele, artele și științele din vechime, acum trecute și îmbrățișate de societățile culte ce se formaseră în statele Europei occidentale, cu osebire în Italia, Spania și Franța. De aci începe *Renașterea*, capătul *perioadei moderne*. De la Teofrast până aci, trebuie să privim știința vegetalelor în stare de adormire în decurs de aproape optsprezece secoli, căci Dioscoride și Pliniu nu pot fi considerați drept adevărați botaniști de știință, cu toată autoritatea de care mult timp s'au bucurat; pe când Teofrast este singurul din antichitate care trebuie considerat drept începătorul botanicii științifice.

Și chiar în *perioada modernă*, la început, cei mai mulți botaniști din secolii XV și XVI se mărginiră mai mult în a traduce și comentă scrierile lui Teofrast și Dioscoride. Astfel Teodor Gaza, Valla, Hermolaus, Barbarus, Lonicerus, Monardus ș. a. se distinseră cu osebire în această botanică de pură erudiție.

Dar lucrurile de acum iau o schimbare nouă. Operele lui Francisc Bacon, zise *Instauratio magna*, ce apărură pe la începutul secolului al XVII-lea, produsură o schimbare radicală ca bază a filozofiei și creară o cale nouă științelor, *calea metodică*, care constă

în cercetarea și adunarea faptelor prin observație și experimentație, în arta de a întrebuiți metoda de inducție asupra faptelor dobândite cari descoper legile naturii ce decurg și cari conduc la filozofia naturală, opunând astfel o logică diferită zadarnicilor ipoteze și argumentărilor subtile ale școlii aristoteliane. Cu drept cuvânt lui se cuvine titlul de reformator al științelor și părinte al filozofiei experimentale.

În acelaș timp, bărbați ca Dodoëns, zis Dodonæus pe latinește, și Andreiu Matthioli încep studiul plantelor europice, părăsind vechea tradiție și necunoscutele plante ale lui Teofrast și Dioscoride. Pe această cale le urmară și se distinseră Campegius, Brunsfeld, Tragus, Ruellius, Gini, Fuchs ș. a. Din această epocă plantele devin un obiect nou de studiu și Botanica, cu drept cuvânt, își luă titlul de adevărată știință. Între cei mai de seamă botaniști din epoca aceasta, numele lui Andrea Cesalpini, filozof, medic și naturalist, merită să fie citat cu deosebită laudă. Rupând cu doctrinele scolastice tradiționale, fu cel dintâiu care deschise calea observației și a experimentației, făcând descoperiri neașteptate și dând botanicii principiile de metodă și luminile ieșite din observație. El puse la iveală ideea de *clasă*. Opera sa principală, *De plantis libri XVI*, poartă data anului 1583.

Pe lângă descoperirea tiparului, acest sublim mijloc de *comunicare și împrăștiare* a cugetării omenești, noul avânt ce-și dobândi Botanica fu ajutat încă de două împrejurări ce fac epocă în științele naturale: nouăle descoperiri ale celorlalte continente ale lumii și crearea muzeelor de Istorie naturală, între cari se cuprind și grădinile botanice.

Până la oarecare timp, pentru demonstrațiile practice de plante botaniștii din secolul XVI avură recurs la grădinile unor suverani și ale unor seniori avuți și cu dorință de a protege științele, reunind cu mari cheltueli obiecte științifice și înlesnind studiul practic al științelor. Astfel fu *Grădina Bellvedere* în Ferara, creată de ducele Alfons d'Este pe la anul 1505 sub direcția lui Brassavola, medic și botanist, stabilindu-i și o secție botanică. Exemplul acesta

fu imitat de Acciajoli, nobil din Ferrara, de Micheli și Cornaro, nobili venețieni, de prințul Doria din Genova, de Borghesi, Barberini și încă de alții. Inșă, în acelaș timp se simți ca o necesitate neapărată crearea de grădini înadins pentru studiul plantelor și ea deveni impunătoare.

Prima grădină practică pentru studiul plantelor după natură fu grădina botanică din Piza, fondată de Cosma I de Medicis, mare duce al Toscanei, instituind Universitatea din Piza, pe la anul 1543. Luca Ghini, care ocupă catedra de botanică—prima ce fu creată în acest scop—avù direcția acestei grădini.

Senatul republicei venețiene, la 1546, fundă asemenea o grădină botanică pentru Universitatea din Padova, unde profesorul Buonafede avù prima direcție. Apoi Universitatea din Bologna avù asemenea grădina sa botanică, unde medicul Ulisse Aldrovandi fu primul său director și profesor. Urmașul său fu Andrea Cesalpin, fost școlar al lui Luca Ghini în Piza, despre care amintirăm mai sus.

Avântul ce se produse în Italia prin crearea grădinilor botanice găsi răsunset dincolo de Alpi. Olanda fu prima care creă grădina botanică a Universității din Leyda la anul 1577. Urmă apoi cea din Lipsca la anul 1580, creată de Electorul Saxoniei și care fu prima în Germania; cea din Montpellier, în Franța, creată subț Henric IV pe la anul 1593 subț direcția lui Petru Richer de Belleval, a cărei reputație se păstrează până în zilele noastre și unde s'au ilustrat marii botaniști din trecut, ca Broussonet, Petru Magnol și August Pyrame de la Candolle; apoi fu cea din Paris, tot subț Henric IV, la anul 1595, pusă subț direcția lui Ioan Robin, apotecar cu multă reputație, cărei a urmat *Grădina Plantelor* actuală, strămutată și refăcută subț Ludovic XIII la anul 1626 prin stăruirea primului său medic Hérouard și a lui Gui La Brosse, medicul său ordinar, căruia fu încredințată intendența acestui stabiliment, pe atunci numit *Grădina regală a plantelor medicinale*. Ne oprim aci, iar întru ce privește crearea celorlalte grădini botanice și

a primei noastre grădini botanice, lăsăm a se cercetă lucrarea mea din anul 1876 (1).

Pe de altă parte, Portugezii ocoliseră Capul-Bunei Speranțe, în 1486, deschizând o nouă cale spre Indii, și Cristof Columb, în 1492, descoperise noul continent de peste Oceanul Atlantic. Navigatorii și botaniștii ce-i însoțiră aduseră din Indii, între altele, fructele cele mai deosebite și plantele cele mai folositoare și prețioase. America puse în mirare pe Europeni prin plantele sale rare și folositoare, între cari porumbul, tutunul, cartofii, arowrotul din Antile și teobroma, pe lângă mulțimea și de plante medicinale, între cari arborul de chină, una din binefacerile mari pentru omnirea suferindă.

Acest material considerabil lărgi într'un mod insemnat câmpul cunoștințelor nouă asupra vegetalelor și botaniștii simțiră necesitatea de a le da o ordine regulată pentru cunoașterea și deosebirile lor. Doi eminenți botaniști, între alții, se ilustrară cu osebire subț acest raport pe la jumătatea secolului XVI: Conrad Gesner din Zürich și Carol de l'Écluse, zis pe latinește Clusius, Francez din Arras. Gesner, medic și naturalist, fu un observator profund care face epocă în istoria Botanicei. El dete o importanță capitală studiului florii și fructului, ceea-cel conduse la crearea *genurilor și speciilor*, pe observații juste cum nu putuseră antecesorii săi, totuș lipsite de descriere. Opera lui, ce cuprinde peste 1.500 figuri de plante, lucrato de mâna sa, abia s'a publicat după vreo 150 ani în urmă de botanistul german Iacob Trew, vestit medic și anatomist în Nürnberg, în anii 1751—1771, subț titlul: *Conradii Gesneri opera botanica*.

Carol Clusius, asemenea medic și naturalist, puse ordine și precizie în descrierea plantelor, în locul sistemii necorecte de descriere precum există până atunci. Lucrările sale asupra plantelor din Spania și asupra plantelor din Austria și Ungaria, împreunate, au fost publicate subț titlul: *Rariorum Plantarum historia*, în 1601.

În aceeaș epocă, Rambert Dodoëns sau Dodonaeus, medic olan-

(1) Dr. Dim. Grecescu, *Catalogul plantelor cultivate în Grădina botanică din București în decursul anilor 1871 până în 1875*. București. 1876. Cu planul grădinii.

dez, Dalechamps, medic francez, Lobel asemenea, Ioan Bauhin ș. a., publicară diferite dări de seamă, mai mult sau mai puțin metodice, asupra plantelor atunci cunoscute. Se poate zice că Lobel este primul care a pus la iveală oarecari grupări zise *familii* sau *ordine*, dar acestea întocmite după înfățișarea plantelor, însă fără să li putut stabili caracterele lor. Gaspar Bauhin, fratele celui mai sus numit, fixă starea științei în opera sa *Pinax theatri botanici*, publicată în Basel, la anul 1523, în care face o enumerație de vreo șase mii specii, descriindu-le, dar înșirate fără metodă de clasificare, ci după oarecari asocieri de genuri, ceea ce lasă să se simtă necesitatea unei metode. Până la Linné, opera sa fu singura călăuză a botaniștilor.

Dacă secolii XV și XVI deschisă un câmp larg cu prilejul noilor plante exotice, pe lângă cele cunoscute în Europa, secolul XVII fu mai mult consacrat cercetărilor de metode și sisteme pentru grupările și coordonarea plantelor. Morfologia externă făcuse însemnate progrese, comparativ cu istologia și fiziologia, al căror studiu rămase separat de Botanică și întrunit mai mult cu Fizica și Chimia timpului.

Petru Magnol, medic și celebru profesor de botanică la Montpellier, pe la 1689, fu acela care observă mai bine decât predecesorii săi asemuirile ce există între vegetale și, în lucrarea sa *Prodromus historiae generalis plantarum*, stabili câteva grupări numite *familii vegetale*. Deci, cu drept cuvânt, Magnol poate fi privit ca inițiator al metodei naturale, însă nu fondatorul ei. În aceeaș epocă, Morison, Hermann, Ion Ray și Rivinus deteră la lumină metode de clasificare asupra vegetalelor, dar cari toate rotău în acelaș mod vițios de vedere, toate însemnau nematuritatea științei. Chiar metoda celebrului Tournefort, instituită mai în urmă, este în aceeaș categorie defectuoasă, clasând ca și ceilalți vegetalele în arbori, arbuști și ierburi și luând formele corolii ca bază principală pentru întocmirea claselor sale.

Al XVIII-lea secol începe cu marea operă a lui Tournefort, intitulată *Institutiones rei herbariae*, trei volume în-4°, cu 476 stampe

publicată în 1700. Acest mare botanist avu gloria instituirii caracterelor genurilor pe o adevărată bază științifică, căutând în acelaș timp să dea și o clasificăție metodică, care, cel puțin, avu superioritatea asupra celor antecedente și ale timpului său, căci întocmirea claselor sale se bază pe caractere mai pozitive, putând cuprinde un mare număr de plante grupate în genuri și specii. Orice s'ar impută în zilele noastre clasificăției lui Tournefort, cel puțin stabilirea genurilor, singura, este îndestulătoare pentru a atestă geniul marelui botanist francez.

Ca consecunță, o mare și întinsă cale se deschise Botanicei descriptive. Sebastian Vaillant, discipul al lui Tournefort, dete o probă strălucită în această materie prin lucrarea sa, *Botanicon Parisiense*, ce fu publicată în Leyda în 1727, având peste 300 figuri, lucrare ce fu continuată și publicată de Boërhaave, marele medic olandez care fu o celebritate universală a timpului. Lucrarea sa *asupra constituirii florilor și uzul diferitelor părți florale*, între altele, fu prima care puse în vedere natura și funcția polenului, pe atunci numit *farina*. Dilwin, pe latinește numit Dillenius, medic și naturalist german, puse primele baze asupra studiului Criptogamelor pe la anul 1717. Tot pe atunci, medicul H. Burkhand, într'o scrisoare adresată lui Leibnitz, *De caractere plantarum naturali*, în anul 1762, arătă că caracterele deosebirilor naturale și distinctive, caractere fixe, nu trebuie căutate în forma corolei, precum crezuse Tournefort, nici în rădăcină, foi sau în corpul lemnos sau ierbos al plantei, dar în organele de fecundație și de fructificație: «aceste organe, staminele și pistilul, sunt mai capitale decât caliciul și corola; de aci trebuie să pornească orice clasificăție adevărată». Apoi arată atributele polenului, natura glandulară a stigmatului, contactul polenului cu acest organ, lucruri ce fuseseră enunțate de Camerarius, medic și naturalist german, într'o lucrare către Bernard Valentin Giessen: *Epistola de sexu plantarum*, în 1694, care însă trecu nebăgată în seamă pe atunci.

În fine, în decursul acestui secol, apare Carol Linné, acest mare naturalist, legislator și clasificator al științelor naturale, care fu

și medic, geniu comparabil anticului Aristotel. Ca și acesta, Linné deveni capul unei mari școale: *Școala contemporană*.

Nu este locul aici să intrăm în biografia și în toate lucrările— de altfel foarte numeroase — ale acestui mare bărbat al științei noastre; ar fi mult și multe de spus, căci totul este interesant în viața și în operele sale geniale. Destul să arătăm că el fixă ideea de *specie*, până aci confuză, precum Tournefort fixă pe aceea de *gen*; stabili o nomenclatură simplă, scurtă, lesnicioasă memoriei, ca și numirile oamenilor: numele neamului sau de familie și numele propriu sau de botez, adică *nomenclatura binară*, ceea ce a contribuit puternic la progresul botanicii; fixă în mod riguros sensul celor mai multe termene ale glosologiei botanice, restaură genurile de plante, stabili caracterele speciilor cunoscute, introduse regula de a însemna la fiecare specie, pe lângă descriere, dacă este anuală, perenică, lemnoasă sau ierboasă, stația și habitafia care fură preludiul geografiei botanice, dete o nouă clasificație de plante, având de bază exclusivă caracterele scoase din organele de reproducție comparate în toată seria vegetalelor, în fine fu creatorul *Florei*, adică avutul și descrierea plantelor unei țeri.

Atâtea folositoare inovații introduse în botanică, aplicate de Linné și în celelalte ramuri ale istoriei naturale, deșteptară un entusiasm general, dar și meritat; lumea botaniștilor se puse sub legile sale și înrăurirea operelor sale fu binefăcătoare.

În mijlocul mulțimii dominate de admirare pentru clasificația lui Linné, trei bărbați de geniu, contemporani ai săi, Haller, Adanson și Bernard de Jussieu luptau contra torentului năpăditor al sistemii artificiale linneane și căutau principiile unei metode naturale de clasificație. Haller, bărbat cu vastă erudiție, medic, anatomist, naturalist, bibliofil și poet, ținea din răspuseri pentru o metodă naturală pe care o găsiă în gradul de complicație al ființelor; Adanson o găsiă în comparația generală a organelor constitutive; iar Bernard de Jussieu în valuarea caracterelor și subordonația lor. Cum se exprimă Aug Pyrame de la Candolle: cel dintăiu aplică principiul său într'un cadru foarte restrâns; după cel de al doilea se înlăturau

multe amănunte necesare și el personal se făcea puțin stimat prin exagerațiile și apucăturile sale ciudate; cel de al treilea nu scrisese nimic și nu lăsa decât lecții verbale, dar avu norocirea să aibă pe nepotu-său Antonie Laurent de Jussieu care, nouă ani după moartea bătrânului, publică *Genera Plantarum* în 1789, întocmită după clasificarea unchiului său. În această epocă apărură încă o lucrare de multă însemnătate pentru metoda naturală: *De fructibus et seminibus plantarum*, în Stuttgart, în anii 1789—1791, două volume, dată de J. Gartner. Ceeace botaniștii făcură pentru descrierea părților constitutive ale florii în timp ca de doi secoli, Gartner făcu astădată pentru fructe și semințe, organe ce procură caractere de multă valoare, ajutând metoda de subordonație.

Principiul lui Bernard de Jussieu a prevalat și a fost adoptat, în cele din urmă, de botaniștii contemporani. Clasificarea sa — deși nu în fond, totuși în formă — a primit modificări însemnate în scop de perfecționare. Astfel vedem ca metode de familii naturale pe cea propusă de Aug. Pyrame de la Candolle (1819), de Lindley (1835), de Endlicher (1841), de Adolf Brongniard (1843), de Adrian de Jussieu (1844) de Achille Richard (1856), de Bentham și Hooker, etc.

Secolul al XVIII-lea fu o epocă de mari reforme ce se operară în tot corul științelor; el aprinse o emulație și o râvnă cu totul de însemnătate, nu numai pentru științele naturale, dar și pentru cele de fizică și chimie, mulțumită progreselor și descoperirilor nouă, navigației și călătoriilor îndepărtate, cum și încurajerilor binevoitoare ale unor suverani și guverne luminate.

Operele botanice începute în secolul de care vorbim, fac o continuitate până în zilele noastre și acel secol împreună cu secolul ce trecu constituiesc *epoca modernă contemporană* a istoriei fitologice. Aceasta este epoca ce dete naștere celui mai mare număr de nemuritoare lucrări botanice. Ar fi să dăm o foarte mare întindere expunerii de față dacă am păși să enumerăm numele tuturor acelor bărbați cari au adus tributul lor științei vegetalelor.

Totuși nu putem trece din vedere numele a câtorvâ mari botaniști cari au ilustrat știința plantelor. Astfel: Jacquin în Austria și

Lamarck în Franța, pe la finitul secolului al XVIII-lea, fură cei mai însemnați și cari s'au deosebit în descrierea plantelor nouă sau celor mai rare c'un nespus talent, excelând și prin arta lor de a desingea chipul plantelor; apoi botaniștii exploratori, precum: Commerson, care a străbătut o mare parte a globului, Ruiz și Pavon, Mutis, Sessé și Mocino, Humbold și Bonpland cari au explorat America, Saint-Hillaire, Martius, Pohl și Sellon cari au explorat America portugheză, Aublet și Richard cari au cercetat Guiana franceză, Michaux, Pursh, Elliot, Torrey și Nuttall Statele-Unite, Swartz și Bertero Antilele, Adanson, Sparmann și Burchell Africa meridională, Desfontaine, Vahl, Blume, Jack, Hamilton și Wallich India orientală, Saint-Vincent insulele Africei australe, Laurir Indo-China, Thunberg Japonia, Labillardière Siria și Olanda-Nouă, Robert Brown Olanda-Nouă și unele insule australiane, Pallas Rusia orientală și Siberia, Ollivier Persia, etc.

Diferitele părți ale Europei fuseră cercetate cu toată grija și plantele sale descrise cu deosebit amănunt de botaniștii așa ziși sedentari. Numărul autorilor și al diferitelor lucrări relative la avuția vegetală a continentului nostru, apărute în epoca modernă contemporană, este considerabil, între cari, ca ilustrații de însemnătate, putem cită numele celor următori: Waldstein și Kitaibel pentru plantele rare ale Ungariei, Marschal de Bieberstein pentru flora taurico-caucazică, Lamarck și Pyr. de Candolle pentru flora Franței, toți pe la începutul secolui trecut; Haller, Suter, Seringe, Gaudin pentru flora helvetică, Villars, Thuiller, Bouillard, Méral, Loiseleur-Deslonchamp și Duby, Grenier și Godron, Cosson și Germain, Boreau ș. a. pentru flora Franței; Schrader, I. Sturm, Gh. L. Reichenbach, Jos. Koch, Schlechtendal și mulți alții pentru flora germanică; pentru flora anglică se pot enumeră Hudson, Smith, Hooker, Lindley, Aiton ș. a.; Belgia, Olanda, Danemarca și țerile Scandinavice au pe J. Necker, Lestiboudois, I. Kops, Œdel și Muller, Vahl și Hermann, Gunner, Wahlenberg ș. a.; Portugalia și Spania numără pe Loeffling, Cavanilles, Boissier și Reuter, Willkomm ș. a.; Italia pe Tenore, Gussone, Parlatore, Bertolmi, Pollini ș. a.; Rusia, Turcia și

Grecia au fost studiate mai mult de către botaniști de origine străină, ca Pallas, Ledebour, Trautvetter, D'Urville, Sibthorp, Grisebach, Frivaldski și Hinck, în colaborarea cărora găsim că figurează și numele unui român, Manolescu. În imperiul austriac, în al cărui cuprins intră și o parte a vechei Dacie române și a cărei floră interesează și flora patrie noastre, se cuvine să cităm autorii ca Jacquin, Crantz, Host, Trattinick pentru flora întreagă, pe Kosteletzki, Schmidt, Celacovski pentru Bohemia, Roschmann pentru Tirol, Scopoli pentru Carintia și Carniolia, Wahlenberg pentru Carpații-centrali, Baumgarten pentru Transilvania, Zawadski, Herbich și Jos. Arn. Knapp pentru Bucovina și Galiția, Lang pentru Ungaria, Visiani pentru Dalmația și Rochel pentru Banat; Serbia ne arată pe Pancici și Bulgaria pe celul Velenowski. O lucrare de mare valoare, *Flora Orientalis* de Edmond Boissier, reprezintă Flora orientală a țărilor din Europa, a Egiptului și până la Indii.

Proiectele unei flore europene generale încă nu s'au putut realiza pe deplin, deși o asemenea lucrare a fost începută pe la anul 1771 de Leicharding, alta pe la 1805 de Boissieu și încă alta de J. Roemer pe la 1811. Există însă numai o simplă enumerare sistematică, *Conspectus Floræ Europææ* de C. Fr. Nymann, care se poate considera ca cea mai completă sub raportul plantelor vasculare europene.

Afară de acestea, în zilele noastre cunoștințele asupra vegetalelor s'au înmulțit cu deosebire și câmpul cercetărilor diverse este acum foarte vast, nu numai întru cât privește cunoștințele generale de biologie vegetală sau botanică științifică propriu zisă, dar și cele asupra aplicațiilor științifice ce privesc foloasele practice omenești, mulțumită studiilor și descoperirilor datorite fizicii și chimiei moderne, cum și cercetărilor fiziologice asupra proprietăților produselor de natură vegetală. Astfel pentru medicină (*botanica medicinală*) sunt aplicațiile acestor noțiuni la patologie cu privire la etiologie și medicină legală, la terapie cu privire la igienă și farmacie; pentru agronomie sunt acelea ce se referă la agricultură (*botanica agricolă*), la silvicultură, viticultură, economia casnică și horticul-

tură; pentru comerț (*botanica comercială*) sunt noțiunile referitoare la arta textilă, tinctorială și la lemnărie, etc.; apoi urmează și *patologia vegetalelor*, parte ce interesează toate ramurile de cultură vegetală, industria și comerțul. În fine, iacă pe scurt însemnatele progrese făcute până acum în această parte a Istoriei Naturale.

Aruncând o căutătură retrospectivă asupra istoriei acestei ramure, băgăm de seamă că cunoștințele botanice au fost la început de interes pentru medicină, luându-se în seamă plantele medicinale și alimentare; că cei cari s'au ocupat de plante, mai ales la început, în mare parte sunt bărbați din familia medicală, medici și farmaciști. Chiar între marii reformatori botaniști ai epocii moderne găsim pe medici ca Alpini, Morisson, Tournefort, Linné, Boërhaave, Antonie Laurent de Jussieu, Lamarek ș. a.

Când botanica luă caracterul de știință proprie și autonomă, vedem că întru schimbarea sa participară și mulți alți bărbați de știință, aflați în afară de cercul medical. Se poate zice același lucru întru ce privește și la noi începutul și mersul acestei științe care a urmat tot cam aceeași cale. Fie-mi permis acum a schița în mod sumar începutul și mersul acestei științe și în România noastră.

Întru ce privește oarecari scrieri din trecut, în cari se fac numai niște menționări nominale, ici, colea, de câteva plante, și aceasta în mod vulgar, din auzite, adesea eronate și lipsite de interes științific botanic, nu vom țineă seamă, neavând locul aici (1).

Inițiativa primelor cercetări botanice științifice în România aparține «Societății de medici și naturaliști din Iași». Această societate a fost întemeiată în capitala Moldovei în anul 1833, în epoca de *redeșteptare națională*, când țerile române dela Dunăre putură să scuture jugul secular apăsător de domnie străină impus din Constantinopol prin forță și arbitrar. Inițiatorul acestei societăți științifice fu doctorul Iacob Czihak — German de origine, din

(1) Ved. dr. C. Caracas, *Τονογραφία τῆς Βλαχίας*. București 1830; — Dr. C. Várnay, *Rudimentum Physiographiae Moldaviae*. Buda 1836; — N. Sutz, *Noțiuni statistice asupra Moldovei*, edit. T. Codrescu. Iași 1852 ș. a.

Aschaffenburg (Bavaria) — venit în Moldova la anul 1824 și numit ca medic militar Oberstabs-doctor. Entusiast cultivator de științe și iubitor pentru progresul țerii ospitaliere, el fu dincolo de Milcov ceeace, între altele, în Țara-Românească, pentru botanică, fu mai în urmă doctorul Carol Davila. În întreprinderea sa, dr. Czihak fu ajutat de câțiva medici de însemnătate, între cari dr. Zotta, proto-medic în Moldova, și dr. Const. Vărnăv figurează în fruntea celorlalți. Subt impulsia acestor eminenți bărbați, tânăra societate luă un repede și fericit mers; în acelaș timp ea fu recunoscută oficial în 1834 și subvenționată de Stat sub domnia Prințului Mihail Sturza. Mulțumită relațiilor și zelului d-rului Czihak, renumele societății avu răsunset favorabil în străinătate și, între alți membri corespondenți ai săi, societatea prenumără celebrități ca Al. Humbold, Prințul Dim. Demidoff ș. a. Fără să întârzie, societatea creă un *Muzeu de Istorie naturală*, înavuțindu-l cu obiecte și curiozități științifice referitoare la fizică, istorie naturală și cu osebite la agronomie. Prin îndemnul d-rului Czihak, societatea însărcină cu cercetările botanice din Moldova și cu întocmirea colecțiilor de plante pe un cunoscător în botanică, Iuliu Edel, care eră în capul grădinilor Domnitorului.

Edel a explorat munții Moldovei și în osebi Ceahlăul ca regiune mai înaltă, înaintând societății o dare de seamă în limba germană (1), lucrare ce cuprinde, pe lângă plantele aflate, și observații asupra vegetației Moldovei. În acelaș timp apăre și o publicație din partea d-rului Czihak (2), dar care constă în o listă nominală pe latineste de speciile vegetale cunoscute în Moldova, înșirate dupe sistema linneană, precum se obișnuia în Germania și fără nici o altă indicație. Intru ce privește numirile specifice, dr. Czihak, ca și Edel, s'a servit de nomenclatura și vederile operei lui Baumgarten asupra florei transilvanice, dela care a mai imprumutat și intercalat încă câteva specii presupuse a fi și la noi.

(1) *Bemerkungen über die Vegetation der Moldau, nach eigenen im Jahre 1835 gemachten Beobachtungen entworfen.*

(2) *Florae moldavicae species et genera hucusque excursionibus explicata ac secundum Linnæi systema ordinata.* În gazeta *Flora oder Allgemeine Botanische Zeitung*, II-er Band, în Beiblätter, p. 58—76. Ratisbona 1836.

Alt botanist de însemnătate care a luat parte la opera de deșteptare științifică începută de Societatea medicilor și naturaliștilor din Iași și care ne interesează sub raportul plantelor din Moldova, este dr. Iosef Szabo—originar din Transilvania—aflat în serviciul spitalelor din Iași, la început ca farmacist, mai în urmă ca medic secundar. Încă de la venirea sa în țară, în anul 1842, întreprinse mai multe excursii botanice în Moldova și contribuî mult la întocmirea și înavuțirea herbarului Muzeului din Iași (1).

Doctorul Iosef Szabo, pe lângă funcțiile profesiei sale, eră și membru al Societății de medici și naturaliști din Iași. Societatea de științe din Viena și cea din Hamburg îl prenumărau între membrii lor corespondenți și eră în legătură pentru schimbul și determinarea de plante cu botaniștii din străinătate, între cari se citează Birschhoff și Eschscholzer. În cele din urmă, el fu și membru onorific al Societății Academice Române în anul 1873. Scrierile sale botanice, rămase nepublicate, precum se zice, sunt: Descrierea florei Moldovei sub raportul științific, tehnic, economic, al medicinei legale și populare, cu însemnarea localității și a naturii țărâmului priincios;—apoi, o disertație relativă la excursiile sale botanice și, în fine, Flora ținutului Iași, ordonată, descrisă și explicată după sistema lui Linné. Cele dintâi două manuscrise au fost încredințate, spre publicare, în anul 1863, doctorului Carol Davila, atunci Inspector General al serviciului sanitar al Principatelor-Unite și director al Școlii Naționale de Medicină și Farmacie din București. Manuscrisele acestea au rămas uitate și pierdute. Cel de al treilea a fost trimis, în anul 1873, Societății Academice Române, dar și

(1) Din nefericire pentru posteritate, acel herbar astăzi nu mai există. Până în anul 1878 tot mai rămăsese ceva din acea colecție, când a fost cercetată de regretatul nostru coleg și confrate Dr. D. Brănză și care a găsit-o în stare deplorabilă din cauza părăsirii în care se află: plină de pulbere și plantele în mare parte deteriorate și distruse de insectele vorace. Cele ce au putut fi salvate au fost aduse de Dr. D. Brănză în secția botanică a Muzeului Universității din București în anul 1879. Pe atunci, vizitând și consultând plantele secției botanice, am avut prilejul să observ și pe cele aduse din Iași, înainte de nenorocirea care a izbit și a nimicuit cu totul secția botanică prin incendiul ce s'a întâmplat în primăvara anului 1884 în palatul Universității din București.

acesta a rămas nepublicat (2). Cu toate acestea, primul manuscris al d-rului Szabo pare a fi aceeaș lucrare publicată în limba germană în colaborare cu dr. Iacob Czihak, tot în anul 1863. Acest din urmă, pe atunci, se găsiă retras la Aschaffenburg(1), patria sa. Lucrarea lor, de asemenea, tractează de plantele medicinale alimentare și tinctoriale precum le întrebuințează poporul român din Moldova și Valahia pentru boalele oamenilor și ale vitelor(2).

Alt botanist care se ivi în Moldova, tot pe la început, în anii 1842—1848, fu Carol Guébbhard, nativ din Neuchatel (Elveția). Botanist modest, dar cu mult zel și de frunte explorator, venise din partea celebrului botanist Delessert pentru studiul florei din Moldova. Aci el găsi protecție pe lângă Prințul Dim. Moruzi, amator de botanică și sub care concepă idea de a lucra și publică un *Tentamen Floræ Moldavicæ*; însă proiectul rămase neindeplinit prin moartea protectorului său și prin lipsa de ajutoare. Explorările sale cu osebire avură loc în ținuturile Moldovei-de-jos și sunt de toată însemnătatea. Totuș relațiile asupra lor au rămas nepublicate și manuscrisele lui se găsesc în păstrarea bibliotecii lui Candolle la Geneva. Manuscrisele lui Guébbhard au fost cercetate de dr. D. Brândză și au servit în expunerea istorică din introducția operei sale *Prodromul Florei României*.

Pentru cercetările botanice ale țărilor României, prima perioadă ce țină dela 1834 până la începutul Unirii, aparține Moldovei. Din nefericire, avântul cultural ce abia începuse în ambele noastre țări fu aproape cu desăvârșire încetat prin evenimentele grave ce se înșirară dela revoluția din 1848 până la Unire, atât prin ocupările de armate străine ce ținură până pe la 1856, cât și prin arzătoarea

(2) V. *Analele Societății Academice Române*, tomul VI, anul 1874. Ședința din 18 August, anul 1873.

(1) Retragera d-rului I. Czihak din funcția de Oberstab-doctor al armatei moldovene a urmat prin numirea Generalului doctor Carol Davila ca Inspector-general al întregului serviciu Sanitar al ambelor Principate-Unite, în 1861.

(2) *Heil und Nahrungsmittel, Farbstoffe, Nuz- und Hausgeräthe, welche die Ost-Romanen, Moldauer und Wallachen, aus dem Pflanzenreiche gewinnen*, în gazeta botanică *Flora oder Allgemeine Botanische Zeitung*, tom XLVI Jahrg. 1863, Regensburg (Ratisbona).

mişcare pentru Unire. Astfel cercetările științifice botanice, începute cu atâta râvnă în Moldova, încetară. Totuș în Moldova se găsi o inimă adevărat română care, între alte multe binefaceri, nu lăsă cu totul părăsirii studiul plantelor și creă, cu sacrificiile averii sale, o grădină botanică în Iași în anul 1856: este vorba de dr. Anastase Fătu, care fu și unul din membrii Academiei noastre. Plantele cultivate în această grădină până la anul 1870 au fost publicate de Domnul Petre S. Aurelian în *Revista Științifică* din anul 1872 cu numirea științifică, sinonimele populare și în ordinea familiilor naturale, totul de însemnat interes. Să adăugem că dr. An. Fătu, ca profesor ce eră în Universitatea din Iași, a publicat în anul 1880 și un *Tractat de Botanică* cu cuprindere de anatomie generală (Istologie), de anatomie descriptivă (Organografie) de fiziologia specială și de fiziologie generală, lucrare de mult folos pentru tinerimea studioasă.

În Țara-Românească, studiile practice și explorările botanice începură cu Școala Națională de Medicină și Farmacie din București în anul 1856, a cărei creație se datorește doctorului Carol Davila, care fu sufletul și directorul ei neîntrerupt.

Pe atunci se află în Colegiul S-tul Sava ca profesor de istorie naturală dr. Julius Barasch, traducător cu pricepere și publicist cu multă râvnă, înzestrat cu dicție și stil atrăgător; totuș el n'a fost un adevărat naturalist, dar a contribuit foarte mult să deștepte gustul pentru lectura științelor naturale prin foaia sa *Isis sau Natura*. Lecțiile sale erau numai teoretice, traduse chiar pe catedră și lipsite de demonstrații practice: pot spune aceasta ca unul din foștii săi școlari(1).

La Școala de Medicină și Farmacie, pentru cursul de botanică, cu începere din vara anului 1856 până în 1859, fu însărcinat farmacistul armatei Franz Prujinski, predând un curs teoretic. Dr. C.

(1) Dr. Julius Barasch a tradus după autorul francez G. Belèze, pentru trebuința școlilor, cele două părți de Istorie Naturală: *Mineralogia* și *Botanica*. A publicat și un manual de *Botanică Silvică*. Foaia sa *Isis sau Natura* s'a bucurat de o reputație și popularitate de toată lauda.

Davila la început făcù primele excursii demonstrative practice cu elevii școalei în împrejurimile Bucureștilor. Am avut fericirea să liu dela început unul din scolarii săi și, cu plantele ce adunasem, să întocmesc un herbar, primul ce fu început între școlarii săi și pentru care am fost premiat la finitul anului școlar din 1856.

Cu începere din vara anului 1858 se aduse la școală, pentru demonstrațiile de plante și întocmirea de herbarii, cu îndatorire pentru fiecare școlar în primii ani, un bun cunoscător de plante, Ulrich Hoffman, care avea direcția grădinilor publice ale Statului, pe atunci Cismegiul și Șoseaua (grădina Kisseleff). Dar acestea nu erau destule pentru un studiu mai întins de plante, potrivit cu trebuințele și progresele botanicei.

După stăruirile d-rului Davila, începute chiar din anul 1856, sub domnia Prințului Barbu D. Stirbei, Domnitorul Terii-Românești, abia în toamna anului 1860, sub Domnitorul Principatelor-Unite Al. Cuza, se puse temelia grădinii botanice pe locul de jos al mănăstirii Cotroceni (1). Ulrich Hoffmann fu primul său director și numit profesor de botanică la Școala de Medicină, secția farmaciei. Hoffmann a funcționat astfel până în Decembrie anul 1866, când a încetat din viață. Eu am fost urmașul său provizoriu până în anul 1868 când, prin concurs, mi s'a dat numirea titulară de profesor și director.

Hoffmann avea și însărcinarea excursiilor botanice cu elevii școalei și întocmirea unui herbar general. Astfel au fost excursiile botanice făcute de Hoffmann, însoțit de elevii școalei, în munții Muscelului, în munții Buzăului și ai Prahovei cum și cele în munții Vâlcei, ai Gorjului și în Mehedinți până la Turnu-Severin, în anii 1862, 1863 și 1864. Dărilor de seamă asupra acestor excursii și cele asupra mersului vegetației grădinii botanice se găsesc publicate în Monitorul Medical al Principatelor-Unite din acele timpuri;

(1) V. dr. Dim. Grecescu, *Catalogul Plantelor cultivate în Grădina botanică din București în decursul anilor 1870—1875*. Partea istorică. București, 1876, însoțită de planul grădinii.

far toate sunt transcrise de dr. D. Brânză în notele introduției operei sale *Prodromul Florei României*.

Nu mult după unire, țara deschide brațele sale tinereții române ce se întorc din străinătate cu titluri științifice dobândite în universități. Vorbind de aceia cari au îmbrățișat ramura științelor naturale de fizică, chimie și istorie naturală, și cari s'au ilustrat în mișcarea noastră științifică dela acea epocă încoa, urmează să amintim numele lui Petru S. Aurelian, pentru agronomie, Grigorie Cobălcescu și Grigorie Ștefănescu pentru mineralogie și geologie, dr. Const. Exarcu și dr. Ștef. Măcescu pentru zoologie, Petre Poni, Em. Bacaloglu, dr. Alfred Bernáth Landway și dr. C. Istrati pentru fizică și chimie, dr. D. Brânză pentru botanică, toți profesori și publiciști, lăsând ca viitorul să vorbească de urmașii cei tineri între cari cunoaștem pe mulți cu deosebit și mult merit.

Edel, Guébbard și Hoffmann, cu cari la noi se începură explorările botanice în țară, au fost mai mult niște cunoscători de numirea botanică a plantelor, niște pricepuți și mari meșteri în practica grădinilor ornamentale, dar nu niște adevărați botaniști; pe când autorii și promotorii științei botanice se găsesc — ca și în istoria botanicei—la început tot dintre membrii familiei medicale. Intre aceștia este acum locul și timpul să adaugem încă un nume de doctor, de astădată Român, ce fu botanistul nostru de frunte, dr. D. Brânză, de neuitată amintire.

Energie, activ, sprinten, cu caracter omenos și cu mult sentiment de amor propriu, dr. D. Brânză prin studiile sale era botanistul făcut, un ager și deplin cunoscător în nomenclatura plantelor și în modul de descriere. Prin excursiile făcute în țară, adunând plantele aflate, prin studiarea plantelor sale și controlarea lor cu cele din străinătate, el cunoștea la prima vedere fiecare specie, devenise un maestru de frunte și o autoritate recunoscută de cei mai însemnați botaniști din străinătate.

Cursul său de botanică, ce cuprindea întreaga botanică generală: anatomia, morfologia, fiziologia, taxinomia, familiile de plante și geografia botanică, era făcut cu o deplină cunoștință în materie și

expunerea sa în mod magistral. Școlarii săi îl urmăreau cu încredere și pătrundere. Mulți din acei școlari acum sunt profesori universitari sau liceali în materie de botanică și numele său îl păstrează cu venerație. Astfel, pe calea profesoratului, el a contribuit, atât prin prelegerile sale, cât și prin discipulii săi, la lățirea și propășirea științei botanice. În decursul profesoratului său la Universitatea din Iași a publicat un manual de *Curs elementar de Istorie Naturală*, pentru trebuința învățământului liceal și gimnazial al școalelor secundare de fete și al celor normale, în anul 1873. Chemat la București, în anul 1874, prin retragerea profesorului dr. Const. Exarcu dela materia de botanică a catedrei de istorie naturală din Facultatea de științe, a luat și direcția grădinii botanice dela Cotroceni ce aparțineă Facultății de Medicină, transferând-o pe Bulevard în fața palatului Universității. Stăruind și obținând să înființeze în Muzeul Universității secția botanică pentru colecțiile botanice și bibliotecă, iar în anul 1886 obținând transferarea grădinii botanice de pe Bulevard la Cotroceni pe locul despre Căramidari, devenită Institut botanic. Nu este nevoie să mai arătăm menirea și importanța acestui Institut; dar regretăm pierderea prematură a eminentului și învățatului inițiator ce fu sufletul acestui institut.

Nu mai puțin lucrările lui științifice își au însemnătatea lor și dânsul promitea încă altele. Intre acestea, *Prodromul Florei României* este opera sa de căpetenie, lucrare indeplinită cu multă sârguire și osteneală în ce privește culegerea datelor istorice ce cuprinde, nomenclatura științifică și populară a speciilor expuse, citațiile științifice, așa că totul arată știință, pricepere, exactitate. Urmează apoi *Vegetațiunea României*, *Vegetațiunea și Plantele Dobrogei* cum și *Flora Dobrogei* descriptivă, lucrări premiate de Academia Română, etc.

Un nume de botanist român de însemnătate, care nu poate trece fără amintire din parte-mi este fostul nostru coleg de Academie Florian Porcius, acest bătrân și venerat octogenar care de veci dispărură deunăzi dintre noi. Dacă explorările lui botanice nu sunt făcute chiar pe teritoriul propriu al României, totuși sunt lângă

frontiera noastră despre Transilvania. *Flora Fanerogamică a fostului district Năseudul* de Fl. Porcius este o lucrare românească botanică de valoare, folosind de călăuză în unele locuri și pentru determinarea plantelor montane din Carpații noștri. Apoi lucrarea sa, *Diagnozele Plantelor Fanerogame și Criptogame vasculare transilvanice*, imprimată de Academia Română în 1893, este de o valoare științifică cu mult mai însemnată și folositoare oricărui botanist român pentru cunoașterea și diagnostica unui mare număr de plante ce nu provin în celelalte părți ale Europei centrale și occidentale, dar aflătoare în țerile dacice. Lucrare voluminoasă, ea arată că autorul este un deplin cunoscător asupra morfologiei vegetale și aduce multă lumină în confuzia ce a existat asupra multor specii critice sau greșit înțelese până acum, cum și de mult ajutor pentru diagnostica acelor plante. Deci multă laudă și mulțumire acestui însemnat Român al științei botanice.

Spre a încheia această cuvântare asupra celor până acum făcute la noi cu privire la botanică — lăsând deoparte pe cele din parte-mi — vom adauge că totul nu stă numai aci și că un număr de câțiva tineri botaniști, cei mai mulți ieșiți din universitățile noastre, urmează pe calea bună cu cultivarea științei vegetalelor. Cu privire la cercetările plantelor vasculare fanerogame și criptogame dela noi, între alții, menționăm pe d-l Zacharia Panțu pentru explorările și publicațiile sale. Botanica română îi datorește și o lucrare de multă însemnatate, *Plantele cunoscute de poporul român*, de merit și mult folos.

Dacă la noi — ca și în alte părți la început — plantele vasculare fanerogame și criptogame au ocupat locul de căpetenie cercetărilor de până acum, studiul plantelor criptogame inferioare n'a rămas în uitare. Studiu dificil și foarte migălos, minuțios și obositor, între altele el exige tehnica microscopică și întrebuințarea acestui instrument la fiecare pas, ziua și noaptea, deci de o mare stăruință și răbdare pe lângă multe alte sacrificii. Între botaniștii în ramura aceasta aflăm pe d-l Profesor Emanuel Teodorescu dela Institutul

botanic, doctor în științele naturale dela Sorbona, pentru importantele sale cercetări și publicări asupra Algologiei noastre; pe d-nii Ioan C. Constantineanu și Alex. Popovici pentru Micologie, cum și pe d-l Simeon St. Radian pentru Lichenologie și Briologie.

Deosebit de cele expuse până acum, progresele și lățirea științei botanice la noi se urmează și pe calea învățământului nostru universitar, liceal și al școalelor speciale de agricultură, silvicultură, comercial, etc. pe lângă cari sunt anexate institute, laboratoare, muzee, colecții, ș. a.

Societățile științifice ce s'au creat și organele lor de publicitate încă nu puțin au contribuit și contribuiesc la răspândirea și vulgarizarea științelor în țara noastră, între cari și botanica își are partea sa (1). Apoi Academia Română, ca așezământ de înaltă cultură, pe lângă locul ce acordă în publicările sale lucrărilor științifice de însemnătate, încă contribuiește și la incurajarea unor atari lucrări ce, prin valoarea și însemnătatea lor, merită o răsplătire, pentru care ea are drept la recunoștința tuturor.

Iacă, Prea Onorați Domni și Colegi, cele ce am putut alege și schița ca părți de însemnătate din istoria acestei științe ce poartă

(1) Între acestea, oșebit de Societatea de Medici și Naturaliști, ce a fost la început la Iași, și de Societățile medicale, se enumără cele următoare:

Societatea de Științe Naturale din București, începută în anul 1864, cuprinzând trei secții: zoologie, botanică și geologie, dar de scurtă viață.

Societatea de Științe Fizice și Naturale din București, începută în 1868, ca și precedenta de scurtă viață.

Societatea de Științe din România, creată în 1890 prin inițiativa d-lui Profesor dr. C. Istrati și care numără 17 ani de existență; în fine

Societatea Naturaliștilor din România, formată în anul 1900, ce există.

Apoi actualele organe de publicitate:

Analele Academiei Române, Secția științifică,

Buletinul Societății de Științe din România,

Annales scientifiques de l'Université de Jassy,

Publicațiile Societății Naturaliștilor din România,

Buletinul Herbarului Institutului Botanic, două numere apărute în anii 1901 și 1902; de atunci încetat; și odinioară:

Revista Literară și Științifică,

Revista Contemporană,

Monitorul Medical al Principatelor-Unite,

Progresul Medical, în care se găsesec câteva publicații botanice.

și plăcuta numire de *scientia amabilis*, pe care poezii, în limbajul lor ceresc, au dedicat-o zeiței Flora, bălăia și încântătoarea soție a Zefirului.

Recunosc nesuficiența expunerii și a talentului meu de istoriograf, pentru care vă rog să binevoiți a primi ale mele umilitoare scuze și a crede nevoii în care m'am găsit pentru a scurtă și a trece repede peste multe alte amănunte, unele nu mai puțin interesante, spre a nu depăși cadrul permis pentru această cuvântare.

Google

RĂSPUNSUL D-LUI DR. C. I. ISTRATI

I.A

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI DR. DIM. GRECESCU.

Domnilor și Stimuți Colegi,

Abia s'a împlinit anul de când D-l dr. Grecescu a fost admis în sânul Academiei și iată că ne-a și întreținut cu cuvântarea sa de bună sosire printre noi.

Această râvnă ce pune în îndeplinirea datoriilor, desvălește de fapt însă-și firea vieții sale, caracterizată prin muncă, exactitate și regulă.

Vă mulțumesc, Domnilor, de a-mi fi hărăzit cinstea să răspund colegului nostru de curând sosit, deoarece cu aceasta îmi dați prilejul de a aduce totodată și un omagiu de recunoștință vechiului meu profesor, căruia, nu-i fie cu bănat, căci Domnia-sa se îndărătnicește încă a păstră părul cel negru, pe când eu sunt deja albit de greutatea vieții, i-am urmat cursul, și cu multă plăcere, la Facultatea de medicină, încă dela începutul anului 1870.

Imi aduc aminte cum la unul din acele cursuri, încântat de farmecul cu care ne explică rostul florii nevăzute, a pistilului și staminei, în marea vieată vegetală, întregul auditor il aplaudă cu căldură.

Erau poate primele aplauze ce se auziau în incinta Universității din București, dar nu și la Facultatea de medicină, ce începuse a funcționa la acea dată, prin transformarea Școalei de medicină fondată de acel mare om, Davila, care, deși Francez de origine, eră tot așa de mare Român. Căci la această școală, încă cu mulți ani mai înainte de 1870,

Davila își făcea admirabilul său curs de chimie, în amfiteatrul fostului laborator dela spitalul Colțea, după obiceiurile Sorbonei.

Imbrăcat în frac, el își ținea cursul său în aplauzele repetate ale auditorului încântat, atât de frumoasa expunere a profesorului, cât și de experiențele alese, totdeauna reușite, ce erau făcute de d-rul A. Bernáth-Lendway, mai numeroase decât la multe universități apusene din acel timp.

Vezi bine, scumpe coleg, cum prezența D-tale aici ne reamintește fapte ce ne sunt scumpe, din trecutul nostru cultural, de acum o jumătate de secol.

Vodă Știrbei, inteligență superioară, patriot desăvârșit și gospodar, cum rar au avut țerile române, făcut enorm de mult pentru Muntenia, în micul interval ce urmă după sgduirile dela 1848, și până la războiul Crimeii,— de care n'am știut să profităm indeajuns — și ultima, din fericire, triplă ocupațiune a țerilor române, de armatele rusești, austriace și turcești.

În lipsa în care ne aflam, în ce privește specialiștii, și văzând cât timpul și împrejurările ne zoriau, Știrbei aduse pe Lalanne, inginer de seamă, care ajunse în urmă în Franța inspector-general și director al Școalei de poduri, și-l însărcină la 4 August 1852 cu facerea șoselelor din munții noștri, și mai ales pe valea Prahovei, după ce, cu 2 ani mai înainte, la 17 Octombrie 1850, luase măsuri pentru a înființa și Școala de poduri și șosele. Tot atunci aduse el și pe Davila, care sosi în țară la 13 Martie 1853, și cu acesta creă îndată Școala de medicină la 4 Decembrie 1854, Școala de farmacie la 1856 și Școala veterinară la 1857, școli cari sunt de fapt premergătoarele învățământului nostru științific. Tot Davila puse, în 1857, bazele primei «Societăți medicale științifice» din București.

Înainte ca Universitatea din București să se fi născut, s'a făcut, pentru prima oară la noi, puțină știință, în Școala de medicină a lui Davila. De atunci datează primul laborator de chimie, grație d-lui dr. A. Bernáth-Lendway. În acest laborator s'au făcut numeroase analize, ale apelor noastre mineralizate cu deosebire, precum

și primele lucrări practice de chimie și de control. De atunci s'au pus bazele Muzeului de anatomie normală și patologică, grație lui Kopernisky, Scheibler și Liebiez, pe cari tot Davila îi adusese în țară.

Kopernisky, depărtat în urmă pentru a se numi un ginere al unui înalt funcționar, se retrage la Cracovia, și câpătă, la marea Expoziție din 1889 dela Paris, marea medalie de aur pentru minunatele sale preparate anatomice. Scheibler, muncitor sărguitor, descopere Trichina la noi. Liebiez pregătește așa de bine la disecțiuni pe elevii școlii, încât la Paris aceștia treceau examenul de anatomie umană cu laude.

Tot de atunci s'au făcut primele excursiuni ale elevilor în țară, pentru ca viitorii doctori să cunoască bine și țara noastră și condițiunile în cari trăește populațiunea noastră rurală; și tot grație lui Davila am fost trimiși la serbările dela Putna, din Bucovina, în 1871. Tot în acea școală s'au făcut colecțiuni de mineralogie, cu Lessmann, și de geologie, precum și primele herbare, cu Hofman, adus dela Praga, și prezența D-tale aici ne dovedește valoarea acelor lucrări, căci ești, scumpe coleg, primul botanist al Munteniei, grație numai acelei școle. Davila a știut ce făcea, când la finele lui 1856, V'a dat Botanica lui Adrien de Jussieu ca premiu, toemai la studiul Botanicii.

Tot în aceeaș școală s'au făcut primele observațiuni meteorologice și, afară de traduceri de seamă, făcute de profesorii ei, o întregă serie de publicații și-au luat sborul, tot din acel izvor de știință, de patriotism, de viață și energie, care caracteriză activitatea nimitoare a nemuritorului Davila.

Dacă Kretzulescu se ridicase prin propriile sale puteri, Barasch, Felix, Hepites, toți renumiți în urmă prin scrierile lor, și alții numeroși, fură ajutați de el, astfel că dimpreună cu mai toți primii profesori dela medicină, veterinărie și farmacie, s'a putut constitui prima falangă a oamenilor de știință, cu care s'a înființat «Societatea de medicină» din 1857, și mai în urmă prima «Societate de științe din București» în 1861, în frunte cu Felix, Bacaloglu, Fălcoianu, Turnescu, Manu, Odobescu și I. Ghica.

Sunt 53 ani de când, la 30 Aprilie 1856, ai intrat, la vârsta de 16 ani, printre întâii elevi în Școala de medicină, școală în care ai făcut bacalauriatul în știință la 1860, iar la 1863 ai luat cu deplin succes licența în medicină.

Dacă D-ta reprezintă aici prima generație a acestei școale, aș putea zice a acestei ere de regenerare științifică, să-mi fie și mie permis a-mi face un titlu de laudă, de a fi fost în această școală admis ultimul elev, tocmai la 9 Decembrie 1869, când ea se desființă peste 21 de zile, pentru a fi înlocuită prin Facultatea de medicină.

Universitățile noastre numără mulți din acei ce au trecut ca și noi prin școala lui Davila; corpul medical al țării de mult i-a înălțat, cu recunoștință și iubire, statuia ce i se cuvenia; prezența Voastră aici este un omagiu de fapt, adus de știința română, memoriei lui Davila, care a făcut așa de mult în această direcțiune, în toate ramurile științelor pure și aplicațiilor lor, în țara noastră.

Dacă politicește țara aceasta datorește așa de mult apostolilor naționalității noastre, cari pe rând au luptat cu îndârjire și încredere, la 1821 pentru redșteptarea noastră națională, la 1859 pentru unirea țărilor și la 1877 pentru căpătarea independenței, tot așa pe terenul cultural, pe care început-am a călca cu sficală, abia între 1804 și 1816, în Moldova și Muntenia, datorăm enorm Mitropolitului Veniamin, lui Gh. Asachi, Gh. Lazăr, și mai în urmă lui Heliade și Poenaru. S'au creat apoi, cam târziu, universitățile, între 1860 — 1863, în Iași și București, după ce se întâmplase două fapte importante și anume: înființarea «Societății medicilor și naturalistilor din Iași», grație cu deosebire d-rului Czihak, la 1833 Iulie 29, și crearea școalelor de medicină, farmacie și veterinărie, în București, între 1854—1856, grație lui Davila.

Câștigarea independenței pe terenul științelor, se arată mult mai târziu și anume cam cu anul 1890, dată după care încep să se trimeată în mod regulat Academiei de științe din Paris și societăților științifice străine, rezultatul primelor cercetări făcute în țara noastră.

Cinstire să aducem dar memoriei tuturor aceluia cari în acest

larg interval de timp, din școala primară și până la universitate, pe catedre sau cu condeiul, au contribuit la ridicarea negurii dese de neștiință, în care ne aflăm!

Dacă, din acest punct de vedere, luăm ca normă cele petrecute la Academia de științe din Paris, către care s'a îndreptat mai mult activitatea oamenilor de știință din țară, găsim următoarele :

Încă din anii 1867--1868, regretatul Bacaloglu năzuiește a trimite din țară următoarele note, fără a reuși însă ca ele să fie publicate.

Astfel găsim în darea de seamă dela 2 Aprilie 1867 :

«M. Bacaloglo adresse de Bucharest plusieurs Mémoires imprimés en français, relatifs a diverses questions de mathématique ou de Physique, et dont il indique succinctement le contenu».

În cea dela 14 Octombrie acelaș an :

«M. Bacaloglo adresse a l'Académie une Note concernant une proposition relative à la locomotion aérienne».

Iar la 27 Aprilie, 1868 :

«M. Bacaloglo adresse une Note relative au problème de la Trisection de l'angle».

Dela această dată însă și până la 1888, timp de 20 ani, nimeni din țară n'a mai trimis vreo comunicare și analele Academiei nu conțin decât, rareori numai, numele Românilor cari lucrau în străinătate, ca : Căpităneanu 1870--1872, Haret 1877, Cosmovici 1879, Porumbaru 1880, Babeș, Asachi, Atanasescu, Colorian și Negreanu, între 1883--1887.

Abia la 1888 găsim primele note trimise din țară și cari au fost primite și imprimate. Ele se datoresc d-lor: Babeș, Istrati și Vitzu. Dela această dată notele se continuă tot mai numeroase și fără discontinuitate.

Stimate Coleg!

Înlocuești la această Academie pe un bătrân venerabil, modest, dar hotărît muncitor în ale Botaniceii, autodidact care, ascultând vocea inimii și înduioșat de măreția florei născădune, din Nordul Transilvaniei, se dădu studiului celei mai gingașe ramuri a știin-

țelor naturale, Botanica, în care ajunsese să facă lucrări originale și de care își legă numele, în mod modest dar sigur, de aceia ce s'au ocupat cu flora europeană.

Simpaticul bătrân, din cauza vrăstei înaintate, nu mai luă parte, de mult timp, la lucrările noastre, deși ar fi fost pentru noi o fericire de a-l vedea aicea, deoarece el și cu d-l Teclu reprezentau știința, cultivată de frații noștri de peste munți, cari constituiesc ramura cea mai importantă a românismului, după țara liberă.

Greutățile cu cari luptă însă frații noștri de peste hotare explică pentru ce sunt așa de puțini dintre ei cari să se fi dodat studiului liniștit al științelor.

Grație școlii lui Davila, Porcius, căci despre el vorbesc, ar fi avut totuși un urmaș, din ai săi, în Academie, căci Dumnoata, scumpe Coleg, n'ai uitat de sigur pe Fometescu, care începuse deja să se manifesteze în mod serios pe terenul Botanicii, dar care muri înainte de vreme.

Să urăm cu toții, ca condițiuni de viață mai prielnice, să ajute, pentru ca Academia Română să numere pe viitor și alți membri de peste hotare, în secțiunea noastră.

Activitatea Dumnilale însă nu s'a mulțumit numai a îmbrățișa plantele indigene din România, căci deși te-ai ocupat în special cu Flora Mehedințului, Gorjului, Argeșului, Sucevei și cu deosebire cu *Plantele vasculare ale Ceahlăului*, ai ținut seamă și de flora nord-vestică a Carpaților, iar dela 1899 ai început studiul *Plantelor Macedonene*, dându-ne în anul trecut o descriere specială a celor din vilacturile Monastir și Salonic.

Și meritul Dumnilale, ca botanist, e cu atât mai mare, cu cât la Paris, unde te-ai dus în 1864; ai trecut la 1868 doctoratul în medicină, nu în științe; și întors în țară, a trebuit să concurezi și să muncești, fie în armată, ca medic militar, fie în urmă la Eforia spitalelor civile, spre a-ți putea crea o situație independentă.

Deși încă din 1867 ai fost numit profesor suplinitor la Școala de medicină și farmacie, abia ai pus bazele sigure primei grădini botanice, la Cotroceni, între 1871--75, și totuși a trebuit să o pă-

răsăști în curând, și numai la 1880 ai fost numit definitiv la Facultatea de medicină și abia la 1892 ți s'a creat un laborator de Botanică medicală.

Totuș ai lucrat neconținut, ai publicat merou și ziua de astăzi este o dovadă că ai făcut bine că nu te-ai descurajat și nu te-ai lăsat să fii strivit de indiferența și adesea nepriceperea mediului, în care am trăit multă vreme, și care a nimicit alături oameni de o valoare superioară, ca Bacaloglu de pildă, care dacă ar fi putut continua, în țară, cum începuse în străinătate, ar fi lăsat un nume european în știință.

Trebue să mărturisesc însă, că D-voastră naturalistii sunteți mai fericiți, căci în fauna, în flora și în straturile pământului țării găsiți un material abundent și nu arareori destul de lesnicios pentru studiile ce faceți. Tot astfel se întâmplă și pentru medicii noștri cari vor să observe și să studieze. Pentru noi chimiștii e însă mai greu, căci cum zicea Berthelot, noi avem meritul, dar și greutatea, de a ne creă singuri materialul ce studiem!

Am ascultat cu toții, azi, istoricul ce l-ai făcut și care ne-a interesat, cu deosebire în cece privește partea relativă la țara noastră.

Să-mi fie iertat a adauge că Românul, păstor îndelungă vreme, legat aproape 1500 de ani de pădurile falnice ale Carpaților, singurele cari i-au apărut viața, căci altfel nu ne putem explica cum a putut dăinui până în prezent, e sufletește un rob al frumoasei naturi ce-l inconjoară. Reamintiți-vă cântecele lui haiducești, doinele sale și suspinele lui de dragoste. În toate începe el cu: *Foaie verde* și cu «Codrule iubite!...»

Tot grație acestor codri, putut-a el să se apere, să atace și să se facă temut și respectat, până târziu, când Dumnezeu ne-a pedepsit cu urgia Fanarului, cea mai rea din toate molimile ce au căzut pe capul nostru și de ale cărei efecte ne resimțim destul până în prezent chiar.

Iată de ce Românul iubește pădurea umbroasă și pajiștea înflorită, iată de ce el are un cult, ca și Japonezul, pentru brad, semnul puterii și veșniciei, puindu-l la pălărie când e vesel, la poarta

casei sale când se însoară, și la mormânt când reintră în veșnicie!

Plăieșii și plutașii, când se scoboară la vale, de pe piscurile lor liniștite, duc pe pălăriile lor, afară de brad, și stufuri de siminoc: *Gnaphalium arenarium*, care le reamintesc neconținut piscurile munților, lăcașul voiniciei și al neatarnării.

Totdeauna Româncea a iubit florile.

Văsdoagele: *Tagedes patula*, deși de origine americană, sunt cu deosebire florile cele mai răspândite la țară, și cari mai învelesc căsuța sătenilor noștri. Cine știe dacă nu au fost ele aduse la noi, odată cu porumbul, acest admirabil aliment, atât de des și pe nedreptul criticat!

Plantele noastre ne mai sunt scumpe și din alt punct de vedere. Ele prin numele lor, dela Cer, Ulm, Plop, Frasin și Sorb, din pădurile noastre, și până la Cireș, Păr, Măr și Prun, aflători în grădinile noastre, și în urmă fragii, mintă, nalba, urzica, fasolea și napii, pe lângă alte sute, arată toate, prin numele lor, originea noastră latină.

Grădinile noastre cu pomi roditori erau atât de alese și bogate, încât făceau renumele țerii, și istoricii armatelor, ce pătrundeau din nenorocire la noi, arată îmbelșugarea pe care ei o întâlneau în mersul lor.

Moldova cu deosebire eră renumită pentru această îmbelșugare, ca și poalele Muscelului și Argeșului, cari sunt așa de bine expuse și cari judicios cultivate, departe de a înlesni intrarea fructelor din California, ar putea constitui un articol serios de export.

E curios de știut că prima expozițiune, ce a avut loc în țerile române, a fost tocmai o expozițiune de plante, care a fost deschisă la Socola, la 14 Maiu 1839. E timpul să reamintesc această întâmplare după „*Albina Românească*“ (No. 38. Eși, din 14 Maiu 1839).

«Astăzi va începe în Grădina Domnească dela Socola expoziția florilor și a plantelor exotice.

«Această expozițiune, adică infățișare interesantă pentru doritorii florilor și pentru botaniști, este în această țară o întreprindere nouă,

căreia prea Înaltul Domn au binevoit a hărăzi a sa înadinsă protecție.

«D. Svoboda, grădinar de curte, nădăjduște a câștiga încuviințarea publică, cu atât mai mult că prin statornice ostenele, ce de trei ani a hărăzit în al său meșteșug, s'au sârguit a imitarisi expozițiile de flori care cu atâta nemereală se face la Viena și Berlin.

«Câte flori și plante cresc în amândouă emisfere și pe care firea și meșteșugul lor au iertat până acuma a se cultivarisi și în Moldova, se află înfățișate cu toată eleganța meșteșugului grădinăriei în un stalaj de 5 stânjani în lungime și doi stânjani în înălțime.

«Felurimea trunchiurilor încununatate cu bucheturii de flori minunate, cu deosebite vâpsele și formele cele mai multoratece, înfățișează ochiului o icoană firească de briliant mozaic și multe plante ale acestei clime prin a lor timpurie înflorire vor îndestulă nădej-dile doritorilor.

«Cunoscut este că comunicația cea rară în care se află această țară, cu alte așezământuri botanice, aduce pentru asemenea întreprindere multe greutăți, cari numai prin mari ostenele și statornicie se pot birui.

«Rezemându-se pe îngăduirea cunoscătorilor și întru a lor dragoste pentru acest meșteșug, antreprenorul îndeamnă pe d-nii botaniști și doritori de flori, de a întruni a lor sârguință cu ale sale spre a putea pregăti pe anul viitor o expoziție de plante mai deplină și cu acea perfecție care este putincioasă pentru de a sporii prin aceasta mulțumirea tuturor doritorilor.

«În urmarea înaltei învoiri, această expoziție va începe Duminică 14 Maiu și va urmă Luni și Marți dela 8—12 ore dimineața și dela 3—8 ore seara.»

Iată începutul, pe când Edel eră delegat, de Societatea Medicilor și Naturaliștilor din Iași, să facă Herbariul Moldovei.

La noi florile sunt iubite de toată lumea.

Dacă vara grădinile și câmpiile noastre ni-le procură cu abundență, iarna însă n'am știut încă a ni le produce astfel, ca să nu mai ducem jugul unei mari cheltueli, făcută cu aducerea lor din străinătate.

Dacă nu mai suntem în timpul când un buchet neînsemnat se plătiă cu 15—20 galbeni, fapt notat de Majestatea Sa Regina încă dela sosirea Sa în țară, nu e mai puțin adevărat că și acuma, dacă găsim florile în abundență și la îndemână, mulți bani însă se duc pentru ele afară din țară.

Faceți, Domnule Coleg, încă un nou serviciu țerii, de data aceasta de natură economică, arătând celor în drept, nu numai câte varietăți străine se pot crește, cu ușurință, la noi, în sere calde și temperate, dar că în acelaș timp, din fericire, afară de ghiociei ordinari și albaștri, ce cresc în abundență la primele desghețuri, avem pe coastele dealurilor și în munții noștri o mulțime de neamuri cu frumoase flori de iarnă. Așa este arbustul numit Cleiță, Tulichină în Moldova, și pe nedreptul Lemn câinesc și Liliac de munte în Prahova: *Daphne Mezereum*, care îmbălsămează pădurile noastre, pe când sunt acoperite cu troiene, încă din luna lui Fevruarie, când, deși planta n'are nici o frunză, ramurile ei sunt complet acoperite cu flori roșii, mirositoare, cari de departe seamănă cu atâtea brațe de coraliu.

Tot pe regiunile înalte, până la 600 — 800 metri, înfloresc, în aceeaș lună, admirabile flori albastre, numite «Norocel» sau «Voinicel», la Șotârle, în Prahova și cari pare că sunt cunoscute de botaniștii noștri sub numele de Crucea Voinicului: *Anemona Angulosa*, care însă are alt port, și mai cunosc un neam de ghiociei, de aceeaș culoare albastră, bătuți și încântători, numiți Micșunele, ce cresc în aceleași regiuni, precum și frumoase tufe, destul de săltate la port, cu frunză lănciolată și vărgată cu roș-brun și cu floarea mare și albă,—unii o descriu, se vede, ca o varietate «roșie-purpurie» și odorantă—pe care sătenii noștri, în poetica lor vorbire, o numesc «măseaua ciutei», *Erythronium Dens Canis*. Munteanul nostru a schimbat pe latinescul «măseaua cânelui» în «măseaua ciutei», a cerboicei, ce locuiește pe vreme în munții noștri, și pe dreptul, căci floarea e mai mare mult ca o măseă de câine.

Ei bine, toate aceste plante de ornamentație, și eu de sigur cunosc puține numai, ar putea fi cultivate ușor în sere reci sau în aerul

liber, până și în București, după cum respectabila doamnă Brânză a făcut-o pentru «Daphne Mezereum» și pentru «Voinicel», în grădina sa de aici.

’ Ce ornamentație mai frumoasă se poate cere, iarna, pentru saloanele și pentru prânzurile de gală dela noi, decât ghiveciuri cu ornamente românești, încărcate cu tufe de *Cleiță în floare*? Buchetele de «Norocel» ce bine ar înlocui pe cele de violete, venite din sudul Franței.

Nu pot trece cu vederea că dacă prin educația d-tale științifică ai lucrat precis și cu rost în vicață, firea d-tale a fost însă aceea a unui adevărat artist.

Dacă ai fost un profesor interesant și ușor de urmat, este, nu numai fiindcă colorai expunerea d-tale, dar și fiindcă aveai o îndemânare rară de a desena la tabelă.

Dacă nu făceai botanică, de sigur că țara noastră avea un pictor de samă mai mult.

Copil mic și fără mijloace, ca mulți dintre noi, și ne facem un titlu de laudă din aceasta, părăsind Cernețul, unde ai făcut clasele primare, te-ai întreținut prin munca d-tale, până la intrarea în Școala de medicină, zugrăvind firme și făcând mici tablouri la Severin.

Bunul d-tale prietin, dr. Bernáth, păstrează o vedere a Dunărei, la Severin, lăcută de d-ta cu creionul, pe la 1857, și care de sigur denotă dispozițiuni alese pentru această artă.

Iată de ce încă dela 1869, cum ai cunoscut pe Grigorescu v’ăți înțeles și ați constituit acea *trinitate vremelnică* cum o numiați, în care d-ta erai tatăl, dr. Bernáth fiul și Grigorescu sfântul duh. Dela acea dată vă întruniați regulat și ați făcut pe rând, câte doi, sau toți trei la olaltă, în toți munții noștri mai mari, ca trei frați regulate, excursiuni regulate, culegând:

Doctorul Bernáth date relative la apele mineralizate, pe cari le-a analizat, și diferite minoreuri pe cari le-a pus în evidență; d-ta, plantele cu cari ai făcut flora României; iar Grigorescu, schițând tot ce vedeă, își pregătia minunatele sale pânze, pe cari, dela ti-

purile Ovreilor din Moldova, unde l-ai însoțit la Bacău și Vărătic, acum mai bine de 30 ani, și până la frumoasele românce din Mușcel și Prahova, a hărăzit posterității icoana României, din jumătatea a doua a secolului trecut, astfel cum ne-a lăsat-o părinții noștri, cum am mai cunoscut-o și noi, în copilărie, și cum se mai află încă pe alocurea !

Tot din acest lung interval de curată iubire prietenească, timp de 40 de ani, a rămas, pe lângă munca voastră a celor trei, cunoscută celor destoinici din această țară, și o întreagă colecțiune de schițe și caricaturi, fază sub care puțini cunosc pe nemuritorul Grigorescu, și aflătoare, cu deosebire, în cartoanele fiului său și în câteva albumuri ale d-rului Bernáth.

Sunt fericit că pot cu această ocaziune, a primirii D-tale în Academie, să fac să răsune din nou, în ședință publică, numele nemuritorului nostru Nicolae Grigorescu, căruia România îi datorește așa de mult și care a fost membrul nostru de onoare. Și iertat să-mi fie a pronunță aicea și numele celui de al treilea din trinitatea D-voastre, al d-lui dr. A. Bernáth, iubitor profund al țerii noastre, muncitor sârguitor și desinteresat cum rar am văzut și căruia personal, ca și mulți din aceia ce se ocupă cu chimia, îi datorim așa de mult. Fac aceasta cu atât mai mult, cu cât, lovit de o soartă nemiloasă, prin pierderea completă a vederii, a părăsit înainte de vreme laboratorul său, în care muncise o viață întreagă. Fac aceasta, fiindcă Academia nu trebuie să nu ție seamă de ori și ce lucrare făcută pentru buna vază a neamului românesc.

Deși temperament artistic, prin forța împrejurărilor însă, ai practicat medicina cu succes, iar prin o muncă neîntreruptă de autodidact ai ajuns să te impui în botanică, ca specialist, prin cercetările d-tale. Astfel de contraste se observă adesea și la noi în viața oamenilor de seamă. Hasdeu fusese menit să treacă prin rândurile ofițerilor ruși, pentru a ajunge în urmă cel mai mare istoric și filolog al neamului nostru. Barasch și Felix, veniți în țară să practice medicina, ajung, primul cel mai neîntrecut vulgarizator al științelor, al doilea cel mai de seamă igienist al țerii. S. Marian,

preot în Bucovina, ajunse cel mai mare folklorist al neamului. Ioan Ghica, inginer de mine, ajunse printre cei mai de seamă scriitori ai noștri, economist eminent, istoric și om politic. Alecsandri, trimis să invete medicina, ajunse ..... a fi Vasile Alecsandri ! Și câți alții în urmă, tot autodidacți, aflători în viață, căci dintre cei morți nu voiu cită decât pe N. Grigorescu, Odobescu, Ștefan Mihăilescu și Vermont, și cari toți se ilustrează prin munca lor conștientă și rodnică, aducând servicii reale neamului nostru!

Ai muncit o viață întreagă, ai luptat nu numai pe câmpul științific, pentru înălțarea țerii, dar și pe câmpiile Bulgariei, pentru căpătarea independenței. Nu ai lăsat să ruginească talantul ce ai avut la îndemână dela cel de sus: Ai ilustrat Școala de medicină și ești din aceia cari, prin munca și situația la care ai ajuns, ai constințit rezultatele fericite, voite și obținute de Davila, prin o muncă uriașă; ai ilustrat Universitatea noastră și astăzi această întreagă viață, curată și bogată în roade utile țerii, îți slujește de călăuză ca să intri, cu fruntea sus, în templul cel mai înalt al culturii neamului românesc: Academia Română.

Fii bine venit și pildă pentru alții.

Digitized by Google

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXII.

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

DISCURS ROSTIT LA 13 MAIU (26 IUNIE) 1909

DE

NICOLAE GANE

CU RĂSPUNS DE

IACOB C. NEGRUZZI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S^{-SO} ION ST. RASIDESCŪ
16, STRADA DOAMNEI, 16

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXII.

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

DISCURS ROSTIT LA 13 MAIU (26 IUNIE) 1909

DE

NICOLAE GANE

CU RĂSPUNS DE

IACOB C. NEGRUZZI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GOBL. S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16

1909.

24.433

11
12
13

Stimați Colegi,

Rog să mă iertați dacă veți observa că glasul meu tremură rostind această cuvântare.

Mă aflu sub stăpânirea unei îndoite emoțiuni: întâiu, de a vorbi pentru prima oară în fața acestui înalt Areopag, și al doilea, de a mă li încumătat să vorbesc despre Hasdeu, un urieș a cărui enormă activitate în domeniul cugetării nu poate li restrânsă în marginile unui discurs.

Exprimându-vă deci, stimați Colegi, adâncea mea recunoștință pentru distinsa onoare ce mi-ați făcut de a mă primi în mijlocul D-voastre, îmi îndeplinesc cu sială anevoioasa sarcină ce mi-am luat de a împrăști în memoria D-voastre silueta marelui răposat care a fost fără îndoială una din podoabele Academiei.

Nu am trebuință să fac o lungă descriere biografică despre dânsul.

Cine n'a cunoscut pe Hasdeu?

Cine n'a auzit de numele lui care a răsbătut în toate țerile unde răsună graiul românesc?

Originar din Basarabia, el aparțineă unei vechi familii încuscite cu familia Petriceicu care a domnit odinioară în Moldova. Părintele său, Alexandru Hasdeu, om de o mare erudițiune, a fost numit membru al *Societății Academice Române* în 1867, adecă chiar la înființarea ei, însă nu a luat niciodată parte la ședințele acestei societăți.

Fiul său, Bogdan Petriceicu Hasdeu, marele nostru dispărut, și-a făcut studiile la Charkof, a servit câtva timp în arșiata rusească și când Tractatul de Paris ne-a retrocedat o parte din Basarabia, el stabilit fiind în Cahul, a optat pentru România, patria mămă.

Astfel pe lângă o achizițiune teritorială am avut norocul să facem și achizițiunea lui Hasdeu, într'o epocă când în țările noastre despărțite eră totul de făcut.

Dacă însă prin un concurs de împrejurări neatârinate de voința noastră am repierdut Basarabia, ne-a rămas totuș Hasdeu care prin multele și eminentele sale însușiri a ridicat sus nivelul cultural al țerii.

Decum a pus piciorul pe pământul mumei patriei, o transformare s'a făcut în sufletul său.

Văzându-se în țara binecuvântată a Moldovei, apărută și păstrată cu atâtea jertfe de muncă și de sânge de strămoșii noștri și ai lui;

simțindu-se încălzit de soarele libertății, sub razele căruia putea cugeta, scrie și vorbe în deplină siguranță;

pătruns de frumusețea câmpiilor, a codrilor și a munților noștri, precum și de entuziasmul cald al poporului care în acel timp de lupte mari pentru *Unire* eră tocmai în paroxismul frigurilor renașterii naționale, Hasdeu primi botezul patriotismului și din acel moment toate facultățile lui intelectuale au fost închinete adevăratei lui patrii de care il legă vocea sângelui.

Aici el a ocupat rând pe rând diferite funcții: judecător la Tribunalul de Cahul (1857), profesor de istorie la Liceul din Iași și bibliotecar al Universității; iar în București unde s'a stabilit în urmă definitiv, a reprezentat județul Cahul ca deputat timp de trei ani (1867—1870) și în fine a fost numit Director general al Arhivelor Statului și membru în Consiliul permanent pe lângă Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice.

În vederea vastelor sale cunoștințe limbistice s'a fundat anume pentru dânsul la Universitatea din Capitală o catedră de filologie comparată, pe care a ocupat-o până aproape de sfârșitul vieții sale și în fine ca încoronare a carierei sale literare și științifice a fost ales membru al Academiei Române unde a lucrat cu neobosită activitate timp de 30 ani.

A mai fost numit membru onorific al Academiei imperiale de științe din Petersburg, al Academiei literare sârbești din Belgrad și al Societății limbistice din Paris.

Căsătorit cu o Româncă din Transilvania, el a avut ca unic copil o fiică *IULIA*, înzestrată de natură cu frumoase daruri intelectuale, dar care din nefericire a murit în floarea tinereții lăsând pe părintele ei nemângâiat.

Stimați Colegi,

Sunt 40 de ani aproape, de când am avut fericita ocazie să fac cunoștința lui Hasdeu. De cum l-am văzut pentru prima oară, figura lui de filozof antic mi-a impus.

Avea un chip caracteristic care se deosebiă dintre o mie. O frunte ca o cupolă puternic desfășurată, în dosul căreia furnicau gândurile; niște ochi vii, plini de lumină și de autoritate, de sub genele cărora izvorau săgeți de ironie, un glas inciziv, lăietor, înaintea căruia te simțiai desarmat, așa eră Hasdeu, om de o frumusețe bărbătească sculpturală, care se impunea privirilor și te făcea, când îl vedeai, să zici: «iată un cap care știe multe».

Și în adevăr știa multe.

El eră o natură foarte bogată și complexă, înzestrată cu aptitudini multe și diverse, dintre cari unele fără nici un fel de asemănare sau afinitate între ele.

Astfel eră în acelaș timp dramaturg, poet liric și satiric, filolog, istoric și filozof-spiritist, specialități cari de obicei se exclud unele pe altele și cari cu greu se pot întruni într'un singur om.

Dânsul, ca să zic așa, strălucia, radiă lumină în diferite direcții întocmai ca diamantul cu mai multe fețe. El înfățișă problema psihică cea mai complicată și mai grea de rezolvit, căci deși fire cercetătoare și spirit analitic în primul loc, care nu admitea nimic fără prealabil examen, avea totuș într'un colț al sufletului său o mare doză de misticism.

În studiile sale pur istorice, eră în acelaș timp poet, așa că din astă cauză imaginațiunea sa aprinsă și veșnic însetată de descoperiri nouă s'alunecă uneori peste limitele adevărului științific. De

altfel el însuși a recunoscut lupta ce adeseori se petreceă în el între sentiment și rațiune prin cuvintele :

«Zicând aceasta, iată cum eu însumi ca Român simțesc o caldă emoțiune. A o birui deplin, a o supune rațiunii celei reci fără a «scoate măcar un suspin de protestare, e anevoie».

Vrea să zică nu totdeauna și nu ușor rațiunea rece biruie în el elementul pasional.

Cu toate aceste neajunsuri la cari îl conduceă temperamentul său de artist impulsiv, el a produs o mișcare enormă în domeniul istoriei și al filologiei, tocmai prin metoda analitică ce a căutat să o introducă pretutindenea. Dânsul a pus în lumină nenumărate documente până la el neștiute, culose din arhivele diferitelor țeri ce a cutreerat, dânsul a infiltrat în generațiunea contemporană lui și în aceea care l-a urmat dragostea investigațiunilor, dorul de a descoperi tainele trecutului nostru istoric, tendința de a urmări și explica pas cu pas pe baze raționale înlănțuirea evenimentelor, într'un cuvânt dânsul a deschis o eră nouă, a făcut școală, așa că impulsivitatea fiind dată, avem acum la îndemână un material imens și un pământ frământat gata care a dat, sub mâna harnică și răscolitoare a specialiștilor istorici de astăzi, roadele cele mai folositoare.

Imi este cu neputință să înșir aici toate scrierile izvorite din pana lui Hasdeu și să fac o dare de seamă măcar cât de restrânsă despre conținutul lor, căci ar fi să depășesc mult limitele permise ale cuvântării mele. Aceste scrieri, cari toate poartă mai mult sau mai puțin pecetea geniului său, sunt atât de numeroase și atât de variate, încât numai cetind lista lor te cuprinde mirarea cum a putut fi de ajuns o viață de om pentru o operă așa de întinsă. E în adevăr ceva neînchipuit cât capital de muncă, de energie, de erudițiune a trebuit să cheltuească el, pentru ca să încheie în spațiul unei vieți un șir de atâtea mari lucrări.

Mă voiu mărgini deci să citez din domeniul literaturii: *Micuța*. trei zile și trei nopți din viața unui student, nuvelă satirică ;

Domnița Ruzanda, dramă în proză.

Schylock, Gobseck și Moise, studiu literar din care reiese viu și puternic spiritul său naționalist.

Răsvan și Vidra, dramă istorică în versuri ; un volum de *poezii* și *Trei crai dela Răsărit*, comedie în două acte.

Răsvan și Vidra a avut cu deosebire un succes imens, căci volumul a ajuns la a patra ediție, iar drama este și astăzi de actualitate. Oricât de întemeiate ar fi părerile emise de d-l Petru Carp în tinerețea sa despre această lucrare și oricâte greșeli de ritm a găsit în aproape 2.000 de versuri ale lui Hasdeu, Răsvan și Vidra este și rămâne cea mai însemnată operă dramatică din câte s'au scris înainte ei și dintre multe altele câte s'au scris în urmă.

În domeniul istoriei avem de semnalat *Arhiva Istorică*, o publicațiune periodică săptămânală apărută în București dela 1865—1867 în trei volume mari sub auspiciile Ministeriilor de Justiție și de Instrucțiune publică. Această publicațiune cuprinde o bogată adunare de documente cu explicarea lor, izvoare prețioase pentru stabilirea a o sumă de fapte până atunci necunoscute sau rău cunoscute din trecutul vieții noastre naționale.

Avem viața și scrierile lui *Luca Stroici*, un volum.

Avem istoria lui *Ioan Vodă cel cumplit*, care prin frumusețea stilului și descrierea colorată a evenimentelor te farmecă de par'că ai crede că nu o istorie adevărată, ci un poem eroic.

Avem *Columna lui Traian*, revistă lunară de istorie, filologie și psihologie poporană, apărută în mai multe volume.

Avem *Zina-Filma*, Goții și Gepizii în Dacia, studiu istoric-lingvistic.

Avem apoi de înregistrat o lucrare gigantică, *Istoria critică a Românilor*, publicată în 1873—1875, în două mari volume, lucrare care n'are decât un cusur, că nu e isprăvită. Însă el s'a temut că scurttimea vieții nu-i va da răgaz să ducă opera până la sfârșit, căci iată ce zice în prefața cărții :

«Mi-am înțeles misiunea pe o scară colosală.

«Tot ce ne îngrozește este ca nu cumva munca și voința să fie «covârșite prin sărăcia puterii. Cine știe dacă Meșterul Manole nu «va cădea de pe schele».

Și în adevăr nu i-a fost dat să isprăvească această monumentală lucrare.

Totuș câte orizonuri nouă n'a deschis acest studiu, primul care s'a făcut pe asemenea bază și în așa proporțiuni, câte probleme n'a rezolvit și cât material n'a pus la îndemâna urmașilor lui pentru a imprăști lumina în multe părți întunecoase ale istoriei noastre.

Este o adevărată pierdere pentru tezaurul nostru științific, că Istoria critică a Românilor n'a putut fi isprăvită, precum n'a fost isprăvite mai multe alte mari opere începute de el.

Deprins a îmbrățișa larg, a vedea mare, dânsul pe lângă că concepea lucrări prea vaste, de multe ori peste sfera puterilor omenești, apoi, împins de temperamentul său de poet, se lăsa ușor ademenit de diferite alte întreprinderi cari îl atrăgeau prin nouțetea lor.

Aș putea să-l compar cu un vultur iubitor de culmile cele mai înalte și mai ametoare, dar care saltă mereu de pe o culme pe alta, în doru-i nepotolit de a căuta nouă perspective și nouă emoțiuni.

În domeniul filologiei avem:

Principii pe filologie comparativă ario-europee, un volum cu aplicațiuni la istoria limbii române.

Avem *Cuvinte din bătrâni*, operă însemnată, compusă din două volume dintre cari cel dintâiu statornicește limba română vorbită între anii 1550 și 1600, studiu paleografic-limbistic de o mare erudițiune, hazat pe o bogată culegere de texte românești și notițe istorice și însoțit cu observațiuni filologice de *Hugo Schuchardt*; iar volumul al doilea cuprinde un studiu comparativ al cârților populare române din secolul XVI în raport cu limba populară vorbită.

Ambele aceste volume sunt de o mare valoare și indispensabile pentru oricine se ocupă cu studiul limbii și istoriei noastre.

Apoi ce să mai zicem de *Etymologicum magnum Romaniae*, iarăș două mari tomuri, lucrare nu mai puțin importantă, întreprinsă după inițiativa luată de M. S. Regele. Însă prin desfășurarea ce i-a dat, consultând atâtea texte din autori români și străini pentru

a statornici etimologia fiecărui cuvânt, de sigur i-ar fi trebuit lui Hasdeu mai multe vieți pentru a o isprăvi.

Trebue de asemenea să menționez și un tratat al său de filozofie spiritistă intitulat:

Sic Cogito. Ce e viața? Ce e moartea? Ce e omul?

Acoste mari probleme ale existenței omenești, rămase până acum nedeslegate, își vor găsi cu timpul, crede el, explicarea în știința spiritistă. Universul, așa cum este plăsmuit, are taine pe cari noi nu le cunoaștem și în sânul lui se petrec fenomene cari scapă puterii de percepere a simțurilor noastre. Dar lumea mereu evoluează și se perfecționează.

Astfel, zice el, omul întrupat precum este astăzi nu poate fi ultimul cuvânt al creațiunii; căci după chiar teoria darviniană în deobște admisă, toate ființele, începând dela cele neorganice, brute până la cele organice cu viața proprie, formează un lanț cu atâtea verigi câte specii sunt și cari merg mereu transformându-se până la om, culmea dezvoltării organice pe pământ.

Apoi de ce adecă lanțul s'ar opri aicea, adage el, și n'ar exista între om și Dumnezeu alte ființe intermediare, neîntrupate, superioare omului? De ce lanțul care merge în jos până la infinit n'ar merge și în sus tot până la infinit, adecă până la ființa supremă, Dumnezeu?..

Aceste puncte de întrebări el le discută după datele științei spiritiste care este în acelaș timp și o știință experimentală și ajunge la convingerea că există *Dumnezeu*, creatorul marelui univers, că există *suflet nemuritor*, că există un *legământ* între cei plocați de pe pământ și cei rămași încă în viață.

Știința spiritistă, deși încă în fașă și privită cu multă nencredere de o mare parte din lumea cultă, este dealtminteră, adage el, în deplină concordantă cu învățăturile moralei și cu preceptele tuturor religiunilor.

Cu aceste studii și-a încheiat el cariera de om învățat; aceste au fost, precum a spus stimatul nostru coleg d-l Onciul în fața

mormântului ilustrului răposat, ultima fază de manifestare a spiritului său complex și vast.

M'am oprit numai la aceste câteva scrieri cari pun mai mult în relief firea bogată a lui Hasdeu, căci dacă dânsul n'ar fi scris decât acestea, încă ar fi fost de ajuns să merite titlul de *colos* ce i l-a dat Conte *Angelo de Gubernatis*.

Aici e locul să adaog că pe lângă inteligența scânteietoare ce se revărsă din ochii, vorbele și scrierile lui și pe lângă vasta cultură enciclopedică ce o posedă într'un grad mai înalt decât mulți dintre contemporanii lui, el posedă în mare doză și *nota ironică* pe care o întrebuință adeseori în contra adversarilor lui prin ziarul său umoristic *Satirul*. Toți se temeau de ascuțișul sarcasmelor lui.

Astfel îmi aduc aminte cu multă plăcere de un episod din viața literară a cercului *Junimii* din Iași și a lui Hasdeu din București, zic cu multă plăcere, căci se raportă la o epocă depărtată și frumoasă, pe când toți membrii Junimii, între cari mă număram și eu, eram în primăvara vieții și lucram la susținerea *Convorbirilor* cu un entuziasm ce este dat numai tineretelor să-l aibă.

Aici să-mi fie permis să fac o mică digresiune, căci epoca aceea de încordată muncă are importanța sa în istoria literaturii noastre și merită oarecare desfășurare.

Este aproape o jumătate de secol (ce departe suntem de acele timpuri) când un mănunchiu de tineri iubitori de literatură se adunau în Iași, de obicei Sâmbetele, rând pe rând la domni *Maioreșcu*, *Iacob Negruzzi* și *Pogor*, unde se discutau numai și numai chestiuni literare și științifice. Ceeace legă mai mult la început pe acești tineri, eră prietenia personală dintre dânsii și dragostea lor pentru ocupațiuni mai estetice.

Numărul lor a crescut repede, așa că această grupare a simțit nevoia de a-și crea un organ de publicitate și a se constitui într'o societate literară regulată cu numele *Junimea*.

Caracteristic însă este că acea societate a dus o viață de treizeci de ani și mai bine fără statute, președinte, vicepreședinți și secretari, sau mai drept vorbind cu un statut *sui generis*, care se

alcătuiă dintr'un singur articol, și acela nescris: *Intră cine vrea, rămâne cine poate*. Iar în anul 1867, când s'a înființat revista literară a cărei aniversare de 40 de ani s'a sărbătorit acum doi ani, nimeni nu s'a gândit că dânsa va ajunge să fie decanul tuturor ziarelor și revistelor din țară.

În mijlocul unei veselii generale ea a fost botezată cu numele modest de *Convorbiri Literare*, care i-a adus noroc, căci iat'o acum ajunsă la adânci bătrânețe.

Și Doamne, ce îndemână ne eră fiecăruia la seratele săptămânale ale Junimii, unde domniă spiritul de colegialitate cel mai curat, unde politica eră cu desăvârșire exclusă, unde critica eră liberă dar totdeauna dreaptă și fără patimă și unde ne simțiam într'o atmosferă cu totul senină, neatinsă de grijile și nevoile vieții zilnice.

Acelo timpuri de mult asfințite, dimpreună cu soarele tinereței noastre, nu le vom uita niciodată, căci ele au avut și au încă și acum o înrăurire hotărâtoare asupra activității fiecăruia dintre noi.

Din contactul ce am avut unii cu alții ne-am molipsit de dragostea de muncă și ne-am deprins fiecare după putere să tragem brazde în ogorul înțelenit al literaturii noastre naționale.

A fost un îmbold la lucru cum nu s'a mai văzut.

A fost o perioadă de adevărată reînviere literară, căci în acest mijloc prielnic s'au născut și s'au dezvoltat talente cari în alte împrejurări cine știe dacă nu ar fi rămas pierdute. Iar că brazdele trase de cercul Convorbirilor în răstimp de 42 de ani au dat roade folositoare, aceasta astăzi nu se mai poate tăgădui, dovadă că mai toți membrii din zisa societate, cari se găsesc astăzi în viață, au meritat onoarea să fie rând pe rând primiți sub cupola onoratei Academii, iar dintre cei morți, cine ar fi putut să declare nevrednici de această înaltă distincțiune pe un Eminescu, un Creangă, un Conta și poate și alții?

Fiind însă că Convorbirile inaugurasă atunci pentru întâiaș dată o eră de critică severă dar dreaptă în contra producțiunilor rele și a falșelor talente, și-a atras dela început chiar un număr însemnat de dușmani, între cari în primul loc figură *Revista Contim-*

porană din București cu Hasdeu în frunte. După o serie de articole de polemică literară, susținută cu multă aprindere de o parte și de alta, polemică care a pasionat publicul cetitor și l-a împărțit în două tabere, Hasdeu, marele nostru adversar care avea forma convingere, după nu știu ce informațiuni greșite și răuvoitoare, că cei dela *Convorbiri* sunt niște analfabeți lipsiți de sentimentul patriotic, a jurat să o dovedească aceasta și să-i desliințeze.

Astfel a pus prinsoare cu un prieten al său că *Convorbirile* vor publica o poezie proastă, care pe lângă altele va conține o ironie amară la adresa *Junimii*. Intr'adevăr a trimis la redacția *Convorbirilor* o poezie intitulată «*La noi e putred mărul*» cu aluziuni la mișcarea literară de atunci, iscălită P. A. Călescu, cu alte cuvinte *Păcălescu*, și cu acrostihul *Convorbiri Literare*. Acolo, în lipsa Domnului Iacob Negruzzi din Iași și fără a se băga de samă atât la acrostih cât și la iscălitură, s'a publicat poezia în coloanele *Convorbirilor*, ba încă cu înlocuirea cuvântului *virgînă* în *fecioară*, ceea ce a agravat acrostihul prefăcându-l în *Conforbiri* în loc de *Convorbiri*. Această nenorocită îndreptare, care a schimbat pe *V* în *F* tocmai pentru a da versului o culoare mai românească neașă, a dat prilej celor dela *Contemporana*, cari ne acuzau între altele și de germanofilism, să zică că însuș hazardul a complotat în contra noastră dând pe față tendințele noastre neromânești.

A fost atunci un mare chef la redacția *Revistei Contemporane* și o adevărată consternație la *Convorbiri*; și deși colegul nostru Iacob Negruzzi, Directorul *Convorbirilor* de atunci, nu avea nici o vină personală în acest regretabil incident, totuș a fost 2½ oare cel mai nemângâiat dintre directorii revistelor din țară.

Putem să o mărturisim aceasta acum cu toată voia bună ce ne-o redă timpul care șterge totul, până și amintirea celor mai neplăcute momente din viața noastră.

Medalia însă are două fețe, și fiindcă în fond dreptatea eră în partea *Convorbirilor*, această revistă a avut satisfacțiunea să se vadă deplin răsbunată.

A văzut după scurt timp *Revista Contemporană*, apriga sa ad-versară, dându-și sufletul, pe când *Convorbirile* trăesc și astăzi, și ce e mai mult, a văzut pe însuș Hasdeu figurând cu cinste în rândurile scriitorilor dela *Convorbiri* și asistând la ședințele săptămânale ce se țineau în București la domnii Maloirescu și Negruzzi, ba încă a avut deosebita plăcere să-l vadă colaborând în coloanele ei în Octomvrie 1884, când a publicat o poezie intitulată *Zilele babei*, și în Iulie 1885, când a publicat cuvântul *Așă*, extras din *Magnum Etymologicum*, la care ocazie redacția *Convorbirilor* a inserat în josul articolului următoarea notiță:

«D-l B. P. Hasdeu ne-a comunicat acest interesant specimen din «marele dicționar etimologic român ce lucrează, specimen despre «care vorbisem în No. 1 al *Convorbirilor Literare* a. c. (1885), «și-i deschidem cu plăcere coloanele revistei noastre păstrând după «dorința autorului ortografia întocmai».

Mărul nu mai eră putred.

Este bine înțeles că revenirea lui Hasdeu la sentimente prietenești pentru gruparea dela *Convorbiri* nu-i poate fi imputată ca o slăbiciune; din contră, trebuie să o considerăm ca o dovadă despre rectitudinea judecății sale în materie literară și științifică, unde animozitățile personale n'au loc și unde discuțiunile cată să aibă adevărul la bază și să-și păstreze caracterul lor de pură obiectivitate.

De altfel Hasdeu a schimbat de mai multe ori de sentimente în privința *Convorbirilor*. Iritabil, ca ori ce fire de artist, și supus impresiunii momentului, el ușor se supără și tot așa de ușor se împacă. În fond el nu eră om păstrător de uri îndelungate.

Cu această ocazie trebuie să recunosc că dacă în sânul cercului *Convorbirilor* s'a născut acum 42 de ani un curent sănătos pentru cultivarea literelor și artelor române, acest curent s'a repercutat în toate unghiurile țerii și a deșteptat în inima tinerimii de atunci dragostea pentru munca literară, așa că *Convorbirile* s'au susținut ani de zile nu numai cu producțiunile membrilor din jurul ei, ci și cu o mulțime de alte lucrări ce-i veniau din diferitele părți locuite de Români.

Apoi rând pe rând au început a se forma și în alte orașe cercuri literare, dintre cari unele chiar fără simpatii pentru *Convorbiri*, dar totuș foarte utile, căci din ciocnirea ideilor răsăria scânteia adevărului și fiecare scriitor știindu-se supravegheat, controlat, își îngrijă mai bine lucrarea și nu se alunecă să braconeze în codrii literaturii ca în pământul nimănui.

Exemplele bune au totdeauna o înrăurire binefăcătoare.

Astfel a prins lumea a se îndulci de frumusețea poeziilor, legendelor și poveștilor noastre populare, a răsfoi cu interes cronicelo și documentele vechi colbăite de veacuri, pentru a scoate la lumină istoria neamului nostru, pe care multă lume dela noi, și încă din cea pretinsă civilizată, o cunoștea mai puțin decât pe a Franței și a Germaniei.

Limba noastră strămoșească, desgropată încă de Vasile Alecsandri ca o comoară ascunsă dela vetrele țaranilor și adusă la cinste în palatele bogătașilor, a fost încet, încet frământată, subțiată, îmbogățită, așa că acuma, putem zice, e destul de fină și de mlădioasă pentru a exprima orice nuanță a gândirii și a simțirii.

Iar din toată această fierțură a intelectualității noastre românești a ieșit o pleiadă de poeți, romaniști, dramaturgi, istorici, filologi, etc., născători de opere de valoare ce vor trăi, precum și un mare număr de reviste, poate prea mare, pentru puterea de mistuire a publicului cetitor de astăzi; dar oricum fie, ele sunt semnul îmbucurător al progresului realizat, și chiar dacă unele nu sunt tocmai temeinic înființate și nu corespund scopului, totuș din numărul cel mare selecțiunea se va face dela sine și cultura generală nu va rămâne în pagubă.

În tot cazul s'au trecut vremile acele înapoiato, pe când în toată Țara-Românească nu eră nici o revistă sau abia una singură, și aceea cu vieță șubredă și scrisă într'o limbă care astăzi nu s'ar mai putea citi.

Acest vederal progres se datorește în bună parte mișcării dela 1867, care ne-a scos din starea de stagnațiune în care lăncezisem mai bine de 15 ani.

A fost în adevăr înainte de 1867 o perioadă de amortire intelectuală care se explică prin faptul că mai toți vechii scriitori ajunseser în faza neproductivă a bătrâneții, iar alții noi n'au putut ieși la iveală din cauza neconținutelor tulburări ce au sguudit Statul nostru și au absorbit toată activitatea și puterea de muncă a poporului. Astfel abia scăpați de ocupațiunea rusească și de cea austriacă am și intrat în vâlmășagul marilor lupte pentru *Unire*, lupte memorabile, unice în istoria noastră, apoi am trecut prin două cămăcării provizorii, prin două alegeri pentru Divanul ad-hoc și prin o perioadă de șapte ani de domnie a lui *Cuza Vodă*, primul Domn ales din libera voință a poporului.

În scurta lui domnie însă spiritul public a fost mereu atras și stăpânit de marile reforme politice și sociale ce erau la ordinea zilei și cari au pus bazele României moderne.

Negreșit că în acest interval, când însuși existența țării eră în joc, când creierul poporului eră preocupat numai și numai de grija constituirii Statului român, toate talentele destoinice nu puteau să aibă răgazul și liniștea sufletească necesară pentru a se deda la îndeletnicirea recreativă a artelor și literelor.

Talentele se produc și se dezvoltă numai când sunt la adăpost de vicisitudinile zilei de mâine.

Dar la 1867, când *Unirea* eră definitiv cucerită, când steaua bună a țării ne-a ajutat să dobândim pe tron o Dinastie străină ereditară conform dorinței Divanurilor ad-hoc, când în sfârșit am căpătat încrederea că, ieșiți din frământările periculoase, suntem singuri stăpâni pe soarta noastră, atunci eră tocmai momentul psihologic ca mișcarea literară oprită în loc de mai mulți ani să ia un nou sbor.

Așa dar paralel cu renașterea politică s'a produs și renașterea literară.

Atunci, ca o necesitate a timpului, s'a înființat revista *Convorbirile*, care a devenit repede organul de manifestare a tuturor cugătărilor, simțirilor, impresiunilor îmmagazinate în acele timpuri de cumpănă.

A fost ca un fenomen de adevărată descărcare electrică, ca o ploaie roditoare ce s'a revărsat peste câmpul părăginit și de aceea revista *Convorbirile* s'a născut atunci cu o putere de viață capabilă de a o face să se strecoare prin toate greutatețile unui răstimp de 42 ani, și să ajungă acum la bătrânețe încă în bună sănătate.

Apoi ceea ce a dat *Convorbirilor* acea deosebită trăinicie, a fost nu numai împrejurările favorabile în cari s'a născut, ci și avântul scriitorilor de atunci, cari neinfluențați de nici un scop egoistic s'au devotat intereselor culturale ale neamului și prin o statornicie de muncă ce nu are exemplu, au lucrat mereu și fără preget la sporirea avutului nostru literar și științific.

Astăzi, fără lipsă de modestie, putem să ne prezentăm înaintea străinătății cu un stoc cultural considerabil, ca un popor ieșit din vârsta copilăriei și să revendicăm rangul ce ni se cuvine între popoarele civilizate.

De unde cu jumătate secol înainte, străinătatea abia dacă cunoștea situațiunea noastră geografică și etnică, dar despre starea noastră culturală nici idee nu avea, astăzi vedem cu satisfacțiune cum multe, foarte multe din scrierile autorilor noștri sunt traduse în limbile moderne cele mai răspândite, ceea ce probează evident că dacă aceste scrieri au meritat osteneala unei traduceri, au trebuit să aibă o reală valoare.

Unul dintre marii plămăditori ai limbii și descoperitori de comori istorice, ieșit la suprafață în acest proces de fermentare al intelectualității noastre, a fost fără îndoială Hasdeu care, deși nu plutiă în sfera de activitate a *Convorbirilor Literare*, dar în ogorul în care a lucrat a aruncat sămânță multă și roditoare și în ramura istoriei și a filologiei, cu deosebire s'a ridicat mai presus de toți predecesorii săi.

S'a zis însă de unii și alții că dânsul ar fi comis mai multe greșeli în lunga sa carieră de om de litere și de știință. Nu-mi permite cadrul restrâns al acestui discurs să enumăr și să discut aici diferitele chestiuni controversate ce au ocupat presa în acele timpuri.

Mi-ar trebui pentru aceasta volume întregi și o competență pe care nu o posed. Hasdeu care a lucrat în toate direcțiile și a atacat toate genurile, a avut în adevăr o viață prea mișcată, prea activă, prea plină de inovațiuni îndrăznețe, pentru ca la rândul lui să nu fi întâlnit oameni cari să-l urmărească, să-l critice și să-i găsească felurite neajunsuri în peregrinările sale istorice, filologice și literare. Într'o grădină atât de vastă, cu flori atât de multe și variate precum a fost câmpul de muncă al lui Hasdeu, nu e exclusă posibilitatea să se găsească aici, colo câte o plantă de calitate inferioară. Dar chiar de s'a găsit, cine astăzi ar putea să-i arunce piatra?

Toți fără oșebire suntem supuși greșelilor, însă nu toți avem spre compensație îndărăptul nostru o comoară intelectuală acumulată ca aceea a lui Hasdău.

Suflarea morții, perspectiva timpului au șters cu desăvârșire în ochii posterității ori ce umbră din cadrul vieții sale pământești, lăsând să se vadă numai razele luminoase ale muncii sale neântrecute, singurele cari străbat distanțele și vor străluci prin pătura vremurilor.

Hasdeu este deci și va rămâne, ori ce s'ar zice, cel mai mare istoric al generațiunii sale, căci el cel dintâiu, precum am aratat, a înțeles noua îndrumare ce trebuie să se dea istoriei care nu se cuvine să fie o simplă înșirare de fapte. ci are mai cu seamă menirea să oglindească întreaga și adevărata viață intelectuală, economică și politică a unui popor, și să arate cauzele determinante cari au produs șirul faptelor ce închiagă istoria acelu popor.

De asemenea în ramura filologiei dânsul, prin cunoștința multor limbi străine și mai ales a tuturor dialectelor slave, precum și prin operele sale limbistice săvârșite, a ocupat cât a trăit neîntrerupt și fără contestație vârful piramidei.

Prin urmare cât va exista un neam românesc, o limbă românească și o cultură românească, Hasdeu va străluci pe cerul cultural al neamului ca un luceafăr de mărimea întâia.

Dar ceea ce înalță și mai mult această interesantă figură în închipuirea noastră și ne mișcă până la înduloșare, este dragostea

nemărginită ce o închinase fiicei sale Iulia. Dela moartea ei prematură, întâmplată, precum am zis, în floarea tinereții, Hasdeu n'a mai trăit o minută fără ca gândul, simțirea, visurile și toate faptele vieții sale să nu fi fost îndreptate exclusiv spre amintirea iubitei fiice. Timpul care cu aripa sa tămăduitoare îndulcește totul, lui din contra îi atâță și mai mult dragostea aceasta prelungită dincolo de mormânt, așa încât, suggestionat așa putea zice, el o simțea pretutindeni ca o umbră binefăcătoare, ca o ființă ideală, îndumnezeită, ce-i întovărășea căpătâiul de noapte, îi îndulcea suferințele și-i exaltă bucuriile. În excitarea sa nervoasă, el o vedeă chiar aievea, îi ascultă glasul, îi urmă povețele, și astfel avea iluzia, dacă nu chiar certitudinea că ea trăește o a doua viață. Dacă în rigorismul unor materialişti neînduplecați această dragoste neobișnuită ar părea o slăbiciune, — o Doamne! ce sublimă, ce înălțitoare este totuș această slăbiciune care revarsă în mod statornic din inima îndureratului părinte o dulce poezie peste mormântul scumpei sale fiice!

Apoi dela o vreme marele Maistru al neamului, îmbătrânit, obosit, nemai având orizonuri deschise înaintea sa, s'a retras în singurătatea Carpaților, unde își zidise un castel fantastic care simbolizează toate credințele lui mistice și toată dragostea lui pentru Iulia.

Acolo, fiindu-i închise porțile viitorului, spiritul său putea în schimb să-și exploreze în liniște trecutul, o țară imensă, bogată, singura de care se mai putea bucura.

Acolo ca un geniu al pădurilor și-a trăit cele din urmă zile ce-i rezervase Dumnezeu și apoi încet, încet s'a stins, el, ultimul vlăstar al neamului său, s'a stins cum se stinge un frumos asfințit de soare, iar sufletul lui ușurat de povara pământească s'a dus să-și îmbrățișeze fiica în plaiurile nemuririi.

Cu strângere de inimă, stimați Colegi, am întreprins să vorbesc despre Hasdeu în această înaltă instituțiune de cultură. Rog deci să fiu iertat de greșelile ce voiu fi comis, căci dacă nu voiu fi fost în stare să pun în relief, cum aş fi vroit, nemuritoarea lui figură, vina este că el a fost un prea mare model pentru slabul meu penel.

Față de dânsul, de trecutul lui, de opera lui, eu, umilul său urmaș, m'am simțit intimidat, micșorat, întocmai cum s'ar simți un om în fața unui munte mare care îi dă impresia că niciodată nu-l va putea urca.

Posteritatea însă va aprecia mai bine pe Hasdeu și-l va ridica pe pedestalul de onoare ce se cuvine unei asemenea naturi privilegiate, inzestrate cu atâtea daruri de mâna lui Dumnezeu.

Eu unul când mă uit aici împrejur în această ilustră incintă, par'că nu-mi vine a crede că Hasdeu lipsește; par'că tot îmi vine să caut pe acel scaun ros de lungă sa ședere, pe maiestuosul bătrân cu chipul de prooroc, știutor de multe lucruri din lumea aevă și poate și din alte lumi, întru atâta lipsa lui ne surprinde, întru atâta geniul are darul de a semăna cu nemurirea.

Hasdeu e dintre acele fapte alese cari n'ar fi trebuit să moară, căci e păcat să se risipească în neant atâtea mari însușiri izvorite din dărnicia divină.

Dar ce zic eu? . . . . Hasdeu n'a murit și nu putea să moară. Prin însăș poarta morții el a intrat în nemurire. El e mai viu decât ori când în amintirea și în inimile noastre, deoarece astăzi figura lui inseninată, desbrăcată de haina pământescă, apare mai frumoasă privită prin prisma dreptei judecăți.

Numele lui va răsună deci pururea nu numai sub această strălucită cupolă, ci și în orice loc și în orice timp va trăi o gintă românească pe coaja pământului.

Și acum, stimați Colegi, dați-mi voie să-mi încheiu cuvântarea aducând prinosul meu de dragoste, admirațiune și respect umbrei marelui Basarabian care a lăsat în urmă-i un gol ce cu anevoie se va umplea, căci oameni ca Hasdeu nu se nasc în toate zilele.

RĂSPUNSUL D-LUI IACOB C. NEGRUZZI

LA

DISCOURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI NICOLAE GANE.

*Domnilor și stimați colegi,
Iubite coleg și vechiu amic,*

Este interesant și totodată caracteristic ca înalta instituțiune de cultură, ce se numește Academia Română, să cheme succesiv, la ocuparea aceluiaș fotoliu, doi bărbați așa de deosebiți în toate privințele, cum a fost ilustrul nostru coleg Bogdan Petricoiu-Hasdeu și cum este Nicu Gane, iubitul nostru coleg actual.

Este, în adevăr, greu de închipuit un contrast mai mare decât cel ce prezintă acești doi oameni de litere.

Modul lor de a concepe lumea și viața, felul lor de a cugeta și de a scrie, întreaga lor mentalitate, chiar și caracterul și sentimentele lor intime, sunt cele mai deosebite, chiar cele mai opuse.

Regretatul nostru confrate Hasdeu s'a încercat în toate genurile literare și s'a ilustrat ca istoric și ca filolog. El a început prin a scrie anecdote, nuvele, poezioare, un roman: Duda Mămuca și chiar câteva drame: Domnița Ruxandra, Petru Rareș. În intervale el a scris monografiile istorice, ca de ex.: Ioan Vodă cel Cumplit. După aceea, adâncindu-se tot mai mult în studiul trecutului națiunii noastre, se poate zice că el a creat Istoria critică a Românilor. Trecând în urmă la studiul filologiei, spiritul său ager a pătruns repede și cu limpezime în toate secretele acestei științe, precum dă

o strălucită dovadă începutul dicționarului «Magnum Etymologicum», ce se găsește în mâinile noastre, dar care a rămas neisprăvit. Iar spre seara vieții sale studiul fenomenelor misterioase, așa zise spirite, l-au învăluit în așa fel, că ele au absorbit aproape întreaga sa activitate intelectuală.

Negreșit că, cu o putere productivă așa de multiplă și de variată, omul înzestrat cu talentul cel mai mare nu poate reuși de o potrivă în toate genurile. De aceea și posteritatea va constata la Hasdeu o deosebire însemnată în meritul diferitelor specii de scrieri ale sale.

Hasdeu a fost bărbatul erudit, cercetătorul fin, omul de spirit ager și pătrunzător; el nu a fost omul imaginației vaste, nici al sentimentelor calde și profunde, și, spre marea pagubă a istoriografiei și filologiei române, nici al statorniciei lucrării.

Sub ce aspect cu totul altul te înfățișezi tu, iubite coleg! După exemplul scriitorilor antichității, al poezilor Renașterii italiene și al autorilor clasici francezi din secolul al XVII-lea, tu ai debutat și ai rămas statornic în acelaș gen în întreaga ta activitate literară.

Om al imaginației și al sentimentelor, fermecat de frumusețea pământului ce este al nostru și iubitor al poporului ce, într'un șir de aproape două mii de ani, s'a întemeiat și dezvoltat pe scoarța lui, opera ta s'a îndreptat spre descrierea acestei bucăți de pământ pe de o parte; a vieții, caracterului, înfățișării, obiceiurilor locuitorilor ei, pe de alta.

Nu voi uita niciodată — căci impresiunile tinereței rămân deapururea vii în memorie — ele sunt, după cum se exprimă poetul Grigore Alexandrescu :

«tovarășe a vieții și liice-a bucuriei»

nu voi uita, zic, efectul ce a făcut în Societatea literară «Junimea» din Iași, de curând înființată, și asupra mea în particular, cetera întâiei nuvele ce ai scris: «Fluerul lui Ștefan».

De mult nu se mai produsese adevărate nuvele originale în limba română și începuturile fericite făcute de Costache Negruzzi, Vasile

Alecsandri și puțin după dâșii de Alexandru Odobescu, toți iluștri membri ai Academiei noastre, aproape nu mai avușese urmași.

Timpurile erau pe atunci foarte serioașe și preocupările tuturor a se învârtiau împrejurul unor evenimente grave și politice și sociale.

Cei dintâi trei ani de domnie ai lui Vodă Cuza au fost ocupați cu întemeierea Unirii țerilor surori, Unire al cărui jubileu de jumătate de ūecol l-a ūerbat cu entuziașm întreg poporul român la începutul anului aștueia. După ce, în urma înfrângerii neșfârșitelor greutăți externe, așt act măreț se înfăptui, veni epoca organizării noastre lăuntrice care, nu de ajuns studiată și pregătită de guvernele și adunările legiuitoare ce se urmau repede unele după altele, dădu loc la o răsboire îndelungată între ideile și propunerile cele mai contradictorii.

Reforma care provocă luptele cele mai pasionate oră cea rurală, fiindcă atingeă interesele întregii populații dela cea mai avută până la cea mai săracă. Nici nu eră altfel cu puțință într'o țară, care trăește și acum încă, dar pe atunci mai mult decât în zilele noastre, trăia numai din agricultură și din creșterea vitelor.

Vodă Cuza și Ministrul său Mihail Kogălniceanu, iluștrul nostru fost coleg și președinte, nerăbdători de a înlătură greutățile neșfârșite ce întâmpinau, crezură nimerit să decreteze reforma rurală chiar prin mijlocul unei loviri de stat și să o impună cu mare energie, dar și cu pripire.

Toată lumea fu lovită în interesele sale, mai mult poate prin graba aplicării legii decât prin dispozițiile ei; și repede o parte foarte însemnată din bărbații cari, prin tradiție, erau deprinși să conducă poporul nostru, se înștrăină de Domnitor. Așă se întâmplă ca să se facă un gol în jurul celui dintâiu Voeved ales din voința liberă a națiunii, după cum așă de fericit te exprimi, iubite coleg, și așă se explică cum din pătura inteligentă a poporului nu făcu nimeni un gest pentru a opri sau măcar a descurajă mișcarea revoluționară ce aveă de scop îndepărtarea din scaunul domniei a întemeietorului Unirii și înlocuirea sa cu un Domnitor străin, după do-

rința exprimată, cu nouă ani înainte, de Adunările Naționale, numite Divanuri ad-hoc.

Din contra, între anii 1864 și 1866 mulți bărbați de seamă, chiar din prietenii intimi ai lui Vodă Cuza, între cari și Vasile Alecsandri, dulcele nostru poet, se țineau cu totul la o parte de viața publică, întristați și discurați, văzând cu părere de rău calea ce luase lucrurile în țară.

Situația la începutul anului 1866 eră gravă și putea deveni chiar amenințătoare pentru Statul român, dacă Pronia cerească nu ne-ar fi ajutat să găsim pe bărbatul vrednic ce avea să ocupe tronul vacant și să întemeieze pentru toate timpurile domnia ereditară la noi; Domnul care a reînsuflat poporului nostru increderea în sine și atât în zile de luptă, cât și în timp de pace, cu răbdare, energie, abnegație, înțelepciune și dreaptă cumpănire, a prezidat în șir de patruzeci și trei de ani destinele patriei noastre.

Dar precum în mijlocul celor mai mari furtuni și revoluțiuni ce frământă planeta noastră, sunt vietăți cari merg neatînse calea lor înainte, așa în mijlocul preocupării și îngrijorării generale, un cerc restrâns de tineri, ce nu se lăsase răpiți de șuvoiul politic, căută mulțumire și plăcere în ocupațiile senine ale literaturii și științelor. O societate literară din Iași, „Junimea“, precum o denumise veneratul nostru membru onorarar d-l Teodor Rosetti, se adună regulat odată pe săptămână pentru a ceti în comun: traduceri în proză și versuri din literaturile străine, studii de estetică, filologie, istorie, metafizică, descrieri ale naturii, povești și cântece culese din sânul poporului nostru, produceri originale din toate țerile locuite de Români și ale membrilor cercului în special. Ei discutau îndelung sistema cea mai bună pentru scrierea limbii române, chestiune asupra căreia a domnit în șirul mai multor generații și mai cu seamă pe atunci, când abia se introduse în mod oficial alfabetul latin, în urma unei circulări a regretatului Ion Ghica, ilustru membru al Academiei, o confuziune desăvârșită; criticau cu nepărținire operele vechi și nouă ce formau literatura națională, mai ales după principiile susținute și bazele așezate de ilustrul nostru con-

frate d-l T. Maiorescu și, în sfârșit, țineau regulat conferințe publice — numite prelecțiuni populare — despre subiectele cele mai diverse cu cari se ocupă spiritul omenesc.

În una din acele seri plăcute se ceti deci nuvela ta «Fluerul lui Ștefan» și toți ascultătorii au rămas încântați de poezia cuprinsă în descrierea fermecătorului colț de pământ ce se numește Brădățelul, de simplitatea sentimentală a persoanelor și de frumusețea limbii în care narațiunea eră scrisă.

Toți membrii societății, din cari câțiva sunt prezenți aicea—d-nii Maiorescu, Caragiani, Quintescu — te-au lăudat atunci și te-au îndemnat să urmezi calea începută.

Și ne-ai ascultat.

Ai avut fericirea să îmbogățești literatura română cu un șir de nuvele, povestiri, poezii lirice, manifestări ale sentimentelor celor mai nobile ale sufletului tău și cu o traducere în versuri din cea mai vestită poemă ce s'a produs la popoarele moderne.

Rând pe rând eu personal am avut mulțumirea să public în revista *Convorbiri Literare*, pe care am condus-o aproape treizeci de ani, mai toate zămislirile imaginației și talentului tău.

Am publicat nuvelele tale istorice ca «Petru Rareș», «Stejarul din Borzești», fantastica povestire «Domnița Ruxandra»; nuvele tragice ca «Șanta» și «Piatra lui Osman», în care se găsește o măiestrită descriere a Bistriței și călătoriei pe plute dela Dorna la Piatra; ai trimis *Convorbirilor Literare* istorisiri vesele și pline de *humour*, precum: «Două Nebunii», «Vânătoarea» și în deobște toate descrierile plăcerilor și petrecerilor tale vânătoarești; ai compus povestiri stranii ca imaginație, cum sunt «Sf. Andrei» și «În Vacanțe» și în sfârșit altele pline de o gingașă duiosie, precum «Duduca Bălașa», «Aliuță» și «Andrei Florea Curcanul». Această din urmă nuvelă avu cu drept cuvânt un mare răsunset în publicul nostru, căci, afară de frumusețea limbii în care e scrisă, ea a fost cea dintâi bucată literară în proză ce-și luase ca subiect scene din recentul războiu al Independenței și caracterizarea ostașului, în special a dorobanțului român. Exemplul tău avu mulți urmași, printre cari, răsărind dintr'un număr nesfârșit de

nealeși și nechemați, câțiva scriitori distinși, ca stimatul nostru coleg d-l Duiliu Zumbirescu, regretatul nostru confrate Dimitrie Ollănescu și cunoscutul nuvelist premiat de Academie, d-l Mihail Sadoveanu.

Pe lângă mai multe volume de proză, ai scris un șir de versuri, cari vor plăcea totdeauna. Departe de tine tânguirile multor poeți, cari își cântă suferințele sufletești din cauza neîmplinirii dorințelor lor nemărginite, relei alcătuirii a lumii și societății, nestatorniciei sentimentelor umane sau absolutei noastre neputințe de a pătrunde în misterul existenței. Tu nu calci pe această cale bătută, ci, vorbind mai mult de mulțumirile decât de durerile și neajunsurile vieții, privești cu inimă împăcată la ceace ne pregătește implacabila soartă. Ca și Horațiu, care ne recomandă să păstrăm în totdeauna un cuget demn și egal — *aequam mentem*, — tu te uiți cu liniște la sosirea inexorabilă a sfârșitului, care turbură sau înspăimântă pe atâți muritori. Într'o poezie ce-mi adresezi cu ocaziunea zilei tale de naștere, se manifestă toată seninătatea cugetului tău față de trecerea nemiloasă a anilor și venirea bătrâneții :

Vin, amice din pruncie,
Să ciocnim două pahare.
Voiu să trec cu voie bună
În a iernelor hotare.

Și cu voie bună ai făcut acest pas, căci ți-ai păstrat productivitatea literară, pe care mulți dintre noi nu o mai au. Chiar în timpurile din urmă ai mai scris câteva volume de proză: «Spice», «Pagini răslețe», «Zile trăite», și altele, demne în totul de operele tinereții tale.

De mult ar fi fost indicat să intri ca membru activ în mijlocul nostru, și totuși a fost o întârziere, precum s'a întâmplat și în alte corpuri învățate din țerile cele mai înaintate în cultură și civilizație. Și dacă îmi este iertat să compar lucruri mici cu cele mari: Si licet parva componere magnis, chiar în Academia cea mai celebră, cea franceză, care de aproape trei secole aruncă în depărtările cele mai mari o lumină și o strălucire așa de vie, s'au

primit adesea abia foarte târziu scriitorii cei mai talentați, ba autorul dramatic francez cel mai mare, al cărui geniu incomparabil a mărit mai mult ca oricare altul gloria literară a patriei sale, nu a fost niciodată ales membru al Academiei franceze.

Pentru aceea epigonii, membrii urmași din strălucitul corp i-au așezat bustul în sala ședințelor și i-au făcut vestita inscripție:

Rien ne manque à sa gloire, il manqua à la nôtre.

Noi însă, fie din cauza numărului mai restrâns al bărbaților culți, fie că, născuți într'un secol de egalitate, am știut să netezim colțurile ascuțite ce despărțiau aiurea sau despart încă deosebitele pături sociale, am știut totdeauna să facem dreptate până la urmă și să chemăm în mijlocul nostru pe toți bărbații de merit și de talent ce s'au distins pe tărâmul literelor sau științelor.

Fii dar bine venit între noi, iubite coleg și amic, și primește urările ce-ți facem ca în bătrânețea verde de care te bucuri să adaogi încă multe verigi la lanțul scrierilor tale, spre îmbogățirea literaturii naționale și bucuria tuturor membrilor din Academia Română.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXIII.

POPORANISMUL IN LITERATURĂ

DISCURS ROSTIT LA 16 (29) MAIU 1909

DE

DUILIU ZAMFIRESCU

CU RĂSPUNS DE

TITU MAIORESCU

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S^{NO}R ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1909.

24.472

*Domnule Președinte,
Domnilor Membri,*

Pentru a mă conforma tradiției, ar urma să vorbesc despre colegul pe care-l înlocuiesc. Se întâmplă însă că acest coleg, dispărut dintre noi, era prietenul meu cel mai bun. Memoria lui îmi este, ca om, atât de scumpă, încât mă tem, ca academician, că nu voi putea rămâne destul de cumpătat în cercetarea meritelor sale. În adevăr, pentru noțiunea abstractă a individualității omenești, care stă oarecum în specia eternității, moartea este o catastrofă. S'a dus și nu se mai întoarce! E strigătul disperat al vieții; e conștiința care se revoltă, de atâta frumusețe, împletită cu atâta zădărnici!

Afară de asta, omul dispărut dintre noi era înzestrat cu așa de mari calități intelectuale, încât ar fi putut să joace un rol însemnat în Stat, dacă aptitudinile sale ar fi fost puse la probă. Ele însă nu au fost.

Așa că, dacă ar trebui să vorbesc despre Ollănescu, nu m'aș putea împiedica de a face critica severă a acelor timpuri, în cari, mai cu seamă, platitudinea și sectarismul duceau departe.....

Cum însă lucrurile trecute nu se mai pot îndrepta, și cum, și din cele viitoare, nu se poate îndrepta nimic cu umărul, trebuie așteptat ca viața noastră românească să evolueze normal, iar salutarile, în judecată și în fapte, să înceteze. Atunci se va vedea mai limpede locul fiecăruia.

Mă veți ierta, deci, dacă nu voi intra în lămuriri asupra vieții și lucrărilor amicului meu, ci voi încerca să desgărdinez, din noianul de împrejurări, o latură a timpului în care a trăit Ollănescu: *poporanismul în literatură.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

POPORANISMUL IN LITERATURĂ

PARTEA INTĂIA

I.

În prefața baladelor din 1852, Alecsandri zice: «Românul e născut poet!»

Această zicătoare sentențioasă a fost mângâierea multor mediocrități, și nu s'ar cuveni să ne oprim la dânsa, dacă n'ar constitui afirmarea solemnă a unei inexactități.

Românul, ca popor, nu e nici mai mult nici mai puțin poet decât alt popor. Materialul său folkloristic este interesant; el poate fi considerat chiar ca produs estetic, dar de îndată ce se ridică la această onoare, încetează de a fi anonim și deci nu mai are caracterul unei dovezi stăruitoare a sufletului mulțimii.

De altminteri, chiar literatura scrisă nu dovedește mare lucru, despre firea unui popor. Cine poate spune, bunăoară, dacă Ossian a existat; dacă, existând, a cântat pe Caledoni în Fingal al său; dacă acești eroi s'au confundat, cu timpul, în masa poporului englez de astăzi, practic și înțelept; cum de au răsărit, din sânul acestei națiuni practice, idealistii cei mai mari ai omenirii, Shelley, poetul, care, în Epipsychidion, încearcă să realizeze o idee platoniciană... Contradicții și nedomirire.

Țara noastră este însă o țară blagoslovită, în care majoritatea oamenilor nu stă mult la îndoială, iar criticii se reproduc prin fizi-paritate. Ce atâtea probleme și atâtea trudă! Românul este născut poet. Atâtea lucru știe fiește cine. Deci, trăească poporanismul!

Cu toate astea, dacă Românul ar avea dreptul să nu fie ceva, el ar putea să nu fie poet. Ceeace nu l-ar împiedică de a fi om

de omenie și de a avea calități etice, cari, din punct de vedere al rasei, au o valoare cu mult superioară nestatorniciei iritabile a poezilor.

Fiecare din noi aduce în lume o problemă sufletească, pornită de departe, din cauzalitatea cea dintâi, care problemă are să se desfășure într'o întindere determinată de timp. În 40 sau 50 de ani, un om trebuie să spună de unde vine și cine este. El spune de unde vine, prin însușirile lui personale, și spune cine este, prin modul cum reactivează față cu firea înconjurătoare. Un om vede sau aude într'un fel; organele lui sensoriale se excită mai cu înlesnire decât ale altora. Aceasta este însușirea lui de cauzalitate și spune de unde vine omul. La toți oamenii, însă, senzațiunile se prefac în reprezentațiuni, cele ale auzului în general deșteaptă timpul, cele ale văzului, spațiul. *Cum* se prefac aceste senzații în reprezentațiuni și *cum* legătura reprezentațiunilor în timp și în spațiu dă naștere la cele dintâi sentimente estetice, aceasta spune ce este omul. Reactivarea lui față cu firea înconjurătoare nu atârână numai de însușirile lui de cauzalitate, ci mai cu seamă de puterea iradiantă a lumii din afară.

Așa dar, dacă pentru fiecare individ este important a se ști de unde se coboară o conștiință și cum se formează ea, — cu atât mai vărtos pentru un popor.

Cu cât trece timpul și metoada critică a istoriei intră mai adânc în cercetarea originilor poporului român, cu atât răsare mai limpede latinitatea sa.

Această latinitate nu se dovedește numai cu mărturia elocventă a monumentelor, a pietrelor, a drumurilor și a limbii, ci se dovedește minunat cu ceea ce este viu și mlădios, cu firea și însușirile poporului nostru.

Dovezile scrise sunt nenumărate. Pentru cine a trăit ani îndelungați la picioarele coloanei lui Traian și a privit, mut de admirație, arcul de triumf dela Benevent, — răsare o lumină mare din negura veacurilor: lupta dintre cele două neamuri, ce au alcătuit poporul român de astăzi. Pentru ca un împărat ca Traian să se

ridice de mai multe ori din augusta liniște a Palatinului, să se pună în fruntea legioanelor, să treacă Adriatica, să iea în curmeziș Illyricul, Panonia, Moesia, spre a ajunge la Dunăre,—a trebuit să se simtă Imperiul în pericol. Iar după ce Imperiul roman a biruit, grija biruitorilor n'a putut fi alta decât de a împlânta în pământul Daciei, pentru totdeauna, drapelele romane. Fiindcă ar fi o copilărie a crede că Romanii făceau războiul numai pentru plăcerea de a se bate. Popor fundamental politic, deci logic, Romanii se băteau pentru a stăpâni lumea, și numai ceeace eră neapărat trebuitor acestei stăpâniri, devenia o necesitate războinică.

Cucerirea Daciei și mănținerea cu orice preț a acestei provincii, eră o trebuință absolută a politicii romane. Dacia formă ceeace se numește astăzi *une tête de ligne*, prin urmare trebuia să fie întărită cu toate mijloacele de apărare cunoscute pe atunci de arta militară, ca drumuri strategice, poduri, castre, și, mai presus de toate, *coloni*, cari, pe de o parte, luau țara cucerită în stăpânire reală, iar, pe de alta, serviau legioanelor recruții trebuitori. De unde erau acești *coloni*? Se afirmă că ei veniau din toate părțile Imperiului, dar mai cu seamă din provinciile ilirice, cari, fiind învecinate cu Dacia, dau cu înlesnire contingentul trebuitor, trecându-l peste fluviu. Noi credem că asemănarea cea mare ce există și astăzi între poporul roman din Roma și poporul român din Oltenia, din Banat și din Transilvania, precum și anumite obiceiuri și cuvinte dialectal romane (il romanesco) se datorește faptului că mulți dintre colonii Daci proveniau din urbea Romei sau din suburbii și provincii înconjurătoare. În toate cazurile, legionarii și colonii ce au rămas în Dacia trebuiau să fi alcătuit trupe de elită, (este cunoscută faimoasa legiune a XIII-a Gemina), căci nu se poate admite ca Impăratul să fi lăsat pe mâna unor mercenari, adunați de pretutindeni, țara cucerită cu alătea jertfe. Se știe cu câtă grije de amănunte se ocupă Impăratul Traian de administrarea provinciilor. Corespondența sa cu Pliniu cel tânăr este o admirabilă dovadă, iar diploma ce trimite lui Publius Accius Aquila, centurion din a șasea cohortă călăreață, ne luminează deplin.

La noi, el așeză, peste tot pe unde socotia că este o poziție strategică, lagăre întărite, în cari cohorțele, centuriile și manipulele se confundau, cu timpul, cu veteranii, alcătuind, împrejurul fortificațiilor, târguri, de unde apoi se întindeau la câmp, Latinul fiind plugar înăscut.

Nu este deci o simplă întâmplare, dacă, după invaziunile barbarilor în Peninsula balcanică, parte din poporul latinizat al acestor provincii s'a îndreptat către munții Carpați. Această reintegrare nu s'ar putea explica, dacă n'ar fi trăit acolo un popor voinic, care, după ce absorbise pe Slavinii primelor năvăliri, formă acum trunchiul daco-român, capabil de a se apăra singur.

Ceilalți locuitori latini ai Peninsulei balcanice au apucat alte drumuri. Unii au rămas unde se aflau, alcătuind Macedonia; alții au luat-o spre miază-noapte, ajungând până prin Istria, ba chiar până în Moravia și Silesia, unde s'au pierdut aproape complet.

Dovada supremă a latinității noastre neîntreruptă este însăși ființarea noastră de astăzi, căci, mai cu seamă în propagarea raselor, natura nu face salturi.

Iată prin urmare, în liniamente mari, de unde venim noi, ca popor, și unde se cuvine să căutăm cauzalitatea noastră sufletească.

II.

Să vedem acum cine suntem.

Documente scrise despre noi înșine nu avem, decât de pe la începutul veacului al XV-lea. Până aci, rar câte o mențiune topică de prin acte latine sau slavone, care dovedește existența unui popor de baștină, cu graiu românesc.

Cu toate astea, poporul nostru a trăit și înainte. Cum a trăit el? Până la năvălirea Bulgarilor, probabil în grupuri împrăștiate pe toată întinderea munților, alcătuind mici căpităanii de sine stătătoare; după organizarea Bulgarilor, au intrat cu aceștia în unire politică. Pe vremea lui Bela, regele Ungurilor, Daco-Românii nu erau strânși într'un singur mănuchiș și nici țara lor cunoscută sub un singur

nume, ci erau împărțiți în mici cnezate, chemate *țara Severinului* (terra de Zeurino) sau țara până la Olt ; terra Cumania sau terra Litua (țara de dincoace de Olt). Numai mai târziu, numele de Transalpina indică țara românească din sud-vestul României de astăzi.

Dar toate acestea sunt numai niște indicațiuni rătăcite prin documente străine. În realitate nu știm nimic despre strămoșii noștri din veacul de mijloc și numai prin inducțiune putem să afirmăm că au fost un admirabil popor.

Dacă socotim că dela năvălirea Bulgarilor (679) și dela venirea Ungurilor (894), poporul daco-român a fost cu desăvârșire lăsat în afară de orice atingere cu rostul lumii latine ; dacă ținem seamă de faptul că studiile bizantine, foarte la modă astăzi, vorbesc de tot felul de popoare din Peninsula balcanică, fără măcar să pomenescă de Daco-Români ; dacă luăm pe strămoșii noștri în părăsirea completă în care au viețuit mai bine de o mie de ani, spre a răsări la libertate cu minunatele însușiri ale poporului nostru de astăzi, trebuie să recunoaștem că latinitatea este o virtute, pe care o au numai unele plante superioare, de a-și păstra, în sămbure, puterea germinativă a speciei.

Poporul daco-român, rupt din trunchiul latin, a început în Carpați o viață nouă. Copilăria fiecărui popor este lipsită de evenimente însemnate și mai cu seamă de mijloacele de a le transmite urmașilor.

Cum au trăit ciobanii noștri pe corhane ; cum s'au înmulțit ei, în austeră și greaua viață a munților ; când s'au creștinizat ; cum erau administrați, nimic nu știm din toate acestea.

Două mari însușiri sufletești par a fi caracterizat pe strămoșii noștri, în toată întinderea timpului : pe de o parte conservatismul cel mai ireductibil, iar pe de alta un sens de orientare extraordinar, ambele virtuți fundamentale latine. Pentru ca să se poată strecură în timp, neatinși, ei au trebuit să se lupte cu sălbăteciile năvălitori, Slavinii, Ostrogoșii, Bulgarii, Ungurii ; apoi mai târziu cu Tătarii, cu Polonii, cu Turcii ; apoi iarăș cu Ungurii ; apoi cu *elementele* și în fine cu ei înșiși. Erau vremuri când câmpiile rămăneau pustii,

când elementul autohton pare răpus de restriște, și, totuși, el renaște din focul sacru al sufletului său, mai oțelit ca ori când.

Când te cobori astăzi la Bălțătești, și dai de amfiteatrul colinelor ce par a apăra micul orașel Neamțu, deasupra căruia se ridică ruinele castelului lui Ștefan cel Mare, ai impresia evidentă a strategiei Domnitorului moldovan. În tot județul Neamțu adie un suflu de eroism, iar plăeșii ce umblă după nevoile vieții de toate zilele, par neadevărați: statura lor înaltă, alunecând pe văile netede, le dă un aer de figuri legendare. Să fie legionarii romani? Ori taraboștii daci? Ori sulțarii dela Rovine?

Cum s'au păstrat oamenii aceștia? Și cum s'au păstrat ciobanii din Transilvania, trecând prin toate nevoile, prin toate împilările, prin veacuri de restriște, și biruind pururea?! Dela Mihaiu Vițeazul și Ștefan cel Mare, la Horia, la Tudor Vladimirescu și la Avram Iancu; dela aceștia la Valter Mărăcineanu și la Șonțu. Năvălitorii s'au dus și alți năvători au venit; soarele a răsărit și a apus de mii și mii de ori; pădurile au îmbătrânit și s'au desrădăcinat; apele și-au schimbat cursul; șoimii au pierit, zimbrii s'au stins, iar în pământul Daciei, neclintit a rămas numai legionarul roman!

Dacă lăsăm la o parte negura veacului de mijloc și ne oprim un moment la timpurile moderne, găsim pe Români în cea mai grea luptă politică, în ziua în care s'au gândit să-și alcătuească un Stat. Care este poporul care a trecut prin truda sufletească a Românilor, dela *Divanul ad-hoc* până la recunoașterea independenței? Generațiile tinere de astăzi nici nu hănuiesc câtă cheltueală de patriotism și mai cu seamă de sens de orientare a trebuit să facă bărbații noștri politici, ca să asigure Patriei lor un loc onorat în lume!... Prinși între împărățiile cele mai strașnice din Europa, absolutiste și militare, cari voiau să ne încorporeze fiecare la rândul său, bărbații noștri politici au avut totul de creat, o istorie a trecutului, o pază a momentului, și o constituție a viitorului. Amicii noștri de peste Dunăre, când își făuresc astăzi independența, nici nu-și inchipuesc prin ce greutate au trecut Principatele române la 1859!

Cărei împrejurări se datorește această fenomenală putere a unei rase? Conservatismului și sensului ei de orientare.

Pe metopele interioare ale arcului de triumf al lui Constantin, ridicate din Forul lui Traian, se văd Dacii duși în robie. Imbrăcămintea lor de atunci este întocmai îmbrăcămintea muntenilor noștri de astăzi. Dovadă de adâncă satoronicie a rasei.

Poporul roman a fost un popor conservator și esențialmente politic. Tot așa este și poporul român.

Iată ce suntem.

III.

Și atunci de unde slăbănoaga credință că «Românul e născut poet»?

Se știe că Latinii erau de toate, numai poeți și artiștii nu erau.

Alecsandri este cel dintâiu Român cult, după Russo, care și-a plecat urechia către murmurul poporului. El a auzit și a înțeles că este acolo o muzică naivă și sentimentală, a doinelor, ce se cuvine să fie notată; că este o muzică eroică, a baladelor, ce se cuvine și mai mult să fie scrisă. Vieța pastorală este răsunetul naturii, ca și vieța haiducească. Strâns unite, ele oglindesc contemplativitatea și forța, cari alcătuiesc caracterul specific al tipului baladelor: «voinicul».

Dar Alecsandri a fost un rău culegător de poezii populare și mai cu seamă s'a înșelat fundamental, când a crezut că poate introduce unele dulcegării sentimentale în vieța versificată a poporului nostru. Și cât de mult s'au înșelat, după dânsul, scriitorii în proză, nuvelești și romancierii, cari au creat tipuri de țărani și țărance ce n'au existat niciodată!

Să luăm balada cea mai frumoasă din colecția lui Alecsandri, *Miorița*.

Iat-o:

Pe-un picior de plaiu,
Pe-o gură de raiu,
Iată vin în cale,

Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.

Unu-i Moldovan,
 Unu-i Ungurean.
 Și unu-i Vrancean.
 Iar cel Ungurean
 Și cu cel Vrancean,
 Mări, se vorbiră,
 Ei se sfătuiră,
 Pe l'apus de soare
 Ca să mi-l omoare
 Pe cel Moldovan,
 Că-i mai ortoman,
 Și are oi mai multe,
 Măndre și cornute,
 Și cai învățați
 Și câini mai bărbați !...
 Dar cea Mioriță
 Cu lâna plăviță
 De trei zile încoace
 Gura nu-i mai tace,
 Iarba nu-i mai place.
 — Mioriță lae,
 Lae, bucălae,
 De trei zile încoace
 Gura nu-ți mai tace !
 Ori iarba nu-ți place,
 Ori ești bolnăvioară,
 Drăguță Mioară ?
 — Drăguțele bace !
 Dă-ți oile încoace
 La negru zăvoi,
 Că-i iarba de noi
 Și umbra de voi.
 Stăpâne, stăpâne,
 Îți chiamă și-un câine,
 Cel mai bărbătesc
 Și cel mai frățesc,
 Că l'apus de soare
 Vreau să mi te-omoare
 Baciul Ungurean
 Și cu cel Vrancean !

— Oiță Bărsană,
 De ești năzdrăvană
 Și de a fi să mor
 În câmp de mohor,
 Să spui lui Vrancean
 Și lui Ungurean,
 Ca să mă îngroape
 Aice pe-aproape
 În strunga de oi,
 Să fiu tot cu voi ;
 În dosul stâniei,
 Să-mi aud câinii.
 Aste să le spui,
 Iar la cap să-mi pui
 Flueraș de fag,
 Mult zice cu drag !
 Flueraș de os,
 Mult zice duios !
 Flueraș de soc,
 Mult zice cu foc !.
 Vântul când o bate,
 Prin ele-o răsbate
 Ș'ouile s'or strânge,
 Pe mine m'or plânge
 Cu lacrimi de sânge !
 Iar tu de omor
 Să nu le spui lor.
 Să le spui curat,
 Că m'am însurat
 Cu-o mândră Crăiasă,
 A lumii mireasă ;
 Că la nunta mea
 A căzut o stea ;
 Soarele și luna
 Mi-au ținut cununa.
 Brazi și paltinași
 I-am avut nuntași,
 Preoți, munții mari,
 Pasări, lăutari,
 Păsărele mii,

Și stele făclii!
Iar dacă-i zări,
Dacă-i întâlni
Măicuță bătrână
Cu brăul de lână,
Din ochi lăcrămând,
Pe câmpi alergând,
De toți întrebând
Și la toți zicând:
Cine-au cunoscut
Cine mi-au văzut
Mândru ciobănel
Tras printr'un inel?
Fețișoara lui
Spuma laptelui;
Mustăcioara lui
Spicul grăului;
Perișorul lui
Pana corbului;

Ochișorii lui
Mura câmpului!...
Tu, mioara mea,
Să te'nduri de ea
Și-i spune curat
Că m'am însurat
Cu-o fată de Craiu
Pe-o gură de raiu.
Iar la acea măicuță
Să nu-i spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea,
Că am avut nuntași
Brazi și păltași,
Preoți, munții mari,
Păsări lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii.

Alecsandri ne spune că a cules-o din gura baciului Udrea, pe Ceahlău. Nu ne este permis să ne indoim de afirmația poetului nostru național, și deci admitem existența acestui Udrea, care spune că auzise pe *bunul* său recitând balade, în cari se vorbea despre un Impărat Aurelian. Cam extraordinar!

Prin nimic nu se dovedește că Udrea eră autorul Mioriței,—deși este știut că toate poeziile populare de oarecare consistență nu sunt opera mulțimii anonime, ci a unor anumiți indivizi, poeți de curte boierească sau cântăreți pribegi, *Menestrel*, *Trubadur*, *Lăutar*, cari, firește, personifică timpul și aspirațiile mulțimii, după temperamentele lor.

A doua replică a *Mioriței*, mai completă, dar plină de umpluturi nesăbuite, ne-o dă un domn G. Cătană în «Luceafărul» din 15 Iulie 1905. Iată-o, în toată lungă sa desfășurare:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,

Iată vin în cale
Și cobor în vale,

Trei turme din munți,
 Din munții cărunți.
 Și trei zile'n rând
 Tot scobor sbierând
 După frunza deasă,
 Iarbă de mătase,
 Doină drăgăstoasă.
 Iar cei ciobănași
 Rumeniori și grași,
 Unu-i Moldovean,
 Unu-i Ungurean
 Și unu-i Vrancean.
 Le tot mână'n șir:
 Băr oiță, băr!
 Tinerei de ani,
 Nime nu-mi mână,
 Nime nu-mi d'aveă
 Turmă mai frumoasă
 Și mai numeroasă,
 Grasă și lăptoasă,
 Albă și lănoasă,
 Ca cioban mocan,
 Baciul Moldovean.
 Iar cel Ungurean
 Și cu cel Vrancean,
 Mare hoțoman,
 Mări se gândiră
 Și se sfătuiră,
 Cum să-l împresoare
 Și să mi-l omoare
 Pre cel Moldovean,
 Că-i mai ortoman,
 Și-are oi mai multe,
 Multe și cornute,
 Grase și lăptoase
 Albe și lănoase,
 Și cai învățați
 Și câini mai bărbăți.
 Iar cea Mioriță,
 Cu lână plăviță,

Mioriță lae,
 Lae, bucălae,
 De trei zile 'ncoace
 Gura nu-i mai tace,
 Nici nu se alină,
 Nici n'are hodină,
 Tot cobește-a rău,
 Lângă baciul său.
 — Mioriță lae,
 Lae, bucălae,
 De trei zile 'ncoace
 Gura nu-ți mai tace.
 Ori iarba nu-ți place,
 Ori ești bolnăvioară,
 Mioriță-mioară?
 — Drăguțele bace,
 Iarba mie-mi place,
 Și nu-i bolnăvioară
 Draga ta mioară.
 Dară eu n'am stare,
 Nice alinare,
 Și gura nu-mi tace,
 Că semn mi se face,
 Că baciul Vrancean,
 Cu cel Ungurean,
 Mare hoțoman,
 Vreau să te 'mpresoare
 Și să te omoare,
 Oi când aromesc,
 Câni când ațipesc.
 Stăpâne, stăpâne,
 Chiamă lângă tine,
 Chiamă și un câine,
 Cel mai voinicos,
 Cel mai bărbătos,
 Și pune la sân
 Hânghierul păgân.
 Și pune la cap,
 Măciucă de fag!
 Baciul Moldovean,

Mândru și viclean,
 Turmele-și rotește,
 Iute se pornește,
 Spre negrul zăvoi,
 Mult plăcut la oi.
 Și pe lângă sine
 Iși chiamă și-un câine
 Dintre câinii săi,
 Tari ca niște lei,
 Cel mai voinicos,
 Cel mai bărbătos,
 Cățaluș de stână,
 Crescut de-a sa mână.
 Și-apoi îl netezește
 Și așa-i grăește :
 — Cățeluș, cățel,
 Cățel voinicel,
 Ce 'n timp de nevoi
 Prin furtuni și ploii
 Turmele-mi păzești,
 Stâna mi-o ferești
 De lupi și de furi
 Ce ies din păduri,
 Ca să-mi fure cașii
 Și mieluții grașii,
 Pe când înflorește,
 Pe când înverzește
 Frunza codrilor,
 Iarba câmpilor.
 Azi ori niciodată,
 Azi îți mai arată
 Bărbăția ta
 Pentru vieța mea.
 Că hăciul Vrincean,
 Cu cel Ungurean
 Vor să mă 'mpresoare
 Și să mă omoare,
 Oi când aromesc,
 Câni când ațipesc !
 — Baciule stăpâne,

Căpitan de stâne,
 Ce m'ai făcut mare,
 M'ai făcut mai tare
 Intre câinii tăi,
 Frățiorii mei,
 Ca să-ți păzesc turma,
 Să-ți adurmesc urma
 De lupi și de furi
 Ce ies din păduri,
 Ca să-ți fure cașii
 Și mieluții grașii,
 Pe când înverzește,
 Pe când înflorește
 Frunza codrilor,
 Iarba câmpilor,
 Azi ori niciodată,
 Puterea mea toată,
 Mi-o voiu arată,
 Pentru vieța ta!
 Iată, mări, iată,
 Se ivesc îndată
 Baciul Ungurean
 Și cu cel Vrincean,
 Cu măciuci de spini,
 Cu-o ceată de câni,
 Ca să-l împresoare
 Și să mi-l omoare
 Pre cel Moldovan,
 Că-i mai ortoman
 Și-are oi mai multe,
 Multe și cornute,
 Grase și lăptoase,
 Albe și lănoase,
 Și cai învățați
 Și câini mai bărbați.
 Iară cel dulău,
 Cățal tare rău,
 Cățaluș d'un an
 Al lui Moldovan,
 Cătră câini s'avântă

Și mi ți-i frământă
 Și mi ți-i coboară
 Și mi ți-i omoară.
 La stăpân sosește,
 Urlă și schincește,
 Contra lui Vrâncean
 Și-alui Ungurean,
 Ce veniau călări,
 Pe cai de neferi,
 Pe cai muntenești,
 Pe cai mocănești,
 Vărtoși în făptură
 Și groși la statură.
 Groaznic hăluind,
 Groaznic suerând,
 Și vărsând din gură
 Patimă și ură.
 Cățalandrul sare,
 Latră cu turbare,
 Căii forăesc,
 Sar și se zmâncesc,
 Iar cel Ungurean
 Hătru și iclean,
 Spre oblânc se pleacă,
 Bagă mâna-n teacă
 Și trage-un pistol,
 Umplut cu omor ;
 Trage și țintește,
 Cățelul lovește.
 Cățalandrul plânge
 Și se scaldă'n sânge,
 Cade cu iuțeală
 Și nu se mai scoală.
 Ei se avântează
 Și înaintează,
 La cioban sosesc
 Și așa-i grăesc :
 — Cioban, ciobănele,
 Feciorel de lele,
 Ce ai oi mai multe,

Multe și cornute,
 Iți alegi și-ți lași
 Câmpii cei mai grași.
 Și prin ale tale
 Igrele din vale,
 Calci dumbervile
 Și paști ierbile,
 Și cu câinii tăi,
 Tari ca niște lei,
 Ne-ai omorît câinii
 Vingătorii stâniei.
 Haid cu noi spre codru,
 Suflețel de lotru,
 Vieța să ți-o frângem,
 Zilele să-ți stângem,
 Groapa să-ți săpăm,
 Să te astupăm,
 Să te punem bine,
 Să scăpăm de tine.
 — Frățiori de stână,
 Ce vă sunt de vină ?
 Dacă-s mai bogat,
 Dumnezeu mi-a dat,
 Căci eu toată toamna,
 Căci eu toată iarna
 Noaptea n'am dormit,
 Nici n'am odihnit ;
 Ci-am grijit de oi,
 N'am făcut ca voi,
 Ci mi le-am nutrit,
 Și mi le-am păzit
 De ocniță grele,
 De mânila rele
 Și de'ngălbînire
 Și de'nbolnăvire.
 Iară'n primăvară,
 Grijam de cu sară
 Pentru mielușei,
 Când sunt mititei,
 Să-i aplec când vor

La mamele lor.
 Și-am făcut prin dare
 Fapte de'ndurare,
 Căci din cei țăntăi,
 Dintre cași din stâni,
 Jertfă i-am adus
 Tatălui de sus,
 La casa cea sfântă,
 Unde popii cântă.
 Iar a doua oară,
 Din cașii de vară,
 Din cei mai frumoși
 În ziua de moși,
 I-am dat de pomană
 La lumea sărmană.
 Deci spuneți-mi drept,
 Cu mâna pe piept,
 Spuneți-mi curat
 Ce sunt vinovat ?
 Însă de voiți,
 Dacă socotiți,
 Cum că lângă mine
 Nu vă merge bine,
 Eu m'oiu depărtă
 Și vă voiu lăsa :
 Câmpiile late,
 Apele curate,
 Văile 'nverzite
 Culmile 'nflorite
 Și dumbrăvile,
 Cu izvoarele,
 Singuri ca să fiți,
 Să vă'nbogățiți !
 — Moldovane bace,
 Ce zici nu ne place,
 Hai cu noi la codru,
 Suflețel de lotru,
 Vieța să ți-o frângem,
 Zilele să-ți stângem,
 Groapă să-ți săpăm

Duiliu Zamfirescu, Discurs.

Să te astupăm.
 Și dacă voești,
 Să te 'mpotrivești,
 Atunci cot la cot
 Te legăm de tot ;
 Iară turma ta
 Ne va rămâneă,
 Ca s'o împărțim
 Și s'o moștenim !
 Iar cel Moldovan,
 Baciul mai otroman,
 Făcù de trei ori
 Cruce către zori,
 Și din teacă scoate
 Cu prășele late,
 Un hânghier tăios,
 Cu mânuchi de os.
 Și cu-aceasta 'n mână
 De trei ori se'nchină
 Și-apoi le vorbește
 Pe moldoveneste :
 — Alelei mocani,
 Neam de hoțomani,
 Ce veniți ca frați
 Vieța să-mi luați.
 Haide să luptăm
 Și să ne vedem,
 Care o să 'nvingă,
 De cine o să plângă
 Undele din apă,
 Umbrele din groapă ;
 Veniți mai aproape,
 De vreți să s'adape,
 Cu sânge din voi
 Vulturi și coroi.

Dar cel Ungurean,
 Baciul mai ortoman,
 Spre oblânc se pleacă,
 Bagă mâna'n teacă,
 Două flinte scoate,

Cu plumbi încărcate.
 Flinte ruginite,
 Cu sânge stropite.
 Trage și țintește,
 Și mi-l nimereste,
 Și mai trage odată,
 Și-l lovește'n coastă.
 Baciul mi se'ncege,
 Rana de și-o strânge,
 Cu brâu se'nvelește
 Sângele oprește,
 Spre Ungurenaș.
 Face câțiva pași
 Și mi țil țintește
 Și mi țil lovește.
 Il lovește drept
 Cu hânghieru'n piept.
 Iar el de pe cal,
 Cade și naval
 In sânge se'nneacă;
 Puterile-i seacă,
 Sufletu-i înceată,
 Vieța i se găta.
 Moldovanul dară
 Cruce-și face iară
 Și cu bărbăție
 Și cu vitejie
 Zice lui Vrâncean,
 Neam de hoțoman:
 — Stăi, Vrâncean copile,
 Să te stâng de zile,
 Eu mi te-oi direge,
 Neam fără de lege.
 Ca să 'nveti odată
 Cu țara ta toată,
 Ce poate-un cioban,
 Cioban Moldovan!
 Vrânceanu se încearcă,
 Pistolul și descarcă,
 Trage mișelește,

Dar nu nimereste.
 Atunci Moldovanul,
Mândrul și icleanul,
Buciumul iea 'n mână
Și strigă să vină
Câinii dela stână.
 Câinii auzind,
 Glasul cunoscând,
 Pe câmpia largă
 Răpede aleargă,
 Ca pasărea 'n sbor
 Către baciul lor.
 Și cum mi-și sosesc
 Și cum mi-și zăresc
 Pe baciul Vrâncean,
 Neam de hoțoman,
 Dau pe el năval
 Și-l trag de pe cal,
 Sar pe el, s'acață,
 Și-l sfârtică 'n față,
 Și-l dărăburesc,
 Și îl crâmpoțesc,
 Vieța îi sfârșesc.
 Apoi Moldovanul,
 Mândrul și icleanul,
 Câinii și-i adună,
 Și pleacă pe lună.
 Din gură horind,
 Hânghier sdrângânind.
 La stână sosește
 Și mi se oprește.
 Dară vai! nu-i glumă,
 Rău durerea-l curmă.
 Brăul desvălește,
 Sângele pornește,
 Sânge inchegat,
 Cu plumb mestecat.
 Plumbul se 'ncâlzește,
 Arde și-l topește,
 Inima-i strivește,

Vieața îi sfârșește.
 La pământ se 'ntinde,
 Junghiul îl cuprinde,
 Sângele-i tot curge,
 Puterea i se scurge,
 Trupu-i amorțește,
 Din ce în ce răcește
 Și învinețește,
 Iară el vorbește:
 — Cățai și cățele,
 Ce lătrați la stele,
 Căței voinicei,
 Ai mei ortăcei,
 Eu v'am crescut mari,
 Eu v'am făcut tari,
 Precum nu-s în lume
 Câni de-al vostru nume.
 Astăzi vă împarte
 Cu limbă de moarte
 Al vostru stăpân,
 Moldovan Român:
 Să vă duceți voi
 În strunga de oi,
 Groapa să-mi săpați
 Și să mă 'ngropați
 Cam din dos de stână,
 Ca să am hodină
 Și din când în când
 Să v'aud lătrând;
 Să fiu tot cu voi
 Și cu-a mele oi!
 Și când zice aceste,
 Sufletu-i slăbește,
 Moartea i s'arată,
 Pieptul îi săgeată,
 Ochii-i lăcrămează,
 Se 'npăingenează,
 Sufletu-i înceată,
 Vieața i se gată,
 Și adoarme lin

Cu un lung suspin.
 Câmpuri și vâlcele,
 Codrii, dumbrăvele,
 Și izvoarele
 Cu păraele,
 Și pădurile
 Cu păsările
 Se par întristate,
 Se par supărate;
 N'auzi printre ele
 Cânt de fluerele,
 Doine ciobănești,
 Versuri păsărești.
 Dar prin floricele
 Vezi spre semn de jalo
 Foi îngălbenite,
 Veștede, pâlite,
 Fără de vieață,
 Făr' de frumusață.
 Căii lui rânchează,
 Văi cutreerează,
 Iar bieteles oi,
 Bătute-s de ploii,
 Și nu au păstor
 Nici cărmuitor.
 Buciumul din stână
 Codrii nu-i îngână
 Cu cântare lină,
 Numai când și când,
 Străbătut de vânt,
 Varsă răgușit
 Sunet amorțit.
 Iar câinii se gată,
 Groapa lui i-o sapă
 Și-l așează apoi
 În strunga de oi;
 În strunga din stână,
 Să aibă hodină
 După lui dorință
 După lui voință.

Iar cea mioriță
 Cu lână plăviță,
 Mioriță lae,
 Lae, bucălae,
 Baciului său june
 Lângă cap îi pune
 Flueraș de fag,
 Mult zice cu drag,
 Flueraș de soc,
 Mult zice cu foc,
 Flueraș de os
 Mult zice duios.
 Vântul cum mi-și bate,
 Prin ele străbate,
 Oile se strâng,
 Lacrimă și plâng,
 Murmură prin iarbă
 Și se tot întrebă:
 -- Măndre sorioare,
 Unde-i baciul oare?
 Cum de ni-a lăsat
 Și s'o depărtat,
 Și nimic n'o spus
 Unde mi s'o dus?
 Căci prin țâțșoare
 Arde și ne doare,
 Laptele de ieri
 Și de alaltăieri.
 Pulpa ni-o împetrit,
 Lapte-o jinchit.
 Hoții vor să vină
 Noaptea pe la stână,
 Și ne vor fură,
 Ne vor junghia.
 Iar lupii fricoși,
 De sânge setoși,
 Cum or năvăli,
 Și ne-or prăpădi.
 Oh, amar de noi,
 De bietele oi.

Ce să ne știm face,
 Făr'de-al nostru baco?
 Iar cea mioriță
 Cu lână plăviță,
 Mioriță lae,
 Lae, bucălae,
 De tristul omor
 Nu le spuneă lor.
 Ci'n a ei durere,
 Fără mângăere
 Așă le vorbiă,
 Așă le ziceă:
 — Oițe scârbite,
 De baciū părăsite,
 Eu vă spun curat,
 Cumcă s'o însurat;
 C'o mândră crăiasă,
 A lumii mireasă.
 Și la nunta sa
 A căzut o stea.
 Soarele și luna
 I-au ținut cununa.
 Brazi și păltinași
 I-a avut nuntași.
 Preoți munții mari,
 Pasări lăutari,
 Păsărele mii
 Și stelele făclii.
 Și mi-a spus el mie
 Că n'o să mai vie,
 Baciū să ne mai fie.
 Și la a sa pornire
 In veșmânt de mire
 Mi-a cântat de dor,
 Colo la izvor.
 Mi-a cântat de jele,
 Printre floricele,
 Cântec de iubire
 Și de despărțire.
 Și mi-a zis apoi,

Să mă 'ntorc la voi,
Fluerile sale,
Jalnic sunătoare,
Să le pun pe strungă,
Vântul să le-ajungă
Și să vă aducă
Veste despre ducă;
Gingaș cântecel,
Cânt de ciobănel!

Oile-o ascultă
Cu durere multă,
Și prin dumbrăvele
Plâng ca vai de ele,
Plângeri de 'ntristare
Și de supărare.
Iar din lacrimile
Cresc prin dumbrăvele
Până'n dalbe zori
Mii și mii de flori,
Ce le zic bujori.
Iată, mări iată,
Iată că s'arată,
Intr'o zi cu soare,
Zi de sărbătoare,
O maică bătrână,
Cu brăul de lână
Și c'o cărpă 'n mână.
Sue cătră stână,
Tremurând păsește,
Și se ostenește,
Apoi odihnește
Și iară pornește.
Iară când sosește,
Stâna când zărește,
De tot pustiită,
De tot părăsită;
Buciumul uscat,
Caș nestrecurat,
Lapte ne'nchegat,
Păru-și despletește,

Plânge, se bocește
Pe câmp alergând,
Pe toți întrebând,
Cătro toți zicând:
— Cine mi-a văzut,
Cine-a cunoscut:
Mândru ciobănel,
Tras printr'un inel;
Trupușorul lui
Naltul bradului,
Fețișoara lui
Spuma laptelui,
Mustăcioara lui
Spicul grăului,
Sprâncenile lui
Pana corbului,
Ochișorii lui
Mura câmpului!

Și cum pribegeste
Și cum se bocește,
Iată că 'ntâlnește,
Iată că zărește,
Turma rătăcită
Și necărmuită,
Tristă și-ofilită,
Neagră și cernită.
Iar cea mioriță
Cu lână plăviță,
Mioriță lae,
Lae, bucălae,
Cum mi ți-o zărește,
Nainte-i păsește,
Milă-i e de ea,
Și-i vorbește așa:
— Măicuță bătrână,
Cu brăul de lână,
Nu te întristă,
Nu te supără,
Nici nu te văită.
Despre fiul tău

Îți voi spune eu,
Spune-ți-oiu curat
Cum că s'o 'nsurat
C'o fată de craiu,
Pe-o gură de raiu,
-- Draga mamii, dragă,
Mioriță fragă,
Dacă-mi spui curat
Cum că s'o 'nsurat,
C'o fată de craiu
Pe-o gură de raiu,
Cum de v'o lăsat
Pe voi singurele,
Oițele mele,
Să vă rătăciți,
Să vă cărduiți,
Să vă 'ngălbeniți,
Să vă bolnăviți,
Să vă prăpădiți?
Draga mamii, dragă,
Mioriță fragă,
Spune-mi drept să văd
Și să mi te cred.
Dacă cumva zace,
Leacuri îi voi face,
Leac de iarbă mare
Pentru vindecare,
Cu faguri de ceară,
Cu stropi dela moară,
Cu picuri de rouă,
Strânși pe lună nouă,
Trei pai de secară,
Secară de vară,
Strânși de fată mare
Pe sfințit de soare.
Și cărbuni aprinși,
In molidvă stinși.
Aste, draga mea,
Le voiu descântă,
Și-l voiu afumă

Ca omul ce-și pierde
Toată a lui nădejde.
Dară dela stână,
Și acum suspină,
Pe la miez de noapte,
Tainicile șoapte:

— Deci spuneți-mi drept
Cu mâna pe piept,
Spuneți-mi curat,
Ce vi-s vinovat?
Dacă-s mai bogat
Dumnezeu mi-a dat!

D-l Cătană ne spune că a cules-o dela un *muzicant* din comuna Brebul, anume *Todor Lăutașu*, care știa multe și minunate balade. Doamne! ce înțeles mai au și vorbele la unii oameni! Acest muzicant, chemat Todor Lăutașu, «care cântă din *violină* și din gură», trebuie să fi fost vreun scripcar, zis pe românește *Tudor Lăutaru*.

A treia replică a Mioriței ne-o dă G. Dem. Teodorescu, în culegerea sa din 1885, *Poezii Populare Române*, sub titlul de *Oaie năzdrăvană*.

La Picioru-de-Munte,
Pe dealuri mărunte,
Prin plaiuri tăcute,
De vânturi bătute,
Urcă și scoboară
Și drumul măsoară
Trei turme de oi,
De oi tot țigăi,
Cu harnici dulăi,
Ș'un mândru cioban,
Tânăr Moldovan,
Cu trei Dorojani,
Feciori de Mocani.
Sub poale de munte,
Pe dealuri mărunte,
Prin crânguri tăcute,
Apa-i răcoroasă,
Frunza e umbroasă
Și iarba pletoasă:
Apa de băut,
Frunza de șezut,
Iarba de păscut.
Foaie ș'o lală,

Ciobanu d'ajungea,
Crângu de vedeă,
Stân'apropiă,
Semn i se făcea
Ș'in loc se opriă:
Dulăi odihniă,
Pe gânduri cădea,
Dar pe când ședeă
De se tot gândiă,
O oaie bârsană,
Oaie năzdrăvană,
Nici iarbă pășteă,
Nici apă nu beă,
Nici umbra-i plăceă,
Ci mereu umblă,
Și mereu sbieră.
Ciobanu d'o vedeă,
Lângă ea se da
Și mi-o cercetă,
Și mi-o întrebă:
— Oiță, oiță,
Oiță plăviță,
Oiță bălană

Cu lână bărsană,
De trei zile 'n coace
Gurița nu-ți țace:
Apa rău îți face,
Ori iarba nu-ți place,
Ori nu-ți vine bine
Să mai fii cu mine?

Oița bărsană,
Oaie năzdrăvană,
Dacă-l auziă,
Din gură-i ziceă:
— Stăpâne, stăpâne,
Stăpâne, jupâne,
Drag stăpân al meu,
Dat de Dumnezeu,
Iarba mie-mi place,
Apa rău nu-mi face,
Și mult îmi e bine
Să fiu tot cu tine,
Dar gura nu-mi tace
De trei zile ncoaca,
Că semn mi se face:
Că ai Dorojani,
Feciori de Mocani,
Sunt trei veri primari,
Și ei mi s'au dus,
S'au dus în ascuns
De s'au dumuit,
Și mi s'au vorbit,
Și mi s'au șoptit,
La apus de soare
Să mi te omoare
Sub poale de munte,
Prin crânguri tăcute,
Oi când aromesc
Și câini ostenesc.

Ciobanu d'auziă,
Cu oaia vorbiă,
Din gură-i grăiă:
— Oiță, oiță,

Oiță plăviță,
Oiță bălană
Cu lână bărsană,
De ești năzdrăvană
Și dac'ai văzut
Semn căț's'a făcut,
Și d'ai auzit
Cum s'au domuit,
Și cum s'au vorbit,
Și cum s'au șoptit
Ai trei Dorojani,
Feciori de Mocani,
Slugi de nouă aui,
Dacă m'or urî,
Și m'or omorî
Vina lor o fi,
Păcatul și-or plăti;
Iar tu oaia mea,
Să le spui așa,
De te-or ascultă:
Io, cât am trăit,
Oi am îngrijit,
Câini am hrănit,
Pe ei i-am plătit;
Să le mai spui iar,
De n'o fi în zadar,
Ca să mă îngroape
De stână aproape,
Oi ca să-mi privesc,
Doru să-mi potolesc,
Spre partea de luncă,
Aproape de strungă,
Strunga oilor,
Jocul mieilor,
Dorul bacilor,
In dosul stâniei,
Să-mi aud câinii,
Că ei d'or lătră,
Stăpân c'or chemă;
Să le mai spui iar,

De n'o fi în zadar,
 Să le spui așa,
 Că te-or ascultă :
 Când m'or îngropă .
 Și m'or astupă,
 Să'mi pue la cap
 Ce mi-a fost mai drag :
 Căvălaș de soc,
 Mult zice cu foc;
 Căvălaș de os,
 Mult zice duios ;
 Căvălaș cu fire,
 Mult zice subțire :
 Vânt când o suflă,
 Fluera o cântă,
 Oile-or săltă
 Și s'or adună.
 Căini-or auzi,
 La mine-or veni,
 La mine s'or strânge,
 Pe mine m'or plânge
 Cu lacrimi de sânge.
 Și tu, oaia mea,
 Tu, dac'ăi vedeă
 O mândră fetiță
 Cu neagră cosiță
 Prin crânguri umblând,
 Din gură cântând,
 Din ochi lăcrămând,
 De mine 'ntrebând,
 Să nu-i spui că sunt
 Culcat sub pământ,
 Ci că m'am tot dus,
 Dus pe munte'n sus,
 Prin vărfuri cărunte
 Dincolo de munte,
 Căvălaș să-mi dreg,
 Flori ca să-i culeg
 Pentru nunta mea,
 Ce-o să fac cu ea.

. . . . .
 Vorba nu sfârșia,
 Dorojani venia,
 Și mi se repezia,
 Și mi-l răpunea
 Turmele să-i iea.
 Iar de-l omoră,
 Ei mi-l îngropă,
 La brâu de perdeă,
 In strunga oilor,
 Jocul mieilor,
 Dorul bacilor;
 In dosul stânii,
 Unde dorm căinii.
 Ei, de-l îngropă,
 La cap îi puneă
 Căvălaș de soc,
 Mult zice cu foc ;
 Căvălaș de os,
 Mult zice frumos ;
 Căvălaș cu fire,
 Mult zice subțire.
 Vântul când hăteă,
 In caval suflă,
 De jale-mi cântă,
 Oi că se strângeă,
 Căini că s'adună,
 Oile plângând,
 Căinii tot lătrând,
 Pe stăpân chemând.
 Așa, tot așa,
 Vremea vremuiă.
 Dar oaia bârsană
 Oaia năzdrăvană,
 Ea se tot uită,
 Și nu mai vedeă
 Pe mândra fetiță
 Cu neagra cosiță
 Prin crânguri umblând,
 Din gură cântând,

De el întrebând,
Să-i spuie că-i dus,
Dus pe munte'n sus,
Dincolo de munte

Prin vârfuri cărunte,
Căvălaș să-și dreagă
Și flori să-i culceagă.

Teodorescu ne spune că a cules-o din gura lui Petrea Creșul Solcan, lăutarul Brăilei, faimos.

Să se observe numai decât stilizarea populară a baladei și caracterizarea sa topică «La Picioru de munte», comună în județul Dâmbovița.

A patra replică este dată de colegul nostru d-l Tocilescu, în vol. I din *Materialuri folcloristice*:

P'un picior de munte
Scoboară oi multe,
Multe și cornute
Și mai multe sute,
Și cin' le trăgea
Și cin' le mână?
Vătafu Ion,
Ca el nici un om,
Fecior de mocan
Și de mocârțan,
Aud din Ardeal.
Da Ion mi-avea,
Mi-avea o mielușică,
Mândră frumușică,
Cu lână plăviță,
Cu patru cornițe,
Cu câte o piatră nestimată.
De-mi luminează noaptea toată.
Când simția de vreme rea,
Trăgea oile la perdeă.
Și simția de vreme bună,
Trăgea oile la pășune,
Unde iarba e mai bună.
Vin nouă ciobani
Dela Poenari,
Tot prima-primari,

Cu căciuli de urs,
Că nu sunt supuși,
Nalte și moțate,
Pornite pe spate,
Cată strinătate.
La Ion mergea,
La oi că-i băga,
Cu oile-i pornia.
Măre se vorbea
Ca ei să-l omoare
Pe vătafu Ion,
Ca el nici un om.
Miaua mi-auzia
Și mi se 'ntrista,
La Ion mergea.
Ion mi-o vedeă
Și el mi-o întrebă:
— Dragă mioriță,
Cu lână plăviță,
Ce mi-ești tristișoară,
Draguță mioară?
— Ioane, ioane,
Vătafe Ioane,
Ai nouă ciobani
Dela Poenari,
Tot prima-primari,

Măre s'au vorbit
 Și s'au sfătuit
 Și-au făcut prinsoare,
 Ca să te omoare!
 Ion că-i spuneă:
 — Dragă mioriță,
 Cu lăna plăviță,
 Ei de m'or urî
 Și m'or omori,
 Ei tot să mă îngroape
 În strunga de oi,
 Să fiu tot cu voi,
 Cam în dosul stâniei,
 Să mi-aud căinii!
 Foaie verde micșuneă,
 Ciobanii sosită
 Și mi-l omorâ.
 Unde mi-l îngropă?
 Cam în dosul stâniei,
 Ca s'audă căinii.
 Stâlp ce mi-i puneă?
 Căvălașul lui,
 Crivăț că-mi băteă,
 Cavalul urlă,
 Pe Ion jeleă.
 Dar ei ce-mi făceă?
 Ei mi se uită
 Și ei că-mi vedeă
 D'o cucie verde

Shurând prin livede,
 Cu doi călușei,
 Vineți porumbei,
 Lucii ca șerpîi
 Și iuți ca șoimii.
 Dar cine-i mână,
 Cine-i biciuia?
 D'un mic mocănaș
 Cu glugă 'ntre spete,
 Cu baieru de beto;
 Fuge nu se vede,
 Biciu cu zorzoane,
 Fug caii să moară.
 Cucia 'mi veniă,
 Măre mi-aduceă,
 D'o călugăriță
 Albă la pieleță,
 Neagră la hăinuță.
 La tără-mi trăgeă,
 Pe Ion strigă:
 — Ioane, Ioane,
 Vătafe Ioane!
 El nu răspundeă.
 La mormânt mergeă
 Și ea mi-l jeleă
 Și mi-l deșteptă.
 În brațe că-l luă,
 În cucie mi-l puneă
 Și acasă mi-l duceă.

D-l Tocilescu ne spune că *Miorița* sa a fost culeasă de Chr. N. Tapu, din gura cobzarului Stancu Ion din Cucușeți, județul Teleorman.

* * *

Cu cât mergem la vale, cu atât poezia pierde din valoare poetică și câștigă în valoare documentară.

Miorița lui Alecsandri, ca născocire populară, este o imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căreia

oița bărsană li spune că au să-l omoare baciul Ungurean și cu cel Vrâncean și care, în loc să pună mâna pe bătă și să se apere, pune mâinile pe piept și face poezii!

Contemplativitatea și forța, forța mai cu seamă, care alcătuiesc caracterul specific al eroului baladelor, nu îngăduiesc o asemenea purtare. De aceea și găsim, în replica a 2-a, *acțiunea completă a baladei*, adică lupta piept la piept a baciului Moldovean cu Vrânceanul și cu Ungureanul, pe cari îi biruește și-i omoară, dar de cari este el însuș rănit de moarte. Și numai atunci se gândește la mormânt, își chiamă câinii și le zice să-i sape groapa:

Să vă duceți voi
 În strunga de oi,
 Groapa să-mi săpați,
 Și să mă'ngropați
 Cam din dos de stână,
 Ca să am hodină
 Și din când în când
 Să v'aud lătrând....

Este o tragică frumusețe în simplitatea cu care vorbește flăcăul, iar acea admirabilă alegorie a *însurătorii cu moartea* este lăsată pe seama altora, aci, pe seama *Mioriței*.

Cu mare părere de rău trebuie să constatăm seria de trivialități cu care e impletită varianta aceasta a baladei, ca de exemplu:

Oile-o ascultă
 Cu durere multă
 Și prin *dumbrăvele*
 Plâng ca vai de cle,
 Plângeri de ntristare,
 Și de supărare.

Iar din lacrimile
Cresc prin dumbrăvele
Până 'n dalbă zori
Mii și mii de flori
Ce le zic bujori.

Aci stă greutatea cea mare, în desgărdinarea adevărului popular, din varul și boiaua ce a venit pe urmă să baljocorească simplitatea liniilor:

Dacă admitem că Miorița a fost creată în Ardeal, și o găsim pe Ceahlău, în Teleorman și la Brăila, este evident că ea a venit cu turmele migratorii.

Dar cu cât s'a depărtat de autorul său, cu atât forma populară a înlăturat ceea ce eră prea înalt și mistic în concepția finală, și a păstrat mai cu seamă onomatopea: căvălaș de soc, mult zice cu foc; căvălaș de os, mult zice duios; vântu de-o suflă, fluieru-o cântă, oile or săltă și s'or adună, etc.

Ceea ce este mai interesant în replica Teodorescu, e conceptul nesimbolic al morții și gândul uman al despărțirii de logodnica lui reală:

Să nu-i spui că sunt
 Culcat sub pământ,
 Ci că m'am tot dus
 Dus pe munte 'n sus,
 Prin vărfuri cărunte
 Dincolo de munte,
 Căvălaș să-mi dreg,
 Flori ca să-i culeg
 Pentru nunta mea,
 etc. etc.

Cu alte cuvinte, optimismul gentil al unei rase sănătoase, care, firește, crede cu naivitate în *menirea* omului și în soarta lui muritoare, dar nu le încurcă în jalea universală.

Dar chestiunea cea mai importantă ce se pune acum este: cine e autorul *Mioriței*?

Toată lumea vorbește de poeziile populare. Cei mai mulți însă dau dreptate lui Macaulay, care zice că a citit pe Potrarca, dar n'a putut să-l admire așa de mult ca acei ce nu l-au citit.

Poezia populară este opera unor anonimi, operă pe care și-o însușește un neam întreg. *Cîntecel*e sunt vocea popoarelor, cum le definește Herder.

Decât cu o celeră rea,
 Mai bine cu gura mea.
 Cetera-i cu patru strune,

Și mai rele și mai bune...
 Gura mea toate le spune;
 Cetera mai și greșește,
 Gura mea le potrivește. (1)

Așa este pentru cântece. Baladele însă nu sunt improvizații de joc, glume rimate, ci adevărate compoziții literare, adeseori dovezi istorice, ca Aga Bălăceanu, și în totdeauna documentul cel mai bogat al folklorului. Acestea nu pot ieși din sufletul aprins al flăcăilor dela horă, ci din fantazia inventivă a unui gânditor, din contemplativitatea unui singuratic. Cine este el? Evident, la Miorița, un om care a trăit cu oile. Dar este el baciul Udrea? Sau Tudor Lăutarul? Sau Petrea Crețul Solcan? Nu știm.

Domnii cari se îndeleknesc cu adunare de poezii populare, se simt umiliți la idea că Miorița ar putea fi opera unui lăutar. Și cu toate astea, e, probabil, așa.

Ca vârstă, balada Mioriței nu se poate ridica la Daco-Românii din veacul de demult, deoarece în replica lui Tudor Lăutarul se vorbește de pistol:

Vranceanu se'ncearcă,
 Pistolul-și descarcă.

Cea mai veche documentare a sa pare a fi manuscrisul preotului Ambrozie Jurma din comuna Bata din Banat, publicat de Aron Densușianu, manuscris de prin anii 1848/1865.

Morfologia și sintaxa sunt ale limbii noastre de astăzi. Materialul lexic întocmai al nostru.

Prin urmare, *Miorița* e relativ modernă.

Valoarea sa literară stă în incomparabila frumusețe a imaginilor. Alegoria morții este, fără îndoială, una din cele mai fericite transpuneri ale sufletului iranic, atât de imaginativ, suflet care s'a păstrat la toate popoarele indo-europene, dând loc la un substrat comun de legende și la o năzuință egală de forme poetice.

(1) Iarnik și Bărseanu, *Strigători din Ardeal*.

Ce este mai curios și mai extravagant, decât a găsi o versiune pehlevică a unor scene din *Divina Commedia*, care se raportează la *Avesta*! Scenele din *Infernul* lui *Dante*. Și cu toate acestea, nici bănuială nu poate fi de imitație, deoarece *Avesta* a fost cunoscută în Europa de abia în veacul al XVIII-lea, când *Dante* era mort de 400 ani.

Tot așa de ciudat este a găsi comandamentul al 2-lea al budhismului în pesimismul intelectual al lui *Leopardi*, iar conceptul *fatalității* grecești în toate dramele scrise și în toate actele solenne ale popoarelor indo-europene. Mai mult decât atât: se găsesc pagine întregi de proză și de versuri în *Leopardi*, cari par copiate din *Sophocle*, — ceea ce nu este admisibil, fiind dată înalta probitate a poetului dela *Recanati*.

Căci în asta și stă superioritatea incomparabilă a raselor iranice asupra celorlalte rase: în perfectul echilibru dintre aspirațiunile intelectuale și puterile fizice. Pentru a întrebuiți fericita expresiune a lui *Schopenhauer*, de *reprezentățiune și voință*, ele sunt pesimiste în reprezentățiune și optimiste în voință, cu alte cuvinte, critice și impulsive.

Admirabilă e viața Grecilor vechi. Incredințați că Destinul cel orb și Zeii cei cruzi se joacă cu existența lor, oi luptă înainte. A ști că nu ai sorți de izbândă, că mergi la moarte sigură, și totuși a merge, e dovadă de cel mai mare eroism. În asta și constă optimismul grecesc, în aplicarea lor zilnică de a ține piept fatalității, iar nu în conceptul ce aveau despre viață.

Cam așa ceva se petrece cu poporul nostru: naiv și fatalist în alcătuirile superioare ale minții, el este vânjos în viață.

Miorița este o concepțiune iranică, ieșită din capul genial al unui locuitor din Carpați, care reunește în sine toate calitățile tipice ale unei rase. Dar acesta este *unul singur*. Din punctul de vedere al mulțimii, el este un aristocrat în toată puterea cuvântului, *aristos*, cel mai bun. Atâta este de *cel mai bun*, încât, pe lângă dansul, ceilalți nu mai sunt nici *buni*. În adevăr, cu cât ne depărtăm de autor, adică, cu cât coborim dela munte la șes, cu atât replicile

Mioriței devin imposibile. Și, ce e mai curios! ele înlătură cu desăvârșire alegoria morții, ca un lucru de prisos, pe care nu-l înțeleg și nu-l gustă, până ce ajung la această innominabilă variantă:

Pi dial și pi vali,
 Sănin-ii și soari.
 La stîni mari,
 Cu nouă ciobani,
 Tăți is veri primari,
 Numa unu-i mai străin,
 Mai străin și mai bogat,
 C'o mnii di oi
 Și'm pung'o mnii di lei.
 Din cîrd s'alegè
 Tot o oai ociașă
 Și cu stăpănu vorbgè:
 — Stăpăni, stăpăni!
 La apus di soari
 Vrau să ti omoari.
 Tovarăși tăi
 Li s'o sfătuit
 Si îi s'o vorbgit,
 C'au să ti omoari
 La apus di soari;
 Oili sî-ți iei,
 Banii și ți-i bei.
 El se supără,
 Din gurî dzîcè:
 — Oiți bîrsani!
 Di ești năzdrăvani,
 Spuni-li așa:

Di m'or omori,
 Tot ca sî ma'ngroapi,
 Tot în strunga oilor,
 Și'n giocuțu mneilor,
 Și fluir la cap sî-mi puie,
 Cănd vântu a bati,
 Fluiru a dzîci,
 Oili s'or strîngi,
 Pi mini m'or plângi
 Cu lacrămi di sângi.
 Șapu măica di-a veni,
 Și di m'a 'ntrebă,
 Așa sî-i cuvântați
 Și cuvânt sî-i dați:
 Ci eu m'am însurat
 Și m'am cununat.
 Și mii mni-o fost:
 Nunî, nunî,
 Sfînta lumî;
 Și nun mari,
 Sfîntu soari;
 Și nuntași
 Păltinași
 Și lăutari, țîntari.
 Și averea mni-o ramas
 Pi mâna străinilor,
 Chiar în gura cănilor.

Iată dar cum se schimbă întreaga priveliște, cu punctul de vedere. Dacă *Miorița* lui Alecsandri autoriză pe acesta să afirme că *Românul e născut poet*, *Miorița* d-lui Alexandru Vasiliu, învățător în Suceava, ne autoriză pe noi să zicem contrarul.

Însă nici afirmativa nici negativa nu sunt exacte. Românul, ca popor, nu e nici mai mult nici mai puțin poet decât alt popor. Rațiunea sa de a fi, la gurile Dunării, ca popor latin, i-ar da dreptul

să se creadă *nobil, cuminte, eroic*, dar *poetic*, nu! Ca popor indoeuropean el poate aspira la o poezie națională, la o artă națională; dar nu la o poezie și o artă poporanistă. Expresia «poezie și artă poporanistă» este un non-sens.

PARTEA A DOUA

Poporanismul vrea cu orice preț să statornicească credința în naivi, că nimic nu se mișcă în sufletele noastre, fără o cauză economică în sine, independentă de noi.

Această filozofie de primitivi uită că, în afară de științele pozitive, toate celealte discipline ale spiritului își au resortul în sufletul omenesc. Legea căderii corpurilor nu cere nici un contribut al facultăților omului, ca să existe, pecând legea *ofertei* și a *cererii* sau teoriile lui Malthus asupra populațiunii nu se pot concepe fără om, ca obiect și ca subiect.

De altminteri, cred că sunt de acord cu toți oamenii serioși din toate partidele extreme, când reduc toate chestiunile agrare, sociale, etc. la sufletul omenesc. Chiar aforismul cel mai fundamental economic, *primum vivere, deinde philosophari* este o modalitate psihologică. Teoria populațiunii, a impozitelor, a cadastrului, a balanței comerciale, etc. etc., cu alte cuvinte tot ceea ce formează bagajul unui habotnic economist, se reduce la un examen nepărtinitor de psihologie.

Și atunci intervine, în toate mișcările tuturor mulțimilor de pe pământ, o lege de psihologie omenească eternă, pe care mai cu seamă filozofii pesimiști au înțeles-o: *năzuința către mai bine*, sau, în economia politică, teoria *del minor sforzo e del maggior guadagno*.

În virtutea acestei legi, ori de câte ori se prezentă pe un punct al globului, între diverse națiuni, sau în aceeași națiune, o grămadire de avere în mâinile unei clase restrânse, ea reprezintă *binele suprem*, către care năzuiesc clasele celelalte, totdeauna numeroase și violente, a căror rapacitate se poate asemăna cu a tigrului, voinic și primejdios, mai cu seamă când e flămând.

Această lege a fost mângâiată, învărtită, tradusă și răstălmăcită de toată lumea, în toate direcțiile culturii omenesci. Ea a născut poeți, filozofi, economiști, pesimiști cu toții, deoarece *mai binele* este intangibil, fiind dat că ori cât de mare să fie *binele*, este totdeauna un bine mai mare. Și astfel, La Rochefoucauld ne va spune că «toate virtuțile se sfârșesc în interes, după cum toate fluviile se pierd în mare», iar după dânsul vor veni Chamfort și genialul Schopenhauer, cari vor face, din filozofia aristocratică și disprețuitoare a lui La Rochefoucauld, un sistem violent de distrugere.

Mai calmi, dar mai burghezi, economiștii vor scoate legi și teorii cari să explice capitalul, munca, proprietatea, fiecare după chipul și asemănarea sa, dar toți atinși de aceeaș putere fatală a năzuinței sufletului omenesc.

Potrivit uneia din aceste teorii, toate marile întâmplări ale omenirii, înregistrate de Istorie, au, la temelia lor, o cauză economică. Cât timp durează evenimentul (revoluție, războiu, etc.) cauza economică rămâne ascunsă, iar la suprafață plutește un principiu umanitar, ca justiția, egalitatea, etc., sau un sentiment individual superior, precum este patriotismul, onoarea națională și altele. Aceste sentimente sunt numite de Loria *miragiu*. În virtutea acestui miragiu oamenii se sdruncină, se luptă, cad și dispar, și numai târziu, când actorii dramei au dispărut, apare legea economică.

Este, în adevăr, interesant a se vedea cum evenimentele istorice cele mai depărtate și mai poetice au la baza lor o cauză economică.

Cine și-ar închipui că *Iliada* este datorită unei infame năzuințe de îmbogățire! Legenda ne spune că Elena a fost furată de Paris fiul lui Priam, ceea ce a determinat expedițiunea Grecilor contra Troiei. Acesta este *miragiul*, care a aprins fantazia poezilor, creând astfel cea mai frumoasă epopee a lumii. Realitatea, însă, este alta, și anume: bogăția Fenicienilor, navigatori și comercianți, reprezintă, pentru Grecii săraci, pământul făgăduinței. *La toison d'or*, lâna de aur, păzită în Colchida de un balaur, este emblema acestei bogății. Deși Colchida și Pergamul sunt, geograficește, două lucruri deo-

sebite, totuș găsim în expedițiunea Argonauților pe Castor și Polux, frații Elenei, ceea ce dovedește că legendele se confundau.

Și iarăș, cine și-ar inchipui că *Cruciadele* au la baza lor tot un fapt economic! Noi știm că Europa întreagă s'a sculat în numele creștinismului, contra Orientului musulman. Obiectivul cruciaților eră *sfântul mormânt*. Scop mai desinteresat nici nu se poate, iar Torquato Tasso, în *Gerusalemme liberata*, a cântat voinicia și abnegațiunea cavalerilor crucii, în goana lor după ideal. *Miragiu!* zic economiștii. Realitatea eră alta. De prin veacul al XI-lea, Florența începuse să se deștepte la libertate. Din gâturile Apenninilor suflă peste Europa întreagă un vânt de desrobire, care amenință să răstoarne feodalitatea. Atunci baronii medievali crezură că dacă vor da o altă directivă spiritului public, vor putea țineă mai departe în iobăgie pe vasalii fiefului. Ei s'au înșelat, deoarece efectele economice ale *Cruciadelor* au fost incalculabile, și toate îndreptate în potriva feodalității. Cu toate astea, cauza determinată eră economică.

Și câte alte evenimente istorice nu au aceeaș cauză!

Răsboiul franco-german reprezintă năzuința poporului german dela 1870, voinic și în formațiune, către bogăția decadentă a lui Napoleon III. *Miragiul*: amintirea campaniilor lui Napoleon I și alcătuirea Imperiului.

Răsboiul anglo-bur este tipic. El ne reprezintă pe cel mai cult și mai nobil popor, sculându-se cu puterea sa de colos, pentru a subjugă o mână de oameni liberi și demni, cari aveau nenorocirea de a țineă în stăpânirea lor mine de aur și de diamante. *Miragiul*: Imperialismul englez, cu cântărețul său, Kipling.

Tot așa, mai departe, răsboaiele Rușilor contra Turcilor, motivate sau de frământări economice interne sau de trebuința de a sfărâmă Dardanelele și a ieși la Marea Mediterană. *Miragiul*: ortodoxia și ajutorarea popoarelor balcanice. Poetul, cel mai mare poet al veacului al XIX-lea, Leon Tolstoi.

Noi, în fine, Români, în răsboiul nostru din 1877.

Cauză economică evidentă: consolidarea Dunării și portul la Marea Neagră. *Miragiu*: cucerirea independenței. Poetul, Alecsandri.

*

Și fiindcă am ajuns la noi, să rămânem la noi, și să ajungem numai decât la literatură.

Va să zică mișcările din țara noastră au o altă cauză decât cea agrară. Ea este economică, și am văzut-o în ce consistă. Ea consistă în năzuința către *mai bine* a celor 6 milioane de țărani, iar *mai binele* este reprezentat de o jumătate de milion de oameni avuți. Acești oameni avuți sunt astăzi *proprietari de pământ*, mâine vor fi *proprietari de terenuri petrolifere*, poimâne vor avea *comptoare* prin porturile Dunării și ale Mării Negre, mai târziu vor deveni *navigatori* sau altceva. Aceștia vor fi totdeauna cu atât mai expuși în avutul lor, cu cât țărani vor fi mai săraci și numărul lor va fi mai mare.

Dar totuș, poporul nostru, cele 6 milioane de suflete, merită să trăească, iar Statul român, ca entitate, are dreptul să nu fie sdruncinat la fiecare zece ani de crize agrare sau altele. De sigur; pentru aceasta însă se cere ca eforturile Statului să tindă către a aplica energia poporului nostru, strict și exclusiv agricol, la alte ocupații decât agricultura, și anume la industrie și trafic comercial. Buba noastră este starea pur și exclusiv agricolă a poporului. Pentru ca legea psihologică a *năzuinței către mai bine* să nu ia forme violente, Statul e dator să pună la îndemâna celor ce vor să muncească, posibilitatea de a se îmbogăți. Drept aceea, el e obligat în primul loc să împrăștie în toate statele maiștri și ateliere. Se zice că vara ne lipsesc brațe pentru agricultură. Nu știu. Ceeace este sigur și evident, e faptul că un popor care cinci luni de iarnă nu face nimic, iar din cele 7 luni ce-i rămân, jumătate nu lucrează, fiind date toate sărbătorile creștine și păgâne pe cari le ține, e judecat și pedepsit de economia politică: el vegetează în sărăcie, iar, când poate, să răscolă.

Și cum stă acum literatura față cu această realitate? Rău.

Pe când la toate celelalte popoare, cauzele economice ale mișcărilor sociale se iluzionează, iar poeții sunt ademiniți de miragiul

unor nobile simțiri, la noi școala poporanistă, printr'o aberațiune a tuturor sentimentelor estetice, îi ține într'o mediocritate revoltătoare.

Fără a avea intenție să fac proces personal nimănui, trebuie să citez numele unor scriitori.

Expresia poporanismului, în poezia noastră, sunt d-niii Coșbuc și Goga, amândoi înzestrați de natură cu puterea de a transpune lumea în imagini sensibile, ceea ce formează o bună parte a talentului de scriitor. D-l Coșbuc mai cu seamă mănuește o limbă evocativă, cu fericite expresii eroice, minunată pentru epopee. Amândoi însă au, dela poporanism, două mari defecte: 1. sunt lipsiți de lirism, 2. nu au miragiu.

Ce însemnează a fi lipsit de lirism? În două cuvinte însemnează a nu înțelege amorul sau a-l înțelege cu pasivitatea erotică a țăranilor, cari, dacă sunt oameni cum se cade, nu vorbesc de asemenea lucruri. În adevăr, lirismul este un fruct amar al amorului, este nota lui pesimistă, pe când, în esența sa fiziologică, amorul e optimism, fiindcă este devenire; de aceea Platon și pune în gura Diotimei din Mantinea condiționarea amorului prin frumos. Prin urmare cine rămâne aproape de natură, poate, dacă are încurcături casnice, să lovească, sau, dacă se produce câte un rar caz de gelozie, să omoare sau să fie omorât. Complicații sufletești, însă, nu încap.

Cu toate astea, starea mijlocie a oamenilor din clasa d-lui Coșbuc și Goga sunt cu sufletele mai sus. Acolo, amorul produce bucurii și dureri; acolo se râde și se suspină, iar când un glas mișcat rostește cuvintele lui Eminescu:

Plec rândunelele, se duc,
Se scutur frunzele de nuc,

un fior trece prin inimi, iar în ochi se urcă lacrămile sincere ale emoțiunii impersonale. Căci în asta stă taina și puterea poeziei lirice: în ecoul sigur pe care-l deșteaptă în toate sufletele culte,— spre deosebire de celelalte genuri de poezie.

Ei bine, acest gen superior de poezie este omorât de poporanism!

Ce însemnează acum a nu avea *miragiu*?

Am văzut mai sus cum este delinit acest cuvânt. In materie de economie politică și de clase sociale, *miragiul* este licărirea în depărtare a unui sentiment superior, care face pe soldat să meargă în gura tunului, pe când războiul, în care el este numai un atom, e determinat de cauze de înbogățire. Sentimentul acesta se va chema *patriotism, onoare militară, înfrățire universală*, el și numai el are dreptul să se miște, fiindcă numai el se poate sensibiliza pe cale poetică. A cânta în versuri numărul de hectare pe care-l deține marea proprietate, față de numărul de hectare pe care-l deține mica proprietate, este o glumă de prost gust. De aceea, este ridiculă poezia d-lui Coșbuc, care începe cu

«Noi vrem pământ».

Să ne inchipuim că n'ar fi vorba de Țara-Românească și de d-l Coșbuc, ci de o țară cu exces de populație, cum e Belgia sau Italia de Nord, și de un poet ca Adda Negri. Acolo, lipsind materia primă, Adda Negri ar trebui să cânte:

«Noi vrem bumbac».

Mai vinovat decât d-l Coșbuc este d-l Goga, fiindcă d-sa trăește între Românii subjugăți.

Din toate poeziile d-sale de până acum, se desprinde violența greoaie a unui arendaș de talent, pe care nu-l dijmuește boierul la vreme. O îngrămădire și un abuz de cuvinte, unele evocative, altele brutale și neestetice, altele desgropate de prin cronicari, ascund o adevărată lipsă de inspirație. *Glia, bouleni, nănașa, Lae chiorul, genuine* sunt rostogolite pe un fond, de o sărăcie de linii, care dă tabloului o monotonie exasperantă. *Lae chiorul* este un Țigan sinistru, care a avut onoare să fie cunoscut de un om de talent, iar poezia din urmă *Cosașul* este o vinovată provocare la luptă de clase.

Să luăm acum scriitori populariști în proză, pe colegul nostru d-l Slavici, pe Popovici-Bănățeanul și pe Creangă,—cu alte vorbe trei bărbați de talent în toată puterea cuvântului. Unul e dela Arad, altul din Banat, iar cel de al treilea din județul Neamțu, dela noi. După cum se vede, românimea întreagă.

Este interesant a se constată că la acești trei scriitori, la cei doi dintâi, mai cu seamă, *miragiul* există. Curați în suflet, ei nu vor să dovedească nici o lege economică, și nici nu cer pământ și nici *pământul nu-i chiamă*. Pierduți în imaginerile lor despre lume, rămân cu personalitatea lor de iluzionari, închipuindu-și ființe și lucruri ce nu există.

Pentru a-i înțelege pe dânsii, trebuie să ne înțelegem între noi.

Ce însemnează a *crea*? În două cuvinte, însemnează *a face omenii vii*. Când e vorba de roman și de nuvelă, descrierile nu au valoare decât întru cât conlucrează la punerea în evidență a sufletului omenesc. Intriga, studiul în detaliu al sentimentelor, dialogul, limba, au un singur scop: acela de a da *aparență de realitate*. În mijlocul volumului stă un om. Acesta se mișcă. Dela primul pas, îl înțelegi dacă e de carne sau de carton.

În toate nuvelele d-lui Slavici și în una din nuvelele lui Ion Popovici (*Din vieața meseriașilor bândăteni*), în care se dovedește un adânc sentiment al naturii neînsuflețite, oamenii trăesc și se mișcă după conceptul autorului, iar nu după problema lor sufletească. În fiecare caracter este un *imperativ categoric*. Cineva poate fi ucenic de bărbier sau calfă de cismar. Probabilitățile sunt că el va deveni, pentru literatură, un personagiu comic, sau un tip de perfectă platitudine, ceva în felul lui Bovary. Dar autorii noștri vor să-i facă sentimentali. Atunci se întâmplă că biata calfă de cismar devine un Werther în galenți, care suspină după fata *maistorului* și degeră la scocul apei, unde a mers să facă produc, pe când *d-na Ana*, fata *maistorului*, îi aduce vin fiert și se miră că el nu-l bea.

Modul lor de a fi, anemic și nefiresc, provoacă milă. Te întrebi ce este? Și, cetind și recetind, spre a găsi deslegarea enigmei,

incepi a înțelege că atât d-l Slavici cât și Popovici-Bănățeanul sunt victimele poporanismului. Crescuți în licee și universități, prin urmare adăpați la romantismul german al timpului lor, acești oameni aplică sufletul cărturarului dela Viena sau B.-Pesta flăcăului din satul lor de naștere. Această mică substituție psihologică își are coresponsivul său în realitatea de toate zilele a fraților noștri din Transilvania, unde se întâmplă destul de des ca fiica unor oameni cu dare de mână, întoarsă din pension dela Viena, să nu mai vrea să pună portul său național, ceea ce provoacă intervenirea energică a admirabilei sale mame, care, în câteva luni, o desbară și de hainele nemțești și de corsetul dela Viena.

Acest strașnic popor, în care orbirea neroadă a cărturarilor săi vrea să arunce sămânța zizaniei, ne este înfățișat de romancierii și noveliștii locali ca o adunare de suflete pribege și neputincioase.

Pe câtă vreme Creangă, popa răspopit dela Humulești, rămâne un mare scriitor, fiindcă, deși ieșit din popor și scriind despre popor, nu este un poporanist. *Oșlobanu*, *Moș Chiorpec* sunt creațiuni specifice românești, fără tendințe, pline de vervă și de *humour*, cari nu vreau să fie nici mai sentimentali decât toți țărani adevărați, nici mai naționali. Admirabila limbă a lui Creangă este datorită tocmai puterii lui de a crea *oameni vii*, și, cum zice Molière, autorul nu și-a ales un fel al său de a vorbi, ci felul de a vorbi al personajului.

Cu toate astea, vicața e mare, orizontul întins, iar realitatea sufletească interesantă în toate clasele.

Tinerii scriitori, terorizați de critici rămași de pe timpul tractatului de Adrianopoli, trebuie să înțeleagă că poporul își are rostul lui; că, pentru literatură, s'a făcut odată o revoluție în numele popoului, atunci când școala dela Iași a întors pe latiniști la graiul nostru de astăzi; că ar fi regretabil să facem astăzi o contra-revoluție literară.

Fiecare din noi este proprietar, comerciant, militar, profesor, deputat, senator, ministru. Doar numai Vodă nu poți fi în Țara-Românească. Prin urmare toate clasele sociale pot fi puse la contri-

buție și studiate. Toate dau ochiului cercetător subiecte de dramă sau de comedie. Ce este mai interesant decât societatea noastră românească, în care se întâlnesc femei foarte fine, bărbați superiori, alături de curtizane, de parveniți și de pehlivani. Politica, mai cu seamă, drenează de prin fundul provinciilor nomolul ambițiilor și poftelor celor mai triviale. Tipul care încă n'a evoluat se întâlnește alături cu tipul care a evoluat atât de mult, încât e decadent.

Țara noastră e țara contrastelor; prin urmare, pentru scriitori, pământul făgăduinței. Ea chiamă pe romancieri, și eu am bună nădejde că oamenii de talent își vor îndreptă privirile într'acolo.

Nu merg atât de departe, încât să afirm că sufletul țărănesc nici nu o interesant, în literatură; fiindcă, pentru mine, totul e interesant în natură. Cu toate astea, cei mai mari critici și cei mai mari creatori de caractere omenești nu se ocupă de sufletele simple, pentru că acelea sunt, ca neantul, fără evenimente.

Teatrul lui Sophocle are drept eroi numai căpetenii de state sau coboritorii lor; teatrul lui Shakespeare se agită în cele mai înalte sfere sociale; teatrul lui Molière este, tot, de caractere: Tartuffe, Alceste, Harpagon, Trissotin, chiar proștii, ca Georges Dandin și Philaminte, sunt complicați. Negroșit, romanul, fiind un gen mai modern, este mai puțin închis țărănilor. Totuș, la Dickens și Balzac îl găsim destul de rar, și numai cu autorii ruși el intră cu adevărat în scenă. Dar țărani autorilor ruși sunt niște ființe atât de extravagante și de complicate, încât, dela Zaparojenii lui Gogol, până la sluga lui Ivan Ilici și la Malva lui Tolstoj, și dela aceștia până la vagabonzii lui Gorki, ei formează o clasă aparte, care n'are nimic comun cu țăranul nostru.

De aceea s'a și rătăcit Caragiali în creațiunea sa, Năpasta, când a voit să ne dea o țărancă română, complicată, ascunsă, având puterea să trăească ani întregi lângă un bărbat pe care-l ură din suflet, numai ca să-i prindă taina și să-și răsbune. Asemenea ființe or fi existând, în realitate, la Ruși, unde rasse uralo-altaice se amestecă cu rassele iranice. La noi, asemenea situații sufletești sunt inverosimile.

Generațiunile tinere, scriitorii de astăzi sunt totuș datori să-și aducă aminte că secolul al XIX-lea românesc este, întreg, creațiunea acelei aristocrații, de naștere sau de talent, care a trăit, a lucrat și s'a jertfit pentru formarea Statului român.

Odată pentru totdeauna, voim să înlăturăm tiraniile ce se exercită în numele libertăților. Acestea sunt cele mai nesuferite, fiindcă sunt expresia mediocrității.

Cea mai odioasă dintre toate, este tirania literară. Este odioasă și depravată; odioasă, fiindcă, încătușând avântul cugetării, omoară originalitatea; depravată, fiindcă încearcă să răsplătească platitudinea cu onoruri și cu bani.

RASPUNSUL D-LUI TITU MAIORESCU

LA

DISCOURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI DUILIU ZAMFIRESCU.

Domnule și iubite coleg,

Ne-ai arătat motivele, cari te-au împiedecat să ne înfățișezi figura literară a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia ai fost ales membru al Academiei Române.

Deoarece d-ta nu ne vorbești de persoana celui dispărut, vei înțelege că nici eu nu pot vorbi de persoana celui ce vine să-l înlocuească, și nu-mi vei lua în nume de rău, dacă trec îndată la discutarea părerilor, pe cari le aduci înaintea noastră cu atâta hotărîre, aș putea zice cu atâta curaj, și trebuie să zic în ori ce caz, sub o formă literară așa ademenitoare.

I.

Ceeace mă cred dator să scot mai întâiu la iveală din studiul d-tale, și o fac cu cea mai mare mulțumire, sunt paginile în cari vorbești de originea noastră italo-latină și, fără a te opri la cunoscutele argumente limbistice, atingând numai în treacăt datele Istoriei, cauți să pătrunzi cu intuiția artistului taina moștenirilor etnice și să ne arăți supraviețuirea sufletului roman în România de astăzi, urmașii direcți ai marilor cuceritori.

Din acest temeiu mai adânc al priceperii scoți dovada despre ceeace este adevărat și ce—după a d-tale părere—nu poate fi adevărat în poeziile populare române, culese și publicate de vreo 50 de ani încoace.

Este cu atât mai bine venit punctul de vedere ales de d-la pentru a judecă o materie de însemnătatea poeziei populare, cu cât între publicările îngăduite de secția noastră istorică, adică apărute sub auspiciile ei, deși fără răspunderea ei, s'a strecurat în 1906 un studiu al d-lui Radu Rosetti, *Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova*, în care se susține, că «elementul roman rămas în Dacia după retragerea legiunilor n'a putut să se mănție și a trebuit să dispară fără urme în potopul de barbari năvălitori» și că «naționalitatea română s'a născut *excluziv numai* din contopirea Slavilor ce venise să se așeze în țerile noastre cu elementele romanizate de peste Dunăre, aduse ca captivi» (eufonia este a d-lui Radu Rosetti) «în urma neîncetatelor năvăliri slave, sporite prin numărul acelora, cari fugiau din Imperiu de greutatea birurilor» ș. c. l.

În ședința anuală a Academiei noastre dela 12 Ianuarie 1907 chestia a fost adusă în discuția generală. S'a recunoscut că adevărul, oricât de puțin favorabil ne-ar fi, trebuie spus cu toată sinceritatea, îndată ce este întemeiat; dar s'a constatat că citatului studiu îi lipsește tocmai orice temelie, și astfel afirmarea d-lui Radu Rosetti a fost desaprobată de toți membrii de față. Autorul, ce e drept, a făgăduit că va dovedi aiurea părerea d-sale, însă această dovadă nu a mai adus-o și nici nu credem că o va aduce vreodată.

Este dar, iubite coleg, îndoită mulțumirea, cu care viu să te felicit pentru Introducerea criteriului latin în cercetarea poeziei populare și pentru vioiciunea stilului, cu care știi să ne împărtășești convingerea d-tale. În această parte a discursului ne putem uni — nu numai d-ta cu cel ce are plăcerea de a-ți răspunde în acest moment, dar probabil toți colegii noștri din Academie. Căci ne allăm pe un tărâm, unde cercetările se apropie de oarecare exactitate științifică și pot conduce la câteva dovezi convingătoare.

Lucrul se schimbă, când trecem la aprecierile curat literare, unde dovezile exacte nu sunt cu puțință, unde judecata se întemeiază adeseori pe elemente prea subiective și unde e totdeauna greu (iar la noi — cu lipsa unei tradiții literare statornicite — mai

greu decât aiurea) să găsim premisele înțelegerii comune. Aici nu ne rămâne adeseori decât datoria de a ne spune părerea cu toată sinceritatea și de a o susține cu argumentele ce ne par mai accesibile spiritelor nepărtinitoare.

Astfel nu pot lăsa să treacă fără împotrivire imputarea adusă culegerii de poezii populare a lui Vasile Alecsandri. D-ta zici: Alecsandri a fost un rău culegător de poezii populare și mai cu seamă s'a înșelat fundamental, când a crezut că poate introduce unele *dulcegării sentimentale* în viața versificată a poporului nostru».

Față de o declarație așa de hotărîtă din partea d-tale, chestia cere să fie examinată mai de aproape, nu numai pentru a recunoaște meritul lui Alecsandri în adunarea și răspândirea poeziilor noastre populare, ci și pentru a ne înțelege asupra marelui însemnătate a acestei manifestări a neamului românesc.

Cum se știe, culegerea de «Poezii populare ale Românilor, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri» este dedicată Doamnei Elena Cuza în 1862, deși publicată de-abia la începutul anului 1866. Publicarea se face în folosul Azilului Elena Doamna, fiindcă — după cum scrie Alecsandri — «poeziile culese din gura poporului sunt copii găsiți ai geniului românesc și au dreptul a se bucura de îmbrățișarea Inaltei Protectoare a Azilului Elena».

Dar Alecsandri începuse de mult să adune și să comunice prietenilor săi poeziile populare. Cu zece ani mai înainte, neuitatul filoromân Wilhelm de Kotzebue, în prefața din Octomvrie 1856 la traducerea sale *Rumänische Volkspoesie*, vorbește de această stăruință «patriotică și entuziastă» a lui Alecsandri, pe care o menționează cam în acelaș timp și Englezul Stanley în eleganta publicare *Rouman Anthology* (Hertford, 1856). Și mai înainte, îndată după mișcarea dela 1848, comunicări de această natură au fost făcute de Alecsandri la Paris; paginile scrise în favoarea Românilor de Michelet și de Edgar Quinet sunt intrucâtvă datorite unor asemenea împărtășiri; iar la 1855 el însuș publică în traducere franceză *Ballades et chants populaires de la Roumanie*.

V'am amintit datele de mai sus, fiindcă ele ne înlesnesc priceperea punctului de vedere, din care Alecsandri a adunat și (cum zice el însuși) a întocmit poeziile populare.

La el nu eră și nu puteă fi vorba de preocupările folkloriste ; mișcarea folkloristă, deșteptată pe la 1846 în Anglia, de unde și-a primit și numele, nu a răsbit până la noi decât după încetarea activității lui Alecsandri. Și nici spre vreo amintire a caracterului latin păstrat în poporul român, cum îl înțelege d-ta, nu l-a purtat gândul pe atunci. Poet mai întâiu de toate, poet național în deosebi, nu în înțelesul latinității, dar de sigur în înțelesul luptei în contra protectoratului rusesc și a corupțiunii fanariote, Vasile Alecsandri este entuziasmat de partea frumoasă, omeneste frumoasă a poeziilor noastre populare, simte un fel de mândrie patriotică de a le arăta în această frumusețe oarecum generală a lor, nu numai Francezilor, ci și Germanilor și Englezilor.

Căci suntem în epoca dintre 1855 și 1866, epoca renașterii politice a României care, după congresul dela Paris, este în mod așa extraordinar caracterizată prin solicitarea poporului român de a-și exprima dorințele sub auspiciile marilor puteri de cultură europeană.

Alecsandri, a cărui excepțională valoare în literatura noastră stă în repercutarea tutului curenților de simțiri ale contimporanilor săi, vine și în ajutorul acestei mișcări și caută să ne câștige simpatiile occidentale, scoțând la iveală mai ales acea parte — de altminteri reală — a manifestărilor sufletului nostru poporan, care se poate numi lirică și contemplativă, adică duiosia simțirilor și cumpătarea exprimării.

Înțeleg că d-ta ai pus accentul pe elementul energetic al baladelor, fiindcă el se potrivește mai bine cu criteriul d-tale etnic, însă acest criteriu nu trebuie luat exclusiv ; în ori ce caz el nu eră și nu puteă fi exclusiv la Alecsandri. D-ta recunoști, că «Alecsandri a auzit și a înțeles că în murmurul poporului e o muzică naivă și sentimentală a doinelor ce se cuvino să fie notată, că este o muzică eroică a baladelor ce se cuvino să fie scrisă».

Dar eu întreb : de ce «și mai mult» ?

Pentru Alecsandri, ca și pentru unii din noi, se cuvenia tot așa de mult să fie păstrată sentimentalitatea doinelor, căci deși—după luminoasa d-tale cercetare—partea eroică și cumișenia politică sunt mai ales semnele moștenirii etnice, aceasta nu exclude partea sentimentală nici la Romani, și cu atât mai puțin la descendenții lor, după o evoluțiune culturală de atâtea veacuri.

În deosebi elementul eroic în poezia popoarelor din Orient, devenite pe atunci așa de «interesante», eră cunoscut de mai înainte, pentru Albanezi prin imitățile — fie și meșteșugite — din *Guzla* lui Prosper Mérimée, pentru Sârbi prin minunata culegere de poezii populare publicată de Karagici între 1823 și 1833 și prin alte lucrări. Aici e multă voinicie, tot atâtea cruzime, uneori și brutalitate. Cine însă își dă seama de firea poetică a lui Alecsandri, înțelege îndată, că pe el a trebuit să-l atragă din poezia noastră populară mai ales elementul ei liric și contemplativ, și tocmai cu această particularitate, pe care d-ta o deprețiezi cu expresia «dulcegărie», Alecsandri ne-a făcut mai bine primiți printre occidentalii de cultură literară din acea epocă.

Firește că o asemenea înrudire sufletească între lirismul poetului și poeziile populare culese de el, nu l-ar fi îndreptățit niciodată să introducă în textul baladelor schimbări, cari le-ar falsifica. Toate poeziile în adevăr populare, prin urmare foarte răspândite, se întâlnesc însă în gura poporului sub cele mai felurite variante. Cine nu se ocupă de autenticitatea folkloristă cu indicarea exactă a persoanei, a pronunțării, a locului și a timpului, ci se ocupă numai de poezia populară în frumusețea și oarecum generalitatea ei, va culege, va combina, uneori va completa din multele variante forma definitivă, care după a lui simțire îi va părea mai conformă cu geniul poetic al poporului. În această alegere și consolidare de formă, Alecsandri, cu deplină bună credință, s'a lăsat condus de partea sentimentală a poeziilor noastre, precum d-ta, cu aceeași bună credință, te lași mai curând condus de partea eroică. Dar nici la unul, nici la altul nu poate fi vorba de falsificare.

Pentru d-ta «Miorița» este chintesența poeziei populare române; dar pentru contemporanii dintre 1856 și 1866 erau poate poeziile curat lirice mai sugestive. Imi aduc aminte, că pe mine și pe câțiva din compatrioții mei ne încântase la 1857 în Viena (eram atunci de 17 ani) mai cu seamă poezia tradusă de Kotzebue:

Sus în vârf de brăduț
 Sa oprit un șoimuleț,
 El se uită drept în soare
 Tot mișcând din aripioare.

(Nici mie nu-mi plac diminutivele, introduse numai pentru înlesnirea rimei).

Jos la trunchiul bradului
 Crește floarea fragului,
 Ea de soare se ferește
 Și de umbră se lipește.
 — «Florică delă munte,
 Eu sunt șoim, șoimuț de frunte.
 Ieși din umbră, din tulpină,
 Să-ți văd fața la lumină,
 C'au venit până la mine
 Miroș dulce delă tine,
 Cât am pus în gândul meu
 Pe-o aripă să te ieu
 Și să mi te port prin soare,
 Pân' te-i face roditoare

Și de mine iubitoare.»
 — «Șoimuleț, duios la graiu,
 Fiecare cu-al său traiu.
 Tu ai aripi sburătoare,
 Ca să te înalți la soare,
 Eu la umbră, la răcoare
 Am menire 'nfloritoare.
 Tu te legăni sus, pe vânt,
 Eu mă leagăn pe pământ.
 Dute'n cale-ți, mergi cu bine
 Făr' a te gândi la mine,
 Că e lumea'n căpătoare
 Pentru-o pasăre și o floare!»

Și când — acum 41 de ani — în primul volum al *Convorbirilor Literare* am atras luarea aminte a cetitorilor asupra covârșitoarei însemnătăți a poeziilor populare, publicate atunci de Alecsandri, am reprodus anume această poezie, împreună cu altele de felul ei, și astăzi pot constata, că partea lirică a vieții poporului a fost cea mai roditoare în dezvoltarea ulterioară a literaturii noastre culte, în deosebi pentru Eminescu și, prin mijlocirea lui, pentru urmașii săi.

Căci dacă e să judecăm după dreptate întreaga valoare a publicării poeziilor populare, așa cum a fost făcută de Alecsandri, nu

ne putem mărgini la efectul ei asupra străinătății, ci trebuie să punem în cumpănă, ca fiind de mai mare greutate, efectul lor asupra propriei noastre societăți. Alecsandri, care în lunga sa viață literară a căutat totdeauna să trezească interesul estetic al publicului român, nu putea să tindă a interesă lumea străină, fără a voi să intereseze în acelaș timp propria noastră societate cultă. Lucrul nu eră ușor, mai ales în Moldova, unde limba franceză eră limba exclusiv întrebuințată în saloanele și în familiile așa numitei societăți și unde cele mai multe dame nici nu știau să vorbească, necum să scrie corect românește.

Atunci Alecsandri, cu adâncul său instinct de poet național, găsește în poezia populară cea mai bogată comoară de frumuseți literare, din care să se adape societatea, fie direct, fie indirect prin inspirarea scriitorilor de talent mai accesibili gustului ei.

În legătură cu cele zise aici, o observare a d-tale dela începutul discursului cere oarecare lămurire. Dacă se poate admite ceea ce zici acolo, că «Românul ca popor nu e nici mai mult nici mai puțin poet decât alt popor», propoziția următoare cu «materialul folkloristic», care «*poate* fi considerat ca produs estetic, dar atunci încetează de a fi anonim» îmi pare mai puțin admisibilă.

Nu e vorba aici de materialul folklorist, ci de însăș poezia populară ca poezie, și ea nu numai poate, ci trebuie considerată ca un produs estetic de cea mai mare însemnătate, fără a încelă să-și păstreze anonimatul ei firesc.

Am cetit adineauri poezia cu șoimul și fraga. Este vreo îndoeală despre frumusețea și prin urmare despre valoarea ei estetică? Și ce are a face aici chestia anonimatului? Poezia este și rămâne anonimă, dar aceasta nu o împiedică de a fi din cele mai frumoase, de a exprimă nu numai o simplă simțire lirică, ci, cum zice Alecsandri într'o notă (pag. 32), «o filozofie adâncă».

Asemenea când cetim în *Hora* (pag. 369), care începe cu niște cuvinte de rând, ca dela sat:

— Bade, trandafir frumos,
Vrut-ai să te-arăți duios,

Dar te-ai arătat ghimpos
 Și din minte nu m'ai scos». — «Vai, leliță din cel sat,
 Ce-ai cerut și nu ți-am dat ?

Și apoi continuă :

Cerut-ai laguri de miere,
 Eu ți-am dat buzele mele;
 Cerut-ai o vioreă,
 Ți-am adus inima mea». — «Dacă vrei dragoste-aprinsă,
 Adă-mi gură neatinsă
 Și o inimă fecioară
 Ca apa dela izvoară».

Ce importă, că înălțimea etică, așa de frumos exprimată în versurile din urmă, nu se poate atribui unui anume poet, ci este tocmai în anonimatul ei o dovadă a idealismului, până la care se poate ridică inspirația curat populară ?

D-ta pari a atribui acestui gen de poezie mai puțină însemnătate estetică; dar te rog să-ți aduci aminte de constatările istoriei literare din țeri cu o cultură mult mai veche; d. e. din Anglia și din Germania; cum la Englezi dela publicarea poeziilor populare de Percy (1765) și la Germani dela cea analoagă a lui Brentano și Arnim (*Des Knaben Wunderhorn*, 1806—1808) datează o renaștere a poeziei lirice în literatura lor cultă.

Și în contra culegătorilor Brentano și Arnim s'a adus imputarea că au *intocmit* poeziile populare, dar mai târziu meritul lor s'a recunoscut pe deplin, «fiindcă—după cum se exprimă o carte de școală—cu un tact admirabil au știut să scoată chintesența poeziei, cu care să producă cea mai adâncă impresie». Pe urma unor asemenea publicări s'au ivit poezii lirice cei mai răspândiți ai literaturii germane din secolul trecut, Heine, Lenau, Uhland (el însuș culegător de poezii populare), ca și mai înainte Bürger, ostensibil inspirați de formele și limba acelor manifestări anonime ale neamului lor, și prin ei s'a desăvârșit opera începută de clasicii

anteriori, adică s'a statornicit în societatea cultă a Germaniei predominantă limbii și literaturii naționale cu înlăturarea celei franceze, așa de puternic ocrotite mai înainte de însuș Frederic cel Mare.

Tot așa s'a întâmplat și la noi, unde evoluțiunea nu este încă desăvârșită. Alecsandri a adunat poeziile populare pentru a da elementului național celui mai sigur puțința unei dezvoltări temeinice în literatură și le-a întocmit așa (d-la zici: cu atâta dulcegărie sentimentală, eu zic cu atâta potrivire la receptivitatea contemporanilor), încât să poată pătrunde în societatea înaltă. Este caracteristic, că cea dintâi, care simte și recunoaște acest merit al lui Alecsandri, e însăș Elena Doamna, care zice în răspunsul ei la dedicația poetului: «Fără a ridică covă din caracterul naiv al expresiei populare, ați *mlădiel* cu o rară fericire forma acestor încercări întâietoare».

Cu această «mlădiere» a pătruns poezia populară în sufletele noastre. Eminescu s'a inspirat de dreptul dela ea, Coșbuc și Goga se dezvoltă pe urma lui, iar în miile de școlari și studenți ai generației de astăzi lucrează mai departe formele acestor poezi astfel înviorați, și încetul cu încetul rădăcina populară implântată de Alecsandri crește și rodește în toate direcțiile.

Această mișcare se face dela sine, prin puterea covârșitoare a plăsmuirilor frumoase. Orice silă, orice violență nu poate fi decât dăunătoare. Să se producă numai opere de adevărată valoare, nu de valoarea îndoiasă, exagerată prin șovinism, și societatea înaltă va fi câștigată prin atracția firească a frumuseței.

II.

Am stăruit poate prea mult asupra explicării unei controverse, însă tot ce privește poezia populară merită cea mai mare luare aminte, iar opera lui Vasile Alecsandri va găsi pururea în Academia Română un cuvânt de apărare, de laudă și de recunoștință.

Viu acum, iubite coleg, la partea a doua a interesantului d-tale studiu și am și aici mulțumirea să constat la început o comunitate de vederi în privința criticii teoretice a «poporanismului».

Ce e drept, nu te pot urmã în expunerea doctrinei economico-istorice a lui Loria și a «miragiului» introdus de el. Vârsta, la care am ajuns, m'a făcut mult mai rezervat față de niște teorii sociale cu aparențe științifice, cari păcătuiesc de regulă prin generalizări pripite. La concepția lui Loria se poate răspunde, tot așa de pe de-asupra, cu spirituala observare a lui d'Avenel: *Dans sa marche lente, la civilisation a recherché le beau bien avant l'utile. Elle a excellé à faire des statues ou des temples avant de faire des lampes ou des parapluies; elle a su écrire avant de savoir se chauffer et a découvert le pinceau avant la fourchette.* Ceeace s'ar puteã rezumã pe românește cu o vorbã mai simplã: omul s'a gândit să-și facã biserici înainte de a-și face hambare.

Cu atât mai puțin te voiu urmã în propunerea de leacuri pentru tãmãduirea stãrii noastre actuale prin «maiștri și ateliere în toate satele.»

Prefer și mã grãbesc să mã pun alături de d-ta când zici: «La toate celelalte popoare cauzele economice ale mișcărilor sociale se iluzionează, iar poeții sunt ademeniți de miragiul unor nobile simțiri; la noi școala poporanistã, printr'o aberațiune a tuturor sentimentelor estetice, îi ține într'o mediocritate revoltãtoare».

De mult erã cunoscutã cererea unor socialiști-poporanști, cari se amestecaserã în ale esteticei și indemnau pe scriitori să se ocupe exclusiv de mizeria claselor de jos și de vinovăția celor de sus. Dar dacã toate tendințele și intențiile «utilitare» sunt dăunãtoare în artã, cel puțin tendența învrãjbirii claselor a rămas cu desãvârșire stearpã în producerea de opere frumoase.

Mã unesc dar cu aceastã parte a criticei d-tale, deși nu mã pot uni cu aplicãrile ce le faci, și d. e. mã deosebesc de d-ta în aprecierea poeziilor d-lui Octavian Goga. Las însă la o parte deslușirea acestei deosebiri, fiind-cã Academia și-a arãtat acum trei ani pãrerea despre primele poezii ale d-lui Goga, acordându-le unul din premiile ei mai însemnate, pe temeiul unui raport care cercetează cu deamănuntul meritul literar al noului poet de peste Carpați.

Dar mai sunt rezerve de făcut și în privința celor zise de d-ta despre Creangă, Popovici-Bănățeanul și d-l Slavici. Ai introdus însuși deosebirea între acești trei autori, la cari recunoști «miragiul», și între autorii pe cari îi crozi vinovați de «poporanismul» în înțelesul defavorabil ce-l dai acestui cuvânt. Însă atunci e greu de priceput, pentru ce ai pus pe cei trei autori în rubrica poporanismului? Căci nu faptul că figurile descrise de Creangă, Slavici și Popovici-Bănățeanul sunt mai cu seamă țărani, preoți dela sate și meseriași, îi face să intre în acea rubrică.

Critica d-tale, că în nuvelele d-lor Slavici și Popovici, în deosebire de povestirile lui Creangă, figurile nu au aparență de realitate, ci sunt «anemice și nefirești» sau — cum zici tot d-ta — «nu sunt de carne, ci de carton», s'ar putea aplica tot așa de bine la multe nuvele din viața societății înalte; căci o asemenea observare se referă la o temă generală a cercetărilor literare, iar nu numai la înfățișarea figurilor luate din popor.

Însă critica nu o cred îndreptățită, și modul cum deslegi d-ta «enigma» descrierii acelor figuri «anemice și nefirești» prin faptul că d-l Slavici și Popovici-Bănățeanul ar fi crescuți în licee și universități germane și ar fi împodobit flăcăii din satul lor de naștere cu romantismul cărturarilor din Viena, îmi pare lipsit de temei.

Nu e lucru ușor (am recunoscut-o dela început) a argumenta în materie estetică. Voi încerca totuș să-mi susțin părerea, că multe din nuvelele d-lui Slavici, ca și nuvela lui Popovici *Din viața meseriașilor*, sunt creațiuni cu acea deplină aparență a realității, în care se încheagă arta adevărată.

Că nu poate fi vorba de nefireasca atribuire a unui romantism exotic la figurile poporului românesc, rezultă din analoaga înzestrare a sătenilor cu simțimintele cele mai înalte și delicate tocmai în schițele, nuvelele și romanele țărănești din acele literaturi occidentale, unde introducerea unei culturi străine la elementele autohtone este exclusă. Absolut aceeași notă vibrează în *Petite Fadette*, în *François le Champi*, în *Marc au Diable* de George Sand, în figurile de pe țărnișurile Rinului descrise de Auerbach,

în țărani lui Ganghofer din munții Tirolului și chiar în vagabonzii lui Bret Harte din California.

De unde vine această identitate a aspirării ideale în mijlocul unor realități materiale așa deosebite? Din convingerea intuitivă a marilor scriitori, că în cugetul poporului—fie ori cât de lipsit de cultura cărturărească, ba uneori îți vine să zici tocmai fiindcă e lipsit de ea—germinează și poate prinde rădăcină dezvoltarea celor mai curate și alese simțiminte omenești. Precum se găsește în popor o adâncă evlavie, tot așa se poate găsi o mare decență și cea mai surprinzătoare sfiială în legătura dintre sexe.

Căci nu numai pe calea gândirilor abstracte, îngrămădite în feluritele sisteme, poate ajunge omul să-și dea oarecare seamă de tainele vieții, ci și pe calea instinctivă a simțământului.

Romantismul cărturarilor din Viena? Dar dela ce fel de cărturar, dela care romantism au ieșit versurile noastre populare:

Dacă vrei dragoste aprinsă,
Adu-mi gură neatinsă
Și o inimă fecioară
Ca apa dela izvoară?

Și se poate o mai înaltă, o mai curată expresie de iubire?
Dar în cealaltă poezie :

Dute'n cale-ți, mergi cu bine,
Făr'a te gândi la mine,
Că e lumea 'ncăpătoare
Pentru-o pasăre ș'o floare?

Din ce tratat de Etică socială a învățat țăranul anonim să fie mulțumit cu soarta ce-i este hărăzită?

Fără îndoială, complicările sufletești ale societății înalte sunt o problemă din ce în ce mai interesantă în proporție cu creșterea culturii, și ele își vor afla înfățișarea firească în literatura noastră. Dar aceasta nu ne poate face să uităm, că simplitatea țărănească nu exclude frumusețea lirică, precum nu exclude energia epică, nici chiar conflictul dramatic. —

Când văd asemenea deosebiri de judecată literară între noi, îmi vine să repet vechea observare făcută într'un articol despre «poeți și critici», că tocmai poeții sunt mai puțin chemați să aprețieze poezia altora. Ei sunt prea pătrunși de felul lor de a pricepe lumea și prea refractari la felul altora de a o pricepe.

Menirea d-tale, iubite coleg, care ești însuși unul din cei mai recunoscuți poeți ai generației de astăzi, este de a ne înzestră literatura cu creațiunile propriei d-tale imaginații. Iară rolul mult mai modest de a primi și de a prețui creațiunile poezilor, lasă-ni-l nouă, publicului cetitor, cari putem îmbrățișa cu aceeaș recunoștință cele mai felurite individualități artistice, numai cu condiție ca să fie în adevăr inspirate de simțimântul curat al frumosului.

Și fiindcă în multe din poeziile și nuvelele cu cari ne-ai sporit comoara literară, d-ta ai fost în adevăr inspirat de cel mai înalt simțimânt al frumosului, fii cu această parte a operei d-tale bine venit în mijlocul Academiei Române!

547037

A3345

A45

v.16-33

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

